Nəkwəkwə Imərhakə kape Kughen

Nɨrpenien Vi

Niuteseman long Nɨvhaar, lanwis blong Saotwes Tanna, Vanuatu

The New Testament in Nɨvhaar, the language of Southwest Tanna, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Nɨvhaar, langue du sud-oues de l'île de Tanna au Vanuatu

Wycliffe
BIBLE TRANSLATORS

Nəkwəkwə Imərhakə kape Kughen Nɨrpenien Vi

Niuteseman long Nɨvhaar, lanwis blong Saotwes Tanna, Vanuatu
The New Testament in Nɨvhaar, the language of Southwest Tanna, Vanuatu
Le Nouveau Testament en Nɨvhaar, langue du sud-oues de l'île de Tanna au Vanuatu

First edition
© 2011
Wycliffe Bible Translators 2011

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://baebol.org

www.ScriptureEarth.org

Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works)
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:
- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long http://baebol.org. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

page

Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Matiu rimirai
Matiu . . . . . Mat 9
Nəgkiarien Huvə yame Mak rimirai
Mak . . . . . Mak 97
Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Luk rimirai
Luk . . . . . Luk 150
Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Jon rimirai
Jon . . . . . Jon 243
Wok yamə mine Aposol minə kimisor
Wok Minə . . . . . Wok 312
Nəkwəkwə yame Pol rimirai ramvən kimi nəməhuak minə apa Rom
Rom . . . . . Rom 390
Nəkwəkwə yame Pol rimnəkupan mirai ramvən kimi yəhuak minə apa Korin
1 Korin. . . . . 1 Kor 433
Nəkwəkwə yame ror kiraru kin yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Korin
2 Korin. . . . . 2 Kor 471
Nəkwəkwə yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Galesia
Galesia . . . . . Gal 496
Nəkwəkwə yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Efesas
Efesas . . . . . Efes 512
Nəkwəkwə yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Filipae
Filipae . . . . . Fil 526
Nəkwəkwə yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Kolosi
Kolosi . . . . . Kol 536
Nəkwəkwə yame Pol rimnəkupən mirai ramvən kimi nəməhuak minə apa Tesalonaeka
1 Tesalonaeka . . . . . 1 Tes 546
Nəkwəkwə yame ror kiraru kin yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Tesalonaeka
2 Tesalonaeka . . . . . 2 Tes 555
Nəkwəkwə yame Pol rimirai məkupən kimi Timoti
1 Timoti . . . . . 1 Tim 560
Nəkwəkwə yame ror kiraru kin, yame Pol rimirai kimi Timoti
2 Timoti . . . . . 2 Tim 571
Nəkwəkwə yame Pol rimirai kimi Taetas
Taetas . . . . . Taet 579
Nəkwəkwə yame Pol rimirai kimi Filimon
Filimon . . . . . Flm 585
Nəkwəkwə yame ramvən kimi nəmə Isrel
Hibrus . . . . . Hib 588
Nəkwəkwə yame Jemes rimirai
Jemes . . . . . Jem 620

Nəkwəkwə yame Pita rimnəkupən mirai
1 Pita . . . . . .1 Pita 631
Nəkwəkwə yame ror kiraru kin yame Pita rimirai
2 Pita . . . . . .2 Pita 643
Nəkwəkwə yame Jon rimirai məkupən
1 Jon . . . . . .1 Jon 650
Nəkwəkwə yame Jon rimirai yame ramor kiraru kin
2 Jon . . . . . .2 Jon 661
Nəkwəkwə yame Jon rimirai yame ramor kisisər kin
3 Jon . . . . . .3 Jon 663
Nəkwəkwə yame Jud rimirai
Jud . . . . . .Jud 665
Yesu ramhajoun Jon kin narimnar yamə mine tukripiuə
Revelesen . . . . . .Rev 669
Diksonari 708
Nuknei Nəgkiarien Minə Ye Niutestamen. 714

Nəgkiarien kupan

Fastok

God hemi lavem ol man mo woman long wol, mo i wantem soemaot fasin blong hem long olgeta man, blong oli save gud hem, mo oli kam blong lavem hem. Ale, long taem bifo, God i bin jusumaot sam man mo i givim sam tabu toktok we oli mas raetemdaon long buk ya Ol Testamen. Sam toktok ya i talemaot paoa blong God. Sam i talemaot histri blong kantri ya Isrel mo olsem wanem God i bin givhan long olgeta. Sam i talemaot promes we God i mekem long ol man se bae i givhan long olgeta. Sam toktok i talemaot ol loa blong hem, mo sam i talemaot samting we bae i jas kamtru bihaen (olsem ol profesi).

Bihaen, God i kam wan man ya Jisas Kraes. Hemi tijim yumi long plante samting, mo hemi mekem plante merekel, gogo i ded blong pemeaot panis blong yumi, mo hemi laef bakgen. Be taem Jisas Kraes i stap lon wol ya hem i no raetem eni samting long Baebol. God i yusum ol narafala man blong raetm Toktok blong hem.

Ale, sam man we oli bin lukum ol samting we Jisas i bin mekem oli raetem ol buk long Niutesteman. Speret blong God i givim toktok ya long olgeta. Stamba tingting blong Niutestemant hemi se ol man we oli bilif long Jisas Kraes, bae God i tekemaot panis blong sin blong olgeta, bae oli go stap wetem hem long heven oltaem.

Histri blong Baebol Translesen Projek

Ol man we oli raetem Niutesteman, oli bin raetem long lanwis blong olgeta ya Gris. Afta, jos hemi kam bigwan, i goraon long wol. Gogo, oli jas transletem Baebol i kam long ol defdefren lanwis olsem Franis mo Inglis. Be i no kam long plante lanwis long Vanuatu. Sipos wan kristen man i wantem ridim tok blong God, hemi mas ridim long wan lanwis blong defren kantri, olsem Inglis.

Ale, taem jos i stanap long Yanemilen Vilej, kompani blong Baebol Translesen ya SIL i askem olgeta long Yanemilen se bae oli mekem rod blong wan famle blong USA bae i kam givhan blong yumi transletem Baebol i kam long lanwis blong yumi. Ale, komuniti long Yanemilen i agri, mo oli stanemap wan komiti blong ol man mo woman we oli prea long ol defdefren jos long eria blong yumi. Translesen i no blong Presbyterian nomo, no i no blong Aposotolik nomo, be hemi blong evri man long Saotwest Tanna eria.

?Mifala i bin folem wanem rod blong transletem ol toktok long Niutesteman i kam long lanwis?

Lanwis ya Gris, we oli raetem Niutesteman fastaem long hem, i defren we i defren long lanwis blong yumi long Saotwes Tanna. Sipos yumi bin transletem nomo wan wan wod i kam long lanwis, bae i no stret nating- bae ol man oli no save kasem mining. Ale, Baebol translesen komiti i gat tingting se bae yumi no transletem wan wan wod nomo, be bae yumi faenemaot ful mining blong toktok long Gris; afta, bae yumi jas transletem mining blong toktok ya, blong man i save kasem mining. Be i minim se samtaem mifala i mas ademap sam smol toktok i go long samfala ves blong mekem hemi klia. Mifala i no wantem joenem toktok blong man i go long toktok blong God blong jenesim mining blong ol tok long Niutestman. !Nogat! Mifala i joenem sam smol toktok nomo blong traem mekem se mining blong Niutesteman i klia nomo long lanwis blong Saotwes Tanna.

Lanwis blong Gris i gat ol samting we yumi nogat long Vanuatu olsem "hae pris" mo "grep" mo "olta" mo "temple." Ale, Baebol translesen komiti i sidaon mo traem faenemaot rod blong talem ol niu toktok ya. Sam toktok ya, mifala i yusum Bislama nomo, mo yu save faenem mining blong ol toktok ya long diksoneri long en blong Niutesteman ya. Sam, mifala i faenem rod blong talem long lanwis nomo.

Lanwis blong Gris i talem sam tok piksa we i no klia tumas long lanwis blong yumi. Ale, sam taem komiti i bin lego tok piksa, i talem i klia nomo, be oli bin putum wan futnot we i talem toktok blong Gris we i bin stap fastaem.

Fasin blong joenem ol ves

Long sam buk long Niutesteman, oli bin raetemdaon samting we i kam bihaen, afta, oli raetem samting we i kam fastaem. Mifala i faenem se i isi moa blong raetem fastem samting we i kamaot fastaem, bihaen, jas raetem samting we i kam bihaen. Ale, samtaem mifala i mas joenem tu o tri ves olsem Rom 1:3-4, blong mekem storian i klia long lanwis blong Saotwest Tanna.

Ol futnot mo ol refrens

Samtaem bae yu luk wan smol leta i stap klosap long en blong wan wod o long en blong wan laen olsem hemia.[a] Leta ya i soemaot se i gat wan tok we i stap daon long en blong pej blong talemaot wan toktok long saed blong wod ya o ves ya. Luk daon long en blong pej blong faenem wan "futnot". Wan wan taem bae i talemaot mining blong wan toktok, mo narafala taem bae i talemaot stret lanwis Gris blong wod ya o ves. I

gud blong yumi lukluk ol smol tok ya blong kasem gud mining blong ves ya.

Ananit long ol futnot, bae yu luk ol refrens. Ol refrens oli talemaot wan narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem ves we refrens i stap tokbaot.

Taem wan stori i stap long wan defren buk bakegen

Yumi save se ol buk blong Matiu, Mak, Luk, mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hem i laef bakegen long ded. Plante taem yumi ridim wan stori long buk blong Matiu, be i gat sem stori nomo long Mak o Luk o Jon. Sipos i olsem, bae yumi faenem refrens blong narafala stori ya ananit long blakmak, olsem hemia blong Mak 1:9:

Jon rimnor baptaes ye Yesu
(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22)

Ale, sapoting teks ya i soemaot se stori ya blong baptaes blong Jisas long Mak 1:9 hem i stap bakegen long Mat 3:13-17 mo long Luk 3:21-22.

Ol kopi blong ol buk blong Baebol we oli raetemdaon fastaem

Ol man we oli raetem Niutesteman, oli bin raetem buk blong olgeta klosap tu taosan yia i pas finis. Taem man i raetem wan buk, be sam narafala man oli ridim mo oli mekem wan kopi blong hem. Afta, sam narafala man oli ridim ol kopi ya, mo oli mekem kopi bakegen. Ol stret buk we oli raetem fastaem, yumi nomo gat naoia. Be i gat plante kopi i stap. Wan wan taem, yumi faenem se ol kopi oli no agri long sam smol ples. Taem yumi faenem wan ples olsem, yumi ting se kopi we i olfala bitim ol narawan, hem nao i gat stret tok olsem buk we oli raetem fastaem. Be wan wan taem yumi no sua se weswan nao i stret olgeta. Ale, bae yumi putum wan futnot we i talem olsem se, “Long sam olfala kopi blong Niutesteman we oli raetem long lanwis blong Gris bifo, ves ya i talem olsem se…”

Diksoneri

Sipos yu no save mining blong wan wod long buk ya, traem lukluk long diksoneri bihaen. Bae yumi faenem plante wod we oli talemaot gud mining blong olgeta.

Ol map

Bae yumi faenem sam defren map blong ol defdefren ples we Jisas i wokbaot long hem, mo sam map we oli soemaot wokbaot blong Pol.

Lastok

Saotwes Tanna Baebol Translesen Projek hemi mekem ol wok blong tanem Niutesteman i kam long lanwis blong Saotwes Tanna. Projek ya i stap aninit long Vanuatu Baebol Translesen we hem i wan komiti blong Kristin Kaonsel blong Vanuatu. I gat plante man mo woman we oli bin givhan long wok blong tanem Niutesteman i kam long lanwis blong Saotwes Tanna. Mifala evriwan i wantem leftemap nem blong Masta mo Sevia Jisas Kraes mo talem tangkiu long hem from we hem nomo i givim paoa blong mekem bigfala wok ya. Prea blong mifala se, taem yumi ridim buk ya, bae God i tajem hat mo jenisim laef blong yumi wan wan.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Matiu

Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Matiu rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Matiu

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Keinein mə pa nhagɨn rɨmɨrai nəkwəkwə e - nəmehuə kupan kape niməhuak kɨmnhani mhamə Aposol Matiu rɨmɨrai. In yermamə kɨrik ye narmamə twelef kape Yesu. Nhagɨn mɨn kɨrik e Livae. Matiu in yamə Isrel yame ramərer tuk mane kape takis kape gavman kape Rom. Mərɨg Yesu rɨmnokrən kɨn in mə in tukruə kafan kɨrik yermamə.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nəmə Isrel, mərɨg rɨmɨrai ye nəgkiarien kape nəmə Gris, meinai narmamə m-fam aikɨn a kharkun.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨnə ye nɨpɨg rɨmɨrai? Nəkwəkwə e ramrɨpɨn Oltestamen mɨne Niutesteman, meinai in raməgkiar pɨk ye nəgkiarien kape profet mɨnə kupan kape Kughen yamə mɨne kɨmnəvsao kɨn ye Oltestamen. Ye nɨpɨg kape Yesu, gavman kape Rom rɨmnamarmaru ye nəmə Isrel. Kɨmnamhawhin yermamə kɨrik mə tukruə mɨvəhsi-ta əriə ye kwermɨ Rom. Tukmə kwən a rɨtərhav-pə, tukamokrən kɨn in kɨmə Kristo, uə Mesaea. Nɨpran ramni yermamə yame Kughen rɨmɨni ta mə tukrher-pə kɨn mə tukruə mɨvəh mɨragh narmamə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨni-ərhav huvə mə Yesu in Kristo (uə Mesaea). Matiu rɨmɨni nəgkiarien rɨpsaah ye Oltestamen yame profet mɨnə kɨmnhani ye Yesu, kɨni mhajoun mə nəgkiarien mɨnə a kɨmɨsor nəfrakɨsien kɨn ye nɨmraghien kape Yesu. Kɨni Matiu rorkeikei mə narmamə tukharkun mə Yesu in King yame In yerpɨrɨg rapita king mɨnə fam.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Rip Yesu Kristo minə
(Luk 3:23-38)

1 1 In e nhag rip Yesu Kristo[a] minə, kirik e King Deved, kini kirik min
e Ebraham.[b]
2 Mərig rip Yesu yame rəkupən, Ebraham. Kini Ebraham in rim Aesak,
kini Aesak in rim Jekob, kini Jekob in rim Juda mine naorahini minə,[c]
3 kini Juda in rim Peres mine Zera, nisinriu e Tamara, kini Peres in
rim Hesron, kini Hesron in rim Ram,[d]
4 kini Ram in rim Aminadab, kini Aminadab in rim Nason, kini Nason
in rim Salmon,
5 kini Salmon in rim Boas, e nisini e Rehab, kini Boas in rim Obed e,
nisini e Rut, kini Obed in rim Jese,[e]
6 kini Jese in rim King Deved.[f] Kini King Deved in rim Solomon e
nisini e piraovin kape Uria kupan,[g]
7 kini Solomon in rim Rehoboam, kini Rehoboam in rim Abia, kini
Abia in rim Asa,
8 kini Asa in rim Jehosafat, kini Jehosafat in rim Jehoram, kini
Jehoram in rip Usia,
9 kini Usia in rim Jotam, kini Jotam in rim Ahas, kini Ahas in rim Hesekia,
10 kini Hesekia in rim Manase, kini Manase in rim Amon, kini Amon
in rim Josaea,
11 kini Josaea in rim Jehoeakin mine piauni minə, kini kwasig ikin,
nəmə Babilonia kimnhavən apa Isrel, mhavəh-si ta nəmə Isrel tuk
tanə atuatuk kapəriə, mhapik əriə mhavən apa Babilonia.[h]
12 Kini in e nhag rip Yesu minə, ririkakun ye nipig yame kwənərəus
minə kape Isrel kimnisarə Babilonia.
Jehoeakin in rim Sealtiel, kini Sealtiel in rip Serubabel,[i]
13 kini Serubabel in rim Abiud, kini Abiud in rim Eliakim, kini Eliakim
in rim Asor,
14 kini Asor in rim Jadok, kini Jadok in rim Aki, kini Aki in rim Eliud,
15 kini Eliud in rim Eleasara, kini Eleasara in rim Matan, kini Matan in
rim Jekob,
16 kini Jekob in rim Josef e yerman kape Meri. Kini Meri in rimirəh
Yesu, kini kamokrən kin In kimə Kristo yame Kughen rimini mə
tukrher-pə kin.

---

[a] **1:1** Nəgkiarien Gris ramni "Mesaea." Nipran ramni mə "Yermamə yame Kughen rimirpen mə tukrher-pə kin." [b] **1:1** Jen 22:18; 1 Kron 17:11 [c] **1:2** Juda mine naorahini minə iriə m-fam twelef, kamni kimiə kwənərəus twelef kape Isrel. [d] **1:3** Jen 38:1-30; 1 Kron 2:4; Rut 4:18-22 [e] **1:5** Rut 1:4-5; 4:13-17 [f] **1:6** 2 Saml 12:24 [g] **1:6** Uria rimamhə, ai, King Deved rikir. əmru stori ye 2 Saml 11. [h] **1:11** 2 King 24:14; 2 Kron 36:10; Jer 27:20 [i] **1:12** Esra 3:2

17 Ror məkneikin mə ririkakun ye Ebraham mamuə meriaji-pə King
Deved, kaha hah minə kape Yesu, kimirai nhagriə, iriə fotin. Kini
ririkakun ye King Deved, muə meriaji-pə kwənərəus kape Isrel kimnisarə
Babilonia, nhagriə e, iriə m-fam fotin. Kini ririkakun min ye kwənərəus
kape Isrel kimnisarə Babilonia, meriaji-pə Kristo yame Kughen rimini mə
tukrher-pə kin, nhagriə e, iriə m-fam fotin.

Yesu Kristo rimnarha-pə
(Luk 2:1-7)

18 In e nəvsaoyen kin narhayen kape Yesu Kristo. Nisin Yesu, nhagin
e Meri. Kimirpen-ta mə tukrəri-pən kwən kirik, nhagin e Josef. Mərig
kiripəh hanə niwarə-kwisien, kini Josef ripəh napir-pənien tukun, mərig
Nanmin kape Kughen rimnor Meri ror tipin. Kini narmamə kwəsəm mə
Meri rinor tipin.[j] 19 Kini kafan yerman Josef rimə tukrəpəh in, mərig
in yemə atuatuk, [mipəh norkeikeiyen mə tukror Meri rauris ye nimri
narmamə], rikin raməsik mə tukrəpəh apis-apis əmə Meri. 20 Mərig
nipig rikin rimoh mə tukror məknakin, kini rəmrərhav, məm agelo kirik
kape Kughen Yermaru rimauə tukun mimə, "Josef, mikip Deved. Takpəh
niginien tuk nikirien Meri, meinai kwajikovə yame ramarə iran, in
rimasi-pən əmə tuk Nanmin kape Kughen. 21 Kini Meri tukrirəh tini kirik
yerman, kini takhen-pən nhagin mə Yesu[k], meinai In tukririsin kafan
narmamə minə ye norien has kapəriə."[l]
22 Narimnar minə fam a kimnhatərhav-pə, kasor Nəgkiarien kape
Kughen Yermaru ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini-ərhav tuk
profet kupan kirik mimə,
23 "Piakəskəh kirik yame yerman ripəh hanə nivənien tukun, tukror
tipin.
Kini mirəh tini kirik yerman,
Kini tukhen-pən nhagin kimə Emanuel." *(Aes 7:14)*
(Nipran e ramni mimə, "Kughen ramarə kitawə min.")
24 Josef rimnəm-ta nəmrərhavyen a, kini məri-pən nəgkiarien yame
agelo kape Kughen Yermaru rimini, kini mivən, mikir Meri rəmhen kin
kafan piraovin, miravən iman yerkwanu. 25 Mərig in ripəh nivənien
tukun meriaji Meri rimneiməkin tini yerman. Kini Josef rhen-pən nhagin
mimə Yesu.[m]

Nəmasur minə kimnhasi-pən isok, masarha kin Kristo

2 1 Yesu rimnarha-pə apa Betlehem, ye tanə Judia. Ye nipig a, King
Herod rimnamarmaru iran. Kini ai nəmehuə minə tiksin khasi-

---

[j] **1:18** Luk 1:27,35 [k] **1:21** Nhag e Yesu, nipran ramni mə "Kughen ririsin narmamə ye norien has kapəriə." [l] **1:21** Luk 1:31; 2:21 [m] **1:25** Luk 2:21

fiak isok mhauə Jerusalem. Kharkun huvə nar tuk nəmien nɨmtətien ye
kəmhau mɨnə. Kɨni mhauə mɨsaiyoh mhamə, 2 “?Kwajikovə a In hiə, yame
rɨmnarha-pə? In king kape nəmə Isrel. Kafan kəmhau rɨmnhaktə, yaksəm
apa fiak; kɨni yakamhauə mə jakhavəh-si haktə In.”[n]
3 Mərɨg King Herod rɨmnərɨg nəgkiarien a, iriə nəmə Jerusalem,
kɨmɨsərɨg raha. 4 Kɨni rɨmnofugɨn hae pris mɨnə mɨne nəmhajoun mɨnə
kape Loa kape Moses, maiyoh əriə mə, “?Kristo yame Kughen rɨmɨni mə
tukrher-pə kɨn, In tukraməkeikei marha-pə apa hiə?”
5 Kɨni khani-pən tukun mhamə, “In tukrarha-pə apa Betlehem, ye tanə
e Judia. Meinai profet kupan kɨrik kape Kughen rɨmɨrai məknakɨn mɨmə,
6 “ ‘Eh. Betlehem, ye tanə Judia.
Tukhapəh nɨsəm-əhuyen əmiə mə nəmehuə mɨnə ye taon mɨnə
tɨksɨn apa Judia kɨsapita əmiə,
meinai yemehuə kɨrik tukrɨsɨ-pre irəmiə.
Kɨni In tukrəm huvə kafak narmamə mɨnə e nəmə Isrel, rəmhen
kɨn yame yermamə ramarha huvə tuk sipsip mɨnə.’ ”
(Maeka 5:2)
7 Məkneikɨn King Herod rokrən kɨn narmamə yamə mɨne kharkun huvə
nar khauə, rofugɨn apɨs-apɨs əriə. Maiyoh əriə mə kəmhau a rɨmnhaktə
atuatuk ye naha nɨpɨg. Kɨni kɨmnhani-əsah-pən tukun. 8 Kɨni in rɨmɨni-
pən tuk əriə mɨmə, “Havən Betlehem, mɨsarha-kɨn huvə kwajikovə a. Kɨni
tukmə naksəm, nakhani-əsah-pə iran, pəh yo mɨn yakvən mɨvəh-si haktə
In.”
9-10 Mərɨg nɨpɨg kɨmɨsərɨg nəgkiarien a, khatərhav, mhavən, mɨsəm mɨn
kəmhau kupan yame kɨmɨsəm apa fiak, rɨkiriə ragien pɨk. Kɨni kəmhau
a rɨkɨr əriə mɨvən mimhen atuatuk a kwajikovə raməmɨr ikɨn. 11 Kɨni
khavən a imə, masəm kwajikovə a iriu nɨsɨni Meri. Kɨni mɨsənɨmkur ye
nɨmrɨ Yesu mhavəh-si haktə In. Mhavəhsi-ərhav narɨmnar kapəriə yame
nɨmrɨn rhaktə pɨk, mhavəh-si pən gol kɨmɨn, mɨne nɨmar nar kɨrik mɨn
yame nəmiovɨn rhuvə, kamni kɨmə frangkinsens, mɨne pomad yame
nəmiovɨn rhuvə, kamni kɨmə mir.[o]
12 Kɨni kwasɨg ikɨn, kɨmɨsəmrərhav mɨsəm Kughen ramor kwɨrɨg kɨmi
əriə mɨmə, “Takhapəh nharerɨg-pənien tuk King Herod, mhakurao-pən ye
swatuk pɨsɨn, mharerɨg-pən iməmiə ikɨn.”

Josef mɨne Meri kɨrərəh Yesu mɨwap mɨrhuvən apa Ijip

13 Kɨni kwənhatərhav-ta, məkneikɨn Josef rɨmnamrərhav məm agelo
kɨrik kape Kughen Yermaru rɨmatərhav-pə tukun mɨmə, “!Ǝrer aihuaa!
Mɨrəh kwajikovə e iriu nɨsɨni mɨrhap mɨrhuvɨn apa Ijip. Kɨni mɨrharə
aikɨn mɨrheriaji Yo əmə jakni-pre tuk ik mə takrherɨg-pə mɨn. Meinai

---

[n] **2:2** Nam 24:17 [o] **2:11** Sam 72:10-15; Aes 60:6

pəh nien mə tuk tu, King Herod tukruə marha kɨn kwajikovə e mə tukrhopni."
14 Ror pən, yenpɨg, Josef rarar, mɨrəh kwajikovə irisɨr nɨsɨni mɨrhap
mɨrhuvɨn Ijip. 15 Kɨni kɨmɨrharə ye tanə a mɨrheriaji-pən King Herod
rɨmamhə. Kɨmɨrharə Ijip rəri-pən əmə Nəgkiarien kape Kughen Yermaru
yame rɨmɨni-ərhav tuk profet kupan kɨrik mɨmə,
"Yɨmnokrən kɨn narɨk yerman mə tukrɨtərhav Ijip." *(Hos 11:1)*

Mobael mɨnə kape King Herod kwəshopni-hopni kwajikovə narman apa Betlehem

16 Kɨni ye nɨpɨg King Herod ruɨrkun mə narmamə yamə mɨne
kamhavəh nɨrkunien huvə tuk nəmien nɨmtətien ye kəmhau mɨnə
kwənhakurao ye nərɨgien kafan, məkneikɨn niemha rhai pɨk. Kɨni mher-
pən kɨn kafan mobael mɨnə mə tukhavən Betlehem mɨne ikɨn mɨnə fam
ipakə tukun masarha kɨn kwajikovə narman yamə mɨne kapəriə newk
rɨpəh napitayen kɨraru, mə tukshopni-hopni fam əriə. In rɨmɨrpen newk
kɨraru meinai rɨkin raməsɨk mə ye nɨpɨg atuatuk a in a nəmə mɨnə a
kɨmɨsəm kəmhau iran. 17 Nar a rɨmɨtərhav-pə ror Nəgkiarien kape Kughen
Yermaru ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn, yamə rɨmɨni-ərhav tuk profet
Jeremaea kupan mɨmə,
18 "Narmamə ipakə tuk Betlehem[p] kɨmɨsərɨg piraovɨn kɨrik ramasək pɨk,
meinai ramərɨg raha pɨk.
Piraovɨn a in Rejel[q]. In ramasək tuk kafan kwajikovə mɨnə.
Rɨpəh nɨpəhyen mə narmamə tuksəgkiar huvə kɨmin, meinai
kafan kwajikovə narman mɨnə kwənhamhə fam." *(Jer 31:15)*

Josef mɨne Meri mɨne kwajikovə krhɨtərhav Ijip mɨrherɨg-pən Nasaret

19 Mərɨg nɨpɨg Josef mɨne Meri mɨne kwajikovə kɨrharə apa Ijip, King
Herod rɨmhə. Kɨni Josef rɨmnamrərhav məm agelo kɨrik kape Kughen
Yermaru rɨni-pən tukun 20 mɨmə, "Josef. Hekɨmter. Mɨrəh kwajikovə e
mɨne nɨsɨni, mɨrherɨg-pən ye tanə Isrel, meinai narmamə yamə mɨnə
khamə tukshopni kwajikovə a, iriə kwənhamhə ta." 21 Ror pən, Josef
rarar, mɨrəh kwajikovə a mɨne nɨsɨni, mɨrherɨg-pən mɨn ye tanə a Isrel.
22 Mərɨg nɨpɨg Josef rɨmnərɨg mə kwən a Akeleas rɨmɨvəh tamhek
rɨmni King Herod, mamarmaru ye Judia, kɨni in rɨgɨn mɨn kɨn nɨrerɨg-
pənien tanə a Judia. Kɨni maməmrərhav məm Kughen rɨmnor kwirɨg
kɨmin mɨmə tukrɨpəh nɨvənien Judia. Kɨni rɨmatərhav mɨvən ikɨ pɨsɨn ye
provins a Galili, 23 kɨni kɨrhuvɨn mɨrharə ye taon kɨrik, nhagɨn e Nasaret.

---

[p] **2:18** Gris ramni "Nəmə Rama." Rama in taon kɨrik ipakə tuk Betlehem. [q] **2:18** Rejel e nɨsɨn kwən a Isrel kupan; kamni kɨmə Rejel in mama kape nəmə Isrel. Nɨpɨg ramni "Piraovɨn a in Rejel tukrasək" nɨpran ramni mə nɨpian Isrel mɨnə fam tuksasək.

Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien kape profet minə kupan ruauə minor
nəfrakisien kin, yamə kimnhani mhamə,
"Tukamni kimə in yemə Nasaret." *(Aes 11:1; 53:2)*[r]

Jon Baptaes raməvsao-ərhav kin nəgkiarien kape Kughen
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-9,15-17; Jon 1:19-28)

3 1 Newk minə tiksin ruauə muavən ta, kini Jon Baptaes ritərhav-
pə, maməvsao-ərhav kin Nəgkiarien kape Kughen apa ye tipəvsik
apa Judia, 2 mamni mimə, "Sarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has
kapəmiə meinai nipig yame Kughen tukrarmaru ye narmamə mifam
ruauə ipakə." 3 Jon Baptaes e, in yermamə yame Aesea, profet kupan kape
Kughen, rimini-ta mimə,
"Kwən kirik ramokrapomh ye tipəvsik mamni mimə,
'Kimiə, taksor əpnəpeinə tuk Yermaru, kini misor kafan swatuk
ratuatuk.' " *(Aes 40:3)*
4 Jon rapəh nivəhsi-pənien neipən huvə kirik. Kafan kot kimnor kin tiki
narmiragh kirik, kamni kimə kamel. Kini kafan kətəut kimnor kin tiki
kau.[s] Kini nan nəviginien kəvraiyuk əmə mine sukapak.[t] 5 Kini narmamə
khapsaah kimnhasi-pən Jerusalem mine iku pisin ye tanə Judia mine
ikin minə ipakə tuk nu e Jodan. Kimnhauə mə tuksəm-ru Jon. 6 Kini
mamhani-ərhav-pən norien has minə kapəriə. Kini in rimnor baptaes
irəriə ye nu a Jodan.
7 Mərig nipig Jon rimnəm mə narmamə ye khwen mir e Farisi mine Sadusi
khapsaah kimnhauə mə in tukror baptaes irəriə, kini rini-pən tuk əriə mimə,
"!Ah! !Kimiə naksahas rəmhen əmə kin snek yamə mine kasərhkwopah! Pəh
nien mə tuktu, Kughen ror niemhaa mivəhsi-pən narpinien kimi narmamə.
?Mərig, pa ramni mə to kimiə nakharkun nisaptayen kin?[u] 8 Sor narimnar
tiksin yamə rhuvə mə tuksəm mə nakwəsəpəh əfrakis norien has minə kini
mhavən tuk Kughen. 9 Nəfrakisien mə kimiə kwənərəus kape Ebraham,
mərig rikimiə tukripəh nəsikien mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh
əmiə mhawor kimiə kwənərəus kape Ebraham. !Nikam, in nar apnapig əmə!
Yakamni-pre tuk əmiə mə Kughen rirkun nor-min-ien kapier apnapig ruə
rəmhen kin kwənərəus kape Ebraham.[v] 10 Kini taktəkun ai, Kughen rinərer
matuk ta mə tukrərəru nuknei nai. Kini tukmə nai kirik ripəh nikuəyen kin
kwənkwan yame rhuvə, In tukrərəru marakikin-pən ye nap.[w] [x]

---

[r] **2:23** Luk 2:39; Jon 1:45 [s] **3:4** Neipən a rəmhen kin kape profet kupən kirik, nhagin e Elaeja. [t] **3:4** 2 King 1:8 [u] **3:7** Mat 12:34; 23:33 [v] **3:9** Jon 8:33,39; Rom 4:12
[w] **3:10** Jon Baptaes raməgkiar skai kimi Farisi mine Sadusi, yamə mine khamə ta mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əriə meinai iriə ji Ebraham minə. Nuhpikinien ye nai yame Kughen tukrərəru ramhajoun mə Kughen tukrəkir norien kape narmamə, kini yamə mine khapəh nisorien norien huvə, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə.
[x] **3:10** Mat 7:19; Luk 13:6-9

11 "Yo yakamor baptaes irəmiə kɨn nu yame ramhajoun mə nakwəsarar
ye nərɨgien kapəmiə tuk təvhagə has. Mərɨg yermamə kɨrik tukruə
kwasɨg irak, yame kafan nəsanɨnien mɨne nehuəyen rapita yo. Kɨni yo ye
tanə əgkəp; yakpəh nəmhenien mə to yakrap kafan sandel. Kɨni In tukror
baptaes irəmiə ye Nanmɨn kape Kughen mɨne nap.[y] 12 In ramərer matuk
tuk nəmien norien kape narmamə maməwhai əriə, nəmə huvə mɨnə
mɨne nəmə has mɨnə. Rəmhen əmə kɨn yame yeməsim kɨrik ravəh safel
tuk nəspir-tayen tɨki kwənkwai wit mə tukrɨpɨk nɨmɨtɨn yame rhuvə.
Narmamə yamə mɨne khahuvə kɨsəmhen kɨn nɨmit wit yame rɨpɨk əriə
mamvən yerkwanu; mərɨg narmamə has kɨsəmhen kɨn tɨki kwənkwai
wit, yame ramarakikɨn-pən əriə ye nap ehuə yame ramuək rerɨn."

Jon rɨmnor baptaes ye Yesu
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Kɨni Yesu rɨmɨtərhav Galili muə ye nu e Jodan, mə Jon tukror baptaes
iran. 14 Mərɨg Jon rɨmɨni-əhu skai In mɨni-pən tukun mɨmə, "Ratuatuk mə
Ik takor baptaes irak. ?Rhawor nakamuə mə jakor baptaes iram?"
15 Mərɨg Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, "Nɨkam. Takpəh nəpəhyen. Kughen
rɨmɨni mə ratuatuk mə takor baptaes irak." Kɨni Jon rɨmneighan kɨn.
16 Kɨni mor baptaes ye Yesu. Kɨni nɨpɨg Yesu rɨmneiwaiyu mhekɨmter
mɨn ye tame nu, məkneikɨn napuə rəkwaag, kɨni rəm Nanmɨn kape
Kughen reiwaiyu-pə rəmhen kɨn mak ye tanə, maməkwətə-pən iran.[z]
17 Kɨni nəgkiarien kɨrik rɨsɨ-pən ye neai mamni mɨmə, "In e narɨk, yame
yakorkeikei pɨk. Rɨkik ragien pɨk tukun."[a]

Setan ramarkut tuk nukuraoyen ye nərɨgien kape Yesu
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 1 Kɨni Nanmɨn kape Kughen rɨmɨkɨr Yesu mɨvən ye tɨpəvsɨk, mə
Setan[b] tukrɨvəhsi-pən vəhsi-pən kɨmin.[c] 2 Kɨni Yesu rɨmnəpəh
nəvɨgɨnien kape nɨpɨg foti, yeraan mɨne yenpɨg, kɨni məmkərəv pɨk.[d]
3 Kɨni Setan[e] ruə mɨvəhsi-pən vəhsi-pən kɨmi Yesu mɨni-pən tukun mɨmə,
"Tukmə Ik Ji Kughen əfrah, ni-pən tuk kapier mɨnə e pəh khaukrekɨn
mhauə mɨsor bred kɨn."
4 Mərɨg Yesu rhorpɨn nəgkiarien mɨmə, "Nɨkam. Kɨmɨrai ye Nəkwəkwə
kape Kughen kɨmə, 'Narmamə to khapəh nhamragh-əmə-yen ye
nəvɨgɨnien. Mərɨg kamhamragh mɨn ye nəgkiarien mɨnə fam yame ramsɨ-
pən tuk Kughen.' "[f] *(Dut 8:3)*

---

[y] **3:11** Jon 1:26-27,33; Wok 1:5; 1:3-25 [z] **3:16** Jon 1:32 [a] **3:17** Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 [b] **4:1** Setan in yemehuə kape nanmɨn has mɨnə.
[c] **4:1** Hib 2:18; 4:15 [d] **4:2** Eks 34:28 [e] **4:3** Gris ramni, "Kɨni yermamə kape nɨvəhsi-pən vəh-si-pənien ruə." [f] **4:4** Kol 1:16-17

5 Kini Setan rimikir Yesu mivən apa Jerusalem, mərip In ye Nimə Ehuə kape
Kughen apa yerpirig əgkəp. 6 Kini mini-pən tukun mimə, "Tukmə Ik ji Kughen
əfrakis, iv-ərhav-ru ikin e, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, " 'In
tukrher-pə kin agelo minə kafan khauə masarha huvə tuk Ik. Tukharaptərəkin Ik
kin kwermiriə mə takpəh nowhan-pənien nihum ye kapier kirik.' " *(Sam 91:11, 12)*
7 Mərig Yesu rhorpin kafan nəgkiarien mimə, "Nikam. Nəkwəkwə
kape Kughen ramni min mimə, 'Takhapəh nisəm-əsaahyen kapəmiə
Kughen Yermaru mə ramarha huvə əfrakis tuk əmiə uə nikam.' "
(Dut 6:16)
8 Məkneikin Setan rikir Yesu mivən apa ye tukwas apomh kirik, kini mhajoun
In kin kantri minə fam ye tokrei tanə, mine nehuəyen kapəriə, 9 kini mini-
pən tukun mimə, "Tukmə nakəhuak kimi yo, yakvəhsi-pre narimnar m-fam e
kimik."
10 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "!Setan, əta irak! Meinai
Nəgkiarien kape Kughen ramni mimə, 'Taksəhuak əmə kimi kapəmiə
Yermaru Kughen, misəri-pən əmə kafan nərigien.' " *(Dut 6:13)*
11 Kini ai Setan rəta iran, kini agelo minə kimnhauə misasitu iran.

**Yesu rimirikakun mamni-ərhav nəgkiarien kape
Kughen ye provins e nhagin e Galili**

12-13 Kini ye nipig a, kimnharaptərəkin Jon Baptaes, kirəhsi-pən
ye kalabus. Kini nipig Yesu rimnərig nəvsaoyen kin, kini mivən apa
yerkwanu kirik ye provins Galili, nhagin e Nasaret. Mamarə apaikin,
mitərhav, mivən apa taon kirik e Kapaneam, ipakə tuk lugun e Galili,
mamarə apaikin. Kwənmhaan a in kwənmhaan kape kwənərəus mir
kape Isrel e Sebulun mine Naftali.[g] 14 Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien
kape profet kupan e Aesea ruauə mor nəfrakisien kin, yame rimini
mimə,
15 "Kwənmhaan kape nəmə Sebulun mine Naftali, kawərer ye swatuk ramvən
apa ye lugun ehuə e Galili, ye nikar tanə pən ye nu e Jodan.
In e provins e Galili - ime narmamə yamə mine pəh nien mə
kwənərəus kape nəmə Isrel.
16 Nəmə aikin a kimisarə ye nəpignəpien, kini misəm nikhakien kirik.
Kini rinamraan.
Nikhakien ehuə rimnəsia-pen əriə yamə mine kimnisarə ye
nəpignəpien kape nimhəyen e yame ramhotərəkin əriə ye
nipig mifam." *(Aes 9:1-2)*
17 Kini ririkakun ye nipig a, Yesu rinamni-ərhav nəgkiarien kape
Kughen mamni mimə, "Sarar ye nərigien kapəmiə tuk norien has minə,
meinai nipig yame Kughen tukramarmaru ye narmamə ruauə pakə."[h]

---

[g] **4:12** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 [h] **4:17** Mat 3:2; 19:27

Yesu rɨmnokrən kɨn narmamə kuas mə tukhauə kafan narmamə mɨnə
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Yesu ramərɨwək ye nɨkar lugun ehuə e Galili kɨni məm kwərə
mir kɨraru. Ɨriu piauni. Andru mɨne Saemon (yame nhagɨn mɨn kɨrɨk
e Pita). Ɨriu kwarukɨn net apa ye lugun, meinai ɨriu yermamə mir
kape nɨviyen kəmam. 19 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriu mɨmə, "Rauə
mɨrakwasɨg kɨn Yo, mɨrauə kafak yermamə mir. Yo jakor əmiru
nakrauə yermamə mir kape nɨviyen narmamə."
20 Məkneikɨn, ɨriu kɨmɨwəpəh kapəriu net mɨrakwasɨg kɨn in.
21 Kɨni Yesu rəriwək kəskəh mɨn, məm kwərə mir kɨraru mɨn,
ɨriu piauni. Nhagriu e Jemes mɨne Jon, ji Sebedi mir. Kawkwətə ye
nəkwai bot ɨrisɨr rɨmriu, marhajir əsɨgɨn kapərisɨr net. Kɨni Yesu
rɨmnokrən kɨn əriu mə tukrauə, 22 məkneikɨn kwərer, mwəpəh bot,
mɨne rɨmriu, kɨni mɨrakwasɨg kɨn.

Yesu ramhajoun narmamə kɨni mor huvə narmamə yamə mɨne kamhamhə
(Luk 6:17-19)

23 Kɨni Yesu ramərɨwək ikɨn mɨnə ye provins e Galili, mamhajoun
narmamə ye nəkwai nimə kape nofugɨnien kape nəmə Isrel,
maməvsao-ərhav kɨn nəvsaoyen huvə kape narmaruyen kape Kughen,
kɨni mamor huvə narmamə yamə mɨne kamhamhə ye nəmhəyen
pɨsɨn pɨsɨn.[i] 24 Kɨni nəvsaoyen kɨn Yesu rarkurao fam ye provins
e Siria. Kɨni narmamə kɨmnhapɨk narmamə m-fam yamə mɨne
kamhamhə, mhauə tuk Yesu. Kapəriə nəmhəyen ror məkneikɨn:
Tɨksɨn kamhamhə; tɨksɨn, nɨprairiə rɨmamhə; tɨksɨn, nanmɨn has
ramərer-pən irəriə; tɨksɨn, nɨkəvaan ramor əriə; kɨni tɨksɨn, nɨprairiə
fam rɨmhə. Mərɨg Yesu rɨmnor huvə fam əriə.[j] 25 Kɨni nəmə Galili
khapsaah, mɨne nəmə Dikapolis, mɨne nəmə Jerusalem, mɨne nəmə
Judia, mɨne nəmə ikɨn mɨnə apa nɨkarɨn pən apa ye nu e Jodan
khapsaah kɨmnhakwasɨg kɨn In.[k]

Yesu rɨpɨk kafan narmamə mɨnə mɨshaktə mhavən ye tukwas, raməvhag kɨmi əriə
(Luk 6:20-23)

5 1 Nɨpɨg Yesu rɨmnəm nukwhao ehuə yame ramkwasɨg kɨn,
kɨni In rhaktə fiak ye tukwas kɨrɨk, kɨni məkwətə. Kɨni kafan
narmamə mɨnə khakwasɨg kɨn. 2 Kɨni In rɨmɨrikakun mhajoun əriə
mɨmə,

---

[i] **4:23** Mat 9:35; Mak 1:39; Wok 10:38 [j] **4:24** Mak 6:55 [k] **4:25** Mak 3:7-8

3 "Narmamə yamə mɨne kamhavəhsi-əhu atuk əriə masətɨgtə
əmə ye Kughen, iriə e kɨsarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs meinai iriə
narmamə kape Kughen, kɨni In ramarmaru irəriə.[l]
4 Narmamə yamə mɨne kɨsasək, kɨni rɨkiriə raməmhə, iriə e kɨsarə
ye nɨhuvəyen əfrakɨs meinai Kughen tukrəgkiar vi vi kɨmi əriə.[m]
5 Narmamə yamə mɨne khapəh nhavəh-si-haktə-atukien əriə, iriə e kɨsarə ye
nɨhuvəyen əfrakɨs meinai Kughen tukrɨvəhsi-pən tokrei tanə e kɨmi əriə.[n]
6 Narmamə yamə mɨne kɨsorkeikei pɨk yerkiriə m-fam mə nɨmraghien
kapəriə tukratuatuk ye nɨmrɨ Kughen, iriə e kɨsarə ye nɨhuvəyen
əfrakɨs meinai Kughen tukror nɨmraghien kapəriə in ratuatuk.[o]
7 Narmamə yamə mɨne rɨkiriə rehuə tuk narmamə, iriə e kɨsarə ye
nɨhuvəyen əfrakɨs, meinai Kughen rɨkin rehuə tuk əriə.
8 Narmamə yamə mɨne rɨkiriə ratuatuk, iriə e kɨsarə ye nɨhuvəyen
əfrakɨs meinai tuksəm Kughen.
9 Narmamə yamə mɨne kasərəhu nəmərinuyen, iriə e kɨsarə ye
nɨhuvəyen əfrakɨs meinai tukokrən kɨn əriə kɨmə ji Kughen mɨnə.
10 Narmamə yamə mɨne kamuh əriə tuk norien atuatuk, iriə e kɨsarə ye
nɨhuvəyen əfrakɨs meinai Kughen ramarmaru irəriə.[p]
11 "Nakasarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs nɨpɨg narmamə kasor nahasien
kɨmi əmiə meinai kɨmiə narmamə kafak mɨnə. In e tukhani hah əmiə,
mɨsoriah əmiə, mɨseikuə irəmiə mamhani nəgkiarien hah mɨsoriah əmiə
kɨn.[q] 12 Nəfrakɨsien, narmamə kɨmɨsor mɨn məknakɨn ye profet mɨnə
kupan rəmhen kɨn yame kasor irəmiə ai taktakun. Ror pən, sagien pɨk,
meinai nərokien ehuə kapəmiə ramarə apa ye rao ye neai."[r]

Nɨgər mɨne nɨkakien
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, "Kɨmiə naksəmhen kɨn nɨgər kape narmamə
m-fam ye tokrei tanə. Kɨni mərɨg tukmə nɨgar rəhiu pɨk, ?tukhawor kor rhekɨn
mɨn? Rɨpəh nəmhenien tuk nar kɨrik. Tukarakɨkɨn əmə.
14 "Kɨmiə naksəmhen kɨn laet kape narmamə m-fam ye tokrei tanə.
Keinein nerkwaigien kɨn taon yame kɨmɨvhirəkɨn yerpɨrɨg ye tukwas.[s]
15 Kɨni yermamə kɨrik rɨkək yame to rəsia-pən ye laet kɨni mɨvai-pən ye
nɨtɨp. Nɨkam. Nɨpɨg tukmə rəsiə-pən ye laet tukrəməkeikei mukrai-haktə
pən ikɨn kamukrai-pən laet ikɨn, mə laet tukrɨsia-pen fam narmamə apa
imə.[t] 16 Kɨni ye norien kɨrikianə əmə mɨn, sor laet rəsiə ye nɨmraghien
kapəmiə pəh narmamə tuksəm wok huvə yamə mɨne nakasor, kɨni
mhavəhsi-haktə nhag Rɨmɨmiə Kughen yame ramarə ye rao ye neai."[u]

---

[l] **5:3** Aes 57:15 [m] **5:4** Aes 61:2-3; Rev 7:17 [n] **5:5** Sam 37:11 [o] **5:6** Aes 55:1-2
[p] **5:10** 1 Pita 3:14 [q] **5:11** 1 Pita 4:14 [r] **5:12** 2 Kron 36:16; Wok 7:52 [s] **5:14** Jon 8:12; 9:5
[t] **5:15** Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 [u] **5:16** Efes 5:8-9; 1 Pita 2:12

Nɨmraghien kape Yesu rɨmnor Loa kape Moses ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn

17 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, “Rɨkimiə tukrɨpəh nuhyen mə yɨmauə
mə jakarakɨkɨn Loa kape Kughen uə nəgkiarien kape profet kupan mɨnə.
Nɨkam. Pəh nien mə yɨmauə mə jakarakɨkɨn əriə, mərɨg yɨmauə mə jakor
nəgkiarien mɨnə a khauə mɨsor nəfrakɨsien kɨn.[v] 18 !Nəfrah! Yakamni-
pre tuk əmiə mɨmə nɨpɨg tokrei tanə mɨne neiai kwarə, kɨni Loa, in mɨn
tukramarə. To nar kɨrik rɨpəh nɨrkəkien iran. Nar apnapɨg in leta kwakwə
əmə, kɨni Loa tukrərer mor wok meriaji-pən nəgkiarien mɨnə fam kape
Loa tukhauə mɨsor nəfrakɨsien kɨn.[w] 19 Ror pən, narmamə yamə mɨne
kɨsəpəh loa, mɨshajoun narmamə mə iriə mɨn tuksəpəh, nar apnapɨg mə
nəgkiarien kəskəh əmə kɨrik ye loa kape Moses, tukokrən kɨn əriə kɨmə
iriə yetanə əgkəp ye rao ye neai. Mərɨg narmamə yame mɨne kasor loa
mɨnə a, mɨshajoun narmamə kɨn, tukokrən kɨn əriə kɨmə iriə yerpɨrɨg
əgkəp ye rao ye neai.[x] 20 Yakamni məknakɨn tuk əmiə meinai kapəmiə
norien tukrəməkeikei matuatuk huvə əgkəp ye nɨmrɨ Kughen rapita
norien kape Farisi mɨnə mɨne nəmhajoun mɨnə kape Loa, yame khamə
ta mə iriə kɨsatuatuk huvə. Mərɨg tukmə kapəmiə norien rɨpəh natuatuk-
huvə-yen ye nɨmrɨ Kughen, to nakhapəh nhavənien mɨsarə apa ye rao ye
neai.”

Niemha in rahas rəmhen kɨn nhopniyen yermamə

21 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, “Kɨmiə nakwəsərɨg ta nəgkiarien
yame nəmhajoun kɨmnhani-pən tuk rɨpmiə mɨnə, mhamə, ‘Takhapəh
nɨshopniyen yermamə’ *(Eks 20:13)* kɨni, ‘yermamə
yame ramhopni yermamə, in tukrəməkeikei mərer ye nɨmrɨ mɨrh mɨvəh
narpɨnien.’ *(Dut 5:17)* 22 Mərɨg
Yo yakamni-pre tuk əmiə mə, tukmə yermamə kɨrik, niemha rhai in tuk
nar kɨrik yame piauni rɨmnor, ratuatuk mə kwən a yame niemha ramhai
in tukrərer ye nɨmrɨ mɨrh mɨvəh narpɨnien. Kɨni tukmə yermamə kɨrik
rɨmnhek piauni[y], ratuatuk mə in tukrərer ye nɨmrɨ kaonsel. Kɨni tukmə
yermamə kɨrik raməko-pən yarmhə kɨmi in kɨrik, ratuatuk mə yermamə
yame rɨmɨni nəgkiarien a tukrɨvən ye nap ehuə.[z]
23 “Kɨni tuk norien a, tukmə nakamvən ye tebol ye Nimə Ehuə Kape
Kughen mə takvəhsi-pən nar kɨrik kɨmi Kughen, mərɨg aikɨn a, tukmə
rɨkim raməsɨk piam yame rɨmnor niemha kɨmik, uə ik nɨmnor nar kɨrik
kɨmin yame rɨpəh nəmhenien,[a] 24 pəh pi pom kafam nɨvəhsi-pənien, kɨni

---

[v] **5:17** Rom 3:31 [w] **5:18** Luk 16:17; 21:33 [x] **5:19** Jem 2:10 [y] **5:22** Nəgkiarien Gris ramni mə, “Tukmə ramni-pən tuk piauni mə ‘!Rakah!’ Nəgkiarien e in narpakwaiyen.
[z] **5:22** 1 Jon 3:15 [a] **5:23** Mak 11:25

mivən məm piam mwərəhu huvə nətərigien kapəmiru, mirəpəh niworien tikmir, miwor kirikianə, kini ai, mipivən mipivəhsi-pən nar kirik kimi Kughen ye tebol.

25 "Tukmə yermamə kirik rimə tukrərip ik ye nimri mirh, kini tukmə nakramə takwəriwək kwis miravən ye nimri mirh, rhuvə mə takaməkeikei məkupən mərəhu nəmərinuyen tuk əmiru minə, tamə rəukəkin ik mivən ye nimri mirh. Kini yamehuə kape kot reighan-pən kin ik ye kwermi polis. Kini polis rirəh ik mivən mətapig əsigin ik ye kalabus. 26 Kini yakamni-pre nəfrakisien tuk ik, mə tukmə ror məknakin, to nakpəh nap-tayen ye kalabus meriaji mor infamien ye narpinien kafam."

Rikim tukripəh nəkrəhyen kin piraovin

27 Kini Yesu ramni min mimə, "Kimiə nakwəsərig nəgkiarien e mə, 'Kimiə yamə mine nakwəsarkurək ta, takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin.
(Eks 20:14; Dut 5:18)
28 Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yerman rəm piraovin pisin kini rikin raməkrəh kin, in rinor ta təvhagə has yerkin, rəmhen kin yame rimnəkrəh əfrakis kin. 29 Kini tukmə nimrim matuk ror nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takikum ierig ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh nimrim kirikianə, rapita yame takvən ye nap ehuə kin nipram piəpiə.[b] 30 Kini tukmə kwermim matuk ror nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takərəru ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh kwermim kirikianə, rapita yame takvən ye nap ehuə kin nipram piəpiə."[c]

Takpəh nəpəhyen kafam piraovin

31 Kini Yesu ramni min mimə, "Kimiə nakwəsərig ta nəgkiarien e yame ramni mimə, 'Yermamə yame raməpəh kafan piraovin, in tukraməkeikei mivəhsi-pən nəkwəkwə kirik kimin yame ramhajoun mə rimnəpəh.'
(Dut 24:1-4) 32 Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yermamə kirik raməpəh kafan piraovin yame ripəh nivən-hanəyen tuk yerman pisin kirik, kini pian a rarar mikwasig kin yerman pisin, rəmhen kin mə piraovin a rimnor təvhagə hah, mərig təvhagə has a rimirikakun ye yerman hanə kafan. Kini tukmə kwən kirik rikir piraovin a, in rəmhen kin yame rimnəkrəh kin piraovin a."

Takpəh nivəhyen kwəsu ye nhag yermamə kirik, mərig takəfrakis əmə

33 Kini Yesu ramni min mimə, "Nakwəsərig ta nəgkiarien kirik min yame nəmhajoun minə kimnhani-pən tuk riptawə minə mhamə, 'Tukmə nimnhani nhag yermamə kirik mə tukror kafam nəgkiarien

---

[b] **5:29** Mat 18:9; Mak 9:47 [c] **5:30** Mat 18:8; Mak 9:43

tukror nəfrakisien kin, takhapəh nisakapirien nəgkiarien kapəmiə.
Kini tukmə nimnhani-pən nəgkiarien kirik kimi Kughen Yermaru, sor.'
(Lev 19:12; Nam 30:2; Dut 23:21) 34 Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mimə,
takhapəh nhaniyen nhag yermamə kirik mə tukror kafam nəgkiarien
tukror nəfrakisien kin. Takhapəh nhaniyen nhag rao ye neai, meinai
Kughen ramkwətə ikin mamarmaru.[d] 35 Mhapəh nhaniyen nhag tokrei
tanə, meinai Kughen ramarmaru ikin. Mhapəh nhaniyen nhag Jerusalem,
meinai in taon kape King Ehuə.[e] 36 Mhapəh nishajounien kapəmia kapə
mə kafam nəgkiarien tukror nəfrakisien kin, meinai kapəmiə nəsaninien
rikək tuk nukreikinien nikwənemiə mə tukrhawən uə tukrapig. 37 Mərig
taksəfrakis nipig m-fam. Tukmə nakseighan kin nar kirik, sor. Kini tukmə
naksəpəh, hapəh. Mərig Setan in ramherer narmamə mə tukhani nhag
nar kirik mə tukror nəgkiarien kapəriə ror nəfrakisien kin."

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has
(Luk 6:29-30)

38 Kini Yesu ramni min mimə, "Kimiə nakwəsərig ta nəgkiarien
kirik ramni mimə, 'Tukmə yermamə kirik rhapis nimri yermamə
kirik, tukaməkeikei khopis min nimrin. Kini tukmə yermamə kirik
rhopir kweru yermamə kirik, tukaməkeikei khopir min kwerun.'
(Eks 21:24; Lev 24:20; Dut 19:21) 39 Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə
mimə, takhapəh nisarpinien tai təvhagə has yame kamor-pre kimi əmiə.
Kini tukmə yermamə kirik rərip nikapim matuk, kini nakukreikin-pən
min nikarin pəh rərip. 40 Kini tukmə yermamə kirik rivəh-si-pən ik ye kot
maməkeikei kimik mə takvəhsi-pən kafam sot kimin mə tukrərəhu huvə
nətərigien kapəmiru, vəhsi-ta min kafam kot mivəhsi-pən kimin. 41 Kini
tukmə mobael kirik raməkeikei kimik mə takrur kafan nitip məriwək
rəmhen kin kilomita kirikianə, takripin məriwək meriaji kilometa kiraru.
42 Vəhsi-pən naha nhagin kimi yermamə yame ramaiyoh ik kin. Kini
takpəh nini-əhuyen yermamə kirik yame rimə tukrivəh kafam kirik nar
kirik mivən, kini mirerig-pə min mirəhsi-pre min."

Sorkeikei tikmir kapəmiə minə
(Luk 6:27-28,32-36)

43 Kini Yesu ramni min mimə, "Nakwəsərig ta mə, 'Takasəkeikei
misorkeikei kimiə minə tiksin, kini masəməkin kapəmiə tikmir minə.'
(Lev 19:18) 44 Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə
mə taksorkeikei kapəmiə tikmir minə, kini masəhuak tuk narmamə yamə
mine kasor ahas pre kimi əmiə,[f] 45 kini norien a ramhajoun mə kimiə ji

---

[d] **5:34** Aes 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 [e] **5:35** Sam 48:2; Aes 66:1 [f] **5:44** Eks 23:4-5; Luk 23:34; Wok 7:60; Rom 12:14,20

Kughen Rɨmɨmiə, yame ramarə apa ye rao ye neai. Kɨni sor məknakɨn meinai Kughen ramor mɨrh raməsia-pen nəmə huvə mɨnə mɨne nəmə has mɨnə. Kɨni In mamor nəhig rɨp mamuh nəmə atuatuk mɨne narmamə yamə mɨne khapəh nɨsatuatukien. 46 Mərɨg tukmə naksorkeikei əmə narmamə yamə mɨne kasorkeikei əmiə, Kughen to rɨpəh nərokien əmiə iran, meinai nar apnapɨg mə nəmə has mɨnə rəmhen kɨn narmamə yamə mɨne kasərer tuk mane kape takis, mərɨg iriə mɨn kasorkeikei narmamə yamə mɨne kasorkeikei əriə. 47 Kɨni tukmə nakhavəh əmə kɨmiə mɨnə tɨksɨn mɨsəgkiar kɨmi əmiə mɨnə, pa rɨmə nakasor nar kɨrik rhuvə rapita narmamə mɨnə tɨksɨn. Nakharkun mə nar apnapɨg narmamə yamə mɨne khapəh nharkunien Kughen, mərɨg iriə mɨn kasəgkiar kɨmi əriə mɨnə tɨksɨn."

48 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, "Rɨmɨmiə Kughen In ratuatuk, ror pən, norien kapəmiə tukraməkeikei matuatuk mɨn."[g]

Takhapəh nhavəh-si-haktə-atuk-ien əmiə tuk norien huvə yame nakasor

6 1 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, "Tukmə naksor nar atuatuk, takhapəh nɨsorien mə tukəm kəgnəgɨn əmiə tukun, tamə Rɨmɨmiə ye rao ye neai rɨpəh nərokien əmiə iran.[h] 2 Ror məkneikɨn, tukmə nakhavəh-si-pən nar kɨrik kɨmi yavən has mɨnə mə taksasitu irəriə, hapəh nɨsorien ye norien kape narmamə yame norien kapəriə rhuvə mərɨg rɨkiriə rahas. In e, nɨpɨg kɨsasitu ye yavən has mɨnə, masher naiyuk, mhani-ərhav ye nimə kape nofugɨnien mɨne ye nəkwai swatuk, mə narmamə tuksəm khasiai əriə tukun. Mərɨg yakamni nəfrakɨsien tuk əmiə mɨmə iriə kasor məknakɨn, mɨnhavəh ta nərok piəpiə kapəriə [in e nɨsiaiyen kape narmamə]. 3 Mərɨg kɨmiə, tukmə nakhavəh-si-pən nar kɨrik kɨmi yavən has mɨnə mə taksasitu irəriə, takhapəh nɨsəpəhyen mə narmamə tuksəm. Nar apnapɨg mə kwermɨm matuk, mərɨg takpəh nəpəhyen mə tukrəm. 4 Sor məkneikɨn mə narmamə tukseinein norien huvə mɨnə kapəmiə, kɨni Rɨmɨmiə yame raməm norien apɨsapɨs kapəmiə mɨnə, In tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə mɨnə."

Norien kape nəhuakien
(Luk 11:1-4)

5 Kɨni Yesu ramni mɨn mɨmə, "Nɨpɨg naksəhuak, hapəh nɨsəri-pənien norien kape narmamə yame kapəriə norien rhuvə mərɨg rɨkiriə rəmkɨmɨk. In e, kɨsorkeikei mə tuksərer ye nimə kape nofugɨnien, mɨne ye swatuk pɨsiək, masəhuak mə narmamə tuksərɨg əriə. Yakamni əfrakɨs tuk əmiə mɨmə iriə kasor məknakɨn, mɨnhavəh ta nərok piəpiə kapəriə- [in e nɨsiaiyen kape narmamə].[i] 6 Mərɨg tukmə nakhamə taksəhuak, havən apa

---

[g] **5:48** Lev 19:2; Dut 18:13 [h] **6:1** Mat 23:5 [i] **6:5** Mat 23:5; Luk 18:10-14

ye nəkwai nimə kapəmiə, misətapig, masəhuak kimi Rimimiə yame kipəh
nəmien In. Kini Rimimiə, yame raməm kapəmiə norien apisapis minə,
tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə minə.
7 "Kini tukmə naksəhuak, takhapəh nisəwhai-kəjiyen nəgkiarien
ripsaah yame nipran rikək, rəmhen kin yame narmamə yamə mine
kaseinein Kughen kasor. Iriə khamə ta mə kapəriə kughen minə tuksərig
əriə tuk nəgkiarien minə khapsaah yamə mine kasəhuak mamhani.[j]
8 Hapəh nisorien rəmhen kin əriə, meinai, kwasig ikin naksaiyoh kin nar
kirik, Rimimiə In ruirkun ta naha nhagin yame naksəkwakwə kin.[k] 9 Kini
ror məkneikin, tukmə nakhamə taksəhuak, səhuak məkneikin:
" 'Rimtawə ye neai, nhagim rəmrhakə, pəh narmamə tukhasiai Ik.
10 Pəh kafam narmaruyen tukruə mamarə,[l]
Kini pəh nar yame Ik nakorkeikei in tukruə mor nəfrakisien kin
ikin e tokrei tanə rəmhen əmə kin apa ye rao ye neai.
11 Nipig mi-fam, vəh-si pə nəviginien kimi əmawə rəmhen tuk nipig e towei.
12-13 Pəh nipəhyen əmawə mə Setan tukrivəhsi-pə vəh-si-pə kimi əmawə
tamə yakhamir.
Kini vəhsi-ta əmawə tuk kwermi Setan.
Kini vəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəmawə minə meinai
kimawə yakhapəh nharaptərəkin tim-timien norien has yame
narmamə kasor irəmawə.'[m]
14 Səhuak məknakin meinai tukmə nakhapəh nisarpinien tai norien has yamə
mine narmamə kasor irəmiə, Rimimiə ye rao ye neai tukripəh narpinien
kapəmiə norien has minə. 15 Mərig tukmə naksarpin norien has yame narmamə
kasor irəmiə, Rimimiə min tukrəkeikei marpin norien has yame nakasor."

Nəpəhyen nəviginien tuk nəhuakien

16 Kini Yesu ramni min mimə, "Tukmə nakhamə taksəpəh nəviginien tuk
nəhuakien, hapəh nisorien nimrimiə rəpou rəmhen əmə kin narmamə yamə
mine kapəriə norien rhuvə mərig yerkiriə rəmkimik. Iriə kasor nimririə ror
pisin, mə narmamə tuksəm əriə mə nikumhə raməs əriə, khasiai əriə tukun.
Yakamni əfrah mə iriə kwənhavəh ta nərok piəpiə kapəriə- [in e nisiaiyen kape
narmamə].[n] 17 Mərig nipig naksəpəh nəviginien, misəhuak kimi Kughen, saikwas
ye nimrimiə, misətei huvə ye nikwənemiə, 18 mə narmamə tuksəm əmiə khapəh
nharkunien mə naksəpəh nəviginien tuk nəhuakien. Kini Rimimiə, yame kipəh
nəmien In, In pisin əmə tukrəm mirkun. Kini Rimimiə yame raməm kapəmiə
norien apisapis minə, tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə minə."

---

[j] **6:7** 1 King 18:26-29 [k] **6:8** Mat 6:32 [l] **6:10** Luk 22:42 [m] **6:12-13** Kopi akwas tiksin kape Niutesteman kamharpin nəgkiarien e mhamə, "Meinai Ik pisin əmə Yermaru, Ik pisin əmə nakavəh nəsaninien, mine nar huvə minə, kafam pisin əmə, ripəh norien infamien. Amen." [n] **6:16** Aes 58:5-9

Taksor nitip kapəmiə apa rao ye neai
(Luk 12:33-34)

19 Kini Yesu ramni min mimə, “Takhapəh nisəwhai-kəjiyen kapəmiə
nautə ye tokrei tanə e mə tukripsaah. Ye tokrei tanə e, ivn minə mine
nəmtəyen raməs narimnar ikin, kini yəkrəh minə kisat-pən imə, misəkrəh
kin narimnar.[o] 20 Mərig taksor nitip kapəmiə apa rao ye neai. Kini ikin
aikin a, to ivn minə mine nəmtəyen ripəh nəsien narimnar aikin, kini to
yəkrəh minə khapəh nisat-pənien aikin.[p] 21 Yakamni məkneikin meinai,
ikin pukhaa kapəmiə narimnar huvə minə kamhaswin ikin, rikimiə
tukrivən min aikin.”

Nikhakien kape laet
(Luk 11:34-36)

22 Kini Yesu ramni min mimə, “Nəkwai nimrim in rəmhen kin laet
yame ravəhsi-pre nikhakien ye nipram. Tukmə nəkwai nimrim mir
kirahuvə, rəmhen kin mə nipram rukwar kin nikhakien. 23 Mərig tukmə
nikwai nimrim mir kwahas, rəmhen mə nipram rukwar kin nəpignapien.
!Kini tukmə nikhakien ye nipram rəmhen əmə kin nəpignapien, in
rəmhen kin yame nakamarə əfrakis aikin rəpignəp ikin!

To nakhapəh nisor-kwis-kwisien wok kimi Kughen mine mane
(Luk 16:13)

24 “Yermamə rikək yame to ror slef kape yemehuə mir kiraru. To
ramor məknakin, tukraməkeikei morkeikei kirik, maməməkin kirik; uə
tukraməkeikei mor nəkwai kirik, məpəh kirik. To nakhapəh nisor-kwis-
kwisien wok kimi Kughen mine mane.”

Tukhapəh nisətərig-pikien tuk neipən mine nəviginien, meinai Kughen rorkeikei ətawə, mivəhsi-pə fam narimnar kimi ətawə
(Luk 12:22-31)

25 Kini Yesu ramni min mimə, “Tuk nar a, yakamni-pre tuk əmiə
mə, takhapəh nisətərig-pikien tuk nimraghien kapəmiə mə taksən
naha, mhanim naha, uə mə takvəhsi-pən naha neipən. ?Nakharkun mə
nimraghien kapəmiə rapita nəviginien, kini nipraimiə rapita neipən?[q]
26 Səm-ru man minə ye nimago-ago. Khapəh nisəsimien, mhapəh nisarha-
kinien nəviginien, mhapəh nisətu-yen nəriə nəviginien ye nəkwai nimə.
Mərig Rimimiə ye rao ye neai raməvigin əriə. !Mərig nakharkun mə
In rorkeikei pik əmiə rapita man minə![r] 27 ?Tukmə nakətərig pik tuk

---

[o] **6:19** Jem 5:1-3 [p] **6:20** Mat 19:21; Luk 18:22 [q] **6:25** Fil 4:6; 1 Tim 6:6-8; 1 Pita 5:7
[r] **6:26** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

nɨmraghien apomh kafam, nakɨrkun mə to rasitu iram nakarə mɨn
rəpomh uə? !Nɨkam! Norien kape nətərɨg-pɨkien to rɨpəh nəsɨk-əpnis-pən-
ien aoa kɨrikianə ye nɨmraghien kapəmiə.
28 "?Kɨni rhawor e naksətərɨg pɨk tuk neipən? Səm-ru jihi nai yamə mɨne
kamhavus. Iriə khapəh nɨsorien wok, mhapəh nhajirien kapəriə neipən.
29 Mərɨg yakamni-pre tuk əmiə mə King Solomon kupan, kafan nautə rehuə
pawk, kafan neipən rhuvə pawk, mərɨg rɨpəh nɨhuvə-pɨkien mapita jihi nai
mɨnə a.[s] 30 Jihi nai mɨnə kɨshaktə tuk nɨpɨg kwakwə əmə, kəni rɨkwamer
kɨn, kɨvaan əriə ye nap. Mərɨg Kughen ramor əriə kamhavəh-si-pən neipən
huvə. ?Mərɨg kɨmiə nakharkun mə Kughen tukrɨvəhsi-pre neipən kɨmi əmiə
uə nɨkam? !Ǝwəh! Kafak narmamə mɨnə. Kapəmiə nhatətəyen in rəkəskəh
əmə. 31 Ror pən, takhapəh nɨsətərɨg-pɨkien mhani mhamə, '?Jaksən naha?'
uə '?Jakhanɨm naha?' uə '?Jakhavəhsi-pən naha neipən?' 32 Meinai narmamə
yamə mɨne khapəh nɨshatətəyen ye Kughen, rɨkiriə ramvən tuk narɨmnar
mɨnə a. Mərɨg Rɨmɨmiə rɨrkun narɨmnar yamə mɨne naksəkwakwə kɨn ye
nɨmraghien kapəmiə.[t] 33 Mərɨg taksor mə narmaruyen kape Kughen mɨne
nɨmraghien atuatuk, pəh iriu tukwərer əkupən ye nɨmraghien kapəmiə,
kɨni Kughen tukrɨvəhsi-pre narɨmnar kape nɨmraghien e ye tokrei tanə kɨmi
əmiə.[u] 34 Ror məkneikɨn, takhapəh nɨsətərɨg-pɨkien tuk narɨmnar yamə
mɨne tukianəkwamer nakhavəh, meinai narɨmnar kape tikianəkwamer, iriə
kape tuknəkwamɨr. Nɨmraghien kape towei in rəutən pɨk, takpəh norien
narkutien kɨmik mamətərɨg tuk narɨmnar kape tikianəkwamer."

Takhapəh nhaniyen nɨkar narmamə
(Luk 6:37-38,41-42)

7 1 Kɨni Yesu rɨmɨni mɨn mə, "Takpəh nəm-pənien nar has ye
narmamə, tamə Kughen mɨn rəm-pre nar has irəmiə.[v] 2 Meinai
nəgkiarien skai yame nakamhani hah yermamə kɨrik, Kughen tukrɨni
əmə mɨn iram rəmhen kɨn yame nɨmɨni. Tukmə nakəkir narmamə ye
norien yame ratuatuk, Kughen tukrəkir ik ye norien yame ratuatuk.
Mərɨg tukmə nakəkir oror narmamə ye norien yame rɨskai, Kughen
tukror əmə mɨn iram rəmhen kɨn yame ik nɨmnor.[w]
3 "?Rhawor nakamhani nɨmoptanə yame ramswin-pən ye nɨmrɨ piaumiə;
mərɨg nakhapəh nɨsərɨgien nai ehuə yame ramhai nɨmrɨmiə? 4 Tukmə
nakhapəh nɨsərɨgien nai ehuə yame ramhai nɨmrɨmiə, ?takshawor pən
iran mɨne mhasur ta nɨmoptanə ye nɨmrɨ piaumiə? 5 Kɨmiə naksəmhen kɨn
narmamə yamə mɨne kamhani nar mhapəh nɨsorien. Taksəkupən mhavəh-
si ta nai ehuə ye nɨmrɨmiə, kwasɨg ikɨn, nakharkun nɨsəm-huvəyen
nɨmoptanə yame ramswin-pən ye nɨmrɨ piaumiə mɨpihasur-ta."

---

[s] **6:29** 1 King 10:4-7; 2 Kron 9:3-6 [t] **6:32** Mat 6:8 [u] **6:33** 1 King 3:11-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17 [v] **7:1** Rom 2:1; 1 Kor 4:5; Jem 4:11-12 [w] **7:2** Mak 4:24

Nivəhsi-pənien nəgkiarien kimi narmamə yame khapəh nisəhuakien

6 Kini Yesu rimini min mə, “Hapəh nhavəhsi-pənien narimnar kape
Kughen kimi narmamə yamə mine kisahas rəmhen kin kuri minə, tamə
kisarar misəs əmiə. Kini mhapəh nisarakikin-pənien nar huvə minə
kapəmiə[x] kimi [narmamə yamə mine kisəmkimik rəmhen kin] pukəh
minə, tamə kasəriwək əsuun.”

Saiyoh kin, misarha kin, misəsik-əsik tapig
(Luk 11:9-13; 6:31)

7 Kini Yesu rimini min mə, “Saiyoh Kughen kin narimnar, kini In
tukrivəhsi-pre kimi əmiə. Sarha kin, misəm. Səsik-əsik tapig, kini tapig
tukrəhitə tuk əmiə.[y] 8 Yakamni məknakin meinai narmamə m-fam yamə
mine kisaiyoh, tukhavəh. Kini narmamə yamə mine kasarha kin, tuksəm
min. Kini yamə mine kisəsik-əsik tapig, tapig tukrəhitə tuk əriə.[z]
9 “?Yermamə kirik aikin irəmiə yame tukmə tini raiyoh kin bred, mərig
in tukrivəhsi-pən kapier uə, nikam? !Nikam! 10 ?Uə tukmə nipig raiyoh kin
kəmam, mərig in tukrivəhsi-pən snek uə? !Nikam! 11 Kimiə naksahas pawk,
mharkun nhavəhsi-pənien narimnar huvə minə kimi jimiə minə. Mərig
Rimimiə ye neai, kafan norien rhuvə pik rapita norien kapəmiə. Kini nəfrakisien
mə In tukrivəhsi-pən nar huvə minə kimi narmamə yamə mine kisaiyoh kin.[a]
12 “Kini sor huvə pən kimi narmamə m-fam ye norien minə fam yame
naksorkeikei mə narmamə tuksor min kimi əmiə, meinai norkeikeiyen
raməpkəfugin nəgkiarien fam ye loa kape Moses mine profet kupan minə.”[b]

Swatuk kiraru
(Luk 13:24)

13 Kini Yesu rimini min mə, “Kimiə takasəkeikei mhakurao ye kwəruə yame
rəkəskəh, meinai kwəruə yame rehuə, mine swatuk yame rimar, ramkir-pən
narmamə ye nap ehuə. Kini narmamə khapsaah tukhakurao-pən ye kwəruə
a. 14 Mərig kwəruə yame rəkəskəh, mine swatuk yame rəutən, ramkir-pən
narmamə ye nimraghien rerin. Kini narmamə kwatiksin əmə tuksəm.”

Yesu tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kaseinein In
(Luk 6:43-44)

15 Kini Yesu ramni min mə, “Takasərig əmiə tuk profet eikuə minə.
Iriə tukhauə tuk əmiə misəpou rəmhen kin sipsip; mərig rikiriə rəmhen

---

[x] **7:6** Gris ramni mə “Takpəh narakikin-pən-ien ‘perel’ kapəmiə kimi pukəh minə.” Perel in rəmhen kin kapier kirik yame nimrin rhaktə. [y] **7:7** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24 [z] **7:8** Jon 15:7; Jem 4:3; 1 Jon 3:22 [a] **7:11** Jem 1:17 [b] **7:12** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10; Gal 5:14

kɨn kuri aparu yamə mɨne kasəkwəpah.[c] 16 Narmamə kasəm kwənkwan
ye nɨmraghien kape profet mɨnə, kharkun mə khahuvə uə kɨsahas.
Kwənurkəsɨk to rɨpəh nɨkuəyen kɨn kwənkwai grep; kɨni kapɨriapɨr
to rɨpəh nɨkuəyen kɨn kwənkwai fig.[d] 17 Ye norien kɨrikianə mɨn, nai
huvə tukramkuə kɨn kwənkwai nai huvə; kɨni nai hah tukramkuə kɨn
kwənkwai nai hah. 18 Nəpgɨn kɨrik rɨrkək yame ramkuə kɨn kwənkwan
yame kɨpəh nənien. Kɨni to nai has rɨpəh nɨkuəyen kɨn kwənkwan yame
rhuvə. 19 Nai mɨnə fam yamə mɨne khapəh nhakuəyen kɨn kwənkwairiə
yame rhuvə, tukərəpɨr-pɨr, karakə-pən kɨn ye nap.[e] 20 Ror məkneikɨn mə
narmamə kasəm kwənkwan ye nɨmraghien kape profet mɨnə, kharkun
mə khahuvə uə kɨsahas.[f]

21 "Nar apnapɨg mə narmamə kasokrən kɨn Yo mə Yermaru, mərɨg
pəh nien mə iriə m-fam tukhavən mɨsarə ye narmaruyen kape Kughen.
Mərɨg yamə mɨne kasor nəkwai Rɨmɨk yame ramarə ye rao ye neai, iriə
en tukhavən mɨsarə ye narmaruyen kape Kughen.[g] 22 Ye nɨpɨg yame
Kughen tukrəkɨr narmamə mɨfam iran, narmamə khapsaah tukhani-pə
tuk Yo mhamə, '!Yermaru! !Yermaru! ?Rhawor? ?Nakɨrkun əmawə uə
nɨkam? Kɨmawə yɨmnhani-ərhav nəgkiarien kafam yame nɨmɨvəhsi-
pə kɨmi əmawə. Kɨni mɨsəko-ta nanmɨn has ye nhagɨm. Kɨni masor
nɨmtətien mɨnə.' 23 Mərɨg Yo jakni-pən atuatuk əriə mɨmə, '!Ah!
!Yakpəh hanə nɨrkunien əmiə! !Havən isok tuk Yo! Kɨmiə yor təvhagə
has mɨnə.' "[h]

Nəgkiarien kape Yesu ramasitu irətawə mə tuksərer tɨm tɨm
(Mak 1:22; Luk 6:47-49)

24 Kɨni mɨni mɨn mɨmə, "Ror məkneikɨn meinai narmamə yamə mɨne
khauə tuk Yo, kɨni mɨsətərɨg kɨn nəgkiarien kafak, masarar, mɨsor
narɨmnar yame yakməni, narmamə en kɨsəmhen əmə kɨn yermamə yame
kafan nɨrkunien rehuə, tukmə rɨmə tukror kafan nɨmə, tukrəkupən mɨkɨr
nɨmoptanə, meiwaiyu məspir kapier apɨg, mor pən nɨmə iran. 25 Kɨni nɨpɨg
tukmə nəhig rɨp kɨni yapiwən raiyu, kɨni nɨmətag ramuh nɨmə, to rapəh
nɨmɨrien, meinai nɨhun ramərer tɨm tɨm ye kapier. 26 Mərɨg narmamə
yamə mɨne kasərɨg nəgkiarien kafak, mhapəh nɨsorien, iriə kɨsəmhen
kɨn yermamə yame kafan nɨrkunien rɨkək. Tukmə rɨmə tukror kafan
nɨmə, ravhirəkɨn haktə əmə ye nɨpakɨr. 27 Kɨni nɨpɨg tukmə nəhig rɨp, kɨni
yapiwən raiyu, kɨni nɨmətag ramuh nɨmə, rəusərku, mowhan əpɨr-pɨr."

28 Kɨni Yesu rɨmnor infamien ye kafan nəvhagien, nukwhao ehuə a
kɨsərɨg kafan nhajounien, kɨsakur 29 meinai rɨmnhajoun əriə, kɨsəm mə

---

[c] **7:15** Mat 24:24; Wok 20:29; 2 Pita 2:1 [d] **7:16** Gal 5:19-22; Jem 3:12 [e] **7:19** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 [f] **7:20** Mat 12:33 [g] **7:21** Luk 6:46; Jem 1:25 [h] **7:23** Luk 13:25-27; Sam 6:8; 2 Tim 2:19

rɨpəh nəmhenien kɨn nəmhajoun mɨnə kape Loa kape Moses, meinai nəgkiarien kafan, nanmɨn aikɨn.[i]

Yesu rɨmnor huvə yermamə kɨrik yame ravəh nəmhəyen e leprosi
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

8 1 Kɨni Yesu rɨmasɨ-pən ye tukwas meiwaiyu-pə, kɨni narmamə khapsaah khakwasɨg kɨn. 2 Kɨni kwən kɨrik yame ravəh nəmhəyen əutən kɨrik e leprosi raməmɨr ye tɨkin ruə meiwaiyu, mənɨmkur-pən tukun, mɨni-pən tukun mɨmə, "Yermaru, tukmə nakɨrkun mə to nakor huvə yo, or huvə yo, məspir ta nəmkɨmɨk irak."

3 Kɨni Yesu rərao-pən mɨrap kwən a, mɨmə, "Ǝwəh. Yakorkeikei mə jakor. !Ǝsanɨn!" Kɨni taktəkun əmə nəmhəyen e leprosi rɨkək iran.

4 Kɨni Yesu rɨmɨni-əhu in mɨmə, "Takpəh nɨni-ərhavyen narɨmnar mɨnə e kɨmi narmamə. Mərɨg yuvən məm pris kɨrik pəh in rəm mə nɨpram rɨnor məknen. Kɨni or sakrefaes kɨmi Kughen rəri-pən Loa kape Moses, pəh narmamə tukharkun mə nəfrakɨsien nakwahuvə, kɨni kafam nəmkɨmɨk ruɨrkək."[j]

Nhatətəyen kape yemehuə kape mobael
(Luk 7:1-10)

5 Kɨni Yesu rɨmavən mɨtərhav-pən taon Kapaneam, kɨni yamehuə kɨrik kape Mobael kape Rom rɨmauə məm Yesu, maiyoh kɨn nasituyen, mɨmə, 6 "Yermaru. Kafak yorwok ramhə, kɨni mamapɨr apa ye nimə kafak, nɨpran fam rɨmhə. Kɨni ramərɨg pɨk nəmhəyen."

7 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tukun mɨmə, "Ǝwəh. Jakurə mor huvə in."

8 Mərɨg yamehuə kape mobael rɨmɨni-pən tukun mɨmə, "Yermaru, yakpəh nəmhenien mə takuə imak ikɨn. Ik yerpɨrɨg mərɨg yo ye tanə əmə. Mərɨg, takəgkiar əmə, pəh kafak slef tukrəsanɨn mɨn. 9 Yakɨrkun mə nɨmhəyen a tukraməkeikei mor nəkwam, meinai yo mɨn, kafak nəmehuə mɨnə aikɨn yame kasehuə irak, kɨni yakamor nəkwairiə. Kɨni mobael mɨnə tɨksɨn aikɨn yame yo yakamehuə irəriə. Tukmə yakni-pən tuk kɨrik mɨmə, 'Yuvən,' kɨni tukraməkeikei mɨvən. Kɨni tukmə yakni-pən tuk kɨrik mɨmə, 'Yuə,' tukraməkeikei muə. Kɨni tukmə yakni-pən tuk kafak slef mɨmə, 'Or nar e,' tukraməkeikei mor."

10 Yesu rɨmnərɨg nəgkiarien e, rakur pɨk kɨn. Kɨni marar mɨni-pən tuk narmamə khapsaah yamə mɨne khakwasɨg kɨn In mɨmə, "Yakamni əfrakɨs tuk əmiə mə, nar apnapɨg kwən e pəh nien mə yemə Isrel, mərɨg yakpəh nəm-hanəyen yemə Isrel kɨrik yame kafan nhatətəyen rehuə rəmhen kɨn in. 11 Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə khapsaah tukhasɨ-pən ye kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə, mhauə mɨsəvɨgɨn kwis ye tebol

---

[i] **7:29** Mak 1:22; Luk 4:32 [j] **8:4** Lev 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

iriə Ebraham mine Aesak mine Jekob apa ye rao ye neai.[k] 12 Mərig
kimiə kwənərəus kape Isrel yame Kughen rimnəkupan mirpen əmiə mə
In tukrarmaru irəmiə, In tukrarak-ərhav kin əmiə iruə ye nəpignəpien.
Kini aikin a narmamə tuksasək, misəkwəruə meinai kisərig nəmhəyen
ehuə."[l]

13 Kini Yesu rarar mini-pən tuk yemehuə kape mobael mə, "Yuvən.
Kafam yorwok tukrihuvə rəmhen kin yame nakwəni nəfrakisien mə
Kughen tukror." Kini ye nipig atuatuk a, yorwok kafan rimnəsanin
min.

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

14 Aikin, Yesu rarar, mivən apa nimə kape Saemon Pita[m]. Ye nipig
a, kuhu Saemon ramhə maməpan-əpan pik, kini Yesu rimavən məm,
15 məker-pən ye kwermin, məkneikin nəpan-əpanien rəta. Kini piahwaru
a rərer, mivən miruk ta nəriə nəviginien.

16 Kini nipig mirh natukrivə, narmamə khapik narmamə khapsaah
yamə mine nanmin has ramərer-pən irəriə, kini Yesu rimnəgkiar
əmə maməko ta nanmin has minə, mor huvə narmamə yamə mine
kamhamhə. 17 Nar a rimitərhav-pə ror Nəgkiarien kape profet kupan e
Aesea ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini mimə,

"In rimivəh-si ta nəmhəyen minə kapətawə,
kini mor nipraitawə yamə mine kamhamhə, kwənhahuvə min."
(Aes 53:4)

Nikwasigien kin Yesu in rəutən
(Luk 9:57-62)

18 Kini nipig Yesu rəm nukwhao kisərer ərkurao kin, kini rimini-pən
tuk kafan narmamə mə, "Takhavən ye nikar lugun pən."

19 Aikin yemhajoun kirik kape loa ruə mini-pən tukun mimə, "Yhajoun.
Yo jakikwasig kin Ik ikin hiə takvən ikin."

20 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Kuri aparu minə, kapəriə nəpəəg
rarə yame kasapir ikin. Kini man minə, nimairiə rarə yame kasapir ikin.
Mərig Yo, Ji Yermamə, kafak nimə rirkək tuk napirien."[n]

21 Kini yermamə kirik kafan rini-pən tukun mimə, "Yermaru. Pəh pi
pom. Eighaan kin yo pəh yakvən minim rimik."

22 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Nikam. Apəh-pən, mikwasig kin
Yo. Narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen nimraghien pəh khavən
mhanim nəmə mhə minə."

---

[k] **8:11** Luk 13:29 [l] **8:12** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 [m] **8:14** Nipig kirik, kamokrən kin Saemon Pita kimə, 'Saemon.' Kini nipig kirik, kamokrən kin kimə, 'Pita.' [n] **8:20** 2 Kor 8:9

Yesu ramni-əhu nimətag ehuə ye lugun
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Kini ai, Yesu rat-pən ye bot, kini kafan narmamə minə khakwasig
kin. 24 Məkneikin, nimətag ehuə kirik rimnəvi nu, kini nu rinamakətənim
kin bot. Mərig Yesu ramapir.[o] 25 Kini narmamə kafan kimnhavən mhasig
In, mhamə, "!Yemehuə! !Yemehuə! !Vəh miragh ətawə! !Kinasəmnim!"
26 Kini Yesu raiyoh-pən əriə mimə, "?Nakashawor mamhagin
məkneikin? ?Nhatətəyen hiə kapəmiə?" Kini rarar, mini-əhu nimətag
mine peao-peao ehuə. Nimətag reiwaiyu. Nu reiwaiyu mamərinu min.[p]
27 Mərig nəmə minə a kisakur, misaiyoh əriə minə mhamə, "!Eh! ?Naha
e yermamə? !Nar apnapig mə nimətag mine nu, mərig tukmə raməgkiar
kawor nəkwan!"

Yesu rimnəko ta nanmin has ye yermamə kiraru
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Kimnhavi-pirə bot mhavən mhavhiak apa kwənmhaan a kamni kimə
Gedara[q]. Məkneikin, yermamə kiraru yamə mir nanmin has ramərer-
pən irəriu kirasi-pən ye nəpəəg kapier yame kamnim narmamə ikin. Iriu
karoh narmamə, narmamə kamhagin-pən aikin. 29 Kirauə miwəm Yesu
kirəmə, "!Eh! !Ji Kughen! ?Nakmə takhawor əmru? ?Nakwauə mə takor
narpinien kimi əmru yame ripəh hanə norien nipig tukun, uə?"[r]
30 Ikin aikin a, pukəh minə khapsaah kasəruk ikin, mərig isok kəskəh tuk
əriə. 31 Kini nanmin has minə kimisaiyoh-pən skai kimi Yesu mhamə, "!Aweh!
Tukmə nakmə takəko ta əmawə, əta-pən irəmawə yerki pukəh minə a."
32 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "!Havən!" Məkneikin, nanmin has
minə a kimnhatərhav ye kwərə mir a mhavən yerki pukəh minə. Kini pukəh
minə a, iriə fam kimisaiyu miseiwaiyu ye nəpatu, mhavi-ərhav misəmnim
ye tahik. 33 Kini ai, narmamə yamə mine kasəvigin pukəh minə a kimisaiyu,
mhavən apa ye taon misəvsao-pən kin narimnar fam, mine narimnar yame
Yesu rimnor kimi kwərə mir yamə mir a nanmin has rimamərer-pən irəriu.
34 Kini narmamə mi-fam yamə mine kasarə apa taon khatərhav, mhauə tuk
Yesu masəkeikei kimin mə tukritərhav aikin.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik yame nipran rimamhə
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 1 Kini Yesu rat-pən ye bot mukurao-pən ye nikar nu, mitərhav-pən
iman ikin.[s] 2 Kini narmamə tiksin kharəh yermamə kirik mhavən
kimin. Nipran rimamhə. Ramapir ye kafan nikaokao. Kini Yesu rimnəm

---

[o] **8:24** Sam 4:8 [p] **8:26** Mat 14:31; Sam 89:9 [q] **8:28** Mak mine Luk kiramə nhag kwənmhan a Gerasa. [r] **8:29** Mak 1:24; Luk 4:41 [s] **9:1** Mat 4:13

kapəriə nhatətəyen, kini mini-pən tuk yemə ramhə mimə, “Narik, pəh
nigini en. Yakwərəh-si ta fam ta narpinien kape təvhagə has kafam.”
3 Kini nəmhajoun minə tiksin kape Loa kape Moses kimisərig
nəgkiarien a, mhani-pən tuk əriə minə mhamə, “!Ah! !Nəgkiarien a
rahas! Kwən a raməgkiar məknakin mamni mə in Kughen.”
4 Mərig Yesu In ruirkun ta kapəriə nətərigien, kini mini-pən tuk əriə
mimə, “?Rhawor e nətərigien kapəmiə ramahas məkneikin?[t] 5 ?Jakni-pən
naha tuk yermamə a, kini kimiə nakasəm mə nəgkiarien kafak rəfrakis?
?Mə jakni-pən tukun mə yakwərisin ta narpinien kape kafan təvhagə
hah? ?Uə mə jakni-pən tukun mə tukrhekimter məriwək mamvən?
6 Mərig yakorkeikei mə jakor Yo mə takharkun mə Yo, Ji Yermamə,
yakvəh nehuəyen ye tokrei tanə tuk nivəhsi-tayen narpinien kape
təvhagə has.” Kini marə mini-pən tuk kwən a mimə, “Yakamni-pre tuk
ik mə, ‘Takhekimter, mirəh kafam nikaokao məriwək mamvən imam
yerkwanu.’ ”[u] 7 Kini taktəkun əmə, kwən a rhekimter, məriwək mamvən
iman ikin. 8 Kini narmamə m-fam kisəm kisakur pik kin, masəgnəgin
Kughen yame ravəhsi-pən nehuəyen kimi yermamə mə tukror məknakin.

Yesu rimnokrən kin Matiu
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav maməriwək mamvən,
kini məm kwən kirik yame ramərer tuk mane kape takis, nhagin e
Matiu[v]. Ramkwətə ikin kamərok takis ikin. Kini Yesu rimini-pən tukun
mimə, “Yuə, mikwasig kin Yo.” Məkneikin Matiu rərer, mikwasig kin
Yesu.
10 Kini Yesu rimavən məvigin ye nimə kape Matiu, kini narmamə
khapsaah yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine yor təvhagə has
pisin pisin minə kimnhauə misəkwətə misəvigin iriə Yesu mine kafan
narmamə minə.
11 Mərig nipig Farisi minə kimisəm nar a, khani-pən tuk narmamə kape
Yesu minə mhamə, “!Ah! ?Rhawor e yhajoun kapəmiə raməvigin iriə
narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis mine yor təvhagə has
minə?”[w]
12 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Pəh nien mə narmamə yamə
mine kisəsanin khamhavən misəm dokta. Mərig narmamə yamə mine
kamhamhə, tukasəkeikei mhavən misəm dokta. 13 Mərig havən misarha-
kin niprai nəgkiarien e ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,
“ ‘Nar kirik ror rikik ramagien, in e mə rikimiə tukrehuə tuk
narmamə,[x]

---

[t] **9:4** Luk 9:47; Jon 2:25 [u] **9:6** Jon 17:2 [v] **9:9** Matiu, nhag pisin kirik e Livae.
[w] **9:11** Luk 15:2 [x] **9:13** Hib 10:8; Hos 6:1-6; Maeka 6:6-8; 1 Saml 15:22

mərig rikik ripəh nagienien tuk kapəmiə sakrefaes minə.' " *(Hos 6:6)*
Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, "Yakamni məkneikin meinai pəh nien
mə Yo yimauə mə jakokrən kin narmamə yamə mine [khamə ta mə]
kwəsatuatuk ta. Nikam. Yimauə mə jakokrən kin yor təvhagə has minə."

Nhajounien kape Yesu in rivi, nhajounien kape loa kape Moses in nəkwas
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Kini narmamə kape Jon Baptaes kimnhauə misəm Yesu mhani-pən
tukun mhamə, "Əm-ru. Farisi minə mine kimawə yaksəpəh nəviginien
tuk nəhuakien kimi Kughen. ?Mərig rhawor kafam narmamə minə
khapəh nisəpəhyen nəviginien tuk nəhuakien?"[y]
15 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nipig kimiə nimisor nəviginien
kape yerman yame rimnarkurək pə pə, ?mərig nakhamə ta mə in minə
tiksin tuksasək ye nipig a uə? !Nikam! Mərig tukripior nipig yame
narmamə tukhavəhsi-ta Yerman e yame rimnarkurək pə pə tuk In minə
tiksin. Kini ye nipig a in a, In minə tiksin tuksəpəh nisəviginien iran.[z]
16 "To yermamə kirik ripəh nivəhyen kwonmut neipən vi kirik kini
mijir-pən ye neipən mətit kafan [yame rimneikus]. To ror məknakin,
kwonmut neipən yame rivi to reikus neipən mətit, kini reikus ehuə. 17 Kini
to yermamə kirik ripəh nivəhyen waen wi kini mivi-pən ye tiki waen mətit.
To ramor məknakin, kini waen a ye tiki waen mətit tukrəmətеih, kini waen
tukraiyu. Nikam, kipəh norien məknakin. Tukaməkeikei kivi-pən waen wi
ye tiki waen wi. Kini waen mine tiki waen tukawəmir huvə."

Piraovin kirik yame ramhə, mine piakəskəh yame ruamhə
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Nipig Yesu raməgkiar hanə kimi əriə, yemehuə kirik ruə mənimkur-
pən tuk Yesu mimə, "Eh. Kafak piakəskəh ripimhə ai taktakun əmə.
Mərig yuə, mərəhu-pən kwermim iran, pəh ramragh min." 19 Kini Yesu
rimnərer iriə kafan narmamə minə, mhakwasig kin kwən a mamhavən.
20 Məkneikin pian kirik aikin yame ravəh nəmhəyen kape nipiraovin,
mivəh newk twelef. Kini rukurao-pən ye nimetai Yesu ikin, mərao-pən
mirap nəpəəg nimri kot kafan. 21 Ye nərigien kafan rimə, "Tukmə yakrap
əmə kafan kot, kini jakəsanin."[a]
22 Kini Yesu rukreik marha-pən məm pian a mini-pən tukun mimə,
"Piakəskəh kafak. Pəh niginien. Kafam nhatətəyen rimnor ik nakwahuvə
min." Kini ye nipig a, pian a rimnəsanin.

---

[y] **9:14** Luk 18:12 [z] **9:15** "Yermamə yame rimnarkurək pə pə," nipran e Yesu. Mine "In minə tiksin" nipran e Kristen minə. Nipig Yesu rimnəpəh əriə mimhə ye nai kamarkwao kin, kimisasək. [a] **9:21** Mat 14:36

23 Kini nipig Yesu rimauə mitərhav-pə ye nimə kape yemehuə a, kini
mivən imə, məm narmamə kisher tərhenao masəni nipei kape nimhəyen.
Kini narmamə kimnhauvrig-uvrig pik. 24 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə
mimə, "Sap mhatərhav. Piakəskəh e rapəh nimhəyen; ramapir əmə."
Mərig narmamə kisarh iakei iran. 25 Mərig narmamə kimnhatərhav
mhavən iruə, kini Yesu rivən imə, mirao-pən mivəh kwermi piakəskəh a,
kini rhekimter. 26 Kini nəvsaoyen kin rimnaiyu markurao fam ye tanə a.

Yesu rimnor huvə nimrin pis mir

27 Yesu rimatərhav aikin a, kini lnimrin pis mir kiraru karakwasig
kin, mwokrən apomh mirəmə, "Mikip King Deved. !Rikim tukrehuə tuk
əmru!"[b]
28 Kini Yesu rimavən apa imə, kini nimrin pis mir a kirauə tukun. Kini
Yesu rini-pən tuk əriu mimə, "?Kimiru nakwhatətə irak mə to yakor huvə
nimrimiru uə nikam?"
Kini iriu kirəni-pən tukun mirəmə, "Ǝwəh, Yermaru."
29 Kini Yesu rimirap nimririu mini-pən tuk əriu mə, "Kughen tukror
huvə nimrimiru meinai nakwhatətə irak." 30 Kini nimririu rhuvə,
kinəwəm nar. Kini Yesu rini-pən skai tuk əriu mimə, "Takrapəh
nəvsaoyen kin narimnar minə e kimi narmamə."[c] 31 Mərig iriu
kimiratərhav miravən mwəvsao-ərhav kin Yesu, miravən ikin minə fam
ye tanə a.

Yesu rimnəko ta nanmin has ye yermamə yame reinein nəgkiarien
(Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15)

32 Nipig kwərə mir a kwəratərhav, narmamə kharəh yermamə kirik
yame reinein nəgkiarien, mhauə tuk Yesu. Kwən a in reinein nəgkiarien
meinai nanmin has ramərer-pən iran. 33 Kini Yesu rimnəko ta nanmin
hah ye kwən a, kini rimnəgkiar.
Kini nukwhao ehuə kisəm, kisakur pik tukun, mhani mhamə, "Kipəh
nəm-hanəyen nar kirik ror məkneikin ikin e Isrel."[d]
34 Mərig Farisi minə khani mhamə, "!Nikam! Rirkun nəko-tayen
nanmin has minə meinai rikwasig kin Setan, yemehuə kape nanmin has
minə."

Yesu rikin raməmhə pik tuk narmamə

35 Kini Yesu rimnəriwək mamvən ye taon mine yerkwanu minə fam,
maməwhag ye nəkwai nimə kape nofuginien, mamni-ərhav nəvsaoyen
huvə kape narmaruyen kape Kughen. Mamor huvə narmamə m-fam
yamə mine kamhamhə, mine narmamə m-fam yamə mine niprairiə

---

[b] **9:27** Mat 20:29-34 [c] **9:30** Mat 8:4 [d] **9:33** Mak 2:12

raha, kamhahuvə.[e] 36 Nipig rimnəm narmamə kwənhapsaah, kini rikin
raməmhə pik tuk əriə meinai kimisarə ye nipig əutən minə, [miseinein
nisasitu-atukien irəriə ye kapəriə nimraghien] rəmhen kin sipsip yamə
mine yermamə rikək tuk narha-huvəyen tuk əriə.[f] 37 Kini rini-pən tuk
kafan narmamə minə mə, "!Səm-ru! Nəviginien rinehuə apa ye nəsimien
yame kwənhamruə. Mərig yorwok kwatiksin əmə yame kamhavəh.[g]
38 Kini səhuak-pən kimi Yemasur kape nəsimien mhamə In tukrher-pən
kin yorwok minə khapsaah mə tukhavən mhavəh nəsimien kafan."

Yesu rimirpen kafan narmamə twelef
(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 1 Kini Yesu rimnokrən kin narmamə twelef kafan khauə kirikianə,
kini rivəh-si-pən nəsaninien kimi əriə tuk nəkotayen nanmin has
ye narmamə, mine tuk nor-huvəyen nəmhəyen minə fam.
2 Nhag aposol[h] twelef kape Yesu minə, iriə e: yame raməkupan,
Saemon, nhagin kirik e Pita; mine naorahini Andru; mine Jemes
mine Jon, ji Sebedi mir; 3 mine Filip; mine Batalomiu; mine Tomas;
mine Matiu, yermamə kape nivəhyen mane kape takis; mine Jemes ji
Alfeas; mine Tadeas; 4 mine Saemon Selot[i]; mine Judas Iskariot, yame
rimneighan-pən kin Yesu ramvən ye kwermi tikmir minə kafan.

Yesu rher-pən kin kafan narmamə twelef mə tuksasitu ye narmamə
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

5 Kwasig ikin Yesu rher-pən kin kafan narmamə twelef mə tukhavən
misor wok, mini-pən tuk əriə mimə, "Takhapəh nhavənien misarə kimiə
narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel; kini mhapəh
nhavənien ye taon kirik kape nəmə Sameria, 6 mərig takhavən misarə
kimiə nəmə Isrel yamə mine kisəmhen kin sipsip yamə mine kaserwei.[j]
7 Kini nipig takamhavən, takasəkeikei mamhani-ərhav mhamə, 'Nipig
yame Kughen tukrarmaru ye narmamə mifam ruauə ipakə.'[k] 8 Kini
kimiə takasəkeikei misor huvə narmamə yamə mine kamhamhə.
Kini takasəkeikei misor huvə narmamə yamə mine kwənhamhə ta
mə tukhamragh min. Kini narmamə yamə mine leprosi ramor tikiriə,
takasəkeikei misor niprairiə ruə mihuvə min. Kini narmamə yamə
mine nanmin has ramərer-pən irəriə, takasəkeikei misəko ta əriə. Kini
tukmə naksasitu ye yermamə kirik, tukripəh nərokien əmiə iran, meinai

---

[e] **9:35** Mat 4:23; Mak 1:39 [f] **9:36** Nam 27:17; 1 King 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34
[g] **9:37** Luk 10:2 [h] **10:2** Aposol, nipran ramni mə "yermamə kher-pən kin." Yesu rimirpen narmamə twelef kafan mə tukrher-pən kin əriə kamhavən masor wok kape Kughen.
[i] **10:4** "Selot" rəmhen kin yermamə kirik rikwasig kin nukwao kape nəmə Isrel tuk nheryerhavyen kin nəmə Rom yame kasarmaru ye nəmə Isrel. [j] **10:6** Jer 50:6 [k] **10:7** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

nɨmnhapəh nhavəhyen nɨmrɨ nɨrkunien tuk nor huvəyen narmamə.
9 Tukmə nakamhavən, takhapəh nhavəhyen mane,[l] 10 mhapəh nharurien
nɨtɨp mɨnə. Mhapəh nhavəhyen neipən kɨraru kɨraru. Mhapəh nhavəhsi-
pənien sandel, mhapəh nhavəhyen kaskɨn. Yakamni məkneikɨn meinai
ratuatuk əmə mə narmamə yamə mɨne kɨmiə taksasitu irəriə tuksasitu
mɨn irəmiə ye napɨrien mɨne nəvɨgɨnien.[m]

11 "Nɨpɨg takhavən ye taon kɨrik uə yerkwanu kɨrik, taksəkeikei
mɨsarha-kɨn yermamə kɨrik yame rɨkin ragien mə takhavən mɨsarə kɨmiə
min, kɨni mɨsarə aikɨn mɨseriaji nɨpɨg yame takhatərhav yerkwanu a.
12 Tukmə nɨpɨg takamhavən mɨsarə ye nimə kɨrik, takasəkeikei mɨsəgkiar
huvə kɨmi əriə mhamə, 'Pəh nəmərinuyen tukrəməmɨr tuk əmiə.'[n] 13 Kɨni
tukmə narmamə kɨsəhitə ye nimə kapəriə tuk əmiə, kɨni pəh kapəmiə
nəgkiarien kape nəmərinuyen tukrəməmɨr tuk əriə. Mərɨg tukmə kɨsəpəh,
nəhuakien kapəmiə ye nɨkarɨn kape nəmərinuyen tukrurə əmə ye
nɨmraghien kapəmiə. 14 Mərɨg tukmə narmamə tɨksɨn khapəh nɨsəhitəyen
ye nimə kapəriə tuk əmiə, uə khapəh nɨsətərɨgien kɨn nəgkiarien
kapəmiə, takhatərhav ye nimə kapəriə, uə yerkwanu kapəriə, mɨsarpita-
arpita nɨmokrur ye sandel kapəmiə.[o] [p] 15 Yakamni əfrakɨs tuk əmiə mə ye
nɨpɨg yame Kughen tukrəkir narmamə iran, narpɨnien kape nəmə aikɨn a
tukrɨskai pɨk rapita narpɨnien yame nəmə Sodom mɨne Gomora kɨmɨsarə
iran kupan.[q]"[r]

Yesu ramni-pən tuk kafan narmamə mɨnə mə "Tukor ahas-pre kɨmi əmiə"
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Kɨni Yesu ramni mɨmə, "Takasəkeikei mharkun mə Yo yakamher-
pən kɨn əmiə mə takhavən mɨsarə mar yerki nəmə has mɨnə rəmhen kɨn
sipsip yamə mɨne kasəriwək yerki kuri aparu[s] yamə mɨne kasəkwəpah.
Takasəkeikei mhavəh nɨrkunien tuk niko-ikoyen rəmhen əmə kɨn
snek; mɨsarə mar rəmhen əmə kɨn mak ye tanə.[t] 17 Takasərɨg əmiə tuk
narmamə; meinai iriə tuksərɨp-ərhav əmiə ye nɨmrɨ mɨrh, mɨsərkɨs-ərkɨs
əmiə ye nəkwai nimə kape nofugɨnien kapəriə. 18 Meinai kɨmiə kafak
narmamə mɨnə, taksəkeikei mɨsərer ye nɨmrɨ namasur kape gavman
mɨne ye nɨmrɨ nəmasur kapəmiə tuk nɨni-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape
Kughen kɨmi əriə mɨne narmamə yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus
kape Isrel. 19 Mərɨg nɨpɨg tukharaptərəkɨn əmiə, takhapəh nɨsətərɨg-

---

[l] **10:9** Luk 10:4 [m] **10:10** Luk 10:7; 1 Kor 9:14 [n] **10:12** Luk 10:5-6 [o] **10:14** Norien e tukror nɨmtətien mə narmamə yerkwanu a kɨmɨsor nar kɨrik rɨpəh nəmhenien.
[p] **10:14** Luk 10:10-12; Wok 13:51 [q] **10:15** Stori kape narpɨnien yame Kughen rɨmnor kɨmi nəmə Sodom mɨne Gomora raməmɨr ye Jen 19:24-28. [r] **10:15** Mat 11:24; Jaj 7
[s] **10:16** Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni nar mɨragh aparu kɨrik ye English kamni kɨmə "wolf." [t] **10:16** Luk 10:3; Rom 16:19

pikien mə takshawor-pən iran mine mishorpin nəgkiarien kapəriə,
meinai ye nipig atuatuk a, Nanmin kape Kughen tukrhajoun əmiə kin
naha nəgkiarien yame takasəkeikei mhani-ərhav. 20 Takhapəh nhaginien
meinai pəh nien mə kimiə atuk naksəgkiar, mərig Nanmin kape Rimimiə
Kughen tukrivəhsi-pre nəgkiarien kimi əmiə, takhani-ərhav.[u]
21 "Ye nipig a, piauni tukreighaan kin piauni kamhopni. Kini yerman
tukreighaan kin kafan kwajikovə kamhopni. Kini kwajikovə minə
tukhani hah rimriə minə mine nisinriə minə, miseighan kin əriə khopni
əriə.[v] 22 Narmamə tuksəməkin əmiə, misor ahas pre kimi əmiə meinai
kimiə nakamhavəh nhagik. Mərig narmamə yamə mine kasərer timtim
miseriaji nipig kwasig, Kughen tukrivəh miragh əriə. 23 Tukmə kisor ahas
pre kimi əmiə ye taon kirik, sap, mhavən ye taon pisin kirik. Yakamni
əfrah tuk əmiə mə to nakhapəh nhavən-fam-ien ye taon minə kape Isrel,
yo Ji Yermamə jakrerig-pə min.
24 "Studen minə to khapəh nisehuəyen ye yhajoun kapəriə. Kini slef
minə to khapəh nisehuəyen ye yemehuə kapəriə.[w]
25 "Narmamə tukasəkeikei misəm-pən studen minə mə kisəmhen
əmə kin yhajoun kapəriə. Kini tukasəkeikei misəm-pən slef minə mə
kasəmhen əmə kin yamehuə kapəriə. Kini ye norien kirikianə əmə
min, Yo yemehuə kape nimə. Kini narmamə tiksin khani hah yo mə yo
Bielsebul, yamehuə kape yarmhə minə. Ror məkneikin mə tukasəkeikei
misor min ye kafak yor wok yamə mine kasor wok ye nəkwai nimə
kafak."[x]

Pəh narmamə kape Yesu minə tukhapəh nhaginien kin narmamə
(Luk 12:2-9)

26 Kini Yesu ramni mimə, "Ror məkneikin, takhapəh nhaginien kin
narmamə. Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig əpis,
kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin.[y] 27 Narimnar yame
yakamni-pre tuk əmiə ye nəpignapien, takasəkeikei mhani-ərhav yeraan;
kini narimnar yame yakaməsiwən kin, takasəkeikei mhani-ərhav ye
nimri narmamə khapsaah. 28 Takhapəh nhaginien kin narmamə, meinai
kharkun əmə nisoriahyen nipraimiə, mərig kaseinein nishopniyen
nanmimiə. Mərig hagin kin Kughen meinai In rirkun narakikin-pən-ien
niprai jir mine nanmin apa ye nap ehuə.[z]
29 "Nar apnapig keihap[a] in rikəskəh pik, kavəh nimrin kwaji mane
əmə, mərig Kughen ramarha huvə tuk əriə. 30-31 Kini nimraghien kapəmiə

---

[u] **10:17-20** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 [v] **10:21** Jon 14:26
[w] **10:24** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 [x] **10:25** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15
[y] **10:26** Mak 4:22; Luk 8:17 [z] **10:28** Rom 8:31; Jem 4:12 [a] **10:29** Nəgkiarien kape Gris ramni man kirik ye English kamni kimə "sparo."

rapita nɨmraghien kape keihap. Kɨni tukmə Kughen ramarha huvə tuk keihap ramhajoun pən mə tukraməkeikei mamarha huvə tuk əmiə rapita. Nəfrakɨsien, nar apnapɨg mə nɨmar nɨkwənemiə in nar kəskəh, mərɨg Kughen raməvhuekɨn fam muɨrkun ta mə kuvhuun. Ror pən, takhapəh nhagɨnien tuk nɨmraghien kapəmiə.[b]

32 "Tukmə yermamə kɨrik ramni-ərhav nhagɨk ye nɨmrɨ narmamə, Yo mɨn jakni-ərhav nhagɨn ye nɨmrɨ Rɨmɨk Kughen ye neai mə in kafak yermamə.
33 Mərɨg tukmə yermamə ramni-ərhav ye nɨmrɨ narmamə mə reinein Yo, Yo jakni-ərhav mɨn ye nɨmrɨ Rɨmɨk Kughen ye neai mə yakeinein mɨn in.[c]

34 "Pəh rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨkien mə ta mə yɨmauə mə jakərəhu nəmərinuyen ye tokrei tanə. Pa rɨmə yɨmauə mə jakərəhu nəmərinuyen, mərɨg yɨmauə mə jakor narmamə kasarowagkəp. 35 Yakamni məkneikɨn meinai yɨmauə mə jakor

" 'Yerman tukror tɨməht iriu rɨmni,
mɨne piakəskəh tukror tɨməht iriu nɨsɨni,
mɨne yasuni tukror tɨməht iriu kuhuni.
36 Kɨni narmamə tuksor tɨkmɨr kɨmi iriə atuk mɨnə tɨksɨn.' *(Maeka 7:6)*

37 "Kɨni yermamə yame rorkeikei pɨk rɨmni mɨne nɨsɨni [rapita Yo] in rɨpəh nəmhenien mə tukruə kafak yermamə. Kɨni yermamə yame rorkeikei pɨk kafan pɨkwarien uə piakəskəh [rapita Yo] in rɨpəh nəmhenien mə tukruə kafak yermamə.[d] 38 Tukmə yermamə rɨmə tukrɨkwasɨg kɨn Yo, tukraməkeikei məta ye nərɨgien kafan, kɨni tukmə ramərɨg pawk nəmhəyen rəmhen kɨn nəmhəyen ye nɨmhəyen ye nai kamarkwao kɨn, mərɨg tukrɨkwasɨg kɨn Yo. 39 Yermamə yame ramgɨn tuk kafan nɨmraghien, tukraməkeikei mɨmhə. Mərɨg yermamə yame tukuh tuk nɨkwasɨgien kɨn Yo, tukrarə ye nɨmraghien rerɨn.[e]

40 "Kɨni yermamə yame ravəh əmiə yerkɨn agien, in rəmhen əmə kɨn yame ravəh Yo yerkɨn agien. Kɨni yermamə yame ravəh Yo yerkɨn agien, in rəmhen əmə kɨn yame ravəh mɨn yermamə yame rɨmnher-pə kɨn Yo.[f] 41 Kɨni yermamə yame ravəh profet kape Kughen yerkɨn agien, meinai in rɨrkun mə in profet kape Kughen, in tukrɨvəh nərokien iran, rəmhen kɨn yame profet mɨnə kɨmnhavəh. Kɨni yermamə yame ravəh yemə atuatuk yerkɨn agien meinai in rɨrkun mə in yemə atuatuk, in tukrɨvəh nərokien iran rəmhen kɨn yame nəmə atuatuk tukhavəh.
42 Nəfrakɨs, yermamə yame ravəh nu okiei ye pənkɨn, mɨvəhsi-pən kɨmi yermamə kɨrik kafak e, meinai in rɨrkun mə in kafak yermamə, nar apnapɨg mə kafak yermamə in ye tanə, kɨni kwən en, tukraməkeikei mɨvəh əfrakɨs nərokien iran."

---

[b] **10:31** Luk 12:24; Wok 27:34 [c] **10:33** Luk 12:8-9 [d] **10:37** Luk 14:26-27
[e] **10:38-39** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25 [f] **10:40** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

Jon Baptaes rɨmə tukrɨrkun-ru mə Yesu in Kristo, uə pəh nien mə in Kristo
(Luk 7:18-23)

11 1 Kɨni Yesu rɨmnəvhag ta kɨmi kafan narmamə twelef, marar,
mɨtərhav aikɨn, mɨvən apa ye taon mɨnə apa Galili, maməvhag
mamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen aikɨn.
2 Ye nɨpɨg a, Jon Baptaes rɨmnamarə ye kalabus, kɨni mamərɨg
nəvsaoyen kɨn wok yame Yesu rɨmnor. Kɨni mher-pən kɨn narmamə tɨksɨn
kafan khavən mɨsəm In mhamə, 3 "?Rhawor? ?Ik e Kristo kɨmɨni ta mə
takuə, uə kɨmawə jakamhawhin yarmə kɨrik tukrɨpiuə?"
4 Məkneikɨn, Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, "Harerɨg, mhavən mhani-
pən narɨmnar mɨnə fam yamə mɨne nɨmɨsərɨg mɨsəm tuk Jon. 5 Nɨmrɨn
pɨs mɨnə khapsaah kɨmɨsəm nar. Kɨni narmamə yamə mɨne nɨhuriə
rahas kɨmɨseriwək. Kɨni narmamə yamə mɨne kamhavəh nəmhəyen ye
tɨkiriə[g], tɨkiriə ruahuvə. Kɨni narmamə yamə mɨne nɨmətɨrgɨriə rəru,
kɨni taktəkun ai, kɨmɨsərɨg nar. Kɨni narmamə yamə mɨnə kɨmnhamhə,
kwənhamragh mɨn. Kɨni yavən hah mɨnə, taktəkun ai kwən kɨrik
rɨnamni-ərhav-pən nəvsaoyen huvə tuk əriə.[h] 6 Kɨni hani-pən tuk Jon mə
narmamə yamə mɨne kapəriə nhatətəyen irak rɨpəh nɨmɨrien, iriə tuksarə
ye nɨhuvəyen əfrakɨs."

Yesu rɨmɨni mə Jon Baptaes in profet ehuə kɨrik
(Luk 7:24-35)

7 Nɨpɨg narmamə a yame Jon rɨmnher pən kɨn əriə kratərhav, kɨni
Yesu rɨmɨrikakun maməgkiar kɨn Jon kɨmi nukwhao ehuə. Mɨmə, "?In
apa kupən kɨmiə nɨmnhavən apa ye tɨpəvsɨk mə taksəm naha nhagɨn?
?Nɨmnhavən mə taksəm əmə yermamə apnapɨg kɨrik yame in rəmhen kɨn
nuwig yame ramərer ye nɨmrɨ nɨmətag? !Nɨkam! 8 ?Tukmə nɨkam, kɨni
nɨmnamhavən mə taksəm pa? ?Yermamə kɨrik yame ramvən ye neipən
huvə yame nɨmrɨn rəutən uə? !Nɨkam! Narmamə yamə mɨne kamhavən
ye neipən huvə kɨsarə ye nɨmə huvə mɨnə rəmhen kɨn kape king.
9 ?Kɨni naha nhagɨn a nɨmnhavən mə taksəm? ?Profet kɨrik uə? Ǝwəh,
nəfrakɨsien. Mərɨg yakamni-pre tuk əmiə mə Jon in yerpɨrɨg rapita profet.
10 Meinai kwən e in e Nəkwəkwə kape Kughen rɨmɨni-ta mɨmə,

> " 'Səm-ru. Yakamher-pre kɨn kafak yermamə yame tukrɨvəh kafak
> nəgkiarien.
> In tukrəkupən kɨn ik mor apnəpeinə ye kafam swatuk.'[i] *(Mal 3:1)*

---

[g] **11:5** Nəgkiarien kape Gris ramni "leprosi." [h] **11:5** Profet Aesea rɨmɨni mə Kristo tukruə mor wok mɨnə e, mamor huvə narmamə yamə mɨne kamhamhə. əm-ru Aes 35:5-6; 61:1.
[i] **11:10** Ye v. 10 Kughen raməgkiar kɨmi Yesu Kristo.

11 “Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə yamə mine kimisarha-pə ye
tokrei tanə, kirik rapəh nuəyen yame rapita kwən e Jon. Mərig yermamə
yame in ye tanə əmə ye narmaruyen kape Kughen, in yerpirig min
rapita Jon.[j] 12 Ye nipig Jon Baptaes rimirikakun mamni-ərhav nəgkiarien
kape Kughen meriaji-pə taktakun, narmaruyen kape Kughen ramskai
mə tukritərhav-pə. Kini narmamə yamə mine khaskai misarkut pik mə
tukhauə pəh Kughen rarmaru irəriə. 13 Yakamni məknakin meinai apa
kupan əgkap muə meriaji-pə nipig kape Jon, nəgkiarien kape Loa yame
Kughen rimivəhsi-pən kimi Moses mine nəgkiarien kape profet kape
Kughen minə kimnhani-ərhav narmaruyen kape Kughen.[k] 14 Kini tukmə
rikimiə ragien mə takhavəh nətərigien e, jakni mə Jon in Elaeja yame
profet kupan minə kimnhani mə tukruə.[l] 15 Tukmə kimiə narmamə yame
nimətirgimiə rarə, sətərig huvə kin nəgkiarien e.
16 “?Kini Yo jakni mə narmamə yamə mine kisarə ai taktəkun, mə norien
kapəriə rəmhen kin naha? Iriə kisəmhen əmə kin kwajikovə [yamə mine
nar kirik rirkək yame tukror əriə, rikiriə ragien.] Misəkwətə masəukir ikin
kamor maket ikin, mashek əriə minə mhamə, 17 ‘!Ah! Kimawə yimnhauh
gita, mərig kimiə nakhapəh nisorien danis. Kini yaksarar miseikuə kin
nasəkien tuk nimhəyen, mərig kimiə nimnhapəh nisasəkien kitawə-m kimiə.’
18 Yakamni məknei meinai ye nipig Jon Baptaes rimauə, məpəh nəvigінien
mə tukrəhuak nipig ripsaah, mipəh ninimien waen. Mərig narmamə kamhani
mhamə, ‘Kwən a, nanmin has kirik raməmir iran.’ 19 Kini Yo, Ji Yermamə,
yimauə maməvigin, mamnim waen, mərig narmamə kamhani min mhamə,
‘!Ah! Kwən a in yermamə kape nəvigin-pikien, mine napisien kin waen. Kini
mamor norkeikeiyen kimi yor təvhagə has minə mine narmamə yame kasərer
tuk mane kape takis.’ Mərig narmamə əfrakis kape Kughen minə tukasəkeikei
mharkun mə kimru Jon yakawor narimnar ye nirkunien əfrakis.”[m]

Yesu ramni narpinien ye narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien iran
(Luk 10:13-15)

20 Kini Yesu rimnəgkiar skai kimi narmamə ye taon yame mine In rimnor
nimtətien ripsaah aikin ye nimririə. Raməgkiar skai məknakin meinai iriə
khapəh nisararien ye nərigien kapəriə tuk kapəriə norien has minə. 21 Kini
In mimə, “!Ah! !Kimiə yamə mine nakisarə apa Korasin! Nəmhəyen ehuə
tukrurə tuk əmiə. !Ah! !Kimiə nəmə Betsaeda! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk
əmiə, meinai yimnor pawk nimtətien ripsaah ye taon mir kapəmiə. Kini

---

[j] **11:11** Tukmə ror Yesu raməgkiar atuk iran, mamni mə in rehuə rapita Jon. Uə, tukmə ror in ramni narmamə kafan minə, mə iriə kamhavəh nihuvəyen rapita Jon, meinai khakwasig kin Yesu. [k] **11:12-13** Luk 16:16 [l] **11:14** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13
[m] **11:19** Mat 9:14

tokmə yakpior nɨmtətien mɨnə a apa Taea mɨne Saedon kupən, narmamə a
to kɨpisarar ye nərɨgien kapəriə tuk təvhagə has mɨpihavən ye neipən has,
mɨsəsok-əsok ye nɨmrawk [ror nɨmtətien mə kɨsərɨg rahas pɨk tuk kapəriə
norien has mɨnə.] 22 Mərɨg ye nɨpɨg a yame Kughen tukror narpɨnien kapəmiə,
in tukrɨskai pɨk rapita narpɨnien yame tukror kɨmi narmamə yamə mɨne
kɨmnɨsarə apa Taea mɨne Saedon kupən.[n] [o] 23 Kɨni kɨmiə nəmə Kapeneam.
?Kɨmiə nakhamə ta mə Kughen tukrɨvəh-si haktə əmiə ye kwənmhaan
kape nɨsiaiyen ye rao ye neai uə? !Nɨkam! Kughen tukrɨvəh-si-əhu əmiə
naksweiwaiyu pɨk əgkəp, ye kwənmhaan kape narpɨnien[p]. Kɨni tokmə yakpior
nɨmtətien mɨnə a apa Sodom kupan, to taon a rɨpipəh nɨrkəkien.[q] 24 Mərɨg
yakamni-pre tuk əmiə mə nɨpɨg a yame Kughen tukror narpɨnien kapəmiə,
in tukrɨskai pɨk rapita narpɨnien yame tukror kɨmi narmamə yamə mɨne
kɨmnɨsarə apa Sodom kupən."[r]

Yesu ravəhsi-pən napɨsien kɨmi narmamə yamə mɨne kasəpəu
(Luk 10:21-22)

25 Kɨni ye nɨpɨg a Yesu rɨmə, "Tatə Kughen. Ik Yermaru kape narɨmnar
fam- yerpɨrɨg ye neai, mɨne ye tokrei tanə. Yakəgnəgɨn Ik meinai Ik
nɨmnerkwaig kɨn nɨprai narɨmnar mɨnə e ye nɨmrɨ narmamə yamə mɨne
kharkun nar. Kɨni mor əpu kɨmi narmamə yamə mɨne kɨsəmhen əmə kɨn
kwajikovə mɨnə mə iriə e tukharkun nar.[s] 26 Tatə, in a norien yame Ik
nakorkeikei."
27 Kɨni Yesu rɨrpɨn mamni-ərhav mɨmə, "Rɨmɨk rɨmneighan-pə ta kɨn
narɨmnar fam ye kwermɨk. Kɨni Rɨmɨk pɨsɨn əmə rɨrkun Tɨni. Kɨni Tɨni
əmə mɨne narmamə kafan mɨnə, iriə əmə kharkun Tatə Kughen. Iriə e
narmamə yamə mɨne Tɨni rɨmɨrpen ta əriə mə In tukror əpu Tatə Kughen
kɨmi əriə.[t]
28 "Hauə tuk Yo, kɨmiə yamə mɨne nakasor pɨk wok kɨni mɨsəpəu kɨn
najipəyen kɨn nar pam mɨnə, pəh yakvəhsi-pre napɨsien.[u] 29-30 Yakamni
məkneikɨn meinai Yo yemə mar, kɨni kafak nətərɨgien in ye tanə. Kɨni
hauə tuk Yo mhavəh napɨsien ye kapəmiə nɨmraghien. Taksajipə kɨn
kafak nɨtɨp meinai in rəruvəruvə, kɨni kafak wok yame jakvəhsi-pre kɨmi
əmiə in rɨmar."[v]

---

[n] **11:22** Kughen rɨmnoriah əkgəp Taea mɨne Saedon. əm-ru stori ye Aes 23:1-8.
[o] **11:21-22** Esik 26:1–28:26; Joel 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 [p] **11:23** Yesu ramni narpɨnien yame Aesea rɨmɨni ta tu ye Aes 14:12-15. [q] **11:23** Kughen rɨmnoriah taon a Sodom ye Jen 19:24-28. [r] **11:24** Mat 10:15; Luk 10:12 [s] **11:25** 1 Kor 1:26-29
[t] **11:27** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 [u] **11:28** Loa kupan kape Moses in rəmhen kɨn kajipə pam. əm-ru Jer 31:25. [v] **11:30** 1 Jon 5:3

Yesu ramhajoun narmamə kɨn norien kape Sabat
(Mak 2:23–3:6; Luk 6:1-11)

12 1 Kɨni ye Sabat kɨrik, Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə
kɨmɨsəriwək mhavən yerki wit[w] tɨksɨn, kɨni kafan narmamə mɨnə
kɨsəmkərəv. Khavən mɨsətɨm wit tɨksɨn, masən kwənkwan.[x] 2 Mərɨg Farisi
mɨnə tɨksɨn kɨmɨsəm mhani-pən tukun mhamə, "!Eh! Sabat e towei, mərɨg
kafam narmamə kasor wok masakapɨr Loa kape Moses. ?Rhawor e kasor
məknakɨn?"[y]

3 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Tukmə ror nakhapəh
nɨsəvheikɨnien nəvsaoyen ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməvsao
kɩn norien yame King Deved rɨmnor kupən, yame in mɨne kafan
narmamə mɨnə kɨmɨsəmkərəv. 4 Mərɨg, Deved rɨmavən ye Nimə Ehuə
kape Kughen mən bred yame pris mɨnə kwənhavəhsi-pən ta kɨmi Kughen.
Mərɨg bred ai, ye Loa kape Moses ramni mə narmamə apnapɨg tukhapəh
nɨsənien.[z] Mərɨg pris mɨnə əmə kharkun nɨsənien.[a] 5 Uə tukmə ror
nakhapəh nɨsəvheikɨnien ye loa mə nɨpɨg mɨnə fam ye Sabat, pris mɨnə
apa ye Nimə Ehuə Kape Kughen kasor wok kapəriə masakapɨr loa kape
Sabat, mərɨg Kughen raməm mə nar a in ratuatuk əmə.[b] 6 Mərɨg yakamni-
pre tuk əmiə mə kwən kɨrik eikɨn e In yerpɨrɨg rapita Nimə Ehuə kape
Kughen.[c] 7 Ye Nəkwəkwə kape Kughen In ramni mə,

" 'Nar kɨrik ror rɨkik ramagien, in e mə rɨkimiə tukrehuə tuk
narmamə,
mərɨg rɨkik rɨpəh nagienien tuk kapəmiə sakrefaes mɨnə.' " *(Hos 6:6)*

Kɨni Yesu rɨrpɨn nəgkiarien mamni-pən tuk Farisi mɨnə mɨmə, "To
nakpiharkun nɨprai nəgkiarien e, mɨpiharkun narmamə yamə mɨne
kɨsatuatuk[d], to nakpihapəh nɨsəm-pəniən nar has kɨrik ye narmamə kafak
mɨnə. 8 Yakamni məkneikɨn meinai Yo, Ji Yermamə, Yo yakamarmaru ye
Sabat."

9 Kɨni Yesu rɨtərhav aikɨn a mərɨwək mamvən ye nəkwai nimə kape
nofugɨnien kapəriə. 10 Kɨni ikɨn a, kwən kɨrik aikɨn, kwermɨn rɨmhə,
rɨpəh nɨhuatukien kɨn. Kɨni kɨsaiyoh-pən Yesu mə, "?Rhawor? ?Ratuatuk
ye loa mə to nakor huvə yermamə yame ramhə ye Sabat, uə nɨkam?" Iriə
kɨmɨsaiyoh-pən məknakɨn Yesu meinai kɨsarkut mə tuksəm-pən nar has
kɨrik iran.[e]

11 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "?Tukmə kɨmiə kɨrik, kafan sipsip
rivə-ərhav pɨkɨn ye nəkwai nɨmɨr ehuə ye Sabat, kɨni in tukrhawor? In
tukraməkeikei mɨvən mɨrəh-si haktə aihuaa əmə. ?Pa e irəmiə in to rɨpəh

---

[w] **12:1** Wit in kwənkwai nai kɨrik kamor flaoa kɨn. [x] **12:1** Dut 23:25 [y] **12:2** Eks 20:10
[z] **12:4** Lev 24:5-9 [a] **12:4** Takəm stori e ye 1 Saml 21:1-6. [b] **12:5** Nam 28:9-10
[c] **12:6** Mat 12:41-42 [d] **12:7** Yesu ramni mə kafan narmamə kɨsatuatuk. [e] **12:10** Luk 14:3

norien məkneikin? Rirkək. 12 Mərig nimraghien kape yermamə rapita
sipsip. Kini in ratuatuk əmə ye loa mə tukamor nar huvə ye Sabat."[f]
13 Kini rini-pən tuk kwən a mimə, "Huatuk kin kwermim." Kini
rihuatuk kin kwermin, rhuvə əgkəp rəmhen kin kwermin nikarin.
14 Mərig Farisi minə a kimnhavən, mamharai mhun mə tukshopni Yesu.[g]

Yorwok yame Kughen rimirpen

15 Kini Yesu rimirkun mə Farisi minə kisarkut mə tukshopni In,
mitərhav aikin a. Kini narmamə khapsaah khakwasig kin In. Kini In
rimnor huvə nəmhəyen fam kapəriə, 16 mini-əhu əriə mə tukhapəh nhani-
ərhavyen In tuk narmamə.[h] 17 Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien kape
profet kupan e Aesea ruauə minor nəfrakisien kin, yamə rimini mimə,
18 "In e yorwok kafak yame yimirpen ta yakorkeikei pik In,
kini rikik ragien pik tukun.
Kini Yo jakor mə Nanmin kafak tukrurə mukwar iran.
Kini In tukrini-ərhav norien atuatuk kafak mine nivəh-miraghien
kafak ye nimri narmamə tanə pisin pisin minə.[i]
19 To In ripəh nuhyen əjir, mipəh nokrən-apomhien;
Mipəh nəgkiar-pikien ikin narmamə kasofugin əriə minə ikin.
20 In yemə mar, kini In tukror huvə-pən kimi narmamə yamə mine
kasəpəu kini kapəriə nəsaninien rikək.[j]
Tukror məkna meriaji-pən In tukror norien yame ratuatuk tukror
win ye norien yame rahas.
21 Kini narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, iriə
tuksərəhu-pən tim tim kapəriə nərigien iran, mə In tukrivəh
miragh əriə." *(Aes 42:1-4)*

Narmamə tiksin kamhani mhamə Yesu ramor narimnar ye nəsaninien kape Setan
(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Kini narmamə kimnharəh kwən kirik mhavən kimi Yesu. Kwən a,
nimrin ripis, ripəh nəgkiarien, meinai nanmin has ramərer-pən iran.
Kini Yesu rimnor huvə min, kini kwən a rimnəm nar, məgkiar. 23 Kini
narmamə m-fam kisəm kisakur pik kin mhamə, "Tukmə ror Kwən e in e
Mikip King Deved yame Kughen rimə tukrher-pə kin."
24 Mərig Farisi minə kimisərig, kamhani mhamə, "Nikam. Tukmə ror
In raməko-ta nanmin has ye nəsaninien kape yarmhə e Bielsebul yame in
yamehuə kape yarmhə minə."[k]

---

[f] **12:11-12** Luk 14:5 [g] **12:14** Jon 5:16 [h] **12:16** Mat 8:4; Mak 3:12 [i] **12:18** Mat 3:17
[j] **12:20** Gris ramni mə, "Tukripəh nakapirien nuwig kirik yame ramiko, kini tukripəh nher-
əpisien kandel yame ramuək." [k] **12:24** Mat 9:34; 10:25

25 Mərig Yesu ruirkun ta nətərigien kapəriə kini mimə, “Nikam.
Tukmə narmamə ye kantri kirik kasəwhai əriə minə, misarə kiraru,
kini tuksoriah kapəriə narəyen, kantri tukrimir. Kini rəmhen min kin
yerkwanu kirik. Tukmə narmamə kwəsəwhai əriə minə, misarə kiraru,
rukwanu a to ripəh narə-huvəyen. 26 Kini rəmhen min kin narmamə kape
Setan minə, tukmə iriə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, tukseikus-
eikus min nimə kape Setan. Norien kape Setan tukripəh niskaiyen.
Tukrəsaah-əsaah mirkək. 27 Kini kimiə minə min tiksin kasəko-ta
nanmin has minə rəmhen kin yame yakamor. Mərig pa rimə kisəko ta
nanmin has minə e ye nəsaninien kape Bielsebul. Rhuvə mə iriə tukhani
neikuəyen ye nəgkiarien yame nakamhani mhamə yakaməko ta nanmin
has ye nəsaninien kape Bielsebul. 28 Mərig tukmə Yo yakaməko-ta
nanmin has minə ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen, ramhajoun
mə narmaruyen kape Kughen ruauə ta tuk əmiə.[l] 29 Kini mamhen min
kin yame to yermamə kirik nagheen rehuə rivən, mətu kafan narimnar,
maməmir, yermamə pisin kirik to ripəh nivənien məkrəh kin. Tukmə
yermamə rimə tukrivən məkrəh kin kafan narimnar, kini tukrirkwəji
yermamə ai nagheen rehuə. Kini ai mirkun nivənien məkrəh kin kafan
narimnar.[m]
30 “Yermamə yame ripəh nikwasigien kin Yo, in kafak tikmir. Kini
yermamə yame ripəh nofuginien narmamə minə kafak, in raməko-ta əriə
kisaiyu rik rik.[n] 31 Ror pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen
rirkun nivəhsi-tayen narpinien ye nahasien minə fam yame nakasor, uə
nini-hasien yame nakasor iran. Mərig tukmə nakhani has Nanmin kape
Kughen, to Kughen ripəh nivəhsi-tayen narpinien iran tuk nipig kirik.[o]
32 Tukmə yermamə ramni hah Yo, Ji Yermamə, kini Kughen tukrəru-kin
mipəh narpinien. Mərig yermamə yame ramni hah Nanmin kape Kughen,
Kughen to ripəh nəru-kinien tuk nipig kirik, ye nipig e uə ye nipig yame
tukripiuə.
33 “Tukmə nai huvə, kwənkwan tukrhuvə; tukmə nai has, kwənkwan
tukrahas. Ror məkneikin meinai kimiə takasəm əmə kwənkwai nai
mə nai a in rhuvə uə rahas.[p] 34 !Ah! Kimiə naksəmhen kin snek yame
ramor norien iko iko. Kimiə nəmə has minə. To nakhapəh nhaniyen nar
huvə kirik, meinai narmamə kamhani əmə naha nhagin yame raməmir
yerkiriə.[q] 35 Yermamə yame nərigien rhuvə rukwar yerkin, nipig m-fam in
ramni nar yame huvə. Kini yermamə yame nərigien has rukwar yerkin,
nipig m-fam in ramni nar has. 36 Yakamni-pre tuk əmiə mə, ye nipig

---

[l] **12:28** Wok 10:38; 1 Jon 3:8 [m] **12:29** Niprai nuhpikinien ramni məkneikin mə yermamə nagheen rehuə in e Setan. Yesu ruə mirkwaji in, məkrəh kin kafan narimnar. In e, Yesu raməko ta nanmin has ye kwən a yame reinein nəgkiarien. [n] **12:30** Mak 9:40; Luk 9:50 [o] **12:31** Hib 6:4-6 [p] **12:33** Mat 7:16-20 [q] **12:34** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:43-45

yame Kughen tukrəkir narmamə iran, narmamə tukasəkeikei mhani-
ərhav-pən tukun mə rhawor iriə kimnhani nəgkiarien has apnapig minə
fam kapəriə. 37 Ror məkneikin In tukrəkir fam nəgkiarien pisin minə
kapəmiə, mə kimiə nəmə atuatuk minə uə nəmə has minə."

Nimtətien yame Kughen rimnor ye nimraghien kape Jona, kini tukripior min ye Yesu

(Mak 8:12; Luk 11:29-32)

38 Kini nəmhajoun minə tiksin kape Loa kape Moses mine Farisi minə
kimnhani-pən tukun mhamə, "Yhajoun. ?To nakor nimtətien əpsipis kirik
yaksəm?"[r]
39 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Kimiə narmamə e towei mine,
kimiə naksor pik təvhagə has mhaukreikin-pən nimeitaimiə kimi Kughen,
masorkeikei mə taksəm nimtətien pisin kirik. Mərig tukmə ror Kughen
tukripəh norien nimtətien kirik ye nimrimiə. Mərig tukror əmə nimtətien
kirikianə əmə yame rimnor kupən ye nimraghien kape Jona.[s] 40 Jona
rimnaməmir ye tip kəməəm ehuə kape nipig kisisər, yenpig mine yeraan. Kini
ye norien kirikianə əmə min, Yo, Ji Yermamə, jakaməmir ye nəkwai nimir
kape nipig kisisər, yenpig mine yeraan.[t] 41 Kini ye nipig yame Kughen tukrəkir
narmamə iran, nəmə Nineve min tuksərer mhani hah narmamə yamə mine
kisarə e towei mine. Meinai nəmə Nineve a kupan kimisərig nəgkiarien
kape Jona, misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has. Mərig Yo yakapita
Jona, mərig kimiə nakhapəh nisətərigien kin Yo.[u] 42 Kini in apa kupən, kwin
kape kantri e Shipa[v], rimasi-pən isok muə mə tukrivəh nirkunien kape King
Solomon kupən. Mərig Yo yakmauə, nirkunien kafak rapita King Solomon.
Mərig kimiə nakhapəh nisətərigien kin Yo. Mə tukmə nipig Kughen tukrəkir
narmamə iran, kwin a kape Shipa tukrərer mini-hah yamə mine kisarə e
towei mine.
43 "Nipig nanmin has raməta ye yermamə kirik, in ramavən ye tipəvsik,
mamarha-kin ikin tukrapis ikin, mərig ripəh nəmien. 44 Kini in mamni
mimə, 'Pəh yakrerig-pən ye kafak nimə yame yimnamarə ikin.' Nipig in
rirerig-pə məm kafan nimə, yermamə rikək iran, kimnahiə ripiə huvə,
narimnar m-fam kamhaswin huvə. 45 Kini in ramvən mikir min nanmin
has minə iriə seven yamə mine kisahas pik min rapita in. Kini khavən min
imə misarə min ye nimraghien kape yermamə a. Kini yermamə a, in apa
kupən, kafan nimraghien rahas; mərig taktəkun ai rimnahas pik rapita yame
in kupən. Kini kisəmhen əmə kin əmiə, nəmə has yamə mine nakasarə e
taktakun."[w]

---

[r] **12:38** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 [s] **12:39** Jona 1:17; Mat 16:4; Mak 8:12
[t] **12:40** Jona 1:17 [u] **12:41** Jona 3:5 [v] **12:42** Nakəm kwin kape kantri e Shipa ye
1 King 10:1-13. [w] **12:45** Luk 11:24-26; 2 Pita 2:20

Famle əfrakis kape Yesu, iriə e narmamə yamə mine kasor nəgkiarien kafan
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Nipig Yesu raməgkiar hanə kimi narmamə, kini nisini mine piauni
minə kasərer apa iruə mhamə tuksəgkiar kimin. 47 Kini yermamə kirik
rini-pən tuk Yesu mimə, "Yemasur, nisinim, mine naorahim minə khamə
tuksəm-ru Ik apa iruə."
48 Mərig Yesu rimə, "?Pa e nisinik? ?Mine nipa e piak minə?" 49 Kini In
mamhajoun-pən kafan narmamə minə mimə, "Kimiə e nisinik minə mine
naorahik minə. 50 Meinai yermamə yame ramor narimnar yame Rimik
Kughen rorkeikei, in ai naorahik, in ai nisinik, mine in ai nowinik."[x]

Nuhpikinien kin yermamə yame ramsuv kweru nai
(Mak 4:1-20; Luk 8:4-15)

13 1 Ye nipig atuatuk a, Yesu ritərhav mivən məkwətə apa ye nikar-
kar nu apa Galili. 2 Meinai narmamə khapsaah kimnhauə misərer
rarkurao kin Yesu, In rimavən ye bot kirik mamkwətə. Kini narmamə
kisərer fiak.[y] 3 Kini In rini-ərhav-pən narimnar ripsaah kimi əriə ye
nuhpikinien minə. Mamni mimə, "Yəsim kirik rimavən mə tikrisuv
kweru nai apa ye nəsimien. 4 Mipik mivitəg-ətəg fam. Kini tiksin rəsaah-
əsaah-pən ye swatuk, kini man minə khauə misən fam.[z] 5 Kini kweru
nai tiksin rəsaah-pən ye tokrei kapier, nimoptanə rikəskəh ikin. Kini
rurə aihuaa əmə meinai nimoptanə rikəskəh. 6 Mərig nipig mirh rhaktə,
kini mhen, kisaukei fam meinai nuairiə ripəh neiwaiyu-pikien. 7 Kini
kweru nai tiksin rəsaah-əsaah-pən yerki kwənurkəsik.[a] Kini mhaktə
mehuə. Məknekin, kwənurkəsik rerko əsuun. 8 Kini tiksin rəsaah-əsaah-
pən ye nimoptanə huvə, kini mhaurə, miseihuə, kini tiksin khakuə kin
kwənkwairiə wan handred, tiksin sikisti, kini tiksin toti."
9 Kini Yesu rimə, "Tukmə kimiə narmamə yame nimətirgimiə rarə,
sətərig huvə kin nəgkiarien e."
10 Kini narmamə kape Yesu khauə misaiyoh In mhamə, "?Rhawor
nakaməgkiar kimi narmamə ye nuhpikinien?"
11 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Yakamni məkna meinai Kughen
rimnəhitə ye swatuk tuk əmiə mə takharkun nəgkiarien məniwən kape
narmaruyen kape Kughen. Mərig narmamə apnapig minə, Kughen
ripəh nəhitəyen ye swatuk məknakin tuk əriə. 12 Narmamə yame mine
kisəri-pən kafak nəgkiarien, Kughen tukrivəhsi-pən min nirkunien kimi

---

[x] **12:50** Rom 8:29 [y] **13:2** Luk 5:1-3 [z] **13:4** Kwən e ramsuv kweru nai kirik kamni kimə "wit" rəri-pən norien kape nisuvyen wit. [a] **13:7** Yesu to ripəh niniyen mə kwənurkəsik, mərig nərəus kirik ror nhirin.

əriə. Mərig narmamə yamə mine kisərig kafak nəgkiarien kini misor
nar apnapig iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh kapəriə.[b]
13 Yakaməgkiar kimi əriə ye nuhpikinien meinai kisərig pawk, mhapəh
nharkunien; kini iriə kisarhakin pawk, mhapəh nisəmien nipran.
14 Nimraghien kapəriə ror nəgkiarien kape Profet Aesea ruauə minor
nəfrakisien kin yame ramni mə,

" 'Iriə tuksarhakin, misarhakin pawk, mərig to khapəh nisəmien
nipran.
Iriə to kisərig pawk, mərig to khapəh nharkunien.
15 Ror məkneikin meinai kaparia kapə ruauə muiskai,
kini kwəsəpou kin nətərigien kin nar,
kini misətapig kin nimririə.
To kipihapəh nisorien məknakin, kipisəm nar kin nimririə,
mipisərig nar kin nimətirgiriə,
mipiharkun nar yerkiriə,
mipisarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, kini to Yo
yakpivəh miragh əriə.' *(Aes 6:9-10)*

16 "Mərig kimiə e, Kughen rimnautə-pre kin kafan nihuvəyen kimi əmiə,
kini tukmə naksarha-kin, taksəm; kini tukmə naksərig, takharkun
nipran. 17 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə profet minə khapsaah
mine nəmə atuatuk minə khapsaah kimisorkeikei mə tuksəm naha
nhagin yame nakwəsəm ai taktakun, mərig kimnhapəh nisəmien. Kini
misorkeikei pik mə tuksərig naha nhagin yame nakwəsərig ai taktakun,
mərig kimnhapəh nisərigien.[c]
18 "Kimiə sətərig huvə kin niprai nuhpikinien kape yəsim. 19 Kweru nai
yame rimnəsaah-pən ye swatuk, in rəmhen kin yermamə yame rimnərig
nəgkiarien kape narmaruyen kape Kughen, mərig ripəh nirkunien. Kini
Setan ravəhsi-ta aihuaa əmə nərigien yame rimavən yerkin. 20 Kini
kweru nai yame raməsaah-pən ye nimoptanə yame kapier ipakə ikin, in
rəmhen kin yermamə yame rimnərig nəgkiarien kape Kughen, məkneikin
ravəh yerkin agien, 21 mərig nuan ripəh neiwaiyu-pikien. Kini ramərer
əmə tuk nipig kwakwə əmə. Tukmə nipig ətən uə nahasien kirik ruə
ye nimraghien kafan tuk nəgkiarien a, taktakun əmə rimir ye kafan
nhatətəyen. 22 Kini kweru nai yame rimnəsaah-pən yerki kwənurkəsik,
in rəmhen kin yermamə yame rimnərig nəgkiarien kape Kughen, mərig
kafan nətərigien ramvən pik tuk narimnar kape tokrei tanə, kini in
rorkeikei mə kafan nautə tukripsaah, kini nətərigien minə a kaserko
əsuun nəgkiarien kape Kughen. Kini nəgkiarien a ripəh nikuəyen kin
kwənkwan.[d] 23 Mərig kweru nai yame rəsaah-pən ye nimoptanə huvə, in

---

[b] **13:12** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 [c] **13:16-17** Luk 10:23-24
[d] **13:22** Luk 12:16-21; 1 Tim 6:9-10,17

rəmhen kin yermamə yame rərig nəgkiarien kape Kughen, kini mirkun nipran. Kini ye nimraghien kafan, rikuə kin kwənkwan. Tiksin khakuə kin kwənkwairiə wan handred, tiksin sikisti, tiksin toti.”

Nuhpikinien ye mənvhirik yame rahas

24 Kini Yesu rimini-ərhav-pən min nuhpikinien kirik kimi əriə mimə,
“Narmaruyen kape Kughen, in rəmhen kin yermamə kirik yame riməvitəg-
ətəg kweru nai ye kafan nəsimien. 25 Yenpig, kisapir iriə kafan narmamə
minə, məkneikin kafan kirik tikmir ruə mivitəg-ətəg mənvhirik has ye
kafan nəsimien, map. 26 Kini kweru nai huvə minə kishaktə, misehuə,
misor kwənkwairiə. Mərig ye nipig a, mənvhirik has rhaktə min, mehuə.
27 “Kini slef minə kape kwən a khauə misəm, mhani-pən tukun
mhamə, ‘Yemehuə. ?Nimisuv kweru nai huvə in əmə in əmə, uə nikam?
?Mənvhirik has risi-pkaa?’
28 “Kini yamehuə a rini-pən tuk əriə mimə, ‘Tikmir kirik kafak rimnor
nar en.’
“Kini kafan slef minə khani-pən tukun mhamə, ‘?Mərig nakmə
jakhavən misəkwai ta mənvhirik has a uə?’
29 “Rini-pən tuk əriə mimə, ‘Nikam. Hapəh. To nakasəkwai ta mənvhirik
has minə a, masor misəkwai ta pikin kwənkwai nai huvə. 30 Pəh iriu
kwhaktə kwis əmə miravən mwəriaji kwənkwai nai huvə rimruə. Ye nipig
a in a, jakni-pən tuk kafak narmamə yamə mine tukharhi kwənkwai
nai mə tukhavən misəkupan misəkwai ta mənvhirik has, mhapik,
misarakikin-pən ye nap. Kwasig ikin, khapik kwənkwai nai huvə minə
mhauə ye nəkwai nimə kafak yame kamətu-pən nəviginien ikin.’ ”

Narmaruyen kape Kughen ramehuə atuk ye nəsaninien kafan
(Mak 4:30-34; Luk 13:18-21)

31 Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien kirik tuk əriə mimə,
“Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin kwənkwai mastad, yame
yermamə rimivəh mivən misuv ye kafan nəsimien. 32 Kwənkwai mastad
a in rarkəskəh pik, mərig nipig in tukrurə mehuə rəmhen kin nai ehuə
kirik. Kini man minə yamə mine kamhaivə yerpirig tukhauə misor
nimairiə ye kwerəgrəgin.”
33 Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien kirik tuk əriə mimə,
“Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin yis yame piraovin kirik
ramarap ye flaoa ripsaah yame ramor-pən ye besin ehuə, kini rher-əpu
flaoa rəsiis, mehuə.”
34 Narimnar minə fam, Yesu ramni əmə nuhpikinien iran kimi narmamə,
to ripəh nini-atuatuk-əməyen. 35 Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien kape
profet kupan ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini mimə,
“Nipig tukmə yakaməgkiar, jakni əmə nuhpikinien.

Jakamni-ərhav narɨmnar yame yɨmnerkwaig kɨn rɨrikakun ye
nɨpɨg yɨmnor tokrei tanə meriaji-pə e taktəkun." *(Sam 78:2)*

Yesu ramhoprai nuhpɨkɨnien ye mənvhirɨk has

36 Kɨni Yesu rəta ye narmamə, mɨvən ye nəkwai nimə kɨrik. Kɨni kafan
narmamə mɨnə khavən mɨsəm, mɨsaiyoh-pən mhamə, "Hoprai-pə ru
nuhpɨkɨnien ye mənvhirɨk has yame raurə ye nəsimien."
37 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Yo e, Ji Yermamə, Yo e yermamə
yame yɨmnəvi-ətəg-ətəg kwənkwai nai ye nəsimien. 38 Kɨni nəsimien
in tokrei tanə. Kɨni kwənkwai nai huvə, iriə e ji Kughen yamə mɨne In
ramarmaru irəriə. Kɨni mənvhirɨk has mɨnə, iriə e ji Setan. 39 Kɨni tɨkmɨr
yame rɨmavən mɨvitəg-ətəg mənvhirɨk has a in Setan. Kɨni nɨpɨg yame tukrhi
kwənkwai nai, in e Nɨpɨg Kwasɨg. Kɨni narmamə yamə mɨne kamharhi
kwənkwan, iriə e agelo mɨnə. 40 Tukhapɨk mənvhirɨk has mɨsəhi-pən ye nap.
Norien a rəmhen kɨn Nɨpɨg Kwasɨg. 41 Yo, Ji Yermamə, jakher-pre kɨn agelo
mɨnə kafak tukhavən ikɨn yakamarmaru ikɨn, mɨsəkwai ta yor təvhagə has
mɨnə fam, mɨne narɨmnar mɨnə fam mɨne yame kamhavi-pən narmamə
tuk norien təvhagə has mɨnə.[e] 42 Iriə tuksarakikɨn-pən əriə ye nap ehuə.
Kɨni aikɨn a, narmamə tuksasək mɨsəkwəruə.[f] 43 Kɨni narmamə yamə mɨne
kɨsatuatuk tuksəsiə ye rao ye neai, rəmhen kɨn mɨrh. Tukmə kɨmiə narmamə
yame nɨmətɨrgɨmiə rarə, sətərɨg huvə kɨn nəgkiarien e."

Nuhpɨkɨnien ye bokis mane yame ramerkwaig

44 Kɨni Yesu rɨrpɨn nəgkiarien kafan mamni mɨmə, "Narmaruyen kape
Kughen in rəmhen kɨn bokis mane kɨrik yame ramerkwaig ye nɨmoptanə.
Kɨni yermamə kɨrik rɨmavən, məm, kɨni rarə mɨnɨm mɨn ye nɨmoptanə.
Rɨkin rɨmnagien pɨk, kɨni rɨvən mor salem kɨn narɨmnar fam kafan,
mɨvəh mane iran, mɨvən mɨvəh nɨmrɨ nɨmoptanə a kɨmnerkwaig kɨn
bokis mane ikɨn."

Nuhpɨkɨnien ye kapier e kamni kɨmə perel

45 Kɨni Yesu rɨrpɨn nəgkiarien kafan mamni mɨmə, "Narmaruyen kape
Kughen in rəmhen kɨn sto kipa yame ramarhakɨn kapier huvə mɨnə e nɨmrɨn
rhaktə, kamni kɨmə perel, mə tukrɨpɨk mɨvən mor salem kɨn. 46 Tukmə rəm
perel kɨrik yame rhuvə pɨk, kɨni marar mɨvən mor salem fam kɨn kafan
narɨmnar, kɨni mɨvəh mane iran, mɨvən mɨvəh perel a kɨn."

Nuhpɨkɨnien ye net kape nɨviyen kəmam

47 Kɨni Yesu rɨrpɨn nəgkiarien kafan mamni mɨmə, "Narmaruyen
kape Kughen in rəmhen kɨn nɨpɨg narmamə kɨsarko-pən kɨn net apa ye

---

[e] **13:41** Mat 24:31; 25:31; Mak 13:27 [f] **13:42** Mat 8:12

lugun mamhavi kəmam pisin pisin iran. 48 Nipig net rukwar kin kəmam,
kini khavi-haktə net, kini masəwhai kəmam minə mhavai-pən kəmam
huvə minə ye nitip ehuə minə kapəriə, misarakikin kəmam yamə mine
kisahas. 49 Kini ye norien kirikianə əmə min, tuk Nipig Kwasig, agelo
minə tukhauə mhavəhsi-ta narmamə yamə mine kisahas tuk narmamə
yamə mine kisatuatuk, 50 misarakikin-pən əriə ye nap ehuə- ikin
narmamə kisasək misəkwəruə ikin.”[g]

51 Kini Yesu raiyoh-pən kafan narmamə minə mə, “?Kimiə nakharkun
narimnar minə a uə nikam?”

Kini iriə khamə, “Ǝwəh.”

52 Kini rini-pən tuk əriə mimə, “Ror məkneikin, nəmhajoun minə fam
kape loa yamə mine kwənhauə ye narmaruyen kape Kughen, kimisofugin-
pən nəgkiarien wi kafak mine nəgkiarien akwas kape Moses rəmhen kin
yame yemehuə kape nimə kirik ramofugin-pən narimnar huvə yamə mine
khawi mine narimnar huvə yamə mine ramswin hanə ye nimə kafan.”

Nəmə imei Yesu kimisəpəh In
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Kini Yesu rimini ta nuhpikinien minə a, marar, mitərhav. 54 Muə
iman ikin, mirikakun maməvhag kimi narmamə ye nəkwai nimə kape
nofuginien. Kisərig nəgkiarien kafan, kisakur, misaiyoh əriə minə
mhamə, “!Man! ?In ravəh hiə nirkunien e? ?Rhawor mor nimtətien minə
e?[h] 55 Kitawə kwənharkun ta kwən e. In kwajikovə əmə kape yermamə
yame ravhirəkin nai. Nisini e Meri; kini naorahini minə e Jemes, mine
Josef, mine Judas, mine Saemon.[i] 56 Kini nowini minə kasarə min e
kitawə miriə. ?Ravəh hiə nirkunien e?” 57 Kini iriə kinasəməkin In.

Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Tukmə profet kirik kape Kughen,
narmamə tukhasiai In. Kini mərig, narmamə iman ikin, mine kwənərəus
kafan minə, iriə pisin əmə to khapəh nhasiaiyen In.”

58 In a ye kwənmhaan a, ripəh nor-pikien nimtətien, meinai kapəriə
nhatətəyen rikək iran.

Nimhəyen kape Jon Baptaes
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 1 Ye nipig a, King Herod Antipas yame rimnamarmaru ye tanə
Galili rimnərig nəvsaoyen kin Yesu. 2 Kini mini-pən tuk kafan
yorwok minə mə, “!Eh! !Kwən e in Jon Baptaes, ruimragh min ye
nimhəyen! Ror pən ravəh nəsaninien tuk norien nimtətien minə.”

3-4 Herod rikin raməsik məknakin meinai nipig kirik, in rimikir
ta piraovin kape Filip e piauni. Pian a, nhagin e Herodias. Kini Jon

---

[g] **13:50** Mat 13:42; Luk 13:28 [h] **13:54** Jon 7:15 [i] **13:55** Jon 6:42

rimini-əhu mimə, “Kimini-əhu mə takpəh nikir-tayen piraovin e.”[j]
Jon ramni-əhu Herodias, Herodias raməməkin in tukun. Kini Herod
rimivəhsi-pən Jon ye kalabus.[k] 5 Kini Herod rimə tukrhopni Jon tukun,
mərig ruagin kin narmamə, meinai rikiriə rimnəsik mə Jon in profet
kirik.[l]
6 Mərig nipig kirik, Herod rimnor nəviginien ehuə kirik mamor nipig
kafan yame rimnarha iran. Kini piakəskəh e ji Herodias rimnor danis
ye nimri narmamə. Rimnor danis, Herod rəm rorkeikei, 7 mini-pən tuk
piakəskəh a mə, “Yakamni kwəsu əgkəp mə nar yame ik nakorkeikei
mamaiyoh yo kin, yakirkun nivəhsi-preyen.”
8 Mərig Herodias rimnaməkeikei kimi piakəskəh ai mə tukrini-pən
tuk Herod mimə, “Yakorkeikei mə taktəkun əmə takrəh kapən kapə Jon
Baptaes, mukrai-pən ye tikiplet, mirəh muə kimi yo pəh yakəm.”
9 Nəgkiarien ai ror King Herod rərig rahas pik, meinai rimnor
nəgkiarien ətən ye nimri in minə tiksin. To ripəh nəpəhyen. Kini rimə
tuksor nəkwai piakəskəh ai. 10 Mher-pən kin narmamə tiksin khavən ye
kalabus misərəru-ta kapən kapə Jon, 11 mhaukrai-pən ye tikiplet, mhavəh
mhavən mhavəhsi-pən kimi ji Herodias. Kini in rivəh-si-pən kimi nisini.
12 Kini narmamə kape Jon kimnhavən mharəh nipran, mhavən mhanim.
Misarar mhavən misəvsao kin kimi Yesu.

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narman faef taosen kin

(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

13 Nipig Yesu rimnərig nəvsaoyen a, kini rat-pən ye bot kirik mivən
apa ikin ruhiko ikin. Mərig nukwhao kimnharkun aikin ramvən ikin,
mhatərhav ye kapəriə rukwanu minə misəriwək mhakurao mamhavən
misəm. 14 Kini Yesu rimivhiak məm narmamə khapsaah aikin, kini
rikin reiwaiyu tuk əriə. Kini rimavən mor huvə narmamə yamə minə
kamhamhə.
15 Rinamenaiyu, narmamə kape Yesu khauə misəm In, mhamə,
“Kwənmhan əkwak ikin e, kini rinamenaiyu. Takher rik rik kin narmamə
minə e, pəh kamhavən apa yerkwanu ipakə minə mhavəh nəriə kirik
nəviginien.”
16 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Rhuvə mə tukhapəh nisaiyu-rik-
rik-ien. Kimiə taksəvigin əriə.”
17 Mərig iriə khani-pən tukun mhamə, “?Jakshawor? Nipar bred kirkirip
əmə mine kəmam kiraru.”

---

[j] **14:3-4** Kughen ramni-əhu mə takpəh nikirtayen piraovin kape piam ye Lev 18:16, mine 20:21. Kini mərig tukmə piam rimhə, kafan kwajikovə rirkək, takaməkeikei mikir kafan piraovin (Dut 25:5-6). [k] **14:3-4** Lev 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 [l] **14:5** Mat 21:26

18 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Havəh mhauə.” 19 Kini mini-pən
tuk narmamə mə tuksəkwətə huvə yerki mənvhirik. Kini mivəh bred
ai kirkirip mine kəmam kiraru, mivaag haktə mini vi vi Kughen tukun,
mhapu bred, mipik-pən kimi kafan narmamə mimə, “Takhapik misəvigin
narmamə minə a kin.”[m] 20 Kini iriə kimisəvigin tupriə rəsiis misəpəh
nipərpər bred mine kəmam. Kini kafan narmamə minə kimnhavai-
pən ye nitip twelef khakuar min. 21 Narmamə ai kimisəvigin, kimivəh
əmə nihupin ye narman, iriə fam rəmhen kin faef taosen. Mərig kipəh
nəvhuekinien nipiraovin mine kwajikovə minə.

Yesu rameriwək ye nimar mar nu
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

22 Məkneikin, Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə mə tukhavən ye bot
misəkupan mhavən ye nikar nu, mərig In raməmir əmə mə tukrher-pən
kin narmamə kamhavən iməriə ikin. 23 Rher-pən ta kin narmamə ai, kini
marar mhaktə fiak mivən ye tukwas kirik In pisin əmə, mə tukrəhuak.
Rinamenaiyu, Yesu pisin əmə aikin.[n] 24 Mərig bot ravirə ta ye nu,
mirəhpikin nimətag. Peao-peao ramuh bot.
25 Kini ye kwəsum-niraanien, Yesu rarar məriwək ye nimar-mar nu
mamuə tuk əriə. 26 Kini narmamə kafan minə kimisəm rəriwək mamuə
ye nimar-mar nu, kamhagin pik. Misokrapomh mhamə, “!Eh! !Yarhmə
kirik apa!”[o]
27 Məkneikin, Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Takhapəh nhaginien. Mə Yo
əmə e.”
28 Kini Pita rimə, “Yermaru. Tukmə Ik əfrah, okrən min kin yo pəh
yakəriwək min ye nimar-mar nu murə.”
29 Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, “Yuə.”
Kini Pita rəvi-ərhav ye nəkwai bot, məriwək ye nimar-mar nu mivən
tuk Yesu. 30 Məm peao-peao, kini rigin pik, kini minaməmnim. Masək-
pən tuk Yesu mimə, “!Yermaru, vəh miragh yo!”
31 Məkneikin, Yesu rərao-pən mirəh, mini-pən tukun mimə, “Kafam
nhatətəyen rəkəskəh pik. ?Rhawor e nakpəh niniyen nəfrakisien irak?”[p]
32 Kini kwat-pən min ye bot, məknekin nimətag reiwaiyu. 33 Kini
narmamə minə a ye nəkwai bot kasəgnəgin In mhamə, “!Nəfrah! Ik Ji
Kughen.”
34 Kini kimnhavən ye nikar lugun pən, mhavhiak ye tanə Genesaret.
35 Kini narmamə aikin khauə misəm Yesu, minharkun In, misher-pən
nəgkiarien kimi narmamə rarukrao ye rukwanu minə fam aikin a.
Kini khapik min kapəriə narmamə yamə mine kamhamhə mhavən tuk

---

[m] **14:19** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 [n] **14:23** Luk 6:12; 9:28 [o] **14:26** Luk 24:37
[p] **14:31** Mat 8:26; Mak 4:39

Yesu, 36 misəkeikei kimin mhamə iriə yamə minə kamhamhə, tukharap
əmə nəpag nimri neipən kafan, kini iriə fam yamə mine kimnharap In
misəsanin.[q]

Nəmhajoun kape loa kape Moses kasotgoh iriə Yesu ye nikarin kape loa
(Mak 7:1-23)

15 1 Nəmhajoun tiksin kape loa kape Moses iriə Farisi minə khasi-
pən apa Jerusalem mhauə misəm Yesu misaiyoh In mhamə,
2 "?Rhawor kafam narmamə khapəh nisəri-pənien kapətawə natuakəmien
yame kaha minə kimnəsəvhag kin kimi ətawə? Kafam narmamə minə
kasəvigin mhapəh nisəravyen rəri-pən natuakəmien kapətawə."
3 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "!Mərig kimiə nakwəsəpəh
loa kape Kughen minamhakwasig əmə kin narəyen kape kaha minə!
4 Ǝmru, Kughen rimini kupən mimə, 'Takhasiai nisinmiə mine rimimiə.'
(Eks 20:12; Dut 5:16) Kini mimə, 'Yermamə yame ramni hah nisini uə
rimni tukhopni.' *(Eks 21:17; Lev 20:9)* 5 Mərig kimiə nakhani-əhu narmamə
mə tukhapəh nisasituyen ye nisinriə mine rimriə, mhamə tukhani-pən
tuk əriə mhamə, 'Eh. Yakeinein nivəhsi-preyen nar kirik meinai yakvəhsi-
pən ta fam kimi Kughen, kini yo to yakpəh nivəhsi-ta-minien mivəhsi-pre
kimik.' 6 Nakasəvhag kimi narmamə məknekin mamhani əswasig kin
nasituyen yame narmamə tuksor kimi nisinriə minə mine rimriə minə.
Ror pən narəyen kapəmiə yame nakasəvhag kin kimi narmamə ramor
təkun nəgkiarien kape Kughen. 7 Niniyen kapəmiə rhuvə mərig norien
kapəmiə rahas. In apa kupən, profet e Aesea, rimnəfrakis ye nikarin
kapəmiə mirai mamni mə,

8 " 'Nəmə minə, kamhani apnapig əmə nəfrakisien irak ye nheriə,
mərig rikiriə raməmir isok pik tuk Yo.
9 Kasəhuak mərig kasəhuak təkun əmə.
Kini ye kapəriə nəvhagien kamhani mhamə nəgkiarien e kape
Kughen, mərig rəmhen əmə kin nərigien kape yermamə.' "
(Aes 29:13)

10 Kini Yesu rimnokrən kin narmamə mə tukhauə misəm. Mini-pən
tuk əriə mə, "Sətərig-ru, mharkun nar e. 11 Nar raməmir iruə, tukmə
rivən yerki yermamə, to ripəh norien rəmkimik ye nimri Kughen. Nar
ramtərhav ye nəkwai yermamə ramor nəmkimik ye nimri Kughen."[r]
12 Kini kafan narmamə minə khauə misəm misaiyoh-pən mhamə,
"?Mərig nakirkun mə Farisi minə kimisərig nəgkiarien e kafam, rikiriə
raha?"
13 Kini rini-pən tuk əriə mə, "Nai minə fam yame Rimik apa ye neai
rimipəh nihuyen, In tukrivi-haktə piəpiə iriə nuan minə. 14 Səpəh əriə.

---

[q] **14:36** Mat 9:20-21; Mak 6:53-56 [r] **15:11** Mat 12:34

Iriə kamhakir narmamə, mərig nimririə ripis. Tukmə nimrin pis rikir nimrin pis, kini iriu tukawəkeikei mirəivə ye nəkwai nimir.”[s]

15 Kini Pita rini-pən tukun mimə, “?Hoprai-pə ru niprai nuhpikinien en kimi əmawə?”

16 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “?Rhawor? ?Kimiə min nakseinein? 17 ?Nakharkun mə narimnar yame kamən ramvən ye tip jir mamtərhav min? 18 Mərig narimnar yame ramsi-pən yerki yermamə kini mamtərhav ye tikinherin, ramor yermamə raməmkimik ye nimri Kughen. 19 Meinai in ai yerki yermamə, nərigien hah ripsaah, rəmhen kin nhopniyen yermamə, nəkrəhyen kin piraovin, nor-apnapigien nar, nəkrəhyen, neikuəyen, mine niniyen nikar jir. 20 Norien has minə a kamhasi-pən yerki yermamə masor in raməmkimik ye nimri Kughen. Mərig tukmə yermamə kirik ripəh nəravyen, pa rimə rəmkimik ye nimri Kughen.”

Piraovin yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramni nəfrakisien ye Yesu
(Mak 7:24-30)

21 Kini Yesu ritərhav aikin a mivən ye taon kiraru e Taea mine Saedon. 22 Kini pian kirik yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramarə ye kwənmhan a rimauə məm, mamasək apomh mimə, “Yermaru. Mikip King Deved. !Rikim tukreihuə tuk yo! Nanmin has kirik ramərer-pən ye piakəskəh kafak, mamoriah pik in.”

23 Mərig Yesu ripəh niniyen nar kirik tukun. Kini kafan narmamə khauə masəkeikei kimin mhamə, “Her-pən kin pəh ramvən, meinai in ramasək apomh mamkwasig kin ətawə.”

24 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Kughen rimnher-pə kin Yo mə jakvən əmə tuk sipsip minə kape kwənərəus kape Isrel yamə mine kaserwei.”[t]

25 Mərig pian a ruə mənimkur ye nimri Yesu mamni mimə, “Yermaru, asitu irak.”

26 Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Rapəh natuatukien mə tikvəh nəviginien ne kwajikovə minə karakikin-pən kimi kuri minə kapəriə.”[u]

27 Mərig piraovin ai rini-pən tukun mə, “Yemasur, nəfrakis. Mərig kuri minə kharkun nisənien nimsimsi nəviginien ne kwajikovə minə yame raməsaah-pən ye nəpəəg tebol kape yamehuə kapəriə.”[v]

28 Kini Yesu rhorpin nəgkiarien kafan mimə, “Piraovin. Kafam nhatətəyen rehuə. Naha nhagin yame nakorkeikei, tukruə mor nəfrakisien kin.” Kini taktakun əmə, piakəskəh kafan rimnəsanin min.

---

[s] **15:14** Luk 6:39; Rom 2:19 [t] **15:24** Mat 10:6 [u] **15:26** Yesu raməgkiar kin kuri meinai nəmə Isrel iriə khamə nəmə pəh nien mə kwənərəus kape Isrel kisəmhen kin kuri. Ror pən khamə takasitu ye kwajikovə minə kape nar Isrel, mipəh nasituyen ye kwajikovə minə kape nəmə tanə pisin. [v] **15:27** Pian a rimnəgkiar kin nimsimsi nəviginien ror nuhpikinien kin. Mə Yesu ramasitu ye narminə Isrel, mərig nipar nasituyen kafan in aikin. To rapəh nəhipən-fam-ien kimi narminə Isrel.

Yesu rɨmnor huvə narmamə khapsaah yamə mɨne kamhamhə

29 Kɨni Yesu rɨtərhav aikɨn a mamərɨwək ye nɨkar-kar lugun Galili.
Mhaktə fiak mɨvən ye tukwas kɨrik mamkwətə. 30 Kɨni nukwhao ehuə
khauə mɨsəm. Mhapɨk narmamə yamə mɨne nɨhurɨə rarpəvɨn mɨne
nɨmrɨn pɨs mɨnə, mɨne yamə mɨne nɨprairɨə rɨmhə, mɨne yamə mɨne
kaseinein nəgkiarien, mɨne yamə mɨne kɨmnhavəh nəmhəyen pɨsɨn pɨsɨn.
Mɨsətu-pən ərɨə ipakə tuk Yesu, kɨni In ror huvə ərɨə. 31 Kɨni narmamə
mɨnə a kɨmɨsəm mə narmamə yame kaseinein nəgkiarien kɨmɨsəgkiar,
mɨne yamə mɨne nɨprairɨə rɨmhə kɨmɨsəsanɨn, mɨne yamə mɨne nɨhurɨə
rahas kɨmɨsərɨwək, mɨne nɨmrɨn pɨs mɨnə kɨmɨsəm nar, kɨni kɨsakur pɨk
kɨn, mhani vi vi Kughen kape Isrel.[w]

Yesu rɨmnor nɨmtətien kɨrik, maməvɨgɨn narman fo taosen
(Mak 8:1-10)

32 Ye nɨpɨg a, Yesu rɨmnokrən kɨn kafan narmamə mɨnə mɨmə, "Rɨkik
reiwaiyu pɨk tuk narmamə mɨnə e. Kɨtawə mɨrɨə kɨmɨsəmɨr nɨpɨg kɨsɨsər,
kɨni nərɨə nəvɨgɨnien rɨrkək. To yakher-pən kɨn ərɨə yerkwanu, kamhavən
kɨrik rəmkərəv ye swatuk, nɨmrɨn rapɨg, kɨni rɨmɨr."[x]
33 Kɨni narmamə kafan mɨnə khani-pən tukun mhamə, "?Tukhavəh hiə
nəvɨgɨnien rəmhen tuk nukwhao ehuə e? Ikɨn eikɨn e kwənmhan əkwak."
34 Kɨni Yesu raiyoh ərɨə mə, "?Mərɨg bred kuvhuun en?"
Khamə, "Bred seven. Mɨne kwaji kəmam tɨksɨn."
35 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk narmamə ai mə, "Taksəkwətə." 36 Kɨni mɨvəh
nɨpar bred ai mɨne kəmam, mɨni vi vi Kughen tukun, kɨni makapɨr-pɨr,
məhi-pən kɨmi kafan narmamə mɨnə mə tuksəvɨgɨn narmamə ai kɨn.
37 Kɨni kɨsəvɨgɨn, tupriə rəsiis fam. Kɨni narmamə kafan mɨnə khavən
mhapɨk nɨpərpər nəvɨgɨnien, mhavai-pən ye kəmeiru ehuə seven.
38 Narmamə mɨnə ai kɨmɨsəvɨgɨn, kɨmɨvəh əmə nɨhupɨn ye narman, iriə
fam rəmhen kɨn fo taosen. Mərɨg kɨpəh nɨsəvhuekɨnien nɨpiraovɨn mɨne
kwajikovə mɨnə. 39 Kɨni Yesu rher rik rik kɨn ərɨə. Mat-pən ye bot, mɨvən
apa kwənmhan ehuə kɨrik, nhagɨn e Magadan.

Farisi mɨnə mɨne Sadusi mɨnə kɨsaiyoh Yesu mə tukror nɨmtətien kɨrik
(Mat 12:38-45; Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 1 Kɨni ai, Farisi tɨksɨn mɨne Sadusi tɨksɨn khauə masəni-əhu Yesu
mə to rɨpəh norien nɨmtətien kɨrik ye nɨmrɨrɨə yame ramhajoun
mə nəsanɨnien kafan ramsɨ-pən ye neai.
2 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk ərɨə mə, "Nɨpɨg mɨrh natukrivə, nakhamə,
'Tikianakwamer rukweiha tukravən meinai napuə raməwhao.' 3 Kɨni

---

[w] **15:31** Mak 7:37 [x] **15:32** Mat 14:14

yenpigyenpig iran, nakhamə, ‘Nəhig tukrip, meinai napuə rəwhao markurao.’ Nakharkun niniyen niprai nimtətien ye nimar napuə, mərig nakseinein niniyen niprai nimtətien yame yakamor ai taktakun. 4 Kimiə e taktakun mine, naksahas. Kimiə nəmə Isrel nimisəpəh kapəmiə nhatətəyen ye Kughen rəmhen kin piraovin kirik yame rapəh kafan yerman məri-pən kwən pisin. Kini taktakun naksorkeikei mə jakor nimtətien kirik yame tukrhajoun mə yimasi-pən ye Kughen. Mərig Kughen tukror nimtətien kirikianə əmə, in e nimtətien kape Jona kupan.”[y] Yesu rimnəgkiar fam ai məpəh əriə.

Yesu rimnor kwirig kimi kafan narmamə minə meinai kasəvit-ərhav ye nimtətien yame rimnor
(Mak 8:14-21)

5 Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot, misəviəfugin ye nu apa Galili. Misəru-kin nipər bred nəriə. 6 Kini Yesu rimnor kwirig kimi əriə mimə, “Takasərig əmiə tuk ‘yis’ kape Farisi minə, mine Sadusi minə.’[z]
7 Kini kinəsaiyoh əriə minə kin nipran, mhamə, “?Tukmə ror kwən e rimə kitawə kimnhapəh nhavəhyen bred uə?”
8 Mərig Yesu ruirkun ta nərigien kapəriə. Mini-pən tuk əriə mə, “Kapəmiə nhatətəyen rikəskəh. ?Nakshawor e masəm əmiə minə mə bred rikək? 9 ?Rhawor e rikimiə ripəh nəsikien kini nakhapəh nharkun-huvəyen mə nipig yimivəh nipar bred kirkirip, məhi-pən kimi narman faef taosen kisən, kini kimisəpəh nipərpər nəviginien, ?nakhavai-pən ye nitip kuvhuun?[a] 10 Kini nipig yimivəh nipər bred seven, məhi-pən kimi narman fo taosen, kini mhapəh nipərpərin, ?nakhavai-pən ye kəmeiru kuvhuun?[b] 11 ?Rhawor kimiə nakhapəh nharkunien mə yakpəh nəgkiarien kin bred? Takasərig əmiə tuk ‘yis’ kape Farisi minə mine Sadusi minə.”
12 Kini ye nipig a, iriə kimnharkun mə pəh nien mə raməgkiar kin yis yame kamor bred kin, mə tukasərig əriə tukun. Mərig tukasərig əriə tuk nhajounien kape Farisi minə mine Sadusi minə.

Pita ramni mə Yesu in Kristo
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Kini ai Yesu mine kafan narmamə khavhiak mhatərhav-pən ye kwənmhan e kamni kimə Sisaria Filipae. Kini Yesu raiyoh əriə mə, “?Mərig narmamə kamhani mə Yo, Ji Yermamə, Yo e pa?”
14 Kini khani-pən tukun mhamə, “Tiksin khamə Ik e Jon Baptaes; tiksin khamə Ik e Elaeja tu; kini tiksin khamə Ik e Jeremaea uə profet kupən pisin kirik kape Kughen.”[c]

---

[y] **16:4** Jona 1:17; Mat 12:40 [z] **16:6** Luk 12:1 [a] **16:9** Mat 14:17-21 [b] **16:10** Mat 15:34-38
[c] **16:14** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8

15 Mərig In raiyoh əriə mə, “?Mərig rhawor irəmiə? ?Nakhamə Yo e
pa?”
16 Mərig əmə Saemon Pita rimə, “Ik e Kristo,[d] ji Kughen yame
Ramragh.”
17 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Saemon Jona[e], Kughen rimnautə-
pre kin nihuvəyen kafan kimik, meinai pəh nien mə yermamə kirik
rimnor əpu nar e kimik; mərig Rimik apa ye rao ye neai, In rimnor əpu
nar e kimik.[f] 18 Kini yakamni-pre tuk ik mə ik Pita[g], nipran ramni mə
kapier yame jakvhirəkin-pən niməhuak kafak iran. Kini to nəsaninien
kape nimhəyen ripəh napitayen kafak narmamə minə.[h] 19 Jakvəhsi-pre ki
kimik kape narmaruyen kape Kughen. Tukmə nakəhitə ye naha tapig ye
tokrei tanə, tukrəhitə ye rao ye neai. Tukmə nakətapig ye naha tapig ye
tokrei tanə, tukrətapig ye rao ye neai.” 20 Kini mini-əutən-pən tuk kafan
narmamə minə mə tukhapəh nhani-pənien tuk yermamə kirik mə In
Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin.

Yesu rimnəkupən mirkun, mini-ərhav mə tukrimhə, kini mimragh min
(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27)

21 Ririkakun ye nipig a, Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mə
tukraməkeikei mivən Jerusalem, kini nəwharu minə Isrel, mine jif pris
minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, tuksor nəmhəyen kimin,
mhani mə tukraməkeikei mimhə. Mərig ye nipig yame ror kisisər kin,
tukramragh min ye nimhəyen kafan.
22 Məknekin Pita rikir In, mwapta irəriə, kini mamni-əhu In mimə,
“!Nikam, Yermaru! Tukripəh norien rəmhen kin yame nakamni.”
23 Mərig Yesu rarar, mini-pən skai tuk Pita mimə, “!Setan! !Ap ikin e! Ik
nakamərer əswasig kin Yo. Nərigien kafam ripəh nəmhenien kin nərigien
kape Kughen. Nərigien əmə kape yermamə.”
24 Kini Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mə, “Tukmə yermamə
rimə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei məta ye nərigien kafan, kini tukmə
rərig pawk nəmhəyen rəmhen kin nəmhəyen ye nimhəyen ye nai kamarkwao
kin, mərig tukrikwasig kin Yo.[i] 25 Meinai yermamə yame ramgin tuk kafan
nimraghien, tukraməkeikei mimhə. Mərig yermamə yame tukhopni tuk
nikwasigien kin Yo, tukrarə ye nimraghien rerin. 26 Tukmə yermamə kirik
kafan nautə rehuə pik ye tokrei tanə e, mamarakikin kafan nimraghien tukun,
nanmin tukrerwei. Mərig nar kirik rirkək min tuk nivəhyen nimri nimraghien

---

[d] **16:16** “Kristo” mine “Mesaea” kwəm nəmhen. Nipran rimə, “Yermamə yame Kughen rimini kupən mə tukrher-pə kin tuk niwəh-miraghien ətawə.” [e] **16:17** Nəgkiarien kape Gris ramni mə “Saemon Bar Jona.” Nipran ramni mə in ji kwən kirik, nhagin e Jona. [f] **16:17** Gal 1:15-16 [g] **16:18** Ye nəgkiarien Gris, “Pita” nipran ramni “kapier.” [h] **16:18** Jon 1:42; Efes 2:20 [i] **16:24** Mat 10:38; Luk 14:27

kafan.[j] 27 Ror məknakin meinai Yo Ji Yermamə jakpiuə kimawə agelo minə
ye nəsaninien ehuə mine nikhakien kape Rimik, kini jakpivəhsi-pən nərokien
kimi narmamə mfam tuk wok yame kimisor.[k] 28 Yakamni əfrakis tuk əmiə mə
narmamə tiksin kasarə ikin e to khapəh nhamhəyen miseriaji nipig narmamə
tuksəm Yo Ji Yermamə yakavəh nehuəyen tuk narmaruyen ye narmamə."

Kughen ramhajoun mə Yesu in Tini, nimrin rukreikin muə mor pisin
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 1 Nipig sikis ruauə muavin, Yesu rikir Pita, Jemes mine piauni Jon
mishaktə fiak ye tukwas apomh kirik. Irisir pisin əmə kimirhkwasig
kin. 2 Aikin, niprai Yesu rukrekin muə mor pisin. Nimrin rakhak rəmhen kin
nikhakien kape mirh. Kini neipən kafan rhawən pik.[l] 3 Kini yemasur kupən mir
kiraru, Elaeja mine Moses, kratərhav-pə min, marhəgkiar irisir Yesu.
4 Kini Pita rini-pən tuk Yesu mə, "Yermaru, rhuvə mə kimasir jakəhrarə
əmə eikin e. Pəh yakrharkwopək nimə kisisər. Kafam kirik, kape Moses
kirik, kini kape Elaeja kirik."
5 Pita raməgkiar hanə, məknekin napuə hawən kirik reiwaiyu, muvrig
əpis əriə. Kini nəgkiarien kirik risi-pən ye napuə mimə, "In e Narik keikei
yakorkeikei pik. Rikik ragien pik tukun."[m]
6 Kimirhərig nəgkiarien a, kirhigin pik, mirhənim-pən nimririsir ye nimoptanə.
7 Mərig Yesu ruə mirap ərisir mimə, "Rhekimter. Mirhipəh nirhiginien."
8 Məknekin, krharharha, mrhipəh min nirhəmien əriu. Yesu pisin əmə ramərer.
9 Kini khasi-faktə ye tukwas, Yesu rimini-əhu əutən pən tuk ərisir
mimə, "Takrhipəh nirhəvsaoyen kin mirheriaji Yo, Ji Yermamə,
jakimragh min ye nimhəyen kafak."
10 Kini krhaiyoh mirhimə, "?Mərig rhawor e nəmhajoun kape loa minə
kamhani mhamə Elaeja tukraməkeikei məkupan ye Kristo muə?"[n]
11 Kini Yesu rimə, "Nəfrakisien mə Elaeja tukraməkeikei məkupan muə mə
tukrətu huvə narimnar fam.[o] 12 Mərig yakamni-pre tuk əmisir mə Elaeja ruərerig
ta, mərig narmamə khapəh nharkunien in; misor ahas pən kimin. Ye norien
kirikianə min, tuksor Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen."[p]
13 Ramni məknakin, kafan narmamə minə kharkun mə In raməgkiar ye
Jon Baptaes.[q]

Yesu rimnəko ta nanmin has ye pikwarien kirik
(Mak 9:14-32; Luk 9:37-45)

14 Kini khatərhav-pə tuk nukwhao ehuə. Kini yermamə kirik ruə
mənimkur-pən tuk Yesu mimə, 15 "Yermaru. Pəh rikim tukrehuə tuk

---

[j] **16:26** Mat 4:8-9 [k] **16:27** Sam 62:12; Prov 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Rev 22:12
[l] **17:2** 2 Pita 1:16-18 [m] **17:5** Dut 18:15; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22
[n] **17:10** Mal 4:5 [o] **17:11** Mal 4:5-6 [p] **17:12** Mat 11:14 [q] **17:13** Luk 1:17

pikwarien kafak. Nikəvaan ramor pik in. Ramarə ye nipig əutən. Nipig
ripsaah ramimir-pən ye nap mine ye nu. 16 Kini yo yimirəh mivən kimi
kafam narmamə minə, mərig kiseinein nor-huvəyen."
17 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "!Kəsi! Kimiə e taktakun mine,
nhatətəyen kapəmiə rirkək. Kini kapəmiə nətərigien rapəh natuatukien.
?Kitawəm kimiə tuksarə miseriaji naha nipig takpishatətə irak?" Kini
mamni min mimə, "Harəh pikwarien en mhauə."
18 Kini Yesu rimnəgkiar skai kimi nanmin has maməko-ta. Məkneikin
mor huvə pikwarien a.
19 Kini ai kafan narmamə khauə iriə pisin əmə misəm Yesu misaiyoh-pən
mhamə, "?Rhawor e kimawə yakwəseinein nəkotayen nanmin has a?"[r]
20-21 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Meinai nhatətəyen kapəmiə
rikəskəh əmə. Kini nanmin has yamə mine kisor məknekin, to nakpəh
nəviginien məhuak mirkun nəkotayen əriə.[s] Mərig yakamni-pre
əfrakis tuk əmiə mə to nhatətəyen kapəmiə rikəskəh pawk rəmhen kin
kwənkwai mastad, mərig takharkun nhani-pənien tuk tukwas e mhamə,
'Ǝta ikin e mivən aikin a,' kini tukror nəkwaimiə. Kini takharkun
nisorien narimnar fam."[t]

Yesu rimini-ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min

22 Kini kimnhauə kirikianə apa Galili, kini Yesu rini-pən tuk əriə mə,
"Kwən kirik tukreighaan-pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi tikmir
minə.[u] 23 Narmamə tukshopni Yo, kini ye nipig yame ror kisisər kin,
Kughen tukrivəh miragh Yo ye nimhəyen." Kini kafan narmamə minə
rikiriə rəpou pik tuk nəgkiarien a.

Yesu rameighan kin mə tukvəhsi-pən mane kape takis kimi Nimə Ehuə kape Kughen

24 Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə kimnhatərhav apa
Kapaneam. Kini narmamə yame kasərer tuk mane kape takis kape Nimə
Ehuə kape Kughen khauə tuk Pita mhamə, "?Rhawor? ?Yhajoun kafam
ramərok-pən takis kin mane kape Nimə Ehuə kape Kughen, uə nikam?"[v]
25 Kini Pita rimə, "Ǝwəh. Ramərok."
Kini Pita rivən ye nəkwai nimə, Yesu rəkupən maməgkiar mamni
nuhpikinien kirik mimə, "Saemon. ?Nakmə rhawor? ?King minə
kape tokrei tanə kamhavəh takis tuk nipa? ?Kamhavəh tuk kapəriə
narmamə minə, uə tuk nəmə tanə pisin yamə mine kimisapita əriə ye
narowagkəpien?"

---

[r] **17:19** Mat 10:1 [s] **17:20-21** Nəgkiarien e ye ves 21 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rimini əfrah ikin e uə nikam. [t] **17:20** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1 Kor 13:2 [u] **17:22** Mat 16:21 [v] **17:24** Eks 30:13; 38:26

26 Mərig Pita rimə, “Kamhavəh tuk nəmə tanə pisin yamə mine
kimisapita əriə ye narowagkəpien.”
Kini Yesu rimə, “Nəfrah. Narmamə kape king khapəh nisərokien
takis.”[w]
27 Kini Yesu rirpin mimə, “Mərig kitawə khapəh nisorkeikeiyen mə
tuksor niemha rhai əriə tuk ətawə. Kini ror məknei, rhuvə mə ik takvən
apa ye lugun, maruk kin string, mivi kəmam. Kəmam yame takvi
məkupan, meikus nəkwan, məm mane[x] kirik rəmhen tuk nərokien takis.
Vəh mane en, mivən, mivəhsi-pən kimi əriə tuk nərokien takis kapərao.”

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 1 Ye nipig a, narmamə kape Yesu kimnhauə misaiyoh-pən
mhamə, “?Pa in yerpirig ye narmaruyen kape Kughen?”[y]
2 Kini Yesu rokrən kin kwajikovə kirik, ruə mərer ye kwerkwan
irəriə. 3 Kini mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə nakhapəh
nisararien irəmiə mhauə rəmhen kin kwajikovə, to nakhapəh nhavənien
misarə ye narmaruyen kape Kughen.[z] 4 Ror məkneikin, tukmə yermamə
ravəhsi-əhu atuk in rəmhen kin kwajikovə e, in yerpirig ye narmaruyen
kape Kughen.
5 “Yermamə yame ravəh nhagik, mamasitu kin ye kwajikovə kirik
rəmhen kin yame, nasituyen e in e tukror min kimi Yo.[a] 6 Mərig
Kughen tukror narpinien ehuə kimi narmamə yamə mine kamhavi-
pən kwajikovə yamə mine kishatətə irak, mə tuksor təvhagə has. Kini
narpinien a tukriskai rapita yame tukruk-pən kapier kirik ye nipətək
nuan, karkw-ərhav-pən kin apa ye tame tahik mə tukrəmnim.[b]
7 “!Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk narmamə kape tokrei tanə e
yame kamhavəh-si-pən vəhsi-pən kimi narmamə mə tuksor təvhagə
hah. Nivəhsi-pən vəhsi-pənien minə a tukraməkeikei muə. !Mərig,
kəsi! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk yermamə yame in ramor swatuk
tuk nahasien a. 8 Kini tukmə kwermim uə nihum ramor ik nakamor
təvhagə hah, rhuvə mə takərəru ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh
kwermim uə nihum nikarin mamragh kin kape rerin. Yame rhuvə pik
rapita yame takvən ye nap ehuə kin kwermim kwis mir uə nihum kwis
mir.[c] 9 Kini tukmə nimrim ramor ik nakamor təvhagə hah, rhuvə mə
takikum ierig ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh nimrim kirikianə

---

[w] **17:26** Ye nuhpikinien e, Yesu ramni mə in yermamə kape Kughen, to ripəh nərok-pən-ien takis kimi Nimə Ehuə kape Kughen, rəmhen kin yame yermamə kape king to ripəh nərok-pən-ien takis kimi king, nəmə iruə əmə kasərok-pən takis kimin. [x] **17:27** Gris ramni “drakma kuas.” “Drakma” kirikianə in nərok kape wok ye nipig kirikianə.
[y] **18:1** Luk 22:24 [z] **18:3** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 [a] **18:5** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 [b] **18:6** Mak 9:42; Luk 17:1-2 [c] **18:8** Mat 5:29-30

mamragh kɨn kape rerɨn. Rapita yame takvən ye nap ehuə kɨn nɨmrɨm kwis mir."[d]

Nuhpɨkɨnien ye sipsip yame rɨmnerwei
(Luk 15:3-7)

10 Kɨni Yesu rɨmə, "Takasəkeikei mharkun huvə mə takhapəh nɨsəm-
əhuyen narmamə mɨnə kafak yamə kɨsəmhen kɨn kwajikovə, meinai
yakamni-pre tuk əmiə mə agelo yamə mɨne kasəm əriə, nɨpɨg mɨfam iriə
kasərer ye nɨmrɨ Rɨmɨk apa ye rao ye neai, mamhani-ərhav pən nhagriə
tukun. 11 Kɨni Yo, Ji Yermamə, yɨmauə mə jakarhakɨn narmamə yamə
mɨne kwəserwei, mɨvəh mɨragh əriə.[e]
12 "Tukmə yermamə kɨrik, kafan sipsip wan handred, kɨni kɨrikianə
ramerwei. ?Mərɨg nakɨrkun mə tukrhawor? In tukraməkeikei mɨpəh
kafan naenti naen sipsip kasərer ye tukwas, kɨni in mɨvən marhakɨn
yame rɨmnerwei.[f] 13 Kɨni yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə nɨpɨg tukrəm,
rɨkin tukragien tuk sipsip kɨrikianə əmə rapita nagienien tuk naenti naen
e khapəh nɨserweiyen.
14 "Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, Rɨmɨmiə apa ye rao ye neai, In rɨpəh
norkeikeiyen mə kafan kɨrik kwajikovə tukrerwei."

Piam yame ramor nahasien kɨmik
(Luk 17:3)

15 Kɨni Yesu rɨmə, "Tukmə piam kɨrik ror nahasien kɨmik, yuvən kɨmiru
pɨsɨn əmə, mhajoun-pən naha nhagɨn yame rɨmnor rɨpəh nəmhenien.
Tukmə rərɨg ik, kafam nəgkiarien tukror rɨkin rɨrerɨg-pə mɨn, nakawor
huvə əmiru mɨnə.[g] 16 Mərɨg tukmə rɨpəh nərɨgien ik, takvəh mɨn
yermamə kɨrikianə uə kɨraru, mə tukɨrkun mə nəgkiarien fam yame
takhani in nəfrakɨsien.[h] 17 Kɨni tukmə rɨpəh nərɨgien əmiə, hani-ərhav
kɨmi nɨməhuak. Kɨni tukmə rɨpəh nərɨgien nɨməhuak, səm in rəmhen kɨn
yemə iruə, uə [yemə has rəmhen kɨn] yermamə yame ramərer tuk mane
kape takis.
18 "Yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə tukmə naksəhitə ye naha tapɨg ye
tokrei tanə, tukrəhitə ye rao ye neai. Tukmə nakasətapɨg ye naha tapɨg ye
tokrei tanə, tukrətapɨg ye rao ye neai.[i]
19 "Kɨni yakamni-pre mɨn tuk əmiə mə, tukmə kɨmiru kɨraru nakrani
kwis mə takwaiyoh kɨn nar kɨrik, kɨni Rɨmɨk apa ye rao ye neai tukror

---

[d] **18:8-9** Mak 9:43-48 [e] **18:11** v. 11 rɨkək ye kopi akwas tɨksɨn kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rɨmɨni nəgkiarien ikɨn e uə nɨkam. [f] **18:12** Esik 34:11,16; Luk 19:10 [g] **18:15** Luk 17:3; Gal 6:1 [h] **18:16** Nəgkiarien kɨrik ye Dut 18:15 ramni mə tukmə narmamə kɨraru uə kɨsisər kɨrhəni nəgkiarien kɨrikianə, tukni nəfrakɨsien ye nəgkiarien kapərɨsɨr. [i] **18:18** Mat 16:19; Jon 20:23

naha nhagɨn yame nakawaiyoh kɨn.[j] 20 Ror məkneikɨn meinai ikɨn hiə
yermamə kɨraru uə kɨsisər kɨrhuə kɨrikianə ye nhagɨk, kɨmawə miriə."

**Nuhpɨkɨnien ye yermamə yame narmamə kasor kaon
kɨmin, kɨni in rameəkeikei kɨmi əriə mə tuksarpɨn**

21 Kɨni Pita rɨmauə tuk Yesu maiyoh-pən In mɨmə, "Yermaru. ?Tukmə
piak ramor ahas pə kɨmi yo mamrɨpɨn, nakmə jakaməkeikei mor fogivim
iran m-kɨvhuun? ?Mɨ-seven rəmhen uə nɨkam?"
22 Kɨni Yesu rɨmə, "Yakamni-pre tuk ik mə, pəh nien mə takor fogivim
iran m-seven əmə, mərɨg takor m-seventi seven.[k]
23 "Takaməkeikei mor məknai meinai narmaruyen kape Kughen rəmhen
əmə kɨn yame king kɨrik rorkeikei mə tukrəm-ru kaon yamə mɨne kafan
narmamə kasor kɨmin, mə iriə tukasəkeikei mɨsarpɨn. 24 Nɨpɨg rɨmɨrikakun
mə tukrɨvəh tai mane, kharəh kafan kɨrik yorwok yame ramor kaon rəmhen
kɨn milian vatu khapsaah[l], mhavən kɨmin. 25 Kwən a reinein narpɨnien; king
rɨmə tukor salem kɨn yor wok a mɨne kafan piraovɨn mɨne kafan kwajikovə
mɨnə mɨne kafan narɨmnar mɨnə fam pəh rarpɨn kafan kaon.
26 "Məkneikɨn kafan yorwok rənɨmkur-pən tukun, maməkeikei mamni-
pən tukun mə, '!Aweh! ?Nakɨrkun nɨvəhsi-pə-mɨnien nɨpɨg kwakwə kɨmi
yo pəh yakarpɨn fam kafak kaon uə?' 27 Kɨni kafan yemehuə rɨkin rehuə
tukun, kɨni məpəh fam kafan kaon mə tukrɨpəh mɨn narpɨnien, meighaan
kɨn mə tukramvən.
28 "Mərɨg nɨpɨg yorwok a rɨmavən, məm yermamə kɨrik yame rɨmnor
kaon kɨmin rəmhen kɨn wan handred taosen vatu əmə.[m] Iriu kwis yorwok
mir kape king. Kɨni yorwok yame king rɨmnəru-kɨn kafan kaon, rarar
mɨraptərəkɨn yermamə yame ramor kaon kɨmin, mɨrəh nɨpətək nuan,
məvɨt, mamni mɨmə, '!Arpɨn kafam kaon yame nɨmnor kɨmi yo!'
29 "Kɨni yorwok a yame rɨmnor kaon kɨmin reiwaiyu mənɨmkur
maməkeikei kɨmin mɨmə, '!Aweh! ?Nakɨrkun nɨvəhsi-pəyen nɨpɨg kwakwə
kɨmi yo pəh yakarpɨn fam kafak kaon uə?'
30 "Mərɨg in rɨmə, 'Nɨkam.' Kɨni mɨvən mə tukrɨvəh kwən a kavən
kɨvəhsi-pən ye kalabus meriaji rarpɨn fam mane yame rɨmnor kaon kɨn.
31 "Nɨpɨg yorwok mɨnə tɨksɨn kɨmɨsəm nar a, rɨkiriə rəmhə pɨk tukun.
Kɨsarar mhavən mhani-əsah-pən fam narɨmnar yamə mɨne kɨmɨsəm tuk
king.
32 "Kɨni king rɨmnokrən kɨn yorwok a ruə rɨni-pən tukun mə, 'Ik
yorwok has kɨrik. Yɨmnəpəh fam kafam kaon, meinai ik nɨmnəkeikei

---

[j] **18:19** Mak 11:24; Jon 15:7 [k] **18:22** Nɨprai namba seventi seven ramni mə tukraməkeikei
məru kɨn fam norien has yame kamor iran nɨpɨg mɨfam. [l] **18:24** Nəgkiarien kape Gris
ramni mə "ten taosen talen" in mane rehuə pɨk. [m] **18:28** Nəgkiarien kape Gris ramni mə
"wan handred denari."

kimi yo tukun. 33 ?Mərig rhawor e rikim ripəh nehuəyen tuk yermamə
yame nakawor wok kimiru min, rəmhen kin yame rikik rehuə tuk ik?'
34 Kini niemha rhai king a, kini rimə tukrəh kavən kirəhsi-pən ye kalabus
mə yemə ramarha tuk kalabus tukror nəmhəyen kimin meriaji rarpin fam
mane yame ramor kaon kin."[n]

35 Yesu rimini-ta nuhpikinien a, mini-pən tuk əriə mə, "Tukmə kimiə
nakhapəh nisəru-kinien norien has yame piaumiə minə kasor irəmiə,
Rimik apa ye rao ye neai tukrivəhsi-pre min narpinien rəmhen kin yame
king a rimnor kimi kafan yorwok."[o]

?Rhuvə mə yerman mine piraovin tukwəpəh əriu minə uə?
(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

19 1 Kini Yesu rəgkiar ta, mitərhav Galili mivən ye provins e Judia,
mivən maməmir apa nikar nu Jodan pən. 2 Kini narmamə
khapsaah khakwasig kin. Kini In rimnor huvə narmamə aikin yamə mine
kamhamhə, kasəsanin.

3 Kini Farisi tiksin khauə masaiyoh Yesu kin naiyohyen əutən kirik mə
tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarien kirik yame ripəh nəmhenien. Mhani-
pən tukun mhamə, "?Loa rameighan kin mə yerman rirkun nəpəhyen
kafan piraovin tuk nərigien apnapig əmə kirik kafan uə nikam?"

4 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə ror kimiə nakhapəh
nisəvheikinien ye Nəkwəkwə kape Kughen mə nipig Kughen rimnərəhu
nimoptanə, 'In mor min yerman mine piraovin.' *(Jen 1:27)* 5 Kini mimə
yerman tukrəta ye rimni mine nisini, kini iriu piraovin mwarə kirikianə.
'Iriu tukrauə niprairiu kirikianə.'[p] *(Jen 2:24)* 6 Kini iriu kwis
tukwarə kirikianə. Meinai Kughen riməviəfugin məknakin əriu, yermamə
to ripəh nakapirien narəyen kapəriu."

7 Kini iriə kisaiyoh-pən In mhamə, "?Tukmə ror məknakin, rhawor
e Moses rimneighan kin mə yerman rirkun niraiyen nəkwəkwə tuk
nəpəhyen kafan piraovin mivəhsi-pən kimin, kini məpəh in?"[q]

8 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Moses rimneighan kin əmiə
mə taksəpəh kapəmiə nipiraovin minə meinai kapəmia kapə riskai pik.
Mərig in apa kupan ripəh norien məknakin. 9 Mərig yakamni-pre tuk
əmiə mə tukmə yerman kirik, kafan piraovin ripəh nivən-hanəyen tuk
yerman pisin kirik, kini tukmə yerman a rarar mivən tuk yarmə, rəmhen
kin mə in rimnəkrəh kin piraovin a."[r]

10 Kafan narmamə kisərig, kisakur, mhani-pən tukun mhamə, "Tukmə
narəyen kape yerman mine piraovin riskai pik məkneikin, rhuvə mə
tukpəh əmə norien kape mared."

---

[n] **18:34** Mat 5:25-26 [o] **18:35** Mat 6:15; Mak 11:25; Efes 4:32; Kol 3:13 [p] **19:5** 1 Kor 6:16
[q] **19:7** Dut 24:1-4; Mat 5:31 [r] **19:9** Mat 5:32; 1 Kor 7:10-11

11 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Pəh nien mə narmamə m-fam
kharkun nisorien nəgkiarien e; mərig əmə yamə mine Kughen rimivəhsi-
pən nirkunien kimi əriə, kapəriə pisin əmə. 12 Ror məknakin meinai
narmamə tiksin to khapəh nisorien mared tuk nərigien pisin pisin minə.
Tiksin tukhapəh nisorien mared meinai niprairiə rahas ror hanə. Kini
tiksin tukhapəh nisorien mared meinai kərai rəmhen kin kao karman.
Kini tiksin kamhani atuk əmə mə tukhapəh nisorien mared mə tuksor
wok kape narmaruyen kape Kughen. Yermamə yame rirkun nivəhyen
nəgkiarien e, tukraməkeikei mivəh.”

Yesu ravəhsi-pən nihuvəyen kimi kwajikovə minə
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Kini narmamə tiksin khapik kapəriə kwajikovə minə, mhauə misəm
min Yesu, mə In tukrərəhu-pən kwermin irəriə, maməhuak tuk əriə.
Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu əriə.
14 Kini Yesu rimə, “Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta irəriə
pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə yamə
mine kisəmhen kin kwajikovə minə en.”[s] 15 Kini In mipik kwajikovə minə
a mərəhu-pən kwermin irəriə, mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə, mitərhav
aikin a.

Tamaruə yame kafan nautə rehuə, mərig rorkeikei mə tukrarə ye nimraghien rerin
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Kini tamaruə kirik ruə məm Yesu, maiyoh In mimə, “Yhajoun.
?Nakmə jakaməkeikei mor naha nhagin yame rhuvə, mə jakamarə
rerin?”
17 Kini Yesu rimə, “?Nakhawor mamaiyoh Yo kin nar yame rhuvə?
Yermamə kirik rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. Tukmə nakmə
takarə ye nimraghien rerin, əri-pən loa.”[t]
18 Mərig kwən a rimə, “?Naha loa yame nakamni?”
Kini Yesu rimə, “Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mipəh napir-pənien
tuk piraovin pisin. Kini mipəh nəkrəhyen. Kini mipəh nini-apnapigien
nar meikuə kin ye yermamə kirik. 19 Tuk nipig minə fam takamsiai
rimim mine nisinim. Kini morkeikei min ik minə tiksin rəmhen kin yame
nakorkeikei atuk ik.”[u]
20 Kini tamaruə ai rini-pən tukun mimə, “Yhajoun. Loa minə en,
yakaməri-pən fam. ?Mərig naha nhagin raməmir yame yakpəh hanə
norien?”

---

[s] **19:14** Mat 18:2-3 [t] **19:17** Lev 18:5; Luk 10:28 [u] **19:19** Loa minə e kimnharai ye Eks 20:12, mine Dut 5:16-20.

21 Kini Yesu rimə, “Tukmə nakmə kafam nimraghien tukratuatuk,
yuvən, məvrai rik rik kafam narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-
pən kimi narmamə yavən has minə. Kini kafam narimnar tukripsaah
apa ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo.”
22 Nipig tamaruə ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin
rəpou, meinai kafan nautə ripsaah.
23 Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, “!Nəfrakis!
Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk nivənien
ye narmaruyen kape Kughen. 24 Kini yakamni-pre min tuk əmiə mə,
?Nakasərig mə nar miragh ehuə kirik rəmhen kin kamel, to rauru-
pən ye kwəruwei nidil uə? Nikam, rəutən pik. Rəmhen əmə min kin
yermamə yame kafan nautə rehuə, rəutən pik tukun tuk nətayen aikin a
muə Kughen ramarmaru iran.”
25 Kini narmamə kafan minə kisərig, kisakur, minəsaiyoh mhamə, “!Eh!
?Mərig tukmə ror məknekin, kitawə pa in tukramarə ye nimraghien
rerin?”
26 Mərig Yesu rəm tim tim əriə mini-pən tuk əriə mə, “Nar e, to
yermamə ripəh norien. Kughen pisin əmə In rirkun norien. Meinai In
rirkun norien narimnar fam.”[v]
27 Kini Pita rini-pən tukun mimə, “?Mərig kimawə jakhavəh naha
nhagin? Yiməsəpəh fam kapəmawə narimnar, mhauə, mhakwasig kin Ik.”
28 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Yakamni əfrah tuk əmiə mə, ye
nipig yame narimnar fam tukhaukreikin mhauə mhawi, kini Yo, Ji
Yermamə, jakəkwətə ye kafak jea kape king yame rhakak pik, kini
kimiə e yame nimnhakwasig kin Yo, taksəkwətə-pən min ye jea kape
king iriə m-fam twelef, kini masarmaru ye kwənərəus twelef kape
Isrel.[w] 29 Kini narmamə m-fam yamə mine kimisəpəh kapəriə nimə
minə, uə piauriə minə, uə nowinriə minə, uə rimriə minə, uə nisinriə
minə, uə jiriə minə, uə kapəriə nipiraovin[x], uə nimoptanə kapəriə tuk
nhagik, Kughen tukrivəh-sipən narimnar minə a rehuə pik kimi əriə,
mivəhsi-pən nimraghien rerin kimi əriə. 30 Mərig, narmamə minə e
kasəkupən tukpihamakwasig, kini yamə mine kamhakwasig tukpihauə
mipisəkupən.”[y]

Nuhpikinien ye yorwok minə apa plantesen kape grep

20 1 Kini Yesu rimə, “Ror məkneikin mə narmaruyen kape Kughen
rəmhen kin yemehuə kirik kape nəsimien. Rimatərhav yenpig-
enpig əgkap marha-kin narmamə mə tukhauə misor wok ye plantesen

---

[v] **19:26** Job 42:2 [w] **19:28** Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21 [x] **19:29** Nəgkiarien e “Nipiraovin” rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rimini əfrakis uə nikam. [y] **19:30** Mat 20:16; Luk 13:30

kape grep. 2 Kini mini mə tukrərok əriə kirikianə kirikianə wan taosen
vatu.[z] Marar mher-pən kin əriə khavən misəsim.
3 "Ipakə tuk naen klok yenpig-enpig, ritərhav, mamvən ye maket, məm
narmamə tiksin kasərer apnapig. 4 Rini-pən tuk əriə mə, 'Kimiə havən
misəsim apa plantesen kape grep kafak. Kini jakərok əmiə kin mane
yame ratuatuk.' 5 Kini kimnhavən.
"Kini yerkweiha, rimatərhav mor nar kirikianə min, kini mor min ye
tri klok yenaiyu. 6 Kini ipakə tuk faef klok yenaiyu, ritərhav mivən məm
narmamə tiksin kasərer apnapig əmə. Kini rini-pən tuk əriə mə, '?Rhawor
nakasərer ikin e kape nipig piəpiə kirik mhapəh nisorien nar kirik?'
7 "Mərig khani-pən tukun mhamə, 'Meinai yermamə kirik ripəh
nivəhsi-pəyen wok kirik kimi əmawə.'
"Kini rini-pən tuk əriə mə, 'Kimiə havən misəsim apa plantesen kape
grep kafak.'
8 "Kini yenaiyu, yemehuə kape plantesen kape grep rini-pən tuk
manaja mə, 'Okrən kin yorwok minə khauə, nakvəhsi-pən nərok kapəriə.
Takrikakun mamərok narmamə yamə mine kimnhauə mhakwasig,
mamvən meriaji-pən narmamə yamə mine kimnhauə misəkupan.'[a]
9 "Kini yorwok yamə mine kimnhauə misor wok ye faef klok, manaja
rimnərok əriə wan taosen vatu. 10 Ror pən, narmamə yamə mine
kimisəkupən misor wok, khamə ta mə tukhavəh rapita yamə mine
kimisor wok mhakwasig. Mərig iriə kirikianə kirikianə kimnhavəh əmə
wan taosen vatu. 11 Nipig kimnhavəh mane, misat-munmun mhani hah
yemehuə kape plantesen. 12 Mhani-pən tukun mhamə, 'Nəmə yamə mine
kimisor wok mhakwasig, kimisor əmə wok ye aoa kirikianə əmə, mərig
ik nimnərok əmawə miriə rəm nəmhen əmə. Mərig kimawə yimisor wok
ehuə yerkweiha ehuə, nipig piəpiə.'
13 "Mərig yemehuə rini-pən tuk əriə mə, 'Yo kirik. Pa rimə yimnoriah
ik. Nakneighaan ta kin mə jakvəhsi-pre wan taosen vatu. 14 Vəh kafam
mane mamvən. Yakorkeikei mə jakərok yermamə yame rimikwasig
rəmhen əmə kin ik. 15 Kafak e mane. Yakirkun norien naha nhagin kin
mane kafak. ?Nakamor jalus meinai yakamor huvə pən kimi əriə uə?' "
16 Kini Yesu rimini-ta nuhpikinien mini-pən tuk əriə mə, "Narmamə minə
e kamhakwasig tukpisəkupan, kini yamə mine kasəkupən tukpihakwasig."[b]

Yesu rimini ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

17 Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə mhavən Jerusalem. Kini
Yesu rokrən min kin kafan narmamə twelef mə tukhauə ye tamhekin

---

[z] **20:2** Nəgkiarien kae Gris ramni mə "wan denari." In nərok atuatuk kape wok kape nipig kirikianə. [a] **20:8** Lev 19:13; Dut 24:15 [b] **20:16** Mat 19:30; Mak 10:31

kirikianə. Kini mini-pən mimə, 18 “Taktəkun ai tukshaktə mhavən
Jerusalem. Kini ye kwənmhaan aikin a, narmamə tiksin tuksərəhu-pən
Yo, Ji Yermamə, ye kwermi jif pris mine nəmhajoun kape loa kape Moses.
Kini iriə tukhauh Yo mə Yo jakaməkeikei mimhə.[c] 19 Kini tukseighan-pən
kin Yo kimi narmamə minə e pəh nien mə nəmə Isrel, mə tuksarh iakei
irak, misərkis-ərkis Yo, kini misəsik-pən yo ye nai kamarkwao kin. Kini
mərig jakamragh min ye nipig yame ror kisisər kin.”

Mama kape Jemes mine Jon raiyoh-pən nar kirik kimi Yesu
(Mak 10:35-45)

20 Kini piraovin kape Sebedi rikir tini mir muə mənimkur-pən tuk Yesu
maiyoh In kin nar kirik.
21 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “?Nakorkeikei naha?”
Kini pian a rimə, “Pəh kafak kwajikovə mir kirik tukrəkwətə ye
nikarim matuk, kini kirik tukrəkwətə ye nikarim mawor, nipig Ik takvəh
nehuəyen kape narmaruyen.”[d]
22 Mərig Yesu rini-pən tuk kwərə mir a mə, “Nakawaiyoh-pə kin nar
kirik yame nakweinein. ?Kimiru nakramə nakwəmhen mə takwərig min
nəmhəyen ye nipraimiru rəmhen kin yame Yo jakərig uə?”[e]
Kini iriu kramə, “Əhə. Kimru yakwəmhen.”
23 Kini Yesu rini-pən mə, “Nəfrakis. Kimiru takwərig nəmhəyen
rəmhen kin yame Yo jakərig. Mərig nar yame nakwaiyoh kin, mə kirik
tukrəkwətə ye nikarik matuk, kirik ye nikarik maor, yo yakeinein
nivəhsi-preyen. Mərig Rimik Kughen rimivəhsi-pən kwənmhan mir e
kimi narmamə yamə mine In rimirpen ta mimə iriə tuksəkwətə ikin.”
24 Nipig narmamə minə tiksin kape Yesu, iriə ten, kisərig nəvsaoyen
kin, niemha rhai əriə tuk Jemes mine Jon. 25 Kini Yesu rokrən kin əriə
mə tukhauə misəm. Kini mini-pən tuk əriə mə, “Kimiə nakwənharkun ta
norien kape nəmehuə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. Iriə kasor əutən
pik tuk kapəriə narmamə minə. Kini kapəriə nəmehuə minə kasəviətərəkin-
əhu pik əriə mhamə tukamhakwasig əmə kin əriə.[f] 26 Mərig ripəh
natuatukien mə kimiə taksor məknakin. Tukmə kimiə kirik rorkeikei mə
tukrivəh nehuəyen rapita əmiə, nərigien kafan tukreiwaiyu muə mə in yor
atuə kin kirik kapəmiə.[g] 27 Kini tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukrəkupən
mamkir əmiə, in min tukruə rəmhen kin yasitu kapəmiə fam 28 rəmhen kin
yame Yo min, Ji Yermamə, pəh nien mə Yo yimauə mə narmamə tuksor

---

[c] **20:18** Mat 16:21; 17:22-23 [d] **20:21** Mat 19:28; Luk 22:30 [e] **20:22** Ye v. 22, Yesu rimnəgkiar kin nuhpikinien məkneikin, “?Nakrarkun niranim-pən-ien ye pənkin yame jaknim-pən ikin uə?” Mərig Translesen Komiti rimnəri-pən yame Bislama Baebol ramni mhoprai nuhpikinien mirai əmə nipran. [f] **20:25** Luk 22:25-26 [g] **20:26** Mat 23:11; Mak 9:35

atuə kɨn kafak. Yɨmauə mə jakor atuə kɨn kapəriə, kɨni moriah kafak nɨmraghien marpɨn nɨmraghien kɨn kape narmamə khapsaah.”[h]

Yesu rɨmnor huvə nɨmrɨn pɨs mir
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Kɨni Yesu mɨne kafan narmamə khauə yerkwanu kɨrik nhagɨn e
Jeriko. Mɨsarə, mhatərhav mɨn, narmamə khapsaah kɨmnhakwasɨg kɨn
əriə. 30 Kɨni nɨmrɨn pɨs mir kwəkwətə ye nɨkar swatuk. Kɨni nɨpɨg kwərɨg
mə Yesu e ramuə, kwokrən kɨn In mɨrəmə, “!Yermaru! !Kwənərəus kape
King Deved! Yakworkeikei mə rɨkim tukrehuə tuk əmru.”
31 Kɨni narmamə khapsaah kɨsəgkiar-pən skai kɨmi əriu, mhamə, “!Ah!
Rapim.”
Mərɨg iriu karərpɨn əmə ye nokrənien. Mɨrəmə, “!Yermaru! !Kwənərəus
kape King Deved! Yakworkeikei mə rɨkim tukreihuə tuk əmru.”
32 Kɨni Yesu rarar, mokrən kɨn əriu mɨmə, “?Nakramə jakor naha
nhagɨn kɨmi əmiru?”
33 Kɨni krəni-pən tukun mɨrəmə, “Yermaru. Yakworkeikei mə nɨmrɨmru
tukrarha, pəh yakwəm nar.”
34 Kɨni Yesu rɨkin rehuə tuk əriu, mərao-pən mɨrap nɨmrɨriu. Məknekɨn
nɨmrɨriu rarha. Kɨni kwəm nar. Kɨni ai iriu mɨrakwasɨg kɨn Yesu.

Yesu ramvən Jerusalem mamor əpu mə In king
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

21 1 Kɨnəmhavən pakə tuk Jerusalem, mhatərhav-pən yerkwanu e
Betfas, ipakə tuk tukwas kɨrik nhagɨn e Olif. Kɨni Yesu rher-pən
kɨn yermamə kɨraru kafan, 2 mɨmə “Takravən yerkwanu a nakaravaag-
pən ikɨn. Kɨni mwəm dongki kɨrik, mɨne tɨni, kɨmɨrkwəji əriu.
Nakararɨsɨn əriu, mwəsɨg mɨrauə. 3 Kɨni tukmə yermamə kɨrik raiyoh-pre
tuk əmiru mə takweihe kɨn, takrani-pən tukun mɨrəmə, ‘Yermaru rɨmə
tukrəsuə ye dongki mir e.’ Kɨni taktakun əmə tukreighaan kɨn dongki mir
a kɨmi əmiru.”
4 Nar a rɨtərhav-pə ror nəgkiarien kape profet kupan ruauə mɨnor
nəfrakɨsien kɨn, yamə rɨmɨni mɨmə,
5 “Hani-pən tuk nɨpian Saeon[i] mhamə,
‘Səm-ru kapəmiə king ruauə tuk əmiə,
maməsuə ye dongki.
Maməsuə ye ji dongki.
Kɨni king a In yemə mar.’ ” *(Sek 9:9)*
6 Kɨni kafan yermamə mir kwor naha nhagɨn yame Yesu rɨmɨni.
7 Kɨravən mɨrarəh dongki mɨne tɨni mɨrauə mwəm Yesu. Mɨravəhsi-ta

---

[h] **20:28** Luk 22:27; Fil 2:7 [i] **21:5** Jerusalem, nhag pɨsɨn kɨrik e Saeon.

kot kapəriu mawəpeinə-pən kɨn ye nɨmetai dongki. Kɨni Yesu rəsuə
iran. 8 Narmamə khapsaah kɨsətu kot kapəriə mɨmhahuvə-pən kɨn kɨmi
swatuk; kɨni mɨsərai nɨmar nai mɨsətu-pən mɨn ye swatuk. 9 Narmamə
yamə mɨne kasəkupən kɨn Yesu kɨni mɨne yamə mɨne kɨmnhakwasɨg kɨn
kasokrən apomh mamhani mhamə,

"!Səgnəgɨn Mɨkɨp King Deved![j]
Pəh kɨvəh-si haktə Kwən e ramuə ye nhag Yermaru. *(Sam 118:26)*
!Səgnəgɨn Kughen yerpɨrɨg!"[k]

10 Yesu rɨmatərhav-pə Jerusalem, narmamə m-fam aikɨn, rɨkɨriə
rɨmnakur mamhani nəgkiarien rɨpsaah mɨsaiyoh-pən əriə mɨnə mhamə,
"?Pa e?"

11 Kɨni narmamə khamə, "Yesu e. In profet kɨrik rɨmasɨ-pən apa Nasaret
ye provins a Galili."

Yesu rɨmnəko ta narmamə yamə mɨne kasor nar apnapɨg ye Nimə Ehuə kape Kughen
(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

12 Kɨni Yesu rɨvən ye nimə ehuə kape Kughen. Kɨni mamə̀ko yerhav
narmamə yamə mɨne kasəvrai narɨmnar mamhavəh mane iran, mɨne
yamə mɨne kasəvrə. Kɨni mərakita kɨn narɨmnar yame ramswin ye tebol
kape narmamə yamə mɨne kasərai mane ikɨn; kɨni məsuə kɨn jea kape
narmamə yamə mɨne kasor salem kɨn mak ye tanə.[l] 13 Kɨni mor kwirɨg
kɨmi əriə mɨmə, "Kɨmɨrai ye Nəkwəkwə kape Kughen kɨmə,

" 'Nimə kafak, in nimə kape nəhuakien.' *(Aes 56:11)*

Mərɨg kɨmiə nakasor rəmhen kɨn

'nimə yame yəkrəh mɨnə kaserkwaig ikɨn.' " *(Jer 7:11)*

14 Kɨni nɨmrɨn pɨs mɨnə mɨne yamə mɨne nɨhuriə rarpəvɨn kɨmnhavən
tuk Yesu apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, kɨni ror huvə əriə. 15 Kɨni
kwajikovə mɨnə kasokrən apomh ipakə tuk Nimə Ehuə kape Kughen
mamhani mhamə, "!Səgnəgɨn Mɨkɨp King Deved!" Mərɨg jif pris mɨnə
mɨne nəmhajoun kape Loa kɨmɨsəm Yesu ramor narɨmnar huvə mɨnə,
mɨsərɨg mə kwajikovə mɨnə a kasəgnəgɨn In, niemhaa rhai əriə. 16 Khani-
pən tuk Yesu mhamə, "?Nakərɨg nəgkiarien yame kwajikovə mɨnə e
kamhani iram uə?"

Kɨni Yesu rɨmə, "Ǝhə. Mərɨg tukmə ror nakhapəh nɨsəvheikɨnien
nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,

" 'Ik nɨmnor mə kwajikovə mɨnə, mɨne kwajikovə əmtəmtə mɨnə
tuksəgnəgɨn Ik ye tɨkinheriə.' " *(Sam 8:2)*

---

[j] **21:9** Kɨmnhani mhamə, "Hosana." Kɨni nɨpran rɨmə, "Vəh mɨragh əmawə," uə, "Səgnəgɨn Kughen." [k] **21:9** Kamə̀ni nɨpe e ye nɨpɨg kape Pasova. [l] **21:12** Yesu rɨmnor məknekɨn, mamor fulfɨlem profesi kɨrik ye Sek 14:21.

17 Kini rəgkiar ta, məpəh əriə mitərhav Jerusalem mamvən Betani,
mapir ikin.

Yesu rimini hah nai kirik kimə figtri, kini ror siə kin
(Mak 11:12-14,20-26)

18 Kəni rikwamer kin, yenpig-yenpig əgkap, iriə khatərhav min Betani,
mharerig-pən Jerusalem, kini Yesu rinəmkərəv. 19 Kini məm nai kirik,
kimə figtri, ramərer ye nikar swatuk. Rəriwək mivən pakə tukun, məm
nimarin in əmə e in əmə. Kini Yesu rəgkiar-pən kimi figtri ai mimə,
"Yermamə tukripəh min nənien kwənkwam tuk nipig kirik."[m] Məkneikin
nai a rimnaukei.
20 Kini narmamə kafan minə kimisəm, kisakur. Mhamə, "!E-he-o! !Nai
e raukei ahuaa əmə!"
21 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə
tukmə nakshatətə ye Kughen, kini kapəmiə nhatətəyen ripəh norien
kiraru, nakharkun nisorien nar yame yimnor ye figtri. Mərig pəh nien
mə in əmə a, mərig nakharkun nhani-pənien tuk tukwas a mhamə, 'Ǝta
eikin e mivən məmnim apa ye tahik' kini tukror nəkwaimiə.[n] 22 Tukmə
nakshatətə, nakharkun nhavəhyen naha nhagin yame naksəhuak tukun."[o]

Namehuə minə kape Isrel kisarkut mə tuksəm-ru nehuəyen kape Yesu mə rimasip-kaa
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Kini Yesu rivən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen maməvhag
kimi narmamə. Kini jif pris minə mine nəmehuə kape kwənərəus kape
Isrel minə, khauə misəm In. Masaiyoh In mhamə, "?Nakamhawor
narimnar minə e? ?Pa nhagin rimivəhsi-pre nehuəyen mə takor narimnar
məknekin?"
24 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Rhuvə. Jakaiyoh kin naiyohyen
kirik kimi əmiə. Tukmə nakhani atuatuk, jakni-pre tuk əmiə mə Pa
nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo tuk norien narimnar. 25 Hanipə-ru
tuk Yo mə ?Pa rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon mə tukror baptaes ye
narmamə? ?Kughen uə yermamə?"
Kini kinasəsiwən-əsiwən kimi əriə minə mhamə, "?Tukshaw ni e?
Tukmə kitawə khani mə, 'Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon,'
mərig Yesu tukrimə, '?Tukmə Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimin,
rhawor e kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran?' 26 Mərig to khapəh

---

[m] **21:19** Yesu rəgkiar kin nai e rəmhen kin nuhpikinien kirik, mini məknekin, "Tukmə yermamə rapəh norien nəkwai Kughen, kafan narəyen tukrəmhen kin figtri; tukror siə kin." Ror pən Yesu ramni hah narəyen yame ror siə kin. [n] **21:21** Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1 Kor 13:2 [o] **21:22** Mat 7:7-11; 18:19

min nhaniyen mhamə, ‘Yermamə əmə rimivəhsi-pən nehuəyen kimin,’ meinai kitawə khagin kin narmamə minə e meinai iriə kamhani mə Jon in profet əfrakis.”[p]

27 Ror pən iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, “Yakseinein.”

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Əhə. Mərig Yo min to yakpəh nini-pre-yen mə Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo mə jakor narimnar.”

Nuhpikinien ye pikwarien kiraru

28 Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien tuk əriə mimə, “Kwən kirik, tini yerman kiraru. Kini rivən mini-pən tuk irehuə mimə, ‘Narik, yuvən məsim ye plantesen kape grep.’ 29 Mərig rimə, ‘Ah. Yakapəh.’ Kini marə, marar min ye nərigien kafan mivən məsim. 30 Kini tatə kapəriu rimavən məm yame rəkəskəh, mini-pən min əmə nar kirikianə. Kini rimə, ‘Rhuvə, pəh yakvən.’ Meikuə, məpəh.” 31 Kini Yesu raiyoh əriə mimə, “?Kwərə mir a, pa nhagin rimnor nəkwai rimni?”

Kini khamə, “Irehuə.”

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Ratuatuk. Kini yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə nəmə has rəmhen kin narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine nipiraovin kape swatuk kimnhauə ye narmaruyen kape Kughen kwasig ikin kimiə. 32 Meinai Jon Baptaes rimauə tuk əmiə mə tukrhajoun swatuk kape norien atuatuk, kini mərig kimiə nimnhapəh nhaniyen nəfrakisien iran. Mərig yor təvhagə has minə rəmhen kin narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine nipiraovin kape swatuk, iriə kimnhani nəfrakisien iran. Mərig kimiə naksəm pawk nar a, mhapəh nisararien ye nərigien kapəmiə mhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.”[q]

Yesu ramni mə nəmə Isrel kimishopni profet kape Kughen rəmhen kin yame yorwok minə kimishopni narmamə kape yemehuə kape plantesen
(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Kini Yesu rimə, “Kini sərig min ru nuhpikinien kirik. Yermamə kirik rimnəsim kin kafan plantesen kin grep, markoparin-pən. Kini mikir kwətəgtap kirik kape nəviəsis-pənien kwənkwai grep iran. Mə nehen tukraiyu, kivəh kor waen kin. Kini in mor nimə apomh kirik mə tukramərer ikin mamarha huvə tuk kafan plantesen. Kini in mərəhu plantesen ai ye kwermi narmamə tiksin, tukhapik nəriə tiksin, mhavəh-si-pən nan kirik rəmhen kin nərokien. Marə, mitərhav min aikin mivən ye tanə pisin.[r] 34 Kini kwənkwai grep rimhiak, kini yemehuə kape plantesen rher-pən kin kafan tiksin manaja mə tukhavən misəm narmamə yamə

---

[p] **21:26** Mat 14:5 [q] **21:32** Luk 3:12; 7:29-30 [r] **21:33** Aes 5:1-2

mine kisəsim aikin mə tukhavəhsi-pən grep nan, rəmhen kin nərok kafan. 35 Mərig
iriə kisarar, mhauh kirik, mishopni kirik, misarkwhopni kirik. 36 Kini yamehuə
ai rarə mher-pən min kin kafan tiksin narmamə kisapita yamə minə apa kupan.
Khavən, kini narmamə yame kasəsim kimisor rahas pən min kimi əriə rəmhen
kin yame kimisor kupan. 37 Kisor məknaikin mamhavən, yamehuə kape plantesen
rher-pən kin tini rivən tuk əriə. Ye nərigien kafan rimə, 'Tukmə ror tuksəm kafak
kwajikovə, kini tukhasiai.' 38 Mərig iriə kisəm khamə, 'Kwajikovə atuatuk e kape
yamehuə kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e tukror kapətawə kin.'[s]
39 Məknekin kharaptərəkin, misarkwərhav kin ye plantesen mishopni.'[t] [u]

40 Kini Yesu raiyoh narmamə yame kasətərig kin, mimə, "?Rikimiə
raməsik mə nipig yemehuə kape plantesen tukruə, kini tukrhawor-pən
iran mine narmamə yamə mine kimisəsim ye plantesen kafan?"

41 Kini khani-pən tukun mhamə, "Tukroriah-oriah nəmə has minə a,
mhopni əriə. Kwasig ikin, tukreighaan pən kin kafan plantesen kimi
narmamə pisin minə. Kini ye nipig atuatuk yame grep tukrimhiak, iriə
tukhavəhsi-pən kwənkwan kimin."

42 Kini Yesu rimə, "Tukmə ror kimiə nakhapəh nisəvhekin-hanə-yen
nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

" 'Nai yame narmamə kape nivhirəkinien nimə kimnhavəh kini
minəsarakikin.
Mərig nai ai rehuə, taktəkun ai Kughen rimnherig min, mor səpag
apomh kin.
Nar e Kughen Yermaru rimnor.
Rikitawə ragien pik tukun.' *(Sam 118:22,23)*

43 "Ror pən, yakamni-pre tuk əmiə mə tukvəh-si ta narmaruyen kape Kughen tuk
əmiə, kivəhsi-pən kimi narmamə yamə mine kasor narmaruyen kape Kughen
ramkuə kin kwənkwan. 44 Tukmə yermamə kirik rirəh-pikin səpaag e, tukrowhan
əgkap. Kini tukmə səpaag a ruh yermamə kirik, tukrhosis-hosis in."[v]

45 Kini jif pris minə mine Farisi minə kimisərig nuhpikinien yamə mine
Yesu rimini, kharkun mə In raməgkiar irəriə. 46 Kini misarha kin swatuk
mə tukhavəhsi-pən Yesu ye kalabus. Mərig kimnhagin kin narmamə,
meinai narmamə kamhani mhamə In profet kirik.

Yesu rimini nuhpikinien kape nəviginien ehuə
(Luk 14:15-24)

22 1 Kini Yesu rimini min nuhpikinien tiksin tuk əriə mimə,
2 "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin king kirik yame

---

[s] **21:38** Mat 27:18 [t] **21:39** Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mə nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksin kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mə tukshopni min In.
[u] **21:39** Hib 13:12 [v] **21:44** Ves 44 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Matiu rimirai əfrakis nəgkiarien ikin e uə nikam.

ramor apnəpeinə ye nəviginien ehuə tuk narkurəkien kape tini. 3 Kini
mher-pən kin kafan yorwok minə mə tukhavən mhavi-pə narmamə yame
rimnokrən-ta kin əriə mə tukhauə tuk nəviginien. Mərig iriə m-fam
kimisəpəh-pən, mhamə to iriə khapəh nhavənien.
4 "Kini rher-pən kin kafan yorwok tiksin min, mini-pən tuk əriə mə,
'Havən mhani-pən tuk narmamə yamə mine yimnokrən ta kin əriə mə
tukhauə mhamə yaknor apnəpeinə ye nəviginien. Yimoh kafak kau yamə
mine kisəsis-əsis huvə. Narimnar fam rinəmhen. Hauə ye nəviginien kape
narkurəkien.'
5 "Mərig khapəh nisərigien yor wok minə a. Kirik ramvən ye kafan
nəsimien; kirik ramvən ye kafan stoa. 6 Kini tiksin kharaptərəkin yorwok
minə a misor ahas-pən irəriə, mishopni əriə.[w] 7 Kini king, niemha rhai
pik. Kini rher-pən kin mobael kafan minə khavən mishopni narmamə
yamə mine kimishopni kafan yorwok minə. Kini mhasiai-pən nap ye taon
kapəriə.
8 "Kini mini-pən tuk kafan yorwok minə mə, 'Kinor apnəpeinə ta ye
nəviginien kape narkurəkien. Mərig narmamə yame yimnokrən kin əriə,
norien kapəriə ripəh nəmhenien mə tukhauə. 9 Havən apa ye swatuk minə
mhani-pən tuk narmamə apnapig minə fam yamə mine nakasəm, mə
tukhauə ye nəviginien.'
10 "Kini yorwok minə kimnhavən apa ye swatuk minə, misofugin
narmamə mi-fam yamə mine kimisəm əriə, yamə mine khahuvə mine
yamə mine kisaha, kini narmamə kimnhakuar aikin kaməvigin ikin.
11 "Mərig nipig king rimauə məm narmamə, məm yermamə kirik aikin
ripəh nivənien ye neipən kape lafet kape narkurəkien. 12 Kini king rini-
pən tukun mə, 'Yo kirik, nimipəh nivəhsi-pənien neipən kape lafet kape
narkurəkien. ?Rhawor e nakuə imə?' Mərig kwən a reinein nhorpinien
nəgkiarien kafan.
13 "Kini king rini-pən tuk kafan narmamə minə mə tuksərkis-ətərəkin
kwermin mir mine nihun mir, kini misarakikin-pən ye nəpignəpien, ikin
kamasək ikin, kaməkwəruə ikin."[x]
14 Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, "Ror məkneikin, narmamə
khapsaah yame kimnokrən kin əriə, mərig kwatiksin əmə yamə mine
kimirpen əriə mə tukhauə imə."

Farisi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarin kape takis
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Kini Farisi minə kimnhatərhav mamharai mhun mə tuksor Yesu rini
nəgkiarien kirik yame ripəh nəmhenien. 16 Misher-pən kin narmamə

---

[w] **22:6** Mat 21:35 [x] **22:13** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

tiksin kapəriə, mine nukwao kape King Herod, khauə misəm Yesu.[y]
Mhani-pən tukun mhamə, “Yhajoun. Yakharkun mə Ik yermamə atuatuk.
Nakpəh niginien kin yermamə mə to rivi kafam nərigien, meinai rikim
rapəh nəsikien mə yermamə kirik rehuə uə yermamə kirik reiwaiyu;
mərig nakaməfrakis əmə. Kini nəwhagien kafam raməri-pən əmə norien
yame Kughen rorkeikei. 17 Kini yaksorkeikei mə jakharkun nərigien
kafam mə, ?Ratuatuk ye loa kapətawə mə tukasərok-pən takis kimi Sisa,
yamehuə kape Rom, uə nikam?”
18 Mərig Yesu rirkun mə kamhani nəgkiarien e, mhamə tuksor nar has
kirik. Kini mini-pən tuk əriə mə, “!Ah! Kapəmiə niniyen in rhuvə mərig
rikimiə rəmkimik. ?Nakshawor e misarkut mə taksapita Yo? 19 Havən-ru
mharəh mane yame rəmhen tuk nərokien takis.”
Kini khavən, mhavəh siren[z], mhauə.
20 Kini raiyoh-pən əriə mə, “?Nanmi pa e? ?Kini nhag pa e?”
21 Khamə, “Nanmi Sisa. Kini mine nhagin min.”
Məknekin Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Nəmhen. Nar kape Sisa, havəhsi-
pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, havəhsi-pən kimi Kughen.”[a]
22 Yesu rhorpin məkneikin nəgkiarien kapəriə, kisərig, kisakur pik kin.
Məkneikin kisəta ye Yesu mamhavən.

Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarin kape nimraghien rerin

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Ye nipig a, Sadusi minə tiksin khauə misəm Yesu. Sadusi minə ai
khamə ta mə tukmə yermamə rimhə to ripəh nimragh-minien ye rao
ye neai.[b] 24 Kini kisaiyoh pən Yesu mhamə, “Yhajoun. Moses rimirai ye
Loa mimə, ‘Tukmə yerman rimhə-tan kin piraovin kafan, kini kapəriu
kwajikovə rirkək, naoraih yerman ai tukraməkeikei mikir piraovin ai
tukreimək.’ *(Dut 25:5-6)* Ye nərigien a, iriu
kirirkun nirəraptərəkinien nhag piauni yame rimhə. 25 Tukmə narmamə
seven, iriə piauriə minə. Nimrin nupan ror mared, kini mipəh nirəhyen
kafan kirik kwajikovə, mimhə. Kini yame rikwasig kin rikir pian a. 26 Kini
mimhə, mipəh nivəhyen tini. Kini naorahini yame ror kisisər kin ror əmə
min nar kirikianə kin, meriaji iriə fam a seven kimnhakir piraovin a, kini
mhamhə fam, mhapəh niseiməkien. 27 Kini en piraovin ai rimhə min.
28 Kini ye nipig kape narmamə tukhamragh min iran, iriə ai seven iriə
piauriə minə, ?piraovin ai tukror piraovin kin kape pa nhagin?”
29 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Nakamhani-əro kin en meinai
tukmə ror nakseinein nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen, miseinein

---

[y] **22:16** Luk 11:53-54 [z] **22:19** Nəgkiarien kape Gris ripəh niniyen “siren,” mərig ramni mə “denari.” [a] **22:21** Rom 13:7 [b] **22:23** Wok 23:8

min nirkunien kape Kughen. 30 Tukmə narmamə yamə mine khamhə
mamragh min to khapəh nisorien mared. Norien kape mared rimnor
infamien, rəmhen kin narəyen kape agelo minə apa rao ye neai. 31 Kini
ye nikarin kape nimragh-minien, tukmə ror nakhapəh nisəvheikinien
nəgkiarien yame Kughen rimini mimə, 32 'Yo Yo Kughen yame Ebraham,
Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Yo.' *(Eks 3:2,6)* !Kitawə
kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə
ta tu mirhəkupən Moses, mərig Kughen ramni mə karhəgnəgin hanə In.
!Kini pa rimə narmamə mhə minə kasəgnəgin Kughen, mərig narmamə
yamə mine kamhamragh!"[c]

33 Nipig narmamə minə a kimisərig nəgkiarien kafan, kisakur pik kin
nhajounien kafan.

Naha loa in rehuə pik
(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Farisi minə kimisəm mə Yesu rimivəhsi-əhu Sadusi minə ye kafan
nəgkiarien, khauə kirikianə mharai mhun mə tuksaiyoh-pən Yesu kin
naiyohyen ətən kirik. 35 Kini iriə kirik, yame in yhajoun kape loa rini-
pən nəgkiarien kirik kimi Yesu mə tukrəm-ru mə Yesu tukror nar kirik
yame ripəh nəmhenien. Kini mimə, 36 "Yhajoun. ?Naha loa in rehuə pik
rapita tiksin, kini mihuvə pik tuk nəri-pənien?"

37 Kini Yesu rimə, "Loa yame rehuə pik rapita tiksin in e ramni
məknekin, 'Taksəkeikei misorkeikei pik Kughen ai In Yermaru kapəmiə
ye rikimiə fam, mine ye narəyen fam kapəmiə, mine ye nərigien fam
kapəmiə.' *(Dut 6:4-5)* 38 In e loa yame rəkupən
kini in yerpirig. 39 Loa yame ror kiraru kin, ipakə əmə kwəm nəmhen.
In e ramni mə 'Taksorkeikei narmamə yamə mine kasarə ipakə tuk əmiə
misor huvə pən tuk əriə, rəmhen kin yame kimiə naksorkeikei atuk əmiə.'
(Lev 19:18) 40 Loa mir e kawəpkəfugin nəgkiarien fam yame loa mine
profet kamhani."[d]

Yesu rimivəh-si əhu Farisi minə kin naiyohyen ətən kafan
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Kini nipig Farisi minə kimisofugin əriə minə, Yesu rimini-pən tuk
əriə mimə, 42 "?Rhawor ye nərigien kapəmiə ye Kristo? ?Nakhamə In
mikip pa?"

---

[c] **22:32** Sadusi minə kimnhani nəfrakisien ye Ol Testamen, mərig kimnhapəh nhaniyen nəfrakisien mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. Mərig Yesu ramhajoun əriə mə Ol Testamen ramni mə Ebraham, Aesak mine Jekob kwərhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pən mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min.
[d] **22:40** Rom 13:10; Gal 5:14

Kini khamə, “In mikip King Deved.”[e]
43 Kini rini-pən tuk əriə mimə, “?Tukmə ror məkneikin, rhawor e
Nanmin Imərhakə rimivəhsi-pən nirkunien kimi Deved mə tukrokrən kin
Kristo mə ‘Yermaru’? Yakamaiyoh məkneikin meinai Deved rimə,
44 “ ‘Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mimə,
“Ǝkwətə ye kwermik matuk
Meriaji nipig jakor ik takehuə ye tikmir kafam minə.” ’ *(Sam 110:1)*
45 ?Tukmə Deved rimnokrən kin Kristo mə ‘Yermaru,’ rhawor e kamni
kimə Kristo in mikip King Deved?”
46 Kini yermamə kirik rirkək yame to rhorpin nəgkiarien kape Yesu.
Kini ririkakun ye nipig a mamvən, kimnhagin kin naiyoh-min-ien kin
nəgkiarien skai kirik kimin.

Yesu ramni mə narpinien tukrivən tuk Farisi minə
(Mak 12:38-40; Luk 11:37-54; 20:45-47)

23 1 Kini Yesu rimini-pən tuk nukwhao ehuə mine kafan narmamə
minə mə, 2 “Nəmhajoun kape loa minə mine Farisi minə
kamhavəh nehuəyen mə tukhani-ərhav Loa kape Moses kimi əmiə. 3 Ror
pən, takasəkeikei misəri-pən, misor narimnar fam yame kamhani-pre
tuk əmiə. Mərig norien kapəmiə tukripəh nəmhenien kin norien kapəriə.
Meinai iriə khapəh nisorien naha nhagin yame iriə kamhani.[f] 4 Iriə
kasəkeikei kimi narmamə mhamə tuksəri-pən loa yame in rəmhen kin
kajipə pam, mərig to khapəh nhavəhsi-pənien kwermiriə mə tuksasitu
irəriə.
5 “Narimnar fam yame kasor, iriə kasor əmə mə narmamə tuksəm.
Neipən yame narmamə kamhavən iran yame ramhajoun-pən mə
kamhasiai Kughen, rəmhen kin kwaji bokis yame kivai-pən nəkwəkwə
iran, mine nərəus yame raməker-pən ye neipən, Farisi minə mine
nəmhajoun kape loa minə kamhavəh narimnar minə e yame rehuə
mapomh. 6 Kini tukmə khavən ye nimə kape nofuginien, misorkeikei
mə tukasəkwətə əkupən. Kini tukmə khavən ye lafet, misorkeikei mə
tuksəkwətə ye kwənmhaan kape nisiaiyen. 7 Kini tukmə khavən apa
ye maket, misorkeikei pik mə narmamə minə fam tukhani vi vi əriə
misokrən kin əriə mə, ‘Yemehuə[g].’
8 “Mərig kimiə takhapəh nisorien mə narmamə tuksokrən kin əmiə mə
‘Yemehuə.’ Meinai kapəmiə yermaru kirikianə əmə. Kimiə m-fam piaumiə
minə mine kaka minə. 9 Kini hapəh nisokrənien kin yermamə kirik ye
tokrei tanə e mə ‘Tatə.’ Meinai kapəmiə tatə kirikianə əmə. In apa ye
rao ye neai. 10 Kini hapəh niseighanien kin narmamə mə tuksokrən kin

---

[e] **22:42** Jon 7:42 [f] **23:3** Mal 2:7-8 [g] **23:7** Nəgkiarien kape Gris ramni mə ‘Rabi.’ Nipran ramni yhajoun uə yemehuə.

əmiə mə ‘Yhajoun.’ Meinai kapəmiə yhajoun kɨrikianə əmə. In e Kristo.
11 Yermamə irəmiə yame in yerpɨrɨg, in yorwok kapəmiə.[h] 12 Meinai
yermamə yame ravəh-si haktə atuk in, Kughen tukrɨvəh-si əhu in; kɨni
yermamə yame ravəhsi-əhu atuk in, Kughen tukrɨvəh-si haktə.[i]
13 “Man, nəmhajoun mɨnə kape loa, mɨne Farisi mɨnə. Nəmhəyen
ehuə tukruə tuk əmiə. Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg rɨkimiə
rəmkɨmɨk. Nakasətapɨg kɨn swatuk tuk narmamə tuk nhavənien ye
narmaruyen kape Kughen. Mɨne kɨmiə mɨn to nakhapəh nhavənien.
Mhapəh nɨseighanien kɨn narmamə mə tukhavən aikɨn, nar apnapɨg mə
kɨsorkeikei mə tukhavən.
14 “Man, nəmhajoun mɨnə kape loa, mɨne Farisi mɨnə. Nəmhəyen ehuə
tukruə tuk əmiə. Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg rɨkimiə rəmkɨmɨk.
Tukmə piahwaru yame kɨmnamhə-tan kɨn, kɨni naksəkrəh kɨn kafan
nautə. Kɨni masəhuak apomh mɨn mə narmamə tukhasiai əmiə.
Nəmhəyen kapəmiə tukrɨskai rapita.[j]
15 “Man, nəmhajoun mɨnə kape loa, mɨne Farisi mɨnə. Nəmhəyen ehuə
tukruə tuk əmiə. Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg rɨkimiə rəmkɨmɨk.
Rɨkimiə ramagien əmə mə takhavirə ye rao mhavən isok, uə mə
taksəriwək əmə mhavən ye tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mə takhavi-pə yermamə
kɨrikianə əmə ye nəhuakien kapəmiə. Mərɨg nɨpɨg yermamə kɨrik rɨvəh
norien mɨnə a kapəmiə, in tukruə yemə has rapita əmiə. Kɨni nɨmɨsor mə
in tukraməkeikei mɨvəh narpɨnien kape nap ehuə rapita əmiə.
16 “!Man! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə yamə mɨne nakamhakɨr
narmamə mərɨg nɨmrɨmiə rɨpɨs. Kɨmiə nakamhani mhamə, ‘Tukmə
yermamə kɨrik rɨvəh kwəsu ye nhag Nimə Ehuə kape Kughen mə tukror
kafan nəgkiarien rɨpam, kɨni marar mɨpəh norien nəgkiarien yame ruɨni
ta, in nar apnapɨg əmə.’ Mərɨg nakhamə, ‘Tukmə yermamə kɨrik rɨvəh
kwəsu ye mane[k] yame kɨvəhsi-pən ye Nimə Ehuə kape Kughen, kɨni in
tukraməkeikei mor naha nhagɨn yame rɨmɨni.’[l] 17 !Kɨmiə naksətəwao,
nɨmrɨmiə rɨpɨs! Takasəkeikei mharkun mə Nimə Ehuə kape Kughen[m] in
yerpɨrɨg rapita mane yame kɨvəhsi-pən ikɨn, meinai Nimə e in ramor
mane ramərhakə. 18 Nakamhani mɨn mhamə ‘Tukmə yermamə kɨrik rɨvəh
kwəsu ye nhag tebol ye Nimə Ehuə kape Kughen, in nar apnapɨg əmə.
Mərɨg tukmə ravəh kwəsu ye sakrefaes yame ramswin-pən iran, kɨni in
tukraməkeikei mor naha nhagɨn yame rɨmɨni.’ 19 !Kɨmiə nɨmrɨn pɨs mɨnə!
Takasəkeikei mharkun mə tebol in yerpɨrɨg rapita sakrefaes, meinai tebol

---

[h] **23:11** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 [i] **23:12** Job 22:29; Prov 29:23; Luk 14:11; 18:14
[j] **23:14** ves 14 rɨkək ye kopi akwas tɨksɨn kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rɨmɨni əfrakɨs nəgkiarien ikɨn e uə nɨkam. [k] **23:16** Nəgkiarien kape Gris ramni mə ‘gol,’ in rəmhen kɨn mane yame kavəhsi-pən kɨmi nɨməhuak tuk nɨni-vi-vi-yen Kughen. [l] **23:16** Mat 15:14
[m] **23:17** Gris ramni olta, uə tebol.

ramor sakrefaes ramərhakə. 20 Ror məkneikɨn, yermamə yame ravəh
kwəsu ye nhag tebol kape Nimə Ehuə kape Kughen, ravəh kwəsu əfrakɨs
ye tebol mɨne narɨmnar fam yame ramswiin aikɨn. 21 Kɨni yermamə yame
ravəh kwəsu ye nhag Nimə Ehuə kape Kughen, ravəh kwəsu əfrakɨs ye
Nimə kape Kughen mɨne Yermamə yame ramarə aikɨn. 22 Kɨni yermamə
yame ravəh kwəsu ye nhag rao ye neai, ravəh kwəsu əfrakɨs ye nhag jea
kape king, kɨni mɨvəh kwəsu ye nhag Yermamə yame ramkwətə aikɨn
mamarmaru.[n]

23 "!Man! Kɨmiə Farisi mɨnə mɨne nəmhajoun mɨnə kape loa.
!Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə! Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg
rɨkimiə rəmkɨmɨk. Kɨmiə nakasəri-pən huvə loa yamə mɨne khamar əmə
tuk əmiə tuk nəri-pənien, rəmhen kɨn in e naksəri-pən loa yame ramni
mə takasəkeikei mhavəh kwesrɨs mɨne onion[o] ye nəsimien vi mhavəhsi-
pən kɨmi Kughen. Mərɨg nakwəsəpəh Loa yamə mɨne kasəkupən. Iriə
e: nakhapəh nɨsorien nar yame ratuatuk kɨmi narmamə, rɨkimiə rɨpəh
nehuəyen tuk narmamə. Kɨni keinein nɨniyen nəfrakɨsien irəmiə. Rhuvə
mə to nakpisəri-pən loa yamə mɨne kasəkupən, mɨpisəri-pən mɨn Loa
mɨnə tɨksɨn. 24 Kɨmiə nakamhakɨr narmamə, mərɨg nɨmrɨmiə rɨpɨs. Kɨmiə
nakhavəh-si ta man-man ye nəmiə nəvɨgɨnien, tamə naksəmkɨmɨk ye
nɨmrɨ Kughen; mərɨg naksətɨgai piəpiə nar yame rəmkɨmɨk, mɨsəmkɨmɨk
ye nɨmrɨ Kughen.[p]

25 "!Man! Kɨmiə Farisi mɨnə mɨne nəmhajoun mɨnə kape loa.
!Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə! Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg
rɨkimiə rəmkɨmɨk. Kɨmiə naksəmhen kɨn besin mɨne kap yame kamrai-ta
nəmkəmɨkien e iruə mərɨg apa ye nəkwairiə kɨsəmkɨmɨk. Nəmkɨmɨkien
rukwar irəmiə, meinai naksəptɨg kɨn nar, mɨsor əmə narɨmnar yame
nɨpraimiə rorkeikei.[q] 26 Farisi mɨnə, kɨmiə imrɨn pɨs mɨnə. Takasəkeikei
mɨsaikwas yerkimiə, kɨni narɨmnar fam apa iruə tukshawən mɨn.

27 "!Man! Kɨmiə Farisi mɨnə mɨne nəmhajoun kape loa. !Nəmhəyen ehuə
tukruə tuk əmiə! Kapəmiə nɨniyen in rhuvə, mərɨg rɨkimiə rəmkɨmɨk.
Naksəmhen kɨn suranə ye yermamə yame kɨmoh kɨn pen hawən apa iruə,
narmamə kɨsəm, khamə rhuvə. Mərɨg in apa imə, rukwar kɨn nɨkəkri

---

[n] **23:22** Aes 66:1; Mat 5:34 [o] **23:23** Yesu rɨpəh nɨniyen kwesrɨs mɨne onion, mərɨg rɨmɨni nəvɨgɨnien mir e "dill mɨne kumen". Nɨmar nai yamə mɨne nəmiovriə ramapien huvə yame kɨwəh-si-pən ye nəvɨgɨnien. Loa ye Dut. 14:22-29; 26:12-15, mɨne Lev. 27:30-33 ramni mə tukaməkeikei kɨwəhsi-pən nɨpar nəsimien vi kɨmi Kughen. Farisi mɨnə kɨmɨsəri-pən huvə loa mɨnə e, mərɨg kɨmnhapəh nɨsəri-pən huvəyen loa yame ramni mə tuksorkeikei Kughen mɨne narmamə. Loa e rəməmɨr ye Dut. 30:16. [p] **23:24** Ye nəgkiarien Gris Yesu ramni nuhpɨkɨnien kɨrɨk mɨmə, "Nakhavəh-si ta man-man, mɨsətɨgai kamel pəpiə." Kamel in nar mɨragh ehuə kɨrɨk yame rəmkɨmɨk ye loa kape nəmə Isrel. Nɨpran ramni mə Farisi mɨnə kasəri-pən loa tɨksɨn yame rɨmar, mərɨg khapəh nɨsəri-pənien loa ehuə mɨnə. [q] **23:25** Mak 7:4

narmamə yamə mine kwənhamhə, mine narimnar fam yame rəmkimik.[r]
28 Ye norien kirikianə əmə min, apa iruə, narmamə kasəm norien kapəmiə,
khamə rhuvə. Mərig yerkimiə, rukwar kin nahasien, meinai nakhapəh
nisorien naha nhagin yame nakamhani, masor pik təvhagə has.[s]
29 "!Man! Kimiə Farisi minə mine nəmhajoun minə kape loa.
!Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə! Kapəmiə niniyen in rhuvə, mərig
rikimiə rəmkimik. Kimiə nakhavhirəkin suranə kape profet kape Kughen
minə masor huvə pən marə marə ye təwk ye nəmə atuatuk minə. 30 Kini
mhani mhamə, 'Tukmə yimnisarə ye nipig kape kaha minə kapəmawə,
to yakpihapəh nisasituyen ye kaha yamə mine kimishopni profet minə.'
31 Naksəgkiar məknakin, mamhani hah atuk əmə əmiə, mhani-ərhav
mə kimiə kwənərəus atuatuk minə kape ripmiə kupan yamə mine
kimishopni profet minə. 32 Kini rhuvə əmə- kimiə takasəkeikei misərkin
təvhagə has yame ripimiə minə kimnharikakun.
33 "!Kimiə snek minə, mine nipnət snek minə! ?Rikimiə ramuh mə
ta mə to naksap ta kin narpinien ye nap ehuə uə? Nikam. 34 Ror pən,
yakamher-pre kin profet minə, mine narmamə yamə mine kharkun nar,
mine nəmhajoun minə. Kini nakharuk haktə tiksin ye nai kamarkwao
kin mishopni əriə; naksarkis-arkis tiksin mhauh əriə apa ye nimə kape
nofuginien kapəmiə; kini masəko ta tiksin mamharpəhu əriə mhavən apa
ye taon minə. 35 Ror pən, kimiə takhavəh narpinien kape narmamə yame
kashopni narmamə m-fam yamə mine kisatuatuk; ririkakun ye Ebel yame
in yemə atuatuk muə meriaji-pə Sekaraea[t] ji Berekia, yame kaha kapəmiə
minə kimishopni in ye Nimə Ehuə kape Kughen ye kwenimrhei tebol
mine kwənmhaan rhakə. 36 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narpinien
minə fam e tukruə tuk nəmə Isrel yame kisarə ai taktakun mine.
37 "!Aweh, nəmə Jerusalem, nəmə Jerusalem! Kimiə nakashopni profet
minə kape Kughen. Kini narmamə yamə mine Kughen rimnher-pre kin əriə
tuk əmiə, nakasarkwhopni əriə kin kapier apig. Nipig ripsaah yakorkeikei
mə jakəpkəfugin əmiə maməm əmiə rəmhen kin yame man ramauu tini
minə, mərig kimiə nakasəpəh. 38 Səm-ru. Kughen rimnəpəh əmiə; nahasien
tukrirəh-pikin nimə kapəmiə; nar kirik rikək iran, 39 meinai, yakamni-pre
tuk əmiə mə to nakhapəh nisəm-minien Yo miseriaji takhani mhamə, 'Pəh
kivəh-si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru.' "

Nimtətien minə kape Nipig Kwasig
(Mak 13:1-37; Luk 21:5-36)

24 1 Kini ai, Yesu rimitərhav ye Nimə Ehuə kape Kughen,
mameriwək mamvən, kini narmamə kafan kisəgkiar kin Nimə

---

[r] **23:27** Wok 23:3 [s] **23:28** Luk 16:15 [t] **23:35** Pəh nien mə Sekaraea e rim Jon Baptaes. Nakəm stori kape Sekaraea kupən ye 2 Kron 24:20-22.

Ehuə kape Kughen. 2 Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, “Əmru. Nimə
ehuə minə e, tukohtəg-ətəg ta kapier iran, kipəh nipəhyen kirik.”
3 Kini kwasig ikin, Yesu rimnəriwək iriə kafan narmamə minə mhavən
apa ye tukwas e Olif, misəkwətə. Kini kafan narmamə pisin minə əmə
kimnhavən misəm, mhani-pən tukun mhamə, “Takni-ru mə ?narimnar
minə e tukhauə ye naha nipig? ?Kini naha nimtətien yame tukror əpu mə
Nipig Kwasig rinamuə ipakə?”
4 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Takasərig huvə, tamə yermamə
kirik reikuə irəmiə. 5 Meinai narmamə khapsaah tukhavəh nhagik, kini
mhauə mhani mə iriə e, Kristo. Tukseikuə ye narmamə khapsaah mhavi
nərigien kapəriə. 6 Kini nipig naksərig mə narmamə kamhauh əriə minə,
uə naksərig nəvsaoyen kin nuhyen əjir minə, takhapəh nisakur-akurien,
mhapəh nhaginien. Narimnar mine tukruə məkupən, mərig pəh nien mə
Nipig Kwasig a. 7 Kwənərəus kirik tukruh kwənərəus kirik. Kini narmamə
ye tanə kirik tukhavən tanə pisin mhauh narmamə ikin. Kini nimnimien
tukravən ye tanimtanə. Kini sweiwei tukruh narmamə. 8 Mərig narimnar
minə e in nirikakunien əmə kape nipig əutən, rəmhen kin piraovin yame
rinamərig nəmhəyen tuk neiməkien.
9 “Ye nipig a, tukseighan-pən kin əmiə kimi tikmir minə, tuksor
ahas-pre kimi əmiə. Mishopni əmiə. Kini nəmə kantri pisin pisin minə
tuksəməkin əmiə meinai nakamhavəh nhagik. 10 Ye nipig minə a,
narmamə khapsaah tuksəpəh kapəriə nhatətəyen, miseighan-pən kin əriə
minə ye kwermi tikmir minə kapəriə, kini masəməkin əriə minə. 11 Kini
profet eikuə minə tukhauə miseikuə ye narmamə khapsaah. 12 Meinai
nahasien tukrehuə, ipakə narmamə mifam, norkeikeiyen kapəriə
tukrirkək. 13 Mərig yermamə yame ramərer timtim meriaji Nipig Kwasig,
Kughen tukrivəh miragh in. 14 Kini Nəvsaoyen Huvə kape narmaruyen
kape Kughen, tukni-ərhav ikin minə fam ye tokrei tanə, mə kwənərəus
minə fam tukharkun nisərigien, kini ai, Nipig Kwasig ruə.”
15 (Kini pəh narmamə tuksəvhuekin nəkwəkwə e mharkun). Yesu rini-
pən tuk əriə mimə, “Kini nipig kimiə takhavən ye nəkwai Nimə Ehuə
kape Kughen masəm nar a kamni kimə ‘Nar has yame roriah pik nar,’
yame profet Daniel rimini-ərhav,[u] 16 kimiə e Judia taksap miserkwaig ye
tukwas. 17 Tukmə yermamə ramapis iruə ye nimə kafan to ripəh nivənien
imə tuk nipikien narimnar kafan, mərig pəh rap.[v] 18 Tukmə yermamə
ramərmir yerki nəsimien kafan, to ripəh nivənien yerkwanu tuk nivəhyen
kafan neipən, mərig pəh rap. 19 !Man! Riskai pik tuk nipiraovin yamə
mine khasiai nar, kini mine yamə mine jiriə minə kasəmaah hanə, meinai
tuksərig rahas pik.[w] 20 Taksəhuak tuk nahasien e mə tukripəh nuəyen

---

[u] **24:15** Əm-ru nar e Daniel rimini ye Dan 9:27; 11:31; 12:11. [v] **24:17** Luk 17:31
[w] **24:19** Luk 23:29

mirəh əmiə ye Sabat,[x] uə ye nipig kape nokieiyen, 21 meinai nahasien
ehuə yame tukruə, yermamə ripəh nəm-hanəyen ririkakun ye nipig
Kughen rimnərəhu nimoptanə meriaji-pə taktəkun mine. Kini nahasien
kirik to ripəh nuə-minien nipig kirik rəmhen kin nahasien a. 22 Mərig
Kughen tukrərai ta nipig kape nahasien a yame tukruə iran. Tamə,
narmamə m-fam khamhə tukun. Mərig In rimnərai nipig a mə tukrivəh
miragh narmamə yamə mine In rimirpen əriə mə kafan narmamə minə.
23 "Nipig a, tukmə kirik rimə, 'Səmru. Kristo e,' uə yermamə kirik rimə,
'Səmru, Kristo en,' mərig kimiə to nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.
24 Meinai profet eikuə minə khapsaah tukhauə mhasigəvin Kristo misor
nimtətien mə tukseikuə ye narmamə. Kini misarkut tuk nisəmien swatuk
tuk nivi-tayen narmamə yamə mine Kughen rimirpen əriə. 25 Rikimiə
tukraməkeikei maməsik huvə nəgkiarien yame yimini-ta tuk əmiə,
kwasig ikin narimnar minə e khauə misor nəfrakisien kin.
26 "Ror pən, tukmə yermamə kirik rini-pre tuk əmiə mə, 'Kristo apa ye
tipəvsik,' takhapəh nhavənien mə taksəm. Uə tukmə yermamə kirik rimə,
'In apa ye nəkwai nimə,' takhapəh nhaniyen nəfrakisien iran, 27 meinai
nipig Yo, Ji Yermamə, jakrerig-pə min, jakuə aihuaa əmə, kini narmamə
m-fam tuksəm Yo, rəmhen kin yame karuəruə ramaroapig pirə, narmamə
fiak kisəm. 28 Rəmhen əmə min kin nipig ligkai[y] minə kamhaivə yerpirig
miseiwaiyu masərip tahik, nakharkun mə kəməəm minə apaikin.
29 "Kini nipig kape nahasien ruə mor infamien,
'Mirh tukripis,
kini makuə to rapəh min nəsiəyen;
kini kəmhau minə tuksəsaah,
kini mine narimnar fam ye nimago-ago tukhakiu-
kiu.'[z] *(Aes 13:10, 34:4)*
30 Kwasig ikin, Yo, Ji Yermamə, jaktərhav-pə ye napuə. Kini kwənərəus
minə fam ye tanimtanə tuksəm tuksasək. Kini narmamə tuksəm Yo,
Ji Yermamə, jaksi-pən ye napuə mivəh nehuəyen mine nikhakien.[a]
31 Kini ai, tukher naiyuk, kher-pən kin agelo kafak minə mə tukhavən
misarkurao ye tanimtanə, mine ikin pukaa ye neai misofugin narmamə
yamə mine yimirpen-ta əriə.[b]
32 "Sərig min nuhpikinien kin nai e kamni kimə figtri. Nakharkun mə nipig
kape figtri rimnəpir-pir, mine nipig kape nəsimien kirauə kwis. 33 Rəmhen
əmə kin yame tukmə nahasien ramuə, takharkun mə Yo Ji Yermamə,
yaknamuə ipakə, minamərer ipakə əmə tuk kwəruə ye nimə kapəmiə.

---

[x] **24:20** Meinai loa ramni-əhu narmamə mə tukhapəh niseriwəkien mhavən isok tuk yerkwanu ye Sabat. [y] **24:28** Nəgkiarien Gris ramni man kirik ye English kamni kimə "vulture." [z] **24:29** Joel 2:10 [a] **24:30** Dan 7:13; Sek 12:10; Rev 1:7 [b] **24:31** 1 Kor 15:52; 1 Tes 4:16

34 “Yakamni əfrakɨs tuk əmiə mə narmamə yamə mɨne kamhamragh
ai taktakun, to khapəh nhamhə-famien kwasɨg ikɨn narɨmnar mɨne e
tukpihatərhav-pə. 35 Napuə mɨne nɨmoptanə tukawəkeikei mɨrarkək;
mərɨg nəgkiarien kafak to rɨpəh nɨrkəkien tuk nɨpɨg kɨrik.”[c]

Yermamə rɨkək yame rɨrkun nɨpɨg yame Yesu tukrɨrerɨg-pə mɨn iran

36 Kɨni Yesu rɨmə, “Yermamə kɨrik rɨpəh nɨrkunien nɨpɨg uə aoa
atuatuk kape narɨmnar mɨnə a. Agelo mɨnə apa ye neai kaseinein, kɨni
Yo mɨn, Ji yermamə, yakeinein. Mərɨg Tatə Kughen əmə In rɨrkun nɨpɨg
atuatuk a.[d] 37 Ye nɨpɨg yo Ji Yermamə jakuə iran, tukrəmhen kɨn nɨpɨg
kape Noa kupan, yame narmamə khapəh nɨsor-apnəpənəyen iran.[e] 38 Ye
nɨpɨg a, yapiwən rɨpəh hanə naiyuyen, narmamə kasəvɨgɨn, mamhanɨm,
masor nəvɨgɨnien kape narkurəkien, in e narɨmnar fam yame kɨmɨsor
ye nɨmraghien kapəriə, mɨseriaji-pə Noa rɨmavən ye nəkwai rao kafan,
39 kɨni iriə kɨmɨseinein naha nhagɨn yame tukruə mɨseriaji-pən yapiwən
rɨmnaiyu mɨpɨk əriə fam. In e tukror rəmhen əmə kɨn nɨpɨg yame Yo Ji
Yermamə jakurə iran.[f] 40 Yermamə kɨraru ye nəsimien, kɨni jakvəh kɨrik,
məpəh kɨrik. 41 Piraovɨn kɨraru kaokwətə kwis mawor nəvɨgɨnien, kɨni
jakvəh kɨrik məpəh kɨrik.
42 “Ror pən, takasəkeikei mɨsarha, meinai nakseinein naha nɨpɨg yame
kapəmiə Yermaru tukruə iran.[g] 43 Mərɨg takasəkeikei mharkun nar e.
Tukmə yemehuə kape nimə rɨrkun nɨpɨg atuatuk yenpɨg yame yəkrəh
tukruə iran, kɨni tukraməkeikei mamarha huvə mə yəkrəh tukrɨpəh
neikusien nimə mɨvən imə.[h] 44 Kɨni kɨmiə mɨn takasəkeikei masərer
matuk meinai Yo, Ji Yermamə, jakuə ye nɨpɨg yame rɨkimiə tukrɨpəh
nuhyen.
45 “Rɨkimiə tukraməkeikei maməsɨk huvə norien kape manaja yame
rɨrkun nar, yame ramraptərəkɨn wok kafan mɨpəh nəpəhyen. Yermaru
kafan rɨmnərəhu mə tukror wok a mamehuə ye kafan yorwok mɨnə fam
mɨvəhsɨ-pən nəriə nəvɨgɨnien ye nɨpɨg atuatuk. 46 Kɨni tukmə yermaru
ruə məm manaja kafan, maməm mə ramor huvə wok kafan, kɨni manaja
a tukrarə ye nɨhuvəyen. 47 Yakamni əfrakɨs mə yermaru a tukrərəhu
in ramehuə ye narɨmnar fam kafan.[i] 48 Mərɨg tukmə manaja a in yemə
has, kɨni rɨkin raməsɨk mə, ‘To kafak yermaru rɨpəh nurə-aihuaa-
yen,’ 49 kɨni marar mamvən, mamuh yorwok mɨnə tɨksɨn, kɨni mɨvən
maməvɨgɨn, mamnɨm iriə nəmə kɨsapɨs. 50 Kɨni yermaru kape manaja a
tukruə ye nɨpɨg mɨne aoa yame manaja rɨkin rɨpəh nəsɨkien mə kafan
yermaru tukruə iran. 51 Yermaru a tukror narpɨnien ehuə kɨmi manaja

---

[c] **24:35** Mat 5:18 [d] **24:36** Wok 1:7; 1 Tes 5:1-2 [e] **24:37** Jen 6:5-8
[f] **24:37-39** Jen 7:21-23; Luk 17:26,27 [g] **24:42** Mat 25:13 [h] **24:43** Luk 12:39-40;
Rev 16:15 [i] **24:47** Mat 25:21,23

a, marakikin-pən ikin kwənmhaan kape narmamə yamə mine kapəriə niniyen rhuvə mərig rikiriə rəmkimik. Ikin a, narmamə kisasək pik misəkwəruə ikin.”[j]

Nuhpikinien ye nipiraovin iriə m-fam ten

25 1 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Ye Nipig Kwasig, narmaruyen kape Kughen tukror məkneikin. Nipiraovin, iriə ten. Kamhatərhav yenpig, mhamə tukhavən ye narkurəkien kirik. Kini maseito kin kwən a yame rimnarkurək pə pə əmə tukruə mikir kafan piraovin mhavən ye nimə kamor lafet ikin.[k] 2 Nipiraovin minə a, kirkirip irəriə kisarmar, kini kirkirip irəriə kharkun nar. 3 Iriə kirkirip yamə mine kisarmar, kimnhavəh kapəriə laet minə, mərig khapəh nhavəhyen kerosin[l] rəmhen tuk nivi-pənien ye laet. 4 Mərig nipiraovin kirkirip yamə mine kharkun nar, kamhavəh kapəriə laet kini mhavəh min kerosin rəmhen tuk nivi-pənien ye laet. 5 Kini kwən a yame tukror mared ripəh nuə-aihuaayen. Kini napirien ravəh nipiraovin minə a, kamhavi kəviəm, misapir.

6 “Kini yenpig-əru, kwən kirik rokrən apomh mimə, ‘Kwən yame tukror mared rinamuə. !Hauə misəm!’

7 “Kini nipiraovin iriə ten kimisarha, mhaukrakin laet kapəriə minə. 8 Mərig nipiraovin yamə mine kisarmar khani-pən tuk nipiraovin yamə mine kharkun nar mhamə, ‘!Awi! Havəhsi-pə kerosin rəmhen meinai kapəmawə kerosin ruirkək, kini laet minə natukhapis.’

9 “Mərig nipiraovin yamə mine kharkun nar khani-pən tuk əriə mə, ‘Nikam. Kerosin e ripəh nəmhenien tuk ətawə m-fam. Mərig hareri g mhavən mhavəh nimri kapəmiə kerosin rəmhen apa ye stoa.’

10 “Mərig nipig nipiraovin yamə mine kisarmar kasəriwək, mhavən mə tukhavəh kerosin, kini kwən a yame tukror mared ruauə. Kini nipiraovin yamə mine kasərer matuk kimnhavən iriə min ye nəviginien kape mared. Mhavən imə, kini kətapig.

11 “Kwasig ikin, nipiraovin yamə mine kisarmar kimnhareri g-pə, mhamə, ‘!Yemehuə! !Yemehuə! Ǝhitə, pəh yakhaurə imə.’[m]

12 “Mərig kwən a yame tukror mared rini-pən tuk əriə mə, ‘Yakamni əfrakis mə yo yakeinein əmiə.’ ”[n]

13 Kini Yesu rini ta nuhpikinien, mini-pən tuk əriə mə, “Ror məkneikin, kimiə takasəkeikei misərer matuk, meinai nakseinein nipig mine aoa yame kapəmiə Yermaru tukruə iran.”[o]

---

[j] **24:45-51** Luk 12:42-46 [k] **25:1** Luk 12:35; Rev 19:7 [l] **25:3** Nəgkiarien kape Gris ripəh niniyen “kerosin,” ramni mə “oel.” [m] **25:11** Luk 13:25-27 [n] **25:12** Mat 7:23 [o] **25:13** Mat 24:42

Nuhpikinien ye yermamə kisisər yame kimirhor wok kin mane
(Luk 19:11-27)

14 Kini Yesu rimini nuhpikinien kirik min mimə, "Yakamni min mə
narmaruyen kape Kughen tukror məkneikin. Yemehuə kirik rimnor
apnəpeinə mə tukrivən ye tanə pisin kirik isok. Kini mokrən kin kafan
yorwok misir kirhuə. Kini rərəhu-pən mane ye kwermirisir mə tukrhor
wok kin. 15 Mivəhsi-pən mane[p] kimi ərisir rəmhen tuk nirkunien
kapərisir. Mivəhsi-pən nitip kirkirip kimi yermamə kirik; kini mivəhsi-
pən nitip kiraru kimi yermamə kirik; kini mivəhsi-pən nitip kirikianə
kimi kirik. Kini marar mitərhav mamvən ye kafan nəriwəkien.[q] 16 Kini
yorwok yame rimivəh nitip kirkirip rimavən mor aihuaa əmə bisnes kin,
kini mor win ye kirkirip min. 17 Kini ye norien kirikianə əmə min, yorwok
yame rimivəh nitip kiraru rimavən mor bisnes kin mor win ye kiraru
min. 18 Mərig yorwok yame rimivəh nitip kirikianə in rimavən mikir
nimoptanə minim nitip kape yemehuə kafan.
19 "Kini newk ripsaah ruə mivən. Yemehuə a kape yorwok minə a rirerig-
pə kini mokrən kin ərisir mə tukrəm-ru mə kimirhawor-pən ye kafan mane.
20 Yorwok yame rimivəh nitip kirkirip rimavən mivəh nitip kirkirip min yame
rimnor win iran mimə, 'Yemehuə. Apa kupan, nimivəhsi-pə nitip kirkirip, kini
yimnor bisnes kin, mor win ye yame rəkwakw nitip kirkirip min.'
21 "Kini yemehuə rini-pən tukun mə, 'Nimnor huvə, kini ik yorwok
huvə yame nakamraptərəkin huvə wok kafam kini mipəh nəpəhyen.
Nimnor huvə məkna, ye narimnar tiksin, kini jakərəhu ik nakehuə ye
narimnar ripsaah. !Yuə imə pəh rikirau ragien!'[r]
22 "Yorwok yame rimivəh nitip kiraru ruə məm yemehuə kafan mini-
pən tukun mimə, 'Yemehuə. Apa kupan, nimivəhsi-pə nitip kiraru, kini
yimnor bisnes kin, mor win ye yame rəkwakw nitip kiraru min.'
23 "Kini yemehuə rini-pən tukun mimə, 'Nimnor huvə, kini ik yorwok
huvə yame nakamraptərəkin huvə wok kafam kini mipəh nəpəhyen.
Nimnor huvə məkna, ye narimnar tiksin, kini jakərəhu ik nakehuə ye
narimnar ripsaah. !Yuə imə pəh rikirau ragien!'
24 "Mərig yorwok yame rimivəh nitip kirikianə ruə mini-pən tukun mə,
'Yemehuə. Yakirkun mə kafam norien rəutən. Ik nakampik nəviginien
yame ik nimipəh nəsimien ikin, kini mampik kwənkwai nai yame ik
nimipəh nəmənəyen ikin. Ror pən, yimigin kin ik, 25 mamvən, mikir
nimir merkwaig kin mane. Əm-ru, mane en kafam.'
26 "Kini yemehuə a rini-pən tukun mimə, '!Ik yorwok has kirik!
Nakamarpah pik. Nakwirkun ta mə yakampik nəviginien yame yimipəh

---

[p] **25:15** Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni mə mane e "talen." Talen kirikianə in nərok wok kape newk 15. [q] **25:15** Rom 12:6 [r] **25:21** Mat 24:45-47; Luk 16:10

nəsimien ikin, kini mampik kwənkwai nai yame yimipəh nəmənəyen
ikin. 27 Rhuvə mə to nakpivəh kafak mane mivən mərəhu-pən ye bang,
pəh nipig yame jakrerig iran, jakirkun nivəhyen kafak mane iriu yame
rəkwakw.'
28 "Kini yemehuə rini-pən tuk kafan yorwok minə tiksin mimə, 'Havəh-
si ta mane tukun mivəhsi-pən kimi yorwok e yame rimivəh nitip ten,
29 meinai yermamə yame ravəh nar kirik, tukpivəhsi-pən min tiksin
kimin. Mərig yermamə yame kafan nar kirik rirkək, tukpivəh-si ta fam
kafan narimnar minə.[s] 30 Kini arakikin-pən yorwok e yame ramarpah,
meinein norien nar huvə kirik ye nəpignəpien- ikin kamasək ikin,
kaməkwəruə ikin.' "[t]

Nuhpikinien ye sipsip minə mine nəni minə

31 Kini Yesu rimini mimə, "Nipig Yo Ji Yermamə jakuə ye nikhakien
mine nəsaninien kafak, kimawə agelo minə fam, Yo King, jakwəkwətə
ye kafak jea mamarmaru ye nəsaninien mine nikakien kafak.[u]
32 Narmamə m-fam ye kantri minə fam tuksofugin əriə minə ye nimrik,
kini jakor narimnar rəmhen kin yermamə yame ramarha tuk sipsip
minə, maməwhai sipsip minə mine nəni minə.[v] 33 Jakəwhai sipsip minə
tukhavən ye kwermik matuk; kini nəni minə tukhavən ye kwermik
mawor.
34 "Kini Yo, King, jakni-pən tuk yamə mine kasərer ye kwermik
matuk mə, 'Hauə. Kimiə e yamə mine Rimik Kughen rimnautə-pre kin
kafan nihuvəyen kimi əmiə. Hauə mhavəh naha nhagin yame Kughen
rimnərəhu karin mə kapəmiə. Hauə misarə əfrakis ye narmaruyen kafan
yame rimnor əpnəpeinə iran mə kapəmiə kwasig ikin ror tokrei tanə.
35 Hauə mhavəh, meinai nipig yimnəmkərəv, nimnhavəhsi-pə nəviginien;
kini nipig yimnəkwakwə, nimnhavəhsi-pə nu; kini nipig yimaurə
rəmhen kin yepsipis, nimnhakir Yo mhavən ye kapəmiə rukwanu;[w]
36 kini nipig kafak neipən rimikək, nimnhavəhsi-pə neipən kimi yo; kini
nipig yimnamhə, nimisəm huvə Yo; kini nipig yimnamarə ye kalabus,
nimnhauə mhavaag-pə kin Yo.'
37 "Kini nəmə atuatuk minə tukhani-pə tuk Yo mhamə, 'Yermaru.
?Naha nipig yimisəm Ik nimnəmkərəv, kini yaksəvigin Ik? ?Uə naha
nipig nimnəkwakwə, yakhavəhsi-pre nu kimik? 38 ?Kini naha nipig
yimisəm Ik yepsipis kini yakhakir ik mhavən yerkwanu? ?Uə naha nipig
kafam neipən rimirkək kini yakhavəhsi-pre neipən kimik? 39 ?Kini naha
nipig yimisəm nakamhə uə nimnamarə ye kalabus, kini yimnhaurə
mhavaag-pre kin Ik?'

---

[s] **25:29** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 [t] **25:30** Mat 8:12; Luk 13:28 [u] **25:31** Mat 16:27; 19:28 [v] **25:32** Esik 34:17; Rev 20:11-13 [w] **25:35** Aes 58:7

40 “Kini Yo, King, jakni-pən tuk əriə mə, ‘Yakamni əfrakis mə naha
nhagin yame nimisor kimi piak kirik, nar apnapig mə in yermamə
apnapig əmə, mərig nimisor kimi Yo.’[x]
41 “Kini ai, jakni-pən tuk yamə mine kasərer ye kwermik mawor mə,
‘Havən isok tuk Yo. Kughen rinərəhu ta kapəmiə narpinien. Havən ye nap
ehuə yame ramuək rerin, yame kimnor kape Setan mine yarmhə minə
kafan.[y] 42 Havən isok meinai nipig yimnəmkərəv, nimnhapəh nhavəhsi-
pəyen nəviginien kimi Yo. Kini nipig yimnəkwakwə, nimnhapəh
nhavəhsi-pəyen nu kimi Yo. 43 Kini nipig yimaurə rəmhen kin yepsipis,
nimnhapəh nhakirien Yo mhavən yerkwanu. Kini nipig kafak neipən
rikək, nimnhapəh nhavəhsi-pəyen neipən kimi Yo. Kini nipig yimnamhə,
mine nipig yimnamarə ye kalabus, nimnhapəh nhaurəyen mhavaag-pə
kin Yo.’
44 “Kini iriə min tukhani-pə tuk Yo mhamə, ‘Yermaru. ?Naha nipig
yimisəm Ik nimnəmkərəv iran, uə nimnəkwakwə iran, uə Ik nimauə
yepsipis, uə kafam neipən rikək, uə nimnamhə, uə nimnimarə ye
kalabus, kini yakhapəh nhaurəyen mhavaag-pre kin Ik?’
45 “Kini jakni-pən tuk əriə mə, ‘Yakamni əfrakis tuk əmiə mə tukmə
nakhapəh nisasituyen ye piak kirik, nar apnapig mə in yermamə apnapig
əmə, mərig nakhapəh nisasituyen irak.’
46 “Kini iriə tukhavən mhavəh narpinien yame infamien rikək. Mərig
nəmə atuatuk tukhavəh nimraghien rerin.”[z]

Nəmehuə kape nəmə Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

26 1 Kini Yesu rəgkiar ta, mini-pən tuk kafan narmamə minə mə,
2 “Nakharkun mə tuknahu ror nipig kape lafet kape Pasova. Kini
tukeighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, kəsik haktə Yo ye nai kamarkwao
kin.”[a]
3 Kini jif pris minə mine nəmehuə kape nəmə Isrel kimisofugin əriə
minə ye nimə kape hae pris, nhagin e Kaeafas. 4 Mamharai mhun mə
tukharaptərəkin apis-apis Yesu mishopni. 5 Mamhani mhamə, “Mərig to
khapəh nisorien ye nipig kape nəviginien ehuə, tamə narmamə khauh
apnapig əmə əriə minə.”

Piraovin kirik ramətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Kini Yesu ramarə apa Betani, imei kwən kirik nhagin e Saemon,
yame apa kupən rimivəh nimhəyen əutən ye tikin. 7 Kini Yesu raməvigin,

---

[x] **25:40** Prov 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 [y] **25:41** Mat 7:23 [z] **25:46** Dan 12:2; Jon 5:29
[a] **26:2** Eks 12:1-27; Mat 20:18

məkneikin piraovin kirik ruə mivəh botel senta kirik kimnor kin kapier kirik nhagin e alabasta. Senta a, nimrin rhaktə pik. Kini in ruə mətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu.[b]

8 Mərig narmamə kafan minə niemha rhai əriə khamə, "?Rhawor pian e ramoriah senta e? 9 Rhuvə pik mə to in ror salem kin; mirkun nivəhyen mane ehuə kin tuk nivəhsi-pənien kimi yavən has minə."

10 Mərig Yesu ruirkun nərigien kapəriə, mimə, "!Ei! Hapəh pian en. ?Rhawor nakashek in? In ramor nar huvə kirik kimi Yo. 11 Yavən has minə tukasəmir kimiə miriə nipig fam. Mərig Yo jakpəh nəmirien kitawə-m kimiə nipig fam.[c] 12 Piraovin e ravi-təgpən senta ye niprak mapnəpenə ye niprak mə tuknim Yo. 13 Yakamni əfrakis tuk əmiə mə ikin pukaa ye tokrei tanə yame kamni-ərhav Nəgkiarien Huvə ikin, tukaməvsao min kin norien kape pian e, pəh narmamə rikiriə tukraməsik in."

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə kafan
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Kini Judas Iskariot, in yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, rivən məm jif pris minə 15 maiyoh əriə mimə, "?Takhavəhsi-pə naha nhagin kimi yo tukmə yakeighan-pre kin Yesu kimi əmiə?" Kini kishen-pən fiftin taosen vatu kimin.[d] [e] 16 Kini ririkakun ye nipig a, Judas rimnamərig nipig yame tukreighaan-pən kin Yesu kimi əriə.

Lodsapa
(Mak 14:12-25; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-26)

17 Kini ye nirikakunien kape nipig kape lafet e kamni kimə Bred yame Yis Rirkək iran, kini narmamə kape Yesu kisaiyoh-pən In mhamə, "?Nakmə jakhaukaa misor apnəpenə ye nəviginien kape Pasova?"[f]

18 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Havən apa ye taon, kini masəm yermamə kirik mhani-pən tukun mhamə, 'Yhajoun ramni mə nipig yame Kughen rimirpen ta mə kafan, ruauə ipakə. Kini tukror nəviginien kape Pasova iriə kafan narmamə minə ye kafam nimə.' "

19 Kini narmamə kape Yesu minə khatərhav, misor naha nhagin yame Yesu rimini mə tuksor tuk nor-əpnəpənəyen ye nəviginien kape Pasova.

20 Yenpig, Yesu ruə iriə narmamə twelef kafan misofugin misəvigin ye tebol. 21 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Yakamni əfrakis tuk əmiə mə kimiə kirik tukreighaan-pən kin Yo kimi tikmir minə kafak."

22 Kini narmamə kafan minə rikiriə reiwaiyu, kini iriə kirikianə kirikianə kisaiyoh-pən In mhamə, "?Yermaru, pa? Pəh nien mə yo."

---

[b] **26:7** Luk 7:37-38 [c] **26:11** Dut 15:11 [d] **26:15** Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni mə "kishen-pən silva toti." [e] **26:15** Sek 11:12; Jon 11:57 [f] **26:17** Eks 12:14-20

23 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə kirik yame yakaweires kwis
bred ye supsup ye bol tukreighaan-pən kin Yo kimi kafak tikmir minə.[g]
24 Yo Ji Yermamə jakaməkeikei mimhə rəmhen kin yame Nəkwəkwə
kape Kughen rimini kupən.[h] !Kini mərig rahas pik tuk yermamə yame
tukreighaan-pən kin Yo ye kwermiriə! !Kwən a tukrivəh narpinien
ehuə!”[i]
25 Kini Judas e yame natukreighan-pən kin Yesu ye kwermi kafan
tikmir minə rimnaiyoh mimə, “?Pa ai? ?Yo?”
Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, “Ǝwəh. Ik atuk nimini.”
26 Kini kasəvigin hanə, Yesu rivəh bred məhuak mini vi vi Kughen
tukun, makapir mivəhsi-pən kimi kafan narmamə minə mimə, “Sən. In
e niprak.” 27 Kini mivəh kap waen mini vi vi Kughen tukun, mivəhsi-
pən min kimi əriə, kini mimə, “Kimiə m-fam hanim. 28 Nitawik e.
Ramor nərigien kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə tuk nuəyen
məmir-ərhav. Tukraiyu mirisin ta təvhagə has kape narmamə khapsaah.[j]
29 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mimə to yakpəh ninim-minien waen
meriaji minim min waen ye narmaruyen kape Rimik.”
30 Kini kimisəni nipei əhuak kirik, mhatərhav mhavən ye tukwas
Olif.[k]

Yesu rimə Pita tukrini mə in reinein In
(Mak 14:26-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

31 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, “Tuk yenpig əmə e, taksəm
naha nhagin yame tukor irak tukritərhav-pə, nhatətəyen kapəmiə mifam
tukrimir, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə,
“ ‘Jakuh yermamə yame ramarha huvə tuk sipsip minə,
kini sipsip kafan minə tuksaiyu rik rik.’ ” *(Sek 13:7)*
32 Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, “Mərig nipig jakimragh min,
jakəkupən kin əmiə mivən apa Galili.”[l]
33 Mərig Pita rimini-pən tukun mimə, “Tukmə ror nhatətəyen kapəriə
tiksin tukrimir; mərig nhatətəyen kafak to rapəh nimirien.”
34 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə man
tukripəh nəkakə-hanəyen, ik takni m-kisisər mə nakeinein Yo.”[m]
35 Mərig Pita rarə mini-pən skai min mimə, “!Nar apnapig tukmə
khamə tukshopni ərau mik, to yakpəh niniyen mə yakeinein Ik!” Kini iriə
fam khani əmə min nəgkiarien ai.

---

[g] **26:23** Sam 41:9 [h] **26:24** Sam 22 mine Aes 53 kirani mirəmə mə Mesiah tukraməkeikei mimhə mivəh narpinien kape təvhagə has kape narmamə. [i] **26:24** Nəgkiarien kape Gris ramni mə, “!Ripimə kwən ripipəh narha-pə-yen ye tokrei tanə, ripihuvə!” Mərig niprai nəgkiarien ramni mə, “tukrarə ye narpinien ehuə.” [j] **26:28** Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1 Kor 10:16 [k] **26:30** Luk 22:39; Jon 18:1 [l] **26:32** Mat 28:7,16 [m] **26:34** Mat 26:69-75

Yesu rɨmavən apa Getsemane maməhuak
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Kɨni ai Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə khavən yerkwanu kɨrik,
nhagɨn e Getsemane. Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Kɨmiə
taksəkwətə eikɨn e. Pəh yakvən aikɨn a maməhuak."
37 Kɨni In mɨkɨr Pita mɨne ji Sebedi mir, irisɨr min. Rɨkin rərhakɨs pɨk.
38 Kɨni mɨni-pən tuk ərisɨr mɨmə, "Rɨkik rərhakɨs pɨk ipakə yakmhə.
Takarhəmɨr eikɨn e, marharha-huvə kɨtawə-m kɨmiə."[n]
39 Kɨni In rəriwək mɨvən kəskəh əmə mənɨmkur mənɨm-pən nɨmrɨn ye
nɨmoptanə maməhuak. Maiyoh Kughen mɨmə, "!Aweh! Rɨmɨk, tukmə
rɨkim ragien, vəhsi-ta nəmhəyen yamə mɨne tukpihauə. Mərɨg takpəh
norien ye nərɨgien kafak; mor əmə ye kafam nərɨgien."
40 Kɨni ai, In rɨrerɨg-pən mɨn tuk ərisɨr, məm kwərhapɨr yeru. Kɨni rɨni-
pən tuk Pita mə, "!Eh! ?Rhawor nakrhapɨr? ?To naksarha huvə kɨtawə-m
kɨmiə kape nɨpɨg kwakwə uə? 41 Kɨmiə takasərɨg əmiə. Takasəkeikei
masəhuak mə nar kɨrik tukrɨpəh norien əmiə nakhamɨr. Rɨkimiə rəsanɨn
mərɨg nɨpraimiə rəpou."
42 Kɨni ai In mɨrerɨg mɨn maməhuak yame ror kɨraru kɨn. Mɨmə, "Rɨmɨk,
tukmə jakaməkeikei mɨvəh nəmhəyen yame tukruə, kɨni pəh ror nəkwam."
43 Kɨni ai mɨrerɨg-pən mɨn, məm irisɨr kwərhapɨr yeru mɨn, meinai napɨrien
rɨmɨvəh nɨmrɨrisɨr. 44 Kɨni ai In rɨmnəpəh mɨn ərisɨr mɨvən maməhuak yame
ror kɨsisər kɨn mamni nəgkiarien yame rɨmɨni ta. 45 Marə muə mɨn tuk
kafan narmamə mɨnə mɨmə, "?Rhawor? ?Nakarhapɨr hanə? !Nəmhen! Nɨpɨg
ruauə pakə ta yame yermamə tukreighaan-pən kɨn Yo, Ji Yermamə, jakvən
ye kwermɨ narmamə hah mɨnə. 46 Rhekɨmter, pəh kamhavən. !Yermamə
yame tukreighaan-pən kɨn Yo ye kwermɨ tɨkmɨr mɨnə kafak ruauə ta ipakə!"

Tɨkmɨr mɨnə kape Yesu kɨmnhauə mharaptərəkɨn In
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:2-11)

47 Nɨpɨg Yesu raməgkiar hanə, məknekɨn Judas, yermamə kɨrik ye
narmamə twelef kape Yesu rɨtɨrhav-pə. Nukwhao ehuə kamhakwasɨg kɨn.
Mamhapɨk nau nisə mɨne kwətavhə kapəriə. Jif pris mɨnə mɨne nəmehuə
mɨnə kape nəmə Isrel, kɨmɨsher-pən kɨn nukwhao a. 48 Judas ruɨni-pən
ta tuk əriə mɨmə, "Yermamə yame jakəturəm-pən iran, yermamə e in en
takharaptərəkɨn."
49 Judas ruə məm Yesu mɨni-pən tukun mɨmə, "!Rhuvə, Yhajoun!"
Məturəm-pən kɨmin.
50 Kɨni Yesu rɨni-pən tukun mə, "Yo kɨrik, or nar yame nɨmauə mə
takor."

---

[n] **26:38** Jon 12:27

Kini narmamə minə a khauə mharaptərəkin Yesu. 51 Kini yermamə
kirik kape Yesu rivən mirəh nau nisə kafan, mowhan mərəru ta
nimətərgi slef kirik kape hae pris.[o]
52 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "!Ah! Vai-pən kafam nau ye
tamhekin, meinai narmamə yamə mine kasərai əjir kin nao, tukpiərəpni
min əriə kin nao.[p] 53 Rikimiə raməsik mə yakirkun nokrənien kin Rimik,
taktakun əmə tukrher-pə kin agelo minə taosen taosen tukhauə misasitu
irak. 54 Mərig to yapior məknakin, to nəgkiarien kape Kughen ripipəh
nuəyen mor nəfrakisien kin."
55 Ye nipig a, Yesu rimini-pən tuk nukwhao mimə, "?Rhawor? ?Kimiə
nakhamə ta Yo yermamə kape nəkrəhyen uə nhopniyen yermamə,
nakamhapik nau nisə mine kwətavhə mamhauə mə takharaptərəkin
Yo? Nipig fam kitawə-m kimiə kasəmir ye Nimə Ehuə kape Kughen,
yakaməwhag. Mərig nakhapəh hanə nharaptərəkinien Yo.[q] 56 Mərig
nəmhen. Naha nhagin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini
tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin."[r] Kini kafan narmamə minə
kimisəpəh In misap.

Yesu ramərer ye nimri kaonsel
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

57 Kini khakir Yesu mhauə kimi hae pris, nhagin e Kaeafas.
Nəmhajoun kape loa kape Moses, mine nəmehuə minə kape nəmə Isrel
kwəsofugin ta əriə minə aikin. 58 Kini Pita rikwasig kin əriə, mipəh
nivən-pakəyen tuk Yesu. Nipig ruauə pakə tuk nimə kape hae pris, kini
mivən mamkwətə iriə mobael minə kape hae pris, mə tukrəm-ru mə
tukhawor Yesu.
59 Kini jif pris minə mine narmamə kape kaonsel kasarha-kin
narmamə tiksin yame tukhauə miseikuə mamhani hah Yesu, ai khauh
mishopni Yesu tukun. 60 Nar apnapig narmamə khapsaah khauə
miseikuə iran mamhani hah In, narmamə kape kaonsel khapəh nisəm-
pəniən nar has kirik iran.
Kasəgkiar mamhavən yermamə kiraru kwhekimter, 61 mirəni mirəmə,
"Kwən e rimini mimə, 'Yo jakəvitəg-ətəg Nimə ehuə kape Kughen; mərig
kwasig ikin ye nipig kisisər, jakərip yame rivi.' "[s]
62 Kini ai, hae pris rərer mini-pən tuk Yesu mimə, "?Rhawor nakpəh
nəgkiarien? ?Rhawor ye nəgkiarien mine kamhani-pre iram?"
63 Mərig Yesu rərer əmə mapnapig.

---

[o] **26:51** Jon 18:26 [p] **26:52** Jen 9:6; Rev 13:10 [q] **26:55** Luk 19:47; 21:37 [r] **26:56** Yesu ramni mə profesi ye Sek 13:7 tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə tukhauh In, kini kafan narmamə tuksaiyu rik rik. Əm-ru min Mat 26:31.
[s] **26:61** Jon 2:19-21

Kini hae pris rarar maiyoh min mimə, “?Rhawor? Ik takaməkeikei mivəh kwəsu ye nhag Kughen yame ramragh, mini-pə tuk əmawə mə ?Ik e Kristo, ji Kughen uə nikam?”[t]

64 Kini Yesu rimə, “Rəmhen əmə kin yame nakamni. Kini yakamni-pre tuk əmiə mə, tuk nipig kirik, takpisəm Yo, Ji Yermamə, jakəkwətə ye kwermi Kughen matuk yame nagheen rehuə. Kini takpisəm min Yo jaksi faktə ye napuə meiwaiyu-pə.”[u]

65 Kini hae pris reikus neipən kafan [meinai niemhaa rimnhai pik]. Mimə, “!Raməgkiar məkneikin mamni hah Kughen! ?Rhawor e kitawə kasarha-kin hanə yermamə yame tukrini hah in? Nakwəsərig ta mə rimini hah Kughen.[v] 66 ?Rikimiə ramhaw əsik? ?Tukshawor In?”

Kini khamə, “In rimnor nar has kirik yame tukraməkeikei mimhə tukun.”[w]

67 Kini kisərig-əvhin nimri Yesu, misəsik In kin kwermiriə, kini tiksin kimisərip In.[x] 68 Kini [tiksin kisərkis nimrin[y]] misərip In mhamə, “!Eh! Kristo. Tukmə ik profet, ni-ru mə pa e ramuh Ik.”

Pita ramni mə in reinein Yesu
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

69 Kini Pita raməmir ipakə tuk nimə ehuə kape hae pris, kini piraovin kirik, yor wok kape hae pris, ruə mini-pən tukun mimə, “Eh, kimiru Yesu yemə Galili nimnawəriwək.”

70 Mərig Pita rini-əhu ye nimririə, mimə, “Nikam. Yo yakeinein əfrakis nar en nakamni.” 71 Mitərhav meiwaiyu min maməmir ye kwəruə kape rukwanu ai.

Kini piakəskəh pisin kirik ruə məm in. Minamni-pən tuk narmamə minə aikin mimə, “Kwən e, iriu Yesu yemə Nasaret kimnawəriək.”

72 Mərig Pita rivəh kwəsu mə pian a rameikuə; kini mimə, “Yakeinein kwən a.”

73 Kasəkwətə mamhavən, narmamə yamə mine kasəmir aikin khani-pən min tuk Pita mhamə, “Nəfrakis, ik əfrakis kirik min a. Nakəgkiar, yaksərig mə kimiru Yesu nimirasi-pən ye tamhekin kirikianə.”

74 Kini Pita rimə “Yo yakeinein yermamə en yame nakamhani. To yakameikuə, Kughen tukror narpinien kimi yo.” Məknekin, man rəkakə. 75 Kini Pita, rikin raiyu məsik nəgkiarien yame Yesu rimini mimə, “Man tukripəh hanə nikakəyen, kini takni m-kisisər mə ik nakeinein Yo.” Kini ritərhav; rikin rərhakis mamasək.[z]

---

[t] **26:63** Aes 53:7; Mat 27:12 [u] **26:64** Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 [v] **26:65** Mat 9:3; Jon 10:33 [w] **26:66** Lev 24:16; Jon 19:7 [x] **26:67** Aes 50:6; 53:5 [y] **26:68** Matiu ripih niniyen mə kimisərkis nimrin, mərig Luk ramni ye Luk 22:64. [z] **26:75** Mat 26:34

Judas rɨmnhopni atuk in
(Wok 1:17-19)

27 1 Yenpɨg-enpɨg əgkap, jif pris mɨnə fam mɨne nəmehuə kape nəmə
Isrel kɨmnhauə kɨrikianə mhani kɨrikianə mə tukhopni Yesu.
2 Kɨni mharkwəji In, mhakɨr mhavən kɨmi Paelat e, gavman kape Rom.
3 Nɨpɨg Judas e yame rɨmneighan-pən kɨn Yesu kɨmi kafan tɨkmɨr mɨnə,
rɨmnəm mə kɨmnhavi-ərhav Yesu mhamə tukrɨmhə, rɨkin rɨmhə pɨk tuk
naha nhagɨn yame in atuk rɨmnor, kɨni mɨvəhsi-pən fiftin taosen vatu a
rɨrerɨg-pən mɨn tuk jif pris mɨnə mɨne nəmehuə kape nəmə Isrel. 4 Kɨni
mɨmə, "Yɨmnor təvhagə has, meighan-pən kɨn kwən kɨrik yame rɨpəh
norien nar has kɨrik kɨmi kafan tɨkmɨr mɨnə, mə tukshopni in."
Kɨni khamə, "Kafam atuk. Kapəmawə kɨrik nar kɨrik rɨkək."
5 Məkneikɨn Judas raraka-pən kɨn mane ye Nimə Ehuə kape Kughen
mɨtərhav. Mamvən, mɨjir-əpni atuk in.[a]
6 Kɨni jif pris mɨnə khapɨk mane mhamə, "Rapəh natuatukien ye loa
kapətawə mə tuksərəhu-pən mane e iriə mane kape Nimə Ehuə kape
Kughen, meinai kɨmɨvəh nɨmrɨ yermamə kɨn." 7 Kɨni kɨmnhani mhamə
tukhavəh mane a mhavəh nɨmrɨ nɨmoptanə kɨrik apa "Kamor sospen
ikɨn." Nɨmoptanə a, kɨmɨnɨm yepsɨpɨs mɨnə aikɨn. 8 Tuk nar e, ruə meriaji-
pə ai taktakun, kamni kɨmə nɨmoptanə a, "Nɨtə rɨmnaiyu ikɨn." 9 Nar
a rɨtərhav mor nəgkiarien kape Jeremaea ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn
yame rɨmɨni mə, "Nəmə Isrel khamə mane ye kwən a fiftin taosen vatu.
Kɨni kɨmnhavəh mane a, 10 mhavən, mhavəh nɨmrɨ nɨmoptanə e 'Kamor
sospen ikɨn.' Kɨsor rəmhen kɨn yame Kughen rɨmɨni-pə tuk yo mə tuksor."
(Jer 19:1-13; Sek 11:12-13)

Yesu rɨnmərer ye nɨmrɨ Paelat
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5,13-25; Jon 18:33–19:6)

11 Kɨni Yesu rɨnamərer ye nɨmrɨ gavman kape Rom e Paelat. Kɨni Paelat
raiyoh-pən In mɨmə, "?Ik king kape nəmə Isrel uə?"
Kɨni Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, "Rəmhen əmə kɨn yame ik nakamni."
12 Kɨni jif pris mɨnə mɨne nəmehuə mɨnə kape Isrel kɨmnhani hah In,
mərɨg In rɨpəh nəgkiarien.[b] 13 Kɨni Paelat raiyoh mɨn In mə, "?Rhawor?
?Nakpəh nərɨgien əriə kamhani nəgkiarien rehuə iram uə?"
14 Mərɨg Yesu rapnapɨg əmə, mɨpəh nhorpɨnien nəgkiarien yame
kamhani. Kɨni Paelat rɨmnəm rakur.
15 Ye newk mɨnə fam, nɨpɨg kape nəvɨgɨnien kape Pasova, nəmə Isrel
kharkun nhaniyen nhag yermamə kɨrik kɨvəhsi-pən ta in ye kalabus, kɨni
gavman tukraməkeikei mɨrɨsɨn in ramvən. 16 Kɨni ye nɨpɨg a yemə has

---

[a] **27:5** Mat 26:14-15; Wok 1:18-19 [b] **27:12** Aes 53:7

kirik ye kalabus, narmamə m-fam kharkun. Nhagin e Barabas. 17 Kini
kuwhen ai rofugin, kini Paelat raiyoh əriə mə, "?Nakhamə jakrisin
pa nhagin rirerig-pre tuk əmiə? ?Barabas, uə Yesu yame kamni kimə
Kristo?" 18 Ramaiyoh məknaikin meinai in rimnəm ta mə jif pris minə
kimisərəhu-pən Yesu ye kwermin meinai kasəməkin Yesu tuk yamai mə
narmamə m-fam kimisorkeikei In.[c]

19 Kini Paelat rəkwətə-pən ye jea kape nəkirien nəgkiarien, məkneikin
kafan piahuaru rher-pən kin nəgkiarien kimin, mimə, "Kafam kirik nar
kirik rikək takor ye kwən en. In yemə atuatuk. Yimnəm nəmrərhavyen
kirik iran e taktakun, yakərig rahas pik tukun."

20 Mərig jif pris minə mine nəmehuə kape Isrel kimnhani mhani-
pən tuk kuwhen ai mhamə, "Taksaiyoh gavman mə tukririsin Barabas,
mhopni Yesu."

21 Kini Paelat raiyoh-pən əriə mə, "?Iriu pa nhagin jakrisin rirerig-pre
tuk əmiə?"

Khamə, "!Barabas!"

22 Mərig Paelat rimə, "?Mərig jakhawor ye Yesu e kamni kimə Kristo?"

Khamə, "!Ǝsik haktə ye nai kamarkwao kin!"

23 Mərig Paelat raiyoh əriə mimə, "?Tuk naha? ?Rimnakapir naha loa?"

Mərig kisokrən apomh pik min mhamə, "!Ǝsik haktə ye nai kamarkwao
kin!"

24 Kini Paelat rəm mə to ripəh nini-əhuyen nəgkiarien kapəriə, kini
iriə kinasərer matuk tuk nhauhyen əriə minə. Məkneikin rivən mərav
ye nimri narmamə [ror nimtətien mə kafan kirik nar kirik rikək]. Kini
mimə, "Tukmə nitawin raiyu, pəh nien mə yo yimnor. Raməmir irəmiə."[d]

25 Kini narmamə mi-fam kimnhani mhamə, "Pəh nitawin tukraməmir
irəmawə mine kapəmawə kwajikovə minə."[e]

26 Kini Paelat ririsin Barabas rirerig-pən tuk əriə. Kini mimə tukuh
Yesu, kikir kavən, kəsik haktə ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kimisarh iakei ye Yesu
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

27 Kini mobael tiksin kape gavman khakir Yesu mhavən ye nimə ehuə
kape Paelat kini misokrən kin nukwhao kape mobael minə mə tukhauə.
28 Kini khavəhsi-ta kafan neipən, mharəh kot kirik rəwhao, rəmhen
kin kot kape yermaru, misarkaoh-pən kin kimin.[f] 29 Kini mharəh
nərəus kirik ror nirhin, misor kəvəvhao kin, rəmhen kin kəvəvhao kape
yermaru, mhaukrai-pən ye kapən kapə. Mhavəhsi-pən kaskin kirik ye
kwermin matuk, misənimkur ye nimrin mhamə kamhasiai In. Kini
misarh iakei iran mamhani mhamə, "Ik e yermaru kape nəmə Isrel.

---

[c] **27:18** Jon 11:47-48; 12:19 [d] **27:24** Dut 21:6-9 [e] **27:25** Wok 5:28 [f] **27:28** Luk 23:11

!Kimawə yakamhasiai Ik!" 30 Kini masərig-əvhin, mharəh kaskin a mhauh
kapən kapə kin mi-khapsaah.[g] 31 Kini misarh iakei fam iran, mharəhsi-ta
min kot əwhao mhavəhsi-pən kafan neipən. Mhakir mhatərhav, mhavən
mə tukharuk haktə ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kimnharuk haktə Yesu ye nai kamarkwao kin
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

32 Nipig kamhauə ye swatuk, misəm yemə Saerin kirik, nhagin e Saemon.
Kini khani-əhu masəkeikei kimin mə tukrirəh nai kamarkwao kin kape
Yesu. 33 Kini iriə mhakir Yesu mhavən ikin kirik nhagin e Golgota (yame
nipran rimə, kwənmhaan kape kerhə irə jir).[h] 34 Ikin aikin a, kimivəhsi-pən
waen kimi Yesu ikin yame kimnəvit-pən nar əukəh kirik iran tuk nini-
əhuyen nəməmhəyen. Mərig Yesu rinim əsigəvin əmə, mipəh ninimien.[i]
35 Kini kimnharuk haktə In ye nai kamarkwao kin. Kini misəwhai
kafan neipən masəukir tukun, mə tukmə yame rapita, kini in ravəh
kafan. Nar e ritərhav-pə mor nəgkiarien kupan kape profet ruauə minor
nəfrakisien kin yame ramni mə,
"Kimisəwhai neipən kafak misarukin daes tukun."[j] *(Sam 22:18)*
36 Kini misəkwətə aikin masarha tukun. 37 Kini kirai-pən nəgkiarien
kirik ye nai kirik ramni mə kimisəm-pən nar has kirik iran mimə, "In
e Yesu, King kape nəmə Isrel." Kini kisarkwətərəkin-pən a kapən kapə
ikin yerpirig. 38 Kini mharəh yeməkrəh mir kiraru, mharuk haktə min
əriu irisir Yesu. Kirik ye matuk, kirik ye mawor.[k] 39 Kini narmamə
yamə mine kasəriwək ye swatuk kisarha-pən misəm, kisarh iakei iran.
Kasəwhan-əwhan kapəriə kapə,[l] 40 mhamə, "!Eh! !Ik yermamə kape
natmətəg-ətəgien Nimə Ehuə kape Kughen mine nor-minien ye nipig
kisisər əmə![m] Intah. Tukmə Ik Ji Kughen əfrah, eiwaiyu-ru ye nai
kamarkwao kin mivəh miragh atuk Ik."
41 Kini ye norien kirikianə əmə min, jif pris minə mine nəmhajoun
minə kape loa kasarh iakei min iran. 42 Mamhani-pən tuk əriə minə
mhamə, "In rivəh miragh ta narmamə khapsaah. Mərig ripəh nəmhenien
tuk nivəh-miragh-atuk-ien In. Rhuvə mə king kape nəmə Isrel
tukreiwaiyu ye nai kamarkwao kin pəh kisəm, kini mhani nəfrakisien
iran. 43 In rhatətə ye Kughen. Tukmə Kughen rorkeikei, pəh rivəh-si ta In.
Meinai In ramni mə In Ji Kughen." 44 Kini ye norien kirikianə əmə min,
yeməkrəh mir yame kimiruk haktə ərisir Yesu kawarpakwə kimin.

---

[g] **27:30** Aes 50:6 [h] **27:33** Nəgkiarien e "Golgota" ye nəgkiarien kape nəmə Rom ramni mə "Kalfari", nipran rimə "kerhə irə jir." [i] **27:34** Sam 69:21 [j] **27:35** Nəgkiarien e rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Matiu atuk rimirai, uə yermamə kirik rimnəsək-əpnis ye nəgkiarien kape Matiu. [k] **27:38** Aes 53:12 [l] **27:39** Sam 22:7; 109:25 [m] **27:40** Mat 26:61; Jon 2:19

Yesu rɨmamhə
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

45 Yerkweiha əmə, mərɨg nəpɨgnəpien ruə muvrɨg əpɨs tanɨmtanə
meriaji tri klok. 46 Kɨni ye tri klok, Yesu rokrən apomh mɨmə, "Elae,
Elae. ?Lama sabaktani?" Nɨpran rɨmə, "!Kughen kafak! !Kughen kafak!
?Rhawor nakamapitan kɨn Yo?"[n]
47 Kɨni narmamə tɨksɨn yamə mɨne kasərer aikɨn mɨsərɨg nəgkiarien ai
mhamə, "Sərɨgru. In ramokrən kɨn Elaeja."
48 Məkneikɨn, kwən kɨrik raiyu ətkin mɨvən mɨrəh nɨpar-par neipən
meires ye waen əkwahir. Mərkɨs-pən ye nai apomh kɨrik kɨni mɨvəhsi-
haktə pən kɨmi Yesu mə tukrɨnɨm.[o] 49 Kɨni narmamə mɨnə tɨksɨn khamə,
"Apəh. Pəh kɨsəm ru mə to Elaeja ruə mɨvəh mɨragh in, uə?"
50 Mərɨg Yesu rarar mokrən ehuə mɨn. Kɨni ai kafan neihagien rɨtərhav.
51 Kafan neihagien rɨtərhav aikɨn, kɨni nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen,
kɨruk neipən kɨrik yame kɨmnətapɨg kɨn Kwənmhan yame Rəmrhakə
Məmrhakə pɨk. Neipən a rəhipu nɨpərɨn kɨraru. Rəhipu apa yerpɨrɨg
əgkəp meiwaiyu. Nɨmnɨmien ramavən, kɨni kapier mɨnə kɨsakapɨr-
pɨr.[p] 52 Kɨni suranə yamə mɨne kɨmnor ye nɨpəg kapier kɨmɨsakapɨr-pɨr
mɨsəkwag; kɨni nɨprai nəmə atuatuk yamə mɨne kwənhamhə, khamragh
mɨn. 53 Kɨshaktə ye nəkwai nɨmɨr, kɨni kwasɨg ikɨn, nɨpɨg Yesu rɨmɨmragh
mɨn ye nɨmhəyen kafan, iriə kɨmnhavən Jerusalem mhatərhav-pən tuk
narmamə khapsaah.
54 Kɨni yamehuə kape mobael iriə narmamə yamə mɨne kasərer masarha
tuk Yesu, kɨmɨsəm nɨmnɨmien a ramavən, mɨne narɨmnar mɨnə a,
kɨmnhagɨn pɨk, masokrən pɨk mhamə, "Nəfrakɨsien. Kwən e In Ji Kughen."
55 Kɨni nɨpiraovɨn khapsaah kasərer isok masəm. Apa kupan
kɨmnhatərhav Galili mhakwasɨg kɨn Yesu mɨsasitu iran ye nar pɨsɨn pɨsɨn
mɨnə.[q] 56 Iriə tɨksɨn, kɨrik e Meri pian Magdala, mɨne Meri mamə kape
kwərə mir e Jemes mɨne Joses, mɨne mamə kape ji Sebedi mir.

Kɨmɨnɨm Yesu
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57 Ipakə mɨrh rivə, yemə Aramatia kɨrik rɨtərhav-pə. Nhagɨn e Josef. Kafan
nautə rehuə. In yermamə kɨrik kape Yesu. 58 Rɨvən məm Paelat, kɨni maiyoh-
pən mə tukreighaan kɨn nɨprai Yesu. Kɨni Paelat rɨmə tukrɨrəhsi-pən nɨprai
Yesu kɨmɨn.[r] 59 Kɨni Josef rɨvən mɨrəh nɨprai Yesu, muvrɨg kɨn neipən hawən
kɨrik nhagɨn e linen. 60 Kɨni mɨrəh mɨvən mərəhu-pən ye nəpag kapier kɨrik

---

[n] **27:46** Yesu ramni Sam kɨrik ikɨn e, ye Sam 22:1. Nɨmhəyen kape Yesu rɨmnor fulfilem ye profesi ye Sam 22. [o] **27:48** Sam 69:21 [p] **27:51** Eks 26:31-33; Hib 10:19-20
[q] **27:55** Luk 8:2-3 [r] **27:58** Dut 21:22-23

yame kimikir wi əmə kimə kafan. Kini məpər-pər pən kin kapier ehuə
kirik mətapig kin nəpag kapier. Kini in mamvən.[s] 61 Ye nipig a, Meri, pian
Magdala, mine nifnagni, iriu kaokwətə ipakə tuk nəpag kapier.

Mobael yamə mine kimnisarha tuk nəpag kapier

62 Kəni rikwamer kin, ye Sabat, jif pris minə mine Farisi minə
kimnhavən misəm Paelat. 63 Mhamə, "Yemehuə. Rikimawə raməsik mə
nipig kwən a, yermamə kape neikuəyen rimnamragh hanə, mimə, 'Nipig
kisisər tukruə mivən, jakimragh min ye nimhəyen kafak.'[t] 64 Ror pən,
yaksaiyoh ik mə takher-pən kin kafam tiksin mobael tukhavən masarha
tuk nəpag kapier miseriaji-pən nipig kisisər ruauə mivən ta. Tamə,
kafan narmamə minə khauə misəkrəh kin nipran, mhani-ərhav mhamə
ruimragh min ye nimhəyen kafan. Neikuəyen a tukrahas pik rapita fam
nhajounien eikuə yame Yesu rinamor."
65 Kini Paelat rimə, "Hakir mobael minə, mhavən misor naha nhagin
yame nakharkun mə taksor misarha huvə tuk nəpag kapier." 66 Kini
khavən misor, masarha huvə tuk nəpag kapier. Misor mak kin nehe
kandel ye kapier mə tukmə kəsuə ta kin kapier, nehe kandel tukrakapir,
kini misətu mobael minə tukun.

Yesu rimamragh min ye nimhəyen kafan
(Mak 16:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

28 1 Kini Sabat rinamor infamien. Kini Sande, yenpig-yenpig əgkap,
Meri, pian Magdala, mine Meri, mama kape Jemes mine Joses,
kravən apa ye nəpag kapier.
2 Məkneikin, nimnimien ehuə kirik ravən, meinai agelo kirik
kape Kughen Yermaru rimasi faktə ye neiai mivən ye nəpag kapier,
məsuə ta kin kapier mamkwətə aikin. 3 Kafan neipən rhawən, nipran
raməsiə rəmhen kin naroapigien. 4 Mobael minə kimisəm, khagin kin,
misətəmnimin. Mhamir masəmir rəmhen kin yermamə yame ruamhə.
5 Kini agelo a rini-pən tuk nipiraovin minə a mimə, "Takrapəh niraginien.
Yakirkun mə nakawarhakin Yesu e, yame kimiruk haktə In ye nai kamarkwao
kin. 6 Mərig In rirkək ikin e. Ruəmragh ta, rəmhen kin yame rimini. Rauə
miwəm tamhekin e kimnərəhu ikin.[u] 7 Takwhai miren əmə miravən mirani-
ərhav-pən tuk narmamə kafan minə mirəmə, 'In ruimragh min ye nimhəyen
kafan, minəkupən ta kin əmiə muavən apa Galili. Nakharkun nisəmien In
aikin.' Inta, nəgkiarien en yakwəni-pre ta tuk əmiru."
8 Kini pia mir a kwaiyu pik miratərhav. Mragin pik, mərig rikiriu
ragien. Miravən mə tukrəni-ərhav pən tuk narmamə kape Yesu minə.

---

[s] **27:60** Aes 53:9 [t] **27:63** Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 [u] **28:6** Mat 12:40; 16:21

9 Kɨmɨravən hanə, məkneikɨn Yesu ruə məm əriu, mɨmə, “Rhuvə.” Kɨni
kɨrauə tuk Yesu, mawəker-pən ye nɨhun, mawəgnəgɨn In. 10 Kɨni Yesu
rɨni-pən tuk əriu mɨmə, “Rapəh nɨraginien. Ravən, mɨrəni-pən tuk piak
mɨnə mə tukhavən apa Galili mɨsəm Yo apaikɨn.”[v]

Mobael mɨnə kaseikuə

11 Nɨpɨg pia mir a kɨmɨrarerɨg mɨravən, mobael mɨnə a tɨksɨn khavən
ye taon mhani-ərhav fam tuk jif pris mɨnə kɨn naha nhagɨn yame
rɨmatərhav-pə. 12 Kɨni jif pris kɨmnhauə mɨsəm nəmehuə mɨnə kape nəmə
Isrel, mharai mhun mə tukshawor. Kɨni mhavəhsi-pən mane ehuə kɨmi
mobael mɨnə 13 mhani-pən tuk əriə mhamə, “Takhani-pən tuk narmamə
mə, ‘Kafan narmamə mɨnə kɨmnhauə yenpɨg, nɨpɨg kɨmawə yɨmɨsapɨr,
mɨsəkrəh kɨn nɨpran, mharəh mɨsap.’ 14 Tukmə gavman rərɨg nəvsaoyen
kɨn, kɨmawə jakhavən mɨsərəhu huvə kɨmawə min. Kɨmiə takhapəh
nhavəhyen narpɨnien iran.” 15 Ror pən, mobael mɨnə a kɨmnhavəh mane
a, masor naha nhagɨn yame kɨmnhani. Kɨni nəmə Isrel kasərɨg nəvsaoyen
eikuə a mɨseriaji-pə ai taktakun.

Yesu rɨmatərhav-pə tuk kafan narmamə mɨnə
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 Kɨni narmamə leven kape Yesu kɨmnhavən Galili, mhavən ye tukwas
kɨrik yame Yesu rɨmɨni ta tuk əriə mə tukhavən ikɨn.[w] 17 Nɨpɨg kɨsəm In,
kɨni kɨsəgnəgɨn In. Mərɨg tɨksɨn, kapəriə nərɨgien ror kɨraru. 18 Kɨni Yesu
ruə tuk əriə, mɨni-pən tuk əriə mə, “Kughen rɨmɨvəhsi-pə nehuəyen mɨnə
fam kape narmaruyen ye rao ye neai mɨne ye tokrei tanə.[x] 19 Ror pən,
yakamher-pre kɨn əmiə mə takhavən mhavi narmamə ye kantri mɨnə fam
ye tokrei tanə mə tukhauə kafak narmamə, kɨni mɨsor baptaes irəriə ye
nhag Tatə Kughen mɨnə Tɨni, mɨne Nanmɨn Imərhakə.[y] 20 Kɨni mɨshajoun
əriə mə tuksəri-pən fam nəgkiarien yame yɨmɨni-pre tuk əmiə. Kɨni
nəfrakɨsien mə jakamarə kɨtawə-m kɨmiə ye nɨpɨg m-fam meriaji Nɨpɨg
Kwasɨg.”

---

[v] **28:10** Mat 26:32 [w] **28:16** Mat 26:32 [x] **28:18** Jon 13:3; Efes 1:20-22
[y] **28:19** Mak 16:15-16; Wok 1:8

Mak

Nəgkiarien Huvə yame Mak rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə ye nəkwəkwə e Mak

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Keinein mə pa nhagɨn rɨmɨrai nəkwəkwə e-nəmehuə kupan kape niməhuak kɨmnhani mə Jon Mak rɨmɨrai nəkwəkwə e. In, pəh nien mə yermamə twelef kɨrik kape Yesu Kristo. Mərɨg kamni kɨmə in fren huvə kɨrik kape Pita yame iriu kɨravən ikɨn mɨnə fam. Ol Wok ramni mə in apa kupən, Mak rɨmnor wok iriu Pol, kɨni ai, mɨvən mor wok iriu Banabas.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Kamni kɨmə Mak rɨmnamarə apa Rom ye nɨpɨg rɨmɨrai nəkwəkwə e. Kɨni tukmə ror in rɨmnamarə iriu Pita, kwasɨg ikɨn kɨshopni Pita. Mak rɨmɨrai nəkwəkwə e rɨvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Rom mɨne yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus kapə nəmə Isrel. Kɨtawə kharkun mə ramvən kɨmi nəmə pəh nien mə nəmə Isrel meinai Mak ramhoprai nɨprai norien mɨnə kape nəmə Isrel, kɨni mɨrai nəgkiarien tɨksɨn ye nəgkiarien e kamni kɨmə Arameak, yame nəmə Isrel kwənharkun ta. Mərɨg Mak rukreikɨn nəgkiarien mɨnə a rɨvən ye nəgkiarien kape nəmə Gris, yame nəmə Rom kɨmnhani.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg Mak rɨmɨrai nəkwəkwə e, nəmə Rom kɨmɨsarmaru ye tanə ehuə yame rarkurao ye tahik e kamni kɨmə Mediterenian. Kapəriə nəgkiarien kɨrikianə əmə, kɨni kasarə ye nəmərinuyen. Ror pən, rɨmar əmə tuk nɨni-ərhavyen nəgkiarien kɨrik rɨtərhav mɨvən ikɨn mɨnə fam. Ye nɨpɨg a, Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo rɨmnaiyu aihuaa əmə ye tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə ye swatuk mɨnə apa Rom.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Mak rorkeikei mə tukrɨni-ərhav atuatuk nəvsaoyen fam kape Yesu, mə in pa, kɨni rɨmnor naha, kɨni mamhajoun naha. Tukmə ror in rorkeikei mə tukrɨvəhsi-haktə nərɨgien kape nəməhuak mɨnə apa Rom, meinai narmamə khapsaah kɨmɨsor ahas pən kɨmi əriə. Mak rɨmnəvsao pɨk kɨn nɨpɨg əutən yamə mɨne tukrɨpiuə tuk narmamə kape Yesu. Kɨni mɨni-ərhav norien kape Yesu mə In mɨn rɨmnamarə ye nɨpɨg əutən mɨnə.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Jon Baptaes raməmir ye tipəvsik mamniərhav nəgkiarien
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 1 In e Nəgkiarien Huvə kape Yesu Kristo, Ji Kughen. 2 Profet kupən
kirik kape Kughen, nhagin e Aesea, rimnəvsao kin mini-ərhav mə,
"Kughen rimə,
" 'Yakamher-pre kin yermamə kirik tuk nəvsaoyen kin kafak
nəgkiarien.
In tukror apnəpenə ye swatuk kafam.'[a] *(Mal 3:1)*
3 'Yermamə kirik ramok-rapomh ye tipəvsik, mamni mə,
"Taksor apnəpenə ye swatuk kape Kughen, yame in Yermaru
kapətawə." ' " *(Aes 40:3)*
4 Kini ai kwən kirik, nhagin e Jon, rimauə ye tipəvsik, kini mor baptaes
ye narmamə mə tukror nimtətien mə kwəsarar ye nərigien kapəriə tuk
təvhagə has, kini mimə, "Taksarar ye nərigien kapəmiə, misarakikin
təvhagə hah, kini misor baptaes."[b] 5 Kini ai narmamə fam ye yerkwanu a
Judia mine Jerusalem khavən misəm in. Mamhani-ərhav-pən təvhagə has
kapəriə. Kini Jon ror baptaes irəriə ye nu apa Jodan. 6 Jon ripəh nivəhsi-
pənien neipən huvə kirik. Kafan kot kimnor kin tiki narmiragh kirik,
kamni kimə kamel. Kini kafan kətəut kimnor kin tiki kau.[c] Kini nan
nəviginien kəvraiyuk əmə mine sukapak.[d] 7 Kini in ramni-ərhav pən tuk
narmamə mə, "Kwasig irak, yermamə kirik e tukruə In yerpirig rapita
yo. Yo yakpəh nəmhenien mə to yakənimkur kini mirisin-ta nərəus ye
kafan sandel.[e] 8 Mərig yo yimnor əmə baptaes irəmiə kin nu; kini mərig
In tukror baptaes irəmiə kin Nanmin Rhakə."

Jon rimnor baptaes ye Yesu
(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Ye nipig a, Yesu rimasi-pən Nasaret, yerkwanu kirik ye Galili. Muə e
Jon raməmir ikin. Kini ai Jon rimnor baptaes iran ye nu apa Jodan. 10 Nipig
Yesu rimneiwaiyu mhekimter min ye tame nu, In məm məknekin mə napuə
rimnəkwag. In rəm Nanmin kape Kughen risi-pən aikin meiwaiyu-pə tukun
rəmhen kin mak ye tanə. 11 Kini ai, nəgkiarien kirik rimasi-pən ye rao ye
neai mamni mimə, "Ik Narik yame yakorkeikei. Rikik ragien pik tuk Ik."[f]

Setan rimnarkut tuk Yesu
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Məknekin, Nanmin kape Kughen rimnəkeikei kimi Yesu kini mikir
mivən apa ye tipəvsik. 13 Aikin, Setan ramarkut mə tukrukrao ye nərigien

---

[a] **1:2** Kughen raməgkiar kimi Yesu ye ves e. [b] **1:4** Wok 13:24; 19:4 [c] **1:6** Neipən a rəmhen kin kape profet kupən kirik, nhagin e Elaeja. [d] **1:6** 2 King 1:8; Mat 11:8 [e] **1:7** Wok 13:25 [f] **1:11** Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7

kafan kape nipig foti. Yesu ramarə iriə nar miragh aparu minə. Kini
mərig agelo minə kimisarha huvə tukun.[g]

Yesu rimirikakun kafan wok apa Galili
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Kini kirəhsi-pən Jon ye kalabus. Kwasig ikin, Yesu ripivən Galili,
mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen.[h] 15 Mimə, "Taktəkun
ai, rinor atuatuk nipig. Narmaruyen kape Kughen ruauə-ta. Taksarar
ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə, mhani nəfrakisien ye
Nəgkiarien Huvə kape Kughen."[i]

Yesu rimnokrən kin narmamə kuas- narmamə kape niviyen kəmam
(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Kini ai, Yesu rimnəriwək ye nikar lugun Galili, kini məm kwərə mir
kiraru, nhagriu e Saemon mine naorahini Andru. Iriu kwarukin net,
meinai iriu yermamə kape niviyen kəmam. 17 Kini Yesu rini-pən tuk əriu
mimə, "Rauə mirakwasig kin Yo. Pəh yakor əmiru yermamə mir kape
niviyen narmamə." 18 Məknekin krəpəh kapəriu net, mwarar, mirakwasig
kin.
19 Kini Yesu rəriwək mivən kəskəh əmə min, kini məm kwərə mir
kiraru. Kwajikovə mir kape Sebedi. Nhagriu e Jemes mine Jon. Kaokwətə
ye nəkwai bot kapəriu, kini marajir əsigin net kapəriu. 20 Məknekin Yesu
rokrən kin əriu. Kini ai iriu kwərer mwəpəh rimriu Sebedi raməmir ye
nəkwai bot iriə kafan narmamə minə. Kini iriu mirakwasig kin Yesu.

Yesu rimnəko ta yarmhə ye yermamə kirik
(Luk 4:31-37)

21 Yesu mine narmamə kafan kimnhavən apa yerkwanu kirik, nhagin
e Kapaneam. Kini ye Sabat min kirik, Yesu rivən apa niməhuak kape
nəmə Isrel, kini mamhajoun narmamə. 22 Narmamə kimisərig kafan
nəgkiarien, kisakur, meinai kafan nəgkiarien nanmin aikin, ripəh
nəmhenien kin nəgkiarien kape nəmhajoun kape Loa kape Moses.[j] 23 Ye
nipig a, yermamə kirik, nanmin has ramərer-pən iran. Kini in ruə min ye
nofuginien kapəriə. Kini mok-rapomh kin Yesu mimə, 24 "!Eh! !Yesu, yemə
Nasaret! ?Nakamuə ikin e mə takhawor əmawə? Tukmə ror Ik nimauə mə
takoriah əmawə." Kini mamni min mimə, "Yo yakwirkun-ta mə Ik e Ik
Yemə Imərhakə kape Kughen."[k]
25 Mərig Yesu rimnəgkiar skai pən kimi nanmin has ai, mimə,
"!Eh! Pim. Ǝta ye yermamə e." 26 Məknekin, nanmin has ai ror niprai

---

[g] **1:13** Sam 91:11-13 [h] **1:14** Mak 6:17 [i] **1:15** Mat 3:2 [j] **1:22** Mat 7:28-29
[k] **1:24** Mak 5:7

yermamə rətəmnimin pik kini mokrən ehuə, məta iran, mivən isok.[l]
27 Kini narmamə minə aikin kisəm kisakur, misaiyoh əriə minə mhamə,
"!Eh! ?Rhawor e? Nəgkiarien vi kirik e. Kwən e kafan nəgkiarien,
nanmin aikin. Tukmə In rəgkiar kimi nanmin has minə kasor nəkwan."
28 Məkneikin, nəvsaoyen kape Yesu ritərhav markurao ye Galili.[m]

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

29 Məknekin Yesu mine Jemes, Saemon mine Andru kimnhatərhav
ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel mhavən atuatuk ye nəkwai
nimə kape Saemon mine Andru, 30 misəm kuhu Saemon ramokie-
okie mamapir. Kini kirhəvsao-pən kin kimi Yesu. 31 Yesu rivən, mivəh
kwermin, mivi haktə, kini rhekimter. Kini ai nokie-okieyen a ror
infamien. Kini piahwaru ai rivən, mivəhsi-pən nəviginien kimi əriə.
32 Kini rinamenaiyu, narmamə yamə mine kimnhamhə, mine narmamə
yamə mine nanmin has raməmir irəriə, iriə minə tiksin kimnhakir-
pə əriə tuk Yesu. 33 Narmamə minə fam a yerkwanu aikin, kasofugin
əriə minə ye kwəruə ye nimə Yesu ramarə ikin. 34 Kini Yesu ror huvə
narmamə khapsaah yamə mine kimnhavəh nəmhəyen pisin pisin. In
maməko ta min nanmin hah minə ye narmamə, mamni-əhu nanmin has
minə mə tukhapəh nisəgkiarien, meinai iriə kwənharkun-ta In.[n]

Yesu ramniərhav kafan nəgkiarien apa Galili
(Luk 4:42-44)

35 Kəni rikwamer kin, yenpig-enpig əgkəp, Yesu rarar mivən apa ikin
narmamə kharkək ikin maməhuak.[o] 36 Kini ai, Saemon mine in minə
tiksin khavən masarha-kin In. 37 Kisəm In, khani-pən tukun mhamə,
"Narmamə fam kasarha-kin Ik." 38 Mərig Yesu rimə, "Nikam. Pəh khavən
apa yerkwanu pisin pisin, ipakə tuk ətawə. Pəh yakni-ərhav nəgkiarien
aikin, meinai Yo yimauə tukun." 39 Kini ai In rəriwək markurao ye Galili,
mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen ye nimə kape nofuginien
kape nəmə Isrel. Maməkota nanmin hah minə ye narmamə.[p]

Yesu rimnor huvə yermamə kirik rimivəh nimhəyen əutən kirik ye tikin
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Kini yermamə kirik yame rimivəh nimhəyen əutən ye tikin, in
rimauə məm Yesu, kini mənimkur ye nimrin mamasək. Mamaiyoh
kin nasituyen, mimə, "Tukmə nakorkeikei, nakirkun nor-huvəyen yo."

---

[l] **1:26** Mak 9:26 [m] **1:28** Mat 4:24 [n] **1:34** Mak 3:10-12 [o] **1:35** Mat 14:23; Mak 6:46
[p] **1:39** Mat 4:23; 9:35

41 Kini Yesu, rikin rewaiyu tukun. Mərəhu-pən kwermin iran, kini mimə,
"Yakorkeikei mə takhuvə min. !Ǝsanin!" 42 Məknekin niprai yermamə
ai rhuvə min, nəmhəyen ai rirkək min iran. 43-44 Kini Yesu rəgkiar skai
pən kimin, mimə, "Takpəh nəvsaoyen kin kimi narmamə. Mərig takvən
mərer ye nimri pris, pəh in rəm min ik. Kini ik mivən, məhuak mivəhsi-
pən narimnar kimi Kughen rəmhen kin yame Moses rimini mə takor,
pəh narmamə kisəm mə naknəsanin."[q] 45 Mərig yermamə ai rimitərhav
məvsao kin kimi narmamə. Ror pən, Yesu rimə to ripəh min nivənien
yerkwanu minə məriwək ye nimri narmamə, meinai iriə kamhaku-pən
pik In. Kini mərig In raməmir əmə apa ikin ruhiko ikin. Narmamə fam
khavən masəm In aikin.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik yame nipran rimamhə
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 1 Nipig tiksin ruə mivən, Yesu rirerig-pən min yerkwanu e
Kapaneam. Kini narmamə kwəsərig mə In aikin. 2 Kini ai, narmamə
khapsaah khavən aikin, mhavən imə, kwənmhaan rimərkəskəh. Nimə
rukwar meriaji kwəruə risisəg. Kini ai Yesu ramni-əhrav-pən Nəgkiarien
kape Kughen tuk əriə. 3 Mərig nipig raməgkiar hanə, narmamə kuas
kharəh yermamə kirik. Nipran rimamhə. 4 Nimə rukwar kin narmamə,
ror pən, iriə to khapəh nharəhyen yermamə ai mhavən ipakə tuk Yesu.
Mərig khavən mishaktə apa tokrei nimə, misəhipu ta nikar nimə kirik,
kini mharəh nikaokao yermamə ramapir-pən iran, mhavi, reiwaiyu-
pən. 5 Yesu rəm nhatətəyen kapəriə, mini-pən tuk yermamə ai nipran
rimamhə, mimə, "Kafak kwajikovə. Yo yakwərəhsi-ta ta narpinien kape
təvhagə has kafam."

6 Mərig namhajoun tiksin kape Loa kape Moses kasəkwətə, misəm
norien a, minəsaiyoh əriə minə tukun, 7 mhamə, "!Ah. !Kwən e ramni hah
Kughen! Nəgkiarien e rahas. Kughen pisin əmə In rirkun nirəhsitayen
narpinien kape təvhagə hah kape narmamə. ?Pa min to rirkun
nivəhsi-tayen?"

8 Mərig Yesu ruirkun-ta nərigien kapəriə. Kini mini-pən tuk əriə,
mimə, "?Rhawor e nakasərig məknekin? 9 ?Jakni-pən naha tuk yermamə
a, kini kimiə nakasəm əfrakis? ?Mə jakni-pən tuk yermamə a mə
kafan təvhagə hah yakwərisin ta? ?Uə mə jakni mə in tukrhekimter
mirəh kafan nikaokao məriwək mamvən? 10 Səm-ru, Yo yakorkeikei
mə jakor Yo mə takharkun mə Yo, Ji Yermamə, yakavəh nehuəyen
ye tokrei tanə e tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah kape
narmamə." Məkneikin marar mini-pən tuk yermamə nipran rimamhə
mimə, 11 "Yakamni-pre tuk ik mə takhekimter, mirəh kafam nikaokao,

---

[q] **1:44** Lev 14:1-32

meriwək, mamvən apa imam yerkwanu.” 12 Yesu raməgkiar hanə, kini
yermamə ai rhekimter, mirəh kafan nikaokao ye nimririə, məriwək
mamvən.
Məknekin narmamə kimisəm kisakur. Misəgnəgin Kughen, mhamə,
“!Eh! Kitawə khapəh nisəm-hanə-yen nar kirik ror məknekin.”

Yesu rimnokrən kin Livae mə tukruə mikwasig kin
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Mərig Yesu rarə meiwaiyu-pən min ye nikar lugun, narmamə
khapsaah khauə masəm In. Kini In rimnəvhag kimi əriə. 14 Kini ai, in
rimnəriwək mivən kəskəh əmə, məm Livae, kwajikovə kape Alfeas.
Kwən ai rimnamərer tuk mane kape takis. Kini Yesu rini-pən tukun
mimə, “Yuə, mikwasig kin Yo, muə ik kafak yermamə.” Məknekin,
yermamə ai rhekimter kini mikwasig kin.
15 Kini ai, Yesu ruvən apa imei Livae, masəvigin kwis iriə narmamə
minə kape nivəhyen mane kape takis, mine narmamə tiksin min kamni
kimə “yor təvhagə has minə,” mine kafan narmamə minə- meinai
narmamə khapsaah kimnhakwasig kin. 16 Ye nipig a, nəmhajoun minə
tiksin kape Loa kape Moses kimisəm Yesu. Iriə tiksin a Farisi minə,
kasəm Yesu raməvigin iriə yor təvhagə has minə, kini kinisaiyoh-
pən narmamə kape Yesu mhamə, “?Rhawor e kwən e raməvigin iriə
yor təvhagə has minə e?”[r] 17 Mərig Yesu rimnərig nəgkiarien kapəriə,
mini-pən tuk əriə mimə, “Pəh nien mə narmamə yamə mine kasəsanin
khamhavən misəm dokta. Mərig narmamə yamə mine kamhamhə
tukasəkeikei mhavən misəm dokta. Pəh nien mə Yo yimauə mə jakokrən
kin narmamə yamə mine kwəsatuatuk ta. Nikam. Yimauə mə jakokrən
kin narmamə yamə mine kisaha.”

Nhajounien kape Yesu in nar vi; nhajounien kape loa in nar əkwas
(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Kini, ye nipig a, narmamə minə kape Jon Baptaes, mine Farisi minə
kwəsəpəh nəviginien misatuakəm tuk nəhuakien, raməri-pən loa kape
Moses. Kini narmamə minə tiksin khauə misaiyoh Yesu, mhamə, “Əm-
ru. Narmamə minə kape Jon, mine Farisi minə min, kharkun nisəpəhyen
nəviginien. ?Mərig rhawor e kafam narmamə minə khapəh nisorien
məknakin?”
19 Kini Yesu rini-pən tuk əriə, mimə, “Tukmə yermamə yame
kimnərkurək kafan, kini nagienien iran ramvən hanə, in minə tiksin to
khapəh nisəpəhyen nəviginien. 20 Mərig tukripior nipig kape narmamə
tukhauə mharəh Yermamə yame kimnərkurək kafan, mhavən isok

---

[r] **2:16** Mat 11:19

tuk In minə tiksin. Ye nipig a in a, In minə tiksin kharkun nisəpəhyen
nəviginien iran.”[s]
21 Kini mimə, “To yermamə kirik ripəh nivəhyen kwonmut neipən vi
kirik kini mijir-pən ye neipən mətit kafan [yame rineikus ta]. To ror
məknakin, kwonmut neipən yame rivi to reikus neipən mətit, kini reikus
ehuə. 22 Kini to yermamə kirik ripəh nivəhyen waen vi kini mivi-pən
ye tiki waen mətit. To ramor məknakin, kini waen a ye tiki waen mətit
reikus, kini waen raiyu fam. Mərig yermamə a tukrivi-pən waen vi ye
tiki waen vi.”

Yesu raməvhag ye nikarin kape Sabat
(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Nipig kirik ye Sabat, Yesu mine kafan narmamə minə kasəriwək
mamhavən mhatərhav-pən yerki wit tiksin.[t] Kini narmamə kafan minə
kharhi kwənkwai wit nəriə. 24 Kini Farisi minə khani-pən tukun mhamə,
“!Eh! Sabat e towei, mərig iriə kasor wok masakapir Loa kape Moses.
?Rhawor kafam narmamə kasor məknakin?”[u]
25 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə ror nakhapəh
nisəhvekinien ye Nəkwəkwə kape Kughen norien yame King Deved
rimnor kupən, yame in mine kafan narmamə minə, nəriə nəviginien
ramrirkək, kisəmkərəv. 26 Nipig e in a, Abiata in hae pris kape Kughen.
Kini mərig, Deved rimavən ye Nimə Ehuə kape Kughen mamən bred
yame pris minə kwənhavəhsi-pən ta kimi Kughen. Kini mərig Deved
rimivəhsi-pən min kimi kafan narmamə, kini kisən. Kini mərig bred
ai, ye Loa kape Moses ramni mə narmamə apnapig tukhapəh nisənien.
Mərig pris minə əmə kharkun nisənien.”[v]
27 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, “Səmru, Sabat ripəh nikirien
narmamə. Mərig narmamə kamhakir Sabat.[w] 28 Ror pən Yo Ji Yermamə
Yo yakamarmaru ye narimnar fam mine Sabat.”

Yesu rimnor huvə kwermi yermamə kirik yame rimnahas
(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 1 Yesu rimavən min ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Nipig
ai, yermamə kirik, kwermin rimnarpəvin. 2 Mərig narmamə tiksin
kimisarkut mə tuksəm-ru naha nhagin yame tukhani hah Yesu iran,
misarha-əterik mə tuksəm-ru mə Yesu to ror huvə kwən a ye Sabat uə

---

[s] **2:20** “Yermamə yame rimnarkurək pə pə,” nipran e Yesu. Mine “In minə tiksin” nipran e Kristen minə. Nipig Yesu rimnəpəh əriə mimhə ye nai kamarkwao kin, kimisasək.
[t] **2:23** Wit in kwənkwai nai kirik kamor flaoa kin. [u] **2:24** Loa e kape Moses yame ramniəhu mə takpəh nəsimien ye Sabat. Eks 20:8-11. [v] **2:26** Kwanage e kape Deved raməmir ye 1 Saml 21:1-6 [w] **2:27** Dut 5:14

nikam. 3 Kini Yesu rini-pən tuk yermamə a yame kwermin rimnarpəvin
mimə, “Yuə marer ye nimri narmamə.” 4 Kini mini-pən tuk əriə mə,
“?Loa kape Moses ramni mə nakharkun nisorien naha ye Sabat? ?Ramni
mə takasor norien huvə uə takasor norien has? ?Mə takshopni yermamə
uə takhavəh miragh yermamə?” Kini kisəkwətə misapnapig əmə.[x]
5 Kini Yesu rarha mərarao irəriə. Niehmaa rhai in. Kini mərig rikin rarə
meiwaiyu min tuk əriə, meinai kapəria kapə riskai pik. Kini mini-pən
tuk kwən a mimə, “Huatuk kin kwermim.” Kini ai, kwən ai rhuatuk kin
kwermin, ruahuvə əgkəp.
6 Mərig Farisi minə kimisəm norien a, kisap, mhavən misəm nukwhao
kape King Herod, mharai mhun nəgkiarien tukun mə tukshopni.[y]

Narmamə khapsaah kimnhakwasig kin Yesu

7 Kini Yesu mine kafan narmamə minə khatərhav min aikin,
miseiwaiyu-ərhav ye nikar lugun. Kini narmamə minə Galili khapsaah
kimnhakwasig kin əriə. 8 Narmamə min aikin kimisərig nəvsaoyen
kin Yesu, kini mamhauə mə tuksəm. Khatərhav iku pisin pisin minə.
Tiksin kimnhasi-pən apa Judia. Tiksin khasi-pən apa Jerusalem. Kini
tiksin khasi-pən apa Idumia, tiksin khasi-pən ye nikar nu Jodan, mine
ye kwənmhaan minə yame ipakə tuk Taea mine Saedon. 9 Narmamə
khapsaah pik. Yesu rimnamni-pən tuk kafan narmamə, mimə, “Taksor
apnəpenə ye bot kirik, pəh yakat-pən aikin, meinai narmamə kamhakuh-
pə Yo.” 10 In ramni məknakin meinai In rimnor huvə ta narmamə
khapsaah yamə mine kimnhamhə. Kini narmamə yamə mine kimnhamhə
aikin kisarkut mə tukhavən pakə tukun mharap misəsanin.[z] 11 Kini
narmamə yamə mine nanmin hah ramərer-pən irəriə, tukmə kisəm
əmə Yesu, khamir ye nimrin. Kini masokrən ehuə kin, mhamə, “!Ik Ji
Kughen!”[a] 12 Mərig Yesu rəgkiar skai pən kimi nanmin hah minə, mətapig
kin əriə mə tukhapəh nhani-əpuyen In.[b]

Yesu rimirpen aposol minə kafan twelef
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə fiak ye tukwas kirik.
Kini rokrən min kin kafan tiksin narmamə yame In rimnorkeikei, mə
tukhauə pakə. Kini iriə khauə pakə. 14 Kini ai In rirpen kafan narmamə
twelef. Mifəhsi-pən nehuəyen kimi əriə, kimə, Aposol[c] minə, mə iriə
tukasəmir ipakə tukun tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Kughen
15 kini mhavəh nirkunien tuk nəkotayen nanmin hah ye narmamə.
16 Nhag namasur twelef e ror məknekin: Saemon (yame Yesu rhen-pən

---

[x] **3:4** Luk 14:3 [y] **3:6** Mat 22:15-16 [z] **3:10** Mat 14:36 [a] **3:11** Luk 4:41 [b] **3:12** Mak 1:34
[c] **3:14** “Aposol” nipran ramni yermamə kirik yame kamher-pən kin.

nhagin vi mə Pita);[d] 17 mine Jemes; mine piauni Jon (yame kwajikovə
mir kape Sebedi. Yesu rhen-pən min nhagriu mə, Boanejes. Kini nipran
rimə, Pikwarien mir kape Karuəruə);[e] 18 mine Andru; mine Filip; mine
Batalomiu; mine Matiu; mine Tomas; mine Jemes, kwajikovə kape Alfeas;
mine Tadeas; mine Saemon Selot[f] 19 mine Judas Iskariot, yame kwasig
ikin reighan-pən kin Yesu kimi nəmə hah minə.

Narmamə tiksin kamhani mhamə Yesu ramor narimnar ye nəsaninien kape Setan

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Yesu rirerig-pə yerkwanu. Kini ai narmamə khapsaah khauə masəm
min In. Mamhauə, mhauə, kini kwənmhaan kape napisien ramrirkək tuk
əriə. Nipig kape nəviginien ramrirkək min. 21 Nipig famle kafan minə
kimisərig, məknakin khauə mə tukhani-əhu, mhakir, misap, meinai nəmə
aikin kimnhani mhamə kapan kapə rameno-eno. 22 Mərig namhajoun
tiksin kape Loa kape Moses kimnhatərhav Jerusalem, mhauə, mamhani
mhamə, "!Nikam! Rirkun nəko-tayen nanmin has minə meinai Bielsebul,
yemehuə kape nanmin has minə, ramərer-pən iran."[g]
23 Kini Yesu rokrən kin narmamə minə ai khauə ipakə tukun. Kini
rini nuhpikinien kirik tuk əriə, mimə, "Nikam. ?Nakharkun mə Setan
rirkun nəkotayen Setan uə? Nikam. 24 Tukmə narmamə ye kantri kirik
kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, kini tuksoriah kapəriə narəyen,
kantri tukrimir. 25 Kini rəmhen min kin yerkwanu kirik. Tukmə
narmamə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, rukwanu a to ripəh narə-
huvəyen. 26 Rəmhen min kin narmamə kape Setan minə, tukmə iriə
kasəwhai narəyen kapəriə ror kiraru, kwəseikus-eikus nimə en kape
Setan. Kini norien kape Setan to ripəh nərer-timtim-ien. Tukrəsaah-
əsaah mirkək.
27 "Kini mamhen min kin yame to yermamə kirik nagheen rehuə
rivən mətu kafan narimnar, kini in maməmir, yermamə pisin kirik
to ripəh nivənien məkrəh kin. Tukmə yermamə kirik rimə tukrəkrəh
kin, tukrəkupən mirkwəji yermamə ai nagheen rehuə. Kini ai mirkun
nivənien məkrəh kin kafan narimnar. 28 Ror pən, yakamni-pre əfrakis tuk
əmiə, mə Kughen rirkun nivəhsi-tayen nahasien minə fam yame nakasor,
uə nini-hasien yame nakasor iran. 29 Mərig tukmə nakhani has Nanmin
kape Kughen, to Kughen ripəh nivəhsi-tayen nipig kirik. Təvhagə hah
a tukraməmir kape rerin." 30 Yesu raməgkiar məknakin meinai in apa
kupən kimnhani mhamə nanmin hah kirik raməmir iran.

---

[d] **3:16** Jon 1:42 [e] **3:17** Luk 9:54 [f] **3:18** "Selot" rəmhen kin yermamə kirik yame rikwasig kin nukwao kape nəmə Isrel tuk nherye-rhavyen kin gavman kape nəmə Rom.
[g] **3:22** Mat 9:34; 10:25

Famle əfrakis kape Yesu, iriə e narmamə yamə mine kasor nəgkiarien kafan
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Kini ai, piau Yesu minə, mine nisini khatərhav-pən min. Kini
masəmir iruə. Kini misher-pən kin kirik mə tukrivən mokrən-pən
kin.[h] 32 Narmamə khapsaah kasəkwətə imə misarkurao ye Yesu. Kini
mamhani-pən tukun, mhamə, "Yemasur, nisinim, mine piam minə mine
kafam kakə minə kisorkeikei mə tuksəm-ru Ik apa iruə."
33 Mərig Yesu rini-pən mə, "?Pa e nisinik? ?Mine nipa e piak minə?"
34 Kini In marha mərərao ye narmamə yamə mine kisəkwətə misarkurao
kin, mini-pən tuk əriə mə, "Kimiə e nisinik minə mine piak minə.
35 Meinai yermamə yame ramor narimnar yame Kughen rorkeikei, in e
piak, in e nisinik, mine in e kafak kakə."

Nuhpikinien kin yermamə yame ramsuv kweru nai
(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 1 Ye nipig a, Yesu rarə meiwaiyu-pə min ye nikar nu. Narmamə khapsaah
khauə masəm In. Kini Yesu ruvən ye bot mamkwətə aikin maməvhag
kimi narmamə. Kini narmamə kasəkwətə i-fiak masətərig kin.[i] 2 In rimnəwhag
kimi əriə kin narimnar khapsaah ye nuhpikinien minə. Kini mimə,[j] 3 "!Sərig-ru!
Yermamə kirik rimavən mə tikrisuv kweru nai apa ye nəsimien. 4 Kini mərig
in rimavən mə tikrisuv kweru nai, mipik mivitəg-ətəg fam, kini tiksin rəsaah-
əsaah-pən ye swatuk, kini man minə khauə misən fam.[k] 5 Kini kweru nai tiksin
rəsaah-pən ye tokrei kapier yame nimoptanə rikəskəh ikin, murə aihuaa əmə.
6 Kini mərig mirh rhaktə mhen əpni fam. Kisaukei fam meinai nuairiə ripəh
neiwaiyu-pikien. 7 Kini kweru nai tiksin rəsaah-pən yerki kwənurkəsik.[l] Kini
mhaktə mehuə. Məknekin, kwənurkəsik rerko əsuun, kini kweru nai rurə mipəh
nikuəyen. 8 Kini tiksin rəsaah-pən ye nimoptanə huvə, kini mhaurə, miseihuə,
mhakuə kin kwənkwairiə khapsaah. Tiksin kimnhakuə kin kwənkwairiə toti,
kini tiksin kimnhakuə kin sikisti, kini tiksin kimnhakuə kin wan handred."
9 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə, mimə, "Tukmə kimiə narmamə yame
nimətirgimiə rarə, sərig huvə nəgkiarien e."

Narmamə tiksin kisaiyoh Yesu kin niprai nuhpikinien
(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kini Yesu rivən In pisin, kini kafan narmamə twelef, iriə narmamə
tiksin min khavən minisaiyoh-pən kin niprai nuhpikinien minə. 11 Kini

---

[h] **3:31** Mak 6:3; Jon 2:12; Wok 1:14 [i] **4:1** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 [j] **4:2** Mat 13:34; Mak 4:33-34 [k] **4:4** Kwən e ramsuv kweru nai kirik kamni kimə "wit" rəri-pən norien kape nisuvyen wit. [l] **4:7** Yesu ripəh niniyen kwənurkəsik, mərig rimini nərəus kirik yame ror nhirin.

In rɨmni-pən tuk əriə mɨmə, “Narmaruyen kape Kughen, in nar erkwaig;
mərɨg yakwəni-ərhav-pre ta tuk əmiə. Kɨni mərɨg Yo yakamni-ərhav-pən
əmə nuhpɨkɨnien tuk narmamə yamə mɨne kasəmɨr iruə, 12 rəmhen kɨn
yame Profet Aesea rɨmɨni mə,

“ ‘Iriə tuksarhakɨn, mɨsarhakɨn pawk, mərɨg to khapəh nɨsəmien nɨpran.
Iriə to kɨsərɨg pawk, mərɨg to khapəh nharkunien.
Tamə iriə kɨsərɨg mharkun, kɨni mɨsarar ye nərɨgien kapəriə, pəh
Kughen tukrɨvəhsita narpɨnien kape təvhagə hah kapəriə.’ ”

(Aes 6:9-10)

Yesu ramni-ərhav nɨprai nuhpɨkɨnien kape yermamə yame rɨmɨsuv kweru nai
(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk kafan narmamə mɨnə, mɨmə, “?Rhawor e?
?Nakaseinein hanə nɨprai nuhpɨkɨnien e? Tukmə ror məkne, ?takshawor pən
iran mɨne mharkun mɨn nɨprai nuhpɨkɨnien mɨnə mɨn tɨksɨn? 14 Nuhpɨkɨnien
e, nɨpran ramni məknekɨn: Yermamə yame rɨmɨsuv kweru nai, in rəmhen
kɨn yermamə yame ramni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. 15 Narmamə tɨksɨn
yame kɨsərɨg nəgkiarien a, kɨsəmhen kɨn kweru nai yame rɨmnəsaah-pən
ye swatuk. Rəmhen kɨn yame kɨmɨsərɨg nəgkiarien kape Kughen, taktəkun
əmə Setan rɨvəhsi-ta mɨn. 16 Kɨni narmamə tɨksɨn kɨsəmhen kɨn kweru
nai yame rɨmnəsaah-pən yerki kapier kɨni murə aihuaa əmə. Rəmhen kɨn
yame kɨsərɨg nəgkiarien kape Kughen, rɨkiriə ragien tukun, 17 mərɨg khapəh
nhavəhs-huvəyen nəgkiarien yerkiriə, masərer kape nɨpɨg kwakwə əmə.
Kɨni tukmə kharəhpɨkɨn nɨpɨg əutən, uə narmamə kɨsor ahas pən kɨmi əriə
tuk Nəgkiarien Huvə kape Kughen, məknekɨn kamhamɨr. 18 Kɨni narmamə
tɨksɨn yame kɨsərɨg nəgkiarien kɨsəmhen kɨn kweru nai yame rɨmnəsaah-
pən yerki kwənurkəsɨk. Kɨsərɨg nəgkiarien e, 19 mərɨg kasətərɨg pɨk tuk
narɨmnar kape nɨmraghien kapəriə. Kɨni nautə reikuə irəriə, mɨvi əriə, ror
rɨkiriə ramvən əmə tuk mane. Norien a roriah nəgkiarien kape Kughen, rɨpəh
norien kwənkwan.[m] 20 Kɨni narmamə tɨksɨn kɨsəmhen kɨn kweru nai yame
rɨmnəsaah-pən ye nɨmoptanə huvə. Kɨsərɨg nəgkiarien a, mharkun. Kɨni
mhavəh kwənkwai nəgkiarien a ye narəyen kapəriə. Iriə tɨksɨn kamhavəh
kwənkwan rəmhen kɨn toti; tɨksɨn kamhavəh sikisti; kɨni tɨksɨn kamhavəh
kwənkwan wan handred ye narəyen kapəriə.”

Nhatətəyen kapətawə rəmhen kɨn laet yame raməsiə
(Luk 8:16-18)

21 Kɨni əmə ai, Yesu rɨni-pən tuk əriə mɨmə, “To kɨpəh nɨvəhyen laet
kɨrik kukrai-pən ye nəkwai baket, uə ye nəpag bed. Nɨkam. Tukaməkeikei

---

[m] **4:19** Mat 19:23-24

kiruk haktə.[n] 22 Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig
əpis, kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin.[o] 23 Tukmə kimiə
narmamə yame nimətirgimiə rarə, sətərig huvə kin nəgkiarien e."
24 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Nəgkiarien e nakasərig,
takasəkeikei misərig huvə. Narmamə yame mine kisərig kafak nəgkiarien
kini mhapəh nisəripən-huvəyen, to khapəh nharkun-huvəyen. Mərig
narmamə yamə mine kisərig kafak nəgkiarien kini misəri-pən huvə,
tukhavəh nirkunien min rhaktə haktə.[p] 25 Narmamə yame mine kisəri-
pən kafak nəgkiarien, Kughen tukrivəhsi-pən min nirkunien kimi əriə.
Mərig narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien e kini misor nar apnapig
iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh yame rikiriə raməsik mə iriə
kharkun."[q]

Narmaruyen kape Kughen ramhaktə atuk

26 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Narmaruyen kape Kughen
rəmhen kin kweru nai yame yermamə ramsuv yerki nəsimien. 27 Tukmə
yenpig, ramapir. Mə yeraan, in raməriwək mamavən. Mərig kweru nai in
ramhaktə atuk əmə mamehuə. Mərig kwən a reinein mə rhawor e mamor
məknekin. 28 Nimoptanə əmə ror kweru nai ramhaktə, mamor nimarin, kini
mavus jihin, kini mamkuə kin kwənkwan. 29 Kini nipig tukmə kwənkwan
rimruə, kini yermamə ai rivən mamrhi meinai neriaji nipig kafan."[r]

Narmaruyen kape Kughen ramehuə ye nəsaninien kafan
(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Kini Yesu rimə, "?Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin naha
nhagin? ?Jakni naha nhagin rimhen? 31 In rəmhen kin kwənkwai
nai kirik kamni kimə mastad. Kwənkwai mastad rarkwəskwə rapita
kwənkwai nai minə fam. 32 Mərig tukmə rəsaah, in murə mamehuə pik,
mapita nai minə tiksin. Mamtikimkimin man yerpirig minə khauə masor-
pən nimairiə ye rəgrəgin."
33 Nipig fam, Yesu raməvhag kimi narmamə khapsaah kin nəgkiarien
ye nuhpikinien, reriaji atuatuk nirkunien kapəriə. 34 In raməgkiar kimi
narmamə apnapig ye nuhpikinien əmə. Mərig tukmə In mine kafan
narmamə minə, ramhoprai-pən niprai nəgkiarien kafan kimi əriə.

Yesu rimini-əhu nimətag ehuə ye tame tahik
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Kini ye nipig a, mirh rinameiwaiyu, Yesu rini-pən tuk kafan
narmamə minə mimə, "Pəh khavən apa nikar lugun pən." 36 Kini kisapta

---

[n] **4:21** Mat 5:15; Luk 11:33 [o] **4:22** Mat 10:26; Luk 12:2 [p] **4:24** Mat 7:2
[q] **4:25** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 [r] **4:29** Joel 3:13; Rev 14:15

ye narmamə, mɨsat-pən ye bot yame Yesu ramkwətə iran, mhavirə.
Kɨni bot mɨnə tɨksɨn kɨmnhakwasɨg mɨn kɨn əriə. 37 Mhavirə, mhavirə,
nɨmətag ehuə kɨrɨk ravən kɨni tahɨk rehuə pɨk, ipakə rakətənɨm kɨn bot.
38 Mərɨg Yesu ramapɨr maməsawə huvə ye nəkwai bot. Mərɨg narmamə
kafan mɨnə kɨmnhasɨg In, mhamə, "Yhajoun, !Əmru! !Natuksəmnɨm,
mərɨg Ik nakpəh nərɨgien!"

39 Məkneikɨn Yesu rhekɨmter məgkiar kɨmi nɨmətag mɨne tahɨk mɨmə,
"Rapəhrə." Kɨni ai nɨmətag rewaiyu, tahɨk reiwaiyu; mamərinu mɨn.

40 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk kafan narmamə mɨnə mɨmə, "?Nakshawor
mamhagɨn məknekɨn? ?Nhatətəyen kapəmiə rɨrkək hanə uə?"

41 Mərɨg iriə kwənhagɨn pɨk. Mamhani-pən tuk əriə mɨnə mhamə,
"?Naha e yermamə? !Nar apnapɨg mə nɨmətag mɨne tahɨk, mərɨg kawor
nəkwan!"

Yesu rɨmnəkota nanmɨn has ye yermamə kɨrɨk
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

5 1 Kɨni ai, iriə khatərhav-pən mɨn ye nɨkar lugun a, kɨni mhavhiak
mhavən ye kwənmhaan kɨrɨk kape nəmə Gerasa. 2-3 Kɨmnhatərhav
ye nəkwai bot, kɨni yermamə kɨrɨk rarə mɨsɨ-pən mɨn ikɨn kamnɨm
narmamə ikɨn, mamuə mɨrəhpɨkɨn Yesu. Kwən a ramarə ikɨn kamnɨm
narmamə ikɨn. Nanmɨn has raməmɨr iran, keinein narkɨs-ətərəkɨn-
ien kɨn nərəus uə jen. 4 Nɨpɨg rɨpsaah kɨsarkɨs ətərəkɨn nɨhun mɨne
kwermɨn kɨn jen, mərɨg in ramakapɨr-pɨr. Nagheen rehuə, narmamə
kaseinein nharaptərəkɨnien. 5 Tukmə yenpɨg uə yeraan, raməmɨr apa ikɨn
kamnɨm narmamə ikɨn uə apa ye tukwas kɨni mamətəpar apomh, kɨni
mamərəteih-ərəteih nɨpran kɨn kapier.

6 Nɨpɨg Yesu raməmɨr hanə isok, yermamə ai rəm, kɨni raiyu ətkɨn muə
mənɨmkur ye nɨmrɨn. 7-8 Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, "!Nanmɨn has, əta!"

Kɨni nanmɨn has ai rokr-apomh mɨmə, "!Eh! Yesu, Ji Kughen yame In
yerpɨrɨg pɨk. ?Nakmə takhawor yo e? Yakamaiyoh ik ye nhag Kughen mə
takpəh norien nəmhəyen kɨmi yo."[s]

9 Kɨni Yesu raiyoh-pən kɨn nhagɨn. Mərɨg rɨmə, "Nhagɨk e, Nukwao
Ehuə, meinai kɨmawə e khapsaah." 10 Məknekɨn ramasək ətgɨn Yesu
m-rɨpsaah mə tukrɨpəh nəkota-pənien əriə apa isok.

11 Kɨni ikɨn a, pukəh mɨnə khapsaah ikɨn. Kasəruk ye nɨhu tukwas
a. 12 Kɨni nanmɨn has mɨnə ai kɨsasək mhani-pən tuk Yesu mhamə,
"Takəta-pən irəmawə yerki pukəh mɨnə e." 13 Kɨni Yesu reighan kɨn əriə
kamhavən. Kɨsəta ye yermamə ai, kɨni mhavən yerki pukəh mɨnə. Pukəh
mɨnə ai khapsaah ipakə tuk tu taosen. Kɨsaiyu mɨseiwaiyu ye nəpatu,
mhavi-ərhav mɨsəmnɨm ye tahɨk.

---

[s] **5:7** Mak 1:24

14 Narmamə kape nəviginien pukəh minə kasərer aikin masəm
pukəh minə kasəmnim, kini kisaiyu mhavən apa imərıə ikin minə,
kini misəvsao kin. Kini misəvsao apnapig kin yerkwanu minə ipakə
tuk ərıə. Kini narmamə ai khavən tukun misəm. 15 Khauə misəm Yesu,
misəm yermamə ai, nukwao ehuə kape nanmin has rimnaməmir iran
kupən. Misəm ramkwətə mivəhsi-pən neipən. Kini nirkunien kafan
ruahuvə. Narmamə minə ai kisəm khagin. 16 Kini nəmə minə kimisəm
Yesu rimnəkota nanmin has kisəvsao kin yermamə yame nanmin has
rimnaməmir iran kupan, mine pukəh. 17 Kini nəmə aikin kisaiyoh-pən
skai Yesu mə tukritərhav a imərıə ikin.
18 Kini ai Yesu ratpən ye bot. Yermamə yame nanmin has rimnaməmir
iran ramaiyoh-pən In mə iriu min. 19 Mərig Yesu rimməni-əhu, mimə,
"Nikam. Takvən apa imam yerkwanu kimiə kafam narmamə minə,
kini məvsao kin narimnar yame Kughen rimnor kimik, meinai rikin
rimneiwaiyu pik tuk ik."
20 Kini kwən ai ritərhav mivən kwənmhan kirik nhagin e Dikapolis,
kini maməvsao kin norien yame Yesu rimnor iran. Kini narmamə fam
kisərig, kisakur kin.

Yesu rimnor huvə piraovin kirik yame rimivəh nəmhəyen, mor huvə min piakəskəh kirik yame rimamhə ramragh min
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Kini Yesu rivəh bot məviəfugin ye nikar lugun mivhiak. Mivhiak
hanə, narmamə khapsaah khauə misərer kurao kin. 22 Yamehuə kirik
kape nimməhuak kape nəmə Isrel, nhagin e Jaeras, ruə məm Yesu,
mənimkur ye nimrin 23 kini masək ətgin, mimə, "Yhajoun, piakəskəh
kafak nimhəyen rineriaji. Yuə-ru mərəhu-pən kwermim iran, pəh in
rəsanin." 24 Kini Yesu rivən iriu min.
Kini narmamə khapsaah kimnhakwasig kin əriu. Mamhasig-sig əriə
minə, misarkurao ye Yesu. 25 Piraovin kirik aikin rimivəh nəmhəyen kape
piraovin. Rimivəh nimhəyen ai meriaji newk twelef, nəmhəyen rapəh
nirkəkien. 26 Nipig minə fam, ramərig nəmhəyen. Kini rivən məm dokta
minə, moriah fam kafan mane ye nəmhəyen kafan. Mərig nəmhəyen
ripəh neiwaiyuyen; ramor pik. 27-28 Nipig rimnərig nəvsaoyen kin Yesu,
kini rikin rəsik mə, "To yakpirap neipən kafan, mipiəsanin." Kini mivən
mikwasig kin narmamə yamə mine kimnhakwasig kin Yesu, kini mərao-
pən mirap neipən kape Yesu. 29 Nipig rimirap əmə neipən kafan, məsanin.
In mirkun mə to ripəh min nərigien nəmhəyen.
30 Məknekin, Yesu rərig yerkin, mirkun mə nanmin kafan ror huvə
yermamə kirik. Kini rarharha maiyoh əriə mə, "?Pa e rimirap Yo?"[t]

---

[t] **5:30** Luk 6:19

31 Narmamə kafan khani-pən tukun mhamə, “!Əmru! Kitawə khahum.
?Rhawor e nakamaiyoh mə pa e rimirap Ik?”
32 Mərig Yesu rarharha mamarhakin yermamə yame rimirap In.
33 Məknekin, piraovin ai rərig mirkun naha nhagin yame rimnor in,
kini muə məm Yesu, mənimkur ye nimrin. Migin pawk, mini fam
ye nəfrakisien kafan. 34 Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Piakəskəh,
nhatətəyen kafam rimnor ik naknəsanin. Takamvən ye nəmərinuyen.
Kafam nəmhəyen ruirkək.”[u]
35 Yesu raməgkiar hanə, narmamə tiksin khasi-pən apa imei Jaeras,
yamehuə kirik kape niməhuak kape nəmə Isrel, mhatərhav-pə. Mhani-pən
tuk Jaeras mhamə, “Takpəh norien narkutien kimi Yhajoun mikir mivən.
Kafam piakəskəh ruamhə ta.”
36 Kini Yesu rimnərig nəgkiarien a, mini-pən tuk Jaeras mə, “Takpəh
niginien. Hatətə əmə irak.”
37 Kini Yesu rini-əhu narmamə mə tukhapəh nhakwasigien kin.
Kini mikir əmə Pita, mine Jemes, mine Jon, piau Jemes irisir min.
38 Khatərhav-pə imei yemehuə a. Yesu rəm mə narmamə khapsaah aikin.
Kisasək mamhauvrig-uvrig pik. 39 Rauru-pən imə mini-pən tuk əriə mə,
“?Rhawor nakamhauvrig-uvrig pik a? Piakəskəh ripəh nimhəyen, mərig
ramapir əmə.” 40 Kisərig, kisarh iakei iran.
Məknekin Yesu rher-yerhav kin əriə apa iruə, mipəh əmə rim piakəskəh
a, mine nisini mine kwərə misir ai yame karhikwasig kin In. Khavən
misəm piakəskəh a. 41 Kini Yesu rivəh kwermin mini-pən tukun mə,
“Talita kum.” (Ye nəgkiarien kapəriə, nipran rimə, “Piakəskəh, yakamni-
pre tuk ik mə, ‘Hekimter’.”)[v] 42 Məknekin, piakəskəh a rhekimter
məriwək. (Kafan newk twelef əmə.) Kimisəm norien ai Yesu rimnor,
kisakur pik kin. 43 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Takhapəh nisəvsaoyen
kin norien e kimi narmamə. Kini havəhsi-pən nəviginien kirik kimin pəh
rən.”

Nəmə ime Yesu kimisəpəh In
(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

6 1 Kini Yesu ritərhav min aikin, mivən apa iman ikin. Narmamə
kafan minə kimnhakwasig kin. 2 Sabat yame ramuə, In rimnəvhag
kimi narmamə apa niməhuak kape nəmə Isrel. Narmamə khapsaah aikin.
Kini kisərig kafan nəgkiarien, kisakur pik kin. Mamhani mhamə, “Man,
?In ravəh hiə nirkunien e? ?Ramhawor mivəh nirkunien? ?Rhawor mor
nimtətien minə e? 3 Kitawə kwənharkun ta kwən e. In kwajikovə əmə
kape yermamə yame ravhirəkin narimnar kin nai. Nisini e Meri; kini
naorahini minə e Jemes, mine Josef, mine Judas mine Saemon. Kini

---

[u] **5:34** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 [v] **5:41** Luk 7:14

kafan kakə minə kasarə min e kitawə miriə.” Kini narmamə minə a
kasəməkin In.
4 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Tukmə profet kirik kape Kughen,
narmamə tukhasiai in. Kini mərig, narmamə iman ikin, mine kwənərəus
kafan minə, iriə pisin əmə khapəh nhasiaiyen in.”[w] 5 In a kwənmhaan a,
ripəh nor-pikien nimtətien. Mərig In rərəhu-pən kwermin ye narmamə
kwatiksin yamə mine kamhamhə, kini mor huvə əriə. 6 Mərig Yesu
rimnəm mə narminə iman ikin kapəriə nhatətəyen rirkək, rakur.

Yesu rher-yerhav kin kafan narmamə twelef mə tukhatərhav misəvsao kin narmaruyen kape Kughen
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Kini ai, Yesu rəriwək mamarkurao yerkwanu minə aikin maməvhag
kimi narmamə. 7 Kini mokrən kin narmamə twelef kafan mə tukhauə,
kini mivəhsi-pən nehuəyen kimi əriə tuk nəkotayen nanmin has ye
narmamə. 8 Kini mimə, “Tukmə nakamhavən ye swatuk, mhapəh
nhavəhyen nar kirik. Takhapəh nhavəhyen bred, uə nitip uə mane.
Takhavəh əmə kaskin. 9 Kini mhavəhsi-pən sandel, mərig takhapəh
nhavəhyen neipən kiraru kiraru.” 10 Mini-pən min tuk əriə mimə, “Nipig
tukmə nakhavən yerkwanu kirik, misarə ye nimə kirik, nimə a in a
taksarə əmə ikin miseriaji mhatərhav ikin mamhavən. 11 Mərig tukmə
yerkwanu kirik ripəh norkeikeiyen əmiə mə takhavən iməriə ikin,
mhapəh nisətərigien kin əmiə, takhatərhav iməriə ikin, misarpita-arpita
nimokrur ye sandel kapəmiə. Norien e tukror nimtətien mə narmamə
yerkwanu a kimisor nar kirik rapəh nəmhenien.”[x] [y]
12 Kini ai iriə khatərhav, mhavən, mhani-pən tuk narmamə mə tuksarar
ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. 13 Kini masəkota nanmin hah minə
ye narmamə khapsaah. Kini masətəg-pən nehe kwənkwai olif[z] ye kapən
kapə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə, kini khahuvə.[a]

Herod rimə ta mə Jon Baptaes ruəmragh min
(Mat 14:1-2; Luk 9:7-9)

14 Kini nəvsaoyen kin Yesu ritərhav, kini king kape nar aikin, nhagin e
Herod, rərig. Narmamə tiksin khamə, “Mə Jon Baptaes a. Mə riməmragh
min kini mamor pik nimtətien.”[b]
15 Mərig narmamə tiksin khamə, “Nikam. Mə Elaeja.”
Kini mərig tiksin khamə, “Mə profet pisin kirik. Rəmhen kin profet
kupən kape Kughen.”

---

[w] **6:4** Jon 4:44 [x] **6:8-11** Luk 10:4-11 [y] **6:11** Wok 13:51 [z] **6:13** Olif in nai kirik kamən kwənkwan. Kamarkwəsis min nehen kamor oel kin. [a] **6:13** Jem 5:14 [b] **6:14** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

16 Mərig Herod rimnərig, mimə, “Nikam. Mə Jon Baptaes e, yame
yimnərəru ta nipətək nuan. Yakmə rimimragh min.”
17 Herod rikin rimnəsik məknekin meinai in apa kupən, rimirəhsi-pən Jon
Baptaes ye kalabus meinai piauni Filip rinamkir piraovin kirik, nhagin en
Herodias; kini en, Herod rikir-ta min. 18 Mərig Jon rimini-pən tuk Herod mə,
“Kamni-əhu mə takpəh nikir-tayen piraovin kape piam.”[c] 19 Kini niemha rhai
Herodias tukun, mə tukrhopni Jon, mərig rineinein[d] 20 meinai Herod rimisiai Jon,
mirkun mə in yermamə atuatuk kape Kughen, kini maməm vi vi in. Nipig Jon
raməgkiar mukrekin kapan kapə Herod, kini Herod rorkeikei mə tukrərig min.
21 Mərig nipig kirik, Herodias rimivəh kwənmhaan tuk nhopniyen Jon.
Herod rimnor nəviginien ehuə kirik mamor nipig kafan yame rimnarha
iran. Kini mokrən kin gavman kafan, mine namehuə minə kape mobael,
mine namehuə minə tiksin apa Galili; khauə ye nəviginien kafan. 22 Kini
piakəskəh kape Herodias rivən min aikin, mamor danis ye nimririə.
Nipig Herod mine in minə tiksin kimisəm, rikiriə ragien tukun.
Kini Herod rini-pən tuk piakəskəh ai mə, “Tukmə nakorkeikei naha
nhagin, yakirkun nivəhsi-preyen kimik. 23 Yakamni kwəsu əgkəp mə
nar yame nakorkeikei mamaiyoh yo kin, yakirkun nivəhsi-preyen. Nar
apnapig tukmə rehuə pawk, yakirkun nivəhsi-preyen kim ik.”
24 Kini ai piakəskəh ai ritərhav maiyoh nisini mimə, “?Nisinik,
jakaiyoh-pən kin naha nhagin tuk rimik?”
Kini ai rini-pən tukun mə, “Takvən maiyoh kin kapən kapə Jon Baptaes.”
25 Məknekin, piakəskəh ai raiyu, mivən məm yermaru, kini mimə,
“Yakorkeikei mə taktəkun əmə takrəh kapən kapə Jon Baptaes, mukrai-
pən ye tikiplet, mirəh muə kimi yo pəh yakəm.”
26 Nəgkiarien ai ror King Herod rərig rahas pik, meinai rimnor nəgkiarien
ətən ye nimri in minə tiksin. To ripəh nəpəhyen. 27 Ror pən, rher-pən kin mobael
kirik mə tukrivən mikisəru nipətək nuai Jon, mirəh kapan kapa muə. Kini mobael
ai rivən apa kalabus, mikisəru ta nipətək nuai Jon, 28 mərəhu-pən kapan kapa ye
tikiplet. Mivəhsi-pən kimi piakəskəh ai, mə tukrivəh mivən kimi nisini. 29 Mərig
narmamə kape Jon Baptaes kimisərig nəvsaoyen kin, khavən mharəh nipran,
mhavən misərəhu-pən ye nəpəəg kapier.

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narman faef taosen kin

(Mat 14:13-21; Luk 9:11-17; Jon 6:1-14)

30 Kini aposol minə kape Yesu khasi-pən min yerkwanu yamə mine
Yesu rimnher-pən kin əriə ikin, mamhauə misəvsao-pən kin norien

---

[c] **6:18** Kughen ramni-əhu mə takpəh nikirtayen piraovin kape piam ye Lev 18:16, mine ye 20:21. Kini mərig tukmə piam rimhə, kafan kwajikovə rirkək, takaməkeikei mikir kafan piraovin. (Dut 25:5-6). [d] **6:19** Lev 18:16

kapəriə mine nəvhagien kapəriə kimin.[e] 31 Mərig narmamə khapsaah
kimnhauə masəm In, kini iriə kafan narmamə minə kapəriə nipig rirkək
tuk nəviginien. Kini rini-pən tuk kafan narmamə minə mə, "Hauə, pəh
khavən apa ikin narmamə kharkək ikin kini misapis."
32 Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot mhatərhav
mhavən ikin narmamə kharkək ikin. 33 Mərig narmamə khapsaah kisəm
Yesu mine kafan narmamə minə kinamhavən, kini kharkun əriə. Kini
khatərhav iməriə yerkwanu minə, misaiyu əkupən kin əriə. 34 Mərig Yesu
rimivhiak məm narmamə khapsaah aikin, kini rikin rewaiyu tuk əriə
meinai iriə kisəmhen kin sipsip minə tiksin yame yermamə rikək yame
ramarha huvə tuk əriə. Kini In raməvhag kimi əriə mamni narimnar
ripsaah.[f]
35 Rinamenaiyu, narmamə kape Yesu khauə misəm In. Mhani-pən
tukun mhamə, "Kwənmhan əkwak eikin e, kini rinamenaiyu. 36 Takher
rik rik kin narmamə minə e, pəh khavən apa yerkwanu ipakə minə
mhavəh nəriə kirik nəviginien."
37 Mərig In rini-pən tuk əriə mimə, "Rhuvə mə kimiə əmə taksəvigin
əriə."
Mərig iriə khani-pən tukun mhamə, "?Jakshawor? ?Nakmə jaksoriah
apnapig əmə tu handred taosen vatu[g] ye bred, mhawəhsi-pən kimi əriə?"
38 Mərig raiyoh əriə mimə, "?Nakhavəh bred kuvhuun? Havən-ru
misəm."
Khavən misəm nipar bred kirkirip əmə mine kəmam kiraru.
39 Kini Yesu ruh rikiriə mimə, "Takhani-pən tuk narmamə minə en
khavən yerki mənvhirik yame rhuvə, misəkwətə ye nimrin nimrin."
40 Nimrin tiksin wan handred. Kini nimrin tiksin fifti. 41 Kini ai Yesu
rivəh bred a kirkirip mine kəmam a kiraru, mivaag haktə mini vi vi
Kughen tukun, mhapu-hapu bred mine kəmam, mipik-pən kimi kafan
narmamə mə tukhapik misəvigin narmamə minə a kin. 42 Kini iriə
kisəvigin tupriə rəsiis 43 misəpəh nipərpər bred mine kəmam. Kini kafan
narmamə minə kimnhavai-pən ye nitip twelef khakwar min. 44 Narmamə
ai kimisəvigin, narman əmə, kisəmhen kin faef taosen.[h]

Yesu rameriwək haktə ye nimar mar tahik
(Mat 14:22-33; Jon 6:15-21)

45 Məknekin Yesu rini-pən tuk kafan narmamə mə tukhavəh bot
kapəriə, misəviəfugin misəkupən mamhavən apa ye nikar lugun, mhavən
yerkwanu kirik, nhagin e Betsaeda. Pəh In raməmir, mher rik rik kin

---

[e] **6:30** Luk 10:17 [f] **6:34** Nam 27:17; Mat 9:36 [g] **6:37** Nakirkun min niniyen məknekin, "?Nakorkeikei mə jaksoriah mane yame yermamə kirik tukror wok tukun makuə seven uə?" [h] **6:35-44** Mak 8:1-9

narmamə pəh kamhavən imərіə mіnə. 46 Yesu raowіə kіn ərіə, mapitan
kіn ərіə, mhaktə mіvən ye takwar kіrik maməhuak.[i]
47 Rіnəpіgnəp, bot ai raməmіr hanə apa ye tame lugun. Mərіg Yesu In
raməmіr pіsіn apa fiak. 48 In maməm ərіə kasəsuə ye bot, mіsəm rəutən
meinai nіmətag ramuh ərіə. Kіsərіg rahah mіsəsuə ye bot ipakə reraan,
kіni Yesu rəriwək ye nіmar mar tahik mіvən pakə tuk ərіə. Natukrapita
ərіə, 49-50 mərіg irіə kіmіsəm ramərіwək ye nіmar mar tahik, khamə ta
yarmhə. Kіsətəpar mhagіn pіk.[j]
Mərіg Yesu rіni-pən tuk ərіə mə, "Takhapəh nhagіnien. Mə Yo əmə e."
51 Kіni ratpən ye bot, nіmətag ror infamien. Kіsəm kіsakur rіkirіə ragien.[k]
52 Mərіg kapəria kapə rіskai hanə. Kіmіsəm pawk Yesu rіmnəvіgіn
narmamə khapsaah kіn bred, məpəh irəkwak ramswin, mərіg kіmnhapəh
nharkunien mə In pa.

Yesu rіmnor huvə narmamə kіmnhamhə apa Genesaret
(Mat 14:34-36)

53 Kіni irіə kіsəvіəfugіn ye lugun ai mhavhіak ye kwənmhaan kіrik
nhagіn e Genesaret. Mhavi-tərəkіn kapərіə bot aikіn. 54 Kіni mhavhіak,
narmamə mіn aikіn kіmіsəm Yesu kіni kharkun In. 55 Kіni kіsaiyu
mhavən apa imərіə mіnə mhapіk narmamə yamə mіne kіmnhamhə ye
nіkaokao mhavən ikіn pukaa Yesu ramvən ikіn. 56 Ikіn mіnə fam Yesu
ramvən ikіn, yerkwanu ehuə, mіne yerkwanu kwəskwəh, narmamə
mіnə khapіk narmamə mіnə kamhamhə, masərer əswasіg kіn ye swatuk
pіsіək. Kіni mіsasək ətgіn mə tukreighaan kіn narmamə kamhamhə pəh
kharap əmə nіpeihage neipən kafan. Kіni narmamə mі-fam yamə mіne
kіmnharap, kіmіsəsanіn.

Nəmhajoun kape loa kape Moses kamhani hah Yesu
(Mat 15:1-20)

7 1 Namhajoun tіksіn kape loa kape Moses irіə Farisi mіnə khasі-pən
Jerusalem mhauə mіsofugіn-pən tuk Yesu 2 kіni mіsəm mə narmamə
tіksіn kape Yesu kasəvіgіn mamhavəh nəmkіmіk kіrik meinai khapəh
nіsəravyen rəri-pən natuakəmien kape nəmə Isrel. 3 (Farisi mіnə, mіne
nəmə Isrel mіnə fam kamhakwasіg kіn narəyen kupən kapərіə. Tukmə
khapəh nіsəravyen rəri-pən norien kapərіə, to khapəh nіsəvіgіnien.
4 Kіni, tukmə khasі-pən apa maket, mhauə yerkwanu, kіni mhapəh
nіsəravyen, to khapəh mіn nіsəvіgіnien. Kapərіə natuakəmien rіpsaah ye
nіkarіn kape nəspir-tayen nəmkіmіk ye pənkіn, mіne sospen mіne besіn
kapərіə).[l]

---

[i] **6:46** Luk 5:16 [j] **6:49** Luk 24:37 [k] **6:51** Mak 4:39 [l] **7:4** Nəmə Isrel kіsəuji-pən mіn loa tіksіn tuk loa kape Moses. Kіni ai mharai-pən ye nəkwəkwə kіrik kіmə, Mishnah.

5 Kini Farisi minə mine namhajoun kape loa kape Moses kinəsaiyoh
Yesu mhamə, "?Rhawor kafam narmamə khapəh nisəri-pənien kapətawə
natuakəmien yame kaha minə kimnəsəvhag-pə kin kimi ətawə? Kafam
narmamə minə kasəvigin mhapəh nisəravyen rəri-pən natuakəmien
kapətawə."
6 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Eh. Kapəmiə niniyen rhuvə, mərig
kapəmiə norien in rahas. In apa kupən, profet kirik kape Kughen, nhagin
e Aesea, rimnəfrakis ye nikarin kapəmiə mirai mamni mə,

" 'Nəmə minə a kamhani apnapig əmə nəfrakisien irak ye nheriə,
mərig rikiriə raməmir isok pik tuk Yo.
7 Kasəhuak mərig kasəhuak təkun əmə.
Kini kapəriə nəvhagien kamhani mhamə nəgkiarien e kape
Kughen, mərig ror əmə nərigien kin kape yermamə.' "

(Aes 29:13)

8 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Kimiə nakwəsəpəh loa yame Kughen
rimivəhsi-pre, kini minamhakwasig əmə kin nərigien kape yermamə."
9 Kini mini-pən min tuk əriə mə, "?Kimiə nakhamə nakharkun pik nar?
!Mərig nakwəsəpəh loa kape Kughen minamhakwasig əmə kin narəyen
kape kaha minə! 10 Səm-ru, Moses rimini kupən mimə, 'Takhasiai
nisinmiə mine rimimiə.' *(Eks 20:12; Dut 5:16)* Kini mimə, 'Yermamə yame
ramni hah nisini uə rimni tukhopni.' *(Eks 21:17; Lev 20:9)*
11 Mərig kimiə nakhani-əhu narmamə mə tukhapəh nisasituyen ye mamə
mine tatə kapəriə, mhamə tukhani-pən tuk əriə mhamə, 'Eh. Yakeinein
nivəhsi-preyen nar kirik meinai yakvəhsi-pən ta fam kimi Kughen, kini
to yakpəh nivəhsi-ta-minien mivəhsi-pre kimik.' 12 Nakasəvhag kimi
narmamə məknekin misətapig kin nasituyen yame narmamə tuksor
kimi nisinriə mine rimriə. 13 Ror pən narəyen kapəmiə yame nakasəvhag
kin kimi narmamə ramor təkun nəgkiarien kape Kughen. Kini masor
narimnar khapsaah ror məknekin."
14 Kini Yesu rokrən kin narmamə mə tukhauə min. Mini-pən tuk əriə
mə, "Taksətərig huvə, misərig mharkun. 15 Nar raməmir iruə, tukmə
rivən yerki yermamə, to ripəh norien rəmkimik ye nimri Kughen. Nar
ramtərhav yerki yermamə ramor nəmkimik ye nimri Kughen. 16 Yermamə
yame nimətergin rarə, tukrərig huvə nəgkiarien e."[m]
17 Kini Yesu rəta min ye narmamə ai, mivən imə. Kini narmamə kafan
kisaiyoh kin niprai nuhpikinien yame in rimini. 18 Kini rini-pən tuk əriə
mimə, "?Rhawor? ?Kimiə min nakseinein? Takharkun mə narimnar yame
kamən to rapəh norien yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. 19 Narimnar
yame ror məknakin to ripəh nivənien yerkin. Mivən ye tipeuə en

---

[m] **7:16** Nəgkiarien ye v. 16 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutestamen. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam.

mipitərhav hanə min.” (Nəgkiarien a kape Yesu rini huvə fam nəviginien minə ye nimri Kughen).
20 Kini In mimə, “Mərig narimnar yame ramsi-pən yerki yermamə in en
ramor yermamə raməmkimik ye nimri Kughen. 21 Meinai yerki yermamə,
nərigien hah ripsaah, rəmhen kin nəkrəhyen kin piraovin, nhopniyen
yermamə, napir-pənien tuk piakwənahin, nəkrəhyen, 22 nəptigien kin
nautə, norien has, nor-apnapigien nar, neikuəyen, niniyen nikar jir,
nanipinien, nəgkiar-ausitien, mine nətəwaoyen. 23 Norien has minə
a kamhasi-pən yerki yermamə mor yermamə raməmkimik ye nimri
Kughen.”

Piraovin kirik yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramni nəfrakisien ye Yesu
(Mat 15:21-28)

24 Kini Yesu ritərhav min aikin meiwaiyu ərhav kwənmhaan ehuə kirik,
nhagin e Taea. Maiyu apis-apis pawk, mivən imə, mərig narmamə a
kharkun mə In eikin e. 25-26 Kini piraovin kirik, nanmin has rimnəmir ye
kafan piakəskəh. Pian ai pəh nien mə kwənərəus kape Isrel. In rimnarha
apa Fonisia, ye provins a Siria. Kini rimnərig nəvsaoyen kin Yesu, kini
ruə, mənimkur ye nimrin masək ətgin mə tukrəko ta nanmin has ye
kafan piakəskəh.
27 Mərig Yesu rini-pən nuhpikinien kirik tukun mimə, “Pəh kwajikovə
minə əmə tuksəvigin tupriə rəsiis. Ripəh natuatukien mə tukvəh
nəviginien ne kwajikovə karakikin-pən kimi kuri minə.”[n]
28 Mərig piraovin ai rini-pən tukun mə, “Yemasur, nəfrakis. Mərig kuri
minə kharkun nisənien nimsimsi nəviginien ne kwajikovə minə yame
raməsaah-pən ye nəpəəg tebol.”[o]
29 Kini Yesu rini-pən min mə, “Nimnhorpin məknen nəgkiarien,
rhuvə. Nanmin has ruatərhav ta ye kafam piakəskəh. Rerig-pən imam
yerkwanu.”
30 Piraovin ai rirerig-pən iman yerkwanu məm kafan piakəskəh
ramapir huvə ye nikaokao. Nanmin has ruatərhav iran.

Yesu rimnor huvə kəru kirik, mor huvə min rəgkiar

31 Kini ai, Yesu ritərhav min provins a Taea, kini meiwaiyu-pə mapita
provins a Saedon, muə e Galili, mivən kwənmhan ehuə kirik nhagin e

---

[n] **7:27** Yesu raməgkiar kin kuri meinai nəmə Isrel iriə khamə nəmə Fonisia mine nəmə Siria kisəmhen kin kuri. Ror pən khamə takasitu ye kwajikovə minə kape nar Isrel, mipəh nasituyen ye kwajikovə minə kape tanə pisin. [o] **7:28** Pian a rimnəgkiar kin nimsimsi nəviginien ror nuhpikinien kin. Mə Yesu ramasitu ye narminə Isrel, mərig nipar nasituyen kafan in aikin. To rapəh nəhipən-fam-ien kimi narminə Isrel.

Dikapolis. 32 Kini kharəh kəru kirik yame ripəh nəgkiarien, mhauə kimin.
Misaiyoh-pən Yesu mə tukrərəhu-pən kwermin ye yermamə ai, pəh rhuvə.
33 Kini Yesu rivəh yermamə ai, miravən isok tuk narmamə, mivəhsi-pən
kwənkwai kwermin ye nimətərgi yermamə ai, məjai kwənkwai kwermin,
kini mirap nerami yermamə ai. 34 Kini marha faktə ye neai, mərig kafan
nərigien ripam, kini meihagh əpir. Kini mini-pən tuk yermamə ai mə,
"!Efata!" (Nipran rimə, "!Ǝkwag!"). 35 Məknekin, nimətərgi yermamə ai
rəkwag, kini neramin rihuatuk, məgkiar huvə.
36 Kini Yesu rini-əhu əutən tuk narmamə mə tukhapəh nisəvsaoyen
kin norien a. Mini-əhu əutən pawk, mərig iriə kisəvsao kin mamharpin.
37 Kini iriə kisakur pik kin nimtətien a, mamhani mhamə, "Man. Kwən a
rapita. Rirkun nar əfrakis. Ramor huvə kəru minə mine narmamə khapəh
nisəgkiarien."

Yesu rimnor nimtətien kirik, maməvigən narman fo taosen
(Mat 15:32-39)

8 1 Ye nipig a, narmamə khapsaah khauə min misəm Yesu. Iriə, nəriə
nəviginien rirkək. Ror pən Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə
mə, 2 "Rikik reiwaiyu pik tuk narmamə minə e. Kitawə miriə kasəmir
nipig kisisər, kini nəriə nəviginien rirkək. 3 To yakher-pən kin əriə
yerkwanu kamhavən, kirik rəmkərəv ye swatuk, nimrin rapig, kini rimir,
meinai tiksin kimnhasi-pən isok."
4 Kini narmamə kafan minə khani-pən tukun mhamə, "?Tukhavəh hiə
nəriə nəviginien? Ikin eikin e kwənmhan əkwak."
5 Kini Yesu raiyoh əriə mə, "?Mərig bred kuvhuun en?"
Khamə, "Bred seven."
6 Kini Yesu rini-pən tuk narmamə ai mə, "Taksəkwətə." Kini mivəh
nipar bred ai, mini vi vi Kughen tukun, kini makapir-pir, məhi-pən
kimi kafan narmamə mə tuksəvigin narmamə kin aikin. Kini ai iriə
kisor. 7 Kwaji kəmam tiksin min aikin. Yesu rini vi vi Kughen tukun,
mini mə tukhavəhsi-pən min kimi narmamə ai. 8 Kini kisəvigən, tupriə
rəsiis fam. Misəpəh nipərpərin mhavai-pən ye kəmeiru ehuə seven. 9 Iriə
kiməsəvigən, narman əmə, rəmhen kin fo taosen. Kini Yesu rher rik rik
kin əriə.[p] 10 Kini ai iriə kafan narmamə minə, mhavən ye bot, mhavən
apa kwənmhan ehuə kirik, nhagin e Dalmanuta.

Nəmhajoun minə kape loa kape Moses khamə tuksəm nimtətien kirik
(Mat 16:1-4)

11 Kini ai, Farisi tiksin khauə masəni-əhu Yesu mə to rapəh norien
nimtətien kirik ye nimririə ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen.

---

[p] **8:1-9** Mak 6:35-44

12 Kini Yesu rikin rəpou, meihagh əpir, mini-pən tuk əriə mə, "?Rhawor
e kimiə narmamə nakəsarə ye rao e, nakhamə taksəm nimtətien kirik?
Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə taktəkun ai, to nakhapəh nisəmien
nimtətien kirik ror məknenkin."[q] 13 Kini Yesu rəpəh namhajoun minə a,
matpən min ye bot, məviəfugin-pən ye nikar lugun.

Yesu rimnor kwirig kimi kafan narmamə minə meinai kaparhia kapə riskai pik
(Mat 16:5-12)

14 Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot, misəru kin
bred mhavəh əmə nipər bred kirikianə əmə. 15 Kini Yesu rimnor kwirig
kimi əriə ye nuhpikinien mimə, "Takasərig əmiə tuk 'yis' kape Farisi
minə, mine Herod."[r] [s]

16 Kini kinəsaiyoh əriə minə kin niprai nuhpikinien a, mhamə, "?Tukmə
ror kwən e rimə kimnhapəh nhavəhyen bred uə?"

17 Mərig Yesu ruirkun ta nərigien kapəriə. Mini-pən tuk əriə mə,
"?Rhawor e nakasəm əmiə minə mə bred rikək? ?Nakshawor mhapəh
nisəm-huvəyen? ?Mishawor mhapəh nisərig-huvəyen? Kapəmia kapə
riskai pik.[t] 18 Nimrimiə pawk əmə eikin, mərig nakhapəh nisəmien.
Nimətərgimiə pawk əmə eikin, mərig nakhapəh nisərigien. Tukmə ror
nakwəsərukin fam narimnar yame kitawə kimisor. 19 Nipig yimivəh nipar
bred kirkirip, makapir-pir, məhi-pən kimi narman faef taosen kisən,
mərig kimisəpəh nipərpər nəviginien, ?nakhavai-pən ye nitip kuvhuun?"[u]

Khamə, "Twelef."

20 Kini rarə maiyoh min əriə mə, "Nipig yimivəh nipər bred seven,
məhi-pən kimi narman fo taosen kisən, kini mhapəh nipərpərin,
?nakhavai-pən ye kəmeiru kuvhuun?"

Khamə, "Seven."

21 Mərig əmə rini-pən tuk əriə mə, "?Mərig rhawor? ?Nakaseinein hanə
Yo?"

Yesu rimnor huvə nimrin pis kirik rhuvə min

22 Kini ai khauə mhavhiak min yerkwanu kirik nhagin e Betsaeda. Kini
narmamə tiksin kharəh nimrin pis kirik mhauə kimi Yesu mə tukrərəhu-
pən kwermin iran. 23 Kini Yesu riwəh kwermi yermamə ai mikir miravən
isok tuk yerkwanu. Kini ai, rəjai nimrin, kini mərəhu-pən kwermin iran,
mimə, "?Nakarha maməm nar uə nikam?"

---

[q] **8:12** Mat 12:39; Luk 11:29 [r] **8:15** "Yis" in nar kirik ror bred raməsiis. Yesu ramni yis meinai nəwhagien kape nəmhajoun kape loa kape Moses mine Herod rivən yerki narmamə, ror nərigien kapəriə raməsiis kin nahasien. [s] **8:15** Luk 12:1 [t] **8:17** Mak 6:52 [u] **8:19** Mak 6:41-44

24 Məknekin, yermamə ai rəm nar. Kini mimə, “Nəfrah, yakaməm
narmamə kaseriwək. Mərig kisəm nəmhen əmə iriə nai minə.”
25 Kini Yesu rarə mərəhu-pən kwermin ye nimrin, kini ai yermamə ai
rarha huvə. Kini nimrin rəmtir, məm huvə nar. 26 Kini Yesu rher-pən kin
mamni mimə, “Takvən apa imam ikin, mərig takpəh nivənien yerkwanu
e nimasi-pən ikin.”

Pita in ramniərhav mə Yesu In Kristo
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Kini ai Yesu mine kafan narmamə khatərhav min mhavən yerkwanu
minə ipakə tuk kwənmhan ehuə kirik nhagin e Sisaria Filipae. Kisəriwək
mamhavən ye swatuk, Yesu ramaiyoh əriə mə, “?Mərig narmamə
kamhani mə Yo e pa?”
28 Kini khani-pən tukun mhamə, “Tiksin khamə Ik e Jon Baptaes; tiksin
khamə Ik e Elaeja tu; kini tiksin khamə Ik e profet kupən kirik kape
Kughen.”[v]
29 Kini In raiyoh əriə mə, “?Mərig kimiə nakamhani mə Yo e pa?”
Mərig əmə Pita rimə, “Ik e Kristo.”[w] [x]
30 Kini ai Yesu rini-əhu əutən pən tuk əriə mə tukhapəh nhani-pənien
tuk narmamə.[y]

Yesu rimnəkupən mirkun, mini-ərhav mə tukrimhə, kini mimragh min
(Mat 16:21-23; Luk 9:22)

31 Kini Yesu ririkakun maməvhag kimi kafan narmamə minə mimə,
“Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen ye narimnar khapsaah. Nəmehuə
kape nəmə minə Isrel, mine jif pris minə, mine namhajoun kape loa
kape Moses, tuksəməkin Yo mhani mə Yo jakmhə. Mərig nipig kisisər
tukruə mivən, kini Yo jakimragh min.” 32 Rini-ərhav-pən huvə tuk əriə,
məknekin Pita rikir In, mwapta irəriə, kini mamniəhu-pən nəgkiarien
yame Yesu rimini.
33 Mərig Yesu rarar, məm kafan narmamə minə, mini-pən skai tuk Pita
mimə, “!Setan! !Ap ikin e! Nərigien kafam ripəh nəmhenien kin nərigien
kape Kughen. Nərigien əmə kape yermamə.”

Yermamə kape Yesu tukrəta ye narimnar yame in atuk rorkeikei
(Mat 16:24-28; Luk 9:23-27)

34 Yesu rokrən kin narmamə mifam aikin a, mine narmamə kafan,
khauə kini rini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə yermamə rimə tukrikwasig

---

[v] **8:28** Mak 6:15 [w] **8:29** Jon 6:68-69 [x] **8:29** “Kristo” mine “Mesaea” kwəm nəmhen. Nipran rimə, “Yermamə yame Kughen rimini kupən mə tukrher-pə kin tuk niwəh-miraghien ətawə.” [y] **8:30** Mak 9:9

kɨn Yo, tukraməkeikei məta ye nərɨgien kafan, kɨni tukmə rərɨg pawk
nəmhəyen rəmhen kɨn nəmhəyen ye nɨmhəyen ye nai kamarkwao
kɨn, mərɨg tukrɨkwasɨg kɨn Yo.[z] 35 Yermamə yame ramgɨn tuk kafan
nɨmraghien, tukraməkeikei mɨmhə. Mərɨg yermamə yame tukhopni tuk
nɨkwasɨgien kɨn Yo, tukrarə ye nɨmraghien rerɨn. 36 Tukmə yermamə
kɨrɨk kafan nautə rehuə pɨk ye tokrei tanə e, mərɨg in ramarakɨkɨn kafan
nɨmraghien tukun, nanmɨn tukrerwei. 37 Mərɨg nar kɨrɨk rɨrkək mɨn
tuk nɨvəhyen nɨmrɨ nɨmraghien kafan. 38 Narmamə yame kasarə ye rao
e kwəsəpəh Kughen masor pɨk təvhagə has. Tukmə nakaurɨs kɨn nɨni-
ərhavyen nhagɨk mɨne nəgkiarien kafak ye nɨmrɨ mɨrh, Yo mɨn jakaurɨs
kɨn nɨni-ərhavyen nhagɨm nɨpɨg Yo, Ji Yermamə, jakrerɨg-pə mɨn kɨmawə
agelo rhakə mɨnə ye neihuəyen kape Rɨmɨk.”[a]

9 1 Kɨni Yesu rɨni-pən mɨn, “Yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə
narmamə tɨksɨn kasarə ikɨn e to khapəh nhamhəyen mɨseriaji
nɨpɨg narmamə tuksəm Kughen ravəh nehuəyen tuk narmaruyen ye
narmamə.”[b]

Kughen ramhajoun mə Yesu in Tɨni, nɨmrɨn rukreikɨn muə mor pɨsɨn
(Mat 17:1-9; Luk 9:28-36)

2 Nɨpɨg sikis ruə mɨvən, Yesu rɨkɨr Pita, Jemes mɨne Jon mɨshaktə fiak
ye tukwas apomh kɨrɨk. Irɨsɨr pɨsɨn əmə kɨmɨrhkwasɨg kɨn. Kharərer
mhrəm mə nɨprai Yesu rukrekɨn muə mor pɨsɨn. 3 Neipən kafan rhawən
pɨk. Kɨni to yermamə kɨrɨk ye tokrei tanə e rɨpəh norien neipən kɨrɨk
rhawən məsiə məknakɨn. 4 Kɨni yermamə mɨsɨr ai kafan kɨrhəm yemasur
kupən mir kape Kughen kɨraru, Elaeja mɨne Moses, kratərhav-pə mɨn,
mawəgkiar irɨsɨr Yesu.
5 Kɨni Pita rɨni-pən tuk Yesu mə, “Yhajoun, rhuvə mə kɨmasɨr jakrharə
əmə ikɨn e. Pəh yakrharkwopək nimə kɨsɨsər: Kafam kɨrɨk, kape Moses
kɨrɨk, kɨni kape Elaeja kɨrɨk.” 6 (Khrɨgɨn, kɨni Pita rɨmnəgkiar apnapɨg
əmə).
7 Məknekɨn napuə kɨrɨk reiwaiyu, muvrɨg əpɨs əriə. Kɨsərɨg nəgkiarien
kɨrɨk rɨsɨ-pən ye napuə mɨmə, “In e Narɨk keikei yakorkeikei pɨk.
!Taksətərɨg kɨn In!”[c]
8 Məknekɨn, krharhaha, mrhɨpəh mɨn nɨrhəmien əriu. Yesu pɨsɨn əmə
ramərer.
9 Kɨni khasɨ-faktə ye tukwas, Yesu rɨmɨni-əhu əutən pən tuk ərɨsɨr
mɨmə, “Takrhɨpəh nɨrhəvsaoyen kɨn mɨrheriaji Yo, Ji Yermamə,
jakɨmragh mɨn ye nɨmhəyen kafak.” 10 Kɨni irɨsɨr kɨmɨrhɨvəh tɨm tɨm
nəgkiarien kape Yesu, mərɨg irɨsɨr atuk əmə kɨrhaiyoh ərɨsɨr mɨnə

---

[z] **8:34** Mat 10:38-39; Luk 14:27 [a] **8:38** Mat 10:33 [b] **9:1** Mak 13:30 [c] **9:2-7** Wok 3:22; 2 Pita 1:17-18

mirhimə, “?Nəgkiarien e ramni, tukrimhə mimragh min, nipran ramni naha?”

11 Kini kinirhaiyoh Yesu mirhimə, “?Rhawor nəmhajoun kape loa kape Moses khamə Elaeja tukraməkeikei muə məkupən kin Kristo?” *(Mal 3:1)*[d]

12 Kini Yesu rimə, “Nəfrakis. Elaeja rimnəkupən muə tuk nətu-huvəyen narimnar fam. ?Mərig rhawor Nəkwəkwə kape Kughen rimə ‘Narmamə tuksəməkin Ji Yermamə kini tukrərig nəmhəyen ye narimnar ripsaah?’[e] [f]
13 Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə Elaeja ruauə ta. Kini narmamə kasəri-pən nərigien kapəriə misor ahas pən tukun, rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini.”[g]

Yesu rimnəkota nanmin has ye pikwarien kirik
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Irisir krhuə iriə narmamə minə kape Yesu, misəm min narmamə khapsaah. Namhajoun kape loa kape Moses, mine narmamə kape Yesu kasotgoh kimi əriə minə. 15 Məknekin misəm Yesu, kisakur, kini misaiyu mhavən tukun misətərum-pən iran.

16 Kini Yesu raiyoh kafan narmamə mimə, “?Nakasotgoh kimi nəmə minə e tuk naha?”

17 Kini mərig yermamə kirik ruə mini-pən tukun mə, “Yhajoun, yo yimirəh kafak pikwarien muə mə jakəm Ik, meinai nanmin has raməmir iran, mamor in reinein nəgkiarien. 18 Tukmə nanmin has rərer-pən pik iran, kini maməsuə kin, ramimir-pən ye nimoptanə. Nehe nəkwan ramtərhav, mamoh kwəruə, kini nipran rikimkim pik. Kini yakaiyoh-pən kafam narmamə mə tuksəko-ta nanmin has, mərig kaseinein.”

19 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “!Kəsi! Kimiə yamə mine naksarə e towei, nhatətəyen kapəmiə rirkək. ?Kitawəm kimiə tuksarə miseriaji naha nipig nakpishatətə irak? Harəh pikwarien en mhauə.”

20 Kini kharəh mhauə kimin. Nipig nanmin has rimnəm Yesu, məkneikin ror pikwarien a rətəmnimin, maməsok-əsok ye nimoptanə. Kini nehe nəkwan ramtərhav rhawən.

21 Kini Yesu raiyoh-pən rim pikwarien mə, “?Rimnor məknekin m-kivhuun ai taktəkun?”

Kini rini-pən tukun mə, “Rimnamarkəskəh mirikakun. 22 Nipig ripsaah nanmin has raməsuə-pən kin ye nap uə ye nu, mamarkut mə tukrimhə. Tukmə nakirkun nasituyen, rikim reiwaiyu tuk əmawə, kini masitu.”

---

[d] **9:11** Əmru Mat 11:14, 17:12, mine Luk 1:17. [e] **9:12** Sam 22:1-18; Aes 53:3; Mal 4:5-6 [f] **9:12** Aes 53:3 ramni mə Mesaea tukrərig nəmhəyen tuk narimnar ripsaah.
[g] **9:13** Mat 11:14

23 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “?Nakhawor mamaiyoh mə yakirkun
nasituyen uə? Yakirkun norien narimnar fam kimi narmamə yamə mine
kashatətə irak.”[h]
24 Məknekin, rim pikwarien ai rok-rapomh mini mə, “Yakamhatətə,
mərig kafak nhatətəyen rarkəskəh. !Takor yo mə jakhatətə pik min iram!”
25 Kini Yesu rəm mə narmamə kamhauə ipakə tukun, kini rəgkiar
pən skai kimi nanmin has mimə, “Ik nanmin hah. Nimətərgim rəru.
Nakeinein nəgkiarien. Yakamni-pre tuk ik mə takəta ye pikwarien e,
mipəh min nuəyen tukun.”
26 Məknekin nanmin ai rok-rapomh mor niprai pikwarien ai
rətəmnimin kini məta iran. Kini iriə kisəm niprai pikwarien ai mamhani
mhamə, “Ruamhə əgkəp.”[i] 27 Mərig Yesu rivəh kwermin, mivi haktə, kini
rhekimter.
28 Kini Yesu rauru-pən min imə, iriə pisin əmə kafan narmamə minə
kinh kisaiyoh In mhamə, “?Kimawə yakshawor miseinein nəkotayen
nanmin has a?”
29 Kini Yesu rimə, “Nanmin has yamə mine kisor məknekin, nəhuakien
pisin əmə rirkun nəkotayen əriə.”[j]

Yesu rimini-ərhav min mə tukrimhə
(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

30 Kini khatərhav-pən min aikin mamhavən misapita yerkwanu minə e
Galili. Mərig Yesu ripəh norkeikeiyen mə narmamə tukharkun kwənmhaan
yame In ramarə ikin,[k] 31 meinai In raməwhag kimi kafan narmamə minə
mamni mə, “Yermamə kirik tikreighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi
tikmir minə kafak. Mərig tukshopni pawk Yo, tukreriaji nipig kisisər,
Kughen tukror min Yo yakimragh.”[l] 32 Mərig narmamə minə kafan khapəh
nharkunien niprai nəgkiarien a. Mhagin min kin naiyohyen kin nipran.[m]

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?
(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Kini khatərhav-pə min ye yerkwanu kirik, nhagin a Kapaneam,
mhavən ye nəkwai nimə. Kini Yesu rimnaiyoh kafan narmamə mimə,
“?Naksəriwək ye swatuk, masotgoh kimi əmiə minə tuk naha?” 34 Kini
iriə khapəh nhaniyen nar kirik tukun meinai kimnamhauə ye swatuk
masotgoh mə iriə pa nhagin in rehuə rapita əriə minə tiksin.
35 Kini Yesu ritei-əhu məkwətə mokrən kin kafan narmamə twelef
khauə, kini mini-pən tuk əriə mə, “Tukmə kimiə kirik rimə tukreihuə

---

[h] **9:23** Mat 21:21; Mak 11:23 [i] **9:26** Mak 1:26 [j] **9:29** Swatuk pisin kirik tuk niniyen v. 29: “Nanmin has yamə mine kisor məknekin, nəhuakien əmə mine nəpəhyen nəviginien, rirkun nəkotayen əriə.” [k] **9:30** Jon 7:1 [l] **9:31** Mak 8:31; 10:32-34 [m] **9:32** Luk 9:45

mapita narmamə, kafan nərigien tukraməkeikei meiwaiyu əgkəp. Kini
mamor atuə kin əmə kape narmamə.”[n]
36 Kini rirəh kwajikovə kirik mərip in ye kwerkwan irəriə. Mirəh-
si haktə, mini-pən tuk əriə mimə, 37 “Yermamə yame ravəh nhagik,
mamasitu kin ye kwajikovə kirik rəmhen kin yame, nasituyen e in e
tukror min kimi Yo. Kini pəh nien mə ramasitu əmə irak, mərig ramor
min kimi Yermamə yame rimnher-pə kin Yo.”[o]

Yermamə yame ripəh nini-hahyen ətawə, kitawə kirik en
(Mat 19:6-9; Luk 9:49-50; 17:1-2)

38 Kini Jon rini-pən tuk Yesu mə, “Yhajoun. Yermamə kirik e yakasəm
rawəh nhagim maməkota nanmin has kin ye narmamə. Kini yakhani-əhu
meinai ripəh nien mə kitawə kirik.”
39 Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Takhapəh nhani-əhuyen. Yermamə
yame rawəh nhagik mamor nimtətien kin, to ripəh narar-minien mini
has nhagik. 40 Yermamə yame ripəh nini-hasien ətawə, in kitawə kirik.[p]
41 Nəfrakis, yermamə yame ravəh nu ye pənkin, mivəhsi-pre kimi əmiə
meinai kafak e kimiə, kini Yo e Kristo, kini kwən en, tukrivəh əfrakis
nərokien iran.”[q]
42 Kini Yesu rini min mə, “Mərig tukmə yermamə kirik ravi-pən
kwajikovə kirik yame rhatətə irak, mə tukror təvhagə has, kini yermamə
a, Kughen tukror narpinien ehuə kimin. Kini narpinien a tukriskai
rapita yame kiruk-pən kapier kirik ye nipətək nuan, karkwərhao kin apa
ye tame tahik mə tukrəmnim. 43 Kini tukmə kwermim ramor nakamor
təvhagə hah, rhuvə mə takərəru ta. Rhuvə pik mə takpəh kwermim
kirikianə mamragh kin kape rerin. Yame rhuvə pik rapita yame takvən
ye nap ehuə kin kwermim kwis mir, yame nap to rapəh nipisien.[r] 44 In
aikin, sirət minə to khapəh nhamhəyen, kini nap min to rapəh nipisien.[s]
45 Kini tukmə nihum ramor nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takərəru ta.
Rhuvə pik mə takpəh nihum kirikianə, mamragh kin kape rerin. Rapita
yame takvən ye nap ehuə kin nihum kwis mir. 46 In aikin, sirət minə
to khapəh nhamhəyen, kini nap min to rapəh nipisien.[t] 47 Kini tukmə
nimrim ramor nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takikum ierig ta. Rhuvə
pik mə takpəh nimrim kirikianə mivən kin apa ye rao ye neai. Rapita
yame takvən ye nap ehuə kin nimrim kwis mir.[u] 48 In aikin
“ ‘Sirət minə to khapəh nhamhəyen,

---

[n] **9:35** Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 [o] **9:37** Mat 10:40 [p] **9:40** Mat 12:30; Luk 11:23 [q] **9:41** Mat 10:42 [r] **9:43** Mat 5:30 [s] **9:44** v. 44 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutestamen. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam. [t] **9:46** v. 46 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutestamen. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam. [u] **9:47** Mat 5:29

Kini nap min to rapəh nipisien.' *(Aes 66:24)*

49 "Nap tukrəsaah-əsaah pən ye narmamə fam rəmhen kin yame
kaməviətəg-pən nigar ye nəviginien. 50 Nigar in nar huvə kirik. Kini
mərig tukmə nigar rəhiu pik, ?tukhawor kor rhekin min? Pəh narəyen
kapəmiə tukrheikən, kini takasarə ye nəmərinuyen."

?Rhuvə mə yerman mine piraovin tukwəpəh əriu minə uə?
(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

10 1 Kini Yesu rarə mitərhav min aikin mivən provins e Judia, mivən
maməmir apa nikar nu kirik nhagin e Jodan. Kini narmamə
khapsaah kimnhauə min masəm In. Kini In raməvhag kimi əriə, rəmhen
kin yame In ramor rerin.
2 Kini Farisi tiksin khauə masaiyoh Yesu kin naiyohyen əutən kirik
mə tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarien kirik rapəh nəmhenien. Mhani-
pən tukun mhamə, "?Rhawor tukmə yerman rəpəh kafan piraovin?
?Ramakapir loa uə nikam?"
3 Kini Yesu raiyoh-pən əriə mimə, "?Naha e loa Moses rimivəhsi-pre
kimi əmiə məkupən?"
4 Kini iriə khamə, "Moses rimneighan kin mə yerman rirkun niraiyen
nəkwəkwə tuk nəpəhyen kafan piraovin mivəhsi-pən kimin, kini məpəh
in."[v]
5 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Moses rimirai loa en meinai
kapəmia kapə riskai pik. 6 Mərig kupən, nipig Kughen rimnərəhu
nimoptanə, 'In mor min yerman mine piraovin.' *(Jen 1:27)* 7 Ror
məknakin mə yerman tukrəta ye rimni mine nisini, kini iriu piraovin
mwarə kirikianə. 8 'Tukwarə mə niprairiu kirikianə.'[w] *(Jen 2:24)* Kini iriu
kwis tukwarə kirikianə. 9 Meinai Kughen riməviəfugin məknakin əriu,
yermamə to ripəh nakapirien narəyen kapəriu."
10 Kini ai, Yesu mine kafan narmamə kharerig-pə yerkwanu, kini iriə
kisaiyoh-pən min kin. 11 Kini In rini-pən min tuk əriə mimə, "Yerman
yame rapəh kafan piraovin mamvən mamarkurək-pən min ye piraovin
pisin, ramor təvhagə hah ye kafan hanə piraovin.[x] 12 Kini piraovin yame
rəpəh kafan yerman, kini mivən mamarkurək-pən min ye yerman pisin,
in min ramor təvhagə has ye kafan hanə yerman."

Yesu rivəhsi-pən nihuvəyen kimi kwajikovə minə
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Kini narmamə tiksin khapik kapəriə kwajikovə minə, mhauə misəm
Yesu, mə In tukrərəhu-pən kwermin irəriə, mivəhsi-pən nihuvəyen kimi
əriə. Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu əriə. 14 Kini Yesu

---

[v] **10:4** Nəgkiarien e raməmir ye Dut 24:1-4. [w] **10:7-8** Efes 5:31-33 [x] **10:11** Mat 5:32

rəm, niemhaa rhai In, kini məgkiar skai pən kimi əriə mimə, “Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta irəriə pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə yamə mine kisəmhen kin kwajikovə minə en. 15 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame rikin ripəh nagienien tuk nivəhyen kafan nərigien rewaiyu rəmhen kin kwajikovə, to rapəh nivənien ye Rao ye Neai.”[y] 16 Kini In mipik kwajikovə minə kini mərəhu-pən kwermin irəriə, kini mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə.

Yermamə kirik kafan nautə rehuə, mərig rorkeikei mə tukrarə ye nimraghien rerin
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Kini Yesu rarə, mapitan kin əriə, kini yermamə kirik raiyu muə məm. Kini mənimkur ye nimrin. Mini-pən tukun mimə, “Yhajoun huvə. ?Nakmə jakaməkeikei mor naha mine yakamarə rerin?”

18 Kini Yesu rimə, “?Nakhawor mamni mə Yo yakhuvə? Yermamə kirik rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. 19 Ik nakwirkun ta loa yame Moses rimini mə, ‘Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mipəh napir-pənien tuk piraovin pisin. Kini mipəh nəkrəhyen. Kini mipəh nini-apnapigien nar meikuə kin ye yermamə kirik. Kini mipəh neikuəyen kin nəkrəhyen. Tuk nipig minə fam takamsiai rimim mine nisinim.’ ”[z]

20 Kini kwən ai rini-pən tukun mimə, “Yhajoun. Loa minə en, yakaməri-pən fam ye nəkəskəhyen kafak, muə meriaji-pə.”

21 Kini Yesu rəm tim tim kwən ai, kini morkeikei pik. Mini-pən tukun mimə, “Nar kirikianə əmə ik nakpəh nor-hanəyen. Takvən, məvrai rik rik kafam narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-pən kimi yavən has minə. Kini kafam narimnar tukripsaah apa ye rao ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo.”

22 Nipig kwən ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin rəpou, meinai kafan nautə ripsaah. Rarar map ta ye Yesu.

23 Kini Yesu rarha-pən məm kafan narmamə kini mini-pən tuk əriə mimə, “!Man! Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk nivənien pəh Kughen rarmaru irəriə.”

24 Kini kafan narmamə kisakur kin nəgkiarien ai. Kini in rarə mini-pən min tuk əriə mimə, “Kwajikovə kafak minə, rəutən pik tuk yermamə tuk nivənien pəh Kughen rarmaru iran.[a] 25 ?Nakasərig mə narmiragh ehuə kirik, kamni kimə kamel, to rauru-pən ye kwəruwei nidil uə? Nikam, rəutən pik. Rəmhen əmə min kin yermamə yame kafan nautə rehuə, rəutən pik tukun tuk nətayen aikin a pəh Kughen ramarmaru iran.”

---

[y] **10:15** Mat 18:3 [z] **10:19** Loa minə e kimnharai ye Eks 20:12, mine Dut 5:16-20.
[a] **10:24** Nakirkun niniyen min məknekin, “Riskai pik tuk yermamə yame ramətigtə pik ye kafan nautə, tuk nivənien ye Rao ye Neai.”

26 Kini narmamə kafan minə kisakur, minəsaiyoh əriə minə, mhamə,
"!Eh! ?Mərig tukmə ror məknekin, kitawə pa in tukramarə ye nimraghien
rerin?"
27 Mərig Yesu rəm tim tim əriə mini-pən tuk əriə mə, "Nar e, to
yermamə ripəh norien. Kughen pisin əmə In rirkun norien. Meinai In
rirkun norien narimnar fam."
28 Kini Pita rhekimter maiyoh min mimə, "?Mərig rhawor irəmawə?
Yiməsəpəh fam kapəmawə narimnar, mhauə, mhakwasig kin Ik."
29 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Yermamə yame in ravəh əkupən Yo,
kini maməta ye kafan narimnar rəmhen kin nimə, uə piauni, uə kafan
kakə, uə rimni mine nisini, uə kafan kwajikovə, uə nəsimien kafan tuk
nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Kughen, 30 narimnar a to khapəh
nharkək-min-ien tukun. Yermamə ai, tukrivəh tain ye tokrei tanə e
rəmhen kin wan handred, rəmhen kin nimə, mine piauni, mine nisini,
mine kafan kakə, mine kafan kwajikovə, mine nəsimien kafan (mərig
tukhauh min in). Kini ye narəyen vi kafan, tukrarə ye nimraghien rerin.
31 Mərig, narmamə minə e kasəkupən tukpihamakwasig, kini yamə mine
kamhakwasig tukpihauə mipisəkupən."[b]

Yesu rimini-ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə mhavən Jerusalem. Yesu
rikir əriə mhavən. Kini kafan narmamə kisakur pik. Kini narmamə
apnapig tiksin yamə mine kimnhakwasig kin əriə, kimnhagin min.
Kini Yesu rokrən kin kafan narmamə twelef mə tukhauə kirikianə. Kini
mini-ərhav narimnar yame tukritərhav-pən tukun. 33 Kini mini-pən
mimə, "Taksərig-ru. Taktəkun ai kamhavən Jerusalem. Kini ikin aikin a,
narmamə tiksin tuksərəhu-pən Yo, Ji Yermamə, ye kwermi Jif Pris mine
namhajoun kape loa kape Moses. Kini iriə tukhauh Yo mə tukshopni Yo.
Miseighan-pən kin Yo kimi narmamə minə e pəh nien mə nəmə Isrel,
34 pəh tuksarh iakei irak, kini misərig-əvhin əpəs Yo, misərkis-ərkis Yo,
kini mishopni Yo. Kini mərig jakamragh min ye nipig yame ror kisisər
kin."[c]

Jemes mine Jon kwaiyoh kin nar kirik tuk Yesu
(Mat 20:20-23)

35 Kini ai, Jemes mine Jon, kwajikovə mir kape Sebedi, kirauə mwəm
Yesu, mirəni-pən tukun mirəmə, "Yhajoun, yakworkeikei nar kirik mə
takor kimi əmru."
36 Kini Yesu raiyoh mə, "?Nakworkeikei naha?"

---

[b] **10:31** Mat 20:16; Luk 13:30 [c] **10:32-34** Mak 8:31; 9:31

37 Kini krəmə, “Yakworkeikei mə kimru kirik tukrəkwətə ye nikarim
matuk, kini kirik tukrəkwətə ye mawor, nipig Ik takvəh nehuəyen kape
narmaruyen.”
38 Mərig Yesu rini-pən tuk əriu mə, “Kimiru nakawaiyoh-pə kin nar
kirik yame nakweinein. ?Kimiru nakramə nakwəmhen mə takwərig min
nəmhəyen ye nipraimiru rəmhen kin yame Yo jakərig uə? ?Uə nakramə
kimiru nakwəmhen mə takwarə ye nipig əutən rəmhen kin yame Yo
jakarə iran?”[d] [e]
39 Kini iriu kramə, “Ǝhə. Kimru yakwəmhen.”
Kini Yesu rini-pən mə, “Nəfrakis. Kimiru nakrarkun niwərigien
nəmhəyen rəmhen kin yame Yo jakərig. Kini kimiru nakrarkun min
narəyen ye nipig əutən rəmhen kin yame Yo jakarə iran.[f] 40 Mərig nar
yame nakwaiyoh kin, mə kirik tukrəkwətə ye nikarik matuk, kini kirik
ye mawor, Yo yakeinein nivəhsi-preyen. Mərig Kughen rimivəhsi-pən
kwənmhan mir e kimi narmamə yamə mine In rimini-ta mimə iriə
tuksəkwətə ikin.”
41 Nipig narmamə minə tiksin kape Yesu, iriə ten, kisərig nəvsaoyen
kin nar yame Jemes mine Jon kwaiyoh kin, niemhaa rhai əriə tukun.
42 Kini Yesu rokrən kin əriə mə tukhauə misəm. Mini-pən tuk əriə mə,
“Kimiə nakwənharkun ta norien kape nəmehuə yamə mine pəh nien mə
nəmə Isrel. Iriə kasor əutən pik tuk kapəriə narmamə minə. Kini kapəriə
nəmehuə minə kasəviətərəkin-əhu pik əriə mhamə tukamhakwasig əmə
kin əriə.[g] 43 Mərig ripəh natuatukien mə kimiə taksor məknakin. Tukmə
kimiə kirik rorkeikei mə tukrivəh nehuəyen rapita əmiə minə tiksin,
nərigien kafan tukreiwaiyu muə mə in yor atuə kin kirik kapəmiə.[h]
44 Kini tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukramkir əmiə maməkupən,
in min tukruə rəmhen kin yasitu kapəmiə fam 45 meinai Yo min, Ji
Yermamə, pəh nien mə yimauə mə narmamə tuksor atuə kin kafak.
Mərig yimauə mə jakor atuə kin kapəriə, kini moriah kafak nimraghien
marpin nimraghien kin kape narmamə fam.”[i]

Yesu rimnor huvə nimri Batimeas
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Kini Yesu mine kafan narmamə khauə yerkwanu kirik nhagin e
Jeriko. Misarə, mhatərhav min, narmamə khapsaah kimnhakwasig kin.
Kini nimrin pis kirik ramkwətə ye nikar swatuk. Nhagin e Batimeas.

---

[d] **10:38** Mak 14:36; Luk 12:50 [e] **10:38** Ye v. 38, Yesu rimnəgkiar kin nuhpikinien
məkneikin, “?Nakrarkun niranim-pən-ien ye pənkin yame jaknim-pən ikin uə? ?Uə
nakrarkun nirawəhyen baptaes yame Yo jakpiwəh uə?” Mərig Translesen Komiti
rimnəri-pən yame Bislama Baebol ramni mhoprai nuhpikinien mirai əmə nipran.
[f] **10:39** Wok 12:2; Rev 1:9 [g] **10:42** Luk 22:25-26 [h] **10:43** Mat 23:11; Mak 9:35
[i] **10:45** Mak 10:45 in rəmhen kin nuknei nərigien kape nəkwəkwə e yame Mak rimirai.

(In kwajikovə kape Timeas). Nipig fam in ramawə-pən kin mane tuk narmamə. 47 Kini nipig in rimnərig mə Yesu, yemə Nasaret, ramuə, ramokrən kin mamni mə, "!Yesu! !Kwənərəus kape King Deved! Yakorkeikei mə rikim tukreihuə tuk yo."

48 Kini narmamə khapsaah kisəgkiar-pən skai kimin, mhamə, "!Ah! Pim."

Mərig in ramrirpin əmə ye nokrənien. Mamni mə, "!Kwənərəus kape King Deved! Yakorkeikei mə rikim tukreihuə tuk yo."

49 Kini Yesu rarar, mini-pən tuk əriə mimə, "Hani-pən tukun mə ruə."

Kini iriə khavən misokrən kin nimrin pis ai, mhamə, "Eh. Agien. Yuvən. Ramokrən kin ik."

50 Kini nimrin pis a rarar məknekin məpəkiək-ta kin kafan kot, kini mivən məm Yesu.

51 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "?Nakmə jakor naha nhagin kimik?"

Kini rini-pən tukun mə, "Yhajoun. Yakorkeikei mə nimrik tukrarha, pəh yakəm nar."

52 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Rhuvə əmə. Takamvən. Nhatətəyen kafam rimnor ik nakwahuvə min."

Məknekin nimrin rarha. Kini rəm nar. Kini ai in mikwasig kin Yesu.[j]

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

11 1 Kinəmhavən pakə tuk Jerusalem, mhatərhav-pən yerkwanu mir kiraru, nhagriu e Betfas mine Betani, ipakə tuk tukwas kirik nhagin e Olif. Kini Yesu rher-pən kin yermamə kiraru kafan, mimə 2 "Takravən yerkwanu a nakaravaag-pən ikin. Mwəm kwaji dongki kirik kipəh nəsuə-hanəyen iran, kimirkwəji. Nakrarsin, mwəsig mirauə. 3 Kini tukmə yermamə kirik raiyoh-pre əmiru mimə, '?Nakwhawor mawor məknekin?' Nakrani-pən tukun mirəmə, 'Yermaru rimə tukrəsuə ye dongki e. Pəh nien mə tuk tu, rarpin-pre min.' "

4 Kini ai, kiravən mwəm kwaji dongki ai ramərer ye nikar swatuk. Kimirkwəji ipakə tuk kwəruə ye nimə kirik. Kini kirarsin, 5 narmamə tiksin kasərer aikin minəsaiyoh əriu mhamə, "Eh. Kwərə mir. ?Nakwhawor marirsin dongki e?" 6 Kini iriu krəni-pən nəgkiarien yame Yesu ruini-pən ta tuk əriu. Kini nəmə minə ai kiseighan kin. 7 Kirarəh dongki ai mirauə mwəm Yesu. Miravəhsi-ta kot kapəriu mawəpeinə-pən ye nimetai dongki. Kini Yesu rəsuə iran.[k] 8 Narmamə khapsaah kisətu kot kapəriə mimhahuvə-pən kin kimi swatuk; kini misərai nimar nai misətu-pən min ye swatuk. 9 Narmamə yamə mine kasəkupən kin Yesu kini mine yamə mine kimnhakwasig kin kasokrən ehuə mamhani,

---

[j] **10:52** Mak 5:34 [k] **11:7** Yesu ramkwotə-pən ye dongki, profesi ye Sek 9:9 ruauə minor nəfrakisien kin.

"!Səgnəgin Kughen![l]
Pəh khawəhsi-haktə Kwən e ramuə ye nhag Yermaru.
10 Narmaruyen kupən kape kapətawə kaha Deved ruauə min.
!Səgnəgin Kughen yerpirig!"[m] *(Sam 118:25, 26)*
11 Kini Yesu ritərhav-pən Jerusalem mivən ye nimə ehuə kape Kughen, kini mamətamə. Rinenaiyu ta, iriə kafan narmamə twelef, kharerig-pən min yerkwanu kirik, nhagin e Betani.

Yesu rimini hah nai e figtri, ror siə kin
(Mat 21:18-19)

12 Kəni rikwamer kin, iriə khatərhav min Betani, kini Yesu rimnəmkərəv. 13 Kini məm nai e figtri, ramərer, nimarin ripsaah. Rəriwək mivən pakə tukun, məm nimarin in əmə e in əmə. Rimə-ta tukrəm kwənkwan kirik, mərig kwənkwan rirkək, meinai ripəh neriaji-hanəyen nipig tukrikuə iran.[n] 14 Kini Yesu rəgkiar-pən kimi figtri a mimə, "Yermamə tukripəh min nənien kwənkwam tuk nipig kirik."[o] Narmamə kafan minə kisərig nəgkiarien ai.

Yesu rimnəkota narmamə yamə mine kasor nar apnapig ye nimə ehuə kape Kughen
(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

15 Nipig khatərhav-pən Jerusalem, Yesu rivən ye nimə ehuə kape Kughen. Kini minaməko yerhav narmamə yamə mine kasor salem kin narimnar, mine yamə mine kasəvrə. Kini mərakita kin narimnar yame ramswin haktə ye tebol kape narmamə yamə mine kasor jenis ye mane; kini məsuə kin jea kape narmamə yamə mine kasor salem kin mak ye tanə.[p] 16 Kini mini-əhu mə narmamə tukhapəh nhapikien narimnar mhavən ye Nimə Ehuə kape Kughen. 17 Kini mor kwirig kimi əriə mimə, "Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, 'Nimə Ehuə kape Kughen, nimə kape nəhuakien kape narmamə minə fam rarkurao ye tanimtanə.'
(Aes 56:11) Mərig kimiə naksor ruə rəmhen kin 'nimə yame yəkrəh minə kaserkwaig ikin.' " *(Jer 7:11)*
18 Yesu rinaməgkiar, kini narmamə kisakur kin, misagien tukun. Ror pən, jif pris minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kimnhagin kin, masarhakin swatuk tuk nhopniyen.[q] 19 Mərig rinamenaiyu, Yesu mine kafan narmamə minə khatərhav min aikin.

---

[l] **11:9** Kimnhani mə, "Hosana." Kini nipran rimə, "Vəh miragh əmawə," uə, "Səgnəgin Kughen." [m] **11:10** Kaməni nipe e ye nipig kape Pasova. [n] **11:13** Luk 13:6 [o] **11:14** Yesu rəgkiar kin nai e rəmhen kin nuhpikinien kirik, mini məknekin, "Tukmə yermamə rapəh norien nəkwai Kughen, kafan narəyen tukrəmhen kin figtri; tukror siə kin." Ror pən Yesu ramni hah narəyen yame ror siə kin. [p] **11:15** Yesu rimnor məknekin, mamor fulfilem profesi kirik ye Sek 14:21. [q] **11:18** Mak 14:1

Yesu rɨmnəvhag kɨn nuhpɨkɨnien kape nai a figtri
(Mat 21:20-22)

20 Kɨni rɨkwamer kɨn, yenpɨg-enpɨg, kɨsəri-pən mɨn swatuk ai, mhauə
mɨsəm nai ai figtri. Rɨnaukei mɨnəriaji nuan mɨnə. 21 Kɨni Pita, rɨkin raiyu
məsɨk nəgkiarien kape Yesu. Mɨni-pən tukun mə, "!Yhajoun, əmru! Nai e
nɨmɨni has, rɨnaukei."[r]
22 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, "Takshatətə ye Kughen. 23 Yakamni-
pre əfrakɨs tuk əmiə, mə tukmə kɨmiə kɨrik rhatətə huvə ye Kughen,
mɨni-pən tuk tukwas e mə tukraiyu məsok pirə ye tahik məmnɨm,
mɨpəh nɨniyen ye rɨkin kɨraru, mhatətə əmə ye Kughen, kɨni nar en
tukror əfrakɨs.[s] 24 Ror pən, yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə naksəhuak,
narɨmnar nakasaiyoh kɨn kɨmi Kughen, takhani nəfrakɨsien iran mə
takhavəh, kɨni en mhavəh.[t] 25 Tukmə naksəhuak, mərɨg tukmə yermamə
kɨrik rɨmnor nar kɨrik rɨpəh nəmhenien kɨmi əmiə, takhapəh nɨsarpɨnien
tai kafan təvhagə. Kɨni Kughen, Rɨmɨmiə ye Neai, In tukrɨpəh mɨn
narpɨnien tai təvhagə hah kapəmiə.[u] 26 Kɨni mərɨg tukmə kɨmiə nakasor
tai təvhagə hah, Kughen mɨn tukrarpɨn mɨn tai təvhagə hah kapəmiə."[v]

Namehuə mɨnə kape Isrel kɨsarkut mə tuksəm-ru nehuəyen kape Yesu mə rɨmasɨp-kaa
(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Kɨni Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə khatərhav-pə mɨn Jerusalem.
Kɨni Yesu rəriwək mɨvən ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kɨni jif Pris mɨnə
mɨne nəmhajoun kape loa kape Moses mɨne nəmehuə kape kwənərəus
kape Isrel, khauə mɨsəm In. Masaiyoh In mhamə, 28 "?Nakamhawor
narɨmnar mɨnə e? ?Pa nhagɨn rɨmɨvəhsi-pre nehuəyen mə takor narɨmnar
məknekɨn?"
29 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, "Rhuvə. Jakaiyoh kɨn naiyohyen kɨrik
kɨmi əmiə. Tukmə nakhani atuatuk, jakni-pre tuk əmiə mə Pa nhagɨn
rɨmɨvəhsi-pə nehuəyen kɨmi Yo tuk norien narɨmnar mɨnə e. 30 ?Hani-pə
ru tuk Yo mə pa rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi Jon mə tukror baptaes ye
narmamə? ?Kughen uə yermamə?"
31 Kɨni kɨnasəsiwən-əsiwən kɨmi əriə mɨnə mhamə, "?Tukshaw-ni e?
Tukmə kɨtawə khani mə, Kughen rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi Jon,
mərɨg Yesu tukrɨmə, '?Tukmə Kughen rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmin,
rhawor e kɨmiə nakhapəh nhaniyen nəfrakɨsien iran?' 32 Mərɨg to khapəh
mɨn nhaniyen mə, yermamə əmə rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmin, meinai

---

[r] **11:21** Yesu ramni hah figtri ye Mak 11:14. Ǝmru futnot kafan. [s] **11:23** Mat 17:20
[t] **11:24** Mat 7:7 [u] **11:25** Mat 6:14-15 [v] **11:26** Nəgkiarien ye v. 26 rɨkək ye kopi akwas tɨksɨn kape Niutesteman. Keinein mə Mak rɨmɨrai əfrakɨs uə nɨkam.

narmamə minə e kamhani mə Jon in profet əfrakis." 33 Ror pən khani-pən
tuk Yesu mhamə, "?Hei? Yakseinein."
Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Ǝhə. Mərig Yo min to yakpəh
ninipre-min-ien mə Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo mə jakor
narimnar minə e."

Yesu rimini nuhpikinien kirik kin plantesen kape grep
(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

12 1 Yermamə kirik rimnəsim kin grep ye kafan plantesen,
markoparin-pən. Kini mikir kwətəgtap kirik kape nəviəsis-
pənien kwənkwai grep ikin. Mə nehen tukraiyu, kivəh kor waen kin.
Kini in mor nimə apomh kirik mə tukramərer aikin mamarha huvə tuk
kafan plantesen. Kini in mərəhu plantesen ai ye kwermi narmamə tiksin,
tukhapik nəriə tiksin, mhavəh-si-pən nan kirik rəmhen kin nərokien.
Marə, mitərhav min aikin mivən ye tanə pisin.[w] 2 Kini kwənkwai grep
rimhiak, kini yemehuə kape plantesen rher-pən kin kafan manaja mə
tukrivən məm narmamə yamə mine kisəsim aikin mə tukhavəhsi-pən
grep ne yamehuə kape plantesen, rəmhen kin nərok kafan. 3 Mərig iriə
kisarar, mharaptərəkin manaja ai, misərkis-ərkis, misher-pən kin mə
tukrirerig, mhapəh nhavəhsi-pənien nar kirik kimin. 4 Kini yamehuə
ai rarə mher-pən min kin kafan kirik yermamə. Rivən, kini khauh
kapən kapə, misor ahas pən tukun. 5 Ǝmaikin, yamehuə kape plantesen
rher-pən min kin yermamə kirik min. Mərig khauh min mishopni.
Kini mərig yemehuə ai kape plantesen rher-pən min kin kafan tiksin
narmamə khavən; narmamə minə ai kisor ahas pən min tuk əriə. Tiksin
kasərkis-ərkis əriə; kini tiksin kimuh əriə, khopni əriə. 6 Kisor məknaikin
mamhavən, yamehuə kape plantesen, kafan narmamə kwənharkək.
Kafan yermamə kirikianə əmə: Tini keikei. Rher-pən min kin mə
tukrivən. Ye nərigien kafan rimə, 'Tukmə ror tuksəm kafak kwajikovə,
khasiai.' 7 Mərig iriə kimisəm khamə, 'Kwajikovə atuatuk e kape yamehuə
kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e tukror kapətawə kin.'
8 Məknekin kharaptərəkin, mishopni, mharəh nipran misarkwərhav kin
ye nəkwai plantesen."[x] [y]
9 Yesu rini-pən tuk nəmehuə minə ai mə, "?Yamehuə kape plantesen
ehuə tukrhawor min? Tukrivən mhopni-hopni narmamə minə a, mərəhu-
pən plantesen ye kwermi narmamə pisin. 10 Tukmə ror kimiə nakhapəh
nisəvhekin-hanə-yen nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini
mimə,

---

[w] **12:1** Aes 5:1-2 [x] **12:8** Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mə nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksin kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mə tukshopni min In.
[y] **12:8** Hib 13:12

“ ‘ ‘Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə
kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir
məkupən.
11 Nar e Kughen Yermaru rimnor.
Rikitawə ragien pik tukun.’ ” *(Sam 118:22,23)*
12 Kini nəmasur minə ai kimisorkeikei mə tukharaptərəkin Yesu,
meinai kharkun mə kafan nuhpikinien ramni hah əriə. Mərig iriə
kimnhagin kin narmamə, misap.

**Farisi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien
ye nikarin kape takis**
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Kini nəmehuə minə tiksin kisher-pən kin Farisi minə, mine nukwhao
kape King Herod, khauə misaiyoh Yesu kin naiyohyen əutən kirik mə
tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarien kirik ripəh nəmhenien.[z] 14 Kini ai iriə
khauə misəm In, mhani-pən tukun mhamə, “Yhajoun. Yakharkun mə
Ik yermamə atuatuk. Nakpəh niginien kin yermamə mə to rivi kafam
nərigien, meinai rikim ripəh nəsikien mə yermamə kirik rhaktə uə
yermamə kirik reiwaiyu, mərig nakaməfrakis əmə, kini nəvhagien kafam
raməri-pən əmə norien yame Kughen rorkeikei. Kini yaksorkeikei mə
jakharkun mə, ?Ratuatuk ye loa kapətawə mə tukasərok-pən takis kimi
Sisa, yamehuə kape Rom, uə nikam? 15 ?Tukasəkeikei misərok takis uə
nikam?”

Mərig Yesu ruirkun mə iriə narmamə kape neikuəyen minə tiksin. Kini
mini-pən tuk əriə mə, “?Nakshawor misarkut mə taksapita Yo? Havən-ru
mharəh siren kirik mhauə pəh yakəm.”

16 Kini khavən, mhavəh siren, mhauə. Kini raiyoh-pən əriə mə,
“?Nanmi pa e? ?Kini nhag pa e?”

Khamə, “Nanmi Sisa. Mine nhagin.”

17 Məknekin Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Namhen. Nar kape Sisa,
havəhsi-pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, havəhsi-pən kimi
Kughen.” Kisərig nəgkiarien kape Yesu, kisakur pik kin.[a]

**Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarin
kape nimraghien rerin**
(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Kini Sadusi minə tiksin khauə misəm Yesu. Sadusi minə a khamə
ta mə tukmə yermamə rimhə to ripəh nimragh-minien ye rao ye neai.[b]
19 Kini kisaiyoh kin nərigien kirik kimi Yesu mhamə, “Yhajoun. Moses

---

[z] **12:13** Luk 11:53-54 [a] **12:17** Rom 13:7 [b] **12:18** Wok 23:8

rimirai ye Loa mimə, ‘Tukmə yerman rimhə-tan kin piraovin kafan,
kini kapəriu kwajikovə rirkək, piau yerman ai tukraməkeikei mikir
piraovin ai tukreimək.’ Ye nərigien a, iriu kirirkun niraptərəkinien nhag
piauni yame rimamhə.[c] **20** Tukmə narmamə seven, iriə piauriə minə.
Nimrin nupan rarkurək kini mipəh nirəhyen kafan kirik kwajikovə,
mimhə. **21** Kini tukmə yame rikwasig kin rikir piraovin kape piauni yame
rimamhə, kini mipəh neiməkien, kini mimhə min. Kini naorahini yame
ror kisisər kin ror əmə min nar kirikianə kin **22** meriaji iriə fam a seven
kisarkurək ye piraovin a, kini mhamhə fam, mhapəh niseiməkien. Kini
en piraovin a rimhə min. **23** Kini ye nipig kape narmamə tukhamragh min
iran, iriə a seven iriə piauriə minə, ?piraovin a tukror piraovin kin kape
pa nhagin?”

24 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Nakamhani-əro kin en meinai
tukmə ror nakseinein nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen, miseinein
min nirkunien kape Kughen. **25** Tukmə narmamə yamə mine khamhə
mamragh min to khapəh nisarkurəkien. Norien kape narkurəkien rimnor
infamien, rəmhen kin narəyen kape agelo minə ye rao ye neai. **26** Kini
ye nikarin kape nimragh-minien, tukmə ror nakhapəh nisəhuekinien
nəkwəkwə yame Moses rimirai tu, mə Moses rimnəm nai kirik ramuək.
Aikin, Kughen rimnamni-pən tukun mimə, ‘Ik Ik Kughen yame Ebraham,
Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Ik.’ *(Eks 3:2,6)* **27** !Kitawə
kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə
ta tu mirhəkupən Moses, mərig Kughen ramni mə karhəgnəgin hanə In.
!Kini pa rimə narmamə mhə minə kasəgnəgin Kughen, mərig narmamə
yamə mine kamhamragh! !Kimiə naksətəwao əfrakis!”[d]

Naha loa in rehuə pik
(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Kini yhajoun kirik kape loa kape Moses rimnərig nəgkiarien minə ai,
mə Yesu ramhoprai huvə, kini ruə minamaiyoh pən In mimə, “?Naha loa
in rehuə pik rapita tiksin, kini mihuvə pik tuk nəripənien?”[e]

29 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Loa yame rehuə pik rapita tiksin in
e ramni mimə,

> “ ‘!Kimiə nəmə Isrel! !Taksərig huvə! Kughen in Yermaru kapətawə.
> Kini In pisin əmə In Kughen. **30** Taksəkeikei misorkeikei pik
> Kughen ai In Yermaru kapəmiə ye rikimiə fam, mine ye narəyen

---

[c] **12:19** Moses rimini məknekin ye Dut 25:5-6. [d] **12:27** Sadusi minə kimnhani nəfrakisien ye Ol Testamen, mərig kimnhapəh nhaniyen nəfrakisien mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. Mərig Yesu ramhajoun əriə mə Ol Testamen ramni mə Ebraham, Aesak mine Jekob kwərhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pən mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. [e] **12:28** Luk 10:25-28

kapəmiə, mine ye nərigien kapəmiə, mine ye nəsaninien kapəmiə.'
(Dut 6:4-5)

31 Loa yame rikwasig kin ramni mimə,
" 'Taksorkeikei narmamə yamə mine kasarə ipakə tuk əmiə misor huvə pən tuk əriə, rəmhen kin yame kimiə naksorkeikei atuk əmiə.' *(Lev 19:18)*
Loa kirik min rirkək yame in rapita yamə mir e."

32 Kini yhajoun kape loa kape Moses a rini-pən tukun mimə, "Yhajoun. Nakaməfrakis mə Kughen pisin əmə In Yermaru. 33 Kini tukasəkeikei misorkeikei In ye rikitawə fam, mine ye nərigien kapətawə, mine ye nəsaninien kapətawə. Kini misorkeikei min narmamə yamə mine kasarə ipakə tuk ətawə minə rəmhen kin yame kasorkeikei atuk ətawə minə. Nəri-pənien loa mir e rapita nuhyen narmiragh mivaan tuk nivəhsi-pənien kimi Kughen."[f]

34 Kini Yesu rəm mə nəgkiarien kape kwən a rhuvə pik, kini mini-pən tukun mimə, "Ik nakuauə pakə ta tuk narmaruyen kape Kughen."

Ǝmə aikin, narmamə kinisauris kin naiyohyen Yesu kin nəgkiarien skai kirik.

Yesu rimivəh-si əhu Farisi minə kin naiyohyen əutən kafan
(Mat 22:41–23:3; Luk 20:41-47)

35 Kini Yesu rivən apa ye nimə ehuə kape Kughen, maməvhag kimi narmamə, mamaiyoh əriə mimə, "?Rhawor e nəmhajoun kape loa kape Moses kamhani mə Kristo In kwənərəus əmə kape Deved? 36 Mərig, səmru, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nirkunien kimi Deved mə tukrini mə,
" 'Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mimə,
"Ǝkwətə ye kwermik matuk
Meriaji nipig jakor Ik takehuə ye tikmir minə
kafam." ' "[g] *(Sam 110:1)*

37 Kini Yesu rirpin mimə, "Ye nəgkiarien e, Deved rimnokrən kin Kristo mə 'Yermaru.' ?Mərig nakshawor mamhani mə Kristo in kwənərəus əmə kape Deved?"

Yesu rəgkiar aikin, narmamə khapsaah kisərig kisagien.

38 Kini Yesu rimnor kwirig kimi əriə, mimə, "Kimiə takasərig əmiə tuk nəmhajoun kape loa kape Moses. Iriə rikiriə ramagien tuk nivəhsi-pənien neipən huvə. Kini tukmə khavən apa ye maket, misorkeikei pik mə narmamə minə fam tuksaowiə kin əriə mhasiai əriə. 39 Kini tukmə khavən ye nimə kape nofuginien, misorkeikei mə tukasəkwətə əkupən, kini tukmə khavən ye lafet, misorkeikei mə tuksəkwətə ye kwənmhaan

---

[f] **12:33** 1 Saml 15:22; Hos 6:6 [g] **12:36** Kughen rimini-pən nəgkiarien e tuk King Deved.

kape nisiaiyen. 40 Kini tukmə piahwaru yame kimnamhə-tan kin, kini iriə
kasəkrəh kin kafan narimnar. Kini masəhuak apomh min mə narmamə
minə tukhasiai əriə. !Ah! Narpinien kapəriə tukriskai rapita."

Piahwaru yame kimnamhə-tan kin rimivəhsi-pən mane kimi Kughen
(Luk 21:1-4)

41 Kini Yesu ramkwətə ye nəkwai nimə ehuə kape Kughen, ipakə tuk
kwənmhan yame kivəhsi-pən mane kape Kughen ikin. Kini maməm
narmamə kamhavəhsi-pən mane kapəriə. Narmamə khapsaah, kapəriə
mane rehuə, kamhavəh-si-pən mane ehuə. 42 Kini piahwaru kirik
kimnamhə-tan kin ruə, kafan mane rirkək. Kini in rivəhsi-pən əmə siren[h]
kiraru.
43 Kini Yesu rokrən kin narmamə kafan minə khauə. Kini rini-pən tuk
əriə mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə piahwaru e kimhə tan kin,
kafan mane rirkək, mərig in rimivəhsi-pən mane kimi Kughen rapita
fam mane yame narmamə minə tiksin kimnhavəhsi-pən.[i] 44 Narmamə ai
kimnhavəhsi-pən əmə nipar mane, mamhapəh nipərin. Mərig piahwaru e
kafan mane rirkək pawk, mərig rimivəhsi-pən fam mane yame tukrivəh
nimri nəviginien kin nan."

Yesu rimini mə nimə ehuə kape Kughen tukrimir
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 1 Kini ai, Yesu rimitərhav ye nimə ehuə kape Kughen, yermamə
kirik kafan rini-pən tukun mimə, "Yhajoun, əmru. Nimə ehuə
kape Kughen kimnor kin kapier ehuə, kini nimə minə e khahuvə pik."
2 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Ǝmru. Nimə ehuə minə e, tukoh-
ətəg-ətəg kapier iran, kipəh nipəhyen kirik."[j]

Nahasien yame tukruə ye Nipig Kwasig
(Mat 2:3-14; Luk 21:7-19)

3 Kini Yesu rimnəkwətə ye nihu takwar kirik, nhagin e Olif, mivag-əhu
kin nimə ehuə kape Kughen. Kini Pita mine Jemes mine Jon mine Andru
khauə misəm In. 4 Misaiyoh-pən In mhamə, "Yaksorkeikei mə takni-pə
tuk əmawə mimə ?narimnar minə e tukruə ye naha nipig?"
5 Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Takasərig huvə, tamə yermamə reikuə
irəmiə. 6 Narmamə khapsaah tukhavəh nhagik, kini mhauə mhani mə iriə
e, Kristo. Tukseikuə ye narmamə khapsaah mhavi nərigien kapəriə. 7 Kini
nipig naksərig mə narmamə kamhauh əriə minə, uə naksərig nəvsaoyen
kin nuhyen əjir minə, takhapəh nisakur-akurien, mhapəh nhaginien.

---

[h] **12:42** Yesu to rapəh niniyen "siren" mərig rimə mane kape nəmə Isrel e "lepta."
[i] **12:43** 2 Kor 8:12 [j] **13:2** Luk 19:44

Narɨmnar mɨnə e tukruə məkupən, mərɨg pəh nien mə Nɨpɨg Kwasɨg a.
8 Narmamə tukhauh əriə mɨnə. Kɨni narmamə ye tanə kɨrik tukhavən apa
tanə pɨsɨn mhauh əriə mɨnə. Kɨni nɨmnɨmien tukravən ye tanɨmtanə. Kɨni
sweiwei tukruh narmamə. Mərɨg narɨmnar mɨnə e in nɨrikakunien əmə
kape nahasien, rəmhen kɨn piraovɨn yame ramərɨg nəmhəyen ye nɨpɨg
kape neiməkien.
9 "Mərɨg takasərɨg əmiə. Tukeighan kɨn əmiə naksərer ye nɨmrɨ mɨrh.
Kɨni tukərkɨs-ərkɨs əmiə ye nəkwai nɨməhuak kapəriə. Meinai kɨmiə kafak
narmamə mɨnə, takasəkeikei mɨsərer ye nɨmrɨ nəmasur kape gavman
mɨne ye nɨmrɨ nəmasur kapəmiə tuk nɨni-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape
Kughen kɨmi əriə.[k] 10 Tɨkni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen ikɨn mɨnə
fam rarkurao ye tokrei tanə, kwasɨg ikɨn Nɨpɨg Kwasɨg tukrɨpiruə. 11 Mərɨg
tukmə kɨvəh əmiə mə taksərer ye nɨmrɨ mɨrh, rɨkimiə tukrɨpəh nəpouyen.
Mhapəh nɨsərɨgien mə, '?Jakhawni-pən tuk əriə?' Takhani-ərhav nəgkiarien
yame Nanmɨn kape Kughen rɨmɨvəhsi-pre kɨmi əmiə meinai pəh nien mə
kɨmiə nakasəgkiar, mərɨg Nanmɨn Imərhakə tukrəgkiar ye tikinhermiə.[l]
12 "Ye nɨpɨg a, piauni tukreighaan kɨn piauni kamhopni. Kɨni yerman
tukreighaan kɨn kafan kwajikovə kamhopni. Kɨni kwajikovə mɨnə
tukhani hah rɨmriə mɨnə mɨne nɨsɨnriə mɨnə, mɨseighan kɨn əriə
kamhopni əriə. 13 Narmamə tuksəməkɨn əmiə, mɨsor ahas pən kɨmi əmiə
meinai kɨmiə nakamhavəh nhagɨk. Mərɨg narmamə yamə mɨne kasərer
tɨmtɨm mɨseriaji nɨpɨg kwasɨg, Kughen tukrɨvəh mɨragh əriə."[m]

Nahasien ehuə apa Jerusalem
(Mat 24:15-28,42-44; Luk 21:20-24)

14 Kɨni pəh yermamə yame raməvhuekɨn nəkwəkwə e tukrɨrkun. Yesu
rɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Kɨni nɨpɨg kɨmiə naksəm nar a kamni kɨmə 'Nar
has yame roriah pɨk nar,' ramərer ye kwənmhan yame rɨpəh nien mə
tukramərer ikɨn, kɨmiə e Judia taksap mɨserkwaig ye takwar.[n] 15 Tukmə
yermamə ramapɨs iruə ye nɨmə kafan to rɨpəh nɨvənien imə tuk nɨpɨkien
narɨmnar kafan.[o] 16 Tukmə yermamə raməmɨr yerki nəsimien kafan, to
rɨpəh nɨvənien yerkwanu tuk nɨwəhyen kafan neipən. 17 !Man! Rɨskai pɨk
tuk nɨpiraovɨn yamə mɨne kɨsor tɨpriə, kɨni mɨne yamə mɨne jiriə mɨnə
kasomaah hanə, meinai tuksərɨg rahas pɨk.[p] 18 Taksəhuak tuk nahasien e
mə tukrɨpəh nuəyen mɨrəh əmiə ye nɨpɨg kape nəhig 19 meinai nahasien
ehuə yame tukruə, yermamə rɨpəh nəm-hanəyen rɨrikakun ye nɨpɨg Kughen
rɨmnərəhu nɨmoptanə meriaji-pə ai taktəkun mɨne. Kɨni nahasien kɨrik
to rɨpəh nuə-mɨnien nɨpɨg kɨrik rəmhen kɨn nahasien a.[q] 20 Mərɨg Kughen

---

[k] **13:9** Mat 10:17-20 [l] **13:11** Luk 12:11-12 [m] **13:13** Mat 10:22; Jon 15:21
[n] **13:14** Dan 9:27; 11:31; 12:11 [o] **13:15** Luk 17:31 [p] **13:17** Luk 23:29 [q] **13:19** Dan 12:1; Rev 7:14

rɨmnəraita nɨpɨg kape nahasien a yame tukruə iran. Tamə, narmamə to khapəh nhamraghien tukun. Mərɨg In rɨmnərai nɨpɨg a mə tukrɨvəh mɨragh narmamə yamə mɨne In rɨmɨrpen əriə mə kafan narmamə mɨnə.
21 "Nɨpɨg a, tukmə kɨrik rɨmə, 'Səmru. Kristo e,' uə yermamə kɨrik rɨmə, 'Səmru, Kristo en,' mərɨg kɨmiə takhapəh nhaniyen nəfrakɨsien iran.
22 Meinai profet eikuə mɨnə khapsaah tukhauə mhasɨgəvɨn Kristo mɨsor nɨmtətien mə tukseikuə ye narmamə. Kɨni mɨsarkut tuk nɨsəmien swatuk tuk nɨvi-tayen narmamə yamə mɨne Kughen ruɨrpen əriə.[r] 23 Mərɨg kwasɨg ikɨn narɨmnar a ruə, yakamni-pre ta tuk əmiə mə takasərɨg əmiə."
24 Kɨni Yesu rɨrpɨn mamni-pən tuk əriə mɨmə, "Kɨni nɨpɨg kape nahasien tukruə mor infamien,

" 'Mɨrh tukrɨpɨs,
Kɨni makuə to rɨpəh mɨn nəsiəyen;
25 Kɨni kəmhau mɨnə tuksəsaah,
Kɨni mɨne narɨmnar fam ye nɨmago-ago tukhakiu-
kiu.' "[s] *(Aes 13:10, 34:4)*

26 Kɨni Yesu rɨrpɨn mɨmə, "Kɨni en, kwasɨg ikɨn, narmamə tukpisəm Yo, Ji Yermamə, jaksɨ-pən ye napuə mɨvəh nehuəyen mɨne nɨkakien.[t]
27 Kɨni ai, jakher-ərhav kɨn agelo kafak mɨnə mə tukhavən mɨsarkurao ye tanɨmtanə, mɨne ikɨn pukaa ye neai mɨsofugɨn narmamə yamə mɨne yɨmɨrpen-ta əriə.[u] 28 Sətərɨg mɨn kɨn nuhpɨkɨnien kɨn nai a figtri. Tukmə nɨpɨg yame kwermɨn rɨnaurə kɨni nɨmarɨn rɨnəmhaier, kɨmiə nakharkun mə kwənhauə ipakə tuk nəsimien en. 29 Rəmhen əmə kɨn yame tukmə naksəm narɨmnar məknekɨn, takharkun mə Yo Ji Yermamə, yaknamuə ipakə, mɨnamərer ipakə əmə tuk kwəruə ye nɨmə kapəmiə. 30 Yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə narmamə yamə mɨne kasarə ye rao e to khapəh nhamhə-famien kwasɨg ikɨn narɨmnar mɨne rɨtərhav-pə. 31 Napuə mɨne nɨmoptanə tukawəkeikei mɨrarkək, mərɨg nəgkiarien kafak to rɨpəh nɨrkəkien tuk nɨpɨg kɨrik. 32 Mərɨg narmamə fam kɨseinein nɨpɨg kape narɨmnar mɨnə e tukruə iran. Agelo mɨnə ye neai, mɨne Yo Ji Kughen, kɨmawə yakseinein mɨn. Mərɨg Rɨmɨk pɨsɨn əmə In rɨrkun.
33 "!Takasərɨg əmiə! !Mhapəh nɨsapɨrien! Meinai kɨmiə nakseinein nɨpɨg yame narɨmnar mɨnə e tukruə iran. 34 Tukrəmhen kɨn yermamə kɨrik yame rɨtərhav iman yerkwanu mamvən yerkwanu pɨsɨn. Kwasɨg ikɨn rɨtərhav, rəhi-pən kafan narɨmnar kɨmi narmamə pɨsɨn mɨnə mə tukasəm vi vi, kɨni mərəhu wok pɨsɨn pμsμn kɨmi əriə. Kɨni mɨni-pən tuk yermamə yame ramərer tuk kwəruə mɨmə, 'Takamarha.' 35 Rəmhen əmə mɨn kɨn kɨmiə takasərɨg əmiə meinai nakseinein nɨpɨg yame Yamehuə kape nɨmə tukruə iran. Tukmə ror tukruə yenaiyu. Uə tukruə yenpɨg əru, uə tukruə

---

[r] **13:22** Rev 13:13 [s] **13:24-25** Aes 13:10; 34:4; Joel 2:10 [t] **13:26** Rev 1:7
[u] **13:27** Mat 13:41

yenpig-yenpig, uə tukruə yerkweiha.[v] 36 Tukmə In ramuə ye naha nipig,
pəh In tukripəh nəmien mə kimiə nakasapir. 37 Yakamni-pre tuk əmiə,
mamniərhav-pən min tuk narmamə mə takasərig əmiə nipig fam."

Namehuə kape nəmə Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu
(Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

14 1 Kini nipig a, tukharaptərəkin nəviginien ehuə kin bred yame
yis rirkək iran tukhani nahu kin. Jif pris minə mine nəmhajoun
kape loa kape Moses kinasarhakin swatuk mə tukharaptərəkin apis-apis
Yesu mishopni. 2 Iriə kimnhani mhamə, "Pəh khapəh nharaptərəkinien In
ye nipig kape nəviginien ehuə, tamə narmamə [niemhaa rhai əriə kini]
khauh apnapig əmə əriə minə."

Piraovin kirik ramətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu
(Mat 26:6-13; Jon 12:1-8)

3 Kini Yesu rivən Betani mivən ye nəkwai nimə kape Saemon. Kwən
ai kupən rimivəh nimhəyen əutən ye tikin. Kini Yesu raməvigin hanə,
piraovin kirik ruə mivəh botel kirik kimnor kin kapier kirik nhagin e
alabasta. Botel ai, senta aikin kamni kimə nad: nimrin rhaktə pik. Kini
piraovin a rəsikta botel, mətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu.[w] 4 Mərig
narmamə tiksin niemhaa rhai əriə khamə, "?Rhawor pian e roriah senta
e? 5 Rhuvə pik mə to in rəvrai əmə; mirkun nivəhyen mane rəmhen kin
tri handred taosen vatu[x] kin tuk nivəhsi-pənien kimi yavən has minə."
Kini kishek pian a.
6 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "!Ei! Hapəh pian en. ?Rhawor
nakashek in? In ramor nar huvə kirik kimi Yo. 7 Yavən has minə
tukasəmir kimiə miriə nipig fam. Kini tukmə nakhamə taksasitu irəriə
nakharkun nisasituyen irəriə nipig fam. Mərig Yo jakpəh narəyen
kitawə-m kimiə nipig fam.[y] 8 Piraovin e rimnor huvə-pə kimi Yo ye
nirkunien kafan. Mavi-təg-pə senta ye niprak mapnəpenə ye niprak mə
tuknim Yo.[z] 9 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə ikin pukaa ye tokrei tanə
yame kamni-ərhav Nəgkiarien Huvə ikin, tukaməvsao min kin norien
kape pian e, pəh narmamə rikiriə tukraməsik in."

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə kafan
(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Kini Judas Iskariot, in yermamə kirik ye narmamə twelef kape
Yesu, rivən məm jif pris minə tuk norien swatuk tuk neighan-pənien kin

---

[v] **13:35** Luk 12:38 [w] **14:3** Luk 7:37-38 [x] **14:5** Khapəh nhaniyen tri handred taosen vatu, mərig kimnhani mə, "Tri handred denarii." Tri handred denarii in rəmhen kin mane yame yermamə kirik rawəh kape newk kirikianə. [y] **14:7** Dut 15:11 [z] **14:8** Jon 19:40

Yesu ye kwermiriə. 11 Rivən məm əriə, rikiriə ragien, kini kimnhani mə
tukhavəhsi-pən mane kimin. Kini Judas rivən, mamarə, mawhin nipig
tuk neighan-pənien kin Yesu kimi əriə.

Lodsapa
(Mat 26:17-19; Luk 22:7-13)

12 Kini nipig kape nəviginien e kamni kimə Bred yame Yis Rirkək iran
ruauə ipakə, kini lafet a ririkakun ye nipig kape nəviginien e kamni
kimə Pasova. Kini narmamə tukasəkeikei mhauh kwaji sipsip kirik misor
nəviginien ai kin. Kini narmamə kape Yesu kisaiyoh-pən mhamə, "?Ik
nakmə jakhavən hiə misor apnəpenə ye nəviginien kape Pasova?"[a]
13 Kini Yesu rher-pən kin kafan yermamə kiraru mimə, "Tukmə
nakratərhav-pən Jerusalem, mwəm kwən kirik ramrəh jag ehuə kirik
kimiruk-pən nu iran. Kini takrakwasig kin in 14 mirhuvən ye nimə
kirik yame in ramvən ikin. Kini mirəni-pən tuk yemehuə kape nimə
mirəmə, 'Yhajoun rimher-pə kin əmru mə jakrauə mwaiyoh-pre ik mə
?kwənmhaan a in hiə yame in mine kafan minə narmamə tukhavən
misor nəviginien kape Pasova?' 15 Kini in tukrikir əmiru nakrhuvən ye
kwənmhaan ehuə apa yerpirig ye nimə yame kimnətu huvə ta narimnar
m-fam kape nəviginien aikin. Kini takwor apnəpeinə ye nəviginien
aikin."
16 Kini kratərhav miravən Jerusalem mwəm narimnar rəmhen kin
yame Yesu ruini ta. Kini iriu kwor apnəpenə fam ye nəviginien kape
Pasova.

Yesu rimini-ərhav mə Judas tukreighan-pən kin In kimi tikmir minə
(Mat 26:20-30; Luk 22:14-23; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-25)

17 Yenpig, Yesu ruə iriə narmamə twelef kafan 18 misofugin ye tebol
misəvigin. Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə
mə kimiə kirik tukreighan-pən kin Yo kimi tikmir minə kafak. Kimiə
kirik e kitawə kasəkwətə."[b]
19 Kini narmamə kafan minə rikiriə reiwaiyu minəsaiyoh əriə minə
mhamə, "?Pa? ?Yo?"
20 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Kimiə kirik ye narmamə twelef
kafak yame yakaweires kwis bred ye supsup ye pənkin. 21 Yo Ji Yermamə
jakaməkeikei mimhə rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini
kupən. !Kini mərig rahas pik tuk yermamə yame tukreighan-pən kin Yo
ye kwermiriə! !Kwən a tukrivəh narpinien ehuə!"[c]

---

[a] **14:12** Eks 12:6 [b] **14:18** Sam 41:9 [c] **14:21** Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "!Ripimə kwən ripipəh narha-pə-yen ye tokrei tanə, ripihuvə!" Mərig niprai nəgkiarien ramni mə, "tukrarə ye narpinien ehuə."

22 Kini kiməsəvigin ta, Yesu rivəh bred məhuak mini vi vi Kughen
tukun. Kini ai mhapu-hapu mivəhsi-pən kimi əriə. Mini-pən tuk əriə
mimə, "Sən. In e niprak." 23 Kini mivəh kap waen mini vi vi Kughen
tukun, mivəhsi-pən min kimi əriə, kini kimnhanim. 24 Kini rini-pən tuk
əriə mimə, "Nitawik e. Ramor əpu nərigien kape Kughen tuk nivəh-
miraghien narmamə tuk nuəyen məmir-ərhav. Tukraiyu mivəh miragh
narmamə rehuə.[d] 25 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mimə to yakpəh
ninim-minien waen meriaji minim min ye rao ye neai."
26 Kini iriə kimisəni nipe kirik,[e] kwasig ikin khatərhav mhavən ye
takwar kirik nhagin e Olif.

Yesu rimini-ərhav mimə Pita tukrini-ərhav mə in reinein In
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, "Nhatətəyen kapəmiə mifam
tukrimir, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə,
" 'Jakuh yermamə yame raməm huvə sipsip minə,
kini sipsip kafan minə tuksaiyu rik rik.' " *(Sek 13:7)*
28 Kini Yesu rirpin mimə, "Mərig nipig jakimragh min, jakəkupən kin
əmiə mivən apa Galili."[f]
29 Mərig Pita rini-pən tukun mimə, "Tukmə ror nhatətəyen kapəriə
tiksin tukrimir; mərig nhatətəyen kafak to ripəh nimirien."
30 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə man
tukripəh nəkakə-hanəyen mikiraru, ik takni m-kisisər mə nakeinein Yo."
31 Mərig Pita rarə mini-pən skai min mimə, "Tukmə khamə tukshopni
ərau, to yakpəh niniyen mə yakeinein Ik." Kini iriə fam khani əmə min
nəgkiarien kirikianə.[g]

Yesu rimavən apa Getsemane maməhuak
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Kini ai iriə khavən min apa yerkwanu kirik, nhagin e Getsemane.
Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə mimə, "Kimiə taksəkwətə ikin e.
Pəh yakvən maməhuak."[h]
33 Kini In mikir Pita mine Jemes mine Jon, irisir min. Rikin rərhakis
pik. 34 Kini rini-pən tuk ərisir mimə, "Rikik rərhakis pik ipakə yakmhə
tukun. Takarhəmir eikin e, marharha-huvə."[i]
35 Kini In rəriwək mivən kəskəh əmə mənimkur maməhuak. Mamaiyoh
Kughen mimə, "Rimik, tukmə nakeighan kin, nəmhəyen en tukrirkək tuk

---

[d] **14:24** Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1 Kor 10:16; Hib 9:20 [e] **14:26** Ye Nəviginien kape Pasova, kwasig ikin kasəvigin, nəmə Isrel kimisəni nipe tiksin ye Ol Sam 113-114. Misəvigin ta, ai, misəni nipe tiksin ye Ol Sam 115-118. [f] **14:28** Mat 28:16; Mak 16:7
[g] **14:31** Jon 11:16 [h] **14:32** Jon 18:1 [i] **14:34** Jon 12:27

Yo.” 36 Kini mimə, “Tatə, tukmə rikim ragien, aweh, vəhsi-ta nəmhəyen[j]
yamə mine tukpihauə. Mərig takpəh norien ye nərigien kafak; mor əmə
ye kafam nərigien.”[k]
37 Kini ai In rirerig-pə min tuk ərisir. Məm irisir krhapir yeru. Kini
rini-pən tuk Pita mə, “Eh, Saemon, ?Rhawor nakamapir? ?To nakpəh
narhayen kape nipig kwakwə uə? 38 Kimiə takasərig əmiə. Takasəkeikei
masəhuak mə nar kirik tukripəh norien əmiə nakhamir. Rikimiə rəsanin
mərig nipraimiə rəpou.”
39 Kini ai In mirerig min maməhuak. Mini-pən əmə min nəgkiarien
a. 40 Kini ai mirerig-pə min, məm irisir kwərhapir yeru min, meinai
napirien rimivəh nimririsir. Mərig irisir kwərhauris mirheinein nar yame
tikrhini-pən tukun.
41 Kini ai In rivən min. Marə muə min yame ror kisisər kin. Rini-pən
tuk ərisir mə, “?Rhawor? ?Nakarhapis hanə? !Infamien! Nipig ruauə pakə
ta yame yermamə tukreighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, jakvən ye kwermi
nəmə has minə. 42 Rhekimter, pəh kamhavən. !Rhəmru! Yermamə yame
rikin rimnagien tuk neighan-pənien kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak
ruauə ipakə ta.”

Tikmir minə kape Yesu khauə mharaptərəkin In
(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

43 Yesu raməgkiar hanə, məknekin Judas, yermamə kirik ye
narmamə twelef kape Yesu, ritirhav-pə. Nukwhao ehuə kamhakwasig
kin, mamhapik nau nisə mine kwətavhə kapəriə. Jif pris minə mine
nəmhajoun minə kape loa kape Moses, mine nəmehuə kape nəmə Isrel,
kimisher-pən kin nukwhao a. 44 Judas ruini-pən ta tuk əriə mimə,
“Yermamə yame jakəturəm-pən iran, yermamə e in en. Takharaptərəkin,
mhakir mhavən, mhapəh nisorien rap.”
45 Judas ruə məm Yesu mini-pən tukun mimə, “Yhajoun,” məturəm-pən
kimin. 46 Kini ai iriə khauə mharaptərəkin Yesu. 47 Mərig yermamə kirik
ramərer ipakə tukun, rəvi kafan nau nisə mərəru ta nimətərgi yor atuə
kin kape hae pris.[l]
48 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “?Rhawor? ?Kimiə nakhamə ta yo
yermamə kape nəkrəhyen uə nhopniyen yermamə? ?Rhawor nakamhapik
nau nisə mine kwətavhə mamhauə mə takharaptərəkin Yo? 49 Nipig fam
kitawə-m kimiə kasəmir ye nimə ehuə kape Kughen, yakaməwhag. Mərig
nakhapəh hanə nharaptərəkinien Yo. Mərig nəmhen. Naha nhagin yame
Nəkwəkwə kape Kughen rimini tukraməkeikei mor nəfrakisien kin.”[m]

---

[j] **14:36** Nəgkiarien kape Gris ramni, “Vəh-si ta ‘kap.’ Kap ramor nuhpikinien ye nəmhəyen.”
[k] **14:36** Mak 10:38; Jon 6:38 [l] **14:47** Jon 18:10 rimə Pita e rimnərəru nimətərgi kwən a.
[m] **14:49** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

50 Kini mərig narmamə kafan kisap ta iran.[n] 51 Mərig yermamə kirik
yame rimikwasig kin Yesu rətəut əmə. Kini nipig kharaptərəkin kwən a,
52 rəta ye neipən kafan maiyu kopiə kopiə əmə map.[o]

Yesu rimnərer ye nimri kaonsel
(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

53 Kini khakir Yesu mhauə kimi hae pris. Jif pris minə mine nəmehuə
kape nəmə Isrel minə mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kwəsofugin
ta əriə minə aikin. 54 Kini Pita rikwasig kin əriə, mərig ripəh nivən-
pakəyen tuk Yesu. Nipig ruə pakə tuk nimə ehuə kape hae pris, kini
mivən məkwətə iriə narmamə kape hae pris minə masərkəp. 55 Kini jif
pris minə mine narmamə kape kaonsel kimisarha kin narmamə tiksin
yame tukhauə miseikuə ye Yesu, ai khauh mishopni. Mərig khapəh
nisəmien yermamə kiraru yamə mir tikrani nəgkiarien kirikianə.[p]
56 Narmamə khapsaah kishekimter maseikuə ye Yesu, mərig nəgkiarien
kapəriə ripəh nəm-nəmhenien.
57 Kini narmamə tiksin kishekimter mhani nəgkiarien eikuə ramvən
tukun mhamə, 58 "Yakasərig ramni mə, 'Yo jakatmətəgətəg Nimə
ehuə kape Kughen yame narmamə kimisor; mərig kwasig ikin ye
nipig yame ror kisisər kin, jakərip yame rivi yame to yermamə ripəh
nivhirəkinien.' "[q] 59 Iriə kamhani mhani mərig nəgkiarien kapəriə ripəh
nəm-nəmhenien.
60 Kini ai, hae pris rərer ye nimririə mini-pən tuk Yesu mimə,
"?Rhawor nakpəh nəgkiarien? ?Rhawor e kamhani məkneikin nəgkiarien
iram?"
61 Mərig Yesu rərer əmə mamapnapig. Kini hae pris rarar maiyoh min
mimə, "?Rhawor? ?Ik e Kristo? ?Kughen yame kamni vi vi In, Ik kafan e
kwajikovə uə?"
62 Kini Yesu rimə, "Yo en. Takpisəm Yo, Ji Yermamə, jakəkwətə ye
kwermi Kughen matuk yame nagheen rehuə. Kini takpisəm min Yo
jaksi-faktə ye napuə meiwaiyu-pə."
63 Kini hae pris reikus neipən kafan [meinai niemha rimnhai ni]. Mini
mə, "?Rhawor kitawə kasarha kin hanə narmamə yame tukhani hah
In? 64 Nakwəsərig ta mə rimini hah Kughen. ?Rikimiə ramhaw-əsik?
?Tukshawor In e?"
Kini khamə tukraməkeikei mimhə.[r]

---

[n] **14:50** Sam 31:11 [o] **14:52** Narmamə tiksin kamhani mə kwən a raiyu kopiə kopiə mamap, Mak en, yame rimirai nəkwəkwə e Mak. [p] **14:55** Nam 35:30 mine Dut 17:6; 19:15 khamə tukmə tukhopni yermamə hah kirik, yermamə kiraru tikrani nəgkiarien kirikianə, ai khopni. [q] **14:58** Jon 2:19-21 [r] **14:64** Loa kape nəmə Isrel, ye Levitikas 24:16, rimə tukmə yermamə kirik ramni hah Kughen, tukhopni.

65 Kini tiksin kishekimter masərig-əwhin. Tiksin kisarkis-ətərəkin
nimrin mir, mhauh mhani-pən tukun mhamə, “!Eh, profet! !Ni-ru mə pa e
rimuh Ik!”[s] Kini narmamə minə kape hae pris kisəsik In mhakir.

Pita rimini mə in reinein Yesu
(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

66 Kini Pita raməmir ipakə tuk nimə ehuə kape hae pris, kini piraovin
kirik, yasitu kape hae pris, ruə. 67 Məm Pita ramərkəp. Rəm tim tim kini
mimə, “Eh, ik min kirik. Nakamkwasig kin yemə Nasaret e Yesu.”
68 Mərig Pita rimə, “Nikam. Yo yakeinein əfrakis nar en nakamni.”
Mitərhav meiwaiyu min maməmir ye kwəruə kape rukwanu a. Kini man
kirikianə rəkakə.[t]
69 Kini yasitu a kape hae pris rarə muə min. Minamni-pən tuk
narmamə minə aikin mə, “Kwən e, in kirik min a.” 70 Mərig Pita rimini
neikuəyen iran.
Rapəh norien tu, narmamə yamə mine kasəmir aikin khani-pən tuk
Pita mhamə, “Nəfrakisien, ik əfrakis kirik min a. Meinai ik min yemə
Galili.”
71 Mərig Pita rini-pən skai tuk əriə mimə, “Yo yakeinein yermamə en
yame nakamhani. Tukmə yakameikuə, Kughen tukror narpinien kimi yo.”
72 Məknekin, man rəkakə mikiraru. Pita, rikin raiyu məsik nəgkiarien
yame Yesu rimini mimə, “Man tukripəh hanə nikakəyen mikiraru, takni
m-kisisər mə ik nakeinein Yo.” Kini rərig rahas pik; rikin rərhakis masək.

Yesu ramərer ye nimri Paelat
(Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

15 1 Yenpig-enpig əgkəp, jif pris, mine nəmehuə kape nəmə Isrel,
mine nəmhajoun kape loa kape Moses, mine narmamə tiksin min
kape kaonsel kape nəmə Isrel kaharaih mhun nəgkiarien kirik. Mhani-
pən tuk narmamə tiksin mə tuksərkis-ərkis Yesu. Kini mhakir In mhauə
mhakir-pən kimi Paelat, yamehuə kirik kape Rom.[u] 2 Kini ai Paelat raiyoh
In mimə, “?Ik e Ik Yermaru kape yemə Isrel uə?”
Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Nəfrakisien e nakamni.”
3 Kini jif pris minə khani-ərhav neikuəyen rehuə yame kimisəm-pən
ye Yesu. 4 Kini Paelat raiyoh min In mə, “?Rhawor nakpəh nəgkiarien?
Ǝmru. Kamhani nəgkiarien rehuə iram.”

---

[s] **14:65** Aesea 11:3 rimə Mesaea, uə Kristo, nar apnapig mə ramapir, mərig tukrirkun naha nhagin yame narmamə kasor. Narmamə e kasarkis nimri Yesu kini mhamə tuksəm-ru mə to Yesu rirkun əfrakis min əriə uə nikam. [t] **14:68** Kopi akwas tiksin kape Niutesteman khapəh nhaniyen mə man kirik rəkakə aikin. Kamhani əmə mə Pita raməmir ye kwəruə kape rukwanu a. [u] **15:1** Luk 22:66

5 Kini Paelat rimnəm mə Yesu ripəh niniyen nar kirik, rakur.[v]

Paelat rimə Yesu tukraməkeikei mimhə
(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16)

6 Ye newk minə fam, ye nipig kape Pasova, nəmə Isrel kharkun
nhaniyen nhag yermamə kirik kwəvəhsi-pən ta ye kalabus, kini yamehuə
ririsin kirik ramvən. 7 Kini narmamə tiksin kasəmir ye kalabus meinai
khamə tukhauh gavman, kini mishopni narmamə tiksin. Iriə kirik,
nhagin e Barabas. 8 Kini nəmə Isrel kimnhauə misəm Paelat mamaiyoh-
pən in mə tukror norien yame ramor rerin mirisin yermamə kirik ye
kalabus. 9 Kini Paelat raiyoh əriə mə, "?Naksorkeikei mə jakrisin Yermaru
kape nəmə Isrel uə?" 10 In ramaiyoh məknaikin meinai in rimnəm ta mə
jif pris minə kimisərəhu-pən Yesu ye kwermin meinai kasəməkin Yesu
tuk yamai mə narmamə fam kisorkeikei In.
11 Kini jif pris minə kimnhani mhani-pən tuk kuwhen a mhamə
tukhapəh niseighanien kin Yesu mə tukritərhav, mərig mə tukseighaan
kin Barabas.[w] 12 Kini Paelat raiyoh-pən min əriə mimə, "?Mərig jakhawor
kwən yame kimiə nakamhani mə In Yermaru kape nəmə Isrel?"
13 Kini iriə kisokrən ehuə mhamə, "!Ǝsik-haktə in ye nai kamarkwao
kin!"
14 Mərig Paelat raiyoh-pən min əriə mə, "?Tuk naha? ?Naha norien
yame rimnor rahas?"
Mərig iriə kisokrən ehuə pik min mhamə, "!Ǝsik-haktə In ye nai
kamarkwao kin!"
15 Kini Paelat rimnorkeikei mə tukror rikiriə, meighaan kin Barabas
ritərhav ye kalabus. Kini rimə tukərkis-ərkis Yesu, kikir In kavən kiruk
haktə In ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kasarh iakei ye Yesu
(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

16 Kini mobael tiksin khakir Yesu mhavən ye nimə ehuə kape Paelat
kini misokrən kin nukwao kape mobael minə mə tukhauə. 17 Kini kharəh
kot kirik rəwhao, rəmhen kin kot kape yermaru, misarkaoh-pən kin
kimin. Kini mharəh nərəus kirik ror nhirin, misor kəvəvhao kin, rəmhen
kin kəvəvhao kape yermaru, mhaukrai-pən ye kapən kapə. 18 Kini
masokrən kin mamhani mhamə, "Ik e yermaru kape nəmə Isrel. !Kimawə
yakamhasiai Ik!" 19 Kini mamhauh kapən kapə kin nai, masərig-əwhin,
kini misənimkur ye nimrin mhamə kamhasiai In. 20 Kini misarh iakei fam
iran, mharəhsi-ta min kot əwhao mhavəhsi-pən kafan neipən. Mhakir
mhatərhav, mhavən mə tukharuk haktə In ye nai kamarkwao kin.

---

[v] **15:5** Aes 53:7; Mak 14:61 [w] **15:11** Wok 3:13-14

Mobael minə kimnharuk haktə Yesu ye nai kamarkwao kin
(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

21 Kamhauə ye swatuk, misəm yemə Saerin kirik, nhagin e Saemon.
In rim Aleksanda mine Rufas. In ramvən apa Jerusalem, kini khani-əhu
misarkut kimin mə tukrirəh nai kamarkwao kin kape Yesu.[x] 22 Kini iriə
mhakir Yesu mhavən ikin kirik nhagin e Golgota (yame nipran rimə,
kwənmhaan kape kerhə irə jir).[y] 23 Kini ye kwənmhaan a khavəhsi-pən
waen kimi Yesu yame kəvit-pən nimar nai kirik kamni kimə "mir".[z]
Mərig Yesu ripəh ninimien.
24-25 Rampigpig hanə, kimnharuk haktə In ye nai kamarkwao kin. Kini
misəwhai kafan neipən masarukin daes tukun, mə tukmə yame rapita,
kini in ravəh kafan.[a] 26 Kini kirai-pən nəgkiarien kirik ye nai kirik ramni
mə kimisəm-pən nar has kirik iran mimə, "In e Yermaru kape nəmə
Isrel." Kini misarkwətərəkin-pən ye nai kamarkwao kin. 27 Kini mharəh
yeməkrəh mir kiraru, mharuk haktə min əriu irisir Yesu. Kirik ye matuk,
kirik ye mawor. 28 Məknekin, nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen
ruauə, yame rimə, "Kiməsəvheikin In iriə nəmə has minə."[b]
29 Kini narmamə yamə mine kasəriwək ye swatuk kasarh iakei pən
iran. Masəwhan-əwhan kapəria kapə. Kini mamhani mhamə, "!In en!
!Ik yermamə kape natmətəg-ətəgien nimə ehuə kape Kughen mine nor-
minien ye nipig kisisər əmə![c] 30 Intah. Ǝta-ru ye nai kamarkwao kin
meiwaiyu, mivəh miragh atuk ik."
31 Kini jif pris minə mine nəmhajoun minə kasarh min iran. Mamhani-
pən tuk əriə minə mhamə, "In rivəh miragh ta narmamə khapsaah.
Mərig ripəh nəmhenien tuk nivəh-miraghien In. 32 Rhuvə mə Kristo e, In
yermaru kape nəmə Isrel, tukreiwaiyu ye nai kamarkwao kin pəh kisəm,
kini mhani nəfrakisien iran." Kini kwərə mir yame kimiruk haktə ərisir
Yesu kwarpakwə kimi Yesu.

Yesu rimamhə
(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 Yerkweiha əmə, mərig nəpignəpien ruə muvrig əpis tanimtanə
meriaji tri klok. 34 Kini ye tri klok, Yesu rokrən ehuə mimə, "!Elae!
!Elae! ?Lama sabaktani?" Nipran rimə, "!Kughen kafak! !Kughen kafak!
?Rhawor nakamapitan kin Yo?"[d]

---

[x] **15:21** Rom 16:13 [y] **15:22** Nəgkiarien e "Golgota" ye nəgkiarien kape nəmə Rom ramni mə "Kalfari", nipran rimə "kerhə irə jir." [z] **15:23** Tukmə ror kaməvit-pən mir ye waen tuk nini-əhuyen nəməmhəyen. [a] **15:24** Sam 22:18 [b] **15:28** Nəgkiarien ye v. 28 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam. [c] **15:29** Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58 [d] **15:34** Yesu raməni Ol Sam 22:1 ikin e. Nimhəyen kape Yesu rimnor fulfilem ye profesi ye Ol Sam 22.

35 Kini narmamə tiksin yamə mine kasərer aikin misərig nəgkiarien ai
mhamə, “Sərig-ru. In ramokrən kin Elaeja.” 36 Kini kwən kirik raiyu ətkin
mivən mirəh nipərpər neipən meires ye waen əkwahir. Mərkis-pən ye nai
apomh kirik kini mivəhsi-haktə pən kimi Yesu mə tukrinim. Kini mimə,
“?Pəh kisəm-ru mə to Elaeja ruə masitu iran uə?”[e]
37 Mərig Yesu rarə mokrən ehuə min kini ai kafan neihagien ritərhav.
38 Kafan neihagien ritərhav aikin, kini nəkwai nimə ehuə kape Kughen,
kimiruk haktə neipən kirik yame kimnətapig kin Kwənmhan yame
Rəmərhakə Məmərhakə pik. Neipən a rəhipu nipərin kiraru. Rəhipu apa
yerpirig əgkəp meiwaiyu. 39 Kini yamehuə kape mobael yame ramərer
ipakə tuk Yesu məm nimhəyen kape Yesu kini mimə, “Nəfrakisien. Kwən
e In Ji Kughen.”
40 Kini Meri, pian Magdala, mine Salome, mine Meri nisin kwajikovə
mir nhagriu Jemes mine Joses, karharer isok, iriə nipiraovin tiksin
masəm In.[f] 41 Nipig Yesu rimavən Galili, irisir ai karhikwasig kin
In, mirhasitu iran. Kini nipiraovin apnapig minə khapsaah apaikin,
kimnhatərhav-pən Jerusalem iriə min mhauə.

Josef yemə Aramatia riminim Yesu
(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

42 Nipig a, kamni kimə napnəpenəyen meinai tikəni rikwamer kin nipig
kape Sabat. Ipakə mirh rivə, 43 Josef, yemə Aramatia kirik, ritərhav-pə.
In yermamə kirik kape kaonsel kapəriə, yame yermamə kamhasiai in.
Kini in min rawhin narmaruyen kape Kughen mə tukruə. Ramgin pawk,
mərig rimnarar mivən məm Paelat, maiyoh in mə tukreighaan kin niprai
Yesu. 44 Paelat rimnərig mə Yesu rimamhə aihuaa əmə, rakur pik kin.
Kini mokrən kin yamehuə kape mobael maiyoh in mimə, “?Yesu ruamhə
əfrakis uə?”
45 Kini yamehuə ai reighan kin. Kini Paelat reighan kin Josef mə
tukrivən mirəh niprai Yesu. 46 Kini Josef rivən mirəhsi-əhu nipran ye
nai kamarkwao kin, mivən mivəh nimri neipən huvə kirik muə muvrig
nipran kin neipən a. Kini mirəh mivən mərəhu ye nəpag kapier kirik
yame kinor huvə ta. Kini mətapig əswasig kin kapier ehuə kirik. 47 Ye
nipig a, Meri, pian Magdala, mine Meri nisin Joses, iriu kimawəm
kwənmhaan yame rimnərəhu-pən Yesu ikin.

Yesu rimamragh min ye nimhəyen
(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

16 1 Rinamenaiyu, nipig kape Sabat rinamor infamien, Meri, pian
Magdala, mine Salome, mine Meri, nisin Jemes, krhivən mirhivəh

---

[e] **15:36** Sam 69:21 [f] **15:40** Luk 8:2-3

nimri nimar nai tiksin yame nəmiovin rapien huvə. Mirhivən mə tukrhor-
pən ye niprai Yesu. 2 Kəni rikwamer kin, ye Sande, yenpig-enpig əgkəp,
krhivən ikin niprai Yesu raməmir ikin. Mirh ririkakun mamhaktə, 3 karhivən
hanə ye swatuk, marhini-pən tuk ərisir mirhimə, "?Pa tukrasitu irətasir
tuk nəsoktayen kin kapier yame kimnhaukrai əswasig pən tuk Yesu?"
4 Irisir kirhini məknaikin meinai kapier a in rehuə pik, mərig karhini hanə
marharha-pən, mirhəm mə kinəsok ta kin kapier a.

5 Karhivən imə ye nəpag kapier ai, mirhəm pikwarien kirik, kafan kot
rəpomh mhawən. Ramkwətə ye kwermirisir matuk. Kirhəm, kirhakur. 6 Mərig
rini-pən tuk ərisir mimə, "Takrhipəh nirhiginien. Yakirkun mə nakarharhakin
Yesu yemə Nasaret, yame kimiruk haktə ye nai kamarkwao kin. Mərig In rirkək
eikin e. Ruimragh ta. Rhuəru mirhəm. Tamhekin e kimnərəhu ikin. 7 Takrhivən
mirhini-ərhav-pən tuk narmamə mine Pita mirhimə, 'In rinəkupən ta kin əmiə
muavən apa Galili. Nakharkun nisəmien In aikin, rəmhen kin yame In ruini-
pre ta tuk əmiə.' "[g] 8 Kini pia misir a krhitərhav, meinai kimirhigin pik, kini
marhətəmnimin. Ror pən krhipəh nirhini-əsah-pənien tuk narmamə.[h]

Yesu rimamragh min, narmamə khapsaah kasəm In[i]
(Mat 28:9-10; Jon 20:11-18)

9 Yesu rarə mimragh min ye Sande yenpig-enpig əgkəp. Aikin mitərhav-
pə tuk Meri, pian Magdala yame Yesu rimnəkota nanmin has seven iran
kupən. 10 Kini pian ai rivən məm narmamə yamə mine kimnəmhakwasig
kin Yesu, yame kasərig rahas pik tukun, misasək. Məvsao-pən kin kimi
əriə. 11 Mərig nipig kimisərig mə Yesu rimimragh min kini Meri min
rimnəm, iriə khapəh nhanien nəfrakisien iran.

12 Kini ai, yermamə mir kiraru kape Yesu kaweriwək ye swatuk, Yesu
ritərhav-pən tuk əriu. Nipran rukrekin pisin. 13 Kini kirarerig miravən mwəvsao
kin kimi narmamə minə kafan; mərig khapəh nhaniyen nəfrakisien iran.

Yesu rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə
(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Wok 1:6-8)

14 Kasarə mamhavən, narmamə leven kape Yesu kasəvigin, Yesu
ritərhav-pən min tuk əriə; kini məgkiar-pən skai kimi əriə meinai iriə

---

[g] **16:7** Mat 26:32; Mak 14:28 [h] **16:8** Kopi akwas tiksin kape Niutesteman ye nəgkiarien kape nəmə Gris kharpin nəgkiarien ye ves 8 mhamə, "Mərig nipiraovin minə ai kimnhauə misəvsao-pən kin kimi Pita mine narmamə yamə mine kasəmir aikin. Misəvsao kin narimnar yame kwən ai rimini-pən tuk əriə. Kwasig ikin ye narimnar minə a Yesu atuk ritaərhav-pən tuk əriə mivəhsi-pən nəgkiarien kimi əriə mə tukhatərhav misarkurao ye tanimtanə misəvsao kin Nəgkiarien Huvə kape Kughen. Nəgkiarien ai ramni mə Kughen rirkun niwəh-miraghien narmamə mirkun nəmviviyen narmamə kape rerin."
[i] **16:8** Nəgkiarien ye v. 9 meriaji 20, rirkək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə pa nhagin rimirai.

khapəh nɨshatətəyen iran. Kɨni kaparhia kapə rɨskai pɨk. In rɨmnəgkiar
skai pən tuk əriə meinai khapəh mɨn nhaniyen nəfrakɨsien ye nəgkiarien
kape narmamə mɨnə tɨksɨn yame kɨmɨsəm In, mamhani-ərhav mə
rɨmɨmragh mɨn.[j] **15** Kɨni rɨni-pən tuk kafan narmamə mɨnə mɨmə,
"Taksəkeikei mhavən mɨsarkurao ye tanɨmtanə mhani-ərhav nəgkiarien
huvə kape Kughen.[k] **16** Yermamə yame rhatətə irak, kɨni mor baptaes,
Kughen tukrɨvəhsi-pən nɨmraghien rerɨn kɨmin. Mərɨg yermamə yame
rɨpəh nɨniyen nəfrakɨsien irak, Kughen tukrɨni mə tukrɨvəhsi-pən
narpɨnien kɨmin mə tukrɨvən apa ye nap ehuə.[l] **17** Kɨni narmamə yamə
mɨne kɨshatətə irak, Kughen tukror nɨmtətien tɨksɨn ye nɨmraghien
kapəriə. Tukharkun nɨsəkotayen nanmɨn has ye narmamə ye nhagɨk;
mharkun mɨn nɨniyen nəgkiarien pɨsɨn pɨsɨn;[m] **18** mharkun nɨrəhyen snek,
mərɨg snek to rɨpəh nəsien əriə; mharkun nɨnɨmien kakonə, mərɨg to
khapəh nhamhəyen kɨn; mharkun nərəhu-pənien kwermɨriə ye narmamə
yamə mɨne kamamhə, kɨni tuksəsanɨn."[n]

19 Yesu Yermaru raməgkiar infamien, Kughen rɨvəh In mhaktə mɨvən
ye rao ye neai. Taktəkun ai, In ramkwətə ye kwermɨ Kughen matuk.[o]
20 Kɨni narmamə kafan kɨmnhatərhav mɨsəvsao kɨn Nəgkiarien Huvə
ikɨn mɨnə fam. Kɨni In ramasitu irəriə. Kɨni mamor nɨmtətien rɨpsaah ye
nɨmraghien kapəriə mə narmamə tukhani nəfrakɨsien iran.[p]

---

[j] **16:14** 1 Kor 15:5 [k] **16:15** Wok 1:8 [l] **16:16** Wok 2:38 [m] **16:17** Wok 2:4; 8:7
[n] **16:18** Luk 10:19; Wok 28:3-6 [o] **16:19** Wok 1:9-11; 2:33-34 [p] **16:20** Wok 14:3; Hib 2:3-4

Luk

Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Luk rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Luk

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Keinein mə pa nhagɨn rɨmɨrai nəkwəkwə e-nəmehuə kupan kape niməhuak kɨmnhani mhamə Luk rɨmɨrai nəkwəkwə e. In pəh nien mə yermamə twelef kɨrik kape Yesu, mərɨg in rɨrkun huvə aposol Pol, kɨni mamərɨwək-pən rehuə tuk Pol. Pəh nien mə Luk yemə Isrel, mərɨg in yemə Gris; mərɨg in yeməhuak kɨrik. In dokta kape nor-huvəyen narmamə, kɨni mor huvə skul. Mɨwəs huvə nəvsaoyen kape narɨmnar yame rɨmatərhav ye narəyen kape Yesu. In rɨmɨrai nəkwəkwə e, mɨne Wok yame Aposol mɨnə Kɨmɨsor.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi in kɨrik, nhagɨn e Teofilas. Nɨprai nhag e ramni mə, "Yermamə yame rorkeikei Kughen." Luk rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi kwən a, mərɨg rɨrkun mə nəməhuak mɨnə khapsaah tuksəvhekɨn.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg yame rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəvsaoyen kape Yesu rehuə mərərao. Kasərɨg, tɨksɨn kɨmnhani nəfrakɨsien iran, tɨksɨn kɨmnhaukreikɨn nəvsaoyen kape Yesu mhani atuk ye nərɨgien kapəriə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Luk rorkeikei mə tukrɨni atuatuk nəgkiarien ye narəyen kape Yesu. Rɨmə tukrɨrkun huvə nəfrakɨsien ye narəyen kape Yesu, maməgkiar kɨmi narmamə yamə mɨne kɨmnasəriwək iriə Yesu masəm naha nhagɨn yame In rɨmnamor. Kɨni Luk rɨmɨwəs huvə nəgkiarien kapəriə, kwasɨg ikɨn rɨrai nəkwəkwə e. In rorkeikei mə tukrhajoun mə Yesu In yermamə əfrakɨs kɨrik mɨne Kughen, rɨmɨpəh norien nar has kɨrik. In Kughen, kɨni In ravəh mɨragh narmamə.

Luk rɨmɨrikakun nəgkiarien kafan

1 1-3 Teofilas, ik yamehuə kɨrik, kamsiai ik. Narmamə khapsaah kɨmɨsəm narɨmnar kɨn nɨmrɨriə yame Yesu rɨmnor ye nɨpɨg rɨmnamarə ye tokrei tanə. Iriə kɨmnɨsarə ye nɨpɨg kape nɨrikakunien

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

kape narɨmnar mɨnə a, kɨni mɨsarkut pɨk mə tuksərəhu atuatuk
nəvsaoyen kape narɨmnar mɨnə a.[a] Kɨmnharai ta narɨmnar yamə
mɨne narmamə tɨksɨn kɨmnhani, kɨni mhani-ərhav. Kɨni yo yɨmɨwəs
huvə nəgkiarien iran mɨnə mə jakɨrkun huvə narɨmnar mɨnə a ye
nɨrikakunien kafan. Kɨni taktəkun ai, kafak nərɨgien rɨmə jakrai
atuatuk narɨmnar m-fam mher-pre kɨn. Jakrai atuatuk yamə mɨnə
kɨmɨsəkupən, mɨne yamə mɨne kɨmnhakwasɨg. 4 Yɨmnorkeikei mə
jakni narɨmnar mɨnə e tuk ik mə takɨrkun atuatuk nəfrakɨsien kape
nəvsaoyen yame kɨnhajoun ta ik kɨn.

Agelo kɨrik rɨmɨni-ərhav narhayen kape Jon Baptaes

5 Ye nɨpɨg king kape provins e Judia, nhagɨn e Herod Ehuə, pris kɨrik
aikɨn, nhagɨn e Sekaraea. In kɨrik ye pris mɨnə kamokrən kɨn əriə kɨmə,
"Pris mɨnə kape kwənərəus kape Apia," [yame rɨmasɨ-pən ye kwənərəus
kape Eron kupən]. Kafan piahwaru, nhagɨn e Elisabet, rɨmasɨ-pən mɨn
ye kwənərəus kape pris e Eron. 6 Kɨni iriu kwətuatuk ye nɨmrɨ Kughen,
mawəri-pən huvə norien kape Loa kape Moses, mɨne nəgkiarien mɨnə
iran; mɨrapəh nɨwəsɨkien kɨrik. 7 Mərɨg jiriu rɨrkək meinai Elisabet ror siə
kɨn ror hanə, mɨnəpiahuaru, kɨni Sekaraea mɨn rɨnəhuaru.
8 Kɨni ruauə atuatuk ye nɨpɨg yame Sekaraea mɨne kwhen kafan kasor
wok kapəriə ye Nimə Ehuə kape Kughen. 9 Khamə tuksəm-ru mə pa
nhagɨn tukrauru-pən ye Nimə Kape Kughen mɨvaan insens nəmiovɨn
rapien huvə mamvən tuk Kughen. Kɨni ye norien kape pris mɨnə kape
nɨrpenien yermamə yame tukrɨvən imə, kɨmnharai-pən nhagriə ye
kwaji kapier kɨrik mhawhan. Kɨmnhawhan, kapier yame kɨmnharai-pən
nhag Sekaraea iran rukreikɨn haktə.[b] 10 Məkneikɨn rɨməpəh narmamə
khapsaah iruə kasofugɨn masəhuak, kɨni rɨmauru-pən imə mɨvaan insens.
11 Məkneikɨn agelo kɨrik kape Kughen Yermaru rɨtərhav-pə marer
ye nɨkar tebol matuk ye kwənmhaan yame rɨvaan insens ikɨn. 12 Kɨni
Sekaraea rəm rakur, mɨgɨn pɨk. 13 Mərɨg agelo a rɨni-pən tukun mɨmə,
"Sekaraea, pəh nɨgɨnien, meinai Kughen rɨmnərɨg kafam nəhuakien.
Kafam piahwaru Elisabet tukrɨrəh tɨni kɨrik yerman. Kɨni takaməkeikei
mhen-pən nhagɨn mə Jon. 14 Kɨni takərɨg rhuvə, magien tukun, kɨni
narmamə khapsaah tuksagien tuk nɨmraghien kafan, 15 meinai in tukruə
yamehuə kɨrik ye nɨmrɨ Kughen Yermaru. Kɨni to in rɨpəh nɨnɨmien
waen, mɨne nɨnɨmien skai mɨnə.[c] Kɨni Nanmɨn kape Kughen tukrɨkwar ye
nɨmraghien kafan, rɨrikakun ye nɨpɨg ramə̃mɨr apa ye tɨp nɨsɨni, mamvən,
infamien rɨrkək.[d] 16 Kɨni in tukrɨvi-pə nəmə Isrel khapsaah khareɨg-pə
tuk Yermaru kapəriə e Kughen. 17 Kɨni in tukruə məkupən kɨn Yermaru ye

---

[a] **1:1** Wok 1:1 [b] **1:9** Eks 30:7 [c] **1:15** Nam 6:1-4 ramni mə profet mɨnə khapəh nhanɨmien waen, tamə kɨsapɨs kɨn. [d] **1:15** Nam 6:2-3

nanmin mine nəsaninien kape Elaeja kupən, mə in tukrukreikin riki tatə
minə khrerig-pən min tuk kapəriə kwajikovə minə; kini in tukrukreikin
min narmamə yamə mine kasəsik nəkwai Kughen khauə min ye
nirkunien kape nəmə atuatuk minə. Ye norien a, in tukror apnəpeinə ye
nimraghien kape narmamə tuk nuəyen kape Yermaru."[e]
18 Məkneikin, Sekaraea rini-pən tuk agelo mimə, "?Jakhawor pən
iran mine mirkun mə nar e tukruə mor nəfrakisien kin? Meinai yo
yaknəhuaru ta; kini kafak piraovin rinəpiəhuaru min."
19 Mərig agelo a rini-pən tukun mimə, "Yo, nhagik e Gabriel, kini yo
yakamərer ye nimri Kughen ye nipig m-fam. Kini In rimnher-pə kin
yo mə jakuə məgkiar kimik, mini-pre nəvsaoyen huvə e.[f] 20 !Ǝtərig-ru!
Neramim tukrərpəvin kini takeinein nəgkiarien meriaji nipig takəm
niprai nəgkiarien e, meinai nimipəh niniyen nəfrakisien ye kafak
nəgkiarien. In tukruə mor nəfrakisien kin ye nipig atuatuk kafan."
21 Kini ye nipig a, narmamə kimiseito kin Sekaraea, misərig mə rhawor
ramor məkna tan pən ye nəkwai Nimə kape Kughen. 22 Kini rimatərhav-
pə, meinein nəgkiarien. Ror məkneikin iriə kimnharkun mə in rimnəm
nəmrərhavyen kirik imə. Raməgkiar əmə kin kwermin mamvən, neramən
rimnarpəvin.
23 Kini nipig rimnor infamien ye wok kape pris ye nəkwai Nimə kape
Kughen, in rirerig-pən yerkwanu. 24 Kini ripəh norien tu, kafan piahwaru
ror tipin, mamerkwaig əmə yerkwanu meriaji makuə kirkirip, 25 mamni
mimə, "Nar e Kughen Yermaru rimnor ruə irak. Apa kupən, narik rirkək,
yakauris. Mərig taktəkun ai, Kughen rimnor rhuvə-pə kimi yo, kini rikik
ragien mə jakrəh kwajikovə kirik, mipəh min naurisien kin nimri jir."

Agelo kirik rimini-ərhav mə Yesu tukrarha-pə ye tokrei tanə

26 Kini nipig Elisabet ror tipin mivəh makuə sikis, Kughen rimnher-pə
kin agelo kirik kafan, nhagin e Gabriel, rivən apa yerkwanu kirik nhagin
e Nasaret, ye provins e Galili. 27 In mivəh nəgkiarien kirik mamvən kimi
piraovin kirik nhagin e Meri. Yerman ripəh hanə nivənien tukun, mərig
kimirpen ta kimə tukikir pən kimi kwən kirik, nhagin e Josef, yame in
kwənərəus kirik kape King Deved.[g] 28 Kini agelo a raji-ərhav pən tukun,
mini-pən tukun mimə, "Rhuvə, Meri. Kughen rimnərəhu kafan nihuvəyen
kimik, kini mamarə kimiru min."
29 Mərig tipir ramuh Meri tuk niprai nəgkiarien a, mimə, "?Rhawor e
mamni vi vi məkneikin yo?"
30 Mərig agelo a rini-pən tukun mimə, "Takpəh niginien, Meri, meinai
Kughen rimirpen mə tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen kimik. 31 Ror
məkneikin, takaməkeikei mor tipim. Takaməkeikei mirəh kwaji kirik

---

[e] **1:17** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 [f] **1:19** Dan 8:16; 9:21 [g] **1:27** Mat 1:16,18

yerman, mhen-pən nhagɨn mə Yesu[h].[i] 32 In tukruə mamor yemə huvə pɨk
kɨn. Tukaməkeikei kokrən kɨn In kɨmə In Ji Kughen Yerpɨrɨg. Kɨni Kughen
Yermaru tukror In ruə king rəmhen əmə kɨn rɨpni kupən e Deved. 33 Kɨni
In tukramarmaru ye kwənərəus yamə mɨne khasɨ-pən ye Jekob, kɨni
kafan narmaruyen tukramarə kape rerɨn."[j]

34 Kɨni Meri rɨni-pən tuk agelo mɨmə, "?Jakhawor-pən iran mɨne mɨrəh
kwajikovə kɨrik tukmə yakpəh nəri-pən-hanəyen yerman?"

35 Mərɨg agelo rɨni-pən tukun mɨmə, "Nanmɨn kape Kughen tukrurə
marə iram, kɨni nəsanɨnien kape Kughen Yerpɨrɨg tukrhen ik. Kɨni in
e kwajikovə yame takrəh, in ratuatuk pɨk, tukamokrən kɨn In kɨmə Ji
Kughen. 36 Kɨni, əmru, kuhum e Elisabet rɨnəpiəhuaru pawk, mərɨg rɨnor
ta tɨpɨn kɨn kwaji yerman kɨrik. Kɨmɨni in kɨmə piahwaru yame ror siə
kɨn, mərɨg taktəkun ai rɨnor tɨpɨn mɨvəh makuə sikis. 37 Narɨmnar mɨnə e
kashajoun-pən mə nar kɨrik rɨpəh norien neineinien tuk Kughen."[k]

38 Məkneikɨn Meri rɨni-pən tukun mɨmə, "Ǝwəh. Yo yorwok əmə kape
Kughen Yermaru. Pəh In tukror naha nhagɨn kɨmi yo yame ik nakamni."
Kɨni agelo rəta iran, mamvən.

Meri rɨmavən məm Elisabet

39 Kwasɨg ikɨn ye narɨmnar mɨnə a, rɨpəh norien tu, Meri rɨmnarar iman
ikɨn, mhai mɨren nar mɨvən apa yerkwanu kɨrik ye nɨkar tukwas mɨnə ye
provins e Judia, 40 mauru-pən imei Sekaraea mɨne Elisabet. Magien tuk
Elisabet, 41 kɨni nɨpɨg Elisabet rərɨg Meri raməgkiar, məknakɨn kwajikovə
a ye tɨpɨn rakur mɨkiu; kɨni Nanmɨn kape Kughen rɨmnor Elisabet 42 rok-
rapomh mɨmə, "!Kughen ramor rhuvə-pre kɨmik rapita nɨpiraovɨn mɨnə
fam, kɨni In tukror huvə-pən kɨmi kwaji yerman yame takrəh! 43 Mərɨg
yakpəh nɨrkunien mə rhawor e Kughen ramor huvə pə məkneikɨn kɨmi yo
mə nɨsɨn Yermaru kafak tukruə məm yo. 44 Yakamni məkneikɨn meinai
nɨpɨg yɨmnərɨg kafam nəgkiarien, kwajikovə e yame raməmɨr e ye tɨpɨk
ramagien mamkiu. 45 Kɨni Kughen tukror rhuvə pre kɨmik meinai nɨmɨni
nəfrakɨsien ye nəgkiarien yame Kughen Yermaru rɨmɨni-pre tuk ik."

Meri raməni nɨpei maməgnəgɨn Kughen

46 Məkneikɨn Meri rɨmə,
"Ye nɨmraghien mɨnə fam kafak, yakaməgnəgɨn Kughen Yermaru,[l]
47 kɨni rɨkik ramagien pɨk tuk Kughen kafak yame ravəh mɨragh yo,
48 meinai yo yorwok əmə kafan yame yo yermamə apnapɨg əmə, mərɨg
rɨkin raməsɨk yo.

---

[h] **1:31** Nhag e Yesu, nɨpran ramni mɨmə Kughen tukrɨvəh mɨragh narmamə mɨfam.
[i] **1:31** Aes 7:14; Mat 1:21-23 [j] **1:32-33** 2 Saml 7:12,13,16; Aes 9:7 [k] **1:37** Mat 19:26; Job 42:2; Jer 32:17 [l] **1:46** 1 Saml 2:1-10

Kini taktəkun ai mamvən, narmamə m-fam tukhani mə Kughen
rimnor huvə pə kimi yo.
49 Meinai Kughen e nəsaninien kafan in rehuə,
In rimnor narimnar rehuə kimi yo.
Kini nhagin ramərhakə.
50 Kini rikin rehuə tuk narmamə yamə mine kamhasiai In, iriə e
narmamə yamə mine kimisəkupən misarə mine yamə mine
tukpihauə kwasig ikin.[m]
51 In rimnor nar apsipis minə ye nəsaninien ye kwermin.
Mher yerhav kin narmamə yamə mine kisausit ye nətərigien
kapəriə.
52 Mivəh-si-əhu namehuə minə ye kapəriə neihuəyen,
kini mivəhsi-haktə narmamə yamə mine kapəriə nətərigien
reiwaiyu.[n]
53 Narmamə yamə mine nikumhə raməs əriə, In raməvigin əriə kin
nəviginien yame rhuvə,
kini narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə, In rimnher yerhav
kin əriə, nar rimirkək tuk əriə.[o]
54 In rimnasitu ye kwənərəus kape Isrel, iriə e yorwok minə kafan.
Rikin raməsik mə rikin tukraməkeikei mamehuə tuk əriə,[p]
55 ririkakun ye Ebraham kupən mine kwənərəus kafan, mamvən
kape rerin, rəri-pən nəgkiarien yame rimini-pən ta tuk kaha minə
kapətawə."[q]
56 Kini Meri ramarə iriu Elisabet mivəh makuə kisisər, kini ai,
mipirerig-pən iman ikin.

Jon Baptaes rimnarha-pə

57 Kini nipig atuatuk kape Elisabet rimauə mə tukreimək iran, kini
rimirəh tini yerman. 58 Kini narmamə yamə mine kasarə ipakə tukun
mine kafan kwənərəus minə kimisərig nəvsaoyen a mə Kughen Yermaru
rikin rehuə tukun mor rhuvə pən məknakin kimin, kini iriə kimnhauə
misor kirikianə iriə min mə tuksagien kwis.
59 Kini nipig pikwarien a rimivəh nipig eit, kini iriə khauə mhavəh nao
kim in. Kini ipakə əmə kishen-pən nhagin mə nifnhag rimni e Sekaraea,[r]
60 mərig nisini rimini-pən mimə, "Nikam. Pəh kishen-pən nhagin mə
Jon."
61 Mərig iriə khani-pən tukun mhamə, "?Rhawor? Ye kwənərəus
kapəmiru, nhag e Jon rirkək iran." 62 Kini masəgkiar kin kwermiriə
misaiyoh-pən Sekaraea mhamə in rorkeikei mə tukshen-pən nhagin mə pa.

---

[m] **1:50** Sam 103:13,17 [n] **1:52** Job 12:19; 5:11; Sam 147:6 [o] **1:53** Sam 34:10
[p] **1:54** Sam 98:3 [q] **1:55** Jen 17:7; Maeka 7:20 [r] **1:59** Jen 17:12; Lev 12:3; Luk 2:21

63 Kini in raiyoh-pən əriə mə tukharəh-sipən nar kirik pəh tukrirai-
pən nəgkiarien kirik aikin, mirai-pən mimə, “Nhagin e Jon.” Kisəm
kisakur pik kin. 64 Məkneikin, neramin rihuatuk, məgkiar mamni vi vi
Kughen.
65 Kini narmamə m-fam yamə mine kisarə ipakə tukun kisakur kin.
Kini narmamə kimnhani narimnar minə a rarkurao ikin minə fam
ye nikar tukwas minə ye provins e Judia. 66 Kini narmamə mifam
yamə mine kimnhavəh nəvsaoyen a, misətərig kin, misaiyoh əriə
minə mhamə, “Man. ?Keinein mə kwajikovə e tukreihuə mor naha?”
Kimnhani məknaikin meinai kimisəm mə nəsaninien kape Kughen
Yermaru ramarə iran.

Sekaraea rimini-ərhav nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin

67 Məkneikin Nanmin kape Kughen rimnor riki Sekaraea, ramni-ərhav
nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin mimə,
68 “Pəh khani vi vi Yermaru, In Kughen kape nəmə Isrel,
meinai In rimauə mə tukrasitu ye kafan narmamə minə,
kini mipik ta əriə ye kwermi tikmir minə kapəriə.[s]
69 In rimivəh-si haktə yemə əsanin yame ravəh miragh ətawə, yame
ramsi-pən ye kwənərəus kape yorwok kafan e Deved kupən[t]
70 raməri-pən əmə nəgkiarien yame rimivəhsi-pən kimi kafan
profet kupən minə mimə 71 tukrivəhsita ətawə tuk tikmir
minə kapətawə mine tuk kwermi narmamə mifam yamə mine
kasəməkin ətawə.[u]
72 Kini mimə rikin tukreihuə tuk riptawə minə,
kini rikin tukraməsik promes atuatuk[v] 73 yame In rimini-pən ta
tuk riptawə e Ebraham mimə[w] 74 tukrirəh-si ta ətawə ye
kwermi tikmir minə kapətawə,
mə nipig mifam ye nimraghien kapətawə, kitawə tukharkun
nisorien wok kafan ye nimri Kughen, mhapəh nhaginien,
75 kitawə kisəmərhakə misatuatuk ye nipig mifam.”[x]
76 Kini Sekaraea rarar mini-pən tuk tini mimə,
“Kini ik, narik, tukokrən kin ik kimə ik pris kape Kughen Yerpirig;
meinai Ik takəkupən kin Yermaru mor apnəpeinə ye swatuk
kafan,[y]
77 mamni-ərhav tuk kafan narmamə minə mə Kughen tukrəspir ta
təvhagə has kapəriə, mivəh miragh əriə.[z]
78 In tukraməkeikei mor məknakin meinai rikin rehuə tuk ətawə,
mamor huvə pə kimi ətawə.

---

[s] **1:68** Sam 72:18 [t] **1:69** Sam 18:2 [u] **1:71** Sam 106:10 [v] **1:72** Jen 17:7; Sam 105:8-9
[w] **1:73** Jen 22:16-17 [x] **1:75** Taet 2:12-14 [y] **1:76** Aes 40:3 [z] **1:77** Jer 31:34

Rikin rehuə tuk ətawə, Kristo tukruə tuk ətawə rəmhen əmə kin
yame mirh ramhaktə mamvən ye neai[a] 79 misia-pen ətawə yamə
mine kasarə ye nəpignapien mine apa ikin nəsaninien kape
nimhəyen ramhen narmamə ikin,
kini mamkir-pən nihutawə ye swatuk kape nəmərinuyen."
80 Kini pikwarien a nipran ramehuə, kini mamehuə min ye nanmin
kape Kughen. Kini nipig mifam in ramarə apa ye tipəvsik mameito kin
nipig atuatuk yame tukririkakun wok iran ye nimri nəmə Isrel.

Yesu rimnarha-pə
(Mat 1:18-25)

2 1 Ye nipig a, yemə Rom kirik, nhagin e Sisa Ogastas, in ramarmaru
ye tanə minə fam kape Rom. In mamərəhu loa kirik mimə
tukəvheikin fam narmamə yamə mine kisarə aikin a. 2 (In e nəvheikinien
narmamə yame kimnəkupən kor. Ye nipig a, kwən e Kwaerinias
in gavman kirik kape provins e Siria). 3 Kaməvheikin narmamə,
narmamə tukasəkeikei mharerig-pən mhavən hanə iməriə minə ikin
mə tukəvheikin əriə. 4 Ror pən kwən a Josef min ritərhav yerkwanu e
Nasaret ye provins e Galili, mivən apa provins a Judia, yerkwanu kirik
kamni kimə Betlehem, imei King Deved kupən. Rimavən aikin a meinai
in kwənərəus kirik kape King Deved. 5 Kwerpen ta Josef mine pian e
Meri mə tukwarkurək; kini Meri natukreimək kin kwajikovə. Kini iriu
kimiravən apa Betlehem mə tukəvheikin min əriu. 6-7 Kini kratərhav
Betlehem, mirapəh niwəmien kwənmhan tukwapir ikin, mwarə ye nimə
kape nar miragh. Mwarə hanə apaikin, kini rinor nipig kape kwajikovə
tukrarha, kini reimək kin nimrin nupan kafan, yerman. Muvrig kin
neipən, mərəhu-pən əmə in ye tikirao yame nar miragh minə kasəvigin-
pən iran.

Agelo minə khatərhav-pə tuk yorwok ye sipsip minə

8 Kini ipakə əmə tuk yerkwanu e Betlehem, narmamə yamə mine
kasəvigin sipsip minə kasarə yerki mənvhirik masarha tuk sipsip minə
yenpig. 9 Məkneikin agelo kirik kape Kughen Yermaru ritərhav-pə tuk
əriə, nikhakien kape Kughen Yermaru risia-pen əriə, khagin pik. 10 Mərig
agelo a rimini-pən tuk əriə mimə, "Hapəh nhaginien. Meinai yo yakwauə
mə jakni-pre nəvsaoyen huvə tuk əmiə, yame tukror riki narmamə ragien
pik. Kini Nəvsaoyen a ramvən tuk narmamə mifam. 11 Taktəkun əmə,
yermamə kirik rimnarha-pə ye taon kape King Deved. In ravəh miragh
narmamə, kini In Kristo yame Kughen rimini-ta kupən mə tukrher-pə
kin tuk əmiə. Kini In Yermaru. 12 Kini taksəm kwajikovə en kimuvrig kin

---

[a] **1:78** Aes 60:1-2

neipən, kərəhu-pən ye tikirao, ror nɨmtətien kɨmi əmiə mə kwajikovə a in
a yakməni.”
13 Məkneikɨn, agelo mɨnə khapsaah khatərhav-pə masərer iriə min,
masəgnəgɨn Kughen, mhani mhamə,
14 “Pəh khani vi vi Kughen apa yerpɨrɨg ye neai.
Kɨni narmamə ye tokrei tanə yamə mɨne rɨki Kughen ramagien tuk
əriə, pəh kɨsarə ye nəmərinuyen.”[b]

Yorwok ye sipsip mɨnə kɨmnhavən masəm Yesu

15 Məkneikɨn agelo mɨnə kɨmɨsəta ye yorwok ye sipsip mɨnə, mhareriɡ-
pən apa ye rao ye neai, kɨni yorwok ye sipsip mɨnə kɨmnhani tuk əriə
mɨnə mhamə, “Pəh khavən apa Betlehem, mɨsəm-ru nar e Kughen
Yermaru rɨmɨni-pə tuk ətawə.”
16 Kɨshai mɨren mhavən mɨsəm Meri mɨne Josef mɨne kwajikovə yame
ramapɨr-pən ye tikirao. 17 Nɨpɨɡ kɨmɨsəm, kɨmnhani ərhav nəɡkiarien
yame agelo rɨmɨni ye kwajikovə, 18 kɨni narmamə mɨfam yamə mɨne
kɨmɨsərɨɡ nəɡkiarien yame yorwok ye sipsip mɨnə kɨmnhani-pən tuk
əriə, kɨsakur pɨk kɨn. 19 Mərɨɡ Meri rɨmnətərɨɡ əmə kɨn narɨmnar
mɨnə e, markut tuk nərɨɡien nɨpran.[c] 20 Mərɨɡ yorwok ye sipsip mɨnə
kɨmnhareriɡ, mhavəhsi-haktə nhag Kughen, mhani vi vi In tuk narɨmnar
m-fam yamə mɨne kɨmɨsəm mɨsərɨɡ; rəmhen əmə kɨn yame agelo rɨmɨni-
ta tuk əriə.

Kamhen-pən nhag Yesu

21 Kwajikovə a rɨmnarha, mɨvəh nɨpɨɡ eit, kɨni kɨmɨvəh nao kɨmin rəri-
pən əmə loa kapəriə, kɨni khen-pən nhagɨn kɨmə Yesu, nhag yame agelo
rɨmɨni-pən ta tuk Meri nɨpɨɡ in rɨmnor tɨpɨn.[d]

Josef mɨne Meri kɨmɨrərəh Yesu mɨravən apa ye Nimə kape Kughen

22-24 Ye nɨpɨɡ a, tukmə kwajikovə kɨrik rarha, rɨmni mɨne nɨsɨni
tukawəkeikei mwor sakrefaes kape nəspirien mamə, rəri-pən Loa kape
Moses,[e] kɨni ruauə atuatuk ye nɨpɨɡ kape Josef mɨne Meri mə tukwor
məkna. Ror pən kɨrərəh Yesu mɨrhuvən Jerusalem, mɨravəh mak ye tanə
kɨraru uə yəkwi-nətuən kɨraru kɨni mwhopni, rəri-pən əmə loa yame
Kughen Yermaru rɨmɨni.[f]
Kɨni kɨmɨravəhsi-pən kwajikovə a kɨmi Kughen Yermaru. Nar a ramərɨ-
pən Nəɡkiarien kape Kughen yame ramni mɨmə,

> “Nɨmrɨn nupan mɨnə yerman, tukaməkeikei kɨvəhsi-pən əriə kɨmi
> Kughen Yermaru mə kafan mɨnə.” *(Eks 13:2, 12)*

---

[b] **2:14** Luk 19:38 [c] **2:19** Luk 2:51 [d] **2:21** Luk 1:31 [e] **2:22-24** Nakəm loa e ye Eks 13:2 mɨne 1 Saml 1:22-28. [f] **2:22-24** Loa e raməmɨr ye Lev 12:8.

Simeon mine Ana kimawəm Yesu, kawəgnəgin Kughen

25 Kini huaru kirik ramarə apa Jerusalem, nhagin e Simeon. Kafan
nimraghien in ratuatuk huvə, kini nipig mifam in raməri-pən nəgkiarien
kape Kughen. Kini in rameito kin nuəyen kape Kristo yame In tukruə
mivəh miragh nəmə Isrel. Kini Nanmin kape Kughen ruə mikuar yerkin.
26 Nanmin kape Kughen ruini-pən ta tukun mimə tukripəh nimhəyen
meriaji tukrəm Kristo yame Kughen Yermaru rimini mə tukrher-pə kin.
27 Kini Nanmin kape Kughen rimnor rikin mə tukrauru-pən ye Nimə Ehuə
kape Kughen. Kini Josef mine Meri kimirərəh Yesu mwaru-pən ye Nimə
kape Kughen mə iriu tukwor narimnar fam yame Loa kape Moses ramni.
28 Məkneikin Simeon rimnəm Yesu, kini mirəh kin kwermin, kini mamni
vi vi Kughen mamni-pən tukun mimə,

29 "Kughen Yermaru, promes yame Ik nimini tuk yo, naknor əfrakis.
Kini taktəkun ai, eighaan kin yo, yorwok e kafam, pəh yakmhə ye
nəmərinuyen,
30 meinai yaknəm kwajikovə e kin nimrik yame tukriwəh miragh
narmamə.[g]
31 Ik nimnor apnəpeinə mə In tukrivəh miragh narmamə,
kini narmamə m-fam tukharkun nar a.
32 In tukruə rəmhen kin laet, mhajoun swatuk kin nəmə ye kantri pisin
pisin minə,
Kini narmamə tukhavəhsi-haktə nəmə Isrel tukun."[h]

33 Kini rim kwajikovə a mine nisini kwakur pik kin nəgkiarien yame
Simeon rimini iran. 34 Kini Simeon rəhuak mimə, "Pəh nihuvəyen kape
Kughen tukrurə tuk əmiru." Kini mini-pən tuk Meri, nisin kwajikovə a,
mimə,

"!Ǝrig-ru! Kughen rimirpen ta kwajikovə e mə tukror nəmə Isrel
khapsaah tukhamir,
kini mə tukror min əriə khapsaah khavəh nimraghien.
Kughen rimirpen pawk In mə In ror nimtətien kirik, məriq narmamə
tukhani hah In.[i] 35 Ror pən tukəm əpu nəriqien has kape narmamə
khapsaah.
Kini, Meri, rikim tukrəmhə tukun rəmhen kin yame yermamə kirik
ramhai rikim kin nau nisə."

36 Kini piahwaru kirik ramarə aikin, nhagin e Ana. In profet kirik.
In ji Fanuel, kwənərəus kape Aser kupən. Rinəpiahuaru əgkəp. Nipig
rimnamətamaruə əmə, məri-pən kafan yerman. Mwarə kwis kape newk
seven əmə, kwən a rimhə. 37 Rimnarə pisin əmə məknakin meriaji

---

[g] **2:30** Aes 52:10; Luk 3:6; Taet 2:11 [h] **2:32** Aes 42:6; 49:6; 52:10 [i] **2:34** Aes 8:14; Mat 21:42; 1 Pita 2:8

mipiəhuaru. Kini taktəkun ai kafan newk eiti fo. Nipig mifam in
raməmir ye Nimə kape Ehuə Kughen maməhuak, yenpig mine yeraan.
Matuakəm mipəh nəviginien mə tukrəhuak kimi Kughen. 38 Kini in
rimauə atuatuk ye nipig yame Simeon raməgkiar kin kwajikovə a. Kini
piahwaru ai rimini vi vi Kughen tukun, kini maməgkiar ye kwajikovə e
kimi narmamə mifam yamə mine kamhawhin mə Kristo tukririsin nəmə
Jerusalem.

Josef mine Meri kimiravən apa Nasaret

39 Kini Josef mine Meri kimiwor narimnar fam yame Loa kape Kughen
Yermaru ramni, kini mərhirerig-pən imərisir ikin Nasaret ye provins e
Galili.[j] 40 Kwajikovə a rinehuə muiskai, muirkun huvə nar, kini nipig
m-fam nihuvəyen kape Kughen rukwar ye kafan nimraghien.

Tamaruə e Yesu ramvən apa Nimə Ehuə kape Kughen

41 Ye newk minə fam, rim Yesu mine nisini kimiravən apa Jerusalem
mə tukwor lafet kape Pasova.[k] 42 Kini nipig Yesu rimivəh newk
twelef, kimiwor norien yame kawor hanə, kini Yesu rikwasig kin əriu
mirhivən apa faktə ye lafet a. 43 Kini lafet rinor infamien, kini kafan
minə kimnhareriig mhavən imərıə ikin; mərig tamaruə Yesu In ripəh
nikwasigien kin rimni mine nisini, maməmir əmə apa Jerusalem. Kini
iriu kweinein. 44 Krəmə-ta mə ramkwasig kin əriə. Kini kimisəriwək
mamhavən tuk nipig piəpiə kirik. Mipirərikakun mwarha-kin yerki
kwənərəus kapəriu mine iriu minə tiksin. 45 Mərig kirapəh niwəmien In,
mwarha-kin, mirarerig miravən Jerusalem. 46 Kwarha-kin In nipig kisisər,
kini mipiwəm apa ye Nimə Ehuə kape Kughen. Ramkwətə iriə nəmhajoun
minə, mamətərig kin əriə. Kini mamaiyoh əriə kin narimnar tiksin.
47 Kini narmamə mifam kimisərig In, kisakur tuk kafan nirkunien mine
nhorpinien nəgkiarien minə kafan. 48 Kini rimni mine nisini kimiwəm In,
kwakur pik kin. Kini nisini rimini-pən tukun mimə, “Narik. ?Nimnhawor
mor məkneikin irəmru? !Ǝrig-ru! !Kimru rimim, rikimru rəmhə pik tuk
ik, kini yakwarha-kin pik ik!”
49 Mərig In rini-pən tuk əriu mimə, “?Nakawarha-kin Yo tuk naha?
Tukmə ror nakrapəh nirarkunien mə Yo jakaməkeikei maməmir ye Nimə
kape Rimik.” 50 Mərig iriu kirəpəh nirarkunien niprai nəgkiarien yame
rimini-pən tuk əriu.
51 Kini In rikwasig kin əriu, mirheiwaiyu mirhivən apa Nasaret. Kini In
rimisiai əriu mamor nəkwairiu. Mərig nipig mifam nisini ramətərig kin

---

[j] **2:39** Mat 2:23 [k] **2:41** Ye nipig kape lafet kape Nəviərokinien, uə Pasova, nəmə Isrel rikiriə raməsik Kughen rimiwəh miragh kwənərəus kupən kapəriə mirəh-si ta əriə ye kwermi yamehuə kape Ijip. Ǝm-ru stori kape Pasova ye Eksodas 12:21-27.

narɨmnar mɨnə fam a.[l] 52 Kɨni Yesu nɨpran ramehuə, kɨni kafan nɨrkunien
ramhaktə pɨk. Kɨni ye nɨpɨg mɨfam, Kughen mɨne narmamə, rɨkiriə
ragien əmə tukun.[m]

Jon Baptaes raməvsao-ərhav kɨn nəgkiarien kape Kughen
(Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28)

3 1 Kwasɨg ikɨn ye narɨmnar mɨnə a, yemə Rom kɨrik, nhagɨn e
Taebirias Sisa, in ramehuə ye provins mɨnə fam kape Rom. Kɨni ye
nɨpɨg in rɨnamarmaru meriaji newk fiftin, kɨni kwermɨn mɨnə tɨksɨn e:
Herod Antipas ramehuə ye provins e Galili; mɨne piauni Filip in ramehuə
ye provins mir e Ituria mɨne Trakonaetas, mɨne Lisanias ramehuə ye
provins e Abilin, mɨne Ponjes Paelat in gavman kape provins e Judia. 2 In
e ye nɨpɨg atuatuk kape Anas mɨne Kaefas yame iriu jif pris mir.

Ye nɨpɨg a, Jon, ji Sekaraea, yame rɨnehuə ta ai, mamarə apa ikɨn
ruhiko ikɨn, kɨni Kughen rɨmɨvəh-sipən nəgkiarien kɨrik kɨmin. 3 Kɨni
in rɨmnokrən apomh pən ikɨn mɨnə ipakə tuk nu apa Jodan maməvsao-
ərhav kɨn nəgkiarien kape Kughen. In mamni-pən mɨmə narmamə
tukasəkeikei mɨsarar ye nərɨgien kapəriə tuk təvhagə has, kɨni mhavən
tuk Kughen mə In tukrəspir norien has mɨnə kapəriə. Kɨni mə nɨmtətien
kɨrik e, tukor baptaes irəriə.[n] 4 In rəri-pən əmə nəgkiarien yame Aesea
rɨmɨrai kupən ye nəkwəkwə kafan mɨmə,

"Kwən kɨrik ramokrən ehuə apa ikɨn ruhiko ikɨn mamni mɨmə,
'Kɨmiə taksor apnəpeinə ye swatuk kape Yermaru,
kɨni mɨsor kafan swatuk ratuatuk.
5 Nɨkwətanə mɨnə fam tuksuun huvə,
kɨni tukwas mɨnə mɨne nahawk mɨnə fam tuksətən-ətən,
kɨni swatuk iko iko mɨnə tukərəhu atuatuk,
kɨni swatuk yame rapəjiapət tukəkeikei kor rɨpiə.
6 Kɨni narmamə mɨfam tuksəm swatuk kape Kughen tuk nɨvəh-
mɨraghien narmamə.' " *(Aes 40:3-5)*

7 Kɨni ye nɨpɨg a, narmamə khapsaah kɨmnhavən tuk Jon mə in tukror
baptaes irəriə; mərɨg rɨni-pən tuk əriə mɨmə, "!Kɨmiə naksahas rəmhen
əmə kɨn snek yamə mɨne kasərhkwopah! Pəh nien mə tuktu, Kughen ror
niemhaa mɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi narmamə. ?Mərɨg, pa ramni mə
to kɨmiə nakharkun nɨsaptayen kɨn?[o] 8 Sor narɨmnar tɨksɨn yamə rhuvə
mə tuksəm mə nakwəsəpəh əfrakɨs norien has mɨnə kɨni mhavən tuk
Kughen. Nəfrakɨsien mə kɨmiə kwənərəus kape Ebraham, mərɨg rɨkimiə
tukrɨpəh nəsɨkien mə Kughen tukraməkeikei mɨvəh mɨragh əmiə mhawor
kɨmiə kwənərəus kape Ebraham. !Nɨkam, in nar apnapɨg əmə! Yakamni-
pre tuk əmiə mə Kughen rɨrkun nor-mɨn-ien kapier apnapɨg ruə rəmhen

---

[l] **2:51** Luk 2:19 [m] **2:52** 1 Saml 2:26; Prov 3:4 [n] **3:3** Wok 13:24 [o] **3:7** Mat 12:34; 23:33

kin kwənərəus kape Ebraham.[p] 9 Kini taktəkun ai, Kughen rinərer matuk
ta mə tukrərəru nuknei nai. Kini tukmə nai kirik ripəh nikuəyen kin
kwənkwan yame rhuvə, kini tukrərəru marakikin-pən ye nap."[q] [r]
10 Kini kwhen ehuə a kimisaiyoh Jon mhamə, "?Mərig, naha nhagin
kimawə jakasəkeikei misor?"
11 Kini Jon rini-pən tuk əriə mimə, "Tukmə kafam neipən kiraru,
vəhsi-pən kirik kimi yermamə yame kafan rirkək. Kini tukmə nam
nəviginien rarə, əhi-pən tiksin kimi narmamə yamə mine nəriə
rirkək."
12 Kini narmamə tiksin yamə mine kasərer tuk mane kape takis
kimnhauə mə Jon tukor baptaes irəriə, kin misaiyoh in mhamə, "?Naha e
nhagin kimawə jakasəkeikei misor?"[s]
13 Kini Jon rini-pən tuk əriə mimə, "Takhapəh nhavəh-sitayen mane tuk
narmamə rapita yame rəmhen mə takhavəh."
14 Kini mobael minə tiksin kimisaiyoh min mhamə, "?Mərig rhawor
irəmawə? ?Naha e nhagin kimawə jakasəkeikei misor?"
Kini in rini-pən tuk əriə mimə, "Takhapəh nhaviyen niginien kimi
narmamə mhamə, 'Tukmə nakhapəh nhavəh-si-pəyen mane, kini jaksor
nəmhəyen kimi əmiə, uə jaksor əmiə naksarer ye nimri mirh kini
yakhani hah əmiə.' Mərig rikimiə tukraməkeikei mamagien əmə tuk
nərok atuatuk kapəmiə."
15 Kini narmamə minə a kasəm misəm, rikiriə ruh mə tukmə ror Jon
in Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin. 16 Mərig Jon rhorpin
nətərigien kapəriə mimə, "Yo yakamor baptaes irəmiə kin nu, mərig
yermamə kirik tukripiuə yame kafan nəsaninien mine nehuəyen rapita
yo. Kini yo ye tanə əgkəp; yakpəh nəmhenien mə to yakənimkur mirisin
ta nərəus ye kafan sandel. Kini In tukror baptaes irəmiə ye Nanmin kape
Kughen mine nap.[t] 17 In ramərer matuk tuk nəmien norien kape narmamə
maməwhai əriə, nəmə huvə minə mine nəmə has minə. Rəmhen əmə
kin yame yeməsim ravəh safel tuk nəspir-tayen tiki kwənkwai wit mə
tukripik nimitin yame rhuvə. Narmamə yamə mine khahuvə kisəmhen
kin nimit wit, ripik əriə mamvən yerkwanu. Mərig narmamə has
kisəmhen kin tiki kwənkwai wit, ramarakikin-pən əriə ye nap ehuə yame
ramuək rerin."
18 Kini Jon ramni-ərhav nəgkiarien ripsaah mamor kwirig kin kimi
narmamə mə tukrivi-pə nətərigien kape narmamə khauə tuk Kughen.

---

[p] **3:8** Jon 8:33,39 [q] **3:9** Jon Baptaes raməgkiar skai kimi Farisi mine Sadusi, yamə mine khamə ta mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əriə meinai iriə ji Ebraham minə. Nuhpikinien ye nai yame Kughen tukrərəru ramhajoun mə Kughen tukrəkir norien kape narmamə, kini yamə mine khapəh nisorien norien huvə, Kughen tukrivəh-si-pən narpinien kimi əriə. [r] **3:9** Mat 7:19 [s] **3:12** Luk 7:29 [t] **3:16** Wok 13:25

Herod rɨmɨvəh-sipən Jon Baptaes ye kalabus
(Mak 6:14-29)

19 Ye nɨpɨg a, Herod Antipas rɨmɨkɨr ta Herodias in e piahwaru kape
piauni, kɨni mamor narɨmnar rɨpsaah yame rahas. Mərɨg Jon rokrən skai
kɨmin tukun.[u] 20 Ror pən Herod rɨmnəsɨk əpnis pən mɨn ye norien has
kafan mɨvəhsi-pən Jon ye kalabus.

Jon rɨmnor baptaes ye Yesu
(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11)

21 Mərɨg kwasɨg ikɨn Jon rɨvən ye kalabus, kɨni in rɨnamor baptaes ye
narmamə, kɨni Yesu mɨn rɨmavən, Jon ror baptaes iran. Kɨni nɨpɨg Yesu
rɨmnaməhuak, Kughen rɨmnəhitə ye neai, 22 kɨni Nanmɨn kape Kughen
rɨsɨ-faktə meiwaiyu iran, nɨpran rəmhen kɨn mak ye tanə, kɨni nəgkiarien
kɨrik rɨsɨ-pən ye rao ye neai mamni mɨmə, “Ik narɨk keikei; rɨkik ragien
pɨk tuk ik.”[v]

Rɨp Yesu mɨnə

23 Nɨpɨg Yesu rɨmɨrikakun kafan wok, kafan newk rəmhen kɨn toti.
Narmamə khamə ta mə in ji Josef.
Kɨni Josef in ji Heli,[w]
24 Heli in ji Matat,
Matat in ji Livae,
Livae in ji Melki,
Melki in ji Janae,
Janae in ji Josef
25 Josef in ji Matatias,
Matatias in ji Amos,
Amos in ji Neham,
Neham in ji Esli,
Esli in ji Nangae,
26 Nangae in ji Mahat,
Mahat in ji Matatias,
Matatias in ji Semein,
Semein in ji Josek,
Josek in ji Joda,
27 Joda in ji Joanan,
Joanan in ji Resa,
Resa in ji Serubabel,
Serubabel in ji Sealtiel,

---

[u] **3:19** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 [v] **3:22** Jon 1:32 [w] **3:23** Luk 4:22; Jon 6:42

Sealtiel in ji Neri,
28 Neri in ji Melki,
Melki in ji Adi,
Adi in ji Kosam,
Kosam in ji Elmadam,
Elmadam in ji Ere,
29 Ere in ji Josua,
Josua in ji Eliesa,
Eliesa in ji Jorim,
Jorim in ji Matat,
Matat in ji Livae,
30 Livae in ji Simeon,
Simeon in ji Juda,
Juda in ji Josef,
Josef in ji Jonam,
Jonam in ji Eliakim,
31 Eliakim in ji Melea,
Melea in ji Mena,
Mena in ji Matataha,
Matataha in ji Natan,
Natan in ji Deved,
32 Deved in ji Jese,
Jese in ji Obed,
Obed in ji Boas,
Boas in ji Salmon,
Salmon in ji Nason,[x]
33 Nason in ji Aminadab,
Aminadab in ji Admin,
Admin in ji Ani,
Ani in ji Hesron,
Hesron in ji Peres,
Peres in ji Juda,
34 Juda in ji Jekob,
Jekob in ji Aesak,
Aesak in ji Ebraham
Ebraham in ji Teraha,
Teraha in ji Neho
35 Neho in ji Serug,
Serug in ji Rehu,
Rehu in ji Peleg,

---

[x] **3:32** Rut 4:17-22

Peleg in ji Eba,
Eba in ji Sela,
36 Sela in ji Kenan,
Kenan in ji Apaksad,
Apaksad in ji Sem,
Sem in ji Noa,
Noa in ji Lamek,[y]
37 Lamek in ji Metusela,
Metusela in ji Inok,
Inok in ji Jared,
Jared in ji Mahalalel,
Mahalalel in ji Kenan,
38 Kenan in ji Enos,
Enos in ji Set,
Set in ji Adam,
kini Adam in ramsi-pən tuk Kughen.[z]

Setan rimivəhsi-pən wəhsi-pən kimi Yesu
(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

4 1 Nanmin kape Kughen rimikuar ye nimraghien kape Yesu, kini
ye nipig ruasi-pən ye nu apa Jodan, Nanmin kape Kughen rikir In
mivən apa ikin ruhiko ikin. 2 Aikin, Setan ramarkut mə tukrukrao ye
nərigien kafan kape nipig foti. Ye nipig minə fam a, In rapəh nəviginien,
kini ye nipig infamien, nikumhə rəs pik. 3 Kini Setan rini-pən tukun
mimə, "Tukmə ik Ji Kughen əfrah, ni-pən tuk kapier e mə rukreikin muə
mor bred kin." 4 Mərig Yesu rhorpin mimə, "Kimirai ye Nəkwəkwə kape
Kughen kimə, 'Yermamə ripəh nimraghien əmə ye nəvigінien.' *(Dut 8:3)*"
5 Məkneikin Setan rikir Yesu mivən apa ye tukwas apomh kirik, kini
taktəkun əmə, rhajoun In kin kantri minə fam ye tokrei tanə, 6 kini
mini-pən tukun mimə, "Yo jakərəhu-pre narmaruyen ye tanimtanə
ye kwermim, mine nautə kapəriə minə fam, meinai narimnar mifam
a raməmir ye kwermik, kini yakirkun neighan-pənien kin kimi naha
yermamə yame yakorkeikei mə jakvəhsi-pən kimin. 7 Kini tukmə
nakəhuak kimi yo, narimnar m-fam ai ik takor kafam kin."
8 Mərig Yesu rhorpin kafan nəgkiarien mimə, "Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mimə, 'Taksəhuak əmə kimi kapəmiə Yermaru Kughen, misəri-pən
əmə kafan nərigien.' " *(Dut 6:13)*
9 Məkneikin Setan rikir In mərip In apa Jerusalem mhaktə ye tokrei
Nimə Ehuə kape Kughen apa yerpirig əgkəp. Kini mini-pən tukun mimə,
"Tukmə ik Ji Kughen əfrakis, iv-ərhav-ru ikin e, 10 meinai kimirai kimə,

---

[y] **3:36** Jen 11:10-26 [z] **3:38** Jen 4:25-26

" 'In tukrher-pə kɨn agelo mɨnə kafan khauə masarha huvə tuk ik.
11 Tukharaptərəkɨn ik kɨn kwermɨriə mə takpəh nowhan-pənien
nɨhum ye kapier kɨrik.' " *(Sam 91:11, 12)*
12 Mərɨg Yesu rhorpɨn kafan nəgkiarien mɨmə, "Mərɨg Nəkwəkwə
kape Kughen ramni mɨmə, "Takhapəh nɨsəm-əsaahyen kapəmiə Kughen
Yermaru mə ramarha huvə əfrakɨs tuk əmiə uə nɨkam.' " *(Dut 6:16)*
13 Kɨni Setan ror infamien ye nɨvəhsi-pən vəhsi-pənien kɨmi Yesu;
məkneikɨn, mapitan kɨn Yesu mawhin nɨpɨg huvə yame tukruə mɨn
tukun.[a]

Yesu rɨmɨrikakun kafan wok
(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Kɨni ai, Yesu rɨmɨrerɨg-pən Galili, kɨni nəsanɨnien kape Nanmɨn kape
Kughen rɨmɨkuar ye nɨmraghien kafan. Kɨni kɨmnəvsao kɨn In rarkurao
ye tanə a. 15 Kɨni Yesu rɨmnhajoun ye nɨmə kape nofugɨnien mɨnə, kɨni
narmamə m-fam khani vi vi In.

Nəmə ime Yesu kɨmɨsəpəh In

16 Kɨni Yesu rɨmauə Nasaret, aikɨn rɨmnehuə ikɨn kupən. Kɨni ye Sabat
kɨrik, In rɨmavən ye nɨmə kape nofugɨnien rəmhen əmə kɨn yame ramor
hanə. Kɨni mərer mə tukrəvheikɨn Nəkwəkwə kape Kughen, 17 kɨni
kɨvəhsi-pən nəkwəkwə yame kɨmnarpəvɨn-arpəvɨn yame profet Aesaea
rɨmɨrai kupən. Kɨni ruhatukɨn nəkwəkwə məm nəgkiarien yame Aesaea
rɨmɨrai yame ramni mɨmə,
18 "Nanmɨn kape Kughen ramarə irak
meinai In rɨmɨrpen yo,
jakəvsao-ərhav kɨn nəgkiarien huvə kɨmi yavən hah mɨnə.
Kɨni In rher-pə kɨn yo mə jakvən mamni-pən tuk narmamə yamə
mɨne kɨvəhsi-pən əriə ye kalabus mə tukɨrɨsɨn əriə,
kɨni mɨni-pən tuk nɨmrɨn pɨs mɨnə mə tuksəm mɨn nar.
Kɨni rher-pə kɨn yo mə jakrɨsɨn narmamə yamə mɨne kasəmɨr ye
kwermɨ narmamə pɨsɨn masərɨg rahah,
19 mamni-ərhav mə nɨpɨg ruauə ta yame Kughen Yermaru tukrhajoun
kafan nɨhuvəyen mɨvəh mɨragh narmamə." *(Aes 61:1, 2)*
20 Yesu rɨmnəhueikɨn ta nəkwəkwə a, kɨni meiwaiyu mɨvəhsi-pən mɨn
kɨmi yermamə yame ramarha huvə tuk nəkwəkwə mɨnə, kɨni mamkwətə
mə tukrəvhag kɨmi narmamə. Kɨni narmamə m-fam ye nɨmə kape
nofugɨnien kasarha tɨm tɨm iran. 21 Kɨni In raməgkiar kɨmi əriə mamni
mɨn mɨmə, "Taktəkun ai, ye nɨpɨg yame nɨmɨsərɨg Nəkwəkwə e Kape
Kughen, nɨniyen a ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn."

---

[a] **4:13** Hib 2:18; 4:15

22 Kini narmamə mifam kasəgnəgin In, kini kisakur pik tuk nəgkiarien
huvə yamə mine ramni, kini misaiyoh əriə minə mhamə, “?Mərig kwən e
In ji Josef əmə uə?”[b]
23 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Yakirkun mə takpihani nəgkiarien
akwas e tuk yo yame ramni mimə, ‘Dokta, or huvə atuk-ru nipram,’
mhani min mhamə, ‘Narimnar yamə mine yimisərig mə nimnor ta
apa Kapaneam, rhuvə mə takuə mor min e, imam ikin.’ 24 Nəfrakisien,
yakamni tuk əmiə mə narmamə to khapəh nhasiaiyen profet kirik yame
ramsi-pən irəriə.[c] 25 Ye nipig kape Elaeja, nəhig ripəh nipien newk kisisər
mine makuə sikis, kini nikumhə ravən ikin minə fam, nəviginien rirkək.
Kini yakni nəfrakisien tuk əmiə mimə, ye nipig a nipiahuaru kimhə
tan kin əriə khapsaah e Isrel,[d] 26 mərig pəh nien mə Kughen rher-pə kin
Elaeja mə tukrivən masitu irəriə. Nikam. In rher-pə kin mə tukrasitu
əmə ye piahwaru kirik yerkwanu Jarefat apa ye provins e Saedon. Mərig
piahwaru a pəh nien mə pian Isrel.[e] 27 Kini ye nipig kape profet e Elisa,
narmamə khapsaah kimnisarə Isrel yamə mine kamhawəh nəmhəyen e
‘leprosi’[f] mərig Elisa ripəh nor-huvəyen kirik. Mərig in rimnor huvə əmə
kwən Siria e Neman, yame pəh nien mə yemə Isrel.”[g]
28 Narmamə ye nimə kape nofuginien kimisərig nəgkiarien a,
niemhaa rhai pik əriə m-fam. 29 Kini kisarar mharəh In, misəukəkin
mhatərhav yerkwanu, mhavən misokrig ye tukwas yame kimnor taon
ikin, mə tuksarkwərhav kin apa ikəutən. 30 Mərig Yesu rivən-pən ta ye
kwənimrheriə, map.

Yesu rimnəko ta yarmhə ye yermamə kirik
(Mak 1:21-28)

31 Kini Yesu rimneiwaiyu apa Kapaneam, taon kirik ye provins e Galili.
Kini ye Sabat kirik, In raməvhag kimi narmamə. 32 Kini narmamə kimisərig
nəgkiarien kafan, kimisakur kin, meinai nəgkiarien kafan, nanmin aikin.[h]
33 Kini ye nəkwai nimə kape nofuginien, kwən kirik aikin yame
nanmin has ramərer-pən iran. Kini in rokr-apomh mimə, 34 “!Eh, Yesu,
yemə Nasaret! ?Rhawor? ?Nimauə mə takoriah əmawə uə? Yakwirkun ta
ik. !Ik yemə rhakə kape Kughen!” 35 Mərig Yesu rimnəgkiar skai kimin
mimə, “!Ah, pim! !Ǝta ye kwən e!” Kwən a ramərer ye kwerkwan irəriə,
məkneikin nanmin hah a rəsuə kin reiwaiyu mowhan ye nimoptanə, map
ta iran, kini mipəh noriahyen in.
36 Kini narmamə m-fam aikin a kisakur kin, mhani-pən tuk əriə minə
mhamə, “!Eh! Nəgkiarien pisin kirik e. Kwən a kafan nəgkiarien nanmin

---

[b] **4:22** Luk 3:23; Jon 6:42 [c] **4:24** Jon 4:44 [d] **4:25** 1 King 17:1,7 [e] **4:26** 1 King 17:8-16
[f] **4:27** Leprosi in nəmhəyen skai kirik yame raməmir ye tiki yermamə.
[g] **4:27** 2 King 5:1-14 [h] **4:32** Mat 7:28-29

aikin. Tukmə In rəgkiar kimi nanmin has minə, kasəta ye narmamə.”
37 Kini nəvsaoyen kape Yesu ritərhav markurao ye tanə a.

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-34)

38 Aikin, Yesu rarar, mitərhav ye nimə kape nofuginien mivən apa nimə
kape Saemon Pita[i]. Ye nipig a, kuhu Saemon ramhə maməpan pik, kini
iriə kisaiyoh-pən Yesu mə tukror huvə. 39 Kini Yesu rərer ipakə tukun,
məgkiar skai kimi nəpanien, nəpanien rəta. Taktəkun əmə piahwaru a
rərer, mivən miruk ta nəriə nəviginien.
40 Kini nipig mirh natukrivə[j], narmamə kimnhapik narmamə m-fam
yamə mine kamhamhə, mhavən tuk Yesu. Kini In rərəhu-pən kwermin
irəriə kirikianə kirikianə, kini iriə m-fam kisəsanin. 41 Kini yarmhə
minə min kamhatərhav misap ye narmamə khapsaah, misokrən apomh
mhamə, “!Ik Ji Kughen!” Mərig Yesu rəgkiar skai kimi əriə mətapig kin
əriə tuk nəgkiarien meinai iriə kwənharkun ta mə In Kristo yame Kughen
rimnher-pə kin.[k]
42 Kəni rikwamer kin, Yesu ritərhav aikin a, mivən apa ikin kirik.
Mərig narmamə kimisarha-kin In, kini nipig kimisəm, khauə tukun
misarkut mhamə tukhani-əhu mhamə In tukripəh nəpəhyen əriə.
43 Mərig əmə Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Nikam. Yo jakaməkeikei
mivən yerkwanu pisin pisin minə, mini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape
narmaruyen kape Kughen, meinai Kughen rimnher-pə kin yo mə jakor
məkneikin.”
44 Kini In rimavən mameriwək ye tanə Judia mamni-ərhav nəgkiarien
kape Kughen ye nimə kape nofuginien minə.[l]

Aposol yamə mine Yesu rimnəkupən mokrən kin əriə
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20)

5 1 Nipig kirik, Yesu rərer ye nikar-kar nu ehuə kamni kimə Galili[m],
kini narmamə khapsaah kimnhauə misərer rarkurao iran mhamə
tuksərig nəgkiarien kape Kughen.[n] 2 Kini In rimnəm kwaji rao kiraru
yame narmamə kape niviyen kəməəm kimnhapəh kawərer ye nipakir
misaikwas ye kapəriə net minə. 3 Məkneikin Yesu ratpən ye rao kape
Saemon Pita, mini-pən tukun mə tukrivi-pirə rao. Saemon rivi-pirə rao,
kini Yesu rəkwətə-pən aikin maməvhag kimi narmamə.

---

[i] **4:38** Nipig kirik, kamokrən kin Saemon Pita kimə, ‘Saemon.’ Kini nipig kirik, kamokrən kin kimə, ‘Pita.’ [j] **4:40** Nəmə Isrel, rikiriə rimnəsik mə Loa kape Moses ramni-əhu mə tukpəh nirəhyen yermamə ye Sabat. Mərig nipig mirh rimiviə, Sabat rinor infamien en, kini kirkun nirhəyen yermamə. [k] **4:41** Mat 8:29; Mak 3:11-12 [l] **4:42-44** Mak 1:35-39; Mat 4:23 [m] **5:1** Nəgkiarien kape Gris ramni mimə, “nu apa Genesaret.” [n] **5:1** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10

4 Yesu rɨmnəgkiar infamien, kɨni mɨni-pən tuk Saemon mɨmə, “Saemon,
əsuə. Pəh khavən apa ikəmnɨm, pəh naksaruk kɨn net mɨnə mhavi
kəməəm tɨksɨn.”
5 Mərɨg Saemon rɨni-pən tukun mɨmə, “Yemehuə, yenpɨg, yɨmɨsarkut
pɨk tuk nar e mɨseriaji reraan, mərɨg yɨmnhapəh nɨviyen kəməəm kɨrik.
Mərɨg ik nakmə tukhavən mɨn, ror pən, pəh khavən mɨsaruk mɨn kɨn net
mɨnə.”[o]
6 Khavhirə, mɨsaruk kɨn net mɨnə, mhavi kəməəm khapsaah pɨk, ror
net mɨnə kapəriə khakwar huvə kɨn kəməəm, mharikakun mɨseikus
net mɨnə. 7 Kɨni iriə kɨsokrən-pən kɨn iriə mɨnə tɨksɨn ye rao mɨn kɨrik
mhamə tukhauə mɨsasitu irəriə. Kɨni khauə mɨsarakə-pən kɨn kəməəm ye
rao mir a kwəkrig, ipakə əmə rao mir kwəmnɨm.
8 Kɨni Saemon Pita rɨmnəm, kɨni rənɨmkur-pən tuk Yesu mamni mɨmə,
“Yermaru. !Yuvən isok tuk yo, meinai yo yakpəh nəmhenien! Yo yor
təvhagə hah kɨrik.” 9 In rɨmnəgkiar məknaikɨn meinai in mɨne narmamə
mɨnə a ye rao mir, kɨmɨsakur pɨk kɨn kəməəm khapsaah yamə mɨne
kɨmnhavi. 10 Kɨni Jemes mɨne Jon, ji Sebedi mir, yamə mir e kawor wok
irisɨr Saemon, iriu mɨn kɨmɨwakur pɨk kɨn.
Mərɨg Yesu rɨni-pən tuk Saemon mɨmə, “Pəh nɨgɨnien. Ik yermamə
kape nɨviyen kəməəm. Mərɨg taktəkun ai mamvən, ik takvi-pə narmamə.”
11 Ror pən, kɨmnhavi-fiak kapəriə rao mɨnə, mɨsəpəh narɨmnar mɨ-fam
mhakwasɨg əmə kɨn Yesu, kɨni mhauə kafan narmamə mɨnə.[p]

Yesu rɨmnor huvə yermamə kɨrik yame ravəh
nəmhəyen əutən ye tɨkɨn[q]
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Nɨpɨg kɨrik, Yesu rɨmneriwək mɨvən yerkwanu kɨrik, kɨni kwən kɨrik
yame ravəh nəmhəyen e leprosi, kɨni nɨmhəyen ai rɨvəh fam nɨpran.
Kɨni rəm Yesu, rəriwək muə tukun, meiwaiyu, mənɨm-pən nɨpəghigɨn ye
nɨmoptanə, kɨni mamasək ətgɨn Yesu mɨmə, “Yermaru, tukmə nakɨrkun
mə to nakor huvə yo, or huvə yo, məspir ta nəmkɨmɨk irak.”
13 Kɨni Yesu rərao-pən mɨrap kwən a, mɨmə, “Ǝwəh. Yakorkeikei mə
jakor. !Ǝsanɨn!” Kɨni taktəkun əmə nəmhəyen e leprosi rəta.
14 Mərɨg Yesu rɨmɨni-əhu in mɨmə, “Takpəh nɨni-ərhavyen narɨmnar
mɨnə e kɨmi narmamə. Mərɨg yuvən məm pris kɨrik pəh in rəm mə
nɨpram rɨnor məknen. Kɨni or sakrefaes kɨmi Kughen rəri-pən yame Loa
kape Moses rɨmɨni ye yermamə kɨrik yame kafan leprosi ruɨrkək, pəh

---

[o] **5:5** Jon 21:3-8 [p] **5:11** Mat 19:27 [q] **5:11** Ye Nəkwəkwə kape Kughen, nəgkiarien e ‘leprosi’ raməgkiar ye nəmhəyen pɨsɨn pɨsɨn mɨnə kape tɨkɨm. Nəmhəyen mɨnə e kasoriah tɨkɨm, kɨni Loa kape Moses ramni mə yermamə yame ravəh nəmhəyen məkna, in rəmkɨmɨk ye nɨmrɨ Kughen. Ǝvheikɨn Levitikas yame rehuə 13-14.

narmamə tukharkun mə nəfrakisien nakwahuvə, kini kafam nəmkimik ruirkək."

15 Mərig nəvsaoyen kape Yesu ramtərhav mamvən ikin minə fam, kini narmamə khapsaah kamhauə mə tuksətərig kin kafan nəgkiarien kini mhamə In tukror huvə nəmhəyen minə kapəriə. 16 Mərig, nipig ripsaah, In ramvən pisin əmə apa ikin kirkək ikin, maməhuak.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik nipran rimhə
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Nipig kirik, Yesu rimnhajoun apa nimə kirik, kini Farisi minə, mine nəmhajoun minə kape Loa kape Moses, iriə kasəkwətə min aikin. Kimnhasi-pən apa yerkwanu minə apa provins mir e Galili, mine Judia, mine Jerusalem. Kini nəsaninien kape Kughen Yermaru ramarə tuk Yesu mə tukror huvə narmamə yamə mine kamhamhə. 18 Ye nipig a, narmamə tiksin kimnharəh kwən kirik mhauə yame ramapir-pən əmə ye nikaokao, meinai nipran rimhə. Kini iriə kisorkeikei mə tukharəh misərəhu-pən ye nihu Yesu. 19 Mərig kiseinein mə tukshawor mhavən imə, meinai narmamə khapsaah aikin. Kini kimnhavən apa ye tokrei nimə, misəhipu ta nikar nimə kirik, mharəh nikaokao yermamə ramapir-pən iran, mhavi, reiwaiyu-pən ye kwerkwan ye narmamə, ipakə əmə tuk Yesu.

20 Kini Yesu rəm nhatətəyen kapəriə mini-pən tuk kwən a mimə, "Yo kirik. Kafam norien has minə, yakwərəh-si ta fam narpinien iran."[r]

21 Mərig nəmhajoun kape Loa kape Moses mine Farisi minə, rikiriə rəsik mimə, "?Kwən e raməgkiar məkne, mamni hah Kughen. Kughen pisin əmə In rirkun nivəh-sitayen narpinien kape norien has kape narmamə. ?Pa min to rivəh-si ta?" 22 Mərig Yesu In ruirkun ta əmə kapəriə nətərigien, kini mini-pən tuk əriə mimə, "?Rhawor e nakasətərig məkneikin? 23 ?Jakni-pən naha tuk yermamə a, kini kimiə nakasəm əfrakis? ?Mə jakni-pən tukun mə narpinien kape kafan təvhagə hah yakwərəhsi-ta ta? ?Uə mə jakni-pən tukun mə tukrhekimter meriwək mamvən? 24 Mərig yakorkeikei mə jakor yo mə takharkun mə yo, Ji Yermamə, yakvəh nehuəyen ye tokrei tanə tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has." Kini marə mini-pən tuk kwən a mimə, "Yakamni-pre tuk ik mə, takhekimter, mirəh kafam nikaokao mamvən imam yerkwanu."[s]

25 Kini taktəkun əmə, kwən a rhekimter, mirəh kafan nikaokao məriwək maməgnəgin Kughen mamvən. 26 Kini iriə m-fam kisakur pik kin, masəgnəgin Kughen. Khagin, mhamə, "Man, kimisəm əfrakis nar apsipis minə e towei."

Yesu rimnokrən kin Livae

27 Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav mamərəriwək mamvən, kini məm kwən kirik yame ramərer tuk mane kape takis, nhagin e Livae.

---

[r] **5:20** Aes 43:25; Luk 7:48 [s] **5:24** Jon 5:8

Ramkwətə ikin kamərok takis ikin. Kini Yesu rimini-pən tukun mimə,
"Yuə, mikwasig kin Yo." 28 Məkneikin rimnəpəh narimnar fam kafan,
mərer, mikwasig kin Yesu.
29 Kini ai, Livae rimaraptərəkin nəviginien ehuə kirik kape Yesu ye
nimə kafan. Kini narmamə khapsaah yamə mine kasərer tuk mane kape
takis, mine narmamə apnapig minə, kimnhavən misəkwətə iriə min, mə
tuksəvigin kwis. 30 Mərig Farisi minə mine narmamə min tiksin irəriə
yamə mine iriə nəmhajoun kape Loa kape Moses, rikiriə rapəh nagienien,
kini mhani-pən tuk narmamə kape Yesu minə mhamə, "?Rhawor e
nakasəvigin kwis kimiə narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape
takis mine yor təvhagə has minə?"[t]
31 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Pəh nien mə narmamə yamə
mine kisəsanin khavən masəm dokta. Mərig narmamə yamə mine
kamhamhə, tukasəkeikei mhavən misəm dokta. 32 Pəh nien mə Yo yimauə
mə jakokrən kin narmamə yamə mine kwəsatuatuk ta. Nikam. Yimauə
mə jakokrən kin yor təvhagə has minə, mə tuksarar ye kapəriə nərigien."

Nhajounien kape Yesu in rivi, nhajounien kape loa in nəkwas
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Kini iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, "Ǝmru. Narmamə kape Jon
Baptaes, nipig ripsaah kisəpəh nəviginien masəhuak kimi Kughen; mine
Farisi minə min. ?Mərig rhawor kafam narmamə minə kasəvigin əmə
mamharpin?"
34 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "?Nipig kimiə nakmasor
nəviginien kape yerman yame rimnarkurək pə pə, mərig nakhani-əhu in
minə tiksin mə tukhapəh nisəviginien uə? !Nikam![u] 35 Mərig tukripior
nipig yame narmamə tukhawəhsi-ta Yerman e yame rimnarkurək pə
pə tuk In minə tiksin. Kini ye nipig a in a, In minə tiksin tuksəpəh
nəviginien iran."[v]
36 Kini Yesu rimini min nuhpikinien kirik tuk əriə mimə, "To yermamə
kirik ripəh niwəhyen kwonmut neipən vi kirik kini mijir-pən ye neipən
mətit kafan yame rimneikus. To ror məknakin, kini tukroriah kwonmut
neipən yame rivi, kini neipən vi tukripəh nəmir-pən-tim-tim-ien ye
neipən mətit. 37 Kini to yermamə kirik ripəh nivhyen waen vi kini mivi-
pən ye tiki waen mətit. To ramor məknakin, kini waen a ye tiki waen
mətit tukrəmateih, kini waen tukraiyu. 38 Nikam. Waen vi tukaməkeikei
kivi-pən ye tiki waen vi. 39 Kini yermamə yame ruinim ta waen, in ripəh
norkeikeiyen mə tukrinim waen vi, mərig in ramni mimə, 'Waen akwas
in rhuvə rapita.' "

---

[t] **5:30** Luk 15:1-2 [u] **5:34** Jon 3:29 [v] **5:35** "Yermamə yame rimnarkurək pə pə," nipran e Yesu. Mine "In minə tiksin" nipran e Kristen minə.

Narmamə kape Yesu kɨmɨsətɨm wit ye Sabat
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

6 1 Kini ye Sabat kɨrik, Yesu mɨne kafan narmamə mɨne kɨmɨseriwək
mhavən yerki wit tɨksɨn, kini kafan narmamə mɨne kɨmɨsətɨm wit
tɨksɨn mɨsəkwai-əkwai, masən kwənkwan.[w] 2 Mərɨg Farisi mɨnə tɨksɨn
kɨmnhani mhamə, "!Eh! Sabat e towei, mərɨg iriə kasor wok masakapɨr
Loa kape Moses. ?Rhawor kafam narmamə kasor məknakɨn?"
3 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Tukmə ror nakhapəh
nɨsəvheikɨnien nəvsaoyen ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməvsao
kɨn norien yame King Deved rɨmnor kupən, yame in mɨne kafan
narmamə mɨnə, nəriə nəvɨgɨnien ramrɨrkək, kɨsəmkərəv. 4 Mərɨg,
Deved rɨmavən ye Nimə Ehuə kape Kughen mən bred yame pris mɨnə
kwənhawəhsipən-ta kɨmi Kughen. Kɨni mərɨg Deved rɨmɨvəhsi-pən
mɨn kɨmi kafan narmamə kɨsən mɨn.[x] Kɨni mərɨg bred a, ye Loa kape
Moses ramni mə narmamə apnapɨg tukhapəh nɨsənien. Mərɨg pris mɨnə
əmə kharkun nɨsənien."[y] 5 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Yo, Ji
Yermamə, Yo yakamarmaru ye Sabat."

Yesu rɨmnor huvə yermamə ye Sabat
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Kɨni ye Sabat mɨn kɨrik, Yesu rɨmavən ye nəkwai nimə kape nofugɨnien,
maməwhag kɨmi narmamə. Kɨni aikɨn a, kwən kɨrik aikɨn yame kwermɨn
matuk rɨmhə mɨrpəvɨn. 7 Kɨni nəmhajoun kape Loa kape Moses mɨnə mɨne
Farisi mɨnə kɨmɨsarkut mə tuksəm-ru naha nhagɨn yame tukhani hah Yesu
iran, mɨsarha əterɨk mə tuksəm-ru mə Yesu to ror huvə kwən a ye Sabat uə
nɨkam. 8 Mərɨg Yesu ruɨrkun ta nərɨgien kapəriə, kɨni mɨni-pən tuk yermamə
yame kwermɨn rɨmhə mɨrpəvɨn mɨmə, "Yuə, mərer ye nɨmrɨ narmamə
m-fam." Kɨni rɨvən mərer əkupən. 9 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə,
"?Loa kape Moses ramni mə nakharkun nɨsorien naha nhagɨn ye Sabat?
?Ramni mə takasor norien huvə uə takasor norien has? ?Mə takshopni
yermamə uə takhavəh mɨragh yermamə?" 10 Kɨni rɨmnarha mərərao
irəriə, mɨni-pən tuk kwən a mɨmə, "Huatuk kɨn kwermɨm." Kɨni ruhuatuk
kɨn kwermɨn, rhuvə əgkəp. 11 Mərɨg niemhaa rhai pɨk narmamə mɨnə a,
kɨmnhavən, mhani-pən tuk əriə mɨnə mə tukshawor pən iran mɨne ye Yesu.

Yesu rɨmɨrpen kafan aposol mɨnə twelef
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Kɨni ye nɨpɨg a, Yesu rɨmnhaktə fiak ye tukwas kɨrik maməhuak, kɨni
maməhuak kɨmi Kughen meriaji reraan. 13 Kɨni yenpɨg-enpɨg, rɨmnokrən

---

[w] **6:1** Dut 23:25 [x] **6:4** Stori e raməmɨr ye 1 Saml 21:1-6. [y] **6:4** Lev 24:5-9

kɨn kafan narmamə mɨnə mə tukhauə masəm In. Kɨni mɨrpen narmamə twelef irəriə mɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi əriə mɨmə “aposol mɨnə.”
14 Nhag namasur twelef e ror məknekɨn: Saemon (yame Yesu rɨmnhen-pən nhagɨn vi mə Pita),[z] mɨne piauni Andrew, mɨne Jemes, mɨne Jon, mɨne Filip, mɨne Batalomiu, 15 mɨne Matiu, mɨne Tomas; mɨne Jemes ji Alfeas, mɨne Saemon Selot,[a] 16 mɨne Judas ji Jemes; mɨne Judas Iskariot, yame kwasɨg ikɨn rɨmnor kəut kəsuə kɨn Yesu kɨmi nəmə has mɨnə.

Yesu rɨmnəwhag kɨmi narmamə, mor huvə narmamə yamə mɨne kamhamhə
(Mat 4:23-25)

17 Kɨni Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə kɨmnhasɨ-faktə mhauə ikɨn rətən-ətən ikɨn, mɨsəm narmamə khapsaah aikɨn- kɨmnhasɨ-pən yerkwanu mɨnə ye provins e Judia, mɨne Jerusalem, mɨne ye nɨkar-kar tahik apa taon mir e Taea mɨne Saedon. 18 Kɨmnhauə mə tuksərɨg nəgkiarien kape Yesu kɨni mə tukror huvə nəmhəyen mɨnə kapəriə. Kɨni In rɨmnor huvə narmamə yamə mɨnə nanmɨn has mɨnə kɨmɨsoriah əriə.
19 Kɨni narmamə yamə mɨne kɨmɨsərer rao rao kɨn, mɨsarkut mə tukharap In meinai nəsanɨnien ramsɨ-pən iran mamor huvə fam narmamə.

Nagienien mɨne nahasien
(Mat 5:1-12)

20 Kɨni Yesu rarha-pən məm kafan narmamə mɨnə, mɨni-pən tuk əriə mɨmə,
“Kɨmiə e yavən has mɨnə, nakasarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs. In nɨhuvəyen əfrakɨs meinai, kɨmiə narmamə kape Kughen, kɨni In ramarmaru irəmiə.
21 Kɨmiə yamə mɨne naksəmkərəv ai taktakun, nakasarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs. In nɨhuvəyen əfrakɨs meinai, takpisəvɨgɨn rəmhen.
Kɨmiə yamə mɨne naksasək ai taktəkun, nakasarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs. In nɨhuvəyen əfrakɨs meinai, takpisarh.[b]
22 Nakasarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs ye nɨpɨg narmamə tuksəməkɨn əmiə, kɨni mhapəh nɨseighanien kɨn əmiə mə taksor narɨmnar kɨmiə miriə, kɨni mhani hah əmiə, kɨni masoriah nhagmiə mhamə kɨmiə narmamə kape yarmhə mɨnə, kɨni iriə tuksor məknakɨn irəmiə meinai yo e yo Ji Yermamə, kɨni kɨmiə, kafak narmamə mɨnə.[c]
23 “Kɨni rɨpriə mɨnə kɨmɨsor məknakɨn ye profet mɨnə kupən. Mərɨg ye nɨpɨg narɨmnar a ramuə tuk əmiə, taksagien, mhavi-haktə-haktə meinai nərokien kapəmiə ramarə apa ye rao ye neai.

---

[z] **6:14** Jon 1:42 [a] **6:15** “Selot” rəmhen kɨn yermamə kɨrik rɨkwasɨg kɨn nukwao kape nəmə Isrel tuk nherye-rhavyen kɨn nəmə Rom. [b] **6:21** Sam 126:5-6; Aes 61:3; Rev 7:16-17
[c] **6:22** Jon 15:19; 16:2; 1 Pita 4:14

24 “!Kəsi! Mərig nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə mine kapəmiə
nautə rehuə ai taktəkun,
meinai nakwənhavəh nar huvə, mərig tukripior infamien.
25 !Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə minə nakasəvigin
tipimiə raməsiis,
meinai takpisəmkərəv.
!Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə minə nakasarh ai
taktəkun,
meinai, takpisasək rikimiə rəmhə.
26 !Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə nipig narmamə kamhavəh-
si haktə nhagmiə meinai, ripriə minə kupən kimnhavəh-si haktə
nhag profet eikuə minə.”

Sorkeikei tikmir minə
(Mat 5:38-48; 7:12; Luk 6:29-30)

27 Kini Yesu rimini min mimə, “Mərig yakamni-pre tuk əmiə yamə
minə nakasərig Yo mimə takasəkeikei misorkeikei kapəmiə tikmir minə,
kini masor huvə-pən kimi narmamə yamə mine kasəməkin əmiə, 28 kini
nipig narmamə kamhani hah əmiə, mərig kimiə taksaiyoh Kughen mə
tukriwəhsi-pən kafan nihuvəyen kimi əriə, kini masəhuak tuk narmamə
yamə mine kasor-ahas-pre kimi əmiə. 29 Tukmə yermamə kirik rərip
nikapim, kini nakukreikin-pən min nikarin pəh rərip. Kini tukmə
yermamə kirik rirəhsi-ta kafam kot, takpəh nini-əhuyen mə tukripəh
nirəhsita-minien kafam sot. 30 Vəh-sipən naha nhagin kimi yermamə
yame ramaiyoh ik kin. Kini tukmə yermamə kirik rirəhsi-ta kafam kirik
nar kirik, takpəh niniyen mə tukrarpin. 31 Kini taksor huvə pən kimi
narmamə mifam ye norien mifam yamə naksorkeikei mə narmamə
tuksor min kimi əmiə.[d]
32 “?Mərig tukmə naksorkeikei əmə narmamə yamə mine kasorkeikei
əmiə, nakhamə ta mə norien a ramor əmiə nakhahuvə uə? Nikam. Yor
təvhagə hah minə min kisorkeikei narmamə yamə mine kisorkeikei
əriə. 33 ?Kini tukmə naksor rhuvə pən əmə kimi narmamə yamə mine
kasor huvə pre kimi əmiə, nakhamə ta mə nakhahuvə tukun uə? Nikam.
Yor təvhagə has minə min kasor əmə nar kirikianə. 34 ?Kini tukmə
nakseighan-pən əmə kin narimnar kimi narmamə yamə mine kharkun
nhavəhsi-preyen tain, nakhamə ta mə nakhahuvə tukun uə? Nikam.
Yor təvhagə has minə min kaseighan-pən kin narimnar kimi narmamə
yamə mine tuk nipig kirik tukpihawəh-sipən min tain rəmhen. 35 Mərig
takasəkeikei misorkeikei kapəmiə tikmir minə. Masor rhuvə pən kimi
əriə. Mhavəhsi-pən narimnar kimi əriə mhapəh nisaiyohyen kin tain.

---

[d] **6:31** Mat 7:12

Tukmə naksor məknekin, nərokien ehuə tukrurə tuk əmiə, kini takpihauə
ji Kughen minə yame In Yerpirig, meinai In min ramor huvə pən kimi
nəmə has minə, mine narmamə yamə mine khapəh nhani-vi-vi-yen In.
36 Rikimiə tukreihuə tuk narmamə rəmhen kin yame Rimimiə Kughen
rikin rehuə tuk narmamə."

Takhapəh nhaniyen nikar narmamə
(Mat 7:1-5,17-27; 12:34-35)

37 Kini Yesu rimini mimə, "Takpəh nəm-pənien nar has ye narmamə,
tamə Kughen min rəm-pre nar has iram. Takpəh nini-pənien narpinien
ye narmamə, tamə Kughen rini-pre narpinien iram. Takpəh norien
tai təvhagə has yame narmamə kasor pre kimik, kini tukpəh norien
tai təvhagə has kafam.[e] 38 Vəhsi-pən narimnar, kini tukwəhsi-pre min
narimnar kimik. Narimnar khapsaah yame kivai-pən, kəsian-əsian,
rhaktə mukwar tukhaswin ye kwermim. Tukmə nakvəhsi-pən narimnar
ripsaah, tukwəhsi-pre narimnar ripsaah kimik; mərig tukmə nakvəhsi-
pən rikəskəh, tukhavəhsi-pre rikəskəh kimik."[f]
39 Kini Yesu rimini nuhpikinien min kirik kimi əriə mimə, "?Nimrin pis
to rikir nimrin pis kirik uə, to reinein? Nikam, tamə kirəviə ye nəkwai
nimir.[g] 40 Kini studen minə to khapəh nisarmaruyen ye yhajoun kapəriə.
Mərig narmamə yamə mine kasətərig huvə kin yhajoun kapəriə, mhavəh
fam nəgkiarien kafan, iriə tukhauə misəmhen kin yhajoun kapəriə.
41 ?Rhawor nakamhani nimoptanə yame ramswin-pən ye nimri piaumiə;
mərig nakhapəh nisərigien nai ehuə yame ramərer-pən ye nimrimiə?
42 Tukmə nakhapəh nisərigien nai ehuə yame ramhai nimrimiə,
?takshawor pən iran mine mhavəh-si ta nimoptanə ye nimri piaumiə?
Kimiə nəmarpəkao eikuə minə. Taksəkupən mhavəh-si ta nai ehuə ye
nimrimiə, kwasig ikin, nakharkun nisəm-huvəyen nimoptanə yame
ramswin-pən ye nimri piaumiə."

Kwənkwai nai huvə mine nai hah
(Mat 7:17-20; 12:34-35)

43 Kini Yesu rimini mimə, "Kini nəpgin kirik rirkək yame ramkuə
kin kwənwkan yame kipəh nənien. Kini to nai has ripəh nikuəyen kin
kwənkwan huvə. 44 Meinai narmamə kasəm kwənkwan, kharkun mə
nhag nai minə a. Kapiriapir to ripəh nikuəyen kin kwənkwai fig; kini
kwənurkəsik to ripəh nikuəyen kin kwənkwai grep. 45 Yermamə huvə,
rikin rukwar kin narimnar huvə minə; kini in ramor əmə narimnar yame
rhuvə. Kini yermamə has, rikin rukwar əmə kin nar has minə, kini mamor
əmə norien has. Meinai tukmə rəgkiar, nar has minə yerkin khatərhav-pə."

---

[e] **6:37** Mat 6:14 [f] **6:38** Mak 4:24 [g] **6:39** Mat 15:14

Nəgkiarien kape Yesu ramasitu irətawə mə tuksərer tɨm tɨm

46 Kɨni Yesu rɨmɨni mɨmə, "?Rhawor e naksokrən kɨn Yo mhamə,
'Yermaru, Yermaru,' mərɨg nakhapəh nɨsəri-pənien nəgkiarien kafak?[h]
47 Pəh yakhajoun əmiə kɨn norien kape yermamə kɨrik yame ramuə
tuk yo, kɨni mətərɨg kɨn nəgkiarien kafak, marar, mor narɨmnar yame
yakməni. 48 Yermamə a in a in rəmhen əmə kɨn yermamə yame, tukmə
rɨmə tukror kafan nimə, tukrəkupən mɨkɨr nɨmoptanə, meiwaiyu məspir
kapier apɨg, mor pən nimə iran. Kɨni nɨpɨg tukmə yapiwən raiyu,
mɨrəhpɨkɨn nimə, to rapəh nəusarkuyen, meinai rɨmnəvhirəkɨn tɨm tɨm.
49 Mərɨg yermamə yame ramərɨg nəgkiarien kafak, mɨpəh norien, in
rəmhen kɨn yermamə yame tukmə rɨmə tukror kafan nimə, ravhirəkɨn
haktə əmə ye nɨmoptanə. Kɨni nɨpɨg tukmə yapiwən raiyu, mɨrəhpɨkɨn
nimə, tukrɨmɨr mowhan əsɨs."

Yamehuə kape mobael kafan nhatətəyen rehuə
(Mat 8:5-13)

7 1 Nɨpɨg Yesu rɨmnəgkiar ta kɨmi narmamə mɨnə a, kɨni mɨvən mɨn
apa ye taon Kapeneam. 2 Kɨni ikɨn aikɨn a, yamehuə kɨrik kape
mobael kape nəmə Rom ramarə ikɨn, kɨni slef kɨrik kafan aikɨn, yame in
rorkeikei pɨk. Mərɨg slef a ramhə pɨk, ipakə rɨmhə. 3 Kɨni nɨpɨg yamehuə
a rɨmnərɨg nəvsaoyen ye Yesu, kɨni in rher-pən kɨn nəmehuə tɨksɨn
kape nəmə Isrel mɨmə tukhavən mhani-pən tuk Yesu mə tukruə mor
huvə kafan slef. 4 Kɨni nɨpɨg nəmasur mɨnə a kɨmnhavən mɨsəm Yesu,
mɨsəkeikei kɨmɨn mhamə, "Eh, ratuatuk əmə mə takasitu ye yamehuə
a 5 meinai in rorkeikei pɨk ətawə nəmə Isrel, kɨni in rɨmɨvhirəkɨn nimə
kape nofugɨnien kapətawə." 6 Kɨni Yesu rɨkwasɨg kɨn əriə.

Kɨni nɨpɨg kwənhauə ipakə tuk nimə, yamehuə kape mobael rher-
pən kɨn kafan mɨnə narmamə mə tukhavən mɨsəm Yesu mhani-pən
mhamə, "Yermaru, takpəh norien narkutien tuk nuəyen, meinai yakpəh
nəmhenien mə takuə imak ikɨn. 7 Kɨni ror məkneikɨn, yɨmɨpəh nuəyen
məm ik. Ik yerpɨrɨg mərɨg yo yetanə əmə. Mərɨg, takəgkiar əmə, pəh
kafak slef tukrəsanɨn mɨn. 8 Yakɨrkun mə nɨmhəyen a tukraməkeikei mor
nəkwam, meinai yo mɨn, kafak nəmehuə mɨnə kasehuə irak, kɨni yakamor
nəkwairiə. Kɨni mobael mɨnə tɨksɨn aikɨn yame yo yakamehuə irəriə.
Tukmə yakni-pən tuk kɨrik mɨmə, 'Yuvən,' kɨni tukraməkeikei mɨvən. Kɨni
tukmə yakni-pən tuk kɨrik mɨmə, 'Yuə,' tukraməkeikei muə. Kɨni tukmə
yakni-pən tuk kafak slef mɨmə, 'Or nar e,' tukraməkeikei mor."

9 Nɨpɨg Yesu rɨmnərɨg nəgkiarien e, rakur pɨk kɨn. Kɨni marar mɨni-pən
tuk narmamə khapsaah yamə mɨne khakwasɨg kɨn In mɨmə, "Yakamni

---

[h] **6:46** Mat 7:21

tuk əmiə mə, pəh nien mə kwən e in yemə Isrel. Kini nar apnapig kwənərəus minə Isrel, mərig yakpəh nəm-hanəyen kirik irəriə yame kafan nhatətəyen rehuə rəmhen kin in." 10 Kini ye nipig narmamə yamə mine yamehuə kape mobael rimnher-pən kin əriə kimnhareri-pə imə, misəm mə slef a rinəsanin ta.

Yesu rimivəh miragh ji piraovin kirik yame kimhə tan kin

11 Kini kwasig ye narimnar minə e, ripəh norien tu, Yesu rimavən ye taon kirik, nhagin e Nain, iriə narmamə khapsaah yamə mine khakwasig kin. 12 Kimnəsik kəupə rarkurao ye taon a, kini nipig Yesu rimauə ipakə tuk kwəruə, kini məm narmamə tiksin khasi-pən ye taon a mamharəh yemə mhə kirik mamhauə. In pikwarien kape piraovin yame kimhə tan kin, tini yerman kirikianə əmə. Kini narmamə khapsaah khasi-pən ye taon a mamhauə iriə pian a. 13 Məkneikin Yesu Yermaru rimnəm pian a, rikin rəpou pik tukun, kini mini-pən tukun mimə, "Pəh nasəkien." 14 Kini mivən mirap nikaokao yame kamharəh kwən a kin rimamhə, məkneikin kisərer. Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "!Pikwarien! !Yakamni-pre tuk ik mimə, hekimter!" 15 Məkenikin yemə mhə a rimragh, mhekimter, kini mirikakun məgkiar. Kini Yesu rivəhsi-pən min pikwarien a kimi nisini.[i]

16 Iriə m-fam kimnhagin, misətəmnimin, mhani-vi vi Kughen mhamə, "!Profet ehuə kirik ramarə kitawə min ai taktəkun! !Kughen e ruauə mə tukrasitu ye kafan narmamə minə!"[j] 17 Kini nəvsaoyen kin Yesu rimnarkurao ikin minə fam ye tanə Judia[k] mine yamə mine ipakə tukun.

Jon Baptaes rimə tukrirkun-ru mə Yesu in Kristo, uə nikam
(Mat 11:2-6)

18 Narmamə kape Jon Baptaes kimisəvsao-pən Jon kin narimnar minə fam yame Yesu ramor. Kini rimnokrən kin kafan yermamə kiraru kirauə mwəm, 19 kini rher-pən kin əriu mə tukravən miwəm Yesu Yermaru mwaiyoh-pən ru mirəmə, "?Rhawor? ?Ik e Kristo kimini ta mə tukruə, uə kimawə jakamhawhin yarmə kirik tukripiuə?"

20 Kini kwərə mir a kimiravən mwəm Yesu, mirəni-pən tukun mirəmə, "Jon Baptaes rimnher-pə kin əmru mə jakrauə mwəm ik yakwaiyoh-ru ik mirəmə, '?Ik e yermamə yame Kughen rimini ta mə tukruə, uə kimawə jakamhawhin yarmə kirik tukripiuə?' "[l]

21 Kini ye nipig atuatuk a, Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə. Tiksin kimnhavəh nəmhəyen minə pisin pisin; tiksin nanmin has raməmir irəriə. Kini iriə khapsaah nimririə ripis.

---

[i] **7:15** 1 King 17:23; 2 King 4:36 [j] **7:16** Luk 1:68 [k] 7:17 Ikin e, nipig Luk ramni "tanə Judia," tukmə ror raməgkiar ye tanə pəpiə kape nəmə Isrel. [l] **7:19-20** Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8

Mərig Yesu rimnor huvə əriə. 22 Məkneikin, Yesu rini-pən tuk əriu mə,
"Rarerig, miravən mirəni-pən narimnar minə fam tuk Jon, yamə mine
nimiwərig kini mwəm. Nimrin pis minə khapsaah kimisəm nar. Kini
narmamə yamə mine nihuriə rahas kimiseriwək. Kini narmamə yamə
mine kamhavəh nəmhəyen ye tikiriə, tikiriə ruahuvə. Kini narmamə
yamə mine nimətirgiriə rəru, kini taktəkun ai, nimətirgiriə rinərig nar.
Kini narmamə yamə minə kimnhamhə, kwənhamragh min. Kini yavən
hah minə, taktəkun ai kwən kirik rinamni-ərhav pən nəvsaoyen huvə
tuk əriə.[m] 23 Kini kimiru, takravən mirəni-pən tuk Jon mirəmə narmamə
yamə mine kapəriə nhatətəyen irak ripəh nimirien, iriə tuksarə ye
nihuvəyen əfrakis."

Yesu raməgkiar ye Jon Baptaes
(Mat 11:7-15)

24 Nipig kwərə mir a yame Jon rimnher pən kin əriu kratərhav, kini
Yesu rimirikakun maməgkiar ye Jon kimi nukwao ehuə. Mimə, "?In
apa kupən kimiə nimnhavən apa ye tipəvsik mə taksəm naha nhagin?
?Nimnhavən mə taksəm əmə yermamə apnapig kirik yame in rəmhen
kin nuwig yame nimətag ramuh mamowhan-owhan? !Nikam! 25 ?Tukmə
nikam, kini nimnamhavən mə taksəm pa? Yermamə kirik yame ramvən
ye neipən huvə yame nimrin rəutən uə? !Nikam! Narmamə yamə
mine kamhavən ye neipən huvə misagien əmə tuk kapəriə nautə, iriə
kisarə ye nimə huvə minə rəmhen kin kape king. 26 ?Kini naha nhagin
a nimnhavən mə taksəm? ?Profet kirik uə? Ǝwəh, nəfrakisien. Mərig
yakamni-pre tuk əmiə mə Jon in yerpirig pik rapita profet.[n] 27 Kwən e in
e Nəkwəkwə kape Kughen rimini-ta mimə,

" 'Səm-ru. Yakamher-pre kin kafak yermamə yame tukrivəh kafak
nəgkiarien.
In tukrəkupən kin ik mor apnəpeinə ye kafam swatuk.' *(Mal 3:1)*

28 Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə yamə mine kimisarha-pə ye tokrei
tanə, kirik rapəh napitayen kwən e Jon. Mərig yermamə yame in ye tanə
əmə ye narmaruyen kape Kughen, in yerpirig min rapita Jon."

Yesu raməgkiar skai kimi narmamə yame khapəh nhaniyen nəfrakisien iran
(Mat 11:16-19)

29 Nipig narmamə apnapig, mine narmamə yamə mine kasərer tuk
mane kape takis kimisərig nəgkiarien kape Yesu, iriə khamə swatuk
kape Kughen in swatuk atuatuk. Kimnhani məkna meinai Jon rimnor
ta baptaes irəriə.[o] 30 Mərig Farisi minə mine nəmhajoun kape Loa

---

[m] **7:22** Aes 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 [n] **7:26** Luk 1:76 [o] **7:29** Luk 3:12

kape Moses, iriə kimnhapəh niseighanien kin Jon mə tukror baptaes
irəriə. Kini mhaukreikin pən nimeitairiə ye swatuk kape Kughen ye
nimraghien kapəriə.[p] 31 Kini Yesu rimnəgkiar min mimə, "?Kini Yo jakni
mə narmamə yamə mine kisarə ai taktəkun, mə norien kapəriə rəmhen
kin naha? ?Mə naha nhagin nətərigien kapəriə? 32 Iriə kisəmhen əmə
kin kwajikovə yamə mine nar kirik rirkək yame tukror əriə, rikiriə
ragien. Misəkwətə masəukir ikin kamor maket ikin, mashek əriə minə
mhamə, '!Ah! Kimawə yimnhauh gita, mərig kimiə nakhapəh nisorien
danis. Kini yaksarar miseikuə kin nasəkien tuk nimhəyen, mərig kimiə
nimnhapəh nisasəkien kitawə-m kimiə.' 33 Yakamni məknei meinai ye
nipig Jon Baptaes rimauə, mamatuakəm, məpəh nəviginien nipig ripsaah
tuk nəhuakien, mipəh ninimien waen. Mərig kimiə nakamhani mhamə,
'Kwən a, nanmin has kirik raməmir iran.' 34 Kini Yo, Ji Yermamə, yimauə
maməvigin, mamnim waen, mərig kimiə nakamhani min mhamə, '!Ah!
Kwən a in yermamə kape nəvigin-pikien, mine napisien kin ninimien.
Kini mamor norkeikeiyen kimi narmamə kape nərerien tuk mane kape
takis, mine yor təvhagə has minə.'[q] 35 Mərig kwajikovə əfrakis kape
Kughen minə tukasəkeikei mharkun mə kimru Jon yakawor narimnar ye
nirkunien əfrakis."

Piraovin kape norien təvhagə has rimnəkwi nihu Yesu kin senta

36 Kini Farisi kirik, nhagin e Saemon, raiyoh-pən Yesu mimə tukrivən
ye nəkwai nimə kafan məvigin kwis. Kini Yesu rimavən yerkwanu, mivən
ye nəkwai nimə kape Farisi a, məkwətə mə tukrəvigin. 37 Kini piraovin
kirik ye taon a in yor təvhagə hah, rimnərig mə Yesu raməvigin apa imei
Farisi. Kini rimavən miwəh botel kirik kimnor kin kapier kirik nhagin
e alabasta. Nimrin rhaktə. Botel a, senta aikin.[r] 38 Kini in rimauə ipakə
tuk Yesu mərer ye nikar nihun, mamasək. Nehe nimrin rətəg-pən ye nihu
Yesu, mokwi nihun. Kini mamrai-ta nehe nimrin kin nikwənen ye nihu
Yesu, mənim-pən nimrin ye nihu Yesu, mətəg-pən senta ye nihun mir.
39 Mərig Farisi e yame rimnokrən kin Yesu mə tukrəvigin iriu min,
nipig rimnəm narimnar minə e, rikin ruh mə, "To kwən e profet əfrakis,
ripirkun norien kape piraovin a yame ramrap nihun, mipirkun mə in yor
təvhagə has."
40 Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Saemon, yakmə jakni-pre nar
kirik tuk ik."
Kini Saemon rimə, "Yhajoun, ni."
41 Kini Yesu rimini mimə, "Yermamə kiraru, kapəriu mane rapəh
nəmhenien, kini yamehuə kirik rivəhsi-pən mane kirik kimi əriu, mə
tuk nipig kirik iriu tukwarpin kafan mane. Kirik rimiwəh faef handred

---

[p] **7:30** Mat 21:32 [q] **7:34** Luk 15:2 [r] **7:37** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

taosen vatu; kini kirik riwəh fifti taosen vatu[s]. 42 Kini mwarə miravən,
mweinein narpinien mane a. Kini yamehuə rimini-pən tuk əriu mimə,
'Nəmhen. Wəpəh narpinien mane yame nimirəvəh tuk yo.' ?Kini, pa
nhagin irəriu tukrorkeikei pik yamehuə a rapita?"
43 Kini Saemon rini-pən tukun mimə, "Rikik raməsik mə yermamə
yame rimivəh mane ehuə, kini yamehuə a ripəh naiyohyen kin tain."
Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nakamni əfrah."
44 Kini Yesu rarar marha-pən məm pian a, mini-pən tuk Saemon
mimə, "Saemon. ?Nakaməm pian e uə? Nipig yimauə imam ikin, ik
nakpəh niwəhsi-pəyen nu kirik tuk naikwasien ye nihuk. Mərig pian e
in rimnəkwi nihuk kin nehe nimrin, məspir kin nikwənen. 45 Kini nipig
yimauə, ik nimipəh nəturəm-pəyen kimi yo. Mərig pian e, ravəhsi-pə
nisiaiyen kimi yo mipəh nipəhyen. 46 Ik nimipəh nhawkien kapək kapə
kin nehe olif, mərig pian e rimnətəg pən senta ye nihuk yame nimrin
rhaktə pik. 47 Kini ror məkneikin yakamni-pre tuk ik mə yimnəspir ta fam
kafan təvhagə has yame rehuə pik. Ror məkneikin mə in rorkeikei pik
yo. Mərig tukmə yakaspir təvhagə has kape yermamə yame təvhagə has
kafan rəkəskəh əmə, kini, rorkeikei mar əmə Yo."
48 Kini Yesu rimini-pən tuk pian a mimə, "Yakwərəh-si ta ta narpinien
kape təvhagə has kafam."
49 Kini narmamə minə tiksin yamə mine kasəvigin iriə min, khani
tuk əriə minə mhamə, "?Naha e yermamə yame In ramni mə ravəhsi-ta
narpinien kape təvhagə has kape narmamə?"
50 Mərig Yesu rini-pən tuk pian a mimə, "Kughen rimivəh miragh ik
meinai nimnhatətə irak. Amvən ye nəmərinuyen."[t]

Nipiraovin yamə mine khakwasig kin Yesu

8 1 Kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu In rimneriwək mamvən ye
taon minə mamtərhav mamvən yerkwanu minə, maməvsao-ərhav kin
nəgkiarien huvə kape narmaruyen kape Kughen. Ye nipig a, aposol minə
twelef kafan kimnhakwasig kin, 2 mine nipiraovin tiksin yamə mine kupən
kimnhavəh nəmhəyen pisin pisin, uə nanmin has minə kimnasəmir irəriə,
mərig Yesu rimnəko-ta əriə irəriə, mor huvə kapəriə nəmhəyen. Nhag
nipiraovin minə e: Meri, pian Magdala yame Yesu rimnəko-ta nanmin hah
seven iran;[u] 3 mine Joana, piahwaru kape Jusa yame in ramarmaru ye
nimə kape King Herod Antipas; mine Susana; mine nipiraovin khapsaah.
Nipiraovin minə e kimnhavəh-sipən mane kapəriə tuk nivəhyen nimri
narimnar tuk nasituyen ye Yesu mine kafan minə.

---

[s] **7:41** Gris ramni mə kirik rimiwəh "denari" faef handred, kini kirik rimivəh "denari" fifti. "Denari" kirik in rəmhen kin mane yame kiwəh tuk wok kape nipig kirikianə əmə.
[t] **7:50** Luk 8:48; 18:42 [u] **8:2** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Nuhpikinien kin yermamə yame ramsuv kweru nai
(Mat 13:10-17; Mak 4:10-12)

4 Narmamə khapsaah khasi-pən ye taon minə khapsaah mhauə tuk
Yesu. Nipig kimnhauə masərer rarkurao iran, kini rimini nuhpikinien
kirik tuk əriə, mimə, 5 "Yermamə kirik rimavən mə tikrisuv kweru nai
apa ye nəsimien. Mipik mivitəg-ətəg fam, kini tiksin rəsaah-əsaah-
pən ye swatuk, kəvi-əpni, kini man minə khauə misən fam.[v] 6 Kini
kweru nai tiksin rəsaah-pən ye tokrei kapier, murə aihuaa əmə. Kini
mərig kwəsaukei fam meinai ikin rəusik ikin. 7 Kini kweru nai tiksin
rəsaah-əsaah-pən yerki kwənurkəsik.[w] Kini mhaktə mehuə. Məknekin,
kwənurkəsik rerko əsuun, kini kweru nai rurə mipəh nikuəyen. 8 Kini
tiksin rəsaah-əsaah-pən ye nimoptanə huvə, kini mhaurə, miseihuə,
mhakuə kin kwənkwairiə wan handred."

Kini Yesu rimini ta nəgkiarien e, mokrən apomh mimə, "Tukmə kimiə
narmamə yame nimətirgimiə rarə, sətərig huvə kin nəgkiarien e."

9 Mərig narmamə kape Yesu minə kisaiyoh-pən In mhamə, "Hoprai-pə
niprai nəgkiarien e kimi əmawə."

10 Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Narmaruyen kape Kughen nar erkwaig,
mərig yakwəni-ərhav-pre ta kimi əmiə; kini mərig Yo yakamni-ərhav əmə
nuhpikinien kimi narmamə minə tiksin, rəmhen kin yame Profet Aesaea
rimini mə,

" 'Iriə tuksarhakin, misarhakin pawk, mərig to khapəh nisəmien
nipran.
Iriə to kisərig pawk, mərig to khapəh nharkunien.' *(Aes 6:9-10)*

11 "Niprai nuhpikinien e ror məkneikin. Kweru nai, in e Nəgkiarien
kape Kughen. 12 Kini yamə mine kisəsaah-pən ye swatuk iriə kisəmhen
kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, məkneikin
Setan ravəhsi-ta yerkiriə, mamətapig kin əriə mə tukhapəh nhaniyen
nəfrakisien ye Kughen, kini In to ripəh nivəh-miraghien əriə. 13 Kini
yamə mine kisəsaah-pən yerki kapier kisəmhen kin narmamə yamə mine
kisərig nəgkiarien kape Kughen, rikiriə ragien tukun, mərig nuairiə ripəh
neiwaiyu-pikien, kini nhatətəyen kapəriə ramarə kape nipig kwakwə,
mərig tukmə nəsəsaoyen uə nahasien ramuə tuk əriə, tukhamir ye kapəriə
nhatətəyen. 14 Kini yamə mine kisəsaah-pən yerki kwənurkəsik, kisəmhen
kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, mərig narimnar
khapsaah kiseruk nimraghien kapəriə, in e, kasətərig pik kin narimnar
kape nimraghien kapəriə, uə, kisorkeikei nautə ripsaah, uə kisorkeikei mə
tukasərig rhuvə ye niprairiə. Khapəh nishaktə-huvəyen ye nimraghien yame

---

[v] **8:5** Kwon e ramsuv kweru nai kirik kamni kimə "wit" rəri-pən norien kape nisuvyen wit.
[w] **8:7** Yesu ripəh niniyen kwənurkəsik, mərig nərəus kirik nirhin aikin.

Kughen rorkeikei. 15 Mərig yamə mine kisəsaah pən ye nimoptanə huvə, iriə
kisəmhen kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, kini
rikiriə ratuatuk mihuvə, mamharaptərəkin nəgkiarien kape Kughen riskai
yerkiriə. Kini iriə masərer tim tim mhavən, mhakuə kin nimraghien huvə."

Nhatətəyen kapətawə rəmhen kin laet yame raməsiə
(Mak 4:21-25)

16 Kini Yesu rimini mimə, "To kipəh nəsiə-pənien ye laet kukrai-pən ye
nəkwai baket uə ye nəpəəg tebol. Nikam. Tukaməkeikei kiruk haktə pəh
narmamə kisəm nar.[x] 17 Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə
yermamə kirik ruvrig nar kirik, kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin
rhakak ikin.[y] 18 Ror pən, nəgkiarien e yamə nakasərig, sətərig huvə kin.
Narmamə yame mine kisəri-pən kafak nəgkiarien, Kughen tukrivəhsi-pən
min nirkunien kimi əriə. Mərig narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien
kini misor nar apnapig iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh yame
rikiriə raməsik mə iriə kwənhavəh ta."[z]

Famle əfrakis kape Yesu, iriə e narmamə yamə mine kasor nəgkiarien kafan
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

19 Kini ye nipig a, nisin Yesu mine piauni minə kimnhauə mə tuksəm
In, mərig kiseinein nhavənien ipakə tukun, meinai narmamə khapsaah
kisərer rarkurao kin. 20 Kini yermamə kirik rini-pən tukun mimə, "Eh.
Nisinim mine piam minə kasərer apa iruə mhamə tuksəm ik."
21 Mərig In rini-pən tukun mimə, "Narmamə m-fam yamə mine kisərig
nəgkiarien kape Kughen kini misəri-pən, iriə e kafak narmamə minə,
mine nisinik, mine piak minə."

Yesu ramni-əhu nimətag ehuə ye tame tahik
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Nipig kirik, Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Pəh
khavən apa nikar lugun a." Məkneikin kisatpən ye bot mhavi pirə. 23 Bot
ramaiyu mavirə, Yesu rapir. Kini nimətag ehuə kirik rimnəvi nu, kini nu
rinamakətənim kin bot; ipakə iriə kisəmnim. 24 Kini narmamə kape Yesu
kimnhavən mhasig In, mhamə, "!Yemehuə! !Yemehuə! !Natuksəmnim!"
Kini Yesu rarha, mini-əhu nimətag mine peao-peao ehuə. Nimətag
reiwaiyu. Nu reiwaiyu mamərinu min. 25 Kini Yesu raiyoh-pən kafan
narmamə minə mimə, "?Mərig nhatətəyen hiə kapəmiə?"
Mərig iriə kisakur mhagin, misaiyoh əriə minə mhamə, "!Eh! ?Naha e
yermamə? !Nar apnapig mə nimətag mine tahik, mərig kawor nəkwan!"

---

[x] **8:16** Mat 5:15; Luk 11:33 [y] **8:17** Mat 10:26; Luk 12:2 [z] **8:18** Mat 25:29; Luk 19:26

Yesu rɨmnəko-ta nanmɨn has ye yemə Gerasa kɨrik, yame nagheen rehuə
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Kɨmnhavi-pirə bot mhavən mhavhiak nɨkar Galili pən, apa
kwənmhaan a kamni kɨmə Gerasa. 27 Yesu rəviə-fiak, məkneikɨn
yermamə kɨrik ruə məm In. Kwən a, nanmɨn has mɨnə kasəmɨr iran.
In rɨmɨpəh nɨvənien ye neipən, mɨpəh napɨrien imə, ramarə əmə ikɨn
kamnɨm narmamə ikɨn. 28-29 Apa kupən, nɨpɨg rɨpsaah, nanmɨn has
mɨnə a kɨmɨsor in ramarmar pɨk, kɨni narmamə kɨmnharkwəji kwermɨn
mɨne nɨhun ye jen mə tukharaptərəkɨn tɨm tɨm pəh rɨpəh noriahyen
narɨmnar. Mərɨg nɨpɨg m-fam raməvi-əru jen mɨnə. Kɨni nanmɨn has mɨnə
kasəkeikei kɨmin mə tukhakɨr mɨsap mhavən apa ikɨn kɨrkək ikɨn.
Kɨni nɨpɨg kwən a rɨmnəm Yesu ruə mənɨmkur-pən ye nɨhun. Kɨni
Yesu rɨmɨni mə nanmɨn has tukrier map ye kwən a. Kɨni kwən a rok-
rapomh mɨmə, "Yesu, Ji Kughen Yerpɨrɨg. ?Nakmə takhawor yo? !Aweh!
!Yakamaiyoh ik mɨmə takpəh norien nəmhəyen kɨmi yo!"
30 Kɨni Yesu rɨmnaiyoh-pən nanmɨn has mɨmə, "?Nhagɨm pa?"
Kɨni in rɨmə, "Nhagɨk e Nukwao Ehuə." Rɨmɨni məknakɨn meinai
nanmɨn has khapsaah kasəmɨr iran. 31 Kɨni nanmɨn has mɨnə kɨmɨsaiyoh-
pən skai m-rɨpsaah kɨmi Yesu mhamə, "Takpəh nher-pəyen kɨn əmawə ye
nəpəəg e yame reiwaiyu pɨk, imei narpɨnien rerɨn."
32 Kɨni ikɨn a, pukəh mɨnə khapsaah ikɨn. Kasəruk a ye nɨhu tukwas
a. Kɨni nanmɨn has mɨnə kɨmɨsasək mhani-pən tuk Yesu mhamə, "!Awe!
Ǝta-pən irəmawə yerki pukəh mɨnə a." Kɨni Yesu reighan-pən kɨn əriə
kamhavən. 33 Kɨni nanmɨn has mɨnə a kɨmnhatərhav ye kwən a mhavən
yerki pukəh mɨnə. Kɨni pukəh mɨnə a, iriə fam kɨmɨsaiyu mɨseiwaiyu ye
nəpatu, mhaviərhav mɨsəmnɨm ye nu.
34 Mərɨg nɨpɨg narmamə yamə mɨne kasəvɨgɨn pukəh mɨnə a kɨmɨsəm
nar a, kɨmɨsaiyu mhatərhav, mhavən mɨsəvsao-pən kɨn ye taon mɨne
ikɨn mɨnə fam rarkurao aikɨn. 35 Kɨni narmamə kɨmnhatərhav ye taon
mhavən mə tuksəm nar a. Kɨni mhavən masəm Yesu, kɨni mɨsəm kwən
a yame nanmɨn has mɨnə kɨmɨsəta iran ramkwətə yetanə, ipakə tuk
Yesu. Kɨni mɨnɨpəh narmərien, muavən ye neipən. Kɨni narmamə ye
taon a kɨmnhagɨn. 36 Kɨni narmamə yamə mɨne kɨmɨsəm atuatuk nar
a kɨn nɨmrɨriə kɨmɨsəvsao mɨn kɨn kɨmi narmamə tɨksɨn mhamə Yesu
rɨmnhawor mor huvə kwən a yame in apa kupən nanmɨn has mɨnə
kɨmnasəmɨr iran. 37 Kɨni narmamə mɨ-fam yamə mɨne kasarə apa Gerasa
kɨmnhani-pən tuk Yesu mə tukrɨtərhav aikɨn, meinai kɨmɨsəm khagɨn pɨk
kɨn. Məkneikɨn, Yesu ratpən ye bot mə tukrɨtərhav. 38 Mərɨg kwən a yame
nanmɨn has mɨnə kɨmɨsəta iran, raiyoh-pən Yesu mɨmə, "!Eh! Pəh kɨrau."
Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tukun mɨmə, 39 "Rerɨg-pən imam ikɨn, mɨvən
mɨni-ərhav naha nhagɨn Kughen rɨmnor kɨmik." Kɨni kwən a rɨmavən

ikin minə fam ye taon iman ikin mamni-ərhav narimnar m-fam yame Yesu rimnor kimin.

Piahuaru kirik yame ramhə, mine piakəskəh yame rimamhə
(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Nipig Yesu rimirerig-pə min ye nikar lugun pə, narmamə kimisagien tukun, meinai iriə kimnaseito kin. 41 Kini yermamə kirik, rimauə məm In, nhagin e Jaeras. In ramehuə ye nimə kape nofuginien. Rimauə, mənimkur-pən tuk Yesu, maməkeikei kimin mə iriu tukravən apa iman ikin 42 meinai kafan kwajikovə piraovin kwənkwan kirikianə ramhə pik, nimhəyen rineriaji. Kini kafan newk twelef əmə.

Kini Yesu rimneriwək mivən tuk piakəskəh a, kini narmamə khapsaah khakwasig kin mamhasig-sig In. 43 Kini piraovin kirik aikin yame rawəh nəmhəyen kapəriə nipiraovin, nitawin rimnaiyu mivəh newk twelef. Rimavən məm dokta minə, moriah fam kafan mane ye nəmhəyen kafan, mərig yermamə kirik to ripəh nor-huvəyen. Kini ruə məm Yesu, 44 mukurao-pən ye nimetain, mirap nəpəəg nimri neipən kafan, taktəkun əmə, kafan nəmhəyen ror infamien.

45 Kini Yesu rimə, "!Eh! Pa e rirap Yo?"

Kini iriə m-fam khamə kiseinein. Mərig Pita rimə, "!Yhajoun, narmamə khapsaah e kamhasig-sig Ik."

46 Mərig Yesu rimini mimə, "Nikam. Yakirkun mə yermamə kirik e rimirap Yo, meinai yimnərig mə nanmin kafak rimnor huvə yermamə kirik."

47 Kini piraovin a ruirkun mə in to ripəh min nerkwaigien, rimauə mənimkur ye nihu Yesu makur pik kin. Kini ye nimri narmamə m-fam rini-ərhav-pən nar yame rimirap Yesu tukun. Kini mini-ərhav min mə ye nipig atuatuk yame rimirap In, taktəkun əmə, rimnəsanin min. 48 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Kafak piakəskəh, nhatətəyen kafam rimnor ik naknəsanin. Amvən ye nəmərinuyen."[a]

49 Yesu raməgkiar hanə, məkneikin, yermamə kirik risi-pən apa imei Jaeras, yamehuə kape nimə kape nofuginien, muə, mini-pən tuk Jaeras mə, "Kafam piakəskəh ruamhə ta. Takpəh norien narkutien kimi Yhajoun e mə takikir mivən."

50 Mərig Yesu rimnərig nəgkiarien e, mini-pən tuk Jaeras mə, "Takpəh niginien. Hatətə əmə irak, piakəskəh kafam tukramragh min." 51 Kini ye nipig Yesu rimauə mitərhav-pə ye nimə kape Jaeras, mini-əhu narmamə mə tukhapəh nhakwasigien kin. Kini mikir əmə Pita, mine Jon, mine Jemes, mine rim piakəskəh e mine nisini, iriə min. 52 Narmamə m-fam kəsasək apomh tuk piakəskəh a mamhauvrig-uvrig pik. Mərig Yesu

---

[a] **8:48** Nəgkiarien kirikianə əmə yame Yesu rimini-pən tuk piroavin kirik ye Luk 7:50.

rini-pən tuk əriə mimə, “Hapəh nisasəkien. Piakəskəh e ripəh nimhəyen; ramapir əmə.”

53 Mərig iriə kimisarh iakei iran meinai iriə kharkun mə piakəskəh a in ruamhə ta. 54 Mərig Yesu rərao-pən, mivəh kwermi piakəskəh a, mini-pən tukun mə, “Piakəskəh kafak. Hekimter.” 55 Kini taktəkun əmə nanmin rirerig-pə, in mhekimter. Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Havəh-sipən nəviginien kirik pəh rən.” 56 Kini rimni mine nisini kawakur pik kin; mərig Yesu rini-pən tuk əriu mimə, “Takrapəh niwəvsaoyen kin nar e kimi narmamə.”

Yesu rher yerhav kin kafan narmamə twelef mə tukhani-ərhav narmaruyen kape Kughen

(Mat 10:5-15; 14:1-2; Mak 6:7-16)

9 1 Kini ai, Yesu rimnofugin kafan aposol twelef, mivəhsi-pən neihuəyen mine nəsaninien kimi əriə tuk nəko-tayen nanmin has ye narmamə, mimə iriə tuksor huvə min nəmhəyen minə. 2 Kini Yesu rimnher-pən kin əriə mə tukhani-ərhav narmaruyen kape Kughen, kini mimə iriə tuksor huvə min narmamə yamə mine kamhamhə. 3 Kini mamni-pən tuk əriə mə, “Tukmə nakamhavən ye swatuk, mhapəh nhavəhyen nar kirik rəmhen kin kaskin, uə nitip, uə nəviginien, uə mane, kini mhapəh nhavəhyen neipən kiraru kiraru. 4 Nipig tukmə nakamhavən yerkwanu kirik, misarə ye nimə kirik, nimə e in a taksarə əmə ikin miseriaji mhatərhav ikin mamhavən. 5 Kini ikin pukhaa takhavən ikin, tukmə narmamə rikiriə ripəh nagienien mə takhauə misarə kimiə miriə, taksarpita-arpita nimokrur ye sandel kapəmiə. Norien e tukror nimtətien mə narmamə yerkwanu a kimisor nar kirik rapəh nəmhenien.”[b] 6 Kini iriə kimnhatərhav miseriwək mamhavən yerkwanu minə, masəvsao-ərhav kin nəvsaoyen huvə, kini ikin minə fam kimnhavən ikin, kimisəhuak tuk narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə, kini kasəsanin.

7 Kini King Herod Antipas, yame in ramarmaru ye nəmə Galili, in rimiwəh nəvsaoyen kin, kini mətərig kin meinein apomh, meinai narmamə tiksin khamə Jon Baptaes a in a rimamragh min.[c] 8 Kini narmamə tiksin kamhani mhamə Elaeja a ruauə min. Kini narmamə tikisn kamhani mhamə in profet kupən kirik kape Kughen yame rimamragh min. 9 Mərig Herod Antipas rimə, “Jon e, yimikis əru nipətək nuan. ?Mərig pa e nhagin yakamərig nəvsaoyen kin?” Kini in morkeikei mə tukrəm Yesu.[d]

---

[b] **9:3-5** Luk 10:4-11 [c] **9:7** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 [d] **9:9** Nipig mobael minə kimnharaptərəkin Yesu (Luk 23:8), Herod ramni mə rorkeikei mə tukrəm Yesu, məmru mə to Yesu ror merekel kirik.

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narman faef taosen kin
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-14)

10 Kini aposol minə kape Yesu kharerig-pə min tukun, mhani-pən
narimnar m-fam yame kimisor. Kini In rikir əriə misəta ye narmamə,
mhavən apa taon kirik, nhagin e Betsaeda. 11 Mərig nipig narmamə
kimisərig mə Yesu rimauə, kini khauə, mhakwasig kin. Kini Yesu rimnəm
əriə, rikin ragien əmə. Kini mamhajoun əriə kin narmaruyen kape
Kughen, mamor huvə narmamə yamə mine kamhamhə.
12 Kini rinamenaiyu, narmamə twelef kape Yesu khavən tukun, mhani-
pən tukun mhamə, "Yermaru. Her-pən kin narmamə mifam e kamhavən
apa yerkwanu minə mə tuksarhakin kwənmhan huvə kirik kape napirien,
mine nəviginien. Meinai ikin e kitawə kasəmir ikin, kwənmhaan əkwak."
13 Mərig əmə rini-pən tuk əriə mimə, "Rhuvə əmə. Kimiə səvigin əriə."
Mərig iriə khamə, "?Rhawor? Kimawə yakamhawəh əmə bred faef
mine kəməəm kiraru. ?Nakmə jakhavən mhawəh nimri nəviginien
ne nukwao e uə?" 14 Kimnhani məknakin meinai narmamə khapsaah
khapsaah kwənhauə ikin a, tukmə kəvheikin əmə narman, rəmhen kin
faef taosen.
Mərig Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Havən mhani-
pən tuk əriə mə tuksəkwətə fifti fifti ye nimrin minə." 15 Məkneikin kafan
narmamə minə kimisəwhai məknakin əriə, kasəkwətə.
16 Kini Yesu rimivəh bred a faef mine kəməəm kiraru, mivaag haktə
mini vi vi Kughen tukun, mhapu-hapu bred mine kəməəm, mipik-pən
kimi kafan narmamə minə mə tukhapik misəvigin narmamə minə a kin.
17 Kimisəvigin tipriə rəsiis, misəpəh nipərpər bred mine kəməəm. Kini
kafan narmamə minə khavai-pən ye kəmeiru twelef khakwar min.

Pita rimini mə Yesu in Kristo
(Mat 16:13-20; Mak 8:27-33)

18 Nipig kirik, Yesu rimnaməhuak iriə pisin əmə kafan narmamə minə.
Kini raiyoh-pən əriə mimə, "Mərig narmamə minə a kamhani mə Yo e
pa?"
19 Kini khani-pən tukun mhamə, "Tiksin kamhani mə ik Jon Baptaes.
Kini tiksin kamhani mə ik profet Elaeja. Kini tiksin kamhani mə ik profet
kupən kirik kape Kughen yame ruəmragh min."[e]
20 Mərig Yesu raiyoh-pən əriə mimə, "?Mərig kimiə nakhamə Yo e pa?"
Mərig əmə Pita rimə, "Ik e Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə
kin."[f]

---

[e] **9:19** Luk 9:7-8 [f] **9:20** Jon 6:68-69

21 Mərig Yesu rimini-ətən-pən tuk əriə mə tukhapəh nhani-pənien tuk
narmamə.

Nikwasigien kin Yesu in rətən
(Mat 16:24-28; Mak 8:34–9:1)

22 Kini In rimini-pən min mimə, "Nar kirik yame tukraməkeikei muə
mor nəfrakisien kin. Mə Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen tuk narimnar
khapsaah. Kini nəmehuə kape nəmə Isrel, mine jif pris minə, minə
nəmhajoun kape Loa kape Moses, iriə tukhaukreikin-pə nimeitairiə kimi
Yo, mishopni Yo. Mərig nipig yame ror kisisər kin, Kughen tukror Yo
jakamragh min ye nimhəyen kafak."[g]
23 Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Tukmə yermamə
rimə tukrikwasig kin Yo, in tukraməkeikei məta ye nərigien kafan,
kini tukmə rərig pawk nəmhəyen rəmhen kin nəmhəyen ye nimhəyen
ye nai kamarkwao kin, mərig tukrikwasig kin Yo.[h] 24 Yermamə yame
ramgin tuk kafan nimraghien, tukraməkeikei mimhə. Mərig yermamə
yame tukhopni tuk nikwasigien kin Yo, tukrarə ye nimraghien rerin.[i]
25 Tukmə yermamə kirik kafan nautə rehuə pik ye tokrei nimoptanə e,
mərig ramarakikin kafan nimraghien tukun, nanmin tukrerwei. 26 Tukmə
nakauris kin nini-ərhavyen nhagik mine nəgkiarien kafak ye nimri
mirh, Yo min jakauris kin nini-ərhavyen nhagim nipig Yo, Ji Yermamə,
jakrerig-pə min kimawə agelo rhakə yamə mine tukhauə ye neihuəyen
kape Rimik.[j] 27 Mərig yakamni nəfrakisien tuk əmiə mə, kimiə tiksin
e nakasərer ikin e, kwasig ikin nakhamhə, taksəm narmaruyen kape
Kughen."

Kughen ramhajoun mə Yesu in Tini, nimrin rukreikin muə mor pisin
(Mat 17:1-8; Mak 9:2-8)

28 Yesu rimnəgkiar ta, nipig eit ruə mivən, kini rikir Pita, mine Jon
mine Jemes mishaktə mhavən ye tukwas kirik mə tuksəhuak. 29 Nipig
raməhuak hanə, nimrin rukreikin muə mor pisin. Kini neipən kafan
raməsiə rəmhen kin naroapigien kape karuəruə. 30 Məkne, Moses mine
Elaeja 31 kratərhav-pə, nikhakien rarkurao irəriu. Kwarer mwəgkiar
irisir Yesu. Marhini nimhəyen kape Yesu apa Jerusalem yame tukror
nəgkiarien kape profet minə kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin.[k] [l]
32 Mərig Pita mine in mir kiraru, napirien rimivəh nimririsir, kimirhapir
kape nipig kwakwə. Mərig nipig kimirharha, mirhəm nikhakien rarkurao

---

[g] **9:22** Luk 9:44; 18:32-33 [h] **9:23** Mat 10:38; Luk 14:27 [i] **9:24** Mat 10:39; Mak 8:35; Luk 17:33; Jon 12:25 [j] **9:26** Mat 10:33; Luk 12:9 [k] **9:31** Nəgkiarien Gris atuatuk ramni mə, "kirhəgkiar ye nipig yame in tukritərhav mipəh Jerusalem." Nipran ramni nimhəyen kafan. [l] **9:31** Luk 9:22

ye Yesu, mirhəm min Moses mine Elaeja kawərer irisir Yesu.[m] 33 Kini
nipig kwərə mir a kimiravən, Pita rini-pən tuk Yesu mə, "Yermaru.
Rhuvə mə kimasir jakarharə ikin e. Pəh jakrharkwopək nimə kisisər-
kafam kirik, kape Moses kirik, mine kape Elaeja kirik." (Mərig in
rimnəgkiar əmə mipəh nirkunien nar yame ramni). 34 In raməgkiar hanə,
napuə kirik reiwaiyu muvrig əpis əriə. Napuə rimnhorukin əriə, kirhigin
pik. 35 Kirhərig nəgkiarien kirik risi-pən ye napuə mamni mimə, "!In
e Narik yame yimirpen; taksətərig kin In!"[n] 36 Kimisərig ta nəgkiarien
yame Kughen rimini, kini Pita mine Jon mine Jemes kimirharha-pən
mirhəm Yesu ramərer pisin əmə. Ye nipig minə a, kimirhipəh nirhini-
ərhavyen narimnar minə a kimi narmamə; mirhipəh nirhiniyen narimnar
a yame kimirhəm.

Yesu rimnəkota nanmin has ye pikwarien kirik
(Mat 17:14-23; Mak 9:14-32)

37 Kəni rikwamer kin, kisəta ye tukwas miseiwaiyu-pə, misəm
narmamə khapsaah kamhauə mə tuksəm Yesu. 38 Kini yermamə kirik
ramokrən apomh kin Yesu mimə, "Yhajoun. Yakorkeikei pik mə takuə
masitu irak. Kwajikovə kafak yerman kwənkwan kirikianə əmə. 39 Nipig
nanmin hah kirik ramərer-pən iran, mor in ramətəpar pik, nipran
ramətəmnimin mamor ghan əmə. Nehe nəkwan ramaiyu rhawən.
Nanmin has a ramoriah pik in; mamraptərəkin in, mipəh nipəhyen.
40 Kini yo yimnəkeikei kimi kafam narmamə minə mə tuksəko ta
nanmin has e, mərig kiseinein."

41 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "!Kəsi! Kimiə yamə mine naksarə
e towei mine, nhatətəyen kapəmiə rirkək. Kini kapəmiə nətərigien
rapəh natuatukien. ?Kitawəm kimiə tuksarə miseriaji nipig pukaa
nakpishatətə irak?" Kini rini-pən tuk rim kwajikovə ai mimə, "Harəh
pikwarien en mhauə."

42 Kini pikwarien a ruə tuk Yesu, məkneikin nanmin has rəsuə kin
reiwaiyu mowhan, mamətəmnimin. Mərig Yesu rimnəgkiar skai kimi
nanmin has məko-ta. Kini mor huvə pikwarien a. Meighan-pən kin
pikwarien a kimi nisini mine rimni.

43 Kini iriə m-fam kisakur, rikiriə ragien tuk nəsaninien kape
Kughen.

Mərig nipig narmamə kimisakur pik kin narimnar m-fam yame Yesu
rimnor iriə miriə, kini In rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə,
44 "Havəh tim tim nəgkiarien e yerkimiə: Yermamə kirik tukreighaan
pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi tikmir minə kafak."[o] 45 Mərig
kafan narmamə minə kimiseinein niprai nəgkiarien e meinai Kughen

---

[m] **9:32** 2 Pita 1:16-18 [n] **9:35** Luk 3:22 [o] **9:44** Luk 9:22

rɨmnerkwaig kɨn nɨprai nəgkiarien e mə iriə tukhapəh nharkunien;
kɨni iriə khagɨn mɨn kɨn naiyoh-pən-ien kɨn nɨpran.[p]

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?
(Mat 18:1-5; Mak 9:33-40)

46 Kɨni narmamə kape Yesu kɨsotgoh kɨmi əriə mɨnə mhamə, "?Pa
irətawə in ravəh nehuəyen, yame rhuvə mapita?"[q] 47 Mərɨg Yesu rɨmɨrkun
kapəriə nətərɨgien, kɨni mɨvən mɨkɨr kwajikovə kɨrik mərip ye nɨkarɨn,
48 mɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Tukmə yermamə kɨrik ravəh nhagɨk,
mamasitu kɨn ye kwajikovə kɨrik rəmhen kɨn yame, nasituyen e in e
tukror mɨn kɨmi Yo. Kɨni pəh nien mə ramor əmə irak, mərɨg ramor mɨn
kɨmi Yermamə yame rɨmnher-pə kɨn Yo. Meinai tukmə yermamə rɨvəh-si
əhu atuk in yetanə, in tukruə mamehuə mapita."[r]
49 Kɨni Jon rɨmɨni mɨmə, "Yermaru. Kɨmawə yɨmɨsəm kwən kɨrik ravəh
nhagɨm, maməkota nanmɨn has mɨnə kɨn, mərɨg yakhamə jakhani-əhu,
meinai kwən a, pəh nien mə kɨtawə kɨrik."
50 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Hapəh nhani-əhuyen in. Meinai,
tukmə yermamə kɨrik rɨpəh norien tɨkmɨr kɨtawə min, in kɨtawə kɨrik en."[s]

Nəmə Sameria tɨksɨn rɨkiriə rapəh nagienien tuk Yesu

51 Kɨni ruauə ipakə tuk nɨpɨg yame Kughen tukrɨwəh Yesu iran mɨvən
apa ye rao ye neai. Kɨni Yesu rɨkin rɨmnəsɨk mə tukraməkeikei mɨvən apa
Jerusalem, nar kɨrik rɨrkək yame tukrərer əswasɨg kɨn. 52 Kɨni In rher-pən
kɨn yəgkiar tɨksɨn khavən apa yerkwanu kɨrik apa Sameria, mə tuksor
apnəpeinə tukun. 53 Mərɨg narmamə aikɨn a, khapəh nɨsorkeikeiyen mə In
tukrɨvən marə a imərɨə ikɨn, meinai iriə kwənharkun huvə mə In ramvən
mɨn Jerusalem.[t] 54 Kɨni kafan yermamə mir e Jemes mɨne Jon kɨmɨwəm
mə narmɨnə Sameria khapəh nɨsorkeikeiyen əriə, krəmə, "Yermaru.
?Nakorkeikei mə jakwokrən kɨn nap rɨsɨ-faktə ye neai meiwaiyu məs
əriə, uə?"[u] 55 Mərɨg Yesu rarha-pən məm əriu mɨni-əhu. 56 Kɨni khatərhav
mhavən mɨn yerkwanu pɨsɨn mɨn kɨrik.

Yesu rɨmə narmamə tuksəpəh fam narɨmnar mhakwasɨg kɨn In
(Mat 8:19-22)

57 Kɨni Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə kɨmɨseriwək ye swatuk, kɨni kwən
kɨrik rɨni-pən tukun mɨmə, "Yo jakɨkwasɨg kɨn ik ikɨn hiə takvən ikɨn."
58 Kɨni Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, "Kuri aparu mɨnə, kapəriə nəpəəg
rarə yame kasapɨr ikɨn. Kɨni man mɨnə, nimairiə rarə yame kasapɨr ikɨn.
Mərɨg Yo, Ji Yermamə, kafak nimə rɨrkək tuk napɨrien."

---

[p] **9:45** Luk 18:34 [q] **9:46** Luk 22:24 [r] **9:48** Mat 10:40 [s] **9:50** Mat 12:30; Luk 11:23
[t] **9:53** Nəmə Sameriə kasəməkɨn nəmə Jerusalem. [u] **9:54** 2 King 1:9-16

59 Kini Yesu rini-pən min tuk kwən kirik mimə, “Yuə, kirau mik, muə
kafak kirik yermamə.” Mərig kwən a rini-pən tukun mimə, “Rhuvə,
Yermaru. Mərig eighaan kin yo yakvən pi pom minim rimik.”
60 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, “Nikam. Apəh-pən. Narmamə yamə
mine khapəh nhavəhyen nimraghien pəh khavən mhanim nəmə mhə
minə. Mərig ik, yuvən mini-ərhav narmaruyen kape Kughen.”
61 Kini kirik min rini mimə, “Yermaru, jakikwasig kin ik muə yermamə
kirik kafam. Mərig, awhin yo, pəh yakrerig mivən imak ikin mawiə kin
yo minə tiksin.”[v]
62 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, “Yermamə yame rimə tukror wok
kape Kughen, mərig rikin ramvən tuk nar pisin, rapəh nəmhenien mə to
ruə Kughen ramarmaru iran.[w]”

Yesu rher-yerhav kin kafan narmamə seventi tu

10 1 Kwasig ye narimnar minə a, Yesu Yermaru rimirpen ta
narmamə kafan seventi tu, kini mher-pən kin əriə kiraru kiraru
kisəkupən kin In mhavən ye taon minə mine ikin minə tiksin yamə
mine Yesu tukripikwasig mipivən min ikin.[x] 2 Kini rimini-pən tuk əriə
mimə, “!Səm-ru! Nəviginien rehuə apa ye nəsimien yame kwənhamruə.
Mərig yorwok kwatiksin əmə yame kamhavəh. Kini səhuak-pən kimi
Yemasur kape nəsimien mhamə In tukrher-pə kin yorwok minə khapsaah
mə tukhavən mhavəh nəsimien kafan.[y] 3 !Havən! Mərig takasəkeikei
mharkun mə Yo yakamher-pən kin əmiə mə takhavən rəmhen kin kwaji
sipsip yamə mine kaseriwək mhavən yerki kuri aparu minə, yame kasəs
narmamə.[z] 4 Takhapəh nharurien kwaji nitip kape mane, mine nitip
apnapig min, mhapəh nhavəhsi-pənien sandel, mhapəh nisapisien ye
swatuk misəgkiar apap kimi narmamə.[a] 5 Naha nimə yame taksapir
ikin, taksokupən mhani-ərhav mhamə, ‘Pəh nəmərinuyen tukramarə
eikin e.’ 6 Tukmə narmamə aikin, iriə narmamə kape nəmərinuyen,
kafam nəhuakien tukruə mor nipran, nəmərinuyen tukraməmir tuk
əriə. Mərig tukmə narmamə kape nəmərinuyen rirkək aikin, kwənkwai
nəhuakien kafam tukrirerig-pre min tuk ik. 7 Taksapir əmə ye nimə a,
mhapəh nisapirien ye nimə pisin pisin. Kini taksən naha nəviginien yame
tukvəhsi-pre kimi əmiə, mhanim naha ninimien yame tukvəhsi-pre kimi
əmiə. Meinai ratuatuk mə narmamə yamə mine kasor wok tukhavəh
nərokien iran.[b] 8 Tukmə nakhavən ye taon kirik, kini narmamə rikiriə
ragien tuk əmiə, sən naha nəviginien yame tukvəhsi-pre kimi əmiə,[c]

---

[v] **9:61** 1 King 19:20 [w] **9:62** Yesu rimini nuhpikinien ye nəsimien. Yermamə yame rimə tukrəsim, mərig rikin ramvən tuk rukwanu, mə tukrapis əmə, in ripəh nəmhenien.
[x] **10:1** Mak 6:7 [y] **10:2** Mat 9:37-38; Jon 4:35 [z] **10:3** Mat 10:16 [a] **10:4** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 [b] **10:7** 1 Kor 9:6-14; 1 Tim 5:18 [c] **10:8** 1 Kor 10:27

9 mɨsor huvə narmamə aikɨn yamə mɨne kamhamhə. Mhani-ərhav tuk
əriə mhamə, ‘Narmaruyen kape Kughen ruauə ipakə tuk əmiə.’ 10 Mərɨg
tukmə nakhavən ye taon kɨrik, kɨni narmamə rɨkiriə rɨpəh nagienien tuk
əmiə, havən mɨseriwək ye swatuk ehuə mamhani mhamə, 11 ‘Yaksarpita-
arpita nɨmokrur ye taon kapəmiə yamə ramswin-pən ye nɨhumawə,
ramor nɨmtətien mə nɨmɨsor nar kɨrik rapəh nəmhenien. Kɨni Kughen
rɨmnəpəh əmiə. Mərɨg takasəkeikei mharkun mə narmaruyen kape
Kughen ruauə pakə ta.’[d] 12 Kɨni yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə Kughen
tukror narpɨnien ehuə kɨmi əriə rapita narpɨnien yame rɨmnor ye taon
has a Sodom[e] kupən.[f]
13 “!Kɨmiə nəmə Korasin! !Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə.
Kɨmiə nəmə Betsaeda, kəsi, nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə, meinai
yɨmnor pawk nar apsɨpɨs rehuə ye taon mir kapəmiə. Kɨni tokmə yapior
narɨmnar mɨnə a apa Taea mɨne Saedon kupən, narmamə a to kɨpisarar
ye nərɨgien kapəriə tuk təvhagə has mɨpihavən ye neipən has, mɨpisəsok-
əsok ye nɨmrawk ror nɨmtətien mə kɨsərɨg rahas pɨk tuk kapəriə norien
has mɨnə. 14 Mərɨg ye nɨpɨg a yame Kughen tukror narpɨnien kapəmiə,
in tukrɨskai pɨk rapita narpɨnien yame tukror kɨmi narmamə yamə mɨne
kɨmɨsarə apa Taea mɨne Saedon kupən.[g] 15 Kɨni kɨmiə nəmə Kapeneam.
?Kɨmiə nakhamə ta mə Kughen tukrɨvəh-si haktə əmiə ye kwənmhaan
kape nɨsiaiyen ye rao ye neai? Nɨkam. Kughen tukrɨvəh-si-əhu əmiə
naksweiwaiyu pɨk əgkəp, ye kwənmhaan kape narpɨnien.”[h] [i]
16 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk kafan mɨnə mɨmə, “Narmamə yamə
mɨne kasətərɨg kɨn əmiə, kasərɨg Yo. Kɨni narmamə yamə mɨne
kamhaukreikɨn-pən nɨmetairiə kɨmi əmiə, khaukreikɨn-pə mɨn nɨmetairiə
kɨmi Yo, kɨni narmamə yamə mɨne kamhaukreikɨn-pə nɨmetairiə kɨmi Yo,
kamhaukreikɨn-pən nɨmeitairiə kɨmi Yermamə yame rɨmnher-pə kɨn Yo.”[j]

Narmamə seventi tu kape Yesu kharerɨg-pə mɨn

17 Kɨni narmamə seventi tu kape Yesu kharerɨg-pə mɨn, rɨkiriə
ramagien, mhani-pən tuk Yesu mhamə, “Yermaru. !Nar apnapɨg mə
nanmɨn has mɨnə, mərɨg kɨmawə yaksəgkiar ye nhagɨm, kɨni iriə kasor
nəkwaimawə!”
18 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Yo yɨmnəm Setan rɨsɨ-pən ye neai
meiwaiyu rəmhen kɨn yame naroapɨgien reiwaiyu mowhan.[k] 19 Sətərɨg-ru.
Yo yakvəhsi-pre ta nəsanɨnien kɨmi əmiə. In a nakharkun nɨsəvi-əpniyen

---

[d] **10:11** Wok 13:51; 18:6 [e] **10:12** Nap rɨsɨfaktə ye neai məs narmamə m-fam apa Sodom. Nakəm stori kape Sodom ye Jen 19:1-25. [f] **10:12** Wok 13:51; 18:6 [g] **10:14** Kughen rɨmnoriah əgkəp Taea mɨne Saedon. Ǝm-ru stori ye Aes 23:1-8. [h] **10:15** Yesu ramni narpɨnien yame Aesea rɨmɨni ta tu ye Aes 14:12-15. [i] **10:12-15** Mat 11:20-24
[j] **10:16** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 [k] **10:18** Aes 14:12; Rev 12:7-10,13; Luk 10:15; Jon 12:31; Rev 20:1-3,10

snek minə mine milped[l] minə. Kini nəsaninien yame yakavəh-si-pre kimi əmiə in rapita nəsaninien kape tikmir kapətawə e Setan. Kini to nar kirik ripəh noriahyen əmiə. 20 In e nəfrakisien. Mərig tukmə naksagien, pa rimə naksagien mə nanmin has minə kasor nəkwaimiə, mərig taksagien mə kwərai-pən ta nhagmiə ye nəkwəkwə ye rao ye neai."[m]

21 Kini ye nipig a, Yesu, rikin ramagien pik ye nagienien yame ramsi-pən ye Nanmin kape Kughen, kini In raməhuak mamni mimə, "Tatə Kughen. Ik Yermaru kape narimnar fam- yerpirig ye neai, mine ye tokrei tanə. Yakəgnəgin Ik meinai Ik nimnerkwaig kin niprai narimnar minə e ye nimri narmamə yamə mine kharkun nar. Kini mor əpu kimi narmamə yamə mine kisəmhen əmə kin kwajikovə minə mə iriə e tukharkun nar. Ǝwəh. Tatə. In e nar yame nakorkeikei."

22 Kini Yesu rirpin nəgkiarien mini-ərhav mimə, "Rimik rimneighan-pə ta kin narimnar fam ye kwermik. Kini Rimik pisin əmə rirkun Tini. Kini Tini əmə mine narmamə kafan minə, iriə əmə kharkun Rimni. Iriə e narmamə yamə mine Tini rimirpen ta əriə mə In tukror əpu Rimni tuk əriə."[n]

23 Kini Yesu rarar məgkiar əmə kimi kafan narmamə minə mimə, "Kimiə nakasarə ye nihuvəyen əfrakis meinai kimiə nakasəm narimnar minə e ye nimrimiə. 24 Yakamni-pre tuk əmiə mə apa kupən, profet minə khapsaah, mine king minə khapsaah, kimisorkeikei pik mə tuksəm narimnar minə e yame kimiə nakasəm ai taktəkun. Mərig kimnhapəh nisəmien. Kini iriə kimisorkeikei mə tuksərig narimnar yamə mine nakasərig, mərig kimnhapəh nisərigien."[o]

Yesu rimini nuhpikinien kin yemə Sameriə kirik yame rhuvə

25 Nipig kirik, yemhajoun kirik kape Loa kape Moses ruə mini naiyohyen kirik kimi Yesu mə tukrəm-ru mə Yesu rirkun nar uə nikam. Mimə, "Yhajoun. ?Jakhawor pən iran mine mivəh nimraghien rerin?"[p]

26 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "?Mərig Loa kape Moses ramni naha nhagin? ?Nipig nakəvheikin, kini nipran ramni naha nhagin tuk ik?"

27 Kini kwən a rini-pən mimə, "Takaməkeikei morkeikei Kughen Yermaru kafam yerkim fam, mine ye nimraghien mi-fam kafam, mine ye nəsaninien fam kafam, mine ye nətərigien fam kafam.[q] Kini morkeikei min ik minə tiksin rəmhen kin yame nakorkeikei atuk ik."[r]

28 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "In atuatuk en. Tukmə nakor məknakin, kini ik takvəh nimraghien rerin."[s]

29 Mərig kwən a, in rorkeikei əmə mə tukrhajoun mə in yemə atuatuk, kini maiyoh-pən Yesu mimə, "?Mərig, ni-pa minə e yo minə tiksin?"

---

[l] **10:19** Gris rapəh niniyen "milped," mamni əmə "skopion." Nipikov skopion ramhai əjir.
[m] **10:20** Fil 4:3; Rev 3:5 [n] **10:22** Jon 3:35; 10:15 [o] **10:21-24** Mat 11:25-27; 13:16-17
[p] **10:25** Mat 22:35-40; Luk 18:18 [q] **10:27** Dut 6:5 [r] **10:27** Lev 19:18 [s] **10:28** Lev 18:5

30 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yemə Isrel kirik rimatərhav
Jerusalem meriwək mamvən apa Jeriko. Mamvən ye swatuk, yəkrəh
minə tiksin kimnharaptərəkin mhapik ta kafan narimnar, kini mhauh,
rimhə rhaih, misap ta kin. 31 Mərig ye nipig atuatuk a, pris kirik rəri-pən
swatuk a mamuə. Mərig nipig in rimnəm kwən a, rəurək kin mamvən.
32 Kini Lifaet[t] kirik rəri-pən min swatuk a mamuə. Kini nipig rimnəm
kwən a raməmir, in rimnor əmə nar kirikianə kin məurək kin. 33 Mərig
yemə Sameria kirik [yame kasor tikmir iriə nəmə Isrel], in min rəri-pən
swatuk a mamuə, kini məm kwən a raməmir. Nipig rimnəm, rikin rimhə
tukun. 34 Kini meriwək mivən pakə tukun. Maməkwi kafan nimap minə
kin nehe olif mine waen, muvrig kafan nimap minə. Kini mirəh-si haktə
kwən a mərəhu-haktə ye kafan dongki, kini mirəh miravən apa ye hotel,
mamarha huvə tukun aikin. 35 Kəni rikwamer kin, in rivəh mane tiksin,
mivən mivəhsi-pən kimi yamehuə kape hotel, mini-pən tukun mimə,
‘Takamarha huvə tuk kwən en. Kini tukmə nakəvrə kin kafam kirik
mane, tukmə yakrerig-pə, nakni tuk yo pəh jakarpin.’ ”
36 Kini Yesu rimini-ta nuhpikinien a, marar maiyoh-pən yemhajoun
kape Loa kape Moses mimə, “?Ye kafam nərigien, nakirkun mə kwərə
misir a, pa nhagin rimnor huvə pən kimi kwən a kimoh, rəmhen kin mə
in kirik?”
37 Kini yemhajoun kape Loa kape Moses rimini-pən tukun mimə,
“Yermamə yame rikin rehuə tuk kwən a.”
Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Ita. Ik yuvən mor min rəmhen kin yame
kwən a rimnor.”

Yesu rimavən imei Mata mine Meri

38 Kini nipig Yesu mine kafan narmamə minə kaseriwək ye swatuk,
mhatərhav-pən yerkwanu kirik. Kini piraovin kirik, nhagin e Mata, rikir
Yesu yerkin agien miravən ye kafan nimə. 39 Pian a, naorahini e Meri.
Kini Meri ruə məkwətə-pən ipakə tuk nihu Yesu Yermaru, mamətərig
kin nəgkiarien minə kafan.[u] 40 Mərig Mata, kafan nətərigien ramvən pik
tuk norien nəviginien. Kafan wok rimoh in. Kini rivən mini-pən tuk Yesu
mimə, “Yermaru. ?Rhawor? ?Rikim raməsik mə ratuatuk uə nikam mə
pian e naorahik rapəh nasituyen irak tuk norien wok e, kini yo pisin əmə
yakamor. Her-pə kin pəh ruə masitu irak.”
41 Mərig Yesu Yermaru rini-pən tukun mimə, “Eh, Mata. Takpəh
nərig-pikien narimnar ripsaah məknei. 42 Mərig nar kirikianə əmə in nar
keikei. Kini Meri rorkeikei nar yame rhuvə rapita, kini to yakpəh min
nivəhsi-tayen.”[v]

---

[t] **10:32** Lifaet in pris kirik yame ramehuə ye temple. [u] **10:39** Jon 11:1; 12:2-3
[v] **10:42** Mat 6:33

Nəhuakien kape Yermaru
(Mat 6:9-15)

11 1 Nipig kirik, Yesu rimnaməhuak apa ikin kirik. Kini nipig
rimnəhuak ta, kafan kirik yermamə raiyoh In mə, "Yermaru,
hajoun-ru əmawə kin nəhuakien rəmhen kin yame Jon Baptaes
rimnhajoun kafan minə."
2 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nipig nakahamə taksəhuak,
takhani mhamə,
" 'Rimtawə ye neai, nhagim rəmərhakə, pəh narmamə tukhasiai Ik.
Pəh kafam narmaruyen tukruə mamarə.
3 Nipig mi-fam, vəh-si pə nəviginien kimi əmawə rəmhen tuk nipig e
towei.
4 Kini vəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəmawə meinai
kimawə yakhapəh nharaptərəkin tim-timien norien has yame
narmamə kasor irəmawə.
Pəh nipəhyen əmawə mə Setan tukrivəhsi-pə vəh-si-pə kimi əmawə
tamə yakhamir.' "

Tukamharpin ye nəhuakien
(Mat 7:7-11)

5-6 Kini rini-pən tuk əriə mə, "?Tukmə yermamə kirik ruə imam ikin
yenpig, tukmə nakəm nəviginien rirkək, kini takhawor pən iran mine?
Takvən imei ik kirik, mini-pən mimə, 'Yo kirik, vəh-si-pə nəviginien kirik,
pəh yakvən məvigin yermamə kirik kin yame rimasi-pən isok mitərhav-
pə imak ikin yenpig. Mərig nəviginien rirkək yame jakəvigin in kin.' 7 Kini
ik kirik tukrhorpin nəgkiarien kafam mimə, '!Ah! Amvən. Pəh nisigien
əmawə. Yaknəsapir kimawə kwajikovə minə. To yakpəh nərerien mivəhsi-
pre nəviginien kimik.' 8 Yakamni-pre tuk əmiə mə, nar apnapig mə in ik
əgkəp kirik, mərig kwən a ripəh norkeikeiyen mə tukrivəh-si-pre nəviginien
kimik. Mərig yakamni əfrakis mə tukmə nakamharpin ye naiyohyen, in
tukraməkeikei mərer mivəh-si-pre narimnar fam kimik yame nakorkeikei.
9 Kini ror məknakin, yakamni-pre tuk əmiə mə, saiyoh Kughen kin narimnar,
kini In tukrivəh-sipre kimi əmiə. Sarha kin, misəm. Səsik-əsik kwəruə, kini
pəh kwəruə tukrəhitə tuk əmiə. 10 Yakamni məknakin meinai narmamə
m-fam yamə mine kisaiyoh, tukhavəh. Kini narmamə yamə mine kasarha kin,
tuksəm min. Kini yamə mine kisəsik-əsik kwəruə, kwəruə tukrəhitə tuk əriə.
11 "Kini, kimiə tatə minə. Yermamə kirik aikin irəmiə yame tukmə tini
raiyoh kin kəməəm, mərig ravəhsi-pən snek uə, nikam? !Nikam! 12 ?Uə
tukmə nipig raiyoh kin kwənəhr man, mərig ravəhsi-pən milped[w] uə?

---

[w] **11:12** Nəgkiarien kape Gris ramni mə "skopion." Əm-ru footnote ye Luk 10:19.

!Nikam! 13 Kimiə naksahas pawk, mharkun nhavəh-si-pənien narimnar
huvə minə kimi jimiə minə. Mərig Rimtawə Kughen ye neai, kafan norien
rhuvə pik rapita norien kapəmiə, kini nəfrakisien, In tukrivəh-si-pre
Nanmin Kafan kimi narmamə yamə mine kisaiyoh kin."

Farisi minə kamhani mhamə Yesu ramor wok ye nəsaninien kape Setan
(Mat 12:22-30,43-45; Mak 3:20-27)

14 Kini nipig kirik, kwən kirik aikin yame nanmin has raməmir iran,
mamor in rameinein nəgkiarien. Kini Yesu rimnəko-ta nanmin has a
iran, kini kwən a ririkakun maməgkiar, kini narmamə kisakur pik kin.
15 Mərig narmamə tiksin kimnhani mhamə, "!Nikam! Rirkun nəko-tayen
nanmin has minə meinai rikwasig kin Setan, yemehuə kape nanmin has
minə."[x] 16 Mərig narmamə minə min tiksin aikin khamə tukharkun-ru mə
nəsaninien kafan ramsipkaa, kini misaiyoh In mə tukror nimtətien kirik
ye nəsaninien yame ramsipən ye rao ye neai.[y]
17 Mərig Yesu ruirkun ta nətərigien kapəriə kini mimə, "Nikam. Tukmə
narmamə ye kantri kirik kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, kini tuksoriah
kapəriə narəyen, kantri tukrimir. Kini rəmhen min kin yerkwanu kirik.
Tukmə narmamə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, rukwanu a to ripəh
narə-huvəyen. 18 Kini rəmhen min kin narmamə kape Setan minə, tukmə
iriə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, tukseikus-eikus min nimə kape
Setan. Norien kape Setan tukripəh niskaiyen. Tukrəsaah-əsaah mirkək.
Yakamni məkneikin meinai kimiə nakamhani mə yakaməko ta nanmin
has ye nəsaninien kape Bielsebul. 19 Kini kimiə minə min tiksin nakasəko-
ta nanmin has minə rəmhen kin yame yakamor. Mərig pa rimə kisəko ta
nanmin has minə e ye nəsaninien kape Bielsebul. Rhuvə mə iriə tukhani
neikuəyen ye nəgkiarien yame nakamhani mhamə yakaməko ta nanmin
has ye nəsaninien kape Bielsebul. 20 Mərig Yo yakəko-ta nanmin has minə
ye nəsaninien kape Kughen, ramhajoun mə narmaruyen kape Kughen
ruauə ta tuk əmiə. 21 Nipig yermamə yame nagheen rehuə, ravəhsi-pən
neipən kape narowaginien, mamərer matuk mamarha huvə tuk kafan
nimə, in, kafan narimnar ramswin huvə əmə. 22 Mərig tukmə yermamə
min kirik nagheen rehuə rapita min kwən a, ruə, miroh əriu minə,
miravən, mərig yermamə nagheen rehuə, in tukraməkeikei mapita, mivən,
mipik ta neipən kape narowaginien yame kwən a rimnəkupən mivən iran,
mamətigtə iran, mipik ta min kafan nautə mivən məwhai kimi kafan
narmamə minə.[z] [a]

---

[x] **11:15** Mat 9:34; 10:25 [y] **11:16** Mat 12:38 [z] **11:22** Ye stori e, Yermamə yame ramarha tuk nimə kafan, in e Setan. Yesu rəmhen kin yermamə nagheen rehuə rapita. Yesu rimnapita in, mirisi-ta nautə kafan. In e, rimnor huvə yermamə yame reinein nəgkiarien, meinai yarmhə raməmir iran. [a] **11:22** Kol 2:15

23 “Yermamə yame rɨpəh nɨkwasɨgien kɨn yo, in kafak tɨkmɨr. Kɨni
yermamə yame rɨpəh nofugɨnien narmamə mɨnə kafak, in raməko-ta
əriə kɨsaiyu rik rik.[b] 24 Nɨpɨg nanmɨn has raməta ye yermamə kɨrik,
in ramavən ye tɨpəvsɨk, mamarha kɨn ikɨn tukrapɨs ikɨn, mərɨg rɨpəh
nəmien. Kɨni in mamni mɨmə, ‘Pəh yakrerɨg pən ye kafak nimə yame
yɨmnamarə ikɨn kupan.’ 25 Nɨpɨg in rɨrerɨg-pə məm kafan nimə, kɨmnahiə
rɨpiə huvə, narɨmnar m-fam kamhaswin huvə. 26 Kɨni in ramvən mɨkɨr
mɨn nanmɨn has mɨnə iriə seven yamə mɨne kɨsahas pɨk mɨn rapita in.
Kɨni khavən mɨn imə mɨsarə mɨn ye nɨmraghien kape yermamə a. Kɨni
yermamə a, in apa kupən, kafan nɨmraghien rahas, mərɨg taktəkun ai
rɨmnahas pɨk rapita yame in kupən.”
27 Yesu raməgkiar hanə, məkneikɨn, piraovɨn kɨrik rokrən apomh mɨmə,
“Pəh Kughen tukrautə-pən kɨn kafan nɨhuvəyen kɨmi piraovɨn yame
rɨmneimək kɨn ik, mɨvəhsi-pre nah kɨmik.”[c]
28 Kɨni Yesu rɨmə, “Nəfrakɨs. Mərɨg Kughen tukrautə-pən kɨn kafan
nɨhuvəyen rapita kɨmi narmamə yamə mɨne kasərɨg kafak nəgkiarien
masor.”[d]

Nɨmtətien yame Kughen rɨmnor kupan ye nɨmraghien kape Jona, kɨni tukrɨpior mɨn ye Yesu

(Mat 12:38-42; Mak 8:12)

29 Kɨni narmamə kɨmnhauə mə tuksərɨg nəgkiarien kape Yesu; iriə
khapsaah. Kɨni Yesu rɨmə, “Kɨmiə narmamə e towei mɨne, kɨmiə naksor pɨk
təvhagə has. Kɨmiə naksorkeikei mə taksəm nɨmtətien pɨsɨn kɨrik. Mərɨg
tukmə ror Kughen tukrɨpəh norien nɨmtətien kɨrik irəmiə. Mərɨg tukror
əmə nɨmtətien kɨrikianə əmə yame rɨmnor kupən ye nɨmraghien kape
Jona.[e] 30 Rəmhen əmə kɨn yame nɨmraghien kape Jona rɨmnor nɨmtətien ye
nəsanɨnien kape Kughen kɨmi nəmə Nineve kupən. Ye norien a, in əmə mɨn
e, Yo, Ji Yermamə, nɨmraghien kafak tukror nɨmtətien ye nəsanɨnien kape
Kughen kɨmi narmamə e towei mɨne. 31 In apa kupən, kwin kape kantri
e Shipa[f], rɨmasɨ-pən isok muə mə tukrɨvəh nɨrkunien kape King Solomon
kupən. Mərɨg yo yakmauə, nɨrkunien kafak rapita King Solomon. Mərɨg
kɨmiə nakhapəh nɨsətərɨgien kɨn Yo. Mə tukmə nɨpɨg Kughen tukrəkɨr
narmamə iran, kwin a tukrərer mɨni-hah yamə mɨne kɨsarə e towei mɨne.
32 Kɨni ye nɨpɨg yame Kughen tukrəkɨr narmamə iran, nəmə Nineve mɨn
tuksərer mhani hah narmamə yamə mɨne kɨsarə e towei mɨne. Meinai iriə
kɨmɨsərɨg nəgkiarien kape Jona, mɨsarar ye nərɨgien kapəriə tuk təvhagə
has. Mərɨg Yo yakapita Jona, mərɨg kɨmiə nakhapəh nɨsətərɨgien kɨn Yo.”[g]

---

[b] **11:23** Luk 9:50 [c] **11:27** Luk 1:28,42,48 [d] **11:28** Əm-ru stori ye Luk 8:18-21.
[e] **11:29** Mat 16:4 [f] **11:31** Nakəm kwin kape kantri e Shipa ye 1 King 10:1-13.
[g] **11:32** Jona 3:5-10

Nikhakien kape laet
(Mat 5:15; 6:22-23)

33 Kini Yesu rimini mimə, “Yermamə kirik to ripəh nəsiə-pənien ye laet,
kini merkwaig kin, uə məskəmnaan kin besin. Nikam. Tukmə yermamə
rəsiə pən ye laet, tukraməkeikei miruk haktə ye kwənmhaan kape laet,
mə narmamə yamə mine tukhauə ye nəkwai nimə masəm nar.[h]
34 “Nikwai nimrim in rəmhen kin laet yame rawəhsi-pre nikhakien
ye nipram. Tukmə nikwai nimrim mir kirahuvə, rəmhen kin mə nipram
rukwar kin nikhakien. Mərig tukmə nikwai nimrim mir kwahas, rəmhen
kin mə nipram rukwar kin nəpignapien. 35 Kini ror məkneikin mə ik
takaməkeikei mamarha huvə tuk nikhakien ye nimraghien kafam, mə
takpəh nivənien ye nəpignapien. 36 Kini tukmə kafam nimraghien in
rukwar huvə kin nikhakien, nəpignapien tukrirkək əfrakis iram, kini
nikhakien in raməsia-pen huvə fam kafam nimraghien rəmhen kin yame
nikhakien kape laet raməsia-pen ik.”

Yesu rimnəgkiar skai kimi Farisi minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses
(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Kini Yesu rimnəgkiar ta, kini Farisi kirik ruə mini-pən tukun mimə
tukravən məvigin ye kafan nimə. Kini Yesu rauru-pən imə, məkwətə-pən
ye nikar tebol tuk nəviginien. 38 Kini Farisi rəm mə Yesu ripəh nəravyen
tuk nəviginien, rakur.
39 Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mə, “Kimiə Farisi minə nakhamə
ta mə tukmə naksaikwas ye narimnar, rəmhen kin kap mine tikiplet mə
kimiə takhahuvə, nəmkimik rirkək irəmiə. Mərig in apa imə, nəptigien
kin nar mine nahasien rukwar irəmiə. 40 !Kimiə naksarmar pik! ?Rikimiə
raməsik uə nikam mə Kughen e yame rimnor niprai yermamə iruə
rimnor min riki yermamə imə, uə? !Əwəh! 41 Mərig havəhsi-pən narimnar
kimi yavən has minə yerkin agien, kini narimnar fam apa iruə irəmiə
mine in apa imə tuksatuatuk mhahuvə.
42 “Mərig, !awi, kimiə Farisi minə! !Nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə!
Kimiə nakasəri-pən huvə loa yamə mine khamar əmə tuk əmiə tuk nəri-
pənien, rəmhen kin in e naksəri-pən loa yame ramni mə takasəkeikei
mhavəh kwesris mine onion[i] ye nəsimien vi mhavəhsi-pən kimi Kughen.

---

[h] **11:33** Mak 4:21; Luk 8:16 [i] **11:42** Yesu ripəh niniyen kwesris mine onion, mərig rimini nəviginien mir e “dill mine kumen”. Nimar nai yamə mine nəmiovriə ramapien huvə yame kiwəh-si-pən ye nəviginien. Loa ye Dut. 14:22-29; 26:12-15, mine Lev. 27:30-33 ramni mə tukaməkeikei kiwəhsi-pən nipar nəsimien vi kimi Kughen. Farisi minə kimisəri-pən huvə loa minə e, mərig kimnhapəh nisəri-pən huvəyen loa yame ramni mə tuksorkeikei Kughen mine narmamə. Loa e raməmir ye Dut. 30:16.

Mərig naksəpəh Loa yamə mine kasəkupən, iriə e, nakhapəh nisorien nar yame ratuatuk minə kimi narmamə, kini mhapəh nisorkeikeiyen Kughen. To nakpisəri-pən Loa yamə mine kasəkupən a, mipisəri-pən min Loa minə tiksin.

43 "Kimiə Farisi minə, nəmhəyen ehuə tukruə tuk əmiə meinai naksorkeikei mə takhavən misəkwətə əkupən əmə ye nimə kape nofuginien. Mine in apa ye maket, naksorkeikei mə narmamə tuksaowiə kin əmiə ye nisiaiyen.

44 "Kimiə Farisi minə, naksəmkimik rəmhen kin suranə ye yermamə yame rikinar rhorukin. Narmamə kasəriwək əsuun, miseinein kimnhavən ye kwənmhaan kape nimhəyen."

45 Kini yemhajoun kirik kape Loa kape Moses rini-pən tuk Yesu mimə, "Yhajoun. Nakni nəgkiarien minə e, mamoriah min əmawə kin."

46 Mərig Yesu rimə, "!Kimiə namhajoun kape Loa kape Moses! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə meinai kimiə nakhapik-pən nar pam minə kimi narmamə mə tukhapik. Mərig nakhapəh nhawəsi-pənien kwermimiə mə taksasitu irəriə tuk nipikien. 47 Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə. Meinai kimiə nakasor huvə pən marə marə ye suranə kape profet kape Kughen minə, mərig ripmiə minə atuatuk kimishopni əriə. 48 Naksor-pən huvə marə marə ye suranə kape profet kape Kughen minə, ramhajoun mə rikimiə ragien tuk nar yame ripmiə minə kimisor, in e kimishopni profet minə. 49 Kini tuk nar e, Kughen yame nirkunien kafan rehuə, ramni mimə, 'Yo jakher-pən kin kafak profet minə mine aposol minə tukhavən misəgkiar kimi əriə, kini mərig iriə tuksor nəmhəyen kimi tiksin, mishopni tiksin.' 50 Ror məknakin mə Kughen tukrəkir əmiə rəmhen kin mə kimiə atuk nimishopni profet minə m-fam kafan. Kini In tukror narpinien kimi əmiə tuk nimhəyen kapəriə. Iriə yame mine kimisarə ye nirikakunien kape tokrei tanə meriaji-pə ai taktəkun- 51 profet minə fam yame kimnhopni əriə ririkakun ye Ebel muə meriaji-pə Sekaraea, yame rimamhə ye Nimə Ehuə kape Kughen ye kwenimrhei tebol mine kwənmhaan rhakə.[j] Nəfrakisien mə kimiə e towei mine Kughen tukror narpinien kimi əmiə.

52 "Kimiə nəmhajoun kape Loa kape Moses. Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə, meinai kimiə nakharkun pawk swatuk yame Kughen rorkeikei, mərig nakhapəh nisəri-pənien, masərer əswasig kin narmamə yamə mine khamə tuksəri-pən."

53 Kini Yesu ritərhav ye nimə a, meriwək mamvən, kini nəmhajoun kape Loa minə mine Farisi minə, niemhaa rhai əriə. Ririkakun ye nipig a, kimisor tikmir iriə min. Misaiyoh-pən kin naiyohyen skai rehuə kimin 54 mə tuksəm nəgkiarien kirik kafan yame tukhani hah In iran.

---

[j] **11:51** Pəh nien mə Sekaraea e rim Jon Baptaes. Nakəm stori kape Sekaraea kupən ye 2 Kron 24:20-22.

Pəh norien mine nəgkiarien kapətawə tukror kirikianə
(Mat 10:19-20,26-33; 12:32)

12 1 Kini ye nipig a, narmamə khapsaah kimnhauə kirikianə, to
kipəh nəhueikin-famien əriə. Mərig narmamə kwənhapsaah
pik, kini mhasig-ta-sig-ta əriə minə. Kini Yesu ririkakun maməgkiar
kimi kafan narmamə minə, mimə, "Kimiə, takasərig əmiə tuk yis kape
Farisi minə, yis e in e nəgkiarien kapəriə rhuvə mərig nərigien kapəriə
rəmkimik. 2 Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig əpis,
kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin.[k] 3 Nəgkiarien yame
nakhani yenpig, tukərig yeraan. Nəgkiarien yame nakhani ye nəkwai
nimə, tukni-ərhav ye swatuk."

Kughen rorkeikei pik ətawə mamarha huvə tuk ətawə

4 Kini Yesu rimə, "Kafak narmamə minə, yakamni-pre tuk əmiə mə
takhapəh nhaginien kin narmamə yamə mine kharkun nhopniyen
nipraimiə, meinai kwasig ikin, to khapəh nisor-has-preyen nar kirik
kimi əmiə. 5 Mərig yakamni-ərhav yermamə e kimi əmiə mə ratuatuk
mə takhagin kin. Takasəkeikei mhagin kin Kughen, meinai tukmə In
rhopni yermamə kirik, In rirkun narakikin-pən-ien in apa ye nap ehuə.
Ǝwəh, nəfrakisien, yakamni-pre tuk əmiə mə takasəkeikei mhagin kin
Kughen. 6 Nar apnapig keihap in rikəskəh pik, kivəh nimrin kwaji mane
əmə, mərig Kughen ramarha huvə tuk əriə. 7 Kini nimraghien kapəmiə
rapita nimraghien kape keihap. Kini tukmə Kughen ramarha huvə tuk
keihap ramhajoun pən mə tukraməkeikei mamarha huvə əmiə rapita.
Nəfrakisien, nar apnapig nimar nikwənemiə in nar kəskəh, mərig Kughen
raməvheikin fam muirkun ta mə kuvhuun.[l]

8 "Kini yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yermamə kirik ramni-ərhav
nhagik ye nimri narmamə, Yo, Ji Yermamə, yo min jakni-ərhav nhagin
ye nimri agelo minə kape Kughen mə in kafak yermamə. 9 Mərig tukmə
yermamə ramni-ərhav ye nimri narmamə mə reinein Yo, Yo jakni-ərhav
min ye nimri agelo minə kape Kughen mə yakeinein min in. 10 Kini
yermamə yame ramni hah Yo, Ji Yermamə, Kughen rirkun nivəh-si
tayen narpinien ye kafan təvhagə hah. Mərig yermamə yame ramni hah
Nanmin kape Kughen, Kughen to ripəh nivəhsi-tayen narpinien kape
kafan təvhagə has.

11 "Kini tukmə kərip-ərhav əmiə ye nimə kape nofuginien, uə ye nimri
nəmehuə minə, uə ye nimri narmaru minə, mə tukharuk-pre nəgkiarien
has irəmiə, pəh kimiə takhapəh nisətərig-pikien mə takshawor-pən
iran mine mishorpin nəgkiarien kapəriə,[m] 12 meinai ye nipig atuatuk

---

[k] **12:2** Luk 8:17 [l] **12:7** Luk 12:24; Wok 27:34 [m] **12:11** Mak 13:11; Luk 21:12-15

a, Nanmin kape Kughen tukrhajoun əmiə kin naha nəgkiarien yame takasəkeikei mhani-ərhav."

Takhapəh nisətərig-pikien tuk nimoptanə mine nautə

13 Kini nəmə minə a kirik rini-pən tuk Yesu mimə, "Yhajoun. Rimik
ruamhə ta. Aweh. Uh riki piak mə tukrəwhai narimnar kape rimimru,
mivəhsi-pə yame rimimru ruini ta mə kafak."
14 Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, "Kafak yermamə. Yakirkək ye
nətərigien e kapəmiru tuk nəwhaiyen kapəmiru narimnar." 15 Kini mini-
pən tuk əriə mimə, "!Takasərig əmiə! Taksətapig kin əmiə mə takhapəh
nisəptigien kin nar. To yermamə kafan nautə rehuə pawk, mərig pəh nien
mə nautə in nuknei nimraghien."[n]
16 Kini rimini nuhpikinien kirik mimə, "Yermamə kirik, kafan nautə
ripsaah. Kini kafan nəsimien ramor kwənkwan rehuə. 17 Kini rikin
raməsik mimə, '?Jakhawor pən iran mine? Meinai kafak nimə ripəh
nəmhenien mə to yakətu-pən kafak nəsimien aikin.' 18 Kini rarar mimə,
'Rhuvə mə jakor məkneikin. Jakpik ta nimə minə e miwhirəkin min nimə
tiksin yame rehuə pik min, mətu-pən kafak nəsimien aikin, mine kafak
nautə. 19 Aikin, rikik tukraməsik mə kafak narimnar ripsaah rəmhen
tuk newk ripsaah. Kini jakapis kin norien narimnar, məvigin, mamnim,
mamərig əmə nagienien mamvən.' 20 Mərig Kughen rini-pən tukun mimə,
'!Ik nakeno-eno! Taktəkun əmə, tuk yenpig, nakmhə. ?Kini rhawor ye
kafam narimnar e yame nimnəwhai kəji?' 21 Kughen tukror məknakin
kimi narmamə yamə mine kasəwhai kəji nautə ripsaah mə kapəriə
əmə, mərig rikiriə ripəh nəsik-pikien norien huvə yamə mine Kughen
rorkeikei."[o]

Tukhapəh nisətərig-pikien tuk neipən mine nəviginien, meinai Kughen rorkeikei ətawə, mavəhsi-pə fam narimnar kimi ətawə

(Mat 6:19-21,25-34)

22 Kini Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Tuk nar a,
yakamni-pre tuk əmiə mə, takhapəh nisətərig-pikien tuk nimraghien
kapəmiə mə taksən naha. Kini takhapəh nisətərig-pikien tuk narimnar
kape nipraimiə mə '?Yakwəseinein mə jakhawəhsi-pən naha?'
23 Takhapəh nisətərig-pikien tuk narimnar minə e, meinai nimraghien
kapəmiə rapita nəviginien, kini nipraimiə rapita neipən. 24 Səm-ru man
minə. Khapəh nisəsimien, mhapəh nisarhakinien nəviginien, mhapəh
nisətu-yen nəriə nəviginien ye nəkwai nimə. Mərig Kughen raməvigin
əriə. !Mərig Kughen rorkeikei pik əmiə rapita yame rorkeikei man minə!
25 ?Tukmə nakətərig pik tuk nimraghien apomh kafam, nakirkun mə to

---

[n] **12:15** 1 Tim 6:9-10 [o] **12:21** Mat 6:19-20

rasitu iram nakarə min rəpomh uə? !Nikam! Norien kape nətərig-pikien
to ripəh nəsik-əpnis-pən-ien aoa kirikianə ye nimraghien kapəmiə.
26 ?Mərig tukmə nakseinein norien nar kəskəh a, mərig rhawor e
nakasətərig pik tuk narimnar pisin pisin ye nimraghien kapəmiə?
27 "Rikimiə tukraməsik jihi nai yamə mine kamhavus. Iriə khapəh
nisorien wok, mhapəh nhajirien kapəriə neipən. Mərig yakamni-pre tuk
əmiə mə King Solomon kupən, kafan nautə rehuə pawk, kafan neipən
rhuvə pawk, mərig ripəh nihuvə-pikien mapita jihi nai minə a. 28 Jihi
nai minə a kashaktə tuk nipig kwakwə əmə, kəni rikwamer kin, kivaan
əriə ye nap. Mərig Kughen ramor əriə kamhavən ye neipən huvə. ?Mərig
kimiə nakharkun mə Kughen tukrivəhsi-pre neipən kimi əmiə uə nikam?
!Əwəh! Kafak narmamə minə. Kapəmiə nhatətəyen in rəkəskəh əmə.
29 "Ripəh nihuvəyen mə rikimiə tukrivən pik tuk nəviginien mine
ninimien. Takhapəh nisətərig-pikien tukun, 30 meinai narmamə yamə
mine khapəh nishatətəyen ye Kughen, rikiriə ramvən tuk narimnar
minə a. Mərig Rimimiə rirkun narimnar yamə mine takamhavəh tuk
nimraghien kapəmiə. 31 Mərig taksor mə narmaruyen kape Kughen, pəh
in tukrərer əkupən ye nimraghien kapəmiə, kini Kughen tukrivəhsi-pre
narimnar kape nimraghien e ye tokrei tanə kimi əmiə.
32 "Kimiə e sipsip minə kafak, kimiə kwatiksin əmə, mərig takhapəh
nhaginien meinai Rimimiə rikin ragien pik mə In tukramarmaru irəmiə,
mamarha huvə tuk əmiə. Kini kimiə min taksarmaru kimiə min. 33 Taksor
salem kin kapəmiə narimnar, mhavəhsi-pən mane iran kimi yavən has
minə. Tukmə naksor məknakin, rəmhen mə naksor nitip kapəmiə yame
to ripəh nimətitien tuk nipig kirik. Misərəhu-pən nətərigien kapəmiə ye
narimnar yame rhuvə apa ye rao ye neai. Kini ikin aikin a, to yəkrəh
minə khapəh nhavən-pakəyen ikin, kini to ivn[p] minə khapəh nisəsien
narimnar aikin.[q] 34 Yakamni məkneikin meinai, ikin pukhaa kapəmiə
narimnar huvə minə kamhaswin ikin, rikimiə tukrivən ikin."

Narmamə kape Yesu tukasəkeikei masərer matuk tuk nirerig-pə-minien kafan

35 Kini Yesu rimə, "Takasərer matuk nipig mifam, rəmhen kin yame
nakamhawəhsi-pən neipən minə kape wok, uə rəmhen kin yame nakasarha
huvə tuk kapəmiə laet minə mə tukamhauək ye nipig mifam.[r] 36 Takasəkeikei
misəmhen kin yorwok minə kape yemehuə kirik yame ramsi-pən ye lafet
kape mared yame kimnor pə pə əmə. Tukmə rirerig-pən iman yerkwanu,
məsik-əsik tapig, taktəkun əmə kafan yorwok minə tuksəhitə ye tapig mhamə
tukruə imə. 37 Yorwok minə kafan yamə mine kasarha masərer matuk ye nipig

---

[p] **12:33** Nəgkiarien kape Gris ramni "Ikin aikin a, to popahuk ripəh nəsien narimnar aikin." [q] **12:33** Luk 18:22 [r] **12:35** Mat 25:1-13

yame yamehuə kapəriə ramuə, iriə tuksərig huvə. Nəfrakisien, yakamni tuk əmiə mə, yamehuə a in tukreiwaiyu mivəhsi-pən neipən kape yorwok əmə kirik, mokrən kin əriə mə tukhauə misəkwətə, kini in rarha huvə tuk əriə maməvigin əriə rəmhen kin mə in yorwok kapəriə. 38 Kini tukmə yamehuə ramuə pawk yenpig, uə ye kwəsum-niraanien, mərig yorwok minə kafan kasərer matuk əmə, kini in tukror huvə-pən pik kimi əriə.

39 "Kini kimiə takasəkeikei mharkun mə, tukmə yermamə kirik rirkun nipig atuatuk yame yəkrəh tukruə ye kafan nimə mə tukrəkrəh, kini in to ripəh napirien, mərig tukramərer matuk mamarha huvə tuk kafan nimə mə yəkrəh tukripəh nivənien imə.[s] 40 Kini kimiə, nipig mi-fam, takasəkeikei misərer matuk meinai Yo, Ji Yermamə, jakrerig pə min ye nipig yame kimiə nakseinein."

41 Kini Pita rimini-pən tukun mimə, "Yermaru. ?Nakamni-pə nuhpikinien e kapəmawə əmə, uə kape narmamə mi-fam?"

42 Kini Yesu Yermaru rimə, "?Pa e yorwok yame rirkun nar, kini mamor kafan wok ye nipig m-fam ye norien yame rhuvə? ?Kini yemehuə kirik to rivəh-si haktə pa nhagin mə in tukrameihuə ye yorwok minə kafan, mivəh-si-pən kapəriə nərokien, in e nəriə nəviginien? 43 Əwəh. Nipig yemehuə kape kwən a ramtərhav-pə, kini məm mə in ramor huvə kafan wok, kini in tukror huvə-pən kimi yorwok a. 44 Nəfrakisien, yakamni-pre tuk əmiə mə yemehuə in tukrivəhsi-haktə yorwok a mə tukruə mamehuə ye narimnar m-fam kafan.[t] 45 ?Mərig rhawor? Tukmə ror yorwok a rikin tukruh mimə, 'Kafak yamehuə ramor tan pən tuk nuəyen.' Kini mirikakun mamuh yorwok minə nipiraovin mine narman, mamvən, maməvigin, mamnim, mamapis. ?Kini yamehuə kafan tukrhawor? 46 Yemehuə kape kwən a tukritərhav-pə tukun ye nipig kirik yame in to ripəh nirkunien mipəh nərer matukien tukun. Kini Yermaru tukrərəpni, mərəsis-ərəsis, marakikin-pən imei narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien iran.[u] 47 Yorwok a yame ruirkun ta nəgkiarien kape yamehuə kafan, mərig ripəh norkeikeiyen mə tukrarer matuk mamor wok minə a, tukuh in, rərig nəmhəyen.[v] 48 Mərig yorwok yame ripəh nirkun-huvəyen nəgkiarien kape yamehuə, kini mamor narimnar yame ripəh natuatukien, yame tukraməkeikei mivəh narpinien iran, tukuh mar əmə in. Tukuh mar əmə yorwok e meinai yermamə yame Kughen rivəhsi-pən narimnar ripsaah kimin, in tukraməkeikei mor narimnar ripsaah. Kini yermamə yame kərəhu-pən narimnar ripsaah ye kwermin, tukaiyoh-pən kin narimnar rehuə tukun."[w]

Yesu raməwhai narmamə kafan minə mine narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien iran

49 Kini Yesu rimini mimə, "Yo yakwauə mə jakərəhu-pən nap ye tanimtanə, kini taktəkun ai, nap a to ripiuək ta; rikik ripiagien. 50 Mərig

---

[s] **12:39** Mat 24:43-44; 1 Tes 5:2 [t] **12:44** Mat 25:21,23 [u] **12:41-46** Mat 24:45-51
[v] **12:47** Jem 4:17 [w] **12:47-48** Mat 10:34-36

nipig ətən[x] kirik tukruə ye kafak nimraghien, kini rikik rəmhə tukun
meriaji nipig yame tukror infamien iran.[y] 51 ?Rikimiə raməsik mə
jakərəhu əmə nəmərinuyen ye tanimtanə uə? !Nikam! Pəh nien mə
yimauə mə jakərəhu nəmərinuyen, mərig yimauə mə jakor narmamə
kasəwhai əriə minə. 52 Kini taktəkun ai, tukmə narmamə kirkirip
yerkwanu kirik, kini tuksəwhai əriə minə, kisisər kirhek kiraru, kini
kiraru kawhek kisisər. 53 Rim narman tukshek nipikwarien minə kapəriə;
kini nipikwarien minə tukshek rimriə minə; kini nisin nipiraovin minə
tukshek nipiakwəskwəh minə kapəriə; kini nipiakwəskwəh minə tukshek
nisinriə minə; kini kuhu nipiraovin minə tukshek yasunriə minə. Kini
yasunriə minə tukshek kuhuriə minə."[z]

Tukasəkeikei mharkun niprai nimtətien yame Kughen ramor kimi ətawə
(Mat 16:1-4; Mak 8:11-13)

54 Kini Yesu rimini-pən tuk nukwao ehuə mimə, "Tukmə nakasəm
napuə rərer, nakharkun mə nəhig natukrip. 55 Kini tukmə nakasəm mə
nuwig ravus jihin, nakharkun mə nipig kape nəpan-əpanien ruauə pakə.
56 !Eh! !Kimiə nəmarpəkao has minə! Kimiə nakhamə nakharkun pik
nar, mharkun niprai nimtətien ye tokrei tanə mine ye neai, rəmhen kin
napuə, uə jihi nai minə. Mərig nakhapəh nharkunien niprai nimtətien e
yame Kughen ramor kimi əmiə ai taktəkun. 57 Takasəkeikei misəri-pən
swatuk yame ratuatuk mə taksəri-pən. 58 Tukmə yermamə kirik rimə
tukrərip ik ye nimri mirh, kini tukmə nakramə takwəriwək kwis miravən
ye nimri mirh, rhuvə mə takawəkeikei mwəkupən mwərəhu nəmərinuyen
tuk əmiru minə, tamə, rəukəkin ik mivən ye nimri mirh. Kini yamehuə
kape kot reighan-pən kin ik ye kwermi polis. Kini polis rirəh ik mivən
mətapig əsigin ik ye kalabus. 59 Kini yakamni-pre tuk ik mimə, tukmə ror
məknakin, to nakpəh napien ye kalabus meriaji takarpin fam."[a]

Sarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has, tamə nakhamhə

13 1 Kini ye nipig a, narmamə tiksin kimnhauə mhani-pən tuk Yesu
mə nəmə Galili tiksin kamhauh nar miragh minə mhamə tuksor
sakrefaes kin kimi Kughen, kini aikin, mobael minə kape gavman e
Paelat kimnhauə mishopni əriə.[b] 2 Kini Yesu rini-pən mimə, "?Rhawor?
?Nakhamə ta mə nimhəyen skai a yame rimivəh əriə ramhajoun

---

[x] **12:50** Nəgkiarien kape Gris ramni "Baptaes," mərig ikin e nipran ramni nipig ətən kirik.
[y] **12:50** Mak 10:38-39 [z] **12:53** Maeka 4:6 [a] **12:57-59** Mat 5:25-26 [b] **13:1** Narmamə kimisərig nəvsaoyen kin, mə gavman kape Paelat rimavən ye nimə rhakə kirik, mhopni narmamə ye nipig yame kimnhauə masəhuak, kisakur. Mə nar a gavman rimnor ramor naurisien.

pən mə iriə nəmə has rapita narmamə apnapig minə apa Galili uə?[c]
3 Nikam. Yakamni-pre tuk əmiə mə ripəh norien məknakin. Mərig tukmə
nakhapəh nisararien ye nətərigien kapəmiə ye norien has minə kapəmiə,
kini kimiə fam takpiasəkeikei mhamə. 4 Uə jakni min ye narmamə
iriə m-fam 18 yamə mine nimə apomh a yame kamni kimə Saeloam
rimamir mohtərəkin əriə, khamhə. ?Nakhamə ta mə nimhəyen skai yame
rimivəh əriə ramhajoun-pən mə iriə kisahas rapita narmamə apnapig
minə apa Jerusalem uə? 5 Nikam. Yakamni-pre tuk əmiə mə ripəh norien
məknakin. Mərig tukmə nakhapəh nisararien ye nətərigien kapəmiə ye
norien has minə kapəmiə, kini kimiə fam takpiasəkeikei mhamə."
6 Kini Yesu rimoh nuhpikinien kirik mimə, "Yermamə kirik rimihu nai
kirik e figtri, apa ye kafan nəsimien. Kini newk minə tiksin ruə mivən,
kini kwən a ramaiyu-pən məsiəkun, məm ripəh nikuəyen. 7 Kini mini-
pən tuk yermamə yame ramarha tuk nəsimien mimə, 'Ǝm-ru. Yimauə
məsiəkun kwənkwai figtri e miwəh newk kisisər, mərig yakpəh nəmien
kwənkwai nai kirik. Ǝrəru ta. Ripəh nəmhenien mə tukrərer əswasig
kin nimoptanə ye nəsimien.'[d] 8 Kini kwən yame ramarha tuk nəsimien
rhorpin nəgkiarien mimə, 'Yemasur. Pəh rivəh min ru newk kirikianə,
pəh jakikir-pən nimoptanə huvə kimin.[e] 9 Kini tukmə ramkuə ye newk
aikin, kini rhuvə əmə. Mərig tukmə ripəh nikuəyen, pəh kərəru ta.' "

Yesu rimnor huvə piraovin kirik ye Sabat

10 Kini ye Sabat kirik, Yesu rinaməvhag kimi narmamə apa ye nəkwai
nimə kirik kape nofuginien. 11 Kini piraovin kirik aikin yame nanmin
has rimnəmir-pən iran mivəh newk 18. Mor nimeitaan ramirpəvin ye
nipig mifam, to ripəh nərer-atuatuk-ien. 12 Kini Yesu rəm in, rokrən kin
mə tukrərer kupən ye narmamə, mini-pən tukun mimə, "Piraovin. Yo
yakwərisin ta kafam nəmhəyen, to ripəh niraptərəkin-minien ik." 13 Kini
Yesu rərəhu-pən kwermin mir iran, məkneikin rərer atuatuk mihuvə, kini
maməgnəgin Kughen.
14 Niemhaa rhai yermamə yame ramehuə ye nimə kape nofuginien,
meinai Yesu rimnor huvə pian a ye Sabat. Kini mini-pən tuk narmamə
minə mimə, "Nipig sikis kape norien wok kapəmiə. Nakharkun nhauəyen
ye nipig minə a pəh In ror huvə əmiə. Mərig ye Sabat, takhapəh
nhauəyen mə In tukror huvə əmiə."[f]
15 Kini Yesu Yermaru rini-pən tuk əriə mimə, "!Kimiə nəmarpəkao hah
minə. ?Kimiə pa nhagin ramrisin kafan dongki mine kao ye Sabat, mə
tukrəsig mivən mə tukrinim nu? Mə kimiə m-fam naksor wok məkna.[g]
16 Kini ye norien əmə a in a, ratuatuk əmə mə yo jakrisin pian e ye

---

[c] **13:2** Jon 9:2 [d] **13:7** Luk 3:9 [e] **13:8** 2 Pita 3:9,15 [f] **13:14** Eks 20:9-10; Dut 5:13-14
[g] **13:15** Luk 14:5

nəmhəyen kafan, mivəh miragh in ye Sabat. Pian a, in kwənərəus kirik kape Ebraham, kini Setan rimirkwəji ətərəkin in kape newk 18.”
17 Yesu raməgkiar məknei, kafan tikmir minə kimisauris. Kini narmamə mifam, rikiriə ragien tuk wok huvə yamə mine Yesu ramor irəriə.

Narmaruyen kape Kughen ramehuə ye nəsaninien kafan
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Kini Yesu rimini mimə, “?Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin naha nhagin? ?Jakni naha nhagin riumhen? 19 Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin kwənkwai mastad, kini yermamə kirik rimivəh mihu ye kafan nəsimien. Kini kwerun rhaktə mehuə, kini man yerpirig minə kamhauə masor-pən nimairiə ye rəgrəgin.”
20 Kini mamni min mimə, “Jakamhajoun narmaruyen kape Kughen mimə riumhen naha? 21 In rəmhen kin yis kirik yame piraovin kirik ramərap-pən ye flaoa yame kamor-pən ye besin ehuə, kini rher əpu fam flaoa raməsiis mamehuə.”

Swatuk kəskəh
(Mat 7:13-14,21-23)

22 Kini nipig Yesu rimnəriwək mamvən Jerusalem, maməwhag kimi narmamə ye taon ehuə minə mine yerkwanu minə. 23 Kini kwən kirik raiyoh-pən In mimə, “Yermaru. ?Kughen tukrivəh miragh narmamə kwatiksin əmə uə?”
Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, 24 “Yakamni-pre tuk əmiə mə kimiə takasəkeikei misarkut pik mhamə takhavən misauru-pən ye kwəruə yame rəkəskəh, meinai narmamə khapsaah kisarkut mhamə tukhavən imə, mərig to khapəh nhavənien. 25 Mərig tukmə Yermamə, yame kafan a nimə, tukrərer mətapig ye kwəruə kafan, kini kimiə yamə mine nakhapəh nisauru-pən-hanəyen ye kwəruə, takasərer iruə masəsik-əsik tapig mhamə, ‘Yermaru. Ǝhitə ye kwəruə tuk əmawə.’ Mərig əmə jakni mimə, ‘!Ah! Yakeinein əgkəp əmiə.’[h] 26 Kini kimiə taksokrən mhamhə, ‘Yermaru. Kitawə kimisəvigin kwis. Kini Ik nimnhajoun əmawə apa iməmawə ikin.’ 27 Mərig Yo jakni mimə, ‘Yo yakamni-pre tuk əmiə mimə, yakeinein əgkəp əmiə. Kimiə m-fam yor təvhagə has minə. !Havən isok tuk Yo!’[i] 28 Ye nipig a, kimiə taksəm Ebraham mine Aesak mine Jakob mine profet kupən minə kasarə ye rao ye neai ikin Kughen ramarmaru ikin, mərig kimiə takasərer iruə, kini tukarak-ərhav kin əmiə, takasasək, misokwəruə, masərig rahah.[j] 29 Kini narmamə tukhasi-pirə, mhasi-fiak, mhasi-prah, mhasi-pihiu, mhavən misəkwətə misəvigin ye rao ye neai yame Kughen ramarmaru ikin.[k] 30 Kini rhuvə mə takharkun mhamə

---

[h] **13:25** Mat 25:10-12 [i] **13:27** Sam 6:8 [j] **13:28** Mat 8:11-12 [k] **13:29** Sam 107:3

narmamə minə e kasəkupən tukpihauə mhakwasig, kini yamə mine kamhakwasig tukpihauə mipisəkupən.”[l]

Yesu rikin rəpou tuk nəmə Jerusalem
(Mat 23:37-39)

31 Kini ye nipig a, Farisi minə tiksin kimnhauə mhani-pən tuk Yesu mhamə, “!Eh! Rhuvə mə takitərhav eikin e mamvən, meinai Herod rorkeikei mə tukrhopni Ik.”
32 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Herod in yor kiko iko rəmhen kin kuri aparu yame ramən nar mirə. Takhavən mhani-pən tukun mə Yo yakmə, ‘Əm-ru. Nipig kwakwə əmə aikin ramarə, yame Yo jakəko ta nanmin has minə ye narmamə, kini mor huvə nimhəyen kape narmamə. Kini nipig kisisər ror infamien, kini jakərkin kafak wok.’ 33 Nar apnapig əmə Herod rimə tukrhopni yo, mərig Yo jakaməkeikei məri-pən kafak swatuk mamvən ai taktəkun mine tikianakwamer mine tuknahu mivən mitərhav-pən Jerusalem, meinai ikin əmə aikin a kamhopni profet kape Kughen minə ikin. 34 !Aweh, nəmə Jerusalem, nəmə Jerusalem! Kimiə nakashopni profet minə kape Kughen. Kini narmamə yamə mine Kughen rimnher-pre kin əriə tuk əmiə, nakwəsarkwhopni fam əriə kin kapier apig. Nipig ripsaah yakorkeikei mə jakəpkəfugin əmiə maməm huvə əmiə rəmhen kin yame man ramauu tini minə, mərig kimiə nakasəpəh. 35 Mərig kimiə nakharkun mə Kughen rimnəpəh əmiə. Kini yakamni-pre tuk əmiə mə to nakhapəh nisəm-minien Yo mhavən miseriaji takhani mhamə, ‘Pəh kivəh-si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru.’ ”[m]

Yesu rimavən imei Farisi kirik

14 1-2 Ye Sabat kirik, Yesu rimavən ye nəkwai nimə kape yemehuə kirik kape Farisi minə mə tuksəvigin. Kini apa Yesu ramkwətə ikin, kwən kirik ramhə kin nəmhəyen e kəsis ramkwətə ipakə tukun. Kini narmamə kimisəm Yesu mə tukrhawor. 3 Kini Yesu raiyoh-pən nəmhajoun minə kape Loa kape Moses mine Farisi minə mimə, “?Rhawor? ?Loa rameighan kin mə yermamə kirik rirkun nivəh-miraghien narmamə yamə mine kamhamhə kamhamragh min ye Sabat uə nikam?”[n] 4 Mərig iriə khapəh nisəgkiarien. Kini Yesu rirap kwən a mor huvə min nipran, mher-pən kin ramvən.
5 Kini mini-pən tuk əriə mimə, “?Tukmə kimiə kirik, kafan kwajikovə[o], uə kafan kau rivə-ərhav pikin ye nəkwai nimir ehuə ye Sabat, kini tukrhawor? In tukraməkeikei mivən mirəh-sihaktə aihuaa əmə. ?Pa e

---

[l] **13:30** Luk 14:9; Mak 9:35; 1 Kor 4:9; Mat 20:8 [m] **13:35** Sam 118:26; Mat 21:9; 23:39; Mak 11:9-10; Jon 12:13 [n] **14:3** Luk 6:9 [o] **14:5** Kopi akwas tiksin kape Niutesteman khapəh nhaniyen “kwajikovə” mərig kamhani “dongki.”

irəmiə in to rɨpəh norien məkneikɨn? Rɨrkək.”[p] 6 Kɨni nəgkiarien kapəriə
rɨrkək.
7 Kɨni Yesu rɨmnəm narmamə tɨksɨn yame kɨmnokrən kɨn əriə tuk
nəvɨgɨnien a, kɨni khauə imə mɨsorkeikei mə tuksəkwətə kupən ye
narmamə, ye kwənmhaan kape nɨsiaiyen. Kɨni Yesu rɨni-pən nuhpɨkɨnien
tuk əriə mɨmə, 8 “Tukmə yermamə rokrən kɨn ik mə takvən tuk
nəvɨgɨnien kɨrik kape narkurəkien, takpəh nɨvənien məkwətə kupən ye
kwənmhaan kape nɨsiaiyen. Tamə yermamə kɨrik in yerpɨrɨg pɨk rapita ik
ruə,[q] 9 kɨni yamehuə kape nimə tukrɨni-pre tuk ik mɨmə, ‘Ǝta. Pəh kwən
e tukrəkwətə-pre ikɨn en.’ Kɨni takauris meinai takaməkeikei mɨvən
məkwətə yetanə, ikɨn kɨpəh nɨsiaiyen əjir ikɨn. 10 Mərɨg tukmə yermamə
kɨrik ramokrən kɨn ik mə takvən məvɨgɨn ye lafet kɨrik, kɨni rhuvə mə
takvən məkwətə-pən ikɨn kɨpəh nɨsiaiyen əjir ikɨn. Tukmə ror yamehuə
kape nimə tukruə mɨni-pre tuk ik mɨmə, ‘Yo kɨrik, yuvən məkwətə kupən
ye narmamə, ye kwənmhaan kape nɨsiaiyen.’ Ramni-pre məkneikɨn
tuk ik, mɨvəhsi-haktə nhagɨm ye nɨmrɨ narmamə mɨ-fam apa imə.
11 Yakamni-pre məknai meinai yermamə yame ravəhsi-haktə atuk in mə
tukreihuə, Kughen tukrɨvəhsi-əhu in. Mərɨg yermamə yame ravəhsi-əhu
atuk in, Kughen tukrɨvəh-sihaktə in tukreihuə.”[r]
12 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk yemehuə kape nimə mɨmə, “Kɨni tukmə
nakamor nəvɨgɨnien ehuə kɨrik yenpɨg uə yeraan, takpəh nokrənien kɨn
ik mɨnə tɨksɨn, mɨne piam mɨnə, mɨne kafam kwənərəus mɨnə, mɨne
narmamə yamə mɨne kapəriə nautə rehuə yame mɨne kɨsarə ɨpakə tuk ik.
Tamə, iriə kɨsokrən mɨn kɨn ik mə takvən məvɨgɨn kɨmiə miriə, mɨsarpɨn
tai nar yame nɨmnor irəriə. 13 Mərɨg tukmə nɨpɨg nakmə takor lafet kɨrik,
takaməkeikei mamokrən kɨn yavən has mɨnə, mɨne narmamə yamə mɨne
nɨkariə rɨmhə, mɨne nɨmrɨn pɨs mɨnə, mə tukhauə nakasəvɨgɨn kwis
kɨmiə miriə. 14 Iriə to khapəh nɨsarpɨn-preyen tai norien a, mərɨg Kughen
tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen kɨm ik. Kɨni ye Nɨpɨg Kwasɨg, nɨpɨg
narmamə yamə mɨne kɨsatuatuk tukhamragh mɨn, kɨni Kughen tukrərok
ik iran.”[s]

Yesu rɨmɨni nuhpɨkɨnien kape nəvɨgɨnien ehuə
(Mat 22:1-10)

15 Kɨni iriə kɨrik aikɨn raməvɨgɨn, mamərɨg nəgkiarien a, kɨni mɨni-
pən tuk Yesu mɨmə, “!Nar huvə kɨrik e, nɨvənien apa ye rao ye neai, ikɨn
Kughen ramarmaru ikɨn, maməvɨgɨn ye lafet ehuə kafan!”[t]
16 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tukun mɨmə, “Nɨpɨg kɨrik, yermamə kɨrik
rɨmə tukror nəvɨgɨnien ehuə kɨrik kafan, kɨni markupɨg, mɨni-pən tuk

---

[p] **14:5** Mat 12:11; Luk 13:15 [q] **14:8** Prov 25:6-7 [r] **14:11** Mat 23:12; Luk 18:14
[s] **14:14** Jon 5:29 [t] **14:15** Luk 13:29

narmamə khapsaah mə tukhauə misəvigin kwis iriə min. 17 Kini rinor
ta nipig kape nəviginien, mher-pən kin kafan kirik yorwok mə tukrivən
mini-ərhav pən tuk narmamə yame rimnokrən-ta kin əriə mimə, 'Hauə
misəvigin, meinai yaknor apnəpeinə ta ye nəviginien.'
18 "Mərig iriə m-fam kimisəpəhs-pən, mhamə to iriə khapəh nhavənien.
Kirik rimnəkupən mini-pən tukun mimə, 'Eh. Ni-pən tuk kafam yemehuə
mə to yakpəh nurəyen. Yimivəh nimri nimoptanə kirik, kini jakaməkeikei
mivən məsiəkun.' 19 Kini kirik min rimə, 'Eh. Ni-pən tuk kafam yemehuə
mə to yakpəh nurəyen. Yimivəh nimri kau ten, kini jakaməkeikei mivən
məm pi pom wok minə kapəriə.' 20 Kini kirik min rimə, 'Eh. Ni-pən tuk
kafam yemehuə mə yimnarkurək pə pə əmə, to yakpəh nurəyen.'[u] 21 Kini
yorwok rimauə mini-əsah pən tuk kafan yemehuə. Kini yemehuə ai rikin
rəmhə pik, kini mini-pən tuk kafan yorwok mimə, 'Ita. Yuvən aihuaa, apa
ye swatuk mine ikin minə tiksin ye taon a məm yavən has minə, mine
narmamə nikariə rimhə, mine nimrin pis minə, mine yamə mine nihuriə
rahas, mikir əriə, mhauə.' 22 Kini in ror nar a yame yemehuə rimini-pən
tukun, kini mirerig-pə mini-pən mimə, 'Yemehuə. Narimnar fam yame
nimini, yo yaknor fam. Mərig nəviginien rehuə aikin, kini nimə rəmhen
min tuk narmamə tiksin.' 23 Kini yemehuə rimini-pən tuk yorwok mimə,
'Ita. Yuvən ye swatuk, mine ikin minə fam iruə ye taon. Yuvən məkeikei
kimi narmamə mə tukhauə imə. Nimə e kafak tukraməkeikei mukwar
huvə. 24 Mərig yakamni-pre tuk ik mə narmamə yamə mine yimnokrən
kin əriə maməkupən, iriə to khapəh nisən-əsigəvinien nəviginien kirik
kafak.' "

Yermamə kape Yesu tukrərəhu kupən Yesu ye nimraghien kafan

25 Narmamə khapsaah pik kamhakwasig kin Yesu ye swatuk, kini
In rarar mini-pən tuk əriə mimə, 26 "Tukmə yermamə kirik rorkeikei
mə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei mivəh Yo yakəkupən ye kafan
nimraghien. In tukraməkeikei morkeikei Yo rapita rimni mine nisini,
mine kafan piraovin, mine tini minə, mine piauni minə, mine nowini
minə, mine in atuk. Tukmə ripəh norien məkneikin, in ripəh nəmhenien
mə tukruə rəmhen kin kafak yermamə.[v] 27 Kini tukmə yermamə ripəh
neighanien kin mə tukhopni in tuk nhagik, uə ripəh norien nəkwak, in
ripəh nəmhenien mə tukruə rəmhen kin kafak yermamə.
28 "Tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukrivhirəkin nimə apomh kirik, in
tukraməkeikei mokupən məkwətə, mirkun huvə mane ye narimnar minə,
məm-ru mə kafan mane rəmhen uə nikam. 29 Tamə ririkakun mor nuknen,
meinein norien infamien iran, narmamə tuksarh iakei iran 30 mhamə,
'Əm-ru. Kwən a rimirikakun əmə kafan nimə. Mərig reinein norien

---

[u] **14:20** 1 Kor 7:33 [v] **14:26** Luk 9:23

infamien iran.’ 31 Kini tukmə king kirik, kafan mobael, iriə ten taosen
əmə, tukmə rərig nəvsaoyen mə king pisin kirik min yame kafan mobael
minə twenti taosen kamhauə mə tuksarowagin iriə min, kini in to ripəh
nivən-aihuaayen ye narowaginien. Kwasig ikin ramvən tuk narowaginien,
tukraməkeikei məkwətə, mirkun huvə mə in rirkun napitayen tikmir
minə a uə nikam. 32 Tukmə rirkun mə to ripəh napitayen, tukraməkeikei
mher-pən kin narmamə tiksin khavən masəm kafan tikmir minə tiksin
nipig khapəh hanə nhauəyen ipakə tukun, misərəhu nəmərinuyen. 33 Kini
ye norien kirikianə əmə min, kimiə takasəkeikei misəkwətə misəm huvə
nimraghien kapəmiə. Tukmə yermamə kirik ripəh norkeikeiyen mə
tukrəpəh narimnar fam kafan mikwasig kin Yo, in ripəh nəmhenien mə
tukruə rəmhen kin kafak yermamə.
34 “Nigar in nar huvə kirik. ?Kini mərig tukmə nigar rəhiu pik,
tukhawor kor rhekin min?[w] 35 Ripəh nəmhenien tuk nar kirik.
Tukarakikin əmə. Tukmə kimiə narmamə yame nimətirgimiə rarə, sətərig
huvə kin nəgkiarien e.”

Nuhpikinien ye sipsip yame rimnerwei
(Mat 18:10-14)

15 1 Ye nipig a, narmamə khapsaah yamə mine kasərer tuk mane
kape takis, mine yor təvhagə has khapsaah kimnhauə mə
tuksərig nəgkiarien kape Yesu. 2 Kini Farisi minə mine nəmhajoun kape
Loa kape Moses kimnhani hah Yesu mhamə, “Ah. Kwən a, rikin rorkeikei
mə yor təvhagə hah minə tukhavən misəm, kini misəvigin kwis.”[x]
3 Ror pən, Yesu rimini nuhpikinien kirik mimə, 4 “?Kimiə pa nhagin,
kafan sipsip wan handred, kini kirikianə ramerwei, mərig rikin rapəh
nəsikien? Tukmə kimiə kirik kafan sipsip rimirkək məknakin, kini in
tukraməkeikei mipəh kafan naenti naen sipsip kasən mənvhirik masərer
apa ripiəpiə ikin, kini in tukrivən marhakin yame rimnerwei meriaji
məm.[y] 5 Kini nipig tukrəm, kini rirəhsi-haktə mərəhu-pən ye nuran,
kini rikin tukragien. 6 Kini nipig tukmə rajiərhav-pə yerkwanu, in
tukraməkeikei mokrən kin in minə tiksin, mine narmamə yamə mine
kasarə ipakə tukun, kini mini-pən tuk əriə mimə, ‘Hauə, kisagien kwis,
meinai yimnəm min kafak sipsip yame rimnerwei.’ ”
7 Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, “Yakamni-pre tuk əmiə mə,
rəmhen əmə kin apa ye rao ye neai. Tukmə yor təvhagə hah kirikianə
rarar ye kafan nərigien mivən tuk Kughen, kini nagienien apa ye rao ye
neai tuk kwən a in rehuə, rapita nagienien tuk narmamə naenti naen
yamə mine kisatuatuk mhapəh nisorien nar has kirik yame tukasəkeikei
misarar ye nərigiein kapəriə tukun.”

---

[w] **14:34** Mat 5:13; Mak 9:50 [x] **15:2** Luk 5:30 [y] **15:4** Esik 34:11,16; Luk 19:10

Nuhpikinien ye mane yame rimirkək

8 Kini Yesu rarə mini min mimə, “Tukmə piraovin kirik kafan silva
mane ten, kini kirik rirkək. ?Kini tukrhawor? Tukrəsiə pən ye laet mahiə
marhakin huvə apa imə mivən meriaji məm. 9 Kini nipig tukrəm mane a,
in tukrokrən kin in minə tiksin mine narmamə yamə mine kisarə ipakə
tukun, mini mə, ‘Hauə kisagien kwis, meinai yaknəm mane apa kafak
yame rimirkək.’ ”
10 Kini nipig Yesu rimnor infamien ye niniyen nuhpikinien, mini-pən
tuk əriə mimə, “Kini yakorkeikei mə jakni-pre tuk əmiə mə, ye norien
kirikianə əmə min, agelo minə kape Kughen kisagien pik ye nipig yor
təvhagə has kirikianə ramarar ye kafan nərigien mamvən tuk Kughen.”

Nuhpikinien ye ji yermamə kirik yame rimnerwei

11 Kini Yesu ramrirpin nəgkiarien mamni mimə, “Yermamə kirik, tini
yerman kiraru. 12 Kini yame rəkəskəh iran rini-pən tuk rimriu mimə,
‘Rimik. Ǝwhai nautə minə kafam, mivəhsi-pə kafak ai taktəkun.’ Kini
rimriu rəwhai kafan narimnar mivəhsi-pən kimi əriu. 13 Kini rapəh norien
tu, tini yame rəkəskəh rirəh kafan, mivən, mor salem kin, kini mivəh
mane ye nautə minə a, mitərhav imərią ikin, mivən ye tanə pisin kirik min
isok. Kini aikin a rimnoriah kafan mane ehuə ye norien yamə mine ravi
nərigien kafan, mamvən mamvən. 14 Kini nipig kafan mane rimirkək fam,
nikumhə ehuə rimavən piəpią ye tanə a. Kini nikumhə rinaməs min kwən
a; nan nəviginien ruirkək. 15 Kini rivən mamor wok kimi kwən kirik aikin,
kini kwən a rher-pən kin mə tukrivən maməvigin kafan pukəh minə.
16 [Kini nikumhə rimnəs pik], rikin rivən tuk nəviginien ne pukəh minə,
mərig yermamə kirik rirkək mə to riwəhsi-pən nəviginien kirik kimin.
17 Kini rikin rarə min, mamətərig mə, ‘Eh. Taktəkun ai, yorwok minə kape
rimik, nəriə nəviginien rehuə rapita, mərig yo yakamarə ikin e, pəh nien
mə tuktu, yakəmkərəv mimhə. 18 Pəh yaktərhav ikin e, mirerig-pən tuk
rimik, kini mini-pən tukun mimə, “Tatə. Yo yimnor təvhagə has kimik
mine Kughen.[z] 19 Taktəkun ai, yakpəh nəmhenien mə takokrən kin yo
mə narim e yo. Mərig okrən kin yo rəmhen əmə kin yo yorwok əmə kirik
kafam.” ’ 20 Kini rarar, meriwək, mamvən mə tukrəm kafan tatə.
“Kini ramuə hanə isok, kafan tatə rimnarha-pən məm, kini rikin rehuə
tukun, raiyu, mivən məutəru, mamagien tukun. 21 Mərig tini rini-pən
tukun mimə, ‘Tatə. Yo yimnor təvhagə has kimik mine Kughen. Taktəkun
ai yakpəh nəmhenien mə takokrən kin yo mə narim e yo.’
22 “Mərig kafan tatə rokrən kin kafan yorwok minə mini-pən tuk əriə
mimə, ‘!Eh! Havən aihuaa mhavəh kot yame rhuvə pik rapita, mhauə

---

[z] **15:18** Sam 51:4

mɨsarkaoh-pən kɨmin, kɨni mhavəh ring mhauə mhavəsi-pən ye kwermɨn.
Kɨni mhavəh sandel mhauə mhavəsi-pən ye nɨhun. 23 Kɨni mharəh kau e
yame rəsiis-əsiis, mhauə mhauh, pəh kɨsor kwis lafet kɨn kɨtawə narɨk,
24 meinai narɨk e, rəmhen kɨn mə ruamhə ta, mərɨg taktəkun ai in
ruəmragh mɨn. In rɨmnerwei, mərɨg yaknəm mɨn in.' Kɨni iriə kɨsor lafet.[a]
25 "Kɨni ye nɨpɨg a, tɨni yame rehuə, in apa yerki nəsimien. Kɨni ye
nɨpɨg ramuə muə ipakə tuk yerkwanu, kɨni mərɨg narmamə kasəni nɨpe,
masor danis. 26 Kɨni rokrən kɨn yorwok kɨrɨk ruə maiyoh in mɨmə, '!Eh!
?Naha e narmamə kasor?' 27 Kɨni rɨni-pən tukun mɨmə, 'Naorahim ruauə,
kɨni kafam tatə rɨmoh kau kɨrɨk yame rəsiis-əsiis, meinai naurahim
rɨrerɨg-pə mɨn, kɨni in rəsanɨn əmə.'
28 "Kɨni piauni yame rehuə, rɨkin rɨmhə, kɨni mɨmə, 'To yakpəh
nɨvənien imə.' Kɨni kafan tatə rɨtərhav-pə iruə maməkeikei kɨmin mə
tukrɨvən imə. 29 Mərɨg rɨni-pən tuk kafan tatə mɨmə, 'Əmru. Kɨmwarə
newk rɨpsaah, kɨni yakamor wok ikɨn e rəmhen kɨn yorwok kɨrɨk kafam,
kɨni mɨpəh nəsɨkien nəkwam. ?Mərɨg rhawor, tatə? Nɨmɨpəh nɨvəsi-pəyen
nar kəskəh kɨrɨk kɨmi yo rəmhen kɨn nəni, mə jakor nəvɨgɨnien kɨrɨk
kɨmawə yo mɨnə tɨksɨn. 30 Mərɨg narɨm a yame rɨmnoriah fam kafam
nautə tuk nərokien piraovɨn kape swatuk, kɨni nɨpɨg rɨrerɨg-pə yerkwanu,
kɨni nakarar muh kau kɨrɨk yame rəsiis-əsiis mamor lafet kɨn kafan.'
31 "Kɨni kafan tatə rɨni-pən mɨmə, 'Narɨk. Nɨpɨg m-fam kɨrau mik
kwarə. Kɨni narɨmnar kafak kafam. 32 Mərɨg ratuatuk əmə mə tuksor lafet
e mɨsəvɨgɨn meinai naorahim e rəmhen mə ruamhə ta, mərɨg taktəkun ai
in ruɨmragh mɨn. In rɨmneirwei, mərɨg taktəkun ai kwəsəm in.' "

Nuhpɨkɨnien ye manaja yame ramor norien yame riko-iko

16 1 Nɨpɨg kɨrɨk, Yesu rɨni-pən tuk kafan narmamə mɨnə mɨmə,
"Yermaru kɨrɨk, kafan nautə rɨpsaah, kɨni in mɨvəh manaja kɨrɨk
muə yame ramehuə ye kafan yorwok mɨnə. Kɨni yorwok mɨnə tɨksɨn
khauə mharuk-pən nəgkiarien has ye manaja a kɨmi yermaru mhamə,
'!Eh! Kwən a ramoriah kafam narɨmnar.' 2 Kɨni rokrən kɨn kwən a ruə
raməgkiar kɨmin mɨmə, '!Eh! ?Naha nəgkiarien yakərɨg kamni iram?
Yakorkeikei mə takvəh fam nəgkiarien mɨnə kape wok kafam, muə,
meinai taktəkun ai jakher ye-rhav kɨn ik.'
3 "Kɨni manaja a rɨmavən, mamətərɨg kɨn mɨmə, 'Aweh. Kafak yermaru
rorkeikei mə tukrher ye rhav kɨn yo, kafak wok tukrɨrkək. ?Kɨni jakhawor pən
iran mɨne? Nagheek rɨpəh nəmhenien mə to yakɨkɨr nɨmoptanə [mɨvəh mane
iran], kɨni yakauris pɨk tuk nawəyen kɨn mane tuk narmamə. 4 !Eh! Taktəkun
ai yakɨrkun naha nhagɨn yame jakor, pəh narmamə tukhakɨr yo mhavən
imərɨə ikɨn masarha huvə tuk yo nɨpɨg kafak yermaru tukrher ye-rhav kɨn yo.'

---

[a] **15:24** Efes 2:1,5

5 “Kini manaja rimavən mokrən kin narmamə yamə mine kasor kaon kimi
yermaru khauə kirikianə kirikianə. Kini rini-pən tuk yermamə yame rimnəkupən
muə mimə, ‘?Ik nimnor kaon kimi yermaru ye naha?’ 6 Kini kwən a rini-pən
tukun mimə, ‘Yimipik dram kape nehe olif iriə m-fam wan handred.’ Kini
yemehuə rini-pən tuk kwən a mimə, ‘In əmə e nəkwəkwə kape kaon kafam.
Ǝkwətə aihuaa əmə ru, mirai-pən əmə fifti dram ye kafam nəkwəkwə.’
7 “Kini rini-pən min tuk kwən kirik mimə, ‘?Ik nimnor kaon kin naha?’
Kini rimə, ‘Yimnor kaon kin wan taosen bag wit.’ Kini manaja rimə, ‘Vəh
nəkwəkwə kape kaon kafam, kini mirai-pən əmə eit handred bag wit.’
8 “Kini kwasig ikin, yermaru kape manaja aperə rimnərig nəvsaoyen kin,
marar məgnəgin in tuk kafan norien kape neikuəyen mə in tukrəm huvə atuk in.
Norien e ramhajoun mə narmamə ye tokrei tanə, kharkun norien bisnes irəriə
minə, mərig narmamə kape nikakien khapəh nharkun-huvəyen norien minə kape
tokrei tanə. 9 Kini yakamni-pre tuk əmiə mə, sasitu huvə ye narmamə kin mane
kape tokrei tanə mə iriə tukhauə kimiə minə tiksin. Kini nipig mane kape tokrei
tanə tukrirkək, kini Kughen tukrivəh əmiə mivən apa ye rao ye neai yame ramarə
kape rerin.
10 “Tukmə yermamə yame rirkun narha-huvəyen tuk nar kəskəh kirik rirkun
narha-huvəyen tuk nar ehuə kirik. Kini yermamə yame ramor norien yame rapəh
natuatukien ye nar kəskəh kirik, in tukror norien yame rapəh natuatukien ye
nar ehuə kirik.[b] 11 ?Ror məknakin mə tukmə kimiə nakhapəh nisarha-huvəyen
tuk mane kape tokrei tanə e, yermamə rirkək yame tukreighaan kin əmiə mə
takhawəh nar huvə əfrakis, in e narimnar kape Kughen. 12 Kini tukmə kimiə
nakhapəh nisarha-huvəyen tuk narimnar kape yermamə min kirik, kini pəh
rikimiə tukripəh nəsikien mə tukvəhsi-pre min kimi əmiə kapəmiə atuk narimnar,
meinai, kirkun mə takhapəh nisarha-huvə-minien tuk narimnar minə a.
13 “Yermamə rikək yame to ror slef kape yemehuə mir kiraru. To
ramor məknakin, tukraməkeikei morkeikei kirik, maməməkin kirik; uə
tukraməkeikei mor nəkwai kirik, məpəh kirik. To nakhapəh nisor-kwis-
kwisien wok kimi Kughen mine tuk mane.”[c]
14 Farisi minə kisorkeikei pik mane, kini nipig kimisərig nəgkiarien minə a,
kini misarh iakei ye Yesu. 15 Mərig In rimini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə nakasor
norien yamə mine kasor narmamə rikiriə raməsik mə naksatuatuk. Mərig Kughen
rirkun mə rikimiə rahas. Yakamni məkneikin meinai naha nhagin yame narmamə
khavəh-si haktə mə in nar ehuə, mərig ye nimri Kughen in nar apnapig əmə.’[d]

Loa tukramarə rerin
(Mat 19:1-12; Mak 10:1-12)

16 Kini Yesu rimə, “Kamni-ərhav Loa mine nəgkiarien kape profet kape
Kughen minə meriaji-pə Jon Baptaes, kini kwasig ikin, kamni-ərhav

---

[b] **16:10** Luk 19:17-26 [c] **16:13** Mat 6:24 [d] **16:15** Mat 23:28; Luk 18:9-14

nəvsaoyen huvə kape narmaruyen kape Kughen, kini narmamə m-fam
kisarkut mə tukhavən misarə aikin.[e] 17 Mərig kipəh niniyen kimə wok
kape Loa mine nəsaninien kafan ruirkək. Nikam. Nəgkiarien m-fam
kafan kasəmir- yame rehuə minə meriaji-pən yame rəkəskəh əgkəp minə.
Loa tukrarə rerin rapita neai mine tokrei tanə.[f] 18 Tukmə yermamə kirik
ripəh kafan hanə piraovin, kini mamkir piraovin pisin kirik min mwarə,
in ramor təvhagə has. Kini tukmə yermamə kirik rikir piraovin kirik
yame kafan yerman rimnəpəh, kini kwarə kwis, kini in ramor təvhagə
has meinai in raməkrəh kin piraovin kape yermamə pisin."

**Kwanage kape kwən kirik kafan nautə rehuə
mine Lasaros mine Ebraham**

19 Kini Yesu rimini mimə, "Kwən kirik, kafan nautə rehuə rivən ye
neipən huvə minə, nimrin rhaktə, kini nipig mifam ramən pik nəviginien
huvə minə. 20 Kini yavən has kirik, nhagin e Lasaros, nipran rəmhir-
əmhir. Kini kirəh kavən apa ye kwəruə kape yerkwanu. 21 In rorkeikei
pik mə tukrən nisimsi nəviginien yame raməsaah-əsaah-pən ye nəpəəg
tebol kape yamehuə a. Kini nar kirik rahas min, kuri minə min khauə
masəpaih-əpaih nimap minə kafan.
22 "Kini yavən has a rimamhə, kini agelo minə khavəh mhavən apa ye
nikar Ebraham, kwənmhaan kape nisiaiyen. Kwən a kafan nautə rehuə,
in min rimamhə, kini kinim. 23 Kini in rivən apa ye nap ehuə, mamərig
nəmhəyen ehuə, marha-faktə, maməm Ebraham apa isok, Lasaros apa ye
nikarin. 24 Kini mokrən apomh mimə, 'Tatə Ebraham. !Aweh! Pəh rikim
tukreihuə tuk yo. Her-pən kin Lasaros mə tukreires kwənkwai kwermin
ye nu kini mivəh muə mirap neramik kin pəh rokiei, meinai yakamərig
nəmhəyen ehuə eikin e ye nap ai taktəkun.'
25 "Mərig Ebraham rimə, 'Narik, rikim tukraməsik ru kafam
nimraghien apa kupən. Ik nimnavəh narimnar huvə kafam ripsaah,
mərig Lasaros rimnamərig nəmhəyen ehuə ye nipran. Mərig taktəkun
ai, in ramərig rhuvə ikin e. Kini ik, nakamərig nəmhəyen ehuə ye
nipram. 26 Kini nar kirik min. Ye kwerkwan irətawə, nəkwai nimir ehuə
yame raməwhai ətawə. Ik en, kini kimawə e. Tukmə kimawə kirik rimə
tukrurə məm əmiə, mərig to ripəh nurəyen. Kini tukmə kimiə kirik rimə
tukruə məm əmawə, mərig to ripəh nuəyen.'
27 "Kini yermamə yame kafan nautə rehuə rimini mimə, 'Tatə.
Yakaməkeikei kimik. !Aweh! Her-pən kin Lasaros rivən ye nimə kape
kafak tatə 28 meinai piak kirkirip aikin. Rhuvə mə in tukrivən mor kwirig
kimi əriə pəh tukasərig əriə mə tukhapəh nhauə-minien ikin yakamərig
pik nəmhəyen ikin.'

---

[e] **16:16** Mat 11:12-13 [f] **16:17** Mat 5:18

29 “Mərig Ebraham rimə, ‘Nikam. Iriə kharkun nisəvheikinien
Nəkwəkwə kape Moses mine profet kupən minə kape Kughen. Pəh piam
minə tuksərig nəgkiarien minə a.’
30 “Kini yermamə yame kafan nautə rehuə ramni mimə, ‘Nikam, Tatə
Ebraham. Ripəh nəmhenien. Mərig tukmə yemə mhə kirik rirerig-pən
mini əsaah pən tuk əriə, iriə tuksarar ye nərigien kapəriə, misəpəh norien
has minə kapəriə.’
31 “Mərig Ebraham rimə, ‘Tukmə khapəh nisərigien nəgkiarien kape
Moses mine profet minə kape Kughen, kini in nar apnapig tukmə kwən
kirik ramragh min ye nimhəyen kafan, kini mivən məgkiar kimi əriə,
mərig tukhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.’ ”

Takhapəh nisorien yermamə rimir ye norien has
(Mat 18:6-7; Mak 9:42)

17 1 Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, “Nəfrakisien.
Nivəhsipən-vəhsipənien kape təvhagə has yamə mine kamhavi-
pən narmamə ye nahasien, iriə tukhauə. Mərig narpinien ehuə ramvən
tuk yermamə yame ravəhsi-pən vəh-sipən kimi narmamə, uə yame in
swatuk kape niwəhsi-pən wəhsi-pənien. 2 Mərig tukmə yermamə kirik
ravi-pən kwajikovə kirik yame rhatətə irak, mə tukror təvhagə has,
kini yermamə a, Kughen tukror narpinien ehuə kimin. Kini narpinien
a tukriskai rapita yame kiruk-pən kapier pam kirik ye nipətək nuan,
karkw-ərhav-pən kin ye tame tahik mə tukrəmnim. 3 Kini ror məkneikin
mə takasəkeikei masarha huvə tuk kapəmiə nimraghien.”[g]

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has kape yermamə
(Mat 18:15,21-22)

Kini Yesu rimə, “Kini tukmə piam ramor təvhagə has kimik, ni-pən
kafan norien has ye nimrin, kini tukmə ramarar ye kafan nərigien,
kini əru kin kafan norien has mipəh nivəh-timtimien yerkim. 4 Kini nar
apnapig in ramor təvhagə has kimik m-seven ye nipig kirikianə, kini
muə m-seven mini-pre tuk ik mimə, ‘Kəsi. Yimnor təvhagə has kimik.
Jakarar ye kafak nərigien mipəh kafak təvhagə has,’ kini ik takaməkeikei
mərukin kafan norien has minə, kini mipəh niwəh-tim-timien yerkim.”

Yermamə yame ramni nəfrakisien ye Kughen, kafan nəhuakien ror nanmin
(Mat 17:20)

5 Kini aposol minə kimisaiyoh Yesu Yermaru mhamə, “Or kapəmawə
nhatətəyen riskai məmhen min.”

---

[g] **17:3** Mat 18:15

6 Kini Yesu Yermaru rimə, “To nhatətəyen kapəmiə rikəskəh pawk
rəmhen kin kwənkwai mastad, mərig nakharkun nhani-pənien tuk
tukwas e mə, ‘Ǝvi atuk ik, kini mivən miviə pən apa ye tahik,’ kini tukror
nəkwaimiə.”

Kimiə naksəmhen kin yorwok minə kape Kughen

7 Kini Yesu rimə, “Hani-ru. ?Tukmə yermamə kirik, kafan yorwok
ramasim, uə ramarha tuk sipsip minə, kini mirerig-pə yerkwanu, kini
rikimiə raməsik mə yamehuə kafan tukrini pən tukun mimə, ‘!Eh! Yuə
aihuaa məkwətə mən nəviginien a.’? !Nikam! 8 Mərig in tukrini-pən tuk
kafan yorwok mimə, ‘Yuvən mor nak nəviginien, kin yuvən miwəhsi-pən
kafam neipən huvə, kini miwəhsi-pə nak nəviginien mine nik ninimien.
Nipig nimnor fam kafam wok, nakirkun nivənien məvigin minim.’ 9 ?Kini
rikimiə raməsik mə yemehuə, in tukrini-pən tenkiu kimi kafan yorwok
tuk wok ehuə kafan yame in tukraməkeikei mor uə nikam? !Nikam!
10 Kini kimiə en, naksəmhen əmə kin yorwok minə kape Kughen. Nipig
nimisor fam narimnar yame Kughen rimini-pre tuk əmiə mə takasəkeikei
misor, takasəkeikei mhani əmə mhamə, ‘Kimawə yor wok minə əmə.
Ripəh nəmhenien mə tukni vi vi əmawə. Yakasor əmə wok yame kimawə
jakasəkeikei masor.’ ”

Yesu rimnor huvə narmamə ten yamə mine kamhawəh nəmhəyen e leprosi

11 Nipig Yesu rimneriwək mamvən Jerusalem, In rimavən-pən ye
kwerkwan ye provins mir e Sameria mine Galili. 12 Kini nipig rimatərhav-
pən ye yerkwanu kirik, narmamə ten yamə mine kamhavəh nəmhəyen
e leprosi kimnhauə misərer isok kwənmopin, 13 kini misokrən kin In
mhamə, “!Yesu Yermaru! !Pəh rikim tukreihuə tuk əmawə!”[h]
14 Kini nipig Yesu rimnəm əriə, mini-pən tuk əriə mimə, “Havən, misəm
pris, pəh in tukrəm nipraimiə.” Kini nipig kimiseriwək ye swatuk, kini
mhahuvə, nəmhəyen a rirkək irəriə.[i]
15 Kini iriə kirik rəm mə leprosi kafan rirkək. Kini rarar mirerig-pən
tuk Yesu mamokrən apomh mimə, “!Yakamni vi vi Kughen! !Yakamni vi
vi Kughen!” 16 Kini in rimneiwaiyu mənimkur-pən ye nihu Yesu, mini vi
vi In tuk nor-huvəyen kafan nəmhəyen. Kwən a in yemə Sameria. 17 Kini
Yesu rimini mə, “?Nəfrakisien mə yimnor huvə narmamə ten maikwas ta
ye kapəriə nəmhəyen, uə nikam? ?Mərig naen hiə? 18 Kwən a in yepsipis
əmə, mərig in pisin əmə rimirerig-pə mamni vi vi Kughen.” 19 Kini Yesu
rini-pən tuk kwən a mə, “Ǝrer meriwək mamvən. Kafam nhatətəyen
rimnor huvə ik.”

---

[h] **17:13** Lev 13:45-46 [i] **17:14** Lev 14:2-3; Mat 8:3-4

Narmaruyen kape Kughen tukruə
(Mat 24:23-28,36-41)

20 Nipig kirik, Farisi minə kimisaiyoh-pən Yesu mhamə, “Tuk nagheen
narmaruyen kape Kughen ruə?”
Kini In rini-pən tuk əriə mimə, “To narmamə khapəh nisəmien
Narmaruyen kape Kughen yame ramuə kin nimririə. 21 Kini yermamə
kirik rirkək yame tukrini mə, ‘Hauə-ru misəm, in apa,’ uə ‘Hauə misəm.
In apa.’ Meinai narmaruyen kape Kughen ruauə ta maməmir yerkimiə.”
22 Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, “Nipig minə
kimnhauə yame naksorkeikei mhamə taksəm nipig minə kape Ji
Yermamə, mərig to nakhapəh nisəmien. 23 Kini narmamə tukhani-pre
tuk əmiə mhamə, ‘!Hauə-ru misəm, in apa!’ uə ‘Hauə, in apa!’ Mərig
takhapəh nhakwasigien kin əriə,[j] 24 meinai ye nipig Yo, Ji Yermamə,
jakurə iran, in tukrəmhen əmə kin naroapigien yame raməsiə ye neai ye
nikarin kirik muə meriaji-pən nikarin kirik min. Kini narmamə m-fam
tuksəm mharkun. 25 Mərig kwasig ikin ye narimnar minə a, jakaməkeikei
mamərig nəmhəyen ehuə, kini narmamə yamə mine kisarə ai taktəkun,
kamhaukreikin-pə nimeitairiə masəpəh Yo.
26 “Ye nipig Yo, Ji Yermamə, jakuə iran, tukrəmhen əmə kin narəyen
kupən ye nipig kape Noa. 27 Ye nipig a, narmamə kasəvigin, mamhanim,
masor nəviginien kape narkurəkien, in e narimnar m-fam kasor ye
nimraghien kapəriə, miseriaji-pə ye nipig yame Noa ruavən imə ye
nəpəəg nəkwai rao ehuə kafan. Kini nəhig rimap, yapiwən ehuə rimauə
maiyu makatənim fam kin narmamə yamə mine khapəh nhavənien ye
nəkwai rao.
28 “In rəmhen əmə min kin narəyen kupən ye nipig kape Lot. Narmamə
kimnasəvigin, mhanim, masor salem kin narimnar, mamhawəh nimri
narimnar, masəsim, mhavhirəkin nimə minə, in e narimnar fam kimisor
ye nimraghien kapəriə.[k] 29 Mərig ye nipig yame Lot rimatərhav-pən ye
taon a Sodom, kini nap mine kapier yame kamhawək mhasi-faktə ye neai
masəkwəpni əriə m-fam apa ye taon.
30 “Kini rəmhen əmə kin nipig Yo Ji Yermamə jakuə min iran. Kini
Kughen tukror əpu Yo kimi narmamə. 31 Ye nipig a, tukmə yermamə
kirik ramkwətə iruə ye kafan nimə, pəh in tukrap mipəh nivən-minien
a ye nimə mə tukripik kafan narimnar. Kini tukmə yermamə kirik apa
ye kafan nəsimien, pəh in tukrap, mipəh nuə-minien ye yerkwanu.[l]
32 !Takhapəh nisəru-kinien piahwaru kape Lot![m] 33 Yermamə yame
rorkeikei mə in tukramraptərəkin kafan nimraghien ye tokrei tanə e,

---

[j] **17:23** Mak 13:21; Luk 21:8 [k] **17:28** Jen 18:20; 19:25 [l] **17:31** Mat 24:17-18
[m] **17:32** Jen 19:26

mipəh nikwasigien kin Yo, in tukripəh ni-wəhyen nimraghien rerin.
Mərig yermamə yame raməpəh narimnar kape nimraghien kape tokrei
tanə e, mikwasig kin Yo, in tukrivəh nimraghien rerin.[n] 34 Yakamni-
pre tuk əmiə mə, ye nipig a, yenpig, yermamə kiraru tukawapir ye
bed kirikianə əmə, kini jakvəhsi-ta kirikianə, mipəh kirikianə. 35 Kini
piraovin kiraru tukawor nəviginien, kini jakvəhsi-ta kirikianə, mipəh
kirikianə. 36 Yerman kiraru tukawasim, kini jakrəhsi-ta kirik, mipəh
kirik."[o]

37 Kini kafan narmamə minə kimnhani-pən tukun mhamə, "Yermaru,
takitərhav-pə hiə?"

Kini In rimini-pən tuk əriə mimə, "Takharkun əmə. Rəmhen kin nipig
ligkai minə kamhaivə yerpirig miseiwaiyu masərip tahik, nakharkun mə
kəməəm minə apaikin."

Nuhpikinien ye yeni has yame ramor tan pən ye nasituyen

18 1 Kini Yesu rimini nuhpikinien kimi əriə maməvhag kin kimi əriə
mə tukasəkeikei masəhuak nipig mifam mhapəh nisəpəhyen,
mhapəh nisorien mə rikiriə tukreiwaiyu.[p] 2 In rimini mimə, "Yerkwanu
kirik, yeni kirik aikin kape nərəhuyen nəgkiarien minə. Kini ripəh
nisiaiyen Kughen, kini mipəh nisiai-minien narmamə. 3 Kini ye yerkwanu
a, piraovin kirik kimnamhə tan kin aikin, kini nipig mifam ramuə
mamaiyoh yeni a mini-pən tukun mimə, 'Aweh. Asitu irak mərəhu
atuatuk nahasien yame kafak tikmir ramor irak.' 4 Mərig yeni a ramor
pik tan pən tuk nəgkiarien mə tukror huvə aihuaa nahasien kape pian
a. Mərig pian a rimnaiyoh-pən kwən a ye nipig mifam. Kini yeni a
ramətərig mimə, 'Nar apnapig mə yakpəh nisiaiyen Kughen, mipəh nisiai-
minien narmamə, 5 mərig jakaməkeikei mivən mərəhu atuatuk kafan
nahasien kini mərəhu nihuvəyen. Meinai pian a ramni nar kirikianə
mamərik mitə yo tuk kafan nəgkiarien mamripin. Kini tukmə yakamor
tan pən tukun, kini in tukruə mamokrən-okrən kin yo, kini yakəpkəs
kin.' "

6 Kini Yesu Yermaru ramripin nəgkiarien mimə, "Sətərig kin Yo.
Nəgkiarien kape yeni apa rahas pik. 7 ?Mərig rhawor ye Kughen? In
rimirpen kafan narmamə minə, kini iriə kisasək ətgin In nipig mi-fam
yenpig-enpig minə mine yenpig minə fam. ?Kini rikimiə raməsik mə In
tukrini-pən tuk əriə mimə, 'Takhawhin pi pom'? Nikam. ?Kimiə nakhamə
ta mə In ramor tan pən tuk nasituyen ye kafan minə uə? Nikam.
8 Yakamni-pre tuk əmiə mə nəfrakisien, In tukrasitu aihuaa əmə ye kafan
minə, kini mərəhu atuatuk nahasien yame ramuə tuk əriə. ?Mərig nipig

---

[n] **17:33** Luk 9:24 [o] **17:36** Nəgkiarien ye v 36 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Luk rimirai əfrakis uə nikam. [p] **18:1** Kol 4:2; 1 Tes 5:17

Yo, Ji Yermamə, jakrerig-pə min iran ye tokrei tanə, jakəm mə narmamə tiksin aikin yamə mine kishatətə ye Kughen uə kharkək?”

Nuhpikinien kape Farisi mine narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis

9 Kini Yesu rimini nuhpikinien kirik kin narmamə tiksin yamə mine
khamə ta mə kisatuatuk rapita narmamə minə tiksin, masəm-əhu
narmamə minə fam. 10 In rimini mimə, “Kwərə mir kiraru kimiravən
apa ye Nimə Ehuə kape Kughen mə tukwəhuak. Kirik, in Farisi. Kini
kirik in ramərer tuk mane kape takis. 11 Kini Farisi ramərer mamsigəvin
nəhuakien, maməgkiar atuatuk iran mimə, ‘Kughen, yakamni vi vi Ik
meinai yakor pisin ye narmamə apnapig minə, yamə mine kisorkeikei
pik mane, maseikuə mə tuksəkrəh kin, masor rahas, misəkrəh kin
piraovin kape yermamə pisin. Kini yo yakpəh norien rəmhen kin kwən e
yame ramərer tuk mane kape takis. 12 Nipig kiraru ye wik kirikianə, yo
yakamatuakəm maməpəh nəvigінien tuk nəhuakien. Kini tukmə yakvəh
narimnar ten, yakvəhsi-pre kirikianə.’[q]
13 “Mərig kwən a yame ramərer tuk mane kape takis, in ramərer isok,
kini mamauris, mipəh narha-faktəyen ye neai maməhuak. Kini rikin
rarkwopir, mamasək, mamərip nimagen mimə, ‘Kughen. Yo yemə has.
!Pəh rikim tukreihuə tuk yo!’ ”
14 Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, “Yakamni-pre tuk əmiə mə
nipig kwərə mir e tukrarerig-pən yerkwanu, yermamə yame ramərer
tuk mane kape takis, Kughen tukrəm mə kafan nimraghien in ratuatuk.
Mərig Farisi rapəh natuatukien, meinai yermamə yame ravəh-si haktə
atuk in, Kughen tukrivəh-si əhu; mərig yermamə yame ravəhsi-əhu atuk
in, Kughen tukrivəh-si haktə.”[r]

Kwajikovə minə kimnhavən misəm Yesu
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Kini narmamə tiksin kimnhapik kapəriə kwajikovə əmtəmtə minə
mhavən masəm Yesu mə In tukrərəhu-pən kwermin irəriə, mivəhsi-pən
nihuvəyen kimi əriə. Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu
əriə. 16 Mərig Yesu rimnokrən kin kwajikovə minə mə tukhavən ipakə
tukun. Kini mimə, “Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta
irəriə pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə
yamə mine kisəmhen kin kwajikovə minə e. 17 Yakamni əfrakis tuk
əmiə mə yermamə yame rikin ripəh nagienien tuk nivəhyen kafan
nərigien reiwaiyu rəmhen kin kwajikovə, to ripəh nivənien ye Rao ye
Neai.”[s]

---

[q] **18:12** Aes 58:1-4; Mat 23:23 [r] **18:14** Mat 23:12 [s] **18:17** Mat 18:3

Yermamə kirik kafan nautə reihuə
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 Kini yemehuə kirik ruə mini-pən tuk Yesu mimə, “Yhajoun huvə.
?Nakmə jakaməkeikei mor naha mamarə rerin?”
19 Kini Yesu rimə, “?Nakhawor mamni mə Yo yakhuvə? Yermamə kirik
rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. 20 Ik nakwirkun ta loa yame
Moses rimini mimə, ‘Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mipəh napirpən-
apnapig-ien tuk piraovin pisin. Kini mipəh nəkrəhyen. Kini mipəh
nini-apnapigien nar meikuə kin ye yermamə kirik. Tuk nipig minə fam
takamsiai rimim mine nisinim.’ *(Eks 20:12; Dut 5:16-20)*”
21 Kini kwən ai rini-pən tukun mimə, “Yhajoun. Loa minə en,
yakaməri-pən fam ye nəkəskəhyen kafak, muə meriaji-pə.”
22 Kini Yesu rimnərig nəgkiarien a, mini-pən tuk kwən a mimə, “Nar
kirikianə əmə ik nakpəh nor-hanəyen. Takvən, məvrai rik rik fam kafam
narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-pən kimi yavən has minə. Kini
kafam narimnar tukripsaah apa ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo.”
23 Nipig kwən ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin rəpou,
meinai kafan nautə ripsaah. 24 Kini Yesu rarha-pən mini-pən tukun mimə,
“!Man! Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk
nivənien pəh Kughen rarmaru irəriə. 25 ?Nakhamə ta mə narmiragh ehuə
kirik, kamni kimə kamel, to rauru-pən ye kwəruwei nidil uə? Nikam,
rəutən pik. Rəmhen əmə min kin yermamə yame kafan nautə rehuə,
rəutən pik tukun tuk nətayen aikin a muə Kughen ramarmaru iran.”
26 Kini narmamə yamə mine kimisərig nəgkiarien yame Yesu rimini
kinasaiyoh əriə minə, mhamə, “!Eh! ?Mərig tukmə ror məknekin, kitawə
pa in tukramarə ye nimraghien rerin?”
27 Mərig Yesu rimini mə, “Narimnar yame narmamə kiseinein nisorien,
Kughen rirkun norien.”
28 Kini Pita rini-pən tukun mimə, “?Mərig rhawor irəmawə? Yiməsəpəh
fam kapəmawə narimnar, mhauə, mamhakwasig kin Ik.”
29 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yermamə yame in ravəh əkupən Yo, kini
maməta ye kafan narimnar rəmhen kin nimə, uə piraovin, uə piauni, uə kafan
kakə, uə rimni mine nisini, uə kafan kwajikovə mə tukruə ye Narmaruyen
kape Kughen, 30 kini yermamə a, ye tokrei tanə e, tukraməkeikei mivəh
narimnar ripsaah məknakin rapita narimnar yamə mine rimnəpəh kupən.
Kini ye narəyen vi kafan, tukrarə ye nimraghien rerin.”

Yesu rimini-ərhav min kafan nimhəyen
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 Narmamə khapsaah, kini Yesu rokrən kin kafan narmamə twelef,
misəkwətə karin, kini rini-pən tuk əriə mimə, “Sətərig ru. Taktəkun ai,

tukhavən apa faktə, Jerusalem. Kini narimnar yame profet kape Kughen minə kupən kimnhani irak, Ji Yermamə, tukhauə misor nəfrakisien kin.[t]
32 Tukeighan-pən kin Yo ye kwermi nəmə Rom, kini tuksarh iakei irak,
misərkis-ərkis Yo, misərig-əvhin Yo.[u] 33 Tukrəh Yo, kavən, khopni Yo.
Mərig ye nipig yame ror kisisər kin, jakamragh min."
34 Mərig narmamə twelef kafan kimnhapəh nharkunien niprai
nəgkiarien kafan, meinai Kughen rimnerkwaig kin niprai narimnar minə
a, kini kimnhapəh nharkunien mə raməgkiar ye naha.[v]

Yesu rimnor huvə nimrin pis kirik
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Nipig Yesu ramuə ipakə tuk taon a Jeriko, nimrin pis kirik aikin
ramkwətə ye nikar swatuk. Nipig mi-fam in ramawə-pən kin mane kimi
narmamə. 36 Kini nipig nimrin pis rimnərig mə narmamə khapsaah
kaseriwək ye swatuk, kini raiyoh-pən mə, "?Naha nhagin narmamə
kasor?"
37 Narmamə khani-pən tukun mhamə, "Yesu e. Yemə Nasaret.
Rameriwək ye swatuk."
38 Kini rokrən apomh mimə, "!Yesu! !Kwənərəus kape King Deved!
!Rikim tukreihuə tuk yo!"
39 Kini narmamə e kaseriwək misəkupən kin Yesu khani-pən tukun
mhamə, "!Ah! !Pim!"
Mərig ramripin əmə ye nokrənien, mamni mə, "!Kwənərəus kape King
Deved[w]! !Rikim tukrehuə tuk yo!"
40 Kini Yesu rərer mini-pən tuk əriə mimə, "Harəh mhauə." Kini
kimnharəh mhauə ipakə, Yesu raiyoh-pən mimə, 41 "?Nakmə jakor naha
nhagin kimik?"
Kini in rimə, "Yermaru, yakorkeikei mə jakəm nar."
42 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Arha məm nar. Kafam nhatətəyen
rimnor huvə ik." 43 Məkneikin, rarha məm nar, kini mikwasig kin Yesu,
mamni vi vi Kughen. Kini nipig narmamə m-fam kimisəm nar a, iriə min
kimnhani vi vi Kughen.

Sakias rimini nəfrakisien ye Yesu

19 1 Kini Yesu reriwək mamvən mə tukritərhav-pən Jeriko. 2 Kini
ye taon a, kwən kirik aikin, nhagin e Sakias. In yemehuə kirik
kape narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis. Kini kafan nautə
ripsaah. 3 Kini in rorkeikei mə tukrəm-ru mə Yesu In pa. Mərig reinein

---

[t] **18:31** Luk 24:44 [u] **18:32** Luk 9:22,44 [v] **18:34** Mak 9:32 [w] **18:39** Kwən a ramokrən kin Yesu məknakin, ramhajoun mə ramni nəfrakisien iran, mə in Kristo yame Kughen rimirpen.

nəmien, meinai in rarkwakwə. Kini narmamə kasərer əswasig kin. 4 Kini
Sakias raiyu əkupən mivən mhaktə ye tokrei nai kirik e kamni kimə
sikamo, mə tukrəm Yesu ye nipig In tukrukurao-pən aikin.
5 Kini nipig Yesu rimauə atuatuk a in ikin, marha faktə məm in. Kini
mini-pən tukun mimə, "Sakias. Eiwaiyu aihuaa. Meinai taktəkun ai,
jakaməkeikei mivən apa imam yerkwanu kafam mamarə." 6 Məkneikin
Sakias rimneiwaiyu, mikir Yesu miravən apa iman ikin yerkin agien.
7 Mərig nipig narmamə kimisəm narimnar minə a, kini kisəsiwən-
əsiwən kin norien minə a, mamhani nikar Yesu mhamə, "!Ah! Kwən a
ramvən imei yor təvhagə has minə."[x]
8 Kini nipig kimnhavən ye nəkwai nimə kape Sakias, in rərer mini-pən
tuk Yesu mə, "Yermaru. Ǝrig-ru yo. Jakəwhai kafak narimnar mvwəhsi-
pən nipərin kimi yavən has minə, mipəh nipərin kafak. Kini narimnar
yame yimnəkrəh kin, yo jakarpin-pən mi-kuas."[y]
9 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Taktəkun Kughen rivəh miragh ik
mine kafam minə. Meinai ik min nimnhatətə ye Kughen, kini ik nimauə
kwənərəus əfrakis kirik kape Ebraham.[z] 10 Kini Yo, Ji Yermamə, yimauə
mə jakarhakin narmamə yamə mine kwəserwei, miwəh miragh əriə."[a]

Nuhpikinien ye narmamə yamə mine kimisor wok kin mane
(Mat 25:14-30)

11 Nipig Yesu rinamuə ipakə tuk Jerusalem, narmamə rikiriə rimnəsik
mə narmaruyen kape Kughen pəh nien mə tuktu ruə. Kini Yesu ramripin
nəgkiarien kafan mamni nuhpikinien kirik kimi əriə 12 mimə, "Yemehuə
kirik rimə tukrivən apa kantri pisin kirik isok, mə tukvəh-si haktə in mə
in king kirik. 13 Kwasig ikin ritərhav, in rimnokrən kin kafan yorwok ten,
məwhai mane mivəhsi-pən kirikianə kirikianə kimi əriə[b]. Kini mini-pən
tuk əriə mimə, 'Kimiə takasəkeikei masor wok kin mane, pəh ramehuə,
miseriaji yo jakrerig-pə min.'
14 "Mərig iriə apa iman ikin kimisəməkin kwən a, kini misher-pən
nəgkiarien mhamə, 'Yakhapəh nisorkeikeiyen mə kwən a tukrarmaru
irəmawə.' 15 Mərig kivəh-si haktə in kinor king kin, kini in rirerig-pə min.
Kini mokrən kin kafan yorwok yame mine rimnəwhai kafan mane irəriə.
Rimə tukrirkun-ru mə kimisor win ye naha mane ye nipig rimnamarə
isok. 16 Kini yame raməkupən rimauə mini-pən tukun mimə, 'Yemehuə.
Nimnərəhu-pə mane kirik ye kwermik, kini yimnor win min ye irəkwak

---

[x] **19:7** Luk 15:2 [y] **19:8** Eks 22:1 mine Nam 5:6-7 krəni mə tukmə yermamə kirik raməkrəh kin nar kirik, turkraməkeikei marpin-pən m-kwas. [z] **19:9** Luk 13:16; Wok 16:31 [a] **19:10** Luk 15:4; Jon 3:17; 1 Tim 1:15 [b] **19:13** Nəgiarien kape Gris ramni mə yemehuə rimivəhsi-pən "mina" kirik kimi əriə kirikianə kirikianə. Mina kirikianə in rəmhen kin wan handred taosen vatu.

ten.' 17 Kini kafan yemehuə rimini-pən tukun mə, 'Ik nimnor wok yame
rhuvə, meinai nimnor wok huvə tuk nəm-huvəyen nar yame rikəskəh,
kini taktəkun ai, yakeighan kin ik mə takarmaru ye taon iriə m-fam ten.'[c]
18 "Kini yame ramkwasig kin ruə mini-pən mə, 'Yemehuə. Nimnərəhu-
pə mane kirikianə ye kwermik, kini yimnor win min ye irəkwak kirkirip.'
19 Kini yemehuə rimini-pən tukun mimə, 'Ik takamarmaru ye taon iriə
m-fam kirkirip.'
20 "Mərig yorwok min kirik ruə mini-pən tukun mə, 'Yemehuə. Mane
e kafam. Yimnərkis ətərəkin kin neipən merkwaig huvə kin 21 meinai
yakamgin kin ik, meinai kafam norien rəutən. Ik nakawəh narimnar
yame pəh nien mə kafam, kini mampik nəviginien ye nəsimien yame pəh
nien mə kafam.'
22 "Kini yemehuə a rini-pən tukun mimə, '!Ik yorwok has! Nəgkiarien
əmə kafam ramhajoun mə nimnoriah əgkəp. Nakwirkun ta mə yo yemə
əutən, kini yakavəh narimnar yame pəh nien mə kafak, kini mampik
nəviginien ye nəsimien yame pəh nien mə nəsimien kafak. 23 ?Rhawor
nimipəh nivəhyen kafak mane mivən mərəhu-pən ye bang, pəh nipig
yame jakrerig iran, jakirkun nivəhyen kafak mane iriu profit kafan?'
24 "Kini yamehuə a rarar mini-pən tuk narmamə yamə mine kasərer
ipakə, mimə, 'Havəhsita mane yame yimivəhsi-pən kimin, mhavəhsi-pən
kimi kwən a kafan mane ten.'
25 "Kini iriə kimnhani mhamə, 'Yamehuə. Rapəh natuatukien meinai
ruivəh-ta mane ten.'
26 "Kini yemehuə a rini-pən tuk əriə mimə, 'Yakamni-pre tuk əmiə
mə, yermamə yame rawəh nar kirik, tukpivəhsi-pən min tiksin kimin.
Mərig yermamə yame kafan nar kirik rirkək, tukpiwəh-sita fam kafan
narimnar minə.[d] 27 Kini taktəkun ai, kafak tikmir yamə mine khapəh
nisorkeikeiyen mə jakuə king kapəriə, takhakir əriə mhauə, mishopni əriə
ye nimrik.' "

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

28 Kini nipig Yesu rimnəgkiar ta, kini In rimneriwək məkupən mamvən
Jerusalem, kini narmamə kimnhakwasig kin. 29 Nipig kimnhauə ipakə
tuk yerkwanu mir a Betfas mine Betani ye tukwas a kamni kimə Olif,
kini In rimini-pən tuk kafan yermamə mir kiraru mimə, 30 "Takravən apa
yerkwanu yame nakaravaag-pən ikin. Ikin a, takwəm kwaji dongki kirik
yame kipəh hanə nəsuəyen iran. Nakrarisin mwəsig mirauə. 31 Kini tukmə
yermamə kirik raiyoh-pre əmiru mimə, '?Nakararisin dongki a tuk naha?'
Kini takrani-pən tukun mirəmə, 'Yermaru kapətawə rimə tukrəsuə iran.' "

---

[c] **19:17** Luk 16:10 [d] **19:26** Mat 13:12; Mak 4:24-25; Luk 8:18

32 Kini kimiravən mwəm naha nhagin yame Yesu rimini. 33 Kini nipig
kimirarisin kwaji dongki, kini narmamə kapəriə a dongki kimisaiyoh əriu
mhamə, "!Eh! ?Nakararisin dongki a tuk naha?"
34 Kini iriu kirəni-pən tuk əriə mirəmə, "Yermaru rimə tukrəsuə iran."
35 Kini kimwəsig miravən kimi Yesu, mawəpeinə-pən kin kapəriu kot
ye nimetai dongki, kini mwasitu ye Yesu rhaktə məsuə ye kwaji dongki
a.[e] 36 Nipig rimnəsuə iran mamvən, kini kafan narmamə kisəpəkiək ta
kin kapəriə kot misətu mimhahuvə-pən kin kimi swatuk.
37 Kini nipig Yesu rinamuə ipakə tuk Jerusalem, maməsuə ye dongki a,
mamuə ye tukwas e kamni kimə Olif. Kini narmamə minə kafan khapsaah
kimnhauə. Rikiriə m-fam ragien, kharikakun mamhani vi vi Kughen masokrən
apomh tuk nimtətien yamə mine kimisəm In ramor. 38 Kini mamhani mhamə,

"Pəh kivəh-si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru! *(Sam 118:26)*
Pəh nəmərinuyen tukrarə apa ye rao ye neai.
Kini apa yerpirig əgkəp ye rao ye neai,
pəh kivəh-si haktə nhag Kughen Yermaru."

39 Kini Farisi minə tiksin yamə mine kasərer aikin khani-pən tukun
mhamə, "Yhajoun. Ni-əhu kafam narmamə minə mə tukhapim əmə."
40 Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Tukmə narmamə mine e
khapim, kapier minə e tuksokrən-okrən."

Yesu rimini mə nəmə Jerusalem tuksarə ye narpinien

41 Kini nipig Yesu rimauə ipakə məm taon a Jerusalem, kini mamasək tuk
narmamə minə aikin a. 42 Mamni mimə, "!Eh! Nar apnapig mə nimisəpəh
narimnar yame ravəhsi-pə nəmərinuyen kimi əmiə miseriaji-pə ai təkun, mərig
tokmə nakpiharkun əriə ai taktəkun, kini Kughen ripivəhsi-pre kimi əmiə. Mərig
nikam. Narimnar minə a kaserkwaig to nakhapəh nisəmien. 43 Mərig nipig minə
e yame ramuə tuk əmiə, kapəmiə tikmir minə tukhauə misərer rukrao irəmiə,
tukhakir nimoptanə mhakir ihaktə kor kəsik kəupə kin ye kapəmiə taon, misor
əswasig kin tuk əmiə. 44 Kini iriə tuksoriah fam nimə minə ye taon kapəmiə, to
kapier kirik ye kapəmiə nimə minə ripəh nərerien. Kini tukshopni əmiə mifam
mine kapəmiə kwajikovə minə. Narimnar minə fam e tukruə meinai kimiə
nakseinein nipig e towei yame Kughen rimauə mə tukrivəh miragh əmiə iran."[f]

Yesu rimnəko ye-rhav narmamə yamə mine kasor maket ye Nimə Ehuə kape Kughen

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

45 Kini Yesu rimavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, maməko yerhav
narmamə yamə mine kasor maket aikin. 46 Kini In rimini-pən tuk əriə

---

[e] **19:35** Sek 9:9 ramni profesi kirik mə Kristo tukrəkwətə-pən ye dongki mamuə Jerusalem rəmhen kin king. [f] **19:44** Luk 21:6

mə, “Kɨmɨrai-pən ye Nəkwəkwə kape Kughen kɨmə, ‘Kafak nimə, in nimə
kape nəhuakien,’ *(Aes 56:7)* mərɨg kɨmiə naksor ruə rəmhen kɨn ‘nimə
kɨrik yame yəkrəh mɨnə kaserkwaig ikɨn.’ ” *(Jer 7:11)*
47 Kɨni kwasɨg ikɨn, ye nɨpɨg m-fam, Yesu rɨmnəwhag apa ye nəkwai
Nimə Ehuə kape Kughen. Kɨni jif pris mɨnə mɨne nəmhajoun kape Loa
kape Moses, mɨne nəmehuə mɨnə kape kwənərəus kape Isrel, kasarhakɨn
swatuk mə tukshopni Yesu,[g] 48 mərɨg khapəh nisəmien, meinai nɨpɨg
m-fam narmamə khapsaah iriə min, meiani kɨsorkeikei pɨk mə tukasərɨg
nəgkiarien mɨnə kafan, kɨni nəgkiarien kafan ramuh kapəriə nətərɨgien.

Namehuə mɨnə kape Isrel kɨsarkut mə tuksəm-ru nehuəyen kape Yesu mə rɨmasɨp-kaa

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

20 1 Nɨpɨg kɨrik, Yesu rɨmnaməvhag kɨmi narmamə apa ye Nimə
Ehuə Kape Kughen, mamni-ərhav nəvsaoyen huvə kape Kughen
kɨmi narmamə. Kɨni jif pris mɨnə mɨne nəmhajoun kape Loa kape Moses
mɨne nəmehuə mɨnə kape kwənərəus kape Isrel kɨmnhauə masəm
In. 2 Mɨsaiyoh mhamə, “?Nakamhawor narɨmnar mɨnə e? ?Pa nhagɨn
rɨmɨvəhsi-pre nehuəyen mə takor narɨmnar məknekɨn?”
3 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, “Rhuvə. Jakaiyoh kɨn naiyohyen kɨrik
kɨmi əmiə. Tukmə nakhani atuatuk, jakni-pre tuk əmiə mə Pa nhagɨn
rɨmɨwəhsi-pə nehuəyen kɨmi Yo tuk norien narɨmnar. 4 Hanipə-ru tuk
Yo mə ?Pa rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi Jon mə tukror baptaes ye
narmamə? ?Kughen uə yermamə?”
5 Kɨni kɨnasəsiwən-əsiwən kɨmi əriə mɨnə mhamə, “?Tukshaw ni e?
Tukmə kɨtawə khani mə Kughen rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi Jon, mərɨg
Yesu tukrɨni mɨmə, ‘?Tukmə Kughen rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmin,
rhawor e kɨmiə nakhapəh nhaniyen nəfrakɨsien iran?’ 6 Mərɨg to khapəh
mɨn nhaniyen mə, ‘Yermamə əmə rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmin,’ meinai
narmamə mɨnə e kamhani mə Jon in profet əfrakɨs.”
7 Kɨni kɨshorpɨn mhamə, “Kɨmawə yakseinein mə pa rɨvəhsi-pən
neihuəyen kɨmin.”
8 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mə, “Kɨni Yo mɨn, to yakpəh nɨniyen mə
Pa rɨmɨvəhsi-pə neihuəyen kɨmi Yo mə jakor narɨmnar mɨnə e.”

Nuhpɨkɨnien kɨn plantesen kape grep

(Mat 21:33-46; 22:15-22; Mak 12:1-17)

9 Kɨni Yesu rɨmɨni nuhpɨkɨnien kɨrik kɨmi narmamə mɨmə, “Yermamə
kɨrik rəsim kɨn kafan plantesen kape grep. Kɨni in mərəhu plantesen a ye
kwermɨ narmamə tɨksɨn, marə, mɨtərhav ye tanə pɨsɨn marə kape nɨpɨg

---

[g] **19:47** Luk 21:37

apomh.[h] 10 Kini kwənkwai grep rimhiak, kini yemehuə kape plantesen
rher-pən kin kafan tiksin manaja mə tukhavən misəm narmamə yamə
mine kisəsim aikin mə tukhavəhsi-pən grep nan, rəmhen kin nərok
kafan.[i] Mərig iriə kisarar, mharaptərəkin kwən ai, misərkis-ərkis, misher-
pən kin mə tukrirerig, mhapəh nhavəhsi-pənien mane kirik kimin.
11 Kini yamehuə ai rarə mher-pən min kin kafan kirik yermamə. Mərig
iriə kimnhauh min misor naurisien kimin, misher-pən kin mə tukrirerig,
mhapəh nhavəhsi-pənien mane kirik kimin. 12 Ǝmaikin, yamehuə
kape plantesen rher-pən min kin yermamə kirik min. Kimnhauh in,
misəko yerhav in. 13 Kini yamehuə kape plantesen a rimə '?Jakhawor ai
taktəkun? Rhuvə mə jakher-pən kin narik keikei, tukmə ror iriə tukhasiai
in.' Kini rher-pən kin ruvən. 14 Mərig iriə kisəm khamə, 'Kwajikovə
atuatuk e kape yamehuə kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e
tukror kapətawə kin.' 15 Məknekin kharaptərəkin, misarkw-ərhav kin
ye nəkwai plantesen, mishopni.[j] ?Yamehuə kape plantesen a tukrhawor
min? 16 Tukrivən mhopni-hopni narmamə minə ai, mərəhu-pən plantesen
a ye kwermi narmamə pisin."

Kini nipig narmamə kimisərig nəgkiarien a khamə, "Pəh nar a tukripəh
norien nəfrakisien kin."

17 Mərig Yesu rimnarha tim tim irəriə mimə, "Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mə,

" 'Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir
məkupən.' *(Sam 118:22)*

"?Mərig nəgkiarien e nipran naha? 18 Mə narmamə mifam yamə mine
kamharəh pikin səpaag a, nikikririə tukrakapir. Kini yermamə yame
səpaag a tukrimamir, mhopni, mhosis."[k]

19 Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses mine jif pris minə kimnharkun
mə nuhpikinien minə a ramni irəriə; ror məkneikin, kimisarha-kin
swatuk mə tukharaptərəkin aihuaa əmə In, mhawəhsi-pən ye kalabus,
mərig kimisəpəh meinai kimnhagin kin narmamə.

Nəmehuə kape Isrel khamə tukhavəhsi-əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarin kape takis

(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses, mine jif pris minə kimisarha
tim tim ye Yesu misorkeikei mə tukharuk-pən nəgkiarien kirik iran
tuk nəgkiarien kafan, mhawəhsi-pən in ye kwermi gavman kape Rom.

---

[h] **20:9** Aes 5:1 [i] **20:10** Aes 5:1-2 [j] **20:15** Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mə nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksin kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mə tukshopni min In. [k] **20:18** Aes 8:14-15; Rom 9:33; 1 Pita 2:8; 3:14

Kini misarar misher-pən kin narmamə tiksin mə tukhavən masor kəut
kəsuə kimin.[l] 21 Kini kəut kəsuə minə kimnhavən misaiyoh Yesu mhamə,
"Yhajoun. Yakharkun mə Ik yermamə atuatuk. Nakpəh niginien kin
yermamə mə to rivi kafam nərigien, meinai rikim rapəh nəsikien mə
yermamə kirik rehuə uə yermamə kirik reiwaiyu, mərig nakaməfrakis
əmə, kini nəvhagien kafam raməri-pən əmə norien yame Kughen
rorkeikei. 22 Ni-ru tuk əmawə mə, ?Ratuatuk mə tukasərok-pən takis kimi
Sisa, yamehuə kape Rom, uə nikam?"
23 Mərig Yesu ruirkun mə kimnhani əmə naiyohyen a mə in tukrini
nəgkiarien kirik yame tukhani hah in tukun. 24 Kini mini-pən tuk əriə
mə, "Havən-ru mhawəh mane kirik mhauə pəh yakəm. ?Mə nanmi pa
raməmir-pən aikin? ?Mine nhag pa?"
25 Khamə, "Nanmi Sisa, mine nhagin."
Məknekin Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Namhen. Nar kimini kimə kape
Sisa, havəhsi-pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, hawəhsi-pən kimi
Kughen."
26 Kini kisakur pik kin nəgkiarien yame Yesu rimirpen, miseinein
nhawəhsi-əhuyen Yesu ye nimri narmamə kin naiyohyen. Mhapəh
nhaniyen nar kirik.

Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarin kape nimraghien rerin

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Kini Sadusi minə tiksin kimnhauə tuk Yesu. Iriə khamə ta mə
narmamə yamə mine kwənhamhə, to khapəh nhamragh-minien ye
rao ye neai. 28 Kini kimisaiyoh-pən kin nəgkiarien kirik kimi Yesu
mhamə, "Yhajoun. Moses rimirai-pən ye Loa kapətawə mə tukmə kwən
kirik rimhə-tan kin kafan piraovin, mərig kiripəh hanə niweiməkien
kin kwajikovə kirik, kini piauni kirik tukraməkeikei mikir pian a
tukaweiməkm, kini kwajikovə minə tukharaptərəkin min nhag yermamə
yame rimamhə. 29 Tukmə narman seven, iriə piauriə minə. Nimrin nupan
rarkurək kini mipəh nirəhyen kafan kirik kwajikovə, mimhə. 30-31 Kini
tukmə yame rikwasig kin rikir piraovin kape piauni yame rimamhə,
kini mipəh neiməkien, kini mimhə min. Kini naorahini yame ror kisisər
kin ror əmə min nar kirikianə kin meriaji iriə fam a seven kisarkurək ye
piraovin a, kini mhamhə fam, mhapəh niseiməkien. 32 Kini en piraovin ai
rimhə min. 33 Kini ye nipig kape narmamə tukhamragh min iran, iriə ai
seven iriə piauriə minə, ?piraovin ai tukror piraovin kin kape pa nhagin?"
34 Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Ye tokrei tanə e, narman
mine nipiraovin kisarkurək. 35 Mərig ye nipig kape narəyen vi, narmamə

---

[l] **20:20** Luk 11:54 [m] **20:28** Moses rimini məknekin ye Dut 25:5-6.

yame Kughen rikin ragien tuk əriə mə tukhamragh min ye nimhəyen
kini mivəh əriə mivən kisarə ye narəyen vi, to iriə khapəh nisarkurəkien.
36 Kini iriə to khapəh nhamhəyen meinai tuksəmhen əmə kin agelo minə.
Kini iriə ji Kughen minə meinai In rimnor əriə kamhamragh min ye
nimhəyen. 37 Kini Moses ramhajoun ye nəkwəkwə kafan mə narmamə
tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə, mamni mə nipig in rimnəm nai
kirik ramuək; aikin, Moses rokrən kin Kughen mimə Ik, 'Ik Ik Kughen
yame Ebraham, Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Ik.'[n] 38 !Kitawə
kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə
ta tu mirhokupən Moses, mərig Kughen ramni mə karhəgnəgin hanə In.
!Kini pa rimə narmamə mhə minə ksəgnəgin Kughen, mərig narmamə
yamə mine kamhamragh!"[o]
39 Kini Farisi[p] tiksin kimhani-pən tuk Yesu mhamə, "Yhajoun, nimirpen
huvə nəgkiarien." 40 Kini iriə m-fam kimnhagin kin naiyoh-pən-minien
nəgkiarien kirik kimin.

Yesu rimivəh-si əhu Farisi minə kin naiyohyen əutən kafan
(Mat 22:41-46; Mak 12:35-37)

41 Kini Yesu ramaiyoh-pən əriə mimə, "?Rhawor e kamni kimə, 'Mesaea
in kwənərəus əmə kape Deved?' 42 Mərig, səmru, Deved rimirai-pən ye Ol
Sam mimə,

" 'Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mimə,
"Ǝkwətə ye kwermik matuk
43 Meriaji nipig jakor ik takehuə ye tikmir kafam minə." ' *(Sam 110:1)*

44 "Ye nəgkiarien e, Deved rimnokrən kin Mesaea mə 'Yermaru.' ?Mərig
nakshawor mamhani mə Mesaea in kwənərəus əmə kape Deved?"

Yesu rimnəgkiar ye nəmhajoun minə kape Loa kape Moses
(Mat 12:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

45 Nipig narmamə kisətərig kin, In rimini-pən tuk kafan narmamə
mimə, 46 "Kimiə takasərig əmiə tuk namhajoun kape loa kape Moses. Iriə
rikiriə ramagien tuk nivəhsi-pənien neipən huvə. Kini tukmə khavən apa
ye maket, misorkeikei pik mə narmamə minə fam tuksaowiə kimi əriə
mhasiai əriə. Kini tukmə khavən ye nimə kape nofuginien, misorkeikei
mə tukasəkwətə əkupən, kini tukmə khavən ye lafet, misorkeikei mə
tuksəkwətə ye kwənmhaan kape nisiaiyen. 47 Kini tukmə piahwaru yame

---

[n] **20:37** Eks 3:2,6 [o] **20:38** Sadusi minə kimnhani nəfrakisien ye Ol Testamen, mərig kimnhapəh nhaniyen nəfrakisien mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. Mərig Yesu ramhajoun əriə mə Ol Testamen ramni mə Ebraham, Aesak mine Jekob kwərhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pən mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. [p] **20:39** Nəgkiarien kape Gris ramni mə "nəmhajoun kape Loa kape Moses."

kɨmnamhə-tan kɨn, kɨni iriə kasəkrəh kɨn kafan nautə. Kɨni masəhuak apomh mɨn mə narmamə mɨnə tukhasiai əriə. Narpɨnien kapəriə tukrɨskai rapita.”

Piahwaru yame kɨmnamhə-tan kɨn ravəhsi-pən mane kɨmi Kughen
(Mak 12:41-44)

21 1 Kɨni Yesu ramkwətə ipakə tuk kwənmhan yame kɨvəhsi-pən mane kɨmi Kughen ikɨn, mɨvaag haktə məm narmamə kapəriə nautə rehuə kamhavəhsi-pən mane kapəriə. 2 Kɨni məm mɨn piahwaru kɨrik kɨmnamhə-tan kɨn ruə; kafan mane rɨrkək. Kɨni in mɨwəhsi-pən əmə sɨren[q] kɨraru. 3 Kɨni Yesu rɨmə, “Yakamni əfrakɨs tuk əmiə. Piahwaru e kɨmhə tan kɨn, kafan mane rɨrkək, mərɨg in rɨmɨvəhsi-pən mane kɨmi Kughen rapita fam mane yame narmamə mɨnə tɨksɨn kɨmnhavəhsi-pən.[r] 4 Narmamə ai kɨmnhavəhsi-pən əmə nɨpar mane, mamhapəh nɨpərɨn. Mərɨg piahwaru e kafan mane rɨrkək pawk, mərɨg rɨmɨvəhsi-pən fam mane yame tukrɨvəh nɨmrɨ nəvɨgɨnien kɨn nan.”

Nɨmtətien mɨnə kape Nɨpɨg Kwasɨg
(Mat 24:1-35,42-44; Mak 13:1-37)

5 Kɨni kafan tɨksɨn narmamə kasəgkiar ye Nimə Ehuə kape Kughen yame kafan kapier ehuə mɨnə khahuvə, mɨne narɨmnar huvə mɨnə a imə yame narmamə kamhavəh-sipən kɨmi Kughen. Kɨni Yesu rɨni mɨmə, 6 “Nimə e nakasəm ai taktakun, mərɨg nɨpɨg ramuə yame narmamə tuksatmətəg-ətəg kapier mɨnə kape nimə e, kapier kɨrik to rɨpəh nərerien a ikɨn ramərer ikɨn taktəkun.”[s]

7 Kɨni kɨsaiyoh-pən In mhamə, “Yhajoun. ?Narɨmnar mɨnə e tuk nagheen ruə? ?Kɨni naha nɨmtətien tukrhajoun mə pəh nien mə tuktu narɨmnar mɨnə e tukhatərhav pə?”

8 Kɨni Yesu rɨmə, “Takasəkeikei masərɨg əmiə mə yermamə kɨrik tukrɨpəh neikuəyen irəmiə mɨvi əmiə. Meinai narmamə khapsaah tukhauə mhamə, ‘Yo, yo e Kristo’ kɨni tɨksɨn tukhani mhamə, ‘Nɨpɨg kape narɨmnar mɨnə e rɨnamuə ipakə.’ Mərɨg takhapəh nhakwasɨgien kɨn əriə. 9 Kɨni nɨpɨg takasərɨg nəvsaoyen kɨn mə narmamə kasarowagɨn, uə narmamə kasərer mashopni gavman kapəriə, mərɨg takhapəh nhagɨnien. Narɨmnar mɨnə a tuksəkupən kɨn, mərɨg pəh nien mə Nɨpɨg Kwasɨg a.”

10 Kɨni Yesu ramrɨpɨn nəgkiarien mɨmə, “Kwənərəus mɨnə tɨksɨn tukhauh mɨn kwənərəus pɨsɨn mɨnə tɨksɨn. Kɨni gavman kɨrik tukruh gavman kɨrik. 11 Kɨni mig ehuə mɨnə tuksavən. Kɨni nɨkumhə tukravən ikɨn mɨnə khapsaah ye tokrei tanə, kɨni nəmhəyen skai mɨnə tukhavəh

---

[q] **21:2** Pəh nien mə rɨmɨwəhsi-pən “sɨren” mərɨg mane kɨraru kape nəmə Isrel, mə “lepta.”
[r] **21:3** 2 Kor 8:12 [s] **21:6** Luk 19:44

narmamə ye tokrei tanə. Kini apa yerpirig ye nimago-ago, narimnar
tukhauə misor riki narmamə khagin. Kini tuksəm nimtətien ehuə
minə ye neai. 12 Mərig kwasig ikin narimnar minə a tukritərhav,
narmamə tukharaptərəkin əmiə, mhauh əmiə, misərip əmiə ye nimə
kape nofuginien kapəriə, mhavəhsi-pən əmiə ye kalabus. Misərip əmiə
ye nimri king minə, mine nəmehuə minə kape gavman meinai kimiə
nakamhavəh nhagik mamhani nəfrakisien irak. 13 In a nipig atuatuk
yame takhani-ərhav nəvsaoyen huvə kimi əriə. 14 Mərig takhapəh
nisətərig-kupənien mə naha nəgkiarien takhani-pən tuk əriə,[t] 15 meinai
Yo jakvəhsi-pre nəgkiarien atuatuk kimi əmiə kini mivəhsi-pre nirkunien
kimi əmiə, kini mor kapəmiə nəgkiarien rəsanin, kini kapəmiə tikmir
minə tukhapəh nishorpinien nəgkiarien, mhapəh nhaniyen mə kimiə
nakseikuə.[u] 16 Kini kapəmiə tatə minə mine mamə minə mine piaumiə
minə mine kapəmiə kwənərəus minə mine kimiə minə tiksin tukseighan-
pən kin əmiə ye kwermi tikmir minə kapəmiə. Kini mishopni əmiə
tiksin.[v] 17 Narmamə m-fam tuksəməkin əmiə meinai nakamhani
nəfrakisien irak. 18 Mərig kimiə taksarə huvə əfrakis, to kimiə kirik ripəh
nerweiyen. 19 Tukmə naksərer tim tim, mishatətə irak ye nipig əutən
yamə mine kamhauə ye kapəmiə nimraghien, takhavəh nimraghien
rerin.

20 "Mərig tukmə naksəm mobael minə khapsaah khauə misərer kurao
ye taon e Jerusalem, kini kimiə takasəkeikei mharkun mə pəh nien mə
tuktu kini kisoriah əgkəp taon a. 21 Kini kimiə yamə mine nakasarə ye
Judia, takasəkeikei misaiyu misap mhavən miserkwaig apa ye tukwas
minə. Kini kimiə yamə mine nakasarə ye taon a, takasəkeikei misap.
Kini kimiə yamə mine nakasarə ikin minə rarkurao ye taon a, takhapəh
nhavənien imə ye taon a, 22 meinai nipig a in nipig kape Kughen tukror
narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien has. Kini nəgkiarien
yame kimirai-pən ye Nəkwəkwə kafan tukruə mor nəfrakisien kin.[w]
23 !Aweh! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk nipiraovin yamə mine kisor tipriə,
mine yamə mine kahavəhsi-pən nah kimi kwajikovə, meinai nahasien
ehuə tukruə ye tanimtanə. Kini Kughen tukror niemhaa mine narpinien
kimi nəmə Isrel minə fam. 24 Kini tukshapni narmamə kin nau, kini nipig
kapəriə tikmir minə kisapita əriə, tukhakir əriə mhavən ye kantri pisin
pisin minə misor əriə rəmhen kin slef minə kapəriə. Kini narmamə yamə
mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel tuksəvi-əsis Jerusalem mhavəh-
si əhu narmamə yamə mine kisarə aikin, misarmaru irəriə mhavən
miseriaji nipig kapəriə tukror infamien.[x] [y]

---

[t] **21:14** Luk 12:11-12 [u] **21:15** Wok 6:10 [v] **21:16** Mat 10:21-22 [w] **21:22** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 [x] **21:24** Yesu rimamhə, newk 40 ruə muavən, kini ye newk 70 AD, mobael kape Rom kimisoriah Jerusalem. [y] **21:24** Sam 79:1; Rev 11:2

25 “Kini nimtətien tiksin tukhauə ye mirh mine makuə mine kəmhau
minə. Kini eikin e ye tokrei tanə. Kini tahik tukrəsəsao, peao-peao minə
tukhavi pik, narmamə m-fam tukhagin kin, rukreikin kapəriə kapə.[z]
26 Narmamə tukhagin pik, nimririə rəpignap kin nahasien ehuə yamə
mine tukhauə ye tokrei tanə meinai narimnar kape neai kasərer tim tim
pawk, mərig Kughen tukrikiu-kiu irəriə. 27 Kini ye nipig a, tuksəm Ji
Yermamə tukreiwaiyu-pə ye nimar napuə kirik ye nəsaninien, nikhakien
ehuə tukrarkurao iran.[a] 28 Kini nipig narimnar minə a kharikakun mhauə
misor nəfrakisien kin, sərer misarha faktə ye neai, meinai pəh nien mə
tuktu kapəmiə Kristo tukruə mirisin əmiə.”
29 Kini In rimini nuhpikinien kirik kimi əriə mimə, “Nakharkun-ru nai
e fig mine nai minə tiksin. 30 Tukmə nimariə rəsaah, mhapir-pir min,
ramor nimtətien mə in nipig kape nəsimien. 31 Ye norien kirikianə əmə
min, tukmə naksəm narimnar minə a ror məknakin, ramor nimtətien mə
pən nien mə tuktu narmaruyen kape Kughen tukruə. 32 Yakamni əfrakis
tuk əmiə mə narmamə yamə mine kasarə ye rao e to khapəh nhamhə-
famien kwasig ikin narimnar minə fam e tukritərhav-pə. 33 Napuə mine
nimoptanə tukawəkeikei mirarkək, mərig nəgkiarien kafak to ripəh
nirkəkien tuk nipig kirik.”
34 Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, “Takasəkeikei misərig əmiə.
Takhapəh nisoriahyen nipig kapəmiə tuk norien əmə lafet, misapis kin
ninimien, misətərig pik kin narimnar kape tokrei tanə, tamə Nipig
Kwasig tukruə mor kakur kimi əmiə rəmhen kin yame kwənməkuru
ramhotərəkin əmiə, naksakur. 35 Meinai nipig a tukruə miwəh fam
narmamə kape tokrei tanə. 36 Mərig nipig mifam takasəkeikei misərer
matuk, kini masəkeikei masəhuak mə takhavəh nəsaninien rəmhen mə
takasərer tim tim əmə ye nipig narimnar m-fam a tukruə, kini in a riki Ji
Yermamə tukragien tuk əmiə ye nipig taksərer ye nimrin.”
37 Kini nipig m-fam Yesu raməvhag kimi narmamə apa ye Nimə Ehuə
kape Kughen, kini yenpig minə In ritərhav mivən apa tukwas a kamni
kimə Olif, mamapir aikin. 38 Kini yenpig-enpig minə fam, narmamə
kamhauə misətərig kin kafan nəgkiarien apa ye nəkwai Nimə Ehuə kape
Kughen.

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə
(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

22 1 Kini nipig kape nəviginien e kamni kimə Bred yame Yis Rirkək
iran ruauə ipakə, kini lafet a ririkakun ye nipig kape nəviginien
e kamni kimə Nəviərokinien. 2 Kini hae pris minə mine nəmhajoun
kape Loa kape Moses kasarhakin məniwən swatuk tuk nhopniyen Yesu.

---

[z] **21:25** Aes 13:10; Esik 32:7; Joel 2:31; Rev 6:12-13 [a] **21:27** Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7

Kasarhakin məniwən swatuk meinai kamhagin kin narmamə.[b] 3 Kini Setan
rimavən yerki Judas, nhagin min kirik e Iskariot, in yermamə twelef kirik
kape Yesu.[c] 4 Kini in rimavən məgkiar kimi hae pris minə mine nəmehuə
minə kape mobael kape Nimə Ehuə Kape Kughen, mamharai mhun
mə tukreighan-kin Yesu rivən ye kwermiriə. 5 Kini rikiriə ragien, kini
kimiseighan kin mə tukhawəh-si pən mane kimin. 6 Kini Judas reighan
kin nəgkiarien kapəriə, mə tukror, kini mamawhin nipig yame narmamə
tukharkək iran, kini reighan-pən kin Yesu rivən ye kwermiriə.

Lodsapa
(Mat 26:17-19; Mak 14:12-16)

7 Kini nipig kape lafet e kamni kimə Bred Yame Yis Rirkək Iran ruauə,
kini ye nipig a, narmamə tukasəkeikei mhauh kwaji sipsip tuk nəviginien
e kamni kimə Nəviərokinien.[d] 8 Kini Yesu rimnokrən kin Pita mine Jon,
mini-pən tuk əriu mə, "Ravən kini mwor əpnəpeinə ye nəviginien kape
Nəviərokinien apa ikin tukhavən misəvigin ikin."
9 Kini kirəni-pən tukun mirəmə, "?Nakorkeikei mə kimru jakravən hiə
mwor apnəpeinə ye nəviginien?"
10 Kini rini-pən tuk əriu mimə, "Wətərig huvə ru. Nipig kimiru
nakratərhav-pən Jerusalem, kini takwəm kwən kirik ramrəh jag ehuə
kirik kimiruk pən nu iran. Kini takrakwasig kin mirhuvən ye nimə
kirik yame in ramvən ikin. 11 Kini takrani-pən tuk yemehuə kape
nimə mirəmə, 'Yhajoun rimnher-pə kin əmru mə jakrauə mwaiyoh-
pre ik mə ?kwənmhaan a in hiə yame In mine kafan minə narmamə
tukhavən misor nəviginien kape Nəviərokinien?' 12 Kini in tukrikir əmiru
nakrhuvən apa yerpirig ye nimə yame kimnətu huvə ta narimnar kape
nəviginien aikin. Kini takwor apnəpeinə ye nəviginien aikin."
13 Kini kimiravən mwəm narimnar m-fam rəmhen kin yame Yesu
rimini. Kini kwor apnəpeinə ye nəviginien kape Nəviərokinien.

Nəviginien infamien kape Yesu mine kafan narmamə minə
(Mat 26:20-30; Mak 14:17-26; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-25)

14 Kini ye nipig kape nəviginien, kini Yesu rimavən məkwətə-pən ye
tebol iriə kafan aposol minə. 15 Kini mini-pən tuk əriə mə, "Pəh nien mə
tuktu, kor nəmhəyen kimi Yo. Mərig yakorkeikei pik mə tuksəkupən
misor kwis nəviginien kape Nəviərokinien. 16 Yakorkeikei pik mə kitawə
tuksəvigin məkneikin meinai, jakpəh nən-min-ien nəviginien kape
Nəviərokinien meriaji-pən niprai nəviginien e tukruə mor nəfrakisien kin
ye narmaruyen kape Kughen."

---

[b] **22:2** Nəmehuə minə kimnharkun mə tukmə kimishopni Yesu, narmamə tukhauh əriə tukun. [c] **22:3** Jon 13:2,27 [d] **22:7** Eks 12:1-27

17 Kini Yesu rimiwəh kap waen mini-vi-vi Kughen tukun, kini mimə, “Kimiə
fam havəh mhanim, 18 meinai taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə jakpəh
ninim-minien waen meriaji-pən nipig Narmaruyen kape Kughen tukruə.”
19 Kini miwəh bred mini-vi-vi Kughen tukun, kini mhapu, məwhai kimi
kafan narmamə minə, mimə, “In e niprak yame yakavəh-sipre kimi əmiə.
Nipig nakasən bred e, rikimiə tukraməsik Yo.”
20 Kini ye norien kirikianə əmə, nipig kimisəvigin ta, Yesu rimivəh kap
waen kini mini-pən tuk əriə mə, “Kap waen e in nitawik yame tukraiyu
tuk əmiə, kini ramhajoun promes vi yame Kughen ramor kimi narmamə.
21 Mərig taksətərig-ru. Kwən kirik ikin e kasəvigin kitawə min e ye tebol,
kini in tukreighan-pən kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak.[e] 22 Yo, Ji
Yermamə, jakaməkeikei mimhə rəri-pən nərigien kape Kughen. !Mərig,
awe! Narpinien ehuə tukrivən tuk yermamə yame rameighan-pən kin
Yo ye kwermi tikmir minə kafak.” 23 Kini kinisaiyoh əriə minə mhamə,
“?Kitawə pa tukror norien a?”

Aposol minə kimisotgoh kimi əriə mə pa in rehuə rapita

24 Kini nar min kirik, iriə kimisotgoh kimi əriə minə mhamə pa nhagin irəriə
in yerpirig pik rapita əriə.[f] 25 Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, “King minə
kape tokrei tanə kasarmaru ye narmamə ye kapəriə nəsaninien, mamhawəhsi-
haktə atuk əriə mə iriə ‘narmamə kape nasituyen.’[g] 26 Mərig kimiə, takhapəh
nisorien məknakin. Tukmə kimiə kirik in yerpirig, in tukrəhsi-əhu in rəmhen
kin kwajikovə. Kini tukmə kimiə kirik ramərer kupən, kini in tukruə rəmhen
əmə mə yorwok əmə kirik.[h] 27 ?Pa e in yerpirig pik, yermamə yame raməvigin
ye tebol uə yorwok yame ravəh nəviginien mamuə? Nakharkun mə yermamə
yame raməvigin ye tebol in yerpirig rapita. Mərig Yo, yemehuə kapəmiə, nipig
yimnamarə kitawə-m kimiə, yakəmhen əmə kin yorwok əmə kirik.[i]
28 “Kimiə e, nipig mifam nakasarə ipakə tuk Yo ye nipig yakamarə ye
nipig əutən minə. 29 Kini rəmhen əmə kin mə Rimik rawəhsi-haktə Yo
mə jakuə king, kini Yo min yakawəhsi-haktə əmiə mə takhauə rəmhen
kin king minə, 30 mə takhauə misəkwətə kitawə, masəvigin kwis ye nipig
yame jakuə rəmhen kin king. Kini ye nipig a, kimiə min taksəkwətə ye
jea kape king minə, kini kimiə takhauə misərer kupən ye kwənərəus
minə twelef kape Isrel masəkir əriə masarmaru irəriə.”[j]

Yesu rimə Pita tukrini mə in reinein In
(Mat 26:31-35; Mak 14:26-31; Jon 13:36-38)

31 Kini Yesu rini-pən tuk Saemon Pita mə, “Kəsi. Saemon. Setan
rinaiyoh-pən ta Kughen mə tukreighaan kin in pəh in ruə mivəhsi-

---

[e] **22:21** Sam 41:9; Jon 13:21-22 [f] **22:24** Luk 9:46 [g] **22:25** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45
[h] **22:26** Mat 23:11; Mak 9:35 [i] **22:27** Jon 13:12-15 [j] **22:30** Mat 19:28

pən vəhsi-pən kɨmi əmiə mor nahasien kɨmi əmiə mə tukəm-ru mə
nhatətəyen kapəmiə rɨskai uə nɨkam. 32 Mərɨg Saemon, yɨmnəhuak tuk ik
mə kafam nhatətəyen tukrɨpəh nɨmɨr-əgkəp-ien. Kɨni nɨpɨg nakamarar ye
kafam nətərɨgien mamrerɨg-pə mɨn, ik takaməkeikei mor nətərɨgien kape
piam mɨnə tukhaskai.”[k]
33 Mərɨg Saemon Pita rɨmɨni-pən tukun mɨmə, “Yermaru. Yakamərer
matuk mə kɨrau mik. Tukvəhsi-pən pawk ərau ye kalabus uə tukhopni
pawk ərau.”
34 Mərɨg Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, “Pita. Yakamni-pre tuk ik mə tuk
yenpɨg, kwasɨg ikɨn man rəkakə, kɨni takni m-kɨsisər mə nakeinein Yo.”[l]

Yesu ramor kwirɨg kɨmi narmamə kafan mə tuksarə ye nəmhəyen

35 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, “Apa kupən, yɨmnamher-pən kɨn
əmiə yerkwanu mɨnə, nɨmnhapəh nhawəhyen mane mɨne nɨtɨp mɨne bag
mɨne sandel. ?Mərɨg rhawor irəmiə? ?Nɨmɨsəkwakwə kɨn nar kɨrik uə
nɨkam?”[m]
Kɨni khani-pən tukun mhamə, “Nɨkam.”
36 Kɨni rɨni-pən tuk əriə mə, “Mərɨg taktəkun ai, tukmə kafam mane
aikɨn ye nɨtɨp, kɨni takaməkeikei mɨwəh mɨne bag. Kɨni tukmə kafam
nau nisə rɨrkək, takaməkeikei mor salem kɨn kafam kot mɨwəh nɨmrɨ
nau nisə. 37 Yakamni-pre tuk əmiə mə nəgkiarien e ye Nəkwəkwə
Kape Kughen yame raməgkiar irak, tukraməkeikei mor nəfrakɨsien
kɨn, e ramni mə, ‘Narmamə khamə-ta mə in yemə-akapɨr loa.’[n] Ǝwəh,
nəgkiarien e ruə mɨnor nəfrakɨsien kɨn ai taktəkun.”
38 Kɨni iriə kamhani mhamə, “Yermaru. Ǝmru. Nau nisə kɨraru apa.”
Kɨni In rɨmɨni-pən tuk əriə mə, “Ah, nəmhen.”

Yesu rɨmavən maməhuak apa ye Tukwas e kamni kɨmə Olif
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Kɨni Yesu rɨmatərhav ye taon mɨvən apa ye tukwas e kamni
kɨmə Olif rəmhen kɨn yame ramor nɨpɨg mɨfam. Kɨni kafan narmamə
mɨnə khakwasɨg kɨn. 40 Kɨni kɨshaktə aikɨn a, rɨni-pən tuk əriə mə,
“Takasəkeikei masəhuak mə nar kɨrik to rɨpəh nɨvəh-si-pən vəhsi-pənien
kɨmi əmiə mor kapəmiə nhatətəyen rɨmɨr.” 41 Kɨni In rɨmɨpəh əriə mɨvən
isok kəskəh əmə, mənɨmkur maməhuak mamni mɨmə, 42 “Tatə, tukmə
rɨkim ragien, aweh, vəhsi-ta nəmhəyen[o] yamə mɨne tukpihauə. Mərɨg
takpəh norien ye nərɨgien kafak; or əmə ye kafam nərɨgien.” 43 Kɨni agelo
kɨrik rɨmasɨ-pən ye neai muə mɨvəhsi-pən nəsanɨnien kɨmin. 44 Meinai

---

[k] **22:32** Jon 17:15 [l] **22:31-34** Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38
[m] **22:35** Luk 9:3; 10:4 [n] **22:37** Profesi e raməmɨr ye Aes 53:12. [o] **22:42** Nəgkiarien kape Gris ramni, “Vəh-si ta ‘kap.’ Kap ramor nuhpɨkɨnien ye nəmhəyen.”

rikin rimhə pik, kini ramətərig pik, kini maməhuak skai. Nəmnhawkien rarkwəməteih iran maiyu rəmhen kin yame nitaw jir ramaiyu məsik nimoptanə.[p]

45 Nipig rimnəhuak ta, mərer mirerig-pə mə tukrəm kafan narmamə minə. Kini məm əriə kwəsapir yeru. Kwəsəpou meinai rikiriə raməmhə.
46 Kini rini-pən tuk əriə mimə, "?Rhawor nakasapir? Sarha, misəhuak mhamə nar kirik tukripəh niwəhsi-pən wəhsi-pənien kimi əmiə mə tukror nhatətəyen kapəmiə tukrəta irak."

Tikmir minə kape Yesu kimnhauə mharəh In
(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:2-11)

47 Nipig Yesu raməgkiar hanə, kwhen ehuə ritərhav-pə tukun, kini kwən a Judas, in yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, in rimikir əriə mhauə. Kini rimauə ipakə tuk Yesu mə tukrəturəm-pən iran. 48 Mərig Yesu rimini-pən tukun mə, "Judas. Yo Ji Yermamə. ?Mərig rhawor nakamuə mə takaturim-pə irak mameighan-pən kin Yo kimi tikmir minə?"
49 Kini nipig narmamə kape Yesu kimisəm narimnar minə a, mharkun naha nhagin tukor, mhani-pən tukun mhamə, "Yermaru. ?Jakshawor? ?Jaksərai əriə kin nau, uə?" 50 Kini iriə kirik rimnərai nimətirgi slef kirik kape jif pris kin nau.
51 Mərig Yesu rimə, "!Ah! !Nəmhen! Səpəh əmə!" Kini In rirap nimətirgi kwən a kini mor huvə min.
52 Kini Yesu rimnəgkiar kimi hae pris minə mine nəmehuə minə kape mobael kape Nimə Ehuə kape Kughen, mine nəmehuə minə kape kwənərəus kape Isrel, yame kimnhauə mə tukharaptərəkin In. Mini-pən tuk əriə mə, "!Eh! ?Nakhamə ta mə Yo yermamə kape narowaginien, kini nakamhapik nau nisə mine kwətavhə minə mamhauə mə takharaptərəkin Yo uə? 53 Nipig mifam yakamarə kitawə-m kimiə ye Nimə Ehuə kape Kughen. ?Mərig rhawor nakhapəh nharaptərəkinien Yo aikin? Mərig taktəkun ai, in nipig atuatuk kapəmiə- nipig yame nəpignapien in ramehuə."

Pita rimə in reinein Yesu
(Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27)

54 Kini khauə mharaptərəkin Yesu mharəh mhavən imei jif pris. Kini Pita rikwasig kin əriə, mərig ripəh nivən-pakəyen tuk əriə.[q] 55 Narmamə minə a kimisher nap kirik ipakə tuk nimə kape hae pris, kini misəkwətə rao rao kin nap. Kini Pita rivən məkwətə iriə miriə. 56 Kini piakəskəh

---

[p] **22:44** Ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman yame kimirai ye Gris, nəgkiarien ye ves 43 mine 44 rirkək. [q] **22:54** Mak 14:53-54

kirik yame in yorwok kirik rimauə məm Pita ramkwətə, nəmrhawənien kape nap risia-pen in. Kini pian a rarha tim tim iran, mini-pən tukun mimə, “Kwən min e in e iriu Yesu kimnaweriwək.” 57 Mərig Pita rimini-pən tuk pian a mə, “Pian apa, yakeinein kwən en.”

58 Kini kwasig ikin, ripəh norien tu, kwən min kirik ruə mini-pən tuk Pita mə, “Eh. Ik min kirik yermamə kafan.”

Mərig Pita rimə, “Eh. Pəh nien mə yo yermamə kafan.”

59 Kwasig ikin, aoa kirik ruə muavən ta, kini kwən kirik raməgkiar skai kimi əriə mimə, “Yakamni əfrakis mə kwən e rinaməriwək iriu Yesu, meinai in min in yemə Galili.”

60 Mərig Pita rimə, “Kwən apa, yakpəh-nirkun-əgkəpien nəgkiarien e nakamni.” Kini Pita raməgkiar hanə, man rəkakə. 61 Kini Yesu Yermaru rarar mivaag-pən məm Pita. Kini Pita, rikin ruh nəgkiarien kape Yermaru yame rimini iran mimə, “Tuk yenpig əmə e, kwasig ikin man rəkakə, takni m-kisisər mə nakeinein Yo.” 62 Kini Pita rimatərhav iruə, rimnasək rimnasək.

Narmamə kisarh iakei ye Yesu
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)

63 Kini ye nipig a, narmamə yamə mine kimnharaptərəkin Yesu kimisarh iakei iran, mamhauh. 64 Misarkis ətərəkin nimrin kini mhauh, mhani-pən mhamə, “!Eh! !Profet! Ni-ru mə pa ramuh ik!” 65 Kini kimnhani nəgkiarien hah rehuə iran misoriah In.

Kimnərip Yesu ye kaonsel
(Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)

66 Kini yenpig-yenpig kin, nəmehuə kape kwənərəus kape Isrel, mine hae pris minə, mine nəmhajoun kape Loa kape Moses khauə misofugin ye kaonsel kapəriə. Kini narmamə kharəh Yesu mhauə rərer ye nimri kaonsel a. Kini narmamə kape kaonsel kimnhani-pən tukun mhamə, 67 “Ni-ru tuk əmawə mə ik e Kristo yame Kughen rimirpen uə nikam.”[r]

Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, “To yakni pre tuk əmiə, nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak. 68 Kini to yakaiyoh əmiə, nakhapəh nishorpinien. 69 Mərig ririkakun ai taktəkun, Yo, Ji Yermamə, Yo jakvən məkwətə ye kwənmhaan kape nəsaninien mine nisiaiyen, in e ye nikar Kughen matuk yame Rəsanin.”[s]

70 Kini iriə m-fam kisaiyoh-pən tuk Yesu mhamə, “?Rhawor? Ik Ji Kughen uə?”

Kini Yesu rimini mə, “Nakamhani məknen, nəfrakisien.”

71 Kini khamə, “To khapəh nhawhinien yermamə min kirik mə tukruə mini-hah in, meinai kimisərig atuatuk nəgkiarien a ye nherin.”

---

[r] **22:67** Jon 3:12 [s] **22:69** Wok 7:56

Yesu rɨmnərer ye nɨmrɨ Paelat
(Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

23 1 Kɨni narmamə m-fam kape kaonsel kɨmɨsarar mhakɨr Yesu
mhavən kɨmi Paelat. 2 Kɨni mharuk-pən nəgkiarien iran mhamə,
"Yɨmɨsəm mə kwən e in e ramkɨr kapətawə narmamə mɨnə mamor əriə
kasarmər, kɨni mamarar ye nərɨgien kapəriə kasor tɨkmɨr iriə gavman
kape Rom, mamni-əhu əriə mə tukhapəh nɨsərokien takis kɨmi Sisa yame
ramarmaru ye tanə e. Kɨni in mamni-ərhav mə in Kristo yame Kughen
rɨmɨrpen ta mə In king kɨrik."
3 Kɨni Paelat raiyoh-pən mɨmə, "?Rhawor? ?Ik king kape nəmə Isrel uə?"
Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tukun mɨmə, "Nakamni əfrah."
4 Kɨni Paelat rɨni-pən tuk jif pris mɨnə mɨne narmamə m-fam mə,
"Yakpəh nəm-pənien nar has kɨrik iran yame ramni mə In rɨmnakapɨr loa
kɨrik."
5 Mərɨg iriə kɨsokr-apomh mamhani mhamə, "Nɨkam. Kwən e ramərɨwək
apnapɨg mamhajoun narmamə mɨfam ikɨn mɨnə ye Judia, rɨrikakun Galili
muə meriaji-pə eikɨn e, kɨni mamor nətərɨgien kapəriə kaserwei mɨsarmər."
6 Kɨni nɨpɨg Paelat rɨmnərɨg nəgkiarien a, raiyoh mə, "?Rhawor? ?Kwən
e in yemə Galili?" 7 Kɨni rɨmnərɨg mə Yesu rɨmatərhav ikɨn a Herod
Antipas ramarmaru ikɨn, in mher-pən kɨn Yesu mə tukrɨvən mamərer ye
nɨmrɨ Herod, meinai ye nɨpɨg a, Herod mɨn in ramarə Jerusalem.[t]

Yesu rɨmnərer ye nɨmrɨ Herod Antipas

8 Kɨni nɨpɨg Herod Antipas rɨmnəm Yesu, rɨkin rɨmnagien pɨk, meinai
rɨmnorkeikei mə tukrəm In ror tu. Herod rɨmnərɨg əmə nəvsaoyen kɨn,
kɨni morkeikei mə tukrəm Yesu tukror nɨmtətien kɨrik. 9 Kɨni rɨmnaiyoh
kɨn nəgkiarien rɨpsaah kɨmi Yesu, mərɨg Yesu ramapnapɨg əmə mɨpəh
nhorpɨnien kafan nəgkiarien. 10 Kɨni jif pris mɨnə mɨne nəmhajoun kape Loa
kape Moses kɨmɨsərer ye nɨmrɨ Herod mamharuk-pən nəgkiarien rɨpsaah ye
Yesu. 11 Kwasɨg ikɨn, Herod Antipas mɨne kafan mobael mɨnə kɨmɨsarh iakei
ye Yesu. Kɨni Herod rɨni-pən tuk kafan mobael mɨnə mə tuksarkaoh-pən kɨn
kot huvə kɨrik kɨmin, kɨni mhakɨr mhavən mɨn kɨmi Paelat.
12 Kupan ikɨn, Herod Antipas mɨne Paelat kɨmawor tɨkmɨr kɨmi əriu
mɨnə. Mərɨg ye nɨpɨg a, iriu kɨmɨrauə kɨrikianə.

Paelat rɨmɨni mə Yesu tukraməkeikei mɨmhə
(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39–19:16)

13 Kɨni Paelat rɨmnokrən kɨn jif pris mɨnə mɨne nəmehuə mɨnə kape
nəmə Isrel, mɨne narmamə m-fam, kɨni iriə mɨfam kɨmnhauə kɨrikianə.

---

[t] **23:7** Luk 3:1

14 Kini in rimini-pən tuk əriə mimə, “Kwən e, nimnharəh mhauə ramərer
ye nimrik, kini nakamhani mhamə ramarar ye nərigien kape narmamə
kapəmiə, kasor tikmir kimi gavman. Mərig yaknəkir ta nərigien a ye
nimrimiə, kini mipəh nəmien mə rimnakapir loa kirik. Nəgkiarien yamə
mine nakamharuk-pən iran ripəh norien nəfrakisien kin. 15 Kini Herod
Antipas min, in rinəkir min məm mə ripəh norien nar has kirik. Ror
məkneikin in rimnher-pə min kin kimi ətawə, kini rimar əmə tuk nəmien
mə kwən a in ripəh norien nar has kirik mə to khopni in tukun. 16 Pəh
kafak mobael minə kisərkis-ərkis əmə in kini ai misher-yerhav kin pəh
ramvən.”

17 Ye nipig kape lafet kape Nəviərokinien, Paelat tukraməkeikei mirisin
kapəriə kirik yermamə ritərhav ye kalabus.[u] 18 Mərig iriə m-fam kisokr-
apomh mhamə, “!Kir ərhav kwən en pəh khopni! !Mərig risin Barabas
rirerig-pə tuk əmawə!” 19 (Kwən e Barabas, kimivəhsi-pən in ye kalabus
meinai in rimnor narmamə kamhauh mobael minə kape gavman ye taon
a, kini in yhopni yermamə).

20 Mərig Paelat rorkeikei mə tukririsin Yesu ramvən, kini in məgkiar
min kimi əriə. 21 Mərig iriə kisokr-apomh pik min mhamə, “!Əsik-haktə in
ye nai kamarkwao kin! !Əsik-haktə in ye nai kamarkwao kin!”

22 Mərig Paelat rimnəgkiar min kimi əriə yame ror kisisər kin, mimə,
“?Rhawor? ?Kwən a In rimnor naha nhagin yame rahas? Yo yakpəh
nəmien mə In rimnor nar has kirik yame ratuatuk mə tukhopni In tukun.
Mərig pəh kafak mobael minə tuksərkis-ərkis əmə In, kini ai misher-
yerhav kin ramvən.”

23 Mərig iriə kasəkeikei misəgkiar skai, kini masokrən apomh ye Paelat
mhamə tukrəsik haktə pən ye nai kamarkwao kin. Kini misokrən apomh
mamhavən, mhakurao ye nərigien kape Paelat. 24 Kini Paelat rimini-
ərhav mə Yesu tukraməkeikei mimhə rəri-pən nəgkiarien kapəriə. 25 Kini
meighan-pən kin ramvən ye kwermi kafan mobael minə mə tukharəh
mhavən misor nərigien kape narmamə minə a. Mərig Paelat rimirisin
Barabas e kupən kimivəhsi-pən ye kalabus tuk nuhyen mobael kape
gavman mine nhopniyen yermamə.

Kimikir Yesu kivən mə tukhopni
(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Kini nipig mobael minə kimnhakir Yesu mhatərhav ye taon, misəm
yemə Saerin kirik, nhagin e Saemon. In rimasi-pən isok meriwək mamuə
ye taon. Kini kharaptərəkin, misərəhu-pən nai kamarkwao kin kape Yesu
ye nuran mhamə tukrirəh. Kini mhani-pən tukun mhamə, “Kwasig kin

---

[u] **23:17** Nəgkiarien ye ves 17 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Luk rimirai əfrakis uə nikam.

Yesu." 27 Kini narmamə khapsaah kimiseriwək mamhakwasig kin Yesu
ye swatuk. Kini nipiraovin khapsaah kimnhakwasig kin əriə, misasək,
masokrən kin Yesu. 28 Mərig Yesu rarar marha-pən məm əriə, kini mini-
pən tuk əriə mimə, "Nipian Jerusalem, takhapəh nisasəkien tuk Yo; mərig
sasək atuk tuk əmiə mine jimiə minə. 29 Sətərig kin Yo. Nipig ramuə
tukpini kimə 'Sagien kimiə nipiraovin yamə mine naksor siə kin əmiə,
mine yamə mine nakhapəh nhavəhsi-pənien nah.'[v] 30 Ye nipig a, narmamə
tukhani-pən tuk tukwas ehuə mhamə,

'!Aweh! !Ǝkwətəsis əmawə!'
Mhani-pən tuk nahak minə mhamə,
'Ǝkwətəsuun əmawə.' *(Hos 10:8)*

31 "?Mərig tukmə nap ramuək məkna nipig nai ramrəmrə, kini tukrhawor
ye nipig yame nai ramsiə?"[w]

Mobael minə kimnharuk haktə Yesu ye nai kamarkwao kin

32 Kini mobael minə kimnharəh kwərə mir kiraru yamə mir
kimawəkəpir loa mhamə tukshopni ərisir Yesu. 33 Kini kimnhauə ikin
kirik e, nhagin e Kerhə Irə Jir. Aikin a, kimnharuk haktə Yesu ye nai
kamarkwao kin. Kini mharuk haktə min yemə-akapir loa mir kiraru
aikin, kirik ye nikar Yesu matuk, kini kirik ye nikarin mawor. 34 Kini
Yesu rimə, "Tatə, takpəh narpin-pənien tai norien has yame kasor irak,
meinai kiseinein naha nhagin yame kasor." Kini kimisəwhai kafan
narimnar masarukin daes tukun.[x]

35 Kini narmamə yamə mine kasərer aikin kasəm narimnar minə a.
Mərig nəmehuə minə kape kwənərəus kape Isrel kasarh iakei min ye
Yesu mamhani mhamə, "In ruəvəh miragh ta narmamə khapsaah. Mərig
tukmə in Kristo yame Kughen rimirpen, mine in Yemə Kughen Rimnher-
pə kin, pəh rivəh miragh atuk ru In."[y]

36 Kini mobael minə, iriə min kisarh iakei ye Yesu, kini mhavən
ipakə tukun masaiyoh mə rorkeikei waen. (Mərig waen a rəukəh pik).[z]
37 Mamhani-pən tukun mhamə, "!Tukmə Ik king əfrakis kape kwənərəus
kape Isrel, vəh miragh atuk Ik ai təkun!"

38 Kini kimirai-pən nəgkiarien kirik ye tənkar nai kirik, kəsik-pən yerpirig
ye nai kamarkwao kin yame ramni mimə, "In e king kape nəmə Isrel."

39 Kini yemə-akapir loa kirik yame kimarkwətərəkin-pən in ye nai
kamarkwao kin, rimnəgkiar has pən kimi Yesu mamni mimə, "!Eh! ?Ik

---

[v] **23:29** Luk 21:23 [w] **23:31** Yesu ramni nuhpikinien kirik ye nai ramrəmrə mine nai ramsiə. Yesu In rəmhen kin nai ramrəmrə, meinai nimraghien kafan ratuatuk, mərig in ramərig rahas rəmhen kin yame nap ramuək. Mərig yor təvhagə has minə kisəmhen kin nai yame ramsiə nihuvəyen rirkək irəriə. Kini iriə tuksarə ye narpinien ehuə, nap tukrəs pik əriə. [x] **23:34** Sam 22:18; Aes 53:12 [y] **23:35** Sam 22:7-8 [z] **23:36** Sam 69:21

Kristo yame Kughen rɨmnher-pə kɨn Ik uə nɨkam? Tukmə ror məknenkɨn,
vəh mɨragh Ik kɨni mɨvəh mɨragh mɨn əmru."
40 Mərɨg yemə-akapɨr loa kɨrik mɨn rɨmɨni-pən tuk in kɨrik, mɨni-əhu
mɨmə, "?Rhawor? Natakmhə pawk, mərɨg nakpəh nɨsiaiyen Kughen.
Narpɨnien e kapətasɨr in rəm nəmhen əmə. 41 Mərɨg ratuatuk əmə mə
kɨrau tukrɨmhə tuk kapərau norien has yame mɨne kɨmɨwor. Mərɨg kwən
a rɨpəh norien nar has kɨrik."
42 Kɨni mɨni-pən tuk Yesu mɨmə, "Yesu, ye nɨpɨg takuə mor king iran,
pəh rɨkim tukraməsɨk yo."
43 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tukun mɨmə, "Yakamni-pre əfrakɨs tuk ik, mə
towei əmə, kɨrau mik tukwarə apa ye rao ye neai."

Yesu rɨmamhə
(Mat 27:45-46; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

44-45 Kɨni ipakə tuk twelef klok yerkweiha, mɨrh rɨpəh nəsiəyen, kɨni
nəpɨgnapien rɨmneiwaiyu-pə məmɨr meriaji-pən tri klok yenaiyu. Kɨni
ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen, kɨmɨruk haktə neipən kɨrik yame
kɨmnətapɨg kɨn Kwənmhan yame Rəmərhakə Məmərhakə pɨk. Neipən
a rəhipu nɨpərɨn kɨraru.[a] 46 Kɨni Yesu rɨmnokrən apomh mɨmə, "Tatə.
Yakamərəhu-pre nɨmraghien kafak ye kwermɨm." Nɨpɨg rɨmnəgkiar ta,
kɨni kafan neihagien rɨtərhav.
47 Kɨni nɨpɨg yemehuə kape mobael mɨnə kape nəmə Rom rɨmnəm
narɨmnar mɨnə a, rəgnəgɨn Kughen mamni mɨmə, "!Nəfrakɨsien, kwən
a In yemə atuatuk!" 48 Kɨni narmamə yamə mɨne kɨmnhauə aikɨn a
mhamə tuksəm, nɨpɨg kɨmɨsəm narɨmnar mɨnə a, kɨmnhavən mɨsərɨg
rahah yerkɨriə, kɨni mɨsərɨp nɨmagɨriə. 49 Kɨni narmamə tɨksɨn kape Yesu,
mɨne nɨpɨraovɨn yamə mɨne kɨmnhasɨ-pən Galili, mamhakwasɨg kɨn Yesu
mamhauə, iriə kɨmɨsərer isok kəskəh, masəm narɨmnar mɨnə a.

Josef Aramatia rɨmɨnɨm nɨprai Yesu
(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

50-51 Kɨni yemə Aramatia kɨrik aikɨn, nhagɨn e Josef. Aramatia in
taon kɨrik apa Isrel, kɨni kwən a in yermamə kɨrik kape kaonsel kape
nəmə Isrel. In yemə huvə, kafan nɨmraghien ratuatuk, kɨni in yermamə
kɨrik yame rɨmnawhin mə tukrəm narmaruyen kape Kughen. Kɨni in
rɨmɨpəh neighanien kɨn nəgkiarien kape kaonsel yame kɨmɨseighan-pən
kɨn Yesu mə tukhopni. 52 Kɨni in rɨmavən məm Paelat maiyoh-pən in mə
tukreighaan kɨn nɨprai Yesu pəh rɨrəh. 53 Kɨni Josef rɨmavən mɨrəhsi-
əhu nɨprai Yesu ye nai kamarkwao kɨn, mɨrəh mɨvən muvrɨg kɨn neipən
huvə kɨrik e kamni kɨmə linen. Kɨni mɨrəh mɨvən mərəhu-pən ye nəpəəg

---

[a] **23:45** Hib 6:19-20; 10:19-20

kapier yame kinirai ta tuk norien suranə ikin, mərig kipəh hanə ninimien yermamə kirik aikin. 54 In a ye nipig yame nəmə Isrel kasor apnəpeinə iran tuk Sabat, kini ipakə Sabat ririkakun.

55 Kini nipiraovin yamə mine kimnhasi-pən Galili mamhakwasig kin Yesu, kimnhakwasig kin kwən a, mhavən misəm nəpəəg kapier a. Kini misəm mə Josef rimnhawor pən iran mine mərəhu niprai Yesu. 56 Kini ai, nipiraovin minə a kimnharerig-pən yerkwanu mə tuksor apnəpeinə ye nimar nai minə tiksin mine pomad yame nəmiovriə rapien huvə mə tuksor-pən ye niprai Yesu. Mərig ye Sabat, iriə kisapis rəri-pən loa.[b]

Yesu rimimragh min ye nimhəyen
(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

24 1 Kini Sande, yenpig-enpig əgkəp, nipiraovin minə kimnhavən apa ye nəpəəg kapier, mhapik nar pien-pien yamə mine nəmiovriə rapien huvə, yamə mine kwəsor apnəpeinə ta iran. 2 Nipig kimnhauə ipakə tuk nəpəəg kapier, misəm kapier yame kimnətapig kin ye nəpəəg kapier, mərig kinəsuə ta kin. 3 Kini kimisauru-pən imə ye nəpəəg kapier, mhapəh nisəmien niprai Yesu Yermaru. 4 Kini miseinein apomh masətərig kin narimnar minə a. Məkneikin, yermamə kiraru kratərhav-pə, mwərer iriə miriə. Miravən ye neipən yame rhawən maməsiə. 5 Kini nipian minə a kimnhagin pik, misənimkur. Kini kwərə mir a krəmə, "?Rhawor nakasarha kin yemə ruəmragh ta e imei nəmə mhə minə? 6 In ruirkək eikin e. !In ruəmragh min! Rikimiə tukraməkeikei maməsik-ru nəgkiarien yame rimini-pre tuk əmiə ye nipig yame rinamarə apa Galili mimə,[c] 7 'Narimnar minə e tukasəkeikei mhauə misor nəfrakisien kin. Tukeighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, yakvən ye kwermi yor təvhagə has minə, kini tukruk haktə Yo ye nai kamarkwao kin kini jakmhə. Mərig nipig yame ror kisisər kin, jakaməkeikei mamragh min.' "

8 Kini rikiriə rimnaməsik nəgkiarien a kape Yesu. 9 Mhatərhav ye nəpəəg kapier, mhavən mhani-pən narimnar minə a tuk narmamə leven kape Yesu, mine kafan minə m-fam. 10 Kini nipiraovin yamə mine kimnhani-ərhav narimnar minə a kimi aposol minə, iriə e Meri Magdala, Joana, Meri nisin Jemes, mine nipiraovin minə min tiksin yamə mine kimnhavən ye nəpəəg kapier. 11 Mərig aposol minə kimisərig nəgkiarien a, khamə nəgkiarien armər kirik yame nipran rirkək, mhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.

12 Mərig Pita rərer maiyu mivən apa ye nəpəəg kapier, məmrəmir mivaag-pən məm əmə neipən yame kimuvrig niprai Yesu kin, mərig nar min kirik rirkək. Kini in rarar mirerig mivən yerkwanu, kini mamətərig pik kin norien a.

---

[b] **23:56** Eks 20:10; Dut 5:14 [c] **24:6** Luk 9:22

Yermamə kiraru kape Yesu kimiwəm In ye swatuk yame ramvən apa Emeas
(Mak 16:12-13)

13 Ye nipig əmə in a, yermamə kiraru kape Yesu kimaweriwək miravən
yerkwanu kirik, nhagin e Emeas. Yerkwanu a isok tuk Jerusalem rəmhen
kin leven kilometa. 14 Kini ye nipig iriu kweriwək miravən, kini marəni
narimnar yamə mine rimatərhav-pə. 15 Mwəgkiar hanə, kini Yesu rivən
ipakə tuk əriu, mirhəriwək kwis marhivən. 16 Mərig kiripəh nirhirkunien
mə pa irisir miriu krhəriwək, meinai Kughen rimnətapig kin ye nərigien
kapəriu.
17 Kini Yesu rimini-pən tuk əriu mimə, "Kwərə mir. ?Naha e nakarəni?"
Məkneikin kwərer, rikiriu rəpou. 18 Kini iriu kirik, nhagin e Kleopas,
rimini-pən tukun mimə, "Tukmə ror Ik yepsipis əmə kirik e Jerusalem,
yame reinein narimnar yamə mine rimatərhav-pə ye nipig yamə mine
ruauə ta muavən."
19 Kini raiyoh əriu mimə, "?Naha minə e?"
Kini kirəni-pən tukun mirəmə, "Narimnar yamə mine kimnor ye Yemə
Nasaret e Yesu. In profet kirik kape Kughen, kini kafan wok rəsanin
huvə mine kafan nəgkiarien minə khapam. Kini riki Kughen mine
riki narmamə ragien tukun. 20 Mərig kapəmawə hae pris minə mine
nəmhajoun kape Loa kape Moses kimnharəhsi-pən In ye kwermi nəmə
Rom mə tuksəkir misəm mə In tukrimhə. Kini kimisəsik haktə In ye nai
kamarkwao kin, kini rimhə. 21 Narimnar a rinor ta ruəvəh nipig kisisər.
Mərig kimawə yimisərəhu-pən pawk kapəmawə nərigien skai iran mə
In tukririsin əmawə kwənərəus minə kape Isrel ye kwermi tikmir minə
kapəmawə.[d] 22 Nar kirik min, nipiraovin tiksin irəmawə kimisor əmawə
yaksakur tuk nəgkiarien kirik. Towei, yenpig-enpig əgkəp, kimnhavən
apa ye nəpəəg kapier yame kiminim Yesu ikin, 23 mhapəh nisəmien
nipran. Mharerig-pə mhani mhamə, 'Yimisəm nəmrərhavyen kirik.
In e agelo mir kiraru kirəni-pə tuk əmawə mirəmə, "Yesu ramragh." '
24 Kini kapəmawə narmamə tiksin kimnhavən ye nəpəəg kapier, masəm
narimnar fam əgkəp ratuatuk rəmhen kin yame nipiraovin minə a
kimnhani. Mərig khapəh nisəmien Yesu."[e]
25 Kini In rini-pən tuk əriu mimə, "Kwərə mir. Kapəmiru kapə rirkək.
Naksor pik kəmar tuk niniyen nəfrakisien ye nəgkiarien yame profet
minə kape Kughen kimnhani. 26 ?Nakrarkun uə nikam mə Kristo
yame Kughen rimirpen tukraməkeikei mamərig nəmhəyen ye nipran,
kini kwasig ikin, In tukripivən apa ye rao ye neai mivəh nhag kape
nisiaiyen?"[f] 27 Kini Yesu rimnhoprai-pən Nəkwəkwə kape Kughen kimi

---

[d] **24:21** Luk 19:11; Wok 1:6 [e] **24:24** Jon 20:3-10 [f] **24:26** Luk 9:22

əriu yame raməgkiar iran, ririkakun ye nəkwəkwə minə kape Moses muə meriaji-pə nəkwəkwə minə kape profet minə kape Kughen.[g]
28 Kini kinarhuə ipakə tuk yerkwanu yame kwərə mir a kiravən ikin,
mərig kwəm mə rameriwək mamvən. 29 Kini iriu kawəkeikei kimin
mirəmə, "Eh. Rhuvə mə takaməmir kitasir, meinai rinəpignəp ta. Pəh
nien mə tuktu mirh rivə." Kini rimavən məm əriu marhəkwətə.
30 Kini kinarhəkwətə mə tukrhəvigin, kini In rivəh bred mini vi
vi Kughen tukun, kini mhapu migəhsi-pən kimi əriu. 31 Məkneikin
Kughen rimnor kirarkun mə In Yesu. Taktəkun əmə rirkək min, kirəpəh
niwəmien In. 32 Kini kirəni-pən tuk əriu mirəmə, "Eh. Nəfrakisien mə
nipig In rimnamhoprai-pə huvə Nəgkiarien kape Kughen kimi ərau ye
swatuk, kini kwərig huvə kin, rikirau ramagien pik."
33 Kini taktəkun əmə min kimiwərer miratərhav aikin a mirarerig min
miravən Jerusalem. Kini ikin a, iriu kimiwəm nəmə leven kape Yesu
mine narmamə tiksin min kafan kwənhauə misofugin ta misəkwətə.
34 Mamhani-pən tuk əriə mhamə, "Nəfrakisien. Yesu Yermaru rimimragh
min, kini Saemon Pita rinəm ta."[h] 35 Kini iriu kirəni-pən fam narimnar
yame rimatərhav-pə tuk əriu ye swatuk, kini mirəni-pən nipig yame iriu
kimirarkun Yesu iran, ye nipig yame In rimnhapu bred mivəhsi-pən kimi
əriu.

Yesu rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə
(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

36 Kini nipig kirəni nəgkiarien a, Yesu ruə mərer ye kwerkwan irəriə
mamni-pən tuk əriə mə, "Pəh nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə."
37 Mərig iriə kisakur pik kin, kini mhagin kin. Khamə ta mə yarmhə.[i]
38 Mərig In rini-pən tuk əriə mimə, "?Rhawor nakamhagin məkneikin?
?Rhawor kapəmiə nətərigien ramor kiraru? 39 Taksəm-ru kwermik mir
mine nihuk mir. Yo əmə e. Sərao-pə mharap niprak kini mharkun mə Yo
e. Nanmi yermamə nipran mine nikəkrin rirkək, ripəh norien məkneikin.
Nakasəm Yo, niprak mine nikəkrik aikin."
40 Rimini nəgkiarien a, mhajoun kwermin mir mine nihun mir kimi
əriə. 41 Iriə khapəh nhani-əgkəpien nəfrakisien iran, meinai rikiriə
rimnamagien pik, kini kisakur pik kin. Mərig In rimnaiyoh əriə mimə,
"Havəhsi-pə-ru nəviginien kirik." 42 Kini kimivəhsi-pən kəməəm kirik
yame kimnhavaan ye nap kimin. 43 Kini rən ye nimririə.
44 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "In apa kupən, nipig
yimnamarə kitawə-m kimiə, yimini nəgkiarien e tuk əmiə mə,
'Narimnar minə fam yame kamhani irak ye Nəkwəkwə kape Kughen,
tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. In e nəgkiarien minə ye

---

[g] **24:27** Sam 22:1-21; Aes 53 [h] **24:34** 1 Kor 15:4-5 [i] **24:37** Mat 14:26

nəkwəkwə mınə kape Moses mıne nəkwəkwə kape profet mınə kape
Kughen, mıne Ol Sam.' "[j]
45 Kıni In rəhitə ye nərıgien kapəriə mə tukharkun nıprai nəgkiarien ye
Nəkwəkwə kape Kughen. 46 Mıni-pən tuk əriə mımə, "Nəgkiarien yame
raməmır ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə 'Narmamə tuksor ahas
pən kımi Kristo yame Kughen rımırpen. Masor rərıg nəmhəyen ye nıpran
meriaji mımhə. Mərıg ye nıpıg yame ror kısisər kın, In tukramragh mın
ye nımhəyen.' 47 Kıni ye nhagık, narmamə tukasəkeikei mhani-ərhav
nəgkiarien a mhamə narmamə tukasəkeikei mısarar ye nərıgien kapəriə
tuk təvhagə has, kıni Kughen tukrıpəh narpınien tai təvhagə hah kapəriə,
kıni məru-kın kapəriə norien has mınə. Nəgkiarien e tukraməkeikei
mıvən kımi kwənərəus mınə fam apa ikın mınə fam. Rırikakun
Jerusalem, mıvən meriaji pən ikın mınə fam ye tanımtanə. 48 Kımiə
nımısəm narımnar mınə e, kıni takhani-ərhav atuatuk nəgkiarien mınə
iran.[k] 49 Mərıg taksəmır ye taon e mamhawhin mıseriaji takhavəh
nəsanınien kape Nanmın kape Kughen, kıni tukrıkwar ye nımraghien
kapəmiə. Yo jakher-pən kın In rəmhen kın yame Rımık rımırpen ta mə
tukror."[l]

Kughen rımıvəh Yesu mamvən ye neai
(Mak 16:19-20)

50 Kıni Yesu rımıkır əriə mhatərhav ye taon, mhavən yerkwanu a
Betani. Kıni rımıvəhsi-haktə kwermın mir maməhuak mıvəhsi-pən
nıhuvəyen kımi əriə. 51 Kıni nıpıg raməhuak hanə, mıpəh əriə. Kughen
rıvəh In mamhaktə ye neai. 52 Kıni kasəgnəgın In, mhareriıg pən
Jerusalem, rıkiriə ragien. 53 Kıni nıpıg mınə fam kamhavən ye Nimə Ehuə
kape Kughen mamhani vi vi Kughen.

---

[j] **24:44** Luk 9:22 [k] **24:48** Jon 15:27; Wok 1:8 [l] **24:49** Jon 14:16; 15:26; Wok 1:4

Jon

Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Jon rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jon

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Kɨtawə kaseinein mə pa nhagɨn rɨmɨrai nəkwəkwə e, meinai yermamə yame rɨmɨrai nəkwəkwə e rɨpəh niniyen nhagɨn. Mərɨg rɨkitawə raməsɨk mə Aposol Jon rɨmɨrai. In naorahi Jemes, kɨni iriu kwajikovə mir kape Sebedi. In yermamə kɨrik ye narmamə twelef kape Yesu, kɨni Yesu rorkeikei pɨk in. Kamni kɨmə in rɨmɨrai nəkwəkwə mɨnə e: Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Jon rɨmɨrai, mɨne 1 Jon, 2 Jon, 3 Jon, mɨne Revelesen.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi narmamə mə tukhani nəfrakɨsien ye Yesu Kristo. In rorkeikei mə tukrasitu irəriə mor nhatətəyen kapəriə tukrɨskai, meinai kapəriə nhatətəyen rɨpəh nɨskaiyen.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Yesu rɨmamhə mamragh mɨn, ai, newk fifti o sikisti ruauə muavən ta, Aposol Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e. Jon in yemehuə kɨrik kape nɨməhuak, kɨni narmamə m-fam kape nɨməhuak kamhasiai in. In rorkeikei mə narmamə m-fam tukharkun huvə kafan nhajounien. Kɨni nɨpɨg nhajounien eikuə mɨnə tukramuə, in rorkeikei mə narmamə tukharkun nhani-əhuyen.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Rɨmɨrai nəkwəkwə e mamni-ərhav mə Yesu in Ji Kughen, kɨni in Kughen əfrakɨs. Kɨni narmamə m-fam yamə mɨne kashatətə iran tukhavəh nɨmraghien rerɨn. Kɨni Jon rorkeikei mə tukrɨni-ərhav nəvsaoyen kape Yesu yame nəkwəkwə kape Matiu mɨne Mak mɨne Luk kɨmɨrhɨpəh nɨrhɨniyen. Kɨni in rorkeikei mə tukrɨni atuatuk nətərɨgien tɨksɨn yame narmamə kamhani ye Yesu.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Nəgkiarien kape Kughen rɨmauə mor yermamə kɨn, in e Yesu

1 1 Apa kupan əgkap, ye nɨrikakunien, Nəgkiarien rɨmnəmɨr
ta.[a] Nəgkiarien e rɨmnamarə iriu Kughen. Kɨni Nəgkiarien e,
in Kughen. 2 Nɨpɨg Kughen rɨpəh hanə norien narɨmnar, in rɨnarə
rerɨn ta iriu Kughen. 3 Kɨni Kughen rɨmnor narɨmnar fam ye
nəgkiarien a, kɨni narɨmnar fam yame Kughen rɨmnor, nar kɨrik
mɨn rɨkək yame Nəgkiarien a rɨmɨpəh norien.[b] 4 In e, in Nuknei
nɨmraghien, kɨni nɨmraghien e, in nɨkakien yame raməsia-pen
narmamə mɨfam.[c] 5 Nɨkakien a raməsia-pen nəpɨgnəpien, kɨni
nəpɨgnəpien to rɨpəh napitayen.[d]

6 Yermamə kɨrik yame Kughen rher-pə kɨn mə tukruə, nhagɨn e Jon
Baptaes.[e] 7 In rɨmnərer-ərhav mə tukrɨni-ərhav-pən nɨkakien a kɨmi
narmamə, pəh iriə m-fam tukhani nəfrakɨsien iran. 8 Pəh nien mə Jon
in nɨkakien, mərɨg in rɨmauə əmə mə tukrɨni-ərhav nɨkakien a kɨmi
narmamə m-fam. 9 [Nəgkiarien a rɨmauə ye tokrei tanə], kɨni in nɨkakien
əfrakɨs, yame raməsia-pen narmamə m-fam ye tokrei tanə.[f]

10 Nar apnapɨg mə Kughen rɨmnor tokrei tanə ye Nəgkiarien a, kɨni
rɨmnamarə ye tokrei tanə e, mərɨg narmamə kape tokrei tanə kɨmɨseinein
In. 11 Rɨmauə ye tanə yame in kafan əmə tanə, mərɨg narmamə yame
In rɨmɨrpen əriə[g] kɨmnhaukreikɨn-pən nɨmeitairiə kɨm In, mhapəh
nɨsorkeikeiyen In. 12 Mərɨg narmamə m-fam yamə mɨne kamhavəh In
yerkiriə, rɨkiriə ragien tukun, mɨshatətə ye nhagɨn, kɨni In rameighan
kɨn əriə mə tukhauə kwajikovə mɨnə kape Kughen.[h] 13 Pəh nien mə
kwajikovə mɨnə a kape Kughen kasarha-pə rəmhen kɨn yame kwajikovə
mɨnə kape tokrei tanə kasarha. Pəh nien mə nərɨgien kape yermamə, uə
kape tatə, yame kasarha iran. Mərɨg kasarha wi mɨn ye Kughen, ye kafan
nəsanɨnien.[i]

14 Nəgkiarien a rɨmauə yermamə mamarə kɨtawə min. Kɨmawə yɨmɨsəm
kɨn nɨmrɨmawə nehuəyen kafan. In e, in nehuəyen kape Kwənkwan
kɨrikianə Ǝmə, yame rɨmasɨ-pən ye Tatə Kughen. In rukwar kɨn nɨhuvəyen
yame ramautə-pə kɨn kɨmi ətawə, kɨni rukwar mɨn kɨn nəfrakɨsien.[j]

15 Jon rɨmnərer-ərhav mamokrən apomh mɨmə, "Yermamə e in e
yame yɨmnamni mɨmə, 'Yo jakəkupən, kɨni kwən kɨrik mɨn aikɨn yame
tukrɨpikwasɨg kɨn yo. Mərɨg In yerpɨrɨg rapita yo. Meinai nɨpɨg yɨmɨpəh
hanə narhayen, mərɨg In rɨnarə rerɨn ta.' "

---

[a] **1:1** Nhag pɨsɨn kɨrik, ramni Yesu Kristo, mə "Nəgkiarien." Ǝm-ru Jen 1:1; 1 Jon 1:1; Jon 17:5; Rev 19:13. [b] **1:3** Kol 1:16; 1 Kor 8:6; Hib 1:2 [c] **1:4** Jon 5:26; 11:25; 14:6 [d] **1:5** Jon 9:5; 12:46 [e] **1:6** Aposol Jon in rɨmɨrai nəkwəkwə e. Ror pɨsɨn ye Jon Baptaes. [f] **1:9** 1 Jon 2:8 [g] **1:11** Yesu rɨmauə pawk apa Isrel, mərɨg nəmə Isrel, yame Kughen rɨmɨrpen əriə apa kupan, khapəh nhaniyen nəfrakɨsien iran. [h] **1:12** Gal 3:16 [i] **1:13** Jon 3:5; 1 Pita 1:23 [j] **1:14** Fil 2:7; 1 Tim 3:16

16 Kini In rukwar kin nihuvəyen yame ramautə-pə kin kimi ətawə, kini
nipig m-fam In ravəhsi-pə nihuvəyen kafan kimi ətawə. 17 Ror məkneikin
meinai Moses in swatuk kupan yame Kughen rimivəhsi-pə loa kimi
ətawə, mərig Yesu Kristo in swatuk yame Kughen ramautə-pə kin kafan
nihuvəyen mine nəfrakisien kimi ətawə.[k]
18 Narmamə to khapəh nisəmien Kughen. Mərig Tini Kwənkwan
Kirikianə Ǝmə, yame ramərer ye nikar Kughen, in Kughen. In rimnor əpu
Kughen kimi ətawə kini kitawə kharkun In.[l]

Jon Baptaes ramni mə pəh nien mə in Kristo
(Mat 3:11-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Kini nəmehuə minə tiksin ye kwənərəus kape Isrel yamə mine
kimnisarə Jerusalem, kisher-pən kin pris tiksin mine Lifaet[m] tiksin
mə tukhavən misəm Jon Baptaes misaiyoh in mhamə, "Eh. ?Ik naha
yermamə?" Ror məkneikin, Jon rimini-ərhav in. 20 Nipig kimisaiyoh in
mə in pa, in ripəh nerkwaigien kin, mərig rimini-pən atuatuk əmə in tuk
əriə mimə, "Pəh nien mə yo Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə
kin."
21 Kini iriə kimnhani mhamə, "?Tukmə pəh nien mə ik Kristo, kini ik
pa? ?Ik Elaeja uə?"[n]
Mərig Jon rimə, "Nikam. Pəh nien mə yo Elaeja."
Kini iriə kimisaiyoh min in mhamə, "?Tukmə pəh nien mə ik Elaeja,
kini ik pa? ?Ik profet kape Kughen yame kimini kupan mə tukruə uə?"[o]
Mərig Jon rimə, "Nikam."
22 Kini iriə kimnhani mhamə, "Ik takaməkeikei mini-ərhav ik kimi
əmawə, pəh kimawə jakhavən mhani-əsah-pən kimi narmamə yamə
mine kimisher-pə kin əmawə."
23 Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Yo e yermamə yame profet Aesea
rimini-ərhav ta kupan mə,

" 'Yermamə kirik tukrokrən apomh apa ye tipəvsik mamni mimə,
"Kimiə taksor huvə swatuk kape Kughen Yermaru." ' " *(Aes 40:3)*

24 Kini Farisi minə kimisher-pən kin narmamə tiksin min khauə
apaikin, 25 misaiyoh-pən Jon mhamə, "?Tukmə pəh nien mə Ik Kristo,
kini pəh nien mə ik Elaeja, kini pəh nien mə ik profet a yame kimisəvsao
kin kupan, kini rhawor e nakamor baptaes ye narmamə?"
26 Kini Jon rhorpin nəgkiarien kapəriə mimə, "Yo yakamor baptaes
ye narmamə ye nu, mərig yermamə kirik ramərer ye kwerkwan irəmiə
yame nakseinein In. 27 Yo yakaməkupan, kwən a tukrikwasig, mərig In

---

[k] **1:17** Rom 5:21 [l] **1:18** 2 Kor 4:6; Kol 1:19; 2:9; Rev 22:4 [m] **1:19** Lifaet in yamehuə kape nəhuakien kape nəmə Isrel. Ǝm-ru diksoneri. [n] **1:21** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 11:14; 17:10-13 [o] **1:21** Dut 18:15

yerpiriǥ, kini yo yetanə əmə. Yakpəh nəmhenien tuk nirisin-tayen sandel kafan.”

28 Narimnar a rimnor əfrakis apa yerkwanu kirik, kamni kimə Betani. In apa nikar nu Jodan pən- apa ikin Jon rimnor baptaes ye narmamə ikin.

Yesu In rəmhen kin kwaji sipsip kape Kughen

29 Kəni rikwamer kin, Jon rimnəm Yesu ramərіwək mamuə, kini rini-ərhav mimə, “!Ei! !Səm-ru! Kwən e in e in rəmhen kin kwaji sipsip kape Kughen, meinai in tukririsin ta narpinien kape norien has minə kape narmamə ye tokrei tanə.[p] 30 Yermamə e in e yimnaməvsao kin kimi əmiə mimə, ‘Yo jakəkupən, kini kwən kirik min aikin tukrikwasiǥ kin yo. Məriǥ In yerpiriǥ rapita yo. Meinai nipiǥ yimipəh hanə narhayen, In rinarə rerin ta.[q]’ 31 Nipiǥ yo yimnaməvsao kin In, kini yo min meinein mə In pa; məriǥ yimauə mor baptaes ye narmamə ye nu mə jakor əpu kwən a kimi kwənərəus minə kape Isrel.”

32-33 Kini ai, Jon rimnərer-ərhav mamni min mimə, “Kughen rimnher-pə kin yo mə yo jakor baptaes ye narmamə kin nu, kini nipiǥ yimnaməvsao kin in, yo min yimneinein mə kwən ai in a. Məriǥ Kughen rimini-pə tuk yo mimə, ‘Takəm Nanmin kafak tukreiwaiyu mərer-pən ye yermamə kirik. Kini kwən e In e In tukror baptaes ye narmamə kin Nanmin Rhakə.’ Kini ai, yimnəm Nanmin Kape Kughen risi-faktə ye neiai [rəmhen kin mak] meiwaiyu məkwətə-pən ye yermamə kirik. 34 Yimnəm atuatuk nar a, kini mərer-ərhav mamni-ərhav mimə, ‘Kwən e in e, in Ji Kughen əfrakis.’ ”

Yesu rimirpen kafan tiksin narmamə

35 Kəni rikwamer kin, Jon rimavən min apaikin irisir yermamə kiraru kafan. 36 Kini məm Yesu ramərіwək ye swatuk mamuə, kini rini-pən tuk əriu mimə, “!Eh! !Wəm-ru! Kwən e In e in Kwaji sipsip kape Kughen.”

37 Kafan yermamə mir kimiwəriǥ nəgkiarien a, mwərer, mirakwasiǥ kin Yesu. 38 Kini Yesu rarar məm kwərə mir a karakwasiǥ kin In, kini In rimə, “!Eh! Kwərə mir. ?Nəkawarha-kin naha?”

Kini iriu krəmə, “Rabae. ?Nakamarə hiə?” (Nəgkiarien e rabae, nipran ramni mə “yhajoun”).

39 Kini Yesu rimini-pən tuk əriu mimə, “Pəh krhivən, nakwəm-ru ikin yakamarə ikin.” Kini iriu kimirakwasiǥ kin, mirhuvən, kini mwəm ikin ramarə ikin. Ipakə mirh rivə, irisir min kimnarhəmir mirheriaji rəpiǥnəp.

40 Kwərə mir a kirik rimnəriǥ nəgkiarien yame Jon rimini marar mamkwasiǥ kin Yesu, nhagin e Andru, naorahi Saemon Pita.

---

[p] **1:29** Hib 9:22,26 [q] **1:30** Jon 1:15,27

41 Məkneikin, Andru rimavən məm piauni Saemon, rikir mirauə, kini
mini-pən tukun mimə, "!Eh! Yaknəm ta Mesaea." (Nəgkiarien e Mesaea,
nipran rimə "Kristo," yame Kughen rimirpen mə tukrher-pə kin). 42 Kini
Andru rikir Saemon miravən miwəm Yesu.
Kini Yesu rəm in, mimə, "Ik e Saemon, kwajikovə kape Jon. Mərig
taktakun ai, tukokrən kin ik kimə 'Kefas.' " (Nhag e Kefas, nipran ramni
mə kapier. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris kamni kimə Pita).[r]

Yesu rimirpen Filip mine Nataniel

43 Kəni rikwamer kin, Yesu rikin raməsik mə tukrivən apa Galili. Kini
məm kwən kirik, nhagin e Filip, mini-pən tukun mimə, "Yuə mikwasig
kin Yo." 44 Filip in yemə Betsaeda, imei Andru mine Pita. 45 Kini Filip
rivən məm Nataniel mimə, "Kimawə yakwəsəm kwən apera, yame Moses
rimnaməvsao kin ye nəgkiarien kape loa, In yermamə yame profet minə
kimisəvsao kin, kini In yemə Nasaret, ji Josef. Nhagin e Yesu."
46 Mərig əmə Nataniel rimə, "?Rhawor? Nar huvə kirik to ripəh nisi-
pənien a Nasaret."
Mərig Filip rimə, "Ita. Yuə məm-ru."
47 Kini Yesu rimnəm Nataniel ramərіwək mamuə, kini rini-ərhav mimə,
"Kwən e, in kwənərəus atuatuk kape Isrel. In reinein neikuəyen."[s]
48 Əmaikin, Nataniel raiyoh Yesu mimə, "?Rhawor nakirkun yo?"
Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yimnəm ik nakamkwətə ye tikimkimi
nai[t], kwasig ikin Filip rokrən kin ik."
49 Kini Nataniel rimə, "Yhajoun. !Ik Ji Kughen! !Ik King kape
kwənərəus kape Isrel!"
50 Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "?Nakamni nəfrakisien irak meinai
yakməni əmə mə yaknəm ta ik, nipig nimnamkwətə ye tikimkimi nai? Ik
takpiəm nar ehuə minə rapita yame." 51 Kini mini min mimə, "Yakamni
əfrakis tuk əmiə mə, takpisəm napuə tukrəkwag, kini agelo minə kape
Kughen tukshaktə mhavən ye neiai, miseiwaiyu-pə tuk Yo, Ji Yermamə."[u]

Yesu rimukreikin nu ruə mor waen kin

2 1 Kəni nahu kin, kimnor narkurəkien kirik apa Kena, yerkwanu kirik
apa Galili. Kini mama kape Yesu rimavən ye narkurəkien a. 2 Kini
kimnokrən min kin Yesu mine kafan narmamə minə mə tukhavən min
ye narkurəkien a. 3 Əmaikin, narmamə kimnhanim fam waen, kini mama
kape Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nitawə waen ruikək."
4 Mərig Yesu rimə, "Piahuaru apə. ?Rhawor nakamaiyoh-pə kin nar e
kimi Yo? Ripəh hanə norien nipig kafak."

---

[r] **1:42** Mat 16:18 [s] **1:47** Jen 27:30-36; 31:26; 32:28 [t] **1:48** Nəgkiarien kape Gris ramni "tikimkimi nai kirik kamni kimə fig;" kwənkwan rheikən. [u] **1:51** Jen 28:12

5 Mərig kafan mama rimini-pən tuk yorwok minə aikin mimə, “Takasor
naha nhagin yame kwən e ramni.” 6 Kimnətu jag ehuə sikis aikin, tukvi-
pən nu iran, mə nəmə Isrel tuksərav ikin, mə tukhapəh nisəmkəmikien
ye nimri Kughen. Kimnor jag minə a kin kapier. Kirkun nivi-pənien galon
twenti faef ye kirikianə kirikianə.[v]
7 Kini Yesu rini-pən tuk yorwok minə mə, “Havi-pən nu ye tikikwipir
minə e.” Kimnhavən mhavi-pən nu irəriə kisokrig huvə. Kini rini-pən
tuk əriə mimə, “Havi-ta nu tiksin, mhavəh, mhavən, mhavəhsi-pən kimi
yemehuə kape nəviginien.” 8 Kini kimnhavən masor.
9 Kini yemehuə kape nəviginien riminim əsigəvin, mərig nu rinor ta
waen kin. Kini reinein mə kimivəhs hiə waen e. Mərig narmamə yamə
mine kimnhavi-ta nu a mhavəh mhavən, iriə əmə kharkun. Kini yemehuə
kape nəviginien rimnokrən kin yermamə yame rimnarkurək pə pə
əmə, 10 mini-pən tukun mimə, “Tukmə nəviginien ehuə kirik, narmamə
kasəkupən mhavəhsi-ərhav waen yame rhuvə pik, kini narmamə
kamhanim ripsaah, misapis kin, kini ai, kipivəhsi-ərhav yame ripəh
nihuvə-pikien. Mərig yakaməm mə ik nimnərəhu karin yame rhuvə
rapita, raməmir meriaji nakpihavəhsi-ərhav ai taktakun.”
11 Kini nimtətien yame Yesu rimnor apa Kena ye Galili in nimtətien
yame In rimnəkupan mor rhajoun-pən nehuəyen kafan, kini kafan
narmamə minə kimishatətə timtim iran.

Yesu rimnəkəu ye rhav narmamə yamə mine kasor nar apnapig ye nimə ehuə kape Kughen

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46)

12 Kini ai, Yesu rimneiwaiyu mivən ye taon a Kapaneam iriə kafan
mama mine naorahini minə mine kafan narmamə minə. Misarə kape
nipig kwakwə əmə aikin.
13 Kini nipig kape nəviginien kape nəmə Isrel e kamni kimə Pasova
ruauə ipakə, kini Yesu rimnhaktə mivən Jerusalem.[w] 14 Mamvən ye Nimə
Ehuə kape Kughen, məm narmamə kasor salem kin kau minə, mine sipsip
minə, mine mak ye tanə minə. Məm narmamə tiksin kasor jenis ye mane.
15 Əmaikin Yesu rimavən mirəh təvrə kirik, mərər mamarkis kau mine
sipsip minə kin, maməko ərhav narmamə ye Nimə Ehuə kape Kughen.
Kini mahiə-ərhav kin mane kape narmamə yame kasor jenis ye mane
kape kantri pisin pisin minə ruə ye mane kape Jerusalem, mei-əhu tebol
minə kapəriə. 16 Kini mamhek narmamə yamə mine kasor salem kin mak
ye tanə mimə, “Hapik narimnar minə e mhatərhav. Hapəh nisorien Nimə
kape Rimik rəmhen kin nimə kape norien maket.”

---

[v] **2:6** Nəgkiarien kape Gris ramni mə “Kirkun nivi-pənien ‘metrete’ kiraru uə kisisər.”
[w] **2:13** Eks 12; Dut 16:1-6

17 Narmamə kape Yesu mınə kımısəm nar a, rıkirıə raməsık nəgkiarien
kırık ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,
"Narmamə tuksəmək̚ın Yo, meinai Yo yakorkeikei pık kafam Nimə, kıni
mamarkut pık mə narımnar m-fam aikın tukratuatuk." *(Sam 69:9)*
18 Kıni nəmehuə kape nəmə Isrel kasəkeikei kımin mhamə, "!Ah! Pa
nhagın rımıvəh-si-pre nehuəyen kımik mə takor narımnar mınə e? Or-ru
nımtətien kırık, pəh yaksəm-ru mə nəfrakısien kafam nəsanınien ramsi-
pən ye rao ye neai."
19 Mərıg Yesu rımə, "Ita. Taksoriah Nimə Ehuə Kape Kughen, kıni ye
nıpıg yame ramor kısısər kın, jakherıg mın mərıp."[x]
20 Kıni nəmehuə kape nəmə Isrel khamə, "Kəsi. Narmamə
kımnhavhirəkın nimə e mhavəh newk foti sikis. ?Takhawor pən iran
mıne mıvhirəkın mın ye nıpıg kısısər əmə?"
21 (Mərıg nıpıg Yesu ramni Nimə Ehuə kape Kughen, In raməgkiar atuk
əmə iran. 22 Kıni kwasıg ikın, nıpıg In rımamhə kıni mamragh mın, kafan
narmamə mınə rıkirıə raməsık nəgkiarien e yame ramni ye Nimə Ehuə
kape Kughen. Kıni irıə kımnhani nəfrakısien ye Nəkwəkwə kape Kughen
mıne nəgkiarien yame Yesu rımıni-ərhav).

Yesu ruırkun ta nətərıgien kape narmamə

23 Mərıg nıpıg Yesu rımnamarə apa Jerusalem, ye nıpıg kape nəvıgınien
kape Pasova, narmamə khapsaah kımısəm In rımnor nımtətien tıksın,
kıni khani nəfrakısien iran. 24 Mərıg Yesu rımıpəh nıniyen nəfrakısien
irərıə, meinai In ruırkun nərıgien kapərıə. 25 Yermamə kırık to rıpəh nıni-
pənien nərıgien kafan tukun, mərıg In ruırkun ta narımnar fam yame
ramswiin yerki narmamə.[y]

Nikodimas rımavən məm Yesu

3 1 Kıni Farisi kırık aikın, nhagın e Nikodimas. In yemehuə kırık ye
kaonsel kape nəmə Isrel.[z] 2 Kıni nıpıg kırık, yenpıg, in rımavən mə
tukrəgkiar iriu Yesu, mımə, "Yhajoun. Kımawə yakharkun mə ik yhajoun
kırık yame Kughen rımnher-pə kın ik nakuə, meinai Kughen rıpıpəh
nəmırien tuk Ik, nakpıpəh norien nımtətien mınə e."
3 Kıni Yesu rhorpın nəgkiarien kafan mımə, "Yakamni əfrakıs tuk
ik mə, tukmə yermamə rıpəh narhayen yame ror kıraru kın, to rıpəh
narəyen ye narmaruyen kape Kughen."[a]
4 Nikodimas rınərıg nəgkiarien a, rakur, maiyoh In mımə, "?Yermamə
tukrhawor-pən iran mıne marha yame ror kıraru kın? To rıpəh nırerıg-
pən-mınien ye tıp mama, marha mın."

---

[x] **2:19** Mat 26:60-61; 27:40; Mak 14:57-59; 15:29 [y] **2:25** Jon 1:47; 6:61; 13:11
[z] **3:1** Jon 7:50-51; 19:39-42 [a] **3:3** Jon 1:13; 1 Pita 1:23; Jem 1:18

5 Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, “Yakamni əfrakis tuk ik mə tukmə
yermamə ripəh narhayen ye nu mine ye Nanmin kape Kughen, tukripəh
nivənien mamarə ye narmaruyen kape Kughen.[b] 6 Yermamə rameimək
əmə kin yermamə mor nipran ramragh; mərig Nanmin kape Kughen
əmə rirkun norien nanmi yermamə ramragh. 7 Takpəh nakurien tuk
nəgkiarien kafak yame yimini-pre tuk ik mə, ‘Takaməkeikei marha wi
min.’ 8 Rəmhen əmə kin nimətag. Nimətag ramavən, mamvən ikin yame
rorkeikei mə tukrivən-pən ikin. Nakərig nimətag ramavən, nakeinein mə
ramsipkaa, uə ramvən hiə. Kini ye norien kirikianə əmə min, narmamə
khapəh nisəmien Nanmin kape Kughen, mərig kasəm əmə wok kafan ye
nimraghien kape narmamə yamə mine kasarha wi min.”[c]
9 Mərig Nikodimas rimini-pən tuk Yesu mimə, “Nar e nakamni rəutən
pik. ?Tukrhawor pən iran mine mitərhav-pə?”
10 Kini Yesu rimə, “Ik yhajoun kirik kape nəmə Isrel. ?Rhawor nakeinein
narimnar minə e? 11 Yakamni əfrakis tuk ik mə kimawə kafak narmamə
minə yakharkun narimnar minə mamhani-ərhav, misəvsao kin narimnar
yamə yakwəsəm ta. Mərig kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye
nəgkiarien kapəmawə. 12 Yo yakamni pawk əmə narimnar kape tokrei
tanə, mərig kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak nəgkiarien.
Tukmə ror məkneikin, to nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak
nəgkiarien ye nikarin kape narimnar kape rao ye neai. 13 Mərig yermamə
kirik rikək yame ruavən ta apa ye rao ye neai. Mərig Yo pisin əmə, Ji
Yermamə, yaksi-pən ye rao ye neai meiwaiyu-pə, mirkun nəvsaoyen kin.
14 “Apa kupan, Moses rimnamarə ye tipəvsik, miruk haktə nar yame
rimnor misigovin snek kin, miruk haktə ye nai.[d] Kini ye norien kirikianə
əmə min, tukruk haktə min Yo, Ji Yermamə,[e] 15 mə narmamə m-fam
yamə mine kamhani nəfrakisien irak tukhavəh nimraghien rerin. 16 Ror
məkneikin meinai Kughen rorkeikei narmamə m-fam ye tanimtanə
mher-pə kin Yo, Tini kwənkwan kirikianə əmə, mə narmamə yamə mine
kashatətə irak, tukhapəh nhamhəyen, mərig tukhavəh nimraghien rerin.[f]
17 Pəh nien mə Kughen rimnher-pə kin Yo Tini mə jakuə mivəhsi-pən
narpinien kimi narmamə. Mərig rimnher-pə kin mə Yo jakuə mor swatuk
tuk nivəh-miraghien narmamə ye tanimtanə.

---

[b] **3:5** Esik 36:25-27; Efes 5:26; Taet 3:5 [c] **3:8** Esik 37:9 [d] **3:14** In apa kupan Moses rimikir ərhav nəmə Isrel ye kwermi nəmə Ijip, mərig nəmə Isrel kimnhani hah Moses mine Kughen. Kughen rher-pən kin snek yamə mine kasəkwəpah, kimisəs əriə. Kini narmamə yamə mine kisarha-pən masəm nar yame ramsigovin snek, yame Moses rimiruk haktə, kamhamragh. Mərig yamə mine khapəh nisarha-pənien misəm nanmi snek, kamhamhə. Ǝm-ru stori ye Nam 21:4-9. Ikin e Yesu ramni mə snek ramuh nuhpikinien kin nəmhəyen kape Yesu ye nai kamarkwao kin. Kimiruk haktə in, kini narmamə yamə mine kisarha-pən misəm, kamhamragh. [e] **3:14** Nam 21:4-9; Jon 8:28; 12:32; 12:24 [f] **3:16** Esik 18:23,32; 37:9; 1 Tim 2:4; 4:10; 1 Jon 4:9-10

18 “Narmamə yamə mine kishatətə irak, Kughen tukripəh nivəhsi-
pənien narpinien kimi əriə; mərig narmamə yamə mine khapəh
nishatətəyen irak, Kughen ruini ta narpinien kapəriə, meinai khapəh
nhaniyen nəfrakisien irak, Ji Kughen Kwənkwan kirikianə əmə. 19 Kughen
tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə meinai nikakien ruauə ta ye tokrei
tanə, mərig iriə khapəh nisorkeikeiyen nikakien. Kasorkeikei əmə
nəpignəpien, meinai nipig m-fam, norien kapəriə ramahas. 20 Narmamə
yamə mine kasor norien has kasəməkin nikakien. To khapəh nhavənien
aikin rakhak ikin, meinai khapəh nisorien mə nikakien tukrəsia-pen
norien kapəriə.
21 “Mərig narmamə yamə mine kisəri-pən swatuk kape nəfrakisien
tukasərer aikin rakhak ikin, mə nikakien a tukrəsia-pen norien kapəriə,
mhajoun mə naha nhagin yame kasor, kasor ye nəsaninien əmə kape
Kughen.”

Jon Baptaes raməgkiar ye Yesu

22 Kini ai, Yesu mine kafan narmamə minə kimnasəriwək misavən
apa Judia, misarə iriə nəmə aikin. Kini In rimnor baptaes ye narmamə.
23 Mərig ye nipig a, Jon rimnor baptaes ye narmamə apa Aenon, ipakə
əmə tuk taon a Salim. Rimnor baptaes ye narmamə apaikin meinai nu
rehuə aikin. Kini narmamə kimnhauə pik mə Jon tukror baptaes irəriə.
24 Ye nipig a, kipəh hanə nivəhsi-pənien Jon ye kalabus.
25 Kini narmamə tiksin kape Jon kimasotgoh iriə yemə Isrel kirik,
ye nikarin kape nəravyen mə tukror narmamə khapəh nisəmkəmikien
ye nimri Kughen. 26 Kini kimnhavən misəm Jon mhamə, “Yhajoun. Ik
nakirkun kwən a kupan kimiru min apa nikar nu Jodan pən. Kini ik
nimnərer-ərhav mini-ərhav pən In tuk narmamə. Taktakun ai, In ramor
baptaes ye narmamə. Kini narmamə m-fam kamhavən masəm.”
27 Kini Jon rimini-pən tuk əriə mimə, “Narmamə kharkun əmə nisorien
narimnar yame Kughen ravəhsi-pən nəsaninien kimi əriə tuk norien.
28 Kimiə e nakasərer tuk yo. Kimiə nakharkun huvə mə yakməni mimə,
‘Pəh nien mə Yo Kristo.’ Mərig Kughen rimnher-pə kin yo mə jakəkupən
muə, kini Kristo tukripikwasig. 29 Yakmə jakni-pre nuhpikinien kirik.
Yermamə yame tukrarkurək ye piraovin kirik, piraovin a tukrəri-pən əmə
in. Kini kwən a, in minə tiksin kaseito kin in mə tukruə ye lafet kape
narkurəkien, kini rikiriə ragien tukun, kasərer masarha-kin in mə tukruə
ye swatuk. Kini nipig tuksəm in ramuə, rikiriə tukragien. Kini yermamə
yame tukrarkurək, yo e in kirik yame yakamərer mameito kin, mamarha-
kin in mə jakravən ye nəviginien kape narkurəkien. Kini taktakun
ai, yimnərig nəvsaoyen kin Kristo mə ruauə ta, kini rikik ragien pik.
30 In tukraməkeikei muə mə In yerpirig rapita yo; kini yo jakaməkeikei
meiwaiyu.

31 “Yermamə yame ramsɨ-pən ye Rao ye Neai In yerpɨrɨg rapita
narmamə m-fam. Yermamə yame ramsɨ-pə əmə ye tokrei tanə, in
yermamə kape tokrei tanə, kɨni rɨrkun əmə nɨniyen narɨmnar kape
tokrei tanə. Mərɨg yermamə yame ramsɨ-pən ye rao ye neai In yerpɨrɨg
rapita narmamə m-fam. 32 In mamərer-ərhav tuk nɨni-ərhavyen narɨmnar
yame rɨmnəm mɨnərɨg ta, mərɨg narmamə khapəh nhaniyen nəfrakɨsien
iran. 33 Kɨni mərɨg yermamə yame ravəh kafan nəgkiarien kɨni mamni
nəfrakɨsien iran, in ramni-ərhav mə nəgkiarien yame Kughen ramni, in
nəfrakɨsien. 34 Ror məkneikɨn meinai yermamə yame Kughen rɨmnher-pə
kɨn mə tukruə, In ramni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. Kɨtawə kharkun
mə In ramni-ərhav əmə nəgkiarien kape Kughen meinai Nanmɨn kape
Kughen rehuə pɨk iran. 35 Tata Kughen In rorkeikei pɨk Tɨni, kɨni mərəhu-
pən narɨmnar fam əgkap ye kwermɨn. 36 Narmamə yamə mɨne kamhani
nəfrakɨsien ye Ji Kughen e, iriə tukhavəh nɨmraghien rerɨn. Mərɨg
narmamə yamə mɨne kasəpəh In to khapəh nhavəhyen nɨmraghien rerɨn,
meinai Kughen tukror niemhaa kɨmi əriə kape rerɨn.”

Yesu ruɨrkun ta norien kape pian Sameria kɨrik

4 1 Farisi mɨnə kɨmɨsərɨg nəgkiarien mə Yesu ravi-pə narmamə
khapsaah kamhauə tukun, kɨni In mamor baptaes irəriə khapsaah.
Namba irəriə rɨpsaah rapita narmamə kape Jon mɨnə. 2 (Mərɨg nəfrakɨsien
mə pəh nien mə Yesu rɨmnor baptaes irəriə, mərɨg narmamə kafan mɨnə
kɨmɨsor baptaes ye narmamə.) 3 Kɨni nɨpɨg Yesu rɨmnərɨg mə Farisi mɨnə
kɨmɨsərɨg nəvsaoyen kɨn, rɨmɨtərhav Judia mɨrerɨg-pən apa Galili.
4 Rɨmə tukruvɨn apa Galili, mərɨg provins e Sameria ramərer əkupan.
5 Kɨni rɨtərhav-pə ye taon kɨrik ye Sameria, kamni kɨmə Saeka. Taon
a, ipakə tuk tanə kɨrik yame Jekob rɨmɨvəhsi-pən kɨmi tɨni a Josef apa
kupan.[g] 6 Ikɨn aikɨn a, huaru Jekob rɨmɨkɨr kwətɨg nu kɨrik kafan. Yesu
rɨmnəriwək rapomh ikɨn mɨnəpəu, kɨni muə məkwətə-pən ye nɨkar
kwətɨg nu a, mamapɨs, yerkweiha.
7-8 Kɨni kafan narmamə mɨnə kɨmnhavən apa taon, mə tukhavəh nɨmrɨ
nəvɨgɨnien. Kɨni pian Sameria kɨrik ramuə mə tukrɨruk nu. Kɨni Yesu rɨni-
pən tukun mɨmə, “Eh. Ruk nu mɨvəhsi-pə kɨmi Yo.”
9 Kɨni pian Sameria a rɨni-pən tukun mə, “!Eh! Ik yemə Isrel, kɨni
yo pian Sameria. ?Rhawor e nakaməgkiar kɨmi yo?” Ramni məknakɨn
meinai nəmə Isrel kapəriə kɨrik nar kɨrik rɨkək tuk nar Sameria.
10 Kɨni Yesu rɨni-pən tukun mə, “Ik nakeinein naha nhagɨn yame
Kughen rorkeikei mə tukrɨvəhsi-pre kɨmik. Kɨni ik nakameinein mɨn Yo.
Yo e, yakamaiyoh-pre nu kɨmik. To nakpirkun, nakpiaiyoh-pə kɨn nu tuk
Yo. Kɨni yakpivəhsi-pre nu mɨragh.”

---

[g] **4:5** Jen 48:22; Jos 24:32

11 Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Yemehuə. Ik kafam tikikwipir
rikək, kini kwətig nu e reiwaiyu pik. ?Takhawor-pən iran mine miruk
nu miragh e yame nakamni? 12 Apa kupan, riptawə Jekob rimnamruk nu
eikin e nin mine ni kafan kwajikovə minə, mine ni kau minə kafan, kini
ai, meighan-pə kin kwətig nu e mə nitawə. ?Mərig rhawor? ?Nakmə ik
nakehuə rapita riptawə Jekob, uə?”
13 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Narmamə yamə mine kamhanim
nu ye kwətigin e, tukasəkeikei misəkwakwə min. 14 Mərig narmamə
yamə mine tukhanim nu miragh yame yakvəhsi-pən kimi əriə, to khapəh
nisəkwakwə-min-ien tuk nipig kirik. Nu yame jakvəhsi-pən kimi əriə, in
rəmhen kin nimri nu kirik yame ramkwor-kwor apa yerkin nipig m-fam
mamaiyu, mivəh-si-pən nimraghien rerin kimin.”[h]
15 Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Yemehuə. Vəh-si-pə-ru nu en kimi
yo, mə jakpəh nəkwakwə-min-ien, pəh jakpəh nuə-minien ikin e miruk
nu ye kwətigin e.”[i]
16 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yuvən mokrən kin kafam huaru,
mirauə.”
17 Kini pian a rini-pən tukun mə, “Ah. Kafak huaru rikək.”
Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Nakaməfrakis mə kafam huaru rikək.
18 Meinai ik, naknəri-pən ta narman kirkirip, kini yerman yame nakwarə
kwis ai taktakun, pəh nien mə kafam atuatuk yerman. Nakwəni mə
kafam yerman rikək, nəfrakis.”
19 Kini pian a rini-pən tukun mə, “Yemehuə, yakwirkun mə ik profet
kirik kape Kughen. 20 Riptawə minə kupan, iriə kimishaktə-pə ye tukwas
e [kirau kawərer ikin,[j]] masəhuak kimi Kughen. Mərig kimiə nəmə Isrel
nakamhani mə tukaməkeikei kavən əmə apa Jerusalem kaməhuak.”
21 Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Piahuaru. Ik takaməkeikei mini
nəfrakisien ye kafak nəgkiarien. Nipig aikin tukruə yame narmamə m-fam
takhapəh nisəhuak-əmə-yen kimi Tatə Kughen ikin e ye tukwas e, mhapəh
nisəhuak-əmə-yen apa Jerusalem. 22 Kimiə nəmə Sameria, naksəhuak pawk
kimi Kughen, mərig nakseinein In. Mərig kimawə nəmə Isrel yakasəhuak
kimi Kughen, mharkun In, meinai swatuk yame Kughen tukrivəh miragh
narmamə iran, ramsi-pə irəmawə.[k] 23 Nipig ramuə - kini ruauə ta - yame
Nanmin kape Kughen tukrasitu ye nəməhuak əfrakis minə, mor əriə
tukharkun huvə Kughen, mə in Kughen əfrakis, mamor əriə tuksəhuak
kimin yerkiriə mifam. Meinai Tatə Kughen In rorkeikei nəməhuak yamə
mine kasəhuak əfrakis kimin. 24 Kughen ripəh norien rəmhen kin niprai
yermamə. In nanmin. Ror pən, narmamə yamə mine khamə tuksəhuak

---

[h] **4:14** Sam 42:1-2; 63:1; Aes 12:3; 41:17-18; 44:3; 49:10; 55:1; Jer 2:13; 17:13; Jon 7:38
[i] **4:15** Jon 6:34 [j] **4:20** Iriu kawərer apa tukwas kirik apa Samaria kamni kimə Gerasim.
[k] **4:22** Rom 3:1,2; 9:4,5; 15:8,9

kimin tukasəkeikei masəhuak kimin yerkiriə m-fam, ye norien yame
Nanmin kape Kughen ramasitu irəriə, mə tukharkun mə In Kughen əfrakis.”
25 Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Yo yakwirkun mə Mesaea
tukraməkeikei muə. In e, kamokrən kin In kimə Kristo. Kini nipig yame
In tukruə iran, In tukrhoprai fam niprai nəgkiarien minə kimi ətawə.”
26 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Yo e yakaməgkiar kimik, Yo e
Kristo.”[l]
27 Məkneikin, narmamə kafan minə kimnharerig-pə min tukun. Masəm
raməgkiar kimi piraovin kirik, kisakur. Mərig khapəh nisaiyohyen Yesu
mə rhawor maməgkiar kimi pian a, mə rorkeikei naha.
28 Kini pian a, rəpəh kafan tikikwipir, marar mamvən apa ye taon.
Maməvsao kin kimi narmamə mimə, 29 “Eh. Havən-ru misəm kwən kirik
aikin a, In ruirkun ta norien has minə fam yamə mine yimnamor ye
nimraghien kafak mamni-pə tuk yo. ?Tukmə ror in Kristo, uə?” 30 Kini
narmamə khatərhav ye taon, mhavən mə tuksəm Yesu.

Yesu rimini nuhpikinien ye nəviginien

31 Ye nipig a, narmamə kape Yesu minə kasəkeikei kimin mhamə,
“Yhajoun, əvigin.”
32 Mərig In rini-pən tuk əriə mə, “Yo, nak aikin nəviginien yame kimiə
nakseinein.”[m]
33 Məkneikin, kafan narmamə minə kimisaiyoh əriə minə mhamə,
“?Rhawor? ?Tukmə ror yermamə kirik rivəhsi-pən nan kirik nəviginien
uə?”
34 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Kughen rimnher-pə kin Yo yakuə,
kini nəviginien nak ror məkneikin, mə jakamor narimnar fam yame
Kughen rorkeikei. Kini yakamor fam wok yamə minə In rimnher-pə kin
Yo mə jakor, mor naunin ye kafan wok.[n]
35 “Sətərig-ru kin niprai nuhpikinien yame jakni-pre tuk əmiə mə,
‘Makuə kuas tukruə mivən, ror nipig kape nivəhyen nəsimien.’ Mərig Yo
yakamni-pre tuk əmiə mə sarha-pən ru, misəm-ru nəsimien. Ruəmruə ta.
36 “Tukmə nakhavəh kafak nəgkiarien, jakvəhsi-pre nərokien kimi əmiə
rəmhen kin yame yemehuə kape nəsimien tukrərok narmamə yamə mine
kasor wok ye nəsimien kafan. Nipig nakasor wok, naksasitu ye narmamə
mə tukhavəh nimraghien rerin. Yakamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen
rəmhen əmə kin yame yermamə ramsuv kweru nai. Kini kimiə naksasitu
ye narmamə mə tukhavəh nəgkiarien kafak, rəmhen kin yame kavəh
nəviginien ye nəsimien. Nipig tukmə narmamə tukhavəh nəgkiarien
kafak, kitawə kwis tuksagien. 37 Rəmhen kin nəgkiarien kirik kamni
kimə, ‘Yermamə kirik ramsuv kweru nai, kini yermamə pisin kirik ravəh

---

[l] **4:26** Jon 8:24; 9:35-37 [m] **4:32** Job 23:12; Jon 6:27 [n] **4:34** Jon 5:30; 8:29

kwənkwan.’ 38 Yakamher-pre kin əmiə mə taksasitu ye narmamə mə
tukhavəh nəgkiarien kafak. Mərig pəh nien mə kimiə nimnhasuv kweru
nai. Nəmə pisin kimisəkupən masəmnhakw tuk nisuvyen kweru nai.
Kimiə takharhi kwənkwai nəviginien ye nəsimien yame iriə kimnhasuv.”

Nəmə Sameria khapsaah kamhani nəfrakisien ye Yesu

39 Pian a rimini-ərhav mə Yesu ruirkun ta norien has minə fam yame
ramor ye nimraghien kafan, kini nəmə Sameria khapsaah ye taon
a kimisərig, mhani nəfrakisien ye Yesu. 40 Kini nipig nəmə Sameria
kimnhavən misəm In, masəkeikei kimin mə iriə min. Kini Yesu rivən iriə
miriə misarə kape nipig kiraru. 41 Kini In raməgkiar kimi əriə, narmamə
khapsaah khani nəfrakisien iran. 42 Mhani-pən tuk pian a mhamə, “Apa
kupan, kimawə yimnhani nəfrakisien iran tuk nəvsaoyen yame ik nimini-
əsah-pə tuk əmawə. Mərig taktakun ai, yakamhani nəfrakisien iran
meinai yimisərig kafan nəgkiarien, kini mharkun əfrakis mə in Yermamə
yame tukrivəh miragh narmamə ye tanimtanə.”[o]

Yesu rimnor huvə kwajikovə kape yemehuə kirik

43 Yesu rimnamarə mivəh ta nipig kiraru, kini ai mitərhav mivən [iman
ikin] apa provins Galili. 44 (Mərig apa kupan in rimnamni mə, “Tukmə
profet kirik kape Kughen, narmamə iman ikin tukhapəh nhasiaiyen
In.”) 45 Kini nipig Yesu ritərhav-pə Galili, narmamə aikin kimnhani vi
vi In meiani in apa kupan iriə min kimnhavən Jerusalem masor lafet
kape Pasova, kini misəm narimnar yame In rimnor aikin. 46 Ror pən,
rimavən min apa taon e Kena, ye provins Galili. Ikin a kupan, In rimnor
nu rukreikin muə mor waen kin. Kini yemehuə kirik ramarə apa taon
pisin kirik e Kapaneam, kafan kwajikovə ramhə.[p] 47 Kini yemehuə a
rimnərig mə Yesu ruatərhav Judia mamuə e Galili, məkneikin rivən məm
Yesu, maməkeikei kimin mə tukrivən apa Kapaneam mor huvə kafan
kwajikovə. Meinai kafan kwajikovə, nimhəyen rineriaji.
48 Kini Yesu rini-pən tuk kwən a mimə, “!Ah! !To nakpihapəh nisəmien
nimtətien, to nakpihapəh nhaniyen nəfrakisien irak!”
49 Kini kwən a rimə, “Yemehuə. Pəh kwhai miren əmə miravən miwəm
tamə rimhə.”
50 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Ita. Rerig-pən tukun. Kafam
kwajikovə rinəsanin ta.”
Kini kwən a rimini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Yesu, mirerig-pən tuk
kafan kwajikovə. 51 Nipig ramərіwək hanə ye swatuk, məm kafan yorwok
minə, kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Kafam kwajikovə rinəsanin.”
52 Kini in raiyoh-pən əriə mimə, “?Rimnəsanin ye naha nipig atuatuk?”

---

[o] **4:42** 1 Jon 4:14 [p] **4:46** Jon 2:1-11

Khani-pən tukun mhamə, “Nəpan-əpanien rɨemniwaiyu e niəv, ye wan klok, mɨrh rɨnəkəkin.”
53 Kɨni kwən a ruɨrkun mə ye nɨpɨg atuatuk a, Yesu rɨnamni-pən tukun mə, “Kafam kwajikovə rɨnəsanɨn.” In mɨne kafan narmamə mɨnə kɨmnhani nəfrakɨsien ye Yesu. 54 In e nɨmtətien yame ror kɨraru kɨn yame Yesu rɨmnor apa Galili, nɨpɨg rɨmasɨ-pən apa Judia.

Yesu rɨmnor huvə yermamə kɨrik apa Betsata

5 1 Kasarə mamhavən, Yesu rɨmnhaktə mɨvən apa Jerusalem, meinai kasor lafet kɨrik kape nəmə Isrel. 2 Ipakə tuk kwəruə kɨrik kape Jerusalem, kamni kɨmə “Kwəruə kape Sipsip” nu ehuə kɨrik aikɨn, narmamə kasar aikɨn. Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamhani mə Betsata. Nimə kɨrik ramərer ipakə tuk nu a. Nimə a, nɨpərɨn kɨrkɨrɨp iruə ikɨn narmamə kasəkwətə ikɨn. 3 Narmamə khapsaah yamə mɨne kamhamhə, kasəkwətə aikɨn. Tɨksɨn, nɨmrɨriə rɨpɨs. Tɨksɨn, nɨhuriə rahas. Tɨksɨn nɨkariə rɨmhə. Kasəkwətə aikɨn mamhawhin nu mə tukrɨkiu, 4 meinai nɨpɨg kɨrik, agelo kape Kughen ramuə, meiwaiyu ye nu, mamor ramkiu. Ye nɨpɨg a, yermamə yame raməkupan mamar ye nu a, nar apnapɨg mə ravəh naha nəmhəyen, mərɨg tukrəsanɨn.[q] 5 Kɨni kwən kɨrik aikɨn, ramhə mɨvəh newk toti eit. 6 Kɨni Yesu rəm kwən a raməmɨr, rɨrkun mə kwən a rɨmɨvəh ta nəmhəyen tu. Kɨni raiyoh in mɨmə, “?Nakmə takəsanɨn?”
7 Kɨni kwən a yame ramhə rɨni-pən tukun mɨmə, “Yemehuə. Yermamə kɨrik rɨkək yame tukrɨrəh yo meiwaiyu ye nəkwai nu nɨpɨg tukramkiu-kiu. Nɨpɨg m-fam yakamarkut pɨk mə jakəkupən mar ye nu, mərɨg narmamə tɨksɨn kasəkupən kɨn yo, mɨsar.”
8 Kɨni Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, “!Ǝrer! Mərpəvɨn-ərpəvɨn nɨmhakuə kafam mɨrəh mamvən.” 9 Kɨni taktakun əmə kwən ai ruahuvə mɨn. Mərpəvɨn-ərpəvɨn kafan nɨmhakuə mɨrəh mamvən.
Nar a kɨmnor ye Sabat. 10 Kɨni nəmehuə kape nəmə Isrel kɨmɨshek kwən a yame rɨmnəsanɨn, mhamə, “Ah. Sabat e towei; kɨni rɨpəh natuatukien ye loa kapətawə mə takrəh kafam nɨmhakuə ye nɨpɨg e taktakun.”[r]
11 Kɨni in rɨni-pən tuk əriə mə, “Mərɨg kwən a yame rɨmnor huvə yo rɨmɨni-pə mə jakarpəvɨn-arpəvɨn nɨmhakuə kafak mameriwək mamvən.”
12 Kɨni iriə kɨmɨsaiyoh in mhamə, “?Pa rɨmɨni-pre tuk ik mə takarpəvɨn-arpəvɨn kafam nɨmhakuə mɨrəh mameriwək mamvən?”
13 Mərɨg kwən a rɨmneinein nhag Yesu, meinai narmamə khapsaah aikɨn a, kɨni Yesu rɨmnap ta irəriə.

---

[q] **5:4** Nəgkiarien ye v. 4 rɨkək ye kopi akwas tɨksɨn kape Niutesteman. Keinein mə Jon rɨmɨrai əfrakɨs nəgkiarien ikɨn e, uə nɨkam. [r] **5:10** Jer 17:21

14 Kini kwasig ikin, Yesu rimnəm min kwən a ramkwətə ye Nimə Ehuə
kape Kughen, kini rini-pən tukun mə, “!Eh! !Əm-ru! Naknəsanin ta. Mərig
takamərig ik mə takəpəh nor-minien təvhagə has, tamə, nəmhəyen kirik
tukruə tuk ik yame rahas rapita.”
15 Məkneikin kwən ai rimavən mini-əsahpən tuk nəmehuə kape nəmə
Isrel mimə, “Kwən e yame rimnor huvə yo, nhagin e Yesu.”
16 Ror məkneikin, nəmə Isrel kimisor ahas pən kimi Yesu, meinai
kimisəm mə In rimnor wok ye Sabat. 17 Mərig Yesu rini-pən tuk əriə
mimə, “Rimik Kughen ramor wok nipig m-fam, kini Yo min yakamor wok
ye nipig m-fam.”[s]
18 Yesu raməgkiar məkna, nəmehuə kape nəmə Isrel kimisarkut pik mə
tukshopni In. Meinai kimisəm mə rimnakapir Sabat kini mor nar kirik
min yame rahas rapita, in e, rimini mə Rimni atuatuk e Kughen, kini In
min Kughen.[t]

Ji Kughen ravəhsi-pə nimraghien

19 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə,
Ji Kughen reinein norien nar kirik ye kafan atuk nətərigien. Rirkun əmə
norien narimnar yamə mine Tatə Kughen ramor, meinai narimnar fam
yame Tatə Kughen ramor, Tini min tukraməkeikei mamor.[u] 20 Meinai Tatə
Kughen rorkeikei pik Tini, kini mamhajoun In kin narimnar fam yame In
tukror. Kini tukripihajoun min narimnar yamə mine khahuvə misapita,
taksəm naksakur. 21 Ror məkneikin meinai Tatə Kughen rirkun norien
narmamə yamə mine kamhamhə khamragh min. Ye norien kirikianə
əmə min, Tini rirkun nivəhsi-pənien nimraghien kimi narmamə yame
rikin ragien mə tukrivəhsi-pən kimi əriə.[v] 22 Meinai pəh nien mə Kughen
tukrəkir narmamə; mərig Tatə Kughen rimivəh-si pən nehuəyen kimi Tini
mə In tukrəkir narmamə,[w] 23 mə narmamə m-fam tukhasiai Tini, rəmhen
əmə kin yame kamhasiai Tatə Kughen. Yermamə yame ripəh nisiaiyen
Tini, to ripəh nisiaiyen Tatə Kughen e yame rimnher-pə kin Tini.[x]
24 “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame ramərig kafak
nəgkiarien, kini mamhatətə ye Kughen yame rimnher-pə kin Yo mə
jakuə, in ruivəh ta nimraghien rerin. Nipig tukrərer ye nimrik, jakpəh
nivəhsi-pənien narpinien kimin. Rinap ta ye kwənmhaan kape nimhəyen
muauə ime nimraghien.[y] 25 Narmamə yamə mine kimisərwei kisəmhen
kin narmamə yamə mine kwənhamhə ta; mərig yakamni-pre əfrakis tuk
əmiə mə nipig ramuə - kini ruauə ta - yame iriə tuksərig nəgkiarien kafak
e Yo Ji Kughen; kini yamə mine kamhavəh nəgkiarien kafak tukhavəh
nimraghien rerin. 26 Tatə Kughen In nuknei nimraghien. Ye norien

---

[s] **5:17** Jon 14:10 [t] **5:18** Jon 10:30,33; 19:7 [u] **5:19** Jon 14:10 [v] **5:21** Rom 4:17; Jon 11:25
[w] **5:22** Jon 5:26-27; 9:39; Wok 10:42 [x] **5:23** Luk 10:16; 1 Jon 2:23 [y] **5:24** Jon 3:18

kirikianə əmə min, In ramor mə Yo Tini, Yo min nuknei nimraghien.[z]
27 Kini In mərəhu-pən nəsaninien mine nehuəyen ye kwermik e Tini mə
yo jakəkir narmamə, meinai Yo Ji Yermamə.
28 "Yakaməgkiar məkneikin, naksərig, takhapəh nisakurien. Meinai
nipig yame ramuə, narmamə yamə mine kwənhamhə ta tuksərig
nəgkiarien kafak e Yo Ji Kughen. 29 Kini iriə tukhatərhav-pə ye
nəkwai nimir minə kapəriə. Yamə mine kimisor norien yame ratuatuk
tukasəkeikei misərer min mamhavəh nimraghien rerin. Mərig yamə mine
kimisor norien has minə tukasəkeikei misərer min ye nimhəyen masərer
ye nimrik e Ji Kughen, kini jakni-ərhav kapəriə narpinien.
30 "Mərig Yo to yakpəh norien nar kirik ye nəsaninien əmə kafak. Yo
jakəkir narmamə meinai yakamor əmə naha nhagin yame Tatə ramni-
pə tuk Yo mə jakor. Kini nipig jakaməkir norien minə kape narmamə,
yakirkun mə jakor ye norien yame ratuatuk, meinai yakpəh narkutien mə
jakor əmə ye kafak nəsaninien. Mərig Yo, jakaməkeikei mamor əmhen ye
nətərigien kape Kughen yame rimnher-pə kin Yo."[a]

Jon Baptaes mine Nanmin kape Kughen kimirəvəhsi-haktə Yesu; mərig narmamə khapəh nhaniyen nəfrakisien iran

31 Kini Yesu rimə, "Tukmə Yo atuk əmə yakvəh-si haktə Yo, narmamə
rikiriə tukrəsik mə nəgkiarien kafak ripəh norien nəfrakisien.[b] 32 Mərig
kwən min kirik aikin yame ramərer-ərhav mamor əpu Yo. Kini yakirkun
mə nəgkiarien yame ramni irak in nəfrakisien.[c] 33 Apa kupan, nimisher-
pən narmamə tiksin khavən misəm Jon Baptaes misaiyoh-pən in mə Yo
pa. Kini in rimini nəgkiarien əfrakis irak.[d] 34 Mərig yakpəh nətərigien
kin nəgkiarien kape yermamə kirik mə tukrini mə Yo pa. Mərig yakamor
nikwənemiə kin nəgkiarien kape Jon, mə takhani nəfrakisien iran pəh
Kughen tukrivəh miragh əmiə.[e] 35 Nhajounien kape Jon in rəmhen kin
laet. Raməsiə makak huvə. Kini rikimiə ragien tukun kape nipig kwakwə.
36 Mərig kafak wok ror nirkunien mə Yo e pa, rapita yame Jon rimnor.
Rimik rimivəhsi-pə wok e kimi Yo, mə jakor infamien iran. Kini wok
e kafak, ramni-ərhav Yo, mamor əpu Yo mə Rimik rimnher-pə kin Yo.[f]
37 Kini Rimik yame rimnher-pə kin Yo, In min ramni-ərhav Yo. Ramni-
ərhav pawk Yo, nakhapəh hanə nisərigien nəkwan. Kini nakhapəh hanə
nisəmien nimrin nipig kirik. 38 Nəgkiarien kafan rirkək yerkimiə, meinai
kimiə nakhapəh nishatətəyen irak - Yo e yemə Kughen rimnher-pə kin Yo.
39 "Kimiə nakasəvheikin pik nəgkiarien minə ye Nəkwəkwə kape
Kughen, mamhani nəfrakisien iran, meinai naksorkeikei mə tukrivəhsi-

---

[z] **5:26** Jen 2:7; Job 10:12; 33:4; Sam 36:9; 42:8; 66:9; Jon 1:1-4 [a] **5:30** Jon 8:16
[b] **5:31** Dut 17:6; 19:15 [c] **5:32** Jon 8:17-18 [d] **5:33** Jon 1:19-28 [e] **5:34** 1 Jon 5:9
[f] **5:36** Jon 10:25; 14:11

pre nimraghien rerin kimi əmiə. Mərig sərig-ru, nəgkiarien minə ye
Nəkwəkwə kape Kughen kasəgkiar irak kini mamhani-ərhav Yo. 40 Mərig
kimiə nakasəpəh nhauəyen tuk Yo, mə takhavəh nimraghien rerin.
41 "Yakpəh nərigien mə narmamə kasəgnəgin Yo uə nikam. 42 Mərig Yo
yakirkun huvə əmiə. Kini yakirkun huvə mə norkeikeiyen kape Kughen rikək
yerkimiə. 43 Yakməvəh nehuəyen kape Rimik muə, mərig kimiə nakhapəh
nhavəhyen Yo yerkimiə, kini rikimiə ripəh nagienien tuk Yo. Mərig tukmə
yermamə kirik ruə ye nəsaninien əmə kafan, takhavəh in, rikimiə ragien
tukun. 44 Nipig m-fam əgkap kimiə naksorkeikei mə narmamə tukamhani vi
vi əmiə, mərig nakhapəh nisarkutien tuk norien yamə mine Kughen, yame
In pisin əmə In Kughen, tukrini vi vi əmiə tukun. Tukmə nakasərig əmə
nərigien kape narmamə, to nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak.
45 "Mərig pəh rikimiə tukripəh nəsikien mə yakamni hah əmiə ye nimri
Rimik Kughen. Nikam. Mərig Moses e naksərəhu-pən tim tim nərigien
kapəmiə iran, in e ramni hah əmiə ye nimri Kughen,[g] 46 meinai to kimiə
nakpihani nəfrakisien ye Moses, mipihani min nəfrakisien irak, meinai
Moses rimnəvsao kin Yo. 47 Mərig kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien
ye nəgkiarien yame in rimirai; ror pən, ror neineinien tuk əmiə tuk
nhaniyen nəfrakisien irak."

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narmamə khapsaah kin

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 1 Kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu rimnəviəfugin ye nu apa
Lugun Galili e kamni kimə Lugun Taebirias. 2 Kini narmamə
khapsaah kimnhakwasig kin, meinai kimisəm nimtətien ripsaah yamə
mine In ramor tuk nor-huvəyen narmamə yamə mine kamhamhə. 3 Kini
Yesu rimnhaktə fiak ye tukwas, misəkwətə iriə kafan narmamə minə. 4 Ye
nipig a, lafet kirik kape nəmə Isrel, kamni kimə Pasova, ruauə pakə.
5 Kini Yesu rivaag pirə məm narmamə khapsaah kamhauə. Kini raiyoh
Filip mimə, "?Tukhavəh hiə nimri bred rəmhen tuk narmamə minə a?"
6 Yesu raməgkiar məknakin mə tukrəm-ru nhatətəyen kape Filip, mərig
ruirkun ta naha nhagin yame tukripior.
7 Kini Filip rini-pən tukun mə, "!Eh! To kisarakikin pawk tu handred
taosen vatu[h] ye bred, to ripəh nəmhen-hanəmə-yen kin narmamə."
8 Kini yermamə kirik kape Yesu, naorahi Saemon Pita, nhagin e Andru,
rini-pən tuk Yesu mə, 9 "Kwajikovə kirik e ravəh bred kirkirip kimnor
kin bale, mine kəmam kiraru. Mərig to ripəh nəmhen-əgkəp-ien kin
narmamə minə e."[i]

---

[g] **5:45** Jon 9:28; Rom 2:17 [h] **6:7** Nəgkiarien kape Gris ramni mə "tu handred denari."
[i] **6:9** 2 King 4:42-44

10 Kini Yesu rimə, “Hani-pən tuk narmamə kisəkwətə.” Ikin aikin a,
mənvhirik ripsaah ikin, kini iriə kisəkwətə. Narman əmə aikin, ipakə tuk
faef taosen. 11 Kini Yesu rimivəh bred, mini vi vi Kughen tukun. Mivəh-
si-pən kimi narmamə yamə mine kasəkwətə. Kini mor min nar kirikianə
əmə ye kəmam, məhi-pən kimi narmamə. Kisən rəmhen kin yame iriə
kisorkeikei mə tuksən.
12 Kimisəvigin ta, tupriə rəsiis, Yesu rini-pən tuk kafan narmamə
mimə, “Havən mhavai-pən nipərpər nəviginien yame rakwak, tamə
rahas.” 13 Apa kupan, bred yame kimnor kin bale, iriə fam kirkirip, mərig
kimnhapsaah. Narmamə kimisən misəpəh tiksin. Kini narmamə kape
Yesu minə kimnhavən misəwhai nipərpər nəviginien, mhavai-pən ye
kəmeiru twelef rokrig huvə.
14 Narmamə kimisəm nimtətien yame Yesu rimnor, khani mhamə,
“Nəfrakisien. Profet əfrakis e kape Kughen yame profet minə kimnhani
kupan mə Kughen tukrher-pə kin ye tokrei tanə.”[j]
15 Kini Yesu ruirkun mə narmamə minə a tukhauə misarkut kimin
mə In tukror king kin kapəriə. Kini rap, mirerig-faktə min ye tukwas,
maməmir In pisin əmə.[k]

Yesu rameriwək haktə ye nimar mar nu
(Mat 14:22-27; Mak 6:45-52)

16 Nipig mirh rivə, narmamə kafan minə kimnhavirə mhavən ye lugun.
17 Kini rinəpignəp, mərig Yesu rikək. Məkneikin, kisat-pən ye bot kirik,
misəsuə mhavirə ye lugun, mhamə tuksəviəfugin-pən ye Kapaneam.
18 Kini nimətag ehuə kirik rərer mher-əpu nu, peao-peao rehuə. 19 Kasəsuə
mamhavən raməhen kin kilometa faef uə sikis[l], kini misarha-pən misəm
Yesu ramərіwək ye nimar-mar nu, mamuə ipakə tuk bot. Kini khagin pik.
20 Mərig In rini-pən tuk əriə mimə, “Hapəh nhaginien. Yo əmə e.”[m] 21 Kini
rikiriə ragien mhamə tukrivən ye bot. Nipig Yesu rimnat-pən ye bot, kini
kisakur əmə misəm kwənhavhiak apa ikin kimnhamə tukhavhiak ikin.
22 Kəni rikwamer kin, narmamə tiksin yamə mine kimnasəmir iriə
Yesu ye nikar lugun kwənharkun mə bot kirikianə əmə rimnamərer
ifiak e niəv. Kini mharkun mə narmamə kape Yesu minə kimnhavən ye
bot a, mərig Yesu rimipəh nivənien iriə miriə. 23 Kini narmamə tiksin
kimnhasi-pən ye taon e Taebirias, misəsuə ye bot minə tiksin, mhavhiak
ikin Yesu Yermaru rimini vi vi Kughen tuk bred məhi-pən kimi narmamə
ikin. 24 Kini narmamə kimisəm mə Yesu mine kafan narmamə minə
kwənharkək aikin. Məkneikin kisat-pən ye bot minə tiksin, mhavən apa
Kapaneam, mə tuksarha-kin Yesu.

---

[j] **6:14** Dut 18:15-19 [k] **6:15** Mat 4:8-10; Jon 18:36-37 [l] **6:19** Gris ramni “stadia twenti faef uə toti.” [m] **6:20** Mat 14:26; Mak 6:49; Luk 24:37

Yesu in bred kape nɨmraghien

25 Narmamə mɨnə a kɨmɨsəviəfugɨn ye lugun, mɨsəm Yesu, mɨsaiyoh In
mhamə, “Yhajoun. ?Nɨmnhawor-pən iran mɨne muə eikɨn e?”[n]
26 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Yakamni-pre əfrakɨs tuk
əmiə mə pəh nien mə nakasarha-kɨn Yo meinai Yo yakamor nɨmtətien,
mərɨg naksarha-kɨn Yo meinai nɨmɨsən bred, tɨpmiə rəsiis. 27 Mərɨg rɨpəh
nɨhuvəyen mə kapəmiə nəsanɨnien tukrɨrkək tuk nɨvəhyen bred yame
pəh nien mə tuk tu tukrahas mɨrkək. Kɨmiə takasəkeikei masəmnhakw
tuk nɨvəhyen bred yame ramarə rerɨn. Bred e in e, Yo Ji Yermamə na-
jakvəhsi-pre kɨmi əmiə. Yo e Ji Yermamə, Tatə Kughen, rɨmnhajoun mə
rɨkin ragien tuk Yo.”[o]
28 Kɨni iriə kɨmɨsaiyoh In mhamə, “?Naha norien yamə mɨne Kughen
rorkeikei mə kɨmawə jakasor?”
29 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, “Kɨmiə takasəkeikei mɨshatətə irak,
mə Kughen rɨmnher-pə kɨn Yo. Nar e in e Kughen rorkeikei.”[p]
30 Kɨni iriə kɨmɨsaiyoh mɨn In mhamə, “?Mərɨg Ik takor naha
nɨmtətien mə kɨmawə jaksəm kɨni yakshatətə iram tukun? ?Ik takor
naha nhagɨn? 31 Nɨpɨg rɨptawə mɨnə kupən kɨmɨseriwək ye tɨpəvsɨk, iriə
kɨmɨsən ‘mana.’ Nəgkiarien kɨrik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni
mɨmə,

> “ ‘In rɨmɨvəhsi-pən bred yame ramsɨ-pən ye rao ye neai mə iriə
> tukasən.’ ” *(Eks 16:4)*[q]

32 Mərɨg Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə
mə, pəh nien mə Moses atuk e rɨmɨvəhsi-pre nəvɨgɨnien yame ramsɨ-
pən ye rao ye neai, mə taksən. Kafak Tata e in e ravəhsi-pre nəvɨgɨnien
əfrakɨs yame ramsɨ-pən ye rao ye neai, mə kɨmiə takasən. 33 Mərɨg in
ai bred kape Kughen, in e yermamə yame ramsɨ-pən ye rao ye neai
mameiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Kɨni bred e in e ravəhsi-pən nɨmraghien
kɨmi narmamə ye tanɨmtanə.”[r]
34 Kɨni iriə kɨmnhani-pən tukun mhamə, “Yemasur, vəh-sipəh bred e
kɨmi əmawə kape nɨpɨg m-fam.”[s]
35 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Yo e, yo Bred yame ravəhsi-
pən nɨmraghien. Narmamə yamə mɨne kamhauə tuk Yo, to khapəh mɨn
nɨsəmkərəvyen. Kɨni narmamə yamə mɨne kashatətə irak, to khapəh mɨn
nɨsakwəkwəyen.[t] 36 Mərɨg Yo yɨmɨni-pre ta tuk əmiə mə nakasəm pawk
Yo, mərɨg nakhapəh nɨshatətəyen irak. 37 Narmamə yamə mɨnə kafak Tatə

---

[n] **6:25** Swatuk pɨsɨn kɨrik tuk nukreikɨnien nəgkiarien ye v. 25 in e, “Yhajoun. ?Nɨmauə naghen?’ [o] **6:27** Aes 55:2; Jon 6:35,48 [p] **6:29** Jon 6:35; 1 Tes 1:3; 1 Jon 3:23 [q] **6:31** Sam 78:24; Sam 105:40 [r] **6:33** Dut 8:3; Mat 4:4; Luk 4:4; Jon 3:13,31 [s] **6:34** Mat 6:11; Jon 4:15 [t] **6:35** Jon 4:14; 7:37-39; 8:12; 10:7,11; 11:25; 14:6; 15:1

ravəhsi-pə əriə kimi Yo, iriə tukhauə tuk Yo. Kini narmamə yamə mine
tukhauə tuk Yo, to yakpəh nher-yerhav-yen kin əriə tuk nipig kirik.[u]
38 "Meinai pəh nien mə Yo yimasi-pən ye Rao ye Neai meiwaiyu-pə ye
tokrei tanə mə jakor əmə narimnar yame yo yakorkeikei. Mərig yimauə
mə jakor narimnar minə e yame kafak Tatə rimnher-pə kin Yo tukun.
39 Kini In ripəh norkeikeiyen mə jakəpkərhav ye narmamə yamə minə
In rimnəhi-pə əriə kimi Yo. In rorkeikei mə, ye Nipig Kwasig, Yo jakor
narmamə minə e tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə.[v] 40 Mərig in ai
kafak Tatə In rorkeikei mə narmamə m-fam yame kamhavaag-pə tuk Yo
e Tini, mishatətə irak, tukhavəh nimraghien rerin. Kini ye Nipig Kwasig,
yo jakor narmamə minə e tukhamragh min ye nimhəyen."
41 Nəmehuə kape Isrel kimisərig nəgkiarien yame Yesu ramni mə In
Bred yame ramsi-pən ye rao ye neai, meiwaiyu-pə ye tokrei tanə, kini
kamhani hah In tukun, 42 mhani-pən tuk əriə minə mhamə, "Ah. Kwən
e in Yesu, ji Josef. Kitawə kharkun kafan tatə mine mamə. ?Rhawor e
ramni məkneikin mə In rimasi-pən ye rao ye neai meiwaiyu-pə ye tokrei
tanə?"
43 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Rikimiə tukripəh nəsikien
məknenkin. 44 Tatə Kughen yame rimnher-pə kin Yo, to ripipəh nivi-
pəyen yermamə kirik ramuə tuk Yo, yermamə to ripəh nuəyen tuk
Yo. Yermamə to ripəh nuə-atukien tuk yo mə jakor in ramragh min ye
nimhəyen, ye nipig kwasig.[w] 45 Nəgkiarien yame profet minə kimnharai
kupan ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni məkneikin mə,

" 'Kughen tukrhajoun narmamə m-fam.' *(Aes 54:13)* [x]

Yermamə yame ramətərig kin nhajounien kape Tatə Kughen, in
tukramuə tuk Yo. 46 Yermamə kirik rikək yame rimnəm Tatə Kughen kin
nimrin. Yermamə kirikianə əmə rimnəm, Yermamə e in e rimasi-pən
tuk Kughen.[y] 47 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine
kamhani nəfrakisien irak kwənhavəh ta nimraghien rerin. 48 Yo e bred
kape nimraghien rerin. 49 Nar apnapig mə ripmiə minə kimisən bred e
'mana' ye tipəvsik, mərig kwənhamhə. 50 Mərig bred yame ramsi-pən ye
rao ye neai mameiwaiyu-pə ai taktakun, in ror pisin. Bred e, rameiwaiyu-
pə mə narmamə m-fam yamə mine kasən tukhapəh nhamhəyen. 51 Yo e,
Yo bred mragh, yame ramsi-pən ye rao ye neiai mameiwaiyu-pə ye tokrei
tanə. Yermamə yame tukrən bred e, in tukramragh rerin. Kini Bred e,
yame jakvəhsi-pre kimi narmamə ye tokrei tanə, in e, niprak."
52 Nəgkiarien a rimnor nəmehuə kape nəmə Isrel kasərer masotgoh
kimi əriə minə mhamə, "?Rhawor? ?Tukrhawor pən iran mine mivəhsi-pə
nipran mə tuksən?"

---

[u] **6:37** Jon 17:2 [v] **6:39** Jon 17:2,12; 18:9 [w] **6:44** Hos 11:4; Jon 6:65; 12:32
[x] **6:45** Jer 31:34 [y] **6:46** Jon 1:18; 5:37; 7:29

53 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə
nakpihapəh nisənien niprak e Ji Yermamə, mipihapəh nhanimien nitawik,
to nakpihapəh nhavəhyen nimraghien rerin. 54 Narmamə yamə mine tuksən
niprak, mhanim nitawik tukhavəh nimraghien rerin. Kini ye Nipig kwasig,
jakor əriə kamhamragh min ye nimhəyen.[z] 55 Yakaməgkiar məkneikin
meinai ratuatuk mə narmamə tukasəkeikei misən niprak mhanim nitawik.
56 Narmamə yamə mine tuksən niprak, mhanim nitawik, tukharpin-pə ye
nimraghien kafak. Kini Yo jakripin-pən min ye nimraghien kapəriə.[a]
57 “Kafak Tatə rimnher-pə kin Yo yakuə, In nuknei nimraghien. Kini Yo
yakvəh nimraghien tukun. Ye norien kirikianə əmə min, narmamə yamə
mine tuksən niprak tukhavəh nimraghien iran. 58 Yo e bred əfrakis, yame
ramsi-pən ye Rao ye Neai, mameiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Bred e ripəh
nəmhenien kin bred kupan yame ripmiə minə kimisən [ye tipəvsik]. Nar
apnapig mə iriə kimisən bred a, mərig kwənhamhə ta. Mərig narmamə
yamə mine kasən bred e, iriə tukhavəh nimraghien rerin.”[b] 59 Yesu
rimini-ərhav nəgkiarien e nipig rimnhajoun narmamə apa ye nimə kape
nofuginien apa Kapaneam.

Narmamə kape Yesu minə min khapəh nhaniyen nəfrakisien iran

60 Narmamə khapsaah kape Yesu kimisərig nəgkiarien e yame Yesu
rimini, mhamə, “!E-he-o! Nəgkiarien e riskai pik. ?Pa e to rini nəfrakisien
ye kafan nəgkiarien?”
61 Kafan narmamə minə kisəsiwən-əsiwən, mərig In ruvirkun ta
nərigien kapəriə, mini-pən tuk əriə mimə, “?Rhawor? ?Nətərigien
kapəmiə rimneiwaiyu tuk nhajounien e kafak uə? 62 ?Mərig tukmə
naksəm Yo Ji Yermamə yakamrerig faktə ye rao ye neai ikin yimasi-pən
ikin kupan, takhani nəfrakisien irak uə nikam?[c] 63 Nanmin kape Kughen
əmə rirkun nivəhsi-pənien nimraghien rerin kimi narmamə. Yermamə to
ripəh nivəhyen nimraghien rerin ye nəsaninien əmə kafan. Nəgkiarien
minə e yakamni-pre tuk əmiə, iriə nəgkiarien yamə mine kamhasi-pən
ye Nanmin kape Kughen yame ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə.[d]
64 Mərig kimiə tiksin eikin e, nakhapəh nishatətəyen irak.” (Yesu ramni
məkneikin meinai In ruirkun ta ye nirikakunien mə ni-pa mine khapəh
nhaniyen nəfrakisien iran, muirkun mə iriə pa nhagin tukreighaan-pən
kin In ye kwermi tikmir minə kafan).[e] 65 Kini Yesu rimə, “Tuk nar e in
e, yakwəni-ta tuk əmiə mə Tatə Kughen to ripipəh nivi-pəyen yermamə
kirik ramuə tuk Yo, yermamə to ripəh nuəyen tuk Yo.”[f]
66 Ye nipig a, narmamə kape Yesu khapsaah kimisəpəh In, mhapəh
nhakwasigien kin.

---

[z] **6:54** Sam 63:5 [a] **6:56** Jon 15:4-7; 1 Jon 3:24; 4:15 [b] **6:58** Jon 6:41,51 [c] **6:62** Jon 3:31; 17:5 [d] **6:63** Jon 6:68; 2 Kor 3:6 [e] **6:64** Jon 2:25 [f] **6:65** Jon 3:27; 6:44; 14:6

Pita ramni-ərhav mə in ramhatətə ye Yesu

67 Kini Yesu rimnaiyoh kafan narmamə twelef mimə, “?Rhawor irəmiə?
?Kimiə min nimnhamə taksəpəh Yo uə?”
68 Mərig Saemon Pita rimini-pən tukun mə, “Yermaru. ?Tukmə
yaksəpəh Ik, jakhavən tuk pa? Mə ik əmə. Kafam əmə nəgkiarien ravəhsi-
pə nimraghien rerin.[g] 69 Kini kimawə yakshatətə iram, minharkun ta mə
Ik Yemə Rhakə kape Kughen.”[h]
70 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Kimiə e narmamə twelef kafak.
Yo e yimirpen əmiə. Mərig kimiə kirik in yarmhə.”[i] 71 (In ramni Judas,
ji Saemon Iskariot, meinai in min kirik ye narmamə twelef kape Yesu,
mərig kwasig ikin, rimneighan-pən kin In ye kwermi tikmir minə kafan.)[j]

Yesu rimnəgkiar kimi naorahini minə

7 1 Kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu ripəh norkeikeiyen mə tukrivən
yerkwanu minə ye Judia tuk norien kafan wok, meinai nəmehuə kape
nəmə Isrel apaikin kamharai mhun apsapis tukun mə tukshopni. Kini ririerig
min mivən ye provins Galili. 2 Mərig nipig ruauə ipakə tuk norien lafet kirik
kape nəmə Isrel, kamni kimə “lafet kape nivəhsi-haktəyen nimə tapolen
minə.” 3 Kini naorahi Yesu minə kimnhani-pən tukun mhamə, “Rhuvə mə
taktərhav eikin e mamvən apa Judia, pəh narmamə kafam minə apaikin
tuksəm nimtətien yamə mine Ik nakamor. 4 Yuvən apaikin meinai yermamə
yame rorkeikei mə narmamə tukharkun In, to ripəh nerkwaigien kin kafan
wok. Mərig tukmə nakirkun norien nimtətien minə, yuvən, mor əpu Ik ye
nimri narmamə khapsaah ye nipig kape lafet, pəh narmamə ye tanimtanə
tuksəm.” 5 Kasəgkiar məknakin meinai nar apnapig mə iriə naorahini
atuatuk minə, mərig khapəh nhaniyen nəfrakisien iran.[k]
6 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Ripəh hanə norien nipig kafak. Mərig
kimiə nakharkun nisorien nar ye nipig apnapig əmə.[l] 7 Narmamə kape tokrei
tanə e, iriə to khapəh nisəməkien əmiə. Mərig iriə tukasəkeikei masəməkin
Yo, meinai Yo yakamni-ərhav mə kapəriə norien ripəh natuatukien.[m] 8 Kimiə
havən ye lafet, mərig Yo to yakpəh nivənien, meinai ripəh hanə norien nipig
kafak.”[n] 9 Raməgkiar məknakin kini In maməmir əmə apa Galili.

Yesu ramvən ye lafet e kamni kimə “Nivəhsi-haktəyen nimə tapolen minə”

10 Kini naorahi Yesu minə kimisəkupən mhavən ye lafet a, kwasig ikin,
Yesu ripivən. Mərig In rimnaiyu apisapis əmə, mə narmamə tukhapəh

---

[g] **6:68** Jon 6:63 [h] **6:69** Mak 1:24; 8:27-30; Luk 4:34 [i] **6:70** Jon 13:2,27 [j] **6:71** Jon 17:12
[k] **7:5** Sam 69:8; Mak 3:21 [l] **7:6** Mat 26:18; Jon 2:4; 7:30 [m] **7:7** Jon 3:19-20; 15:18-21
[n] **7:8** Jon 7:6

nisəmien. 11 Kini nəmehuə kape nəmə Isrel khapsaah kimnhavən ye lafet
a masarhakin In, misaiyoh apnapig əmə narmamə mhamə, "?Kwən e in
pukaa?"
12 Ikin a, narmamə khapsaah kisəsiwən-əsiwən mamhani In. Tiksin
khamə, "In yemə huvə kirik;" mərig tiksin khamə, "Nikam. In rameikuə
ye narmamə." 13 Mərig iriə khapəh nisəvsao-ərhavyen kin Yesu, meinai
kamhagin mə ta mə nəmehuə kape nəmə Isrel kisərig nəgkiarien yame
kamhani.[o]
14 Lafet a ramvən hanə, Yesu rimavən apa ye Nimə Ehuə kape Kughen,
maməvhag kimi narmamə. 15 Nəmehuə kape nəmə Isrel kimisərig
nəgkiarien kafan, kisakur, mhamə, "?Kwən e rimnhawor mirkun
narimnar minə e ye Nəkwəkwə kape Kughen? Yemehuə kirik kapətawə
rimipəh nhajounien In."
16 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Nəgkiarien yame yakamhajoun
narmamə kin, pəh nien mə kafak. Ramsi-pən tuk Tatə Kughen yame
rimnher-pə kin Yo. 17 Narmamə yamə mine nətərigien kapəriə ramskai
mə tuksor narimnar yame Kughen rorkeikei, tukharkun mə nəgkiarien
kafak ramsi-pən tuk Kughen; pəh nien mə kafak atuk əmə. 18 Narmamə
yamə mine kasəgkiar atuk əmə ye kapəriə nehuəyen, iriə kasor əmə mə
narmamə tukhavəh-si haktə əriə. Mərig Yo yakorkeikei mə narmamə
tukhavəh-si haktə nhag yermamə yame rimnher-pə kin Yo. Yo yermamə
kape niniyen nəfrakisien. To yakəpəh neikuəyen.[p]
19 "Moses rimivəhsi-pre loa kimi əmiə, mərig yermamə kirik rikək
irəmiə raməri-pən fam loa minə e. ?Rhawor e kimiə naksarkut mə
takshopni Yo?"
20 Kini narmamə khapsaah kimnhani-pən tukun mhamə, "!Man!
?Tukmə ror nanmin has ramərer-pən iram uə, mamor Ik nakamni
nəgkiarien ətəwao uə? ?Pa e rimə tukrhopni Ik?"
21 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Yo yimnor nimtətien kirikianə
əmə ye Sabat, nimisəm, niemhaa ramhai əmiə fam tukun.[q] 22 Mərig
kimiə min nakasor wok ye Sabat, mamhavəh nao kimi kwajikovə minə,
raməri-pən loa kape Moses. (Mərig nəfrakisien mə pəh nien mə Moses
rimirikakun norien kape nivəhyen nao kimi narmamə, mərig kaha minə
apa kupan kimnharikakun).[r] 23 ?Mərig tukmə nakharkun nivəhyen nao
kimi kwajikovə minə ye Sabat, rəri-pən loa kape Moses, rhawor e niemha
ramhai əmiə nipig yakamor huvə niprai yermamə kirik ye Sabat?[s]
24 Takhapəh nisəkirien wok yame yakamor ye nərigien əmə kapəmiə,
mərig taksəkir kafak wok ye nərigien yame ratuatuk."[t]

---

[o] **7:13** Jon 9:22; 12:42-43; 19:38; 20:19 [p] **7:18** Jon 5:41; 8:50,54 [q] **7:21** Jon 7:23; Jon 5:2-9 [r] **7:22** Jen 17:9-14; 21:4; Lev 12:3 [s] **7:23** Jon 5:2-9; Mak 3:5; Luk 13:12-14; Luk 14:4-6 [t] **7:24** Aes 11:1-3; Jon 8:15

Narmamə kasəgkiar ye Kristo

25 Kini ye nipig a, nəmə Jerusalem kimisaiyoh əriə minə mhamə,
"?Rhawor? ?Kwən e In e nəmehuə minə kapətawə khamə tukshopni
In uə? 26 Mərig səm-ru. In ramni-ərhav nəgkiarien ye nimri narmamə,
mərig nəmehuə minə khapəh nhani-pənien nar kirik tukun. ?Tukmə ror
nəmehuə minə kwənharkun ta mə In Kristo, uə? 27 Mərig kitawə kharkun
rukwanu kwən e rimasi-pən ikin. Mərig nipig Kristo tukramuə, narmamə
tukseinein mə risipkaa."
28 Ye nipig a, Yesu rinamərer ye Nimə Ehuə kape Kughen maməvhag
kimi narmamə, kini mamokr-apomh mimə, "Kimiə nakharkun Yo,
mharkun ikin yimasi-pən ikin. Mərig nəfrakisien mə pəh nien mə yimauə
atuk əmə ye nərigien kafak. Mərig Kughen rimnher-pə kin Yo. Kini
Kughen In nəfrakisien. Kimiə nakseinein In, 29 mərig Yo yakirkun In,
meinai yimasi-pən iran. Kini In rimnher-pə kin Yo."[u]
30 Yesu raməgkiar məknakin, khamə tukharaptərəkin In. Mərig
yermamə kirik rikək yame tukraptərəkin In, meinai ripəh hanə norien
nipig kafan.[v]
31 Mərig narmamə khapsaah kimnhani nəfrakisien iran mhamə,
"Tukmə ror Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen mə tukrher-pə kin,
meinai kimini mə nipig Kristo tukramuə, tukror nimtətien khapsaah.
Kini yermamə rikək yame rirkun norien nimtətien ripsaah rapita In."[w]

Mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimnhauə mə tukharaptərəkin Yesu

32 Kini Farisi minə kimisərig narmamə khapsaah kisəsiwən-əsiwən
masəvsao kin Yesu. Kini Farisi minə mine jif pris minə kimisher-
pən kin mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen mə
tukharaptərəkin Yesu.[x] 33 Kini Yesu rimə, "Yo jakamarə kitawə-mkimiə
kape nipig kwakwə əmə. Kwasig ikin, jakrerig-pən min tuk Yermamə
yame rimnher-pə kin Yo. 34 Ye nipig a in a, taksarha-kin Yo mərig to
nakhapəh nisəmien Yo; meinai ikin yakamvən ikin, kimiə to nakhapəh
nhavənien ikin."
35 Kini nəmə Isrel kimisaiyoh əriə minə mhamə, "?In rimə tukrivən
hiə, mə to kitawə khapəh nisəmien In? ?Rimə tukrivən məm kwənərəus
kape nəmə Isrel yamə mine kisarə iriə nəmə Gris apa tanə pisin pisin
minə, mamhajoun min nəmə Gris uə? 36 In rimini mə ye nipig a, kitawə
tuksarha-kin In, mhapəh nisəmien In, meinai kwənmhan yame In
tukrivən ikin, to kitawə khapəh nhavənien ikin. ?Nəgkiarien e, nipran
ramni mə naha?"

---

[u] **7:29** Mat 11:27 [v] **7:30** Mat 26:18 [w] **7:31** Jon 2:23; 4:48 [x] **7:32** Jon 7:45-48

Nu yame ravəhsi-pə nimraghien rerin

37 Lafet natukror infamien, kamor nəviginien yame in rehuə rapita
nəviginien tiksin kape lafet. Kini ye nipig a, Yesu rimnərer ye nimri
narmamə mamokrən apomh mimə, "Yermamə yame rinəkwakwə, pəh in
ruə tuk Yo, minim nu.[y] 38 Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,
" 'Yermamə yame rhatətə irak, rəmhen kin nimri nu yame ravəhsi-
pən nimraghien ramkwor-kwor mhaktə mokrig yerkin mamaiyu.'
(Aes 44:3)"[z]
39 Yesu ramni nuhpikinien a, maməgkiar ye Nanmin kape Kughen yame
kwasig ikin tukripivəhsi-pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iran.
Mərig ye nipig a, Nanmin kape Kughen ripəh hanə nuəyen tuk narmamə,
meinai Yesu ripəh hanə nivənien ye nikakien kafan ye rao ye neai.[a]

Narmamə kimisəwhai kwhen kapəriə tuk Yesu

40 Yesu raməgkiar məknakin, narmamə kimisərig, kini tiksin kamhani
mhamə, "Kwən e in profet kape Kughen yame profet minə kimnhani mə
tukruə."[b]
41 Kini tiksin khamə, "Kwən e in Kristo."
Mərig tiksin khamə, "Nikam. ?Nakhamə ta mə Kristo tukrisi-pən apa Galili
uə? 42 Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə Kristo tukraməkeikei misi-pən ye
kwənərəus kape King Deved, ye taon e Betlehem, imei Deved kupan."[c] 43 Ror
məkneikin, narmamə kimisəwhai kwhen kapəriə tuk Yesu. 44 Tiksin khamə
tukharaptərəkin In; mərig yermamə kirik rikək yame tukriraptərəkin In.

Nəmehuə minə kape nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu

45 Kini mobael minə kimnhavən misəm jif pris minə mine Farisi minə.
Kini nəmehuə minə a kimisaiyoh mobael minə mhamə, "?Rhawor e
nimnhapəh nharaptərəkinien Yesu mhakir mhauə?"
46 Kini mobael minə khani-pən tuk əriə mhamə, "Yimnhapəh
nharaptərəkinien In meinai yermamə kirik ripəh hanə nhajounien
rəmhen kin In."
47 Kini Farisi minə kimnhani-pən tuk əriə mhamə, "?Rhawor? ?In
rimivi əmiə kin nekuəyen kafan uə? 48 ?Kapətawə kirik yemehuə rikək
mine Farisi kirik yame ramni nəfrakisien iran. 49 Narmamə apnapig əmə
yamə mine kaseinein əgkap loa kape Moses kamhani nəfrakisien iran.
Pəh iriə tukasarə ye narpinien kirik."

---

[y] **7:37** Aes 55:1; Jon 4:13-14; 6:35; Rev 22:17 [z] **7:38** Jer 2:13; Sek 14:8-9; Jon 4:10-14; 6:35; Rev 7:17 [a] **7:39** Jon 1:33; 12:23; 13:31,32; Wok 2:17,33 [b] **7:40** Əm-ru Dut 18:15. Moses rimini mə profet kirik min tukruə rəmhen kin in. [c] **7:42** 2 Saml 7:16; Sam 89:3-4; Maeka 5:2; Jer 23:5; Mat 2:1,22-23; Luk 2:4-7

50 Kini Nikodimas e, in Farisi kirik. Kini in a iriə min. Kwən a, apa
kupan rimavən maməgkiar kimi Yesu. Kini rarar mini-pən tuk əriə
mimə,[d] 51 "?Rhawor? Loa kapətawə ramni mə kwasig ikin tukhani-
əhrav narpinien kape yermamə kirik, tukasəkeikei misəkupan mhavən,
misətərig kin nəgkiarien kafan, misəm atuatuk naha nhagin yame
rimnor."
52 Kini khani-pən tukun mhamə, "?Rhawor? ?Ik min ik yemə Galili, uə?
Yuvən-ru məvheikin Nəkwəkwə kape Kughen, məm atuatuk mə profet a
kape Kughen to ripəh nisi-pənien ye Galili."
53 Kini narmamə kimnharerig-pən yerkwanu minə kapəriə.[e]

8 1 Mərig Yesu rimnhaktə fiak ye tukwas e kamni kimə Olif.

**Yesu ripəh nəgkiar-skaiyen kimi piraovin kirik
yame rakwasig apnapig kin narman**

2 Kəni rikwamer kin, Yesu rirerig-pən min ye Nimə Ehuə kape Kughen.
Kini narmamə khapsaah kimnhauə, masərer ərkurao iran, kini In
rəkwətə maməvhag kimi əriə. 3 Kini nəmhajoun minə kape loa, mine
Farisi minə khakir piraovin kirik mhauə tukun, misərip-ərhav in ye nimri
narmamə. Narmamə kimisəm əpu mə pian a rimnapir iriu yerman pisin.
4 Kini iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, "Yhajoun. Narmamə kimisəm
əpu mə pian e rimnapir iriu yerman pisin. 5 Moses rimnərəhu loa kirik ye
loa kapətawə mamni mə tukmə piraovin yame ramapir-pən apnapig tuk
yerman, tukaməkeikei karkwhopni in. *(Lev. 20:10; Deut. 22:22-24)* ?Mərig ik
nakmə rhawor?"
6 Iriə kimisaiyoh məknakin masor kiko-iko, mə Yesu tukrini nəgkiarien
kirik yame ripəh nəmhenien, pəh kisəm-pən nar has kirik iran,
mhavəhsi-pən narpinien kimin. Mərig Yesu rapnapig əmə, məmrəmir,
mamrai-pən nar ye nimoptanə kin kwənkwai kwermin.[f]
7 Mərig iriə kasəkeikei misaiyoh In. Kini In rərer, mini-pən tuk əriə
mə, "Nəmhen. Tukmə kimiə kirik e ikin e kafan norien has rikək, pəh in
tukrəkupən markwhopni pian e."[g] 8 Kini In məmrəmir min mamrai-pən
nar ye nimoptanə.
9 Kini iriə kimisərig nəgkiarien kafan, misəriwək kirikianə kirikianə
misap, ririkakun ye nəwharu minə meriaji nitamaruə. Iriə kimisap,
mhapəh əmə Yesu mine pian ai kawəmir. 10 Kini Yesu rhekimter min
mini-pən tuk pian ai mimə, "Pian əpə. ?Narmamə minə apa kwənhaukaa?
?Yermamə ruikək yame tukrini-ərhav kafam narpinien uə?"

---

[d] **7:50** Jon 3:1 [e] **7:53** Nəgkiarien ye Jon 7:53–8:11 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Jon rimirai əfrakis, uə yermamə kirik rimnəsik-əpnis-pən ye nəgkiarien kape Jon. [f] **8:6** Rikimiə tukraməsik mə Kughen rimirai-pən Natuakəmien Ten ye kapier kin kwermin. Eks 31:18; Dut 9:10. [g] **8:7** Dut 17:7; Rom 2:1,22

11 Kini pian a rimini-pən tukun mimə, “Yemehuə. Yermamə rikək yame
to rivəhsi-pə narpinien kimi yo.”
Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Ror pən Yo min to yakpəh nivəhsi-preyen
narpinien kimik. Mərig amvən, məpəh əmə norien yame mine rahas.”[h]

Yesu In rəmhen kin nikakien yame raməsia-pen narmamə m-fam ye tokrei tanə

12 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, “Yo e, yo Nikhakien kape
narmamə m-fam ye tokrei tanə. Narmamə yamə mine kamhakwasig kin
Yo to khapəh niseriwəkien ye nəpignəpien, mərig tukhavəh nikakien
yame ravəhsi-pən nimraghien kimi əriə.”[i]
13 Kini Farisi minə kimnhani-pən tukun mhamə, “Ik nakamni-əhrav
məknakin Ik, mərig yermamə kirik rikək yame tukrərer-ərhav mamni
əfrakis mə kafam nəgkiarien raməfrakis. To kafam nəgkiarien ripəh
nərerien.”[j]
14 Kini Yesu rini mimə, “Ǝwəh. Nəfrakisien mə Yo atuk əmə yakamni-
ərhav Yo. Mərig nəgkiarien kafak in tukramərer timtim, meinai Yo
yakirkun aikin yimasi-pən ikin. Kini mirkun min aikin yakamvən ikin.
Mərig kimiə nakseinein aikin yakamvən ikin mine ikin yimasi-pən
ikin.[k] 15 Kimiə e naksəkir norien kape narmamə ye nətərigien əmə kape
yermamə. Mərig Yo yakpəh nəkirien norien kape narmamə məknakin.
16 Mərig tukmə yakəkir norien kape yermamə, yakamor ye norien yame
ratuatuk. Mərig pəh nien mə yakaməkir ye nətərigien əmə kafak, mərig
kimru Tatə Kughen yame rimnher-pə kin Yo, kapəmru nəkirien kirikianə
əmə. 17 Kimirai ye loa kapəmiə kimə, “Tukmə yermamə kiraru karəni
nar kirikianə əmə, pəh narmamə tukharkun mə nəgkiarien kapəriu
raməfrakis.” *(Dut 19:15)* 18 Kini taktakun ai, Yo yakamni-ərhav Yo, mərig
Rimik yame rimnher-pə kin Yo, ramor nəgkiarien kafak ramərer timtim.”[l]
19 Kini kimisaiyoh In mhamə, “?Mərig kafam hiə tatə?”
Kini In rimə, “Kimiə nakseinein Yo, miseinein min Tatə kafak.
Nakpiharkun Yo, to nakpiharkun min kafak Tatə.”[m]
20 Yesu rimini nəgkiarien a nipig in rimnamhajoun narmamə apa ikin
kamərəhu-pən mane ikin ye Nimə Ehuə kape Kughen. Mərig kwən kirik
rikək yame to rivən miraptərəkin In meinai ripəh hanə norien nipig kafan.

Yesu ramni mə In rimasi-pən ye rao ye neai

21 Kini Yesu rimini-pən min tuk əriə mimə, “Tuk nipig kirik, jakirkək,
kini kimiə taksarha kin Yo. Mərig nipig takhamhə, narpinien kape

---

[h] **8:11** Jon 3:17; 5:14 [i] **8:12** Sam 27:1; 44:3; 119:105; Prov 6:23; Aes 49:6; 60:19-20; Esik 1:26-28; Mat 5:14; Jon 1:4-5; Hib 1:3; Rev 21:23-24 [j] **8:13** Jon 5:31 [k] **8:14** Jon 13:3; 16:28 [l] **8:18** Mak 1:10-11; Jon 1:33-34 [m] **8:19** 1 Jon 2:23

təvhagə has kapəmiə tukraməmir irəmiə. Kimiə nakseinein nhavənien
aikin yakamvən ikin.”
22 Nipig rimini məknakin, mukreikin kapən kapə nəmehuə kape nəmə
Isrel. Khamə, “?Rhawor e kitawə kaseinein nhavənien aikin ramvən ikin?
?Tukmə ror tukrhopni atuk In uə?”
23 Mərig Yesu rirpin nəgkiarien mimə, “Kimiə, iməmiə eikin e. Mərig
Yo yakmasi-pən apa ye rao ye neai meiwaiyu-pə. Tokrei tanə e pəh
nien mə imak ikin.[n] 24 Ror məkneikin, yakamni-pre tuk əmiə mə kimiə
takhamhə, narpinien kape təvhagə has kapəmiə tukraməmir irəmiə.
Tukmə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien mə yo e Kristo, nipig takhamhə,
narpinien kape təvhagə has kapəmiə tukraməmir irəmiə.”
25 Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, “!Eh! ?Ik pa en?”
Kini In rimini-pən tuk əriə mə, “Yo e yakaməvsao kin Yo ye nipig yame
yimirikakun nhajounien kafak meriaji-pə e taktakun. 26 Yakirkun niniyen
narimnar rehuə irəmiə, mivəhsi-pre narpinien ehuə kimi əmiə. Mərig
jakamni əmə nəgkiarien yame Yermamə yame rimnher-pə kin Yo ramni-
pə tuk Yo. Nəgkiarien yame In ramni raməfrakis. Kini yakamni-ərhav
pən nəgkiarien kimi narmamə fam ye tokrei tanə yame In ramni-pə tuk
Yo.”
27 Mərig iriə khapəh nharkunien mə Yesu raməgkiar ye Rimni Kughen.
28 Ror pən, In rini-pən tuk əriə mə, “Nipig kimiə takpiharuk haktə Yo, Ji
Yermamə, mipiharkun mə nəgkiarien yame yakamni irak in raməfrakis.
Kini mipiharkun min mə yakpəh norien nar kirik ye nətərigien əmə
kafak, mərig yakamni əmə nəgkiarien yame Rimik ramni-pə tuk Yo.[o]
29 Yermamə yame rimnher-pə kin Yo ramarə kimru min. In ripəh
nəpəhyen Yo yakəriwək Yo pisin. Meinai nipig m-fam yakamor naha
nhagin yame In rorkeikei.”[p]
30 Yesu ramni nəgkiarien e, narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran.

Mikip Ebraham əfrakis minə mine ji Setan minə

31 Kini Yesu rimnəgkiar kimi nəmehuə kape nəmə Isrel yamə mine
kimnhani nəfrakisien iran mimə, “Tukmə nakharaptərəkin tim tim
nəgkiarien yame yakamni-pre tuk əmiə, kimiə atuatuk e narmamə kafak
minə.[q] 32 Kini kimiə takharkun nəfrakisien. Kini nəfrakisien en tukririsin
əmiə nakhapiəpiə.”[r]
33 Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, “!Ah! Kitawə e kwənərəus
kape Ebraham. Kitawə khapəh nisor-atuə-kinien kape yermamə
kirik. ?Rhawor e nakamni mə nar kirik tukraməkeikei mirisin əmawə
yakhapiəpiə?”

---

[n] **8:23** Jon 3:31 [o] **8:28** Jon 3:14; 12:32-33; 14:24 [p] **8:29** Jon 4:34; 5:30; 6:38; 16:32
[q] **8:31** 2 Jon 1:9 [r] **8:32** Rom 8:2; 2 Kor 3:17; Gal 5:1

34 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə
narmamə yamə mine kasor norien has, norien has ramarmaru irəriə,
mamraptərəkin əriə mamor əriə kamhauə yorwok minə kafan.[s] 35 Kini
nakharkun mə yorwok kirik, kafan yemehuə to ripəh neighanien kin in
mə tukramarə ye nimə kafan. Mərig yemehuə rameighan əmə kin tini
mə tukramarə ye nimə kape yamehuə kape nipig m-fam.[t] [u] 36 Ror pən,
tukmə Yo Ji Kughen yakamrisin əmiə, jakrisin əfrakis əmiə nakhapiəpiə.
37 Yakirkun mə kimiə kwənərəus kape Ebraham. Mərig nakasarha-kin
swatuk tuk nhopniyen Yo, meinai nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksətərig
kin kafak nəgkiarien.[v] 38 Yo yakamni narimnar minə e yame yimnəm
kafak Tatə ramor. Mərig kimiə nakasor narimnar yame kapəmiə tatə
minə kimnhani-pre tuk əmiə.”

39 Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, “Mərig rimtawə e Ebraham.”

Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, “To ripi mə kimiə kwənərəus
atuatuk kape Ebraham, to norien kapəmiə ripiəmhen kin norien kape
Ebraham kupan.[w] 40 Yo yakamni-pre nəgkiarien əfrakis tuk əmiə yame
Kughen rimini-pə tuk Yo. Mərig kimiə nakhamə takshopni Yo. Mərig to
Ebraham ripəh norien məknenkin. 41 Kimiə nakasor əmə norien kape tatə
atuatuk kapəmiə.”

Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, “Pəh nien mə kimawə e
kwajikovə kape swatuk. Kughen pisin əmə In rimimawə.”

42 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “To ripi mə kapəmiə əfrakis e
tatə Kughen, to nakpisorkeikei Yo, meinai Yo yimasi-pən iran, muə
eikin e. Pəh nien mə yimauə ye kafak nərigien. Mərig yimauə meinai
In rimnher-pə kin Yo.[x] 43 ?Mərig rhawor e nakhapəh nharkunien
niprai nəgkiarien kafak? Meinai nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksərig
nəgkiarien kafak. 44 Kimiə, norien kapəmiə rəmhen əmə kin rimimiə e
Setan. Kini nipig m-fam naksorkeikei mə takasor nəkwan. Norien kafan
yame in rimirikakun mamor, ramor hanə. In yermamə kape nhopniyen
yermamə. In ramənəkin nəfrakisien, meinai nəfrakisien rikək iran. In
rameikuə məknakin meinai in a norien hanə kafan. In yeikuə, mine tatə
kape neikuəyen.[y] 45 Mərig Yo yakamni-pre əmə nəgkiarien əfrakis tuk
əmiə. Ror pən, nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak nəgkiarien. 46 Yo
yakpəh hanə norien norien has; ror pən kimiə kirik ripəh hanə nəm-pə-
yen nar has kirik irak. Yakamni-pre nəgkiarien əfrakis tuk əmiə. ?Rhawor
e nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak? 47 Narmamə kape Kughen kasor

---

[s] **8:34** Rom 6:12-23; 1 Jon 3:8-9 [t] **8:35** Ye nuhpikinien e, Yesu ramni mə nəmə Isrel kisəmhen kin slef yame kasarə iruə tuk promes mine nimə kape king. Nar apnapig Kughen rimirpen nəmə Isrel mə kafan narmamə, mərig in rivəhsi-ta nehuəyen kapəriə, kiseiwaiyu əgkap rəmhen kin slef yame kafan nihuvəyen uə nautə rikək. [u] **8:35** Gal 4:30
[v] **8:37** Jer 9:25-26; 1 Jon 3:10 [w] **8:39** Rom 2:28-29; 9:7-9 [x] **8:42** 1 Jon 5:1
[y] **8:44** 1 Jon 3:8

nəkwai Kughen; mərig pəh nien mə kimiə kwajikovə minə kape Kughen,
nakhapəh nisorien nəkwan."

Yesu In yerpirig rapita Ebraham

48 Kini nəmehuə kape nəmə Isrel kimishek In mamhani mhamə, "!Man!
Yakwəsəm əpu ik, mharkun mə ik pa. Ik nakəmhen kin yemə Sameria
kirik yame nanmin has ramərer-pən iran."
49 Mərig Yesu rimə, "Nanmin has rikək irak. Mərig yakamsiai Rimik;
kini kimiə nakhapəh nhasiaiyen Yo. 50 Yo yakpəh narkutien mə nhagik
tukrehuə; mərig yermamə kirik aikin yame ramarkut mə nhagin
tukrehuə. Kini In tukripiəkir narmamə m-fam. 51 Yakamni-pre əfrakis tuk
əmiə mə yermamə yame ramor kafak nəgkiarien to ripəh nimhəyen tuk
nipig kirik."[z]
52 Kini nəmehuə kape nəmə Isrel kimnhani-pən tukun mhamə,
"!Yakwənharkun ai taktakun mə nanmin has ramərer-pre iram! Meinai
Ebraham rimamhə, kini profet minə kimnhamhə min, mərig Ik nakamni
mə yermamə yame ramor nəkwam to ripəh nimhəyen tuk nipig kirik.
53 ?Nakmə Ik nakehuə rapita Ebraham e riptawə yame ruamhə ta, mine
profet yamə mine kwənhamhə ta? ?Nakmə ik e pa?"[a]
54 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "To yakvəhsi-haktə atuk Yo mamor
nhagik ramehuə, kafak nəgkiarien in ror nar apnapig əmə kin. Mərig
kafak Tatə e yame kimiə nakamhani mə In Kughen kapəmiə In ravəhsi-
haktə Yo, mamor nhagik ramehuə. 55 Kimiə nakseinein pawk In; mərig Yo
yakirkun In. To yakpini mə yakeinein In, mipiuə yeikuə rəmhen kin yame
kimiə nəmeikuə minə. Mərig yakirkun In mamor nəkwan. 56 Ripmiə e
Ebraham rikin ramagien pik mə tukripiəm nipig kafak yame tukripiuə.
Kini nipig in ruirkun mə nipig kafak rinamuə, kini rikin ramagien əmə
tukun."
57 Kini nəmehuə kape Isrel kimnhani-pən tukun mhamə, "!Man! Ik
tamaruə əmə kirik, kafam newk ripəh hanə neriaji-pənien fifti. ?Rhawor
e nakamni mə nimnəm yemə tu e Ebraham?"
58 Kini Yesu rimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə Ebraham ripəh
hanə narhayen, Yo yaknarə ta.[b]"
59 Məkneikin khapik kapier asur minə mə tuksarkwhopni In kin. Mərig
Yesu rimnerkwaig, map ta irəriə ye Nimə Ehuə kape Kughen mamvən.[c]

Yesu rimnor huvə nimrin pis kirik

9 1 Nipig kirik, Yesu rinamərіwək mamavən, kini məm kwən kirik
nimrin rimapis hanə. 2 Kini narmamə kape Yesu khauə mhani-
pən tukun mhamə, "Yhajoun. Kwən kirik e rimnarha, nimrin ruapis ta.

---

[z] **8:51** Jon 11:26 [a] **8:53** Jon 4:12 [b] **8:58** Əm-ru Jon 1:1; 17:5; 17:24. [c] **8:59** Lev 24:16

Takni-ru mə rhawor ror məknakɨn. ?Ravəh narpɨnien ye norien has kape
tatə uə mamə kafan, uə ravəh narpɨnien ye norien has kɨrik kafan yame
rɨmnor?”[d]
3 Mərɨg Yesu rɨmə, “Nɨmrɨ kwən e ramahas, mərɨg pəh nien mə ravəh
narpɨnien ye norien has kɨrik kafan, uə kape tatə uə mamə. Mərɨg nɨmrɨn
ramapɨs məkneikɨn mə Kughen tukrhajoun kafan wok ye nɨmraghien
kafan.[e] 4 Kɨtawə kasarə ye nɨpɨg kape nɨkakien, tukasəkeikei masor wok
kape Yermamə yame rɨmnher-pə kɨn Yo. Mərɨg nɨpɨg kape nəpɨgnəpien
tukruə, tukseinein nɨsorien wok ye nɨpɨg a.[f] 5 Nɨpɨg yakamarə ye tokrei
tanə e, Yo nɨkakien kape narmamə m-fam ye tokrei tanə.”[g]
6 Yesu rɨni-ta nəgkiarien a, mɨvəh nɨmoptanə mərɨg-əvhin, rəptɨg,
mərəhu-pən ye nɨmrɨ yermamə a. 7 Mɨni-pən tukun mɨmə, “Takvən mar
ye nu apa Saeloam.” (Nhag e Saeloam, nɨpran ramni mə, “Kher-pən kɨn.”)
Kɨni ai rɨmavən, mar ye nu, kɨni marha maməm nar, mɨrerɨg-pən iman
yerkwanu.[h] 8 Kɨni nəmə iman ikɨn, mɨne narmamə yamə mɨne kharkun
in, mə in yermamə kɨrik yame nɨpɨg m-fam ramaiyoh-pən kɨn mane,
kɨmɨsəm in, kɨsakur. Mɨsaiyoh-pən əriə mɨnə mhamə, “!Eh! ?Kwən e in e
yermamə yame nɨpɨg m-fam in ramkwətə mamaiyoh-pən kɨn mane kɨmi
narmamə, uə nɨkam?”
9 Kɨni tɨksɨn khamə, “Ǝwəh. Mə in.”
Mərɨg tɨksɨn khamə, “Nɨkam. To nakəm, nakmə in. Mərɨg pəh nien mə
in.”
Mərɨg kwən a rɨmə, “!Mə yo e!”
10 Kɨni iriə kasəkeikei kɨmin mə tukrɨni mə rɨmnhawor nɨmrɨn rhuvə.
11 Kɨni in rɨmə, “Kwən e, nhagɨn e Yesu, in rɨmɨvəh nɨmoptanə mərɨg-
əvhin rəptɨg, mərəhu-pən ye nɨmrɨk mir, mɨni-pə tuk yo mə jakvən ye nu
apa Saeloam, mar. Kɨni yakvən mar. Məkneikɨn məm nar.”
12 Kɨni iriə kɨsaiyoh-pən mɨn in mhamə, “?Mərɨg kwən en ramarə hiə?”
Kɨni in rɨmə, “?Hei? Yakeinein.”
13 Kɨni khakɨr in mhauə kɨmi Farisi mɨnə. 14 Nɨpɨg Yesu rɨmɨvəh
nɨmoptanə mərɨg əvhin rəptɨg mərəhu-pən ye nɨmrɨn mir, nɨpɨg a
ye Sabat. 15 Ror pən, Farisi mɨnə mɨn kɨsaiyoh-pən kwən a mhamə,
“?Rhawor nɨmrɨm rhuvə?”
Kɨni kwən a rɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Yesu rɨmnor-pən nɨmtəgei ye
nɨmrɨk, kɨni yɨmavən mar, kɨni nɨmrɨk rhuvə.”
16 Kɨni Farisi mɨnə kɨmɨsəwhai kwhen kɨraru kapəriə tuk nəgkiarien a.
Tɨksɨn kɨmnhani mhamə, “Tukmə ror məkneikɨn, Yesu rɨpəh nɨsɨ-pənien
ye Kughen, meinai In rɨmnakapɨr Sabat.” Mərɨg tɨksɨn khamə, “Nɨkam.
Ramsɨ-pən ye Kughen. Meinai yor təvhagə has to rɨpəh norien nɨmtətien
mɨnə məknakɨn.”

---

[d] **9:2** Luk 13:2-3 [e] **9:3** Jon 11:4 [f] **9:4** Jon 12:35-36 [g] **9:5** Jon 1:4 [h] **9:7** Aes 35:5

17 Kini iriə kisaiyoh min kwən a nimrin ramapis kupan, mhamə,
"?Kwən a rimnor huvə nimrim, nakmə In naha yermamə? ?Kini rikim
ramhaw-əsik?"
Kini in rini-pən tuk əriə mimə, "In profet kirik."
18 Mərig nəmehuə minə kape nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakisien
iran mə in apa kupan kwən a nimrin rimapis, mərig taktakun ai raməm
nar. Ror pən, kisokrən kin rimni mine nisini kirauə. 19 Kisaiyoh-pən əriu
mhamə, "?Rhawor? ?Kapəmiru e kwajikovə uə? ?Rimnarha nimrin ripis
uə nikam? ?Rimnhawor nimrin rhuvə?"
20 Kini rimni mine nisini krəmə, "Yakrarkun mə kapəmru e kwajikovə.
Nipig rimnarha, nimrin ripis. 21 Mərig yakweinein mə rimnhawor
nimrin rhuvə. Maweinein mə pa nhagin rimnor huvə nimrin. Saiyoh
in. Mə rikin rinarə ta. In rirkun nəvsaoyen kin in." 22 Karəni məknakin
meinai krəgin kin nəmehuə minə kape nəmə Isrel, meinai nəmə Isrel
kimnhani əutən mə tukmə yermamə kirik ramni-ərhav mə Yesu in
Kristo, tukhapəh niseighanien kin rauru-pən ye nimə kape nofuginien.
23 Ror pən, rimni mine nisini kirəni mirəmə, "Saiyoh in. Mə rikin rinarə
ta."
24 Kini kisokrən min kin kwən a yame kupan nimrin rimapis, mə
tukruə mərer ye nimririə. Kini kashek in mhamə, "Ni əfrakis əmə,
mivəhsi-haktə nhag Kughen.[i] Kitawə kharkun mə Yesu In yor təvhagə has
əmə."
25 Mərig kwən ai rimə, "Yo yakeinein mə kwən a in yor təvhagə has uə
nikam. Nar kirikianə əmə yame yo yakirkun. Apa kupan, nimrik rimapis.
Mərig taktakun ai, yaknaməm nar."
26 Kini kisaiyoh-pən min in mhamə, "?Rimnhawor ik? ?Rimnhawor mor
huvə nimrim?"
27 Mərig in rimə, "Yakwəni-pre ta tuk əmiə, mərig kimiə nakhapəh
nisətərigien kin yo. ?Rhawor nakhamə jakəvsao min kin? ?Kimiə min
nakhamə takhauə narmamə kape Yesu minə, uə?"
28 Kini iriə kashek in, mamhani hah in, mhamə, "!Ah! !Ik e kafan kirik
yermamə! Mərig kimawə narmamə kape Moses.[j] 29 Kimawə yakharkun
huvə mə Kughen rimnəgkiar kimi Moses; mərig kimawə yakseinein mə
kwən en rimasipkaa."
30 Kini kwən ai rimə, "!Nəfrakisien! Kwən a rimnor huvə nimrik, mərig
kimiə nakseinein mə rimasipkaa. 31 Kitawə kharkun mə Kughen ripəh
nətərigien kin yor təvhagə minə. Mərig yermamə yame ramsiai Kughen,
mamor nəkwan, kini Kughen ramətərig kin![k] 32 Yermamə kirik rikək

---

[i] **9:24** Nəmehuə minə kimnhani-pən tuk kwən a "Vəh si haktə nhag Kughen" nipran ramni mə khamhə Yesu tukrivəh kwəsu ye nhag Kughen. Əm-ru Jos 7:19. [j] **9:28** Jon 5:45
[k] **9:31** Sam 66:16-20; Prov 15:29; Aes 1:15; 59:2

yame rirkun nor-huvəyen yermamə rimnarha əmə nimrin ripis. 33 To Yesu
ripipəh nisi-pənien ye Kughen, to ripipəh norien nar kirik.”[l]
34 Kini iriə kimishek min in mhamə, “!Kəsi! Ik yermamə kape norien
has nipig mifam, ririkakun ye nipig yame nimnarha-pə, muə meriaji-pə
ai taktakun. ?Rhawor e nakmə takhajoun əmawə?” Kini kisher-ye-rhav
kin In ye nimə kape nofuginien.[m]

Yermamə yame reinein Yesu, in rəmhen kin nimrin pis

35 Kini Yesu rimnərig nəvsaoyen kin, mə kimnher-ye-rhav kin kwən
ai ye nimə kape nofuginien. Kini rivən mivaag-pən kin, maiyoh-pən in
mimə, “?Ik nakamni nəfrakisien ye Ji Yermamə?”
36 Kini kwən a rimə, “Yemehuə. ?Ji Yermamə e pa? Ni-pə huvə tuk yo,
pəh jakni nəfrakisien iran.”[n]
37 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Ik naknəm ta In. Yo e yakaməgkiar
kimik ai taktakun.”[o]
38 Kini kwən ai rimə, “Yermaru. Yo yakamhatətə iram.” Kini in
mənimkur maməhuak kimin.[p]
39 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yo yimauə ye tokrei tanə mə jakəkir
narmamə. Mor narmamə yamə mine khapəh nisəm-huvəyen nar, kisəm
huvə nar. Mamor narmamə yamə mine kasəm huvə nar, iriə tukhapəh
nisəmien nar.”[q]
40 Kini Farisi minə tiksin kimisərig nəgkiarien kafan mhamə,
“?Rhawor? ?Nakmə nimrimawə ripis min uə?”[r]
41 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “To nakpihani-ərhav mə nakhapəh
nisəm-huvəyen nar, to nakpihapəh nhavəhyen narpinien tuk təvhagə has
kapəmiə. Mərig kimiə nakhamə ta mə naksəm huvə nar, kini narpinien
kape təvhagə has kapəmiə raməmir hanə irəmiə.”[s]

Yesu ramni nuhpikinien ye yermamə yame ramarha tuk sipsip

10 1 Kini Yesu rimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə yəkrəh
kirik rimə tukrivən məkrəh kin sipsip, to ripəh nukuraoyen ye kwəruə;
mərig tukriviəro kin kəupə.[t] 2 Mərig yermamə yame ramarha tuk sipsip in
tukrukurao-pən ye kwəruə. 3 Yermamə yame ramarha tuk kwəruə, nipig m-fam
in raməhitə ye kwəruə tuk kwən a, kini sipsip minə kharkun rikin. Nipig m-fam
in ramokrən kin nhagriə kirikianə kirikianə, kini kamhatərhav. 4 Mokrən
fam kin sipsip minə kafan, maməkupən; sipsip minə kafan kamhakwasig kin,
meinai kharkun rikin. 5 Mərig to khapəh nhakwasigien kin yermamə apnapig.
Nikam. Tukmə yermamə apnapig, kisapta iran, meinai kaseinein rikin.”

---

[l] **9:33** Jon 3:2 [m] **9:34** Jon 9:2; Aes 66:5 [n] **9:36** Rom 10:14 [o] **9:37** Jon 4:26
[p] **9:38** Mat 28:9 [q] **9:39** Aes 6:10; Mak 4:12; Luk 4:18 [r] **9:40** Rom 2:19
[s] **9:41** Jon 15:22,24; Hib 10:28-31 [t] **10:1** Jon 10:8,10

6 Yesu ramni nuhpikinien, mərig narmamə kaseinein niprai nəgkiarien
kafan. 7 Kini əmə ai, Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Yakamni-pre əfrakis
tuk əmiə mə Yo e, yo kwəruə yame sipsip minə tukhakurao-pən ikin.[u]
8 Narmamə yamə mine kimisəkupən irak, iriə yeməkrəh minə. Sipsip
minə khapəh nisətərigien kin əriə.[v] 9 Yo e yo kwəruə. Narmamə yamə
mine tukhakurao-pə yakamərer ikin, Kughen tukrivəh miragh əriə.
Tukhauə imə masəriwək misavən masən mənvhirik yame rhuvə.[w] 10 Mərig
yəkrəh ramuə imə tuk nar kirikianə əmə. Ramuə tuk nəkrəhyen, mine
tuk nhopniyen, mine tuk noriahyen nar. Mərig Yo yakamuə mə takhavəh
nimraghien. Kini nimraghien e in rukwar kin nihuvəyen minə fam.[x]
11 “Yo e Yermamə huvə kape narha-huvəyen tuk sipsip minə. Yermamə
huvə kape narha-huvəyen tuk sipsip minə, in rameighan kin kafan
nimraghien mə tukrivəh miragh əriə.[y] 12 Mərig yorwok yame ramor
əmə wok tuk nərok, sipsip minə pəh nien mə kafan. Kini nipig tukmə
rəm kuri aparu minə kamhauə, in rap, mipəh sipsip minə. Kini kuri
aparu minə tukhauə misəs sipsip minə, misəko rik rik əriə. 13 Yorwok a
tukrap meinai in ramor əmə wok tuk nərok. Ripəh nərig-pikien sipsip
minə.
14-15 “Yo e, Yo Yermamə huvə kape narha-huvəyen tuk sipsip minə. Tata
Kughen rirkun Yo, kini yakirkun In. Ye norien kirikianə əmə min, Yo
yakirkun kafak sipsip minə, kini iriə kharkun min Yo, kini yakeighaan
kin nimraghien kafak tuk nivəh-miraghien əriə.[z] 16 Kini kafak min tiksin
aikin sipsip, yamə mine khapəh nisəmirien ye kəupə e. Iriə min, tuksərig
rikik. Kini iriə fam tukhauə kirikianə. Yo pisin əmə jakamarha huvə
tuk əriə.[a] 17 Kafak Tatə In rorkeikei pik Yo meinai yakeighaan kin kafan
nimraghien tuk nivəh-miraghien sipsip minə kafak. Kini kwasig ikin
jakamragh min.[b] 18 Yermamə kirik rikək yame to rivəhsi-ta nimraghien
kafak. Yo pisin əmə yakavəh nehuəyen tuk nivəhsi-pən-ien kafak
nimraghien, mine tuk nimragh-minien. Kafak Tatə rimini-pə tuk Yo mə
jakor məknakin.”[c]
19 Kini nəmehuə kape nəmə Isrel minə kimisəwhai min kwhen kapəriə
tuk nəgkiarien a.[d] 20 Iriə khapsaah kimnhani mhamə, “Kwən a, nanmin
has kirik ramərer-pən iran. Kapən kapə rətəwao. ?Nakshawor masətərig
kin In?”
21 Mərig tiksin khani mhamə, “Nəgkiarien a pəh nien mə nəgkiarien
kape yermamə yame nanmin has yame ramərer-pən iran. ?Rikimiə

---

[u] **10:7** Jon 1:51; 14:6 [v] **10:8** Jer 12:1; Esik 34:2 [w] **10:9** Sam 118:20,22-24
[x] **10:10** Jon 1:4; 3:15-16; 5:40; 20:31 [y] **10:11** Sam 23:1; Aes 40:11; Esik 34; Maeka 5:2,4; Mat 2:6; Mak 6:34; 1 Pita 2:25; 5:2-4; Hib 13:20; Rev 7:17; Jon 15:13; 1 Jon 3:16
[z] **10:14** Mat 11:27 [a] **10:16** Aes 56:8; Jon 11:52; Wok 10:34,35; Rom 1:16; Efes 3:6
[b] **10:17** Aes 53:12 [c] **10:18** Mat 26:53-54; Fil 2:8; Hib 5:8 [d] **10:19** Əm-ru Jon 9:16.

raməsik mə ta mə nanmin has rirkun nor-huvəyen nimrin pis rarha min, uə?”[e]

Narmamə kasəməkin Yesu meinai In ramni mə In Ji Kughen

22 Ruauə ye nipig yame nəmə Isrel kasor lafet kirik kamni kimə
“Dedekesen” apa Jerusalem. Nipig a, nipig kape nokieiyen. 23 Kini Yesu
rinamərіwək ye nikar Nimə Ehuə kape Kughen, ye kwənmhan kirik
kamni kimə “Vranda Kape King Solomon.” 24 Kini nəmehuə kape nəmə
Isrel tiksin kimnhauə misarkurao iran. Misaiyoh In mhamə, “?Rhawor
nakpəh norien Ik ror nirkunien ye nərigien kapəmawə mə Ik pa? Tukmə
Ik Kristo, ni-pə huvə tuk əmawə.”[f]
25 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Yo yakwəni-pre ta tuk əmiə, mərig
nakhapəh nishatətəyen irak. Nimtətien yamə mine yakamor ye nhag
Tatə kafak, iriə kasor kafak nəgkiarien mə in raməfrakis.[g] 26 Mərig kimiə
nakhapəh nishatətəyen irak, meinai kimiə pəh nien mə kafak sipsip
minə.[h] 27 Kafak sipsip minə kasərig rikik mharkun Yo. Kini yakirkun huvə
əriə. Kini iriə kamhakwasig kin Yo. 28 Kini Yo yakvəhsi-pən nimraghien
rerin kimi əriə. To iriə khapəh nhamhəyen tuk nipig kirik. Kini yermamə
kirik rikək yame to rivəhsi-ta əriə ye kwermik.[i] 29 Kafak Tatə yame
ravəhsi-pə əriə kimi Yo, In yerpirig rapita narimnar fam. Kini yermamə
kirik rikək yame to rivəhsi-ta əriə ye kwermin.[j] 30 Kimru kafak Tatə,
kimru kirikianə əmə.”[k]
31 Raməgkiar məknakin, nəmehuə kape nəmə Isrel kimnhapik kapier
apig mhamə tuksarkwhopni In. 32 Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mə,
“Kafak Tatə rimivəhsi-pə nəsaninien kimi Yo, yakamor nimtətien huvə
minə ripsaah ye nimrimiə. ?Yimnor naha nimtətien rahas nakhamə
taksarkwhopni Yo tukun?”
33 Kini iriə khamə, “Pa rimə yakhamə jaksarkhwopni Ik tuk nimtətien
kirik yame Ik nimnor. Mərig yakhamə jaksarkhwopni Ik meinai
nəgkiarien kafam ramni hah Kughen. Ik yermamə apnapig əmə kirik,
mərig nakamni mə Ik Kughen.”
34 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “In apa kupan, kimirai-pən ye loa
kapəmiə mə Kughen rimini-pən tuk əriə mə, ‘Kimiə naksəmhen kin kughen
minə. *(Sam 82:6)*’ 35 Kini kitawə
kharkun huvə mə Nəkwəkwə kape Kughen to ripəh nukreikinien. ?Tukmə
Kughen rimini-pən tuk narmamə tiksin apa kupan mə iriə kisəmhen kin
Kughen, 36 rhawor e nakashek Yo mamhani mə yakamni hah Kughen meinai
yakamni mimə Yo Kwajikovə kafan? Tatə Kughen rimnərəhu karin Yo mə
Yo pisin əmə e Kafan, mher-pə kin Yo ye tokrei tanə. 37 To yakpipəh norien

---

[e] **10:21** Eks 4:11 [f] **10:24** Luk 22:67-71 [g] **10:25** Jon 5:36; 8:58; 14:11 [h] **10:26** Jon 6:44
[i] **10:28** Jon 6:39; Rom 8:35-39 [j] **10:29** Jon 17:2,6,24 [k] **10:30** Dut 6:4; Jon 17:21-23

nimtətien yamə mine Kafak Tatə ramni-pə tuk Yo, to nakhapəh nhaniyen
nəfrakisien irak. 38 Mərig nar apnapig nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye
nəgkiarien kafak, mərig takhani nəfrakisien irak meinai yakamor nimtətien
minə kini nimtətien minə a kasor əpu Yo, mə takharkun mə nimraghien
kape Tatə Kughen raməmir irak, nimraghien kafak raməmir ye Tatə.”[l]
39 Yesu raməgkiar məknakin, khamə tukharaptərəkin In. Mərig In rapta
irəriə.
40 Kini mivən məviəfugin ye nu apa Jodan, mamvən ikin Jon rimnor
baptaes ye narmamə ikin kupan. Kini mamarə apaikin. 41 Kini narmamə
khapsaah kimnhavən misəm In, mhani-pən tuk əriə minə mhamə, “!Man!
Jon ripəh nor-pawk-əyen nimtətien kirik, mərig nəgkiarien yame in
rimnamni ye kwən e ruauə minor nəfrakisien kin.”[m] 42 Kini narmamə
khapsaah aikin a kimnhani nəfrakisien ye Yesu.

Lasaros rimamhə

11 1-3 Kini yemə Betani kirik, nhagin e Lasaros. Betani e yerkwanu
imei Meri mine Mata. Meri a in a kwasig ikin rəvit-pən senta ye
nihu Yesu Yermaru kapətawə, mirəh nikwənen mamrai nihun kin. Kini
Lasaros ramhə, məkneikin, nowini mir kwher-pən nəgkiarien tuk Yesu
mə, “Yermaru, ik kirik yame nakorkeikei pik, in ramhə.”[n o p]
4 Yesu rimnərig nəgkiarien a, mimə, “Lasaros ramhə, mərig nimhəyen
tukripəh nivəhyen in. Nəmhəyen a kafan tukror nimtətien ye nəsaninien
kape Kughen. Kini nəmhəyen kafan in swatuk tuk Kughen tuk nivəhsi-
haktəyen Yo e kafan kwajikovə.” 5 Yesu rorkeikei pik Mata mine
naorahini, mine kapəriu kakə Lasaros. 6 Mərig nipig rimnərig pawk mə
Lasaros rimamhə, In rimnarə Jodan mivəh nipig kiraru min. 7 Kini mini-
pən tuk kafan narmamə minə mə, “Pəh kharerig-pən min [ime Lasaros]
ye provins Judia.”
8 Mərig kafan narmamə minə kimnhani-pən tukun mhamə, “Yhajoun.
Taktakun əmə kwuse, nəmehuə kape nəmə Isrel apa Judia kimnhamə
tuksarkwhopni Ik kin kapier apig. ?Mərig Ik nakmə tukharerig-pən min
aikin?”
9 Kini Yesu rimini-pən nuhpikinien kirik kimi əriə mimə, “Kimiə nakharkun
mə nipig rarə kape niraanien rəmhen tuk norien wok kirik. To yermamə kirik
raməriwək yeraan, to ripəh nhapitətərien, meinai rhakak.[q] 10 Mərig tukmə
raməriwək yenpig, in mirkun nhapitətərien. Meinai rəpignəp.”
11 Yesu rimini-ta nuhpikinien mamni-pən tuk kafan narmamə minə mə,
“Kitawə kirik e Lasaros rinapir yeru ta. Mərig yakmə jakvən misig in pəh
rarha.”

---

[l] **10:38** Jon 14:10,11,20; 17:21 [m] **10:41** Jon 1:26-27,30,34 [n] **11:1** Luk 10:38-42
[o] **11:2** Jon 12:3 [p] **11:3** Jon 11:5,36 [q] **11:9** Jon 8:12; 9:5

12 Kini kafan narmamə minə khani-pən tukun mhamə, “Yermaru. To
rimə in ramapir əmə, tukripiəsanin min.” 13 Mərig nəgkiarien kape Yesu,
nipran ramni mə Lasaros ruamhə ta. Mərig kafan narmamə minə, rikiriə
raməsik mə Lasaros ramapir əmə.
14 Kini Yesu rimini-pən huvə mimə, “Lasaros ruamhə ta. 15 Kini rikik
ragien mə yakpəh niwəmir-kwis-ien kimru min. Meinai nar e yame jakor
tukrasitu irəmiə takshatətə irak. Nəmhen, pəh khavən misəm in.”
16 Kini Tomas e kamni kimə Didimas[r], rini-pən tuk narmamə minə
tiksin kape Yesu mimə, “Rhuvə. Pəh kitawə mifam khavən apa Judia. Pəh
tikmir minə tukhauh ətawə, pəh kitawə tukhamhə kwis kitawə min.”

Yesu In rirkun nor-huvəyen yermamə yame ruamhə rarə mamragh min

17 Kini Yesu rimatərhav-pən Betani, kini mərig mə kimnerkwaig ta
kin niprai Lasaros, rivəh nipig kuas. 18 Rukwanu a Betani in ipakə əmə
tuk Jerusalem. Ripəh norien isok rapita kilometa kisisər.[s] 19 Kini nəmə
Isrel khapsaah kimnhasi-pən Jerusalem mhauə misəm Mata mine Meri
mhavəh-si haktə nərigien kapəriu, meinai kapəriu kakə ruamhə.
20 Kini Mata rimnərig mə Yesu ramuə, kini rərar, mivən məm. Mərig
Meri, in ramkwətə əmə apa imə.[t] 21 Kini Mata rimini-pən tuk Yesu mə,
“Yermaru. To kitawə kipisarə, to kafak kakə ripipəh nimhəyen. 22 Mərig
yo yakirkun mə tukmə nakaiyoh Kughen kin naha nhagin, kini In
tukraməkeikei mivəhsi-pre kimik.”
23 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Kafam kakə tukripiamragh min.”
24 Kini Mata rimə, “Yakirkun mə Lasaros tukramragh min ye Nipig
Kwasig, ye nipig yame narmamə mi-fam tukhamragh min iran.”[u]
25 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Yo e, yo nuknei nimragh-minien
ye nimhəyen. Kini Yo e, yo nuknei nimraghien. Narmamə yamə
mine kashatətə irak, nar apnapig tukmə khamhə, mərig tukasəkeikei
mhamragh min. 26 Kini narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien irak
kini masarə hanə, tukhapəh nhamhə-əgkəpien tuk nipig kirik. ?Nakamni
nəfrakisien ye kafak nəgkiarien uə nikam?”[v]
27 Kini Mata rini-pən tukun mimə, “Ǝwəh, Yermaru. Yakamni
nəfrakisien iram mə Ik Kristo, Ji Kughen. Ik e, yermamə yame profet
minə kimnamhani kupan mə takuə ye tokrei tanə.”

Yesu rimnasək tuk Lasaros

28 Mata rimini-ta nəgkiarien ai, mivən mokrən kin naorahini Meri rikir ta
miravən iriu pisin, mini-pən tukun mimə, “Meri, Yhajoun ruauə, morkeikei

---

[r] **11:16** Tomas mine Didimas, nipran ramni mə, “Mir Mir.” [s] **11:18** Gris ramin “stadia fifitin” rəmhen kin tri kilometa. [t] **11:20** Luk 10:38-42 [u] **11:24** Dan 12:2; Jon 5:28,29; 6:39,40; Wok 24:15 [v] **11:26** Mat 25:46; Jon 3:15

mə tukrəm ik."[w] 29 Meri rərig, mərer aihuaa əmə, mivən mə tukrəm Yesu.
30-31 Kini nipig nəmə Isrel yamə mine kimnasəkwətə ime Meri, mhavəh-si
haktə nərigien kafan, kimisəm Meri ramərer aihuaa əmə imə mamtərhav,
khakwasig kin. Rikiriə raməsik mə ramvən apa suranə mə tukrasək.

Yesu ripəh hanə nivənien ye rukwanu a; In raməmir hanə aikin Mata
rimavən məm In ikin. 32 Kini Meri ritərhav mivən məm Yesu, meiwaiyu
mənimkur-pən ye nihun, mimə, "Yermaru. To nakpiamarə kitasir, to
kafak kakə ripipəh nimhəyen."

33 Yesu rəm pian a mine narmamə yamə mine kisarə iriə min misasək,
rikin rəmhə pik. 34 Kini raiyoh-pən əriə mə, "?Nimnhanim hiə kwən en?"
35 Məkneikin mamasək.[x]

36 Kini nəmə Isrel tiksin khamə, "Səm-ru. Kwən e rimnorkeikei pik
kwən a kupan."

37 Mərig tiksin kimnhani mhamə, "Kwən e In e kupan rimnor huvə
yimrin pis kirik. ?Rhawor e ripəh nini-əhuyen Lasaros mə tukripəh
nimhəyen?"

Yesu rimivəh miragh Lasaros

38 Yesu rimnərig rahas pik tuk Lasaros. Kini mivən apa ye suranə.
Kwənmhan yame kimirəhu ikin ye nipəg kapier, yame kimisisigin kin
kapier. 39 Kini Yesu rimə, "Səsuə-ta ru kin kapier."

Mərig Mata e nowin Lasaros rimini-pən tukun mimə, "Yermaru. In
rinapien ta. Kimiserkwaig ta kin rivəh nipig kuas."

40 Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, "?Rhawor? ?Naknərukin ta mə
yakməni-pre tuk ik mə tukmə nakhatətə irak, takəm nəsaninien ehuə
kape Kughen, uə?" 41 Məkneikin, kisəsuə ta kin kapier. Kini Yesu rivaag
faktə mimə, "Tata. Yakamni vi vi ik meinai nimnərig kafak nəhuakien.
42 Kini yakirkun mə nipig m-fam, nakamərig Yo. Mərig yakaməgkiar
məkneikin mə narmamə yamə mine kasərer rarkurao irak tukhani
nəfrakisien mə nimnher-pə kin Yo."[y] 43 Yesu rini-ta nəgkiarien a, mokrən
apomh mimə, "!Lasaros! Ǝrer mitərhav-pə." 44 Kini yermamə mhə ai
rimnhekimter, mipik neipən yame kimnhatuapis kapən kapə kin, meriaji
nipran mine yamə mine kimnərkis nihun kin, məriwək mitərhav-pə.

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Havəhsi-ta neipən kape yermamə mhə,
pəh ramvən yerkwanu."

Nəmə Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu
(Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Nəmə Isrel khapsaah yamə mine kimnisarə iriə Meri masəm nar
yame Yesu rimnor kini kishatətə iran. 46 Mərig iriə tiksin kimnhavən

---

[w] **11:28** Jon 13:13 [x] **11:35** Luk 19:41 [y] **11:42** Jon 3:17

misəm Farisi minə, mhani-ərhav-pən fam narimnar yame Yesu rimnor
kimi əriə. 47 Məkneikin, Farisi minə mine jif pris minə kimisofugin ye
kaonsel kapəriə. Mhamə, "?Tukshawor iran mine kwən e? Rinamor
nimtətien ripsaah. 48 To khapəh əmə ramor əmə məknakin, kini narmamə
m-fam tukshatətə iran. Kini nəmə Rom tukhauə misoriah kapətawə
nimə e Nimə Ehuə kape Kughen, mhavəhsi-ta kwənmhaan kapətawə tuk
ətawə."

49 Kini iriə kirik, nhagin e Kaeafas, in ramor wok kape hae pris ye
newk a. Rimini mimə, "!Nakseinein əgkap nar! 50 Rhuvə əmə tuk əmiə mə
yermamə kwənkwan kirikianə əmə tukrimhə tuk narmamə. Nar a rhuvə
rapita yame narmamə ye kantri piəpiə tukhamhə."[z]

51 (Ramni nəgkiarien a, mərig pəh nien mə nərigien kafan. Mərig in
ramni-ərhav nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin, meinai in
ramor wok kape hae pris ye newk a. Kini in ramni mə Yesu tukrimhə
tuk nivəh-miraghien nəmə Isrel. 52 Mərig pa rimə tukrimhə əmə tuk
nəmə Isrel mərig tukrimhə tuk ji Kughen yamə mine kisarə rarkurao ye
tanimtanə, mamor əriə kamhauə kirikianə.)[a] 53 Ror məkneikin, ye nipig
a, nəmehuə kape nəmə Isrel kimnharai mhun mhamə tukshopni In. 54 Ror
məkneikin, ririkakun ye nipig a, Yesu ripəh nəriwəkien ye nimri nəmə
Isrel. Map aikin a, mivən ye taon kirik, nhagin e Efrem. Taon a in ipakə
əmə tuk tipəvsik. Kini In mamarə aikin iriə kafan narmamə minə.

Narmamə kape Yesu kimisor apnəpeinə ye lafet kape Pasova

55 Rinamuə ipakə tuk nipig kape lafet kape nəmə Isrel kamni kimə
Pasova. Kini narmamə khapsaah khasi-pən ikin pisin pisin minə mhauə
Jerusalem mhamə tuksor narimnar minə pəh mishawən ye nimri
Kughen, mipihavən ye lafet.[b] 56 Kini narmamə minə a kimisarha-kin
Yesu. Misofugin ye Nimə Ehuə kape Kughen, misaiyoh əriə minə mhamə,
"?Keinein mə Yesu tukruə ye lafet e uə nikam?"

57 Mərig ye nipig a, jif pris minə mine Farisi minə kimnhani
nəgkiarien kirik mə tukmə yermamə kirik rirkun ikin Yesu ramarə ikin,
tukraməkeikei muə mini-əsah pən tuk əriə, pəh mobael minə tukhavən
mharaptərəkin.

Meri rimnəvit-pən senta ye nihu Yesu
(Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

12 1 Nipig sikis əmə ramə̄mir ai tukpisor lafet kape Pasova. Kini
Yesu rirerig-pən min Betani a imei Lasaros e yame Yesu rimnor
ramragh min ye nimhəyen. 2 Kini nəmə ikin a kimisor nəviginien kirik
tuk nivəhsi-pənien nisiaiyen kimi Yesu. Kini Mata rimivəh nəviginien

---

[z] **11:50** Jon 18:14 [a] **11:52** Aes 49:6; Jon 10:16 [b] **11:55** Eks 12:13,23,27

muə. Kini Lasaros min raməmir aikin iriə Yesu mine, kasəkwətə ye tebol
masəvigin.[c] 3 Kini Meri rivəh botel ehuə kirik[d] rukwar kin senta e kamni
kimə nad; nimrin rhaktə pik. Kini məvit-pən ye nihu Yesu, mivəh nimar
nikwənen, mamrai-ta kin. Nəmiəv senta rimnapien huvə ye nəkwai nimə
minə fam.[e]
4 Mərig yermamə kirik kape Yesu, nhagin e Judas Iskariot, kwasig
ikin ripieighaan-pən kin Yesu ye kwermi tikmir minə kafan, rimini-əhu,
mamni mimə, 5 "Rhuvə pik mə to in ror salem əmə kin; mirkun nivəhyen
mane ehuə kin tuk nivəhsi-pənien kimi yavən has minə. Senta e nimrin
rəmhen kin tri handred taosen vatu."[f] 6 In ramni məknakin, mərig pa
rimə rikin rehuə tuk yavən has minə. Mərig ramni əmə meinai in yəkrəh.
In ramərer tuk nitip kapəriə, kini nipig kirik in raməkrəh kin.
7 Mərig Yesu rimə, "!Ei! Hapəh pian en. Piraovin e ravi-təgpən senta ye
niprak mamor apnəpenə ye niprak mə tukrihuvə ye nipig yame tuknim
Yo. 8 Yavən has minə tukasəmir kimiə miriə nipig fam. Mərig Yo jakpəh
nəmirien kitawə-m kimiə nipig fam."[g]

Jif pris minə kasarha kin swatuk tuk nhopniyen Lasaros

9 Ye nipig a, nəmə Isrel khapsaah kimisərig mə Yesu ramarə Betani,
kini kinəmhavən tukun. Mərig pa rimə kimnhavən mə tuksəm əmə Yesu,
mərig kimnhavən min mə tuksəm-ru Lasaros e yame rimamhə mərig
Yesu rimnor in ramragh min.[h] 10 Məkneikin, jif pris minə kimnharai
mhun mə tukshopni min Lasaros, 11 meinai nəmə Isrel khapsaah kimisəm
Lasaros ramragh min, kimishatətə ye Yesu, mhaukreikin-pən nimeitairiə
kimi jif pris minə.

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Kəni rikwamer kin, narmamə khapsaah kimnhauə Jerusalem mhamə
tuksor lafet kape Pasova. Kini misərig mə Yesu ramərіwək mamuə ipakə
tuk taon. 13 Məkneikin iriə khatərhav ye taon a, mhapik nimar nəmir
mhavən mə tuksəm Yesu. Masokrən apomh mhamə,

"!Səgnəgin Kughen!"[i]
"!Pəh kivəhsi-haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru!" *(Sam 118:26)*
"!Pəh kivəhsi-haktə king kape nəmə Isrel!"[j]

14 Kini Yesu rimnəm kwaji dongki kirik, məkwətə-pən iran mamvən.
Nar e raməri-pən profesi kirik yame ramni mə,

---

[c] **12:2** Luk 10:38-42 [d] **12:3** Nəgkiarien kpae Gris ramni "lepta," rəmhen kin haf lita.
[e] **12:3** Mak 14:3 [f] **12:5** Nəgkiarien kape Gris ramni tri handred dinari. [g] **12:8** Dut 15:11
[h] **12:9** Jon 11:43,44 [i] **12:13** Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "Hosana." Nipran ramni mə, "Vəh miragh əmawə," uə, "Səgnəgin Kughen." [j] **12:13** Jon 1:49

15 “Nipian Saeon.[k] Hapəh nhaginien.
Səm-ru kapəmiə king ruauə tuk əmiə, maməsuə ye dongki.
Maməsuə ye ji dongki mamuə.” *(Sef 3:14; Sek 9:9)*
16 Ye nipig a, narmamə kape Yesu minə kimiseinein niprai nar a. Mərig kwasig ikin, nipig Yesu rimimragh min ye nimhəyen, kini Kughen rimnor əpu nehuəyen kape Yesu, kini rikiriə ripiəsik mə Nəkwəkwə kape Kughen rimnəvsao kin narimnar yame tukripitərhav-pə ye nimraghien kape Yesu. Kini narmamə kimisor narimnar minə a, ror nəgkiarien kape Kughen ruauə minor nəfrakisien kin.
17 Kupan, nipig Yesu rimnokrən kin Lasaros, kini Lasaros rhekimter ye nəpəg kapier mitərhav-pə ye nimri narmamə khapsaah. Kini ai, iriə kimnhatərhav misərer-ərhav mamhani-ərhav nar a yame Yesu rimnor. 18 Əmə məkneikin, narmamə khapsaah kimisərig nəgkiarien mə In rimnor nimtətien a, kini khauə masəm Yesu aikin a. 19 Kini Farisi minə kimnhani-pən tuk əriə minə mhamə, “Səm-ru. Kitawə kiseinein nhani-əhuyen kwən a. !Taktakun ai, narmamə m-fam ye tanimtanə kinamhakwasig kin In!”

Nəmə Gris tiksin kimisorkeikei mə tuksəm-ru Yesu

20 Kini nipig narmamə kimnhavən Jerusalem mə tuksəhuak ye nipig kape lafet e, kini nəmə Gris tiksin kimnhavən min mə tuksəhuak.
21 Mhavən misəm Filip e yemə Betsaeda, yerkwanu kirik apa Galili. Mhani-pən tukun mhamə, “Yemehuə. Yaksorkeikei mə jaksəm Yesu.”
22 Kini Filip rərer mivən, mini-əsaah-pən tuk Andru, kini iriu kimiravən mirəni-əsaah-pən tuk Yesu.
23 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Taktakun ai, Yo, Ji Yermamə, kafak nipig ruauə ta, mə Kughen tukror əpu kafak nehuəyen.
24 Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukaməkeikei kinim-pən kweru nai ye nimoptanə. To kipipəh ninim-pənien ye nimoptanə, to ripipəh nurəyen mhaktə mamor kwənkwan khapsaah. Mərig tukmə kinim-pən ye nimoptanə, tukraməkeikei murə mamor kwənkwan ripsaah.[l]
25 Yermamə yame ramətərig pik tuk kafan nimraghien kape tokrei tanə, in tukraməkeikei məpkərhav iran. Mərig yermamə yame rikin ripəh nəsik-pikien kafan nimraghien kape tokrei tanə, in tukraməkeikei mamraptərəkin huvə nimraghien kafan kape rerin.[m] 26 Yermamə yame rorkeikei mə tukror wok kafak, in tukraməkeikei mikwasig kin Yo. Ikin pukaa yakamvən ikin, kimru min. Kini Rimik Kughen tukrisiai yor wok kafak minə.”[n]

---

[k] **12:15** Nipian Saeon uə ji nəmə Saeon, nipran ramni nipiraovin yamə mine kisarə apa Jerusalem. [l] **12:24** 1 Kor 15:36 [m] **12:25** Mat 10:39; 16:25; Mak 8:34-38; Luk 14:26; 17:33; 2 Kor 5:14-15 [n] **12:26** Mat 10:38; Luk 14:27; Jon 14:3; 17:24

Yesu raməgkiar ye nɨmhəyen kafan

27 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Taktakun ai, rɨkik rəmhə pɨk.
?Mərɨg jakhawor pən iran mɨne? To yakpəh nɨni-pənien tuk kafak Tatə
mɨmə, ‘Takvəhsi-ta nəmhəyen yame ramuə tuk Yo.’ Nɨkam, to yakpəh
nɨniyen məknakɨn meinai narɨmnar mɨnə a, yakmauə tukun.”[o] 28 Kɨni In
maməhuak mɨmə, “Tatə, vəh-si haktə atuk nhagɨm.”
Məkneikɨn nəgkiarien kɨrik rɨsi-pən ye rao ye neai mamni mɨmə, “Yo
yakwərəhsi-haktə ta nhagɨk, kɨni taktakun ai, jakrəh-si haktə mɨn.”
29 Kɨni narmamə yamə mɨne kɨmnasərer ipakə tukun kɨmɨsərɨg
nəgkiarien a, kɨni iriə tɨksɨn khamə, “!Eh! ?Naha e? ?Karuəruə kɨrik, uə?”
Mərɨg tɨksɨn khamə, “Nɨkam. Agelo kɨrik raməgkiar kɨmin.”
30 Mərɨg Yesu rɨni-pən tuk əriə mɨmə, “Nəgkiarien ramsɨ-pən ye rao ye
neai pəh nien mə kafak; mərɨg kapəmiə, tukrasitu irəmiə.[p] 31 Taktakun
ai rɨmnor nɨpɨg yame Kughen tukrəkir narmamə ye tanɨmtanə. Kɨni
taktakun ai, in tukrɨvəh-si-əhu əgkap nəsanɨnien kape Setan e yame
ramarmaru ye tokrei tanə.[q] 32 Nɨpɨg tukaməsɨk haktə Yo, kɨni yakvi-pə
narmamə m-fam tukhauə tuk Yo.”[r] 33 In raməgkiar məknakɨn kɨmi əriə
mamhajoun mə tukshawor-pən iran mɨne mɨshopni In.[s]
34 Kɨni narmamə khani-pən tukun mhamə, “Kɨmawə yakwəsərɨg ta ye
loa kapətawə mə Kristo tukraməkeikei mamarə kɨtawə min kape rerɨn.
?Mərɨg rhawor e nakamni mə narmamə tukasəkeikei mɨsəsɨk haktə Ji
Yermamə? ?Nəgkiarien e ‘Ji Yermamə,’ nɨpran ramni mə naha?”
35 Kɨni Yesu rɨni-pən tuk əriə mə, “Nɨkakien e, ramarə tuk əmiə kape
nɨpɨg kwakwə əmə. Kɨni nɨpɨg nɨkakien tukraməmɨr tuk əmiə, taksəriwək
iran. Tamə, nəpɨgnəpien ruvrɨg əpɨs əmiə. Kɨni narmamə yamə mɨne
kasəriwək ye nəpɨgnəpien, kaseinein ikɨn kamhavən ikɨn. 36 Nɨpɨg
nɨkakien tukraməmɨr tuk əmiə, kɨmiə taksəkeikei mɨshatətə ye nɨkakien,
mə kɨmiə takharkun nhauəyen kwajikovə mɨnə kape nɨkakien.”[t]

Nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakɨsien ye Yesu

Yesu rɨmɨni-ta nəgkiarien a, kɨni map-ta irəriə, mɨvən merkwaig. 37 Nar
apnapɨg mə In rɨmnor ta nɨmtətien rɨpsaah ye nɨmrɨ nəmə Isrel, mərɨg
khapəh nhaniyen nəfrakɨsien iran. 38 Nar a rɨtərhav-pə ror Nəgkiarien
kape profet Aesaea kupan ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn, yame ramni
mɨmə,

> “Ah. Yermaru. Narmamə kwatɨksɨn əmə kamhani nəfrakɨsien ye
> nəgkiarien kapəmawə.

---

[o] **12:27** Mat 26:38,39; Jon 11:33,38; 13:21 [p] **12:30** Eks 19:9; Jon 11:42
[q] **12:31** Mat 4:8-9; Jon 14:30; 16:11; 2 Kor 4:4; Efes 2:2; 6:12 [r] **12:32** Jon 3:14; 6:44; 8:28
[s] **12:33** Fil 2:8-9; 1 Tim 3:16; Hib 1:3 [t] **12:36** Mat 5:14; Efes 5:8-9; 1 Tes 5:5

Nar apnapig mə nakamor nimtətien ye nəsaninien kafam, mərig
to khapəh nhaniyen nəfrakisien iram." *(Aes 53:1)*
39 Kini iriə to khapəh nhaniyen nəfrakisien iran rəri-pən nəgkiarien yame
Aesea ruini-ta kupan mimə,
40 "Kughen rimnor əriə mə nimririə tukripis.
To nimririə ripipəh nipisien, to iriə kipisəm, mipiharkun.
Kini In rimnor rikiriə ripəh narəyen.
To rikiriə ripiarə, to kipisarar ye nərigien kapəriə, kini mishatətə
iran, kini ripior nimraghien kapəriə ripihuvə min." *(Aes 6:10)*
41 Profet Aesea kupan rimnaməgkiar mamni məknakin meinai in rimnəm
nəsaninien kape Yesu, maməvsao kin.
42 Kini mərig, ye nipig a, nəmehuə minə ripsaah kwənmopin, iriə
min kimishatətə ye Yesu. Mərig iriə kimnhapəh nhani-ərhavyen mə
kwəshatətə iran, meinai kimnhagin kin Farisi minə, mə tamə kisher
ye rhav kin əriə ye nimə kape nofuginien, 43 meinai nəmehuə minə a
kimisorkeikei pik mə narmamə tukhavəh-si haktə əriə, rapita yame
kisorkeikei mə Kughen rikin tukragien tuk əriə.

Nipig Kwasig tukruə, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu

44 Kini Yesu rokr-apomh mimə, "Narmamə yamə mine kishatətə irak,
pəh nien mə kishatətə pisin əmə irak, mərig kishatətə min ye Kughen
yame rimnher-pə kin Yo. 45 Kini narmamə yamə mine kasəm Yo, pəh
nien mə kasəm əmə Yo, mərig kasəm min Kughen yame rimnher-pə
kin Yo.[u] 46 Yo e nikakien. Yakmauə ye tokrei tanə e mə narmamə yamə
mine kishatətə irak tukhapəh nisarəyen ye nəpignəpien.[v] 47 Narmamə
yamə mine kasərig kafak nəgkiarien, mhapəh nisorien, to yakpəh nini-
ərhavyen kapəriə narpinien, meinai pəh nien mə yakmauə ye tokrei
tanə e mə jakni-ərhav narpinien kape narmamə. Mərig yakmauə mə
jakvəh miragh əriə.[w] 48 Mərig Yermamə kirik aikin yame tukrivəhsi-pən
narpinien kimi narmamə yamə mine kamhaukreikin-pən nimeitairiə
kimi Yo, mhapəh nhavəhyen kafak nəgkiarien. Tuk nipig yame Kughen
tukrəkir narmamə iran, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə,
meinai kimisəpəh nəgkiarien yame yimini-pən tuk əriə.[x] 49 Meinai
nəgkiarien yame yakamni, pəh nien mə kafak pisin əmə, mərig Tata
Kughen yame rimnher-pə kimi Yo, In rimini-pə tuk Yo mə jakaməkeikei
mini məknakin.[y] 50 Kini Yo yakwirkun ta mə nəgkiarien kafan rirkun
nivi-pənien narmamə ye nimraghien rerin. Ror pən, nəgkiarien yamə
mine yakamni, Tata Kughen ravəhsi-pə kimi Yo, kini yakamni."

---

[u] **12:45** Jon 14:8-9 [v] **12:46** Jon 1:4 [w] **12:47** Jon 3:17 [x] **12:48** Jon 5:45
[y] **12:49** Jon 14:31

Yesu rɨmneiwaiyu rəmhen kɨn yor wok kɨrik,
məkwi nɨhu narmamə kafan mɨnə kɨn nu

13 1 Rɨnor nɨpɨg atuatuk kape nəmə Isrel tuk norien lafet kape
Pasova. Kɨni Yesu ruɨrkun mə kafan nɨpɨg ruauə ta mə tukrəpəh
kafan nɨmraghien ye tokrei tanə mɨvən mamarə iriu Rɨmni Kughen. Nɨpɨg
m-fam In rorkeikei pɨk kafan narmamə yamə mɨne kɨsarə ye tokrei tanə,
kɨni mərɨg taktakun ai in ramhajoun norkeikeiyen mɨnə fam kafan kɨmi
əriə.[z] 2 Rɨnamenaiyu, kɨni Yesu mɨne kafan narmamə mɨnə kɨnasəvɨgɨn.
Kɨni Setan rɨmɨvəhsi-pən vəh-si-pən ta kɨmi Judas ji Saemon Iskariot,
mə tukreighaan-pən kɨn Yesu ye kwermɨ tɨkmɨr mɨnə kafan. 3 Yesu
rɨmɨrkun mə Tata Kughen rɨmnərəhu-pən ta narɨmnar fam ye kwermɨn,
kɨni muɨrkun mɨn mə In rɨmasɨ-pən ye Kughen, kɨni tukrɨpirerɨg-pən mɨn
tuk Kughen.[a] 4 Məkneikɨn, rhekɨmter, mɨrəhsi-ta kafan kot, kɨni mətəut
kɨn neipən kɨrik. 5 Kɨni mɨrəh besin kɨrik, mɨruk-pən nu iran. Kɨni mɨvən
mokwi nɨhu kafan kɨn narmamə mɨnə. Məspir nɨhuriə kɨn neipən yame
rɨmnətəut kɨn.

6 Mor məknakɨn, mɨvən meriaji-pən Saemon Pita, kɨni Pita rɨni-pən
tukun mɨmə, “Yermaru. ?Rhawor? Rɨpəh nəmhenien mə Ik takəkwi nɨhuk
kɨn nu.”

7 Mərɨg Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, “Ik nakpəh nɨrkunien nɨprai nar e
yakamor ai taktakun. Mərɨg tuk nɨpɨg kɨrik, takpɨrkun nɨpran.”

8 Kɨni Pita ramni-əhu In mɨmə, “Nɨkam. To nakpəh nəkwi-əfrakɨsien
nɨhuk tuk nɨpɨg kɨrik.”

Mərɨg Yesu rɨmə, “To yakpɨpəh nəkwiyen nɨhum, ik nakpəh nuəyen
kafak yermamə.”

9 Kɨni Saemon Pita rɨni-pən tukun mɨmə, “Yermaru. Tukmə ror
məkneikɨn, kɨni takpəh nəkwi-əməyen nɨhuk, mərɨg əkwi mɨn kapək kapə
mɨne kwermɨk.”

10 Mərɨg Yesu rɨni-pən tukun mɨmə, “Nɨkam. Narmamə yamə mɨne
kwəsar ta, kwəshawən. To khapəh nɨsar-mɨn-ien. Mərɨg Yo jakaməkeikei
məkwi əmə nɨhum. Kɨmiə nakwəshawən ta. Mərɨg pəh nien mə kɨmiə
fam.[b] 11 Yesu ruɨrkun mə iriə pa nhagɨn tukreighaan-pən kɨn in ye
kwermɨ tɨkmɨr mɨnə kafan. Ror pən, In rɨmɨni mɨmə, “Pəh nien mə kɨmiə
fam nakwəshawən.”

12 Kɨni Yesu rɨmnəkwi fam əriə, mɨvən mɨvəh-si-pən kafan kot, mɨvən
məkwətə-pən ye kwənmhaan yame rɨnamkwətə-pən ikɨn. Mamaiyoh
əriə mɨmə, “?Kɨmiə nakharkun nɨprai nar e yɨmnor irəmiə ai taktakun
uə? 13 Kɨmiə naksokrən kɨn Yo mə Yhajoun mɨne Yermaru, kɨni ratuatuk.
Meinai nəfrakɨsien mə Yo Yhajoun kapəmiə mɨne kapəmiə Yermaru.

---

[z] **13:1** Jon 16:28 [a] **13:3** Mat 28:18 [b] **13:10** Jon 13:18

14 Meinai nar apnapig Yo e kapəmiə Yermaru mine Yhajoun kapəmiə,
mərig yimnəkwi nihumiə, kini ye norien kirikianə əmə min, kimiə min
takasəkeikei masəkwi nihumiə minə.[c] 15 Yo yimnor mhajoun əmiə kin,
mə takasor əmə norien kirikianə əmə irəmiə minə. 16 Yakamni-pre əfrakis
tuk əmiə mə yorwok kirik to ripəh nehuəyen rapita kafan yemehuə;
kini yermamə yame ravəh nəgkiarien mameriwək to ripəh napitayen
yermamə yame ravəhsi-pən nəgkiarien kimin.[d] 17 Taktakun ai, kimiə
nakwənharkun huvə nar e. Ror pən, tukmə nakasor məkneikin irəmiə
minə, Kughen tukrivəhsi-pre nihuvəyen kimi əmiə.[e]

18 "Mərig pa rimə yakamni əmiə m-fam. Yakirkun əmiə mə ni-pa minə
e yakmirpen əriə. Mərig nəgkiarien e kape Nəkwəkwə kape Kughen
tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin yame ramni mə,

" 'Yermamə yame jakwən kwis bred kimru min,
in tukrukreikin-pə nimeitaan kimi Yo, muə tikmir kafak.'

(Sam 41:9) [f]

19 Yakamni-pre tuk əmiə, mə narimnar minə e ripəh hanə nitərhav-pəyen;
mərig nipig tukmə khatərhav-pə, takhani nəfrakisien irak, mə Yo e Kristo.

20 "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə yakher-pən kin yermamə
kirik tuk nəvsaoyen kin kafak nəgkiarien kimi narmamə, kini narmamə
rikiriə ragien tukun, rəmhen əmə kin yame rikiriə ramagien tuk Yo.
Kini tukmə narmamə rikiriə ragien tuk Yo, rəmhen əmə kin yame rikiriə
ragien tuk Yermamə yame rimnher-pə kin Yo."[g]

Yesu rimini-ərhav mə Judas tukreighaan-pən kin in ye kwermi tikmir minə kafan

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Nipig Yesu rimini nəgkiarien a, rikin rəmhə, kini In mimə,
"Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə kimiə kirik irətawə tukreighaan-pən
kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak."

22 Kini kafan narmamə minə kisarha-pən misəm əriə minə. Rikiriə
raməsik mə, "?Ramni pa?" 23 Kini iriə kirik, yame Yesu rorkeikei pik,
ramkwətə ipakə əmə tukun. 24 Kini Saemon Pita rəsiwən-apsapis-pən
kimin mimə, "Aiyoh-pən-ru In mə pa nhagin e ramni."

25 Kini kwən a rimneiwaiyu-pən ipakə tuk Yesu maiyoh In mimə,
"Yermaru. ?Pa e nhagin?"

26 Kini Yesu rimə, "Kwən a in e yame jakakapir bred meires ye sup
mivəh-si-pən kimin." Məkneikin In rəkapir bred, meires ye sup, mivəh-si-
pən kimi Judas, ji Saemon Iskariot. 27 Kini Judas rivəh bred ai. Məkneikin
Setan rivən yerkin.

---

[c] **13:14** 1 Pita 5:5 [d] **13:16** Luk 6:40 [e] **13:17** Mat 7:24,25; Luk 11:28; Jem 1:25
[f] **13:18** Jon 13:10; 15:16 [g] **13:20** Mat 10:40; Jon 17:18

Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, “Nar e nakmə takor, yuvən aihuaa
əmə mor.” 28 Mərig narmamə minə kape Yesu kisəkwətə rarkurao ye
tebol masəvigin, kimnhapəh nharkunien niprai nəgkiarien kape Yesu.
29 Judas, in ramərer tuk nitip kapəriə, kini iriə tiksin, rikiriə rəsik
mə Yesu rimini-pən tukun mə tukrivən mivəh nimri nəviginien kirik
nəriə kape lafet, uə mə tukrivən mivəh-si-pən mane tiksin kimi yavən
has minə.[h] 30 Rinəpignəp ta. Kini nipig Judas rivəh bred, kini mərer,
mitərhav.[i]

Yesu rimini nəgkiarien vi kirik mə tuksor

31 Judas ruatərhav, kini Yesu rimə, “Taktakun ai, Kughen tukrivəhsi-
haktə nhagik e Ji Yermamə. Kini Yo, Ji Yermamə, yakvəhsi-haktə nhag
Kughen.[j] 32 Mərig nipig Yo, Ji Yermamə, jakor əpu nehuəyen kape
Kughen, kini Kughen pisin əmə tukror əpu atuk nehuəyen kafak. Kini In
tukror aihuaa əmə.[k]

33 “Kafak kwajikovə minə, kitawə to khapəh nisəmir kwisien ror tu.
Kini kimiə takpisarha-kin Yo. Mərig Yo yakamni-pre nəgkiarien kirikianə
əmə kimi əmiə yame yakwəni-pən ta tuk nəmehuə kape nəmə Isrel,
mimə, ‘Ikin yakamvən ikin, kimiə to nakhapəh nhavənien ikin.’[l]

34 “Yakamərəhu-pre natuakəmien vi kirik kimi əmiə mə takasəkeikei
misorkeikei əmiə minə. Yimnorkeikei əmiə, kini ye norien kirikianə
əmə min, kimiə takasəkeikei misorkeikei əmiə minə.[m] 35 Kini tukmə
naksorkeikei məknakin əmiə minə, narmamə mifam tukharkun mə kimiə
kafak narmamə minə.”[n]

Yesu rimini-ərhav mə Pita tukripini mə in reinein Yesu
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Kini Saemon Pita rimnaiyoh In mimə, “Yermaru. ?Nakmə takvən
hiə?”

Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Ik to nakpəh nikwasigien kin Yo ai
taktakun, kiravən ikin yakamvən ikin. Mərig tuk nipig kirik, nakpivən.”[o]

37 Kini Pita raiyoh-pən mimə, “Yermaru. ?Jakpəh nikwasigien kin ik
tuk naha? Yakmə jakikwasig kin Ik nar apnapig tukmə kimə tukhopni Ik,
tukhopni kwis ərau.”

38 Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, “?Ik nakmə takikwasig kin Yo
nar apnapig tukmə kimə tukhopni kwis ərau? Yakamni-pre əfrakis tuk
ik mə, man tukripəh nəkakə-hanəyen, ik takni m-kisisər mə nakeinein
Yo.”[p]

---

[h] **13:29** Jon 12:5-6 [i] **13:30** Luk 22:53 [j] **13:31** Jon 12:23 [k] **13:32** Jon 17:1-5
[l] **13:33** Jon 7:33-34 [m] **13:34** Lev 19:18; Jon 15:12; 1 Tes 4:9; 1 Pita 1:22; 1 Jon 2:7-11; 3:11
[n] **13:35** 1 Jon 3:14; 4:20 [o] **13:36** Jon 14:2 [p] **13:38** Jon 18:27

Yesu In swatuk tuk nivənien tuk Tatə Kughen

14 1 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Rikimiə tukripəh nəmhəyen.
Shatətə ye Kughen, mishatətə min irak.[q] 2 Ye nimə kape
Tatə kafak, kwənmhaan ripsaah. To ripipəh norien məknakin, to
yawəni-əsaah pre ta iran tuk əmiə. Taktakun ai, yakamvən aikin
tuk nor-əpnəpənəyen ye kwənmhaan kapəmiə.[r] 3 Meinai jakvən mor
apnəpeinə ta ye kwənmhaan kapəmiə, kini mirerig-pə min mikir əmiə,
khavən misarə kitawə-m kimiə, mə kimiə takasarə aikin yakamarə ikin.[s]
4 Ikin a yakamvən ikin, kimiə nakwənharkun ta swatuk yame ramvən
ikin."

5 Mərig Tomas rini-pən tukun mə, "Yermaru, kimawə yakseinein
aikin nakamvən ikin. ?Jakshawor-pən iran mine mharkun swatuk yame
ramvən apaikin?"

6 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yo e, yo swatuk. Kini Yo e, nuknei
nəfrakisien, kini Yo e nuknei nimraghien. Yermamə yame ripəh nuəyen
tuk Yo to ripəh nivənien tuk Rimik.[t] 7 Tukmə nakharkun Yo, nakharkun
min Rimik. Ror pən, ririkakun ai taktakun, nakwənharkun ta In, misəm
ta In."[u]

8 Kini Filip rini-pən tukun mimə, "Yermaru. Hajoun-ru Tata Kughen
kimi əmawə. In əmə a kimawə yaksorkeikei."[v]

9 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Filip, Yo yimnarə pawk kitawə-m
kimiə rapomh. ?Mərig ik nakeinein hanə Yo uə? Yermamə yame raməm
Yo, raməm min Tatə Kughen. ?Rhawor e ik nakamni mə jakhajoun Tata
Kughen kimi əmiə?[w] 10 ?Nakamni nəfrakisien irak mə nimraghien kafak,
ramarə iriu Tatə Kughen, kini nimraghien kafan ramarə irak? Nəgkiarien
e yakamni, pəh nien mə kafak əmə. Nipig m-fam, Tatə Kughen ramarə
irak, mamor wok ye nimraghien kafak.[x] 11 Hani nəfrakisien irak mə
nimraghien kafak raməmir ye Tatə Kughen, kini nimraghien kafan
raməmir irak. Mərig tukmə nakhapəh nishatətəyen irak məknenkin,
takhani nəfrakisien irak tuk nimtətien yamə mine yakamor. 12 Yakamni-
pre əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien
irak, iriə tukasor narimnar yamə mine Yo yakamor. Nəfrakisien mə iriə
tuksor nimtətien ripsaah rapita yame Yo yakamor, meinai Yo yaknəpəh
tokrei tanə e, minamrerig-pən tuk Tatə Kughen.[y] 13 Yo Ji Kughen, kini
tukmə naksaiyoh Kughen kin naha nhagin ye nhagik, Yo jakaməkeikei
mor, mə wok e kafak - Yo kwajikovə kape Kughen - tukrivəhsi-haktə

---

[q] **14:1** Sam 4:5 [r] **14:2** Hib 11:16 [s] **14:3** Jon 12:26; 1 Tes 4:16-17; 2 Kor 5:8; Fil 1:23 [t] **14:6** Jon 1:4; 6:35; 10:9; Wok 4:12; Hib 10:20 [u] **14:7** Jon 1:18; 1 Jon 2:23 [v] **14:8** Eks 33:18 [w] **14:9** Aes 9:6; Jon 1:14,18; 10:30; 12:44-45; 13:20; 2 Kor 4:4; Fil 2:6; Kol 1:15; Hib 1:3 [x] **14:10** Jon 14:20; 10:38; 17:21 [y] **14:12** Luk 10:17

nhag Tatə Kughen.[z] 14 Kini tukmə naksaiyoh Yo kin nar kirik ye nhagik,
jakaməkeikei mor."

Yesu ruini ta mə Nanmin kape Kughen tukreiwaiyu-pə

15 Kini Yesu rimnəgkiar mirpin nəgkiarien kafan mimə, "Tukmə
kimiə naksorkeikei Yo, takasəkeikei masor nəgkiarien kafak.[a] 16 Kini
Yo, jakaiyoh Tatə Kughen mə In tukrher-pre kin Yasitu min kirik rurə
tuk əmiə. Kini In tukramarə rerin kimiə min.[b] 17 Yasitu a in Nanmin
kape Nəfrakisien. Narmamə kape tokrei tanə tukhapəh nhavəhyen In
yerkiriə, meinai iriə khapəh nisəmien In, maseinein In. Mərig kimiə
nakwənharkun ta In, meinai In ramarə kimiə min. Kini In tukraməmir
yerkimiə kape nipig m-fam.[c]
18 "Nipig Yo jaktərhav, to yakpəh nəpəhyen əmiə naksarə pisin əmə,
rəmhen kin kwajikovə yame khamhə tan kin. Yo jakpirerig-pə min tuk
əmiə. 19 Pəh nien mə tuktu, narmamə kape tokrei tanə tukhapəh nisəm-
minien Yo. Mərig kimiə takasəm Yo kape nipig m-fam. Yo jakamragh
min ye nimhəyen kafak, kini kimiə min takhamragh min ye nimhəyen
kapəmiə.[d] 20 Ye nipig kape narimnar minə e, kimiə takharkun mə
nimraghien kafak raməmir ye Tatə Kughen. Kini nimraghien kapəmiə
raməmir irak, kini nimraghien kafak raməmir irəmiə.[e]
21 "Yermamə yame ravəhs-huvə nəgkiarien kafak, kini mamor, norien a
ramhajoun pən mə in rorkeikei Yo. Kini yermamə yame rorkeikei Yo, Tatə
Kughen rorkeikei min in. Kini Yo min jakorkeikei in. Mor əpu yo kimin,
mə in tukrirkun huvə Yo."[f]
22 Məkneikin, Judas e (pəh nien mə Judas Iskariot, mərig nifnagni
kirik), rimnaiyoh In mimə, "Yermaru. ?Nakhawor mor əpu əmə Ik kimi
əmawə, kini mipəh nor-əpu-yen Ik kimi narmamə m-fam ye tokrei
tanə?"[g]
23 Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Yermamə yame rorkeikei Yo, in
tukraməkeikei mamor kafak nəgkiarien. Kini Kafak Tatə tukrorkeikei in.
Kini kimru kafak Tatə, jakrauə mwarə kimasir min.[h] 24 Yermamə yame
ripəh norkeikeiyen Yo, in to ripəh norien nəgkiarien kafak. Nəgkiarien
yamə mine nimisərig yakamni, pəh nien mə yakamni atuk əmə. Mərig
yimivəh nəgkiarien minə a tuk kafak Tatə yame rimnher-pə kin Yo
yakuə.[i] 25 Yo yakamni-ərhav-pre nəgkiarien mine kimi əmiə ye nipig
kitawə-m kimiə. 26 Mərig Nanmin kape Kughen yame in Yasitu, yame

---

[z] **14:13** Mat 7:7 [a] **14:15** Dut 11:13; Jon 13:34; 1 Jon 2:3-5,24; 5:3; 2 Jon 6
[b] **14:16** Jon 14:26; 15:26; 16:7 [c] **14:17** Jon 15:26; 16:13; 1 Kor 2:14; 1 Jon 4:6;
5:6 [d] **14:19** Jon 6:57; 16:16 [e] **14:20** Jon 10:38; 17:21 [f] **14:21** Jon 16:27; 1 Jon 2:5
[g] **14:22** Wok 10:41 [h] **14:23** Esik 37:27-28; Sek 2:10; Efes 3:17; 1 Jon 4:12,16; Rev 21:3
[i] **14:24** Jon 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50

Tatə Kughen tukrher-pre kɨn ye nhagɨk, In tukrhajoun əmiə kɨn narɨmnar
mɨnə fam. Kɨni mor əmiə mə rɨkimiə tukraməsɨk narɨmnar yame
yakamni-pre tuk əmiə, mə takhapəh nɨsəru-kɨnien.[j] 27 Pəh nien mə tuktu,
yakəpəh əmiə, kɨni mərəhu-pre nəmərinuyen kafak ramarə tuk əmiə. Kɨni
nəmərinuyen e yame jakvəhsi-pre kɨmi əmiə, ror pɨsɨn ye nəmərinuyen
yame narmamə kape tokrei tanə kasərəhu. Rɨkimiə tukrɨpəh nəpouyen,
mhapəh nhagɨnien.[k] 28 Kɨmiə nakwəsərɨg ta nəgkiarien kafak yame
yɨmɨni-pre tuk əmiə mɨmə, 'Yo jakpiəpəh əmiə, kwasɨg ikɨn, mɨpirerɨg-
pə mɨn tuk əmiə.' Tukmə naksorkeikei əfrakɨs Yo, rɨkimiə tukragien əmə
mə taksəm Yo yakamvən tuk kafak Tatə, meinai In yerpɨrɨg rapita Yo.
29 Yo yakwəni-pre ta narɨmnar mɨnə e tuk əmiə ai taktakun, yamə mɨne
tukpihatərhav-pə, mə nɨpɨg tukhauə mɨsor nəfrakɨsien kɨn, kɨmiə takhani
nəfrakɨsien irak. 30 To yakpəh nəgkiar-pɨkien kɨtawə-m kɨmiə, meinai
Setan e yermaru kape tokrei tanə rɨnamuə. Nəsanɨnien kafan rɨkək
tuk napitayen Yo,[l] 31 mərɨg yakamor atuatuk əmə nəgkiarien kape Tatə
Kughen, mə narmamə kape tokrei tanə tukharkun mə Yo yakorkeikei
In."[m]

Kɨni Yesu rɨmə, "Ita. Pəh kɨsərer mɨsap eikɨn e."

Yesu ramni nuhpɨkɨnien kɨn In, mə In rəmhen kɨn nukne nai

15 1 Kɨni Yesu rɨmɨni mɨmə, "Yo e nuknei nai əfrakɨs. Rɨmɨk
In yəsim.[n] 2 Kɨni kwermɨ nai mɨnə fam yamə mɨne khapəh
nhakuəyen, In tukrərəru ta əriə. Kɨni kwermɨ nai mɨnə fam yamə mɨne
kamhakuə, In tukrəspir əriə mə tukhakuə kɨn kwənkwairiə rɨpsaah.[o]
3 Kɨni kɨmiə naksəmhen kɨn kwermɨ nai. Yakaməspir huvə əmiə kɨn
nəgkiarien yame yakamni-pre tuk əmiə.[p] 4 Səpit-pə irak, kɨni jakəpit-pre
irəmiə. To kwermɨ nai rɨpəh nəpit-pənien ye nɨpran, to rɨpəh nɨkuəyen.
Ye norien kɨrɨkianə əmə mɨn, tukmə nakhapəh nɨsəpit-pəyen irak, to
nɨmraghien kapəmiə rɨpəh norien kwənkwan.[q]

5 "Yo e nuknei nai. Kɨni kɨmiə rəgrəgɨn mɨnə. Yermamə yame rəpit-pə
irak, kɨni jakəpit-pən iran, nɨmraghien kafan tukror kwənkwan rɨpsaah.
Mərɨg tukmə naksəpəh Yo, to nakhapəh nɨsorien nar kɨrɨk.[r] 6 Yermamə
yame rɨpəh nəpit-pəyen irak in rəmhen kɨn kwermɨ nai yame kərəru,
kamarakɨkɨn, ramswiin mɨmsiə. Kwermɨ nai yamə mɨne kɨsor məknakɨn,
kampɨk, kamarakɨkɨn-pən ye nap, kavaan əru.[s] 7 Tukmə naksəpit-pə
tuk Yo, kɨni nəgkiarien kafak raməmɨr irəmiə, naha nhagɨn yame
kɨmiə naksorkeikei mɨsaiyoh kɨn, Kughen tukrɨvəhsi-pre kɨmi əmiə.[t]

---

[j] **14:26** Jon 15:26; 16:7,13; 1 Jon 2:27 [k] **14:27** Aes 9:6-7; Luk 2:14; 24:36; Jon 16:33; Rom 5:1; Fil 4:7 [l] **14:30** Jon 12:31 [m] **14:31** Jon 10:18; 12:49 [n] **15:1** Aes 5:1-7; Jon 6:35 [o] **15:2** Mat 7:20; Gal 5:22-23; Efes 5:8-9; Fil 1:11; Hib 12:5-11 [p] **15:3** Jon 1:29; 13:10; Efes 5:26 [q] **15:4** Jon 6:56 [r] **15:5** Fil 4:13 [s] **15:6** Mat 3:10 [t] **15:7** Mat 7:7

8 Nɨmraghien kapəmiə tukror kwənkwan rɨpsaah; nar a tukravəh-si haktə
nhag Tatə, kɨni mamhajoun mə kɨmiə kafak mɨnə narmamə.[u]
9 "Tatə Kughen In rorkeikei pɨk Yo. Kɨni ye norien kɨrikianə əmə mɨn,
Yo yakorkeikei əmiə. Haraptərəkɨn tɨm tɨm kafak norkeikeiyen. 10 Tukmə
nakasor kafak nəgkiarien, takamharəh tɨm tɨm kafak norkeikeiyen,
rəmhen əmə kɨn yame yakamor nəgkiarien kape Tatə Kughen,
mamraptərəkɨn tɨm tɨm norkeikeiyen kafan.[v] 11 Yo yɨmnamni-ərhav-
pre nəgkiarien e tuk əmiə mə rɨkimiə tukragien, rəmhen kɨn yame Yo,
rɨkik ramagien. Kɨni rɨkimiə tukragien magien pɨk.[w] 12 Yakamərəhu-pre
natuakəmien kɨrik kɨmi əmiə mə takasəkeikei mɨsorkeikei əmiə mɨnə,
rəmhen kɨn yame Yo yakorkeikei əmiə.[x] 13 Yermamə yame rameighan-pən
kɨn kafan nɨmraghien mə tukrɨvəh mɨragh in mɨnə tɨksɨn, norkeikeiyen
kafan rehuə rapita norkeikeiyen kape narmamə mɨnə tɨksɨn.[y] 14 Tukmə
nakasor kafak nəgkiarien, ramhajoun-pən mə kɨmiə kafak tɨksɨn fren
mɨnə. 15 To yakpəh nokrən-mɨnien kɨn əmiə mə yorwok mɨnə kafak,
meinai yorwok ramor əmə wok meinein nərɨgien kape yamehuə kafan.
Mərɨg taktakun ai, yakamokrən kɨn əmiə mə kafak mɨnə fren, meinai
yakamni-ərhav-pre fam nəgkiarien yame Tatə Kughen ramni-pə tuk Yo.[z]
16 Pəh nien mə kɨmiə nɨmnharpen Yo; mərɨg Yo yɨmɨrpen əmiə. Kɨni Yo
yakamɨrpen əmə mə takhavən masor wok, kɨni pəh wok kapəmiə tukror
kwənkwan. Kɨni kwənkwai wok kapəmiə tukraməmɨr kape rerɨn. Kɨni
ai, tukmə naksaiyoh kɨn naha nhagɨn kɨmi Tatə Kughen ye nhagɨk, kɨni
In tukrɨvəhsi-pre kɨmi əmiə.[a] 17 Yakamərəhu-pre natuakəmien kɨrik kɨmi
əmiə mə takasəkeikei mɨsorkeikei əmiə mɨnə."[b]

Narmamə kape tokrei tanə kasəməkɨn narmamə kape Yesu mɨnə

18 Kɨni Yesu rɨni-pən mɨn tuk əriə mɨmə, "Tukmə narmamə kape tokrei
tanə kasəməkɨn əmiə, rɨkimiə tukraməkeikei maməsɨk mə apa kupan, iriə
kɨmɨsəməkɨn məkneikɨn Yo.[c] 19 To rɨpi mə kɨmiə narmamə kape tokrei
tanə, to narmamə kape tokrei tanə kɨsorkeikei əmiə; mərɨg pəh nien mə
kɨmiə narmamə kape tokrei tanə e. Yo yakwɨrpen ta əmiə, kɨni mɨvəh-si
ta əmiə tuk narmamə kape tokrei tanə. Ror pən, narmamə kape tokrei
tanə kasəməkɨn əmiə.[d] 20 Rɨkimiə tukraməkeikei məsɨk nəgkiarien yame
yakwəni-pre ta tuk əmiə mə, 'Yorwok kɨrik to rɨpəh nehuəyen rapita
kafan yemehuə.'[e] Kɨni tukmə narmamə kape tokrei tanə kasor ahas pə
pɨk kɨmi Yo, ye norien kɨrikianə əmə mɨn, iriə tukasəkeikei masor ahas
pre tuk əmiə. To iriə kɨpisor nəgkiarien kafak, to kɨpisor mɨn nəgkiarien

---

[u] **15:8** Jon 8:31; Gal 5:22-23 [v] **15:10** Jon 14:15 [w] **15:11** 1 Jon 1:4 [x] **15:12** Jon 13:34
[y] **15:13** Jon 10:11; Rom 5:7,8; 1 Jon 3:16 [z] **15:15** Jon 8:26 [a] **15:16** Jon 13:18; 15:5
[b] **15:17** Jon 15:12 [c] **15:18** Aes 66:5; 1 Jon 3:13 [d] **15:19** Jon 13:16; 17:14 [e] **15:20** Yesu rɨmɨni məkneikɨn ye Jon 13:16.

kapəmiə.[f] 21 Iriə tuksor məknakɨn irəmiə, meinai kɨmiə kafak mɨnə
narmamə, kɨni iriə kaseinein Kughen yame rɨmnher-pə kɨn Yo.[g]
22 "To yakpipəh nuəyen məgkiar kɨmi əriə, to kɨpəh nəm-pənien nar
kɨrik irəriə. Mərɨg taktakun ai, yakwauə ta; to khapəh nɨserkwaigien kɨn
təvhagə has kapəriə.[h] 23 Yermamə yame raməməkɨn Yo, In raməməkɨn
mɨn Rɨmɨk. 24 Yɨmauə mor nɨmtətien mɨnə e ye nɨmrɨriə, yame to
yermamə pɨsɨn kɨrik rɨpəh norien. Ror pən, iriə kharkun mə Yo e pa.
Kharkun pawk Yo, mərɨg kasəməkɨn Yo, masəməkɨn mɨn Rɨmɨk. Kɨni
taktakun ai, tuksəm-pən nar has irəriə.[i] 25 Mərɨg narɨmnar mɨnə e
tukasəkeikei mɨsor məknakɨn, mor mə nəgkiarien yame kɨmnharai ta ye
nəkwəkwə kape Loa kapəriə tukruə mor nəfrakɨsien kɨn, yame ramni mə,

" 'Yɨmɨpəh nor-pawk-əyen nar has kɨrik irəriə,
mərɨg iriə kasəməkɨn Yo.' *(Sam 35:19, 69:4)*

26 "Mərɨg nɨpɨg Yasitu tukruə, in tukrɨni-ərhav Yo. Nanmɨn kape
Nəfrakɨsien tukrɨsɨ-pən tuk Tatə Kughen. Kɨni Yo jakher-pre kɨn rurə tuk
əmiə.[j] 27 Kɨni kɨmiə mɨn, takasəkeikei mhani-ərhav Yo, meinai kɨtawə-m
kɨmiə kɨmnɨsarə kwis ye nɨrikakunien ye wok kafak muə meriaji-pə ai
taktakun.[k]

16 1 "Yo yakamni-ərhav-pre narɨmnar mɨnə e tuk əmiə mə kapəmiə
nhatətəyen tukrɨpəh nɨmɨrien. 2 Iriə tukpisher ta kɨn əmiə ye
nimə kape nofugɨnien kapəriə; kɨni nəfrakɨsien əgkap mə nɨpɨg yame
ramuə, tukshopni əmiə, mhamə ta mə nar yame kasor, rɨki Kughen
ramagien tukun.[l] 3 Iriə kasor narɨmnar mɨnə a meinai iriə kaseinein Tatə
Kughen maseinein mɨn Yo.[m] 4 Mərɨg Yo yakaməkupan mamni-ərhav-pre
narɨmnar mɨnə e tuk əmiə. Kɨni nɨpɨg tukmə nakwəsəm narɨmnar mɨnə a
kɨnamor irəmiə, rɨkimiə tukraməsɨk mə Yo yakwəni-ta narɨmnar mɨnə a
tuk əmiə.

Wok yame Nanmɨn kape Kughen tukror

Kɨni Yesu rɨmə, "Mərɨg Yo yɨmnəpəh nɨniərhav-pre-yen narɨmnar mɨnə
e tuk əmiə apa kupan, meinai kɨtawə-m kɨmiə kɨmnasəmɨr, [nahasien
mɨnə a ramuə əmə tuk Yo]. 5 Mərɨg taktakun ai, jakrerɨg-pən tuk
Yermamə yame rɨmnher-pə kɨn Yo. Kɨni kɨmiə kɨrik rɨmnəpəh naiyohyen
Yo mə yakamvən hiə. 6 Yakamni-ərhav-pre narɨmnar yamə mɨne
tukrɨpitərhav-pə tuk əmiə, rɨkimiə rəpou. 7 Mərɨg yakamni-pre əfrakɨs
tuk əmiə mə rhuvə pɨk tuk əmiə mə jakəpəh əmiə. Meinai to yakpipəh

---

[f] **15:20** Jon 3:16; 2 Tim 3:12 [g] **15:21** Aes 66:5; Mat 5:10-12; 10:22; Luk 6:22-23; Jon 16:1-3; Wok 5:41; 1 Pita 4:14; Rev 2:3 [h] **15:22** Jon 9:41; Rom 1:20; 2:1; Luk 11:31-32 [i] **15:24** Jon 5:36; Mat 11:20-24 [j] **15:26** Jon 14:26 [k] **15:27** Luk 24:48; Jon 21:24; 1 Jon 1:2; 4:14 [l] **16:2** Aes 66:5; Jon 9:22; 12:42; Wok 26:9-10 [m] **16:3** Jon 15:21; 1 Jon 3:1

nəpəhyen əmiə, to Yasitu rɨpipəh nəmɨrien tuk əmiə. Mərɨg tukmə
yakəpəh əmiə mamvən, kɨni jakher-pre kɨn Yasitu tukruə marə kɨmiə
min.[n] 8 Kɨni nɨpɨg In tukruə, mhajoun narmamə kape tokrei tanə mə
iriə yor təvhagə has mɨnə, kɨni nətərɨgien kapəriə rɨpəh nəmhenien mə
iriə tuksor nar ratuatuk ye nɨmrɨ Kughen. Kɨni nətərɨgien kapəriə rɨpəh
nəmhenien tuk nəkirien norien kape narmamə. 9 Nanmɨn e tukrhajoun
əriə mə iriə yor təvhagə has mɨnə meinai khapəh nhaniyen nəfrakɨsien
irak.[o] 10 Kɨni tukrhajoun əriə mə nətərɨgien kapəriə rɨpəh nəmhenien
mə tuksor nar yame ratuatuk ye nɨmrɨ Kughen, meinai jakrerɨg-pən
tuk kafak Tatə, kɨni iriə tukhapəh nɨsəm-mɨnien Yo.[p] 11 Kɨni tukrhajoun
əriə mə nətərɨgien kapəriə rɨpəh nəmhenien tuk nəkirien norien kape
narmamə, meinai Kughen in rɨnəkir ta yermaru kape tokrei tanə e Setan
mɨmə tukrɨvəh-si-pən narpɨnien kɨmin.[q]
12 "Yakmə jakni-pre narɨmnar rɨpsaah mɨn tuk əmiə. Mərɨg to
nakhapəh nhapɨk-famien əriə, meinai iriə khaskai pɨk tuk əmiə.[r] 13 Mərɨg
nɨpɨg Nanmɨn kape Nəfrakɨsien tukruə, In tukrɨkɨr əmiə, mor əmiə
takharkun nəfrakɨsien mɨnə fam. In to rɨpəh nɨni-atuk-əməyen kafan
nəgkiarien. Mərɨg In tukramni-ərhav əmə narɨmnar yamə mɨne In ravəh
tuk Tatə Kughen. Kɨni mamni-ərhav-pre tuk əmiə narɨmnar fam yame tuk
nɨpɨg kɨrik kɨpihauə.[s] 14 In tukrɨvəh nəgkiarien əfrakɨs tuk Yo mɨni-ərhav-
pre tuk əmiə. Tukror norien a, mɨvəh-si haktə Yo. 15 Narɨmnar fam kape
Tatə Kughen, kafak. Ror məkneikɨn, Yo yakamni mə Nanmɨn e tukrɨvəh
nəgkiarien əfrakɨs tuk Yo, mamhoprai-pre kɨmi əmiə."[t]

Yesu tukrɨmhə, marə mhekɨmter mɨn, kafan narmamə tuksəm mɨn In

16 Kɨni Yesu rɨmɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Pəh nien mə tuktu, takhapəh
nɨsəm-mɨnien Yo; kwasɨg ikɨn, taksəm mɨn Yo."[u]
17 Kɨni narmamə tɨksɨn kafan kɨsaiyoh əriə mɨnə mhamə, "?Nəgkiarien
e nɨpran rɨmə naha? In ramni-pə tuk ətawə mɨmə, 'Pəh nien mə tuktu,
takhapəh nɨsəm-mɨnien Yo; kwasɨg ikɨn, taksəm mɨn Yo,' kɨni In rɨmɨni
mɨn mɨmə, 'Yakamvən jakəm Tatə Kughen.' 18 ?Nəgkiarien e rɨmɨni mə,
'pəh nien mə tuktu' nɨpran ramni mə naha? Kɨtawə kɨseinein nəgkiarien
e In ramni."
19 Kɨni Yesu ruɨrkun ta mə iriə kasorkeikei mə tuksaiyoh In kɨn nɨprai
nəgkiarien kafan, kɨni In rɨmɨni-pən tuk əriə mə, "?Rhawor? Yo yakamni
mə, 'Pəh nien mə tuktu, takhapəh nɨsəm-mɨnien Yo; kwasɨg ikɨn, taksəm
mɨn Yo.' ?Kɨni taktakun ai naksaiyoh əmiə mɨnə mə takharkun nɨprai
nəgkiarien e uə? 20 Yakamni-pre əfrakɨs tuk əmiə mə rɨkimiə tukrəmhə,

---

[n] **16:7** Jon 7:39; 14:6 [o] **16:9** Jon 15:22 [p] **16:10** Aes 64:5; Mat 5:20; Rom 1:17; 3:21,22; 10:3; Fil 3:6-9; Taet 3:5; 1 Pita 3:18 [q] **16:11** Jon 12:31 [r] **16:12** Mak 4:33 [s] **16:13** Jon 14:17 [t] **16:15** Jon 17:10 [u] **16:16** Jon 14:18

taksasək pik. Mərig narmamə kape tokrei tanə, rikiriə tukragien.
Kimiə taksərig rahas pik, mərig nəmhəyen kapəmiə tukrukreikin muə
nagienien.[v] 21 Tukmə ruauə ipakə mə piraovin kirik tukreimək kin
kwajikovə kafan, tukraməkeikei mərig rahas; meinai rinor nipig kafan
mə tukreimək. Mərig kwasig ikin, tukmə tini rarha, rikin tukripəh nəsik-
minien nəmhəyen kafan. Rikin tukragien əmə meinai tini rimnarha-pə
ye tokrei tanə. 22 Ye norien kirikianə əmə min, naksərig rahas pawk ai
taktakun, mərig kwasig ikin, jakəm min əmiə, kini rikimiə tukragien pik;
to yermamə kirik ripəh nor-minien əmiə naksərig rahas. 23 Ye nipig a, to
nakhapəh nisaiyoh-minien Yo kin niprai nəgkiarien kirik.[w]

"Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə naksaiyoh Tatə Kughen
kin nar kirik ye nhagik, kini In tukrivəh-si pre kimi əmiə. 24 Nakhapəh
nisaiyoh-hanəyen kin nar kirik ye nhagik. Mərig saiyoh kin, mhavəh, pəh
rikimiə tukragien pik."[x]

Yesu rimnapita nəsaninien kape tokrei tanə

25 Kini Yesu rəgkiar mamni mimə, "Yo yimini-pre nuhpikinien ye
narimnar minə e tuk əmiə. Mərig nipig ramuə yame jakpəh nini-pre-əmə-
yen nuhpikinien minə tuk əmiə, mərig jakəgkiar atuatuk kin Tatə Kughen
kimi əmiə, mə takharkun huvə In.[y] 26 Ye nipig a, to yakpəh nəgkiar-atuə-
kinien kapəmiə, mərig taksəgkiar atuatuk kimiə Tatə Kughen misaiyoh
In kin narimnar ye nhagik. 27 Meinai Tatə Kughen In rorkeikei pik əmiə,
meinai kimiə naksorkeikei Yo, mamhani nəfrakisien irak mə yimasi-pən
ye Kughen. 28 Yimasi-pən ye Tatə Kughen muə ye tokrei tanə. Kini pəh
nien mə tuktu, jaktərhav min ye tokrei tanə, mirerig-pən min tuk Tatə
Kughen."

29 Kini narmamə kafan minə kimnhani mhamə, "!In en! Taktakun ai
ik nakpəh nini-əməyen nuhpikinien, mərig nakamhoprai atuatuk əmə
nəgkiarien. 30 Taktakun ai yakwənharkun ta mə to yermamə kirik ripəh
hanə nini-pre-yen nəgkiarien kirik, kini ik nakwirkun ta nərigien kafan.
!Nar e ramhajoun-pən mə Ik nimasi-pən ye Kughen!"[z]

31 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Nakamhani nəfrakisien irak ai
taktakun.[a] 32 Mərig sətərig-ru. Nipig ramuə, kini nəfrakisien mə ruauə ta-
yame narmamə tuksəko ye rhav əmiə taksaiyu rik rik, mamhavən iməmiə
minə ikin, misəpəh pisin əmə Yo yakaməmir. Mərig Yo yakpəh nəmirien
Yo pisin, meinai nipig m-fam Kafak Tatə raməmir kimru min.[b] 33 Yo
yakwəni-ərahv-pre ta narimnar minə e tuk əmiə, mə takhapəh nisətərig-
pikien tukun, misarə ye nəmərinuyen meinai nimraghien kapəmiə

---

[v] **16:20** Mak 16:10; Jon 20:20 [w] **16:23** Mat 7:7 [x] **16:24** Jon 15:7-8 [y] **16:25** Mat 13:34; Mak 4:33,34; Jon 10:6 [z] **16:30** Mak 2:8; Jon 1:48; 2:24-25; 6:64; 21:17 [a] **16:31** Jon 4:23
[b] **16:32** Sek 13:7; Mat 26:56; Mak 14:27; Jon 8:29

raməmir irak. Nipig tukmə naksarə ye tokrei tanə e, takasəkeikei misarə
ye nəmhəyen. Mərig takhapəh nhaginien, masərer tim tim, meinai Yo
yimnapita nəsaninien kape tokrei tanə.”[c]

Yesu rimnəhuak tuk kafan nimraghien

17 1 Yesu rinamni narimnar minə a, mivaag haktə ye neai, mamni
mimə,
“Kafak Tatə. Nipig ruauə ta. Vəh-si haktə nhagik pəh rehuə, mə
Yo min jakvəh-si haktə nhagim pəh rehuə,[d] 2 meinai Ik nimivəhsi-
pə nəsaninien mine nehuəyen kimi Yo e kafam Kwajikovə; mə
jakamarmaru ye narmamə minə fam, kini mirkun min nivəhsi-
pənien nimraghien rerin kimi narmamə yamə mine nimivəhsi-pə
əriə kimi Yo.[e] 3 Kini nimraghien rerin e, nipran e mə narmamə
tukharkun Ik, yame Ik pisin əmə Ik Kughen əfrakis, mharkun Yo,
Yesu Kristo, yame Ik nimnher-pə kin Yo.[f] 4 Yo yimnavəh-si haktə
nhagim ye tokrei tanə e, kini minor ta infamien ye wok yame Ik
nimivəhsi-pə kimi Yo mə jakor.[g] 5 Tatə, taktakun ai, takvəh Yo
yakurə mamarə kirau mik. Vəh-si haktə Yo mivəhsi-pə nehuəyen
kimi Yo, rəmhen əmə kin yame yakwəvəh ta kupan nipig tokrei tanə
e rimnamrikək hanə.[h]

Yesu raməhuak tuk aposol minə kafan

6 “Narmamə yamə mine Ik nimivəh-si ta əriə ye tokrei tanə
mivəh-si pə kimi Yo, Yo yakamhajoun əriə kin Ik. Kupan, iriə
kafam narmamə minə; mərig taktakun ai, Ik nakamərəhu-pən əriə
ye kwermik, mə iriə kafak minə narmamə. Iriə kasəri-pən kafam
nəgkiarien,[i] 7 kini taktakun ai, iriə kharkun mə narimnar yame
nimivəhsi-pə kimi Yo, ramsi-pre əmə tuk Ik. 8 Iriə kharkun narimnar
minə e meinai Ik nakwəni-pə ta nəgkiarien iran kimi Yo, kini Yo
yakməni-ərhav-pən tuk əriə, kini iriə kamhavəh yerkiriə, mharkun
mə nəfrakisien əgkap mə Yo yimasi-pre tuk Ik, mamhani nəfrakisien
mə Ik nimnher-pə kin Yo.
9 “Yo yakaməhuak tuk əriə. Yakpəh nəhuakien tuk narmamə kape
tokrei tanə. Yakaməhuak əmə tuk narmamə yamə mine Ik nimivəh-
si-pə əriə kimi Yo, meinai iriə kafam narmamə minə. 10 Narmamə
minə e yimipik əriə, iriə fam mine e, iriə kafam narmamə minə. Kini
narmamə mifam e nimipik əriə, kafak minə fam. Kini Ik nimnor

---

[c] **16:33** Mak 13:9; Jon 14:27; Rom 8:37; 1 Jon 4:4; 5:4; Rev 2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 21:7
[d] **17:1** Jon 12:23; 13:31,32 [e] **17:2** Dan 7:14; Mat 28:18; Jon 6:37,39; 1 Kor 15:27-28
[f] **17:3** Jon 17:25,26; Fil 3:8 [g] **17:4** Jon 13:31; 19:30 [h] **17:5** Jon 1:1-2; 8:58; 16:28; Fil 2:6-11 [i] **17:6** Jon 1:18

narmamə mınə e mə nımraghien kapəriə ravəh-si haktə nhagık.[j]
11 Taktakun ai, yaknauvrə tuk Ik, kıni pəh nien mə tuktu, jakpəh
narə-mınien ye tokrei tanə e. Mərıg narmamə mınə e kasarə hanə ye
tokrei tanə e. Tatə, Ik nakatuatuk əgkap. Takəpkətərəkın narmamə
mınə e pəh tukasarə huvə ye nəsanınien kafam, yame Ik nımıvəh-si
pə kımi Yo, mə iriə tukasarə kırikianə əmə, rəmhen kın yame kırau
kwarə kırikianə.[k] 12 Nıpıg yımnamarə kımawə miriə, kıni yımnarha
huvə tuk əriə ye nəsanınien kafam yame Ik nımıvəhsi-pə kımi Yo.
Yımnaməm huvə əriə, mıpəh nəpəhyen kırik. Iriə kırikianə əmə
rımnerwei, yermamə e in e yame tukraməkeikei mıvəh narpınien.
Nar a rımatərhav-pə mor nəgkiarien ye Nəkwəkwə Imərhakə ruə mor
nəfrakısien kın.[l]
13 "Taktakun ai, yaknavruə tuk Ik, mərıg yakamarə hanə ye tokrei
tanə mamni nəgkiarien mınə e, mə narmamə mınə e tukhavəh fam
nagienien e raməmır yerkik. 14 Yo yımını-ərhav-pən kafam nəgkiarien
kımi əriə. Kıni ror məkneikın, narmamə kape tokrei tanə kasəməkın
əriə, meinai iriə pəh nien mə narmamə kape tokrei tanə, rəmhen kın
yame pəh nien mə Yo yermamə kape tokrei tanə.[m] 15 Pəh nien mə
yakamaiyoh Ik mə takvəh-si ta əriə ye tokrei tanə. Mərıg yakorkeikei
mə Ik takərer əswasıg kın yemə has e Setan, mə in tukrıpəh nuəyen
moriah əriə. Ik takamarha huvə tuk əriə.[n] 16 Pəh nien mə Yo
yermamə kape tokrei tanə. Ror pən, iriə mın, pəh nien mə narmamə
kape tokrei tanə. 17 Kafam nəgkiarien raməfrakıs. Ik takor kafam
nəgkiarien pəh ramor wok ye nımraghien kapəriə mə iriə tukhauə
narmamə əfrakıs mınə kafam, mısəmərhakə mısatuatuk.[o] 18 Ik
nımnher-pə kın Yo yakuə ye tokrei tanə e; kıni ye norien kırikianə
əmə mın, Yo yakamher-ərhav kın əriə mə tuksarkurao ye tanımtanə.[p]
19 Kıni Yo yakvəh-si pre atuk Yo mə jakamərhakə, mə jakasitu ye
narmamə mınə e, mə iriə mın tuksəmərhakə mısatuatuk, mə iriə
tukhauə narmamə əfrakıs kafam.[q]

Yesu raməhuak tuk narmamə yamə mıne kamhani nəfrakısien iran

20 "Pəh nien mə yakaməhuak əmə tuk narmamə kafak mınə, mərıg
yakaməhuak mın tuk narmamə tıksın mın yamə mıne kafak narmamə
mınə tukhani-ərhav pən kafak nəgkiarien kımi əriə, pəh iriə tukshatətə
irak. 21 Tatə, yakaməhuak tuk əriə, mə iriə m-fam tukhauə kırikianə

---

[j] **17:10** Jon 16:15 [k] **17:11** Jon 17:21-23; Sam 133:1; Jon 10:30 [l] **17:12** Jon 6:39,70-71
[m] **17:14** Jon 8:23; 15:19; 1 Pita 2:11 [n] **17:15** Mat 24:24; Jon 8:44; 1 Pita 5:8
[o] **17:17** Lev 11:44-45; Jon 15:3; 1 Pita 1:16 [p] **17:18** Jon 3:17; 20:21; Mat 28:18-20
[q] **17:19** Dut 15:19,21; Mak 14:24; Luk 22:19; Jon 6:51; 1 Kor 11:24; Taet 2:14; Hib 9:14; 10:10

əmə, rəmhen əmə kin yame kirau kwarə kirikianə əmə. Kafak
nimraghien raməmir iram, kini kafam nimraghien raməmir irak.
Yakaməhuak tuk əriə mə tukhauə kirikianə kitawə mik, mə narmamə
kape tokrei tanə tukhani nəfrakisien irak mə nimnher-pə kin Yo.[r] 22 Ik
nakwəvəh-si-pə ta nehuəyen kimi Yo, kini Yo yakamautə-pən kin kafak
nehuəyen kimi əriə, mə iriə tuksarə kirikianə rəmhen kin yame kirau
kwarə kirikianə.[s] 23 Kafak nimraghien raməmir yerkiriə; kini kafam
nimraghien raməmir irak. Ror pən, yakaməhuak mə iriə tukhauə
kirikianə ye narimnar fam, mə narmamə kape tokrei tanə tuksəm əriə,
kharkun mə Ik nimnher-pə kin Yo, mharkun mə Ik nakorkeikei kafam
narmamə minə rəmhen əmə kin yame Ik nakorkeikei Yo.[t]

24 "Tatə. Ik nimnərəhu-pə əriə ye kwermik mə iriə kafak narmamə
minə. Kini Yo yakorkeikei mə iriə tukharkun nivənien aikin Yo
yakamvən ikin, mə iriə tuksəm nehuəyen kafak yame jakpivəh.
Nehuəyen e, Ik nimivəhsi-pə kimi Yo, meinai Ik nimnorkeikei Yo
məkupan, nipig tokrei tanə rimnamrikək hanə.[u]

25 "Tatə. Ik nakatuatuk pik. Narmamə kape tokrei tanə, iriə
kiseinein Ik, mərig Yo yakirkun Ik. Kini narmamə kafak minə, iriə
kharkun mə Ik nimnher-pə kin Yo.[v] 26 Yo e yimnor əpu Ik kimi əriə,
mə iriə tukharkun huvə Ik, kini Yo, jakaməkeikei mamor əpu Ik
mamripin, mə norkeikeiyen kafam tukramarə yerkiriə, mə Yo min
jakamarə yerkiriə."[w]

Tikmir minə kape Yesu kimnhauə mharaptərəkin In
(Mat 26:7-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

18 1 Yesu rimnəhuak ta, mitərhav ye taon a, mukurao-pən ye
kwenimrhe tukwas mir, ye nikwətanə kirik kamni kimə Kedron,
mhaktə ye tukwas, mivən aikin kaməsim ikin. Kini Yesu mine kafan
narmamə minə kimnhavən yerki nai minə a.

2 Kini Judas e kwasig ikin rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə
kafan, in ruirkun ta kwənmhaan a, meinai nipig kirik, Yesu mine kafan
narmamə minə iriə kasofugin əriə minə aikin.[x] 3 Kini jif pris minə mine
Farisi minə kimisher-pən kin mobael minə tiksin kape nəmə Rom mine
mobael minə tiksin yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen,
khauə misəm Judas. Kini Judas rikir əriə mhavən yerki nəsimien a. Iriə
kimnhapik kwensiə, mine laet, mine narimnar kape narowaginien.[y]

4 Kini Yesu ruirkun ta naha nhagin yame tukor iran. Mərig rimnəriwək,
mivən tuk əriə, maiyoh əriə mimə, "?Nakasarha-kin pa?"

---

[r] **17:21** Jon 3:17 [s] **17:22** Jon 1:14; 14:20 [t] **17:23** Jon 16:27 [u] **17:24** Jon 1:1-3,14; 12:26; 1 Pita 1:20 [v] **17:25** Sam 119:137; Jon 15:21; 16:3; Rom 3:26 [w] **17:26** Jon 15:9; 17:6; Rom 5:5 [x] **18:2** Luk 21:37; 22:39 [y] **18:3** Wok 1:16

5 Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Yakasarha-kin yemə Nasaret kirik,
nhagin e Yesu.”
Kini In rini-pən tuk əriə mə, “Yo e.” (Kini Judas e yame rimnheighan-
pən kin Yesu ye kwermiriə, in ramərer iriə min).[z]
6 Kini nipig Yesu rimini mimə, “Yo e,” iriə kimisəriwək kin nimeitairiə
mhareriq, miseiwaiyu, mhamir.[a] [b]
7 Kini Yesu rarə maiyoh min əriə mimə, “?Kimiə nakasarha-kin pa en?”
Kini iriə khamə, “Yemə Nasaret kirik, nhagin e Yesu.”
8 Kini Yesu rimə, “Yakwəni-pre ta tuk əmiə mə ‘Yo e.’ Tukmə
nakasarha-kin əmə Yo, səta ye narmamə minə en pəh kamhavən.”[c] 9 In
rimini məknakin mə nəgkiarien yame ruini ta tukruə mor nəfrakisien
kin, yame rimini mimə, “Tatə, narmamə yame nimnərəhu-pən əriə ye
kwermik, yimnamarha huvə tuk əriə, mipəh nəpəhyen kirik.”[d]
10 Kini Saemon Pita, kafan kirik aikin nao nisə. Məkneikin rirəhsi-
ərhav, mərəru ta nimətərgi slef kirik matuk kape hae pris. (Nhag slef e
Malkas).
11 Mərig Yesu rimini-pən tuk Pita mə, “!Vai-pən nao nisə kafam ye
tamhekin! Ik takaməkeikei mirkun mə Yo yakaməkeikei mamarə ye
nəmhəyen yame Tatə Kughen ravəhsi-pə kimi Yo.”[e]

Kimnharəh Yesu mhavən ramərer ye nimri mirh
(Mat 26:57-58; Mak 14:53-54; Luk 22:54)

12 Kini mobael minə kape nəmə Rom mine yemehuə kapəriə, mine
mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimnharəh Yesu
misarkis ətərəkin. 13 Kimisəkupən mharəh In ramərer ye nimri Anas.
Anas e mirei Kaeafas. Kini Kaefas a ramor wok kape hae pris ye newk a.
14 In apa kupan rimini-pən tuk nəmehuə kape nəmə Isrel mə, “Rhuvə əmə
tuk əmiə mə yermamə kwənkwan kirikianə əmə tukrimhə tuk narmamə.
Nar a rhuvə rapita yame narmamə ye kantri piəpiə tukhamhə.”[f]

Pita rimini mə in reinein Yesu
(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Yermamə min kirik kape Yesu, hae pris rirkun huvə in. Kini iriu
Saemon Pita karakwasig kin Yesu, mhavən ipakə tuk nimə kape hae
pris. 16 Mərig Pita to ripəh nivənien imə, mamərer əmə ye kwəruə.
Mərig yermamə a kape Yesu yame hae pris rirkun huvə in, risi-pən imə,

---

[z] **18:5** Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 8:6,8 [a] **18:6** Tukmə ror nipig Yesu rimini mə “Yo e” iriə kimiseiwaiyu mamhamir meinai nəgkiarien e “Yo e” ye nəgkiarien kapə nəmə Gris rəmhen əmə kin nhag Kughen yame ramərhaktə, to kipəh niniyen. [b] **18:6** Rev 1:17
[c] **18:8** Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 8:6,8 [d] **18:9** Ruini məkneikin ye Jon 17:12.
[e] **18:11** Mat 20:22 [f] **18:14** Kaefas ruini ta nəgkiarien e ye Jon 11:49-51.

mitərhav-pə ye kwəruə, maməgkiar kəskəh kimi piraovin yame ramərer tuk kwəruə, kini reighan kin Pita mə tukrivən imə. 17 Məkneikin pian a yame ramərer tuk kwəruə rarha-pən məm Pita, maiyoh in mimə, “Eh. ?Ik min yermamə kirik kape Yesu?”

Mərig Pita rimə, “Nikam. Pəh nien mə yo yermamə kirik kafan.”

18 Kini nipig a, nipig kape nokieiyen. Kini yor wok minə kape hae pris, mine mobael minə kimnasarkəp. Kini Pita ramərer iriə miriə, masərkəp.

Hae pris raməgkiar kimi Yesu
(Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Ye nipig a, hae pris rimnaiyoh Yesu kin narmamə minə kafan, mine naha nhagin yame In ramhajoun.

20 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Yo yimnamni-ərhav kafak nəgkiarien ye nimri narmamə ye tokrei tanə. Nipig m-fam, yakamhajoun narmamə ye nimə kape nofuginien, mine apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, ikin nəmə Isrel kasofugin ikin. Yakpəh nerkwaigien kin nar kirik. 21 ?Rhawor nakamaiyoh məkneikin Yo? Rhuvə pik mə takvən maiyoh-pən narmamə yamə mine kimnasərig kafak nəgkiarien. Iriə kharkun huvə narimnar yame yakməni-pən tuk əriə.”

22 Yesu rəgkiar məknakin, mobael kirik yame ramərer tuk Nimə Ehuə kape Kughen ramərer ipakə tukun, marar mərip nikapin, mimə, “Nəgkiarien e nakamni-pən tuk hae pris ripəh nəmhenien.”[g]

23 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “?Rhawor e yakamni əmə nəgkiarien yamə mine kisatuatuk kini nakamərip nikapik tukun? Tukmə nakasəm mə yakməni nar kirik ripəh nəmhenien, hani.”

24 Məkneikin Anas rher-pən Yesu rivən məm hae pris e Kaeafas. Kipəh nirisin-ta-hanə-yen nərəus ye kwermin mir.

Pita ramni min mə reinein Yesu
(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Kini Saemon Pita ramərkəp hanə, kini kisaiyoh-pən in mhamə, “Eh. Ik min e ik yermamə kirik kafan uə?”

Mərig Pita rimə, “Nikam. Pəh nien mə yo yermamə kirik kafan.”

26 Məkneikin, yorwok kirik kape hae pris, in kwənərəus kirik kape kwən a yame Pita rimnərəru-ta nimətirgin, rimini-pən tukun mə, “Rikik raməsik mə yimnəm əmiru min apa yerki nəsimien.”

27 Mərig Pita rimini-pən tukun mimə, “Pəh nien mə yo.”

Əmə məkneikin, man rəkakə.[h]

---

[g] **18:22** Khamə Yesu ramni hah hae pris, makapir loa ye Eks 22:28 yame ramni mə, “Takpəh nini-hah-yen Kughen mine nəmehuə minə kapəmiə.” [h] **18:27** Jon 13:38

Yesu rərer ye nɨmrɨ Paelat
(Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5)

28 Kɨni yenpɨg-enpɨg əgkap, kharaptərəkɨn Yesu mhatərhav ye nimə
kape Kaeafas, mhavən ipakə tuk nimə kape Paelat. Paelat in gavman
kape Rom, pəh nien mə yemə Isrel kɨrik. Kɨni nəmehuə kape nəmə
Isrel kasəri-pən loa kapəriə, mhapəh nhavənien ye nəkwai nimə kape
yermamə yame pəh nien mə yemə Isrel, tamə kɨsəmkɨmɨk, mɨseinein
nənien nəvɨgɨnien kape Pasova.[i] 29 To khapəh nhavənien imei Paelat,
Paelat rɨtərhav-pə, maiyoh əriə mɨmə, "?Naksəm-pən naha nhagɨn rahas
ye kwən e?"
30 Kɨni iriə khani-pən tukun mhamə, "To rɨmə kwən e rɨpəh norien nar
has, to yakhapəh nhakɨrien mhauə kɨmik."
31 Mərɨg Paelat rɨni-pən tuk əriə mɨmə, "Nɨkam. Rhuvə mə takhakɨr
in mhavən. Rhuvə mə kɨmiə səkir norien kafan rəri-pən natuakəmien
kapəmiə, mhavəhsi-pən narpɨnien kɨmin."
Mərɨg iriə kɨmnhani-pən tukun mhamə, "Mərɨg loa kape nəmə Rom
ramni mə nəmehuə əmə kape Rom kharkun nhavəhsi-pənien narpɨnien
kɨmi yermamə mə tukraməkeikei mɨmhə." 32 (Apa kupan, Yesu rɨmɨni mə
In tukrɨmhə məknakɨn; kɨni narɨmnar mɨnə a rɨtərhav-pə mor nəgkiarien
kafan ruə mor nəfrakɨsien kɨn).[j]
33 Məkneikɨn Paelat rɨvən mɨn imə, mokrən kɨn Yesu mə tukruə mərer
ye nɨmrɨn, kɨni raiyoh In mɨmə, "?Rhawor? ?Ik king kape nəmə Isrel
uə?"[k]
34 Kɨni Yesu raiyoh In mɨmə, "?Nərɨgien en kafam nakamni, uə
narmamə kamhani-pre tuk ik?"
35 Kɨni Paelat rɨmɨni-pən tukun mɨmə, "!Ah! Pəh nien mə yo yemə
Isrel kɨrik. Narmamə imam ikɨn əmə mɨne jif pris mɨnə kafam, iriə
kɨmɨseighan-pə kɨn Ik ye kwermɨk. ?Naha e nɨmnor?"
36 Kɨni Yesu rɨmə, "Narmaruyen kafak rɨpəh nəmhenien kɨn
narmaruyen kape tokrei tanə əmə. To rɨpɨmə narmaruyen kafak
in kape tokrei tanə e, kafak narmamə mɨnə kɨpɨhaoh mobael mɨnə
tuk Yo, mɨsərer əswasɨg kɨn nəmehuə kape nəmə Isrel mə tukhapəh
nharaptərəkɨnien Yo. Mərɨg narmaruyen kafak ror pɨsɨn ye narmaruyen
kape tokrei tanə."[l]
37 Kɨni Paelat rɨni-pən tukun mə, "Ɨnta. Ik nakamni mə Ik king kɨrik."

---

[i] **18:28** Jon 11:55 [j] **18:32** Yesu rɨmɨni mə tuksəsɨk in ye nai kamarkwao kɨn. (Ǝm-ru Jon 3:14; 8:28; 12:32-33). Tukmə nəmə Rom khamə tukhavəhsi-pən narpɨnien kɨmi yermamə mə tukraməkeike mɨmhə, khavəhsi-haktə in ye nai kamarkwao kɨn. Mərɨg nəmə Isrel to khapəh nisorien məknakɨn. [k] **18:33** Mat 2:2; Luk 23:2-3 [l] **18:36** Luk 17:21; Jon 6:51

Kini Yesu rimə, “Tukmə ik nakamni mə Yo king, nəfrah. Yo yimnarhapə ye tokrei tanə tuk nar kirikianə əmə, mə jakərer-ərhav mamni-ərhav nəfrakisien. Kini narmamə yamə mine kisorkeikei mə tuksərig nəfrakisien tukasəkeikei misərig nəgkiarien kafak.”[m]

38 Mərig Paelat rini-pən tukun mimə, “?Naha e nhagin nəfrakisien?”[n]

Paelat rimivəhsi-pən narpinien kimi Yesu mə tukraməkeikei mimhə
(Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

Kini Paelat ritərhav min mivən məm nəmehuə kape nəmə Isrel, mini-pən tuk əriə mimə, “Yo yakpəh nəmien norien has kirik ye kwən e, yame ramni mə rimnakapir loa. 39 Mərig ye norien kapəmiə, ye newk minə fam, ye nipig kape Pasova, yakamrisin yermamə kwənkwan kirikianə ye kalabus. ?Kini rhawor ye nərigien kapəmiə? ?Nakhamə jakrisin king e kape nəmə Isrel uə?”

40 Kini iriə kisokrən apomh mhamə, “!Nikam! Takpəh nirisinien. !Risin Barabas!” (Barabas e rimikwasig kin narmamə tiksin mamhauh mobael kape gavman).[o]

19 1 Kini Paelat reighan-pən kin Yesu ye kwermi mobael minə, kini iriə kisərkis-ərkis In.[p] 2 Kini khapik nərəus kirik yame ror nhirin, mhakuh kəvəvhao kin, yame ramsigovin kəvəvhao kape king, kini mhaukrai-pən ye kapən kapə. Misarkaoh-pən kin kot əwhao kirik yame ramsigovin kot kape king. 3 Kini masərer tukun, misarh iakei iran, mamhani mhamə, “Ik e king kape nəmə Isrel. Kimawə yakamhavəhsi-pre nisiaiyen kimik.” Kini misarar misərip nikapin.

4 Kini Paelat risi-pən imə mitərhav mini-ərhav mimə, “Eh. Narmamə. Yakamkir ye-rhav kwən e mə kimiə taksəm mə yakpəh nəm-pənien nar has kirik iran.”

5 Kini Yesu risi-pən imə mitərhav. Məvəvhao kin kəvəvhao yame kimnor kin nərəus yame ror nirhin, markaoh kin kot kape king, kini Paelat rini-pən tuk əriə mimə, “Səm-ru, kwən e ramuə.”

6 Mərig jif pris minə mine mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimisarha-pən misəm, masokrən apomh mamhani mhamə, “!Əsik-pən ye nai kamarkwao kin! !Əsik-pən ye nai kamarkwao kin!”[q]

Kini Paelat rimini-pən tuk əriə mə, “Nikam. Kimiə atuatuk hakir mhavən, misəsik-pən In ye nai kamarkwao kin. Mərig Yo yakpəh nəm-pənien nar has kirik iran.”

7 Mərig iriə khamə, “Kapəmawə loa ramni mə In tukraməkeikei mimhə, meinai In ramni mə In Ji Kughen.”[r]

8 Paelat rimnərig nəgkiarien a, rigin pik. 9 Kini marar mivən min imə, maiyoh Yesu mimə, “?Ik yemə hiə?”

---

[m] **18:37** Jon 3:32; 8:47 [n] **18:38** Luk 23:4 [o] **18:40** Wok 3:14 [p] **19:1** Aes 50:6; 53:5
[q] **19:6** Wok 3:13 [r] **19:7** Lev 24:16; Mat 26:63-66; Jon 5:18; 10:33

Mərig Yesu ripəh nhorpinien nəgkiarien kafan. 10 Kini Paelat rini-
pən tukun mimə, “?Rhawor e nakpəh nhorpinien nəgkiarien kafak?
?Nakirkun uə nikam mə yakavəh nehuəyen tuk nirisinien Ik uə tuk nəsik-
pənien Ik ye nai kamarkwao kin?”
11 Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “To Kughen ripipəh nivəhsi-preyen
nehuəyen kimik, to nakpipəh nivəhyen nehuəyen tuk nəkirien Yo. Mərig
hae pris rimneighan-pə kin Yo ye kwermim. Ror pən, Kughen tukrini mə
in rimnor ta təvhagə has kirik rehuə rapita yame ik nimnor.”[s]
12 Kini ririkakun ye nipig a, Paelat rorkeikei mə tukririsin Yesu. Mərig
nəmehuə minə kape nəmə Isrel kisokrən apomh mhamə, “Tukmə nakrisin
kwən en ramvən, pəh nien mə ik yermamə əfrakis kirik kape King Sisa,
meinai tukmə yermamə kirik ramni mimə in king, in tikmir kape Sisa.”
13 Paelat rimnərig nəgkiarien a, kini mikir Yesu miratərhav. Mivən
ye kwənmhan kirik kamni kimə Kapier Ǝtən-ətən Ikin. (Ye nəgkiarien
kape nəmə Isrel, kamni kimə Gabata). Kini məkwətə-pən ye jea kape
nəkirien nəgkiarien. 14 Ipakə yerkweiha, ye nipig kape nor-əpnəpənəyen
ye nəvigінien kape Pasova. Kini Paelat rini-pən tuk nəmehuə kape nəmə
Isrel mimə, “!Kapəmiə e king!”[t]
15 Mərig iriə kasokr-apomh mamhani mhamə, “!Hakir ye-rhav! !Hakir
ye-rhav! !Ǝsik-pən In ye nai kamarkwao kin!”
Kini Paelat rini-pən tuk əriə mimə, “?Nəfrah? ?Kimiə naksorkeikei mə
jakarkwətərəkin-pən king kapəmiə ye nai kamarkwao kin uə?”
Kini jif pris minə khamə, “Sisa pisin əmə in king kapəmawə.”
16 Kini Paelat rimneighan-pən kin Yesu rivən ye kwermiriə, mə mobael
minə kape Rom tuksarkwətərəkin-pən In ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kimisəsik haktə Yesu ye nai kamarkwao kin
(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

Kini kharəh Yesu mhavən. 17 In atuk rinamrəh nai kamarkwao kin,
mhatərhav mhavən ikin kirik, kamni kimə Kerhə irə jir. (Ye nəgkiarien
kape nəmə Isrel, kamni kimə Golgota).[u] 18 Ye kwənmhaan atuatuk
a in a, kimisarkwətərəkin haktə Yesu ikin ye nai kamarkwao kin.
Misarkwətərəkin min yermamə kiraru. Kirik ye nikarin matuk; kirik ye
mawor. Kini Yesu rimnəker ye kwerkwan.
19 Kini Paelat rini, kirai ta nəgkiarien kirik, karkwətərəkin haktə ye nai
kamarkwao kin. Nəgkiarien a ramni mə, “Yesu, Yemə Nasaret. In King
kape nəmə Isrel.”[v] 20 Kini nəmə Isrel khapsaah kimisəvheikin nəgkiarien
a, meinai ikin a, kimisarkwətərəkin haktə Yesu ikin, ipakə əmə tuk
taon. Kini nəgkiarien a kimirai ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, mine ye

---

[s] **19:11** Jon 18:30; Wok 3:13; Rom 13:1 [t] **19:14** Jon 19:19,21-22 [u] **19:17** Luk 14:27
[v] **19:19** Jon 19:14,21

nəgkiarien kape nəmə Rom, mine ye nəgkiarien kape nəmə Gris.[w] 21 Kini
jif pris minə kape nəmə Isrel kimnhavən mhani-pən tuk Paelat mhamə,
"Takpəh niraiyen mə 'In e king kape Isrel.' Rhuvə mə takrai mə, 'Kwən e
in ramni mə in king kape nəmə Isrel.' "[x]
22 Mərig Paelat rimə, "Nikam. Yakwərai, yakwərai."

Mobael minə kimisəwhai neipən kape Yesu

23 Kini nipig mobael minə kwəsəkwətərəkin-pən ta Yesu ye nai
kamarkwao kin, kini mhapik kafan narimnar, kini misəwhai narimnar
misətu nimrin kuas, meinai iriə kuas. Mərig kimnhapəh nisəwhaiyen kot
apomh kafan. Nipərin əmə, yame kipəh nijirien. 24 Mhani-pən tuk əriə
minə mhamə, "To khapəh niseikusien. Pəh kisəsik daes tukun. Yermamə
yame rapita, kafan e kot." Nar e ritərhav-pə mor nəgkiarien ye nəkwəkwə
kape Kughen ruə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə,

"Iriə tukhapik ta kafak neipən misəwhai irəriə minə.
Kini misarukin daes tukun." *(Sam 22:18)*

Ror məkneikin, mobael minə kimisor əfrakis məknakin.[y]

Yesu mine kafan mamə

25 Kini nipiraovin kuas kimnasərer ipakə tuk nai kamarkwao kin kape
Yesu. Iriə e: Mamə kape Yesu, mine piauni, mine Meri kirik min, yame
in piraovin kape Kleopas, mine Meri pisin kirik, yame in pian Magdala.[z]
26 Kini Yesu rarha-pən məm kafan mamə, mine yermamə kirik kafan
yame in rorkeikei pik, kawərer ipakə tukun, kini rini-pən tuk kafan
mamə mə, "Pian əpə, kafam en kwajikovə." 27 Mini-pən tuk kwən a mimə,
"Kafam en mamə." Kini ririkakun ye nipig a, yermamə a kape Yesu
raməm huvə pian a rəmhen kin mamə atuatuk kafan.

Yesu rimamhə
(Mat 27:45-56; Mak 14:33-41; Luk 23:44-49)

28 Kini kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu ruirkun mə In rinərkin
wok yame rimauə tukun mə tukror. Kini mimə "Yaknəkwakwə." Rimini
məkneikin mə tukror nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen tukruə
mor nəfrakisien kin.[a] [b]
29 Kini kwaji besin kirik aikin ramkwətə, kwəvi-pən ta waen əkwahir
iran. Kini iriə kharəh neipən kirik, miseires waen kin, misarkis-pən ye
nai kirik kamni kimə 'hisop' mhavəh-si haktə mhavəhsi-pən ipakə tuk
tikinher Yesu, mə tukrinim. 30 Kini rəpaih əsigəvin waen, mini mimə,
"Rinor infamien."

---

[w] **19:20** Hib 13:12 [x] **19:21** Jon 19:14 [y] **19:24** Jon 19:28,36,37 [z] **19:25** Luk 8:2; Jon 20:1,18 [a] **19:28** Əm-ru profesi kirik ye Ol Sam 69:21. [b] **19:28** Jon 17:4

Kini rivaag-əhu, meighan-pən kin nimraghien kafan, kini mimhə.[c]

Mobael kirik rimnhai nikar Yesu

31 Ruauə ye nipig kape napnəpenəyen, tukəni rikwamirkin, Sabat.
(Sabat a in nipig ehuə kirik). Kini nəmehuə kape nəmə Isrel kimnhapəh
nisorkeikeiyen mə niprai yermamə tukraməker ye nai kamarkwao kin
meriaji-pən Sabat. Ror pən, iriə tiksin kimnhavən misaiyoh Paelat mhamə
tukrher-pən kin mobael minə khavən mishoprir-hoprir nihurisir, pəh
irisir tukrhimhə aihuaa əmə. Kini nəmə Isrel tukharəh-si ta niprairisir
ye nai kamarkwao kin. 32 Kini mobael minə kimisəkupən mishoprir-
hoprir nihu yermamə mir e kawəker ipakə tuk Yesu. 33 Mhauə ipakə tuk
Yesu, misəm mə In ruamhə ta, mhapəh nishopririen nihun. 34 Mərig iriə
kirik rimnhai əmə nikarin kin kwenhao. Əmə aikin, nitawin mine nunu
iran, iriu kwis kimiwaiyu miratərhav ye nikarin.[d] 35 (Kini kwən kirik
rinamərer ipakə tukun, məm narimnar minə e kin nimrin. Kini mamni-
ərhav nəgkiarien yamə mine raməfrakis. Mamrai-pən ye nəkwəkwə e mə
kimiə min takhani nəfrakisien iran). 36 Narimnar minə e kimnhatərhav-
pə misor nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ruauə mor
nəfrakisien kin, yame ramni mə,[e]

"To iriə khapəh nishopir-pirien nikəkrin kirik."

(Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20)

37 Kini nəgkiarien kirik min ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Iriə tuksarha-pən misəm yermamə yame kimishai." *(Sek 12:10)* [f]

Josef yemə Aramatia, mine Nikodimas, kimiwerkwaig kin niprai Yesu
(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Kini ai, yemə Aramatia kirik, nhagin e Josef, in yermamə kirik kape
Yesu. Mərig ramerkwaig kin mə tukpəh nirkunien mə in yermamə kafan,
meinai ramgin kin nəmehuə kape nəmə Isrel. Kini in rimavən məm
Paelat, maiyoh in mə tukreighaan kin niprai Yesu. Kini Paelat reighan
kin, kini Josef rivən mirəhsi-əhu.[g]

39 Kini Nikodimas e kupan rimavən yenpig məm Yesu, in rikwasig kin
Josef. Mamrur nitip kirik rukwar kin monar pien pien mir e 'mir' mine
'alos.' Nitip a ripam rəmhen kin toti fo kilo[h]. [i]

40 Kini iriu kirərəhsi-ta niprai Yesu, mirəuvrig kin neipən kirik e 'linen.'
Kini miwor-pən monar pien pien ye nipran, raməri-pən əmə norien kape
nəmə Isrel tuk ninimien yermamə. 41 Kini ikin a kimiruk haktə Yesu ikin,
ipakə tuk nəsimien kirik. Ye kwənmhaan a, kimnəpnəpeinə ta ye nipəg

---

[c] **19:30** Luk 12:50; Jon 4:34; 17:4 [d] **19:34** Sek 12:10; 1 Jon 5:6-8; Rev 1:7
[e] **19:36** Jon 19:24,28,37 [f] **19:37** Rev 1:7 [g] **19:38** Jon 7:13 [h] **19:39** Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni "wan handred litrai;" rəmhen kin toti fo kilo. [i] **19:39** Jon 3:1-2; 7:50

kapier tuk ninimien yermamə, mərig kipəh hanə ninim-pənien yermamə
kirik aikin. 42 Meinai tukəni rikwamer kin, Sabat kape nəmə Isrel, Josef
mine Nikodimas kwhai miren nar, mirəmə tukrinim aihuaa əmə. Kini
nipəg kapier a yame kamnim yermamə ikin ipakə əmə. Ror pən, iriu
kwərəhu-pən niprai Yesu aikin.

Yesu ramragh min
(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 1 Ye Sande, yenpig-enpig əgkap, rampigpig hanə, Meri e
pian Magdala rimavən ye nəpag kapier, kin məm mə kapier
ehuə yame kimukrai əswasig-pən nipəg kapier kin, kinəsok ta kin.[j]
2 Məkneikin, raiyu, mirerig mivən tuk Saemon Pita mine yermamə min
kirik kape Yesu, yame Yesu rorkeikei pik in. Kini mini-pən tuk əriu mimə,
"Yermamə kirik ruirəhsi-ərhav niprai Yesu Yermaru ye nipəg kapier. Kini
yakeinein mə rimnərəhu hiə nipran."
3 Kini Pita mine yermamə kirik min kape Yesu, kimiratərhav miravən
mə tukwəm nəpag kapier. 4 Kimiwaiyu pik miravən, mərig kwərə mir
a kirik rimnaiyu məkupan mapitan kin Pita, mivən ye nəpag kapier.
5 Kini mamrəmir, mivaag-pən imə, məm neipən huvə minə e kamni kimə
'linen,' yame kimuvrig Yesu kin kəkupən ramswiin. Mərig ripəh nivənien
imə.
6 Kini Saemon Pita rarə muə min, kini mauru-pən apa ye nipəg kapier,
məm neipən minə a ramswiin. 7 Kini məm min neipən yame kimuvrig
kapən kapə Yesu kin kupan. Neipən a, ripəh nəmir-pənien tuk neipən
tiksin yame kimuvrig Yesu kin; mərig kimnarpəvin-arpəvin huvə, kukrai-
pən iki-pisin. 8 Kini ai yermamə kape Yesu yame rimnaiyu məkupan
ye Pita, in min rimnauru-pən ye nipəg kapier, məm narimnar minə a,
mamni nəfrakisien mə Yesu rimimragh min ye nimhəyen. 9 (Ye nipig
a, iriu kirapəh nirarkun-hanə-yen niprai nəgkiarien ye Nəkwəkwə
kape Kughen yame ramni mə Yesu tukraməkeikei mamragh min ye
nimhəyen).[k] [l]

Meri e pian Magdala rimnəkupan məm Yesu
(Mak 16:9-11)

10 Kini yermamə mir e kape Yesu kimirarerig miravən iməriu ikin,
11 mərig Meri in rimnərer ipakə tuk nipəg kapier mamasək. Mamasək
əmə məkneikin, məmrəmir, mivaag-pən ye nəpag kapier, 12 məm agelo
mir kiraru apa imə. Neipən kapəriu rhawən pik. Iriu kaokwətə aikin
kimnərəhu-pən niprai Yesu ikin. Kirik ramkwətə-pən a kimirəhu kapən

---

[j] **20:1** Luk 8:2; Jon 19:25 [k] **20:9** Profesi e raməmir ye Ol Sam 16:10 mine Aes 53:11.
[l] **20:9** Luk 24:25-27,46; Jon 2:22; Wok 2:24-28

kapə rivən pən ikin; kini kirik ramkwətə-pən a kimnərəhu nihun rivən pən ikin.

13 Kini iriu kwaiyoh Meri mirəmə, “Pian əpə. ?Nakamasək tuk naha?” Kini in rini-pən tuk əriu mimə, “Kwərəhsi-ta niprai Yermaru kafak, kini yakneinein mə kimirəhu-pən hiə.”

14 Ruini-ta nəgkiarien a, marar, marha-pən məm Yesu ramərer aikin. Mərig in ripəh nirkunien mə Yesu. 15 Kini Yesu raiyoh in mimə, “Pian əpə. ?Nakamasək tuk naha? ?Nakamarha-kin pa?”

Mərig Meri, rikin raməsik mə ta mə yəsim kirik, rini-pən tukun mimə, “Yemehuə. Tukmə ik nimirəh nipran, mərəhu ikin pukaa, hajoun kin yo pəh yakvən mirəh.”

16 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Meri.” Məkneikin Meri rarha-pən, məm, mokrən apomh mimə, “Raboni.” (Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, nipran rimə, “Yhajoun kafak”).

17 Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Takpəh nirapien Yo, meinai yakpəh hanə nivənien tuk kafak Tatə Kughen. Mərig ik, yuvən, məm naorahik minə mini-əsahpən tuk əriə mə Yo yaknamrerig-pən apa ye rao ye neai tuk kafak Tatə, kini In min kapəmiə Tatə. In Kughen kafak, kini In min kapəmiə Kughen.”

18 Kini Meri pian Magdala rimavən məm narmamə kape Yesu minə, mini-pən tuk əriə mimə, “!Nəmə minə əpə! Yimnəm Yermaru.” Kini məvsao kin naha nhagin yame Yesu rimini-pən tukun.

Narmamə kape Yesu minə kimisəm In
(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Ye Sande, yenaiyu, narmamə kape Yesu minə kimisofugin əriə minə apa ye nimə kirik, kini misətapig tim tim, meinai kimnhagin kin nəmehuə minə kape nəmə Isrel. Məkneikin, Yesu rimauə mərer ye kwerkwan irəriə, kini mini-pən tuk əriə mə, “Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə.”[m] 20 Kini mhajoun kwermin kin əriə, mine nikarin. Kimisəm Yesu Yermaru, rikiriə ragien pik.[n]

21 Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, “Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə. Kafak Tata rimnher-pə kin Yo, kini ye norien kirikianə əmə min, Yo yakamher-ərhav kin əmiə mə takhatərav mhavən ikin minə ye tanimtanə.”[o] 22 Rimini ta nəgkiarien e, mher əpu əriə, mimə, “Havəh Nanmin kape Kughen.[p] 23 Tukmə nakharisin narmamə tuk təvhagə has kapəriə, Kughen min tukrivəh-si ta narpinien kapəriə. Kini tukmə nakhapəh nharisinien narmamə tuk təvhagə has kapəriə, Kughen tukripəh nivəhsi-tayen narpinien kapəriə.”[q]

---

[m] **20:19** Jon 20:21,26; Jon 14:27; 16:33 [n] **20:20** Jon 16:19-22 [o] **20:21** Mat 28:19; Jon 3:17; 17:18; 20:19,26 [p] **20:22** Esik 37:9; Jon 7:39; Wok 2:38; 8:15-17; 19:2; Gal 3:2 [q] **20:23** Mat 16:19; 18:18

Tomas rimnəm Yesu kin nimrin

24 Kini yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, nhagin e Tomas.
Kamokrən kin in kimə Didimas. In rimirkək yenipig Yesu rimatərhav-
pə tuk əriə. 25 Kini in minə tiksin kimnhani-pən tukun mhamə, "Eh.
Yimisəm Yesu Yermaru."

Mərig Tomas rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə yakəm tamhek nil kin
nimrik mirap, kini mirap tamhek kwenhao ye nikarin, mipini nəfrakisien
iran. Mərig tukmə yakpəh nəmien, to yakpəh niniyen nəfrakisien iran."[r]

26 Kini nəhuakien kirikianə ruə mivən, narmamə kape Yesu minə
kimnasəkwətə kwis iriə Tomas ye nəkwai nimə kirik. Misətapig tim
tim pawk, mərig Yesu ritərhav-pə mərer ye kwerkwan irəriə mimə,
"Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə."[s] 27 Kini mini-pən tuk Tomas mimə,
"Yuə mirap tamhek nil ye kwermik. Mirap tamhek kwenhao ye nikarik
kin kwermim. Ni əmə nəfrakisien irak. Nərigien kafam tukripəh norien
kiraru."[t]

28 Kini Tomas rini-pən tukun mə, "Ik kafak Yermaru, mine Ik kafak
Kughen."[u]

29 Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Ik nimini nəfrakisien irak meinai ik
nimnəm Yo. Mərig yamə mine khapəh nisəmien Yo, mamhani nəfrakisien
irak, iriə tukasarə ye nihuvəyen əfrakis."[v]

Kimirai nəkwəkwə e kimə narmamə tukshatətə əfrakis ye Yesu

30 Yesu rimnor nimtətien minə ripsaah ye nimri kafan narmamə,
yame kimnəpəh niraiyen ye nəkwəkwə e.[w] 31 Mərig kimirai narimnar
ye nəkwəkwə e mə kimiə takhani nəfrakisien mə Yesu in Kristo, mine
in Ji Kughen. Kimirai nəkwəkwə e mə kimiə takhani nəfrakisien iran,
mamhavəh nimraghien rerin.[x]

Yesu rimnor nimtətien kirik, kafan narmamə minə khavi kəmam ripsaah

21 1 Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav-pə min tuk kafan
narmamə minə apa ye nikar-kar tahik apa Lugun Galili.[y] Kini
mamor əpu In.[z] 2 Ye nipig a, narmamə minə kape Yesu kimnasəriwək
kirikianə. Saemon Pita, mine Tomas e kamokrən kin kimə Didimas, mine
Nataniel e yemə Galili, rukwanu kafan kamni kimə Kena, mine ji Sebedi
mir, mine yermamə mir kiraru min kape Yesu. 3 Saemon Pita rini-pən tuk
əriə mə, "Yo yakamvən jakaruk kin net."

---

[r] **20:25** Mak 16:11 [s] **20:26** Jon 14:27; 20:19,21 [t] **20:27** Luk 24:40 [u] **20:28** Rev 4:11
[v] **20:29** Jon 3:15; 1 Pita 1:8-9 [w] **20:30** Jon 21:25 [x] **20:31** Jon 3:15; 19:35 [y] **21:1** Lugun Galili, nhag pisin kirik e Lugun Tiberias. [z] **21:1** Jon 21:14; Jon 20:19,26

Kini khamə, “Inta. Pəh kitawə khavən.” Kini iriə fam kimisəsok pirə ye bot kirik. Misaruk kin net a miseriaji reraan. Mərig khapəh nhaviyen kəmam kirik.[a]
4 Kini rinamraan, Yesu ruə mamərer i-fiak; mərig kafan narmamə minə khapəh nharkunien mə Yesu.[b]
5 Kini In raiyoh əriə mə, “Ah. ?Nakhavi kəmam kirik, uə?”
Mərig iriə khamə, “Nikam. Kəmam rikək.”
6 Kini In rini-pən min tuk əriə mimə, “Intə. Sarko-pən ru kin net e ye matuk, mhavi kəmam tiksin.” Məkneikin, kisarko-pən kin net, mhapik kəmam ripsaah, ripsaah, to khapəh nhavi-haktəyen net.[c]
7 Kini yermamə yame Yesu rorkeikei pik in, rini-pən tuk Pita mimə, “Eh. Yermamə e in en, Yesu Yermaru.” Pita rərig nəgkiarien a, mətəut aihuaa əmə, (meinai ye nipig a rimnamaiyu kopiə kopiə) meiwaiyu ye bot, meiai məsok fiak. 8 Kini narmamə kape Yesu minə kimnhavi fiak bot, misəukəkin fiak net yame rukwar kin kəmam, meinai bot ramərer ipakə əmə tuk niməkrəkir, rəmhen kin wan handred meta.[d] 9 Kini misəsok fiak misəm kher nap, kini kwənəmtarhe nap ramuək. Kini misəm kimnəpir kəmam kirik. Kini bred min apaikin.
10 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Hapik kəmam tiksin yamə mine nimnhavi, mhapik mhauə.”
11 Kini Saemon Pita rimavən ye bot, kini məukəkin net məsok fiak. Net a rukwar kin kəmam ehuə minə, iriə m-fam wan handred fifti tri. Net a rukwar pawk kin kəmam, mərig rimipəh neikus-eikusien. 12 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Hauə, pəh kisəvigin kwis.”
Kini iriə kirik rikin ripəh nəsikien mə tukraiyoh In mə, “?Ik pa?” meinai iriə m-fam kwənharkun ta mə In Yesu Yermaru. 13 Kini Yesu rimivəh bred mivəh-si-pən kimi əriə, mivəh-si pən min kəmam.
14 Nipig Yesu rimamhə mamragh min, kini in a nipig yame ror kisisər kin yame In rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə.[e]

Yesu rimivəhsi-haktə nərigien kape Pita, meinai in apa kupan, rimini m-kisisər mə reinein Yesu

15 Kimisəvigin ta, kini Yesu raiyoh Saemon Pita mimə, “Saemon, ji Jon. ?Norkeikeiyen kafam tuk Yo rapita norkeikeiyen kape narmamə minə tiksin, uə?”[f]
Kini Pita rini-pən tukun mimə, “Ǝwəh. Yermaru, Ik nakwirkun ta mə yakorkeikei pik Ik.”
Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Inta. Ik takaməvigin kwaji sipsip minə kafak.” 16 Kini marar maiyoh min in mimə, “Saemon, ji Jon. ?Nakorkeikei Yo?”

---

[a] **21:3** Luk 5:5 [b] **21:4** Luk 24:16; Jon 20:14 [c] **21:6** Luk 5:4-7 [d] **21:8** Nəkgiarien kape Gris ramni “kiubit tu handred,” rəmhen kin wan handred meta. [e] **21:14** Jon 20:1,19,26
[f] **21:15** Mat 26:33-35; Jon 13:37-38

Kini in rini-pən tuk Yesu mimə, “Ǝwəh Yermaru. Ik nakirkun mə yakorkeikei pik Ik.”

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Inta. Takamarha huvə tuk kafak sipsip minə.”[g] 17 Kini marar maiyoh min yame ror kisisər kin mimə, “Saemon, ji Jon. ?Ik nakorkeikei Yo?”

Kini Pita, rikin rəmhə, meinai Yesu rimnaiyoh in m-kisisər mimə, “?Ik nakorkeikei Yo?” Kini rini-pən tukun mimə, “Yermaru. Ik nakirkun narimnar m-fam. Ik nakirkun mə yo yakorkeikei ik.”[h]

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Ita. Ik takaməvigin kafak sipsip minə.”

Yesu rimini-ərhav mə tukhopni Pita

18 Kini Yesu rirpin nəgkiarien mini-pən tuk Pita mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə, apa kupan, nipig nimnamatamaruə, nimivəhsi-pən atuk kafam neipən, mameriwək, mamvən aikin minə fam yame ik nakorkeikei mə takvən ikin. Mərig tukmə naknəhuaru, takhuatuk kin kwermim, kini yarmə kirik tukrivəhsi-pre atuə kin kafam neipən, kini mikir ik nakravən aikin ik nakpəh norkeikeiyen mə takvən ikin.”

19 Nəgkiarien e Yesu rimnəkupan mamni-ərhav nimhəyen kape Pita, kini kafan nimhəyen in tukrivəh-si haktə nhag Kughen.[i]

Kini Yesu rimnarar mini-pən tukun mə, “Ita, kwasig kin Yo.”

Yesu mine yermamə yame Yesu rorkeikei pik

20 Kwəriwək miravən, kini Pita rarar marha-pən məm yermamə kirik kape Yesu, yame Yesu rorkeikei pik, ramkwasig kin əriu. (Kwən a in a, yame apa kupan, ye nipig kape Pasova, rimneiwaiyu mini-pən tuk Yesu mimə, “Yermaru. ?Pa nhagin tukreighaan-pən kin Ik ye kwermi tikmir minə kafam?”)[j] 21 Nipig Pita rimnəm yermamə e kape Yesu, kini raiyoh Yesu mimə, “Yermaru. ?Rhawor ye kwən e?”

22 Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Tukmə Yo yakorkeikei mə in tukramragh əmə mamrirpin meriaji jakrerig-pə min, ik to nakpəh nətərig-pikien tukun. Mərig ik, takaməkeikei mikwasig kin Yo.”[k]

23 Yesu rimini-pən məknakin tuk Pita, kini nəvsaoyen kirik rəvirh-əvirh ye nəməhuak minə mə yermamə a kape Yesu tukripəh nimhəyen. Mərig pəh nien mə Yesu rimini mə tukripəh nimhəyen. Rimini-pən əmə tuk Pita mimə, “Tukmə Yo yakorkeikei mə in tukramragh əmə mamrirpin meriaji jakrerig-pə min, ik to nakpəh nətərig-pikien tukun.”

---

[g] **21:16** Esik 34:2; Mat 2:6; Jon 10:11; Wok 20:28; 1 Pita 5:2-3 [h] **21:17** Jon 13:38
[i] **21:19** Jon 13:36; 2 Pita 1:14 [j] **21:20** Jon rimini nəgkiarien e ye Jon 13:23, 25.
[k] **21:22** Jon 21:19; Mat 4:19; 16:24

24 Yermamə e kape Yesu, in yermamə kɨrikianə əmə yame ramni-ərhav
narɨmnar mɨnə e, kɨni mɨrai-pən narɨmnar mɨnə e ye nəkwəkwə e. Kɨni
kɨtawə kharkun mə nəgkiarien mɨnə e kasəfrakɨs.[l]

Nəgkiarien infamien kape nəkwəkwə e

25 Kɨni Yesu rɨmnor narɨmnar rɨpsaah mɨn. Tukmə narmamə khamə
tukharai fam narɨmnar yame In rɨmnor, nəgkiarien rɨpsaah, tukreriaji
nəkwəkwə rɨpsaah rɨpsaah rɨpsaah. Kwənmhan ye tokrei tanə e to rɨpəh
nəmhenien tuk nətu-pənien nəkwəkwə mɨnə e aikɨn.[m]

---

[l] **21:24** Jon 15:27 [m] **21:25** Jon 20:30

Wok Mɨnə

Wok yamə mɨne Aposol mɨnə kɨmɨsor

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Wok Mɨnə

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Luk rɨmɨrai nəkwəkwə e. Ǝvhuekɨn "Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə a Luk" tuk nɨrkunien mə Luk in pa.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Luk rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi in kɨrik, nhagɨn e Teofilas, yermamə kɨrikianə əmə yame Luk rɨnmher-pən kɨn nəkwəkwə kupan e kamni kɨmə "Luk." Nhag Teofilas, nɨpran rɨmə, "Yermamə yame rorkeikei Kughen." Luk rɨmnher-pən pakw kɨn nəkwəkwə e kɨmi kwən a, mərɨg rɨrkun mə nəmə Gris khapsaah tuksəvheikɨn.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nəkwəkwə e, kɨtawə kasəm mə nəməhuak mɨnə kɨmɨshorpɨn nəgkiarien kape nəmə Isrel mɨne nəmə kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə yame kasorkeikei mə tukharkun nuknei nhatətəyen kape narmamə kape Yesu. Ye nəkwəkwə e, kasəm mə gavman kape Rom, iriə mɨn kɨmɨsərɨg nəgkiarien kape Pol ye nɨkarɨn kape Yesu Kristo.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Nəkwəkwə yame Luk rɨmnəkupan mɨrai, nhagɨn e "Luk" raməvsao kɨn nɨmraghien mɨne nəmhəyen kape Yesu Kristo. Mərɨg Luk rɨmɨrai nəkwəkwə e mamni mɨmə nɨməhuak rɨmnhawor pən iran mɨne mɨrikakun, kɨni tukrhawor pən iran mɨne mhaktə. Nɨpərɨn raməvsao kɨn nəriwəkien kape Pita, kɨni nɨpərɨn raməvsao kɨn nəriwəkien kape Pol. Ye nəkwəkwə e, kɨtawə kasəm mə Luk mɨne Pol kworkeikei mə narmamə m-fam yame Rom ramarmaru irəriə, iriə tukhani nəfrakɨsien ye Yesu.

Kughen rɨmə tukrher-pə kɨn Nanmɨn Rhakə

1 1 Teofilas, kafak yermamə, yɨmnəvsao ta kɨn Yesu ye nəkwəkwə
yame yɨmɨrai ta. Yɨmnəvsao kɨn nəwhagien mɨne norien kafan[a]
2 muə meriaji-pə Kughen rɨvəh In mɨvən apa ye neai. Kwasɨg ikɨn

---

[a] **1:1** Luk 1:3

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

rivən apa ye neai, Nanmin Rhakə rimavən iran, In riwəhsi-pən
nəgkiarien infamien kimi kafan aposol minə yame In rimirpen ta
əriə.[b] 3 Kini mərig, nipig kimoh Yesu khopni, kini ai rimimragh min
ye nimhəyen kafan, kini marə min iriə kafan narmamə minə meriaji
nipig foti. Nipig a, rimnərer ye nimririə nipig ripsaah mamor əpu In
mə tukharkun mə rimamragh əfrakis ye nimhəyen kafan. Iriə kisəm
In, In raməvsao kin narmaruyen kape Kughen.[c] 4 Nipig ramarə hanə
iriə min, In rivəhsi-pən nəgkiarien kirik kimi əriə mimə, "Takhapəh
nisətayen taon e Jerusalem. Masəmir mamawhin Nanmin Rhakə
yame Rimik rimirpen mə tukrivəhsi-pre kimi əmiə, rəmhen kin
yame Yo min yimnəvsao ta kin kimi əmiə.[d] 5 Mərig in ai kupən, Jon
Baptaes rimnor baptaes irəmiə kin nu, kini ripəh norien tu, Kughen
tukror baptaes irəmiə kin Nanmin Rhakə."

Kughen rivəh Yesu mivən ye Rao ye Neai

6 Ye nipig a, aposol minə kimnhauə kirikianə iriə Yesu, misaiyoh
In mhamə, "Yermaru. ?Rinor nipig ai taktəkun mə Ik takor ətawə
tuksarmaru ye tanə kapətawə e Isrel, uə nikam?"[e]
7 Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Rimik pisin əmə In ravəh nehuəyen
tuk nərəhuyen nipig minə a. Mamerkwaig kin tuk əmiə, mor əmiə
mə takhapəh nharkunien.[f] 8 Kini mərig nipig Nanmin Rhakə tukruə
irəmiə, takhavəh nəsaninien, mhani-ərhav nhagik e Jerusalem, mhavən
yerkwanu minə fam ye Judia mine Sameria, mhavən yerkwanu minə fam
ye tanimtanə."[g]
9 Yesu ruini ta, nipig iriə kisarha-pən hanə masəm In, Kughen rivəhsi
ta In kini mivəh in mhaktə mamvən ye neai. Aikin, napuə ruvrig əpis
In. 10 Kasarha-əterik ye napuə, məkneikin, misəm yermamə mir kiraru
neipən kapəriu rhawən kirauə mawərer iriə miriə. 11 Marəni mirəmə,
"Nəmə Galili. ?Rhawor nakasərer məkneikin masarha faktə ye napuə?
Yesu e, Kughen rivəhsi-ta In, mivəh In muavən ye rao ye neai. In
tukrirerig-pə min rəmhen əmə kin yame In rimnhaktə ai taktəkun."[h]

Aposol minə kimnhavəh-si haktə yermamə kirik mə tukrivəh tamhek Judas

12 Aposol minə kisəta ye takwar Olif, misəriwək kəskəh əmə[i], mhareri g
min mhavən Jerusalem.[j] 13 Mhavən Jerusalem, kini misauru-pən ye

---

[b] **1:2** Mak 16:19; Luk 24:49-51 [c] **1:3** Luk 24:36-49; Wok 10:41 [d] **1:4** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Wok 2:33 [e] **1:6** Mat 3:11 [f] **1:7** Mak 13:32 [g] **1:8** Mat 28:19; Luk 24:48 [h] **1:11** Mat 26:64; Luk 21:27 [i] **1:12** Ye nəgkiarien kape nəmə Gris, v. 12 ramni mə, "Kimiseriwak ye nerwakien yame kimneighan kin mə tukeriwak ye nipig kape Sabat." [j] **1:12** Luk 24:50-53

nimə kirik mishaktə mhavən ye kwənmhaan kirik yame kimnasəmir
ikin kupən. Narimnə a: Pita, minə Jon, mine Jemes, mine Andru, mine
Filip, mine Tomas, mine Batalomiu, mine Matiu, mine Jemes, kwajikovə
kape Alfeas, mine Saemon Selot[k], mine Judas, kwajikovə kape Jemes.[l]
14 Iriə nipiraovin tiksin mine Meri, nisin Yesu, mine naorahi Yesu minə
tiksin, iriə kasofugin iriə miriə. Rikiriə kirikianə əmə. Nipig minə fam,
kasəhuak. 15 Nipig tiksin ruauə muavən, narmamə yamə mine kishatətə
ye Yesu kimnhauə kirikianə. Iriə khapsaah kisəmhen kin 120. Aikin,
Pita rərer maməgkiar kimi əriə, mamni mimə, 16 "Kafak narmamə minə,
nəgkiarien kape Kughen tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. Apa
kupən, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kimi King Deved.
King a rimirkun məkupən mini-ərhav mə kwən e Judas tukrikir narmamə
mhavən kharaptərəkin Yesu.[m] Kini nəgkiarien e ruauə ai taktəkun minor
nəfrakisien kin. 17 Apa kupən, Judas in kitawə kirik; mamor wok kape
Kughen kitawə min. 18 Mərig rimnarar meighan-pən kin Yesu, mivəh
mane iran, kini en mivən mivəh nimri nimoptanə kirik kin. Ikin aikin a,
in rimməviə məwhan əteih tipin nisinavin ritərhav. 19 Kini nəmə Jerusalem
kisərig nar a, kishen-pən nhag nimoptanə a mhamə, 'Akeldama.' Ye
nəgkiarien kapəriə nipran ramni mimə 'Nitə.' "

20 Kini Pita rimini min mə, "Ye Ol Sam nəgkiarien kirik ramni mimə,
" 'Pəh kwənmhaan kafan tukraməmir apnapig əmə;
Pəh yermamə kirik tukripəh nəmirien aikin.' *(Sam 69:25)*
"Kini nəgkiarien kirik min ramni məkneikin mimə,
" 'Pəh yarmə kirik tukruə mivəh tamhekin mivəh nehuəyen.' "
(Sam 109:8)

21-22 Kini Pita rini mirpin min mimə, "Ror məkneikin mə tukasəkeikei
mhavəh-si haktə yermamə min kirik yame rimnəm kin nimrin mə Yesu
Yermaru rimamragh min ye nimhəyen kafan mə tukrini-ərhav mə Yesu
In rimnərer min ye nimhəyen kafan. Yermamə a in yermamə kirik yame
rimnaməriwək kimawə min kupən, ye nipig yame Yesu rimnaməriwək
kimawə min. In rimnəm norien minə a ririkakun ye nipig Jon Baptaes
rimnamni-ərhav nəgkiarien, muə meriaji-pə nipig yame Kughen
rimivəhsi-ta Yesu tuk ətawə, mivəh In mhaktə."[n]

23 Kini iriə khani-ərhav nhag yermamə kiraru. Kirik, nhagin e Josef, kamni
kimə Basabas, kini kamni min kimə Jastas. Kirik min nhagin e Matias.
24 Kini iriə misəhuak mhani mhamə, "Kughen, Ik nakirkun rikimawə fam. Ik
takasitu irəmawə mini mə pa e nhagin yermamə mir e Ik nimirpen ta kirik
25 mə in tikrivəh neihuəyen kape aposol yame Judas in rimnəpəh məri-pən

---

[k] **1:13** Selot, nipran rimə, "Yermamə ye kwhen a yame rorkeikei mə tukher ye rhav kin namehuə kape Rom minə apa Jerusalem." [l] **1:13** Mat 10:2-4 [m] **1:16** Əm-ru Sam 41:9.
[n] **1:22** Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

swatuk ahas- in a kwənmhaan atuatuk kafan." 26 Kini kimisəhuak ta, mharai-
pən nhagriu ye kapier kiraru mhawhan, mhamə tukharkun mə pa tukrivəh
neihuəyen a "aposol." Kini nhag Matias rukreikin. Kini iriə kimnhavəhsi-haktə
Matias rəmhen kin aposol. Kini taktəkun ai rinor min aposol iriə fam twelef.

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu-pə

2 1 Kini ai, ye nipig kape nəviginien ehuə kirik kamni kimə
Pentekos,[o] [p] narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə
kirikianə. 2 Məkneikin, kisərig nar kirik rimasi-pən ye napuə rəmhen
kin nimətag ramavən mivən apa imə a kasəmir ikin. 3 Aikin, iriə kisəm
nar kirik rəmhen kin nap raməsiə, məwhai neram nap reiwaiyu irəriə
m-fam.[q] 4 Iriə m-fam, Nanmin kape Kughen rukwar irəriə. Kini mivəhsi-
pən nirkunien kimi əriə kasəgkiar ye nəgkiarien ye tanə pisin pisin.[r]
5 Kini ye nipig a, nəmə Isrel tiksin yame kamhasiai Kughen kimnhasi-pən
ikin minə fam ye tokrei tanə, mhauə misofugin e Jerusalem. 6 Nipig kimisərig
əriə kasəgkiar ye nəgkiarien ye tanə pisin pisin, narmamə khapsaah khauə
misəm kisakur meinai narmamə minə fam kasərig kamhani nəgkiarien
atuatuk kapəriə. 7 Kisakur pik kin nar a mhamə, "!Eh! Narmamə yamə mine
kasəgkiar məkneikin, mərig iriə nəmə Galili əmə. 8 ?Rhawor e kitawə m-fam
kisərig kasəgkiar ye nəgkiarien pisin pisin kapətawə? 9 Kitawə narmamə ikin
pisin pisin. Ikin e taktəkun narmamə Patia, mine narmamə Media, mine
narmamə Elam, mine narmamə Mesopotemia, mine nəmə Judia, mine nəmə
Kapadosia, mine nəmə Pontas, mine nəmə Tarki, 10 mine nəmə Frijia, mine
nəmə Pamfilia, mine nəmə Ijip, mine nəmə Libia ipakə tuk Saerin, minə nəmə
Rom 11 (yame iriə tiksin nəmə Isrel atuatuk, kini tiksin kimnhasi-pən ye
tanimtanə minə misəpəh narəyen kape nar imərіə ikin, mhauə misəhuak kimi
Kughen); mine nəmə Krit, mine nəmə Arebia. !Mərig kitawə m-fam kimisərig
əriə kasəgkiar ye nəgkiarien minə fam kapətawə mamhani norien ehuə minə
yame Kughen ramor kimi ətawə!" 12 Iriə kimisərig kisakur pik kin rukrekin
kapəriə kapə misaiyoh əriə minə kin nipran.
13 Mərig narmamə tiksin kisarh irəriə mhamə, "Nikam. ?Kisapis kin
waen uə?"

Pita rimnhoprai niprai norien e yame Nanmin kape Kughen rivəhsi-pən nəsaninien kimi nəməhuak minə

14 Aikin, Pita rimnərer iriə aposol minə, iriə fam leven. In mokrən ehuə
mini-pən tuk narmamə minə mimə, "Nəmə Isrel, mine kimiə minə fam

---

[o] **2:1** Pentekos in nəviginien ehuə kirik kape nəmə Isrel. In nipig yame kamni vi vi Kughen tuk nəviginien vi kape nəsimien. Kamor Nəviginien Kape Pasova, nipig fifti ai, kini ai kamor nəviginien ehuə a Pentekos. [p] **2:1** Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 [q] **2:3** Mat 3:11
[r] **2:4** Mak 16:17; Wok 4:31; 10:44-46; 19:6

yamə mine nakasarə e Jerusalem, taksətərig huvə kin yo. Pəh yakhoprai-
pre norien minə e kimi əmiə. 15 Narmamə minə a khapəh nisapisien kin
waen, rəmhen kin yame kimiə nakamhani. Ramraan əmə- [pəh nien mə
nipig kape ninimien waen.] 16 Nar yame nakasəm ai taktəkun rəmhen
əmə kin yame profet kape Kughen, nhagin e Joel, rimini ta kupən mimə,
17 " 'Kughen rimini-ta mimə,
"Nipig Kwasig tukruə ipakə, Yo jakher-pre kin Nanmin Kafak tuk
narmamə minə fam.
Kwajikovə kapəmiə minə tukharkun nini-ərhavyen nəgkiarien kafak.
Tamaruə kapəmiə minə mine nəwharu kapəmiə minə
tuksəmrərhav ye nəfrakisien.
18 Jakvəhsi-pən Nanmin Kafak kimi yasitu minə kafak- narman mine
nipiraovin,
pəh tukharkun nini-ərhavyen nəgkiarien kafak.
19 Yo jakor nimtətien tiksin ye napuə mine ye tokrei tanə:
Nitə tukraiyu, nap tukruək, nehenap tukramənah.
20 Mirh tukripis, makuə tukrəwhao rəmhen kin nitə;
kwasig ikin, Nipig Ehuə Pik kape Yermaru tukruə.
21 Ye nipig a, narmamə yamə mine kasokrən kin Yo, Kughen Yermaru,
Yo jakvəh miragh əriə." ' " *(Joel 2:28-32)*

Narmamə khapsaah kimnhani nəfrakisien ye Yesu

22 Kini Pita rimə, "!Kimiə nəmə Isrel! Taksətərig kin nəgkiarien e.
Kimiə nakharkun huvə nimtətien minə pisin pisin yame Yesu rimnor
ye nəsaninien kape Kughen, yame kimiə nimisəm. Narimnar minə e
ramhajoun-pən mə Kughen e In e rimnher-pə kin Yesu ruə. 23 Kughen
rimirkun məkupən mə tukuh In, kərəhu-pən In ye kwermimiə. Kini kimiə
nimnhauh In misərəhu-pən In ye kwermi nəmə has minə, iriə kisəsik-pən
In ye nai kamarkwao kin, mishopni. 24 Mərig Kughen In rimirisin Yesu ye
nəmhəyen kape nimhəyen, mor In rimragh min; meinai nimhəyen ripəh
nəutənien mə to riraptərəkin tim tim Yesu. 25 Rəmhen kin nəgkiarien
kirik yame King Deved rimini kupən. Rimnəgkiar iran mamni mimə,
" 'Nipig minə fam yakaməm Kughen ramarə kimru min.
Nar kirik rirkək tukror yo yakmir.
26 Ror pən, rikik ramagien pik mavəhsi haktə In.
Kini rikik ramərinu meinai yakirkun mə Kughen tukrivəh miragh
niprak.
27 Mərig In ripəh nipəhyen yo mə jakaməmir rerin ye nəkwai nimir.
Ripəh nipəhyen niprak ramətit mapien, mərig in ai Yo, yemə rhakə kafan.
28 In rimnhajoun ta swatuk kin yo;
yame tuk nivənien mamarə huvə, kini mor yo rikik ramagien.
Mərig in ai In ramarə kimru min.' " *(Sam 16:8-11)*

29 Kini Pita rimə, “Yo minə tiksin, jakhoprai-pre nəgkiarien e kimi
əmiə. Kaha kapətawə a, King Deved, ruamhə ta tu, kiminim in. Təwk
iran raməmir imətawə ikin maməmir təvir.[s] 30 In profet kirik kape
Kughen, kini rimirkun mə Kughen rimirpen ta mə kwənərəus kirik
kafan tukruə min yermaru kirik rəmhen kin In.[t] 31 Deved rimnəm nar
a tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. In rimini mə Kristo, yame
Kughen rimini mə tukrher-pə kin, In tukror ramragh min ye nimhəyen,
kini tukripəh nipəhyen nanmin kafan raməmir rerin ye nəkwai nimir,
kini nipran tukrəpəh nimətitien.[u] 32 Kughen rimnor Yesu ramragh min.
Kini kimawə fam yimisəm kin nimrimawə, mamhani-ərhav nar a.
33 Kughen e In Rimni, in rimivəhsi haktə Yesu mə tukrəkwətə ye nikarin,
mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimin, rəmhen kin yame rimirpen ta kupən.
Kini narimnar yame nakasəm mine yame nakasərig, Nanmin Rhakə
ramor kimi ətawə.[v] 34 King Deved in rimipəh nivənien ye neai, mərig in
əmə rimini nəgkiarien e mə,

“ ‘Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mimə,
“Ǝkwətə-pən ye kwermik matuk
35 Meriaji nipig jakor Ik takehuə ye tikmir kafam minə.” ’ ” *(Sam 110:1)*

36 Kini Pita rirpin mimə, “Pəh kitawə nəmə Isrel, tukharkun huvə mə
Yesu e nimisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin In a Kughen rimnor In mə
In Yermaru kapətawə, mine Kristo min.”[w]

37 Pita raməgkiar məkneikin, rikiriə rərhakis. Aikin, kisaiyoh Pita mine
aposol minə mhamə, “Yo minə tiksin ?jakshawor-pən iran mine?”

38 Kini Pita rimini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə taksarar ye nərigien
kapəmiə tuk norien hah kapəmiə, kini misor baptaes ye nhag Yesu
Kristo, misarakikin təvhagə hah, pəh Kughen tukrivəhsi-pre nihuvəyen
a Nanmin Rhakə kimi əmiə. 39 Kughen rimirpen ta əmiə mine kwajikovə
minə kapəmiə, mine mukupmiə minə yamə mine tukpihauə. Nirpenien e
raməmir ye narmamə yamə mine Kughen Yermaru rimnokrən kin əriə.”[x]

40 Kini Pita rimini-ərhav min nəgkiarien ripsaah kimi əriə maməgkiar
skai kimi əriə mimə, “!Takasəkeikei misəta ye nəmə hah yamə mine
kisarə ye tokrei tanə ai taktakun, pəh Kughen tukripəh nivəhsi-preyen
narpinien kimi əmiə!” 41 Kini narmamə yamə mine kimnhani nəfrakisien
iran, kimisor baptaes. Ye nipig a, narmamə rəmhen kin tri taosen
kimnhauə mhakwasig kin narmamə yame minə kishatətə ye Yesu.[y]

Norien kape narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu

42 Nipig minə fam narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kasarə
kirikianə misətərig kin nəvhagien kape aposol minə, mamhavəh Nəviginien

---

[s] **2:29** 1 King 2:10 [t] **2:30** 2 Saml 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 [u] **2:31** Sam 16:10
[v] **2:33** Wok 5:32; 7:55-56 [w] **2:36** Wok 5:30-31 [x] **2:39** Aes 57:19 [y] **2:41** Wok 2:47; 4:4

Rhakə[z], misəhuak. Rikiriə riskai mə tukasəkeikei misor narimnar minə
a.[a] 43 Kini Kughen rivəhsi-pən nehuəyen kimi aposol minə tuk norien
nimtətien ripsaah. Narmamə kisəm kisakur pik kin. 44 Narmamə yamə
mine kishatətə ye Yesu, nipig minə fam kasofugin kirikianə. Iriə fam
rikiriə ragien tuk nəvraiyen kapəriə nautə kimi iriə minə tiksin,[b] 45 rəmhen
kin tukmə yermamə kirik kafan nar kirik rirkək, kini kirik rəvrai kafan
nautə, mivəh mane iran, kini masitu iran. 46 Nipig minə fam iriə kasofugin
ye Nimə Ehuə kape Kughen, rikiriə kirikianə. Kasəvigin ye nəkwai nimə
kapəriə, mamhavəh Nəviginien Rhakə rəmhen kin Yesu rimini. Nipig minə
fam, nərigien kapəriə reiwaiyu, kini masagien, 47 masəgnəgin Kughen.
Kini narmamə kamhani vivi əriə tuk norien kapəriə. Kini nipig minə fam
Kughen ravəh miragh narmamə mamofugin əriə ye kwhen kapəriə.[c]

Yermamə yame nihun raha, rhekimter meriwək

3 1 Nipig kirik, ye nipig kape nəhuakien, ye tri klok yenaiyu, Pita minə
Jon iriu kimiweriwək miravən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen.
2 Yermamə kirik raməmir aikin, nihun rahas rimnor hanə. Nipig minə
fam in minə tiksin kharəh in mamhavən ye kwəruə kape Nimə Ehuə kape
Kughen. Kwəruə a kamni kimə "Rhuvə pik." In ramawə-pən kin mane
kimi narmamə yamə mine kisauru-pən ye nəkwai nimə. 3 Nipig in rəm
Pita mine Jon kaweriwək miravən mə tukwauru-pən ye nəkwai nimə, in
rimnaiyoh əriu kin mane. 4 Aikin, Pita mine Jon kwarha-pən mwəm kwən
a. Kini Pita rini-pən tuk kwən a mimə, "Arha-pə atuatuk məm əmru."[d]
5 In rarha-pən məm əriu, rikin rəsik mə tikrivəh mane kirik.

6 Mərig Pita rini-pən tukun mimə, "Yo, kafak mane[e] rirkək. Mərig
nar kirik yame yo yakavəh, jakvəhsi-pre kimik. Ye nhag Yesu Kristo,
yemə Nasaret, yakamni-pre tuk ik mə takhekimter məriwək."[f] 7 Kini Pita
rivəh kwermin matuk, masitu iran mə tukrərer, taktəkun əmə nihun
mir kirahuvə. 8 Riviə haktə, məriwək mamavən. Mamkwasig kin əriu,
irisir mirhauru-pən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. In rimnəriwək,
mavihaktə-vihaktə, maməgnəgin Kughen. 9 Kini narmamə fam kisəm
kwən a rameriwək, maməgnəgin Kughen, 10 kharkun mə kwən ai nipig
m-fam ramawə kin mane ye kwəruə ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kisakur
pik tuk kwən a.

11 Kwən a ramrəh tim tim hanə kwermi Pita mine Jon, narmamə
kimisəm, kisakur pik kin, misaiyu mhauə a karharer ikin, ye kwənmhaan

---

[z] **2:42** Nəviginien Rhakə, uə Lodsapa: Nipig Yesu raməvigin infamien iriə kafan narmamə minə, In mini-pən tuk əriə mə tukhawəh nəvgininien məknakin, rikiriə tukraməsik In. [a] **2:42** Wok 20:7 [b] **2:44** Wok 4:32-35 [c] **2:47** Wok 6:7; 11:21 [d] **3:4** Wok 14:9
[e] **3:6** Pita rimə, "Silva mine gol rirkək tuk yo," mərig nipran rimə, "Kafak mane rirkək."
[f] **3:6** Wok 4:10; 16:18

kirik kamni kimə Vranda kape King Solomon. 12 Kini Pita rəm narmamə
minə a, mini-pən tuk əriə mimə, “Nəmə Isrel. ?Rhawor naksakur pik
kin nar e? ?Rhawor naksətamə pik irəmru? ?Kimiə nakhamə ta kimru
yerpirig kini mirarkun nor-huvəyen yermamə e raməriwək ye nəsaninien
əmə kapəmru uə? !Nikam! 13 Kughen kape kaha minə tu, Ebraham mine
Aesak mine Jekob, In a rimnor nar e. In pisin əmə rimivəh-si haktə yor
atuə kin kafan e Yesu. In e Yesu əmə e nimnhavəhsi-pən In rərer ye nimri
namasur minə kape gavman. Ye nipig ai, Paelat rimnamni pawk mə
tukririsin In, mərig nimisəkeikei kimi Paelat mə tukhopni In.[g] [h]
14 Nakwənhaukrekin-pən nimetaimiə kimi Yesu e yame ratuatuk
mamərhakə, kini misaiyoh Paelat mə tukririsin əmə yermamə kirik
yame ramhopni yermamə. 15 Ye nərigien a, kimiə nimishopni yermamə
a in nuknei nimraghien. Mərig kwasig ikin, Kughen rimnor In rimragh
min. Kini kimawə yimisəm mamhani-ərhav mhamə nar a in nəfrakisien.
16 Kwən e kimiə nakasəm mharkun in, in rinəsanin meinai kimawə
yakshatətə ye Yesu. In nəsaninien kape Yesu, mine nhatətəyen yame
Kughen rimivəhsi-pə kimi əmawə yame rimnor huvə yermamə e, kimiə
nakasəm.
17 “Yo minə tiksin, yakirkun mə nimisor narimnar minə e kimiə
namehuə kapəmiə minə ye nətəwaoyen kapəmiə.[i] 18 Ror pən, nəgkiarien
yame Kughen rimini kupən, ruauə minor nəfrakisien kin. Nəgkiarien
kape profet kafan minə kupən rimini ta mimə kafan Kristo tukraməkeikei
mamərig nəmhəyen. 19 !Eh! Kimiə takasəkeikei misarar ye nərigien
kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə. Kini mhakwasig kin Kughen, pəh In
tukrivəhsi ta narpinien kape təvhagə hah kapəmiə kini mətu-pən əmiə
imei napisien.[j] 20 Kini In tukrher-pə min kin Kristo tukrirerig-pə min,
yame Kughen rimirpen ta kupən. Yakamni Kristo e, Yesu. 21 Mərig Yesu
tukraməmir ye neai meriaji nipig yame Kughen tukror huvə narimnar
fam rəmhen kin yame Kughen rimini ta tuk profet rhakə kafan minə
kupən, 22 meinai Moses rimini mimə,

> “ ‘Kughen Yermaru tukrivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen
> kin yo. Profet a in kimiə kirik; takasəkeikei masətərig huvə kin
> nəgkiarien kafan misor nəkwan. 23 Narmamə yamə mine khapəh
> nisətərigien kin nəgkiarien kafan, Kughen tukror narpinien ehuə
> kimi əriə.’ ” *(Dut 18:15-16)*

24 Kini Pita rirpin nəgkiarien mimə, “Kini profet minə min tiksin
kimnhani min nəgkiarien a. Ririkakun ye Profet Samuel, muə meriaji-
pə ai taktəkun. Mərig iriə kasəgkiar kin narimnar minə ai taktəkun.

---

[g] **3:13** Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 13: “nimnhani-pən hah in tuk Paelat.” [h] **3:13** Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Wok 2:23 [i] **3:17** Luk 23:34; 1 Tim 1:13 [j] **3:19** Wok 2:38

25 Nirpenien yame Kughen rimini kupən tuk profet kafan minə, promes
a kapəmiə. Kimiə naksəmir ye promes yame Kughen rimini ta tuk kaha
minə kapəmiə kupən. Nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi
Ebraham mimə,

" 'Kwənərəus kafam tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə fam ye
taniimtanə.' *(Jen 22:18)*

26 "Rəri-pən nəgkiarien a, Kughen rimnher-pə kin Yesu, yor atuə kin
kafan, kimi əmiə tuk nivəhsi-preyen nihuvəyen kimi əmiə məkupən,
mimə taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah."[k]

4 1 Pita mine Jon kawəgkiar hanə kimi narmamə, kini pris minə,
mine yamehuə kape mobael yamə mine kasarha tuk Nimə ehuə
kape Kughen, mine Sadusi minə, khauə mhatərhav-pə. 2 Iriə, niemha rhai
pik əriə meinai iriu kimiraniərhav-pən tuk narmamə mə Yesu rimamhə
mimragh min mor swatuk mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta
tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə. 3 Məkneikin, kharaptərəkin
əriu, mərig rinenaiyu ta, kini kharəhsi-pən əriu ye kalabus mhamə
tikəni rikwamer kin tuksəm əpu əriu. 4 Kini mərig, narmamə khapsaah
kisərig nəgkiarien kapəriu, mamhani nəfrakisien iran. Nəməhuak minə
kimnhapsaah, iriə fam rapita faef taosen.[l]

Pita mine Jon kawərer ye nimri kaonsel

5 Kəni rikwamer kin, namehuə minə kape nəmə Isrel, mine nəwharu
minə kapəriə minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, kimisofugin
apa Jerusalem. 6 Misofugin iriə hae pris kapəriə, nhagin a Anas, mine
Kaeafas, mine Jon, mine Aleksandra, mine narmamə tiksin yame iriə
kwənərəus kape hae pris. 7 Misor Pita mine Jon kawərer ye nimririə,
misaiyoh əriu mhamə, "?Nakaravəh nhag pa e mawor huvə yermamə e
kin?"

8 Aikin, Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən ye Pita. Kini Pita rini-pən tuk əriə
mimə, "Namehuə kape nəmə Isrel, mine nəhuaru minə, 9 tukmə ror kimiə
naksarkut mə taksarhakin-pə ru irəmru mə kwən yame nihun rimnahas
rimivəh hiə nihuvəyen- mə yimiwhawor-pən iran mine mawor huvə
nihun. 10 Kini kimiə nəmə Isrel minə fam takasəkeikei mharkun mə kwən
e yame nihun ruahuvə ta, ramərer əkupən irəmiə ye nəsaninien əmə ye
nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret. In e Yesu yame kimiə nimisəsik-pən In
ye nai kamarkwao kin. In rimhə, mərig Kughen rimivəh miragh min In.[m]
11 Yesu a In a Nəkwəkwə kape Kughen rimini ta mimə,

" 'Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir
məkupən.' *(Sam 118:22)*

---

[k] **3:26** Wok 13:46 [l] **4:4** Wok 2:41 [m] **4:10** Wok 3:6,13-16

12 “Kini yermamə kirik rirkək ye tokrei tanə e yame rirkun nivəh-
miraghien ətawə, meinai Kughen tukraməkeikei mivəh miragh ətawə ye
nhag Yesu Kristo pisin əmə.”[n]
13 Narmamə kape kaonsel minə kimisəm mə Pita mine Jon yermamə
apnapig mir əmə, kimirapəh niwor-pawk-ien skul, mərig kimiwətgha kin
nəgkiarien. Kini iriə kisakur kin nirkunien kapəriu, kini mharkun mə iriu
kimiwəriwak irisir Yesu. 14 Kini iriə to khapəh nhaniyen nar kirik mərig
in ai kimisəm yermamə a yame nihun ruahuvə ta, ramərer ye nimririə.
15 Kini iriə khani-pən tuk ərisir mhamə irisir tukrhap a ye kwənmhaan
kape kaonsel pəh iriə əmə tuksəgkiar. 16 Kini iriə kimnhani tuk əriə minə
mhamə, “?Tukshawor nar mir a? Nəmə Jerusalem kwənharkun ta norien
a nar mir a kimiwor ye kwən a. In rehuə pik; kitawə to khapəh nhaniyen
mə neikuəyen. 17 Pəh khani-əhu nəvsaoyen kin, kini misor kwirig kimi
nar mir a mə tukripəh nirini-minien nhag Yesu.”
18 Kini ai, narmamə kape kaonsel minə kisokrən kin Pita mine Jon mə
tukravən min imə. Kini mhani-əhu əriu mə tukripəh min niraniyen nhag
Yesu, mine niwhajounien narmamə kin.[o]
19 Kini iriu krəni-pən tuk əriə mirəmə, “Nikam. Kimiə taksəkir mə
ratuatuk ye nimri Kughen mə jakwor nəkwai Kughen, uə mə jakwor
nəkwaimiə.[p] 20 Mərig kimru jakrapəh niwapnapigien. Kimru jakawəkeikei
mirəni-ərhav narimnar a yame kimru yimiwəm ye nimrimru, mine yame
yimwərig kin nimətirgimru.”
21 Kini kaonsel rimini-pən min tuk Pita mine Jon mə iriə tukhavəhsi-
pən narpinien kirik kimi əriu tukmə iriu kawəkeikei mə tukarani-ərhav
Yesu kimi narmamə; kini tuksher yerhav kin əriu. Kimisher yerhav kin
əriu meinai kwəseinein mə tukshawor əriu. Kimnharkun mə narmamə
apnapig minə rikiriə tukrimhə tukmə iriə khavəhsi-pən narpinien
kimi əriu, meinai narmamə fam khavəh-si haktə Kughen tuk nimtətien
yame rimnor 22 ye kwən a yame nihun rahas rimnor hanə meriaji-pə
aitaktəkun, kini kafan newk rinapita ta foti.

Nəhuakien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

23 Kaonsel a rher-yerhav kin Pita mine Jon kiravən, taktəkun əmə
iriu kirarerig-pən min tuk kapəriu narmamə minə. Kini mawəvsao kin
nəgkiarien kape jif pris minə mine nəhuaru minə kimi əriə. 24 Kini iriə
kisərig nəgkiarien a, iriə m-fam khauə kirikianə misəhuak kimi Kughen
mhani mhamə, “Kughen. Ik nimnor neai mine nimoptanə mine tahik,
mine narimnar minə fam yame kasəmir ye tokrei tanə.[q] 25 Kini kaha
kapəmawə a Deved, yor atuə kin kafam, rimini-ərhav nəgkiarien e ye
Nanmin Kafam mimə,

---

[n] **4:12** Mat 1:21 [o] **4:18** Wok 5:28 [p] **4:19** Wok 5:29 [q] **4:24** Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6

" '?Rhawor nəmə tanimtanə minə niehmaa ramhai əriə?
?Rhawor narmamə minə a kamharai mhun mə tuksor nahasien
minə e? Kamharai mhun təkun əmə nəgkiarien.
26 Namehuə kape tokrei tanə kasor apnəpenə tuk nuhyen,
mine namehuə minə khauə misofugin mamhani hah Kughen
kini mamhani hah min Kristo yame In rimirpen In.' " *(Sam 2:1-2)*
27 Kini iriə mhamə, "Kughen, nəgkiarien e nəfrakis. Herod mine
Ponjes Paelat mine nəmə Isrel, kimisofugin iriə nəmə tanə pisin pisin
minə, mharai mhun nəgkiarien mə tukshopni Yesu, yame In kafam yor
atuatuk yame nimirpen.[r] 28 Kimnharai mhun nəgkiarien rəri-pən atuatuk
əmə kafam nəgkiarien yame Ik nimini ta ye nəsaninien mine nirkunien
kafam kupən.[s] 29 Mərig Kughen, taktəkun ai, takaməkeikei mamərig
nəgkiarien skai yame kamhani-pə tuk əmawə. Kimawə yor atuə kin
kafam minə. Takaməkeikei masitu irəmawə mə kimawə jakhani-ərhav
nəgkiarien kafam. Mə kimawə jaksətgah kin nini-ərhavyen nəgkiarien
kafam.[t] 30 Takaməkeikei mərav-pə mhajoun nəsaninien kafam, mor huvə
narmamə yamə mine kamhamhə, kini mor nimtətien pisin pisin ye nhag
Yesu yame In kafam yor atuatuk."
31 Kimisəhuak ta, nimə yame kimnasəmir ikin rikiu-kiu. Kini Nanmin
Rhakə reiwaiyu-pən irəriə m-fam. Kasətgha tuk nini-ərhav-yen nəgkiarien
kape Kughen.

Norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

32 Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, rikiriə kirikianə
əmə. Yermamə kirik to ripəh niniyen mə, "Nar e kafak." Tukmə nautə
kirik, kapəriə m-fam.[u] 33 Nəgkiarien kape aposol minə, nanmin aikin.
Kini iriə kimnhani-ərhav mhamə, "Yesu in Yermaru kapətawə. In
rimimragh min ye nimhəyen kafan." Kini Kughen rivəhsi-pən nihuvəyen
kimi əriə. 34 Yermamə rirkək ye kwhen kapəriə yame kafan nautə rirkək,
meinai narmamə yamə mine kapəriə aikin nimoptanə, uə kapəriə
aikin nimə, kasəvrai mamhavəh mane iran,[v] 35 mhauə, mhavəhsi-pən
kimi aposol minə. Kwasig ikin, aposol minə kisəwhai-pən mane a kimi
narmamə m-fam yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, yamə mine
kapəriə nar kirik rirkək.
36 Kini kwən kirik, nhagin e Josef, in kwənərəus kape Livae, in
rimnarha apa tanə kirik kamni kimə Saepras. Aposol minə kimishen-
pən min nhagin kirik mhamə, "Banabas." (Nipran rimə, "Yermamə kape
nəgkiar-vi-vi-yen.") 37 Kwən a rimnəvrai kafan nimoptanə, mivəh mane
iran, muə mivəhsi-pən kimi aposol minə.

---

[r] **4:27** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Wok 3:13 [s] **4:28** Wok 2:23 [t] **4:29** Efes 6:19
[u] **4:32** Wok 2:44 [v] **4:34** Wok 2:45

Ananaes mine Safaera

5 1 Kwən kirik, Ananaes iriu kafan piahwaru, Safaera, iriu min
kimiwor salem kin kapəriu nimoptanə. 2 Kwən a rimivəh nipar mane
muə mivəhsi-pən kimi aposol minə. Merkwaig kin nipərin mimə kafan.
Kini kafan piahwaru rimirkun.[w]
3 Kini Pita rini-pən tukun mimə, "Ananaes. ?Nakhawor mameighan
kin yarmhə e Setan raurə yerkim, kini ik mameikuə ye Nanmin Rhakə,
mamraptərəkin nipar mane yame nimivəh ye nimoptanə a?[x] 4 Kwasig ikin
nipior salem kin nimoptanə a, kafam pisin əmə. Kini nipig nimnor salem
kin, mane iran raməmir əmə ye kwermim. ?Mərig rhawor nakameikuə
məkneikin? Pa rimə nakameikuə ye yermamə, mərig nakameikuə ye
Kughen."
5 Kini Ananaes rərig nəgkiarien a, taktəkun əmə risi-faktə meiwaiyu
mowhan mimhə əgkəp. Kini narmamə kisərig, kisakur pik kin. 6 Kini
nitamaruə minə tiksin khauə, mhauvrig əpis nipran, mharəh, mhatərhav,
mhanim.
7 Kini aoa kisisər ruə mivən, Safaera, piahwaru kape kwən ai, ruə imə.
Mipəh nirkunien mə kafan yerman ruamhə ta. 8 Kini Pita raiyoh-pən in
mimə, "Takni-pə tuk yo mə, ?mane hanə əme e in e yame nimiravəh ye
nimoptanə uə?" Kini pian a rini-pən tukun mimə, "Ƒhə. Mane hanəmei
en."
9 Kini Pita rini-pən tukun mimə, "?Rhawor nakawor məknenkin?
!Kimiru nimirəmə takwəvi niehmaa kape Kughen! ?Nakamərig narmamə
kasəriwək mamhauə ye kwəruə? Iriə kwənhanim ta kafam yerman. !Kini
iriə tukharəh min ik mhavən mhanim ik!"
10 Taktəkun əmə min, risi-faktə meiwaiyu mowhan a ye nihu
Pita mimhə. Nitamaruə minə a khauə imə, misəm mə ruamhə min,
kharəh mhatərhav mhavən, mhanim-pən min ye nikar yerman kafan.
11 Nəməhuak minə mine narmamə min tiksin kisərig nəvsaoyen a, khagin
pik.

Aposol minə kasor nimtətien minə

12 Kini, aposol minə kimisor nimtətien ripsaah ye nimri narmamə.
Nipig minə fam narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu
kimisofugin apa kwənmhaan kirik apa ye Nimə Ehuə kape Kughen,
kamni kimə, "Vranda kape King Solomon."[y] 13 Narmamə yamə mine
khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kamhasiai pawk əriə mərig
kamhagin kin nisofugin-pənien tuk əriə. 14 Kamhagin, mərig nipig m-fam,
narman mine nipiraovin khapsaah khauə mamhani nəfrakisien ye Yesu.

---

[w] **5:2** Wok 2:45 [x] **5:3** Jon 13:2 [y] **5:12** Wok 2:43; 14:3

15 Aposol minə kimisor nimtətien ripsaah. Narmamə khapik kapəriə
narmamə yamə mine kamhamhə, mamhauə. Kini misərəhu-pən əriə ye
təvheitə kapəriə ye nikar swatuk mhapəh mhamə tukmə Pita rukrao ye
swatuk, nanmin tukrirəh-pikin əriə tiksin, kisəsanin. 16 Kini narmamə
khapsaah min yerkwanu minə ipakə tuk Jerusalem, kimnhapik narmamə
yamə mine kamhamhə, mine yamə mine nanmin has raməmir irəriə,
mhapik əriə mhauə, kini aposol minə kisor huvə əriə.

Namehuə minə khavəhsi-pən aposol minə ye kalabus

17 Kini hae pris mine in minə tiksin ye kwhen kape "Sadusi" kimisor
timət kimi aposol minə. 18 Misarar mharaptərəkin aposol minə, mharəhsi-
pən əriə ye kalabus. 19 Kini yenaiyu, agelo kirik kape Kughen ruə məhitə
ye kwəruə ye kalabus, mikir əriə mhatərhav.[z] 20 Mini-pən tuk əriə mimə,
"Kimiə takhavən apa Nimə Ehuə kape Kughen, misəvsao kin nimraghien
rerin kimi narmamə."
21 Aikin, aposol minə kisor nəkwan. Yenpig-enpig əgkəp, khavən apa ye
Nimə Ehuə kape Kughen, misəwhag kimi narmamə.

Kimisərip aposol minə ye kot

Kini hae pris mine in minə tiksin kisokrən kin nəwharu minə kape
nəmə Isrel, khauə misofugin misəkwətə ye kaonsel kape nəmə Isrel. Kini
misher nəgkiarien rivən apa kalabus mə tukher-pə kin aposol minə mə
tukhauə misərer ye nimririə. 22 Mərig nipig mobael minə kimnhavən
apa ye kalabus, misəm mə aposol minə kwənharkək. Kharerig mhauə ye
kaonsel, mamhani-əsah pən iran tuk əriə, mhamə, 23 "Yimnhavən apa ye
kalabus, misəm yakhamə tapig rətapig tim tim. Kini mobael minə kape
kalabus kasarha huvə tukun. Mərig nipig yimisəhitə, misəm yermamə
rirkək a imə." 24 Yamehuə kape mobael minə kape Nimə Ehuə kape
Kughen, mine jif pris, kisərig nəgkiarien a, rukreikin kapəriə kapə, khani-
pən tuk əriə mhamə, "?Naha nhagin tukruə min?"
25 Kini yermamə kirik ritərhav-pə, mini-pən tuk əriə mimə, "!Eh!
!Narmamə minə e nimnhapik-pən əriə ye kalabus, kwənhavən ta
apa ye Nimə Ehuə kape Kughen; masəvhag kimi narmamə apaikin!"
26 Məkneikin, yamehuə kape mobael minə rimikir kafan narmamə minə,
mhavən mhapik aposol minə mhauə. Mərig kimnhapəh nisəukəkinien
əriə, meinai khamə ta tukmə kisəukəkin əriə, narmamə apnapig kisəsik
əriə kin kapier apig.
27 Kimnhapik aposol minə, mhavən imə, mhani-pən mə tuksərer
ye nimri kaonsel. Kini hae pris rimnaiyoh əriə mimə, 28 "?Rhawor?
Yakwənhani-pre ta mhamə takhapəh nhaniyen nhag kwən a Yesu. ?Mərig

---

[z] **5:19** Wok 12:7-10

rhawor e kimiə naksor nəgkiarien kapəmiə rehuə e Jerusalem? Kini kimiə naksor narmamə kamhani mhamə kimawə yimishopni Yesu."[a]

29 Aikin, Pita mine aposol minə khamə, "Kimawə jakasəkeikei misor nəkwai Kughen. Kimawə yakhapəh nisorien nəkwai yermamə.[b] 30 Kimiə nakwəsəsik-pən ta Yesu ye nai kamarkwao kin mishopni. Mərig Kughen kape kaha minə tu rimnor In rimragh min. 31 Kini Kughen rimivəhsi-haktə In ramkwətə ye nikarin matuk. Mə In Yemehuə, In Kristo kapətawə. Kughen rimnor məknakin mə tukror swatuk mə kitawə nəmə Isrel tukharkun nisararien ye nərigien kapətawə tuk təvhagə hah, kini In tukrirəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapətawə.[c] 32 Yakamhani-ərhav nar a yame yiməsəm, mine Nanmin Rhakə yame Kughen rivəhsi-pə ta kimi narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen."

33 Narmamə kape kaonsel minə kisərig nəgkiarien a, nəgkiarien a raməvi pik niemhaa kapəriə, kini khamə aposol minə tukasəkeikei mhamhə. 34 Kini iriə kirik, nhagin e Gamaliel, in Farisi kirik, in yemhajoun kirik kape Loa kape Moses, yame narmamə kamhasiai in, ramərer ye nimri kaonsel, mini-pən tuk mobael minə mimə, "Takhapik ta aposol minə mhatərhav." 35 Kini mini-pən tuk kaonsel mimə, "Kafak narmamə minə. Pəh kisərig huvə mə tukshawor-pən iran mine narimnə a. 36 Pəh nien mə tu əgkap e, kwən e Tudas rimnarar, mamni-ərhav mimə in yamehuə kirik. Narmamə tiksin rəmhen kin fo handred kimnhakwasig kin in. Mərig kimnhopni in, kəko rik rik kafan narmamə minə. Kwhen kafan ruirkək ta.[d] 37 Kwasig, Judas, yemə Galili, ritərhav-pə ye nipig gavman rimnaməvheikin narmamə minə. In min ravi narmamə kamhakwasig kin. Mərig kimnhopni min in, kəko rik rik kafan narmamə minə. 38 In e ye nirkunien kafak: Pəh khapəh narmamə minə e. Mharisin əriə khatərhav. Nar a kasor, to kape yermamə əmə, tukrirkək. 39 Mərig tukmə rimasi-pən ye Kughen, keinein nini-əhuyen. Tukmə khani-əhu, tuksəm əmə mə kitawə Kughen kasotgoh." Narmamə kape kaonsel minə kisərig, kiseighan kin kafan nəgkiarien.

40 Kini kisokrən kin aposol minə khauə min imə. Khani-pən tuk mobael minə mə tuksərkis-ərkis əriə. Misəgkiar-pən skai kimi əriə mhamə tukhapəh nhani-min-ien nhag Yesu. Misher yerhav kin əriə.[e]

41 Khatərhav ye kaonsel, aposol minə rikiriə ragien maməsik mə nar huvə kirik mə Kughen rimnəm-pən əriə mə iriə kisəmhen mə tuksərig nəmhəyen tuk nhaniyen nhag Yesu.[f] 42 Nipig minə fam, khavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine nimə apnapig minə, masəvhag kimi narmamə, mhani-ərhav Nəgkiarien Huvə, mhamə Yesu In Kristo yame Kughen rimirpen.

---

[a] **5:28** Mat 27:25 [b] **5:29** Wok 4:19 [c] **5:31** Wok 2:33-34; Efes 1:20; Hib 2:10; 12:2
[d] **5:36** Wok 21:38 [e] **5:40** Wok 4:18 [f] **5:41** Mat 5:10-12; 1 Pita 4:13

Kimnhavəh-si haktə dikon seven mə tuksasitu ye nəməhuak minə

6 1 Kini ai, narmamə kape Yesu minə kamhapsaah. Iriə tiksin
kwənərəus kape Isrel yamə mine kimnhasi-pən ye tanə pisin pisin;
mərig iriə tiksin, kwənərəus kape Isrel yamə mine kasarə rerin Isrel.
Kini yamə mine khasi-pən ye kantri pisin pisin minə kimnhani nikar
yamə mine kasarə rerin apa Isrel, mhamə, "Nipig fam, nipig kaməwhai
mane mine nəviginien, kipəh nisarha-huvəyen tuk nipiəwharu kapəmawə
yamə mine khamhə-tan kin əriə."[g] 2 Ror pən, aposol minə twelef
kimisokrən kin narmamə kape Yesu minə khauə kirikianə, mhani-pən
tuk əriə mhamə, "Kitawə minə tiksin. Ripəh nəmhenien mə jaksəpəh
nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhauə misowhai əmə narimnar[h].
3 Rhuvə mə takshajoun narmamə seven irəmiə yamə mine Nanmin Rhakə
rukwar irəriə, kini nirkunien kapəriə rehuə. Pəh kimawə jakhavəh-
si haktə əriə tukasarha huvə tuk nar a; 4 kini pəh kimawə jakharkun
nəhuakien mine nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen."
5 Kisərig nəgkiarien a aposol minə khani, rikiriə ragien. Kimishajoun
Steven, kwən kirik yame kafan nhatətəyen rehuə, kini Nanmin Rhakə
rukwar iran. Mishajoun min Filip, mine Prokoras, mine Nikano, mine
Timon, mine Pamenas, mine Nikolas, yemə Antiok kirik, yame rimnəpəh
narəyen kape nəmə iman ikin, muə mikwasig kin nəhuakien kape nəmə
Isrel. 6 Kini iriə khakir nəmə minə a iriə seven, mhauə misərer ye nimri
aposol minə. Kini aposol minə kasərəhu-pən kwermiriə ye kapərhia kapə,
misəhuak-pən irəriə.
7 Kini narmamə kape Yesu kimnhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen
kimi narmamə, kini narmamə kape Yesu e Jerusalem kimnhapsaah. Ye
nəmə minə a, pris minə khapsaah kimishatətə ye Yesu.[i]

Nəmə Isrel tiksin kimnharəh dikon a Steven mhavən ye kaonsel

8 Kini Steven, in kwən kirik yame Kughen rivəhsi-pən nəsaninien mine
nihuvəyen kimin, kini in ramor pik nimtətien ye nimri narmamə. 9 Mərig
nəmə Isrel tiksin kape nukwao kirik kamni kimə "Friman," kasəməkin
Steven. Iriə a nəmə Saerin mine nəmə Aleksandra, mine nəmə Silisia
mine nəmə Tarki, kimnhauə misotgoh kimi Steven. 10 Mərig Nanmin
Rhakə rivəhsi-pən nirkunien kimi Steven. Nipig in rəgkiar, iriə to khapəh
nisapitayen in.[j]
11 Kasəməkin in, mhavən misərok narmamə tiksin mhamə tukseikuə
iran, mhamə iriə kimisərig kwən a raməgkiar has pən kimi Moses

---

[g] **6:1** Wok 4:35 [h] **6:2** Nəwhaiyen narimnar in wok kape dikon. Ye japta e, niməhuak rimivəh-si haktə dikon kupan minə iriə m-fam seven. [i] **6:7** Wok 2:41; 16:5
[j] **6:10** Luk 21:15

mine Kughen. 12 Kini nəgkiarien kapəriə rimnor narmamə minə aikin,
mine nəhuaru minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kisəməkin
min Steven. Kimnhavən mharaptərəkin in. Mharəh mhauə misərer
ye nimri kaonsel. 13 Mhakir min narmamə tiksin mhauə mə tukhani
nəgkiarien eikuə ye Steven. Iriə kimnhani mhamə, "Nipig minə m-fam
kwən e ramni hah Nimə Ehuə kape Kughen mine Loa kape Moses.
14 Yimisərig min ramni mimə, 'Yesu e, yemə Nasaret, tukratmətəg-
ətəg Nimə Ehuə kape Kughen, kini mukreikin narəyen yame Moses
rimnərəhu kimi ətawə apa kupən.' "
15 Kamhani hah Steven, iriə fam yamə mine kasəkwətə ye kaonsel
kimisarha-pən misəm Steven meinai nimrin rukreikin məmhen kin
nimri agelo.

Steven rhorpin nəgkiarien kape tikmir minə kafan

7 1 Kini ai, hae pris raiyoh-pən Steven mimə, "?Rhawor?
?Nəgkiarien e nəfrakisien?"
2 Kini Steven rini-pən mimə, "Tatə minə, mine yo minə tiksin,
sətərig kin yo. Kughen yame yerpirig In rimauə tuk kaha kapətawə
Ebraham. Aikin, Ebraham rimipəh nivən-hanəyen marə apa ye tanə
a Haran; mərig in ramarə hanə ye tanə apa Mesopotemia. 3 Kini
Kughen rini-pən tukun mimə, 'Takapta ye kafam narmamə minə mine
rukwanu kafam, mivən apa ye kwənmhan kirik yame Yo jakhajoun
kin ik.' *(Jen 12:1)* 4 Məkneikin, Ebraham rəta apa Koldia
mivən marə apa Haran. Nipig ramarə aikin a, kini rimni rimhə, kini
Kughen rikir in muə ye tanə e kitawə kisarə ikin mhauə miseriaji-
pə ai taktəkun.[k] 5 Ebraham rimauə aikin, mərig Kughen ripəh hanə
nəraiyen nimoptanə kirik kimin. Kafan nimoptanə rirkək pawk, mərig
Kughen rimini ta mə tukripiaməkeikei mivəhsi-pən fam nimoptanə
e kimin. Kini rimə, 'Nimoptanə fam e kafam mine kape kwənərəus
kafam.' Mərig ye nipig a, Ebraham, tini rirkək.[l] 6 Nəgkiarien yame
Kughen rimini-pən tukun rimini mimə, 'Mərig kwənərəus kafam minə
tukhavən misarə ye tanə pisin. Iriə yor atuə kin əmə kape nəmə ye
tanə a. Tuksərik mitə əriə mhavən miseriaji newk fo handred. 7 Mərig
Yo, jakor narpinien kimi nəmə kasərik mitə əriə. Kini ai, kwənərəus
kafam minə tuksəta ye tanə a, mhareri g mhauə eikin e, misəhuak
kimi Yo.' *(Jen 15:13,14)*"
8 Kini Steven rirpin nəgkiarien mimə, "Kughen rimirpen Ebraham
mimə In tukrarha huvə tuk əriə. Kini mini-pən tukun mə tukrəsig-pən
nipikwarien, ror nimtətien kin mə iriə narmamə kape Kughen. Ror
pən, nipig Ebraham rirəh kwajikovə kafan Aesak, kini ye nipig yame

---

[k] **7:4** Jen 11:31–12:5 [l] **7:5** Jen 12:7; 15:18; 17:8

ror eit kin, rəsig-pən. Kwasig ikin, Jekob rəsig-pən kwajikovə kafan minə, iriə fam twelef yamə mine iriə kaha kapətawə.”[m]

Steven ramni hah nəmə Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Josef, mərig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

9 Kini Steven rirpin mimə, “Kaha tu minə kapətawə kimisəməkin
naorahiriə e Josef, miseighan-pən kin in kimi nəmə Ijip mə tukror atuə
kin kape nəmə Ijip. Mərig Kughen rimnarha huvə tukun,[n] 10 kini mivəh
miragh in ye narə-ororien kafan. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimin.
Nipig Josef rərer ye nimri yermaru kape nəmə Ijip, yermaru a rorkeikei
in, mivəhsi-haktə in mimə in yamehuə kirik. Mə tukramarha huvə tuk
nəmə Ijip mine nautə kafan.[o] 11 Nipig a, sweiwei ramuh nəmə Ijip mine
Kenan. Kaha kapətawə minə, nəriə nəviginien rimirkək, kasərig raha.[p]
12 Kini mərig rimriə Jekob rərig mə nəviginien apa Ijip, kini rher-pən kin
kaha kapətawə minə khavən aikin, in e nirikakunien kapəriə kimnhavən
Ijip. 13 Kini, kwasig ikin, iriə khavən min, Josef rəsik əpu in kimi piauni
minə. Kini yermaru kape nəmə Ijip rəm rirkun kwənərəus kape Josef.[q]
14 Kini Josef rher-pən nəgkiarien kimi rimni Jekob mine kafan minə
tiksin tukhauə misarə iriə min. Iriə fam seventi faef.[r] 15 Məkneikin Jekob
rəsok pihiu mivən apa Ijip. Kasarə mamhavən, in mine kaha kapətawə
minə kimnhamhə aikin.[s] 16 Kwasig ikin, kimirəh nikikririə kirerig
khavən apa Sekem, kərəhu-pən əriə ye nəpag kapier yame Ebraham
ruivəh-ta nimrin tuk kwənərəus kape kwən a Hamor.”[t]

Steven ramni hah nəmə Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Moses, mərig kaha tu minə kape nəmə Isrel kimisəpəh in

17 Kini Steven rarar mini min mimə, “Kimisarə mamhavən, ruə ye nipig
yame nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebraham tukruə mor
nəfrakisien kin. Ye nipig a, kaha kapətawə minə kimnhauə mhapsaah
apa Ijip.[u] 18 Kimisarə mamhavən, yermamə pisin kirik yame reinein Josef
ruə rəmhen kin yermaru kape nəmə Ijip.[v] 19 In mamor has pən pik kimi
kaha tu minə kapətawə mameikuə irəriə. Mamarkut kimi əriə mə tukmə
kiseimək, misapitan kin kapəriə kwajikovə minə, pəh khamhə.[w]
20 “Ye nipig atuatuk a, Moses rimnarha. Mor kwən huvə kin.[x] Rimni
mine nisini kwerkwaig kin ye nəkwai nimə, mawarha huvə tukun
mweriaji makuə kisisər.[y] 21 Mərig nipig iriu kwapitan kin in mə tukrimhə,

---

[m] **7:8** Jen 17:9-14; 21:4 [n] **7:9** Jen 37:11,28; 39:2,21-23 [o] **7:10** Jen 41:37-44
[p] **7:11** Jen 41:54; 42:1-2 [q] **7:13** Jen 45:1-4,16 [r] **7:14** Jen 45:9-11; 46:27
[s] **7:15** Jen 46:1-7; 49:33 [t] **7:16** Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 [u] **7:17-18** Eks 1:7-8
[v] **7:17-18** Eks 1:7-8 [w] **7:19** Eks 1:11-22 [x] **7:20** Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 20, in e, “Moses rimnarha, in kwajikovə huvə kirik ye nimri Kughen.”
[y] **7:20** Eks 2:2

piakəskəh kape yermaru kape nəmə Ijip rəm in, kini mirəh mivən,
mamrhi rəmhen kin tini atuatuk.[z] 22 Kini kimnhajoun in kin nirkunien
kape nəmə Ijip. Kini in raməgkiar huvə, mamor nar huvə.
23 "Kini nipig Moses kafan newk foti, rikin raməsik mə tukrivən məm
narimnə iman e nəmə Isrel. 24 Rarar mivən məm yemə Ijip kirik ramor
aha-pən kimi yemə iman ikin kirik. Kini Moses rimavən, masitu ye yemə
iman; mivəhsi-pən tai norien mhopni yemə Ijip ai.[a] 25 (Moses, rikin rimoh
məta nəmə iman ikin tuksəm kharkun mə Kughen rimnher-pən kin in
mə tukripik ta əriə ye nəmhəyen yame kamor irəriə; mərig iriə kisəm,
khapəh nharkunien). 26 Kəni rikwamer kin, Moses ruə məm yemə Isrel
mir kiraru karauh əriu minə. Kini in rivən mə tukrini-əhu əriu mimə,
'!Ah! Kimiru piaumiru minə əmə. ?Nakwhawor mawor rahah irəmiru
minə?'
27 "Mərig əmə kwən e yame ramor hah kimi in kirik rəsuə ta kin
Moses mini-pən tukun mimə, '?Rhawor? ?Nakmə takarmaru irəmawə
mivəhsi-pə narpinien kimi əmawə uə? 28 ?Nakmə takhopni min yo
rəmhen kin yame nimnhopni yemə Ijip a e niəv uə?' *(Eks 2:14)* 29 Nipig
Moses rərig nəgkiarien a, rigin, marar map. Map a Ijip mivən mamarə
apa Midian rəmhen kin yepsipis kirik. Kini mirəh kwajikovə kafan mir
aikin a.[b]
30 "Newk foti ruə mivən, nipig kirik, Moses rarar mivən apa ye
tipəvsik ipakə tuk tukwas kirik kamni kimə 'Sinae.' Mivən aikin, məm
nap ramuək ye kwaji nai kirik, kini agelo kirik kape Kughen ritərhav-pə
tukun aikin. 31 Moses rəm rakur. Kini mivən ipakə tuk nai a mə tukrəm
huvə. Məkneikin mərig nəgkiarien kape Kughen ramni mimə, 32 'Yo
Kughen kape kafam kaha misir kupən: Ebraham, mine Aesak, mine
Jekob.' *(Eks 3:6)* Moses rimnərig nəgkiarien a, rətəmnimin, migin pik kin
nivag-pənien.
33 "Kini Kughen rini-pən tuk Moses mimə, 'Moses. Takrəh-si ta
sandel kafam, mərig in ai kwənmhan e nakamərer ikin in ramərhakə.
34 Yo yaknəm ta mə kafak narmamə minə apa Ijip kasərig raha pik.
Kini yakamərig mə kasasək; kini yakamuə mə jakpik-ta əriə ye
nəmhəyen kapəriə. Yuə. Yakamher-pən kin ik takrerig mivən apa Ijip.'
(Eks 3:5, 7, 8, 10)"
35 Kini Steven rirpin mimə, "Moses e in e, yermamə e nəmə Isrel
kimisəpəh miseinein in mhamə, 'Ah. ?Nakmə takarmaru irəmawə
mivəhsi-pə narpinien kimi əmawə uə?' Mərig Kughen rimivəh-si haktə in
mə tukrarmaru irəriə. Kughen rimnher-pə kin agelo yame rimitərhav-pə
tuk Moses ye nai yame nap ramuək iran, mə tukrivəh-si haktə in mə in
tukrarmaru irəriə, mivəh miragh əriə.[c] 36 Moses a rimnor nimtətien minə

---

[z] **7:21** Eks 2:3-10 [a] **7:24** Eks 2:11-15 [b] **7:29** Eks 2:21-22; 18:3-4 [c] **7:35** Eks 2:14

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

tiksin nipig rimnamkir nəmə Isrel misap-ta Ijip misəviəfugin ye tahik a kamni kimə Red Si[d], mamhauə ye tipəvsik.[e]

37 "In e Moses min yame rimini-pən tuk nəmə Isrel mimə, 'Kughen tukripivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen kin yame rimivəh-si haktə yo. Profet a in kimiə əmə kirik.' *(Dut 18:15)* 38 Moses əmə e in e rimnamarə iriə nəmə Isrel nipig kimiseriwək kirikianə ye tipəvsik. In rimnamarə iriə kaha tu minə kapətawə; ye nipig a agelo kirik kape Kughen rimauə məgkiar kimin ye tukwas e kamni kimə Sinae. Kini Kughen rimivəhsi-pən əmə nəgkiarien miragh kimin, mə tukruə mivəhsi-pə kimi ətawə.[f]

39 "Mərig kaha minə kapətawə kimnhapəh nisorkeikeiyen mə tuksərig in. Mhapəh nisorkeikeiyen mə tukhakwasig kin. Ye nərigien kapəriə kimisorkeikei mə tukharerig-pən min apa Ijip. 40 Ror pən kimisəkeikei kimi Eron mamhani mahmə, 'Ah. Takvhirəkin kapətawə tiksin kughen, pəh iriə tukhakir ətawə. Mərig in a Moses e rimipik ta ətawə apa Ijip, mə tukhauə eikin e, mərig kitawə khapəh nharkunien mə in hiə ai taktəkun.' *(Eks 32:1)* 41 Kini ye nipig a, iriə kimnhavhirəkin nanmi kwaji kau kirik rəmhen kin kughen kirik kapəriə. Mhavən mhauh nar miragh mhavaan əru misəhuak-pən kimi kau a. Kini misor nəviginien ehuə kirik, rikiriə rimnagien tuk nar yame iriə kimnhavhirəkin.[g] 42 Məkneikin, Kughen rukreikin-pən nimeitaan kimi əriə, meighan-pən kin əriə khavən misəhuak kimi kəmhau minə. Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini ye nəkwəkwə kape profet minə mimə,

" '!Nəmə Isrel! Kimiə nimisarə ye tipəvsik kape newk foti, mamhauh nar miragh mhavaan əru tuk nəhuakien, ?mə naksəhuak-pə kin kimi Yo uə? !Nikam!

43 Nipig minə fam kimiə nakamharəh nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen Yermaru ikin, mərig yerkimiə naksəhuak kimi kughen eikuə e Molek, mamhavəh-si haktə nanmi kəmhau kape kughen kapəmiə Refan. Nakhamə kughen mir e kapəmiə.

Ror məkneikin, jakher-ərhav kin əmiə takasarə apa isok,' *(Amos 5:25)* taksarə apa Babilon, ye nikarin pən."

Steven ramni mə nəmə Isrel kimiseinein niprai nəgkiarien e "Nimə kape Kughen"

44 Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, "Nipig kaha tu minə kapətawə kimnisarə ye tipəvsik, kapəriə kirik aikin nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen ikin. Nimə a, Kughen rimini-pən tuk Moses mə

---

[d] **7:36** Red Si nipran rimə, "Tahik nuwig ripsaah aikin." [e] **7:36** Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33
[f] **7:38** Eks 19:3 [g] **7:41** Eks 32:2-6

tukrivhirəkin; kini Moses rimnor atuatuk ye nirkunien yame Kughen
rimivəhsi-pən kimin. 45 Kwasig ikin, nipig Josua rimikir kaha kapətawə
minə mhauə misəkota nəmə Kenan mharəhsi-ta tanə ye kwermiriə,
iriə mharəh nimə tapolen a mhauə iriə min. Nimə tapolen a rimnəmir
meriaji-pə nipig kape King Deved.[h] 46 Kughen rimnorkeikei pik King
Deved. Kini Deved rini-pən tuk Kughen mimə, 'Ik Kughen kape kaha tu
Jekob. Takaməkeikei mipəh yakor nimə kirik kafam, pəh Ik takamarə
ikin.' *(2 Saml 7:1-16)* 47 Mərig nimə ai, King Deved rimipəh nivhirəkinien.
Mərig King Solomon əmə e in rimivhirəkin.[i] 48 Mərig Kughen, In yerpirig
pik. Ripəh narəyen ye nimə yame yermamə əmə ravhirəkin. Rəmhen kin
nəgkiarien kape profet yame rimini mimə,

49 " 'Kughen ramni mə "Yo yakamarmaru ye neai mine tokrei tanə.
?Nakharkun mə taksor naha nimə yame Yo jakamarə ikin?
?Nakharkun mə taksor naha kwənmhan yame jakvən mapis ikin?
50 Hani-pə tuk Yo. ?Pa rimnor narimnar fam? Yo pisin əmə yimnor
narimnar fam ye tokrei tanə." ' " *(Aes 66:2)*

**Steven ramni mə nəmə Isrel kimisəpəh profet minə
fam yamə mine Kughen rimnher-pə kin əriə**

51 Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, "!Ah! Kapəmia kapə riskai
pik. Kapəmiə nərigien rəpignap rəmhen kin nəmə khapəh nisəhuakien.
Kimiə nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksor nəkwai Kughen. Kimiə
naksəmhen kin kaha kapəmiə minə kupən. Nakasətapig əmə kin Nanmin
Rhakə nipig minə fam.[j] 52 Profet minə kupən kimnhani-ərhav nəgkiarien
kape Kughen, mərig kaha kapəmiə minə kimisor has pən kimi əriə fam.
Mishopni min profet minə kupən yamə mine kimnhani-ərhav kupən
mə Yemə Atuatuk kape Kughen natukruə. Kini taktəkun ai kimiə min
nakaseikuə mhakurao-pən ye nimetai Yemə Atuatuk a kini mhauh In
mishopni.[k] 53 Kimiə nakwənharkun-ta Loa a kape Kughen yame agelo
minə kwənhavəhsi-pə ta, mərig kimiə nakhapəh nisorien nəkwan."

Iriə kimisarkwhopni Steven

54 Steven rimnəgkiar fam, narmamə kape kaonsel minə kimisərig,
niemhaa rhai əriə, kasarkwəruə tukun. 55 Mərig Steven, Nanmin kape
Kughen rukwar iran. Kini in marha faktə apa ye neai, məm nikhakien
kape Kughen; kini məm min Yesu ramkwətə ye nikarin matuk.[l] 56 Kini
mini-pən tuk əriə mimə, "Səmru. Yakaməm napuə rimnəkwag, mə Ji
Yermamə ramərer ye nikar Kughen matuk."[m] 57 Kini namehuə kape

---

[h] **7:45** Jos 3:14-17 [i] **7:47** 1 King 6:1-38 [j] **7:51** Aes 63:10 [k] **7:52** Mat 23:31
[l] **7:55** Sam 110:1 [m] **7:56** Daniel min rimnəm napuə rəkwaag, kini məm Ji Yermamə ramərer ye nikar Kughen. Əm-ru stori ye Daniel 7:13-14.

kaonsel minə khasisigin nimətirgiriə kini misokrən iran. Misarar, iriə fam misaiyu mhauə tukun. 58 Mharaptərəkin in, mhaukəkin mhatərhav-pən apa yerkwanu mə tuksarkwhopni In. Kini narmamə yamə mine kimnhani hah Steven kimisəpəkiək ta kin sot kapəriə misəhi-pən kimi tamaruə kirik nhagin e Sol, kini ai misəsik Steven kin kapier apig.
59 Kasəsik Steven kin kapier, raməhuak mamni mimə, "Yesu Yermaru, yakamərəhu-pən nanmik ye kwermim."[n] 60 Mənimkur mokrən ehuə mimə, "Yermaru, takpəh narpinien tai təvhagə has kapəriə." Kini rimini fam nəgkiarien a, kini mimhə.[o]

8 1-2 Kini Sol ramərer əmə rikin ragien mə iriə kimishopni Steven.

Sol ramuh nəməhuak minə

Kini nəməhuak minə tiksin khauə mharəh niprai Steven mharəh mhavən mhanim, kini misasək pik tukun. Ririkakun ye nipig a, Sol mine in minə tiksin kisarar masor ahas pən kimi nəməhuak minə apa Jerusalem. Misəkota əriə kisap mhavən misarə apa yerkwanu minə tiksin apa Judia mine Sameria. Mərig aposol minə əmə kisarə apa Jerusalem. 3 Mərig Sol ramarkut pik mə tukroriah nəməhuak minə. In mamvən ye nimə minə mampik yerhav narman mine nipiraovin yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu. Ripik əriə mivən mampik-pən əriə apa kalabus.[p]

Dikon a Filip ramni ərhav Nəgkiarien Huvə apa Sameria

4 Mərig Sol mine kafan narmamə minə kimisəkota narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, kisaiyu kirikianə kirikianə, mhavən apa ikin minə mamhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. 5 Kini Filip rəsok-prah mivən yerkwanu kirik ye Sameria, kini maməvsao kin Kristo yame Kughen rimirpen. 6 Kini nəmə aikin kisərig, misəm mə Filip ramor nimtətien minə, khauə kirikianə misətərig huvə kin in. 7 Narmamə khapsaah, nanmin has minə kimisəta irəriə. Nipig kisəta irəriə, misətəpar. Mine narmamə yamə mine nikariə rəpou, mine yamə mine nihuriə rahas, iriə khapsaah khahuvə min. 8 Ror pən nəmə Sameria rikiriə ragien pik.

Saemon e ramor narimnar ye norien kape yarmhə minə

9 Yerkwanu a, kwən kirik, nhagin e Saemon, nipig m-fam in ramor nimtətien ye norien kape yarmhə minə, ye nimri nəmə Sameria, kini kasəm kisakur pik kin. In ravəh-si haktə in mimə in yamehuə kirik. 10 Nəmə ikin, nəmapnapig minə, mine namehuə minə, iriə m-fam kasətərig kin in. Mamhani mhamə, "In ravəh nəsaninien a kamni kimə 'Nisaninien kape Kughen.' "

---

[n] **7:59** Yesu rərəhu-pən nanmin ye kwermi Kughen ye Luk 23:46. [o] **7:60** Luk 23:34
[p] **8:3** Wok 9:1,13; 22:4; 26:9-11

11 Iriə kimnhakwasig kin mərig in ai nipig ripsaah in ramor əriə kisakur kin
nimtətien yamə mine in ramor. 12 Mərig nipig kisərig Filip ruə mini-ərhav
nəgkiarien kape Narmaruyen kape Kughen, mine nhag Yesu Kristo, khani
nəfrakisien ye nəgkiarien a. Narman mine nipiraovin yamə mine khani
nəfrakisien ye Yesu, Filip ror baptaes irəriə. 13 Kini ai, Saemon min rini
nəfrakisien ye Yesu; marar mivən kor baptaes iran. Ikin pukaa Filip ramvən
ikin, Saemon rakwasig kin. Kini məm nimtətien yamə mine Filip rimnor ye
nəsaninien kape Kughen kini rakur pik kin.
14 Nipig Aposol minə apa Jerusalem kisərig nəvsaoyen mə nəmə
Sameria kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen, kini iriə
kisher-pən kin Pita mine Jon mə tukravən mwəm əriə. 15 Nipig kimiravən
mratərhav-pən tuk əriə, iriu mwəhuak-pən ye nəmə minə e mə tukhavəh
Nanmin kape Kughen. 16 (Mərig in apa kupən, kimnor baptaes əmə irəriə
ye nhag Yesu Yermaru; mərig Nanmin Rhakə ripəh hanə neiwaiyu-pənien
tuk əriə). 17 Kini Pita mine Jon kwərəhu-pən kwermiriu ye kaparia kapə,
məkneikin iriə khavəh Nanmin kape Kughen.[q]
18 Kini Saemon rimnəm mə Nanmin kape Kughen rimavən ye nimraghien
kape narmamə nipig aposol mir a kwərəhu-pən əmə kwermiriu irəriə
mwəhuak-pən irəriə, məkneikin Saemon ripik yerhav mane mə tukrivəhsi-pən
kimi əriu 19 maməkeikei kimi əriu mimə, "Takravəhsi-pə min nirkunien en kimi
yo. Pəh jakərəhu-pən kwermik ye narmamə, khavəh Nanmin kape Kughen."
20 Mərig Pita rəgkiar-pən skai kimin mimə, "!Mane en kafam tukraməkeikei
mirkək kimiru min takravən ye nap ehuə! ?Nakmə nakirkun nivəhyen nimri
nihuvəyen a yame Kughen ravhsi-pən apnapig əmə kimi narmamə uə? 21 Tukor
ik nakpəh norien norien minə e kapəmawə, meinai rikim rapəh natuatukien
ye nimri Kughen. 22 Takaməkeikei marar ye nərigien kafam tuk təvhagə has,
maiyoh Kughen pəh tukrəspir ik tuk nərigien has kafam. 23 Yakaməm nipig
minə fam nakəməkin narmamə, morkeikei əmə ik; norien has rimnəruk əutən
ik."
24 Aikin, Saemon rini-pən tuk əriə məkeikei kimi əriə mimə, "Kimiru
takwəhuak kimi Kughen tuk yo; mə jakpəh nivəhyen narpinien yame
nakarani-pə tuk yo."
25 Aposol mir a kirani-ərhav fam nəgkiarien kape Yesu Yermaru, mine
narimnar yame In rimnor, kini ai mwarar, mratərhav Sameria, mweriwək
mrarerig miravən Jerusalem. Nipig kiravən, mirani-ərhav Nəgkiarien
Huvə kape Kughen apa yerkwanu minə kape nəmə Sameria.

Filip rimnəgkiar iriu yemə Itiopia kirik

26 Nipig kirik, agelo kirik kape Kughen reiwaiyu-pə tuk Filip mini-pən
tukun mimə, "Takhekimter, məri-pən swatuk e ye tipəvsik, yame ripis

---

[q] **8:17** Wok 19:6

e Jerusalem muə mɨpɨs apa Gasa.” 27 Aikɨn, Filip rhekɨmter məriwək
mamvən. Məm yamehuə kɨrik kape pianehuə kape nəmə Itiopia, nhagɨn
a Kandas. Kwən a in Yunik[r] kɨrik; in ramarha huvə tuk mane kape
pianehuə ai. In ruavən ta apa Jerusalem mɨnəhuak. 28 Rɨmavən məhuak-
ta apa Jerusalem, mɨrerɨg mɨnamvən apa iman ikɨn. Mamkwətə ye
nar kɨrik kamni kɨmə “kat” yame hos ravi. Mamkwətə maməvheikɨn
nəkwəkwə yame Profet Aesea rɨmɨrai. 29 Kɨni Nanmɨn Rhakə ruvən ye
Filip mɨmə, “Takvən məriwək ipakə tuk kat a.”

30 Məkneikɨn, Filip raiyu mɨvən ipakə tukun, kɨni məm kwən a
raməvheikɨn nəkwəkwə yame Profet Aesea rɨmɨrai. Kɨni Filip raiyoh-pən
in mɨmə, “Yamehuə. ?Nakɨrkun nɨprai nəgkiarien e nakaməvheikɨn uə
nɨkam?”

31 Kɨni yamehuə a rɨmə, “Tukmə yermamə kɨrik rhoprai-pə kɨmi yo,
jakɨrkun.” Kɨni raiyoh-pən Filip mə tukrat-pən ye kat məkwətə iriu min.
32 Nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen yame kwən a raməvheikɨn
mamni mɨmə,

“In rəmhen kɨn sipsip kɨrik, kɨmɨrəh khopni.
Məmhen kɨn kwaji sipsip əmə kɨrik yame rapəh nasəkien nɨpɨg
kɨmnəkɨs nɨmrɨn
Mərɨg in rapəh nəgkiarien.
33 Kɨmnor naurɨsien kɨm in, kɨvəhsi-pən narpɨnien kɨrik kɨmin yame
rɨpəh natuatukien.
Kafan kwajikovə rɨrkək, mərɨg in ai kɨvəhsi-ta nɨmraghien kafan
ye tokrei tanə e.” *(Aesea 53:7-8)*

34 Kɨni yamehuə a raiyoh Filip mə, “?Profet e raməvsao kɨn pa nhagɨn?
?Raməvsao atuk kɨn in, uə raməvsao kɨn yermamə pɨsɨn kɨrik?” 35 Kɨni
Filip rɨmɨrikakun ye nəgkiarien kɨrikianə əmə yame rɨnaməvheikɨn
mɨnamni-pən Nəgkiarien Huvə kape Yesu kɨmin.

36 Iriu kwəri swatuk a, mɨrauə mwəm nu kɨrik, kɨni yamehuə a rɨni-
pən tuk Filip mɨmə, “ƎM-ru nu apa. ?To nakor baptaes irak eikɨn e uə
nɨkam?”

37 Kɨni Filip rɨni-pən tukun mɨmə, “Tukmə nakhatətə ye Yesu, yerkim
m-fam, nakɨrkun norien baptaes.”

Kɨni in rɨni-pən tuk Filip mɨmə, “Yo yakamni nəfrakɨsien ye Yesu mə In
Ji Kughen.”[s]

38 Məkneikɨn rɨni-əhu kat a, kɨni mweiwaiyu iriu Filip, kɨni Filip ror
baptaes iran. 39 Kweiwaiyu mwərer mɨn ye tame nu, məkneikɨn Nanmɨn
kape Kughen rɨvəh-si ta Filip kɨni yamehuə a rɨpəh mɨn nəmien, marar
aikɨn a, məri swatuk mamvən, rɨkin ragien.

---

[r] **8:27** “Yunik” in yamehuə kɨrik, kɨmnərai rəmhen kɨn pukəh kərai; tamə ror wok ipakə tuk kwin, məm, morkeikei, moriah in. [s] **8:37** Wok 10:47

40 Mərig Filip rakur məm ramərer apa yerkwanu a Asdod. Kini mivən apa yerkwanu minə mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu, mivən mivən meriaji-pən apa Sisaria.[t]

Sol rimnamvən apa Damaskes məm Yesu ye swatuk

9 1 Ye nipig a, Sol rimnamni has hanə narmamə kape Yesu minə mə tukraməkeikei mhopni əriə. Marar, mivən məm hae pris[u] 2 maiyoh-pən in mə tukrirai nəkwəkwə kirik rivən kimi nəmə Isrel apa Damaskes, mimə tukmə ruvən aikin məm narmamə kisəri-pən Swatuk kape Yesu, nar apnapig narman uə nipiraovin, tukriraptərəkin əriə, mipik əriə mhauə apa Jerusalem. 3 Nipig Sol ruavən ipakə tuk Damaskes, taktəkun əmə rəm nikhakien risi-pən ye napuə məsia-pen in. 4 In rimamir, mərig nəgkiarien kirik ramni mimə, "!Sol! !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?"

5 Kini Sol rini-pən tukun mimə, "Yermaru. ?Ik pa en?" Kini In rini-pən tukun mə, "Yo Yesu e, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo. 6 Mərig takhekimter, mivən apa yerkwanu. Aikin en, tukni-pre tuk ik mə takhawor-pən iran mine."

7 Narmamə yamə mine kamhakwasig kin Sol kasərer, kisakur pik, misapnapig meinai kisərig pawk nəgkiarien a, mərig khapəh nisəmien yermamə kirik. 8 Kini Sol rhekimter min, mərha, məm ripəh nəmien nar. Ror pən khavəh kwermin mhakir in mhavən apa Damaskes. 9 Kini raməmir nipig kisisər, nimrin ripəh narhayen, mipəh nəviginien, kini mipəh ninimien nar kirik.

10 Kini yermamə kirik kape Yesu ramarə apa Damaskes, nhagin e Ananaeas. Yesu Yermaru rimnokrən kin ye nəmrərhavyen kirik mimə, "Ananaeas." Kini Ananaeas rimə, "O-o, Yermaru."

11 Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mimə, "Takəri-pən swatuk a kamni kimə 'Ratuatuk' mivən mauru-pən imei Judas maiyoh kin yemə Tasas kirik nhagin e Sol. Taktəkun ai in raməhuak. 12 In rimnəm nəmrərhavyen kirik məm mimə ik nakvən ye nəkwai nimə a mamərəhu-pən kwermim iran mə nimrin tukrihuvə min."

13 Kini Ananaeas rini-pən tukun mimə, "Yermaru. Narmamə khapsaah kwəsəvsao-ta kimi yo kin kwən en. Mamhani-ərhav norien has kafan yame in ramor-pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iram apa Jerusalem. 14 Kini in ruauə ta eikin e, jif pris minə kwəseighan-ta kin mə in tukriraptərəkin narmamə minə e kasəhuak kimik."

15 Mərig Yesu Yermaru rini-pən tukun mimə, "Yuvən. Yo yakwirpen ta in mə in tukrini-ərhav nhagik kimi narmamə ye tanə pisin

---

[t] **8:40** Wok 21:8 [u] **9:1** Wok 8:3

pisin minə, mine namehuə minə, mine nəmə Isrel min.[v] 16 Kini Yo
jakpihajoun in mə tukraməkeikei mivəh nəmhəyen tuk nhagik."[w]
17 Məkneikin, Ananaeas rivən ye nəkwai nimə a. Mərəhu-pən kwermin
ye Sol mimə, "Piak Sol, Yesu Yermaru rimnher-pə kin yo eikin e mə
jakuə mor huvə min nimrim, kini pəh Nanmin Rhakə rukwar iram. In e
Yesu yame In rimitərhav-pə tuk ik ye swatuk nipig nimnamuə eikin e."
18 Taktəkun əmə, nar kirik rəmhen kin nirigəvi kəmam rier ta ye nimri
Sol, kini in rarha min məm nar. Kini ye nipig a kor min baptaes iran.
19 Kini məvigin ta, marə mivəh min nəsaninien.

Sol ramniərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen apa Damaskes

Kini Sol rarə min nipig tiksin apa Damaskes iriə narmamə kape Yesu
minə. 20 Kini nipig ruauə Damaskes, mivən ye nimə kape nofuginien
kape nəmə Isrel, mamni-ərhav mə Yesu in Ji Kughen. 21 Aikin, narmamə
kisərig kisakur pik kin mhamə, "Ah. ?Rhawor? Kwən a in apa kupən in
rimnamuh nəmə Jerusalem yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu.
Khamə ta mə ramuə min eikin e mə tukripik narmamə kape Yesu minə,
mivən kimi jif pris."[x]
22 Mərig nəgkiarien kape Sol ramhaktə mamskai mapita nəgkiarien
kape nəmə Isrel. Mamhajoun huvə mə Yesu in Kristo yame Kughen
rimirpen.[y]
23 Sol ramni-əhrav Yesu, nəmə Isrel kamharai mhun nəgkiarien mə
tukshopni in, 24 mərig Sol ruirkun ta nərigien kapəriə. Nipig fam, yenpig-
yenpig yenaiyu, iriə kimisərer əswasig ye kwəruə ye yerkwanu ai, mə
tukshopni Sol. 25 Mərig yenaiyu kirik, narmamə kape Sol minə khakir
in mhavən mhavai-pən in ye nitip ehuə kirik, mharuk-pən nərəus iran,
mhavi reiwaiyu ye nikar kəupə ye yerkwanu a, kini Sol rap mamvən.[z]

Sol rimavən apa Jerusalem

26 Sol rap mivən apa Jerusalem, mamarkut mə tukrikwasig kin
narmamə kape Yesu minə. Mərig rikiriə rimnəsik mə rameikuə irəriə mə
in yermamə kape Yesu, kini kimnhagin kin.[a] 27 Kini kwən kirik, nhagin
e Banabas, ruə masitu iran, mikir in mivən mwəm aposol minə. Mini-
pən tuk əriə mə Sol rimnəm Yesu Yermaru ye swatuk rəgkiar kimin. Kini
Banabas rini-ərhav mimə Sol rimipəh niginien tuk nini-ərhavyen nhag
Yesu apa Damaskes.[b] 28 Kini Sol rimnamarə iriə miriə mamvən yerkwanu
minə ye Jerusalem mamətgha kin nini-ərhavyen nhag Yesu. 29 Kini
maməgkiar kimi nəmə Isrel yamə mine kamhani nəgkiarien kape nəmə
Gris, kini masotgoh; kini iriə khamə tukhauh in mishopni. 30 Nipig in

---

[v] **9:15** Wok 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 [w] **9:16** 2 Kor 11:23-28 [x] **9:21** Wok 8:3
[y] **9:22** Wok 18:28 [z] **9:25** 2 Kor 11:32-33 [a] **9:26** Gal 1:17-19 [b] **9:27** 1 Kor 9:1

minə tiksin kisərig, khakir Sol misəsok pirə mhavən apa yerkwanu kirik nhagin e Sisaria, misher-pən kin mə tukrivən isok apa yerkwanu a Tasas.
31 Kwasig ikin, nəməhuak minə fam rarkurao ikin minə Judia mine Galili mine Sameria, kasarə ye nəmərinuyen. Kini Nanmin Rhakə ramasitu irəriə, mamor əriə kamhaskai, mamor əriə kamhapsaah. Kini iriə kamhasiai Yesu Yermaru.

Pita rimnor huvə nihu kwən kirik nhagin e Aeneas

32 Mərig Pita rimnəriwək mamvən ikin minə; nipig kirik rivən mamarha-pən kin nəməhuak minə apa Lida. 33 Aikin a, rimnəm yermamə kirik nikarin rimhə. Kwən a reinein nəriwəkien. In rimnapir əmə meriaji newk eit. Kwən ai nhagin e Aeneas. 34 Kini Pita rini-pən tukun mimə, "Aeneas. Taktəkun ai, Yesu Kristo tukror huvə min nipram, ik takhuvə min. Takhekimter mərpəvin-ərpəvin kafam nimakuə məriwək mamvən." Taktəkun əmə Aeneas rhekimter. 35 Kini nəmə Lida mine Saron kisəm in, kisarar ye nərigien kapəriə mamhakwasig kin Yesu Yermaru.

Pita rivəh miragh pian a Dokas

36 Yerkwanu a Jopa, piraovin kirik aikin ramni nəfrakisien ye Yesu, nhagin e Tabita Dokas.[c] Pian a, nipig fam ramor nar huvə, masitu ye yavən hah minə. 37 Nipig a, rimivəh nimhəyen kirik, kini mimhə. Kəkwi, kor huvə nipran kirəh kərəhu-pən ye nimə ye kwənmhan apa yerpirig əgkəp. 38 Ikin a Jopa ipakə əmə tuk Lida, ror pən, nipig narmamə kape Yesu minə apa Jopa kisərig mə Pita raməmir apa Lida, kisher-pən kin yermamə kiraru kiravən mwəm in. Miweikeikei kimin mirəmə, "Ǝriwak aihuaa muə."
39 Kini Pita rarar mikwasig kin əriu. Kini rivən mitərhav-pən tuk əriə, khakir in mishaktə mhavən ye kwənmhaan apa yerpirig əgkəp. Kini nipiahuaru minə khamhə-tan kin əriə, iriə fam khauə, misərer rao rao kin. Misasək, mishajoun Pita kin neipən yame Dokas rimijir nipig rimnamragh.
40 Kini Pita rher-ərhav kin əriə, kini mənimkur məhuak. Miwag-pən məm pian ai ruamhə ta mini-pən tukun mə, "Tabita, hekimter." Məkneikin pian ai rarha-pən məm Pita, kini mhekimter məkwətə. 41 Kini Pita rasitu iran mivi haktə in, ai rərer. Kini Pita rokrən kin narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu mine nipiahuaru yamə mine khamhə-tan kin əriə khauə, kini rhajoun əriə kin pian a mə ruəmragh min. 42 Kini nəvsaoyen kin norien a rarkurao fam ye Jopa. Kini narmamə khapsaah khauə mishatətə ye Yesu Yermaru. 43 Kini Pita rarə

---

[c] **9:36** Nhag pian a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris ramni "Dokas," ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, ramni "Tabita." Nipran ramni nar miragh huvə kirik kamni kimə "dia."

mɨn apa Jopa ror tu, iriu yermamə kɨrik nhagɨn e Saemon, yame kafan e wok in ramor apnəpeinə ye tɨki kau mə tukjir kor narɨmnar kɨn.

Kughen rɨmnəgkiar kɨmi Konilias

10 1 Yermamə kɨrik, nhagɨn e Konilias, ramarə apa Sisaria. In yamehuə kɨrik kape mobael mɨnə kamni kɨmə "Mobael kape Itali." 2 In mɨne kafan mɨnə iriə kamhasiai pɨk Kughen kape nəmə Isrel. Kɨni in mɨvəhsi-pən mane ehuə kɨmi yavən hah mɨnə. Kɨni nɨpɨg m-fam, raməhuak kɨmi Kughen. 3 Nɨpɨg kɨrik, ipakə tuk tri klok yenaiyu, ye nɨpɨg atuatuk kape nəhuakien, rɨmnəm nəmrərhavyen kɨrik, məm huvə mə agelo kɨrik kape Kughen rɨmauə tukun mɨmə, "!Konilias!"

4 Kɨni Konilias rɨgɨn pɨk marha-ətɨrɨk iran, mɨni-pən tukun mɨmə, "Ƒwəh, Yermaru. ?Rhawor?"

Kɨni agelo a rɨni-pən tukun mɨmə, "Kughen rɨnərɨg ta nəhuakien kafam. Mɨnəm ta norien mɨnə kafam, mə ik nɨmnasitu ye yavən hah mɨnə. Kɨni In ramərɨg ik. 5 Taktəkun ai, ik takher-pən kɨn narmamə tɨksɨn khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakɨr yermamə kɨrik mhauə ikɨn e. Yermamə a, nhagɨn əgkəp e Saemon Pita. 6 In ramarə iriu yermamə kɨrik nhagɨn e Saemon yame in yermamə kape norien narɨmnar kɨn tɨki kau. Nimə kafan ramərer ye nɨkar-kar tahik."

7 Kɨni agelo a rəgkiar fam, mapta iran. Məkneikɨn Konilias rokrən kɨn kafan yasitu mir kɨraru mɨne mobael kɨrik yame ramsiai Kughen kape nəmə Isrel, mamasitu mɨn iran, mə irisɨr tukrhuə mɨrhəm. 8 In rhoprai-pən nəmrərhavyen a kɨmi ərisɨr. Kɨni mher-pən kɨn ərisɨr kɨrhɨvən apa Jopa.

Pita mɨn rəm nəmrərhavyen kɨrik

9 Kəni rəkwamɨr kɨn, yerkweiha, nɨpɨg kwərə misɨr a karhəriwak hanə marhɨvən ye swatuk, ipakə əmə krhɨtərhav-pən apa Jopa, kɨni Pita rhaktə mɨvən apa ye tokrei nimə mə tukrəhuak. 10 Maməhuak mamvən, mɨnəmkərəv pɨk. Kɨni nɨpɨg kamavaan hanə nan, in rəm nəmrərhavyen kɨrik. 11 Məm mə napuə rɨmnəkwag. Rəm nar kɨrik rəmhen kɨn tapolen ehuə rameiwaiyu-pə ye tokrei tanə; kavi rameiwaiyu ye nɨkarɨn mɨnə. 12 Kɨni nar mɨragh mɨnə pɨsɨn pɨsɨn kape tokrei tanə kasərer-pən ye tapolen a: yamə mɨne kaserko, mɨne yamə mɨne kasəriwək, mɨne man mɨnə pɨsɨn pɨsɨn. 13 Kɨni rərɨg nəgkiarien kɨrik ramni mɨmə, "Pita. Hekɨmter, muh nar mɨragh mɨnə a kɨrik mən."

14 Kɨni Pita rɨni-pən tukun mɨmə, "Yermaru. !Yakapəh! To yakpəh nənien narɨmnar mɨnə e yame rəmkɨmɨk ye nɨmrɨm."[d]

---

[d] **10:14** Lev 11:1-47; Esik 4:14

15 Kini mərig nəgkiarien a rimə, “Takpəh niniyen mə nar kirik
rəmkimik yame Yo, Kughen, yakamni mə rhuvə əmə, ripəh
nəmkimikien.”[e]
16 Kimiwəgkiar tuk narimnar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəhsi-ta
tapolen a, rhaktə mivən ye neai.

Yermamə kisisər kape Konilias kirhivən mirhəm Pita

17 Kini Pita ramarkut hanə mə tikrirkun niprai nəmrərhavyen yame
in rimnəm, mərig kwərə misir yamə misir e Konilias rimnher-pən kin
ərisir, kirhuə. Mirhaiyoh kin nimə kape Saemon, mirhuə, mirhəm. Kini
marhərer ye kwəruə ye nimə kafan. 18 Kini mirhokrən mirhimə, “!Ei!
?Yermamə kirik eikin e nhagin e Saemon Pita uə?”
19 Kini Pita ramətərig hanə kin niprai nəmrərhavyen kafan, mərig
Nanmin Rhakə rini-pən tukun mimə, “!Ei! Ǝrig-ru. Kwərə misir kisisər e
karharha kin ik. 20 Hekimter, meiwaiyu mivən məm ərisir. Mərig rikim
tukripəh nəsikien mə to nakpəh nikwasigien kin ərisir, mərig in ai Yo e
yimnher-pə kin ərisir mə tukrhurə.”
21 Məkneikin Pita reiwaiyu mivən mini-pən tuk ərisir mə, “Yo e
yermamə yame kimisir nakarharhakin. ?Nakrhimə rhawor?”
22 Kini kirhimə, “Yamehuə kirik kape mobael, nhagin e Konilias,
rimnher-pə kin əmasir. In yemə atuatuk kirik; ramsiai Kughen kape nəmə
Isrel. Kini nəmə Isrel kharkun mə in ror məkna. Agelo kirik kape Kughen
ruə mini-pən tukun mə tukrokrən kin ik, takvən apa iman yerkwanu.
Pəh in rərig nəgkiarien kafam.” 23 Məkneikin Pita rikir ərisir mhavən ye
nəkwai nimə. Yenaiyu, kisapir aikin.

Pita rivən məm Konilias mhoprai niprai nəmrərhavyen kafan

Kəni rikwamer kin, Pita rarar mikwasig kin kwərə misir a. Kini
nəməhuak minə min tiksin ye yerkwanu a Jopa, khakwasig min kin.
24 Kəni rikwamer min kin, rivən mitərhav pən yerkwanu a Sisaria. Kini
aikin a, Konilias mine kafan minə, mine kafan narmamə yamə mine in
rimnokrən kin əriə, kaseito kin Pita. 25 Nipig Pita rimavən yerkwanu
kape Konilias, Konilias ruə mənimkur ye nihu Pita mivəhsi-pən nisiaiyen
kimin. 26 Mərig Pita rivəh-si haktə min in, mini-pən tukun mimə,
“Hekimter. Yo min yo yermamə əmə.”[f]
27 Kwəgkiar, miravən apa imə, kini Pita rəm mə narmamə khapsaah
kwənhauə ta aikin. 28 Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə m-fam
nakharkun huvə mə natuakəmien kapəmawə ramni-əhu mə nəmə Isrel
tukhapəh nhavənien ye nəkwai nimə yamə mine pəh nien mə kwənərəus
kape nəmə Isrel kini mhapəh nisəriwak-kwisien. Mərig Kughen

---

[e] **10:15** Mak 7:15,19 [f] **10:26** Wok 14:13-15; Rev 19:10

rimnhajoun yo mə jakpəh niniyen mə narmamə tiksin kisəmkimik ye nimrin uə kisahas. 29 Ror pən, nipig naksokrən kin yo mə jakuə eikin e, yakpəh nipəhyen, yakarar əmə mamuə. Mərig yakmə jakaiyoh əmiə mimə, '?Kimiə nimisokrən kin yo tuk naha?' "

30 Kini Konilias rini-pən tukun mimə, "Nipig kisisər ruə mivən,[g] ye tri klok yenaiyu, ror məkneikin taktəkun, yo yimnaməhuak ye nəkwai nimə kafak. Taktəkun əmə yermamə kirik yame kafan neipən raməsiə, rimatərhav-pə, mərer ye nimrik. 31 Mini-pə tuk yo mimə, 'Konilias. Kughen rinərig ta nəhuakien kafam. Rimnəm ta norien minə kafam, mə ik nimnasitu ye yavən hah minə. 32 Taktəkun ai, ik takher-pən kin narmamə tiksin khavən apa yerkwanu a Jopa, mhakir yermamə kirik mhauə eikin e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. In ramarə iriu yermamə kirik nhagin e Saemon yame kafan e wok nor-apnəpəneiyen ye tiki kau tuk nijirien mor narimnar kin. Nimə kafan ramərer ye nikar-kar tahik.' 33 Ror pən taktəkun əmə yimnher-pre kin kwərə misir e, mə tukrhikir ik mirhuə. Kini rhuvə pik mə nakuauə. Taktəkun ai kimawə fam yaksərer ye nimri Kughen, mamhawhin əmə mə jaksərig naha nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pre kim ik mə ik takni tuk əmawə."

Pita ramni-ərhav mə Kughen rimirpen narmamə ye kantri pisin minə fam mə tukhauə mharkun In

34 Kini Pita raməgkiar mamni mimə, "Taktəkun yakwirkun mə Kughen ramor rəm nəmhen kimi nəmə kantri pisin minə fam,[h] 35 kini rikin ragien tuk narmamə ikin minə fam yamə mine kamhasiai In, kini misor nar yame ratuatuk.

36 "Kimiə nakwənharkun ta nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi nəmə Isrel. Nəgkiarien Huvə a ramni-ərhav mə narmamə tukhavəh nəmərinuyen tuk nhatətəyen ye Yesu Kristo, yame In Yermaru kape narmamə minə fam. 37 Kini kimiə nakharkun narimnar yame rimatərhav-pə e Judia. Jon Baptaes rimini-ərhav baptaes, kwasig ikin, narimnar minə a ripirikakun.[i] 38 Rəmhen kin Kughen rimnher-pə kin Nanmin Rhakə kimi Yesu, mivəhsi-pən nəsaninien kimin. Kini ai, Yesu rimnarkurao, mamor huvə pən kimi narmamə. Kini narmamə yamə mine kasəmir ye kwermi Setan, Yesu rivəh-si ta əriə, mor huvə əriə, meinai Kughen ramarə iran.

39 "Kini kimawə yimisəm narimnar yame rimnor apa Jerusalem mine yerkwanu minə tiksin apa Judia. Kini yimisəm min mə

---

[g] **10:30** Nipig nəmə Isrel kasəvheikin nipig minə, ror pisin ye norien yame nəmə Vanuatu kasəvheikin nipig minə. Nar Isrel kisəvhuekin nipig minə a mhamə "nipig kuas," mərig tukmə nəmə Vanuatu kimisəvheikin nipig minə a, tukhani mhamə, "nipig kisisər."
[h] **10:34** Dut 10:17; Rom 2:11 [i] **10:37** Mat 4:12-17

kimisarkwətərəkin-pən In ye nai kamarkwao-kin, kini rimhə. 40 Mərig
ye nipig yame ror kisisər kin, Kughen rimnor In rimragh min. Kini mor
əpu In kimi narmamə mə tuksəm mə In rimimragh min. 41 Pəh nien mə
narmamə minə fam kimisəm In, mərig narmamə əmə iriə e yame Kughen
rimirpen ta əriə mə tuksəm. Kimawə e yimisəvigin mhanim kwis kimawə
min nipig rimimragh min ye nimhəyen.[j] 42 Kini Yesu a in a rimini-pə tuk
əmawə mimə jakasəkeikei mhani-ərhav nhagin, mhani-ərhav mə Kughen
rimivəh-si haktə In mə In tukrəkir narmamə yamə mine kamhamragh,
mine yamə mine kwənhamhə ta.[k] 43 Kini profet minə kupən kimnhani ta
In, mhamə narmamə minə fam yamə mine kashatətə ye Kughen, Kughen
tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə ye nhagin."[l]

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu ye narmamə minə

44 Pita raməgkiar hanə, Nanmin Rhakə reiwaiyu ye narmamə yamə
mine kasətərig kin in.[m] 45 Kini nəmə Isrel yamə mine kamhani nəfakisien
ye Yesu yamə mine kimnhatərhav apa Jopa iriə Pita, mhauə, misəm,
kisakur pik mə Kughen rivəhsi-pən ta nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi
narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. 46 Kisakur pik kin meinai
kimisərig narmamə minə a kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin
minə, masəgnəgin Kughen.[n]

Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, 47 "Narmamə minə e kwənhavəh ta
Nanmin kape Kughen rəmhen kin yame kitawə kimnhavəh. ?Pa nhagin
tukrətapig kin əriə mimə tukhapəh nisorien baptaes ye nu?" 48 Kini in
rimə iriə tuksor baptaes ye nhag Yesu Kristo. Kini iriə kimisaiyoh-pən in
mhamə in tukrarə kəskəh min iriə min.[o]

Pita rimnəvsao kimi nəməhuak minə

11 1 Kini aposol minə mine nəməhuak minə ye yerkwanu minə ye
Judia kimisərig nəvsaoyen mə nəmə minə a pəh nien mə nəmə
Isrel iriə min kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen. 2 Kini Pita
rivhiak mivən Jerusalem, mərig nəməhuak yamə mine khani mhamə
tukaməkeikei kivəh nao kimi narmamə, iriə kimnhani nikarin, 3 mhani
mhamə, "?Rhawor e ik nimavən ye nimə kape nəmə kipəh nivəhyen nao
kimi əriə, maməvigin kimiə miriə?"[p]

4 Kini Pita rimnəvsao kimi əriə kin narimnar fam yame rimnəm apa
Sisaria. 5 Mamni mimə, "Nipig yimnaməmir apa Jopa, məməhuak məm
nəmrərhavyen kirik. Məm nar kirik rəmhen kin tapolen rimneiwaiyu-pə
ye tokrei tanə; kavi rameiwaiyu ye nikarin minə reiwaiyu ipakə tuk yo.

---

[j] **10:41** Luk 24:42-43; Wok 1:8 [k] **10:42** Wok 17:31; 1 Pita 4:5 [l] **10:43** Aes 53:5-6; Wok 2:38 [m] **10:44** Wok 11:15; 15:8 [n] **10:46** Wok 2:4; 19:6 [o] **10:48** Wok 19:5
[p] **11:3** Wok 10:28; Gal 2:12

6 Yakarha-pən huvə a tapolen a, kini məm nar miragh minə pisin pisin
kape tokrei tanə kasərer: yamə mine kaserko, masəriwək, mine man
minə pisin pisin. 7 Kini yimnərig nəgkiarien kirik ramni mimə, 'Pita.
Hekimter, muh nar miragh minə a kirik mən.' 8 Mərig yo yakmə, 'Yermaru.
!Yakapəh! To yakpəh nənien narimnar minə e yamə mine kisəmkimik
ye nimrim.' 9 Kini yimnərig min nəgkiarien a risi-pən apa ye rao ye neai
mimə, 'Takpəh niniyen mə nar kirik rəmkimik yame Yo, Kughen, yakamni
mə rhuvə əmə, ripəh nəmkimikien.' 10 Yimawəgkiar tuk narimnar minə a
m-kisisər; kwasig ikin, kirəh-si ta tapolen a, rhaktə mivən ye neai.
11 "Ye nipig atuatuk əmə a, kwərə misir kisisər krhitərhav-pə ye
nəkwai nimə yame yakasəmir ikin. Iriə apa Sisaria kimisher ta kin
ərisir mə tukrhuə mirhikir yo mirhuvən apa Sisiria. 12 Kini Nanmin kape
Kughen rimini-pə tuk yo mimə, 'Rikim tukripəh nəsikien mə to nakpəh
nikwasigien kin ərisir.' Kini piautawə minə iriə sikis kimnhakwasig kin
yo, mhavən, misauru-pən ye nəkwai nimə kape Konilias. 13 Kini in rini-pə
tuk əmawə mə in rimnəm agelo kirik ruə marer ye nəkwai nimə kafan
mini-pən tukun mimə, 'Takher-pən kin narmamə tiksin khavən apa
Jopa tuk kwən kirik yame nhagin əgkəp e Saemon Pita. 14 In tukrini-pre
nəgkiarien kirik tuk əmiə, pəh Kughen tukrivəh miragh ik mine kafam
narmamə minə kin.'[q]
15 "Kini nipig yimisəgkiar hanə, Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu
ye nəmə tanə pisin pisin minə rəmhen kin yame rimauə irətawə e nəmə
Isrel kupən.[r s] 16 Kini rikik raməsik nəgkiarien kape Yermaru kapətawə
yame rimini kupən mimə, 'Jon rimnor baptaes irəmiə kin nu; mərig
tukripəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmiə kin Nanmin Rhakə.'[t]
17 Kini tukmə Kughen rivəhsi-pən nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi nəmə
tanə pisin pisin minə rəmhen kin yame rimivəhsi-pə kimi ətawə nipig
kitawə kimnhani nəfrakisien ye Yermaru Yesu Kristo, rhuvə əmə. Yo
yermamə əmə, to yakpəh nini-əhuyen Kughen tuk naha nhagin yame In
rorkeikei mə tukror min kimi nəmə tanə pisin pisin minə."
18 Nipig iriə kisərig nəgkiarien a kape Pita, kisapnapig. Misəgnəgin
Kughen, mhani mhamə, "Tukmə ror Kughen rimnor ta swatuk tuk
narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, iriə min kharkun
nisararien ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah kapəriə, pəh Kughen
tukrivəh miragh əriə."[u]

Niməhuak apa Antiok

19 Kini mərig, kupən, nipig Sol mine in minə tiksin kimishopni Steven,
misarar masor-ahas-pən min kimi narmamə yamə mine kishatətə ye

---

[q] **11:14** Wok 16:31 [r] **11:5-15** Wok 10:9-48 [s] **11:15** Wok 2:4 [t] **11:16** Wok 1:5
[u] **11:18** Wok 13:48; 14:27

Yesu, kisap, mhavən isok. Iriə tiksin kisap mhavən apa Fonisia, tiksin apa Saepras, kini tiksin khauə apa Antiok. Kini mamhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. Kini mərig kasəgkiar əmə kimi nəmə Isrel.[v] 20 Mərig tiksin, iriə nəmə Saepras, mine Saerin, kimnhauə apa Antiok, kini mamhani-ərhav min Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru tuk nəmə Gris. 21 Kini Kughen rimnasitu irəriə, narmamə khapsaah kisarar ye nərigien kapəriə, mamhani nəfrakisien ye Yesu.

22 Nəməhuak minə apa Jerusalem kimisərig nəvsaoyen kin, kini kisher-pə kin yermamə kirik nhagin e Banabas ruə e Antiok.[w] 23 Banabas ruə mitərhav-pə, məm mə Kughen ruivəhsi-pən ta nihuvəyen kimi nəmə aikin, kini Banabas, rikin ragien pik. Mamor kwirig kimi əriə mə tukasəkeikei mhavəh tim tim Yesu Yermaru yerkiriə m-fam. 24 Banabas in yemə huvə kirik. Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini nhatətəyen kafan riskai. In ravi narmamə khapsaah kamhakwasig kin Yesu Yermaru.

25 Kini kwasig ikin, Banabas rivən apa Tasas mamarha-kin Sol.[x] 26 Nipig rimnəm Sol, rikir, iriu miravən apa Antiok mwarə apaikin kape newk kirikianə. Mwofugin iriə nəməhuak minə aikin, mawəvəhwag kimi narmamə khapsaah. Ikin a Antiok, kimirikakun kini narmamə kape Yesu Kristo minə kimə, "Kristin."

27 Ye nipig a, profet minə tiksin khatərhav a Jerusalem mhavirə mhavən Antiok. 28 Iriə kirik, nhagin e Akabus, Nanmin Rhakə ramarə iran, rimirkun məkupən mimə sweiwei ehuə kirik tukruh narmamə m-fam. (Kini profesi e rimauə minor nəfrakisien kin ye nipig yame Klodias rimnamehuə ye nəmə Rom).[y] 29 Kini narmamə kape Yesu minə apa Antiok kimisorkeikei mə tuksasitu ye narmamə kape Yesu minə apa Judia, misher-pən kin mane kirikianə kirikianə yame ratuatuk ye nirkunien kapəriə. 30 Kisor məknakin, misərəhu-pən mane a ye kwermi Banabas mine Sol mə tukravən mwərəhu-pən ye kwermi elda minə ye niməhuak apa Jerusalem.[z]

Kughen rimirəhsi-ərav Pita ye kalabus

12 1 Ye nipig a, king kape nəmə Rom, nhagin e Herod[a], rimiraptərəkin nəməhuak minə tiksin mimə tukruh əriə. 2 Mini-pən tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mharaptərəkin Jemes, piau Jon, misərəru-ta kapən kapə. 3 Kini rimnhopni-ta Jemes məm mə nəmə Isrel, rikiriə ragien tukun, rarə mini-pən min tuk kafan narmamə minə mə tukharaptərəkin min Pita. Kiraptərəkin Pita ye nipig kape nəvigінien ehuə e kamni kimə "Nənien Bred yame yis rirkək iran." 4 Kharaptərəkin Pita, mhrəhsi-pən ye kalabus. Kini Herod rimini mə mobael 16 tuksərer

---

[v] **11:19** Wok 8:1-4 [w] **11:22** Wok 4:36 [x] **11:25** Wok 9:30 [y] **11:28** Wok 21:10
[z] **11:30** Wok 12:25 [a] **12:1** King e nhagin e Herod Agripa. Pəh nien mə Herod Antipas.

əswasig kin, kuas kuas ye aoa minə fam, yenpig mine yeraan. Herod rikin raməsik mimə nipig nəviginien ehuə tukror infamien, in tukrikir Pita muə ramərer ye nimri mirh. 5 Mərig nipig Pita raməmir hanə ye kalabus, nəməhuak minə kasəhuak əusik-əusik tukun.

6 Kini tikəni rəkwamir kin, Herod rimə ta mə tukrərip Pita ye nimri mirh. Mərig yenpig, Pita raməmir ye kalabus mamapir ye kwerkwan ye mobael mir kiraru. Karkwəji in kin jen kiraru: kirik raməker-pən ye kwermi mobael kirik, kirik raməker-pən ye kirik. Kini mobael kiraru kawarer ye kwəruə mawarha tukun. 7 Taktəkun əmə, agelo kape Kughen ritirhav-pə tukun. Kini məsiə rakhak ye nəkwai kalabus. Kini agelo a rinhai kwerkwai Pita mimə, "Ei. !Ərer aihuaa!" Taktəkun əmə jen mir yame e kawəker-pən ye kwermi Pita kimiraier-ta atuk.

8 Kini agelo ai rini-pən tukun mimə, "Vəhsi-pən kafam sot mine sandel." Kini Pita ror nar yame agelo rimini. Kini agelo a rini-pən tukun mə, "Takvəhsi-pən kafam kot, mikwasig kin yo." 9 Kini Pita rikwasig kin, miratərhav ye nəkwai kalabus. Mərig in ripəh nirkunien mə nar yame agelo a ramor iran ror nəfrakisien kin; rikin rəsik mə ta mə in raməmrərhav əmə. 10 Kini iriu kirauə mwapita mobael yame ramərer əkupən mamarha, kini mirauə mwapita yame ror kiraru kin. Kwasig ikin, kirauə miratərhav-pə ye kwəruə yame kimnor kin aean. Kwəruə a kamtərhav-pən ikin, kamavən Jerusalem. Kini ye nipig a, kwəruə ai rəhitə atuk, kini iriu kiratərhav. Mawəriwak ye swatuk miravən. Taktəkun əmə agelo ai rəta ye Pita mamvən.[b]

11 Məkneikin, Pita, rikin rarə, kini rimə, "Ei. Yakəm yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin. Yesu Yermaru rimnher-pə kin agelo kafan mə tikrirəh-si ta yo ye kwermi King Herod mine narimnar minə yame nəmə Isrel khamə tuksor irak."

12 Pita rəm rirkun mə Kughen ruirisin in, taktəkun əmə, rivən imei Meri, nisin Jon Mak. Narmamə khapsaah kwənhauə ta ye nəkwai nimə a masəhuak. 13 Kini Pita rəsik-əsik tapig ye nimə a. Kini yasitu kirik, nhagin e Roda, ruə mə tukrəhitə. 14 Kini in mərig riki Pita, ruirkun mə Pita a; kini rikin ragien pik tukun, kini mərukin nəhitəyen, kini maiyu əmə mivən mini-əsah-pən iran mimə, "!Ei! Narimnə əpə. Pita ramərer ye kwəruə apa iruə."

15 Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "Nikam. Nakeno-eno."

Kini raməkeikei mamni mimə, "Nikam. Yo yakamni əfrakis."

Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "Nikam. ?Tukmə ror agelo əmə kafan uə?"

16 Mərig Pita ramərer hanə iruə maməsik-əsik tapig. Kini iriə khavən misəhitə, misəm in, kisakur kin. 17 Kini Pita rimini-əhu əriə mə tukhapim.

---

[b] **12:10** Wok 5:19

Kini maməvsao kin Yesu Yermaru rimivəhsi-ərhav in ye kalabus. Kini mimə, “Taksəvsao kin kimi Jemes[c] mine kitawə minə tiksin.” Rəgkiar ta kini map.

18 Kəni rikwamer kin, yenpig-yenpig, mobael yamə mine kasarha tuk Pita ye kalabus kasaiyoh-aiyoh əriə minə kin, mərig kiseinein mə naha nhagin rimnor Pita.[d] 19 Kini King Herod rini-pən tuk əriə mə tukhavən misarhakin Pita; mərig khapəh nisəmien. Kini ai, King Herod rərip mobael minə a ye nimri mirh, mivəhsi-pən narpinien kimi əriə mə tukasəkeikei mhamhə.

Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi yermaru kape nəmə Rom, kini rimhə

Kwasig ikin, King Herod rimatərhav Judia, məsok pirə, mivən apa kwənmhan kirik kamni kimə, Sisaria. 20 Ye nipig a, narmamə ye taon mir e Taea mine Saedon kimisotgoh iriə min, kini rini-əhu nəviginien mə tukripəh nherpən-ien kin. Kini iriə kimisaiyoh nasituyen kin Blastus, yame in ramehuə ye nautə kape King Herod. Kimnhavi nərigien kafan mə tukrokrən kin Herod ruə, pəh kisərəhu nəmərinuyen iriə min, mə tukrəta min ye nəviginien rivən min kimi əriə.

21 Kini kwənhauə ye nipig yame Herod rimini mə tukrəm əriə iran, kini rivəhsi-pən neipən huvə kafan yame ramhajoun mə in ramarmaru; mivən məkwətə ye kwənmhan kape king, mivəhsi-pən nəgkiarien kafan kimi əriə. 22 Kini iriə kisokrən apomh mhamə, “Yermamə e raməgkiar, pəh nien mə yermamə əmə, mərig in kughen kirik.” 23 Mərig Herod ripəh nivəhsi-haktəyen Kughen, məkneikin, Kughen rher-pə kin kafan agelo ror Herod rimir. Kini wom minə kisən tipeiwə iran, rimhə.[e]

24 Ye nipig a, nəgkiarien kape Kughen rarkurao. Narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran.[f]

25 Kini Banabas mine Sol kwəgkiar fam apa Jerusalem, mirarerig-pə Antiok, mirəkir kwən kirik nhagin e Jon Mak irisir min.[g]

Kughen rimirpen Banabas mine Sol mə tukrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen

13 1 Ye niməhuak apa Antiok, profet minə mine nəmhajoun minə kasarə aikin. Iriə e: Banabas, mine Sol, mine Simeon (yame kamni kimə yemapig), mine Lusias yemə Saerin, mine Manaen (apa kupan in yermamə kirik kape King Herod Antipas). 2 Kasarə, kini nipig kirik, kisəpəh nəviginien masəhuak kimi Kughen. Kini Nanmin Rhakə

---

[c] **12:17** Jemes e ror pisin ye Aposol Jemes yame King Herod rimnhopni kupan (ye Wok 12:2). [d] **12:18** Wok 5:22-24 [e] **12:23** Dan 5:20 [f] **12:24** Aes 55:11 [g] **12:25** Wok 11:29-30; 15:37

ruə mini-pən tuk əriə mimə, “Yakorkeikei mə takhavəh-si haktə Banabas mine Sol pəh iriu tukwor nar yame yakamokrən kin əriu mə tukwor.”[h]
3 Kimisor infamien ye nəhuakien mine nipəhyen nəviginien, kini misərəhu-pən kwermiriə ye kapəriu kapə tuk niwəhsihaktəyen əriu. Kini misher-pən kin əriu mə tukravən.[i]

Banabas mine Sol kirani-ərhav Nəgkiarien Kape Kughen apa Saepras

4 Nanmin Rhakə rivəhsihaktə-ta Banabas mine Sol, kini kwəsok pirə miravən apa Selusia, kini miwat-pən ye nəkwai rao ehuə kirik, miravən apa kwaji tanə kirik kamni kimə “Saepras.” 5 Miravən miratərhav-pən apa Saepras, miravən mirəvhiak apa yerkwanu kirik kamni kimə “Salamis.” Ikin aikin a, karəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen ye nəkwai nimə kape nofuginien minə kape nəmə Isrel. Kini Jon Mak rimnasitu irəriu.[j]
6 Kini irisir kirharkurao ye tanə a, mirhivən mirhatərhav-pən min yerkwanu a Pafos. Kini ikin aikin a, kirhəm kleva kirik, nhagin e Bajisas. In yemə Isrel, yame in profet eikuə kirik. 7 Kleva a, in yasitu kirik kape gavman kape tanə a. Yamehuə a, nhagin e Sejas Polas, nirkunien kafan rehuə. Kini in rokrən kin Banabas mine Sol mə tukrauə mwəm in, meinai in rorkeikei mə tukrərig nəgkiarien kape Kughen. 8 Mərig kleva a, Bajisas, ramni hah Banabas mine Sol. (Nhag kleva a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris, kamni kimə “Elimas,” nipran ramni mə “kleva.”) Ramarkut mə tukrukreikin nərigien kape yamehuə a, mə tukripəh niniyen nəfrakisien ye Yesu. 9 Kini Sol, yame nhagin min kirik kamni kimə Pol,[k] Nanmin kape Kughen ramarə iran. Rarha-pən məm kleva a Elimas, 10 mini-pən tukun mimə, “Ik kwajikovə atuatuk kape Setan. Ik nakamni hah narimnar fam yame rhuvə. Ik yermamə kape təvhagə hah mine neikwəyen. Nipig m-fam nakaukreikin swatuk atuatuk kape Kughen. 11 Taktəkun əmə, kwermi Kughen tukrirap ik, nimrim tukripis. Takpəh nəm-pipom-ien nikhakien.”
Taktəkun əmə kleva ai rəm nətokien rəpignap muə muvrig əpis nimrin. Kini in rimnəriwək mamərav-ərhav əmə mamarkut mimə yermamə kirik tikrivəh kwermin mikir in.[l] 12 Kini gavman a rəm nar a rimnor, rakur pik kin nəvhagien kape Pol mine Banabas, kini mamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape Yesu Yermaru.

Banabas mine Pol kiravən apa Antiok

13 Kini Pol mine in minə tiksin kimnhavən apa Pafos, mhavən ye rao ehuə kirik, mhavən apa kwənmhan kirik kamni kimə Pamfilia. Mhavən

---

[h] **13:2** Wok 9:15 [i] **13:3** Wok 6:6 [j] **13:5** Wok 12:12; 15:39 [k] **13:9** Nhag e “Sol” in nəgkiarien kape nəmə Isrel; kini nhag e “Pol” in nəgkiarien kape nəmə Rom. Nipig Sol rimavən mor wok iriə nəmə Rom, maməri-pən narəyen kapəriə, mukreikin nhagin muə nəgkiarien kape nəmə Rom. [l] **13:11** Wok 9:8

mhavhiak ye yerkwanu kirik kamni kimə Pega. Ikin aikin a, Jon Mak
rimnəpəh əriə ikin mirerig mamvən apa Jerusalem.[m] 14 Kini iriə kisarar
apa Pega, miseriwək mamhavən apa yerkwanu kirik kamni kimə Antiok,
apa Pisidia. Ye nipig kape Sabat, khavən ye nəkwai niməhuak kape
nəmə Isrel, misəkwətə. 15 Kəvheikin nəkwəkwə kape Loa kape Moses
mine nəkwəkwə kape profet minə kupən, kini kwasig ikin, namehuə
kape niməhuak minə kisaiyoh əriə mhamə, "Yo minə tiksin. Tukmə
kimiə nakamhavəh nəgkiarien kirik tuk nərip-tim-timien nəmə iku,
hani-ərhav."

16 Kini Pol rhekimter, mini-əhu əriə mə tukhapim, kini mimə, "Nəmə
Isrel, mine nəmə iku pisin pisin minə yamə mine nakhasiai Kughen kape
nəmə Isrel, kimiə fam taksətərig kin nəgkiarien kafak. 17 Kupən, Kughen
kape nəmə Isrel rimirpen kaha kapəmawə minə, kini nipig kimisarə
rəmhen kin yepsipis minə Ijip, Kughen rivəh-si haktə əriə mor əriə khauə
mhapsaah. Ye nəsaninien ehuə kafan, In rirəhsi-ta əriə ye kwermi nəmə
Ijip.[n] 18 Kini khavən misarə ye kwənmhan əkwak miseriaji newk foti,
masor təvhagə hah; mərig Kughen rapəh nipəhyen əriə.[o] 19 In rimnor
narmamə minə kape nəmə Isrel kamhauh gavman minə kape tanə seven
yamə mine kasarə ye tanə a Kenan; kini mivəhsi-pən tanə a kapəriə kimi
ripmawə minə, mə kapəriə.[p] 20 Narimnar a rimnor rivəh nipig rəmhen kin
newk 450.

"Kwasig ikin, Kughen rivəh-si haktə namehuə kapəriə minə mə
tuksarmaru irəriə, mhauə miseriaji nipig kape profet kirik nhagin e
Samuel.[q] 21 Nipig a in a, kimisaiyoh Kughen mhamə iriə kisorkeikei mə
tukhavəhsi-haktə king kirik kapəriə. Kini Kughen rivəh-si haktə yermamə
kirik nhagin e Sol, kwajikovə kape Kis. In kwənərəus kape Benjamin.
Sol rimnehuə irəriə rəmhen kin king kapəriə kape newk foti.[r] 22 Kini ai
Kughen rirəhsi-əhu Sol, kini mivəhsi-haktə Deved mor king kin kapəriə.
Kughen rəgnəgin King Deved mimə, 'Yakəm yakirkun mə Deved e,
kwajikovə kape Jese, norien kafan ratuatuk ye rikik. In yermamə kirik in
ramor rikik.' *(1 Saml 13:13; 16:12)*[s]

23 "Kini taktəkun ai, Kughen ruəvəh-si haktə mikip King Deved kirik,
nhagin e Yesu, mə tukrivəh miragh narmamə, rəmhen kin yame Kughen
rimirpen-ta kupan.[t] 24 Mərig kwasig ikin Yesu ruə mirikakun kafan wok,
Jon Baptaes rimnamni-ərhav tuk nəmə Isrel mimə, 'Taksarar ye nərigien
kapəmiə tuk təvhagə hah kapəmiə, misor baptaes.'[u] 25 Kini nipig kape
Jon Baptaes ruə ipakə tuk nərkinien kafan wok, kini rimini-pən tuk
əriə mimə, '?Kimiə nakharkun mə yo pa? Pəh nien mə yo e yermamə

---

[m] **13:13** Wok 15:38 [n] **13:17** Eks 1:7; 6:6; 12:51 [o] **13:18** Nam 14:34; Dut 1:31-32
[p] **13:19** Dut 7:1; Jos 14:1 [q] **13:20** Jaj 2:16; 1 Saml 3:20 [r] **13:21** 1 Saml 8:5,19; 10:20-24
[s] **13:22** Sam 89:20 [t] **13:23** 2 Saml 7:12-16 [u] **13:24** Mat 3:1-2

Kughen rimini ta. Takasətərig kin yo. Yermamə kirik e ramuə, yo yakpəh
nəmhenien mimə yo jakrisin ta nərəus ye kafan sandel.'[v]
26 "Yo minə tiksin, kimiə kwənərəus kape Ebraham, mine kimiə nəmə
tanə pisin pisin minə e nakamhasiai Kughen kape nəmə Isrel. Kughen
rimivəhsi-pə Nəgkiarien kape swatuk yame tukrivəh miragh narmamə
iran. 27 Nipig Yesu rimatərhav-pə əmə, nəmə Jerusalem mine namehuə
kimiseinein mə In a In yermamə yame Kughen rimirpen. Kini miseinein
nəgkiarien kape profet minə kupən yame kaməvheikin ye Sabat minə
fam. Məkneikin, kimishopni Yesu rəri-pən nəgkiarien kape profet minə
kupən. 28 Kini iriə khapəh nisəm-pawk-ien mə In rimnor norien has kirik
yame ratuatuk mə tukrimhə tukun, kini kisarar, misəkeikei kimi Paelat,
yamehuə kape nəmə Judia, mə tukhopni Yesu.[w] 29 Kimisor fam narimnar
a rəri-pən nəgkiarien kape profet minə kupən. Kimnharəh-si-əhu
nipran ye nai kamarkwao kin, mharəh mhavən, misəru-pən ye nəpəəg
kapier.[x] 30 Mərig Kughen rimnor In ramragh min ye nimhəyen. 31 Kini
rimimragh min, mitərhav-pə tuk narmamə kafan minə. Narmamə minə
a, kimiseriwək kwis iriə Yesu kupən. Kharikakun Galili, mhauə miseriaji-
pə ye Jerusalem. Kini taktəkun ai, narmamə minə a kamhani-ərhav-pən
kimi piautawə minə e, nəmə Isrel, mə iriə kimisəm əfrakis Yesu, mhani
mhamə In rimimragh əfrakis.[y]
32 "Kini kimawə yimnhauə ikin e tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə
kimi əmiə. Nirpenien yame Kughen rimini-pən tuk kaha kapətawə minə
kupən, 33 ruini-ta tuk ətawə, nimikipriə. Rimnor Yesu rimragh min ye
nimhəyen, rəri-pən nəgkiarien ye Ol Sam japta tu yame ramni mimə,

" 'Ik kafak kwajikovə.
Yimirəh Ik e towei.' *(Sam 2:7)*

34 "Kughen ruini-ərhav ta ye Nəkwəkwə kape Kughen mimə tukror
Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, mərig In tukripəh min nimhəyen;
nipran to rapəh nəmətitien. Kini mamni mimə,

" 'Yo jakvəhsi-pre nihuvəyen kimik rəmhen kin yame yimirpen-ta
mə jakwəhsi-pən kimi King Deved.' *(Aes 55:3)*

35 "Kini nəgkiarien pisin kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

" 'Ik to nakpəh nipəhyen mə niprai yemə rhakə kafam tukrəmətit.'
(Sam 16:10)

36 "Nipig King Deved rimamragh, in mamor narimnar yame Kughen
rorkeikei. Kwasig ikin, rimhə. Kinim in iriə kafan kaha minə. Kini nipran
ruəmətit ta. 37 Mərig niprai Yesu yame Kughen rimnor rimragh min ye
nimhəyen, in ripəh nəmətitien.[z]

---

[v] **13:25** Nəgkiarien e kape Jon Baptaes raməmir ye Mak 1:7; Jon 1:20, 27.
[w] **13:28** Mat 27:22-23 [x] **13:29** Mat 27:59-60 [y] **13:31** Wok 1:3,8 [z] **13:37** Aposol Pita min rimnhoprai nəgkiarien ye Sam 16:10 ye Ol Wok 2:22-35.

38-39 “Ror pən, yo minə tiksin, takasəkeikei mharkun huvə nəgkiarien
yame kimawə yakamhani-ərhav-pre tuk əmiə mhamə Yesu rimnor
swatuk mə Kughen tukrirəhsi-ta narpinien kape təvhagə hah kape
narmamə. Yermamə, to rəri-pən pawk Loa minə fam kape Moses, to
Kughen ripəh niniyen mə in yemə atuatuk. Mərig narmamə m-fam yamə
mine khani nəfrakisien ye Yesu, Kughen tukrini mə iriə nəmə atuatuk.[a]
40 Ror məknakin mə kimiə takasərig əmiə, pəh nəgkiarien kape profet
minə tukripəh nuə-minien irəmiə 41 yame ramni mimə,

“ ‘!Ah! Kimiə yamə mine naksarh iakei irak.
Taksəm, mharkun. Misakur, kini mhamhə.
Jakor nar kirik irəmiə, to yermamə kirik rhoprai-pre kimi əmiə,
to kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.’ ” *(Hab 1:5)*

Narmamə rikiriə ramagien tuk nərigien Nəgkiarien Huvə

42 Kini nipig Pol mine Banabas kiratərhav, narmamə kisaiyoh
masəkeikei kimi əriu mhamə, “Ye Sabat yame ramuə, nakrarerig-pə min,
mwəgkiar min kin kimi əmawə.” 43 Kasəhuak infamien, misaiyu rik rik,
narmamə khapsaah kimnhakwasig kin Pol mine Banabas.

Narmamə minə a, tiksin nəmə Isrel, mine tiksin nəmə tanə pisin
pisin yamə mine kimisəpəh narəyen kape nəmə imərіə ikin, mhauə
mhakwasig kin nəhuakien kape nəmə Isrel. Kini iriu kawəgkiar kimi əriə
mwor kwirig kimi əriə mirəmə, “Takasəkeikei misarə ye nihuvəyen kape
Kughen mamharpin.”

44 Kini ai, ye Sabat yame ramuə, ipakə tuk narmamə minə fam ye
yerkwanu a khauə misofugin mə tuksərig min nəvsaoyen kin Yesu
Yermaru.

**Nəmehuə kape nəmə Isrel kimisəpəh Pol mine Banabas;
kini iriu kiravən tuk nəmə tanə pisin minə**

45 Mərig nəmə Isrel tiksin kimisəm mə narmamə khapsaah kwənhauə
aikin, kasor jalus kimi Pol, mamhani hah in mine nəgkiarien kafan.
46 Mərig Pol mine Banabas krapəh niraginien; mirəni mirəmə, “Kimru
yakawarkut mə jakrəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen mwəkupən kimi
əmiə nəmə Isrel. Kini kimiə nakasəpəh nəgkiarien kapəmru ramhajoun
pən mə nakhapəh nisəmhenien mə takhavəh nimraghien rerin. !Nəmhen,
pəh kimru yakwəpəh əmiə miravən tuk nəmə iku pisin pisin minə![b]
47 Meinai Kughen Yermaru rimivəhsi-pə ta nəgkiarien kimi əmawə mimə,

“ ‘Yimnor ik laet kape tanimtanə.
Mə ik takvən mini-ərhav swatuk yame jakvəh miragh narmamə
fam iran, rarkurao ye tanimtanə.’ ” *(Aes 49:6)*

---

[a] **13:39** Rom 10:4 [b] **13:46** Wok 3:26; 18:6

48 Kini nipig narmamə e pəh nien mə nəmə Isrel kimisərig nəgkiarien
a, rikiriə ragien pik. Kini kasəgnəgin Kughen tuk nəgkiarien kafan. Kini
narmamə yamə mine Kughen rimirpen ta əriə mə tukhavəh nimraghien
rerin, iriə kimnhani nəfrakisien iran. 49 Ror məkneikin, nəgkiarien kape
Kughen ritərhav mivən ikin minə fam rarkurao ye kwənmhan a.
50 Məkneikin nəmə Isrel kimnhavən misəm nipianehuə yamə mine
kasəhuak ye nəhuakien kape nəmə Isrel, mine nəmehuə minə kape
rukwanu a, misarkut tuk əriə mhamə tukhauh Pol mine Banabas. Kini
misəkəu-ta əriu a iməriə ikin. 51 Mərig iriu kwarpita-arpita nimokrur ye
sandel kapəriu [mwor nimtətien mə nəmə ikin a kimisor nar kirik ripəh
nəmhenien.] Kini kiravən apa yerkwanu a, Ikoniam.[c] 52 Mərig narmamə
kape Yesu minə apa Antiok, Nanmin kape Kughen rukwar irəriə; kini
rikiriə ragien.

Pol mine Banabas kimiravən apa Ikoniam

14 1 Nar a rimnor min apa Ikoniam. Apaikin, Pol mine Banabas
kimiwauru-pən ye niməhuak kape nəmə Isrel miwəgkiar
miwapita, mirəvi narmamə khapsaah- nəmə Isrel mine nəmə Gris
min; khani nəfrakisien ye Yesu. 2 Mərig nəmə Isrel yamə mine khapəh
nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kapəriu kimnhavən tuk nəmə Gris,
mhauh nərigien kapəriə mə tuksəməkin nəməhuak minə, mhani hah
əriə. 3 Mərig Pol mine Banabas kimiwarə aikin a ror tu; kini kwətgah tuk
nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru; kini Kughen rimnor
əriu kwor nimtətien ripsaah mə narmamə tuksəm kharkun mə nəgkiarien
kape nihuvəyen kape Kughen ror nəfrakisien kin.[d]
4 Nəmə ikin kimisəwhai əriə minə; tiksin kimnhakwasig kin nəmə
Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kini tiksin
kimnhakwasig kin aposol mir a. 5 Nəmə Isrel a, mine nəmə Gris, mine
nəmehuə minə kapəriə kimnharai mhun nəgkiarien mhamə tukhauh əriu
misarkwhopni əriu kin kapier apig.[e] 6-7 Nipig Pol mine Banabas kwərig
nirai-mhunien kapəriə, kwarar, miwap miravən ye provins e Likaonia.

Pol mine Banabas kimiravən apa Listra

Kini mawəriwak, miravən yerkwanu mir a, Listra mine Debe. Kini ye
yerkwanu mir a mine ikin minə ipakə tuk yerkwanu mir a, iriu kimarəni-
ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. 8 Apa Listra, yermamə kirik apaikin
nihun rahas ror hanə; to rapəh nəriwəkien. Ramkwətə, 9 mamətərig kin
nəgkiarien kape Pol. Kini Pol rəm tim tim kwən a mirkun mə ruini-ta
nəfrakisien mimə Kughen to rirkun nor-huvəyen nihun. 10 Kini Pol rokrən
apomh mimə, "!Ah! Hekimter." Taktəkun əmə rhekimter məriwək.

---

[c] **13:51** Mat 10:14; Wok 18:6 [d] **14:3** Mak 16:20; Hib 2:4 [e] **14:5** Wok 14:19

11 Kini narmamə kisəm nar yame Pol rimnor, kisokrən mamhani
ye nəgkiarien Likaonia mhamə, "!Səmru! !Kughen kapətawə minə
khaukrekin əriə minhauə misor yermamə kin əriə, miseiwaiyu-pə
imətawə!"[f] 12 Kini rikiriə rəsik mə Banabas e Sus, [yermaru kape kughen
minə kapəriə.] Mərig in ai Pol in yermamə kape nəgkiarien, rikiriə rəsik
mə in e Heremes, yeni kape kughen minə kapəriə. 13 Nimə kape kughen
e Sus, ramərer ye nikar rukwanu pən. Kini pris kape kughen a rimavən
mokwan-pən jihi nai ye kau minə tiksin məsig əriə muə ye kwəruə kape
kəupə ye yerkwanu a kimnor kin kapier. In mine kwhen a kisorkeikei
mə tukhauh mhavaan nar miragh minə a tuk nəhuakien kimi Pol mine
Banabas.
14 Mərig aposol mir a kwərig nəvsaoyen kin, kweikus neipən kapəriu
[mwor nimtətien mə rikiriu rəpou.] Mwaiyu miravən ye kwerkwan irəriə
mwokrən ehuə mirəmə, 15 "!Ah! ?Rhawor nakhamə taksor nar e? Kimru
yermamə mir əmə e- rəmhen kin əmiə. Kimru yakərauə mə jakrəni-
ərhav Nəgkiarien Huvə, mirəmə taksarar ye nərigien kapəmiə, mhapəh
nisəhuakien kimi kughen apnapig minə. Misəhuak əmə kimi Kughen
rerin. In rimnor neai mine nimoptanə mine tame tahik, mine narimnar
fam yame kamhaswin irəriə.[g] 16 Apa kupən, In rimnəta ye narmamə
m-fam ye tanimtanə kisəri-pən əmə swatuk minə kapəriə.[h] 17 Mərig nipig
m-fam, In ramor swatuk kimi əriə mə iriə tukharkun nisəmien nihuvəyen
kafan. In ramor nəhig ramip; mamor nəviginien ramor kwənkwan ye
nipig minə atuatuk kapəriə. In ravəhsi-pre nəviginien kimi əmiə, mamor
rikimiə ramagien."[i] 18 Aposol mir a kirəni pawk nəgkiarien a, mərig ipakə
əmə iriu kirapəh nəmhenien tuk nirəni-əhuyen narmamə minə a yamə
mine khamə tukhauh kau, mhavaan əru, misor sakrefaes kin kimi əriu.
19 Kasarə pi pom mamhavən, kini nəmə Isrel tiksin kimnhasi-pən
apa Antiok mine Ikoniam, mhauə mhatərhav-pə Listra. Khavi narmamə
khapsaah khauə mhakwasig kin əriə, mharaptərəkin Pol, misəsik in kin
kapier, mhaukəkin in misərəhu in iruə yerkwanu a, misapəh raməmir.
Rikiriə rəsik mə ruamhə əfrakis.[j] 20 Mərig narmamə kape Yesu minə
kimnhauə misərer rao rao kin, Pol rhekimter min, mivən min yerkwanu
a. Kəni rikwamer kin, in mine Banabas kimiravən apa yerkwanu a Debe.

Pol mine Banabas kirarerig-pən Antiok ye provins e Siria

21 Pol mine Banabas kimirani-ərhav Nəgkiarien Huvə yerkwanu a Debe,
mirəvi narmamə khapsaah khauə narmamə kape Yesu minə. Kwarar
min, mirarerig min miravən apa Listra. Kwasig ikin, kratərhav min aikin,
mirarerig mirauə Ikoniam. Kwasig ikin, kirarerig min mirauə apa Antiok.

---

[f] **14:11** Wok 28:6 [g] **14:15** Sam 146:6; Wok 10:26 [h] **14:16** Wok 17:30 [i] **14:17** Jer 5:24
[j] **14:19** Wok 17:13; 2 Kor 11:25

22 Ikin minə, iriu kwərip tim tim narmamə kape Yesu minə mwor kwirig
kimi əriə mə tuksərer tim tim ye nhatətəyen kapəriə, mirəmə, “Kitawə
kamhavən ye Narmaruyen kape Kughen, tukasəkeikei misəm rəutən
tuk ətawə.”[k] 23 Kini Pol mine Banabas kirmiavən ye niməhuak minə,
miravəh-si haktə elda minə kapəriə, mwapəh nəvigінien mawahuək,
mawərəhu-pən əriə ye kwermi Yesu Yermaru yame kashatətə iran.
24 Kini ai, kirakrao ye kwənmhaan a Pisidia, mwəsok-pihiu miravən
Pamfilia 25 marəni-ərhav Nəgkiarien Huvə apa Pega. Mwəsok pirə min
yerkwanu kirik kamni kimə Atalia. 26 Miravən ye rao kirik mirarerig min
mirauə Antiok ye provins a Siria. Ikin aikin a kimnaməhuak kupən kimi
Kughen mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu mə iriu tukratərhav
mirəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. Kini taktəkun ai kwor infamien ye
nəriwəkien kapəriu.[l]
27 Kimiratərhav-pə aikin a, mwokrən kin nəməhuak minə mə tukhauə
misofugin. Kini mwəvsao kin narimnar minə a yame Kughen rimnor
əriu mə tukwor, məhitə ye swatuk tuk nəmə tanə pisin pisin minə mə
tukhauə mhani nəfrakisien ye Yesu.[m] 28 Kini iriu mwarə aikin a ror tu iriə
narmamə kape Yesu minə.

Nəməhuak minə tiksin khamə tukaməkeikei kəri-pən Loa kape Moses

15 1 Narmamə tiksin khatərhav a Judia, misəsok-pihiu, mhavən
apa Antiok. Mishajoun nəməhuak minə mhamə, “Tukmə kipəh
nəsigpənien əmiə rəri-pən Loa yame Moses rimini, Kughen to ripəh
nivəh-miraghien əmiə.”[n] 2 Kini Pol mine Banabas mine narmamə minə
a, kasotgoh pik kimi əriə minə tuk nəgkiarien a. Məkneikin, nəməhuak
minə apa Antiok khavəh-si haktə Pol mine Banabas mine narmamə minə
min tiksin mə tukhavən apa Jerusalem misəm aposol minə mine elda
minə kape niməhuak tuk nərəhu-atuatuk-ien nərigien a.[o]
3 Nəməhuak minə kisher-pən kin əriə mə tukhavən. Nipig khavən,
mhatərhav-pən Fonisia mine Sameria, mhani-əsah pən tuk əriə mə nəmə
tanə pisin pisin minə kimnhauə mhani nəfakisien ye Yesu. Nəvsaoyen a
ror nəməhuak minə rikiriə ragien. 4 Nipig khauə mhatərhav-pə Jerusalem,
nəməhuak minə mine aposol minə mine elda minə kimnhani vi vi əriə.
Kini Pol mine kafan minə kasəvsao kin narimnar yamə mine Kughen
rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə tuksor.[p]
5 Mərig Farisi minə tiksin yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu
kishekimter mhamə, “Nəmə mine pəh nien mə nəmə Isrel, tukaməkeikei

---

[k] **14:22** Wok 15:32; 1 Tes 3:3 [l] **14:26** Nəmə Antiok kimisher-pən kin Pol mine Banabas mə tukrakurao məvsao kin Yesu Kristo. Newk kirikianə ruauə muavən ta, kini taktakun ai iriu kirarerig-pə apa Antiok. [m] **14:27** Wok 15:4,12 [n] **15:1** Gal 5:2 [o] **15:2** Gal 2:1 [p] **15:4** Wok 14:27

kəsig-pən əriə kini tukaməkeikei khajoun əriə pəh kisəri-pən Loa kape Moses."

6 Kini aposol minə mine elda minə kape niməhuak kisəkwətə tuk nərigien a. 7 Kimisəgkiar rapomh pik, kini Pita rhekimter mimə, "Yo minə tiksin. Kimiə nakharkun mə tu tu kwənmopin, Kughen rimirpen-ta yo irətawə mimə yo jakni-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, mə iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu.[q] 8 Kughen, yame rirkun riki narmamə, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimi əriə rəmhen əmə kin yame rimivəhsi-pə kimi ətawə, kini mamor nimtətien mə rikin ragien min tuk əriə.[r] 9 Ripəh norien ror pisin kimi əriə. Nikam. Iriə min khani nəfrakisien iran, kini In rivəh-si ta təvhagə hah kapəriə rəmhen kin yame rimnor ta irətawə. 10 Kimiə naksəvi niemhaa kape Kughen mhavəhsi-pən loa kirik kimi əriə rəmhen kin kajipə pam kirik. Səmru. Kitawə, mine kapətawə kaha minə kupən khapəh nisəmhenien mə to kharəh kajipə pam a.[s] 11 Mərig kitawə kishatətə ye Yesu Yermaru mə tukrivəh miragh ətawə ye nihuvəyen kafan, mine nəmə tanə pisin pisin minə min."[t]

12 Nəgkiarien a rətapig pik kin narmamə minə a kasofugin aikin a. Kini iriə kasətərig əmə kin Pol mine Banabas kawəvsao kin nimtətien yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriu mə tukwor ye nimri narmamə ye tanə pisin pisin minə.

Jemes rətapig kin nəgkiarien

13 Pol mine Banabas kwor infamien ye nəvsaoyen, kini Jemes rhekimter, mini-pən tuk əriə mimə, "Yo minə tiksin, sətərig kin yo.[u] 14 Saemon Pita rimnhoprai-pə huvə kimi ətawə mə Kughen rimnor əpu In kimi nəmə tanə pisin pisin minə, mipik ta əriə tiksin mə kafan narmamə minə. 15 Rəmhen əmə kin nəgkiarien kape profet kirik kupən yame rimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen, mə Kughen rimə,

16 " 'Kwasig ikin, Yo jakrerig-pə min. Mor huvə rao[v] kape narmaruyen kape King Deved e yame rimnaməteih kupən, ipakə əmə rəmnim. Rinahas pawk, jakrəh-si haktə, mirirpin, məspir, mor rəutən min.

17-18 Mə narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel- narmamə pisin pisin minə rarkurao ye tanimtanə- yamə mine yimirpen ta əriə mə kafak narmamə minə tuksarha-pə tuk Yo.

Yo e Kughen Yermaru, apa kupan yimnhajoun narmamə kin narimnar minə e mə tukharkun. In e nəgkiarien kafak.' "

(Amos 9:11-12)

---

[q] **15:7** Wok 10:1-43 [r] **15:8** Wok 10:44; 11:15 [s] **15:10** Mat 11:30; Gal 3:10
[t] **15:11** Gal 2:16; Efes 2:5-8 [u] **15:13** Gal 2:9 [v] **15:16** Nəgkiarien kape nəmə Gris ripəh niniyen "rao kape King Deved" mərig rimə, "nimə tapolen kape King Deved." Mərig nipran rimə "generation" uə yerkwanu, mine narmamə, mine nimə.

19 Kini Jemes rimə, “Nəgkiarien kafak ror məkneikin: Taktəkun ai,
narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel kwəsarar ye nəriɡien
kapəriə mamhauə tuk Kughen. Rapəh nəmhenien mə kitawə tuksor
riskai pik tuk əriə. 20 Məriɡ pəh kharai nəkwəkwə kirik rivən kimi əriə,
mhani-pən tuk əriə mhamə tukhapəh nisənien nəviɡinien yame kimoh
kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Nəviɡinien
minə a kisəmkimik ye nimri Kughen. Mhapəh nisor-haspən-ien kimi
nipiraovin. Mhapəh nisənien nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai
nitawin raməmir hanə ye nipran. Mhapəh nisənien nitə.[w] 21 Tukasəkeikei
mhavəhsi-pən natuakəmien minə e kimi əriə meinai kimnharikakun ta
tu, kaməvheikin Loa kape Moses ye Sabat mine fam ye nəkwai niməhuak
minə fam kape nəmə Isrel. Kini kimnamni-ərhav Loa kape Moses
yerkwanu minə m-fam.”

Aposol minə mine elda minə kisher-pən kin nəkwəkwə kirik kimi nəməhuak minə pəh nien mə nəmə Isrel

22 Kini aposol minə mine elda minə, mine nəməhuak minə fam khani
kwis mə tukhavəhsi-haktə iriə tiksin misher-pən kin əriə khakwasiɡ
kin Pol mine Banabas, mhavən apa Antiok. Mishajoun Saelas mine
Judas (nhaɡin min kirik kamni kimə Basabas). Kwərə mir a, narmamə
kamhasiai əriu. 23 Mhavəhsi-pən nəkwəkwə kimi əriu mə tukhrivəh
miravən. Nəkwəkwə a ramni mimə,

Kimawə aposol minə mine elda minə, kimawə piaumiə minə.
Kimawə yakamhani vi vi əmiə, nəmə tanə pisin pisin minə, kimiə
nəməhuak minə, yame kasarə apa Antiok, mine Siria, mine Silisia:
24 Yakasəriɡ mə kimawə tiksin kimnhauə misor riskai-pre pik
tuk əmiə. Məriɡ kimawə yakhapəh nhavəhsi-pənien nəɡkiarien
kirik kimi əriə mə tukhauə misor məknenkin. 25 Ror pən, kimawə
yimisəkwətə kirik, mishajoun yermamə kiraru e misher-pre kin
mə tukravəh nəɡkiarien kapəmawə miraurə kimi əmiə. Mə iriu
tukrakwasiɡ kin fren kapəmawə mir e Pol mine Banabas. 26 Ipakə
əmə iriu kramhə tuk nini-ərhavyen nəɡkiarien kape Yesu Kristo,
Yermaru kapətawə. 27 Kimawə yaksher-pre kin Judas mine Saelas mə
iriu tukraurə tuk əmiə. Kwərə mir ai tukrani huvə nəɡkiarien yame
kimawə yimnharai. 28 Kini Nanmin kape Kughen rikin ragien, mine
rikitawə ragien mə jakkhapəh nhavəhsi-preyen natuakəmien kirik
yame riskai pik tuk əmiə. Kini yakhavəhsi-pre əmə natuakəmien
mine en:[x] 29 Takhapəh nisənien nəviɡinien yame kamoh kivaan əru
tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisənien
nitə. Mhapəh nisənien nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai

---

[w] **15:20** Eks 34:15-17; Lev 17:10-16 [x] **15:28** Mat 23:4

nitawin raməmir hanə ye nipran. Mhapəh nisor-haspən-ien kimi
nipiraovin. Tukmə naksəri-pən natuakəmien minə a, takpisarə huvə.
In əmə e nəgkiarien kapəmawə.
30 Kini namehuə minə a kisher-pən kin narmamə a, khavən apa Antiok.
Khavən, mhatərhav-pən, misokrən kin nəməhuak minə aikin. Khauə,
misofugin. Kini kimnhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi əriə. 31 Kimisəvhuekin
nəkwəkwə a misərig rhuvə pik, meinai nəgkiarien kafan ravəhsi-haktə nərigien
kapəriə. 32 Judas mine Saelas, profet mir ai, kawəgkiar apomh kimi nəməhuak
minə, məwhag kimi əriə mwor əriə kasərer tim tim. 33 Iriu kimiwarə rəpomh
kwənmopin aikin. Kwasig ikin, nəməhuak minə kimisaowiə kin əriu. Misaiyoh-
pən Kughen mə tukrivəhsi-pən nəmərinuyen kimi əriu. Kini misher-pən kin əriu
kirarerig miravən tuk narmamə yamə mine kimisher-pən kin əriu. 34-35 Mərig
Pol mine Banabas kimiwarə min apa Antiok ror tu kwənmopin, iriə narmamə
khapsaah kasəvhag mhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen.

Pol mine Banabas kawəwhai əriu minə

36 Kisarə mamhavən, Pol rini-pən tuk Banabas mimə, "Rhuvə mə tukrarerig
miravən mwəm kirau minə tiksin yerkwanu minə a mirani-ərhav ta nəgkiarien
kape Kughen, ai mwəsiekun-ru əriə." 37 Mərig Banabas rorkeikei mə tukrəkir
Jon Mak pəh rikwasig kin əriu.[y] 38 Mərig Pol rəm mə ripəh natuatukien, meinai
in apa kupən, kimnarharə apa Pamfilia, kini Jon Mak rimnəpəh əriu, mirerig.[z]
39 Kini Pol mine Banabas kaotgoh kimi əriu minə tuk Jon Mak, kini məwhai
əriu minə. Banabas rikir Jon Mak, miravən ye rao kirik miravən apa ye tanə
kirik kamni kimə Saepras. 40 Mərig Pol rimini-pən tuk Saelas mə iriu min.
Kini nəməhuak minə kimisəhuak kimi Yesu Yermaru mə In tukrivəhsi-pən
nihuvəyen kimi əriu, kini en kratərhav. 41 Iriu kimiwəriwək mratərhav-pən Siria
mine Silisia, mawor nəməhuak minə kamhaskai.

Timoti ramkwasig kin Pol mine Saelas

16 1 Kini Pol rəriwək min mivən apa yerkwanu mir kiraru nhagriu Debe
mine Listra. Aikin a, yermamə kirik kape Yesu ramarə ikin, nhagin e
Timoti. Nisini ramni nəfrakisien ye Yesu; in kwənərəus kape nəmə Isrel. Mərig
rimni in yemə Gris.[a] 2 Nəməhuak minə apa Listra mine Ikoniam kamhani
mhamə Timoti in yamehuə kirik.[b] 3 Kini Pol rorkeikei mə tukrikir Timoti
iriu min. Kini məsig-pən in, meinai ripəh norkeikeiyen mə nəmə Isrel rikiriə
tukrahas mhawor nəmə aikin a kharkun mə rim Timoti in yemə Gris.[c] 4 Kini
irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə, marhəni-ərhav tuk narmamə

---

[y] **15:37** Wok 12:12,25 [z] **15:38** Wok 13:13; Kol 4:10 [a] **16:1** Wok 14:6; 2 Tim 1:5
[b] **16:2** Fil 2:19-22 [c] **16:3** Nəmə Isrel to khapəh nisərigien kwənərəus kirik kape nəmə Gris. Mərig Pol rimə to rəsigpən Timoti, ai ruə məmhen kin yemə Isrel kirik, ai nəmə Isrel to kisərig.

kape Yesu minə mirhimə nəgkiarien yame aposol minə mine elda mine
Jerusalem kimisərəhu. Kini irisir krhajoun əriə mə tukasəkeikei misəri-pən
nəgkiarien a.[d] 5 Ror məknakin, mə nəməhuak minə aikin minə fam kamhaskai
ye nhatətəyen kapəriə. Nipig minə fam, kamhapsaah.

Pol rəm nəmrərhavyen kirik

6 Irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə Frijia mine Galesia,
meinai Nanmin kape Kughen rimini-əhu mə tukrhipəh nirhivənien
mirhini-ərhav nəgkiarien apa provins a Tarki.[e] 7 Kirhuvən mirhuə ye
nikar provins mir a Misia mine Bitinia, krhimə tukrhuvən apa Bitinia;
mərig Nanmin kape Yesu[f] ripəh niniyen mə tukrhuvən aikin. 8 Kini irisir
krhitərhav-pən Misia, mrhivirə mirhuvən yerkwanu kirik kamni kimə
Troas. 9 Yenaiyu, Pol rəm nəmrərhavyen məm mimə yemə Masedonia
kirik rərer maiyoh-pən in maməkeikei kim in mimə, "Yuə-ru e Masedonia
masitu irəmawə." 10 Pol rimnəm ta nar a, taktəkun əmə kimawə yimisətu
huvə kapəmawə narimnar mə jakhatərhav min aikin a, mhavən apa
Masedonia, meinai yimnharkun mə Kughen rimnokrən kin əmawə mə
jakhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə ikin.

Pian a Lidia ruə mini nəfrakisien ye Yesu

11 Kini ai, yakhavəh rao kirik, mhatərhav apa Troas, mhavən atuatuk
ye tanə a kamni kimə Samotres. Kəni rikwamir kin, yakhavhiak-pən apa
yerkwanu kirik kamni kimə Neapolis. 12 Kini yakhatərhav aikin a, misəriwək
mhavən miseriaji yerkwanu a Filipae, yame raməmir kupən ye provins a
Masedonia. Yermaru kape Rom ramarmaru ye kwənmhaan a. Kimawə
yimisarə kəskəh aikin a. 13 Kini ye Sabat, yimisəta yerkwanu a, miseiwaiyu
mhavən ye nu kirik, meinai yimisərig mə kavən aikin kaməhuak. Aikin,
yimiəkwətə, misəgkiar kimawə nipiraovin yamə mine kwənhauə ta aikin
misəkwətə. 14 Pian Tuatira kirik ramkwətə mamətərig kin əmawə. Nhagin
e Lidia. In piraovin kape nəvraiyen neipən huvə minə[g] mavəh mane iran.
Pian a, ramsiai Kughen. Kini Yesu Yermaru rəhitə ye nirkunien kafan mimə
in tukrini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Pol. 15 Kini in mine kafan minə
kimnhavən misor baptaes. Kini rimini-pə tuk əmawə mimə, "Nakasəm mə
yakamni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, kini takasəkeikei mhauə misarə imak
yerkwanu." In rimivi əmawə, yakhavən misarə kimawə min.

Kivəhsi-pən Pol mine Saelas ye kalabus

16 Nipig kirik, kimawə yimnhavən aikin kaməhuak ikin, kini misəm
piraovin kirik. In yor atuə kin kirik yame kimivəh nimrin. Pian a,

---

[d] **16:4** Wok 15:23-29 [e] **16:6** Wok 18:23 [f] **16:7** Nanmin kape Yesu in Nanmin kape Kughen, uə Nanmin Rhakə. [g] **16:14** Neipən a nimrin rhaktə, kini rimrimrə apig.

nanmin hah raməmir iran, mamor in mə in rirkun nini-ərhavyen
narimnar yame tukripiuə. Kini pian a in ravəh pik mane ehuə iran,
kape kafan namehuə, meinai narmamə kasərok namehuə kafan minə
mə tuksərig nəgkiarien kafan. 17 Kini in ramkwasig kin əmawə Pol,
mamokrən ehuə mamni mimə, "!Narmamə minə e, iriə narmamə kape
nor atuə-kinien kape Kughen, yame In yerpirig! Kamhani-ərhav swatuk
yame Kughen ravəh miragh narmamə iran kimi əmiə."[h]
18 Rimnor nar a nipig ripsaah. Ror Pol ramərig rahas pik. Rarar
məgkiar kimi nanmin has yame raməmir ye pian a, mimə, "Ye nhag Yesu
Kristo, yakamni-pre tuk ik mimə, !Takəta ye pian e!" Taktəkun əmə,
nanmin has a rəta ye pian a.
19 Mərig namehuə kafan minə kisəm kharkun mə swatuk kape
nivəhyen mane ruirkək ai taktəkun, kisarar, mharaptərəkin Pol mine
Saelas, mharəh əriu misor əriu kawərer ye nimri mirh. 20 Misərip əriu
kawərer ye nimri yemə Rom mir - iriu narmamə kape kaonsel. Kini
mhani-pən tuk əriu mhamə, "Kwərə mir e, iriu yemə Isrel. Iriu kaworiah
pik nəmə imətawə ikin.[i] 21 Mwarkut tuk ətawə mə tuksəri-pən narəyen
pisin. Mərig norien a rapəh natuatukien ye loa kapətawə. Kitawə nəmə
Rom. To khapəh nisəri-pənien swatuk a." 22 Kini narmamə khapsaah
khauə min mhani hah əriu. Kini yamehuə mir kape kaonsel krəni-pən
tuk mobael minə mə tukharəh-si ta neipən kapəriu mhauh əriu.[j] 23 Kini
kimnhauh pik əriu, kwasig ikin, kharəhsi-pən əriu ye kalabus, mhani-pən
tuk yermamə kape narhayen tuk kalabus mhamə, "Ik takamarha huvə
tuk əriu." 24 Yermamə yame ramarha tuk kalabus rərig nəgkiarien a,
mirəh əriu mivən ye kwənmhan kirik apa imə əgkəp. Mərəhu-pən nai ye
nihuriu markwəji ətərəkin-pən əriu iran.
25 Kini yenpig əru, Pol mine Saelas kimiwəhuak. Kini mawəni nipe
marəvəh-si haktə Kughen; kini narmamə yamə mine kasəmir ye kalabus
kimisətərig kin əriu. 26 Taktəkun əmə, nimnimien ramavən pik, mor
kalabus rikiu-kiu. Taktəkun əmə kwəruə minə kisəhitə. Kini nərəus yamə
mine kimnərkis narmamə kin, kharisin misəsaah. 27 Kini yermamə yame
ramarha tuk kalabus rarha, məm kwəruə minə kape kalabus kimisəhitə,
rimə ta mə narmamə a ye nəkwai kalabus kwəsap ta. Məknekin rirəh
kafan nau nisə mə tukrhapni atuk əmə in kin[k].[l] 28 Mərig Pol rokrən
apomh mimə, "!Ah! !Apəh nhapniyen ik! Kimawə fam yakasəmir hanə
imə."
29 Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rokrən mə yermamə kirik
tukrirəh laet muə, maiyu mivən ye nəkwai nimə, mənimkur-pən ye

---

[h] **16:17** Mak 1:24 [i] **16:20** Mak 13:9 [j] **16:22** 2 Kor 11:25; 1 Tes 2:2 [k] **16:27** Ye nipig a, tukmə yermamə kiwəhsi-pən ye kalabus rap, tukhopni yermamə ramarha tuk kalabus.
[l] **16:27** Wok 12:18-19

nihu Pol mine Saelas, migin pik. 30 Mikir əriu mivən apa iruə maiyoh
əriu mimə, "!Yemehuə mir! ?Jakhawor pən iran mine pəh Kughen rivəh
miragh yo?"[m]
31 Kini kirəni-pən tukun mirəmə, "Ik, takni nəfrakisien ye Yesu
Yermaru, pəh Kughen tikrivəh miragh ik mine kafam minə min." 32 Kini
iriu kirani-ərhav nəgkiarien kape Yesu Yermaru kimin mine kafan
narmamə minə. 33 Yenpig əru, mərig kwən a rikir əriu mivən, məspir
tamhek nimap kapəriu yame kimoh. Taktəkun əmə, in mine kafan
narmamə minə, mine kafan yor atuə kin minə kimisor baptaes. 34 Kini
in rimikir Pol mine Saelas mivən ye nəkwai nimə kafan, mivəhsi-pən
nəviginien kimi əriu. Kini in, mine kafan minə, kimisərig rhuvə pik,
meinai kimnhani nəfrakisien ye Kughen.
35 Kini rueraan, yermamə mir kape kaonsel kirəni-pən tuk mobael
mine mirəmə, "Havən mharisin nar mir a kiravən."
36 Kini kwən a ramarha tuk kalabus rimini-pən tuk Pol mimə,
"Yamehuə kape kaonsel rimə kimawə jakharisin əmiru nakravən. Ravən
ye nəmərinuyen."
37 Mərig Pol rini-pən tuk mobael minə a mimə, "!Ah! ?Rhawor e? Kimru
yemə Rom mir e, kini namehuə mir e kape nəmə Rom kirapəh niwəm-
pawk-eyen mə kimru yimwor nar has kirik, mərig kwəroh-ta əmru ye
nimri mirh, mwarko-pən kin əmru ye kalabus. Kini taktakun ai iriu
kworkeikei mə tukwher-ərhav apis-apis əmə kin əmru. !Nikam! Pəh iriu
kirauə, mirakir əmru kimawə miriu."
38 Kini mobael minə a khavən mhani-pən nəgkiarien kape Pol mine
Saelas tuk yamehuə mir kape kaonsel. Kwərig mə Pol mine Saelas iriu
yemə Rom mir, kwakur. 39 Kini iriu kiravən rikiriu reiwaiyu tuk Pol mine
Saelas, mirakir-ərhav əriu ye kalabus. Kini mawəkeikei kimi əriu mə
tukravən.
40 Pol mine Saelas kiratərhav ye kalabus, kwasig ikin, kiravən imei
piraovin kirik, nhagin e Lidia, mawəm nəməhuak minə tiksin aikin a.
Kini iriu mawor kwirig kimi əriə. Kwasig ikin, kimiravən.

Pol mine Saelas kimiravən apa Tesalonaeka

17 1 Kini ai, Pol mine Saelas kimiweriwək mratərhav yerkwanu
mir a Amfipolis mine Apolonia, miravən mweriaji yerkwanu a
Tesalonaeka. Ikin aikin a, niməhuak kirik aikin kape nəmə Isrel. 2 Kini
Pol ror əmhen kin yame ramor rerin, mauru-pən ye nimə kape nofuginien
kape nəmə Isrel; mamarə yerkwanu a meriaji Sabat kisisər. Kamhani
nəgkiarien ripsaah ye nikarin kape Nəkwəkwə kape Kughen. 3 Kini Pol
rimnhoprai-pən kimi əriə mimə, "Nəkwəkwə kape Kughen ramni atuatuk

---

[m] **16:30** Wok 2:37

mimə Kristo tukraməkeikei mamərig rahah ye nipran meriaji mimhə,
kini Kughen tukror In ramragh min." Kini mimə, "Yesu yame yakamni-
pre tuk əmiə, In e Kristo." 4 Kini nəmə Isrel minə tiksin, mine nəmə
Gris khapsaah yamə mine kamhasiai Kughen, mine nipianehuə minə
khapsaah min, kisərig nəgkiarien kape Pol, kamhani nəfrakisien iran,
mamhakwasig kin Pol mine Saelas.

5 Mərig nəmehuə kape nəmə Isrel kasəməkin əriu; kini mhavən apa
ye maket, mhapik nəmə has tiksin misor kwhen kapəriə kirikianə,
misor nahasien rehuə apa yerkwanu a. Kini mhavən imei yermamə
kirik nhagin e Jeson. Miseikus kwəruə ye nimə kafan, misauru-pən ye
nimə misarha-kin Pol mine Saelas. Mhamə tuksərip əriu ye nimri mirh.
6 Mərig khapəh nisəmien, kharaptərəkin Jeson mine nəməhuak minə
tiksin min, mhaukəkin əriə mhauə kisərer ye nimri nəmehuə minə kape
kaonsel. Misokrən apomh mhamə, "Kwərə mir a Pol mine Saelas kawor
pik nahasien muavən fam ye tanimtanə; mirauə min eikin e. 7 Kini kwən
e Jeson rimnokrən kəriu kiravən iman ikin. Mərig iriu kwakapir loa minə
kape yermaru kapətawə e Sisa. Iriu karəni mə king pisin kirik aikin;
nhagin e Yesu."[n] 8 Nəmə Isrel kimnhani nəgkiarien a, misor narmamə
mine namehuə minə a niemhaa ramhai əriə.

9 Kini ai namehuə minə kisəkeikei kimi Jeson mine nəməhuak minə mə
tukavəhsi-pən mane kirik kimi əriə, mhamə "Tukmə naksarə mar, mane
ai kapəmiə əmə; mərig tukmə nakasəvi niemhaa, mane ai kapəmawə."
Nəməhuak minə kimisərok namehuə minə a, kini ai, kisəta irəriə
kamhavən.

Pol mine Saelas kiravən apa Berea

10 Kini yenaiyu kin, nəməhuak minə kisher-pən kin Pol mine Saelas
kiravən yerkwanu a Berea. Iriu kiravən miratərhav pən aikin, mwauru-
pən ye nəkwai niməhuak kape nəmə Isrel. 11 Nəmə Berea, nərigien
kapəriə rhuvə rapita nəmə Tesalonaeka, mərig in ai, kisorkeikei pik
mə tukasərig nəgkiarien kapəriu. Kini nipig m-fam kasəvheikin huvə
Nəkwəkwə kape Kughen mə tuksəm mə nəgkiarien kape Pol ramni əfrah,
uə rameikuə. 12 Kini nəmə Isrel khapsaah khani nəfrakisien ye Yesu, mine
nipianehuə Gris khapsaah, mine nəmə Gris khapsaah min.

13 Mərig nipig nəmə Isrel apa Tesalonaeka kimisərig mə Pol ramni-
ərhav min nəgkiarien kape Kughen apa Berea, khauə min aikin, misəvi
niehmaa kape nəmə Berea tuk Pol. 14 Taktəkun əmə, nəməhuak minə
kisher-pən kin Pol rivən min apa ye nikar tahik. Mərig Saelas mine
Timoti kiwarə hanə apa Berea. 15 Mərig narmamə yamə mine kimnhakir
Pol mhavən miseriaji əmə Atens mhareri g, mhauə min Berea, mhavən

---

[n] **17:7** Luk 23:2; Jon 19:12

tuk Saelas mɨne Timoti mhavəhsi-pən nəgkiarien kɨmi əriu mə tukwhai mɨren mɨrauə mwəm Pol.

Pol rɨvən apa Atens

16 Kɨni Pol ramarə apa Atens mawhin Saelas mɨne Timoti mə iriu
tɨkravən mɨn mwəm. Ramərɨg rahah pɨk meinai rəm mə yerkwanu a,
nanmɨ kughen eikuə mɨnə khapsaah. 17 Ror pən, in rɨmavən ye nəkwai
nimə kape nofugɨnien kape nəmə Isrel, kɨni iriə nəmə Isrel, mɨne nəmə
Gris yamə mɨne kamhasiai Kughen, khani mɨn nəgkiarien rɨpsaah. Kɨni
nɨpɨg mɨnə fam, Pol ramvən mɨn ye kwənmhaan kape maket, maməgkiar
kɨmi narmamə kasəkwətə aikɨn.[o] 18 Kɨni nəmə Gris tɨksɨn, kamni kɨmə
Epikiurien mɨne Sɨtok[p], iriə nəmhajoun mɨnə. Khauə mɨsəgkiar mɨn
iriə Pol, mamharpəhu əriə mɨnə. Iriə tɨksɨn kamhani mhamə, "Kwən
e rɨmɨrəh əmə nəgkiarien apa ye swatuk, mamuə. !Keinein mə ramni
naha apa!" Mərɨg narmamə tɨksɨn kɨmnhani mhamə, "Kɨmawə yaksərɨg
yakhamə in ramni kughen pirə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə." Kamhani məkna meinai
Pol raməgkiar kɨn Yesu, mamni mɨmə, "In rɨmamhə, mərɨg Kughen
rɨmnor In rɨmragh mɨn."
19 Kɨni iriə kɨsokrən kɨn Pol mə tukruə marer ye nɨmrɨ namehuə mɨnə
kapəriə. Iriə kasəkwətə ye takwar a Areopagus. Kɨni namehuə khani-pən
tukun mhamə, "Kɨmawə yaksorkeikei mə jakharkun nəgkiarien vi yame
ik nakamni-ərhav. 20 Nəgkiarien kafam yame nakamni kɨmawə yaksərɨg
ror pɨsɨn. Yaksorkeikei mə jakharkun nɨpran." 21 Kamhani məkna meinai
nɨpɨg m-fam nəmə Atens, mɨne nəmə tanə pɨsɨn mɨnə mɨn aikɨn kasəkwətə
masətərɨg kɨn nərɨgien vi pɨsɨn masəgkiar mamharpəhu əriə mɨnə.
22 Kɨni Pol rərer ye nɨmrɨ namehuə mɨnə a mɨmə, "Nəmə Atens.
Yakəm yakɨrkun mə kɨmiə nakhasɨkai tuk nəhuakien kapəmiə. 23 Nɨpɨg
yakameriwək mamətamə iməmiə ikɨn, maməm narɨmnar kape nəhuakien
kapəmiə. Kɨni yaknəm ta kapier imərhakə kɨrik yame kɨmɨrai nəgkiarien
aikɨn kɨmə, 'In e kwənmhan kape nəhuakien kɨmi kughen kɨrik yame
keinein In.' Mərɨg kughen yame kɨmiə nakhamə nakseinein, yo jakni-
ərhav In tuk əmiə. 24 Kughen e In e rɨmnor tokrei tanə mɨne narɨmnar
yame ramswin aikɨn. In ramarmaru tuk neai mɨne tokrei tanə. Nimə
kafan pəh nien mə niməhuak yame kɨtawə kamhavhirəkɨn. 25 To In rɨpəh
nəkwakwəyen kɨn nar kɨrik yame kɨtawə narmamə kasor mhavəhsi-pən
kɨmin. Meinai In pɨsɨn əmə rɨmnor ətawə kamhamragh; kɨni In mɨvəhsi-
pə narɨmnar fam kɨmi ətawə.[q] [r] 26 Apa kupən əgkəp, In rɨmnor yermamə

---

[o] **17:17** Wok 18:19 [p] **17:18** Epikiurien mɨnə khamə narɨmnar yame ror yermamə kɨrik rɨkin ragien, narɨmnar e in nɨmraghien rhuvə. Mərɨg Sɨtok mɨnə khamə rhuvə tukmə yermamə kɨrik rɨpəh nərɨgien nagienien uə nəmhəyen yerkin. [q] **17:24-25** 1 King 8:27; Wok 7:48 [r] **17:25** Sam 50:12

kirikianə əmə. Taktəkun ai narmamə fam ye tanimtanə kamhatərhav
əmə ye yermamə a. Kini Kughen rərəhu-pən əriə kasarə ye tanimtanə
minə fam. Kini In pisin əmə rimini nipig yame iriə tuksarə iran; mine
tanə minə kapəriə. 27 Kughen a ror məknakin mə kitawə m-fam tuksarha-
kin In mharkun In, rəmhen kin yame yermamə kirik ramərav-ərav ye
nəpignapien mə tukrivəh nar kirik. Mərig nəfrakisien mə Kughen a to
rapəh narəyen isok tuk ətawə.[s] 28 Rəmhen kin nəgkiarien kirik yame
ramni mimə, 'Kitawə kasətigtə əmə ye Kughen tuk nimraghien, mine
nəriwəkien, mine narimnar fam.' Kini rəmhen kin yame kimiə kirik
raməni nipe kirik mamni mimə, 'Kitawə min e kafan kwajikovə minə.'
29 Meinai kitawə kwajikovə minə kape Kughen, to khapəh nhaniyen mə
Kughen in rəmhen kin narimnar yamə mine narmamə kamhavhirəkin
kin gol uə silva uə kapier. In pəh nien mə nanmi-nar kirik yame yarpəkao
raməvhirəkin ye nirkunien kafan. !Nikam![t] 30 In apa kupən, narmamə
khapəh nharkunien Kughen. Kini Kughen rimə nətəwaoyen kapəriə in
nar apnapig. Mərig taktəkun ai ramni-pə tuk ətawə fam ye tanimtanə
minə mimə, 'Kimiə fam taksarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə hah.'
31 Ramni məknakin meinai In rinərəhu ta nipig yame In tukrəkir əmhen
narmamə fam ye tanimtanə. In tukror əmə ye swatuk yame ratuatuk.
Kughen rimirpen ta yermamə yame tukrəkir əmhen narmamə. Kini
narmamə kharkun mə Kughen rimirpen In meinai Kughen rimnor ta
yermamə a ramragh min ye nimhəyen kafan."[u]

32 Iriə kisərig nəgkiarien a mə Kughen rimnor yermamə kirik rimragh
min ye nimhəyen, kini tiksin kasarh iran; mərig tiksin khamə, "Kimawə
yaksorkeikei mə tuk nipig kirik yaksərig min kafam nəgkiarien." 33 Kini
ai, Pol riməpəh namehuə minə a mamvən. 34 Kini narmamə tiksin
khakwasig kin, mhani nəfrakisien ye Yesu. Iriə kirik, nhagin e Denis, in
yermamə kirik kape kaonsel. Mine piraovin kirik nhagin e Damaris, mine
narmamə minə min tiksin.

Pol ramvən apa Korin

18 1 Kwasig ikin, Pol ritərhav Atens, mivən yerkwanu kirik kamni
kimə Korin. 2 Muə məm yemə Isrel kirik nhagin e Akwila. Kwən a
rimnarha apa Pontas, mitərhav, mivən mamarə apa yerkwanu a Rom, apa
Itali. Kwasig, yermaru kirik kape nəmə Rom, nhagin e Klodias, rimnher-
ərhav kin nəmə Isrel apa Rom. Kini Akwila mine kafan piahwaru Prisila,
kraier ikin, mirauə mwarə Korin. Kirəpəh narəyen aikin a ror tu, Pol
ritərhav-pən məm əriu,[v] 3 mamarə irisir min. Məmaker-pən irəriu ye wok
kapəriu, meinai wok kafan rəmhen əmə kin wok kapəriu. Irisir yermamə

---

[s] **17:27** Sam 145:18; Jer 23:23 [t] **17:29** Aes 40:18-20; 44:10-17; Wok 19:26
[u] **17:31** Sam 96:13 [v] **18:2** Rom 16:3

kape nijirien nimə tapolen.[w] 4 Kini ye Sabat minə fam, Pol mine nəmə
Isrel mine nəmə Gris kasəgkiar pik ye nəkwai nimə kape nofuginien kape
nəmə Isrel. Meinai Pol rorkeikei mə tukrivi-pə əriə pəh khani nəfrakisien
ye Yesu.
5 Nipig a, Saelas mine Timoti kratərhav Masedonia, mirauə min Korin.
Pol rapəh kafan wok ye nijirien nimə tapolen, kini maməkeikei əmə
mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə. Mamni huvə tuk nəmə Isrel mə Yesu in
Kristo yame Kughen rimirpen.[x] 6 Mərig iriə kimnhani hah in, masəgkiar
has pən kimin. Kini Pol rarpita-arpita nəmkimik ye neipən kafan [mamor
nimtətien mimə iriə kamhani hah nhag Kughen.] Mamni mimə, "Tukmə
Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəmiə atuk. Yaknor
infamien irəmiə. Ririkakun ai taktəkun, jakamvən əmə tuk nəmə tanə
pisin pisin minə."[y] 7 Kini ai, Pol rəpəh əriə apa ye nimə kape nofuginien
kape nəmə Isrel, muə imei yemə Gris kirik nhagin e Titias Jastas. In
ramsiai Kughen. Nimə kafan ipakə tuk nimə kape nofuginien kape nəmə
Isrel. 8 Kini yamehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin
a Krispas, in mine kafan minə kimnhauə mhani nəfrakisien ye Yesu
Yermaru. Kini nəmə Korin khaphsaah min kimisərig nəgkiarien kape Pol
kini khani nəfrakisien ye Yesu kini misor baptaes.
9 Yenaiyu kirik, Pol rəmrərhav məm mə Yesu Yermaru raməgkiar kimin
mamni mimə, "Takpəh niginien kin narmamə. Takaməkeikei mamni-
ərhav nəgkiarien kafak, mipəh napnapigien. 10 Meinai Yo yakaməmir
kirau mik; to nar kirik rapəh noriahyen ik, meinai narmamə kafak
minə khapsaah ye yerkwanu e."[z] 11 Kini Pol rimnarə aikin rapita newk
kirikianə, mamhajoun narmamə kin nəgkiarien kape Kughen.

Nəmə Isrel kharəhsi-pən Pol ye kot

12 Ye nipig a, yermamə kirik, nhagin e Galio, in gavman kirik kape
nəmə Akaea[a]. Kini nəmə Isrel khauə kirikianə mharaptərəkin Pol
mhakir mhavən ye kot. 13 Kini iriə mhamə, "Kwən e ramarkut mə tukrivi
narmamə pəh tuksəhuak kimi Kughen ye norien kirik yame raməsik loa
kapəmawə."
14-15 Kini Pol natukrəgkiar, mərig Galio rini-pən tuk əriə mimə, "Nəmə
Isrel. Nikam, yakpəh norkeikeiyen mə jakəkir nar kirik ror məkneikin.
Tukmə nakhauə mhani-pə tuk yo mə yermamə kirik rakapir loa kirik, nar
apnapig mə to loa ehuə kirik uə loa kəskəh kirik, ratuatuk mə jakətərig
kin əmiə. Mərig kimiə nakhauə mhani əmə mus mus kirik ye nahag
minə mine narimnar minə ye narəyen kapəmiə. Raməmir əmə irəmiə
mə takhani misərəhu huvə." 16 Galio rəgkiar ta, məkneikin mher-əhav

---

[w] **18:3** Wok 20:34 [x] **18:5** Wok 17:14-15 [y] **18:6** Wok 13:46,51; Wok 20:26
[z] **18:10** Jos 1:9; Aes 41:10 [a] **18:12** Akaea in kwənmhan kirik apa Gris.

kin əriə ye kot. 17 Məkneikin, nəmə aikin tiksin kisarar mharaptərəkin
yemehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin e Sostenes,
mamhauh in ye nimri narmamə. Kini Galio rəm, ripəh nini-əhuyen əriə.

Pol rimirerig min muə Antiok apa Siria

18 Kini Pol rimnarə nipig ripsaah apa Korin iriə nəməhuak minə.
Kwasig ikin, rimipəh əriə məsok pirə, mivən ye Kengkria. Aikin, məkis
nikwənen meinai in apa kupən rimnatuakəm tuk nəkisien nikwənen
meriaji nipig kape nəspirien, kini nipig kape nəspirien ruauə ta muavən.
Kini Pol rivən ye rao kirik aikin a miviriə ipakə tuk Siria. Kini Akwila
mine Prisila kirakwasig min kin in.[b] 19 Krhivən mirheriaji rukwanu a
Efesas, mirhivhiak. Kini Pol rəta irəriu mivən ye nəkwai nimə kape
nofuginien kape nəmə Isrel, məm əriə, kisəgkiar pik. 20 Iriə kisaiyoh-
pən in mə tukrarə min ror tu iriə min. Mərig rimnəpəh. 21 Mərig nipig
rinamvən, mini-pən tuk əriə mimə, "Tukmə Kughen rimə jakrerig-pə min,
yo jakrerig-pə min məm əmiə." Mivən min ye rao kirik, mitərhav Efesas.
22 Kini Pol rimavən mivhiak mivən Sisaria. Məriwək mivhiak mivən
məm nəməhuak minə apa Jerusalem. Kwasig ikin, rirerig min muə
Antiok. 23 Marə min Antiok ror tu. Kini mitərhav min məriwək mivən
mitərhav-pən Galesia mine Frijia. Mamərip tim tim narmamə kape Yesu
minə apaikin.

Apolos ramarə Efesas mine Korin

24 Ye nipig a, yemə Isrel kirik, nhagin e Apolos, ruə Efesas. Rimnarha
apa Aleksandria. Nirkunien kafan rehuə; kini mirkun min Nəkwəkwə
kape Kughen. 25 Kinhajoun ta in kin Swatuk kape Yesu Yermaru. Nipig
m-fam nap ramuək yerkin tuk nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen.
Kini nəgkiarien kafan ye nikarin kape Yesu ratuatuk. (Mərig in rimirkun
əmə baptaes yame Jon Baptaes rimnor kupən). 26 Kini in ramətgah kin
nəvhagien kimi narmamə ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə
Isrel. Kini Prisila mine Akwila kirauə mawətərig kin in. Kini ai, mirakir
in mirhivən imərіə ikin. Kini Prisila mine Akwila kwhoprai-pən huvə min
Swatuk kape Kughen kimin. 27 Kwasig ikin, kwən a Apolos rimə tukrivən
apa Akaea. Kini nəməhuak minə kimisasitu iran, mharai nəkwəkwə kirik
rivən kimi narmamə kape Yesu minə apa Akaea, misaiyoh əriə mhamə
tuksarha huvə tuk Apolos. Rimauə Akaea, mamasitu pik ye narmamə
yamə mine Kughen rivəhsi-pən ta nihuvəyen kimi əriə khani nəfrakisien
iran. Apolos ramasitu irəriə 28 mamhoprai huvə Nəkwəkwə kape
Kughen mimə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen. Kasəgkiar ye nimri
narmamə, kini nəgkiarien kafan rapita nəgkiarien kape nəmə Isrel.[c]

---

[b] **18:18** Nam 6:18; Wok 21:24 [c] **18:28** Wok 9:22

Pol rirerig min muə Efesas

19 1 Nipig Apolos raməmir hanə apa Korin, Pol rəri swatuk fiak, muə
Efesas, məm narmamə tiksin aikin kape Yesu.[d] 2 Mamaiyoh-pən
əriə mimə, "?Rhawor? ?Nipig nimnhani nəfrakisien ye Yesu, mamhavəh
min Nanmin kape Kughen uə?"
Iriə khani-pən tukun mhamə, "Kimawə yakhapəh hanə nisərigien mə
nar kirik e, Nanmin kape Kughen."[e]
3 Kini Pol raiyoh-pən əriə mimə, "?Mərig kimiə nimishawor pən iran
mine misor baptaes?"
Kini khani-pən tukun mhamə, "Yimisor baptaes rəmhen kin yame Jon
Baptaes rimnor."
4 Kini Pol rini-pən tuk əriə mimə, "Baptaes yame Jon Baptaes rimnor, in
rimnor ye narmamə yamə mine kwəsarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə
hah kapəriə. Mərig Jon Baptaes rimnamni-ərhav mimə narmamə tukasəkeikei
mhani nəfrakisien ye yermamə e tukruə kwasig. Kwən ai, In e Yesu."[f] 5 Kisərig
nəgkiarien a, kisarar misor baptaes ye nhag Yesu Yermaru. 6 Kisor baptaes, kini
Pol rərəhu-pən kwermin ye kapariə kapə, kini Nanmin Rhakə rimneiwaiyu
irəriə. Kini iriə kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, mamhani-
ərhav nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi əriə.[g] 7 Iriə fam ipakə twelef.
8 Paul rarə aikin meriaji makuə kisisər. In mivən ye nəkwai niməhuak
kape nəmə Isrel, mamətgah kin nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə. Iriə min
kasəgkiar ye nikarin kape Narmaruyen kape Kughen; kini Pol rivi əriə
tiksin. 9 Mərig narmamə tiksin, kapariə kapə riskai; khapəh nhaniyen
nəfrakisien iran. Kini mamhani hah Swatuk kape Yesu Yermaru ye
nimri narmamə. Ror pən, Pol rapəh əriə, mikir narmamə kape Yesu
minə, mamhavən. Kini ye nipig fam kimnhavən ye nəkwai nimə ye skul
ehuə kirik kamni kimə, "Tiranas" masəgkiar kimi narmamə. 10 Kini Pol
rimnamarə aikin mapita newk kiraru. Ror pən narmamə kasarə apa
tanə a Tarki, yamə mine iriə kwənərəus kape Isrel mine yamə mine iriə
kwənərəus kape Gris, iriə m-fam kisərig nəgkiarien kape Yesu Yermaru.

Kwajikovə minə kape yermamə kirik nhagin e Skeva

11 Kini Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi Pol tuk norien nimtətien
pisin pisin.[h] 12 Narmamə kisaiyoh-pən kin neipən akwas kape Pol,
mhapik mhavən apa imərіə ikin, kini narmamə kamhamhə kharap,
masəsanin, kini nanmin has minə kasəta irəriə.[i]
13 Ikin aikin a, nəmə Isrel tiksin kimisəriwək misarkurao misarkut tuk
nəkotayen nanmin has ye narmamə ye nhag Yesu Yermaru. Mamhani-pən

---

[d] **19:1** 1 Kor 3:6 [e] **19:2** Wok 8:16 [f] **19:4** Mat 3:11 [g] **19:6** Wok 8:17; Wok 10:44,46
[h] **19:11** Wok 14:3 [i] **19:12** Wok 5:15

tuk nanmin has minə mhamə, “Yakamni skai pre tuk əmiə ye nhag Yesu, yame Pol ramni-ərhav, mə, ‘!Taksəta!’ ”

14 Kini jif pris, nhagin e Skeva, kafan kwajikovə minə iriə m-fam seven. Iriə kisarkut mə tuksəko-ta min nanmin has minə. 15 Mərig nipig kirik, nanmin has kirik rarar mini-pən tuk əriə mimə, “Yakwirkun ta Yesu mine Pol. ?Mərig kimiə nipa minə e?” 16 Kini yermamə ai nanmin has raməmir iran rhekimter muh əriə. Mapita əriə, meikus-eikus neipən kapəriə. Kini mhoteih-hoteih iriə, kini kisap ye nəkwai nimə kafan, misaiyu kopiə kopiə əmə mamhavən. 17 Nipig nəmə Isrel mine nəmə Gris yamə mine kisarə Efesas kimisərig nəvsaoyen kin, kimnhagin pik. Kini mhasiai nhag Yesu Yermaru.[j] 18 Kini narmamə khapsaah yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kisərer mhani-ərhav pən təvhagə hah kapəriə tuk narmamə. 19 Iriə khapsaah yamə mine kasəmtah kimnhapik nəkwəkwə minə kapəriə kape nahak, mamhauə, mhavaan əru ye nimri narmamə. (Narmamə kisəvheikin nimri nəkwəkwə minə a, mane iran rapita fifti milian vatu.[k]) 20 Ror məkneikin, nəgkiarien kape Yesu Yermaru rəsanin min markurao.

21 Kwasig ikin, Pol rimnərig yerkin mimə tukrirerig min mivən Jerusalem, mərig tukrukrao-pən ye provins mir a Masedonia mine Akaea. Rimə, “Tukmə yakvən ta Jerusalem, jakaməkeikei mivən min apa Rom.”[l] 22 Mher-pən min kin kafan dikon mir kiraru nhagriu e Timoti mine Erastus kiravən apa Masedonia. Mərig Pol rimnarə hanə Tarki.

Notgohyen ehuə apa Efesas

23 Ye nipig a in a, notgohyen ehuə kirik apa Efesas tuk Swatuk kape Yesu Yermaru.[m] 24 Kini yermamə kirik ramarə aikin, nhagin e Demetrius. In yarpəkao kape nivhirəkinien narimnar kin silva[n]. Rimnor nanminar kape kughen piraovin eikuə e, nhagin e Atemis. Kini in mine kafan narmamə minə kisəvrai mamhavəh mane ehuə iran.

25 Kini rokrən kin kafan minə, mine yarpəkao minə min tiksin mə tukhauə kirikianə. Mamni-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksin. Kimiə nakwənharkun ta mə kitawə kamhavəh mane ehuə ye wok kapətawə. 26-27 Ye tanə e Tarki, mine ye ikin minə fam ye tanimtanə, narmamə fam kasəhuak kimi kughen e kapətawə. Mərig kimiə nakwəsəm ta mə kwən a Pol, rimauə mivi narmamə khapsaah ye yerkwanu e Efesas markurao ye tanə e Tarki, mamni mə kughen yamə mine narmamə kasor wok irəriə, pəh nien mə iriə kughen əfrakis. Tukmə ror nəgkiarien kafan rirkun nivəhsi-tayen nehuəyen kape Atemis ruə mor nar apnapig kin. Ipakə

---

[j] **19:17** Wok 5:11 [k] **19:19** Gris ripəh niniyen 50,000,000 vatu. Mamni mə 50,000 drakma. “Drakma” kirikianə in nərok wok kape nipig kirikianə. [l] **19:21** Wok 23:11; Rom 1:13
[m] **19:23** 2 Kor 1:8 [n] **19:24** Silva in rəmhen kin aean. Nimrin rhaktə pik.

kwən e rivi narmamə khani hah swatuk kapətawə tuk nivəhyen mane, kini nəgkiarien kafan ramor min narmamə kasəm oror niməhuak kape Atemis, yame in yerpirig pik."

28 Kisərig nəgkiarien a, niehmaa ramhai əriə tuk Pol. Kisokrən apomh mhamə, "!Atemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpirig pik!" 29 Taktəkun əmə narmamə fam ye yerkwanu a kisokrən okrən, misaiyu kwis kwis mhauə mharaptərəkin yemə Masedonia mir a yame kimiwəriwək irisir Pol, nhagriu Gaeas mine Aristakas. Mhaukəkin əriu mhavən ye kwənmhan kape nəukirien.[o]

30 Pol rorkeikei mə tukrəgkiar kimi nəmə aikin, mərig narmamə kape Yesu minə khapəh niseighanien kin. 31 Kini gavman minə min kape nəmə Tarki, yamə mine kisorkeikei Pol, kisher-pən kin nəgkiarien misəkeikei kimin mhamə, "Takpəh nivənien yerki narmamə minə a."

32 Narmamə kimnhauvrig-uvrig pik aikin. Masokrən pik, tiksin kimnhani nar kirik; tiksin kimnhani nar pisin kirik. Iriə khapsaah kiseinein mə kimishawor mhavən aikin. 33 Kini nəmə Isrel tiksin kisəsuə-pən kin iriə kirik nhagin e Aleksandra mə tukrivən mərer ye nimririə. Kini narmamə tiksin ye kwhen a kimnhani-pən tukun mə tukrəgkiar. Rarer, mini-əhu əriə mə tukhapim. Markut mə tukrini-ərhav nəmien kafan. 34 Mərig narmamə kisəm mə Aleksandra in yemə Isrel kirik, kisokrən apomh kwis kwis rivəh aoa kiraru, mhamə, "!Atemis, kughen kape nəmə Efesas, in yerpirig pik!"

35 Kini yamehuə kirik ye yerkwanu a rhekimter mini-əhu əriə mimə, "Nəmə Efesas. Atemis e kughen kapətawə, in ravəh nhag ehuə. Kini narmamə fam ye tokrei tanə kharkun mə norien e kapətawə tuk narha-huvəyen tuk niməhuak kafan, mine kapier imərhakə kafan yame rimamir misi-faktə ye neai meiwaiyu-pə. 36 Yermamə kirik to ripəh niniyen mə yo yakameikuə. Pəh rikimiə tukrapnapig. Rapəh nəmhenien mə naksar-mar məkneikin. 37 Nimisərip kwərə mir eikin e, mərig iriu kimirapəh niwəkrəhyen kin nar kirik ye nəkwai niməhuak kapətawə, miripəh nirəni-hahyen nhag pian e, in kughen kapətawə. 38 Tukmə Demetrius mine kafan narmamə kisəm yermamə kirik ror nar kirik ripəh nəmhenien, kharkun nhavənien ye kot, misəm kaonsel. Pəh khavən aikin mhani-ərhav nərigien kapəriə. 39 Tukmə nakasərig min nar kirik mə takhani-ərhav, takasəkeikei mhavən ye kot. 40 Mərig rimar əmə mə tikvəh min ətawə kavən ye kot kivəhsi-pə narpinien kimi ətawə tuk notgohyen yame kitawə kimisor towei. Kini kitawə to khapəh nhaniyen nar kirik mə kimnhauə eikin e ye nəkwətəyen towei tuk naha, meinai nəkwətəyen e, nipran rirkək." 41 Rini ta nəgkiarien a, mətapig kin nəgkiarien, mher-pən kin əriə kamhavən.

---

[o] **19:29** Wok 20:4; 27:2; Kol 4:10; Flm 24

Pol rivən apa Masedonia mine Gris

20 1 Kini nəmə Efesas kisotgoh ta misərəhu min nəmərinuyen.
Aikin, Pol rokrən kin narmamə kape Yesu minə khauə kirikianə,
kini rəvhag kimi əriə. Kini ai maowiə kin əriə, kini mitərhav aikin a,
mivən apa Masedonia. 2 Mitərhav ye kwənmhan a, kini maməvhag
apap kimi əriə mavəhsi-pən nəgkiarien rehuə kimi nəmə aikin, muə
meriaji-pə Gris. 3 Mamarə apaikin meriaji makuə kisisər. Kwasig ikin,
rimə natukrivən ye rao kirik mirerig-pə min Siria, mərig əmə nəmə
Isrel kamharai mhun mə tukhauh in mishopni in, kini rarar min ye
nərigien kafan kini məriwək əmə mamvən apa Masedonia. 4 Rimavən iriə
yemə Berea kirik nhagin e Sopata, in kwajikovə kape Piras, mine yemə
Tesalonaeka mir kiraru nhagriu e Aristakas mine Sekandas, mine yemə
Debe kirik nhagin e Gaeas, mine Timoti, mine yemə Tarki mir kiraru
nhagriu e Tikikas mine Trofimas. 5 Iriə kisəkupən mhavən apa Troas
miseito kin əmawə. 6 Mərig kimawə yaksəmir misor nəviginien ehuə a
yame kamni kimə "Bred yame yis rirkək iran." Kwasig ikin, yakhavən
apa Filipae mhavən ye rao kirik mhavirə miseriaji nipig kirkirip, kini
yakhauə mhavhiak apa yerkwanu ai Troas misofugin kimawə miriə.
Misarə miseriaji nəhuakien kirikianə.

Pikwarien kirik rimamhə mimragh min

7 Kini ye Sande, yakhauə misofugin mhavəh Nəviginien Rhakə.
Kini Pol raməvhag kimi narmamə, məgkiar meriaji yenpig əru meinai
rikin ruh mə tikəni rikwamir kin, in tukrəpəh əriə. 8 Kwənmhan yame
yimisəkwətə ikin yerpirig pik. Kiruk laet ripsaah aikin. 9 Kini pikwarien
kirik nhagin e Yutikas[p] ramkwətə ye windo. Pol raməgkiar pik, napirien
rivəh Yutikas. Kini rapir yeru, mimir misi-faktə ye kwənmhan yerpirig
meiwaiyu məwhan. Kisaiyu mhavən misəm ruamhə ta. 10 Məkneikin, Pol
min reiwaiyu mivən makur, məmir-pən iran.[q] Məker-pən iran, mimə,
"Rikimiə tukripəh nəpouyen. !Ramragh əmə!" 11-12 Kini iriə khakir
pikwarien a mamhavən. Rikiriə ragien pik meinai in ramragh əmə. Kini
khareig min mishaktə mhavən min apa yerpirig, mhavəh Nəviginien
Rhakə misəvigin kwis. Kini Pol rimnəgkiar kimi əriə mivən meriaji
reraan. Kini məta min irəriə.

Pol ramaowiə kin nəməhuak minə apa Efesas

13 Aikin, yakharəh rao kirik mhavirə mhavən apa Asos. Yakhamə ta
mə kimawə Pol. Mərig Pol, rikin raməsik mə tukrəriwak əmə mikwasig

---

[p] **20:9** Nhag e "Yutikas" nipran rimə "laki." [q] **20:10** Pol ramor rəmhen kin Profet Elaeja kupən ye Fas King 17:17-22.

mivən apaikin. 14 Ruə mitərhav-pə Asos, kimawə min yakhavən ye rao
mhavirə mə jakhavən apa yerkwanu kirik nhagin e Mitilen. 15 Kəni
rikwamer kin, yakhatərhav min aikin a, mhavirə mhavən masəmir iruə
ye tanə a Kios. Kəni rikwamer min kin, yakhavirə min mhavən ye tanə a
kamni kimə Samos. Kəni rikwamer min kin, yakhavən min mhatərhav-
pən Maelitas. 16 Pol rimini-ta mə jakhapəh nisərerien apa Efesas meinai
ripəh norkeikeiyen mə jaksarə pik apa ye kwənmhan a Tarki. In
rimnarkut mə jakshai miren mhauə Jerusalem kwasig ikin ror nipig kape
nəviginien ehuə e kamni kimə "Pentekos."

17 Nipig yakhavhiak apa Maelitas, Pol rher-pən nəgkiarien apa Efesas
mokrən kin elda minə kape niməhuak mə tukhauə misəm.[r] 18 Khatərhav-
pə, rini-pən tuk əriə mimə, "Kafak narmamə minə. Kimiə nakwəsəm ta
norien kafak nipig kimnisarə kitawə-mkimiə. Ririkakun ye nipig yimauə
Tarki,[s] 19 yakamor yo mə yo yor atuə kin kape Yesu Yermaru. Mə rikik
reiwaiyu nipig fam. Nipig m-fam yakamasək tuk əmiə. Yakaməm rəutən
pawk meinai nəmə Isrel kisarkut mə tukshopni yo, 20 mərig yakpəh
nipəhyen nasituyen irəmiə. Maməwhag ye nimri narmamə, mine ye
nəkwai nimə minə. 21 Mamni-ərhav-pən tuk nəmə Isrel mine nəmə tanə
pisin pisin minə mə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə
has, mhauə tuk Kughen, mishatətə ye Yesu Yermaru.

22 "Kini taktəkun ai, Nanmin kape Kughen ramarkut tuk yo mə jakvən
apa Jerusalem. Yakpəh nirkunien mə naha nhagin tukror yo aikin. 23 Nar
kirikianə əmə yakirkun. Yerkwanu yamə mine yakakrao ikin, Nanmin
kape Kughen ramor kwirig kimi yo mə tukmə yakvən aikin a, jakarə ye
nahasien, kini tukpivəhsi-pən yo ye kalabus.[t] 24 Mərig yakmə nimraghien
kafak in nar apnapig əmə. Yakorkeikei mə jakor infamien ye narimnar
yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə mə jakor tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien
Huvə ye nihuvəyen kape Kughen.[u]

25 "Səm-ru, yakwirkun ta mə kimiə m-fam yamə mine yakmaurə məm
əmiə məvsao kin narmaruyen kape Kughen kimi əmiə, to nakhapəh
min nisəmien yo tuk nipig kirik. 26 Ror pən, taktəkun, yakamni-ərhav
mə tukmə yermamə kirik rimhə mivən ye nap ehuə, pəh nien mə yo
yimneighan kin mə tukrivən[v]. 27 Meinai yo yakpəh nəpəhyen nini-ərhav-
preyen narimnar fam yame Kughen rorkeikei.

28 "Takasərig əmiə mine narmamə yamə mine Nanmin kape Kughen
rimnərəhu-pən əriə ye kwermimiə. Takasarha huvə tuk nəməhuak kape
Kughen rəmhen kin yermamə kape narha-huvəyen tuk kafan sipsip,
meinai Kughen rimivəh əriə kin nitaw Yesu Yermaru.[w] 29 Yakwirkun ta

---

[r] **20:17** Wok 18:21 [s] **20:18** Wok 18:19–19:10 [t] **20:23** Wok 9:16; 21:11
[u] **20:24** Wok 21:13; 2 Tim 4:7 [v] **20:26** Pol ramni min ye Wok 18:6 "Tukmə Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəmiə atuk." [w] **20:28** 1 Tim 4:16; 1 Pita 5:2-4

mə jakəta irəmiə, kini ai narmamə yamə mine kisəmhen kin kuri aparu
minə tukhauə tuk əmiə misəs əmiə - sipsip minə kape Kughen.[x] 30 Kini
kimiə tiksin tukhauə mhaukrekin nəfrakisien mə tukhavi-ta narmamə
kape Yesu minə khakwasig kin əriə. 31 !Ror pən, takasəkeikei masərig
əmiə! Rikimiə tukraməsik mə ye newk kisisər, yimipəh nəpəhyen norien
kwirig kimi əmiə yenpig-yenpig mine yenaiyu, kini mamasək tuk əmiə.[y]
32 "Kini taktəkun ai, yakamərəhu-pən əmiə ye kwermi Kughen;
rikimiə tukraməsik nəgkiarien kin nihuvəyen kafan. Nəgkiarien a ror
əmiə nakhaskai mavəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə kape Kughen
minə fam. 33 Rikik ripəh nəkrəhyen kin nautə uə neipən kape yermamə
pisin. 34 Kimiə nakwənharkun ta mə yo pisin əmə yakaməmnhawk tuk
naha nhagin yame yo mine kafak narmamə minə yaksəkwakwə kin.[z] [a]
35 Naha nhagin yame yakamor, yakamhajoun əmiə kin mə takasəkeikei
misor wok mhavəh mane tuk nasituyen ye yavən has minə. Rikitawə
tukraməsik nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimini mimə, 'Nivəhsi-pənien
rapita nivəhyen.' "
36 Pol rəgkiar fam, kasənimkur misəhuak. 37 Kini iriə misasək pik
misəker-pən ye Pol masəkei kimin misaowiə kin. 38 Khakwasig kin
misəriwək mhavən miseriaji a rao ikin. Rikiriə rarkwəpir mhawor Pol
rimini mə iriə tukhapəh min nisəmien in tuk nipig kirik.

Pol rimə tukrivən Jerusalem

21 1 Yimisaowiə-ta kin əriə, mhavən ye rao mhavirə mhavən atuatuk
apa ye tanə kirik kamni kimə Kos. Kəni rikwamer kin, yakhavirə
mhavən ye tanə kirik kamni kimə Roj. Mhatərhav min aikin, mhauə min
mhavhiak ye tanə kirik kamni kimə Patara. 2 Aikin misəm rao kirik rimə
tukrivən apa Fonisia. Yaksat-pən iran mhatərhav min. 3 Mhavirə misəm
min tanə ehuə kirik kamni kimə Saepras, mhakurao pihiu. Mhavirə
mamhavən Siria. Mhavhiak apa Taea mə tukpik-ta narimnar ye nəkwai
rao a. 4 Yaksarə aikin mhavən, misəm narmamə tiksin kape Yesu, misarə
kimawə miriə miseriaji nəhuakien kirikianə. Kini Nanmin kape Kughen
rəgkiar kimi əriə mə tukhavən misor kwirig kimi Pol mə tukripəh
nivənien apa Jerusalem.[b] 5 Yaksarə miseriaji nəhuakien kirikianə ror
infamien, yakhatərhav mharpin mamhavən. Kini narmamə minə aikin
kape Yesu mine kapəriə narmamə minə kamhakwasig kin əmawə mhauə
ye nikar-kar tahik. Aikin, yaksənimkur misəhuak kwis. 6 Kini misaowiə
kin əmawə minə. Yakhavən min ye rao a; kini iriə kharerig-pə iməriə ikin.
7 Kini rao ritərhav Taea maiyu muə Toleme. Yakhavhiak, mhavən
misəm nəməhuak minə. Masəmir kimawə miriə nipig kirikianə. 8 Kəni

---

[x] **20:29** Mat 7:15; Jon 10:12 [y] **20:31** 1 Tes 2:11 [z] **20:33-34** 1 Kor 9:11-12
[a] **20:34** Wok 18:3; 1 Tes 2:9 [b] **21:4** Wok 20:23

rikwamer kin, yakhatərhav min mhavirə mhavən, mhavhiak apa Sisaria. Mhavən imei kwən kirik nhagin e Filip. In yermamə kape narkuraoyen mini-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen. Kupan, in kirik ye narmamə seven yamə mine kasasitu ye aposol minə.[c] 9 Kafan nipiakwəskəh kuas, khapəh hanə nisarkurəkien. Iriə a profet minə.

10 Yaksarə aikin nipig tiksin, profet kirik, nhagin e Agabus, risi-pən apa Judia muə.[d] 11 Muə, məm əmawə kini mirəh kətəut kape Pol, mərkis atuk kwermin mine nihun kin, mimə, "Nanmin kape Kughen ramni mimə, 'Kwən e, kafan e kətəut, namehuə kape nəmə Isrel minə apa Jerusalem tuksərkis-ətərəkin in məkneikin, misərəhu-pən in ye kwermi nəmə Rom.' "[e]

12 Yaksərig nəgkiarien a, kimawə nəmə iku yaksəkeikei kimi Pol mə tukripəh nivənien apa Jerusalem. 13 Mərig Pol rimə, "Kimiə naksasək, rikik rarkwəpir. Mərig, səmru, yakpəh niginien tuk nivənien ye kalabus tuk niniyen nhag Yesu Yermaru. Kini yakeighan kin mə jakmhə tukun apa Jerusalem."[f]

14 Yakhani-əhu pawk Pol, mərig in rapəh nipəhyen. Kini yaksəpəh, mhamə, "Kimawə yaksəhuak mhamə tukror rəmhen kin yame Yesu Yermaru rorkeikei."

15 Kini ai, yaksor apnəpenə tuk nitərhavyen məriwək mhauə Jerusalem. 16 Nəmə Sisaria tiksin kape Yesu minə khakwasig kin əmawə. Mhakir əmawə mhavən imei yemə Saepras kirik nhagin e Nason. In yermamə kirik yame rimnəkupən mikwasig kin Yesu. Yaksapir ye nəkwai nimə kafan.

Pol rivən Jerusalem

17 Yakhavən mhatərhav-pən Jerusalem, nəməhuak minə kisəm əmawə, rikiriə ragien. 18 Kəni rikwamer kin, kimawə Pol yakhavən misəm Jemes. Elda minə kape niməhuak kasəmir min aikin. 19 Pol rərer mini vi vi əriə kini məvsao kin narimnar fam əgkəp a ye kafan nəriwəkien yame Kughen rimnor kimi nəmə tanə pisin pisin minə.[g]

20 Kisərig nəgkiarien a kape Pol, khavəh-si haktə nhag Kughen. Mhani-pən tuk Pol mhamə, "Piak. Əm-ru. Taktəkun ai nəmə Isrel kisəmhen kin taosen ripsaah khani nəfrakisien ye Yesu, kini iriə fam min khaskai tuk niraptərəkin-tim-tim-ien loa kape Moses.[h] 21 Kwəsərig ta nəvsaoyen kin ik mə ik nakamhajoun nəmə Isrel yamə mine kasarə ye tanə pisin pisin mə tuksəpəh loa kape Moses. Masərig min mə ik nakamni-pən tuk əriə

---

[c] **21:8** Kivəh-si haktə narmamə minə a ye Wok 6:1-7. [d] **21:10** Wok 11:28 [e] **21:11** Profet e Agabus ramor rəmhen kin profet minə kupən, mor drama kirik yame ror nuhpikinien, kini ai, mhoprai-pən kimi narmamə. Əmru Fas King 11:29-39, Ezekiel 4:3, mine Aes 20:2-4. [f] **21:13** Wok 20:24 [g] **21:19** Wok 15:12 [h] **21:20** Wok 15:1,5

mə tukhapəh nisəsig-pənien nipikwarien kapəriə minə. Kini mhapəh nharaptərəkinien narəyen kape nəmə Isrel. 22 Iriə tuksərig mə nakuauə ta. ?Tukshawor-pən iran mine? 23 Rhuvə mə takor nəkwai-mawə. Əm-ru, narmamə kuas kasəmire ikin e kwəharpen ta nətərigien kirik kapəriə kimi Kughen.[i] 24 Tikianakwamer, takikwasig kin əriə mivəh nimri nar miragh minə kape sakrefaes, kini naksor sakrefaes tuk nəspirien əmiə miriə, mə iriə tukharkun nisəkis-tayen nikwəneriə, rəri-pən loa kapətawə. Pəh kəm kirkun mə ik nakaməri-pən fam loa kapətawə. Mə nəgkiarien yame kamni iram, neikwəyen fam.[j] 25 Mərig ye nikarin kape nəmə tanə pisin pisin minə e yamə mine kwənhani-ta nəfrakisien ye Yesu, kitawə kwəsher-pən ta nəkwəkwə kirik kimi əriə mhani-əhrav-pən nəgkiarien kapətawə. Mhani mhamə tukhapəh nisənien nəviginien yame kamoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisənien nitə. Mhapəh nisənien nar miragh yame kaməvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nipran. Mhapəh nisor-haspən-ien kimi nipiraovin."[k]

26 Kəni rikwamer kin, Pol rikir nəmə minə a, mhavən mə tuksor apnəpenə tuk sakrefaes tuk nəspirien. Kini Pol rivən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen mini-əsah-pən ye nipig yame tuksor infamien ye nəspirien kapəriə, kini pris tukrivaan əru atuə kin kapəriə narmiragh minə.[l]

Nəmə Isrel kharaptərəkin Pol ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen

27 Ipakə nipig seven a kape nəspirien ror infamien, nəmə Isrel tiksin yamə mine kimnhatərhav Tarki mhauə ye Nimə Ehuə kape Kughen misəm Pol. Misor narmamə kisarar mhani-hah Pol, khavən mharaptərəkin in 28 misokrən apomh mhamə, "!Ah! !Nəmə Isrel! Sasitu. Kwən e in e yame in ramarkurao ikin minə mamhajoun narmamə mamor əriə kamhani hah ətawə. Mamor narmamə khapəh nhasiaiyen loa kape Moses mine Nimə Ehuə kape Kughen. Kini taktəkun ai rikir nəmə Gris tiksin mhauə ye nəkwai nimə e kapətawə kasor kwənmhan rhakə e raməmkimik."[m] 29 (Kamhani məknakin meinai kupən kimisəm yemə Efesas a, nhagin e Trofimas, rameriwək iriu Pol apa yerkwanu. Kini khamə-ta mə Pol rimikir in muə ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen).[n]

30 Nəgkiarien a ror nəmə Jerusalem kisarar misaiyu mhauə mharaptərəkin Pol, mhaukəkin mhatərhav ye Nimə Ehuə kape Kughen.

---

[i] **21:23** Promis e kimisor kamni kimə "Nasiraet promes" rəmhen kin yame Pol rimnor ye Wok 18:18. [j] **21:24** Nam 6:1-20; Wok 18:18 [k] **21:25** Nəkwəkwə kimnharai raməmir ye Wok 15:23-29. [l] **21:26** 1 Kor 9:20 [m] **21:28** Kamni-əhu mə narmamə pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel tukhapəh nisauru-pənien ye nimə ehuə kape Kughen. [n] **21:29** Wok 20:4

Taktəkun əmə pris minə kisətapig ye nəkwai nimə a. 31 Mhamə tukshopni
Pol. Kini əmə aikin, yamehuə kape mobael minə kape nəmə Rom rərig
nəvsaoyen mə kasor norien hah ehuə kirik apa Jerusalem. 32 Taktəkun
əmə yamehuə kape mobael minə a rikir mobael minə mine namehuə
minə kapəriə, misaiyu mhavən tuk narmamə minə a. Narmamə minə a
kisəm yamehuə kape mobael mine kafan narmamə minə; kini kisəpəh
nhauhyen Pol.

33 Kini yamehuə kape mobael minə a ruə ipakə tuk Pol mini-pən
tuk mobael minə mə tukharaptərəkin in. Mharkwəji in kin jen kiraru.
Kini in raiyoh-pən əriə mimə, "?Naha e yermamə? ?Rimnor naha?"
34 Kini narmamə a kisokrən apomh. Tiksin kamhani nar kirik; kini
tiksin kamhani nar pisin. Kasokrən pik, yamehuə kape mobael ripəh
nəmien nəfrakisien. Mini-pən tuk mobael minə mə tukharəh Pol
mhavən ye nəkwai nimə kape mobael. 35 Khakir Pol misəriwək, ipakə
əmə kiseriaji kwəruə. Narmamə kamhasig-sig pik əriə minə, ror pən
mobael minə kimnharəh-si haktə Pol mharəh mhavən. 36 Narmamə minə
kimnhakwasig kin əriə masokrən apomh mhamə, "!Shopni! !Shopni!"[o]

Pol ramni-ərhav nəmien kafan

37 Ipakə əmə mobael minə kharəh Pol misauru-pən imə, in raiyoh-pən
yamehuə kape mobael minə mimə, "?To yakəgkiar kəskəh kimik uə?"

Kini yamehuə ai rakur mimə, "?Rhawor? ?Ik nakirkun niniyen
nəgkiarien kape nəmə Gris? 38 Yakməta mə ik yemə Ijip a yame apa
kupən rimnərer mamni-hah gavman. Kwasig ikin mamkir narmamə fo
taosen mamhauh narmamə, mamhavən misarə apa ye tipəvsik."[p]

39 Mərig Pol rini-pən tukun mimə, "Nikam. Yo, yemə Isrel. Yimnharha
apa yerkwanu ehuə a Tasas, ye provins a Silisia. Pəh yo, pəh yakəgkiar
kimi narmamə minə a."

40 Kini yamehuə kape mobael minə a reighan kin. Kini Pol rərer
aikin, mini-əhu əriə mə tukhapim. Kini khapim, in rəgkiar kimi əriə ye
nəgkiarien kape nəmə Isrel mimə,

22 1 "Piak minə mine tatə minə, takasəkeikei misətərig kin yo. Pəh
jakni kafak nərigien kimi əmiə." 2 Kini iriə kisərig in raməgkiar
ye nəgkiarien atuatuk kapəriə, khapim apis-apis.

Kini Pol rimə, 3 "Yo yemə Isrel kirik. Yimnarha apa yerkwanu a Tasas
ye provins a Silisia. Mərig yimnehuə ye yerkwanu e Jerusalem. Kwən
a Gamaliel rimnhajoun yo ye Loa kape riptawə minə mə jakəri-pən
atuatuk. Kini ye nipig ai yimnəsanin tuk norien narimnar yame Kughen
rorkeikei rəmhen kin əmiə m-fam e taktəkun.[q] 4 Apa kupən, yimnamuh

---

[o] **21:36** Narmamə kimisokrən ye Pol məknakin rəmhen kin in e kimnokrən ye Yesu ye Luk 23:18. [p] **21:38** Wok 5:36-37 [q] **22:3** Wok 5:34

narmamə yamə mine kasəri-pən Swatuk kape Yesu Yermaru, mamhopni
əriə. Yimnamraptərəkin narman mine nipiraovin maməhi-pən əriə ye
kalabus.[r] 5 Nəgkiarien e, hae pris mine narmamə kape kaonsel minə
kharkun nhaniyen mə nəfrakisien; meinai nipig kirik, kimnhavəhsi-pə
nəkwəkwə kirik mhamə jakvəh mivən apa Damaskes mivəhsi-pən kimi
nəmə Isrel aikin mə yakuauə mə jakraptərəkin narmamə kape Yesu minə
mhakir əriə mhauə e Jerusalem mə tukuh əriə.
6 "Nipig a, yimnaməri-pən swatuk a muə ipakə tuk Damaskes, kini
ipakə tuk yerkweiha, taktəkun əmə, yimnəm nikhakien risi-pən ye napuə
məsia-pen-pə yo. 7 Yakmir meiwaiyu, kini mərig nəgkiarien kirik rimini-
pə tuk yo mimə, '!Sol !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi
Yo?'
8 "Kini yaknaiyoh-pən In mimə, 'Yermaru. ?Ik pa en?' Kini In rini-pə
tuk yo mimə, 'Yo Yesu e, yemə Nasaret, yame ik nakamor ahah pə kimi
Yo.' 9 Kini narmamə yamə mine kimnhakwasig kin yo ye swatuk kisəm
əmə nikhakien a, mərig khapəh nisərigien nəgkiarien kape yermamə
ai yame raməgkiar kimi yo. 10 Kini yimnaiyoh-pən In mimə, 'Yermaru.
?Jakhawor pən iran mine?' Kini Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə,
'Hekimter, mivən apa Damaskes. Ikin en, tukni-pre mə takhawor pən iran
mine.'
11 "Nikhakien a rimnəsia-pen pik nimrik, mor nimrik ripis. Kini
narmamə yamə mine kamhakwasig kin yo khavəh kwermik mhakir yo
mhavən Damaskes.[s]
12 "Aikin a, kwən kirik aikin nhagin e Ananaes. In raməri-pən huvə Loa
kapətawə. Kini nəmə Isrel aikin kamhasiai pik in. 13 In ruə marer ipakə
tuk yo, mimə, 'Piak Sol, !Nimrim tukrhuvə min!' Ye nipig əmə min ai,
nimrik rimahuvə min. Kini yakəm in.
14 "Kini in rimə, 'Kughen kape kaha minə kapətawə In rimirpen-ta
ik mə ik takirkun narimnar yamə mine In rorkeikei. Kini mə ik takəm
Yermamə Atuatuk a kafan, kini mərig nəgkiarien kafan. 15 Takaməkeikei
mivən mini-ərhav tuk narmamə m-fam narimnar yame ik nimnəm
mamərig. 16 Takpəh niwhinien. Hekimter, məhuak kimi Yesu, mor
baptaes, mipəh pəh rəspir təvhagə hah kafam.'
17 "Kini yakmərerig-pə min muə Jerusalem, mivən məhuak ye Nimə
Ehuə kape Kughen, kini məm nəmrərhavyen kirik. 18 Məm Yesu Yermaru
rini-pə tuk yo mimə, '!Hai miren! Məta aihuaa Jerusalem. Meinai nəmə
iku tukhani neikuəyen ye nəgkiarien kafam yame nakamni irak.'[t]
19 "Kini yimini-pən tukun mimə, 'Yermaru. Iriə kharkun huvə mə
in apa kupən yo yimnamvən ye nəkwai nimə kape nofuginien kapəriə

---

[r] **22:4** Wok 8:3 [s] **22:11** Kaməvsao kin narimnar minə e ye Wok 9:2-5.
[t] **22:18** Wok 9:29-30

mamraptərəkɨn narmamə yamə mɨne kamhani nəfrakɨsɨen iram, mamuh əriə.[u] 20 Kɨni nɨpɨg kɨmnarkwhopni kwən a Steven, nɨtawɨn raiyu meinai
in ramn-iərhav Ik, mərɨg yo mɨn yɨmnamərer kɨmawə miriə, kɨni rɨkik
rɨmnagien tukun. Kɨni yo yɨmnamarha huvə tuk sot kape narmamə
kɨmɨsarkwhopni in.'
21 "Mərɨg Yesu Yermaru rɨni-pə tuk yo mɨmə, 'Takvən. Yo yakamher-
pən kɨn ik isok mə takvən tuk nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə.' "[v]

Nəmə Jerusalem kɨmnhamə tukshopni Pol

22 Kɨni narmamə aikɨn kɨsətərɨg huvə kɨn nəgkiarien kape Pol mhavən
mɨseriaji nəgkiarien infamien kafan. Mərɨg kɨsərɨg nəgkiarien a, kɨsokrən
ehuə mhamə, "!Shopni in! Kwən a rɨpəh nəmhenien mə tukramragh."
23 Aikɨn, kɨsokrən apomh, mɨsəpəkiək-ta kɨn sot kapəriə mɨsərəsuun
kɨn nɨmokrur. 24 Kɨni yemehuə kape mobael kape nəmə Rom rɨmɨni-pən
tuk mobael mɨne mə tukharəh Pol mhavən imei mobael. Kɨni mɨni-pən
tuk əriə mə tuksərkɨs-ərkɨs Pol mə in tukrɨni-ərhav mɨmə rhawor nəmə
Isrel kamhani hah pɨk məkneikɨn in. 25 Kasarkɨs-ətərəkɨn hanə in, mə
tuksərkɨs-ərkɨs in, kɨni Pol rɨni-pən tuk yamehuə kape mobael kɨrik
yame ramərer ipakə mɨmə, "!Eh! Yo yemə Rom e. Rɨpəh natuatukien mə
tukərkɨs-ərkɨs yemə Rom kɨrik yame kɨpəh hanə nəmien mə in rɨmnor
nar has kɨrik."[w]
26 Yamehuə a kape mobael rərɨg nəgkiarien a, mɨvən mɨni-əsaah-pən
iran tuk yermaru kape mobael. Kɨni mɨmə, "!Eh! ?Naha e nakamor?
Kwən a in yemə Rom atuatuk."
27 Kɨni yermaru a ruə məm Pol. Maiyoh-pən in mɨmə, "!Eh! ?Takni huvə
mə ik yemə Rom əfrakɨs uə?"
Kɨni Pol reighan kɨn.
28 Kɨni yermaru a rɨni-pən tukun mɨmə, "?Rhawor? Yo yɨmnərok mane
ehuə tuk neighanien kɨn yo mə jakuə yo yemə Rom."
Mərɨg Pol rɨni mɨmə, "Rɨmɨk in yemə Rom. Ror məkneikɨn, yo yemə
Rom."
29 Taktəkun əmə mobael yamə mɨne kasərer matuk mə tukhauh Pol,
kɨsakur kɨn, mɨsəta iran. Kɨni yermaru kape mobael a rɨrkun mə Pol in
yemə Rom, mɨgɨn pɨk meinai in ruərkwəji-ta Pol kɨn jen.[x]

Pol ramərer ye nɨmrɨ kaonsel

30 Kəni rɨkwamer kɨn, yermaru kape mobael rorkeikei mə tukrərɨg
atuatuk mə rhawor nəmə Isrel kamhani hah Pol məknakɨn, kɨni rher-
pən nəgkiarien kɨmi jif pris mɨnə mɨne narmamə kape kaonsel mɨnə mə

---

[u] **22:19** Wok 8:3; 26:9-11 [v] **22:21** Kirai narɨmnar e ye Wok 7:54–8:1. [w] **22:25** Wok 16:37
[x] **22:29** Wok 16:38

tukhauə kirikianə. Kirisin-ta jen yame kimirkwəji Pol kin, kikir, kavən kərip in ramərer ye nimri kaonsel.

23 1 Kini Pol rarha tim tim ye narmamə kape kaonsel, kini mimə, "Yo minə tiksin. Yakaməm norien kafak mə ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun, yo yorwok atuatuk kape Kughen ye nimri Kughen." 2 Pol rəgkiar məknakin, kini hae pris e Ananaeas rini-pən tuk narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol mə tuksəsik nəkwan.[y] 3 Mərig Pol rimini-pən tukun mimə, "Nikam. Ik yarpəkao kirik;[z] Kughen tukrəsik ik. ?Rhawor? Nakamkwətə eikin e mə takəkir yo ye Loa kapətawə, mərig nimini mə kirik tukrəsik yo, naknakəpir ta Loa en!"[a]

4 Kini narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol khani-pən tukun mhamə, "!Eh! Takpəh nəgkiar-hah-yen kimi hae pris e kape Kughen."

5 Kini Pol rimə, "Yo minə tiksin. Yakirkun mə Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, 'Takhapəh nisəgkiar-has-pənien kimi yermaru kapəmiə;' *(Eks 22:28)* mərig yimipəh nirkunien mə kwən a in hae pris." 6 Kini Pol rəm əriə mirkun mə iriə tiksin Sadusi minə, kini tiksin Farisi minə, rokrən ehuə kin əriə mimə, "Yo minə tiksin. Yo Farisi kirik. Kini rimik mine ripik minə, iriə Farisi minə min. Mərig kamərip yo e ye nimri mirh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhamhə, tukhamragh min."[b]

7 Pol rəgkiar məknakin, taktəkun əmə Farisi minə mine Sadusi minə kasotgoh kimi əriə minə. Kini narmamə kape kaonsel a kasowhai kiraru. 8 Meinai Sadusi minə khamə narmamə yamə mine kwənhamhə ta to khapəh nhamragh-minien. Iriə mhamə agelo rirkək mine nanmin rirkək. Mərig Farisi minə kamhani mə nar misir a, irisir nəfrakisien.[c]

9 Nəgkiarien kapəriə ramhaktə. Kisokrən apomh. Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses yamə mine iriə Farisi minə, kimishekimter mhani skai mhamə, "Kimawə yakhapəh nisəmien mə kwən e rimnor nar kirik yame rapəh nəmhenien. ?Tukmə ror nanmin uə agelo kirik rimauə məgkiar kim in uə?" 10 Kini kisotgoh pik, kini mhauh əriə minə. Yermaru a kape mobael rəm rikin rimnəsik mə narmamə tuksəpik Pol, kini rini-pən tuk mobael minə kafan mə tukhavən mharəh Pol mharerig mhauə min imei mobael minə.

11 Yenpig, Yesu Yermaru ritərhav-pə tuk Pol mini-pən tukun mimə, "Pol. Takpəh niginien. Nakwəni-ərhav ta Yo eikin e Jerusalem, kini ik takaməkeikei mivən apa Rom mor min məknenkin."[d]

Nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni Pol

12 Kəni rikwamer kin, nəmə Isrel tiksin kisəkwətə kirik mamharai mhun mə tukshopni Pol. Kini mhani kwis mə tuksəpəh nəviginien mine

---

[y] **23:2** Jon 18:22-23 [z] **23:3** Nəgkiarien kape Gris ramni mə Pol rimini-pən tuk hae pris a Ananaes mimə, "Ik nakəmhen kin kapier kimnəspir-ta mərig rəmkimik hanə." Mərig niprai nəgkiarien a rimə, "Ik yarpəkao kirik." [a] **23:3** Mat 23:27 [b] **23:6** Wok 26:5
[c] **23:8** Luk 20:27-40 [d] **23:11** Wok 27:24; 28:16,23

ninimien, mɨseriaji nɨpɨg yame tukshopni Pol iran. 13 Narmamə yamə
mɨne kamharai mhun nəgkiarien a, rapita foti. 14 Kɨni mhavən tuk jif pris
mɨnə mɨne nəmehuə mɨne kape nəmə Isrel mhani-pən tuk əriə mhamə,
"Yakwənhani kwis ta mə jaksəpəh nəvɨgɨnien mɨseriaji nɨpɨg yame
jakshopni Pol iran. 15 Kɨmiə mɨne narmamə kape kaonsel mɨnə taksher-
pən nəgkiarien kɨmi yermaru kape mobael mɨnə mɨsaiyoh pən in mə
tukrɨkɨr Pol muə pəh rərer mɨn ye nɨmrɨmiə. Meikuə ye yermaru a mə
naksorkeikei mə taksəm əpu mɨn Pol. Pəh kɨmawə jakasəmɨr ye swatuk
maseito kɨn in tukramuə ye swatuk, kɨni yakshopni in."[e]

16 Mərɨg nukwai Pol rɨmnərɨg nəvsaoyen kɨn, rarar mɨvən imei mobael
mɨnə mɨni-əsah-pən tuk Pol.

17 Kɨni Pol rokrən kɨn yamehuə kape mobael kɨrik mɨni-pən tukun
maməkeikei kɨmin mɨmə, "Takɨkɨr pɨkwarien e mɨvən kɨmi yermaru kape
mobael mɨnə. In ravəh nəgkiarien kɨrik mə tukrɨni-ərhav-pən tukun."

18 Məkneikɨn yamehuə a rɨkɨr pɨkwarien a mɨvən kɨmi yermaru kape
mobael mɨnə. Kɨni mɨmə, "Kwən e Pol, yame raməmɨr ye kalabus,
rɨmnaiyoh yo mə jakɨkɨr pɨkwarien e muə məm ik. Meinai in ravəh
nəgkiarien kɨrik tukrɨni-pre tuk ik."

19 Kɨni yermaru a kape mobael rəturəm-pən kɨmi pɨkwarien a mɨravən
iriu pɨsɨn əmə. Kɨni raiyoh-pən mɨmə, "?Nakmə takni-pə naha tuk yo?"

20 In rɨmə, "Nəmə Isrel kwənnharai mhun ta nəgkiarien kɨrik mə
tukianəkwamɨr, kɨsaiyoh-pre ik mə ik takɨkɨr Pol mɨvən ye kaonsel
kapəriə. Mə tukseikuə iram mə iriə kɨsorkeikei mə tuksəm əpu mɨn Pol.
21 Mərɨg yakamaiyoh ik mə takpəh norien nəkwairiə, meinai iriə tɨksɨn,
rapita foti, kaserkwaig ye nɨkar swatuk mamhawhin mə tukshopni in.
Kwənhani kwis ta mə tuksəpəh nəvɨgɨnien mɨne nɨnɨmien mɨseriaji nɨpɨg
yame tukshopni Pol iran. Kasərer matuk maseito kɨn əmə ik mə takor
nəkwairiə."

22 Kɨni yermaru kape mobael a rɨmnor kwirɨg kɨmi pɨkwarien a mɨni-
pən tukun mɨmə, "Takpəh nɨni-ərhavyen tuk narmamə mə ik nɨmɨni-pə
nəgkiarien a tuk yo." Kɨni in mher-pən kɨn in ramvən.

Yermaru kape mobael rher-pən kɨn Pol apa Sisaria

23 Kɨni yamehuə kape mobael mɨnə a rokrən kɨn yamehuə kafan kɨraru
mɨni-pən tuk əriu mɨmə, "Kɨmiru takravən mwəfugɨn nukwao kɨrik
kape mobael mɨnə. Mobael yamə mɨne kaseriwək əmə, iriə fam 200;
mɨne mobael kape kwenhao mɨnə iriə fam 200, mɨne mobael yamə mɨne
kasəkwətə ye hos, iriə fam seventi. Taksor apnəpenə tuk nɨvənien apa
Sisaria ye naen klok yenaiyu. 24 Mɨsor apnəpenə ye hos tɨksɨn kape Pol mə
in tukramvən huvə muə tuk gavman a Filiks."

---

[e] **23:15** Wok 25:3

25 Kini yermaru kape mobael a rirai nəkwəkwə kirik mivəhsi-pən kimi
yamehuə mir a miravən kimi gavman a. Nəkwəkwə a ramni mimə,
26 Filiks, yakamni "Rhuvə" tuk ik. Ik yamehuə əfrah.
Yo Klodias Lisias, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimik.
27 Kwən e Pol, nəmə Isrel kwənharaptərəkin ta, ipakə əmə kishopni in.
Mərig yo yimnərig nəvsaoyen kin mə in yemə Rom atuatuk, kini
yimnhavən kimawə kafak mobael minə mharəhsi-ta in tuk əriə
mhavəh miragh in.[f] 28 Yakmimə jakəm-ru mə rhawor e kamhani
hah in. Kini yo yimikir mivən ye kaonsel kapəriə.[g] 29 Məm mə
in rimipəh norien nar hah kirik yame to rimhə tukun, uə yame
tukvəhsi-pən in tukun ye kalabus. Kasəgkiar-əgkiar əmə tuk
narəyen kapəriə. 30 Mərig kwasig ikin, yimnərig nəvsaoyen kin mə
nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni in, məkneikin, yimnher-
pre kin kimik. Kini mini-pən tuk tikmir minə kafan mə tukhauə
mhani kapəriə nərigien tuk ik.
In əmə e nəgkiarien kafak.[h]
31 Məkneikin, mobael minə kasor nəkwai yermaru kape mobael.
Yenpig, khakir Pol mhavən miseriaji yerkwanu kirik kamni kimə
Antipatris. 32 Kəni rikwamer kin, mobael minə yamə mine kisaiyu ye
hos iriə pisin əmə khakir in mhavən. Mərig mobael minə tiksin kharerig
mamhavən imərіə ikin. 33 Kini iriə a khakir in mhavən apa Sisaria, kini
mhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi gavman a Filiks, kini misərəhu-pən
Pol ye kwermin. 34 Gavman a rəvheikin nəkwəkwə a maiyoh-pən Pol
mimə, "?Ik yemə hiə?" Nipig rərig mə Pol rimatərhav a Silisia, 35 rini-pən
mimə, "Pəh khawhin tikmir minə kafam tukhauə eikin e, kini en, jakərig
kafam, məkir." Kini mini-pən tuk kafan mobael minə mə tukhavəhsi-pən
Pol ye nimə kape gavman kamni kimə, "Nimə ehuə kape King Herod."
Mharaptərəkin in apaikin.

Pol rimnərer ye nimri Filiks

24 1 Nipig kirkirip ruə mivən, kini hae pris a, Ananias, rəsok
prah iriə namehuə minə tiksin kape nəmə Isrel, mine loea
kirik nhagin e Tetalas, khauə Sisaria. Khauə, mhatərhav-pə, misərer ye
nimri gavman a Filiks. Kini mamhani hah norien kape Pol. 2 Misokrən
kin Pol rivən imə, kini kwən ai Tetalas ramni hah pən Pol kimi Filiks,
mamni mimə, "Filiks, ik yamehuə əfrah. Ik nakamkir tanə kapətawə
ye nirkunien huvə kafam, ror pən kitawə kisarə ye nəmərinuyen ror
tu. Ik nakamərəhu atuatuk nimraghien eikin e. 3 Nipig fam, narmamə
m-fam rikiriə ramagien tuk ik, masəgnəgin ik. 4 Yakpəh norkeikeiyen mə
jakoriah pik ik, jakəgkiar kəskəh əmə, nakətərig kin. 5 Kimawə yakwəsəm

---

[f] **23:27** Wok 21:30-33; 22:25-27 [g] **23:28** Wok 22:30 [h] **23:30** Wok 23:16-23; 24:1-9

ta mə kwən a Pol in yemə has kirik. In nuknei norien has ripsaah.
Ramarkurao ye tanə minə, mamor nəmə Isrel minə kasotgoh kimi əriə
minə. In yamehuə kirik kape nəhuakien eikuə e kape yemə Nasaret ai
Yesu.[i] 6 In mamarkut mə tukror Nimə Ehuə kape Kughen rəmkimik ye
nimri Kughen. Məkneikin, kimawə yakharaptərəkin.[j] 7 Mərig yamehuə
kape mobael minə e Lusias, rimivəhsi-ta ye kwermimawə. Mher-pə kin
nəgkiarien kimi tikmir minə kafan mə tukhauə masəm ik.[k] 8 Kini tukmə
nakaiyoh-pən Pol kin norien kafan, takəm mə nəgkiarien kapəmawə
rəfrakis."

9 Məkneikin nəmə Isrel kamharpin nəgkiarien a, mamhani mhamə,
"Nəgkiarien a in nəfrakisien."

10 Kini ai, gavman a rəwhan kapən kapə kin Pol mə tukrəgkiar. Kini
Pol rimə, "Yemehuə. Yakirkun huvə mə newk ripsaah ruauə muavən ta,
nakaməkir nəmə eikin e. Ror pən, rikik ragien pik tuk nini-preyen norien
kafak. 11 Rimar əmə tuk ik tuk nəmien mə nipig twelef e ruauə muavən
ta, yimnhaktə fiak mivən Jerusalem mə jakəhuak. 12 Nəmə Isrel a khapəh
nisəmien mə yakamotgoh kimawə narmamə tiksin ye nəkwai Nimə Ehuə
kape Kughen. Mhapəh nisəmien mə yo yakaməvi niehmaa kape narmamə
ye nəkwai nim kape nofuginien minə kape nəmə Isrel mine yerkwanu
minə. 13 Kini khapəh nishajoun-atuatukien kimik mə nəgkiarien yame
kamni irak ai taktəkun in nəfrakisien, meinai in neikwəyen. 14 Mərig yo
yakamni-pre tuk ik mə, yakikwasig kin Swatuk kape Yesu, yame nəmə
Isrel kamhani mə in nəhuakien eikuə, mərig yakaməhuak əfrah kimi
Kughen kape kaha minə kapəmawə. Kini yakamni nəfrakisien min ye Loa
kape Moses mine profet minə fam min. 15 Kini yakamərəhu-pən nəriqien
kafak kimi Kughen rəmhen kin yame nəmə eikin e rikiriə raməsik, mə
Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhamhə-ta, tukhamragh min -
iriə yamə mine kisatuatuk mine yamə mine khapəh nisatuatukien.[l] 16 Ror
pən, nipig m-fam yakamarkut tuk norien narimnar yame ratuatuk ye
nimri Kughen mine narmamə.

17 "Newk ripsaah ruauə muavən ta, yakuauə e Jerusalem, mivəh mane
mə jakvəhsi-pən kimi yavən has minə, mivəh min nimri nar miragh minə
kape sakrefaes. 18 Nəmə Isrel e kimnhauə misəm yo yakaməmir hanə
ye Nimə Ehuə kape Kughen, mamor sakrefaes tuk nəspirien. Narmamə
khapəh nhapsaahyen kimawə miriə; notgohyen rirkək.[m] 19 Ye nipig a,
nəmə Isrel tiksin yame kimnhatərhav Tarki masəmir ye nəkwai Nimə
Ehuə kape Kughen. Kini tukmə kimə tukni hah yo, iriə atuatuk əmə
tukasəkeikei mhauə mhani-pre nəgkiarien irak tuk ik. 20 Uə rhuvə mə

---

[i] **24:5** Wok 17:6 [j] **24:6** Wok 21:28-30 [k] **24:7** Keinein mə Luk rimirai v. 7 uə yarmə rimirai, meinai ves 7 rirkək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. [l] **24:15** Jon 5:28-29 [m] **24:18** Wok 21:17-28

narmamə minə e tukhani-ərhav-pre naha nhagin rahas yame kimisəm
irak ye nipig yame yimnərer ye nimri kaonsel. 21 Nəgkiarien kirik rirkək
irak, nar kirikianə əmə: Yimnərer yerkiriə mokrapomh mimə, 'Kamərip
yo ye nimri mirh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror
narmamə yamə mine kwənhamhə ta, tukhamragh min.' "[n]
22 Kini gavman a Filiks, in ruirkun huvə Swatuk kape Yesu, marar
mətapig kin nəkwətəyen mimə, "Tukmə yermaru kape mobael a Lisias
ruə, kini en, yo jakəkir."[o] 23 Kini marar mini-pən tuk yamehuə kape
mobael yame ramarha tuk Pol mimə, "Takaməm Pol, mərig takəta ye in
minə tiksin pəh khauə mhavəhsi-pən narimnar yame raməkwakwə kin."
24 Nipig tiksin ruə mivən, Filiks rikir piraovin kafan, Drusila, mirauə.
Pian a in pian Isrel. Kini Filiks rini-pən tuk əriə mə tukharəh Pol mhauə.
Pol raməvsao kin nhatətəyen ye Yesu Kristo, in ramətərig kin. 25 Kini
Pol raməvhag kin narəyen yame ratuatuk, mine norien kape yermamə
ramarmaru ye nərigien kafan mine norien kafan, mine nipig yame
Kughen tukrəkir narmamə iran. Filiks rərig, migin pik, kini mimə,
"!Nəmhen! Tərhav. Tukmə yakorkeikei, jakokrən min kin ik." 26 Rigin
pawk kin nəgkiarien kape Pol, mərig rikin raməsik mə Pol tukrivəhsi-pən
mane kirik kimin, pəh tukririsin in, ror pən, rokrən kin Pol nipig ripsaah.
Ruə, mawəgkiar iriu min.
27 Newk kiraru ruə mivən, Filiks reiwaiyu ye gavman, kini yermamə
kirik nhagin e Posias Festas rhaktə mivəh tamhekin. Mərig nipig Filiks
rəta ye gavman, in ripəh Pol raməmir ye kalabus meinai rorkeikei mə
tukror nəmə Isrel rikiriə ragien tukun.

Pol rimini-pən tuk Festas mə tukrərer ye nimri Sisa

25 1 Festas rimivəh tamhek Filiks, kini nipig kisisər ruə mivən,
kini Festas ritərhav Sisaria mivən Jerusalem. 2 Ikin a, jif pris
minə mine namehuə minə kape nəmə Isrel khauə mamhani-hah-pən
Pol kimi Festas,[p] 3 misaiyoh-pən in mə tukrasitu irəriə mher-pə kin Pol
apa Jerusalem. Iriə kimnharai mhun ta nəgkiarien kirik mə tukasəmir
ye swatuk maseito kin Pol ruə ye swatuk, kini kishopni.[q] 4 Mərig Festas
rimə, "Pol raməmir ye kalabus apa Sisaria. Kini pəh nien mə tuktu,
yakrerig mivən apaikin. 5 Hapəh kapəmiə namehuə minə khakwasig
kin yo. Tukmə kwən a rimnor nar hah əfrakis kirik, pəh iriə tukhani-pə
nəgkiarien iran tuk yo apaikin."
6 Kini Festas rarə apaikin mipəh napitayen nipig eit uə ten, marar, muə
Sisaria. Kəni rikwamer kin, rivən mamkwətə apa ye nəkwai nimə kape
kot. Mini-pən tuk əriə mə tukhakir Pol mhauə imə. 7 Nəmə Isrel yamə
mine kimnhatərhav Jerusalem kasəmir min, misərer rao rao kin Pol.

---

[n] **24:21** Wok 23:6 [o] **24:22** Wok 23:26 [p] **25:2** Wok 24:1 [q] **25:3** Wok 23:15

Mamhani-hah pik in. Mərig khapəh nishajoun-atuatukien mə nəgkiarien yame kimnhani iran in nəfrakisien, meinai in neikwəyen.[r]
8 Kini Pol rini kafan norien mimə, “Yakpəh nakapirien loa kirik kape nəmə Isrel; uə kape yermaru kapətawə Sisa, kini mipəh noriahyen Nimə Ehuə kape Kughen.”
9 Mərig Festas rorkeikei mə nəmə Isrel tuksorkeikei in, kini raiyoh-pən Pol mimə, “?Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətərig kin əriə kisəvsao kin norien kafam apaikin, kini yakəkir əmhen uə?”
10 Mərig Pol rimə, “Yakamərer ye kot kape nəmə Rom ai taktəkun. Ratuatuk mə kot e in e tukrəkir yo. Ik nakwirkun-ta mə yo yakpəh nor-has-pənien kimi nəmə Isrel. 11 Tukmə kasəm mə yimnkakapir loa kirik ratuatuk mə to yakmhə tukun, nəmhen, pəh yakmhə tukun. Mərig tukmə nəgkiarien yame nəmə Isrel kamhani irak ror neikuəyen kin, rapəh natuatukien mə yermamə kirik tukrivəhsi-pən yo ye kwermiriə. Pəh yo yakərer ye nimri Sisa, yermaru kape nəmə Rom.”
12 Kini Festas rarar məgkiar kəskəh kimi namehuə tiksin kape kot. Kwasig ikin, rini-pən tuk Pol mimə, “Nakmə takvən mərer ye nimri Sisa, nəmhen. !Nakirkun nivənien məm Sisa!”

Festas raiyoh King Agripa mə tukshawor ye Pol

13 Nipig tiksin ruə mivən, King Agripa mine kafan kakə Benis, iriu kirauə Sisaria mə tukwəm Festas, mirəni vi vi in. 14 Misarə nipig tiksin, kini Festas raməvsao kimi king kin nəgkiarien yame kimnhani ye Pol. Mamni mimə, “Kwən kirik e ramarə eikin e, yame yamehuə a Filiks rimnəpəh in raməmir ye kalabus.[s] 15 Kini nipig yakvən apa Jerusalem, jif pris minə, mine namehuə kape nəmə Isrel kimnhani-hah-pə in kimi yo. Misaiyoh yo mə jakni-ərhav narpinien kafan. 16 Mərig yo yakamni-pən tuk əriə mimə, ‘Pəh nien mə norien en kapəmawə nəmə Rom mə kimawə jakseighan-pən apnapig əmə kin yermamə ye kwermi tikmir kafan minə. Pəh kwən a tukrərer kupən irəriə, mini atuatuk nəgkiarien yame kamhani iran.’ 17 Kwasig ikin, iriə khauə mhatərhav-pə eikin e, yakpəh niwhinien, mətərig kin nəgkiarien yame kamhani iran. Kəni rikwamir əmə kin, yimnəhitə ye kot, mini mimə tukhakir Pol mhauə. 18 Məkneikin, tikmir kafan minə kishekimter, kini rikik raməsik mə iriə tukhani mhamə in ramor norien hah kirik. Mərig, nikam. Khapəh nhaniyen. 19 Iriə kimisəgkiar-əgkiar əmə ye nəhuakien kapəriə, mine yermamə kirik yame ruahmə ta, nhagin e Yesu. Pol rimə yermamə ai in rimamragh min. 20 Yakeinein mə jakhawor məkir narimnar minə a. Ror pən, yimnaiyoh-pən Pol mimə, ‘?Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətərig kin əriə kisəvsao kin norien kafam apaikin, kini yakəkir əmhen uə?’ 21 Mərig

---

[r] **25:7** Wok 24:5-6 [s] **25:14** Wok 24:27

Pol raiyoh-pə yo mə jakher-pən kin in rivən apa Rom kimi Sisa, pəh in tukrəkir. Ror pən yimipəh Pol raməmir ye kalabus meriaji yakvəh nipig tuk nher-pənien kin kimi Sisa."

22 Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, "Yo min yakorkeikei mə jakərig nəgkiarien kape kwən a."

Kini Festas rimə, "Nəmhen. Tikianakwamer, nakətərig kin in."

Pol rimnərer ye nimri King Agripa

23 Kəni rikwamer kin, Agripa mine Benis kirauə ye kwənmhan yame kasor kot ikin. Kini namehuə yamə mine kasarmaru ye mobael minə, mine namehuə minə khapsaah kape yerkwanu a kimnhakwasig kin, masor norien ehuə minə kape nisiaiyen Agripa mine Benis. Kini Festas rimə tukhakir Pol mhauə imə. 24 Kini mimə, "King Agripa, mine kimiə fam yamə mine naksəkwətə eikin e. Nakasəm kwən e yame nəmə Isrel eikin e mine nəmə Isrel apa Jerusalem min kamhani-hah-pə pik in tuk yo, misokrən mhamə, 'Ripəh natuatukien mə kwən e tukramragh.' 25 Mərig yakpəh nəmien nar kirik yame in rimnor mə in tukraməkeikei mimhə tukun. Mərig in raiyoh-pə yo mə tukrivən apa Rom mərer ye nimri Sisa, kini yimneighan kin mə jakher-pən kin apa Rom. 26 Mərig nəgkiarien iran rirkək mə to yakni-pən tuk Sisa. Ror pən, King Agripa, yakamərip in ye nimrim, mine ye nimri narmamə minə e, mə taksəm apu norien kafan, mə tukasəm nəgkiarien kirik yame jakwəhsi-pən kimi Sisa. 27 Yakamərig mə tukmə kiraptərəkin yermamə kirik, mərig kipəh nini-atuatukien nəgkiarien iran, ripəh natuatukien mə tuksher-pən kin in kimi Sisa."

Pol raməgkiar ye nimri yermaru a King Agripa

26 1 Kini Agripa rini-pən tuk Pol mimə, "Taktəkun ai, nakirkun niniyen nikar nəgkiarien yame kamni iram."

Kini Pol rini-əhu əriə mə tukhapim, mamni-ərhav nikar nəgkiarien mimə, 2 "King Agripa. Rikik ragien pik mə yakamərer ye nimrim ai taktəkun, mə jakni atuatuk nəgkiarien yame kamhani irak, 3 meinai ik nakirkun huvə narəyen kapəmawə nəmə Isrel mine narimnar yame kamotgoh tukun. Ror pən, yakmə jakaiyoh mə nərigien kafam tukrapomh tuk nərigien nəgkiarien kafak.

4 "Nəmə Isrel kharkun huvə norien kafak, ririkakun ye nipig yimnarkəskəh hanə, mamarə kimawə narimnə imak ikin, muə meriaji-pə nipig yimnamarə Jerusalem. 5 Kwənharkun ta yo tu, kini tukmə rikiriə ragien, kharkun nhani-ərhavyen mhamə yo Farisi kirik, ririkakun ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun. Kimawə Farisi minə, yaksəri-pən huvə loa kape nəhuakien kapəmawə, rapita narmamə minə tiksin.[t] 6 Kini taktəkun ai yakamərer ye nimri mirh meinai yo yakamərəhu nərigien kafak ye nəgkiarien yame Kughen

[t] **26:5** Fil 3:5-6

rimnor kupən kimi kaha minə kapəmawə. 7 Yenpig mine yeraan, kwənərəus
twelef kapəmawə minə kasəhuak kimi Kughen miseito kin nəgkiarien a kape
Kughen tukritərhav-pə. King Agripa, meinai yakamərəhu məkneikin nərigien
kafak, nəmə Isrel a kamhani hah yo.[u] 8 !Kimiə! ?Rhawor rəutən pik tuk əmiə tuk
niniyen nəfrakisien mə Kughen rirkun norien yermamə yame rimamhə rimragh
min? 9 Apa kupən, yo min yimnəm mə ratuatuk tuk norien narimnar mətapig
kin nhag yemə Nasaret a Yesu.[v] 10 In e norien kafak yame yimnor apa Jerusalem.
Jif pris minə kwənhavəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə jakvən məhi-pən narmamə
khapsaah kape Kughen khavən ye kalabus. Kini nipig kisəkir əriə mə tukhamhə,
yo min yakamni mə tukuh əriə. 11 Nipig rehuə yimnarkurao ye niməhuak minə
kape nəmə Isrel mivəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak minə, mamarkut mə
jakarar ye nərigien kapəriə, mə jakor əriə khani hah Yesu. Yimnaməmə̀kin pik
əriə, mivən min apa yerkwanu isok minə mə jakuh min əriə apaikin."

Pol raməvsao kin in mə rimauə mirkun Yesu Kristo
(Wok 9:1-19; 22:6-16)

12 Kini Pol rimə, "Mərig nipig kirik, yimavən min apa Damaskes mə
jakor min norien a. Jif pris minə kwənhawəhs-ipə nehuəyen kimi yo mə
jakvən apaikin, mhani skai-pə min tuk yo mə jakaməkeikei mivən mor
məkna. 13 King Agripa, ye nipig a, yerkweiha, yimnamərəriwək ye swatuk,
məm nikhakien kirik ye napuə rəsia-pen yo mine kafak narmamə minə.
Nikhakien a raməsiə pik rapita mirh. 14 Kini kimawə m-fam yakhamir
ye swatuk. Kini yakərig nəgkiarien kirik ye nəgkiarien kape nəmə Isrel
ramni mimə, 'Sol. Sol. ?Rhawor nakamor rahas pə məkneikin kimi Yo?
Norien a ramoriah əmə ik. Ik nakəmhen kin kau yame tukmə khai kin
nai esrə, kini ruh nai a rirerig-pən, mhai atuk əmə min in.'
15 "Kini yakaiyoh-pən in mimə, '?Yermaru, Ik pa en?' Kini Yesu
Yermaru rimə, 'Yo Yesu e, yame ik nakamor aha pə kimi Yo. 16 Mərig
takhekimter mərer. Yakaurə tuk ik məkneikin mə jakvəh-si haktə ik
mə ik takuə yor atuə kin kafak. Takaməkeikei mivən mini-ərhav nar e
nimnəm ai taktəkun kimi narmamə, mine narimnar yame jakhajoun ik
kin. 17 Yo jakvəhsi-ta ik ye kwermi nəmə Isrel, mine ye kwermi nəmə tanə
pisin pisin minə. Jakher-pən kin ik takvən mini-ərhav-pən Yo tuk əriə.
18 Takaməkeikei məhitə ye nirkunien kapəriə, pəh kisarar ye nərigien
kapəriə, misəta ye nəpignapien, mhauə ye nikhakien. Kini misəta ye
kwermi Setan, mhauə tuk Kughen, pəh tukhani nəfrakisien irak, pəh
Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə, kasarə iriə
narmamə yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə.' "[w]
19 Kini Pol rirpin mimə, "King Agripa, yo yakamor narimnar yamə
mine Kughen ramor kimi yo ye nəmrərhavyen a. 20 Yimavən məkupən

---

[u] **26:6-7** Wok 23:6; 28:20 [v] **26:9** Wok 8:3 [w] **26:18** Aes 42:16; Efes 2:2; Kol 1:13

tuk nəmə Damaskes, kwasig ikin yimavən tuk nəmə Jerusalem,
mine nəmə Judia, mine nəmə tanə pisin pisin minə, maməvhag kimi
əriə mə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah,
mhauə tuk Kughen. Mə narmamə tuksəm norien kapəriə, kharkun mə
kwəsarar əfrakis ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. 21 Ror pən, nipig
yimnaməmir ye Nimə Ehuə kape Kughen, nəmə Isrel kisarar mhauə
mharaptərəkin yo, misarkut mə tukshopni yo. 22 Mərig Kughen ramasitu
irak ye nipig fam meriaji-pə ai taktəkun, ror pən, yakamni-ərhav Yesu
ye nimri narmamə kimi namehuə minə mine narmamə apnapig minə.
Nəgkiarien yame yakamni in əmə min e profet minə mine Moses
kimnhani-ərhav apa kupən mhamə tukruə. Kimnhani mhamə, 23 'Kristo
a tukraməkeikei mamərig rahas ye nipran, mivən, mimhə. Kini meinai in
tukrəkupən mamragh min ye nimhəyen, in tukrhajoun nikhakien kimi
nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə min[x].' " *(Aesea 42:6; 49:6)*

24 Pol raməgkiar hanə, kini Festas riraptərəkin nəgkiarien kafan,
marar mokrən apomh mimə, "!Pol! !Ik nakamenoeno en! Nimnor pik
skul en mor kapəm kapə rameno-eno."

25 Mərig Pol rini-pən tukun mimə, "Yamehuə kafak. Yakpəh
neno-enoyen. Nəgkiarien yame mine yakamni kisatuatuk əmə, kini
misəfrakis. 26 Yakamətgah tuk nəgkiarien kimi King Agripa, meinai
yakirkun mə in ruərkun-ta narimnar minə a. In rimivəh fam nəgkiarien
minə a. Pəh nien mə nar kirik yame kimnor kerkwaig kin. 27 King, ?ik
nakamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape profet minə uə? Yakirkun mə ik
nakamni nəfrakisien irəriə."

28 Mərig King Agripa rarar mini-pən tuk Pol mimə, "!Ei! ?Ik
nakamarkut kimi yo ye nipig kwakwə e mə takvi yo yakuə Kristin
uə?"

29 Mərig Pol rini-pən tukun mimə, "Nar apnapig mə nipig kwakwə uə
nipig apomh, mərig yo yakaməhuak kimi Kughen mə pəh nien mə ik
pisin əmə, mərig kimiə m-fam yamə mine nakasətərig kin nəgkiarien
kafak ai taktəkun, taksor rəmhen kin yo ye narimnar fam. Mərig jen
əmə, yakpəh norkeikeiyen mə tikarkwəji əmiə kin jen rəmhen kin
yame kimnor irak."

30 Pol rəgkiar fam, kini King Agripa mine Festas mine Benis mine
narmamə yamə mine kasəkwətə iriə miriə, kisarar, 31 mhatərhav mhani
tuk əriə minə mhamə, "Kwən a ripəh norien nar has kirik mə to rimhə
tukun, uə tukvəhsi-pən in ye kalabus tukun."

32 Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, "Ripi mə kwən
a ripipəh nipini-yen mə tukrərer ye nimri Sisa, kipiharisin in ai
taktəkun."

---

[x] **26:23** Luk 24:44-47; 1 Kor 15:20

Pol ritərhav Sisaria, mivən Rom

27 1 Kini kimini ta mə jakhavən apa Rom,[y] kimikir Pol mine
narmamə tiksin min yamə mine kwəraptərəkin-ta əriə,
kivəhsi-pən əriə ye kwermi yamehuə kape mobael minə kirik, nhagin
e Julias. Kafan e mobael minə kamni kimə, "Mobael kape Sisa." 2 Rao
kirik rimatərhav apa Adramitiam, muə, mamor apnəpenə mə tukrivən
mivhiak apa yerkwanu minə Tarki ipakə tuk nikar-kar tahik. Kini
yimnhavən ye rao a mhavirə. Kini yemə Masedonia kirik rimikwasig
kin əmawə. Nhagin e Aristakas. Iman apa Tesalonaeka.[z]
3 Kəni rikwamer kin, yimnhavhiak min apa Saedon. Kini Julias a,
rimnor huvə pən kimi Pol, kini meighaan kin mə tukrivhiak məm in
minə tiksin apaikin, mə iriə tuksasitu iran. 4 Kini ai yimisarar, mhatərhav
min mhavirə. Yimnharəhpikin nimətag, kini mhakurao-pən ye tanə a
Saepras, mhavən ye tahik yame rəmərinu. 5 Yimnhakurao-pən iruə ye
tanə mir a Silisia mine Pamfilia, kini mhavhiak apa yerkwanu a Maera
ye provins a Lisia. 6 Ikin aikin a, yamehuə kape mobael minə rimnəm rao
kirik yame rimatərhav apa yerkwanu a Aleksandria, mamvən apa Rom[a].
Kini rivəhsi-pən əmawə ye rao a. 7 Kini yakhavirə min, mərig nipig fam
rao a ramaiyu mar, nipig rehuə ramarkut pik tuk nivhiakien ipakə tuk
yerkwanu a Nidas. Aikin a, nimətag rehuə pik, mamətapig kin əmawə,
yimiseinein nhavhiakien. Aikin, yimisarar, misaiyu mhavən ye tanə a
Krit. Misaiyu, mhakurao ye kwənmhaan a Salmone, misaiyu pirə ye
nikarin pən. 8 Yimvsaiyu ipakə tuk nikar-kar tahik; yimisarkut pik, mərig
yakhavhiak ikin kirik kamni kimə "Ikin rəmərinu ikin," yame ipakə tuk
yerkwanu a Lasea.
9 Kimawə yimisoriah nipig ripsaah, kini nipig kape tahik raməsəsao
iran ruauə ipakə.[b] Kini Pol ramor kwirig kimi narmamə minə mimə,
10 "Yo minə tiksin. Yakəm yakirkun mə tukmə kitawə khavirə pik,
nimətag ehuə ravən, rao tukrəmətеih, rao mine narmamə mine narimnar
tuksəmnim." 11 Mərig yamehuə kape mobael minə ripəh nətərig-pikien
kin Pol, mamətərig əmə kin kapten kape rao mine yermamə e kafan a
rao. 12 Kini nikar-kar tahik a, rahas tuk nivhiakien aikin ye nipig kape
nimətag. Ror pən, iriə khapsaah khamə kimawə jakhavirə mamhavən
misarkut tuk nivhiakien apa tanə a Krit. Kwənmhan kirik aikin rəmərinu
ikin, kamni kimə Finiks. Nəpag nimri tanə a ramor nəkwan kiraru ye

---

[y] **27:1** Rom in yerkwanu ehuə kirik apa tanə a Itali. [z] **27:2** Wok 19:29 [a] **27:6** Nəgkiarien kape Girs ramni mə rao a ramvən apa ye provins Itali. Rom in yerkwanu kirik ye provins Itali. [b] **27:9** Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "Yakvəsapita nipig kape nəviginien ehuə e kamni kimə, 'Yom Kipir.' " (Nipran rimə, "Nipig kape niviyen nitə, pəh Kughen tukrivəhsita narpinien kape təvhagə hah.") Kiraptərəkin nəviginien ehuə a ye makuə e Oktoba. Kwasig ikin ye nəviginien a, nipig kape nimətag.

tahik rimivhiak ikin: Kirik rivaag-pən ye nikarin pihiu ikin; kirik rivaag-pən ye nikarin prah ikin.

Nimətag ehuə ruh əriə

13 Kini nimətag kirik risi-pihiu mamavən, ripəh nehuə-pikien. Kini
kisəm, khamə tuksəri-pən nərigien kapəriə, mhavi haktə angka, mhavirə
misaiyu ipakə tuk nikar-kar tahik apa Krit. 14 Kini ripəh norien tu,
nimətag ehuə kirik ravən. Nimətag a kamni kimə, "Notis." Nimətag
a risi-fiak 15 mirəh əmawə, kini muh rao. Kini rao reinein naiyuyen
mirəhpikin nimətag. Yaksəpəh, misəta ye nimətag rirəh əmawə
mivən. 16 Kini yimnhakurao ye kwaji tanə a kamni kimə Kaoda, ye
nikarin pihiu. Aikin a yimiserkwaig kəskəh, misarkut pik tuk nhavi-
tərəkinien kwaji bot kape rao ehuə a, 17 mərig narmamə kape rao
minə kisarkut pik, mharəh-si haktə kwaji bot a ye nəkwai rao ehuə,
mharəh nərəus, miseiwaiyu-pən ye nəkwai rao ehuə a apa ye tanə,
mharkwəji kwaji bot. Mhagin pik, meinai iruə ye tanə a Sirtis, tahik
ripəh nəmnimien. Khamə ta-mə rao tukrirəhpikin nipakir. Ror pən,
kharəhsi-əhu sel kape rao, mhapəh nimətag ramrəh əmə rao mamvən.
18 Kəni rikwamer kin, nimətag rimoh pik əmawə, yimisarakikin-pən
narimnar yamə mine rao rampik ye nəkwai tahik. 19 Kəni rikwamer
min kin, kimisarakikin narimnar kape rao rəmhen kin nərəus minə ye
nəkwai tahik. 20 Kini nimətag a rimnamavən nipig ripsaah, mipəh norien
infamien. Yimnhapəh nisəmien mirh. Mine yenaiyu minə, yimnhapəh
nisəmien kəmhau minə. Kini kimawə yaksərig yakhamə to yakhapəh
nhamraghien.

21 Ye nipig a, kimawə fam yimnhapəh nisəviginien nipig ripsaah,
kini Pol rimnərer ye nimrimawə mimə, "Yo minə tiksin. To nakpisərig
nəgkiarien kafak misəkupən, kini mipihapəh nisəpəhyen tanə a Krit,
to kipihapəh nisarəyen ye nahasien e. Narimnar ye nəkwai rao to
ripiamswin huvə əmə. 22 Mərig taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə mimə
rikimiə tukrihuvə əmə. To kitawə kirik ripəh nimhəyen. Rao əmə e
tukrahas. 23 Səm-ru. Yenaiyu e, kafak Kughen, yame yakaməhuak kimin,
rimnher-pə kin agelo kirik kafan rimauə məm yo 24 mamni-pə tuk yo
mimə, 'Pol, takpəh niginien. Takaməkeikei mivən mərer ye nimri Sisa.
Kughen, rikin ragien mə tukrivəh miragh narmamə fam yamə minə
kasarə kimiə miriə ye nəkwai rao, meinai In rhuvə pik.' "[c]

25 Kini Pol rimə, "Yo minə tiksin, takhapəh nhaginien. Yo yakamni
nəfrakisien ye Kughen mimə, narimnar yamə mine agelo a rimini tukror
nəfrakisien kin. 26 Mərig kupən ikin, nimətag tukraməkeikei mirəh rao
kapətawə mivhiak ye tanə kirik, məwhan-pən ye nikar-kar tahik."[d]

---

[c] **27:24** Wok 23:11 [d] **27:26** Wok 28:1

Kimnhavhiak ye tanə kirik

27 Yimisarə ye nahasien a miseriaji nipig fotin, nimətag ramrəh rao ye
tahik a kamni kimə "Mediterenian."[e] Kini yenpig əru, narmamə kape rao
minə khamə ta-mə rao ravhiak ipakə tuk nikar-kar tahik. 28 Kimnharuk-
pən nar kirik yame ripam ye nərəus misarkwəhu kin ye nəkwai tahik
mə tuksəm-ru mə rəmnim uə rətəpeikə. Kini misəm mə rəmnim rəmhen
kin toti seven meta. Misaiyu kəskəh, misəm mə rəmnim rəmhen kin
twenti eit meta. 29 Kini kimnhagin pik, mhamə rao a tukrirəhpikin
kapier. Kini kharəh angka iriə kuas, misarkwəhu kin apa ye kwasig ye
rao. Kini masəhuak kimi kapəriə kughen minə mə tukriraan aihuaa
əmə. 30 Kini narmamə kape rao minə kisarkut mə tuksap ta kin rao
ehuə a. Knimnhavi kwaji bot reiwaiyu, maseikuə mhamə tukhavən əmə
misarkwəhu kin angka tiksin apa kupən ye rao ehuə. 31 Mərig Pol rini-pən
tuk yamehuə kape mobael minə mine mobael kafan minə mimə, "Tukmə
narmamə minə a khapəh nisəmirien ye nəkwai rao ehuə e, Kughen
tukripəh nivəh-miraghien ətawə." 32 Ror pən, mobael minə kimnhavən
misərəru nərəus ye kwaji bot a, rimavən mirkək.
33 Ipakə əmə riraan, kini Pol raməkeikei kimi əriə mimə tukasəkeikei
misəvigin. Mamni mimə, "Nipig fotin ruauə ta muavən, kimiə nakamhagin
pik, misatuakəm, masəpəh nəviginien. 34 Ror pən yakaməkeikei kimi əmiə
m-fam mə taktəkun ai takasəkeikei misəvigin. Meinai in a nimraghien
kapəmiə. !Səvigin! To kimiə kirik ripəh nimhəyen." 35 Pol rimnəgkiar ta,
kini mirəh nipar bred ye nimririə, mini vi vi Kughen tukun. Makapir, mən.
36 Kini nərigien kapəriə rhuvə min, khavən misəvigin. 37 Kimawə m-fam
tu handred seventi sikis ye nəkwai rao a. 38 Kimiəsəvigin rəmhen, kini
mhavən, mhapik ye rhav bag flaoa[f] yamə minə e kamhaswin ye nəkwai
rao, misarak-ərhav kin ye nəkwai tahik, mhamə rao tukrəruvəruvə min.

Rao rinahas

39 Kini ruəraan, narmamə kape rao minə kisəm mə yakwənhavhiak
ye tanə kirik. Mərig kiseinein mə hiə. Kini kisəm nikar-kar tahik kirik,
nipakir in əmə in əmə. Kini kisərig mhamə to kharəh rao mhavən
mhavhiak aikin. 40 Kini khavən misərəru nərəus ye angka minə a
kisəmnim. Kini mharisin ta nərəus yamə mine kimnərkis ətərəkin niveiyə
ehuə kin. Kini mhavi haktə sel apa kupən, mə nimətag tukrirəh rao
mivən mivhiak. 41 Mərig in aikin a, tahik ripəh nəmnimien ikin, kini
kupən ye rao rimirəhpikin nipakir, meinein nikiu-kiuyen. Peao-peao
ramuh kwasig ye rao, moteih-oteih.

---

[e] **27:27** Tahik a, nhag pisin e kimə "Adriatik." [f] **27:38** Nəgkiarien kape Gris ramni "grain," in rəmhen kin flaoa, kon, mine wit.

42 Kini mobael minə khapəh nisorkeikeiyen mə narmamə yamə mine
kimipik-pən əriə ye kalabus tukseiai misap, kini masərer matuk mə
tukshopni-hopni əriə. 43 Mərig yamehuə kape mobael minə rorkeikei mə
tukrivəh miragh Pol, kini mini-əhu nərigien kape mobael minə. Kini
mini-pən tuk narmamə yamə mine kharkun neaiyen mə tuksəkupən
mhaviə-viə miseiai mhavhiak. 44 Kini mini-pən tuk narmamə tiksin aikin
mimə tukharəh nipar-par nai yamə mine tahik rimnakapir-ta ye rao,
miseiai kin. Ror pən kimawə fam yimnhavhiak, misarə huvə.

Pol raməmir apa Molta

28 1 Yimnavhiak, misarə huvə, misərig mə tanə a kamni kimə
Molta. 2 Kini narmamə aikin a kimisor rhuvə-pə pik kimi
əmawə. Nəhig ramip hanə, nokieyen rehuə, mərig iriə kimisher nap
kirik mə jaksərkəp kin, misarha huvə tuk əmawə.[g] 3 Mərig Pol rərao-
pən mampik nai misiə mamərakə-pən kin ye nap, mərig snek kirik
yame tukmə rəs yermamə, ramhə, raməmir yerki nai misiə minə a. Nap
rərag, snek ai ritərhav məs kwermi Pol. 4 Nəmə aikin kimisəm snek a
ramək er-pən ye kwermi Pol, khani-pən tuk əriə minə mhamə, "Tukmə ror
yermamə kape nhopniyen yermamə. Rinapita pawk tahik əsəsao, mərig
kughen minə khapəh nisətayen iran mə tukramragh." 5 Mərig əmə Pol
rəwhan-əwhan kwermin kini snek a rier ta mimir-pən apa ye nap, mipəh
noriahyen Pol.[h] 6 Kini nəmə aikin khamə ta mə kwermi Pol tikrəsis,
uə Pol tukreiwaiyu məwhan mimhə. Khawhin ror tu, mərig kisəm mə
nar kirik ripəh norien Pol, kini kisarar ye nərigien kapəriə mhamə, "In
kughen kirik."[i]
7 Yimisəmir ipakə tuk imei yamehuə kape tanə a, nhagin e Publias.
Kini yamehuə a ror rhuvə-pə kimi əmawə. Mikir əmawə mivən ye nəkwai
nimə kafan. In məm vi vi əmawə nipig kisisər. 8 Mərig ye nipig a, rim
yamehuə a ramhə, mamapir əmə ye kafan nikaokao. Ramokiei-okiei,
mamaiyu kin nitə. Kini Pol rauru-pən ye kwənmhan kape kwən ai,
mərəhu-pən kwermin iran məhuak-pən iran, mor huvə in. 9 Kwasig ikin,
narmamə tiksin kamhamhə ye tanə a khauə tukun, kini Pol rəhuak-pən
irəriə, kisəsanin. 10 Kini iriə khavəhsi-pə narimnar ripsaah kimi əmawə.
Nipig yimisor apnəpenə tuk nitərhavyen aikin, iriə kimnhavəhsi-pə
narimnar fam yame yaksorkeikei tuk nəriwəkien kapəmawə.

Pol ritərhav Molta mivən Rom

11 Kimawə yimisarə makuə kisisər ye tanə a. Kini rao kirik raməmir
aikin. Kupan, rimatərhav apa Aleksandria, muə, mamerkwaig aikin
ye nipig kape nimətag. Rao a, kamni kimə "Kwajikovə kiraru mir mir

---

[g] **28:2** 2 Kor 11:27 [h] **28:5** Mak 16:18 [i] **28:6** Wok 14:11

mir[j] kape kughen a Sus." Kini yakhavən iran mhavirə. 12 Yakhavhiak
ye yerkwanu a kamni kimə Saerakus. Misarə apaikin nipig kisisər.
13 Mhatərhav, misaiyu, mhavən, mhavhiak ye yerkwanu a kamni
kimə Rejiam. Kəni rikwamer kin, nimətag kirik risi-pihiu, mirəh rao
yakhavhirə. Kəni rikwamer kin, yakhavhiak ye yerkwanu a kamni
kimə Puteoli. 14 Aikin a, yaksəm nəməhuak tiksin. Kini iriə kisaiyoh-
pə əmawə mə jaksarə kimawə miriə kape nəhuakien kirikianə. Kwasig
ikin, yaksəriwak, mhavən Rom. 15 Kini nəməhuak minə apa Rom kisərig
nəvsaoyen kin əmawə, kini khatərhav mhauə mə tuksəm əmawə. Khauə
misəriaji yerkwanu mir a Apias Maket, mine Tri Hotel. Pol rəm əriə
aikin, mini vi vi Kughen tukun. Kini rikin ramərinu min. 16 Yakhavən,
mhatərhav-pən Rom, gavman reighan kin Pol mə tukramarə pisin əmə ye
nimə kirik; mobael kirik ramarha tukun.

Pol raməvhag kimi narmamə apa Rom

17 Nipig kisisər ruə mivən, Pol rokrən kin namehuə kape nəmə Isrel,
mə tukhauə misəkwətə. Khauə misofugin, in rini-pən tuk əriə mimə,
"Yo minə tiksin. Yakpəh noriahyen ətawə kirik, mipəh noriahyen
narəyen kapətawə yame kaha minə kapətawə kimisərəhu kupən. Mərig
kiraptərəkin yo apa Jerusalem, kivəhsi-pən yo ye kwermi nəmə Rom.
18 Iriə kisəm əpu norien kafak, mhapəh nisəmien mə yimnor nar kirik
yame ratuatuk mə jakmhə tukun. Mhamə natukharisin yo,[k] 19 mərig
nəmə Isrel khapəh nisorkeikeiyen. Ror məknakin, rikik ramuh mə
jakaməkeikei muə mərer ye nimri Sisa, pəh in rəkir yo. Mərig yo jakpəh
nini-hahyen ətawə kirik.[l] 20 Ror pən, yimnokrən kin əmiə mə takhauə
misəm yo, mə jakəgkiar kəskəh kimi əmiə. Kimirkwəji yo kin jen meinai
yakamərəhu kafak nərigien ye Kristo e yame kitawə nəmə Isrel khamə
tukrivəh miragh ətawə."[m]

21 Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "Kimawə yakhapəh nhavəhyen
nəkwəkwə iran kirik, yame rimasi-pən Judia. Mine kimawə kirik rirkək
yame rimatərhav Judia mivəh nəvsaoyen kin ik muə, uə yame ramni-hah
ik. 22 Mərig yaksorkeikei mə jaksərig nərigien kafam. Meinai yakharkun
mə ikin minə fam narmamə kamhani hah nəhuakien kafam."[n]

23 Aikin, narmamə minə a iriə Pol kisərəhu nipig kirik. Ye nipig a,
narmamə khapsaah khauə misəm in apa iman ikin. Yenpig-enpig meriaji
yenaiyu, Pol rinməvhag kimi əriə, mamni-ərhav narmaruyen kape
Kughen. In mamhoprai Loa kape Moses mine nəkwəkwə kape profet
minə mə tukhani nəfrakisien ye Yesu. 24 Iriə tiksin kisərig nəgkiarien
kafan, mhani nəfrakisien iran. Mərig tiksin kisəpəh. 25 Kini misotgoh

---

[j] **28:11** Kwajikovə mir a mir mir kape kughen a Seus nhagriu e Kastor mine Poliks.
[k] **28:18** Wok 26:31 [l] **28:19** Wok 25:11 [m] **28:20** Wok 26:6-7 [n] **28:22** Wok 24:14

kimi əriə minə, mhamə tuksəta ye Pol. Mərig kwasig ikin kisəta iran, Pol rini nəgkiarien infamien tuk əriə mimə, “Nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən kimi profet a Aesea mə tukriniiərhav kimi riptawə minə kupən, in ratuatuk əmə. Kughen rimini-pən tukun mimə,

26 “ ‘Yuvən mini-ərhav tuk narmamə minə a mə yo Kughen yakamni
mimə,
“To nakasarha-kin misarha-kin pawk, mərig to nakhapəh
nisəmien nipran.
Kimiə to naksərig pawk, mhapəh nharkunien.
27 Tuksor məknakin meinai kapəriə kapə riskai pik,
Kamhasisigin nimətirgiriə, misapir yeru.
Ror pən, to khapəh nisəmien Yo,
mhapəh nisərigien Yo
mhapəh nharkunien Yo
mhapəh nisararien ye nərigien kapəriə mə jakor huvə əriə.” ’ ”

(Aes 6:9-10)

28 Kini Pol ramni mamrirpin mimə, “Takasəkeikei mharkun mhamə nəgkiarien kape swatuk yame Kughen tukrivəh miragh narmamə iran, Kughen rimivəhsi-pən kimi narmamə pəh nien mə nəmə Isrel. !Iriə a tuksətərig kin!” 29 Pol rəgkiar fam, kini nəmə Isrel khatərhav, nərigien kapəriə rəwhai. Kini kisotgoh pik kimi əriə minə tukun.[o]

30 Pol ramarə ye nimə a yame kamərok, kape newk kiraru. Morkeikei min narmamə yamə mine khauə misəm in. 31 In rətgha tuk nini-ərhavyen narmaruyen kape Kughen mine nhajounien narmamə kin Yesu Kristo Yermaru, mipəh nipəhyen.

---

[o] **28:29** Keinein mə Luk rimirai v. 29 uə nikam, meinai v. 29 rirkək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman.

Rom

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Rom

Nəgkiarien kwakwə kape Nəkwəkwə e Rom

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak yamə mɨne kɨsarə apa taon ehuə e Rom.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol rɨmɨni mə in rorkeikei mə tukrɨvən məm nəməhuak mɨnə apa Rom, kwasɨg ikɨn rɨpivən apa ye kantri a Spen. Mərɨg kupan ikɨn, in tukraməkeikei mɨvən Jerusalem mɨvəhsi-pən mane tɨksɨn yame nɨməhuak mɨnə kɨmnhavəh-si-pən kɨmɨn kape yavən has mɨnə. Ye nɨməhuak mɨnə kape Rom, nəmə Gris khapsaah, kɨni nəmə Isrel khapsaah mɨn.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Kwasɨg ikɨn Pol ramvən Rom, in rorkeikei mə iriə tuksəkupən mharkun in; kɨni ror pən rɨrai nəkwəkwə e. Nəmə Rom khapəh hanə nhavəhyen nhajounien kɨrik kape aposol kɨrik. Kɨni ror pən, in rorkeikei mə tukrɨni-ərhav swatuk atuatuk kape Kughen kape nɨvəh-mɨraghien narmamə. Kɨni ramni mɨmə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mɨne nəmə Isrel iriə m-fam tukhauə kɨrikianə əmə ye nɨməhuak kape Kughen.

Pol ramokrən huvə irəriə

1 1 Yo Pol, yo slef kɨrik kape Yesu Kristo. Kughen rɨmnokrən
kɨn yo mə yo aposol kɨrik, kɨni mɨrpen yo mɨvəhsi-haktə yo
mə jakni-ərhav nəvsaoyen huvə kafan. 2 Nəvsaoyen Huvə e, in
rɨmɨrpen ta kɨmi ətawə kupan mɨni-pən tuk kafan profet yamə
mɨne kɨmnharai Nəkwəkwə kape Kughen.[a] 3-4 Nəvsaoyen huvə

---

[a] **1:2** Rom 16:25-26

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

e raməgkiar ye Ji Kughen e Yesu Kristo Yermaru kapətawə. In
rɨmauə yermamə kɨrik ye kwənərəus kape King Deved. Kɨni Kughen
rɨmnhajoun mə in Tɨni atuatuk nɨpɨg rɨmɨvəh mɨragh in ye nɨmhəyen
kafan ye nəsanɨnien ye wok kape Nanmɨn Rhakə. 5 Kristo rɨmɨvəhsi-
pə nɨhuvəyen mɨrpen yo mə yo aposol, mə jakokrən kɨn nəmə kantri
pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mə tukhasiai Kristo, mhani nəfrakɨsien iran, kɨni
masor nəkwan.[b] 6 Kɨni kɨmiə mɨn, Kughen rɨmnokrən kɨn əmiə mə
kɨmiə kape Yesu Kristo.
7 Kɨni taktakun, yakamrai nəkwəkwə e kɨmi əmiə fam apa Rom
yamə mɨne Kughen rorkeikei əmiə, kɨni mokrən kɨn əmiə mə kafan
mɨnə.
Pəh Kughen Rɨmtawə mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tukwautə-pre kɨn kapəriu nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kɨmiə əmiə.[c]

Pol rɨmnorkeikei mə tukrɨvən məm nəməhuak mɨnə apa Rom

8 Nar yame yakmə jakəkupan mɨni-pre tuk əmiə, mə yakamni vi vi
kafak Kughen ye Yesu Kristo tuk əmiə m-fam meinai narmamə m-fam ye
tanɨmtanə kɨmɨsərɨg nəvsaoyen kɨn nhatətəyen kapəmiə. 9 Yakamor pɨk
wok yerkik mɨnə-fam tuk nɨni-ərhavyen nəvsaoyen huvə kape Ji Kughen.
Kɨni Kughen rɨrkun mə ye nɨpɨg m-fam yakaməhuak tuk əmiə. 10 Kɨni
yakaməhuak mə tukmə Kughen rorkeikei əfrah, In tukrəhitə ye swatuk
kɨrik mə jakurə məm əmiə.[d] 11 Yakorkeikei pɨk mə jakurə məm əmiə
mɨvəhsi-pre nɨhuvəyen kɨrik kape Nanmɨn kape Kughen kɨmi əmiə mə
taksərer tɨm tɨm. 12 Nɨprai nəgkiarien e ramni mə nhatətəyen kapəmiə
rɨrkun nasituyen irak, kɨni kafak nhatətəyen rɨrkun nasitu-mɨn-ien
irəmiə.
13 Piak mɨnə mɨne nowɨnɨk mɨnə, rhuvə mə takharkun mə nɨpɨg
rɨpsaah, kafak nətərɨgien raməsɨk mə jakurə mɨvaag-pre kɨn əmiə. Mərɨg
nɨpɨg m-fam narɨmnar tɨksɨn kasətapɨg kɨn yo tuk nurəyen. Yakorkeikei
mə kafak wok tukrɨkuə ye nɨmraghien kapəmiə, rəmhen kɨn yame rɨmnor
kwənkwan ye nɨmraghien kape nəmə kantri pɨsɨn mɨnə tɨksɨn.[e] 14 Nɨpɨg
m-fam jakaməkeikei mɨni-ərhav-pən nəvsaoyen huvə kɨmi narmamə
m-fam; iriə yamə mɨne iriə nəmə Gris mɨne nəmə kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə
- iriə yamə mɨne kharkun nar mɨne yamə mɨne kɨsətəwao. 15 Tuk nar ai,
yakorkeikei pɨk mə jakni-ərhav-pre nəvsaoyen huvə kɨmi əmiə mɨnə en
Rom.
16 Yakaməgkiar məkneikɨn meinai yo yakpəh naurɨsien kɨn nəvsaoyen
huvə kape Yesu Kristo, meinai nəvsaoyen huvə in nəsanɨnien kape
Kughen tuk nɨvəh-mɨraghien narmamə mɨnə fam yamə mɨne kɨshatətə

---

[b] **1:5** Wok 26:16-18; Gal 2:7-9 [c] **1:7** Nam 6:25-26 [d] **1:10** Wok 19:21; Rom 15:23
[e] **1:13** Wok 19:21

iran. Rɨmnəkupan muə ye nəmə Isrel, kwasɨg ikɨn, mɨpiuə tuk nəmə
kantri mɨnə tɨksɨn.[f] 17 Nəvsaoyen Huvə e ramhajoun narmamə kɨn swatuk
mɨmə tukhauə mɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen. Swatuk e in rəhitə pə, in
əmə e nhatətəyen kapətawə ye Kughen. Rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə
kape Kughen ramni mɨmə,

"Narmamə yamə mɨne kɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen,
tukhashatətə iran mamharpɨn."[g] *(Hab 2:4)*

Kughen niemhaa ramhai tuk norien hah mɨnə fam

18 Mərɨg Kughen apa ye rao ye neai ramhajoun kafan niemhaa mor
narpɨnien kɨmi narmamə m-fam yamə mɨne kasəsɨk nəkwan masor
norien yame rapəh natuatukien. Iriə kasətapɨg kɨn nəfrakɨsien kape
Kughen ye norien has mɨnə kapəriə. 19 Narmamə m-fam kharkun mə
Kughen rhawor pən iran mɨne meinai Kughen rɨmnor əpu In kɨmi
narmamə m-fam.[h] 20 To narmamə khapəh nɨsəm-atuatukien Kughen kɨn
nɨmrɨriə. Mərɨg rɨmɨrikakun ye nɨpɨg In rɨmnor neai mɨne nɨmoptanə
mɨne narɨmnar m-fam, kɨni narmamə m-fam kwənharkun nɨsəmien
narɨmnar fam yame In rɨmnor kɨn nɨmrɨriə. Ror pən, kwənharkun
nɨsəmien kafan nəsanɨnien yame ramvən naunin rɨkək, mharkun mə
nəfrakɨsien mə In Kughen, kɨni mharkun mə Kughen In rhawor pən iran
mɨne. Tuk nar a, yermamə kɨrik rɨkək yame rɨrkun nɨniyen mə in reinein
mə Kughen rhawor pən iran mɨne.[i]

21 Ror məkneikɨn meinai nar apnapɨg iriə kɨmnharkun Kughen
kwənmopɨn, mərɨg kɨmnhapəh nhasiaiyen In, mhapəh nhani-vi-vi-yen In
tuk narɨmnar yame In ramor kɨmi əriə. Nərɨgien kapəriə rɨmnamətəwao.
Kɨmnhapəh nhavəhyen nətərɨgien huvə kɨrik, rəmhen kɨn yame kasəmɨr
əmə ye nəpɨgnapien.[j] 22 Nar apnapɨg mə iriə kɨmnhani mhamə iriə
kharkun nar, mərɨg iriə kɨmnhauə mɨsətəwao,[k] 23 kɨni mɨsəpəh nəhuakien
kɨmi Kughen yame In yerpɨrɨg; kɨni to rɨpəh nɨmhəyen; mɨnharikakun
mɨnasəhuak kɨmi nanmɨ nar yamə mɨne kamhasɨgovɨn əmə narmamə
yame tukasəkeikei mhamhə tuk nɨpɨg kɨrik, mɨne nanmɨ nar yamə mɨne
kamhasɨgovɨn mɨn man mɨnə mɨne nar mɨragh yamə mɨne kasəriwək
mɨne yamə mɨne kaserko.[l]

24 Tuk nar ai, Kughen rɨmnəpəh əriə meighaan kɨn əriə mə tukasəri-pən
əmə norien has yame rɨkirɨə rorkeikei mə tuksor ye nɨprairɨə. Rɨmnəpəh
əriə kɨni iriə kɨmɨsor norien has ye nɨprairɨə yame ror naurɨsien.
25 Kɨmɨsəpəh nəfrakɨsien kape Kughen mharaptərəkɨn neikuəyen kɨni
mɨsəpəh nəhuakien kɨmi Kughen mhasiai masəhuak əmə kɨmi narɨmnar

---

[f] **1:16** Mak 8:38; Wok 13:46; 1 Kor 1:18-24 [g] **1:17** Rom 3:21-22 [h] **1:19** Wok 14:15-17; 17:24-28 [i] **1:20** Job 12:7-9; Sam 19:1 [j] **1:21** Efes 4:17-18 [k] **1:22** Jer 10:14; 1 Kor 1:20 [l] **1:23** Dut 4:15-19; Sam 106:20

yame In rɨmnor. Mərɨg pəh kɨtawə tukhani-vi vi Kughen ye nɨpɨg m-fam kape rerɨn. Amen.

26 Narmamə kɨmɨsəpəh Kughen, In rɨmnəpəh əriə, meighaan kɨn əriə
mə tuksəri-pən əmə norien has yame rɨkiriə rorkeikei mə tuksor ye
nɨprairiə yame ror əmə naurɨsien. Nar apnapɨg nɨpiraovɨn mɨnə, mərɨg
iriə kɨmɨsəpəh nəri-pənien kapəriə narman mɨnə, masapɨr atuk pən tuk
əriə mɨnə; kɨni norien e ror pɨsɨn ye yame Kughen rɨmnərəhu. 27 Kɨni ye
norien kɨrikianə əmə mɨn, narman mɨnə kɨmɨsəpəh nɨpiraovɨn kapəriə
mɨnə, mɨsorkeikei pɨk narman pɨsɨn mɨnə. Masapɨr-pən atuk tuk əriə
mɨnə yame ror naurɨsien. Kɨni Kughen rɨmɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi əriə
tuk norien has mɨnə kapəriə.

28 Kɨni nar kɨrik mɨn. Iriə kɨmnhapəh nɨsorkeikeiyen mə tukharkun
Kughen, Kughen rɨmnəpəh əriə meighaan kɨn əriə tuk nərɨgien kapəriə
mə tukamhavən, tukhapəh nharkunien nar kɨrik mə rhuvə uə rahas;
meighaan kɨn əriə mə tuksor nar yame rɨpəh nəmhenien. 29 Rɨkiriə
rukwar kɨn norien has pɨsɨn pɨsɨn mɨnə fam, mɨne norien yamə mɨne
khapəh nɨsatuatukien. Kɨni iriə kasəptɨg kɨn nar, masarha-kɨn swatuk
tuk noriahyen narmamə. Kɨni rɨkiriə rukwar kɨn norien has mɨne:
iriə kasor jalus, iriə yhopni yermamə mɨnə; iriə kasor narɨmnar yame
ravi-pə niemhaa; iriə yeikuə mɨnə; iriə kasor ahas-pən kɨmi narmamə;
mamhani nɨkar narmamə; 30 mamhani hah narmamə; masəməkɨn
Kughen; masokrən ta ye narmamə; masəgkiar ausit; masarha-kɨn swatuk
tuk norien təvhagə has yamə mɨne narmamə khapəh hanə nharkunien.
Masəsɨk nəkwai tatə mɨne mamə. 31 Iriə, nɨrkunien rɨkək; kamhani mə
tuksor nar kɨrik mhapəh nɨsorien. Norkeikeiyen kapəriə rɨkək. Rɨkiriə
rɨpəh nehuəyen tuk narmamə. 32 Iriə kharkun pawk nəgkiarien atuatuk
kape Kughen yame ramni mə narmamə yamə mɨne kasor norien has
mɨnə e tukasəkeikei mhamhə, mərɨg iriə kasəkeikei ye norien has mɨnə a;
kɨni masor norien has rapita. In e rɨkiriə ragien tuk narmamə mɨnə tɨksɨn
yamə mɨne kasor mɨn norien has mɨnə a, kɨni masəkeikei kɨmi narmamə
mə tukasor.

Kughen tukrərəhu narpɨnien tuk təvhagə hah

2 1 Kɨmiə nakamhani mhamə Kughen tukraməkeikei mɨvəh-si-
pən narpɨnien kɨmi narmamə yamə mɨne kasor norien hah. Kɨni
mərɨg kɨmiə mɨn, nakasor norien hah; ror pən, narpɨnien yame kɨmiə
nakamhani, Kughen tukraməkeikei mɨvəhsi-pre mɨn kɨmi əmiə, kɨni
rɨpəh nəmhenien mə kɨmiə taksəkir norien kape narmamə.[m] 2 Kɨtawə
kharkun mə nɨpɨg Kughen tukrɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi narmamə yamə
mɨne kasor norien has yamə mɨne yɨmɨni ta, kafan nəkirien in ratuatuk

---

[m] **2:1** Mat 7:1-2; Jon 8:7

əmə. 3 Ror məkneikin mə nipig kimiə taksəkir narmamə tuk nahasien
kapəriə, mərig kimiə min nakasor əmə norien hah rəmhen kin əriə, kini
to nakhapəh nisapien nipig Kughen tukrəkir narmamə iran mivəh-si-pən
narpinien kimi əriə. 4 !Rikimiə ripəh nəsik-pikien norien kape Kughen!
In ramor rhuvə pik kimi əmiə, mipəh nəməkinien əmiə; kini kafan
nətərigien in rapomh. Mərig kimiə naksor əmə nar apnapig ye nihuvəyen
kafan. ?Nakharkun uə nikam mə In ramor norien huvə kimi əmiə mə
taksarar ye nətərigien kapəmiə tuk norien has minə?[n]

5 Mərig kapəmia kapə riskai, kini nakhapəh nisararien ye nətərigien
kapəmiə tuk norien has minə kapəmiə. Kini tuk nar ai, nakasəvi niemhaa
kape Kughen mə tukrivəhsi-pən narpinien ehuə kimi əmiə ye nipig
yame In tukrəkir narmamə iran ye norien atuatuk kape nəkirien kafan.
6 Kughen tukrivəhsi-pən kimi narmamə kirikianə kirikianə raməri-pən
əmə narimnar yame kimisor.[o] 7 Mivəh-si-pən nimraghien rerin kimi
narmamə yamə mine kasərer tim tim ye nipig mifam tuk norien nar
yame ratuatuk. Narmamə minə a yame kisarkut pik tuk norien nar huvə,
Kughen tukrəgnəgin əriə tukun, mivəh-si-pən nisiaiyen mine nimraghien
rerin kimi əriə.[p] 8 Mərig In tukrivəhsi-pən kafan niemhaa mine narpinien
kimi narmamə minə tiksin yamə mine kisarkut atuk əmə tuk tipriə, kini
mamhaukreikin-pən nimeitairiə tuk nəfrakisien, masəri-pən norien has
minə.[q] 9 Narmamə m-fam yamə mine kasor norien has, iriə tuksarə ye
nəmhəyen mine nipig əutən minə. Kwənərəus kape nar Isrel tuksəkupən
mharəh-pikin nipig əutən minə a, kwasig ikin nəmə tanə pisin pisin
minə. 10 Mərig Kughen tukrəgnəgin narmamə minə fam yamə mine
kasor norien huvə, mivəh-si-pən nisiaiyen mine nəmərinuyen kimi əriə.
Tukrəkupən mivəh-si-pən kimi kwənərəus kape nəmə Isrel, kwasig
ikin, mamərəhu-pən kimi narmamə kape tanə pisin pisin minə. 11 Ror
məknakin meinai Kughen raməm əmhen kimi narmamə m-fam.

12 Kughen tukror narpinien kimi nəmə kantri pisin pisin minə tuk
norien has minə kapəriə, nar apnapig kimnhapəh nhavəhyen loa yame
Kughen rimivəhsi-pən kimi Moses. Kini Kughen tukrəkir nəmə Isrel
yamə mine kamhavəh loa, mivəh-si-pən narpinien kimi əriə tuk norien
has minə kapəriə. 13 Ror məkneikin meinai pəh nien mə narmamə
yame kasərig loa yame kisatuatuk ye nimri Kughen, mərig narmamə
yamə mine kasor nar yame loa ramni, iriə e, Kughen tukrini mə iriə
kisatuatuk ye nimrin. 14 Nəfrakisien, nəmə tanə pisin pisin minə khapəh
nhavəhyen loa kape Moses. Mərig nipig kirik, kasəri-pən əmə kapəriə
nətərigien masor nar yame ratuatuk, rəmhen əmə kin yame loa ramni.
In e ramhajoun-pən mə loa kirik aikin yerkiriə, kini iriə kharkun nar

---

[n] **2:4** Efes 1:7; 2 Pita 3:15 [o] **2:6** Sam 62:12; Prov 24:12; Mat 16:27; 2 Kor 5:10
[p] **2:7** Rom 8:17-18 [q] **2:8** 2 Tes 1:8

yame in ratuatuk, mine nar yame ripəh natuatukien, nar apnapig khapəh
nhavəhyen loa kape Moses. 15 Iriə kharkun mə loa aikin kape Kughen
in a raməmir yerkiriə, meinai nipig kasor norien huvə, rikiriə raməsik
mə, "Norien e rhuvə." Kini nipig kasor norien has, rikiriə raməsik mimə,
"Norien e raha." 16 Kini nipig yakamni-ərhav Nəvsaoyen Huvə, yakamni
mimə nipig kirik tukripiuə əfrakis yame Kughen tukrini mə Yesu Kristo
tukrəkir narmamə mifam tuk norien kapəriə yamə mine kaməm mine
nətərigien kapəriə yame ramerkwaig.

Nəmə Isrel mine loa kape Moses

17 Mərig pəh yakəgkiar kimi əmiə nəmə Isrel. Nakamhani mhamə kimiə
kwənərəus kape Isrel, kini masətigtə ye loa mimə in swatuk kape Kughen
tuk nivəh-miraghien əmiə, kini masəgkiar ausit mhamə kimiə əmə
nakharkun Kughen, kini In rirkun pisin əmə əmiə. 18 Kini nakamhani
mhamə nakwənharkun ta naha nhagin yame Kughen rorkeikei, mhamə
kimiə nakharkun swatuk yame ratuatuk huvə meinai loa kape Moses
ramhajoun əmiə kin. 19 Kimiə nakamhani pik mhamə nakamhakir nimrin
pis minə, mhamə nakasəsia-pen swatuk kape narmamə yamə mine
kasəriwək ikin rəpignəp ikin. 20 Kini nakhamə nakshajoun yətəwao minə
mine kwajikovə minə meinai kimiə e nakamhavəh loa yame nirkunien
mine nəfrakisien raməmir iran.[r] 21 Rhuvə əmə nakshajoun narmamə
pisin pisin minə. ?Mərig rhawor e loa ripəh nhajounien əmiə? Kimiə
nakshajoun mhamə narmamə tukhapəh nisəkrəhyen. ?Mərig rhawor e
naksəkrəh? 22 Kimiə nakshajoun mhamə tukpəh nəkrəhyen kin piraovin.
?Mərig rhawor e naksəkrəh kin piraovin? Naksəməkin nanmi nar yame
kamərai kin nai. ?Mərig rhawor e naksəkrəh kin narimnar ye nimə kape
nəhuakien kimi nanmi nar minə a? 23 Naksəgkiar ausit tuk loa kape
Moses. ?Mərig rhawor e naksakapir loa masoriah nhag Kughen? 24 In e
rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

> "!Nəmə Isrel! Nəmə kantri pisin pisin minə kamhani hah nhag
> Kughen tuk norien hah kapəmiə." *(Aes 52:5)*

25 Tukmə nakasor narimnar fam yame loa kape Moses ramni, norien
kape nivəhyen nao kimi yermamə ramor nimtətien mə kimiə narmamə
kape Kughen. Mərig tukmə naksakapir loa kape Moses, norien kape
nivəhyen nao kimi yermamə nipran rikək. 26 Tukmə yemə kantri pisin
kirik raməri-pən loa kape Moses, nar apnapig kipəh nivəhyen nao kimin,
mərig Kughen tukrəm in mə ruauə yermamə kape Kughen rəmhen kin
yame kimivəh nao kimi in.[s] 27 Nəmə kantri pisin pisin yamə mine kisəri-
pən loa kape Moses, nar apnapig kipəh nivəhyen nao kimi əriə, mərig iriə
tuksəkir əmiə nəmə Isrel atuatuk meinai nar apnapig kimiə nimnhavəh

---

[r] **2:20** 2 Tim 3:5 [s] **2:26** Gal 5:6

loa kape Moses yame kɨmɨrai, kɨni nar apnapɨg kɨmɨvəh nao kɨmi əmiə,
mərɨg naksakapɨr loa.
28 Yakaməgkiar məkneikɨn meinai nɨvəhyen nao kɨmi yermamə, rɨpəh
norien mə in ruauə yemə Isrel əfrakɨs. Nɨvəhyen nao kɨmi yermamə pəh
nien mə nɨprai nɨvəhyen nao. 29 Mərɨg yermamə yame ravəh Kughen
yerkin, yermamə e in e in yemə Isrel əfrah. Kɨni nɨprai sakomsaes
rəmhen kɨn mə Nanmɨn kape Kughen ruɨvəhsi-ta rɨkin hah kape
yermamə, mərɨg pəh nien mə loa kape Moses ravəhsi-ta rɨkin hah kape
yermamə. Narmamə mɨnə e, nar apnapɨg narmamə tukhapəh nhavəhsi-
haktəyen əriə, mərɨg Kughen tukrɨvəhsi-haktə əriə.[t]

Nɨpɨg m-fam Kughen ramor kafan nəgkiarien

3 1 Tukmə ror yermamə kɨrik tukrɨni mɨmə, "?Tukmə nɨvəhyen nao
kɨmi yermamə pəh nien mə nɨprai sakomsaes əfrah, kɨni rhawor e
nəmə Isrel kamhani mhamə nɨvəhyen nao kɨmi yermamə in nar huvə
kɨrik? ?Nəmə Isrel kamhavəh nehuəyen kɨrik rapita narmamə mɨnə
tɨksɨn uə nɨkam?" 2 Kɨni yo jakhorpɨn nəgkiarien mɨmə tukmə ik yemə
Isrel kɨrik, Kughen tukror rhuvə pre kɨmik ye swatuk pɨsɨn pɨsɨn. Nar
yame raməkupan, Kughen rɨmnərəhu-pən nəgkiarien atuatuk kafan ye
kwermɨmiə. 3 In nəfrakɨsien mə nəmə Isrel mɨnə tɨksɨn khapəh nɨsorien
nəgkiarien yame iriə kamhani mhamə tuksor. Mərɨg norien kapəriə rɨpəh
norien mə Kughen tukrakapɨr kafan nəgkiarien. 4 !Nɨkam! Nar apnapɨg
narmamə m-fam ye tokrei tanə kaseikuə, mərɨg Kughen rɨpəh neikuəyen.
Rəmhen əmə kɨn yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mɨmə,

"Kughen, nɨpɨg Ik nakəgkiar, nəgkiarien kafam ramhajoun mə Ik
nakatuatuk.
Nɨpɨg narmamə tuksəkir kafam norien mɨnə, tukhani mhamə Ik
nɨmnor norien has mɨnə, mərɨg Ik takapita əriə." *(Sam 51:4)*

Pol rərəhu atuatuk nəgkiarien ətəwao tɨksɨn

5 Mərɨg tukmə ror yermamə kɨrik tukrɨni ye nətərɨgien əmə kape
yermamə mɨmə, "Kɨtawə m-fam kasor norien yame rɨpəh natuatukien.
Mərɨg norien has kapətawə ramhajoun-pən mə Kughen pɨsɨn əmə ramor
ratuatuk nɨpɨg m-fam. Kɨni tukmə norien has kapətawə ramor swatuk
mə narmamə tukhavəh-si haktə Kughen meinai In pɨsɨn əmə In ratuatuk,
rɨpəh natuatukien mə In tukrɨvəhsi-pə narpɨnien kɨmi ətawə tuk norien
has yame kasor." 6 Mərɨg nɨkam. Nəgkiarien e rətəwao. To rɨpɨpəh
natuatukien mə Kughen tukrɨvəhsi-pə narpɨnien kɨmi ətawə tuk təvhagə
has, to Kughen rɨpɨpəh nɨvəhyen swatuk tuk nɨvəhsi-pənien narpɨnien
kɨmi narmamə m-fam ye tanɨmtanə.

---

[t] **2:29** Dut 30:6; Kol 2:11

7 Kini tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, “Tukmə yakeikuə,
kini kafak norien kape neikuəyen ramor əpu mə Kughen pisin əmə
raməfrakis, kini narmamə tukhani vi vi In, meinai kharkun mə In
pisin əmə ratuatuk, kini tukmə kafak norien kape neikuəyen ramor
swatuk mə narmamə tukhavəh-si haktə Kughen, ripəh natuatukien
mə Kughen tukrivəhsi-pə narpinien kimi yo.” 8 Mərig yo yakamni mə
tukmə narmamə kisəri-pən nəgkiarien ətəwao məkneikin, tukhani
min mhamə, “Rhuvə əmə - pəh kisor norien has minə mamharpin mə
narmamə tuksəm mə kitawə m-fam kasor təvhagə has, khavəh-si haktə
Kughen meinai In pisin əmə in ratuatuk.” Mərig nəgkiarien e in rahas.
Narmamə tiksin kamhani hah nhagik maseikuə mhamə yo yakaməri-pən
nəgkiarien ətəwao minə məknakin. Kughen tukrəkir əriə mivəhsi-pən
narpinien kimi əriə tukun.

Yermamə kirik rikək yame ratuatuk

9 ?Kini rhawor? ?Kitawə tukhani naha e taktakun? ?Nakhamə ta mə
Kughen tukror nihuvəyen kimi nəmə Isrel rapita nəmə ye kantri pisin
pisin minə uə? Nikam. Yakwəni ta mə nəsaninien kape təvhagə hah
ramarmaru ye narmamə m-fam - ye nəmə Isrel mine ye nəmə kantri
pisin minə fam.[u] 10 In e rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni
mimə,

“Yermamə kirik rikək yame ratuatuk, kirikianə əgkap rikək.
11 Yermamə kirik rikək yame ravəh nirkunien;
kini yermamə kirik rikək yame ramarha-kin Kughen.
12 Narmamə m-fam əgkap kamhaukreikin-pən nimeitairiə kimi
Kughen,
iriə kwəsarpah fam kin norien nəkwai Kughen,
yermamə kirik rikək yame in ramor nihuvəyen, kirikianə əgkap
rikək.” *(Sam 14:1-3, 53:1-3; Pri 7:20)*
13 “Nəgkiarien kapəriə rapien rəmhen kin napienien kape nəkwai nimir
kape yermamə mhə yame rəməkwag,
Nerami narmamə m-fam rukwar kin neikuəyen.” *(Sam 5:9)*
“Kakonə kape snek ramsi-pən ye nheriə.” *(Sam 140:3)*
14 “Nheramriə rukwar kin nher-pənien kin nar hah kimi narmamə;
kini nəgkiarien kapəriə rəukəh.” *(Sam 10:7)*
15 “Kasaiyu aihuaa əmə tuk nhopniyen yermamə;
16 aikin minə fam yame kamhavən ikin, kasoriah narimnar, masor
narmamə kasərig rahas,
17 kini iriə kaseinein swatuk kape nəmərinuyen.” *(Aes 59:7)*
18 “Mhapəh nhasiaiyen Kughen nipig kirik.” *(Sam 36:1)*

---

[u] **3:9** Rom 1:18–2:24; 3:23

19 Kitawə kharkun mimə narimnar fam yame loa e ramni in kape
narmamə yame Kughen rimivəhsi-pən loa kimi əriə. Ror məknakin
mimə yermamə kirik rikək yame rirkun nhorpinien nəgkiarien yame
Kughen ramni. Kini narmamə m-fam ye tokrei tanə tukasəkeikei masərer
ye nimri Kughen mimə In tukrəkir əriə. 20 Ror məknakin, pəh nien mə
Kughen raməm mə narmamə kisatuatuk ye nimrin meinai kasəri-pən loa
kape Moses. Nikam. Loa ramhajoun-pən mə kitawə fam yor təvhagə hah
minə.[v]

Nhatətəyen əmə ramor yermamə ratuatuk ye nimri Kughen

21 Mərig taktakun mine, Kughen rimnor əpu ta kafan swatuk mə
narmamə tukhauə misatuatuk ye nimrin. Swatuk e pəh nien mə nəri-
pənien loa kape Moses. Nəgkiarien minə ye loa, mine nəgkiarien kape
profet minə kupan kamhani-ərhav swatuk pisin kirik. 22 In e mə Kughen
ramor narmamə kisatuatuk ye nimrin nipig kishatətə ye Yesu Kristo. Kini
Kughen ramor məkneikin kimi narmamə m-fam yamə mine kishatətə
iran. Narmamə m-fam kisəm nəmhen əmə,[w] 23 meinai narmamə m-fam
kasor təvhagə hah, kini masəvi-əkiə ye swatuk kape natuatukien kape
Kughen yame rhuvə makhak. 24 Kini ye nihuvəyen kafan, Kughen ramni
mə iriə m-fam yamə mine kishatətə iran, iriə tuksatuatuk əmə ye nimrin,
mhauə narmamə kafan, rəri-pən nərigien kafan. Iriə khapəh nisərokien
nar kirik mimə tukhauə misatuatuk, mərig Kristo rimnərok swatuk
kapəriə, in e rimamhə mirisin əriə tuk təvhagə hah minə kapəriə.[x]
25 Kughen rimnher-pə kin Kristo mə In sakrefaes; nitawin rimivəh
narpinien mine niemhaa kape Kughen tuk təvhagə hah. Kini Kughen
raməspir təvhagə hah minə kape narmamə nipig kamhani nəfrakisien
mə Kristo rimamhə tuk əriə. Kughen ramor swatuk a mə tukrhajoun mə
kafan norien in ratuatuk huvə, meinai ye kafan nətərigien yame rapomh,
in ripəh norien narpinien tuk təvhagə hah yame narmamə kimisor
kupan. 26 Rimnor məknakin mə tukrhajoun ətawə taktakun mine mə
norien kafan in ratuatuk. Kini Kughen atuk əmə ramni mə narmamə
yamə mine kishatətə ye Yesu Kristo, iriə kwəsatuatuk ta ye nimrin.
27 Ror məknakin, yermamə kirik rikək yame rirkun nəgkiar-ausitien
tuk nar kirik yame rimnor muə in matuatuk ye nimri Kughen. ?Kini
rhawor e narmamə kiseinein nisəgkiar-ausitien mhamə kimisor nar kirik
mhauə misatuatuk ye nimri Kughen? Meinai yermamə kirik rikək yame
rirkun nəri-pənien loa muə matuatuk ye nimri Kughen. Mərig nhatətəyen
əmə ramor narmamə kisatuatuk ye nimrin. 28 Ror məknakin meinai
kitawə kamharaptərəkin tim tim nhatətəyen ramor swatuk mə narmamə
kasatuatuk ye nimri Kughen, pəh nien mə nəri-pənien nəgkiarien kape loa.

---

[v] **3:20** Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 [w] **3:22** Gal 2:16 [x] **3:24** Rom 5:1

29 Kughen pəh nien mə in Kughen kape nəmə Isrel əmə. In Kughen
min kape nəmə tanə pisin pisin minə,[y] 30 meinai Kughen kirikianə əmə,
yame In ror narmamə kisatuatuk ye nimrin ye swatuk kirikianə əmə.
In e nhatətəyen kapəriə. Nar apnapig mə iriə nəmə Isrel uə iriə nəmə
kantri pisin pisin minə.[z] 31 ?Mərig rhawor ye loa kape Moses e taktakun?
?Nakharkun mə nhatətəyen e ramor loa e in nar apnapig uə? Nikam.
Mərig nipig kishatətə əmə ye Kughen, kini ye norien a, kasəri-pən
atuatuk swatuk əfrakis kape loa.[a]

**Ebraham rhatətə ye Kughen, ror pən Kughen
rimnor in ratuatuk ye nimrin**

4 1 Ebraham in nuknei kwənərəus kape nəmə Isrel. Taksərig ru naha
nhagin swatuk yame Ebraham rimnəri-pən ror pən ruə matuatuk
ye nimri Kughen. 2 Kughen rimnor Ebraham ratuatuk ye nimrin, mərig
pəh nien mə ye norien huvə minə kape Ebraham. Ripi mə norien huvə
kafan in swatuk kape natuatukien, to Ebraham rirkun nəgkiar-ausitien
tukun. Mərig Ebraham to ripəh nəgkiar ausitien tuk nar kirik[b] 3 meinai
Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Ebraham rimnhatətə ye Kughen, Kughen rimini mə Ebraham in
ratuatuk ye nimrin." *(Jen 15:6)*

4 Nipig yermamə kirik ramor wok tuk nərokien, kafan yermaru
tukripəh nini-pənien tukun mə kafan nərokien in nar kirik yame ravəhsi-
pən apnapig əmə. Mərig tukraməkeikei mivəh-si-pən nərokien tuk
wok kafan. 5 Mərig pəh nien mə kitawə tuksor wok kape Kughen mə
In tukrivəhsi-pə nərokien iran kimi ətawə muə misatuatuk ye nimrin.
Kitawə tukshatətə əmə ye Kughen, kini In ramor mə kitawə kwənhauə
misatuatuk. Kughen pisin əmə In tukror narmamə has minə kamhauə
misatuatuk ye nimrin. 6 King Deved in rimnəgkiar kin nar e nipig in
rimnamni-ərhav mimə nihuvəyen əfrakis tukrivən tuk narmamə yamə
mine Kughen ramni mə iriə kisatuatuk ye nimrin, mərig pəh nien mə ye
norien huvə yame iriə kasor. In mamni mimə,

7 "Nihuvəyen əfrakis ramvən tuk narmamə yamə mine Kughen
raməspir əriə tuk norien has minə kapəriə,
maməru-kin norien has kapəriə.
8 Nihuvəyen əfrakis ramvən tuk narmamə yamə mine Kughen
Yermaru ripəh niraptərəkinien təvhagə has kapəriə yerkin."
(Sam 32:1-2)

9 ?Rikimiə raməsik mə nihuvəyen əfrakis raməmir ye narmamə yamə
mine kimivəh nao kimi əriə, in e nəmə Isrel, uə nihuvəyen əfrakis
raməmir ye narmamə yamə mine kipəh nivəhyen nao kimi əriə, in e

---

[y] **3:29** Rom 10:12 [z] **3:30** Dut 6:4; Gal 3:20 [a] **3:31** Mat 5:17 [b] **4:2** 1 Kor 1:31

nəmə kantri pisin pisin minə? !Əwəh! Raməmir min ye nəmə kantri
pisin pisin minə, meinai yakməni ta mə Ebraham rimnhatətə ye Kughen,
Kughen rimini mə in ratuatuk ye nimrin. 10 ?Kini naha nipig yame
Kughen rimini mə Ebraham ratuatuk iran? ?Ye nipig kivəh nao kimin,
uə ye nipig kimipəh hanə nivəhyen nao kimin? Kughen rimini vi vi in,
kwasig ikin kipivəh nao kimin. 11 Kini nipig kimivəh nao kimi Ebraham,
in rəmhen kin nimtətien yame ramhajoun əfrakis mə yermamə in
ratuatuk ye nimri Kughen meinai rimnamhatətə ye Kughen nipig kipəh
hanə nhavəhyen nao kimin. Kini ror məkneikin, pəh nien mə Ebraham in
tatə kape narmamə m-fam yamə kivəh nao kimi əriə, mərig in tatə kape
narmamə m-fam yamə mine kishatətə ye Kughen. Kini Kughen ramni
mə iriə kisatuatuk ye nimrin tuk nhatətəyen kapəriə.[c] 12 Kini Ebraham in
tatə kape narmamə tiksin min, iriə yame kivəh nao kimi əriə. Mərig pəh
nien mə In kapəriə tatə meinai kivəh nao kimi əriə, mərig In kapəriə tatə
meinai iriə min kisəri-pən swatuk kape nhatətəyen yame kapəriə e tatə
Ebraham rimnəri-pən kupan ai kipivəh nao kimin.

13 Kughen rimirpen Ebraham mine kafan kwənərəus min mə tokrei
tanə tukruə kapəriə tuk nipig kirik. Mərig loa ripəh nien mə swatuk
yame promes e tukruə mor nəfrakisien kin. Mərig tukruə mor nəfrakisien
kin ye natuatukien yame ramsi-pən ye swatuk kape nhatətəyen.[d] 14 Ror
məknakin meinai ripi mə promes ripiuə mipior nəfrakisien kin nipig
narmamə kisəri-pən loa, rikiriə ripiəsik mə iriə kisatuatuk ye loa; kini
swatuk kape nhatətəyen ripior nar apnapig kin, kini promes a kape
Kughen nipran ripirkək.[e] 15 Mərig narmamə m-fam kisakapir loa, ror mə
kamhavi-pə niemhaa kape Kughen. Mərig ripi mə loa rikək, to kipəh
niniyen mə narmamə kisakapir loa.[f]

16 Ror məkneikin, promes ramuə mor nəfrakisien kin ye nimraghien
kapətawə ye swatuk kape nhatətəyen mə promes tukruə ye nihuvəyen
yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə, kini kitawə kharkun əfrakis
mə kafan promes in kape kwənərəus minə fam kape Ebraham, pəh nien
mə kape narmamə əmə yamə mine Kughen rimivəhsi-pən loa kape Moses
kimi əriə, mərig kape narmamə mine kasəri-pən swatuk kape nhatətəyen
rəmhen kin Ebraham. In tatə kapətawə fam.[g] 17-18 Rəmhen kin yame
Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

> "Jakor ik mə takuə nuknei kwənərəus kape kantri minə khapsaah."
>
> *(Jen 17:5)*

Kughen rimini mə tukrivəhsi-pən mikupni minə tukhapsaah. Nar apnapig
Ebraham rimnəm mə promes a rəusik-əusik pik; mərig rimnhatətə tim
tim iran, meinai ruirkun mə Kughen e in e ravəhsi-pən nimraghien kimi

---

[c] **4:11** Jen 17:10-11 [d] **4:13** Jen 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 [e] **4:14** Gal 3:18
[f] **4:15** Rom 3:20; 5:13 [g] **4:16** Gal 3:7

narmamə yamə mine kwənhamhə, mor nar kirik yame rikin raməsik mə tukror, kini nar ai ruə məfrakis. Kughen rimivəhsi-pən promes a kimi Ebraham mimə,

"Kwənərəus minə kafam tukhapsaah tukhapsaah, kini to kipəh nəvhuekin-famien əriə."[h] *(Jen 15:5)*

Ebraham rimini nəfrakisien ye nəgkiarien a, mə in tukruə rip kantri minə khapsaah. 19 Nhatətəyen kafan ripəh neiwaiyuyen, nar apnapig in ruirkun mə rinəhuaru natukrimhə meinai kafan newk ipakə wan handred, kini muirkun mə Sera rimnəpiəhuaru, nitip kape kwajikovə rinaukei.[i] 20 Ebraham rimipəh nəta-ətayen ye kafan nhatətəyen ye promes kape Kughen. Nəfrakisien, kafan nhatətəyen ramhaktə maməusik-əusik məmhen min, kini mivəh-si haktə nhag Kughen. 21 In rimirkun huvə yerkin mə Kughen ravəh nəsaninien tuk norien kafan promes tukruə mor nəfrakisien kin. 22 Ye norien a in a,

"Kughen rimini mə Ebraham in ratuatuk ye nimrin." *(Jen 15:6)*

23 Nəgkiarien e yame ramni mə "Kughen rimini mə Ebraham in ratuatuk ye nimrin," kipəh niraiyen kimə kape Ebraham pisin əmə, 24 mərig kimirai min kimə kapətawə e yamə mine Kughen tukrini mimə kitawə kisatuatuk ye nimrin, mishatətə ye Yermamə yame rimivəh miragh Yesu Yermaru kapətawə ye nimhəyen kafan. 25 Kimneighan-pə kin Yesu ruə mimhə tuk təvhagə hah minə kapətawə, kini Kughen rimnor In rimimragh min ye nimhəyen mə In tukror swatuk mə kitawə tuksatuatuk ye nimrin.[j]

Nəmərinuyen mine nagienien

5 1 Kitawə kishatətə ye Kristo, Kughen ramni mə kitawə kwəsatuatuk ye nimrin. Ror pən, Yesu Kristo Yermaru kapətawə rimnor swatuk kimi ətawə mə kitawə kamhavəh nəmərinuyen kitawə Kughen. 2 Ye nhatətəyen kapətawə, norien yame Kristo rimnor riməpik ətawə khauə ye nimri Kughen mə tukhavəh nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə. Kini nihuvəyen e in e kitawə kisarə iran ai taktakun. Kini kitawə kisagien ai taktakun meinai kitawə kwənharkun huvə mə tukhavəh nehuəyen kape Kughen. 3 Kini nar kirikianə min, tukasəkeikei misagien ye nipig tukmə kamharəh-pikin nipig əutən minə, meinai kharkun mə nipig əutən minə a kəsasitu irətawə mə tuksərer tim tim ye nipig kape nahasien.[k] 4 Kini nipig kasərer tim tim, Kughen, rikin ramagien tuk ətawə. Kini nipig kharkun mə Kughen rikin ramagien tuk ətawə, kini kitawə kasərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə ye Kughen. 5 Kini narimnar yame kasərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə iran tukun, kharkun mə tukhauə misor nəfrakisien kin, meinai In rimivəhsi-

---

[h] **4:17** Jon 5:21 [i] **4:19** Jen 17:17 [j] **4:25** Aes 53:4-5 [k] **5:3** Jem 1:2-3; 1 Pita 1:5-7

pə Nanmɨn kafan kɨmi ətawə, kɨni Nanmɨn ravəhsi-pə norkeikeiyen kape
Kughen rukwar yerkitawə.
6 Kɨni nɨpɨg yame kɨtawə khapəh nhavəhyen nəsanɨnien tuk nɨvəh-
mɨraghien ətawə, ye nɨpɨg atuatuk yame Kughen rɨmɨni,[l] Kristo rɨmamhə
tuk nɨvəh-mɨraghien ətawə nəmə has yamə mɨne khapəh nhasiaiyen
Kughen. 7 Tukmə yermamə kɨrik, nar apnapɨg mə in yemə atuatuk
kɨrik, kɨni [rɨrəh pɨkɨn nɨpɨg ətən kɨrik natukrɨmhə], mərɨg narmamə
kwatɨksɨn əmə to kharkun nɨseighanien kɨn nɨmraghien kapəriə tuk
nɨvəh-mɨraghien in. Tukmə ror yermamə kɨrik tukraməkeikei mɨmhə mɨn
tuk nɨvəh-mɨraghien yermamə kɨrik yame kafan norien rhuvə. 8 Mərɨg
Kughen rɨmnhajoun kafan norkeikeiyen kɨmi ətawə ye norien e mɨmə
nɨpɨg kɨtawə kasor hanə təvhagə hah, kɨni Kristo rɨmamhə tuk nɨvəh-
mɨraghien ətawə.[m]
9 Nɨtaw Kristo rɨmnaiyu ye nɨpɨg rɨmamhə tuk ətawə, Kughen rɨmnor
ətawə kɨsatuatuk ye nɨmrɨn. Ror pən, kɨtawə kharkun huvə mə Kristo
tukrɨvəh mɨragh ətawə tuk niemhaa kape Kughen yame tukrɨtərhav-pə ye
Nɨpɨg Kwasɨg.[n] 10 Nɨpɨg kɨmnasor tɨkmɨr kɨtawə Kughen, nɨmhəyen kape
Tɨni rɨmnor swatuk kɨmi ətawə mə tukhauə mhavəh nəmərinuyen kɨtawə
Kughen. Kɨni nar e yame rhuvə rapita, in e mə kɨtawə kwənharkun huvə
mə Kughen tukrɨvəh mɨragh ətawə ye niemhaa kafan meinai Yesu Kristo
ramragh ai taktakun. 11 Yesu Kristo Yermaru kapətawə yame rɨmnor
ətawə khauə mhavəh nəmərinuyen kɨtawə Kughen, In ramor mɨn rɨkɨtawə
ramagien tuk narɨmnar yame Kughen ramor ye nɨmraghien kapətawə.

Adam rɨmɨvi-pə nɨmhəyen, kɨni Kristo ravəhsi-pə nɨmraghien

12 Apa kupan, kwən e Adam rɨmnor təvhagə has, kɨni ror pən, yermamə
kɨrikianə əmə yame rɨmɨvi-pə təvhagə ruə ye tokrei tanə. Kɨni təvhagə
has rɨmɨvəh nɨmhəyen muə eikɨn e. Kɨni ror məknakɨn, narmamə m-fam
tukasəkeikei mhamə meinai iriə m-fam kasor təvhagə hah.[o] 13 Meinai
narmamə kasor təvhagə has kwasɨg ikɨn Kughen rɨpivəhsi-pə Loa kape
Moses. Mərɨg nɨpɨg Loa kape Moses rɨmnamrɨrkək hanə, to kɨpəh nɨniyen
mə kasəkapɨr loa, kɨni Kughen rɨkɨn rɨpəh nəsɨkien kapəriə təvhagə hah
mɨnə. 14 Mərɨg nar apnapɨg Kughen rɨkɨn rɨpəh nəsɨkien kapəriə təvhagə
hah mɨnə, narmamə yamə mɨne kɨmnɨsarə ye nɨpɨg kape Adam muə
meriaji-pə Moses, iriə m-fam kwənhamhə. Nar apnapɨg narmamə kɨpəh
nɨniyen mə kɨmɨsakapɨr Loa rəmhen kɨn yame Adam rɨmnakapɨr Loa,
mərɨg iriə mɨfam kwənhamhə.
Ye norien mɨnə tɨksɨn, Adam in rəmhen kɨn Kristo yame rɨmauə
mɨkwasɨg, meinai naha nhagɨn yame Adam rɨmnor rɨmauə tuk narmamə

---

[l] **5:6** Gal 4:4 [m] **5:8** Jon 3:16; 1 Jon 4:10 [n] **5:9** Rom 1:18; 2:5; Efes 2:3-5 [o] **5:12** Jen 3:6; Rom 6:23

mifam, rəmhen kin yame naha nhagin yame Kristo rimnor rimauə tuk
narmamə mifam. 15 Mərig norien yame Kughen ramor kimi ətawə ror pisin
ye norien kape nakapirien loa. Yermamə kirikianə əmə e Adam rimnəsik
nəkwai Kughen mivi-pə nimhəyen tuk narmamə khapsaah. Mərig nar
yame rhuvə rapita, in e mə yermamə kirikianə əmə e Yesu Kristo rimnor
swatuk kimi ətawə mə Kughen tukrautə-pə kin kafan nihuvəyen ehuə
kimi narmamə khapsaah tuk nəspirien təvhagə has kapəriə. 16 Yakamni
min mimə nihuvəyen ehuə kape Kughen yame In ramautə-pə kin kimi
narmamə, in ror pisin əgkap ye kwənkwai təvhagə hah kape Adam.
Kwən a rimnor təvhagə hah mikirikianə əmə, Kughen rimnəkir mivəh-
si-pən narpinien kimin. Mərig, nipig kitawə narmamə khapsaah kasor
təvhagə has ripsaah, Kughen ravəhsi-pə əmə nar huvə kimi ətawə, kini
rimnor mimə kitawə kisatuatuk ye nimrin. 17 Təvhagə hah kape yermamə
kirikianə əmə e Adam rimnor nimhəyen ramarmaru ye narmamə m-fam.
Mərig nar kirik min yame rehuə rapita in e nar yame yermamə kirikianə
əmə e Yesu Kristo rimnor. Narmamə m-fam yamə mine kamhavəh
nihuvəyen kape Kughen yame In ramautə-pən kin kimi əriə, kini mhani
nəfrakisien mə Kughen tukror əriə kisatuatuk ye nimrin, iriə tukhavəh
nimraghien rerin. Kini iriə Yesu Kristo tukasarmaru ye narmamə.
18 Nəfrah. Adam rimnor təvhagə hah kirik mor swatuk kirik kimi
narmamə m-fam mə Kughen tukraməkeikei mivəh-si-pən narpinien
kimi əriə. Kini ye norien kirikianə əmə min, Kristo rimnor nar atuatuk
kirik, kini mor swatuk kimi narmamə mə tukhauə misatuatuk ye nimri
Kughen. Natuatukien a ramor mə narmamə m-fam kharkun nhavəhyen
nimraghien rerin.[p] 19 Narmamə khapsaah kwənhauə yor təvhagə hah
minə meinai kwən a Adam rimnəsik nəkwai Kughen. Mərig narmamə
khapsaah tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen meinai yermamə a Yesu
Kristo rimnor nəkwai Kughen.[q]
20 Kughen rimivəh-si-pə Loa mə tukirkun niniyen mə narmamə
kasəkapir pik loa. Mərig nipig kimini kimə narmamə kasəkapir pik loa,
nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə apnapig əmə kin rimauə mehuə
mapita, 21 mə nihuvəyen tukrapita təvhagə hah. Təvhagə hah ramarmaru
ye narmamə mfam mamor nimhəyen kimi əriə. Mərig taktakun ai
nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə ramarmaru irətawə,
kini mamor narmamə kisatuatuk ye nimrin, mamhavəh nimraghien rerin
ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[r]

Nəsaninien kape təvhagə hah tukripəh nəruk-ətərəkin-ien ətawə

6 1 ?Kini ror məknakin mimə kitawə tukshaw-ni? Tukmə ror yermamə
kirik tukrini mimə, "Rhuvə mə tukasəkeikei masor təvhagə hah

---

[p] **5:18** 1 Kor 15:22 [q] **5:19** Aes 53:11 [r] **5:21** Rom 6:23

mamharpin mə nihuvəyen kape Kughen tukrehuə min məmhen.”
2 Nikam, ripəh natuatukien. Nipig nipraitawə rameəkeikei kimi ətawə mə
tuksor təvhagə has, kitawə tukhapəh nisorien nəkwan, rəmhen kin yame
mə to yermamə kirik rəgkiar kimi yermamə yame ruamhə ta, kini to
ripəh norien nəkwan. 3 Nakharkun uə nikam mə kimnor baptaes irətawə
ye nhag Yesu Kristo, kini baptaes a ramhajoun mimə kitawə kwənhauə
kirikianə kitawə Yesu Kristo. Kini kwəsəpəh nimraghien kupan kapətawə
rəmhen kin yame kitawə kwənhamhə kitawə Yesu Kristo.[s] 4 Ror
məknekin, nipig kamor baptaes irətawə, in rəmhen əmə kin yame kitawə
kwənhamhə ta, kini kiminim ətawə kitawə Kristo. Kini ror məknakin
mə kitawə tuksəri-pən swatuk kape nimraghien wi, rəmhen kin yame
Kughen Tatə rimivəh miragh Kristo ye nimhəyen, ye nəsaninien ehuə
kafan.[t]

5 Kwəsəpəh nimraghien kupan kapətawə rəmhen kin yame kitawə
kwənhamhə kitawə Yesu Kristo. Kini ye norien kirikianə əmə min,
tuksarə ye narəyen wi kirik, rəmhen kin yamai Kughen rimivəh miragh
Yesu Kristo ye nimhəyen kafan. 6 Kitawə kharkun mə nipig kimnəsik-pən
Yesu Kristo ye nai kamarkwao kin, kimnəsik-pən min nimraghien akwas
kapətawə iriə min; ror məknakin mə taktakun ai kitawə khapəh nisorien
norien has yame nipraitawə rorkeikei mə tukror. Kini təvhagə has
rapəh narmaruyen irətawə,[u] 7 meinai Kughen rimirisin ətawə, təvhagə
hah ripəh narmaruyen irətawə rəmhen kin yame mə to yermamə kirik
rəgkiar kimi yermamə yame ruamhə ta, kini to ripəh norien nəkwan.

8 In rəmhen kin yame kitawə kimnhamhə kitawə Kristo, kini ror
məkneikin kishatətə mə tukhamragh min kitawə min taktakun, mine
ye nipig yame tukripiuə. 9 Kashatətə məknakin meinai kharkun mhamə
Kughen rimivəh miragh Kristo ye nimhəyen kafan, to ripəh nimhə-min-
ien. Nimhəyen ripəh narmaruyen iran. 10 In rimamhə mikirikianə əmə,
kini ye nimhəyen kafan rimivəh-si ta nəsaninien fam kape təvhagə hah.
Mərig ramragh ai taktakun, kini ye nimraghien kafan in ramragh mə
tukrivəh-si haktə nhag Kughen. 11 Kini ye norien kirikianə əmə min, ye
nəmien kapəmiə, təvhagə hah to ripəh niviyen nərigien kapəmiə rəmhen
kin yame nar kirik rikək yame to rivi nərigien kape yermamə yame
ruamhə ta. Nipran ramni mə təvhagə hah, kafan nəsaninien rikək tuk
nivi-pənien əmiə. Mərig ye nimraghien kapəmiə ai taktakun, taksəm
əmiə minə mə naksofugin-pən ye Yesu Kristo mhamragh tuk nivəhsi-
haktəyen nhag Kughen.[v]

12 Ror məknakin mə takhapəh niseighanien kin təvhagə hah mə
tukrarmaru ye nipraimiə yame tukrimhə tuk nipig kirik. Takhapəh
niseighanien kin mə taksor nəkwai nətərigien has yame nipraimiə

---

[s] **6:3** Gal 3:27 [t] **6:4** Kol 2:12 [u] **6:6** Gal 5:24 [v] **6:11** 2 Kor 5:15; Gal 2:19

rorkeikei.[w] 13 Takhapəh nɨseighan-mɨn-ien kɨn nor-nor nɨpraimiə mɨnə mə
təvhagə has tukrarmaru irəmiə naksor təvhagə has. Mərɨg seighaan kɨn
nɨmraghien fam kapəmiə kɨmi Kughen, meinai kɨmiə e narmamə yame
Kughen rɨmɨvəh-si ta əmiə ye nɨmhəyen məhi-pən əmiə ye nɨmraghien.
Kɨni seighaan kɨn nor-nor nɨpraimiə mɨnə mə Kughen tukrarmaru irəmiə
naksor nar yame ratuatuk ye nɨmrɨn.[x] 14 Ror məkneikɨn meinai təvhagə
hah rɨpəh narmaruyen irəmiə meinai taktakun ai, nakhapəh nɨsarə-
ətgɨnien Loa kape Moses, mərɨg nakasarə ətgɨn nɨhuvəyen yame Kughen
ramautə-pə kɨn kɨmi ətawə.[y]

Yor wok mɨnə kape norien atuatuk

15 ?Kɨni kɨtawə tukshaw-ni e? Tukmə ror yermamə kɨrik tukrɨni mɨmə,
"Rhuvə. Pəh kɨsor norien mɨnə, nar apnapɨg mə in təvhagə hah meinai
Loa rɨpəh narmaruyen irətawə, mərɨg nɨhuvəyen yame Kughen ramautə-
pə kɨn kɨmi ətawə ramarmaru irətawə." Nɨkam, rɨpəh natuatukien.
16 Nakharkun uə nɨkam mə nɨpɨg nakseighan-pən kɨn əmiə kɨmi yermamə
kɨrik mə taksor nəkwan, kɨmiə nakhauə slef kafan. Kɨmiə slef kape naha
yermamə yame naksor nəkwan. Swatuk kɨraru mə to naksəri-pən: Ye
swatuk kɨrik takhauə yorwok kape təvhagə hah; kɨni swatuk e ramvən
tuk nɨmhəyen. Kɨni ye swatuk kɨrik mɨn, takhauə yorwok kape norien
nəkwai Kughen, kɨni swatuk e ramkɨr-pən əmiə naksatuatuk ye nɨmrɨ
Kughen.[z] 17 Kɨtawə kamhani vi vi Kughen meinai nar apnapɨg nɨmɨsor
yorwok kape təvhagə hah apa kupan, mərɨg kwasɨg, nɨmɨsor norien
yame kɨmnhajoun əmiə kɨn ye rɨkimiə m-fam. 18 Kughen ruɨrɨsɨn əmiə ye
təvhagə hah, kɨni təvhagə hah, kafan nəsanɨnien rɨkək tuk narmaruyen
irəmiə. Kɨni nakwənhauə slef kape norien yamə mɨne kɨsatuatuk ye nɨmrɨ
Kughen.
19 Yakamni nuhpɨkɨnien kɨn slef meinai narmamə ye tokrei tanə
kharkun norien kape slef; kɨni nətərɨgien kapəmiə rɨpəh nəmhenien tuk
nɨrkunien narɨmnar kape Kughen. Apa kupan, nɨmɨseighan kɨn nor-nor
nɨpraimiə mɨnə mə irɨə slef kape norien yame ror naurɨsien, mɨne slef
kape nahasien yame ramhaktə mamehuə. Mərɨg taktakun ai, seighaan kɨn
nor-nor nɨpraimiə mə irɨə slef kape norien yame ratuatuk, kɨni takhauə
narmamə yame Kughen rɨmnərəhu karɨn əmiə mə kafan. 20 Nɨpɨg kɨmiə
nɨmɨsor slef kape təvhagə hah, norien yame ratuatuk ye nɨmrɨ Kughen
rɨpəh narmaruyen irəmiə. 21 In apa kupan nɨmɨsor norien has yamə mɨne
naksauɨs kɨn ai taktakun mɨne. Kɨni norien has mɨnə a rɨpəh nɨvəhsi-
preyen nɨhuvəyen kɨrik; kwənkwan in əmə e nɨmhəyen. 22 Mərɨg taktakun
ai, Kughen rɨmɨrɨsɨn əmiə ye təvhagə hah, kɨni nakwənhauə slef mɨnə
kape norien nəkwai Kughen. Kɨni kwənkwai nɨhuvəyen yame nakamharhi

---

[w] **6:12** Jen 4:7 [x] **6:13** Rom 12:1 [y] **6:14** 1 Jon 3:6 [z] **6:16** Jon 8:34; 2 Pita 2:19

ramkir-pən əmiə naksatuatuk ye nimri Kughen, mamhavəh nimraghien
rerin. 23 Ror məknakin meinai nərokien kape təvhagə hah in nimhəyen;
mərig nar yame Kughen ravəhsi-pə apnapig əmə kimi ətawə, in e
nimraghien rerin yame ramsi-pən tuk Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[a]

Loa ripəh narmaruyen irətawə

7 1 Piak minə mine nowinik minə. Kimiə nakwənharkun norien kape
loa. Loa kape Moses ramarmaru ye narmamə nipig iriə kamhamragh
əmə. 2 Rəmhen kin nuhpikinien e yame ramni mə tukmə piraovin kirik
tukrarkurək, loa ramni mə kafan a yerman ye nipig karamragh; mərig
tukmə yerman e ruamhə, loa ramni mə piraovin rirkun nəriwəkien.
3 Mərig tukmə kafan yerman ramragh hanə, kini rarar maməri-pən yerman
pisin kirik, kamni kimə in yor təvhagə hah meinai rimnor pən kafan
yerman. Mərig tukmə kafan yerman ruamhə, loa kape narkurəkien ripəh
niraptərəkin-minien piraovin a, kini nar apnapig raməri-pən yerman pisin,
tukpəh niniyen mə ramor pən kafan yerman yame ruamhə ta.
4 Piak minə mine nowinik minə. Ye norien kirikianə əmə min, kimiə
nimisor kirikianə kimiə Yesu Kristo, rəmhen kin yame kimiə nakwənhamhə
kimiə min ye nai kamarkwao kin. Kini nipig nakwənhamhə, loa kape
Moses ripəh niraptərəkin-minien əmiə ai taktakun. Kini kimiə naksəmhen
kin piraovin kirik yame kafan yerman ruamhə, kini taktakun ai in ripəh
narkurəkien; kini in rirkun nəri-pənien yerman pisin kirik. Kapəmiə yerman
kupan e in e Loa. Mərig taktakun ai, kimiə naksəri-pən yerman pisin kirik,
In e Yesu Kristo, yame Kughen rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan. Kini
nakamhakwasig kin mə nimraghien kapəmiə tukror kwənkwan huvə, kini
Kughen rikin ramagien tukun.[b] 5 Nipig nətərig-atukien kape yermamə yame
rahas ramarmaru irətawə, nətərigien has minə kapətawə ravi-pən ətawə
mə tuksor norien has minə ye nipraitawə. Kini nipig loa ramhajoun nar
has, kini rikitawə ramvən tukun. Ror məknakin, kasor təvhagə has rehuə.
Kini kwənkwai təvhagə hah minə a, in nimhəyen əmə. 6 Mərig taktakun ai,
kitawə khapəh nisarə-ətginien loa kape Moses, meinai in rəmhen kin yame
kitawə kwənhamhə ye loa; loa ripəh narmaruyen irətawə e towei mine.
Kini taktakun ai, kitawə slef minə kape Kughen; mərig khapəh nisəri-pənien
swatuk akwas tuk nəri-pənien loa yame kimirai; mərig kasəri-pən swatuk
wi kape Nanmin kape Kughen.[c]

Yakamarkut mə jakor nar huvə kirik; kini mərig təvhagə hah ramarkut kimi yo mə jakəpəh norien nar huvə

7 ?Kini kitawə tukshaw ni? Tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə,
“Loa in nar has meinai ramni-əhu norien yame rahas, kini ramor rikitawə

---

[a] **6:23** Rom 5:12,15 [b] **7:4** Rom 6:2,11 [c] **7:6** Rom 8:2; 6:4

ramvən əmə tukun." Mərig nikam - ripəh natuatukien. Yo yakirkun əmə
mə təvhagə hah rhawor pən iran mine meinai loa ramhajoun yo kin. Loa
to ripipəh nini-əhuyen yo mə rikik tukripəh nəkrəhyen kin nar kirik,
kini to yo yakpipəh nirkunien norien kape nanipinien mə rhawor pən
iran mine.[d] 8 Loa ramni-əhu mə rikik tukripəh nəkrəhyen kin nar kirik
kape yermamə kirik, kini nipig yakərig loa e, nətərigien yerkik yame
rahas ramarkut kimi yo mə rikik tukrəkrəh kin nar kirik kape yermamə
kirik. Mərig to loa ripipəh nini-əhuyen təvhagə has, nətərigien yerkik
yame rahas to ripipəh niviyen yo mə jakanipin mamor təvhagə hah.[e]
9 Apa kupan, nipig yimneinein hanə loa, rikik ripəh nəsikien təvhagə
hah, yimnamarə huvə əmə. Mərig nipig yimauə mirkun loa, nəsaninien
kape təvhagə hah rimauə mamragh min miskai, kini yimirkun mə
jakaməkeikei mimhə tuk təvhagə hah kafak. 10 Kini yimnəm mə
nəgkiarien e kape loa yame rimauə mə tukror narmamə tukhamragh,
mərig nəfrakisien mə ravi-pə əmə nimhəyen[f] 11 meinai loa ramni-əhu
təvhagə hah, kini nipig yakərig nəgkiarien kape loa, nətərigien yerkik
yame rahas ramarkut kimi yo mə jakor təvhagə has yame loa ramni-əhu.
Kini nətərigien yerkik yame rahas rimneikuə irak mimə tukmə yimnəri-
pən huvə loa kape Moses, yakpivəh nimraghien rerin. Mərig yimneinein
nəri-pən-famien, kini nəgkiarien kape loa rimini mə jakaməkeikei mimhə
meinai yimnəsik loa mamor təvhagə hah.[g]
12 Mərig loa ramərhakə yame rimasi-pən tuk Kughen, kini nəgkiarien
kape loa kimnhasi-pən ye Kughen kisəmirhakə, misatuatuk, mhahuvə
misasitu ye narmamə.[h] 13 Kini tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə,
"Loa in nar huvə əmə, mərig rimnəvheikin mivəhsi-pə əmə nimhəyen."
Mərig nikam, nəgkiarien e ripəh natuatukien. Nipig yimauə mirkun
nəgkiarien kape loa, nar apnapig mə loa in rhuvə, mərig rikik rimavən
tuk təvhagə hah yame ramni-əhu, kini yo yimnor təvhagə hah yame
kwənkwan in nimhəyen. Ror məknakin mə pəh nien mə loa yame
ravəhsi-pə nimhəyen, mərig norien hah. Loa ramhajoun mə jakaməkeikei
mimhə tuk norien has mə jakirkun mə norien has kafak in təvhagə has
əfrakis.
14 Kitawə kharkun mə loa rimasi-pən ye rao ye neai; mərig yo, yo
kape tokrei tanə əmə. In rəmhen kin yame yimauə slef kape təvhagə
has. 15 Nar yame yakamor ramuh tipir yerkik ye nipig mifam, meinai
nar huvə yame yakorkeikei mə jakor, yakpəh norien; kini yakamor əmə
naha nhagin yame yakpəh norkeikei-pikien mə jakor.[i] 16 Nipig jakərig
rahah yerkik tuk təvhagə hah yame yakamor, ramhajoun pən mə

---

[d] **7:7** Eks 20:17; Dut 5:21 [e] **7:8** Gris ramni mimə, "To loa ripirkək, in rəmhen kin yame nətərig-atukien kape yermamə yame rahas rimamhə mirkək." [f] **7:10** Luk 10:28; Lev 18:5; Sam 19:7-10; Esik 20:11; Rom 10:5 [g] **7:11** Jen 3:13 [h] **7:12** 1 Tim 1:8 [i] **7:15** Gal 5:17

yakameighan kin loa mə in raməfrakis. 17 Ror məkneikin, pəh nien mə yo
yermamə kape norien təvhagə hah minə, mərig norien kape təvhagə hah
yame raməmir ye kafak nətərigien ramor mimə jakor norien hah minə.
18 Yakirkun mə nətərigien has kafak ripəh neighanien kin yo mə jakor
nar huvə kirik. Yakirkun mə in nəfrakisien meinai yakorkeikei pawk nar
yame rhuvə, mərig to yakpəh norien. 19 Naha nhagin yame yakamor pəh
nien mə in nar huvə kirik yame yakorkeikei mə jakor; mərig yakamor
əmə təvhagə hah yame yakpəh norkeikeiyen mə jakor. 20 Kini tukmə
yakamor naha nhagin yame yakpəh norkeikeiyen mə jakor, pəh nien mə
yo əfrakis e yakamor; mərig norien kape təvhagə hah yame raməmir ye
kafak nətərigien ramor mimə jakor norien hah minə a.[j]

21 Ror pən, yakaməm mə norien kirik ramor wok ye nimraghien kafak
ye nipig m-fam. Norien e ror məkneikin mə nipig yakorkeikei mə jakor nar
huvə, mərig təvhagə hah in əmə kwusei ipakə tuk yo, ravi-pən yo tuk təvhagə
hah. 22 Yerkik m-fam yakorkeikei loa kape Kughen, 23 mərig yakaməm min
loa kirik min yame ramor wok ye nimraghien kafak yame ramor tikmir iriu
kafak nirkunien, mamrəh yo, mamor mimə yo slef kape təvhagə hah yame
ramor wok ye niprak.[k] 24 !Kəsi! Yakamərig rahah pik əgkap. ?Keinein mə pa
tukrirəhsi-ta yo ye niprak e yame ramvən tuk nahasien? 25 !Pəh khani vi vi
Kughen meinai Yesu Kristo Yermaru kapətawə In tukror!

Kini ror məkneikin mə nimraghien kafak ror min məkneikin mimə yo
slef kape loa kape Kughen ye rikik; mərig ye niprak, yo slef kape norien
kape təvhagə hah.[l]

Norien kape nəri-pənien Nanmin kape Kughen

8 1 Kini nuknei nəgkiarien minə fam e ror məkneikin mimə Kughen
ramni mə kitawə kwəsatuatuk ta ye nimrin meinai kishatətə ye nar
yame Kristo rimnor kimi ətawə. Ror məkneikin, Kughen to ripəh nivəhsi-
pənien narpinien kimi narmamə yamə mine kwənhauə kirikianə iriə Yesu
Kristo 2 meinai nəsaninien kape Nanmin kape Kughen, yame ravəhsi-pən
nimraghien wi kimi ətawə ye Yesu Kristo, in rimirisin ətawə ye nəsaninien
kape təvhagə hah mine nimhəyen. 3 Loa kape Moses reinein nirisinien ətawə
məknakin mə tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen, meinai nətərigien hah
kape narmamə ramapita norien yame loa rorkeikei. !Mərig nar yame loa
reinein norien Kughen ramor! In e, rimnher-pə kin Tini atuatuk rimauə
yermamə məmhen kin ətawə. Kini Kughen rimnor narpinien kape təvhagə
hah yame kitawə narmamə m-fam kasor nipig Tini rimauə nitawin
rimnaiyu tuk təvhagə hah minə fam kapətawə.[m] 4 Kughen rimnor məknakin
mimə nəgkiarien atuatuk minə kape Loa tukhauə misor nəfrakisien kin

---

[j] **7:20** Rom 7:17 [k] **7:23** Gal 5:17; 1 Pita 2:11 [l] **7:25** 1 Kor 15:57 [m] **8:3** Wok 13:37-39; Hib 2:14; 4:15; 7:18; 10:1-2; Fil 2:7

ye nimraghien kapətawə yamə mine khapəh nisəri-pənien swatuk kape
nətərigien has kape yermamə, mərig kisəri-pən swatuk yame Nanmin kape
Kughen ramhajoun ətawə kin.[n]
5 Narmamə yamə mine kasəri-pən nətərigien hah kape yermamə,
nətərigien kapəriə ramvən əmə tuk nar yame nətərigien hah rorkeikei.
Mərig narmamə yamə mine kasəri-pən norien yame Nanmin kape
Kughen rorkeikei, nətərigien kapəriə ramvən əmə tuk nar yame Nanmin
kape Kughen rorkeikei. 6 Tukmə nətərigien hah kape yermamə in
ramarmaru iran, in raməri-pən əmə swatuk kape nimhəyen. Mərig
tukmə Nanmin kape Kughen ramarmaru ye kafan nətərigien, in raməri-
pən əmə swatuk kape nimraghien mine nəmərinuyen. 7 Ror məkneikin
meinai nətərigien hah kape yermamə ramor tikmir iriu Kughen; meinai
ripəh nəri-pənien loa minə kape Kughen, kini reinein əgkap nəri-pənien.
8 Narmamə yamə mine kasəri-pən nətərigien hah kape yermamə to
khapəh nisorien riki Kughen ragien.
9 Mərig kimiə nakhapəh nisəri-pənien nətərigien hah kape yermamə.
Tukmə Nanmin kape Kughen raməmir əfrakis irəmiə, taksəri-pən əmə
norien yame Nanmin kape Kughen rorkeikei. Yermamə yame Nanmin kape
Kristo ripəh nəmirien iran, pəh nien mə yermamə kape Kristo.[o] 10 Mərig
Kristo raməmir irəmiə. Kini nar apnapig nipraimiə tukraməkeikei mimhə
tuk təvhagə hah, mərig nanmin kapəmiə tukramragh meinai rikimiə
ratuatuk mihuvə ye nimri Kughen.[p] 11 Nanmin kape Kughen ramarə irəmiə.
In e Nanmin kape Kughen e yame rimnor Yesu Kristo rimimragh min ye
nimhəyen kafan. Nəfrakisien, nipraimiə tukripimhə tuk nipig kirik. Mərig
ye Nanmin kafan, Kughen tukrivəhsi-pən min nimraghien kimi nipraimiə.
12 Piak minə mine nowinik minə. Meini kitawə kharkun mə narimnar
minə e kasəfrakis, kitawə tukasəkeikei misəri-pən norien yame Kughen
rorkeikei. Mərig tukhapəh nisəri-pən-ien nətərigien hah kape yermamə;
13 meinai tukmə nakasəri-pən norien yame nətərigien hah kape yermamə
rorkeikei, takasəkeikei mhamhə. Mərig tukmə ye nəsaninien kape Nanmin
Kape Kughen taksəwiə ta[q] kin norien yame nətərigien hah kape yermamə
rorkeikei, kini takasəkeikei mhamragh,[r] 14 meinai narmamə m-fam yamə
mine Nanmin kape Kughen ramkir əriə, iriə ji Kughen minə. 15 Kimiə
nakharkun mimə in e nəfrakisien meinai Kughen rimivəhsi-pre Nanmin
Kafan kimi əmiə, kini Nanmin to ripəh norien əmiə nakhagin kin Kughen
rəmhen kin yame slef ramgin kin kafan yamehuə. Nikam. Nanmin Kafan
ramor mə Kughen rimirhi əmiə. Kini Nanmin rimnor mə kitawə kharkun
nokrənien kin Kughen mhamə, "Tatə."[s] 16 Kini Nanmin atuk kape Kughen

---

[n] **8:4** Gal 5:16,25 [o] **8:9** 1 Kor 3:16; 12:3 [p] **8:10** Gal 2:20 [q] **8:13** Nəgkiarine kape Gris ramni mə, "shopni nətərigien hah kape yermamə." [r] **8:13** Gal 6:8; Kol 3:5
[s] **8:15** Mak 14:36; 2 Tim 1:7

ramni-ərhav mɨmə kɨtawə ji Kughen mɨnə.[t] 17 Kɨni mərɨg in ai kɨtawə ji
Kughen mɨnə, kɨtawə kwənhavəh ta narɨmnar huvə yamə mɨne Kughen
rɨmnərəhu karɨn mə kapətawə. Kɨni kɨtawə Kristo tukhavəh narɨmnar
mɨnə a. Kɨtawə kwənharkun mhamə in e nəfrakɨsien meinai kɨtawə kasərɨg
nɨmhəyen kɨtawə min, kɨni mharkun mhamə Kughen tukrɨvəhsi-pən
nɨsiaiyen kɨmi ətawə rəmhen kɨn yame tukror ye Kristo.[u]

Nɨhuvəyen kape Kughen yame natukruə

18 Yakɨrkun mɨmə nəmhəyen yamə mɨne kɨtawə kɨsarə iran ai taktakun
mɨne tukpɨsəm mɨmə irɨə nar apnapɨg əmə tuk nɨpɨg yame Kughen tukror
əpu nɨhuvəyen kafan ye nɨmraghien kapətawə. 19 Nəfrakɨsien, narɨmnar
mɨnə fam yame Kughen rɨmnor, in e nɨmoptanə mɨne naimɨnai, mɨne nar
mɨragh mɨnə, mɨne narɨmnar ye neai irɨə fam kamhawhin masorkeikei
pɨk mə tuksəm nɨpɨg yame Kughen tukror əpu nɨ pa e nhagɨn nɨpnətɨn
mɨnə. 20 Kamhawhin məknakɨn meinai Kughen rɨmnor mə narɨmnar
fam yame In rɨmnor, irɨə tukasəmɨr-pən ye kwermɨ nahasien, mɨseinein
norien wok huvə yamə mɨne kɨmnasor kupan. Pəh nien mə kɨmɨsorkeikei
mə tukasəmɨr-pən ye nahasien, mərɨg Kughen rɨmnor məknakɨn ərɨə
meinai In rɨmnorkeikei mə irɨə tuksərəhu-pən tɨmtɨm nətərɨgien kapərɨə
iran[v] 21 mə narɨmnar fam yame In rɨmnor tukhamətɨt pawk, mərɨg In
tukrɨrɨsɨn ərɨə khahuvə mɨn, meinai In rɨrkun nɨvəhsi-pənien nɨhuvəyen
kɨrɨkianə əmə kɨmi ərɨə yame ravəhsi-pən kɨmi tɨni mɨnə.
22 Kɨtawə kharkun mɨmə apa kupan əgkap meriaji-pə ai taktakun mɨne,
narɨmnar fam yame Kughen rɨmnor kasərɨg nəmhəyen[w] rəmhen kɨn piraovɨn
yame ramhə kɨn tɨni. 23 Kɨni kɨtawə mɨn kasərɨg nəmhəyen kɨtawə narɨmnar
fam yame Kughen rɨmnor, nar apnapɨg Kughen rɨmɨvəhsi-pə ta Nanmɨn Kafan
kɨmi ətawə rəmhen kɨn nar huvə yame rɨmnəkupan mɨvəhsi-pə kɨmi ətawə.
Kɨni taktakun ai kɨtawə kamhawhin nɨpɨg atuatuk yame Kughen tukreighan-
pə fam kɨn narɨmnar yame rɨmɨrhi ətawə tukun. Kɨni in tukrɨrɨsɨn nɨpraitawə
yame rakwas, mɨvəhsi-pə yame rɨwi.[x] 24 Rɨmɨrɨkakun ye nɨpɨg Kughen
rɨmɨvəh mɨragh ətawə, kɨtawə kwəsərəhu-pən tɨm tɨm nətərɨgien kapətawə ye
Kughen mə tukhavəh nar huvə mɨnə a. Tukmə yermamə kɨrɨk rɨmɨvəh ta nar
kɨrɨk, to kɨpəh nɨniyen mə ramərəhu-pən nətərɨgien kafan mə tukrɨpɨrəh tuk
nɨpɨg kɨrɨk, meinai ruɨrəh ta. 25 Mərɨg kɨtawə kasərəhu-pən tɨm tɨm nətərɨgien
kapətawə ye nar kɨrɨk yame kɨpəh nɨsəmien, kɨni masor kapətawə nətərɨgien
rapomh, mamhawhin masərer tɨm tɨm.
26 Kɨni ye norien kɨrɨkianə əmə mɨn, Nanmɨn kape Kughen ramasitu
irətawə ye nɨpɨg kɨtawə kasəpou. Kɨtawə kaseinein naha nhagɨn

---

[t] **8:16** 2 Kor 1:22 [u] **8:15-17** Gal 4:5-7; Rev 21:7 [v] **8:20** Jen 3:17-19 [w] **8:22** Nəgkiarien kape Gris ramni "narɨmnar fam yame Kughen rɨmnor kaseihag əpɨr" mərɨg nɨpran ramni mə kɨsərɨg nəmhəyen mamhawhin mə tuksəsanɨn mɨn. [x] **8:23** 2 Kor 5:2-4

yame ratuatuk mə tuksəhuak tukun, mərig Nanmin əmə kape Kughen
raməhuak atuə kin kapətawə mamni nərigien kirik yame nəgkiarien
iran rikək. 27 Kini Kughen yame In rirkun riki yermamə, in rirkun naha
nhagin yame Nanmin kafan ramni, meinai Nanmin Kafan raməhuak tuk
nəməhuak minə raməri-pən nətərigien kape Kughen.[y]

Kughen ravəhsi-pə nimraghien kimi ətawə

28 Kitawə kharkun mimə Kughen ramor mə narimnar fam yame ramuə,
in e nar huvə minə mine nar has minə, iriə fam kamhauə tuk nasituyen
irətawə yamə mine kasorkeikei Kughen, in e kitawə narmamə yamə mine
In rimnokrən kin ətawə ye nətərigien kafan.[z] 29 Ror məknakin meinai,
in apa kupan əgkap, Kughen ruirkun ta mə kitawə tukshatətə iran. Kini
ye nipig a, In rimini mimə norien kapətawə tukruə məmhen kin tini
mə narmamə khapsaah tukhauə piauni minə mine nowini minə, kini In
yerpirig irətawə fam rəmhen kin nimrin nupan irətawə.[a] 30 Kini kitawə
yamə mine In rimnəkupan mini mimə tukhauə kafan minə, In rimnokrən
kin ətawə. Kini kitawə e yamə mine In rimnokrən kin ətawə, In rimnor
ətawə kisatuatuk ye nimrin. Kini kitawə e yamə mine rimnor ətawə
kisatuatuk, In tukrirəh-si haktə mivəhsi-pə nisiaiyen mine nihuvəyen
kafan kimi ətawə.

Norkeikeiyen ehuə kape Kughen

31 ?Tukni min naha ye narimnar minə e? Kughen ramarə kitawə min,
mamor narimnar fam mə iriə narimnar huvə ye nimraghien kapətawə,
kini nar apnapig yermamə kirik ramərer əswasig kin ətawə.[b] 32 In
rimipəh nigінien tuk Tini atuatuk mə tukrimhə tuk ətawə fam, mərig
In rimneighan əmə kin. Kini tukmə In rimivəhsi-pə Tini kimi ətawə,
ramhajoun-pən mə tukrautə-pə kin narimnar huvə minə fam kimi ətawə.
33 ?Kini yermamə min kirik aikin yame to riruk-pə nəgkiarien kirik
irətawə yamə mine Kughen rimirpen ətawə, mimə kitawə kimisor raha
uə? Nikam, rikək, meinai Kughen atuk rimirisin ətawə tuk narpinien
kape təvhagə hah.[c] 34 ?Kini yermamə min kirik to rirkun nivəhsi-pəyen
narpinien kimi ətawə uə? Nikam, rikək, meinai Yesu Kristo rimamhə tuk
ətawə, kini nar kirik min, Kughen rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan.
Kini taktakun mine, In ramkwətə ye nikar Kughen matuk, maməgkiar
kimi Kughen tuk nasituyen irətawə. 35 ?Kini yermamə min kirik to rirkun
nirəhsi-tayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo, uə? Nikam, rikək.
?Nakharkun mə nahasien, mine nipig ətən minə, mine nəmhəyen yame
narmamə kasor kimi ətawə, mine nikumhə, mine nipig kapətawə neipən

---

[y] **8:27** Sam 139:1 [z] **8:28** Efes 1:11 [a] **8:29** Kol 1:18; Hib 1:6 [b] **8:31** Sam 118:6
[c] **8:33** Aes 50:8-9

rikək, mine ikin resrə ikin, mine nau kape nuhyen yermamə to rivəhsi-
ta ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo uə? Nikam, reinein, 36 meinai
nəfrakisien mə nimraghien kapətawə rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə
kape Kughen ramni mimə,

"Kughen, nipig mifam narmamə kasorkeikei mə tukshopni əmawə
meinai kimawə yakamhavəh nhagim.
Kimawə yaksəmhen əmə kin sipsip yamə mine kamrukwəji əriə
mə tukpihopni əriə." *(Sam 44:22)*

37 Mərig ye narimnar minə fam e, Kristo yame rorkeikei ətawə, In
ramor mə kitawə kisapita əgkap. 38 Kini yakirkun mə nar kirik rikək
yame rirkun nivəhsi-tayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo. Nar
apnapig nimhəyen, uə nimraghien, uə agelo minə, uə yarmhə minə, uə
narimnar yame ramuə ai taktakun mine, uə narimnar yame tukripiuə,
uə nəsaninien minə fam, 39 uə narimnar apa yerpirig, uə narimnar ye
tokrei tanə, uə nar kirik ye narimnar fam yame Kughen rimnor, mərig
to ripəh nivəhsi-tayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kughen yame kitawə
kamhavəh ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

Pol rorkeikei pik mə nəmə Isrel tukshatətə ye Kristo

9 1-2 Mərig rikik ramarkwəpir maməmhə [tuk nəmə Isrel nipig
m-fam]. Yakamni nəfrakisien - kimru Kristo kirikianə əmə, ror
pən to yakpəh neikuəyen. Kafak nətərigien mine Nanmin kape Kughen
karəni mə nar e yakamni in nəfrakisien, 3 meinai nəmə Isrel kisəmhen
mə piak atuatuk minə, kisəmhen əmə kin kafak atuatuk kwənərəus. Kini
rikik ragien əmə to Kughen rivəhsi-ta yo tuk Kristo tuk norien swatuk
tuk nəmə Isrel minə tiksin tukhauə kirikianə iriə min.[d] 4 Iriə kwənərəus
kape Isrel, kini Kughen rimirhi əriə mə tini minə, kini mor əpu kafan
nehuəyen kimi əriə, mivəh-si-pən min promes kape nasituyen kimi əriə,
mine Loa, mine nəhuakien ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine promes
minə tiksin.[e] 5 Kini ripriə atuatuk minə, iriə nəmasur yamə mine Kughen
rimirpen əriə. Kini Kristo rimasi-pən atuatuk ye kwənərəus kapəriə. Kini
Kristo in Kughen yerpirig ye narimnar fam - pəh kisəgnəgin In kape
rerin. Amen.

Swatuk yame Kughen ramripen narmamə iran

6 Kughen rimirpen kwənərəus kape Ebraham; mərig iriə khapsaah
khapəh nishatətəyen ye Kristo. Mərig pa rimə nar e ramhajoun pən
promes kape Kughen ripəh nuəyen mor nəfrakisien kin, meinai nisi-
pənien ye kwənərəus kape Isrel ripəh norien yermamə mə in yemə Isrel
əfrah. 7 Kini ye norien a, iriə yamə mine kimnhasi-pən ye Ebraham,

---

[d] **9:3** Eks 32:32 [e] **9:4** Eks 16:10; 24:15-18; 33:12-23; 40:34-38

pəh nien mə iriə m-fam nipnət Ebraham əfrakis. [Meinai nar apnapig
Ebraham rimirəh tini kiraru], mərig Kughen rimini-pən tukun mimə,
"Kwənərəus atuatuk kafam tukrisi-pən əmə ye nitaw kafam e kwajikovə
Aesak." *(Jen 21:12)* **8** Niprai
nəgkiarien e ramni mə narmamə yamə mine kimisarha ye kwənərəus
kape Ebraham, pəh nien mə iriə fam nipnət Kughen minə. Mərig nipnət
Kughen əfrakis iriə e yamə mine kimisarha ye promes kape Kughen. Kini
iriə e kwənərəus əfrakis kape Ebraham.[f] **9** Ror məkneikin meinai Kughen
rimini-pən tuk Ebraham mimə, "Ye nipig atuatuk, jakrerig-pre tuk əmiru,
Sera tukrirəh kwaji yerman kirik." *(Jen 18:10, 14)*

10 Mərig nəgkiarien a ripəh norien infamien eikin e. Ji Sera e Aesak
rimikir Rebeka, kini Rebeka rirəh mir mir. Kapəriu tatə kirikianə əmə, in
e kaha hah kape nəmə Isrel e Aesak. **11** Mərig mir mir e kirəpəh niwarha-
hanəyen, kini mirəpəh niworien nar kirik yame rhuvə, uə raha, mərig
Kughen rimini-pən promes kirik kimi mamə kapəriu. Kini nəgkiarien e
ramhajoun huvə mə Kughen rimirpen narmamə raməri-pən əmə nərigien
kafan, **12** mərig pəh nien mə ramirpen əriu meinai kimiwor nar huvə
kirik, uə nar hah kirik. Kughen rimini-pən tuk Rebeka mə, "Nimrin
nupan tukror atuə kin kape yame rəmə̀ker ye nimeitaan." *(Jen 25:23)*
13 Kini in e raməri-pən əmə nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mimə, "Yakorkeikei Jekob, mərig yakəməkin Esao." *(Mal 1:2-3)*

14 ?Tukshawni ai taktakun? ?Tukhani mə norien kape Kughen ripəh
natuatukien? !Nikam! Kitawə kharkun mə In ramor atuatuk **15** meinai in
rimini-pən tuk Moses mimə,

> "Yo atuk yimini mə narmamə hawor e rikik tukreihuə tuk əriə, kini
> narmamə hawor minə ai rikik tukripəh neihuəyen tuk əriə.
> Kini Yo atuk yimini mə narmamə hawor e jakor huvə pən kimi
> əriə, kini narmamə hawor minə ai jakpəh nor-huvə-pənien
> kimi əriə." *(Eks 33:19)*

16 Kini ror məknakin mə kitawə to khapəh nhavəhyen promes kape
Kughen tuk nar kirik yame kitawə kasor, rəmhen kin yame kasorkeikei
pik In, uə kasor pik wok kafan. Nikam. Kitawə kamhavəh əmə promes
kape Kughen meinai rikin rehuə tuk ətawə. **17** Ye Nəkwəkwə kape Kughen
rimini-pən tuk king kape Ijip[g] mimə,

> "Yimivəh-si haktə ik tuk nar kirikianə əmə, in e mə narmamə
> tuksəm kafak nəsaninien ye nimraghien kafam, mə narmamə
> tukamhani-ərhav nhagik ye tanimtanə." *(Eks 9:16)*

18 Kini niprai nəgkiarien e ramni mə Kughen atuk ramni mə narmamə
hawor mine rikin tukrehuə tuk əriə. Kini Kughen atuk rimnərip kəvsəsivə
ye narmamə yamə mine kasəpəh hanə-əmə In.

---

[f] **9:8** Gal 4:23 [g] **9:17** English ramni Fero.

19 Tukmə ror kɨrik tukraiyoh yo mɨmə, “Narmamə to khapəh
nɨsətapɨgien kɨn nɨrkunien kape Kughen. ?Kɨni tukmə Kughen atuk
ramni narmamə hawor mɨne tuksəpəh kafan nəgkiarien, kɨni rhawor e
Kughen ramni mə kapəriə atuk?” 20 Mərɨg jakhorpɨn naiyohyen e mɨmə
ik yermamə əmə, ?rhawor e nakmə takhorpɨn əsanɨn nəgkiarien kape
Kughen? Nɨtɨp[h] to rɨpəh nɨni-pənien tuk yermamə yame rɨmɨkuh in
mɨmə, “?Rhawor e nɨmɨkuh məkneikɨn yo?”[i] 21 Yermamə yame ramkuh
nɨtɨp, in rɨrkun nɨrəhyen mənkiuvyuv ye nuknen kɨrikianə əmə mɨrkun
nɨkuhyen nɨtɨp kɨn kɨraru - kɨrik kape nɨvai-pənien nar əgkap iran; kɨrik
kape nɨvai-pənien nar apnapɨg iran.[j] 22 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn,
Kughen rɨrkun nor-mɨnien ye narmamə. Tukmə rorkeikei, In rɨrkun
norien mə tukroriah əriə. In rorkeikei mə tukror əpu mə niemhaa ramhai
In tuk təvhagə hah, kɨni In tukror narpɨnien ehuə kɨmi narmamə yamə
mɨne kasor təvhagə hah. Mərɨg nar apnapɨg In ramor məknakɨn, kafan
nətərɨgien raməpomh; kɨni In rɨpəh nor-ahuaayen narpɨnien kɨmi əriə
yamə mɨne kasor mɨmə rɨkin tukraməmhə. 23 Kafan nətərɨgien rapomh,
mor mɨmə In tukror əpu nɨhuvəyen ehuə kafan kɨmi narmamə yamə
mɨne In ramni mə rɨkin tukrehuə tuk əriə. In apa kupan, In rɨmɨrpen ta
əriə mə tukasarə ye nɨhuvəyen kafan apa ye rao ye neai. 24 In e kɨtawə
m-fam yamə mɨne In rɨmɨrpen, kɨni pəh nien mə kwənərəus kape Isrel in
əmə in əmə, mərɨg nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mɨn. 25 Rəmhen əmə kɨn
yame In ruɨni ta ye Nəkwəkwə kape Hosea mɨmə,

“Narmamə yamə mɨne pəh nien mə kafak narmamə,
jakokrən kɨn əriə mə, ‘kafak narmamə mɨnə.’
Kɨni narmamə yamə mɨne yɨmɨpəh norkeikeiyen əriə kupan,
jakokrən kɨn əriə mɨmə, ‘narmamə yamə mɨne yakorkeikei.’ ”
(Hos 2:23)

26 “Kɨni ikɨn atuatuk, yame yɨmɨni-pən tuk əriə mə, ‘Kɨmiə pəh nien
mə kafak narmamə,’
narmamə tuksokrən kɨn əriə mhamə, ‘iriə nɨpnət Kughen yame
ramragh.’ ” *(Hos 1:10)*

27 Kɨni Profet Aesea rɨmɨni-ərhav ye nɨkarɨn kape Isrel mɨmə,

“Nar apnapɨg kwənərəus kape Isrel khapsaah rəmhen kɨn nɨpakɨr ye
tahik,
mərɨg Kughen tukrɨvəh mɨragh kwatɨksɨn əmə,
28 meinai Kughen Yermaru In tukrɨvəhsi-pən aihuaa əmə narpɨnien
kɨmi narmamə fam ye tokrei tanə.” *(Aes 10:22)*

29 Kɨni rəmhen əmə kɨn nəgkiarien yame profet Aesea rɨmɨni kupan
mɨmə,

---

[h] **9:20** Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni nuhpɨkɨnien ye graonpot. [i] **9:20** Aes 29:16; 45:9
[j] **9:21** Jer 18:6

"Rɨpi mə Kughen Yermaru yame Nagheen rehuə pɨk In rɨpiəpəh
neighanien kɨn kwənərəus tɨksɨn kapətawə mə tukhamragh,
to kɨtawə kɨpihauə mɨsəmhen əmə kɨn nəmə Sodom mɨne Gomora
yame In rɨmnoriah əgkap əriə." *(Aes 1:9)*

Nəmə Isrel kɨmnhapəh nɨshatətəyen

30 ?Nɨprai nəgkiarien mɨnə e ramni naha? Ramni mə narmamə yamə
mɨne pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, nar apnapɨg kɨmnhapəh nɨsarkut-
pɨkien mə tuksəm swatuk kape nhauəyen mɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen,
mərɨg Kughen tukror əriə kɨsatuatuk ye nɨmrɨn tuk nhatətəyen kapəriə.
31 Mərɨg nəmə Isrel kɨmɨsarkut pɨk ye swatuk kape nəri-pənien loa mə iriə
tuksatuatuk ye nɨmrɨ Kughen. ?Mərɨg iriə khapəh nɨsatuatukien 32 tuk
naha? Meinai iriə kɨsarkut pɨk mə tuksatuatuk ye nɨmrɨ Kughen tuk norien
huvə yamə mɨne kasor, mhapəh nɨsəri-pənien swatuk kape nhatətəyen.
Iriə kamharəh-pɨkɨn "Səpaag yame narmamə kamharəh pɨkɨn."[k]
33 Rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mɨmə,
"Səm-ru. Yɨmnəkɨr səpaag ye nimə apa Saeon.
Səpaag e tukror narmamə kamharəh-pɨkɨn, kɨni
mamhamɨr."[l] *(Aes 8:14)*
"Mərɨg narmamə yamə mɨne kɨshatətə ye Kwən a,
to khapəh nɨsaurɨsien nɨpɨg tuksərer ye nɨmrɨ Kughen."
(Aes 8:14, 28:16)

10 1 Piak mɨnə mɨne nowɨnɨk mɨnə. Yakorkeikei pɨk mə Kughen
tukrɨvəh mɨragh nəmə Isrel, kɨni nɨpɨg m-fam yakaməhuak
tukun. 2 Yo yakamni-ərhav tuk əmiə mə iriə kɨsarkut pɨk tuk norien
narɨmnar yame tukror rɨki Kughen ragien tukun. Mərɨg norien kapəriə
rɨpəh nɨsɨ-pənien ye nɨrkunien. 3 To khapəh nɨsəri-pənien swatuk kape
Kughen mə iriə tukhauə mɨsatuatuk ye nɨmrɨn, meinai iriə kaseinein
swatuk kafan, kɨni masarkut mhamə tuksəri-pən atuk kapəriə swatuk, in
e swatuk kape nəri-pənien loa kape Moses. 4 Kristo rɨmnor infamien ye
swatuk kape nəri-pənien loa tuk nuəyen matuatuk ye nɨmrɨ Kughen. In
rɨmnor infamien ye swatuk a mə narmamə m-fam yamə mɨne kɨshatətə
iran tuksatuatuk ye nɨmrɨ Kughen.

Nɨmraghien yame Kughen ravəhsi-pə, in kape narmamə m-fam

5 Moses rɨmɨrai nəgkiarien kɨrɨk ye swatuk kape nəri-pənien loa mɨmə
narmamə tuksatuatuk ye nɨmrɨ Kughen. In rɨmɨni mɨmə, "Yermamə yame

---

[k] **9:32** Nəgkiarien e raməmɨr ye Aes 8:14, mərɨg Nəgkiarien kape nəmə Gris rɨpəh nɨniyen səpaag, ramni kapier kape nɨvhirəkɨnien nimə. Translesen komiti ramni sapaag. Səpaag e Yesu Kristo. Ǝm-ru min nuhpɨkɨnien kape sapaag ye Luk 2:34, 20:18; Rom 10:11; 1 Pit 2:8, 3:14. [l] **9:33** Luk 2:34; 20:18; Rom 10:11; 1 Pita 2:8; 3:14

ramor narɨmnar fam əgkap yame loa e ramni, in tukrɨvəh nɨmraghien
rerɨn." *(Lev 18:5)* 6 Mərɨg nəgkiarien yame ramni swatuk kape
nhatətəyen yame narmamə khamhakwasɨg mɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen
ramni mə, "Rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨkien mə takasəkeikei mamhavən apa ye
rao ye neai" *(Dut 30:13)* (mɨsarha-kɨn Kristo mharəh
mɨseiwaiyu mhauə mə tukrasitu irəmiə); 7 kɨni rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨkien
mɨmə, "Takasəkeikei mhavən apa peiwaiyu ikɨn narmamə kamhamhə
ikɨn" *(Dut 30:13)* (mharəhsi-ərhav Kristo mɨsor In ramragh
mɨn ye nɨmhəyen kafan). 8 Rɨkmiə tukrɨpəh nəsɨkien məknakɨn meinai
nəkwəkwə kape Kughen ramni mə "Nəgkiarien kafan in ipakə əmə tuk
əmiə. In apa ye nhermiə, mɨne yerkimiə." *(Dut 30:14)* Nəgkiarien e in
nəgkiarien kape nhatətəyen yame yakamni-ərhav 9 mɨmə tukmə nakhani-
ərhav ye nhermiə mhamə Yesu in Yermaru, kɨni tukmə nakshatətə əfrakɨs
yerkimiə mfam mə Kughen rɨmɨvəh mɨragh Yesu ye nɨmhəyen kafan, kɨni
Kughen tukrɨvəh mɨragh əmiə. 10 Ror məkneikɨn meinai Kughen ramor
narmamə kɨsatuatuk ye nɨmrɨn nɨpɨg kɨshatətə əfrakɨs iran yerkiriə.
Kɨni Kughen ravəh mɨragh narmamə nɨpɨg iriə kamhani-ərhav ye nheriə
mhamə Yesu in Yermaru. 11 Ramhen kɨn yame Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mɨmə,

"Mərɨg narmamə yamə mɨne kɨshatətə ye Kwən a,
to khapəh nɨsaurɨsien nɨpɨg tuksərer ye nɨmrɨ
Kughen."[m] *(Aes 28:16)*

12 Nəgkiarien e in kape narmamə m-fam, nar apnapɨg kwənərəus kape
Isrel uə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə, meinai Yermaru kɨrikianə əmə e
ramarmaru mamautə-pə kɨn kafan nɨhuvəyen kɨmi narmamə m-fam
yamə mɨne kɨsaiyoh-pən kɨn.[n] 13 Rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə kape
Kughen ramni mɨmə,

"Narmamə m-fam yamə mɨne kasokrən kɨn Kughen Yermaru mə
tukrɨvəh mɨragh əriə,
In tukrɨvəh mɨragh əriə."[o] *(Joel 2:32)*

14 ?Mərɨg tukmə narmamə khapəh nɨshatətəyen ye Kughen Yermaru,
tukshawor pən iran mɨne mɨsokrən kɨn In mə tukrɨvəh mɨragh əriə?
?Kɨni tukmə khapəh nɨsərɨgien nəvsaoyen kɨn, tukshawor pən iran mɨne
mɨshatətə iran? ?Kɨni tukmə yermamə kɨrik rɨkək tuk nɨni-ərhavyen
tuk əriə, tukshawor pən iran mɨne mɨsərɨg nəvsaoyen kɨn? 15 ?Kɨni
tukmə Kughen rɨpəh nher-pənien kɨn narmamə, tukshawor pən iran
mɨne mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə? Rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə kape
Kughen ramni mɨmə,

"!Rhuvə pɨk əgkap mə kɨsəm yermamə kɨrik rɨvəh nəvsaoyen huvə
kape Kughen muə kɨmi ətawə!" *(Aes 52:7)*

---

[m] **10:11** Rom 9:33 [n] **10:12** Efes 3:8 [o] **10:13** Wok 2:21

16 Mərig pəh nien mə nəmə Isrel m-fam kimnhavəh nəvsaoyen huvə
yerkiriə. Rəmhen kin nəgkiarien yame Aesea rimirai mimə,
"!Yermaru! Narmamə kwatiksin əmə kimnhani nəfrakisien ye
nəgkiarien kapəmawə." *(Aes 53:1)*
17 Kini ror məknakin, nhatətəyen ramsi-pən ye nar yame nakasərig; kini
nəgkiarien yame nakasərig ramsi-pən ye nəvsaoyen kin Kristo.
18 ?Mərig yakamaiyoh mimə [nəmə Isrel] kimisərig uə nikam? Ǝwəh,
kwəsərig ta. Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,
"Nəgkiarien kape Kughen rimavən ikin minə fam ye tokrei tanə,
ruavən ikin minə fam əgkap." *(Sam 19:4)*
19 ?Kini jakaiyoh əmə kin nar kirik min mimə, nəmə Isrel kwənharkun ta
uə nikam? Ǝwəh, kwənharkun. Meinai Moses rimnəkupan mini mimə,
"Jakor huvə pən kimi narmamə yame kapəriə kantri kirik rikək,
kimiə taksor jalus tuk əriə;
kini jakor huvə pən kimi narmamə ye kantri yamə mine kimiə
nakamhani mhamə iriə kisar-mar, niemhaa tukrhai əmiə
tukun." *(Dut 32:21)*
20 Kini kwasig ikin Aesea ripəh niginien tuk niniyen mimə,
"Narmamə yamə mine khapəh nisarha-kinien Yo kwəsəm Yo;
kini narmamə yamə mine khapəh nisaiyohyen Yo, yimnor əpu Yo
kimi əriə." *(Aes 65:1)*
21 Mərig ye nikarin kape nəmə Isrel Aesea rimini mimə,
"Ye nipig m-fam, yakahuatuk kin kwermik mə jakasitu irəriə,
iriə narmamə yamə mine kasəsik nəkwak, mamhaukreikin-pə
nimetairiə kimi Yo." *(Aes 65:2)*

Kughen rikin rehuə tuk nəmə Isrel

11 1 Pəh yakaiyoh tuk nəgkiarien kirik ye nikarin kape nəmə Isrel.
?In e nəfrakisien mə Kughen rimukreikin-pə nimeitaan kimi kafan
narmamə uə nikam? Nikam. Taksəm-ru yo. In rimipəh nukreikin-pəyen
nimeitaan kimi yo e yemə Isrel kirik, kwənərəus kape Ebraham, nitə kape
Benjamin.[p] 2 In apa kupan, Kughen rimirpen kwənərəus kape Isrel mimə In
tukrorkeikei əriə, kini iriə tukhauə kafan narmamə minə. Kini In rimipəh
nukreikin-pənien nimeitaan kimi əriə. ?Nakharkun uə nikam naha nhagin
Nəkwəkwə kape Kughen ramni ye nikarin kape Elaeja? In ramni mə Elaeja
rimnaiyoh skai Kughen mə tukrivəhsi-pən narpinien kimi nəmə Isrel tuk
nahasien yame kimisor 3 mimə, "Yermaru. Nəmə Isrel kimishopni profet
minə kafam masoriah-oriah kafam olta.[q] Kini yo pisin əmə yakaməmir;
kini iriə kisarkut mə tukshopni min yo." *(Fas King 19:10)*

---

[p] **11:1** 1 Saml 12:22; Sam 94:14; Fil 3:5 [q] **11:3** Olta in tebol rhakə ye Nimə Ehuə kape Kughen.

4 ?Mərig Kughen rimini-pən naha nhagin tukun? In rimini mimə,
"Nikam, yakaməm mə narmamə seven taosen iriə narmamə kafak minə,
yamə mine khapəh nisəhuakien kimi kughen eikuə e Bal." *(Fas King 19:18)*
5 Kini rəmhen əmə kin ai taktakun mine. Nəmə Isrel kwatiksin aikin
yame Kughen ruirpen əriə ye kafan nihuvəyen. 6 Kini tukmə Kughen
rimivəh miragh əriə ye nihuvəyen kafan, pa rimə rimivəh miragh əriə tuk
nar huvə yamə mine kasor. Mərig to ripivəh miragh əriə meinai iriə kasor
nar huvə minə, kini to nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi əriə,
ripior pisin, kini pəh nien mə nar kirik yame ramautə-pə kin kimi əriə,
mərig tukripior əmə rəmhen kin nərokien kirik tuk kapəriə wok.[r]
7 ?Kini rhawor? Narmamə khapsaah kape Isrel kasarhakin pik swatuk
kape nuəyen matuatuk ye nimri Kughen, mərig khapəh nhavəhyen. Mərig
iriə yame Kughen rimirpen, kamhavəh. Mərig iriə m-fam e yame khapəh
nhavəhyen, Kughen rimnərip kəvsəsivə kimi əriə mə tuksəpəh hanə-əmə
In. 8 Rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Ruə meriaji-pə ai taktakun, Kughen rimnor mə nətərigien kapəriə
ramapir yeru,
kini mor mə nimririə ripis,
kini mor mimə nimətirgiriə tukrəru." *(Dut 9:24; Aes 29:10)*

9 Kini King Deved rimini mimə,

"Nihuvəyen kape tokrei tanə yame kasarə iran, pəh tukruə rəmhen
kin kwənməkuru kirik, yame tukrhosigin əriə, mor əriə kamhani
mhamə, 'Narimnar fam əgkap rhuvə əmə.'
Pəh kapəriə narimnar huvə tukruə rəmhen kin kapier kirik yame
kisapitətər iran, ramor narpinien kimi əriə.
10 Pəh nimririə tukrəpignap mə tukhapəh nisəmien nar,
Pəh tukravi-əhu əriə kasəmrəmir ye nahasien kapəriə, infamien
rikək." *(Sam 69:22-23)*

Swatuk kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə ye tanə pisin pisin

11 ?Kini yakamaiyoh min mimə nəmə Isrel kimnharəh-pikin kapier
mhamir, mə to khapəh nisərer-minien uə? Nikam, tuksərer min. Ye
kapəriə nəviəkiəyen, Kughen rimnor swatuk tuk nivəh-miraghien
narmamə ye tanə pisin pisin minə, mə nihuvəyen yame nəmə tanə pisin
pisin minə kisarə iran, nəmə Isrel tuksorkeikei mə iriə min tukhavəh.[s]
12 Ror məknakin, tukmə nəmə ye tanə pisin pisin minə kimnhavəh
nihuvəyen kape Kughen meinai nəmə Isrel kimisəpəh swatuk yame
Kughen ravəh-miragh narmamə iran, kini nəmə Isrel fam yame Kughen
rimirpen ta əriə, nipig iriə tukshatətə ye Kristo, !nihuvəyen kape Kughen
tukruə mehuə!

---

[r] **11:6** Gal 3:18 [s] **11:11** Wok 13:46

13 Taktakun ai yakaməgkiar kɨmi əmiə nəmə kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə,
meinai yo aposol e kamni kɨmə "aposol kape nəmə kantri pɨsɨn pɨsɨn
mɨnə." Kɨni yo yakaməm wok kafak mə in rehuə. 14 Kɨni yakorkeikei
mə wok yame yakamor yerki nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə tukror nəmə
imak e nəmə Isrel kɨsor jalus tukun, mɨsorkeikei mə iriə mɨn tuksarə ye
nɨhuvəyen a - kɨni ye norien a Kughen tukrɨvəh mɨragh tɨksɨn. 15 Nɨpɨg
Kughen rɨmukreikɨn-pən nɨmeitaan kɨmi nəmə Isrel, kɨni In rɨmɨpɨk yemə
tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə kamhauə kɨrikianə iriə mɨn. Mərɨg nɨpɨg In tukrɨpɨk
nəmə Isrel kamhauə mɨn tukun, in rəmhen kɨn yame yermamə ramragh
mɨn ye nəmhəyen kafan.
16 Tukmə narmamə kamhavəh-si-pən nɨpər bred yame kɨpəh hanə
nənien kɨmi Kughen, kɨni bred m-fam ruauə muahuvə tuk nənien.[t] Ye
norien kɨrikianə əmə mɨn, tukmə kɨvəhsi-pən nuknei nai kɨmi Kughen,
kwerəgrəgɨn mɨnə fam əgkap kamhauə mhahuvə mɨn.[u] 17 Mərɨg nəmə
Isrel kɨsəmhen kɨn nai e olif yame Kughen rɨmɨhu, mərɨg iriə tɨksɨn
kɨsəmhen kɨn kwermɨn yame Kughen rɨmnərai ta marakikɨn. Kɨni kɨmiə
nəmə tanə pɨsɨn mɨnə naksəmhen kɨn kwermɨ nai e olif yame ramhaktə
atuk əmə. Kɨni Kughen rɨmɨrpɨn-pən əmiə ye nuknei nai yame rɨmɨhu
mə takhavəh tamhek kwermɨ nai yame rɨmnərai ta. Kɨni taktakun ai
nakwənhavəh nɨhuvəyen yame Kughen rɨmɨrpen-pən ta tuk Ebraham
mɨne nɨpnətɨn mɨnə.[v] 18 Mərɨg kɨmiə [nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə],
takhapəh nɨsəgkiar-ausitien mhamə nakwənhavəh tamhek nəmə Isrel
yame Kughen rɨmnərai-ta əriə. Takhapəh nɨsəru-kɨnien mɨmə nuknei
nai raməvɨgɨn əmiə, mərɨg pəh nien mə kɨmiə kwermɨ nai nakasəvɨgɨn
nuknei nai. 19 Tukmə ror yermamə kɨrik tukrɨni mɨmə, "Kughen rɨmnərai
ta kwermɨ nai mɨnə tɨksɨn mə tukrɨrpɨn-pən yo ye nuknen kɨni jakvəh
tamhekriə." 20 In e nəfrakɨsien, mərɨg rɨmnərai ta əriə meinai khapəh
nɨshatətəyen iran. Kɨni kɨmiə nɨmɨsəpɨrpɨr ye nuknei nai meinai
nakshatətə iran. Ror məkneikɨn, takhapəh nɨsausitien tukun, mərɨg kɨmiə
takasəkeikei mhagɨn, 21 meinai Kughen rɨmnərai ta kwermɨ nai atuatuk
tɨksɨn, kɨni tukmə nakhapəh nɨsəkeikeiyen tuk nhatətə-tɨmtɨm-ien iran,
kɨni In tukrərai ta mɨn əmiə.
22 Rhuvə mə takharkun mə Kughen rɨrkun nəgkiar-huvə-pənien kɨmi
narmamə, kɨni mɨrkun nəgkiar-skai-pənien kɨmi əriə. In rɨmnəgkiar skai
kɨmi narmamə yamə mɨne kɨmɨsəsɨk nəkwan, mərɨg In ramor huvə pre
kɨmi əmiə, tukmə nakasəkeikei tuk nhatətəyen iran tuk kafan nɨhuvəyen.
Mərɨg tukmə naksəpəh nhatətəyen iran, In tukrərai ta əmiə.[w] 23 Kɨni

---

[t] **11:16** Nam 15:20-21 ramni mə tukaməkeikei kɨvəhsi-pən nɨpər bred yame kɨpəh hanə nənien kɨmi Kughen, kɨni bred m-fam ruauə muahuvə tuk nənien. [u] **11:16** Nuhpɨkɨnien e, nɨpran ramni mə Ebraham mɨne mɨkupni mɨnə kupan iriə narmamə kape Kughen. Kɨni kwənərəus mɨn kapəriə, iriə mɨn kape Kughen. [v] **11:17** Efes 2:11-19 [w] **11:22** Jon 15:2,4

tukmə nəmə Isrel kharerig-pə min mishatətə ye Kristo, kini In tukrirpin-
pən min əriə ye nuknei nai, meinai In ravəh nəsaninien tuk norien
məknakin. 24 Kini niprai nəgkiarien e ramni mə kimiə nəmə tanə pisin
pisin minə naksəmhen kin kwermi nai e olif yame ramhaktə atuk, yame
Kughen rimnərai ta mirpin-pən ye nuknei nai ye nəsimien. Norien e
kape nivəhyen nai pisin kirik mirpin-pən ye nai pisin kirik, pəh nien mə
norien atuatuk kape nai. Mərig kwənərəus minə kape Isrel kisəmhen kin
kwermi nai e kape olif apa ye nəsimien. Kini taktakun ai, in rimar əmə
tuk Kughen tuk nirpin-pənien əriə ye nukneriə atuatuk.

Kughen rikin rehuə tuk narmamə m-fam

25 Mərig piak minə mine nowinik minə, rahas mə takhavəh-si haktə
pik əmiə [mhamə nakhahuvə misapita nəmə Isrel]. Ror pən, yakorkeikei
mə takharkun nar məniwən e in e mə Kughen rimnor mə nəmə Isrel
tiksin kimisəpəh nərigien kafan nəgkiarien. Mərig norien a raməmir əmə
meriaji-pən nəmə tanə pisin pisin minə fam yame Kughen rimirpen əriə
tukshatətə iran. 26 Kini ye norien e, Kughen tukrivəh miragh fam nəmə
Isrel. Rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

"Yermamə yame tukrivəh miragh narmamə tukrisi-pən apa Saeon,
In tukrivəh-si ta norien has tuk nəmə Isrel.[x]

27 Kini in e promes kape nasituyen kafak kimi narmamə mə jakvəh-si ta
narpinien kape təvhagə has kapəriə." *(Aes 59:20, 21; 27:9; Jer 31:33, 34)*

28 Kwənərəus minə kape Isrel kimisəpəh nəvsaoyen huvə kape Yesu
Kristo, kini ror məkneikin, iriə kimnhauə tikmir minə kape Kughen.
Mərig nar e ramasitu irəmiə nəmə tanə pisin pisin minə, Kughen ravəhsi-
pre kafan nihuvəyen kimi əmiə. Mərig Kughen rorkeikei hanə nəmə
Isrel meinai In rimirpen əriə, kini iriə nitə kape Ebraham, Aesak mine
Jekob. 29 Ror məkneikin meinai nipig Kughen rimirpen ta narmamə kini
mor huvə pən kimi əriə, to ripəh nuheikin-minien kafan nəgkiarien.
30 In apa kupan, kimiə nəmə tanə pisin pisin minə nimisəsik nəkwai
Kughen. Mərig taktakun ai, nəmə Isrel kimisəpəh In misəsik nəkwan,
Kughen rivəhsi ta nivhuəyen tuk əriə mivəhsi-pre kimi əmiə. 31 Ye norien
kirikianə əmə min, nəmə Isrel kasəsik nəkwai Kughen ai taktakun mine,
ramor swatuk mə riki Kughen tukrehuə min tuk əriə. Ror məknakin
meinai taktakun ai iriə kimnasəm mə Kughen rikin rehuə tuk əmiə,
kini tukmə ror iriə kisorkeikei mə Kughen rikin tukrehuə min tuk əriə.
32 Narmamə m-fam kasəsik nəkwai Kughen, kini In ramor mə kapəriə
norien hah ramraptərəkin əriə m-fam əgkap, iriə atuk to khapəh
nharisinien əriə. In ramor məkneikin mə [In pisin əmə tukrivəh miragh
əriə] mamhajoun-pən mə rikin tukrehuə tuk əriə m-fam.

---

[x] **11:26** Nəgkiarien Gris ramni Jekob, nhag pisin kirik e Isrel.

Pol ramənі nіpei mіvəh-si haktə Kughen

33 !Taksəm-ru! !Nіhuvəyen yamə mіne Kughen ramor kіmi narmamə
mіne nіrkunien kafan, іrіə fam kіsehuə!
Kіtawə kіseinein nіrkunien norien kape nətərіgien kafan, mіne
kafan swatuk mіnə.
34 "Meinai yermamə kіrik rіkək yame rіrkun narіmnar yame raməmіr
ye nərіgien kape Kughen Yermaru.
Kіni yermamə kіrik rіkək yame rіrkun nіvəhsi-pənien nəgkіarien
kіrik tukrasitu ye Kughen." *(Aes 40:13)*
35 "Yermamə kіrik rіkək yame rіrkun nіvəhsi-pən-atuk-ien kafan kіrik
nar kіrik kіmi Kughen meinai narіmnar fam əgkəp kape Kughen
in əmə in əmə." *(Job 41:11)*
36 Ror məkneikіn meinai Kughen rіmnor narіmnar fam, kіni narіmnar
fam apa ramswiin meinai nəsanіnien kafan ramraptərəkіn əriə,
kіni narіmnar fam In rіmnor mə kafan.
!Pəh kamhavəh-si haktə In kape rerіn! !Amen![y]

Sakrefaes yame nіmraghien raməmіr iran

12 1 Piak mіnə mіne nowinіk mіnə. Meinai Kughen rіkin rehuə tuk
ətawə, yakamaiyoh skai əmiə mімə takhavəh-si-pən nіpraimiə fam
kіmi Kughen rəmhen kіn sakrefaes kіrik yame ramragh, kіni mіsərəhu karіn
mə kafan, kіni rіkin ragien tukun. In e swatuk atuatuk yame taksəhuak kіmi
Kughen iran.[z] 2 Takhapəh nhavəhyen norien kape yermamə kape tokrei tanə,
mərіg seighaan kіn Kughen mə tukrukreikіn kapəmiə nətərіgien ruə mіwi
mімə norien kapəmiə tukruə mіhuvə. Kіni ror məkneikіn, kіmiə takharkun
nіsəkirien norien mіnə, mharkun nіsorien norien huvə yamə mіne Kughen
rorkeikei. In e norien yamə mіne khahuvə, mіne yamə mіne kasor rіkin
ramagien, mіne yamə mіne kіsatuatuk.
3 Kіni ye nіhuvəyen yame Kughen ramautə-pə kіn kіmi yo, yakamni-pre tuk
əmiə m-fam mə takhapəh nhavəh-si-haktə-atuk-ien əmiə. Mərіg ye nətərіgien
atuatuk, taksəm nəsanіnien yamə mіne Kughen rіmіvəhsi-pre kіmi əmiə ye
nhatətəyen kapəmiə ye Kristo. Kіni nіpіg taksəm nəsanіnien mіnə a, taksəm
kapəmiə nіmraghien mіnə, kіni mіsəkir mіsəm mə ?kapəmiə nіmraghien
mіnə khahuvə mіsəmhen raməri-pən nhatətəyen kapəmiə uə nіkam?[a]

Nanmіn kape Kughen ravəhsi-pə nіrkunien pіsіn pіsіn
(1 Kor 12:1-31)

4 Yermamə kіrikianə, nіpran kіrikianə əmə. Mərіg nіpran, nor-norіn
mіnə rіpsaah. Kіni nor-norіn mіnə ye nіpran e, kapəriə wok pіsіn pіsіn.

---

[y] **11:36** 1 Kor 8:6; 11:12; Kol 1:16 [z] **12:1** Rom 6:11,13; 1 Pita 2:5 [a] **12:3** Efes 4:7; Fil 2:3

5 Kini rəmhen əmə kin narmamə yamə mine kishatətə ye Kristo. Kitawə
khapsaah, mərig kamhauə nipraitawə kirikianə əmə ye Kristo, kini
misətigtə atuk irətawə minə.[b] 6 Kini Kughen rimivəhsi-pə nirkunien tuk
norien wok pisin pisin minə raməri-pən nihuvəyen kafan yame ramautə-
pə kin kimi ətawə. Kughen ravəhsi-pən nirkunien kimi yermamə kirik
tuk nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai ripiuə. Kini pəh yermamə
a tukrini-ərhav nəgkiarien kafan raməri-pən nhatətəyen kafan. 7 Tukmə
yermamə kirik ravəh nirkunien tuk nasituyen, pəh in tukrasitu; tukmə
in ravəh nirkunien tuk nhajounien, pəh in tukrhajoun; 8 tukmə in
ravəh nirkunien tuk nivəhsi-haktəyen nətərigien kape narmamə, pəh in
tukrivəhsi-haktə; tukmə in ravəh nirkunien tuk nivəhsi-pənien mane,
pəh in tukrivəhsi-pən rehuə; tukmə in ravəh nirkunien tuk nikirien
niməhuak, pəh in ror yerkin m-fam; tukmə in ravəh nirkunien mə rikin
tukrehuə tuk narmamə, kini pəh in tukror yerkin agien.[c]

Swatuk kape norkeikeiyen narmamə
(1 Kor 13:1-13)

9 Norien kapəmiə tuk norkeikeiyen narmamə tukraməkeikei muə
norkeikeiyen əfrakis. Taksəməkin norien has minə, kini mharaptərəkin
tim tim norien huvə minə. 10 Sorkeikei əmiə minə rəmhen mimə kimiə
piaumiə minə uə nowinmiə minə. Kimiə kirikianə kirikianə takasəkeikei
misarkut mə takhasiai əmiə minə.[d] 11 Pəh rikimiə tukragien tuk norien
wok kape Kughen Yermaru yerkimiə m-fam mamharpin, mhapəh
nisəpəuyen. 12 Taksagien əmə meinai nimisərəhu-pən tim tim kapəmiə
nətərigien ye Kughen. Kini nipig nəmhəyen tukruə, sor kapəmiə
nətərigien rapomh. Kini masəhuak kimi Kughen ye nipig m-fam.[e]
13 Tukmə narmamə kape Kughen kasəkwakwə kin nar kirik, sautə-pən
kimiə əriə. Sor huvə pən kimi yepsipis yamə mine kamhauə iməmiə ikin.[f]
14 Saiyoh Kughen mimə tukror nihuvəyen kimi narmamə yamə mine
kasor nahasien kimi əmiə. Takhapəh nisherpənien nar hah rivən kimi
əriə, mərig saiyoh Kughen mə tukror nihuvəyen kimi əriə.[g] 15 Sagien kimiə
nəmə minə kisagien. Kini sasək kimiə yamə minə kisasək. 16 Sor kapəmiə
nətərigien rəm nəmhen irəmiə minə fam. Rikimiə tukripəh nəsikien mə
kimiə tiksin yerpirig, mərig rikimiə tukragien əmə mə taksəriwək kirikianə
kimiə yavən has minə. Rikimiə tukripəh nəsikien mə nakharkun pik nar.[h]
17 Tukmə yermamə kirik ror ahas-pre tuk əmiə, takhapəh nisarpinien
tai norien kafan. Takasəkeikei misarkut mə taksor norien yame narmamə
mifam tuksəm mimə ratuatuk.[i] 18 Sor narimnar fam yame nakharkun

---

[b] **12:4-5** 1 Kor 12:12,27 [c] **12:6-8** 1 Kor 12:4-11; 1 Pita 4:10-11 [d] **12:10** 1 Pita 1:22
[e] **12:12** 1 Tes 5:16-18 [f] **12:13** Hib 13:2 [g] **12:14** Mat 5:44; 1 Kor 4:12 [h] **12:16** Prov 3:7
[i] **12:17** 1 Tes 5:15

norien mimə kimiə naksarə ye nəmərinuyen kimiə narmamə mfam.
19 Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nisarpinien tai təvhagə hah
kape narmamə. Apəh pəh Kughen pisin əmə tukripi-ərəhu narpinien
mine niemhaa kimi əriə, meinai ye Nəkwəkwə kape Kughen Yermaru
ramni mimə,

"Narpinien tai təvhagə hah, yakamərer tukun.
Kini Yo jakarpin tai norien has kape narmamə."[j] *(Dut 32:35)*

20 Mərig kimiə taksəri-pən əmə nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen
yame ramni mə,

"Tukmə kafam tikmir rəmkərəv,
vəhsi-pən nəviginien kimin;
tukmə rəkwakwə,
vəhsi-pən nu kimin.
Nipig naksor narimnar minə a
in tukrauris pik tukun." *(Prov 25:21-22)*

21 Takhapəh niseighanien kin norien has mə tukruə tuk əmiə mivəh-
si-əhu əmiə. Mərig sor mə norien huvə minə kapəmiə pəh ravəhsi-əhu
norien hah.

Pəh khasiai gavman

13 1 Pəh kitawə fam kisarə ətgin gavman, meinai nehuəyen tuk
narmaruyen m-fam ramsi-pən tuk Kughen, kini gavman m-fam
yamə mine kasəkwətə, Kughen pisin əmə rimivəhsi-haktə əriə.[k] 2 Tukmə
yermamə kirik raməsik nəkwai gavman, kini ror məkneikin mə in ripəh
nisiaiyen nehuəyen yame Kughen rimirəhsi-haktə mukrai. Kini narmamə
yamə mine kasor məknakin kamhavi-pə əmə kapəriə narpinien. 3 Ror
məkneikin meinai Kughen rimirəhsi-haktə gavman mukrai mə yamə
mine kasor norien has tukhagin, pəh nien mə rimirəhsi-haktə gavman
mukrai mə narmamə yamə mine kasor norien huvə minə tukhagin. Kini
tukmə nakhapəh nisorkeikeiyen mə takhagin kin nəmasur minə kape
gavman, takasəkeikei misor norien huvə minə, kini iriə tukhavəhsi-
haktə əmiə tukun.[l] 4 Takhapəh nisəru-kinien mimə nəmasur kape
gavman iriə yor wok minə kape Kughen yame wok kapəriə mimə
iriə tukasor ramhuvə-pre tuk əmiə. Mərig tukmə nakasor ramaha,
takasəkeikei mamhagin, meinai Kughen rimipəh nivəhsi-pən-apnapigien
əmə nehuəyen kimi əriə, mərig rimivəhsi-pən nehuəyen kimi əriə mə
tukhavəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien has.
5 Ror məknakin mə kitawə mifam tukasəkeikei misarə ətgin gavman tuk
nar kiraru. Kirik e mimə kitawə tukhapəh nhavəhyen narpinien, kini
kirik min e in e kitawə tukharkun mə norien kapətawə in ratuatuk.

---

[j] **12:19** Hib 10:30 [k] **13:1** Prov 8:15; Taet 3:1 [l] **13:3** 1 Pita 2:13-14

6 Kini nar kirikianə min əmə, sərok-pən takis kimi gavman, meinai
nəmasur kape gavman, iriə yorwok minə kape Kughen, kini in e wok
kapəriə mə tuksarmaru ye narmamə. 7 Tukmə kimə takasəkeikei misərok
yermamə kirik, sərok. Tukmə takis pisin pisin minə, takasəkeikei
misərok. Tukmə kimə takasəkeikei mhasiai yermamə kirik, hasiai.
Tukmə yermamə kirik ravəh narmaruyen, kini takasəkeikei misarə
ətgin.[m]

Sorkeikei narmamə meinai Nipig Kwasig ruauə pakə

8 Takhapəh nisorien mə tukəm mə nar kirik yame nakhapəh hanə
nisarpinien kimi yermamə kirik. Mərig nar kirikianə yame raməmir
hanə tuk əmiə mə taksarpin, in ai norkeikeiyen, meinai yermamə yame
rorkeikei in kirik in ramor narimnar fam yame loa ramni.[n] 9 Loa ramni
mimə, "Takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin," "Mhapəh nishopniyen
yermamə," "Mhapəh nisəkrəhyen," "Rikimiə tukripəh nivənien tuk
narimnar kape yermamə pisin kirik,"[o] kini loa minə min tiksin aikin.
Mərig nəgkiarien kirikianə əmə in nukneriə fam; in e ramni mimə,
"Orkeikei ik kirik rəmhen əmə kin yame nakorkeikei atuk ik." *(Lev 19:18)*
10 Tukmə yermamə kirik rorkeikei in kirik, to ripəh norien nahasien
kimin. Kini ror məknakin mə yermamə yame rorkeikei narmamə, in
ramor mə niprai Loa minə fam ruauə minor nəfrakisien kin.[p]
11 Takasəkeikei misor məknakin meinai kimiə nakwənharkun
huvə nipig yame kisarə iran ai taktakun mine. Rinor ta nipig yame
takasəkeikei misarha mhapəh nisapirien, meinai nipig kitawə
kimishatətə pə pə əmə iran, kini nipig yame tukrivəh miragh ətawə iran
raməmir pən pən, mərig taktakun ai ruauə pakə.[q] 12 Pəh nien mə tuk
tu, napignapien tukrirkək; kini nikhakien, pəh nien mə tuk tu tukruə.
Kini ror məknakin mimə pəh kisəpəh norien kape nəpignəpien, kini
mharaptərəkin əmə norien huvə minə kape nikhakien rəmhen kin yame
mobael ramraptərəkin huvə kafan kirik nau kape narowaginien.[r] 13 Pəh
kitawə tuksor norien huvə minə, rəmhen kin yame yermamə raməriwək
ye nikakien kini narmamə kasəm. Tukhapəh nisorien lafet has minə,
mhapəh nisapisien kin ninimien, mhapəh nhakir-apnapigien əmiə minə,
kini mhapəh nisorien norien ətəwao minə, mhapəh nisotgohyen, mhapəh
nisorien jalus kimi ətawə minə.[s] 14 Mərig seighaan kin Yermaru Yesu
Kristo mə tukrarmaru ye nimraghien kapəmiə, kini takhapəh nisətərigien
mə takshawor pən iran mine misor narimnar yame nipraimiə əmə
rorkeikei.[t]

---

[m] **13:6-7** Mat 22:21 [n] **13:8** Mat 22:39-40; Jem 2:8 [o] **13:9** Loa minə e kasəmir ye Eks. 20:13-15,17; Dut 5:17-19,21. [p] **13:10** 1 Kor 13:4-7 [q] **13:11** Efes 5:14; 1 Tes 5:6-7 [r] **13:12** 1 Jon 2:8 [s] **13:13** Luk 21:34; Efes 5:18 [t] **13:14** Efes 5:11

Pəh khasiai nəməhuak yamə mine kasəri-pən Loa kape Moses
(1 Kor 8:1-13; 10:14-33)

14 1 Nəməhuak minə tiksin, kapəriə nhatətəyen ripəh nəusik-əusikien,
meinai narmamə tiksin kamhavəh-si-pən natuakəmien kimi əriə,
kini khapəh nharkunien mə Kughen rameighan kin əriə tuk natuakəmien
minə a uə nikam. Mərig kimiə rikimiə tukramagien tuk nivəhyen nəməhuak
minə a yame kapəriə nhatətəyen ripəh niskaiyen; takhapəh nisotgohyen
kimiə əriə.[u] 2 Yermamə kirik, ye kafan nhatətəyen, rhuvə əmə mə in tukrən
nəviginien m-fam. Mərig yermamə pisin kirik min, kafan nhatətəyen ripəh
niskaiyen, kini rikin rəsik mə in rirkun nənien nəviginien ye nəsimien əmə,
mipəh nənien nusai nar.[v] 3 Ripəh nihuvəyen mə yermamə e yame rirkun
nənien narimnar fam tukrəm-pən nar hah ye yermamə yame ripəh nənien
nusai nar. Kini ripəh nəmhenien mə yermamə yame ripəh nənien nusai nar
tukrini-pən tuk yermamə yame ramən fam nəviginien mə in ramor təvhagə
has. Pəh tukripəh nəm-əhuyen in meinai Kughen rikin ragien əmə tuk
yeməhuak a.[w] 4 Ripəh nihuvəyen mə ik nakamni mimə yorwok kape Yesu
Yermaru kirik ramor norien has. Kafan atuk əmə Yesu Yermaru tukrəkir
mimə ramor nar huvə uə nar has. Kini in tukror huvə meinai Yesu Yermaru
rirkun nivəhsi-pənien nəsaninien kimin tuk norien nar huvə minə.[x]
5 Ye norien kirikianə əmə min, yermamə kirik ramni mə nipig kirikianə
əmə kape Kughen in ramərhakə rapita nipig minə tiksin; mərig yermamə
kirik min ramni mimə nipig m-fam rəm nəmhen əmə. Mərig pəh
narmamə tuksərer skai ye kapəriə nətərigien ye nikarin kape narimnar
minə e.[y] 6 Yermamə yame ramni mə nipig kirikianə əmə in kape Kughen,
in ramor tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru. Kini yermamə yame ramən
nusai nar, ramən tuk nivəhsi-haktəyen Kughen, meinai in ramni-pən
tuk Kughen mə rikin ramagien tuk nan nəviginien. Kini yermamə yame
raməpəh nənien nusai nar, in min raməpəh nənien tuk nivəhsi-haktəyen
Yermaru, kini in min ramni-pən tuk Kughen mimə rikin ragien tuk nan
nəviginien. 7 Kitawə kirik rirkək yame nimraghien kafan, kafan əmə,
uə nimhəyen kafan, kafan əmə. 8 Mərig tukmə kitawə kamhamragh,
kamhamragh tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru; kini tukmə kamhamhə,
kamhamhə tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru. Kini ror məknakin, tukmə
kamhamragh uə kimnhamhə, mərig kitawə kape Yermaru.[z] 9 Kristo
rimamhə marə mamragh min, mə In Yermaru kape narmamə yamə mine
kamhamragh mine yamə mine kwənhamhə ta.
10 Kini ripəh nihuvəyen mə taksəkir norien kape piaumiə minə mine
nowinmiə yamə mine iriə yəhuak minə. Ripəh nihuvəyen mə taksəm-əhu

---

[u] **14:1** Rom 15:7 [v] **14:2** Jen 9:3-4 [w] **14:3** Kol 2:16 [x] **14:4** Mat 7:1; Jem 4:11-12
[y] **14:5** Gal 4:10-11 [z] **14:8** Gal 2:20

piaumiə minə, meinai kitawə m-fam tuksərer əkupan ye jea yame Kughen
ramkwətə iran maməkir narmamə ikin.[a] **11** Rəmhen kin nəgkiarien yame
Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Kughen Yermaru ramni mimə, 'Yakavəh kwəsu ye nimraghien
kafak mimə
narmamə m-fam tuksənimkur ye nimrik
mhani-ərhav kin nheriə mhamə Yo, Yo Kughen.' " *(Aes 45:23)*

12 Kini ror məknakin mə kitawə fam kirikianə kirikianə tuksərer ye nimri
Kughen tuk nini-ərhavyen narimnar fam yamə mine kimisor.

13 Ror məknakin, pəh kisəpəh nəkirien norien kape narmamə. Mərig
takhaskai mə takhapəh nisorien nar kirik yame tukror piaumiə kirik rətərig
pik tukun mimir ye kafan nhatətəyen. **14** Yimauə mor kirikianə kimru Yesu
Yermaru, kini tuk nar ai, yo yakirkun huvə mə nəviginien[b] kirik rikək
yame ramor yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. Mərig tukmə yermamə
kirik rikin raməsik mimə nar kirik rəmkimik ye nimri Kughen, nar ai
rəmkimik əfrakis tuk yermamə a.[c] **15** Tukmə piam raməm mə nəviginien
kirik rəmkimik, kini nakamən ye nimrin, rikin tukrəpəu. Ramor məknaikin
mə kafam norien ripəh nəri-pənien swatuk kape norkeikeiyen. Takhapəh
nisorien mə nar yame nakasən ramoriah piaumiə kirik yame Kristo
rimamhə tukun.[d] **16-18** Nar apnapig mə kimiə nakamhani mə norien kirik
in rhuvə əmə, mərig səpəh, tamə piaumiə kirik raməm norien kapəmiə
mamni mimə naksor təvhagə has. Ror pən, taksətapig kin, meinai yermamə
yame ramor nəkwai Kristo ye norien a, in ramor riki Kughen ramagien.
Kini narmamə kasəm in mhamə in yermamə huvə, kini rikiriə ramagien
əmə tukun. Ror məkneikin meinai Narmaruyen kape Kughen pəh nien mə
nar kape nəviginien mine ninimien, mərig in nar kirik kape natuatukien ye
nimri Kughen, mine nəmərinuyen, mine nagienien ye Nanmin kafan.

19 Kini ror məknakin, pəh kitawə tuksarkut pik tuk norien nar yame
ramkir pən narmamə tuk nəmərinuyen kini mhavəhsi-haktə nətərigien
kapətawə m-fam.[e] **20** Takhapəh nisoriahyen wok kape Kughen tuk nənien
naha nəviginien yame naksorkeikei. Nəfrakisien mə nəviginien minə
fam khahuvə mhapəh nisəmkəmikien ye nimri Kughen. Mərig rahas
tukmə nakvəh nəviginien kirik yame piam ramni mə rəmkimik mən ye
nimrin, kini in rətərig pik tukun, mimir ye kafan nhatətəyen.[f] **21** Kini ror
məknakin rhuvə mə takhapəh nisənien nusai nar, mhapəh nhaniimien
waen, mhapəh nisorien nar kirik yame tukror piautawə minə kamhamir
ye nhatətəyen kapəriə.

---

[a] **14:10** 2 Kor 5:10 [b] **14:14** Suatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 14: Yakirkun huvə mə nar kirik rikək yame ramor yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. [c] **14:14** Wok 10:15; Taet 1:15 [d] **14:15** 1 Kor 8:11-13 [e] **14:19** Rom 12:18; 15:2 [f] **14:20** 1 Kor 8:13

22 Kini tukmə kimiə nakhavəh nətərigien kirik ye nikarin kape
narimnar minə e, takharaptərəkin məniwən əmə kimiə Kughen.
Narmamə kisarə ye nihuvəyen əfrakis nipig kasor əmə narimnar yame
kharkun mə in ratuatuk mə tuksor. 23 Mərig yermamə yame kafan
nətərigien ramor kiraru tuk nar yame ramən, meinein mə ratuatuk mə
tukrən uə nikam, rhuvə mə tukripəh nənien. Mərig tukmə rən, Kughen
tukrini mə rinor təvhagə hah, meinai in ramən, mərig rikin raməsik mə
ripəh natuatukien - kafan norien ripəh nərer-timtimien ye nhatətəyen.
Kini tukmə yermamə kirik ramor nar kirik yame rikin raməsik mə in
ripəh natuatukien, in ramor təvhagə hah.

Pəh khavəhsi-haktə nətərigien kape yəhuak pisin pisin minə

15 1 Kitawə yamə mine khaskai ye nhatətəyen ye Kristo tukasəkeikei
misasitu huvə ye yamə mine nhatətəyen kapəriə ripəh nuəyen
miskai. Ripəh natuatukien mə tuksəri-pən əmə norien yame kitawə
atuk kisorkeikei. 2 Kitawə tukasəkeikei masor norien yame tukror riki
narmamə pisin kisagien tukun, mimə tukrasitu irəriə mor nhatətəyen
kapəriə ruə miskai.[g] 3 Pəh kisor məknakin meinai Kristo min In rimipəh
norien norien kirik yame In atuk rorkeikei, mərig In rimnor narimnar
fam əgkap yame Kughen rorkeikei [nar apnapig narmamə kimnhani hah
In tukun] rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Nini-hasien yamə mine kamni-pre tuk Ik,
nəgkiarien a ramuə min tuk Yo." *(Sam 69:9)*

4 Narimnar e yame kimirai kupan ye Nəkwəkwə kape Kughen, kimirai
mə tukrhajoun ətawə, mə tuksərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə
ye Kughen. Kini kitawə kharkun norien a meinai kasərer tim tim ye
nipig əutən minə, kini Nəkwəkwə kape Kughen ravəh-si haktə nətərigien
kapətawə.[h]

5 Kughen pisin əmə ramasitu irətawə mə tuksərer tim tim ye nipig
əutən minə, kini In pisin əmə ravəh-si haktə nətərigien kapətawə.
Kini taktakun ai, yakamaiyoh In mimə tukrasitu irəmiə yamə mine
nakhakwasig kin Yesu Kristo mor nətərigien kapəmiə mə tukruə mor
kirikianə əmə 6 mə takhavəh nətərigien kirikianə əmə, mamhani
nəgkiarien kirikianə əmə tuk nəgnəginien Kughen yame In Kughen mine
Rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

7 Havəh əmiə minə yerkin agien, rəmhen kin yame Kristo rimivəh
əmiə yerkin agien. Taksor məknakin mə narmamə tukhani vi vi Kughen
tukun.[i] 8 Takhapəh nisəru-kinien nar e mimə Kristo rimauə yorwok
kape nəmə Isrel[j] mə tukrhajoun mə Kughen ramor kafan nəgkiarien,

---

[g] **15:2** 1 Kor 10:24,33 [h] **15:4** 2 Tim 3:16 [i] **15:7** Rom 14:1 [j] **15:8** Nəgkiarien Gris ramni mə "narmamə yame kimivəh nao kimi əriə" mərig nipran ramni mə "nəmə Isrel."

nəgkiarien e in e mɨmə promes mɨnə kafan yame rɨmɨni-pən tuk rɨp
nəmə Isrel kupan, iriə kwənhauə mɨsor nəfrakɨsien kɨn 9 mə nəmə tanə
pɨsɨn pɨsɨn mɨnə tukhani vi vi Kughen meinai rɨkin rehuə tuk narmamə,
rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mɨmə,
"Ror məkneikɨn, yo jakvəh-si haktə nhagɨm ye kwerkwai nəmə tanə
pɨsɨn pɨsɨn mɨnə,
maməni nɨpei mamni vi vi nhagɨm." *(2 Saml 22:50; Sam 18:49)*
10 Kɨni nəkwəkwə kape Kughen ramni mɨn mɨmə,
"Kɨmiə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mɨne narmamə kape Kughen
mɨnə takhauə kɨrikianə mɨsagien." *(Dut 32:43)*
11 Kɨni mamni mɨn mɨmə,
"Kɨmiə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə, taksəgnəgɨn Kughen Yermaru,
kɨni kɨmiə kwənərəus mɨnə fam kape tokrei tanə taksokapə
mɨsəgnəgɨn In." *(Sam 117:1)*
12 Kɨni Aesaea ramni mɨn mɨmə,
"Kwənərəus kape Jese[k] kupan tukrhaktə mɨn,
kɨni Kughen tukrɨvəh-si haktə in mə tukramarmaru ye kwənərəus
mɨnə kape tanɨmtanə m-fam.
Kɨni nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə tuksərəhu-pən tɨm tɨm nətərɨgien
kapəriə iran." *(Aes 11:10)*
13 Kughen rɨmnasitu irətawə mə tuksərəhu-pən tɨm tɨm kapətawə
nətərɨgien iran. Pəh In tukror mə rɨkimiə tukrhaktə mukwar kɨn
nagienien mɨne nəmərinuyen nɨpɨg nhatətətəyen kapəmiə iran tukrɨskai
mɨn meinai Nanmɨn kape Kughen ravəhsi-pre nəsanɨnien kɨmiə əmiə.

Pol ramni mə Kughen rɨmɨvəh-si haktə in mə tukrɨvən ye kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə mɨni-ərhav Nəvsaoyen Huvə

14 Piak mɨnə mɨne nowɨnɨk mɨnə. Yakɨrkun huvə mə nɨmraghien
kapəmiə ramhaktə mukwar kɨn nɨhuvəyen, kɨni nakhavəh nɨrkunien
m-fam, mɨsəmhen tuk nhajounien əmiə mɨnə. 15 Kɨni ye nəkwəkwə
e kafak, yɨmɨpəh nerkwaigien kɨn nar kɨrik, mərɨg yɨmɨni-ərhav
yerkik m-fam narɨmnar mɨnə e tuk əmiə, kɨni morkeikei mə rɨkimiə
tukrəməkeikei maməsɨk nəgkiarien mɨnə a. Ratuatuk əmə mə yakəgkiar
məknakɨn, meinai Kughen ramasitu irak ye kafan əmə nɨhuvəyen 16 mə
yo jakuə yorwok kape Kristo tuk nɨni-ərhavyen nəvsaoyen huvə kɨmi
nəmə kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə. Yo yakəmhen kɨn pris kɨrik yame yakamni-
ərhav nəvsaoyen huvə kape Kughen mə nəmə ye tanə pɨsɨn pɨsɨn yamə
mɨne kɨshatətə ye Kristo tukhauə presen huvə yamə mɨne Nanmɨn kape
Kughen ramərəhu karɨn mə kape Kughen, kɨni Kughen rɨkin ragien əmə
tuk nɨvəhyen.[l]

---

[k] **15:12** Jese in rɨm King Deved. [l] **15:16** Rom 1:5; 11:13

17 Kini yakavəhsi-haktə Yesu Kristo tuk wok minə fam kape Kughen
yame yakamor. 18 Mərig to yakpəh nəgkiar-ausitien tuk nar pisin kirik,
yakaməgkiar ausit əmə tuk narimnar huvə yamə mine Kristo ramor
nipig yimnor kafan wok tuk nivəhyen nəmə tanə pisin pisin minə khauə
misor nəkwai Kughen. Kristo ramor wok ye kafak nəgkiarien mine ye
kafak norien minə, 19 kini mor wok ye nəsaninien kape nimtətien minə
mine nar pis pis minə ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen. Kini ror
məkneikin, yakamni-ərhav fam nəvsaoyen huvə kape Kristo, rimirikakun
Jerusalem mivən meriaji-pən kantri e Ilirikam. 20 Nipig m-fam ye
nirikakunien kape kafak wok muə meriaji-pə e taktakun, yimnorkeikei
mə jakvən mini-ərhav nəvsaoyen huvə ikin minə tiksin yamə mine kipəh
nərig-hanə-yen nhag Yesu Kristo ikin. Yakpəh norkeikeiyen mə jakor wok
aikin kirik yame yermamə kirik ruavən ta ikin mamni-ərhav nəvsaoyen
huvə.[m] 21 Mərig raməri-pən nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen [yame
raməgkiar ye Kristo] mimə,

> "Narmamə yamə mine kipəh nini-ərhavyen nəvsaoyen huvə kimi
> əriə, iriə tuksəm In,
> kini narmamə yamə mine khapəh nisərig-hanəyen nəvsaoyen
> huvə, iriə tukharkun." *(Aes 52:15)*

Pol rorkeikei mə tukrivən mivaag-pən kin nəməhuak minə Rom

22 Kini nipig ripsaah, wok e kafak tuk nivənien aikin pisin pisin
minə ramətapig kin yo tuk nurəyen məm əmiə.[n] 23 Mərig taktakun ai,
yimnor infamien ye kafak wok ye provins minə e. Newk minə tiksin
ruauə muavən ta, yimnorkeikei pik mə jakurə məm əmiə. 24 Kini ror
məknakin, rikik raməsik mimə nipig jakamvən Spen jakukurao-pre məm
əmiə. Kini nipig jakurə kisarə kape nipig kwakwə əmə, kini yakorkeikei
mə taksasitu irak tuk kafak nəriwəkien. 25 Mərig taktakun, yakamvən
Jerusalem tuk nasituyen ye nəməhuak minə aikin, 26 meinai nəməhuak
minə apa kantri mir e Masedonia mine Gris, rikiriə rimnagien tuk
nivəhsi-pənien kapəriə mane kimi yavən has minə ye niməhuak apa
Jerusalem.[o] 27 Rikiriə ramagien əmə tuk nasituyen irəriə məkneikin,
mərig rəmhen kin yame kasarpin tai nasituyen yame kwənərəus kape
Isrel kimnhavəhsi-pən ta kimi əriə, in e mə nəmə tanə pisin pisin minə
kamhavəh nihuvəyen yame Kughen rimirpen mə kape nəmə Isrel, kini
misarpin tai nihuvəyen a kin nasituyen kin mane.[p] 28 Jakvəh mane
yame iriə kimisəwhai kəji, mivən mivəh-si-pən kimi nəhuak minə apa
Jerusalem. Kini nipig jakor infamien ye kafak wok apaikin, kini mitərhav
Jerusalem mivən apa Spen, mərig nipig jakamvən Spen, jakukurao-pre

---

[m] **15:20** 2 Kor 10:15-16 [n] **15:22** Rom 1:13 [o] **15:26** Wok 24:17; 1 Kor 16:1; 2 Kor 8:1; 9:2,12 [p] **15:27** 1 Kor 9:11

məm əmiə. 29 Nipig yakaurə mamarə iməmiə ikin, yakirkun mə jakvəh
narimnar huvə ripsaah ye Kristo mə jakvəhsi-pre kimi əmiə, kini kimiə
taksərig rhuvə kin.[q]
30 Piak minə mine nowinik minə, meinai kitawə kishatətə ye Yesu
Kristo Yermaru kapətawə, kini Nanmin kape Kughen ramor mə kitawə
tuksorkeikei ətawə minə, yakamaiyoh skai əmiə mə taksəhuak tuk yo
misasitu irak ye narowaginien kafak.[r] 31 Səhuak mə Kughen tukrasitu
irak mətapig kin nəmə Judia yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien
ye nəvsaoyen huvə mə tukhapəh nisoriahyen yo. Kini səhuak min
mə nipig jakvən Jerusalem mitərhav min, mə narmamə yamə mine
kishatətə ye Kristo, rikiriə tukragien tuk wok kafak. 32 Kini ye norien
a, tukmə Kughen rorkeikei, jakurə məm əmiə ye nagienien, kini kitawə
mfam rikitawə tukragien. 33 Pəh Kughen yame In nuknei nəmərinuyen
tukramarə tuk əmiə m-fam. Amen.

Pol ramaowiə kin in minə tiksin

16 1 Yo yakamni-pre tuk əmiə mimə nowintawə e Fibi yame ravəh
wok kape dikon ye niməhuak apa Kengkria, in piraovin huvə
kirik. 2 Yakamaiyoh əmiə mə nipig in tukrurə, taksagien əmə tukun ye
nhag Yesu Yermaru kapətawə, ye norien yame in ratuatuk mə narmamə
kape Kughen tuksor. Tukmə kafan kirik nar kirik rikək, rhuvə mə
taksasitu iran, meinai in rimnasitu irak mine narmamə khapsaah.
3 Saowiə kin Prisila mine Akwila, yame kimasir yimirhor wok
kirikianə kape Yesu Kristo.[s] 4 Ipakə əmə kirhamhə tuk nasituyen
irak. Pəh nien mə yo pisin əmə, mərig kimawə nəmə tanə pisin
pisin yamə mine kasəhuak, yakamhani vi vi Kughen tuk əriu.
5 Kini saowiə kin nəməhuak yamə mine kasofugin ye kapəriu
nimə.
Saowiə kin yo kirik e Epaenetas e yame rimnəkupan mhatətə ye
Kristo ye tanə a Tarki.
6 Saowiə kin Meri yame ramor pik wok irəmiə.
7 Saowiə kin Andronikas mine Junias, yemə imak mir yame kivəhsi-
pən əmasir ye kalabus. Aposol minə kamhasiai pik əriu, kini iriu
kimwəkupən irak mwhatətə ye Kristo.
8 Saowiə kin Ampliatas yame yakorkeikei ye norkeikeiyen kape
Yermaru.
9 Saowiə kin Obanas, yame kimawə min yakasor wok kirikianə ye
Kristo, kini saowiə kin Stakis keikei.
10 Saowiə kin Apeles, yame ramərer tim tim ye Kristo ye nipig əutən
minə.

---

[q] **15:29** Rom 1:11 [r] **15:30** 2 Kor 1:11; Kol 4:3; 2 Tes 3:1 [s] **16:3** Wok 18:2

Saowiə kɨn narmamə ye nimə kape Aristobolas.
11 Saowiə kɨn Herodion, kwənərəus atuatuk kafak.
Saowiə kɨn narmamə yamə mɨne kɨsofugɨn-pən ye Yesu Yermaru ye nimə kape Nasisas.
12 Saowiə kɨn Trifaena mɨne Trifosa, piraovɨn mir yamə mir kawor pɨk wok kape Yermaru.
Saowiə kɨn Persis keikei, piraovɨn mɨn kɨrik yame raməmnhawk tuk norien wok kape Yermaru.
13 Saowiə kɨn Rufas, yeməhuak kɨrik kape Yermaru mɨne nɨsɨni yame rɨmnor huvə-pə kɨmi yo rəmhen kɨn nɨsɨnɨk atuatuk.[t]
14 Saowiə kɨn Asingkritas mɨne Flegon mɨne Heremes, mɨne Patrobas mɨne Heremas, mɨne piautawə yamə mɨne kɨsarə iriə miriə.
15 Saowiə kɨn Filologas mɨne Julia mɨne Nereas mɨne nowini mɨne Olimpas mɨne nəməhuak mɨnə fam yamə mɨne kɨsarə iriə miriə.
16 Saowiə kɨn əmiə mɨnə rəmhen kɨn yame kɨmiə kɨrikianə ye Kristo. Niməhuak mɨnə fam kape Kristo kɨsaowiə kɨn əmiə.[u]

17 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Yakamaiyoh skai əmiə mə taksərɨg əmiə tuk narmamə yamə mɨne kasor mɨmə takseikus kwhen kapəmiə, kɨni mɨshajoun narɨmnar yame kasor narmamə kasəviəkiə ye nhatətəyen kapəriə, kɨni nhajounien a ror pɨsɨn əgkəp ye nhajounien yame nɨmnhavəh ta. Sərer isok tuk əriə[v] 18 meinai narmamə kashajoun nəgkiarien eikuə khapəh nɨsorien wok kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mərɨg kasor wok əmə tuk nar yame nɨprairiə rorkeikei. Iriə kamhani huvə nəgkiarien, kɨni nəgkiarien kapəriə rheikən, mərɨg kaseikuə, masoriah nətərɨgien kape narmamə khapsaah yame nɨrkunien kapəriə rɨpəh nərɨp-tɨmtɨmien.[w] 19 Narmamə kwəsərɨg ta nəvsaoyen mɨmə kɨmiə naksor nəkwai Kughen. Ror məknakɨn rɨkik ragien pɨk tuk əmiə. Mərɨg yakorkeikei pɨk mɨmə takharkun naha nhagɨn yame ratuatuk, kɨni mhapəh nhavənien tuk norien has mɨnə.[x] 20 Kughen yame In nuknei nəmərinuyen, pəh nien mə tuk tu In tukrəvi-ətərəkɨn Setan, kɨni in ramarə əmə ye təpaage nɨhumiə. Pəh nɨhuvəyen kape Yesu Yermaru kapətawə tukraməmɨr irəmiə mɨnə.[y]

21 Timoti e yame kɨmru min yakawor wok kɨrikianə ramaowiə kɨn əmiə. Kɨni Lusias mɨne Jeson mɨne Sosipata e kwənərəus kafak mɨnə karhaowiə mɨn kɨn əmiə.[z]

22 Yo Tosias, yame yakamrai nəgkiarien kape Pol ye nəkwəkwə e, yo yakamaowiə kɨn əmiə, kɨtawə kɨrikianə ye Yesu Yermaru.

23 Gaeas ramaowiə kɨn əmiə. Yo Pol, yakamarə ye nimə kafan, kɨni narmamə kape niməhuak kasofugɨn iman ikɨn.

---

[t] **16:13** Mak 15:21 [u] **16:16** 1 Kor 16:20; 1 Pita 5:14 [v] **16:17** Mat 7:15; Taet 3:10
[w] **16:18** Fil 3:19; 2 Pita 2:3 [x] **16:19** Rom 1:8; 1 Kor 14:20 [y] **16:20** Jen 3:15
[z] **16:21** Wok 16:1-2; 19:22; 20:4

Erastas e yame ramərer tuk mane kape taon e, mɨne piautawə Kwotas,
iriu mɨn kwaowiə kɨn əmiə.[a] 24 Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen kɨmi əmiə mfam. Amen.[b]
25 Pəh khani vi vi Kughen. In rɨrkun norien mɨmə kɨmiə naksərer tɨm
tɨm ye nhatətəyen kapəmiə meinai yɨmɨni-ərhav-pre nəvsaoyen huvə
kape Yesu Kristo tuk əmiə. Nəgkiarien e rɨmnerkwaig əmə apa kupan
muə meriaji-pə,[c] 26 mərɨg taktakun ai, ruətərhav-pə. Kɨni Kughen e yame
ramragh rerɨn, In e rɨmɨni mə jakni-ərhav nəvsaoyen kape Kristo yame
profet mɨnə kupan kɨmnharai ye nəkwəkwə mɨnə kapəriə, mə narmamə
tukharkun. Yakamni-ərhav mɨmə kwənərəus mɨnə fam ye tokrei tanə
pəh tukshatətə əmə ye Kughen, mɨsor nəkwan. 27 Kughen pɨsɨn əmə In
Kughen, kɨni In pɨsɨn əmə rɨrkun nar. !Pəh kɨsəgnəgɨn Kughen nɨpɨg
m-fam, infamien rɨrkək, tuk nar yame Yesu Kristo rɨmnor! Amen.

---

[a] **16:23** Wok 19:22; 1 Kor 1:14 [b] **16:24** Keinein mə Pol rɨmɨrai əfrakɨs nəgkiarien ye v. 24 meinai rɨkək ye kopi akwas tɨksɨn kape Niu Testamen. [c] **16:25** Rom 1:5; Efes 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

1 Korin

Nəkwəkwə yame Pol rɨmnəkupan mɨrai ramvən kɨmi yəhuak mɨnə apa Korin

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 1 Korin

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol iriu kwən kɨrik Sostenes kɨmɨrɨrai nəkwəkwə e.

?Kɨmɨrɨrai ramvən kɨmi pa? Kɨmɨrɨrai ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Korin.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg kɨmɨrɨrai? Korin in taon ehuə kɨrik. Ikɨn aikɨn a, narmamə khapsaah khavəh kapəriə nautə mhauə mə narmamə tukhavəh nɨmrɨn. Korin in taon kɨrik yame in rhuvə pɨk ye provins a Akaea, yame raməmɨr ye kantri a Gris. Mərɨg ye taon a, narmamə khapsaah kasəhuak kɨmi kughen eikuə mɨnə; kɨni norien has mɨnə kapəriə rehuə mɨn ye taon a. Nɨməhuak a Korin, narmamə yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus kape Isrel khapsaah ikɨn. Pol rɨmavən ikɨn mɨnə m-kɨsisər mɨrikakun nɨməhuak mɨnə, kɨni mamrikakun nɨməhuak apa Korin ye nəriwəkien kafan yame ror kɨraru kɨn, kɨmɨsəhuak pə pə əmə, kɨni taktakun ai norien has mɨnə rɨmnamswin fam ye nɨməhuak. Narmamə tɨksɨn kasor norien has mɨnə; kɨni tɨksɨn kamhavəh nətərɨgien yamə mɨne khapəh nɨsatuatukien. Kɨmɨsaiyoh Pol kɨn narɨmnar yamə mɨne iriə khapəh nharkun-huvəyen. Kɨni in rɨmɨrai nəkwəkwə e mhorpɨn naiyohyen kɨn kapəriə. Kɨni rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrhajoun atuatuk norien has yamə mɨne iriə tɨksɨn kɨmnasor.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Nɨməhuak apa Korin in raməmɨr ye taon kɨrik yame norien has mɨnə fam rɨmɨkuar aikɨn. Norien has mɨnə a ramvən əmə ye nɨməhuak. Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨni-ərhav norien has yame nɨməhuak ramrəh-pɨkɨn, mɨne norien has pɨsɨn pɨsɨn. In rɨmɨni-pən tuk əriə mə tukshawor pən iran mɨne mɨsəkeikei mharerɨg-pə tuk Kughen. Kɨni mhajoun əriə kɨn norien yame ratuatuk mə narmamə tuksor mə iriə tukhauə narmamə kape Kughen mɨnə.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pol rɨmnokrən huvə irəriə

1 1 Yo Pol, yame Kughen rɨmnokrən kɨn yo mɨrpen yo ye nərɨgien
kafan mɨmə yo aposol kɨrik kape Yesu Kristo, yakamrai
nəkwəkwə e kɨmru piautawə Sostenes. 2 Nəkwəkwə e ramvən kɨmi
nəməhuak mɨnə kape Kughen apa Korin, kɨmiə narmamə yame
Kughen rɨmnətu karɨn əmiə mə kafan mɨnə mə taksofugɨn-pən
ye Yesu Kristo. Kɨni mokrən kɨn əmiə mə kafan mɨnə, kɨmiə mɨne
nəməhuak yamə mɨne kɨsarə ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə naksəhuak
kɨmi Yesu Kristo Yermaru kapətawə, yame in Yermaru kapətawə
fam. 3 Pəh Rɨmtawə Kughen mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə,
tukwautə-pre kɨn nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kɨmi əmiə.

Pol rɨmɨni vi vi Kughen ye nəhuakien

4 Nɨpɨg mɨnə fam yakamni-pən tuk Kughen mə rɨkik ramagien tuk
əmiə meinai naksofugɨn-pən tuk Yesu Kristo, ror pən rautə-pre kɨn kafan
nɨhuvəyen kɨmi əmiə. 5 Rɨmnautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen mə tukrehuə
tuk əmiə ye norien mɨnə fam, mor əmiə mə takharkun huvə nar kɨni
mhani-ərhav nəgkiarien kafan. 6 Rɨmnor məkneikɨn meinai nɨmɨsəm mə
nəvsaoyen kɨn Kristo yame yɨmnhani-ərhav-pre tuk əmiə in nəfrakɨsien.
7 Ror məkneikɨn mə nɨpɨg nakasərer mamhawhin nuəyen kape Yesu Kristo
Yermaru kapətawə, nakhapəh nɨsakwəkwəyen kɨn nəsanɨnien kɨrik kape
Nanmɨn Kafan tuk norien wok kafan. 8 Kɨni In tukror əmiə naksərer tɨm
tɨm mɨsəriaji-pən nɨpɨg yame tukror infamien, mə tukpəh nəm-pənien nar
has kɨrik irəmiə ye nɨpɨg yame Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrɨrerɨg-
pə mɨn iran.[a] 9 Kɨni Kughen tukror nar e kɨmi əmiə meinai nɨpɨg m-fam
In ramor kafan nəgkiarien. In Kughen yame rɨmnokrən kɨn əmiə nakhauə
kɨrikianə kɨmiə Tɨni Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[b]

Nəməhuak mɨnə kɨmɨsəwhai əriə mɨnə

10 Piak mɨnə mɨne nowɨnɨk mɨnə, yakamaiyoh skai əmiə ye nhag Yesu
Kristo Yermaru kapətawə mə kɨmiə m-fam takasərɨg əmiə, mhapəh
nɨsorien mə nətərɨgien kɨrik tukruə meikus kwhen kapəmiə; kɨni mərɨg
takhauə əfrakɨs mɨsor kɨrikianə ye nərɨgien mɨne ye rɨkɨn kɨrikianə.[c]
11 Piak mɨnə mɨne nowɨnɨk mɨnə, yakamni-pre məkneikɨn meinai
yorwok tɨksɨn kape pian e Kloe kwənhani-əsah-pə ta iran mə kɨmiə
nakasotgoh pɨk. 12 Nɨprai nəgkiarien yame yakamni ror məkneikɨn:
Kɨmiə tɨksɨn kamhani mhamə, “Kɨmawə yakamhakwasɨg kɨn Pol,”
mərɨg tɨksɨn kamhani mhamə, “Kɨmawə yakamhakwasɨg kɨn kwən a
Apolos,” kɨni tɨksɨn kamhani mhamə, “Kɨmawə yakamhakwasɨg kɨn

---

[a] **1:8** 1 Tes 3:13; 5:23 [b] **1:9** 1 Tes 5:24; 1 Jon 1:3 [c] **1:10** Fil 2:2

Pita," kini tiksin kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig əmə kin
Kristo."[d] [e] 13 ?Rikimiə raməsik mə ta mə nakharkun niseikus-eikusien
məkneikin kuwhen kape Kristo, uə? ?Nakha mə ta mə yo e Pol yimnəker
ye nai kamarkwao kin tuk əmiə uə? Nikam, pa rimə kimnor baptaes
irəmiə ye nhagik. 14 Yo yakamni vi vi Kughen meinai yimipəh norien
baptaes irəmiə kirik; mərig yimnor baptaes əmə ye kwərə mir a Krispas
mine Gaeas.[f] 15 Rikik ragien məknakin meinai yermamə kirik to ripəh
niniyen mə kimnor baptaes iran ye nhagik. 16 !Ah! Yimnəru-kin, yimnor
baptaes min ye Stefanas mine kafan minə. Mərig yaknnəru-kin ta mə
yimnor baptaes ye kimiə kirik min uə nikam.[g] 17 Niprai nəgkiarien minə
e ramni mimə Kristo rimipəh nher-pəyen kin yo mə jakor əmə baptaes
ye narmamə, mərig rimnher-pə kin yo mə jakni-ərhav nəvsaoyen huvə.
Kini jakpəh nini-ərhav-əmə-yen nirkunien kape yermamə meinai yakpəh
norkeikeiyen mə tukor əruvəruvə nəvsaoyen kin nimhəyen kape Yesu
Kristo ye nai kamarkwao kin.

Kristo rimnor əpu nirkunien mine nəsaninien kape Kughen

18 Ror məkneikin meinai narmamə yamə mine kasəri-pən swatuk
yame ramvən ye nap ehuə, rikiriə raməsik mə nəvsaoyen kin nimhəyen
kape Yesu Kristo in nəgkiarien ətəwao. Mərig kitawə e yame Kughen
rimivəh miragh ətawə, rikitawə raməsik mə nəvsaoyen e ramhajoun-pən
nəsaninien kape Kughen[h] 19 meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Yo jakoriah əgkap nirkunien kape narmamə yamə mine kharkun
pik nar;
kini mətapig kin nirkunien kape narmamə yame nirkunien
kapəriə rehuə." *(Aes 29:14)*

20 ?Narmamə yamə mine kharkun nar iriə hiə? ?Nəmhajoun kape loa
iriə hiə? ?Narmamə yame kharkun huvə swatuk kape nəgkiarien iriə hiə?
Kharkək, meinai Kughen rimnor nirkunien kape tokrei tanə rimauə ye
nətəwaoyen.[i] 21 Ror məkneikin meinai ye nirkunien kape Kughen, rimnor
mə narmamə kape tokrei tanə e tukhapəh nharkunien In ye nərigien
kapəriə. Mərig Kughen rimnor mə nəgkiarien kapətawə yame narmamə
kape tokrei tanə kamhani mhamə in nəgkiarien ətəwao, tukrivəh miragh
narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien iran.[j] 22 Nəmə Isrel kamhani
əmə nəfakisien tukmə kisəm nimtətien kirik kape Kughen; kini narminə
Gris kamhani əmə nəfrakisien ye nəgkiarien yame in raməri-pən kapəriə

---

[d] **1:12** Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 12 in e: Kimiə tiksin kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin Pol," mərig tiksin kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin kwən a Apolos," kini tiksin kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin Pita,". Mərig səm-ru, yo, yakamkwasig əmə kin Kristo.
[e] **1:12** Wok 18:24-28; 1 Kor 3:4 [f] **1:14** Wok 18:8; Rom 16:23 [g] **1:16** 1 Kor 16:15
[h] **1:18** Rom 1:16 [i] **1:20** Job 12:17; Aes 19:12; 33:18; 44:25 [j] **1:21** Mat 11:25

nirkunien. 23 Kini nipig kitawə kamhani-ərhav nimhəyen kape Yesu
Kristo ye nai kamarkwao kin, nəgkiarien kapətawə in rəmhen kin kapier
ye swatuk yame ramor nəmə Isrel kisapitətər iran, kini nəmə Gris khamə
in nəgkiarien ətəwao.[k] 24 Mərig narmamə yame Kughen rimnokrən kin
əriə, nar apnapig mə iriə nəmə Isrel uə nəmə Gris, kamhani mhamə
Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo ramhajoun mə nirkunien mine
nəsaninien kape Kughen rehuə, meinai In rimnher-pə kin Kristo.[l] 25 Ror
məkneikin meinai norien kape Kughen yame narmamə kape tokrei tanə
kisəm-pən mə in norien ətəwao əmə, nirkunien rarə iran rapita nirkunien
kape narmamə. Mine norien kape Kughen yame narmamə kape tokrei
tanə kisəm-pən mə nəsaninien kafan rikək, kafan nəsaninien rehuə pik
rapita nəsaninien kape narmamə.[m]

26 Piak minə mine nowinik minə, rikimiə tukraməkeikei maməsik mə
kimiə narmamə hawor minə nipig Kughen rimnokrən kin əmiə. Kimiə
khapsaah, narmamə kape tokrei tanə kimisəm əmiə khamə nakhapəh
nharkun-huvəyen nar kirik; kini mhapəh nhavəhyen nəsaninien; kini pəh
nien mə kimiə nipnəti nəmasur minə tiksin.[n] 27 Mərig Kughen rimirpen
narmamə yame narmamə kape tokrei tanə kamhani mhamə kaseno-eno
mə tukror auris əriə yamə mine khamə ta mə kharkun nar; kini mirpen
narmamə yame kapəriə nəsaninien rikək ye tokrei tanə e mə tukror
auris narmamə yamə mine kapəriə nəsaninien rehuə ye tokrei tanə.
28 In rimirpen narmamə tiksin yame narmamə kape tokrei tanə kasəm-
pən əriə mə iriə narmamə apnapig əmə, mirpen narmamə yamə mine
narmamə kape tokrei tanə khapəh nisorkeikei-pikien əriə. Rimirpen
narmamə tiksin yame narmamə kasəm-pən əriə mə iriə narmamə
apnapig əmə tiksin, mə tukror narimnar tiksin yame narmamə kape
tokrei tanə kasəm mə iriə nar huvə tiksin, tukhauə misor nar apnapig
kin. 29 Rimnor məknakin mə narmamə to khapəh nisəgkiar-ausitien
ye nimri Kughen.[o] 30 Kimiə nimnhauə kirikianə kimiə Yesu Kristo
rəri-pən nərigien kape Kughen. Kini Kristo rimauə rəmhen kin nuknei
nirkunien kapətawə. Ye norien yame Kristo rimnor, Kughen rimnor ətawə
kisatuatuk ye nimrin, kini mətu karin ətawə mə kafan minə, kini mivəh
miragh ətawə.[p] 31 Ror məkneikin, tukrəmhen əmə kin nəgkiarien yame
Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

> "Yermamə yame raməgkiar ausit, pəh tukrəgkiar ausit əmə tuk nar
> yame Kughen Yermaru rimnor kimin." *(Jer 9:24)*

2 1 Piak minə mine nowinik minə. Nipig yimauə tuk əmiə, yimini-
ərhav nəgkiarien kape Kughen.[q] Mərig yimipəh nini-ərhavyen ye

---

[k] **1:23** Rom 9:32; 1 Kor 2:14 [l] **1:24** Kol 2:3 [m] **1:25** 2 Kor 13:4 [n] **1:26** Mat 11:25; Jem 2:5 [o] **1:29** Efes 2:9 [p] **1:30** Jer 23:5-6 [q] **2:1** Kopi akwas tiksin kape Niutestamen khamə, "Yimini-ərhav nəgkiarien kape Kughen yame in apa kupan rimnerkwaig."

nəgkiarien ausit, uə ye norien yame narmamə kape tokrei tanə kamhani
mhamə ramor əpu nirkunien kape yermamə. 2 Nipig yimnamarə
kitawə-m kimiə, rikik rimnəsik mimə jakpəh niniərhav-pre-yen nar kirik,
mərig yimini-ərhav-pre əmə Yesu Kristo tuk əmiə, mine kafan nimhəyen
ye nai kamarkwao kin. 3 Nipig yimauə tuk əmiə, kafak nəsaninien rikək,
kini yimigin, mamətəmnimin.[r] 4 Kini nipig yimini-ərhav kafak nəgkiarien
ye nəvsaoyen huvə, yimipəh niniyen ye nirkunien kape yermamə, mine
ye nivəhsi-pən-vəhsi-pənien kimi əmiə tuk niviyen nərigien kapəmiə.
Mərig nipig yimnəgkiar nimisəm nəsaninien kape Nanmin kape Kughen.[s]
5 Yimnor məknakin mə nhatətəyen kapəmiə tukripəh nərər-əməyen ye
nirkunien kape narmamə, mərig tukrərer ye nəsaninien kape Kughen.

Nanmin kape Kughen ramor əpu Nəvsaoyen
Huvə kape Yesu Kristo kimi ətawə

6 Mərig in nəfrakisien mə kimawə yakamhani-ərhav nəgkiarien kape
nirkunien kimi narmamə yamə mine rikiriə ruəmruə, mərig pəh nien
mə nirkunien kape narmamə taktakun mine, uə kape narmamə yamə
mine kasarmaru irətawə e towei mine, yame tuk nipig kirik, iriə tukhauə
narmamə apnapig əmə. 7 Nikam. Kimawə yaksəgkiar ye nirkunien kape
Kughen yame in apa kupan rimnaməmir məniwən, meinai narmamə
kimnhapəh nharkunien; kini Kughen rimini apa kupan kupan əgkəp
mə nirkunien e In tukruə mivəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə. 8 Narmamə
yamə mine kasarmaru ye tokrei tanə e taktakun mine kwəseinein
nərigien e kape Kughen, mərig to iriə kipiharkun, to kipihapəh nisəsik-
pənien Yermaru kapətawə ye nai kamarkwao kin, yame In nuknei
nihuvəyen minə fam. 9 Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Narmamə khapəh hanə nisəmien,
kini mhapəh hanə nisərigien,
Kini mhapəh hanə nharkunien
naha nhagin yame Kughen rimnor apnəpeinə iran kape narmamə
yamə mine kasorkeikei In." *(Aes 64:4)*

10 Mərig Kughen rimnor əpu nərigien a kafan kimi ətawə ye Nanmin
Kafan. Kini Nanmin Kafan rirkun narimnar m-fam, kini mirkun min
narimnar kape Kughen yame narmamə khapəh nharkunien. 11 Ror
məknakin meinai narimnar yame yermamə ramətərig kin, in əmə in
rirkun; yermamə kirik ripəh min nirkunien. Kini ye norien kirikianə
əmə min, narimnar yame Kughen ramərig, Nanmin Kafan pisin əmə In
rirkun. 12 Pəh nien mə Kughen rimivəhsi-pə nətərigien kape narmamə
kape tokrei tanə kimi ətawə, mərig rimivəh-si-pə Nanmin yame
ramsi-pən tukun, mə kitawə tukharkun naha nhagin yame Kughen

---

[r] **2:3** Wok 18:9; 2 Kor 10:1 [s] **2:4** 1 Tes 1:5

rɨmɨvəhsi-pə apnapɨg əmə kɨmi ətawə. 13 In e nəvsaoyen huvə yame
kɨmawə yakamhani, kɨni nɨrkunien kape narmamə rɨpəh nhajounien
əmawə kɨn nəgkiarien e; mərɨg Nanmɨn kape Kughen ramhajoun əmawə.
Kɨni yakamhani-ərhav nəgkiarien əfrakɨs kape Nanmɨn kape Kughen ye
nəgkiarien yamə mɨne kamhasɨ-pən tukun.
14 Yermamə yame Nanmɨn kape Kughen rɨkək iran, to rɨpəh nɨvəhyen
narɨmnar yame Nanmɨn kape Kughen ramhajoun ətawə kɨn, meinai
raməm məknakɨn mə narɨmnar a nɨrkunien rɨkək tuk əriə. Kɨni to rɨpəh
nɨrkunien narɨmnar yame Kughen ramhajoun ətawə kɨn meinai Nanmɨn
kape Kughen əmə rɨrkun nasituyen ye narmamə tuk nɨrkunien narɨmnar
kape Kughen. 15 Kɨtawə yamə mɨne kamhavəh Nanmɨn kape Kughen
kharkun nɨsəkirien norien mɨnə; mərɨg narmamə apnapɨg mɨnə kɨseinein
nəkir-əmhenien norien kapətawə 16 meinai Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mə,

> "Yermamə rɨkək yame ruɨrkun ta nətərɨgien kape Kughen Yermaru
> mɨrkun nhajounien In kɨn nar kɨrik." *(Aes 40:13)*

Mərɨg kɨtawə kwənhavəh ta nɨrkunien kape Yesu Kristo.

Pol rɨmə tukhapəh nɨseikusien kuwhen kape nɨməhuak

3 1 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Nɨpɨg yɨmnamarə kɨtawə-m kɨmiə,
yɨmɨpəh nəgkiarien kɨmi əmiə rəmhen kɨn yame yakaməgkiar kɨmi
narmamə yamə mɨne kharkun narɨmnar kape Kughen. Mərɨg yɨmnəgkiar
kɨmi əmiə rəmhen kɨn yame yakaməgkiar kɨmi narmamə kape tokrei
tanə, meinai kɨmiə nɨmnhavəh pə pə əmə Yesu Kristo ye nɨmraghien
kapəmiə. 2 Nɨpɨg yɨmnhajoun əmiə, rəmhen əmə mə yakhavəhsi-pre
nah kɨmi əmiə, mɨpəh nɨvəhsi-preyen nəvɨgɨnien skai kɨmi əmiə. Meinai
kɨmiə nɨmnhapəh nɨsəmhenien tuk nənien nəvɨgɨnien skai. Kɨni taktakun
ai, nakhapəh hanə nɨsəmhenien tuk nənien,[t] 3 meinai norien kapəmiə
rəmhen əmə kɨn norien kape narmamə kape tokrei tanə. Meinai kɨmiə
nakasor jalus, masotgoh kɨmi əmiə mɨnə ramhajoun-pən mə norien
kapəmiə rəmhen kɨn norien kape narmamə kape tokrei tanə. Naksəmhen
kɨn narmamə apnapɨg əmə.[u] 4 Kɨmiə kɨrik ramni mə, "Yo yermamə
kape Pol," kɨni kɨrik ramni mə, "Yo yermamə kape kwən a Apolos,"
ramhajoun-pən mə norien kapəmiə in rəmhen əmə kɨn narmamə kape
tokrei tanə.[v]
5 Taksəm-ru. ?Apolos in pa? ?Kɨni yo pa? Kɨmru yakwəmhen əmə kɨn
yorwok mir kape Kughen, yɨmɨwasitu irəmiə tuk nhatətəyen ye Yesu
Kristo. Kɨmru yɨmɨwor əmə wok yame Yermaru kapətawə rɨmɨvəhsi-
pə pɨsɨn pɨsɨn kɨmi əmru mə jakwor. 6 Rəmhen kɨn yame yo yɨmɨsuv
kweru nai, kɨni Apolos in rəməkwi-əkwi kɨn nu, mərɨg Kughen In ramor

---

[t] **3:2** Hib 5:12-13; 1 Pita 2:2 [u] **3:3** 1 Kor 1:10-11 [v] **3:4** 1 Kor 1:12

ramhaktə.[w] 7 Ror məkneikɨn mə yermamə yame ramsuv kweru nai, uə
yermamə yame raməkwi-əkwi, in nar apnapɨg əmə; mərɨg Kughen pɨsɨn
əmə ramor narɨmnar kamhamragh mamhakuə. 8 Yermamə yame ramsuv,
mɨne yame raməkwi, kɨravən əmə tuk nar kɨrikianə əmə. Kɨni Kughen
tukraməkeikei mərok əriu ye wok pɨsɨn pɨsɨn kapəriu. 9 Kɨmru yorwok
mir kape Kughen. Kɨni kɨmiə naksəmhen əmə kɨn nəsimien kape Kughen,
uə nimə kape Kughen.[x]
10 Ye nɨhuvəyen yame Kughen rɨmnautə-pə kɨn kɨmi yo, yɨmɨvhirəkɨn
huvə nɨhu nimə rəmhen kɨn yermamə yame rɨrkun huvə nɨvhirəkɨnien
nimə. Kɨni narmamə tɨksɨn khauə mharpɨn mɨn nimə rhaktə. Mərɨg iriə
m-fam tukasəkeikei mɨsəm huvə wok kapəriə kape nɨvhirəkɨnien nimə,
11 meinai to yermamə kɨrik rɨpəh nɨvhirəkɨnien nɨhu nimə kɨrik mɨn yame
ror pɨsɨn ye nɨhu nimə yame kwəvhirəkɨn ta, yame in e Yesu Kristo.[y]
12 Narmamə tɨksɨn kamhavhirəkɨn nimə mharpɨn-pən yame kwəvhirəkɨn
ta, mhavhirəkɨn kɨn narɨmnar yame tukrəmɨr rerɨn, rəmhen kɨn
gol mɨne silva mɨne kapier yame nɨmrɨn rhaktə. Kɨni narmamə tɨksɨn
kamhavhirəkɨn əmə narɨmnar yame raməmɨr kape nɨpɨg kwakwə
əmə rəmhen kɨn nai mɨne nuwig mɨne nɨmar nikien. 13 Kɨni tuk nɨpɨg
kɨrik narmamə tukpisəm wok kapəriə mɨpiharkun, meinai nɨpɨg Yesu
tukrɨpirerɨg-pə mɨn iran, kapəriə wok tukhauə ye nɨkhakien. Kughen
tukrɨpiəkir əmhen wok mɨnə kapəriə rəmhen kɨn yame kɨvəhsi-pən gol ye
nap mə tukrhajoun mə rhuvə uə raha.[z] 14 Narmamə yamə mɨne Kughen
raməm mə wok kapəriə rhuvə, rəmhen kɨn yame nap rɨpəh nəsien nimə
kapəriə, tukhavəh kapəriə nərok. 15 Mərɨg narmamə yamə mɨne Kughen
raməm mə wok kapəriə rahas, rəmhen kɨn yame nap rɨmnəs kapəriə
nimə, narɨmnar fam rɨmɨrkək. Kughen tukrɨvəh mɨragh əriə, mərɨg
tuksəmhen əmə kɨn yermamə yame rəmap ta kɨn nimə yame nap raməs.
16 ?Nakharkun uə nɨkam, mə kɨmiə nimə kape Kughen, kɨni Nanmɨn
kape Kughen ramarə irəmiə?[a] 17 Tukmə yermamə kɨrik ramoriah nimə
kape Kughen, kɨni Kughen tukroriah mɨn in, meinai nimə kape Kughen,
in ramərhakə. Kɨni kɨmiə nimə e kape Kughen.
18 Yermamə yame rɨkin raməsɨk mə in rɨrkun pɨk nar, tukramərɨg
huvə in tamə reikuə atuk iran. Tukmə rɨmə tukrɨrkun nar əfrakɨs,
tukraməkeikei mɨvəh nɨrkunien e yame narmamə kape tokrei tanə
kamhani mə nɨrkunien rɨkək iran. 19 Ror məkneikɨn meinai nɨrkunien
kape narmamə kape tokrei tanə, Kughen raməm-pən mə in nətəwaoyen
əmə. Rəmhen kɨn yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mɨmə,

"Narmamə yamə mɨne kharkun pɨk nar, kasor norien yame riko iko,
mərɨg Kughen tukrɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi əriə." *(Job 5:13)*

---

[w] **3:5-6** Wok 18:4,11,27-28 [x] **3:8-9** Mat 16:27; Efes 2:20-22 [y] **3:11** Aes 28:16; 1 Pita 2:4-6
[z] **3:13** 1 Kor 4:5 [a] **3:16** 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16

20 Kini mamni min mimə,
"Kughen Yermaru rirkun mə nətərigien kape narmamə yamə mine
kharkun nar, in nar apnapig əmə." *(Sam 94:11)*
21 !Kini takhapəh nhavəhsi-haktə-min-ien nəmehuə minə kape niməhuak!
Meinai Kughen rimivəhsi-pre narimnar fam kimi əmiə mə tukrasitu
irəmiə. 22 In rimivəhsi-pre nəmehuə minə kapəmiə rəmhen kin yo, Pol,
mine Apolos, mine Pita, mə jaksasitu irəmiə. Mivəhsi-pre fam narimnar
ye tokrei tanə mə tukrasitu irəmiə. Nar apnapig mə nakwənhamragh uə
nakwənhamhə, uə nar yame ruatərhav ai taktakun uə yame tukripitərhav
tuk nipig kirik, Kughen ravəhsi-pre fam narimnar mə tukrasitu irəmiə.
23 Kini kimiə kape Kristo, kini Kristo in kape Kughen.

**Nəməhuak minə Korin kamhavəh-si haktə atuk əriə
minə tuk norien kape Kughen yame kasor**

4 1 Ror məknakin mə narmamə tukasəkeikei mhavəh əmawə
rəmhen kin yorwok minə kape Kristo yame Kughen rimnərəhu-pə
ye kwermimawə mə kimawə jaksor əpu nərigien kape Kughen yame
rimnerkwaig kupan. 2 Kini narmamə yame kasarha tuk narimnar kape
yemehuə kirik tukasəkeikei masor huvə wok kapəriə mə nipig yamehuə
kapəriə tukruə iran məm kapəriə wok, mirkun niniyen nəfrakisien irəriə.[b]
3 Mərig tukmə kimiə uə narmamə pisin minə khamə tuksəm əmhen wok
kafak, in nar apnapig əmə. Kini yo atuk to yakpəh nəm-əmhenien kafak
wok. 4 Kafak wok, yakaməm mə ratuatuk əmə. Mərig nar a ripəh nhajoun-
pənien mə yo yakatuatuk. Yermaru əmə in rirkun nəm-əmhenien kafak
wok. 5 Ror məknakin, takhapəh nis-haimirenien nəkirien narmamə,
mamhawhin əmə nipig Yesu Yermaru tukruə iran. In tukrəhi-pə narimnar
yamə mine kaserkwaig ye nəpignəpien tukruə ye nikakien; kini mini-
ərhav naha nhagin yame ramswiin yerki narmamə. Ye nipig a Kughen
tukrəgnəgin narmamə kirikianə kirikianə tuk narimnar yame kimisor.[c]
6 Piak minə mine nowinik minə. Yakaməgkiar ye nikarin kapəmru
Apolos mə takhavəh nirkunien ikin mhawhai əmiə iran. Kini tukmə
nakhavəh niprai nəgkiarien minə e, takasəkeikei misor əmə nəgkiarien
yamə mine kwərai ta, mhapəh nhavəhsi-haktəyen narmamə tiksin mə
iriə kishaktə pik, mhapəh nhavəhsi-əhuyen tiksin.[d] 7 ?Rhawor e nakhamə
ta mə kimiə nakshaktə rapita fam narmamə? Nirkunien minə fam yame
nakhavəh misasitu kin ye narmamə, Kughen pisin əmə rimivəhsi-pre
kimi əmiə. ?Mərig rhawor e nakasəgkiar ausit mhamə kimiə atuk naksor
narimnar minə e?
8 Kimiə nakhamə ta mə nakwənhavəh fam ta nirkunien tuk Kughen.
Nakhamə ta mə nakhapəh nisakwəkwəyen kin nar kirik yame ramsi-pən

---

[b] **4:2** Luk 12:42 [c] **4:5** 1 Kor 3:8 [d] **4:6** Rom 12:3

tuk Kughen. Nakhamə ta mə nakwənhavəh ta nehuəyen ye narmaruyen kape Kughen, mhamə kɨmiə naksehuə mɨsapita əmawə. Rɨpi mə nakpihavəh ta nɨrkunien məknenkɨn, kɨni kɨtawə-m kɨmiə kɨpihavəh ta nehuəyen e, rɨpihuvə. 9 Mərɨg rɨpəh norien məknen. Kɨmawə aposol mɨnə kɨmawə ye tanə əmə, rəmhen kɨn yermamə kɨrik yame ravəh narpɨnien məkneikɨn mə tukhopni in apa rusərhav ikɨn. Narmamə mɨnə fam ye tokrei tanə mɨne agelo mɨnə ye neai kasəm əmawə mə nɨmraghien kapəmawə tukrhawor pən iran mɨne. 10 Narmamə kɨsərɨg mə kɨmawə yamə mɨne yakasofugɨn-pən tuk Yesu Kristo, yaksətəwao. Mərɨg kɨmiə nakhamə ta mə nakharkun nar. Kapəmawə nəsanɨnien rɨkək, mərɨg kɨmiə nakhamə ta mə nəsanɨnien kapəmiə rarə. Narmamə khapəh nhasiaiyen əmawə, mərɨg kamhasiai əmiə. 11 In e nəfrakɨsien muə meriaji-pə taktakun mɨne, nɨkumhə raməs əmawə; kɨni yaksəkwakwə, kɨni yakamhavən ye neipən mətɨt, narmamə kamhauh əmawə, kɨni kapəmawə nimə rɨkək.[e] 12 Kɨmawə atuk əmə yakasor pɨk wok ye kwermɨmawə. Nɨpɨg kɨni-hah əmawə, mərɨg kɨmawə yakasəhuak kɨmi Kughen mə tukrɨvəhsi-pən nɨhuvəyen kɨmi əriə. Nɨpɨg narmamə kasor ahas-pə kɨmi əmawə, mərɨg kɨmawə yaksapnapɨg əmə.[f] 13 Nɨpɨg narmamə kamhani hah əmawə, mərɨg kɨmawə yaksəgkiar huvə əmə kɨmi əriə. Meriaji-pə taktakun mɨne, narmamə kasəm əmawə khamə kɨmawə yaksaha mɨsəmhen əmə kɨn nəmkɨmɨkien kape tokrei tanə.

Tukasəkeikei mɨsəri-pən norien kape Pol

14 Pəh nien mə yakamrai nəgkiarien mɨnə e mə jakor əmiə naksauris; mərɨg yakamrai nəgkiarien mɨnə e mə jaksɨg əmiə, meinai kɨmiə kafak kwajikovə yame mɨnə yakorkeikei pɨk əmiə. 15 Kapəmiə nəmhajoun rɨpsaah yamə mɨne kashajoun əmiə kɨn Kristo. Kɨni rɨpimə kapəmiə tatə karɨn mɨnə ten taosen kɨsasitu irəmiə ye nhatətəyen kapəmiə ye Kristo, mərɨg kapəmiə tatə atuatuk kɨrikianə əmə, in e yo, meinai yɨmnhajoun swatuk kape nɨmraghien rerɨn kɨmi əmiə nɨpɨg yɨmauə rəmhen kɨn aposol kɨrik kape Yesu Kristo mɨni-ərhav-pre nəvsaoyen huvə tuk əmiə.[g] 16 Ror pən, yakamaiyoh skai əmiə mə taksəri-pən kafak norien mɨnə.[h] 17 Ye norien e, yakamher-pre kɨn Timoti e yame yakorkeikei pɨk in rəmhen kɨn kafak kwajikovə atuatuk. In ramhatətə tɨm tɨm ye Yesu Yermaru. In tukrhajoun mɨn əmiə kɨn norien yame yo yɨmnəri-pən ye nɨmraghien vi yame rɨmasɨ-pən tuk Yesu Kristo. Norien a yame yakamhajoun narmamə kɨn ye nɨməhuak mɨnə fam, apa ikɨn mɨnə fam.[i]

18 Kɨmiə mɨnə tɨksɨn nakasausit, mhamə ta mə to yakpəh nɨrerɨg-preyen tuk əmiə mətapɨg kɨn norien has kapəmiə. 19 Mərɨg pəh nien mə

---

[e] **4:11** 2 Kor 11:23-27 [f] **4:12** Mat 5:44; 2 Tes 3:8 [g] **4:15** Gal 4:19 [h] **4:16** Fil 3:17
[i] **4:17** Wok 19:22

tuktu, yakaməkeikei murə min məm əmiə, tukmə Yermaru rorkeikei. Mə jakərig-ru nəgkiar-ausit-ien yame kamhani, mə jakəm-ru mə kamhavəh əfrakis nəsaninien uə nikam. 20 Meinai narmamə yame Kughen ramarmaru irəriə, pəh nien mə iriə narmamə kape nəgkiarien əmə; mərig iriə kamhavəh nəsaninien kape Kughen ye nimraghien kapəriə.[j] 21 ?Kini naksorkeikei naha? ?Mə jakurə məm əmiə yakuh əmiə? ?Uə jakurə məm əmiə masitu irəmiə ye norien huvə, meinai yakorkeikei əmiə?

Tukmə yeməhuak kirik ramapir apnapəg pin tuk nipiraovin, tukaməkeikei kher yerhav kin

5 1 Kimnəvsao kin kimi yo kimə yermamə kirik yerkimiə rimnəkrəh kin piraovin kirik, mamor ye norien hah kirik yame rapita norien kape narmamə yame khapəh nisəhuakien. In e rimnəkrəh kin pian vi kape kafan tatə.[k] 2 !Mərig kimiə naksausit mhamə niməhuak kapəmiə in rhuvə rapita! Rhuvə pik mə taksərig raha tuk təvhagə has yame yermamə a ramor, misher ye rhav kin ye niməhuak kapəmiə. 3 Nar apnapig yakpəh nəmirien kitawə-m kimiə, mərig nətərigien kapətawə kirikianə əmə, rəmhen kin yame yakamarə kitawə-m kimiə. Kini yaknəkir ta yermamə a tuk norien has yame in rimnor.[l] 4 Nipig takhauə kirikianə ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə, nərigien kafak mine kapəmiə kirikianə əmə. Nipig a in a, nəsaninien kape Yesu Yermaru tukraməmir irəmiə, 5 kini nipig a in a takseighan-pən kin kwən a ye kwermi Setan mə tukroriah nipran, kini rarar ye nərigien kafan, pəh Yesu Yermaru tukrivəh miragh in nipig In tukruə min ye Nipig Kwasig.[m]

6-7 Naksausit mhamə ta mə nakwəsəusik-əusik ye nhatətəyen kapəmiə, mərig nakseighan kin kwən a ruvrə naksəhuak kwis. Nar e ripəh nəmhenien. Yis rəkəskəh əmə ramher flaoa piəpiə raməsiis. Ye norien kirikianə əmə min, yermamə yame ramor təvhagə has tukroriah niməhuak piəpiə. Ye nipig kape Pasova kimawə nəmə Isrel yaksarakikin bred yame yis raməmir iran, masor lafet kin bred yame yis rikək iran. Ye norien kirikianə əmə min, taksher yerhav kin yor təvhagə has minə ye kuwhen kapəmiə, mə təvhagə has tukrirkək ye kuwhen kapəmiə. Taksor məknenkin pəh misatuatuk ye nimri Kughen, mərig yakirkun mə naksatuatuk meinai Kristo rimamhə rəmhen kin sakrefaes kape nivəh-miraghien ətawə, rəmhen kin sipsip yame nəmə Isrel kimnhauh ye nipig kape Pasova.[n] [o] 8 Pəh kasor lafet misagien iran ye nipig m-fam meinai Kughen rimirisin ətawə, rəmhen kin yame nəmə Isrel kasor lafet misagien meinai Kughen rimikir ərhav əriə apa Ijip apa kupan. Mərig ye nipig a in a kimnasor lafet kin bred yame yis rikək iran. Ye norien

---

[j] **4:20** 1 Kor 2:4 [k] **5:1** Lev 18:7-8; Dut 22:30 [l] **5:3** Kol 2:5 [m] **5:5** 1 Tim 1:20
[n] **5:6** Gal 5:9 [o] **5:7** Aes 53:7; 1 Pita 1:19

kirikianə əmə min, pəh narmamə yamə mine kasor təvhagə has uə kasor ramahas-pən tuk narmamə, pəh tukhatərhav ye kwhen kapətawə. Kini pəh narmamə ye kwhen kapətawə, pəh iriə in əmə in əmə tukasor norien huvə misəfrakis.[p]

9 Yakwərai ta nəkwəkwə kirik kimi əmiə mimə takhapəh nisor-kwisien nar kimiə narmamə yamə mine kasapir apnapig tuk nipiraovin. 10 Pa rimə yakamni-əhu əmiə mə takhapəh nisor-kwisien nar kimiə narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien, nar apnapig mə norien kapəriə rahas rəmhen kin yame kasapir apnapig, masəptig kin nar, misəkrəh, maseikuə, masəhuak kimi nanmi nar. Narmamə khapsaah kisor məkneikin, tukmə nipig kitawə kisarə hanə ye tokrei tanə, to khapəh nisaptayen ye yor təvhagə has minə a. 11 Mərig niprai nəkwəkwə yame yimirai kimi əmiə mimə takhapəh nisəriwək-kwis-ien kimiə yermamə yame ramni mə in yeməhuak kirik, mərig raməkrəh kin piraovin, uə raməptig kin nar, uə raməhuak kimi nanmi nar, uə ramni hah narmamə, uə ramapis kin ninimien ye nipig m-fam, uə rameikuə tuk nəkrəhyen. Takhapəh nisor-kwisien nar kimiə miriə, kini mhapəh nisəvigin-kwisien kimiə miriə.[q] 12 Pəh nien mə in kafak wok mə jakvəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien. Mərig in wok kapəmiə mə takhavəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak yamə mine kasor təvhagə has minə e. 13 Kughen tukrəm əmhen narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien, mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Sher yerhav kin yor təvhagə has minə ye kwhen kapəmiə."

(Dut 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7)

Nəməhuak minə to khapəh nisərip-ərhavyen əriə minə ye kot tuk notgohyen kapəriə

6 1 Tukmə nipig yermamə kiraru ye kwhen kapəmiə kawhek əriu minə, ror naurisien mə tukravəh nərigien kapəriu miravən ye kot, ikin narmamə yame khapəh nisəhuakien tuksəm əmhen timəht kape narmamə ikin. Mərig pəh niməhuak in tukraməkeikei məm əmhen nərigien kapəriu. 2 !Nakharkun mə tuk Nipig Kwasig, kimiə nəməhuak minə taksəm əmhen nimraghien kape narmamə yame khapəh nisəhuakien! Kini tukmə taksəm əmhen narmamə kape tokrei tanə, ?rhawor e rikimiə raməsik mə nakhapəh nisəmhenien tuk nisəm-əmhenien kapəmiə mus mus minə?[r] 3 !Nakharkun mə ye Nipig Kwasig taksəm əmhen norien kape agelo minə! Kini narimnar ye nimraghien kape tokrei tanə e, iriə rimar əmə tuk nəm-əmhenien. 4 Kini ror məkneikin mə tukmə nakasotgoh tuk nətərigien minə tiksin, ?rhawor e nakamhavən ye kot mə narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien tuksəm

---

[p] **5:8** Dut 16:3 [q] **5:11** 2 Tes 3:6; Taet 3:10 [r] **6:2** Rev 20:4

timəht kapəmiə? Nəməhuak minə khapəh nhasiai-pikien namehuə
kape kot meinai khapəh nisəmhenien tuk nəm-əmhenien nərigien kape
nəməhuak minə. 5 Yakamni məkneikin mə taksərig misauris tukun. ?Mə
rhawor? ?Yermamə kirik yerkimiə rirkək tuk nərəhu-huvəyen timəht
kape nəməhuak minə, uə nikam? 6 Mərig nakhapəh nisorien məkneikin.
Kimiə nəməhuak minə nakamhavən ye kot mə narmamə yamə mine
khapəh nisəhuakien tuksəm əmhen notgohyen kapəmiə minə.
7 Kimiə nakhavən ye kot mə tukəm əmhen kapəmiə tigoh. Nar e in e
ramhajoun-pən mə nimisəviəkiə ye swatuk kape Kughen ye nimraghien
kapəmiə. ?Rhawor? Tukmə kwən kirik ramor-ahas-pre kimik, rhuvə mə
takəru-kin əmə. Tukmə rameikuə iram mə tukrəkrəh, rhuvə mə takərukin
məpəh. 8 Mərig nakhapəh nisorien məkneikin. Kimiə nəməhuak pawk
minə, nakaseikuə irəmiə minə tuk nəkrəhyen, masor-ahas-pən tuk əmiə
minə.
9 ?Nakharkun uə nikam mə yor təvhagə has minə to khapəh nhavənien
apa ikin Kughen ramarmaru ikin, yame rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi
kafan kwajikovə minə? Takhapəh nhaniyen nəfrakisien ye neikuəyen. In
e nəfrakisien mə narmamə yamə mine kasapir apnapig, mine yamə mine
kasəhuak kimi nanmi nar minə, mine yamə mine kasəkrəh kin piraovin,
mine narman yamə mine kamhakir atuk əriə minə, 10 mine yəkrəh minə,
mine narmamə yamə mine kasəptig kin nar, mine yame mine kisapis
kin ninimien, mine yamə mine kamhani hah nhag yermamə, mine yamə
mine kaseikuə tuk nəkrəhyen kimi narmamə to khapəh nhavənien apa
ye rao ye neai, yame rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi kafan kwajikovə
minə.[s] 11 Kini kimiə minə tiksin nimisor məknakin apa kupan. Mərig
Nanmin kape Kughen kapətawə rimnəspir əmiə, mətu-karin əmiə
mə kafan minə, mə kimiə taksatuatuk ye nimrin meinai nakamhani
nəfrakisien ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[t]

Norien kape nəkrəhyen kin piraovin in təvhagə has

12 Narmamə tiksin kamhani məkneikin mhamə, "Narimnar fam,
rhuvə mə tukor."[u] Mərig yo yakamni mə pəh nien mə narimnar fam
kisasitu irətawə. Mərig narmamə tiksin kamhani mhamə, "Narimnar
fam rhuvə mə tukor." Mərig to yakpəh neighanien kin mə narimnar
minə en tuksarmaru ye nimraghien kafak.[v] 13 Narmamə tiksin kamhani
nuhpikinien ye norien kape nikirien nipiraovin mhamə, "Nəviginien in

---

[s] **6:9-10** Gal 5:19-21; Efes 5:5; Rev 22:15 [t] **6:11** Taet 3:3-7 [u] **6:12** Nəmhajoun eikuə minə tiksin a Korin kimnhani mhamə niprai jir kape tokrei tanə əmə, Kughen ripəh nəm-pənien nahasien ye niprai jir, kini rhuvə əmə mə tukasor naha nhagin yame niprairiə rorkeikei mə tukror, rəmhen kin piraovin uə ninimien. Mərig Pol ramni mə Kughen ramehuə yerkitawə mine ye nipraitawə. [v] **6:12** 1 Kor 10:23

rhuvə tuk tip jir, kini tip jir rorkeikei nəviginien.” Mərig sərig-ru, tuk Nipig Kwasig, Kughen tukror infamien irəriu. Kini pəh nien mə Kughen ravəhsi-pə nipraitawə mə tukamhakir apis-apis ətawə minə. Mərig Kughen Yermaru rimivəhsi-pə nipraitawə mə tukhasiai In kin, kini pəh Kughen Yermaru In tukrarmaru irətawə tukun.[w] **14** Ye kafan nəsaninien, Kughen rimivəh miragh Yesu Yermaru ye nimhəyen kafan; kini In tukrivəh miragh min ətawə.[x]

15 ?Kini nakharkun uə nikam mə nipraitawə kape Kristo pisin əmə? ?Kini nakhamə ta mə rhuvə mə jakrəh niprak yame in kirikianə iriu Yesu Kristo, kini mivən mor kirikianə kin kimi piraovin kape swatuk? !Nikam! To yakpəh norien məkneikin tuk nipig kirik.[y] **16** ?Kini nakharkun uə nikam mə yermamə yame ramvən iriu piraovin kape swatuk, iriu kirauə kirikianə əmə ye nipran? Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Iriu tukrauə niprairiu kirikianə əmə.” *(Jen 2:24)* **17** Mərig yermamə yame ramofugin-pən ye Yesu Yermaru, rimauə kirikianə iriu min ye nanmin.[z]

18 Taksap ta mhavən isok tuk norien kape nivən-apnapigien tuk yermamə. Norien has pisin minə tiksin yame yermamə ramor, khapəh nisoriahyen nipran. Mərig tukmə yermamə ramor təvhagə has ye piraovin ramoriah nipran. **19** ?Nakharkun uə nikam mə nipraimiə in nimə kirik kape Kughen yame Nanmin kape Kughen ramarə ikin; kini Kughen rimivəhsi-pre Nanmin kimi əmiə, mamarə irəmiə? Kini pəh nien mə kimiə kapəmiə atuk e kimiə **20** meinai Kughen rivəh ta nimrimiə ye nərokien yame nimrin rhaktə. Ror məkneikin, hasiai Kughen ye norien minə kape nipraimiə.[a]

Norien kape narkurəkien

7 **1** Taktakun ai, jakhorpin nəgkiarien kapəmiə yame nimisher-pə kin kimi yo ye nəkwəkwə. Nəfrakis, tukmə yerman kirik rimə tukrəpəh əgkəp əmə nikirien piraovin, rhuvə əmə. **2** Mərig narmamə khapsaah mine nipiraovin kamhavən apnapig tuk əriə minə; ror məkneikin mə rhuvə əmə mə yermamə tukraməkeikei mivəh atuk kafan piraovin, kini piraovin tukrivəh atuk min kafan yerman. **3** Yerman tukraməkeikei mamapir-pən tuk kafan piroavin tukmə piraovin rorkeikei, kini piraovin tukraməkeikei mamapir-pən tuk kafan yerman tukmə yerman rorkeikei. **4** Pəh nien mə piraovin ramarmaru atuk ye nipran; mərig kafan yerman in tukrarmaru iran. Norien kirikianə rəmhen əmə ye yerman. In rapəh narmaru-atukien ye nipran, mərig kafan piraovin ramarmaru iran. **5** Ripəh nəmhenien mə yerman uə piraovin tukrigin tuk nipran, tukmə kirik rorkeikei. Mərig tukmə iriu kwis kweighan kin mirəmə tukrəpəh tuk nəhuakien, rhuvə

---

[w] **6:13** 1 Tes 4:3-5 [x] **6:14** Rom 8:11; 1 Kor 15:20; 2 Kor 4:14 [y] **6:15** Efes 5:30
[z] **6:17** Jon 17:21-23; Rom 8:9-11 [a] **6:20** 1 Kor 7:23; 1 Pita 1:18-19

əmə. Kwasiɡ ikin, tukawəkeikei mirauə kirikianə, tamə Setan rivəhsi-pən
vəhsi-pən kimi əriu. Yakamni məkneikin meinai kimiə fam nakhapəh
nhaskaiyen. 6 Nəɡkiarien e ripəh norien mə takasəkeikei masor mared;
məriɡ yakaməhitə əmə ye swatuk tuk norien kape mared. 7 Məriɡ ye
nəriɡien kafak yakorkeikei mə narmamə tukhapəh nisorien mared
rəmhen kin yo. Məriɡ Kughen rimivəhsi-pə swatuk pisin pisin kimi ətawə
kirikianə kirikianə, mor tiksin mə tukasor mared, tiksin tuksəriwək əmə.
8 Kini yakamni-pre tuk narmamə yamə mine kipəh nisorien mared
mine nipiraovin yame kimhə tan kin əriə, rhuvə mə tuksəriwək əmə
rəmhen kin yo. 9 Məriɡ tukmə kaseinein nisarmaruyen ye niprairiə, rhuvə
mə tukasəkeikei misarkurək pəh rikiriə tukripəh nəsik-pikien piraovin uə
yerman.[b]
10 Kimiə yamə mine nakwəsarkurək, yakamni-pre nəɡkiarien e tuk
əmiə. Məriɡ pəh nien mə kafak nəɡkiarien, məriɡ kape Yesu Yermaru.
Ramni mimə, "Piraovin tukripəh nəpəhyen kafan yerman." *(Mat 5:32)*
11 Məriɡ tukmə rəpəh in, pəh tukripəh nəri-pən-minien yerman pisin
kirik; uə, tukmə rhawor, pəh tukrireriɡ-pən min tuk kafan yerman. Kini
pəh yerman tukripəh nəpəhyen kafan piraovin.
12 Kimiə yamə mine kapəmiə narman uə nipiraovin khapəh
nisəhuakien, in e kafak nəɡkiarien, məriɡ pəh nien mə nəɡkiarien kape
Yesu Yermaru. Yakorkeikei mimə tukmə kimiə kirik, kafan piraovin ripəh
nəhuakien, məriɡ rorkeikei mə iriu tukwarə, yerman tukripəh nəpəhyen.
13 Kini tukmə kimiə kirik, kafan yerman ripəh nəhuakien, məriɡ rorkeikei
mə iriu tukwarə, piraovin tukripəh nəpəhyen. 14 Tukror məknakin
meinai nipiɡ piraovin kirik raməhuak, kini Kughen ramərəhu karin min
kafan yerman mə kape Kughen. Kini nipiɡ yerman kirik raməhuak, kini
Kughen ramərəhu karin min kafan piraovin mə kape Kughen. To ripipəh
norien məkneikin, to kapəmiə kwajikovə minə, iriə kape tokrei tanə əmə.
Ror məkneikin mə Kughen ramərəhu karin iriə mə kafan minə, meinai
rinərəhu-karin ta tatə mine mamə.
15 Məriɡ tukmə yame ripəh nəhuakien rorkeikei mə tukrəpəh kafan
piraovin uə yerman yame raməhuak, seighaan əmə kin mə tukrəpəh.
Yermamə yame raməhuak, yerman uə piraovin, Kughen ripəh nərkis-
ofuɡinien əriə ye narkurəkien a. Kughen rimnokrən kin ətawə mə tuksarə
mar ye nəmərinuyen.[c] 16 !Piraovin! Tukmə ror nimraghien atuatuk kafam
tukror swatuk Kughen tukrivəh miragh kafam yerman. !Kini yerman!
Tukmə ror nimraghien atuatuk kafam tukror swatuk Kughen tukrivəh
miragh kafam piraovin.[d]
17 Məriɡ in əmə e nipiɡ Kughen rimnokrən kin əmiə, nimnasarə ye
narəyen pisin pisin yamə mine Kughen Yermaru rimnərəhu, kini rhuvə

---

[b] **7:9** 1 Tim 5:14 [c] **7:15** Rom 14:19 [d] **7:16** 1 Pita 3:1

mə takasarə əmə məknenkin. In e kafak nəgkiarien yakamərəhu kimi
niməhuak minə fam. 18 Tukmə yermamə kirik, kimnəsig-pən ta in nipig
Kughen rimnokrən kin in, pəh in tukripəh nerkwaigien tukun. Kini
tukmə yermamə kirik, kipəh nəsigpənien in nipig Kughen rimnokrən
kin in, pəh tukripəh nətayen mə kavəh nao kimin. 19 In nar apnapig əmə
tukmə kimivəh nao kimi yermamə kirik uə kipəh nivəhyen nao kimin.
Nar keikei kapətawə yame tuksəri-pən nəgkiarien kape Kughen.[e] 20 Mərig
nipig Kughen rimnokrən kin əmiə, nimnasarə ye narəyen pisin pisin
yamə mine Kughen Yermaru rimnərəhu, kini rhuvə mə takasarə əmə
məknenkin. 21 ?Nipig Kughen rimnokrən kin ik, ik slef əmə kirik uə?
Rikim tukripəh nəsik-pikien; mərig tukmə nakirkun nəri-pənien swatuk
yame kamrisin slef minə iran, əri-pən. 22 Ror məkneikin meinai yermamə
yame in slef əmə nipig Kughen Yermaru rimnokrən kin in, in ruauə
yermamə yame Kughen rimirisin ta in. Kini yermamə yame pəh nien
mə slef nipig Kughen Yermaru rimnokrən kin in, in ruauə slef kape Yesu
Kristo.[f] 23 Kughen rivəh ta nimrimiə ye nərokien yame nimrin rhaktə.[g]
Takhapəh min nisətayen mə takhauə slef kape yermamə min kirik min.
24 Piak minə mine nowinik minə. Nipig Kughen rimnokrən kin əmiə,
nimnisarə ye narəyen pisin pisin minə, kini rhuvə mə nakasarə əmə
məknenkin kimiə Kughen.

25 In e nəgkiarien kirik kapəmiə narmamə wi yamə mine khapəh
hanə nisorien mared. Yakpəh nivəh-atuatukien natuakəmien kirik tuk
Yesu Yermaru, mərig yakamni əmə ye nətərigien kafak. Mərig kimiə
nakwənharkun mə yakaməkir norien minə ye norien yame ratuatuk,
meinai Yesu Yermaru rikin rehuə tuk yo mamasitu irak. 26 Ye kafak
nərigien yakorkeikei mə takasarə əmə məknenkin mamhavən, meinai
nipig əutən minə kwənhauə. 27 ?Rhawor? ?Naknarkurək ta? Takpəh
narha-kinien swatuk tuk nəpəhyen kafam yermamə. ?Rhawor? ?Nakpəh
norien mared? Takpəh narkutien tuk nikirien kafam kirik piraovin.
28 Mərig tukmə nakvən markurək, pa rimə nakaməsik natuakəmien
kirik. Kini tukmə piraovin wi kirik ramvən markurək, pa rimə raməsik
natuakəmien kirik. Mərig narmamə yamə mine kwəsarkurək tukasarə ye
nipig əutən ripsaah ye kapəriə narəyen. Kini yakorkeikei mə jakni-əhu
əmiə mə takhapəh nisarkurəkien tamə naksarə ye nipig əutən minə a.

29 Piak minə mine nowinik minə, in e niprai nəgkiarien kafak.
Nimraghien kapətawə ye tokrei tanə e ruəkwakwə. Ror məkneikin mə
yermamə yame rinarkurək ta tukraməkeikei maməmnhawk tuk norien
wok kape Yesu Yermaru rəmhen kin yame yermamə yame ripəh hanə
narkurəkien rirkun nəmnhawkien tuk norien wok kape Yesu Yermaru.
30 Kini tukmə yermamə kirik rikin rəpou, rhuvə mə tukror əmə wok

---

[e] **7:19** Rom 2:25; Gal 5:6; 6:15 [f] **7:22** Flm 16; 1 Pita 2:16 [g] **7:23** 1 Kor 6:20

kape Kughen rəmhen kɨn yame rɨkin rɨpəh nəpouyen. Kɨni tukmə yermamə kɨrik rɨkin ragien, rhuvə mə tukror wok kape Kughen rəmhen kɨn yame rɨkin tukrəukəh tukun. Kɨni tukmə yermamə kɨrik raməvrə, rɨkin tukrɨpəh nɨvənien tuk narɨmnar yame ravəh, mamor əmə wok kape Kughen. 31 Kɨni tukmə yermamə yame ramor bisnes ye tokrei tanə, tukraməkeikei mɨrkun mə kafan bisnes in nar apnapɨg əmə, meinai ye tokrei tanə e mɨne nɨhuvəyen kafan tɨkrɨpirkək.[h]

32 Yakorkeikei mə rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨk-pɨkien nar kɨrik kape tokrei tanə e. Ror pən, tukmə kwən kɨrik rɨpəh narkurəkien, rɨkin raməsɨk pɨk wok kape Yermaru mə tukrhawor-pən iran mɨne mor rɨki Yermaru ragien tuk wok yame in ramor. 33 Mərɨg yermamə yame rɨmnarkurək, rɨkin raməsɨk pɨk əmə narɨmnar kape tokrei tanə mə tukrhawor pən iran mɨne mor piraovɨn kafan rɨkin ragien, 34 kɨni kafan nərɨgien ramvən tuk nar kɨraru: kafan piraovɨn mɨne wok kape Yesu Yermaru. Kɨni piraovɨn yame rɨpəh narkurəkien, uə piraovɨn wi, rɨkin raməsɨk pɨk wok kape Yermaru, mə tukrhawor pən iran mɨne kɨn nɨpran mɨne nərɨgien kafan rɨpəh nəmkəmɨkien ye nɨmrɨ Kughen, mə in yermamə kape Kughen. Mərɨg piraovɨn yame rɨmnarkurək ta, in ramətərɨg pɨk tuk narɨmnar kape tokrei tanə mə tukrhawor mor kafan yerman rɨkin ragien.

35 Yakamni-pre nəgkiarien mɨnə e tuk nɨvəhsi-haktəyen nərɨgien kapəmiə. Mərɨg pa rɨmə yakamni-əhu əmiə. Mərɨg yakorkeikei mə taksəri-pən swatuk kape nɨmraghien yame ratuatuk, kɨni rɨkimiə tukraməsɨk pɨk wok kape Yesu Yermaru.

36 Mərɨg tukmə kɨrpen yerman kɨrik mɨne piraovɨn wi kɨrik tuk narkurəkien, kɨni yerman rɨmə tukrɨwhin pi pom piraovɨn, mərɨg taktakun ai rɨkin raməsɨk mə tukrɨpəh nɨwhin-mɨnien narkurəkien, meinai pian a rɨnaməpiəwharu, kɨni taktakun ai kwən a rɨkin rəsɨk mə rhuvə pəh karkurək-rə kapəriu. Rəmhen, kɨrarkun narkurəkien kapəriu, pa rɨmə kawəsɨk natuakəmien kɨrik. 37 Kɨni tukmə kɨraru mɨn kaworkeikei mə tukwarkurək, mərɨg yerman rɨkin rɨmnəsɨk ta mə tukrəpəh narkurəkien, kɨni kɨpəh hanə nɨrpenien əriu mə tukwarkurək, kɨni kwən a ramarmaru ye nɨpran, kɨni rɨkin raməsɨk mə tukrɨpəh nɨkɨrien pian a, in mɨn a ramor norien atuatuk. 38 Ror məkneikɨn mə yermamə yame ramarkurək iriu pian wi, in ramor nar atuatuk; kɨni mərɨg yerman kɨrik rɨmə tukrəpəh əgkəp-əmə nɨkɨrien piraovɨn, in ramor nar huvə rapita.

39 Piraovɨn tukraməkeikei marə iriu kafan yerman ye nɨpɨg mɨfam; mərɨg tukmə kafan yerman rɨmhə, in rɨrkun narkurək-pənien ye yerman pɨsɨn mɨn kɨrik yame in rorkeikei. Mərɨg nar kɨrikianə əmə, in tukraməkeikei markurək-pən ye kwən kɨrik yame raməhuak kɨmi Yesu

---

[h] **7:31** 1 Jon 2:17

Yermaru.[i] 40 Mərig ye kafak nətərigien, tukmə piraovin yame kimhə
tan kin ripəh narkurək-minien, nar a rhuvə rapita yame kimini kimə in
tukrarkurək. Kini rikik raməsik mə Nanmin kape Kughen raməmir irak
mivəhsi-pə nəgkiarien e kimi yo mə jakni.

Nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi nar minə
(Rom 14:1-23; 1 Kor 10:14-33)

8 1 Kini taktakun ai jakəgkiar ye nəviginien yame kamor sakrefaes
kin kimi nanmi nar. Kitawə kharkun mhamə, "Kitawə m-fam
kamhavəh nirkunien." "Nirkunien" in nar kirik yame ramor narmamə
kasausit tukun, mərig in e norien kape norkeikeiyen yame ravəhsi-haktə
nimraghien kape narmamə.[j] 2 Tukmə yermamə kirik rikin raməsik
mə rirkun pik nar, mərig in ripəh hanə nirkunien nar kirik yame in
tukripirkun.[k] 3 Mərig yermamə yame rorkeikei Kughen, Kughen rirkun in.
4 ?Kini rhawor ye nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi nar
minə? Kitawə kharkun mə nanmi nar in nar apnapig əmə kirik ye tokrei
tanə; kini kughen kwəskwəh minə kharkək; mərig Kughen kirikianə
əmə.[l] 5 Kamni kimə, "kughen kwəskwəh minə" mine "yermaru kwəskwəh
minə" khapsaah eikin e. In e neikuəyen əmə. Mərig nəfrakisien narmamə
tiksin kasəhuak kimi əriə. Mərig nar apnapig kughen kwəskwəh minə
aikin, apa ye rao ye neai uə in e ye tokrei tanə, 6 mərig tuk ətawə, Kughen
kirikianə əmə, in e Tatə Kughen. Narimnar m-fam ramsi-pən iran. Kini
In ravəhsi-pə nimraghien kimi ətawə mə kitawə tuksor nəkwan. Kini
Yermaru kirikianə əmə, in e Yesu Kristo. Kini Kughen rimnor swatuk
kimin mə tukror narimnar fam ye neai mine ye tokrei tanə. Kini Kristo
rimnor swatuk kimi ətawə mə kitawə tukhamragh.[m]
7 Mərig pəh nien mə narmamə m-fam kharkun nəgkiarien e. In apa
kupan, kimiə tiksin nimnasəhuak kimi nanmi nar minə ye nipig m-fam.
Kini taktakun ai, nipig nakasən nusai nar yame kimnor sakrefaes kin
kimi nanmi nar, rikimiə raməsik mə nakhasiai əfrakis kughen kwəskwəh
minə a. Nhatətəyen kapəmiə ripəh niskaiyen, kini nipig nakasən nusai
nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar, nakamhagin mhata mə
nakasor təvhagə has. 8 Mərig nəviginien to ripəh norien ətawə khauə
ipakə tuk Kughen. Tukmə khapəh nisənien nusai nar a, uə kisən nusan,
nətərigien kape Kughen tuk ətawə rəmhen əmə.
9 Rhuvə əmə. Nakharkun nisəri-pənien naha swatuk yame naksorkeikei
mə taksəri-pən. Mərig takhapəh nisorien nar kirik mə in tukror mə
yeməhuak kirik yame nhatətəyen kafan ripəh niskaiyen tukrəm kini
rətərig pik tukun kini mimir ye nhatətəyen kafan.[n] 10 Yakamni məkneikin

---

[i] **7:39** Rom 7:2-3 [j] **8:1** Wok 15:29 [k] **8:2** Gal 6:3 [l] **8:4** Dut 4:39; 6:4; Gal 4:8
[m] **8:6** Efes 4:5,6 [n] **8:9** Rom 14:13-15; Gal 5:13

meinai tukmə kɨmiə yamə mɨne nakwənhavəh ta nɨrkunien e nakhavən
ye nəkwai nimə kaməhuak kɨmi nanmɨ nar ikɨn mɨnə a mə taksən nusai
nar, kɨni yermamə kɨrik yame nhatətəyen kafan rɨpəh nɨskaiyen raməm,
?rɨkin tukrhaw-əsɨk? Tamə naksən nusai nar, mhavi-pən kafan nətərɨgien,
kɨni in mɨn ramvən imə mən nusai nar yame kɨmnor sakrefaes kɨn kɨmi
nanmɨ nar; kɨni kafan nərɨgien ror kɨraru tukun. 11 Ror məkneikɨn mə
kɨmiə yamə mɨne nakwənharkun ta mə kughen kwəskwəh rɨrkək, naksor
piaumiə yame Kristo rɨmamhə tukun, yame rɨkin rɨpəh nɨskaiyen, rəpəh
kafan nhatətəyen ye Kristo.[o] 12 Nɨpɨg naksor norien has e ye kɨmiə kɨrik,
kɨni masoriah rɨkin yame rɨpəh nɨskaiyen, masor mɨn norien has ye
Yesu Kristo. 13 Ror məkneikɨn mə tukmə nar kɨrik yame yakamən ramor
piak ramɨmɨr ye kafan nhatətəyen, kɨni rhuvə mə jakpəh-nən-mɨnien
nəvɨgɨnien a, mə in tukrɨpəh mɨn nɨmɨrien ye kafan nhatətəyen.[p]

Pol ramni mə ratuatuk mə narmamə tukhasiai in mhavəhsi-pən nərok kɨmin rəmhen kɨn aposol

9 1 ?Rɨkimiə raməsɨk mɨmə yakɨrkun norien naha nhagɨn yame
yakorkeikei, uə nɨkam? !Ǝwəh, yakɨrkun! ?Yo aposol kɨrik uə nɨkam?
!Ǝwəh, yo en! ?Yɨmnəm Yesu Yermaru kapətawə kɨn nɨmrɨk uə nɨkam?
!Ǝwəh, yɨmnəm! ?Kɨmiə e kwənkwai wok kafak yame yɨmnor ye nhag
Yesu Yermaru, uə nɨkam? !Ǝwəh![q] 2 Tukmə ror narmamə tɨksɨn kamhani
mhamə pəh nien mə yo aposol. Mərɨg nəfrakɨsien mə kɨmiə to nakhapəh
nhaniyen məknakɨn, meinai nɨmraghien kapəmiə ye Yesu Yermaru
ramhajoun-pən mə yo aposol kɨrik.[r]

3 Yakamhorpɨn nəgkiarien kape narmamə tɨksɨn yamə mɨne kamhani
mhamə pəh nien mə yo aposol kɨrik. 4 ?Ratuatuk mə kɨmawə aposol
mɨnə yaksaiyoh əmiə kɨn nəvɨgɨnien mɨne nar yame tuknɨm, uə? Ǝwəh,
ratuatuk əmə.[s] 5 Aposol mɨnə tɨksɨn, mɨne naorahi Yesu Yermaru mɨnə,
mɨne Pita, kapəriə nɨpiraovɨn yamə mɨne kasəhuak kɨmnamhakwasɨg
kɨn əriə mhatərhav masəriwək nɨpɨg kɨmnasor wok kape Yesu Yermaru.
?Kɨni ratuatuk mə kɨmawə jaksor mɨn məknakɨn, uə nɨkam? 6 ?Uə rɨkimiə
raməsɨk mə yo mɨne Banabas, kɨmru pɨsɨn əmə jakawəkeikei mawor wok
atuk tuk mane tuk nəvɨgɨnien nəmru mɨne napɨrien mɨne nəriwəkien?

7 Sərɨg-ru. ?Nakharkun mə to mobael kɨrik ror wok kɨni rɨkin rɨpəh
norkeikeiyen mə tukərok in tukun uə? Nɨkam, rorkeikei mə tukərok
in. ?Uə nakharkun mə to yermamə kɨrik rəsim, kɨni mɨpəh nɨvəhyen
kwənkwan mən uə? ?Uə nakharkun mə to yermamə kɨrik raməvɨgɨn nar
mɨragh, to rɨpəh nənien kɨrik uə?[t]

---

[o] **8:11** Rom 14:15,20 [p] **8:13** Rom 14:21 [q] **9:1** Wok 22:17-18; 26:16; 1 Kor 15:8-9
[r] **9:2** 2 Kor 3:2-3 [s] **9:4** Luk 10:8 [t] **9:7** Nəgkiarien kape Gris ramni, "?Nakharkun mə to yermamə kɨrik ramarha tuk sipsip, to rɨpəh nɨnɨmien melek kape sipsip?"

8 ?Rikimiə raməsik mə ta mə narimnar yamə mine yakamni ramsi-pən
əmə ye nərigien kape narmamə uə? !Nikam! Kini loa ramni min əmə nar
kirikianə yame yakamni. 9 Kimirai ye loa kape Moses kimə,
"Nipig hos kirik ramor wok kirik kafam, kini tukmə rorkeikei mə
tukrəvigin, takpəh nini-əhuyen."[u] *(Dut 25:4).*
?Rhawor? ?Riki Kughen raməsik əmə hos, 10 uə raməsik min ətawə?
Ǝwəh, kimivəhsi-pə loa e tuk kapətawə nihuvəyen, meinai narmamə
yamə mine kasəkupən mamhahu nar ye nəsimien, mine yamə mine
khakwasig mamhavəh, iriə m-fam nərigien kapəriə kirikianə əmə mə
tuksən nəviginien ye nəsimien a.[v] 11 Ye wok minə kapəmru irəmiə,
rəmhen kin mə yakəwəsim kirik, mə kimiə taksəvigin ikin; in e mə kimiə
takhavəh Nanmin kape Kughen. ?Kini rhawor? ?Riskai tuk əmiə mə
taksarpin nasituyen mhavəhsi-pə mane rəmhen tuk nəviginien nəmru
uə?[w] 12 Narmamə pisin minə kharkun nisaiyohyen əmiə kin nəviginien;
kini ratuatuk əmə, meinai iriə kasor wok kape Kughen. ?Kini rhawor
irəmru Banabas? Naiyohyen kapəmru in ratuatuk əgkap.
Nar apnapig yakrarkun niwəkeikeiyen kimi əmiə tuk nərokien kape
wok kapəmru, mərig kimru yakrapəh niwaiyohyen. Kimru rikimru ragien
əmə mə jakrəpəh nirərəhyen nərokien, nar apnapig mə narəyen kapəmru
rəutən, tamə yakravəh nərok, narmamə khani hah əmru tuk wok
kapəmru, misətapig kin nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo yame yakarəni-
ərhav.[x] 13 ?Nakharkun uə nikam mə narmamə yamə mine kasor wok
ye Nimə Ehuə kape Kughen, kamhavəh nəriə aikin nəviginien rəmhen
kin nərokien kapəriə? Kini narmamə yamə mine kasor wok ye tebol,
ikin kamor sakrefaes ikin, kamhavəh nəriə aikin nəviginien rəmhen kin
nərokien kapəriə.[y] 14 Ye swatuk kirikianə əmə min, Yesu Yermaru rimni
mə narmamə yamə mine kamhani-ərhav nəvsaoyen huvə, tukaməkeikei
kivəhsi-pən nərokien kapəriə meinai kamhani-ərhav nəvsaoyen huvə.[z]
15 Mərig yakrapəh niwaiyohyen əmiə kin narimnar yame ratuatuk mə to
yakwaiyoh kin. Mərig pəh nien mə yakamrai nəkwəkwə e mamaiyoh kin
nərokien. Rikik ramagien əmə mimə yakamni-ərhav nəvsaoyen huvə kape
Kughen, kini kipəh nərokien yo iran. Ror pən, yakpəh norkeikei-əgkəpien
mimə kimiə taksərok yo iran. 16 Mərig pəh nien mə yakamausit mə yakamni-
ərhav nəvsaoyen huvə, meinai Kughen raməkeikei kimi yo mə jakni-ərhav.
!Kini nəmhəyen ehuə tukruə tuk yo tukmə yakpəh nəvsao-ərhavyen kin
nəgkiarien huvə![a] 17 Mərig tukmə yakamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen
meinai yakorkeikei mamor məkneikin, ratuatuk əmə mə jakvəh nərokien

---

[u] **9:9** Dut 25:4 ramni mə tukmə nar miragh kirik kamni kimə ox ramor wok kirik kafam, takpəh niniəhuyen in mə tukripəh nəviginien. Ǝm-ru min 1 Tim 5:18. [v] **9:10** 2 Tim 2:6 [w] **9:11** Rom 15:27 [x] **9:12** Wok 20:34; 2 Kor 11:9 [y] **9:13** Dut 18:1-3 [z] **9:14** Mat 10:10; Gal 6:6 [a] **9:16** Jer 20:9

iran. Mərig Kughen e in e rimirpen yo mə jakor wok e, kini ror məkneikin
mə jakaməkeikei mamor. 18 ?Kini naha nhagin e kafak nərokien? In əmə
e, mə nipig yakamni-ərhav nəvsaoyen huvə, yakamni-ərhav apnapig əmə,
mipəh nivəhyen nərokien iran. Kini ror məkneikin yakpəh naiyohyen kin nar
kirik, nar apnapig in ratuatuk mə to yakaiyoh kin.
19 Yermamə kirik ripəh narmaruyen irak, mərig yimivəhsi-əhu atuk yo mə
yo slef əmə kape narmamə mi-fam mə jakvi-pə narmamə khapsaah khauə
tuk Yesu Kristo. 20 Nipig yimnaməriwək kimawə nəmə Isrel, yimauə rəmhen
əmə kin nəmə Isrel, mə jakvi-pə əriə khauə tuk Kristo. Kini nar apnapig loa
ripəh narmaruyen irak, nipig yimnəsəriwək kimawə miriə narmamə yamə
mine kasəri-pən loa, yimauə məmhen kin əriə, mə jakvi-pə əriə khauə tuk
Kristo.[b] 21 Nipig yimnaməriwək kimawə narmamə yamə mine loa ripəh
narmaruyen irəriə, yimauə məmhen kin əriə. Yimnor məkneikin mə jakvi-pə
əriə khauə tuk Kristo. (Mərig yakpəh narakikinien loa kape Kughen. Nikam.
Loa kape Kristo ramarmaru irak.) 22 Nipig yimnaməriwək kimawə narmamə
kapəriə nhatətəyen ripəh niskai-pikien, yimauə məmhen kin əriə mə jakvi-
pə əriə pəh khauə tuk Kristo.[c] Yimauə məmhen kin narmamə mifam, mə ye
norien minə fam jakvi-pə tiksin khauə tuk Kristo.[d] 23 Yakamor məknakin mə
nəvsaoyen huvə tukrivən ikin minə fam mə yo min jakvəh nihuvəyen yamə
mine iriə kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien iran.
24 ?Nakharkun uə nikam mə, ye naiyuyen, narmamə m-fam tuksaiyu,
mərig kirikianə əmə tukrapita fam əriə? Kini rhuvə mimə kimiə taksaiyu ye
norien kape naiyuyen yame taksarkut pik mə taksor win. 25 Narmamə yamə
mine kisorkeikei mə tuksaiyu ye naiyuyen tukhawhai əriə minə ye naiyuyen,
mə tuksor win mhavəh nərokien kirik yame to ripəh nəmirien ror tu. Mərig
kitawə kisaiyu mə tuksor win mhavəh nar kirik yame tukraməmir kape
rerin.[e] 26 Ror pən yakpəh naiyu-apnapig-əməyen rəmhen kin yermamə yame
ramaiyu tuk nəvkirien ramaiyu; kini yakpəh narukien kin kwermik rəmhen
kin yermamə yame ramor boksing ramaruk kin kwermin maməsik nimago-
ago. 27 Nikam. Yakawhai niprak mimə tukror wok atuə kin kafak, mə nipig
yakwəni-ərhav ta nəvsaoyen huvə kimi narmamə khapsaah, iriə tukhauə
ye naiyuyen a, kini yo jakpəh nuəyen rəmhen kin yermamə kirik yame
rimnakapir loa kape naiyuyen, kini karakikin in ye naiyuyen.[f]

Pol ramni-ərhav norien kape nəmə Isrel kupan

10 1 Piak minə mine nowinik minə, yakorkeikei mə takharkun mə nipig
ripmawə minə kamnhaier Ijip, napuə rimuvrig əpis əriə m-fam; kini iriə

---

[b] **9:20** Wok 21:20-26 [c] **9:22** Narmamə mine e kapəriə nhatətəyen ripəh niskai-pikien, iriə e yamə mine khamə ta mə rahas tuk nənien nusai nar yame kivəhsi-pən ta kimi kughen eikuə minə. Kini nipig Pol rimnamarə iriə miriə, in min rimipəh nənien nusai nar a.
[d] **9:22** 2 Kor 11:29 [e] **9:25** Fil 3:14; 2 Tim 2:4-5; 4:7-8 [f] **9:27** Rom 8:13; 13:14

m-fam kimisəviəfugin ye tahik.[g] 2 Kini Kughen rimnor baptaes irəriə m-fam ye
tahik mine napuə a, mə tukhauə narmamə kape Moses minə. 3 Kini iriə m-fam
kimisən nəviginien kirikianə əmə yame rimasi-pən ye Nanmin kape Kughen.[h]
4 Kini mhanim nu kirikianə əmə yame rimasi-pən ye Nanmin kape Kughen,
meinai kimnhanim nu ye kapier kape Nanmin kape Kughen yame kimnasəriwək
iriə min, yame in e Yesu Kristo.[i] 5 Nar apnapig iriə kimisor məkneikin, mərig iriə
khapssah, Kughen rikin ripəh nagienien tuk əriə, kini kwənhamhə apa ikin pisin
pisin apa ye tipəvsik.[j]

6 Kini Kughen rimneighan kin narimnar minə e mə tukror kwirig kimi
ətawə e towei mine mə kitawə tukhapəh nhasigovinien norien has kape
kaha minə kupan, mhapəh nisərəhu-pənien nərigien kapətawə ye norien
has minə rəmhen kin yame kimnasor apa kupan.[k] 7 Takhapəh nisəhuakien
kimi nanmi nar rəmhen kin yame iriə tiksin kimnasəhuak kimi nanmi
nar kupan. Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

> "Narmamə kimisəkwətə mə tuksəvigin mamhanim, kini masərer mə
> tuksor danis e yame ravi-pən əriə ikin rahas ikin." *(Eks 32:6)*

8 Rahas mə kitawə tukhavən apis apis tuk ətawə minə rəmhen kin yame
kimnasor kupan kini iriə m-fam twenti tri taosen kimnhamhə ye nipig kirikianə
əmə.[l] 9 Rahas mə kitawə tuksor narimnar yame ravi-pə niemha kape Kughen
Yermaru rəmhen kin yame iriə tiksin kimisor kupan, kini snek rəs əriə khamhə.[m]
10 Rahas mə naksatmunmun ye Kughen rəmhen kin yame iriə kimnasor kupan,
kini agelo kape nimhəyen rhopni əriə.[n]

11 Narimnar minə a kimnhauə ye nimraghien kape kaha tu minə apa ye
tipəvsik, mamor kwirig kimi ətawə tukun. Kini kimirai-pən nəvsaoyen minə a ye
nəkwəkwə mə tukramsig ətawə e towei mine meinai Nipig Kwasig ruauə ipakə.
12 Kini tukmə rikimiə raməsik mimə nakasərer tim tim, takasərig əmiə, meinai
kimiə min nakharkun nimirien ye norien has minə e. 13 Nivəhsi-pən vəhsi-pənien
yame ramuə ye nimraghien kapəmiə, in rəmhen əmə kin yame kimnor fam
ye narmamə minə. Mərig nipig m-fam, Kughen ramor kafan nəgkiarien. Kini
In ripəh neighanien kin nivəhsi-pən vəhsi-pənien kirik tukruə ye nimraghien
kapəmiə yame in riskai rapita nəsaninien kapəmiə. Mərig nipig nivəhsi-pən vəhsi-
pənien ramuə ye nimraghien kapəmiə, Kughen tukror swatuk kirik mə takharkun
nisərer-timtimien, mə nar kirik tukripəh nivi-pənien əmiə ye nahasien.

Nanmi nar mine nəməhuak minə
(Rom 14:1-23; 1 Kor 8:1-13)

14 Ror məkneikin, yo minə tiksin, sap ta ye norien kape nəhuakien kimi
nanmi nar minə. 15 Kimiə nakharkun nar, kini misəkir atuk nəgkiarien

---

[g] **10:1** Eks 13:21-22; 14:22 [h] **10:3** Jon 6:31; Eks 16:4,35 [i] **10:4** Eks 17:6; Nam 20:11
[j] **10:5** Nam 14:29-30 [k] **10:6** Nam 11:4,34; 1 Kor 10:11 [l] **10:8** Nam 25:1-9
[m] **10:9** Eks 17:2 [n] **10:10** Nam 16:41-50; 17:5,10

kafak mə in rhuvə uə rahas. 16 Nakharkun mə nipig kitawə kasən
Nəviginien Rhakə, kamhani vi vi Kughen tuk ninimien, mamhanim,
rəmhen mə kitawə kwənhauə ye niprai Kristo misor kirikianə. Kini
nakharkun mə nipig kitawə kasən bred yame kaməkapir-pir kaməwhai,
kitawə kwənhauə kirikianə kitawə Kristo.[o] 17 Kitawə khapsaah, mərig
kisəmhen əmə kin mə nipraitawə kirikianə əmə, meinai bred kirikianə
əmə, kini kitawə m-fam kasən bred a.[p]

18 Nakharkun mə nipig narmamə kasən nusai nar yame pris rivəhsi-
pən ta kimi kughen kirik, rəmhen kin mə kasəhuak kwis iriə pris kimi
kughen a.[q]

19 ?Nakharkun niprai nəgkiarien kafak? ?Nakhamə ta mə yakamni mə
nusai nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar, nəsaninien aikin
kafan uə? Nikam, rikək. ?Mərig rhawor? ?Nakhamə ta mə yakamni mə
nanmi nar iriə kughen əfrakis minə uə? Nikam.[r] 20 Mərig yakamni mə
nipig narmamə kasor sakrefaes kimi nanmi nar, yarmhə en. Pa rimə
sakrefaes a ramvən kimi Kughen. Kini yakpəh norkeikeiyen mə taksor
kirikianə kimiə yarmhə.[s] 21 Takhapəh nhavənien misən bred mine waen
kape Nəviginien Rhakə, misarə mhavən min ye nimə kaməhuak kimi
nanmi nar ikin misən nar yame kamor sakrefaes kin mine waen kape
yarmhə minə.[t] 22 Naksor məkneikin masor Yesu Yermaru ramor jalus
tuk əmiə. ?Rikimiə raməsik mə ta mə nəsaninien kapəmiə rehuə rapita
Kughen uə?[u]

23 Narmamə tiksin kamhani mhamə, "Rhuvə mə jakor naha nhagin
yame niprak rorkeikei." Mərig yo yakamni mə pəh nien mə norien minə
fam kisasitu irətawə. Mərig narmamə tiksin kamhani mhamə, "Rhuvə
mə jakor naha nhagin yame niprak rorkeikei." Mərig yo yakamni mə pəh
nien mə narimnar fam ravəhsi-haktə nimraghien kapətawə.[v] 24 Ripəh
nihuvəyen mə kimiə kirik tukrərig pisin əmə in; mərig tukraməkeikei
mamərig in minə tiksin.[w] 25 Sən nusai naha nar miragh yame kavəh
nimrin ye maket, mərig takhapəh nisaiyohyen tukun mə kwəsor ta
sakrefaes kin kimi nanmi nar uə nikam, kini rikimiə tukripəh nətərig-
pikien tukun. 26 Norien e rhuvə əmə meinai Nəkwəkwə kape Kughen
ramni mə,

> "Tokrei tanə e, mine narimnar fam aikin, iriə kape Kughen
> Yermaru." *(Sam 24:1)*

27 Kini tukmə yermamə yame ripəh nəhuakien raiyoh ik mə takvən ye
nəkwai nimə kafan mawəvigin kwis, kini rikim tukragien mə takvən.
Ǝn naha nhagin yame ravəhsi-pre, mipəh naiyohyen tukun mə kimnor

---

[o] **10:16** Mat 26:26-28 [p] **10:17** Rom 12:5 [q] **10:18** Lev 7:6 [r] **10:19** 1 Kor 8:4
[s] **10:20** Dut 32:17; Rev 9:20 [t] **10:21** 2 Kor 6:15-16 [u] **10:22** Eks 20:5; 34:14; Dut 4:24; 32:21; Jos 24:14; Sam 78:58 [v] **10:23** 1 Kor 6:12 [w] **10:24** Rom 15:1-2

sakrefaes kin kimi nanmi nar uə nikam. Rikim tukripəh nətərig-pikien
tukun. 28 Mərig tukmə ramni-pre tuk ik mimə, “Kimnor sakrefaes ye
nusai nar miragh e kimi nanmi nar,” kini rhuvə mə takpəh nənien, tamə
raməm ik nakamən, rikin raməsik mə nakamor təvhagə has.[x] 29 Pəh nien
mə nar has tuk ik, mərig in nar has ye nətərigien əmə kafan. Narmamə
tiksin khamə, “?Mərig rhawor e nətərigien kape yermamə kirik raməkir
kafak norien yame yakorkeikei mə jakor, kini mamətapig kin yo mə
jakpəh norien nar kirik? 30 ?Tukmə yakamni vi vi Kughen tuk nəviginien,
kini mamən, rhawor e narmamə kamhani mhamə yakamor təvhagə has
ye nimri Kughen? !Yaknəhuak-pən ta ye nəviginien a!”[y] 31 Mərig yakamni
mə naha nhagin yame taksor, tukmə nakasəvigin, uə nakamhanim,
takasəkeikei misor əriə m-fam ye norien yame ravəhsi-haktə nhag
Kughen.[z] 32 Takhapəh nisorien mə yermamə kirik tukrimir ye kafan
nhatətəyen, nar apnapig mə in yemə Isrel, uə yemə Gris, uə yermamə
kirik ye niməhuak kape Kughen.[a] 33 Sor norien a rəmhen kin norien kafak
yame yakamarkut mə jakor riki narmamə m-fam rikiriə tukragien tukun
ye norien minə fam. Yakamor məkneikin meinai pəh nien mə yakamərig
pisin əmə yo, mərig yakamərig nukwhao mə Kughen tukrivəh miragh
əriə.[b]

11

1 Takhasigəvin yo rəmhen kin yame yo yakamsigovin Yesu
Kristo.[c]

Norien kape nəhuakien

2 Yakamni vi vi əmiə meinai nakhapəh nisəru-kinien yo ye narimnar
fam yame yimnor kini mamhajoun, kini nakharaptərəkin nhajounien
yamə mine yimnhajoun əmiə kin.
3 Mərig yakorkeikei mə kimiə m-fam takharkun mə kapən kapə
narmamə m-fam, Kristo, in ramarmaru irəriə; kini kapən kapə piraovin,
kafan yerman, in ramarmaru iran. Kini kapən kapə Kristo, in Kughen,
ramarmaru iran.[d] 4 Tukmə yerman kirik raməvəvhao nipig in raməhuak
uə nipig ramni-əhrav nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin, in
ramor auris Kristo. 5 Mərig piraovin ramor auris kafan yerman tukmə
ripəh nəvəvhaoyen ye nipig yame raməhuak uə nipig ravəhsi-ərhav
nəgkiarien yame Kughen ravəhsi-pən kimin. Norien a ror naurisien
rəmhen kin yame kimnəki kapən kapə ripiəpiə. 6 Rhuvə mə piraovin kirik
yame ripəh norkeikeiyen mə tukrəvəvhao məknakin, rhuvə mə tukəki
kapən kapə pəh narmamə tukhani mə in yerman, pəh in tukrauris tukun.
Tukmə norien a ror auris tukun, rhuvə mə tukrəvəvhao. 7 Rhuvə mə
narman tukhapəh nisəvəvhaoyen ye nipig kape nəhuakien meinai Kughen

---

[x] **10:28** 1 Kor 8:7 [y] **10:30** 1 Tim 4:4 [z] **10:31** Kol 3:17 [a] **10:32** Rom 14:13
[b] **10:33** 1 Kor 9:20-22 [c] **11:1** 1 Kor 4:16 [d] **11:3** Jen 3:16; Efes 5:23

rɨmnor yerman ravəh nanmɨn kafan, mə tukəm-pən nɨhuvəyen iran kape
Kughen; mərɨg tukəm-pən nɨhuvəyen kape yerman ye piraovɨn.[e] 8 Ror
məkneikɨn meinai in apa kupan, pəh nien mə Kughen rɨmɨvəh piraovɨn
mor yerman kɨn; mərɨg rɨmɨvəh yerman mor piraovɨn kɨn. 9 Kɨni pəh nien
mə Kughen rɨmnor yerman mə tukrasitu ye kafan piraovɨn, mərɨg rɨmnor
piraovɨn mə tukrasitu ye kafan yerman.[f] 10 Ror məknakɨn mə piraovɨn
tukraməkeikei məvəvhao ramor nɨmtətien mə in ramsiai kafan yerman
pəh agelo mɨnə tuksəm kharkun mə ramsiai əfrakɨs kafan yerman.
11 Mərɨg ye nɨmraghien kapətawə yamə mɨne kasofugɨn-pən ye Yesu
Yermaru, piraovɨn to rɨpəh narə-pɨsɨnien; kɨni yerman to rɨpəh narə-
pɨsɨnien, 12 meinai in apa kupan Kughen rɨmɨvəh yerman mor piroavɨn
kɨn. Mərɨg taktakun ai, narman mɨnə fam, nɨpiraovɨn kaseimək kɨn əriə.
Kɨni narɨmnar m-fam ramsɨ-pən tuk Kughen.
13 Taksəm əmhen mə ratuatuk mə ?piraovɨn yame raməhuak kɨmi
Kughen tukrvəvhao uə nɨkam? 14 Narmamə m-fam kharkun mə yerman
yame nɨmar nɨkwənen rapomh, tukror naurɨsien kɨmɨn, [tukamni kɨmə
in rəmhen kɨn piraovɨn]. 15 Mərɨg tukmə piraovɨn kɨrɨk nɨmar nɨkwənen
rapomh, rɨkɨn tukragien tukun, kɨni narmamə tuksəgnəgɨn in tukun,
meinai Kughen rɨmɨvəhsi-pən nɨmar nɨkwəne piraovɨn rəmhen mə kafan
kəvəvhao. 16 Mərɨg tukmə yermamə kɨrɨk rɨmə tukrəgkiar kɨmi yo tuk nar
a, kɨni yakamni məkneikɨn mɨmə norien pɨsɨn mɨn kɨrɨk ye yama rɨkək;
nɨməhuak pɨsɨn pɨsɨn mɨnə kasəri-pən swatuk kɨrɨkianə.

Norien kape Nəvɨgɨnien Rhakə

17 Ye nəgkiarien yamə mɨne jakni-pre tuk əmiə ai taktakun, to
yakpəh nɨni-vɨvɨ-yen əmiə, meinai nəkwətə-kwɨsien kapəmiə rɨpəh
nasituyen, mərɨg ramoriah əmə əmiə. 18 Nar kupan yame jakni in e
mə yɨmnərɨg nəvsaoyen kɨrɨk mə nɨpɨg nakasofugɨn əmiə mɨnə mə
taksəhuak, kɨni mɨsarə maseikus-eikus mɨn kapəmiə kwhen. Kɨni rɨkɨk
raməsɨk mə nəvsaoyen a yɨmnərɨg in nəfrakɨsien.[g] 19 Nakhamə ta mə
takasəkeikei masəwhai kwhen kapəmiə mə tukror əpu mə kɨmiə nɨ-
pa mɨne Kughen rɨkɨn tukragien tuk əriə. 20 Nɨpɨg nakasofugɨn əmiə
mɨnə, masən Nəvɨgɨnien Rhakə, nakhamə ta mə naksəri-pən əfrakɨs
norien kape nənien Nəvɨgɨnien kape Yesu Yermaru. Mərɨg taksəm-ru
norien e kapəmiə. Pəh nien mə naksəri-pən norien atuatuk kape nənien
Nəvɨgɨnien kape Yesu Yermaru, 21 meinai nɨpɨg nakasəvɨgɨn, kɨmiə
kɨrɨkianə kɨrɨkianə nakasəvɨgɨn, mhapəh nhawhinien əmiə mɨnə tɨksɨn.
Tɨksɨn kɨsəmkərəv, tɨksɨn kɨsapɨs kɨn waen. 22 Tukmə nakhamə taksəvɨgɨn
kɨrɨkianə kɨrɨkianə mamhanɨm, taksor əmə apa iməmiə yerkwanu mɨnə,
kwasɨg ikɨn nakpɨhavən ye nɨməhuak. Mərɨg norien kapəmiə rɨpəh

---

[e] **11:7** Jen 1:26-27 [f] **11:8-9** Jen 2:18-23 [g] **11:18** 1 Kor 1:10-12

nisiaiyen niməhuak kape Kughen; mamor auris yavən has minə. ?Kini jakni-pre naha nhagin tuk əmiə? ?Jakni vi vi əmiə tuk norien a uə? !Nikam, to yakpəh nini-vivi-yen əmiə tukun!

23 Meinai yaknhajoun ta əmiə nhajounien yame ramsi-pən tuk Yermaru. Yenpig a, kwasig ikin keighan-pən kin Yesu Yermaru ye kwermi tukmir minə, in rimivəh bred 24 mini vi vi Kughen tukun, kini mhapu, kini mimə, "In e niprak yame tukrakapir tuk əmiə. Taksor məknakin, mə rikimiə tukraməsik Yo." 25 Ye norien kirikianə əmə min, nipig kwəsəvigin ta, In rimivəh pənkin waen mini mimə, "Kap waen e in nitawik yame ramhajoun promes vi yame Kughen ramor kimi narmamə. Nipig takhanim rikimiə tukraməsik Yo."[h] 26 Tuk nar e, nipig tukmə nakasən bred a, uə nakhanim waen a, nakamhani-ərhav nimhəyen kape Yesu Yermaru miseriaji tukrirerig-pə min.[i]

27 Ror məkneikin, yermamə yame ramən bred uə ramnim waen ye kap kape Yesu Yermaru ye norien yame ripəh natuatukien, in ramor təvhagə has mamoriah niprai Yesu Yermaru mine nitawin.[j] 28 Mərig kwasig ikin nakasən bred mamhanim kap waen, takasəkeikei misəm əmhen ta kapəmiə nimraghien. 29 Meinai yermamə yame ramən bred mamnim kap waen, mərig rikin ripəh nəsik-huvəyen niprai Yesu Yermaru, nənien mine ninimien kafan ravi-pə atuk əmə narpinien kimin. 30 Ror məkneikin mə kimiə khapsaah nipraimiə raməpou kini nakhamhə, kini kimiə tiksin nakwənhamhə ta. 31 Mərig tukmə kitawə kirikianə kirikianə kisəm əmhen ta nimraghien kapətawə, kwasig ikin misən Nəviginien Rhakə, tamə Kughen tukravəhsi-pə narpinien kimi ətawə. 32 Nipig Yesu Yermaru tukraməko atuatuk ətawə, ramor məknekin mə nipig In tukrəkir narmamə ye tokrei tanə mor narpinien kimi əriə, kini kitawə tukhapəh nhavəhyen narpinien kitawə miriə.[k]

33 Ror məkneikin piak minə mine nowinik minə, nipig takhauə kirikianə mə taksən Nəviginien Rhakə, takaseito kin əmiə minə tiksin. 34 Tukmə yermamə kirik rəmkərəv, rhuvə mə tukrəvigin ta apa iman yerkwanu ai muə, tamə ruə ye nofuginien, mən pisin nəviginien kin narmamə tiksin, kini Kughen rivəhsi-pən narpinien kimin.

Kini nipig jakurə tuk əmiə, jakvəhsi-pre swatuk ye narimnar pisin minə tiksin yame nakasaiyoh-pə kin.

Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nirkunien pisin pisin
(Rom 12:4-8)

12 1 Piak minə mine nowinik minə, pəh yakəgkiar ye nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə kimi ətawə,

---

[h] **11:25** Eks 24:6-8; Hib 8:8-13 [i] **11:24-26** Mat 26:26-29; Mak 14:22-25; Luk 22:14-20
[j] **11:27** Hib 10:29 [k] **11:32** Hib 12:5-6

meinai yakorkeikei mə kimiə takasəkeikei mharkun. 2 Kimiə nakharkun
mə apa kupan, nipig nimnhapəh nisəhuakien kimi Kughen, kivi-pən
nətərigien kapəmiə kamkir-pən əmiə ye swatuk tuk nəhuakien kimi
nanmi nar yamə mine khapəh nisəgkiarien.[l] 3 Ror məkneikin, yakamni-
pre tuk əmiə mə tukmə yermamə ramni hah Yesu Kristo, pəh nien mə
Nanmin kape Kughen rivəhsi-pən nəgkiarien a kimin; kini Nanmin kape
Kughen əmə ramor yermamə rirkun niniyen mə Yesu in Yermaru.[m]
4 Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nirkunien pisin pisin minə kimi
ətawə; mərig Nanmin kirikianə əmə.[n] 5 Kitawə kasor wok pisin pisin
ripsaah, mərig Yermaru kirikianə əmə yame kasor wok kafan. 6 Kitawə
kasor wok ye norien pisin pisin ripsaah, mərig in Kughen kirikianə əmə
yame ramor wok ye nimraghien kape narmamə mifam mə iriə tuksor
wok minə fam a.
7 Kini Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nirkunien pisin pisin kimi
ətawə kirikianə kirikianə mə kitawə tuksasitu irətawə minə fam.
8 Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən nəgkiarien kape nirkunien kimi
yermamə kirik; kini Nanmin kirikianə əmə rivəhsi-pən nirkunien nar
kimi yermamə pisin kirik. 9 Kini Nanmin kirikianə əmə ravəhsi-pən
nhatətəyen kimi yermamə pisin kirik min. Kini Nanmin kirikianə əmə
ravəhsi-pən nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk nor-huvəyen
yermamə. 10 Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik
min tuk norien nimtətien minə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi
yermamə pisin kirik min tuk nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar
ai ripiamuə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin
kirik min tuk nəkirien nanmin pisin pisin minə. Kini mivəhsi-pən min
nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk niniyen nəgkiarien kape
tanə pisin pisin minə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə
pisin kirik min tuk nhopraiyen niprai nəgkiarien minə a. 11 Nirkunien
minə a, iriə m-fam kamhasi-pən əmə tuk Nanmin kirikianə əmə, kini
ravəhsi-pə kimi ətawə kirikianə kirikianə ye swatuk yame Kughen
rorkeikei.[o]

Nuhpikinien ye niprai yermamə

12 Narmamə kape Kristo kisəmhen əmə kin niprai yermamə, yame
in kirikianə əmə, mərig nor-norin minə ripsaah. Kini nar apnapig mə
nor-norin pisin pisin minə, kamharpin-pən ye nipran kirikianə əmə.[p]
13 Ye norien kirikianə əmə min, kitawə tiksin, kwənərəus kape Isrel;
tiksin nəmə Gris; tiksin slef; tiksin pəh nien mə slef; mərig Nanmin
kape Kughen kirikianə əmə rimnor baptaes irətawə fam mimə tukhauə

---

[l] **12:2** Hab 2:18-19 [m] **12:3** 1 Jon 4:2-3 [n] **12:4** Rom 12:6 [o] **12:11** 1 Kor 7:7
[p] **12:12** 1 Kor 10:17

kirikianə əmə ye Kristo. Kini kitawə kamhavəh[q] Nanmin kape Kughen
yame in kirikianə əmə.[r]
14 Sətərig-ru. Niprai jir, pəh nien mə norin kirikianə; mərig nor-norin
ripsaah. 15 Nar apnapig nihun ramni mimə, "Mərig in ai pəh nien mə yo
kwermin, pəh nien mə yo nori niprai yermamə kirik," mərig nəgkiarien
kafan ripəh norien nihun mə pəh nien mə in nor niprai yermamə. 16 Nar
apnapig nimətirgin ramni mimə, "Mərig in ai pəh nien mə yo nimrin,
pəh nien mə yo nori niprai yermamə kirik," mərig nəgkiarien kafan ripəh
norien nimətirgin mə pəh nien mə in nor niprai yermamə. 17 ?Tukmə
niprai jir, nimrin in-əmə-in-əmə, kini tukrhawor pən iran mine mamərig
nar? ?Kini tukmə niprai jir nimətirgin in-əmə-in-əmə, tukrhawor pən
iran mine mamərig nəmiəv nar? 18 Mərig nikam. Kughen rimnərəhu nor-
nor yermamə yame In rorkeikei mə tukhaswin aikin. 19 ?Tukmə iriə fam
norin kirikianə əmə, kini nipran raməker-pən pukaa? 20 Mərig nəfrakisien
mə nor-norin ripsaah, mərig nipran kirikianə əmə.
21 Nimri jir to ripəh nini-pənien tuk kwermi jir mimə, "Yo yakəpəh
ik, yo yaknəmhen ta." Kini kapən kapə to ripəh nini-pənien tuk nihun
mir mimə, "Ah. Yakəpəh əmiru. Yo yaknəmhen ta." 22 To ripəh norien
məknakin. Nor-nori nipraitawə yamə mine rikitawə raməsik mə iriə
kasəpəu, mərig to khapəh nisəpəhyen. 23 Nor-nortawə yame ror naurisien,
tukhagin huvə tukun. Kini nor-nortawə yame ripəh nəmhenien mə
narmamə tuksəm, kitawə tuksarkaoh-pən kimin. 24 Mərig nor-nortawə
yame ripəh norien naurisien, kitawə khapəh nisarkaoh-pənien kimin.
Mərig Kughen ramofugin narmamə ye niməhuak kapətawə mamor huvə
pən kimi əriə yamə mine kitawə kasəm-əhu əriə, rəmhen kin yame In
ravəhsi-pən nisiaiyen kimi nor-norin yame kitawə khapəh nhasiaiyen.
25 Kini ye norien a, nor-nor nipraitawə to khapəh niseikus-eikusien
əriə minə; mərig pəh tuksəm huvə fam əriə minə. 26 Tukmə nor-nori
tiksin kasərig nəmhəyen, kini nor-nori minə fam tuksərig nəmhəyen.
Kini tukmə kaməgnəgin norin kirikianə, kini nor-nori minə fam rikiriə
ramagien.
27 Niprai nəgkiarien e rimə kimiə niprai Kristo, kini kimiə m-fam
kirikianə kirikianə, kimiə nor-norin minə.[s] 28 Kini ye niməhuak, Kughen
rimnəkupan mirpen narmamə tiksin mə iriə aposol minə; kini kwasig
ikin, mirpen tiksin mə iriə profet minə, kini kwasig ikin, mirpen
nəmhajoun minə. Kini mirpen tiksin mə tuksor nimtətien minə, tiksin
tuksor huvə narmamə, kini tiksin tuksasitu ye narmamə, kini tiksin
kharkun nisasituyen ye niniyen kape niməhuak, kini tiksin hamhani
nəgkiarien kape tanə pisin pisin.[t] 29 ?Nakhamə ta mə narmamə mfam iriə

---

[q] **12:13** Gris ramni nuhpikinien mimə, "Kitawə kamhanim Nanmin kirikianə əmə."
[r] **12:13** Gal 3:28 [s] **12:27** Rom 12:5 [t] **12:28** Efes 4:11-12

aposol minə? ?Uə narmamə m-fam iriə profet minə? ?Uə narmamə m-fam
iriə nəmhajoun minə? ?Uə narmamə m-fam kasor nimtətien minə? 30 ?Uə
narmamə m-fam kasor huvə narmamə? ?Uə narmamə m-fam kamhani
nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə? ?Uə narmamə m-fam kharkun
niprai nəgkiarien pisin pisin minə a? Nikam, ripəh norien məknakin.

Norkeikeiyen
(Rom 12:9-21)

31 Mərig rhuvə mə taksərəhu-pən tim tim nətərigien kapəmiə tuk
nhavəhyen nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape Kughen
ravəhsi-pə, yame iriə khahuvə rapita.[u] Kini taktakun ai, jakni-pre swatuk
hanə yame in rhuvə pik.

13 1 Tukmə yakəgkiar ye nəgkiarien kape narmamə ikin pisin pisin
minə uə ye nəgkiarien kape agelo minə, mərig norkeikeiyen
rikək yerkik, mərig yakaməgkiar pik əmə rəmhen kin yermamə kirik
yame ramuh nəpag nai mamor tərigaru, uə ramuh apnapig bel. 2 Tukmə
yakvəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar, kwasig ikin nar a ripiuə, mərig
norkeikeiyen rikək yerkik, yo nar apnapig əmə. Kini tukmə yakirkun nar
erkwaig minə fam mine nirkunien minə fam, mərig norkeikeiyen rikək
yerkik, yo nar apnapig əmə. Kini tukmə kafak nhatətəyen in riskai mə
jakor tukwas kirik rəta mamvən, mərig norkeikeiyen rikək yerkik, yo nar
apnapig əmə.[v] 3 Tukmə yakpik-pən fam kafak narimnar kimi yavən hah
minə, uə yakeighan-pən kin tikmir minə kafak mə tuksarko-pən kin yo
nap, mərig norkeikeiyen rikək yerkik, to yakpəh norien win ye nar kirik.
4 Norkeikeiyen ramor yermamə kafan nətərigien raməpomh; kini mor
in ramor huvə pən kimi narmamə; mipəh norien jalus kimi narmamə,
mipəh nivəhsi-haktə-atukien in, mipəh nausitien, 5 mipəh nor-pənien
narmamə, mipəh nərig-atukien in, kini niemha ripəh nhai-pikien, kini
ripəh niraptərəkin-tim-timien rikin tuk norien has yame kamor kimin.
6 Kini norkeikeiyen ramor yermamə rikin ripəh nagienien tuk norien has
minə, mərig rikin ramagien əmə tuk norien huvə minə kape nəfrakisien.[w]
7 Norien kape norkeikeiyen ramətapig kin yermamə mə kafan nərigien
tukripəh nəpouyen; mamor in ramhatətə tim tim ye Kughen, mərəhu-pən
tim tim kafan nərigien kimi Kughen. Nar apnapig tukmə nəmhəyen ehuə
kirik ruə, mərig norien kape norkeikeiyen ramətapig kin in mə tukripəh
nimirien.[x]
8 Norien kape norkeikeiyen to ripəh norien infamien. Mərig nirkunien
kape nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar a ripiuə, nirkunien nar a
tukamhavən, tuk nipig kirik tikripirkək. Mine nirkunien kape nəgkiarien
ye nəgkiarien pisin pisin, tukamhavən, tuk nipig kirik tukpiharkək.

---

[u] **12:31** 1 Kor 14:1 [v] **13:2** Mat 17:20 [w] **13:6** Rom 12:9 [x] **13:7** 1 Pita 4:8

Kini nirkunien tikripirkək. 9 Ror məkneikin meinai nirkunien kapətawə
rikəskəh əmə; kini nəgkiarien yame Kughen ravəhsi-pə, kitawə kamhani-
ərhav əmə nipərin. 10 Mərig nipig Yesu Kristo tukruə min mor atuatuk
narimnar m-fam, kini nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape
Kughen ravəhsi-pə taktakun tukripirkək. 11 Nipig yimnarkəskəh, kini
yimnəgkiar rəmhen kin kwajikovə, kini nirkunien kafak rəmhen kin
pikwarien kirik. Mərig nipig yimauə mehuə, yimnəru-kin norien kape
kwajikovə. 12 Taktakun ai, kitawə kasəm əmə nipərin rəmhen kin
yermamə kirik yame ramarhanim ye glas yame rəmkimik. Mərig tuk
Nipig Kwasig, kitawə tuksəm huvə Kughen. Taktakun ai, yakirkun
nipərin əmə; mərig ye nipig a, jakirkun huvə narimnar fam, rəmhen kin
yame Kughen rirkun huvə yo ai taktakun mine.
13 Kini taktakun ai, norien misir e kisisər karhəmir: norien kape
nhatətəyen, norien kape nərəhu-pən-timtim-ien nətərigien ye Kughen,
mine norien kape norkeikeiyen. Mərig yame rhuvə pik əgkap, in ai norien
kape norkeikeiyen.[y]

Nirkunien kape nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai ripitərhav-pə; mine nirkunien kape niniyen nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə

14 1 Taksarkut pik mimə norkeikeiyen tukrarmaru ye nimraghien
kapəmiə, kini misarkut pik mə takhavəh nirkunien yamə mine
Nanmin kape Kughen ravəhsi-pre, kini misarkut pik rapita mə takharkun
nhani-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai ripitərhav-pə.[z] 2 Yakamni
məkneikin meinai tukmə kimiə kirik yame raməgkiar ye nəgkiarien
kape tanə pisin pisin minə, pəh nien mə raməgkiar kimi narmamə, mərig
raməgkiar kimi Kughen. Nəfrakisien, yermamə kirik rikək yame rirkun
nəgkiarien yame ramni, mərig in ramni-ərhav nəgkiarien erkwaig yame
Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən kimin. 3 Mərig narmamə m-fam yamə
mine kamhani-ərhav nar kwasig ikin nar ai ripiamtərhav-pə, kamhani-pən
tuk nivəhsi-haktəyen nimraghien kape narmamə, mine tuk nivəhsi-
haktəyen nətərigien kapəriə, mine tuk nasituyen irəriə. 4 Yermamə yame
raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, ravəhsi-haktə əmə
nimraghien kafan; mərig yermamə yame ramni-ərhav nar kwasig ikin nar
ai ripiamuə, in ravəhsi-haktə nimraghien kape niməhuak. 5 Yakorkeikei mə
kimiə m-fam taksəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, mərig
rhuvə pik mə takhavəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar kwasig ikin nar
ai ripiuə. Yermamə yame ravəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar kwasig
ikin nar ai ripiuə, in ramasitu pik ye niməhuak rapita yermamə yame
raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, meriaji in rhoprai
niprai nəgkiarien mə tukrivəhsi-haktə nimraghien kape niməhuak.

---

[y] **13:13** 1 Tes 1:3 [z] **14:1** 1 Kor 12:31; 14:39

6 Piak minə mine nowinik minə. ?Tukmə yakaurə tuk əmiə maməgkiar
kimi əmiə ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin, mipəh nhopraiyen niprai
nəgkiarien, kini tukrhawor masitu irəmiə? Mərig jakaməkeikei mini-
ərhav nar kirik yame Kughen rimnor əpu kimi yo pəh nakharkun.
Kini jakaməkeikei maməvhag kimi əmiə, mivəhsi-pre nirkunien kimi
əmiə, mamni-ərhav nar kirik yame tukripiuə. 7 In rəmhen əmə kin
tərhenao yame kamher, uə gita yame kamuh. Narimnar minə a khapəh
nhamraghien, yermamə əmə ramor əriə kamərig rikiriə. Kini tukmə
kher oror tərhenao, tukeinein nanmi nipei yame tərhenao raməni. 8 Kini
tukmə kamher oror naiyuk ye nipig kape narowaginien, narmamə
tukhapəh nisor-apnəpənəyen tukun. 9 Mərig rəmhen əmə kin əmiə.
?Tukmə naksəgkiar ye nəgkiarien yame narmamə kaseinein, tukshawor
mharkun niprai nəgkiarien yame nakamhani? Kimiə naksəgkiar əmə
kimi nimago-ago; narmamə khapəh nhavəhyen nipran. 10 Nəfrakisien
mə nəgkiarien minə ripsaah ye tokrei tanə, kini iriə kirikianə kirikianə
niprai nəgkiarien aikin kapəriə. 11 Kini tukmə yakpəh nirkunien niprai
nəgkiarien yame yermamə kirik ramni-pə tuk yo, yo yakapsipis tukun,
kini in yepsipis tuk yo. 12 Rəmhen əmə kin əmiə. Kimiə naksorkeikei
mə Nanmin kape Kughen tukrivəhsi-pre nirkunien pisin pisin minə,
taksarkut pik mə takhavəh nirkunien yamə mine khavəhsi-haktə
nimraghien kape niməhuak.
13 Tuk nar ai, tukmə kimiə kirik raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə
pisin kirik, tukraməkeikei məhuak min mə Kughen tukrivəhsi-pən niprai
nəgkiarien e pəh rhoprai-pən kimi niməhuak. 14 Tukmə yakaməhuak
ye nəgkiarien kape tanə pisin kirik, rikik raməhuak mərig nətərigien
kafak ramərer apnapig əmə. 15 ?Kini jakhawor? Jakəhuak yerkik, mərig
jakəhuak min ye nətərigien kafak. Kini jakəni nipei yerkik, mərig
jakəni min nipei ye nətərigien kafak. 16 ?Tukmə nakhani vi vi Kughen
yerkim ye nəgkiarien kape tanə pisin, yermamə yame reinein nəgkiarien
a tukrhawor pən iran mine mameighan kin nəhuakien kafam? To
ripəh neighanien kin, meinai in reinein nəgkiarien yame nakamni.
17 Tukmə ror nakamni vi vi Kughen, mərig nəgkiarien kafam ripəh
nivəhsi-haktəyen nimraghien kape yermamə yame reinein nəgkiarien e
nakamni.
18 Yakamni vi vi Kughen mə yakaməgkiar ye nəgkiarien kape tanə
pisin pisin minə rapita əmiə m-fam. 19 Mərig ye nəkwai niməhuak,
tukmə yakamhajoun narmamə ye nəgkiarien kwatiksin əmə yame
narmamə kharkun nipran, in rhuvə pik rapita yame to yakni nəgkiarien
ripsaah pik ye nəgkiarien yame iriə kaseinein.
20 Piak mine nowinik minə. Takhapəh nisorien nərigien kapəmiə
minə rəmhen kin kwajikovə. Ye norien kirikianə əmə e taksəmhen kin
kwajikovə əmtəmtə yamə mine kiseinein norien təvhagə has. Mərig ye

nərigien kapəmiə rhuvə mə rikimiə tukrimruə.[a] 21 Meinai kimini ye loa
kape Moses kimə,
"Kughen Yermaru ramni məkneikin mə,
'Jakor mə narmamə yamə mine kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə
pisin minə tukhani-ərhav nəgkiarien kafak tuk narmamə.
Kini iriə tuksərig nəgkiarien kape yepsipis minə,
mərig nar apnapig mə iriə tuksərig pawk nar vi kirik, mərig iriə
to khapəh nisətərigien kin Yo.' " *(Aes 28:11)*
22 Ror məkneikin mə nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, in
nimtətien kirik yame tukrasitu ye narmamə yamə mine khapəh
nisəhuakien, pəh nien mə nimtətien kirik yame tukrasitu ye nəməhuak
minə. Mərig nipig yermamə ramni nar kwasig ikin nar ai ripiamuə,
nəgkiarien e kape nəməhuak, pəh nien mə kape narmamə yamə mine
khapəh nisəhuakien. 23 ?Ror məknakin tukmə niməhuak piəpiə ramhum,
kini narmamə m-fam kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə,
kini iriə yamə mine khapəh nharkunien, uə narmamə yamə mine khapəh
nisəhuakien khauə imə, iriə tuksəm kini khamə ta mə kimiə nakaseno-
eno.[b] 24 Mərig tukmə yermamə kirik yame ripəh nəhuakien, uə yermamə
yame rameinein nəhuakien ramuə imə nipig narmamə kamhani-ərhav
nar kwasig ikin ripiamuə, kini nəgkiarien kapəmiə tukrirap rikin, kini in
tukrirkun mə in yor təvhagə has, kini nəgkiarien minə a tukrəkir kafan
norien,[c] 25 kini kafan təvhagə hah yame ramerkwaig tukruə ye nikakien.
Tuk nar e, in tukrimir mənim-pən nimrin ye nimoptanə maməhuak kimi
Kughen, mamni-ərhav mimə, "Nanmin kape Kughen raməmir əfrakis
irəmiə."

Pol raməvhag kimi əriə tuk nipig kape nəhuakien

26 Piak minə mine nowinik minə. Pəh yakni niprai kafak nəgkiarien.
Nipig kimiə m-fam naksəkwətə kirikianə ye nofuginien tuk nəhuakien,
kimiə m-fam kirikianə kirikianə kapəmiə aikin wok yame takasor. Tiksin
kasəni nipei, kini tiksin kashajoun, kini tiksin kasor əpu nəgkiarien tiksin
yame ramerkwaig, tiksin kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin
minə, kini tiksin kashoprai niprai nəgkiarien mine. Takasəkeikei misor
narimnar minə e tuk nərip-timtimien niməhuak.[d] 27 Tukmə narmamə
tiksin kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin, kiraru uə kisisər əmə
tukrhəgkiar, kirik tukrini kafan, kini kwasig ikin, kirik rini min kafan,
kini yermamə kirik tukraməkeikei mhoprai niprai nəgkiarien minə a.
28 Mərig tukmə yermamə rikək tuk nhopraiyen niprai nəgkiarien yame
kirhini, pəh kirhəgkiar pisin əmə kimi Kughen, mirhipəh nini-ərhavyen
ye niməhuak.

---

[a] **14:20** Efes 4:14 [b] **14:23** Wok 2:13 [c] **14:24** Jon 16:8 [d] **14:26** 1 Kor 12:8-10

29 Rhuvə mə profet kiraru uə kisisər əmə tukrhəgkiar, kini narmamə
tiksin tuksəkir huvə kapərisir nəgkiarien.[e] 30 Kini tukmə yermamə kirik
rərer maməgkiar, məkneikin Kughen ror əpu nəgkiarien kirik yame
rimnamerkwaig kupan ruə tuk yermamə kirik yame ramkwətə, rhuvə
mə yermamə yame ramərer maməgkiar tukrəkwətə mapnapig, pəh
yame Kughen rivəhsi-pən nəgkiarien kimin pəh in rərer məgkiar. 31 Ror
məknakin mə kimiə yamə mine nakamhani-ərhav nəgkiarien yame
Kughen ravəhsi-pre, kirik tukrəkupən məgkiar; ai, kirik min, ai kwasig
ikin, kirik min, mə takharkun nishajounien narmamə m-fam, mhavəhsi-
haktə nətərigien kapəriə. 32 Narmamə yamə mine kamhavəh nirkunien
tuk nini-ərhavyen nar, kwasig ikin nar ai ripiuə, kharkun nipig atuatuk
kape nəgkiarien mine nipig atuatuk kape nipimien, 33 meinai pəh nien mə
Kughen rorkeikei nuvrig-uvrigien, mərig in rorkeikei nəmərinuyen. Ror
pən, ye niməhuak minə fam kape narmamə kape Kughen, 34 ye nipig kape
nəhuakien, nipiraovin tukhapəh nisəgkiarien, meinai ripəh natuatukien
mə tuksəgkiar. Mərig tukasəkeikei masətərig kin nəmasur kape niməhuak,
rəmhen kin yame loa ramni.[f] 35 Tukmə kisorkeikei mə tukharkun nar
kirik, tukharerig-pən apa yerkwanu, kini misaiyoh kapəriə narman minə
kin. Meinai ror naurisien mə piraovin tukrəgkiar ye nəkwai niməhuak.
36 ?Rhawor? Kimiə tiksin nakhamə ta mə Kughen rimivəhsi-pre
nəgkiarien mə kapəmiə pisin əmə. Nakhamə ta mə kimiə pisin əmə
nakharkun nəkirien norien minə. 37 Mərig tukmə kimiə kirik rikin
raməsik mə Kughen ravəhsi-pən nəgkiarien kirik kimin, uə Nanmin
Kape Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimin, kini in tukraməkeikei
mini nəfrakisien ye nəgkiarien yame yakamrai kimi əmiə mimə nəkwai
Yermaru nəfrakis a. 38 Tukmə yermamə kirik ramərpəh nəgkiarien minə e
yakamni, pəh narmamə tuksəpəh nəgkiarien yame in ramni.
39 Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə, rhuvə mə taksarkut
tuk nini-ərhavyen nəgkiarien yame Kughen ravəhsi-pre, kini takhapəh
nisətapigien kin narmamə yamə mine kasəgkiar ye nəgkiarien kape
tanə pisin pisin. 40 Mərig ye narimnar fam yame naksor ye nipig kape
nəhuakien, takasor tukramatuatuk ye nipig kape nəhuakien.

Pol ramni-ərhav mə Kristo rimimragh min ye nimhəyen kafan

15 1 Piak minə mine nowinik minə. Yakorkeikei mə jakni-ərhav min
nəvsaoyen huvə kimi əmiə yame yakwəni-pre ta tuk əmiə, kini
nimnhavəh yerkimiə, kini misərer timtim iran. 2 Tukmə nakharaptərəkin
timtim nəvsaoyen huvə yame yimini-pre tuk əmiə, Kughen tukrivəh
miragh əmiə iran. Mərig tukmə naksəpəh, mishatətə ye nəgkiarien pisin,
kini nhatətəyen kapəmiə in tukror nar apnapig əmə kin.

---

[e] **14:29** 1 Tes 5:21 [f] **14:34** 1 Kor 11:3; 1 Tim 2:12

3 Narɨmnar yame yo yɨmnərɨg, in rhuvə pɨk, kɨni yakwəni-pre ta tuk
əmiə mə Kristo rɨmamhə tuk nɨvəhsi-tayen narpɨnien kape təvhagə has
kapətawə rəri-pən nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rɨmɨni
kupan kwasɨg ikɨn rɨpiuə.[g] 4 Kɨmnerwaig kɨn In, kɨni rɨvəh nɨpɨg kɨsisər,
ruɨmragh mɨn ye nɨmhəyen kafan, rəri-pən nəgkiarien yame Nəkwəkwə
kape Kughen rɨmɨni kupan kwasɨg ikɨn rɨpiuə.[h] 5 Kɨni rɨmnəkupan
mɨtərhav-pən tuk Pita, kwasɨg ikɨn, mɨpɨtərhav-pən tuk kafan narmamə
twelef.[i] 6 Kwasɨg ikɨn, mɨpɨtərhav-pən mɨn tuk nəməhuak mɨnə rapita
faef hundred ye nɨpɨg kɨrikianə əmə. Kɨni tɨksɨn kamhamragh hanə
mɨseriaji-pə ai taktakun, kɨni tɨksɨn kwənhamhə ta. 7 Kɨni kwasɨg ikɨn
mɨpɨtərhav-pən tuk Jemes, kɨni ai mɨpɨtərhav-pən tuk aposol mɨnə fam.[j]
8 Rɨmnəkupan mɨtərhav-pən tuk narmamə mɨnə a, kwasɨg ikɨn yo.
Rɨtərhav-pə tuk yo nar apnapɨg yo yakəmhen kɨn kwajikovə kɨrik yame
rɨpəh narhayen ye nɨpɨg atuatuk kafan.[k] 9 Yakamni məkenikɨn meinai yo
ye tanə əgkəp; aposol mɨnə tɨksɨn kɨsapita yo. Kɨni yakpəh nəmhenien
mə narmamə tuksokrən kɨn yo mə yo aposol kɨrik, meinai in apa
kupan, yɨmnor nahasien kɨmi nɨməhuak mɨnə kape Kughen.[l] 10 Mərɨg
ye nɨhuvəyen yame Kughen rɨmnautə-pə kɨn kɨmi yo, yakwauə mɨnor
məkneikɨn ai towei. Kɨni nɨhuvəyen a rɨpəh nuə-apnapɨgien, mərɨg
ramuə mamor kwənkwan. Nəfrakɨsien yɨmnor wok rapita fam aposol
mɨnə, mərɨg pəh nien mə ye nəsanɨnien kafak, mərɨg ye nɨhuvəyen yame
Kughen rɨmnautə-pə kɨn kɨmi Yo.[m] 11 Nar apnapɨg mə yo uə iriə kamhani-
ərhav-pre Nəvsaoyen Huvə tuk əmiə, mərɨg nəgkiarien in e yame
yakamhani-ərhav pre tuk əmiə, nɨmnhani nəfrakɨsien iran.

Narmamə mɨnə fam yamə mɨne kwənhamhə ta tukhamragh mɨn

12 ?Mərɨg tukmə kamhani-ərhav mə Kristo rɨmɨmragh mɨn ye nɨmhəyen
kafan, kɨni rhawor e kɨmiə tɨksɨn nakamhani mhamə narmamə yamə
mɨne kwənhamhə to khapəh nhamragh-mɨnien? 13 Mərɨg rɨpi mə
narmamə yamə mɨne kwənhamhə ta to khapəh nhamragh-mɨnien, to
Kristo rɨpɨpəh nɨmragh-mɨnien ye nɨmhəyen kafan. 14 Kɨni to Kristo
rɨpɨpəh nɨmragh-mɨnien ye nɨmhəyen kafan, wok kapəmiə tuk nɨni-
ərhavyen nəvsaoyen huvə, mɨne nhatətəyen kapəmiə tukror əmə nar
apnapɨg kɨn. 15 Nar kɨrik mɨn, to Kristo rɨpɨpəh nɨmragh-mɨnien ye
nɨmhəyen kafan, kɨmawə yakpɨseikuə ye Kughen meinai yakamhani-
ərhav mə Kughen rɨmɨvəh mɨragh Kristo ye nɨmhəyen. Mərɨg rɨpi mə
narmamə yamə mɨne kwənhamhə ta kɨpɨhapəh nhamragh-mɨnien ye
nɨmhəyen kapəriə, to Kughen rɨpɨpəh nɨvəh-mɨragh-mɨnien Kristo ye
nɨmhəyen kafan. 16 Meinai rɨpi mə narmamə yamə mɨne kwənhamhə

---

[g] **15:3** Aes 53:5-12 [h] **15:4** Mat 12:40; Wok 2:24-32 [i] **15:5** Mat 28:16-17; Luk 24:34
[j] **15:7** Wok 1:3-4 [k] **15:8** Wok 9:3-6 [l] **15:9** Efes 3:8; 1 Tim 1:15 [m] **15:10** 2 Kor 11:23

ta kipihapəh nhamragh-minien ye nimhəyen, to Kristo ripipəh min
nimraghien ye nimhəyen kafan. 17 Kini ripi mə Kristo ripipəh nimragh-
minien ye nimhəyen, to nhatətəyen kapəmiə nipran rirkək, kini kimiə
to naksarə hanə ye narpinien kape təvhagə has. 18 Kini to narmamə
yamə mine kamhani nəfrakisien ye Kristo yamə mine kwənhamhə ta, to
kipiserwei. 19 Ripi mə kitawə kipisərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə
ye Kristo tuk nimraghien əmə kape tokrei tanə e, sore asul tuk ətawə.
Meinai kitawə kamharəh pikin nipig əutən minə rapita narmamə minə ye
tanimtanə.

20 Mərig nəfrakisien mə Kristo rimimragh min ye nimhəyen.
In rimnəkupan ye narmamə m-fam yamə mine kwənhamhə, kini
mimragh min ye nimhəyen. 21 Yermamə kirikianə əmə rimnor swatuk
tuk nimhəyen ruə ye tokrei tanə e; kini ye norien kirikianə əmə min,
yermamə min kirik rimnor swatuk mə narmamə tukhamragh min ye
nimhəyen kapəriə.[n] 22 Ror məknakin mə narmamə m-fam tukhamhə
meinai narmamə kamhasi-pən ye Adam. Kini ye norien kirikianə əmə
min, narmamə m-fam yamə mine kamhauə kirikianə iriə Yesu Kristo
tukhamragh min. 23 Mərig iriə e tukhaamragh min ye nipig atuatuk
kapəriə. Kristo in rimnəkupan mimragh min, kini nipig tukruə min
iran, kafan narmamə yamə mine kwənhamhə ta tukhamragh min.[o]
24 Kini Nipig Kwasig tukruə, In tukroriah narmaruyen minə fam, mine
nehuəyen minə fam, mine nəsaninien minə fam. Kwasig ikin, tukrəta-pən
ye narmaruyen kafan ye kwermi Tatə Kughen. 25 Ror məknakin meinai
In tukraməkeikei mamarmaru "meriaji tukrehuə ye tikmir minə kafan."
(Sam 110:1) 26 Tukroriah
tikmir minə fam kafan mamvən infamien tukroriah min nimhəyen. Kini
nimhəyen tukrirkək min[p] 27 meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,
"Rimnei-əhu fam narimnar mamehuə irəriə." *(Sam 8:6)*
(Mərig nəgkiarien yame ramni mə "rimnei-əhu fam narimnar mamehuə
irəriə," pəh nien mə ravəhsi-əhu min Kughen Yermaru, meinai in e
Kughen yame tukrərəhu-pən fam narimnar ye kwermi Kristo.) 28 Nipig
Kughen tukror narimnar minə a, kini Tini atuatuk tukruə mamarə
ətgin ye narmaruyen kape Kughen, mə Kughen tukruə mamarmaru ye
narimnar fam.

29 Narmamə tiksin kamhani mhamə to narmamə khapəh nhamragh-
minien ye nimhəyen kapəriə. Mərig norien kape norien baptaes atuə
kin kape narmamə yamə mine kwənhamhə ta ramhajoun-pən mə
narmamə kwənhamhə pawk mərig nanmiriə ramragh əmə. 30 ?Kini
ripi mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta to kipihapəh nhamragh-
minien, rhawor irəmawə? !Kimawə yakamharəh pikin nipig əutən minə

---

[n] **15:21** Rom 5:12 [o] **15:23** 1 Tes 4:16; Rev 20:5 [p] **15:26** Rev 20:14

ye nimraghien kapəmawə nipig minə fam![q] 31 Piak minə mine nowinik
minə, narmamə kasarkut mə tukshopni yo ye nipig ripsaah. Kini kimiə
nakharkun mə in e nəfrakisien rəmhen kin yame nakharkun mə in
nəfrakisien mə rikik ragien pik tuk əmiə meinai kimiə nakashatətə
tim tim ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. 32 Yimnarkut pik apa Efesas
rəmhen kin in ai mə yakamarowagin kimawə nar aparu minə yame
kasarkwəpah. Kini ripi mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta to
kipihapəh nhamragh-minien, to narkutien kafak kwənkwan ripirkək. Ripi
mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta to kipihapəh nhamragh-minien,
ripihuvə mə to kisəri-pən nəgkiarien e yame ramni mə,

"Pəh kisor əwhai nheikinien kape tokrei tanə, masor lafet misapis
kin waen mamharpin,
kwasig ikin mipihamhə." *(Aes 22:13)*

33 Takhapəh nisorien mə narmamə tukseikuə irəmiə. Nəgkiarien e
raməfrakis yame ramni mə, "Nipig narmamə yamə mine kapəriə norien
rhuvə kasəriwək iriə narmamə hah minə, nəmə hah minə kasoriah norien
huvə minə kapəriə." 34 Havəh min nətərigien kapəmiə rirerig, muə mə
taksor nar huvə kirik yame nakharkun mə taksor; mhapəh nisor-minien
təvhagə has. Yakaməgkiar məkneikin meinai kimiə tiksin nakseinein
hanə Kughen. Kini nar e in e ror naurisien.

Niprai yermamə rimamhə marə mimragh min

35 Mərig tukmə ror narmamə tiksin kisaiyoh mhamə, "?Rhawor e
yermamə yame rimhə marə mamragh min? ?Tukəm nipran, tukrhawor
pən iran mine?" 36 Naiyohyen mine rətəwao. Tiknim-pən kweru nai
ye nimoptanə, ai tukraməkeikei mhaier kin nipran yame rivi.[r] 37 Nipig
naksuv kweru nai, pa rimə naksuv nipran yame tukruə, mərig nakamsuv
əmə kweru nai, tukmə ror kweru wit kirik uə kweru nai pisin kirik.
38 Mərig Kughen ror raurə kin nuknen yame In rorkeikei; kini In əmə
rəvəhsi-pən nipran kimi nai minə fam. 39 Niprairiə ripəh nəm-nəmhenien.
Niprai yermamə ripəh nəmhenien kin nar miragh yamə mine niprairiə
pisin pisin. Man minə niprairiə pisin pisin. Kini kəmam minə niprairiə
pisin pisin. 40 Apa ye neai, narimnar aikin, kini in e tokrei tanə e,
narimnar aikin ror pisin. Nipig taksəm narimnar apa yerpirig ye neai
mə in rhuvə, kafan nihuvəyen in ror pisin ye nihuvəyen kape narimnar
kape tokrei tanə e. 41 Kini nikhakien kape mirh ror pisin ye nəsiəyen kape
makuə mine nəsiəyen kape kəmhau minə. Kini nəsiəyen kape kəmhau
minə kasor pisin pisin.

42 Kini rəmhen əmə kin niprai narmamə kwənhamhə yame
kamhamragh min. Niprai narmamə yame kimənim əriə tukrəmətit,

---

[q] **15:30** Rom 8:36 [r] **15:36** Jon 12:24

mərig nipig tukramragh min iran, to ripəh min nəmətitien. 43 Nipig
kamnim, in nar kirik yame narmamə khapəh nisorkeikeiyen, mərig nipig
tukramragh min, in nar kirik yame narmamə tuksəm kafan nihuvəyen.
Nipig kamhanim, nəsaninien kafan rirkək; mərig nipig tukramragh min,
nəsaninien kafan tukrehuə.[s] 44 Nipig kamhanim nipraitawə, in nar kape
tokrei tanə; mərig nipig tukramragh min, in nar kape rao ye neai. Tukmə
nipran aikin kape tokrei tanə, kape rao ye neai min aikin. 45 Ror pən,
Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Yermamə kupan, in e Adam, in rimauə mamragh." *(Jen 2:7)*

Kini kwasig ikin en, Adam infamien[t], in e Yesu Kristo, ripiuə mivəhsi-
pə nimraghien kape rao ye neai. 46 Pəh nien mə nar kape nanmin
rimnəkupan muə. Mərig nar kape tokrei tanə rimnəkupan muə, kwasig
ikin nar kape nanmin ripiuə. 47 Yame rimnəkupan əgkap kimnor kin
nimokrur, mərig yame ror kiraru kin, in e Yesu Kristo, rimasi-pən ye rao
ye neai. 48 Narmamə m-fam kape tokrei tanə, niprairiə rəmhen əmə kin
niprai Adam yame rimasi-pən ye nimoptanə; mərig narmamə yamə mine
kamhavən ye rao ye neai, niprairiə rəmhen əmə kin niprai Kristo, yame
rimasi-pən ye rao ye neai. 49 Taktakun ai, kitawə kisəmhen kin Adam
e kape tokrei tanə, kini ror məkneikin, tuk nipig kirik tuksəmhen kin
Kristo e kape rao ye neai.

50 Yakamni-ərhav pre tuk əmiə, piak minə mine nowinik minə, mə
niprai yermamə mine nitawin, to ripəh nivənien ye narmaruyen kape
Kughen. Kini ye norien kirikianə əmə min, nar yame tukrəmətit to
ripəh nivəhyen nar yame ramarə rerin. 51 Taksərig-ru. Jakni nar erkwaig
yame Kughen rimnor əpu. Pəh nien mə kitawə fam tukhamhə. Mərig
Kughen In tukror nipraitawə fam tukriwi min.[u] 52 In tukror aihuaa
rəmhen kin naroapigien[v] - nipig naiyuk kape Kughen tukrasək infamien.
Naiyuk tukrasək, kini narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh
min mhapəh nhamhə-minien, kini Kughen tukror nipraitawə tukriwi.[w]
53 Ror məkneikin meinai nar yame tukrəmətit, tukraməkeikei mivən ye
nipran yame to ripəh nəmətitien tuk nipig kirik; kini nar yame tukrimhə
tukraməkeikei mivən ye nar yame tukramarə kape rerin.[x] 54 Nipig
narimnar yame tukrəmətit tukrivən ye nar yame to ripəh nəmətitien
mine nar yame tukrimhə tukrivən ye nar yame tukramarə kape rerin,
kini nəgkiarien yame kimirai ta tukruə mor nəfrakisien kin yame ramni
mə,

"Kughen rimnarowagin ye nəsaninien kape nimhəyen mapita,

---

[s] **15:43** Fil 3:20-21 [t] **15:45** Nəgkiarien Gris ramni, "Adam yame ror kiraru kin," in e Yesu Kristo. [u] **15:51** 1 Tes 4:15-17 [v] **15:52** Nəgkiarien Gris ramni min mimə, "tukror aihaa rəmhen kin yermamə ramapiriapir marha min." [w] **15:51-52** Mat 24:31 [x] **15:53** 2 Kor 5:4

kini norien kape nimhəyen ruirkək.” *(Aes 25:8)*
55 “!Ah, nimhəyen! ?Takhawor pən iran mine mapita əmawə?
!Ah, nimhəyen! ?Takhawor pən iran mine moriah əmawə?”
(Hos 13:14)
56 Təvhagə has in rəmhen əmə kin nar kirik yame raməkwhopni
narmamə. Kini loa ramor mə təvhagə has, kafan nəsaninien rehuə.[y]
57 !Mərig pəh khani vi vi Kughen meinai In rimnor mə Yesu Kristo rimnor
swatuk kimi ətawə mə tuksapita ye nimhəyen!
58 Ror məknakin, piak minə mine nowinik minə, sərer tim tim.
Takhapəh niseighanien kin nar kirik mə tukrikiu-kiu irəmiə. Nipig
mifam, taksor wok kape Yermaru yerkimiə minə fam, meinai nakharkun
mə wok kape Yesu Yermaru yame nakasor, pəh nien mə nar apnapig
əmə.

Mane tuk nasituyen ye nəməhuak minə apa Jerusalem

16 1 Taktakun jakni mane yame tukrasitu ye niməhuak apa
Jerusalem. Taksor əmə nar kirikianə yame yimini-pən tuk
niməhuak apa Galesia.[z] 2 Ye Sande minə fam, kimiə fam kirikianə
kirikianə takasəkeikei masərəhu karin mane kirik. Yermamə yame ravəh
mane ehuə, tukrərəhu karin ripsaah; kini yame ravəh mane kəskəh, in
tukrərəhu karin rikəskəh əmə. Ror məkneikin mə nipig jakurə tuk əmiə,
takhapəh min nisarkutien tuk narha-kinien mane. 3 Kini taksərip-ərhav
narmamə yamə mine tukhapik mane mamhavən, kini nipig jakurə, jakrai
nəkwəkwə yame ramni-ərhav əriə kimi niməhuak apa Jerusalem, kini
mher-pən kin əriə khapik mane a mhavən apaikin. 4 Tukmə yakəm mə
rhuvə mə yo min jakvən, iriə tuksəri-pə yo.

Nəriwəkien kape nəmehuə minə tiksin

5 Kwasig ikin yakurə mivaag-pre kin əmiə, jakvən Masedonia, meinai
jakəkupən mivən mivaag-pən kin niməhuak minə aikin.[a] 6 Tukmə ror
jakarə kəskəh kitawə-m kimiə. Tukmə rhawor tuksarə əmə miseriaji-pən
nipig kape nokieiyen tukror infamien. Ror məkneikin mə takharkun
nasituyen irak tuk nəriwəkien kafak ikin hiə yakamvən ikin.[b] 7 Yakpəh
norkeikeiyen mə nipig jakurə məm əmiə, məkneikin jakaməkeikei
marə mier min. Mərig yakorkeikei mə jakurə kisarə kəskəh əmə, tukmə
Yermaru reighan kin. 8 Mərig kwasig ikin yakurə, yakmə jakamarə Efesas
meriaji-pən nipig kape Pentekos, 9 meinai Kughen rimnəhitə ye swatuk
ehuə tuk yo mə jakor wok huvə yame ramkuə kin kwənkwan ripsaah, nar
apnapig narmamə ripsaah kisarkut mə tuksətapig kin yo tuk norien wok.[c]

---

[y] **15:56** Rom 7:13 [z] **16:1** Rom 15:25-26; 2 Kor 8:1-9 [a] **16:5** Wok 19:21
[b] **16:6** Rom 15:24 [c] **16:9** Wok 19:8-10; 2 Kor 2:12

10 Tukmə Timoti rurə məm əmiə, havəhsi-pən nisiaiyen kimin, meinai
in ramor wok kape Yermaru rəmhen kin yo.[d] 11 Takhapəh nisorien mə
kimiə kirik tukrəm-əhu in. Taksasitu iran misher-pə min kin pəh rirerig-
pə min tuk yo. Yo yakawhin piautawə minə iriə Timoti mə tukhauə
misəm yo.[e]
12 Kini ye nikarin kape piautawə e Apolos, yimnamaiyoh əusik-əusik
mə in tukrameəkeikei mikwasig kin piautawə minə mhaurə misəm əmiə.
In ripəh norkeikei-pikien mə tukrurə ai taktakun, mərig tukruə ye nipig
yame ratuatuk tukun.[f]
13 Takasərig əmiə. Taksərer tim tim ye nhatətəyen kapəmiə. Takhapəh
nhaginien. Misor nətərigien kapəmiə riskai. 14 Narimnar fam yame kimiə
takasor, sor ye norkeikeiyen.
15 Kimiə nakharkun mhamə kwən a Stefanas mine kafan minə iriə
kimisəkupən mhani nəfrakisien ye Yesu apa tanə Akaea. Kini iriə
kisarkut skai tuk nasituyen ye niməhuak minə. Yakamni skai pre tuk
əmiə piak minə mə,[g] 16 takhasiai əriə masor nəkwairiə, mine narmamə
m-fam yamə mine kasor pik wok ye niməhuak. 17 Rikik rimnagien nipig
Stefanas mine Fotunatas mine Akaekas kimirhitərhav-pə, meinai nar
apnapig kimiə nimnharkək, mərig nipig yimnəm ərisir, rəmhen əmə
kin yame yimnəm əmiə. 18 Irisir kimirhirəhsi-haktə pik kafak nətərigien
rəmhen əmə kin yame kimirhor irəmiə. Taksəkeikei mhasiai narmamə
yamə minə kasor məkneikin.

Pol rimnor infamien ye kafan nəkwəkwə e Fas Korin

19 Niməhuak minə apa provins e Tarki[h] kasokrən huvə irəmiə.
Akwila mine Prisila kworkeikei pik mə tukrəni-pre huvə tuk əmiə ye
nhag Yermaru iriə nəməhuak yamə mine kasofugin ye nimə kapəriu.[i]
20 Piautawə minə fam eikin e kamhani rhuvə pre tuk əmiə. Taksokrən
huvə irəmiə minə rəmhen mə kimiə kirikianə əmə ye Yesu Kristo.
21 Yo Pol, yakamrai nəgkiarien e kin kwermik.
22 Tukmə yermamə kirik ripəh norkeikeiyen Yesu Yermaru, pəh tukrarə
ye narpinien.
!Yesu Yermaru kapətawə! !Yuə-ra![j]
23 Pəh Yesu Yermaru tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen kimi əmiə.
24 Yakamher-pre kin kafak norkeikeiyen kimi əmiə fam ye Yesu Kristo.
Amen.

---

[d] **16:10** 1 Kor 4:17 [e] **16:11** 1 Tim 4:12 [f] **16:12** 1 Kor 3:6 [g] **16:15** 1 Kor 1:16
[h] **16:19** Nəgkiarien Gris ramni nhag kantri e Tarki mə "Esia." [i] **16:19** Wok 18:2,18,26
[j] **16:22** Gal 1:8-9; Rev 22:20

2 Korin

Nəkwəkwə yame ror kɨraru kɨn yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Korin

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Korin

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Korin, mɨne nəməhuak mɨnə apa provins a Akaea.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol ruɨrai ta nəkwəkwə kɨsɨsər mher-pən kɨn kɨmi niməhuak apa Korin. In e nəkwəkwə yame ror kuas kɨn. Mərɨg nəkwəkwə yame ror kɨrikianə kɨn, mɨne nəkwəkwə yame ror kɨsɨsər kɨn, iriu kɨrarkək; keinein mə iriu pukaa. ?Kwərəmətɨt ta uə? Nəkwəkwə yame ror kɨraru kɨn, kamni kɨmə 1 Korin. Kɨni nəkwəkwə a raməgkiar skai kɨmi əriə, mə tukrɨni-əhu norien has mɨnə kapəriə, kɨni in ramhajoun mɨn əriə kɨn narɨmnar pɨsɨn mɨnə tɨksɨn. Iriə khapsaah ye niməhuak kasəri-pən nərɨgien kape Pol yame rɨmɨrai ye nəkwəkwə e 1 Korin. Mərɨg iriə mɨnə tɨksɨn aikɨn, kamhani mə Pol, pəh nien mə in yemehuə kɨrik; kɨni rɨpəh nəmhenien mə in tukrəvhag kɨmi əriə. Kɨni iriə kamhani mə in ramor əmə wok kafan tuk nɨvəhyen mane.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mamhajoun mə in aposol kɨrik, kɨni Kughen rɨmɨwəhsi-pən wok e kɨmin, kɨni ratuatuk əmə mə in tukrəwhaag məkneikɨn kɨmi əriə. Kɨni in morkeikei mə tukrɨni-əhu nəmhajoun eikuə yamə mɨne kasarə apa Korin. Kɨni mamaiyoh nəməhuak mɨnə Korin mə tuksasitu mhavəhsi-pən mane kɨrik yame tukrasitu kɨn ye niməhuak apa Jerusalem məvɨgɨn narmamə meinai sweiwei ramuh əriə.

Pol ramokrən huvə irəriə

1 [1] Yo Pol, yame Kughen rɨmɨrpen yo mə yo aposol kɨrik kape
Yesu Kristo, yakarərai nəkwəkwə e kɨmru piautawə Timoti.
Nəkwəkwə e raurə kɨmi əmiə, niməhuak kape Kughen apa Korin

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

mine narmamə minə fam kape Kughen apa Provins a Akaea. 2 Pəh
Kughen Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, tukwautə-pre
kin nihuvəyen mine nəmərinuyen kimi əmiə.

Kughen raməgkiar vivi kimi narmamə yamə mine kisarə ye nipig əutən

3 Pəh khani vi vi Kughen e in Rim Yermaru kapətawə Yesu Kristo. In
Tatə yame rikin rehuə tuk narmamə, mine In Kughen yame in nuknei
norien kape nəgkiar-vivi-yen kimi narmamə.[a] 4 In raməgkiar vi vi
kimi ətawə ye nipig əutən minə fam kapətawə, mə kitawə tukharkun
nəgkiar-vivi-yen kimi narmamə ye nipig əutən pisin pisin minə yamə
mine kamharəpikin. Kitawə tuksəgkiar vi vi kimi əriə rəmhen kin
yame Kughen In ramor kimi ətawə. 5 Nəmhəyen yame Kristo rimnərig,
nəmhəyen kirikianə yame kitawə kasərig ai taktəkun. Kini ye norien
kirikianə əmə min, kitawə kasofugin-pən ye Kristo, Kughen raməgkiar vi
vi kimi ətawə, kini norien a ramehuə mamvən min tuk narmamə.[b] 6 Nipig
kimawə yaksərig nəmhəyen ramuə tuk əmawə nipig yakamhani-ərhav
nəvsaoyen huvə, kini nəvsaoyen huvə a rafəhsi-haktə nərigien kapəmiə
mavəh miragh əmiə. Nipig Kughen raməgkiar vi vi kimi əmawə, ramor
mə kimawə jakharkun nəgkiar vi viyen kimi əmiə. Kwənkwai norien
a ramkuə ye nimraghien kapətawə, kini nipig nakasarə ye nipig əutən
rəmhen əmə kin yame kimawə yimnisarə iran, ramasitu irəmiə mə
takamharpin əmə ye nərer-tim-timien. 7 Kimawə yaksərəhu-pən tim tim
nərigien kapəmawə ye Kughen mə kimiə taksərer tim tim. Meinai kitawə
fam kisarə əmə ye narəyen kirikianə, kimiə taksarə ye nəmhəyen rəmhen
kin yame kimawə yakasarə iran. Kini Kughen raməgkiar vi vi kimi əmiə
rəmhen kin yame raməgkiar vi vi kimi əmawə.
8 Piak minə mine nowinik minə, yaksorkeikei mə takharkun huvə
nipig əutən yamə minə yimnisarə iran apa provins a Tarki. Nahasien
ehuə minə kimnhauə tuk əmawə, rapita nəsaninien kapəmawə, mamor
rikimawə raməsik mə to yakhapəh nhamraghien.[c] 9 Nəfrakisien, kimawə
yimisərig mə kineighan-pən ta kin əmawə mə jakhamhə. Mərig nipig
əutən minə a kimnhauə mə jakhapəh nisətəgtə-atukien irəmawə, mə
jaksətəgtə əmə ye Kughen yame ramor narmamə yamə mine kimnhamhə
khamragh min. 10 Ipakə əmə yakhamhə, mərig Kughen rimivəh miragh
əmawə. In rirkun nivəhsi-tayen nipig əutən minə a tuk əmawə. Kini
yakasərəhu-pən nərigien kapəmawə iran mə tukrivəhsi-ta nipig əutən
minə a tuk əmawə.[d] 11 Kini In mamor əfrakis məknakin nipig naksəhuak
tuk əmawə. Narmamə khapsaah tuksəgnəgin Kughen tuk narimnar huvə
yamə mine In ramor kimi əmawə, meinai kimiə nakhapsaah nakasəhuak
tuk əmawə.

---

[a] **1:3** Rom 15:5 [b] **1:5** Sam 34:19 [c] **1:8** Wok 19:23; 1 Kor 15:32 [d] **1:10** 2 Tim 4:18

Narmamə kɨmnhani hah Pol, mərɨg in ramni-ərhav mə kafan norien rhuvə

12 Nar kɨrik yame rɨkimawə ramagien tukun. Ye norien yame yakasor
kɨmi narmamə apnapɨg mɨnə ye tokrei tanə, mɨne kɨmi əmiə, yakasor
ye swatuk yame Kughen ramhajoun. Norien kapəmawə ratuatuk əmə,
maməmɨr əmə ikɨn rakhak ikɨn. Kɨni taktəkun e, ye nərɨgien kapəmawə,
yakasərɨg mə yakhapəh nɨsorien nar kɨrik yame rahas. Pəh nien mə
norien kapəmawə ratuatuk məknakɨn meinai yakhavəh nɨrkunien
kape narmamə, mərɨg mə Kughen ramasitu irəmawə yerkin agien.
13-14 Yakamhani məkneikɨn meinai yɨmnhapəh nharai-pənien nəgkiarien
kɨrik yame rɨskai tuk nəvhekɨnien uə tuk nɨrkunien nɨpran. Taktəkun
ai nakwənharkun kəskəh nərɨgien kapəmawə, mərɨg yakorkeikei mə
takhauə mharkun fam. Kɨni ye norien a, ye nɨpɨg Yesu Yermaru tukruə
mɨn iran, kɨmiə taksagien tuk əmawə rəmhen kɨn yame kɨmawə
jaksagien tuk əmiə.[e]

Pol rɨmnarar ye nərɨgien kafan tuk nəriwəkien kafan

15-16 Yakharkun mə rɨkimiə ragien tuk əmawə, rɨkik rɨmnaməsɨk mə
nɨpɨg yakmavən Masedonia, jakəkupən murə məm əmiə, kɨni nɨpɨg
yakamtərhav Masedonia, rɨkik rɨmnaməsɨk mə jakrerɨg-pre mɨn məm
əmiə. Ror məkneikɨn mə takhavəh nɨhuvəyen mɨkɨraru. Kɨni ai, rɨkik
rɨmnaməsɨk mə taksasitu irak mɨsher-pən kɨn yo apa ye provins a
Judia.[f] 17 Apa kupan, yakmə jakurə məm əmiə. Kɨni ai yɨmnarar ye
nərɨgien kafak ye nɨkarɨn kape nəriwəkien kafak. ?Kɨni nakhamə ta mə
yakaməgkiar apnapɨg əmə ye nəriwəkien kafak uə? Nɨkam. Nərɨgien
kafak rɨpəh nɨsɨ-pənien tuk norien kape tokrei tanə, rəmhen kɨn yame
narmamə kaseighan kɨn nar kɨrik mamhani hah mɨn ye nɨpɨg kɨrikianə.
18 Kughen raməfrakɨs nɨpɨg m-fam; kɨni yakamhakwasɨg kɨn norien kafan
nɨpɨg yaksəgkiar kɨmi əmiə. Yakhapəh nɨsorpirh-pirh-ien nəgkiarien mir e
"Ǝwəh" mɨne "Nɨkam" ye nɨpɨg kɨrikianə. 19 Kɨmasɨr Saelas[g] mɨne Timoti
yɨmɨrhurə mɨrhɨni-ərhav-pre Ji Kughen e Yesu Kristo tuk əmiə, kɨni In
to rɨpəh nɨniyen "Ǝwəh" mɨne "Nɨkam" ye nɨpɨg kɨrikianə. Nɨkam. Nɨpɨg
mɨfam, nəgkiarien kafan kɨrikianə əmə.[h] 20 Ror məkneikɨn meinai nar
apnapɨg Kughen rɨmɨni promes kuvhuun, iriə kɨmnhauə mɨsor nəfrakɨsien
kɨn ye Yesu Kristo. Kɨni kɨtawə kamhavəh-si haktə nhag Kughen mhani-
pən tukun mhamə, "Amen. Ǝwəh."[i] 21 Kughen əmə ramor əmawə
yaksərer tɨm tɨm ye Kristo kɨtawə-m kɨmiə. In rɨmɨrpen ətawə, 22 kɨni
mɨvəh-si pə Nanmɨn kafan yerkitawə mamor nɨmtətien ye nɨmraghien

---

[e] **1:14** 2 Kor 5:12; Fil 2:16 [f] **1:16** 1 Kor 16:5-6 [g] **1:19** Saelas, nhag pɨsɨn kɨrik e "Silvanus." [h] **1:19** Wok 18:5 [i] **1:20** Rev 3:14

kapətawə mə In, kafan e kitawə. Kini taktəkun ai, kitawə kwənharkun mə kafan promes minə tukhauə misor nəfrakisien kin tuk nipig kirik ye nimraghien kapətawə.[j]

23 Kini yakvəh kwəsu ye nhag Kughen mə yimnəpəh nirerig-pre-min-
ien Korin məm əmiə meinai to yakpiurə, mipiəgkiar skai pre kimi əmiə,
kini moriah əmiə. 24 Pəh nien mə yaksarkut tuk nehuəyen irəmiə mə
jakhavəhsi-pre əmə nəgkiarien kimiə əmiə mə taksəri-pən, mərig kimiə
nakwəsərer timtim ta ye nhatətəyen kapəmiə. Kini kasor wok kwis
kitawə-m kimiə mə rikimiə tukragien.[k]

2 1 Ror məkneikin mə yaknərig ta mə jakpəh nurə-minien məgkiar
skai pre kimi əmiə, mor rikimiə rəmhə.[l] 2 Kini, tukmə yakor rikimiə
rəmhə, ?pa irəmiə tukror rikik ragien? Kirkək, meinai yimnor rikimiə
m-fam rəmhə. 3 Ror pən, yimirai nəkwəkwə kirik mher-pre kin, mə
jakwəhsi-haktə nərigien kin kapəmiə. Yakpəh norkeikeiyen mə tukmə
yakurə məm əmiə, rikik rarkwao tuk norien kapəmiə yamə mine khapəh
nisəmhenien. Mərig norien kapəmiə tukraməkeikei mor rikik ragien.
Kini tukmə rikik ragien, kitawə fam rikitawə tukragien. 4 Nipig yimirai
nəkwəkwə a mher-pre kin kimi əmiə, rikik rəpou pik tuk əmiə, kini
rikik rarkwopir, nehe nimrik rimnaiyu tuk əmiə. Mərig yimipəh niraiyen
nəkwəkwə a mə jakor rikimiə rəpou; mərig yimirai mə takharkun mə
norkeikeiyen kafak rehuə tuk əmiə.[m]

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has

5 Yakpəh norkeikeiyen mə jakaməkeikei məgkiar skai pre kimi əmiə.
Mərig yakorkeikei mə jakni mə yermamə yame rimnor nahasien,[n] pəh
nien mə rimnor yo pisin əmə yakamərig rahas tukun, mərig rimnor ətawə
fam kisərig rahas tukun. 6 Narpinien yame kimiə khapsaah nimnhavəhsi-
pən ta kimin nəmhen. 7 Mərig taktəkun ai, takasəkeikei misərukin kafan
norien has kini misəgkiar vi vi kimin tamə rikin rəpou pik kini rapəh
nhatətəyen kafan. 8 Yakamni-pre skai tuk əmiə mə takhavən misor
rhuvə pən kimin mə in tukrirkun mə kimiə naksorkeikei in. 9 Yimirai
nəkwəkwə a mher-pre kin kimi əmiə mə jakəm-ru mə ?taksor nəkwak ye
narimnar fam, uə nikam?[o] 10 Tukmə kimiə nakwəsərukin norien has kape
yermamə kirik, yo min jakərukin kafan norien has. Kini tukmə kwən
a rimnor rahas pə kimi yo rəmhen mə jakor mirhuvə tuk əmru minə,
mərig Kristo rirkun mə yakwor rhuvə ta tuk əmru minə mə jakwasitu

---

[j] **1:22** 2 Kor 5:5; Efes 1:13-14 [k] **1:24** 1 Pita 5:3 [l] **2:1** 1 Kor 4:21 [m] **2:4** Wok 20:31
[n] **2:5** Yeməhuak kirik irəriə rimnor apnapig nar, mikir-ta piraovin vi kape rimni. Kini Pol rimini-pən tuk əriə mə tukhawəsi-pən narpinien kimin in ye 1 Kor 5:1-5. [o] **2:9** Pol rimə tukrirkun ru mə kwəsəri-pən nəgkiarien kafan misher-ye rhav əfrakis kin kwən a yame rikir-ta piahuaru kape rimni, uə nikam.

irəmiə 11 mə Setan tukrıpəh nəwhaiyen kwhen kapətawə, meinai kıtawə
kwənharkun ta kafan nərıgien tuk norien nahasien.[p]

Narmamə yamə mıne kamhani ərhav nəvsaoyen huvə

12 Nıpıg yımavən apa Troas tuk nıni-ərhavyen nəvsaoyen kape Kristo,
yımnəm mə Yesu Yermaru rımnəhıtə ye kwəruə kırik kımi yo.[q] 13 Mərıg
nəmərinuyen rırkək irak meinai yımıpəh nəmien piak Taetas aikın. Kıni
yımnaowiə kın nəmə Troas mıtərhav mıvən Masedonia mamarhakin in.[r]
14 Pəh khani vi vi Kughen yame ramofugxn ətawə kasərer ye nımrı
narmamə ikın mın fam, rəmhen kın yame king ramapita tıkmır mınə
kafan, mamərıp əriə ye nımrı namramə mıfam. Mərıg Kughen ramərıp
ətawə ye nımrı narmamə mə tukhani-ərhav nəgkiarien kafan, rəmhen
kın yame senta ramənaah ikın mınə fam. 15-16 Ye nımrı Kughen, kımawə
yaksəmhen kın senta yame raməpnah narmamə, meinai kımawə
yakamhavəh Yesu Kristo mamhavən kımi narmamə m-fam. Narmamə
yamə mıne kıshatətə iran, kharkun mə senta e rapien huvə, kıni Kughen
ravəh mıragh əriə. Mərıg narmamə tıksın, kasərıg nəmiəv senta a rapien
kın nımhəyen, ramhajoun mə Kughen tukror narpınien kımi əriə.
Wok e rehuə pık, yermamə kırik rıpəh nəmhenien mə to ror infamien
iran.[s] 17 Kımawə yakhapəh nısəmhenien kın narmamə tıksın yame iriə
khapsaah kamhani ərhav nəgkiarien kape Kughen tuk nıvəh-əməyen
mane. Nıkam. Kughen rımnher-pə kın əmawə, kıni kımawə yakasofugın-
pən ye Kristo, mhani-ərhav nəvsaoyen huvə. Kıni ye nımrı Kughen,
nəgkiarien kapəmawə ramsı-pən yerkimawə m-fam.

Kughen rımırpen-pən nar vi kırik kımi narmamə

3 1 Tukmə ror kımiə nakhamə kımawə yakamhavəhsi-haktə atuk əmawə
ye nımrımiə, mərıg nıkam. Tukmə yepsıpıs mınə kamhauə iməmiə ikın,
tukasəkeikei mhavəh leta yame kımırai tuk nıni-ərhavyen norien kapəriə
kımi əmiə. Uə nıpıg tukmə khatərhav, tukasəkeikei mhavəh leta yame kımiə
takharai yame tukshen-hen narmamə kın, pəh tukırkun əriə. Mərıg kımawə
yakhapəh nhavəhyen leta kırik məknakın, meinai[t] 2 kımiə naksəmhen kın
leta yame ramor əpu wok kapəmawə. Leta e kımırai-pən yerkimawə, yame
narmamə m-fam kasəvhuekın mharkun nıpran.[u] 3 Nımraghien kapəmiə
ramhajoun mə kımiə naksəmhen kın leta kırik yame Kristo rımırai kıni
narmamə kasəvheikin. Kımiə kwənkwai wok kapəmawə. Kımiə naksəmhen
kın leta yame Nanmın kape Kughen rımırai. Mərıg pəh nien mə rımırəh pen
mırai-pən ye nəkwəkwə; mərıg rımırai yerki yermamə.[v]

---

[p] **2:11** Luk 22:31 [q] **2:12** Wok 14:27; 1 Kor 16:9 [r] **2:13** Wok 20:1 [s] **2:16** Luk 2:34; 2 Kor 3:5-6 [t] **3:1** Wok 18:27; 2 Kor 5:12 [u] **3:2** 1 Kor 9:2 [v] **3:3** Eks 24:12; Jer 31:33; Esik 36:26-27

4 Yaksətghaa kɨn nəgkiarien mɨnə məknen meinai Kristo ramarə
yerkimawə kɨni yakshatətə tɨmtɨm ye Kughen.[w]
5 Yakhapəh nɨsərɨgien mə kɨmawə əmə yaksəmhen tuk nɨsorien wok
kɨrik. Mərɨg tukmə yaksəmhen tuk nɨsorien wok kɨrik, in e Kughen
ravəhsi-pə nɨrkunien tukun. 6 In rɨmnor əmawə yaksəmhen mə jakhauə
kafan yorwok mɨnə mhani-ərhav nəgkiarien vi yame In rɨmɨrpen ta.
Nəgkiarien vi e yame Kughen rɨmɨrpen, pəh nien mə ramsɨ-pən tuk
loa yame kamrai-pən ye nəkwəkwə, mərɨg ramsɨ-pən tuk Nanmɨn
kape Kughen. Meinai loa yame kɨmɨrai-pən ye nəkwəkwə ravəhsi-
pən nɨmhəyen kɨmi narmamə; mərɨg Nanmɨn kape Kughen ravəhsi-pə
nɨmraghien.[x]
7 Nɨpɨg Kughen rɨmɨrai-pən loa ye kapier kɨni mɨvəhsi-pən kɨmi Moses,[y]
nɨkhakien aikɨn kape Kughen; kɨni nɨmrɨ Moses rhakak mɨn. Kɨni nəmə
Isrel to khapəh nɨsarha-pənien mɨsəm nɨmrɨn, nar apnapɨg mə nɨkhakien
natukreiwaiyu mɨrkək. Kɨni loa e ravəhsi-pə pawk nɨmhəyen, mərɨg
rakhak,[z] 8 kɨni wok kape Nanmɨn kape Kughen rakhak pɨk rapita. 9 Loa
a yame rakhak, kafan e wok, Kughen raməkir narmamə mɨvəhsi-pən
narpɨnien kɨmi əriə. Mərɨg wok yame Nanmɨn kape Kughen ramor, in
e narmamə khauə mɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen. !Wok e rakhak pɨk
rapita![a] 10 Nəfrakɨsien, nar yame rɨmnakhak məkupən, taktəkun ai,
rɨpəh nɨkhakien. Meinai nar yame rakhak pɨk rɨnapita yame rɨmnakhak
məkupən. 11 Loa yame tɨkrɨpɨrkək tuk nɨpɨg kɨrik rɨmauə ye nɨkhakien,
mərɨg wok kape Nanmɨn kape Kughen yame tukramarə rerɨn, in rhakak
pɨk əgkəp.[b]
12 Ror məkneikɨn mə yakasərəhu-pən tɨm tɨm kapəmawə nərɨgien ye
wok a kape Nanmɨn kape Kughen, masətghaa kɨn nɨni-ərhavyen kafan
nəgkiarien.[c] 13 Kɨmawə yakhapəh nɨsəmhenien kɨn Moses yame, nɨpɨg
nɨmrɨn rhakak kape nɨpɨg kwakwə əmə, in rɨmnatuopɨs in kɨn neipən mə
nəmə Isrel tukhapəh nɨsəmien nɨkhakien ye nɨmrɨn.[d] 14 Mərɨg Kughen
rɨmnor kapəria kapə rɨskai. Kɨni ye nɨpɨg a, muə meriaji-pə taktəkun,
nɨpɨg iriə kasəvheikɨn Ol Testamen, khapəh nharkunien nɨpran, rəmhen
kɨn yame neipən kɨrik raməker əswasɨg kɨn nɨrkunien kapəriə. Kughen
rɨpəh nɨvəhsi-tayen neipən a tuk əriə; ramrəhsi-ta əmə tuk narmamə
yamə mɨne kasofugɨn kwhen kapəriə iriə Kristo. 15 Nəfrakɨsien, meriaji-pə
taktəkun mɨne, nɨpɨg kasəvheikɨn nəkwəkwə yamə mɨne Moses rɨmɨrai,
rəmhen kɨn neipən kɨrik yame raməker əswasɨg kɨn nɨrkunien kapəriə.
16 Mərɨg narmamə m-fam yamə mɨne kasarar ye nərɨgien kapəriə mhauə
tuk Kughen, Kughen tukrɨrəhsi-ta neipən a.[e]

---

[w] **3:4** Wok 20:31 [x] **3:6** Jer 31:31; Jon 6:63; 1 Kor 11:25 [y] **3:7** Əm-ru Dut 5:22.
[z] **3:7** Eks 34:29 [a] **3:9** Dut 27:26; Rom 1:17 [b] **3:11** Luk 22:31 [c] **3:12** Wok 14:27;
1 Kor 16:9 [d] **3:13** Eks 34:33 [e] **3:16** Eks 34:34

17 Yesu Yermaru In ror Nanmin. Kini ikin Nanmin kape Yermaru
rəməmir ikin, In ramrisin narmamə.[f] 18 Kini kitawə fam kasor əpu
nikhakien kape Kughen, narmamə kasəm; pəh nien mə kitawə kisatuopis
ətawə. Nipig m-fam In ramarar irətawə mə tukhauə misəmhen kin In.
Nikhakien kafan rarkurao irətawə mameihuə. Nikhakien e ramsi-pən tuk
Yermaru kapətawə yame In Nanmin Rhakə.

4 1 Kughen, rikin rehuə tuk əmawə, ror pən rikimawə ripəh nəpouyen
tuk norien wok e kape nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə kafan.
2 To yakhapəh nisorien norien yame kamor apis-apis mine norien
yame ror naurisien. To yakhapəh niseikuəyen mhapəh nhaukreikinien
niprai nəgkiarien kape Kughen. !Nikam! Kimawə yakamhani-ərhav
əmə nəfrakisien, kini ye norien minə a, ye nimri Kughen, yakasor əpu
əmawə ye nimri narmamə, mə ye nərigien kapəriə, tukharkun mə wok
kapəmawə ratuatuk.[g] 3 Tukmə ror nəvsaoyen huvə yame yakamhani-
ərhav, nipran ramerkwaig tuk narmamə tiksin; mərig ramerkwaig əmə
tuk narmamə yamə mine kasəri-pən swatuk yame ramvən apa ye nap
ehuə. 4 Narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen
kasəri-pən swatuk ai, meinai Setan e yarmhə in ramarmaru ye tokrei
tanə, rimnatuopis əriə mə tukhapəh nisəmien nikhakien kape nəvsaoyen
huvə yame nikhakien risia-pen əriə. Nikhakien a ramsi-pən tuk Kristo
yame In ravəh əfrakis Nanmin kape Kughen.[h] 5 Ror məkneikin meinai
kimawə yakhapəh nhani-ərhav-atuk-ien əmawə; mərig yakhani-ərhav
Yesu Kristo mə In Yermaru. Kini In rimnher-pə kin əmawə mə kimawə
yor atuə kin minə kapəmiə. 6 Meinai Kughen e yame rimini kupən mimə,
"Pəh nikhakien tukrivən məsiə-pən ikin rəpignap ikin," *(Jen 1:3)* in
Kughen kirikianə əmə yame raməsia-pən yerkitawə mə kitawə tukharkun
nəsaninien mine nihuvəyen kafan yame kitawə kasəm ye Kristo.[i]

Kitawə kisəmhen əmə kin nitip yame ramətit aihuaa əmə

7 Kitawə kisəmhen kin nitip[j] yame Kughen ravai-pən narimnar huvə
ikin kafan; mərig nitip raməmətit aihuaa əmə. Ramhajoun-pən mə
nəsaninien əfrakis ramsi-pən tuk Kughen, ripəh nisi-pəyen tuk ətawə.[k]
8 Nipig ətən minə khapsaah kamharəh-pikin əmawə, mərig khapəh
nisoriahyen əmawə. Nipig tiksin, yakhapəh nisəmien swatuk, mərig
yakhapəh nisəpəhyen.[l] 9 Kamoh əmawə, mərig Kughen ripəh nəpəhyen
əmawə. Kaməsik əmawə, mərig kipəh narkwhopniyen əmawə. 10-11 Ikin
pukaa yakamhavən ikin, rikimawə raməsik mə kimnhopni Yesu,
kini kimə tukhopni min əmawə tuk nini-ərhavyen nhagin. Mərig

---

[f] **3:17** Jon 8:36; Rom 8:2 [g] **4:2** 2 Kor 2:17; 1 Tes 2:5 [h] **4:4** Efes 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3
[i] **4:6** Jen 1:3; Aes 9:2; 2 Kor 3:18 [j] **4:7** Gris ramni "jag" yame kimnor kin nimoptanə skai.
[k] **4:7** 2 Kor 5:1 [l] **4:8** 2 Kor 1:8; 7:5

kimawə yakasəkeikei tuk nini-ərhavyen nhagin mə tukirkun mə Yesu rimamragh.[m] Kughen rimneighan kin əmawə mə jəksərig nəmhəyen
mə tukəm kirkun mə Yesu e in e rimamragh mivəhsi-pən nəsaninien ye
nipraimawə yame tuk nipig kirik tukrəmətit.[n] 12 Ror pən, nipig mifam
ipakə əmə yakamhamhə mə kimiə takhavəh nimraghien rerin.
13 Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Nar yame yakamni nəfrakisien
iran, yakamni-ərhav." *(Sam 116:10)*
Kini ye norien kirikianə əmə kape nhatətəyen, kimawə min yakamhani
nəfrakisien iran, ror pən yakamhani ərhav, 14 meinai kimawə yakharkun
mə Yermamə yame rimnor Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, In
tukror min ətawə-m kimiə tukamhamragh min ye nimhəyen kitawə Yesu,
tuksarə kitawə min.[o] 15 Yimnharəh pikin nəmhəyen minə e mə kimiə
taksarə huvə iran. Kini nipig m-fam nihuvəyen kape Kughen ravi-pə
narmamə khapsaah min kamhauə tuk Kristo. Tukhani vi vi Kughen nipig
m-fam, mhavəhsi-haktə nhagin mə In yerpirig pik.
16 Ror pən rikimawə ripəh nəpouyen. Nar apnapig mə nipraimawə
rameiwaiyu ai taktəkun mine, mərig nipig mifam Kughen ramor
rikimawə ramhuvə min.[p] 17 Meinai nipig ətən yame mine yaksarə irəriə,
iriə nar apnapig əmə. Tukhapəh nisəmirien ror tu. Mərig kwənkwairiə in
nikhakien yame raməmir rerin; kini in rehuə mihuvə mapita narimnar
m-fam.[q] 18 Ror pən, kitawə khapəh nisərig-pikien tuk nar yame kasəm kin
nimritawə, mərig kisərig pik nar yame kitawə khapəh nisəmien. Meinai
narimnar yame kasəm kin nimritawə, kasəmir kape nipig kwakwə əmə.
Mərig narimnar yame khapəh nisəmien kasəmir kape rerin.[r]

Niprai narmamə tukror pisin apa ye rao ye neai

5 1 Kitawə kharkun mə nipraitawə in rəmhen kin nimə tapolen
yame kisarə iran ye tokrei tanə e. Kini tuk nipig kirik tukrəmətit
mahas. Kini nipig nimə tapolen a tukrirkək ye tokrei tanə, mərig apa ye
rao ye neai, kapətawə kirik aikin nimə vi yame pəh nien mə yermamə
ramor, mərig Kughen əmə ramor. In e nipraitawə yame rivi, tukramarə
rerin ikin.[s] 2 Mərig taktəkun ai, kitawə kisarə ye nipraitawə kape
tokrei tanə, misasək, misorkeikei pik mə nipig tukruə yame kitawə
tukpihavəh nipraitawə vi kape rao ye neai, rəmhen kin yame kamhavən
ye neipən vi.[t] 3 Meinai pəh nien mə kitawə tukhavəh nanmitawə əmə,
yame nipraitawə rirkək. Mərig tukhavəh nipraitawə vi, kape rao ye
neai. 4 Nipig kisarə ye tokrei tanə ye nipraitawə yame tukripimətit,
rikitawə rəpou, kisorkeikei mə tuksəpəh nəmhəyen. Mərig pəh nien mə
kisorkeikei mə nipig tukhamhə, tuksəta əgkəp ye nipraitawə. Nikam.

---

[m] **4:10** 1 Kor 15:31 [n] **4:11** Rom 8:36 [o] **4:14** 1 Kor 6:14 [p] **4:16** Efes 3:16
[q] **4:17** Rom 8:17-18 [r] **4:18** Kol 1:16 [s] **5:1** 2 Kor 4:7 [t] **5:2** Rom 8:23

Mərig kisorkeikei mə nipraitawə tukro ta kin yame rakwas kape tokrei
tanə, mipəh yame rivi kape rao ye neai. 5 Kini Kughen rimnor ətawə mə
tukasarə ye nimraghien vi, mivəhsi-pə Nanmin Kafan mə tukrhajoun
huvə ətawə mə kafan narimnar minə e tukhauə misor nəfrakisien kin.
6 Ror pən, nərigien kapətawə riskai, kini kharkun huvə mə nipig kisarə
əmə ye nipraitawə kape tokrei tanə, kitawə khapəh nisəmirien imei Yesu
Yermaru.[u] 7 Nhatətəyen kapətawə ramkir ətawə; pəh nien mə narimnar
yame kasəm ramhajoun swatuk. 8 Yakamni mə nərigien kapətawə riskai,
kini kisorkeikei mə tuksəpəh nipraitawə mhavən ye nimə vi kapətawə
kitawə Yesu.[v] 9 Nar apnapig tukmə kisarə ye nipraitawə kape tokrei tanə
e, uə kisəpəh nipraitawə kape tokrei tanə misarə ye rao ye neai, mərig
narimnar yame kasor, kasor əmə mə Yesu, rikin tukragien tuk ətawə.[w]
10 Kasor məkneikin meinai kitawə m-fam tukasəkeikei masərer əkupən
ye Kristo mə In tukrəkir norien minə kapətawə. Kini kitawə kirikianə
kirikianə tukhavəh nərokien rəri-pən narimnar yamə mine kimisor ye
tokrei tanə; nar has uə nar huvə.

Wok e kapətawə, mə tukhavi tikmir minə kape Kughen khauə kirikianə iriə min

11 Kini taktəkun ai, yakamhasiai Yesu Yermaru yame tukrəkir
narmamə m-fam, ror pən, yaksarkut mə jakhavi-pə narmamə pəh khani
nəfrakisien ye Kughen. Kughen ruirkun ta əmawə mine wok kapəmawə;
kini yaksorkeikei mə kimiə min takharkun huvə əmawə. 12 Yakhapəh
nisorkeikeiyen mə jakhavəh-si haktə atuk əmawə ye nimrimiə, mərig
yakamhavəh-si-pre kapəmawə nərigien mə rikimiə tukragien tuk əmawə.
Kini taktəkun ai, nakharkun nishorpinien nəgkiarien kape narmamə yamə
mine kisausit meinai narmamə kamhavəh-si haktə əmə əriə tuk nhagriə,
mhapəh nisəkirien nimraghien kapəriə. 13 Tukmə nakhamə kimawə
yaksarmar, pəh Kughen tukrəm əmhen əmawə. Mərig tukmə nakhamə
nirkunien kapəmawə rəmhen, havəh nəgkiarien kapəmawə pəh tukrasitu
irəmiə. 14 Ror məkneikin meinai norkeikeiyen kape Kristo ramarmaru
irəmawə, meinai yakharkun huvə mə yermamə kirikianə rimamhə tuk
narmamə m-fam. Ror məkneikin mə kitawə m-fam tukasəkeikei misəpəh
təvhagə has, rəmhen kin yame yermamə mhə reinein norien təvhagə has.
15 Kini yakharkun mə Yesu rimamhə tuk narmamə m-fam mə iriə yamə
mine kamhamragh, tukhapəh nisorien narimnar yamə iriə atuk əmə
kisorkeikei; mərig iriə tukasəkeikei misor norien yamə mine Yesu rorkeikei
- in e yermamə yame rimamhə tuk əriə kini mimragh min ye nimhəyen.[x]
16 Ror məkneikin, mə taktəkun ai, yakhapəh nisəkirien narmamə ye
norien yame narmamə kape tokrei tanə kasəkir narmamə iran. Kupan,

---

[u] **5:6** Hib 11:13-16 [v] **5:8** Fil 1:23 [w] **5:9** Kol 1:10; 1 Tes 4:1 [x] **5:15** Rom 14:7-8

yimisəkir Kristo ye norien a, mərig taktəkun ai, yakhapəh nisorien.
17 Ror məkneikin, narmamə yamə mine kamhauə masor kirikianə ye
Kristo, Kughen ramor vi əriə. !Nar akwas raməta iran! Nar vi ramuə
iran.[y] 18 Narimnar minə fam a kamhasi-pən tuk Kughen. Kupan, kitawə
kimisor tikmir kitawə Kughen; mərig ye Kristo, In rimnəpkəfugin ətawə
kwənhauə ipakə tukun, minor ətawə kwənhauə In minə tiksin. Kini
mivəhsi-pə wok e kimi əmawə, in e mə tukhavi tikmir minə kafan khauə
In minə tiksin.[z] 19 Nəgkiarien e yakamni, nipran ramni mə Kughen
rimivi-pə tikmir minə kafan ye tokrei tanə khauə misor kirikianə ye
Kristo, mipəh nəvheikinien kapəriə norien has minə. Kini mivəhsi-pə
nəgkiarien e kimi əmawə kape nivi-pəyen tikmir minə kafan khauə misor
kirikianə iriə min.[a] 20 Ror məkneikin, kimawə yəgkiar minə tiksin kape
Kughen. Rəmhen kin Kughen ramokrən kin narmamə nipig kimawə
yaksəgkiar. Kini yaksaiyoh skai əmiə ye nhag Yesu Kristo mə taksəpəh
norien kape tikmir minə, mhauə misor kirikianə kimiə Kughen. 21 Kughen
rimnor Kristo yame norien has rirkək iran, In sakrefaes kape norien has
minə kapətawə, mə tukshatətə misatuatuk ye nimri Kughen.[b]

6 1 Meinai kimawə yakasor wok kirikianə kimawə Kughen,
yakasaiyoh-pre skai əmiə mə nipig Kughen tukrautə-pre kin kafan
nihuvəyen kimi əmiə, takhapəh nhavəhyen mə in nar apnapig əmə.
2 Meinai Kughen ramni mimə,

"Yimnərig ik ye nipig atuatuk,
mamasitu iram ye nipig kape nivəh-miraghien." *(Aes 49:8)*

Yakamni-pre tuk əmiə mə taktəkun ai, rinor nipig atuatuk kape Kughen
tukrivəh miragh əmiə.

Pol raməvsao kin nipig əutən minə ye nimraghien kafan

3 Yakhapəh nisorien nar kirik mə yermamə tukrimir ye nhatətəyen
kafan tukun, tamə narmamə kamhani hah wok kapəmawə tukun.
4 Mərig norien minə fam ye nimraghien kapəmawə kashajoun mə
kimawə yorwok minə əfrakis kape Kughen: Kimawə yaksərer tim tim
ye nipig kape nəmhəyen, mine ye nipig əutən minə, mine ye nipig
yakasərig rahas. 5 Narmamə kamhauh əmawə, misəhi-pən əmawə ye
kalabus. Mharpəhu əmawə mə tukhauh əmawə. Yimisor wok ehuə,
mhapəh nisapirien yenpig, kini nikumhə raməs əmawə.[c] 6 Yakhapəh
nisorien nar kirik yame rəmkimik yerkimawə. Nanmin kape Kughen
rukwar yerkimawə, kini yaksorkeikei narmamə ye norkeikeiyen
əfrakis.[d] 7 Yakamhani əmə nəfrakisien. Kini nəsaninien kape Kughen
ramarə irəmawə. Nimraghien kapəmawə yame ratuatuk ramor əmawə

---

[y] **5:17** Rom 8:1; Gal 6:15 [z] **5:18** Rom 5:10 [a] **5:19** Rom 3:23-25 [b] **5:21** Hib 4:15
[c] **6:5** 2 Kor 11:23-27 [d] **6:6** 1 Tim 4:12

yaksapita tikmir minə kapəmawə, rəmhen kin yame mobael ravəh nau
mine kwətavhə mə tukrapita kafan tikmir. 8 Narmamə tiksin kamhasiai
əmawə; tiksin kasəm-əhu əmawə. Tiksin kamhani hah əmawə; tiksin
kamhani huvə əmawə. Kini nipig kimawə yakamhani mə kimawə aposol
kape Kughen minə, tiksin kamhani neikuəyen irəmawə. Mərig kimawə
yorwok əfrakis minə tiksin kape Kughen. 9 Narmamə tiksin khapəh
niseighanien kin mə kimawə aposol minə əfrakis. Nipig mifam nimhəyen
ramuə ipakə tuk əmawə, mərig yakamhamragh əmə. Kamuh əmawə,
mərig khapəh nhopniyen əmawə.[e] 10 Rikimawə rəpou, mərig nipig
mifam yaksagien əmə. Kapəmawə nar kirik rirkək, mərig kimawə yaksor
narmamə khapsaah kapəriə nautə ripsaah ye rao ye neai. Kapəmawə nar
rirkək, mərig yakamhavəh narimnar fam.
11 Nəmə Korin, yimnhani-pre nəgkiarien minə fam mhapəh nisəpəhyen
kirik; kini yaksorkeikei əmiə yerkimawə m-fam. 12 Kimawə yakhapəh
nisərer-əswasigien kin norkeikeiyen tuk əmiə, mərig kimiə naksərer
əswasig kin norkeikeiyen tuk əmawə. 13 Taktəkun ai, yakaməgkiar kimi
əmiə rəmhen kin kwajikovə minə əgkəp kafak mamni mə ratuatuk əmə
mə kimiə min taksorkeikei əmawə yerkimiə m-fam.[f]

Yəhuak minə tukhapəh nisəriwək-pənien tuk yamə mine khapəh nisəhuakien

14 Takhapəh niseighanien kin narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien
mə taksor kwis wok[g] meinai, ?norien atuatuk mine norien has kirarkun
nwor-kwisien nar kirik uə? ?Uə nikhakien mine nəpignapien to kwofugin
kirikianə uə? Nikam.[h] 15 Kini ye norien kirikianə əmə min, Kristo mine
Setan[i], to kirəpəh nirəni-kwisien nəgkiarien kirikianə. ?Yeməhuak mine
yermamə yame ripəh nəhuakien, iriu kirarkun niworien nar kirik ye
nərigien kirikianə uə? !Nikam! 16 Ye Nimə Ehuə kape Kughen, ikin kirik
rirkək aikin kape kughen eikuə minə, meinai kitawə e Nimə kape Kughen
yame ramragh. Kini Kughen ramni mə,

"Yo jakamarə kimawə miriə,
mameriwək kimawə miriə."

Kini mimə,

"Jakor Yo mə Yo Kughen kapəriə,
kini iriə tukhauə kafak narmamə minə."
(Lev 26:12; Jer 32:38; Esik 37:27)

17 Kini Yermaru ramni min mə,

---

[e] **6:9** 2 Kor 4:10 [f] **6:13** 1 Kor 4:14 [g] **6:14** Gris ramni nuhpikinien ye kau kiraru, kirik yame rehuə, kirik rikəskəh. Kirkwəji əriu mə tukwor wok, mərig wok rapəh naiyu-huvəyen meinai nehuəyen kapəriu ripəh nəm nəmhenien. [h] **6:14** Efes 5:11 [i] **6:15** Gris ramni "Beliar." Nhag pisin kape Setan.

"Ror məkneikin, səta irəriə, mhavən isok tuk əriə.
Mhapəh nharapien nar yame rəmkimik ye nimrik,
kini rikik tukragien mə jakvəh əmiə." *(Aes 52:11; Esik 20:34, 41)*
18 Kini Kughen Yermaru yame In Yerpirig Pik ramni min mimə,
"Kini jakor Yo mə Rimimiə,
kini kimiə takhauə kwajikovə minə kafak." *(2 Saml 7:8, 14)*

7 1 Yo minə tiksin. Nəgkiarien minə e yame Kughen rimirpen, kapətawə. Ror pən, pəh kisəspir rikitawə, mhavəhsi-ta narimnar fam yamə mine kasor nipraitawə mine nərigien kapətawə kasəmkimik. Kini pəh kisərəhu karin ətawə mə kitawə kape Kughen minə əmə, meinai kitawə kamhasiai Kughen.

Pol, rikin ramagien mə nəmə Korin kwənhauə tuk Kughen

2 Səhitə yerkimiə tuk əmawə meinai yakhapəh nisorien rahas-pən kimi yermamə kirik, mhapəh nhavi-pəyen yermamə kirik ikin rahas ikin, mhapəh nisarkutien mə jakhavəh nar kirik kapəmiə ye norien kirik yame ripəh natuatukien. 3 Pəh nien mə kimiə nimisor nar kirik ripəh nəmhenien, yakaməgkiar məkneikin kimi əmiə. Yakwəni-pre ta tuk əmiə mə yaksorkeikei pik əmiə, nar apnapig nahasien uə nihuvəyen ramuə tuk ətawə-m kimiə, mərig yakhajir əmiə misəkwan əmiə. 4 Yo yakamni nəfrakisien irəmiə. Rikik ragien tuk əmiə. Kimiə nakhavəh-si haktə pik kafak nətərigien. Yimnarə ye nəmhəyen rehuə pik, mərig rikik ragien pik tuk əmiə.

5 Meinai nipig yimnhauə Masedonia, mhapəh nisapisien, mərig nipig m-fam, yakamharəh pikin nəmhəyen pisin pisin minə. Ye nimraghien kapəmawə, narmamə kasotgoh, masor nahasien kimi əmawə, kini kimawə yakamhagin.[j] 6 Mərig Kughen yame raməgkiar vi vi kimi narmamə yame nərigien kapəriə rəpou, In rimivəhsi-haktə nərigien kapəmawə, mor swatuk kape Taetas ruə məm əmawə. 7 Kini pəh nien mə nuəyen əmə kafan yame rimnor rikimawə ramagien, mərig nipig nimnhawəh-sihaktə nərigien kafan, rikimawə ramagien min tukun. In rimini-əsah pə tuk yo mə naksorkeikei pik mə takhauə misəm yo. Kini mamni mə rikimiə reihuə tuk yo, mamni mə kimiə naksorkeikei pik yo, masərer matuk tuk nisərer-əswasigien kin narmamə yamə mine kamhani hah yo. In ramni məknakin, rikik ragien mapita.

8 Kupən, yimnəm mə nəkwəkwə yame yimnher-pre kin məkupən rimnor rikimiə rəpou, kini yimnərig rahas tukun. Mərig, nar apnapig mə nəkwəkwə a rimnor rikimiə rəpou, yakpəh nərig-rahas-pik-ien tukun, meinai rikimiə rəpou kape nipig kwakwə əmə. 9 Mərig taktəkun ai, rikik ragien, mərig pəh nien mə rikik ragien meinai rikimiə rimnəpou. Nikam. Rikik ragien mə nipig rikimiə rəpou,

---

[j] **7:5** 2 Kor 2:13

nimisarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has kapəmiə. Nəfrakisien, Kughen rorkeikei mə rikitawə tukrəpəu tuk norien has minə. Kini kimiə nimisarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has, kini nəgkiarien skai yame yimnhani-pre tuk əmiə ripəh norien əmiə naksəpəh nhatətəyen kapəmiə. 10 Tukmə rikimiə rəpou tuk norien has minə kapəmiə, rəmhen kin yame Kughen rorkeikei mə rikimiə tukrəpəu tukun, kini misarar ye nərigien kapəmiə, pəh Kughen tukrivəh miragh əmiə. Nərig-rahasien a ripəh nikir-pənien narmamə ikin riki narmamə rərhakis ikin. Mərig tukmə narmamə rikiriə rəpou əmə tuk narimnar kape tokrei tanə, nərig-rahasien a ramkir-pən əriə tuk nimhəyen.[k] 11 Tukmə naksərig rahas ye norien has minə kapəmiə, rəmhen kin yame Kughen rorkeikei mə taksərig rahas tukun, nakharkun nisəmien kwənkwan ye nimraghien kapəmiə: in e naksarkut pik mə taksor norien yame ratuatuk, kini misarkut pik mə takhahuatukin norien has minə kapəmiə, kini masəməkin norien has minə, kini misakur mhagin kin norien has minə. Nimisorkeikei mə taksəm min yo, misərer əswasig kin narmamə yamə mine khani hah yo, kini masərer matuk tuk niwəhsi-pənien narpinien kimi narmamə yamə mine kasor təvhagə has. Ye norien minə fam kapəmiə, nimishajoun mə nimnhapəh nisorien nar kirik rahas ye narimnar minə e. 12 Kini yakamher-pre kin nəkwəkwə e kimi əmiə, mərig pəh nien mə yakamrai nəkwəkwə e mə jakəgkiar ye norien hah kape yermamə kirik[l], kini pəh nien mə yakamrai mə jakəgkiar ye yermamə yame kimnoriah in. Nikam. Yimirai nəkwəkwə minə kimi əmiə mə Kughen tukrasitu irəmiə mə takharkun mə nakhasiai əfrakis Yo. 13 Narimnar m-fam a khavəh-si haktə nərigien kapəmiə.

Pəh nien mə kimiə əmə nakhavəh-si haktə nərigien kapəmawə, mərig rikimawə ragien pik min tuk kwən a Taetas, meinai rikin ragien mə kimiə nakhavəh-si haktə min nərigien kafan. 14 Yakməni-pən tukun mə rikik ragien pik tuk əmiə. Narimnar fam yame yimnhani-pre tuk əmiə, iriə nəfrakisien. Kini ye norien kirikianə əmə min, nipig yimini-pən tuk Taetas mə norien kapəmiə rhuvə, kini nipig in rimaurə məm əmiə, norien kapəmiə rimnhajoun-pən mə nəgkiarien a yimini irəmiə mamni-pən tuk Taetas in nəfrakisien. Ror pən, nimnhapə nisorien naurisien kimi yo tuk nəgkiarien yame yimini-pən tukun maməgnəgin əmiə. 15 Taetas, rikin raməsik mə kimiə m-fam əgkəp en nimisor nəkwan, mhagin kin in mhasiai in nipig in rimauə məm əmiə. Kini nipig rikin raməsik narimnar minə a, norkeikeiyen kafan rehuə tuk əmiə mapita. 16 Rikik ragien pik meinai yakirkun niniyen nəfrakisien irəmiə ye narimnar fam.

Niməhuak apa Jerusalem, nəriə nəviginien rikək, Pol ramni mə nəmə Korin tuksasitu irəriə

8 1 Piak minə mine nowinik minə, yaksorkeikei mə takharkun mə niməhuak minə apa Masedonia kwəshajoun mə Kughen ramautə-

---

[k] **7:10** Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 [l] **7:12** Pol ramni hanə yermamə yame rimnor apnapig nar. Ǝmru 2 Kor 2:5.

pən kɨn kafan nɨhuvəyen kɨmi əriə.[m] 2 Iriə kɨmɨsarə pawk ye nəmhəyen
ehuə kɨrik, kapəriə nautə rɨrkək, mərɨg nɨmraghien kapəriə rukwar huvə
kɨn nagienien, ror pən kamhavəh-si-pən mane ehuə kɨmi nəməhuak
mɨnə tɨksɨn. 3 Yakamni-ərhav pre tuk əmiə mə iriə kɨmnhavəhsi-pən
mane ehuə, rapita yame rɨkiriə rəsɨk mə tukpihavəh-si pən. Kamhavəhsi-
əhrav rəmhen kɨn yame nərɨgien kapəriə ramuh, 4 mɨsaiyoh əmawə
m-rɨpsaah mə kɨmawə jakseighan kɨn əriə pəh iriə tuksasitu ye wok kape
nɨwəh-sipənien mane kɨmi narmamə kape Kughen mɨnə apa Jerusalem.
5 Yakhapəh nharkunien mə iriə tuksasitu rehuə məknakɨn, mərɨg iriə
kɨsasitu. Kɨmɨsəkupən mhavəhsi-pən nɨmraghien kapəriə kɨmi Yermaru.
Kwasɨg ikɨn, khavəhsi-pən nɨmraghien kapəriə kɨmi əmawə rəri-pən əmə
nərɨgien kape Kughen.

6 Kɨni kupən, Taetas a in rɨmnamkɨr əmiə tuk narukien kɨn mane
kape nɨməhuak mɨnə; ror pən, yaksəkeikei kɨmin mə in tukraməkeikei
maməmɨr kɨmiə min meriaji taksaruk fam kɨn mane yame takhavəhsi-
ərhav. 7 Ye narɨmnar mɨfam e, kɨmiə nakasor rhuvə pɨk mapita, in e,
nhatətəyen kapəmiə, mɨne nəgkiarien kapəmiə, mɨne nɨrkunien kapəmiə,
mɨne nərer-tɨmtɨmien kapəmiə, mɨne norkeikeiyen kapəmiə tuk əmawə.
Kɨni ye norien kɨrikianə əmə mɨn, yakorkeikei mə taksarukɨn mane
məknakɨn ye norien yame rhuvə rapita.

8 Pa rɨmə yakaməkeikei kɨmi əmiə mə taksor. Mərɨg yɨmnhajoun
əmiə mə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə rɨkiriə ragien tuk nasituyen ye
wok a. Kɨni taktəkun ai, yakmə jakəm-ru mə norkeikeiyen kapəmiə in
nəfrakɨsien rəmhen kɨn əriə, uə nɨkam. 9 Kɨmiə nakharkun huvə mə Yesu
Kristo Yermaru kapətawə ramautə-pre kɨn nɨhuvəyen kafan kɨmi əmiə.
Kafan nəsanɨnien rehuə pawk, mərɨg rɨmauə mə tukrasitu irəmiə, mor In
mə kafan nəsanɨnien rɨrkək. In rɨmauə mor In mə kafan nar kɨrik rɨrkək
ye tokrei tanə mə kɨmiə takhauə narmamə kape Kughen mɨnə, kapəmiə
narɨmnar tukrɨpsaah ye rao ye neai.[n]

10 Jakəvhaag kɨmi əmiə ye norien yame ratuatuk mə taksor. Ye newk
yame ruauə muavən, kɨmiə nɨmɨsokupən mɨsorkeikei mə taksarukɨn
mane kape nɨməhuak mɨnə, kɨni kɨmiə mɨn nɨmɨsokupən mɨsarukɨn
mane. 11 Taktəkun ai, taksarukɨn mane mə takseriəji nɨprai mane yame
nɨmɨsorkeikei mə takhavəhsi-ərhav. 12 In nar apnapɨg mə kapəmiə
narɨmnar rɨpsaah uə rɨkəskəh. Kughen, rɨkin tukragien tuk əmiə tukmə
nakhavəh-si pən yerkimiə mɨfam.[o]

13 Yakpəh norkeikeiyen mə nɨpɨg takhavəhsi-pən mane ehuə kɨmi
nɨməhuak mɨnə, kwasɨg ikɨn, naksəkwəkwə kɨn mane. Mərɨg ratuatuk
əmə 14 mə taksasitu ye nɨməhuak yamə mɨne kasəkwakwə kɨn narɨmnar,
meinai kapəmiə narɨmnar rɨpsaah. Kɨni nɨpɨg kɨrik, tukmə naksəkwakwə

---

[m] **8:1** Rom 15:26; 2 Kor 9:1-2 [n] **8:9** Mat 8:20; Fil 2:6-7 [o] **8:12** Mak 12:43-44

kɨn nar kɨrik, iriə tukharkun nɨsasituyen irəmiə. Norien a takasor,
tukasəm nəmhen. 15 Rəri-pən əmə Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni
mə,

"Narmamə yamə mɨne kamhavəh pawk nəvɨgɨnien rehuə,
tukrəmhen kɨn əriə; to rɨpəh napitayen.
Mɨne narmamə yamə mɨne kamhavəh pawk nəvɨgɨnien rəkəskəh,
tukhapəh nɨsakwəkwəyen kɨn nəvɨgɨnien." *(Eks 16:18)*

Taetas ramvən apa Korin

16 Yakamni vi vi Kughen mə ramor rɨki Taetas ramagien mə tukrasitu
irəmiə, rəmhen kɨn kafak nərɨgien. 17 Yɨmnhani-pən tuk Taetas mə
tukrurə məm əmiə; kɨni rɨkin ragien tuk norien nəgkiarien kapəmawə.
Mərɨg in mɨn, rɨkin ragien mɨn tuk nurəyen masitu irəmiə. Ye nərɨgien
əmə kafan rɨmnorkeikei mə tukrurə məm əmiə. 18 Kɨni kɨmawə yaksher-
pre mɨn kɨn piautawə kɨrik raurə iriu min. Kwən a, nəməhuak mɨnə
kamhasiai in tuk kafan wok tuk nɨni-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə. 19 Kɨni
nɨməhuak mɨnə kɨmnharpen in mə tukramərɨwək kɨmawə min nɨpɨg
yakhavəhsi-ərhav mane yame nɨmɨsarukɨn. Yakhavəhsi-pən mane kɨmi
nɨməhuak mɨnə mə jakshajoun mə rɨkimawə ragien pɨk tuk nasituyen,
mɨne tuk nɨvəhsi-haktəyen Kughen. 20 Yaksarkut mə yermamə kɨrik rɨkək
yame to rɨni hah əmawə tuk norien kapəmawə tuk nəwhaiyen mane.
21 Ror məkneikɨn meinai, yaksarkut mə jaksor narɨmnar yame ratuatuk
ye nɨmrɨ Kughen mɨne ye nɨmrɨ narmamə.
22 Kɨni yaksher-pre mɨn kɨn piautawə kɨrik in tukrɨkwasɨg kɨn Taetas
mɨne in kɨrik. Yɨmnharkun mə kwən a rorkeikei pɨk mə tukrasitu ye
norien rɨpsaah mɨne ye wok rɨpsaah. Kɨni taktəkun ai in rorkeikei pɨk
mə tukrasitu irəmiə meinai in ramni nəfrakɨsien irəmiə. 23 Kɨni Taetas,
kɨmru min yakawor wok kɨrikianə. Kɨni kwən a rɨkwasɨg kɨn Taetas in
mɨn ramor wok ye kwerkwan irəmiə, masitu irəmiə. Mɨne piautawə mir
kɨraru e, yame nɨməhuak mɨnə kɨsher-pə kɨn əriu, karəhsi-haktə nhag
Kristo. 24 Sor norkeikeiyen kapəmiə rɨvən tuk ərɨsɨr, pəh nɨməhuak mɨnə
tuksəm, mharkun-ru mə rhawor e rɨkimawə ramagien tuk əmiə.[p]

9 1 Yakpi-pəh nher-preyen kɨn nəkwəkwə e kɨmi əmiə, rɨpihuvə əmə,
meinai, nakwənharkun ta wok e kape nasituyen ye narmamə kape
Kughen mɨnə apa Jerusalem.[q] 2 Yakamni məkneikɨn meinai yakɨrkun
mə naksorkeikei mə taksasitu, kɨni yɨmnəgnəgɨn ta əmiə ye nɨmrɨ nəmə
Masedonia tukun, mamni mɨmə newk yame ruauə muavən, kɨmiə apa
Akaea nɨmɨsərer matuk tuk nɨvəhsi-pənien mane. Kɨni nɨpɨg nəməhuak
apa Masedonia kɨmɨsəm mə rɨkimiə ragien pɨk tuk nasituyen, ramor
mɨn əriə khapsaah kasorkeikei mə tuksasitu mɨn. 3 Mərɨg taktəkun ai,

---

[p] **8:24** 2 Kor 7:13-14 [q] **9:1** 2 Kor 8:1-7

yakamher-pre kɨn piautawə misɨr e mə irisɨr tukrhəm əmiə mə kɨmiə taksor nar yame nɨmnhani, rəmhen kɨn yame yakwəni ta. Kɨni ror məkneikɨn, kapəmawə nəgkiarien tuk nɨvəhsi-haktəyen norien huvə kapəmiə, pəh nien mə nar apnapɨg əmə. 4 Mərɨg tukmə nakhapəh nɨsorien, nɨpɨg jakurə kɨmawə nəmə Masedonia tɨksɨn, kɨni tukəm mə kɨmiə nakhapəh nɨsor-əgkəpien, kɨni taksauris tukun, meinai kɨmawə yakwənhavəh-si haktə ta nhagmiə. Tukror auris əmiə rapita. 5 Ror məkneikɨn, rɨkik raməsɨk mə jakaməkeikei maiyoh piautawə misɨr mə tukrhokupən irak mɨrhurə mɨrhəm əmiə pəh kɨsəm mə takhavəh-si-pən mane yame nakwənhani ta mə taksarukɨn. Mərɨg yakorkeikei mə takhavəh-si-pən yerkimiə m-fam. Pəh nien mə kaməkeikei kɨmi əmiə mə taksasitu.

Norien kape nəwhaiyen narɨmnar

6 Rɨkimiə tukraməsɨk nəgkiarien e: Yermamə yame raməsim kəskəh, tukrɨvəh nəvɨgɨnien iran rɨkəskəh əmə. Yermamə yame raməsim rɨpsaah, tukrɨvəh nəsimien iran rɨpsaah.[r] 7 Kɨmiə kɨrikianə kɨrikianə takasəkeikei mhavəh-si-pən naha nhagɨn yame ramsɨ-pən yerkimiə mə takhavəh-si pən. Mərɨg tukmə naksaruk kɨn mane meinai yermamə kɨrik raməkeikei kɨmiə əmiə tukun, rɨpəh natuatukien. Yakamni məkneikɨn meinai Kughen rorkeikei yermamə yame ravəhsi-pən yerkin m-fam. 8 Kɨni Kughen rɨrkun nautə-preyen kɨn nɨhuvəyen m-fam kafan kɨmi əmiə mə tuk narɨmnar fam ye nɨpɨg m-fam, takhavəh narɨmnar fam yame naksəkwakwə kɨn, mhavəh mɨn rəmhen məkwakw mə taksəwhai. 9 Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

> "In rəwhai kafan narɨmnar rɨpsaah kɨmi yavən has mɨnə,
> kɨni norien atuatuk kafan to rɨpəh nɨrkəkien." *(Sam 112:9)*

10 Kɨni Kughen yame ravəhsi-pən kweru nai kɨmi yeməsim, mɨvəhsi-pən mɨn nəvɨgɨnien nan, ye norien kɨrikianə əmə mɨn, In tukrɨvəh-si pən narɨmnar rɨpsaah kɨmi əmiə mor mɨn rɨpsaah-ɨpsaah mɨn, mə kɨmiə takharkun nɨsasituyen ye narmamə tɨksɨn mɨn. Kɨni tukror kwənkwan rɨpsaah yame ramsɨ-pən ye norien atuatuk kapəmiə.[s] 11 Ye narɨmnar fam ye nɨmraghien kapəmiə, Kughen tukrɨvəh-si pre kafan nɨvhuəyen kɨmi əmiə mə kɨmiə takharkun nəwhaiyen nɨpɨg mɨfam. Kɨni nɨpɨg taksasitu, narmamə tukhani vi vi Kughen tukun.[t]

12 Wok e yame nakasor, nakhavəhsi-pən mane tuk nəvɨgɨnien ne narmamə kape Kughen yamə mɨne nɨkumhə raməs əriə, mərɨg naksor nar huvə kɨrik rapita, in e narmamə khapsaah tuksərɨg rhuvə, mhani vi vi Kughen tukun. 13 Nɨpɨg naksor wok mɨnə a, narmamə kasəm norien kapəmiə. Kɨni iriə tukhavəh-si haktə nhag Kughen tukun, meinai kɨmiə

---

[r] **9:6** Prov 11:24-25 [s] **9:10** Aes 55:10 [t] **9:11** 2 Kor 1:11; 4:15

nakasor əfrakis norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien
ye Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. Kini iriə tukhavəh-si haktə nhag
Kughen meinai kimiə nakhavəhsi-pən kapəmiə mane ehuə kimi əriə mine
narmamə mifam. 14 Kini nipig iriə tuksəhuak tuk əmiə, rikiriə tukraməsik
əmiə meinai Kughen rimnautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi əmiə rapita,
mə taksasitu pik irəriə. 15 !Pəh khani vi vi Kughen tuk Tini yame In
rimivəhsi-pə kimi ətawə! Nar e in e rhuvə rapita.

Pol ramhorpin nəgkiarien kape narmamə yamə mine kamhani hah in mhamə kafan norien ror kiraru

10 1 Narmamə tiksin kamhani nikarik mhamə kafak norien kiraru.
Mə nipig kitawə-m kimiə, kafak nərigien reiwaiyu əmə, mərig
nipig yimatərhav məpəh əmiə, kafak norien riskai pik. Mərig yo Pol,
yakaməkeikei kimi əmiə tuk nar kirik, mimə Kristo, kafan nərigien
reiwaiyu, kini In yemə mar.[u] Kini ye norien kirikianə əmə, 2 yakamaiyoh
əmiə mə, taksor norien kapəmiə ratuatuk mə nipig jakurə, mipəh nəmien
nar kirik mə to yakəgkiar skai pre kimi əmiə tukun. Mərig yakirkun
mə jakhek narmamə tiksin e yamə mine kamhani mə yakaməri-pən
norien kape tokrei tanə,[v] 3 meinai nar apnapig yaksarə ye tokrei tanə
e, yakhapəh nisarowaginien ye norien yame narmamə kape tokrei tanə
kasarowagin kin. 4 Ror məkneikin meinai narimnar kape narowaginien
yame kimawə yakasarowagin kin, pəh nien mə narimnar yame narmamə
kape tokrei tanə kasarowagin kin. Nikam. Narimnar kapəmawə yame
yakasarowagkəp kin, kamhavəh nəsaninien kape Kughen tuk noriahyen
kwənmhan yame Setan ramerkwaig ikin.[w] 5 Kimawə yaksoriah
nəgkiarien eikuə minə mine nərigien ausit minə, iriə m-fam yame kasərer
əswasig kin narmamə tuk nirkunien Kughen. Yakhani-əhu nətərig-hasien
minə fam kape narmamə, misor əriə kasarar ye nərigien kapəriə masor
nəkwai Kristo. 6 Kini nipig naksəri-pən nərigien kape Kristo, kimiə
taksərer matuk tuk nivəhsi-pənien narpinien kimi narmamə m-fam yamə
mine kasəsik nəkwan.

7 !Ah! Kimiə nakasəm nar kamor ərhav, mərig nakseinein nipran.
Tukmə yermamə kirik rirkun mə in yermamə kirik kape Kristo,
tukraməkeikei mirkun huvə mə kimawə min, narmamə kape Kristo
rəmhen kin in. 8 Tukmə ror nipig yakaməgkiar ye nehuəyen yame Yesu
Yermaru rimivəhsi-pə kimi yo, yakaməgkiar ausit; mərig to yakpəh
naurisien tuk nəgkiar ausitien tukun, meinai Yesu rimiwəhsi-pə nehuəyen
kimi yo tuk nivəhsi-haktəyen əmiə, pəh nien mə tuk nivəhsi-əhuyen
əmiə.[x] 9 Yakpəh norkeikeiyen mə rikimiə tukraməsik mə yakher-pre
kin nəkwəkwə minə e kimi əmiə mə tukror əmiə nakhagin. 10 Mərig

---

[u] **10:1** 1 Kor 2:3 [v] **10:2** 1 Kor 4:21 [w] **10:4** Efes 6:13-17 [x] **10:8** 2 Kor 13:10

narmamə tiksin kamhani nikarik mhamə, “In, kafan nəkwəkwə minə khapam misesrə, mərig nipig in ramarə kitawə min, pəh nien mə in yermamə skai kirik, mərig kafan nəgkiarien in nar apnapig əmə.”
11 Narmamə minə a tukasəkeikei mharkun mə nipig jakurə kisarə kitawə-mirə, norien kafak tukrəutən rəmhen əmə kin yame kafak nəgkiarien in rəutən ye nəkwəkwə yame yakamher-pre kin kimi əmiə.

Pol ramhorpin nəgkiarien kape narmamə yame kamhani mhamə in pəh nien mə yemehuə kape niməhuak apa Korin

12 Narmamə tiksin kamhavəhsi-haktə atuk əriə. Tukmə iriə yerpirig əfrakis rapita yo, to yakpəh nəgkiar-ausitien mə yo yerpirig rəmhen kin əriə. Mərig, pəh nien mə iriə yerpirig əfrakis. Kasəkir əmhen narmamə ye nərigien əmə kapəriə, mə tuksəm mə norien kapəriə rhuvə uə rahas. Norien e yame kasor, rətəwao. 13 Mərig kimawə yakhapəh nisəgkiar-ausitien rapita nehuəyen kapəmawə, mərig yaksəgkiar ausit ye wok yame Kughen rimnərəhu-pə mə kapəmawə, kini wok e, kimiə min apaikin.[y]
14 Pəh nien mə yakwərəhsi-haktə atuk yo mamni mə yakamehuə ye narmamə yame Kughen ripəh nərəhu-pəyen ye kwermik. To yakpihapəh nhaurəyen iməmiə ikin, to yakpihapəh nisehuəyen irəmiə. Mərig yimisəkupən ta mhauə iməmiə ikin mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. 15 Narmamə tiksin kasəgkiar ausit tuk wok yame yermamə pisin rimnor. Mərig kimawə yaksəgkiar ausit əmə tuk wok yame Kughen rimnərəhu-pə mə kapəmawə. Kimawə yaksərəhu-pən nərigien kapəmawə mə nhatətəyen kapəmiə tukrhaktə haktə min, ror pən, kapəmawə wok ye kwerkwan irəmiə tukreihuə min, 16 mə jakharkun nhavənien ikin minə ipakə tuk iməmiə, mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə, mhavən-vən min, tamə yakhavən ikin kirik yermamə pisin kirik ruavən ta ikin mamor wok, misəgkiar ausit tuk wok kape yermamə pisin kirik. 17 Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

> “Tukmə yermamə kirik rəgkiar ausit, pəh tukrəgkiar ausit əmə mə in rirkun Kughen Yermaru.” *(Jer 9:24)*

18 Yakaməgkiar məkneikin meinai kipəh nisiaiyen yermamə yame ravəhsi-haktə atuk in, mərig kamsiai əmə yermamə yame Kughen Yermaru ravəhsi-haktə.[z]

Pol mine aposol eikuə minə

11 1 Seighaan kin yo pəh yakəgnəgin kəskəh yo tuk wok kafak; tukni pakw mə nəgkiarien ror məknakin rahas. Mərig kimiə nakwəseighan ta kin yhajoun eikuə minə mə tuksəgnəgin atuk əriə.
2 Yakamarha huvə tuk əmiə, mipəh neighanien kin yermamə kirik mə

---

[y] **10:13** Rom 12:3 [z] **10:18** 1 Kor 4:4

tukrivi-ta əmiə tuk yo, mə takhauə narmamə kape Kughen əmə, rəri-pən
nərigien kape Kughen. Yo rimimiə, kini kimiə naksəmhen kin piakəskəh
kirik yame rirkun əmə kafan hanə yerman, yame in e Yesu Kristo. Kini
yakamarha huvə tuk kafak piakəskəh yame yimneighan kin mə tukrivən
məri-pən yerman a.[a] 3 Mərig yakamgin mə naksəmhen kin pian a Iv yame
Setan rimneikuə iran ye nəgkiarien heikən.[b] Yakamgin mə yermamə
kirik tukrivi-pən nərigien kapəmiə rivən ikin pisin, kini naksəpəh
kapəmiə norkeikeiyen yame ramvən tuk Kristo, yame ratuatuk huvə.[c]
4 Yakaməgkiar məkneikin meinai nipig yermamə kirik ramuə tuk əmiə
mamni-ərhav Yesu kirik yame ror pisin ye Yesu yame yakwəni-ərhav
ta, uə nipig kimiə nakhavəh nanmin kirik yame ror pisin ye Nanmin
yame nakwənhavəh ta, uə naksərig nəvsaoyen kirik yame ror pisin ye
Nəvsaoyen Huvə yame nakwəsərig ta, mərig kimiə nakamhakwasig
əmə kin.[d] 5 Aposol minə a kimiə nakamhani mhamə iriə "aposol huvə
minə tiksin," mərig ye kafak nərigien, yakpəh nəmien mə iriə khahuvə
rapita yo.[e] 6 Kipəh nhajoun-pakwien yo kin norien kape nivəhsi-ərhavyen
nəgkiarien, mərig yakirkun huvə niprai Nəvsaoyen Huvə. Yimishajoun
əmiə kin nəvsaoyen huvə ye norien minə fam, nipig ripsaah.[f]
7 ?Rhawor e narmamə a kamhani hah yo ye nikarin kape nivəhyen
mane? Nipig yimini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Kughen tuk əmiə,
yimipəh norien mə taksərok yo kin nar kirik. Yo atuk əmə yimivəhsi-
əhu yo tuk nivəhsi-haktəyen əmiə.[g] 8 Nipig yimnor wok kitawə-m kimiə,
niməhuak minə ikin pisin pisin minə kimisərok yo, rəmhen əmə kin
yame yimnawə kin nar kirik tuk əriə, mə jakasitu irəmiə kin. 9 Kini nipig
kitawə kimnamhavən, kini kafak nar kirik rirkək. Yimipəh naiyohyen
nasituyen tuk yermamə kirik, meinai piautawə yamə mine kimnhasi-pən
Masedonia kimnhavəhsi-pə narimnar yame yimnəkwakwə kin. Ror pən,
yimipəh naiyohyen əmiə kin nar kirik, mipəh narkutien kimi əmiə tuk
narha-huvəyen tuk yo. Norien minə a yakamor ye nipig m-fam.[h] 10 Tukmə
ror yakamausit tuk norien kafak, mərig yermamə kirik apa Akaea to
ripəh niniyen mə yakameikuə. Nəgkiarien yame yakamni raməfrakis
rəmhen əmə kin nəgkiarien yame Yesu Kristo ramni. 11 ?Mərig rhawor
e yimipəh naiyohyen əmiə kin nar kirik? Pəh nien mə yakəməkin əmiə
məpəh naiyohyen kin nasituyen tuk əmiə. Nikam. Kughen rirkun mə
yakorkeikei pik əmiə.
12 Narmamə tiksin kimnasəmir kimiə miriə misorkeikei mə tukhauə
misəmhen kin əmawə, mə tukharkun nisəgnəgin-atukien əriə tuk wok
kapəriə. Mərig kimawə yakhapəh hanə nisaiyohyen kin nasituyen kirik

---

[a] **11:2** Efes 5:26-27 [b] **11:3** Əm-ru stori kape Iv ye Jen 3. [c] **11:3** Jen 3:4,13
[d] **11:4** Gal 1:8-9 [e] **11:5** 1 Kor 15:10; 2 Kor 12:11 [f] **11:6** 1 Kor 2:1,13 [g] **11:7** 1 Kor 9:18
[h] **11:8-9** 2 Kor 12:13; Fil 4:15-16

mə iriə tukseinein niniyen mə iriə kisəmhen kin əmawə. 13 Narmamə
yamə mine kasor məknakin, iriə aposol eikuə minə, kini kaseikuə ye
narmamə ye wok kapəriə, mamhasigovin əmə wok kape aposol əfrakis
minə kape Kristo. 14 Mərig kitawə to khapəh nisakurien tukun, meinai
Setan min, in ramsigovin əmə agelo kape Kughen.[i] 15 Kini kitawə to
khapəh nisakurien nipig yorwok minə kape Setan kasor norien yamə
mine ratuatuk mə narmamə rikiriə tukrəsik mə iriə yorwok minə kape
Kughen. Mərig tuk Nipig Kwasig, iriə tukhavəh nərokien rəri-pən norien
minə kapəriə.

**Pol raməvsao kin nipig əutən yamə mine
kimnhauə ye nimraghien kafan**

16 Yakamsim atuk min. Mərig takhapəh nhaniyen mhata mə yakamsim
atuk meinai yakamarmər. Mərig tukmə rikimiə raməsik məknakin,
seighaan kin yo pəh yakor norien minə tiksin kape yarmər, maməgnəgin
kəskəh atuk yo. 17 Nəgkiarien e kafak pəh nien mə nəgkiarien kirik
yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə kimi yo mə jakni. Ye nəgkiarien kafak
yakaməgkiar rəmhen kin yətəwao kirik. 18 Narmamə khapsaah kasəgkiar
ausit tuk norien kape tokrei tanə, ror pən, yo min, jakəgkiar ausit kəskəh.
19 [Kini yakirkun mə rikmiə ragien tuk nivəhyen kafak nəgkiarien]
meinai kimiə yamə mine nakhamə ta mə nakwənharkun nar rikmiə
ragien tuk nivəhyen nəgkiarien kape narmamə yamə mine kasətəwao.
20 ?Rhawor e nakseighan kin narmamə apnapig kamhavəhsi-haktə
atuk əriə, masərik mitə əmiə, masərip nikatərgimiə, maseikuə irəmiə,
mamhapik kapəmiə narimnar? 21 Mərig norien kafak ripəh nəutənien mə
to yakor əutən-pre kimi əmiə məkneikin. ?Mərig kimiə nakhamə ta mə
yaknauris meinai yimnəpəh nor-əutən-preyen məknakin kimi əmiə uə?
Nikam, yakpəh naurisien tukun.

Naha nhagin yame narmamə tuksəgkiar ausit tukun, yo min
jakəgkiar ausit tukun, nar apnapig rikimiə tukraməsik mə nəgkiarien e
kafak rətəwao. 22 ?Rhawor? ?Iriə kasəgkiar ausit mhamə iriə kharkun
nisəgkiarien ye nəgkiarien Hibru uə? Yo min. ?Iriə kasəgkiar ausit mhani
mhamə iriə nəmə Isrel uə? Yo min. ?Iriə kasəgkiar ausit mhani mhamə
iriə kwənərəus kape Ebraham uə? Yo min.[j] 23 ?Iriə kasəgkiar ausit mhamə
iriə yorwok minə kape Kristo uə? Yo min, mərig yakapita əriə. !Kəsi!
Yakaməgkiar ausit rəmhen kin yame yemətəwao ramausit. Yimnor pik
wok rapita əriə, kini kivəhsi-pən yo ye kalabus nipig ripsaah rapita əriə.
Kimnərkis-ərkis yo rapita əriə. Nipig ripsaah, ipakə yakmhə.[k] 24 Nipig

---

[i] **11:14** Gris ramni mə Setan ramsigovin agelo kape nikhakien. Nipran ramni mə in rameikuə mamni mə in ravəh nəgkiarien kirik kape Kughen. [j] **11:21-22** Fil 3:5
[k] **11:23** Wok 16:23

minə fam iriə fam faef, nəmehuə kape Isrel kimisərkis-ərkis yo m-toti
naen ye nipig kirikianə.[l] 25 Kimnərkis-ərkis yo kin kwənkirkir m-kisisər.
Nipig kirik, kisəsik yo kin kapier apig. Yimavən ye rao m-kisisər, kini rao
rəmnim, kini nipig kirik, yimneai ye ikəmnim ye tame tahik kape nipig
piəpiə kirik, yenpig-enpig mine yenpig.[m] 26 Nipig m-fam yakaməwhan
nihuk tuk norien wok kafak. Kini ipakə yapiwən ehuə ramrəh yo
yakamhə. Kini yakamarə imei yəkrəh minə, ikin resrə ikin. Mamarə
imei nəmə imak ikin, ikin resrə ikin. Mamarə imei nəmə tanə pisin
pisin minə, ikin resrə ikin. Mamarə ye taon ehuə minə, ikin resrə ikin,
mamarə ikin ruhiko ikin, ikin resrə ikin, mamarə apa ye tahik, ikin resrə
ikin, mamarə kimawə piautawə eikuə minə, ikin resrə ikin.[n] 27 Yimnor
pik wok, kini nipig ripsaah yakpəh napirien yenpig. Nipig tiksin,
nikumhə raməs yo; kini yakaməkwakwə; nipig ripsaah, nak nəviginien
ramrirkək. Nipig ripsaah yakamokiei-okiei, kini kafak neipən kape
nokieiyen rirkək. 28 Mine narimnar tiksin yame yakamətərig pik tukun,
in e yakamətərig pik tuk niməhuak minə fam. 29 Tukmə yermamə kirik,
kafan nhatətəyen ripəh niskaiyen, rikik raməpou. Kini tukmə kamor
yermamə kirik ror təvhagə has, rikik rəmhə tukun.
30 Tukmə yakaməgkiar ausit, yakaməgkiar ausit əmə tuk narimnar
yame ramhajoun mə kafak nəsaninien rirkək. 31 Kini Kughen e in e rim
Yesu Yermaru, yame kaməgnəgin In ye nipig mifam, In rirkun mə yo
yakpəh neikuəyen. 32 Apa Damaskes, gavman kirik kape King Aretas
rimnher-pən kin kafan mobael minə mə tuksarha tuk kwəruə kape taon
mə tukasarha kin yo, misəm yo, mhavəh-si pən yo ye kalabus. 33 Mərig
kivai-pən yo ye nitip ehuə kirik, kiruk-pən nərəus iran, kivi reiwaiyu ye
nikar kəupə yerkwanu a, kini yimnap ta kin gavman a.[o]

Pol raməmrərhav

12 1 Jakaməkeikei maməgkiar ausit, nar apnapig mə nəgkiar-
ausitien ripəh nasituyen ye nar kirik; mərig jakaməkeikei mamni
nəmrərhavyen tiksin mine nəgkiarien vi yamə mine yakaməm Yesu
Yermaru ravəhsi-pə kimi yo. 2 Yo yermamə kirik[p] yame yakamhatətə
ye Kristo. Kughen rivəh-ta yo muavən ye rao ye neai[q], newk fotin ruauə
ta muavən. Yakeinein mə niprak ruavən uə nanmik əmə. Kughen əmə
rirkun. 3 Kini mamni min mə yakeinein mə niprak ruavən uə nanmik
əmə, mərig yakirkun mə 4 Kughen rivəh yo muavən apa iman. Kini yo

---

[l] **11:24** Dut 25:3 [m] **11:25** Wok 16:22; 14:19 [n] **11:26** Wok 9:23; 14:5
[o] **11:32-33** Wok 9:23-25 [p] **12:2** Pol ripəh niniyen mə in atuk rimnəm nəmrərhavyen e. Ramni isok, mamni yermamə pisin. Mərig nipig kasəvhuekin pəpiə chapter 12, kitawə kharkun mə in raməgkiar mamni atuk in. [q] **12:2** Gris ramni, “heven namba tri” rəmhen kin heven yame yerpirig pik. Nipran ramni mə imei Kughen.

yɨmnərɨg nəgkiarien erkwaig tɨksɨn, yame narmamə kape tokrei tanə kɨseinein nɨniyen. 5 Yakɨrkun nəgkiar-ausitien tuk naha nhagɨn yame
Kughen ramor əpu kɨmi yo, mərɨg to yakpəh nəgkiar-ausitien tuk nar
yame yo atuk yakamor. Yakaməgkiar ausit əmə tuk naha nhagɨn yame
ramhajoun mə yo, kafak nəsanɨnien rəkəskəh. 6 Mərɨg tukmə yakmə
jakaməgkiar ausit, rɨpəh norien mə yo yarmər, meinai nəgkiarien yame
jakəgkiar ausit tukun in raməfrakɨs. Mərɨg to yakpəh nəgkiar-ausitien
məkneikɨn, tamə narmamə khavəhsi-haktə pɨk yo rapita ikɨn tukvəhsi-
haktə yo ikɨn. Yakorkeikei mə narmamə tuksəkir əmhen yo ye nəgkiarien
kafak mɨne norien mɨnə kafak.

Nəsanɨnien kape Kughen rɨrkun nɨvəh-mɨraghien ətawə

7 Kughen rɨpəh norkeikeiyen mə jakausit tuk nəgkiarien vi yamə mɨne
In rɨmnor əpu kɨmi yo, kɨni nəgkiarien mɨnə a khahuvə mɨsapita. Ror
pən, In rɨmnher-pə kɨn nəmhəyen ye nɨmraghien kafak rəmhen kɨn nirhɨ
nɨmɨrh ramhai yo kape nɨpɨg mɨfam. Nəmhəyen a in rəmhen kɨn yəgkiar
kɨrik kape Setan yame ramor nəmhəyen ye nɨprak, ramor yo yakpəh
nausitien.[r] 8 Yɨmnəkeikei kɨmi Yesu Yermaru m-kɨsisər mə tukrɨrəhsi-ta
nəmhəyen a tuk yo. 9 Mərɨg In ramni-pə tuk yo mɨmə, "Nɨkam. Kafak
nɨhuvəyen ehuə rɨrkun nɨvəh-mɨraghien ik; meinai nɨpɨg e in a kafam
nəsanɨnien rɨmɨrkək, in en swatuk kape nəsanɨnien kafak raurə iram
nakamskai." Ror pən, rɨkik ramagien pɨk yakaməgkiar ausit mamni
mə kafak nəsanɨnien rɨkək; mərɨg nəsanɨnien kape Kristo ramarə ye
nɨmraghien kafak.[s] 10 Tuk nar a, rɨkik ragien nɨpɨg kafak nəsanɨnien
rɨrkək, kɨni rɨkik ramagien nɨpɨg kamni hah yo, kɨni rɨkik ramagien tuk
nɨpɨg ətən mɨnə, kɨni rɨkik ragien nɨpɨg kamor nahasien kɨmi yo, kɨni
rɨkik ragien nɨpɨg yakamərɨg nəmhəyen. Rɨkik ragien tuk narɨmnar mɨnə
a meinai yakamor nəkwai Kristo. Kɨni tukmə kafak nəsanɨnien rɨrkək,
nɨpɨg a in a, kafak nəsanɨnien rɨmauə.

Pol raməgkiar skai kɨmi nəməhuak mɨnə apa Korin

11 Yakaməgkiar ausit tuk kafak norien, raməri-pən norien kape yarmər.
Mərɨg kɨmiə nɨmnhapəh nhavəh-si haktəyen yo aikɨn ratuatuk mə
tukvəh-si haktə yo ikɨn. Ror pən, jakaməkeikei mamor. Mərɨg pəh nien
mə nəmə mɨne nakamhani mə iriə "aposol huvə mɨnə tɨksɨn" kɨsapita yo,
nar apnapɨg mə yo yermamə apnapɨg əmə.[t] 12 Nɨpɨg yɨmnamarə kɨtawə-m
kɨmiə, mamor narɨmnar mamrɨpɨn yame ramhajoun mə yo aposol əfrakɨs
kɨrik. Yɨmnor nɨmtətien mɨnə, mɨne nar ehuə yamə mɨne ramor nakurien
kɨmi narmamə, mɨne nar apsɨpɨs mɨnə ye nɨmrɨmiə.[u] 13 ?Rhawor? ?Kɨmiə
nakhamə ta mə norien yame yakamor ye nɨməhuak mɨnə tɨksɨn rapita

---

[r] **12:7** Job 2:6 [s] **12:9** Fil 4:11-13 [t] **12:11** 2 Kor 11:5 [u] **12:12** Rom 15:19

nar yame yimnor irəmiə uə? Nikam. Nar kirikianə əmə yakpəh norien irəmiə - in e yakpəh naiyohyen nasituyen kin mane. ?Nakhamə ta mə nar e ratuatuk uə rapəh natuatukien?[v]

14 Taktəkun ai, nipig yame ror kisisər kin, najakurə mivaag-pre kin əmiə. Kini jakpəh naiyoh-preyen kin mane kirik kimi əmiə, meinai pəh nien mə yakorkeikei kapəmiə nautə; mərig yakorkeikei əmə əmiə. Rəmhen kin yame pəh nien mə wok kape kwajikovə minə tuk narha-huvəyen tuk tatə mine mamə, mərig wok kape tatə mine mamə kwarha huvə tuk kwajikovə.[w] 15 Ror pən, tukmə yakoriah fam narimnar kafak tuk nasituyen irəmiə, rikik ragien əmə. Kini nar apnapig tukmə yakoriah kafak nimraghien tuk nasituyen irəmiə, rikik tukragien. Kafak norkeikeiyen tuk əmiə in rehuə, mərig kapəmiə tuk yo rikəskəh əmə. !In e ripəh natuatukien! 16 Pəh khani mhamə yimipəh naiyoh-preyen kin mane kirik kimi əmiə. Mərig kimiə tiksin nakamhani mhamə yaknor nar iko mivəh kapəmiə tiksin narimnar. 17 ?Rhawor? ?Nakhamə ta mə yimnher-pre kin narmamə tiksin kafak mə tuksor nar iko tuk nivəhyen kapəmiə narimnar uə? Nikam. 18 Yimnəkeikei kimi Taetas mə tukrurə tuk əmiə, mher-pre kin piautawə kirik iriu min. ?Mərig Taetas rimnor nar iko mivəh kapəmiə narimnar uə? Nikam. Nakharkun mə kapəmru nətərigien kirikianə əmə, kini yakawor norien kirikianə əmə.[x]

19 Pəh nien mə yakamni nəgkiarien minə e tuk nətapigien kin nəgkiarien kape narmamə yamə mine kamhani hah əmawə. Mərig ye nimri Kughen, yakamni əmə nəgkiarien yame Kristo rorkeikei. Kini yo minə tiksin, norien m-fam yame yakasor, yakasor mə kimiə takhaskai. 20 Yakamher-pre kin nəkwəkwə e meinai yakpəh norkeikeiyen mə tamə yakurə məm əmiə mə nakasor narimnar yame ripəh nəmhenien, kini jakaməkeikei məgkiar skai-pre tuk əmiə mor rikimiə rəpəu tukun. Kini kimiə takhapəh nisorkeikeiyen. Yakpəh norkeikeiyen mə jakəm nakasotgoh kimi əmiə minə, masetet əmiə minə, niemhaa ramhai əmiə, mamhani nikar narmamə, misausit, masor apnapig nar. 21 Yakpəh norkeikeiyen mə nipig jakurə, kafak Kughen tukror yauris yo, rikik rəmhə, yakasək, meinai kimiə tiksin nakwəsor təvhagə has, masor apnapig nar, mamhakir apis-apis əmiə minə, mhapəh hanə nisararien ye nətərigien kapəmiə.[y]

Pol ramor kwirig kimi əriə

13 1 In e nipig yame ror kisisər kin yame jakurə məm əmiə. Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Tukmə yermamə kiraru uə kisisər kirhini nəgkiarien kirikianə, pəh narmamə tukharkun mə

---

[v] **12:13** 2 Kor 11:9 [w] **12:14** 1 Kor 4:15 [x] **12:18** 2 Kor 8:6,16-18 [y] **12:21** 2 Kor 13:2

nəgkiarien kapərisir raməfrakis.” *(Dut 19:15)*[z] [a] 2 Nipig yimnaurə
tuk əmiə, ye nipig yame ror kiraru kin, yimini-ərhav pre ta nəgkiarien
kape nisigien narmamə yamə mine kasor təvhagə has mine əmiə
m-fam, mə taksəpəh təvhagə hah. Kini yakaməmir isok mamni-pre
min. Nipig jakurə min, jakvəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə
mine khapəh nisəpəhyen norien has minə. 3 Kimiə nakhamə təksəkir
əmhen mə nəgkiarien kafak in nəgkiarien kape Kristo uə nikam.
Kini yo jakəgkiar rəmhen kin aposol kirik kafan. Norien kafan ripəh
nimarien tuk əmiə, mərig norien kafan riskai tuk əmiə. 4 Nəfrakisien,
nipig kimiruk haktə In ye nai kamarkwao kin, kafan nəsaninien
rirkək. Mərig taktəkun ai In ramragh ye nəsaninien kape Kughen. Kini
kimawə min yamə mine yakasofugin-pən iran, nəsaninien kapəmawə
rirkək. Mərig kimawə yaksor wok kitawə-m kimiə ye nəsaninien kape
Kughen.[b]

5 Kimiə atuk, taksəkir nimraghien kapəmiə mə nhatətəyen kapəmiə
in raməfrakis uə nikam. Kimiə atuk, taksəm huvə kapəmiə norien.
?Nakharkun uə nikam mə Yesu Kristo ramarə ye nimraghien kapəmiə?
!Mərig tukmə kapəmiə nimraghien ripəh nəri-pənien norien kape
nhatətəyen, ramhajoun mə Kristo rirkək ye nimraghien kapəmiə![c]
6 Kini yakirkun mə kimiə takpisəm mə kimawə narmamə əfrakis minə
kape Kughen. 7 Kini taktəkun ai, yaksəhuak tuk əmiə mə takhapəh
nisorien nar has minə. Mərig ripəh norien mə yakasəhuak məknakin mə
tukramhajoun mə kapəmawə wok in rhuvə matuatuk. Mərig yakasəhuak
məknakin meinai yaksorkeikei mə taksor norien yame ratuatuk, nar
apnapig mə narmamə kamhani mə wok kapəmawə ripəh nəmhenien.
8 Tukmə nakhapəh nisorien təvhagə hah, to yakhapəh nisəgkiar-skai-
preyen kimi əmiə, meinai yakseinein nisorien nar kirik yame ramətapig
kin nəgkiarien əfrakis kape Kughen, mərig yakharkun nisor-əməyen
nar yame ravəhsi-haktə nəgkiarien əfrakis kape Kughen. 9 Kini tukmə
nakasor əmə narimnar yame ratuatuk, kini nar kirik rirkək yame
jaksəgkiar-skai-pre tukun kimi əmiə, kini rikimawə tukramagien əmə.
Kini yakasəhuak tuk əmiə mə norien kapəmiə tukratuatuk huvə. 10 Ror
pən, yakamarə isok pakw tuk əmiə, mərig yakamher-pre kin nəgkiarien
minə e mivəhsi-haktə nərigien kapəmiə, mərig yakpəh norkeikeiyen mə
nipig jakurə jakaməkeikei maməgkiar-skai-pre kimi əmiə. Neihuəyen
yame Kughen rimivəh-si pə kimi yo, kape nivəh-sihaktəyen əmiə; pəh
nien mə kape nivəhsi-əhuyen əmiə.[d]

---

[z] **13:1** Nəgkiarien e raməmir ye Dut 19:15. Nipran e ramni mə nəkwəkwə kiraru uə kisisər yamə mine Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Korin, kapəriə nəgkiarien kirikianə əmə, ror pən, kasəfrakis. [a] **13:1** Mat 18:16; 1 Tim 5:19 [b] **13:4** Fil 2:7-8 [c] **13:5** 1 Kor 11:28 [d] **13:10** 2 Kor 10:8

Pol rɨmnor infamien ye nəkwəkwə kafan

11 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Nəgkiarien kafak ror infamien ikɨn
e. Sarkut tuk norien yamə mɨne kɨsatuatuk. Sətərɨg kɨn nəgkiarien kafak.
Kapəmiə nətərɨgien tukror əmə kɨrikianə. Sarə ye nəmərinuyen. Kɨni
Kughen e yame rorkeikei pɨk narmamə, mɨvəhsi-pre nəmərinuyen, In
tukraməmɨr yerkimiə.
12 Sokrən huvə irəmiə mɨnə[e] rəmhen kɨn yame kɨmiə kɨrikianə ye Yesu
Kristo. 13 Narmamə m-fam kape Kughen kamhani rhuvə pre tuk əmiə.
14 Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre kɨn kafan nɨvhuəyen
kɨmi əmiə m-fam. Kɨni pəh Kughen tukrɨvəh-si pre kafan norkeikeiyen
kɨmi əmiə m-fam. Kɨni pəh Nanmɨn kape Kughen tukror rɨkimiə fam
tukror kɨrikianə.

---

[e] **13:12** *Gris ramni mə* "Nɨpɨg naksofugɨn əmiə mɨnə, taksor 'holy kiss' irəmiə mɨnə." 'Holy Kiss' ror nɨmtətien mə kasofugɨn pən ye Yesu masorkeikei əriə mɨnə.

Galesia

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Galesia

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Galesia

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak yamə mɨne kɨsarə apa yerkwanu mɨnə apa Galesia. Pol rɨmɨrikakun niməhuak a ye nɨrikakunien nəriwəkien kafan.

?Nɨmraghien rhawor pən iran mɨnə ye nɨpɨg rɨmɨrai? Nəməhuak mɨnə kɨmɨsarə ye nɨpɨg əutən ye nɨpɨg Pol rɨmɨrai. Nəmə Gris khapsaah kɨmnhani nəfrakɨsien ye Yesu Kristo. Kɨni nəmə Isrel mɨn khapsaah kɨmnhani nəfrakɨsien iran. Mərɨg nəmə Isrel tɨksɨn kɨmnhani mə nəmə Gris yamə mɨne kamhani nəfrakɨsien ye Yesu tukasəkeikei mɨsəri-pən loa mɨnə kape Moses, rəmhen kɨn yame tukaməkeikei kɨvəh nao kɨmi əriə. Nəmə Isrel, rɨkiriə ramuh məta mə nəmə Gris kamhani pawk nəfrakɨsien ye Yesu, mərɨg kɨpəh hanə nɨvəhyen nao kɨmi əriə, to khapəh nɨsatuatukien ye nɨmrɨ Kughen.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Nəmə Isrel kɨmɨshajoun mə nəmə Gris mɨn tukasəkeikei mɨsəri-pən loa kape Moses pəh Kughen tukrɨvəh mɨragh əriə iran. Mərɨg Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨni-əhu nhajounien kapəriə. Pol rorkeikei mə nəməhuak mɨnə tukharkun mə nhatətəyen in swatuk yame Kughen ramor mə narmamə kɨsatuatuk ye nɨmrɨn, kɨni In ravəh mɨragh əriə yerkin agien. Mərɨg nɨvəhyen nao kɨmi narmamə, uə nəripənien loa, pəh nien mə swatuk yame Kughen tukrɨvəh mɨragh narmamə iran. Ye nɨpɨg a, nəmehuə mɨnə kape niməhuak kɨmɨsəkwətə apa Jerusalem masəgkiar kɨn nətərɨgien e, mhamə rhuvə əmə mə nəməhuak mɨnə Gris tukhapəh nɨsəri-pənien loa kape Moses. Ǝvhuekɨn nəvsaoyen kɨn ye Wok Mɨnə 15:1-35.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pol ramokrən huvə irəriə

1 1-2 Piak mine nowinik yamə mine naksəhuak yerkwanu
pisin pisin minə apa provins Galesia. Yo Pol, yo aposol
kirik kape Kughen, yakamrai nəkwəkwə e mamher-pre kin kimi
əmiə. Yo mine piautawə minə tiksin yamə mine kasəhuak eikin
e yaksorkeikei mə jakhani rhuvə pre tuk əmiə. Yo e yermamə
yame Yesu Kristo mine Tata Kughen kimirəvəhsi-haktə yo
mə yo aposol kapəriu. Kughen e in e yame rimivəh miragh
Yesu ye nimhəyen kafan. Pəh nien mə yermamə apnapig əmə
kirik yame rimivəhsi-haktə yo, mərig Kughen. 3 Pəh Kughen e
Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə iriu tukwautə-
pre kin nihuvəyen kapəriu kimi əmiə kini mwərəhu-pre
nəmərinuyen raməmir tuk əmiə. 4-5 Yesu Kristo rimneighan atuk
kin nimraghien kafan mə tukrimhə tuk norien has kapətawə,
kini mivəhsi-ta ətawə ye norien has minə mine nətərigien
has minə kape tokrei tanə. In rimamhə meinai Tata Kughen
rimnorkeikei mə tukror məkneikin.[a] Ror pən, rhuvə mə kitawə
tuksəgnəgin Kughen kapətawə mamhavən, mhapəh nisorien
infamien. Amen.

Nəvsaoyen Huvə, kirikianə əmə

6 Yakakur pik tuk əmiə meinai Kughen ripiokrən pə pə əmə kin
əmiə kwuse, mivəhsi-pre apnapig əmə nihuvəyen kape Yesu kimi
əmiə, mərig taktakun ai nimisəpəh Kughen, misap, mhakwasig
kin nəgkiarien eikuə 7 yamə mine pəh nien mə Nəvsaoyen Huvə
kape Kughen. Narmamə tiksin kamhaukreikin Nəvsaoyen Huvə
kape Kughen mamhani nar pisin, mhani mhamə in e nəvsaoyen
huvə, mamhavi karin nətərigien kapəmiə tukun, masor əmiə
naksətəwao.[b] 8 Mərig nar apnapig tukmə kimawə, uə agelo kirik
kape rao ye neai ramni-ərhav nəgkiarien pisin kirik min, yame
ripəh nəmhenien kin yame yimini-ərhav-pre ta tuk əmiə kupan,
pəh Kughen tukrivəh-sipən in ye nap ehuə.[c] 9 Yakwənhani-pre ta,
mərig yakmə jaksim atuk min mamni mə tukmə yermamə kirik
ramni-ərhav nəgkiarien pisin yame ripəh nəmhenien kin Nəvsaoyen
Huvə yame nakwənharkun ta, pəh Kughen tukrivəh-si pən in ye
nap ehuə.
10 Kafak nəgkiarien e in riskai, kini nar apnapig əmə tukmə narmamə
tiksin rikiriə ripəh nagienien tuk yo, meinai yakorkeikei əmə mə
Kughen rikin tukragien tuk nəgkiarien kafak. Tukmə yakaməgkiar əmə

---

[a] **1:4** Gal 2:20 [b] **1:7** Wok 15:1,24 [c] **1:8** 1 Kor 16:22

mə narmamə tiksin rikiriə tukragien tuk yo, to ripəh norien mə yo
yorwək əfrakis kirik kape Kristo.[d]

Kughen rimnokrən kin Pol

11 Piak minə mine nowinik minə, yakorkeikei mə jakni-pre atuatuk
kimi əmiə mə Nəvsaoyen Huvə yame yakavəhsi-ərhav nipig mifam pəh
nien mə nar kirik yame ramsi-pən ye nətərigien kape narmamə əmə.[e]
12 Kini Nəvsaoyen Huvə e, pəh nien mə yermamə kirik rimivəhsi-pə kimi
yo, mamhajoun yo kin, mərig Yesu Kristo əmə In rimnor əpu kin kimi yo.
13 Kimiə nakwənharkun ta norien yamə mine yimnor kupan ye nipig
yimikwasig kin nhatətəyen kape nəmə Isrel mimə jakhopni fam narmamə
kape Yesu, moriah fam niməhuak minə, kini mor narpinien əusik-əusik
kimi əriə.[f] 14 Ye nipig a yo yimnamərer tim tim tuk nuknei norien kape
nəmə Isrel, yame kafak kaha minə kimishajoun yo kin kupan. Yakirkun
min rapita min yo minə tiksin yame yimisarha kwis kwis.[g]
15 Yimnoriah pawk kafan narmamə minə, mərig Kughen rikin rehuə
tuk yo. Kupan, nipig yimnaməmir hanə ye tip nisinik, Kughen ruirpen
ta yo. Kini rimauə ye nipig atuatuk kafan, kini In rimnokrən kin yo mə
jakuə kafan atuatuk yermamə.[h] 16 Kini məhitə ye nirkunien kafak mhajoun
yo kin Tini Yesu, mə jakirkun huvə In, kini mivən mipiəvsao-ərhav kin
Nəvsaoyen Huvə kafan kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə
Isrel. Ye nipig a, yimipəh nivənien məm yermamə kirik mə tukrhajoun yo
kin Nəvsaoyen Huvə e. 17 Kini yimipəh nivənien apa Jerusalem mə jakəm
narmamə yamə mine kimivəhsi-haktə əriə kupan mə iriə aposol minə.
Yimipəh nivənien mə iriə tukshajoun yo kin Nəvsaoyen Huvə kape Yesu.
Ye nipig a, yo yimnəsok pihiu mivən ikin kirik kamni kimə Arebia, kini
mamarə, mirerig-pə min mivən apa yerkwanu a Damaskes. 18 Mamvən,
mamvən meriaji newk kisisər kimirhuə mirhivən ta, kini yo yimnarə
mirerig-pən min Jerusalem mə jakəm Pita[i]. Kini yimipəh narəyen aikin
ror tu. Yimiwarə mirəvəh əmə nipig fiftin.[j] 19 Kini ye nipig a, yimnəm əmə
Jemes, naorahi Yesu Yermaru, mərig yimipəh nəmien aposol min kirik.
20 Yakavəh kwəsu ye Kughen mə nəgkiarien yame yakamni in nəfrakisien.
21-22 Yimipəh narəyen rapomh pik apa faktə Jerusalem. Kini kwasig
ikin, yimivən apa tanə Siria mine Silisia. Kini ye nipig a, narmamə yamə
mine kasəhuak kimi Kristo yerkwanu pisin pisin minə apa provins a
Judia, kimnhapəh nisəmien yo, miseinein nimrik.[k] 23 Mərig kimnasərig
əmə nəvsaoyen kirik mə, "Yermamə kirik e rimauə, in kapətawə tikmir.
In rimoh ətawə tuk nəhuakien, mamoriah nimraghien kapətawə, kini

---

[d] **1:10** 1 Tes 2:4 [e] **1:11** Mat 16:17 [f] **1:13** Wok 8:3 [g] **1:14** Wok 22:3 [h] **1:15** Aes 49:1; Gal 2:7 [i] **1:18** Gris ramni mə nhag aposol a "Sefas." [j] **1:18** Wok 9:26-27
[k] **1:21** Wok 9:30

mamarkut mə tukroriah min kapətawə nhatətəyen. Mərig taktakun ai,
in min ramni-ərhav nhatətəyen e.” 24 Kimisərig mhani vi vi Kughen tuk
narimnar yamə mine In rimnor ye kafak nimraghien.

Aposol minə tiksin kimisəm Pol khamə Pol in aposol kirik

2 1-2 Ramvən mamvən meriaji newk fotin kwənhauə minhavən ta,
kini Kughen rimini-pə tuk yo mə jakaməkeikei mirerig faktə min
apa Jerusalem. Kini kimru Banabas, yimiravən mirakir Taetas kimasir
min mirhuvən Jerusalem. Yimisofugin kimawə nəmehuə minə kape
niməhuak. Nipig yimisofugin tuk nəkwətəyen a, yimnamni-pən huvə
nəgkiarien yamə mine yakamni-ərhav-pən tuk nəmə Gris. Yimnamni-pən
huvə narimnar fam yame yakamni-ərhav, tamə yakni-ərhav nar kirik
yame rikiriə rəsik mə ripəh natuatukien, mhani hah wok kafak tukun,
misor əmə nar apnapig iran, kwənkwan rikək.[l] 3 Kini ye nipig a, rikik
rimnəsik pik mə tukshek yo mə jakaməkeikei mini-pən tuk nəmə Gris mə
tukaməkeikei kivəh nao kimi əriə. Mərig kimnhapəh nhaniyen. Kini yo
kirik e Taetas, in yemə Gris, kipəh nivəh-pakwien nao kimin, mərig iriə
kimnhapəh nhaniyen mə tukaməkeikei kivəh nao kimin. 4 Nəgkiarien
ye nikarin kape nivəhyen nao kimi narmamə ramsi-pən ye narmamə
tiksin yamə mine kaseikuə əmə mə iriə piautawə minə. Kini iriə kasəm
huvə əmawə mə tuksəm-ru mə jaksəri-pən loa a uə nikam. Mərig kimawə
yimisap ta kin loa mhavən tuk Yesu Kristo, kini misor kirikianə kimawə
min. Kini kimawə pəh nien mə slef kape loa. Mərig narmamə minə a,
rikiriə ripəh nagienien tuk kapəmawə nəgkiarien minə, kini misorkeikei
mə tuksəko-pən əmawə fam ye loa mine kastom kape nhatətəyen kape
nəmə Isrel. [Mamhani mə tukaməkeikei kivəh nao kimi nəmə Gris rəmhen
kin Taetas.][m] 5 Mərig yimnhani-əhu əriə mhapəh nisorien mə kapəriə
nəgkiarien tukrhaktə mapita kapəmawə. Kini kimawə yimnharaptərəkin
tim tim Nəvsaoyen Huvə e raməfrakis, mə kimiə min takharkun huvə.
6 Kini narmamə tiksin aikin kamni kimə iriə nəmehuə kape niməhuak.
(Mərig ye nəmien kafak, yermamə yame ravəh nhag ehuə, mine yame
ripəh nivəhyen nhag ehuə, iriu kwəm nəmhen əmə. Kini ye nimri
Kughen, In ripəh nəvheikinien nhag minə a.) Kini narmamə minə a
kimnhapəh nishajounien yo kin nəgkiarien vi kirik mə jakvən mini-
ərhav. 7 Nikam. Kimnhapəh nisorien. Mərig iriə kimisəm mə Kughen,
In rimirpen yo mə jakvən mini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi nəmə Gris
rəmhen kin yame rimirpen Pita mə tukrini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi
nəmə Isrel.[n] [o] 8 Kitawə kwənharkun mə Kughen rimnher-pən məknekin

---

[l] **2:1** Wok 15:2 [m] **2:4** Gal 1:7; 5:1,13 [n] **2:7** Ye nəgkiarien Gris ripəh niniyen “Nəmə Isrel” uə “nəmə Gris” mərig ramni “narmamə kivəh nao kimi əriə” mine “narmamə yame kipəh nivəhyen nao kimi əriə.” [o] **2:7** Wok 22:21

yo meinai kimisəm mə nəsaninien kape Kughen rimauə irak ye wok yakamor rəmhen kin aposol kape Yesu yame yakamni-ərhav nəgkiarien kimi nəmə kantri pisin pisin minə, rəmhen kin yame nəsaninien kafan ramuə ye Pita ye wok yame in ramor rəmhen kin aposol kape Yesu yame ramni-ərhav nəgkiarien kimi nəmə Isrel. 9 Kini Jemes mine Pita mine Jon kamni ərisir kimə nuknei niməhuak misir. Nipig kimirhəm mirhirkun mə ye nihuvəyen kape Kughen, In rimivəhsi-pə wok e ye kwermik, kini kimirhuə mirhini-pə tuk əmru Banabas mə jakhavəh kwermimawə minə tuk wok, mamhani mə tuksəwhai wok minə. Kimru yakrəni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi nəmə Gris, kini irisir karhivən mirhini-ərhav kimi nəmə Isrel[p]. 10 Mərig kimisaiyoh əmə mə tukmə yakravən, mərig rikimru tukraməkeikei maməsik yavən has minə kwuse Jerusalem mə jakwasitu irəriə. Kini rikik rimnagien əmə tuk wok a.[q]

Pol rimnhek Pita

11-14 Kini kwasig ikin, yimirerig-pən apa yerkwanu kirik e Antiok. Nipig yimnamarə apaikin, kini Pita rikwasig min muə. Kini maməvigin iriə in minə tiksin yamə mine kasəhuak. Mərig iriə pəh nien mə nəmə Isrel.[r] Kini nipig narmamə kape Jemes, yamə mine kimnhasi-pən Jerusalem khatərhav-pə, iriə kimishek Pita, mhamə, "Ah. Narmamə minə e pəh nien mə nəmə Isrel, tukaməkeikei kəsig-pən əriə, tamə Kughen ripəh nasituyen irəriə." Kini nəgkiarien e kimnhani rimnoriah Pita, mor rauris, kini migin kin nivənien məvigin iriə nəmə pəh nien mə nəmə Isrel. Pita rigin kin əriə məknakin, mivi nəməhuak minə tiksin apa Antiok, yamə mine iriə nəməhuak minə e ye kwənərəus kape nəmə Isrel, iriə min kimnhauə tuk Pita masor norien kape yermamə yame kafan nəgkiarien ror kiraru, kini mhagin kin nəməhuak yamə mine kipəh nivəhyen nao kimi əriə. Mhavi-pə min Banabas, kini ramgin min kin əriə. Mərig ye nipig yimnəm mə iriə khapəh nisəri-pən-atuatukien swatuk yame Nəvsaoyen Huvə ramni, yimnərip Pita ye nimri mirh, mamni-pən əusik-əusik mimə, "Nar apnapig ik yemə Isrel, mərig nakpəh nəri-pənien natuakəmien kapərao. ?Kini rhawor e nakaməkeikei kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel mə tuksəri-pən natuakəmien kapərao?[s]

15 "Nəfrakisien mə kirao kimirasi-pən atuatuk ye kwənərəus kape nəmə Isrel. Pəh nien mə kirao yemə Gris mir yame nəmə Isrel rikiriə raməsik mə iriə m-fam yakapir loa minə. 16 Mərig taktakun ai kirao krarkun mə pəh nien mə Kughen raməm mə narmamə yamə mine kisəri-pən loa kape nəmə Isrel kisatuatuk ye nimrin tukun. Nikam. Yermamə yame ramhatətə əfrakis ye Yesu Kristo, in əmə en ratuatuk ye nimri Kughen.

---

[p] **2:9** Gris ramni mə iriə tukhavən misəm "Nəmə kivəh nao kimi əriə."
[q] **2:10** Wok 11:29-30 [r] **2:11-14** In ikin e, Pita rimnəsik loa kape Moses, yame ramni mə nəmə Isrel tukhapəh nisəvigin-kwisien nəmə Gris. [s] **2:12** Wok 11:3

Nətərigien e in e ror ətawə tukasəkeikei mishatətə əmə ye Yesu Kristo mə tuksatuatuk ye nimri Kughen. Pəh nien mə Kughen raməm əmhen ətawə mə kisatuatuk meinai kasəri-pən loa, mərig raməvheikin əmə ətawə meinai kashatətə ye Yesu Kristo. Pəh nien mə nəri-pənien loa in swatuk kape yermamə mə in tukratuatuk ye nimri Kughen.[t]

17 "Kitawə e kasətigtə ye Yesu Kristo mə tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen. Mərig nəmə Isrel tiksin, rikiriə raməsik mə kitawə nəmə hah minə mərig in ai kitawə khapəh nisətigtəyen ye loa. ?Ror məkneikin mə Yesu Kristo rimivi-pən ətawə mə tuksakapir loa uə? Nikam. Ripəh norien məkneikin. 18 Mərig, tukmə yakarar mamrerig-pən tuk loa mamətigtə iran, ramhajoun-pən mə yakpəh natuatukien ye nimri Kughen. 19-20 Ror məkneikin meinai nipig yakamarkut pik tuk nəri-pənien loa, kini yakaməm mə norien e ripəh nəmhenien mə tukror yo yakatuatuk ye nimri Kughen. Ror məkneikin, yimnəpəh nəri-pənien loa tuk nuəyen yemə atuatuk. Rəmhen kin yame yimamhə, kini taktakun ai loa ripəh narmaruyen ye nimraghien vi kafak. Yimnor məknakin mə jakamor əmə nətərigien kape Kughen. Rəmhen kin yame kimisəsik-pən əmru Kristo ye nai kamarkwao kin. Nimraghien akwas kafak rimamhə. Mərig yimnarha-pə min kimru Kristo. Kini taktakun ai, pəh nien mə yo yakamragh, mərig Kristo ramragh yerkik. Kini ye nimraghien fam kafak, yakamhatətə əmə ye Ji Kughen, yame ramorkeikei pik yo, kini muə mimhə mivəh miragh yo.[u] 21 Nihuvəyen e, Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə, in rehuə pik. Kini to yakpəh noriahyen norkeikeiyen e yame Kughen ramautə-pə apnapig əmə kin. Mərig yakaməm mə kimiə tiksin, nakasəri-pən loa mə tukror əmiə naksatuatuk ye nimri Kughen. Mərig ripimə nəri-pənien loa ripior narmamə kisatuatuk ye nimri Kughen, to nimhəyen kape Kristo ripior nar apnapig əmə kin.

Nəmə Galesia kwəsəpəh swatuk

3 1 Nəmə Galesia, kimiə nakseno-eno pik. ?Pa rimnəko-pən
məknenkin əmiə nakhavən ye swatuk iko iko? Yimnhani huvə-pre pawk tuk əmiə mə Yesu rimivəh narpinien tuk əmiə ye nai kamarkwao kin, ?mərig rhawor? ?Tukmə ror yermamə kirik rimivəhsi-pən vəhsi-pən kimi əmiə kini mivi-ta əmiə mor əmiə nakseno-eno uə? 2 Hani-ru tuk yo mhamə, ?Kughen rimivəh-si-pre Nanmin Kafan kimi əmiə meinai kimiə nakasəri-pən loa, uə nikam? Nikam. In rimivəh-si pre Nanmin kafan kimi əmiə meinai kimiə nakashatətə ye Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. 3 ?Mərig rhawor nakaseno-eno pik məknenkin? Apa kupan ikin, kimiə nimisətigtə əmə ye Nanmin kape Kughen, mərig taktakun ai nakwəsəpəh misətigtə əmə ye nəsaninien kapəmiə. 4 Nimisərig nəmhəyen

---

[t] **2:16** Wok 15:10-11; Rom 3:20-28; Gal 3:11 [u] **2:20** Gal 1:4

rehuə meinai nakshatətə ye Nəvsaoyen Huvə. ?Mərig nimisərig apnapig
əmə nəmhəyen e uə? Nikam. Pəh nien mə kape nar apnapig əmə. 5 Mərig
pəh nien mə Nanmin kape Kughen ramor nimtətien tiksin kimi əmiə
meinai naksəri-pən loa. Mərig ramor nimtətien tiksin kimi əmiə meinai
nimisərig Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo kini mishatətə iran.

Nəri-pənien loa mine nhatətəyen ye Yesu

6 Yermamə kirik, Ebraham, yame Nəkwəkwə kape Kughen rimnəvsao-
ərhav ta kin rimini məkneikin mimə, "Ebraham in rimnhatətə timtim ye
Kughen, Kughen rimini mə in ratuatuk ye nimrin." *(Gen 15:6)*
Ye swatuk kirikianə əmə, 7 narmamə yamə mine kishatətə ye Kughen, In
raməm əmhen əriə mə kisəmhen kin kwənərəus atuatuk kape Ebraham.
8 Nəkwəkwə kape Kughen ruini ta kupan mə Kughen tukrivəh narmamə
yamə minə pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, yamə mine kishatətə iran,
khauə tukun, mor əriə kisatuatuk ye nimrin. Kupan, Nəkwəkwə kape
Kughen rimini-ərhav nəgkiarien huvə kirik kin Ebraham mimə,

"Yo jakor kwənərəus kafam mə iriə tuksor swatuk yame jakvəhsi-
pən nihuvəyen kimi tanimtanə iran." *(Jen 12:3)*

9 Ror pən Kughen rimnautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi Ebraham,
meinai in rimnhatətə tim tim iran. Ye swatuk kirikianə əmə min, Kughen
rirkun nautə-pənien kin nihuvəyen kimi narmamə yamə mine kishatətə
əfrakis iran.
10 Mərig narmamə minə a, yamə mine rikiriə raməsik mə iriə tukhavəh
nimraghien mərig in ai kasəri-pən fam naha nhagin yame loa ramni,
narmamə minə a, iriə kwəsarə ta ye nahasien. Rəmhen əmə kin yame
Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Narmamə yamə mine khapəh nisor-atuatukien narimnar minə fam
yamə mine kimirai-pən ye Nəkwəkwə kape Loa mamharpin, iriə
tukhavəh narpinien kirik." *(Dut 27:26)*

11 Kini ror məkneikin, ratuatuk əmə tuk ətawə mə yermamə kirik rikək
yame rimnəri-pən loa kape Kughen muə mə in yemə atuatuk ye nimri
Kughen. Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni məkneikin mə,

"Narmamə yamə mine kisatuatuk ye nimri Kughen, tukhashatətə
iran mamharpin." *(Hab 2:4)*

12 Mərig nəgkiarien e raməgkiar kin nhatətəyen kapətawə ye Kughen. Nəri-
pənien loa in ripəh nəmhenien kin yame nakamhatətə ye Kughen meinai
nəri-pənien loa in rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Yermamə yame ramni mə nəri-pənien loa in swatuk kape nivəhyen
nimraghien rerin, yermamə e tukraməkeikei mor fam əgkap
narimnar yame loa ramni." *(Lev 18:5)*

13 Narmamə m-fam əgkap khapəh nisəri-pənien naha nhagin yame
loa ramni. Ror məkneikin, loa in ramərəhu-pə narpinien kimi ətawə,

kini kitawə fam kasarə ye nahasien. Mərig Yesu Kristo rimamhə ye
nai kamarkwao kin, kini mivi-ta ətawə ye nahasien a. Yesu In rimivəh
narpinien tuk təvhagə has kapətawə rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə
kape Kughen ramni mimə,

"Tukmə kəsik-pən yermamə kirik ye nai kamarkwao-kin,
ramhajoun-pən mə kimnor narpinien kimin." *(Dut 21:23)*

14 Yesu Kristo rimamhə məkneikin mə narmamə minə fam tukasarə
ye nihuvəyen yame Kughen rimivəhsi-pən kupan kimi Ebraham mimə
tukrivəhsi-pən kimi kwənərəus kafan. Kini nar a ror məkneikin mə in
e taktakun mine kitawə narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu, kitawə
kharkun nhavəhyen Nanmin kape Kughen yame Kughen rimirpen mə
tukrivəhsi-pən kimi narmamə.

Kughen rimnəkupan mini promes kafan, mərig loa rimikwasig mipəh nəspirien ətawə

15-16 Piak minə mine nowinik minə. Ye nimraghien kapətawə, kitawə
kharkun norien kape niniyen promes minə. Tukmə yermamə rimə
tukrini promes kirik, to kipəh nivəhsi-tayen, to kipəh nəsik-əpnisien.
Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rimirpen pən kafan nərigien
kimi Ebraham ye nikarin kape kafan kwənərəus. Kini ye nəgkiarien a,
ripəh nien mə rimirpen pən kwənərəus minə fam kape Ebraham, mərig
rimirpen pən əmə yermamə kirikianə əmə yame tukrisi-pən ye kafan
kwənərəus. Yermamə e in e Yesu Kristo.[v] 17 Kini kafak nəgkiarien, nipran
ror məkneikin mə apa kupan, Kughen rimini-ta mə tukharaptərəkin
nəgkiarien kapəriu Ebraham, kini ai newk fo handred toti ruauə muavən
ta, kini loa ripiuə. Mərig pəh nien mə loa a in ravəhsi-ta nəgkiarien yame
In rimini-pən tuk Ebraham. Loa a to ripəh noriahyen promes kupan kape
Kughen.[w] 18 Yakaməgkiar məkneikin meinai ripi mə nəri-pənien loa in
swatuk kapətawə mə tukasarə ye nihuvəyen kape Kughen, ripihajoun mə
promes yame Kughen rimini kupan in nar apnapig. Mərig ripəh norien
məknakin: Promes yame Kughen rimini-pən tuk Ebraham in swatuk
yame in tukramarə iran ye nihuvəyen kafan.[x]

Loa, kafan aikin norien

19 Yermamə kirik tukripiaiyoh mimə, "?Tukmə ror məkneikin, rimnhawor e
Kughen rimnərəhu-pə loa?" Promes yame Kughen rimini-pən tuk Ebraham in
rimnəkupan marə, mərig loa in rimikwasig. Rimauə mə tukrhajoun ətawə mə
kitawə yor təvhagə hah minə. Mərig Kughen rimnərəhu loa a mə tukramarə
mamvən mamvən meriaji yermamə a ye kwənərəus kape Ebraham tukrarha-
pə tuk ətawə. Kitawə kwənharkun mə loa a, kafan wok rhuvə, mərig rikimiə

---

[v] **3:15** Jen 12:7; 13:15; 24:7 [w] **3:17** Eks 12:40 [x] **3:18** Rom 4:14

tukraməkeikei maməsik mə loa a, Kughen rimnəkupan mivəhsi-pən kimi agelo minə. Kwasig ikin kipihavəhsi-pən kimi kwən a Moses. Moses, in swatuk kape nivəhsi-pəyen loa kimi ətawə. Mərig nipig Kughen rimini promes tuk Ebraham, ripəh norien məkneikin. 20 Kughen In rimipəh nirpenien yermamə kirik mə tukrəgkiar kimi Ebraham. Mərig In atuatuk əmə rimnəgkiar-pən atuatuk ye nimri Ebraham mamripen-pən promes kafan kimin.

21 Kini pəh nien mə loa e rimauə mə tukrivəh-si ta promes kape Kughen. Nikam. To loa ripirkun nivəhsi-pəyen nimraghien vi kimi ətawə, kitawə kipiharkun nhauəyen misatuatuk ye nimri Kughen. Mərig ripəh norien məkneikin.[y] 22 Loa kirik ror məkneikin rikək, meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə norien has rimnərkis fam ətawə. Kini kitawə m-fam kasəkapir loa minə. Ror məkneikin mə swatuk kirikianə əmə mə kitawə tukhavəh nihuvəyen kape Kughen yame rimirpen-pə ta kin kimi ətawə. Kini swatuk e, mə tukshatətə ye Yesu Kristo.

Nipig e taktakun, nipig kape nhatətəyen ye Yesu Kristo

23 Kupan, loa yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Moses, in rimiraptərəkin tim tim ətawə, rəmhen əmə kin yame kitawə kimnisarə ye kalabus, miseriaji-pə nipig e taktakun mine, Kughen rimnəhitə ye nimritawə kasəm swatuk kape nhatətəyen.[z] 24 Ror pən loa e in rəmhen əmə kin yemehuə kirik yame ramarmaru irətawə, mamuə meriaji-pən nipig Kristo rimauə. Mə ye nipig a, kitawə kwənhauə misatuatuk ye nimri Kughen, meinai kimishatətə iran.[a] 25 Mərig taktakun ai, loa tukripəh narmaru-minien irətawə, meinai kwəshatətə ta ye Yesu Kristo.

Kimiə fam kirikianə meinai naksofugin-pən ye Yesu

26 Meinai kimiə nimishatətə ye Yesu Kristo, kimiə fam ji Kughen minə.[b] 27 Kinor ta baptaes irəmiə khapsaah, mə kimiə nakwənhauə masor kirikianə kimiə min. Ror məkneikin, kimiə nimnhavəh norien huvə minə kape Yesu rəmhen əmə kin yame nimisarkoah kin neipən vi kirik.[c] 28 Kini kimiə m-fam əgkap nimisofugin-pən ye Yesu Kristo, kini kimiə mfam naksəm nəmhen. Rhuvə mə kitawə tukhapəh nisəwhai-minien narmamə, nar apnapig tukmə iriə nəmə Isrel, uə nəmə kantri pisin pisin minə, uə slef, uə pəh nien mə slef, uə yerman, uə piraovin.[d] 29 Kimiə fam narmamə kape Kristo. Ror məkneikin mə kimiə kwənərəus minə əfrakis kape Ebraham. Kini ye swatuk kirikianə əmə min, nihuvəyen yame Kughen rimirpen-pən kimi Ebraham, kimiə takhavəh misarə iran.[e]

Pəh nien mə kitawə slef kape loa, mərig kitawə ji Kughen minə

4 1 Taktəkun ai, jakəgkiar kwakwə min ye norien kapətawə, mamni nuhpikinien kirik. Tukmə yermamə kirik rimhə, tini tukrivəh kafan

---

[y] **3:21** Rom 8:2-4 [z] **3:23** Gal 4:3 [a] **3:24** Rom 10:4 [b] **3:26** Jon 1:12 [c] **3:27** Rom 6:3
[d] **3:28** Rom 10:12 [e] **3:29** Rom 4:13

nautə minə fam. Mərig tukmə tini ramarkəskəh hanə, to ripəh nehuəyen
ye kafan nautə, rəmhen kin yame slef kirik to ripəh nehuəyen ye nautə
kirik. 2 Mərig tini a tukraməkeikei mamarə iriə piauni karin minə tiksin
mamvən meriaji-pən nipig kafan tatə rimini mə in rirkun nivəhyen nautə
yame rimnərəhu-pən kimin. 3 Kini kitawə min tuksor məknakin. Apa
kupan, kitawə kimisəmhen kin kwajikovə - kitawə slef minə kape loa
yamə mine kasarmaru irətawə.[f] 4 Mərig ruauə ye nipig atuatuk yame
Kughen rimini, kini Kughen rimnher-pə kin Tini ruə. Piraovin kirik
rimirəh, rarha-pə ye tokrei tanə. Kini in maməri-pən atuatuk narimnar
fam yame loa ramni. 5 Rimnor məknakin mə tukririsin ətawə yamə mine
loa rimnərkis ətərəkin ətawə, pəh Kughen tukrirhi ətawə, mirisin ətawə
khauə rəmhen kin nipnətin atuatuk minə.[g]
6 Kini taktakun ai, Kughen rorkeikei mə tukror əpu mə kitawə nipnətin
minə, mher-pə kin Nanmin kape Tini rimauə irətawə minə fam, kini mor
ətawə kasokrən kin Kughen mə "Tatə." 7 Tuk nar ai, pəh nien mə kitawə
slef minə, mərig kitawə nipnət Kughen əfrakis minə. In rimivəhsi-pə
narimnar huvə minə kimi ətawə yame In ruini ta mə tukrivəhsi-pən kimi
nipnətin minə.[h]

Pol rikin raməmhə tuk nəmə Galesia

8 Apa kupan, kimiə nimiseinein Kughen. Kimiə masəhuak kimi
yarmhə minə mhamə ta mə kapəmiə kughen minə. Iriə kimisərkis
ətərəkin əmiə, mərig pəh nien mə iriə kughen əfrakis minə. 9 Mərig
taktakun ai, nakwənharkun Kughen. Uə, rhuvə mə jakni məkneikin
mə Kughen ruirkun ta əmiə. ?Mərig rhawor e nakwənharerig-pən min
tuk natuakəmien minə a? Kapəriə nəsaninien rikək. Kini to kamhavən,
tukhapəh nisorien nar huvə kirik kimi əmiə. ?Rhawor nakhamə iriə
tuksərkis ətərəkin min əmiə? 10 ?Rhawor nakasəri-pən natuakəmien
kapəriə ye nipig minə kapəriə, mine makuə minə kapəriə, mine nipig
rhakə minə, mine newk minə kapəriə?[i] 11 !Kəsi narman! !Yo yakamgin pik
tuk əmiə! !Yakaməm mə yimnor pik wok irəmiə tuk nar apnapig əmə!
12-13 Piak minə mine nowinik minə, yo yakaməgkiar skai kimi əmiə
mimə apa kupan, kimiə nimnhapəh nisarəyen ye loa kape Moses, kini
yo yimauə məm əmiə kisarə, yimivəh norien kapəmiə, məpəh nəripənien
loa. Kini taktakun ai, yakorkeikei mə kimiə min takhavəh norien kafak,
mhapəh nisorien mə loa tukriraptərəkin tim tim əmiə. Kimiə rikimiə
tukrəsik mə in apa kupan, nipig yimnamni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi
əmiə meinai yimnamhə, mamarə kitawə-m kimiə. Mərig nar apnapig mə
yo yimnamhə ye nipig a, mərig kimiə nimnhapəh nisorien yo yakərig
rahas. 14 Nəmhəyen kafak rimnərik mitə əmiə, mərig rikimiə rimipəh

---

[f] **4:3** Kol 2:20 [g] **4:4-5** Jon 1:14; Rom 1:3 [h] **4:6-7** Rom 8:15-17 [i] **4:10** Rom 14:5; Kol 2:16

nəsikhahyen yo, kini nimnhapəh nishekien yo. Kimiə nimnhavəh huvə
yo mamhavən ye nəkwai nimə kapəmiə minə, rəmhen əmə kin yame
nakhakir agelo kirik kape Kughen raurə ye nəkwai nimə minə kapəmiə
minə, uə nakhakir Yesu Kristo raurə ye nəkwai nimə kapəmiə minə.
15 Kupan, kimiə nimisorkeikei pik yo, misasitu irak ye narimnar
fam ye nirkunien kapəmiə. ?Mərig rhawor e taktakun mine? 16 Rikik
raməsik mimə tukmə ror nəgkiarien əfrakis minə kafak ramor əmiə
nakwəsəməkin yo.
17 Yhajoun eikuə minə e kasəmnhawk pik mə tukhaukreikin kapəmiə
nətərigien kini kimiə nakhakwasig kin əriə. Mərig iriə khapəh nisorien
məknakin mə tuksasitu irəmiə. Kisorkeikei əmə mə tukhavəhsi-ta
əmiə tuk yo mə kimiə taksəmnhawk pik tuk nikwasigien kin əriə.
18 Nəmnhawkien in rhuvə, mərig taksəmnhawk tuk nar yame rhuvə
nipig mifam, pəh nien mə ye nipig əmə yame yakamarə kitawə-m
kimiə.
19 Kafak kwajikovə minə. Yakamərig raha tuk əmiə rəmhen kin
yame mama ramhə mə tukreimək kin kwajikovə. Yakamasək pik tuk
əmiə meriaji takhauə misəmhen kin Yesu Kristo. 20 Yakorkeikei pik mə
jakamarə kitawə-m kimiə ai taktakun mine meinai tukmə yakamarə
kitawə-m kimiə, jakpəh nəgkiar-pikien kimi əmiə. Mərig taktakun ai,
yakamarə isok tuk əmiə, kini meinein mə jakhawor pən iran mine masitu
irəmiə.

Nivusien ris ye Hega mine Sera

21 Kimiə narmamə yame naksorkeikei pik nəri-pənien loa, takshorpin-
ru kafak nəgkiarien. ?Nimisərig ta naha nhagin yame Nəkwəkwə kape
Kughen ramni, uə nakhapəh hanə nisərigien? 22 In ramni Ebraham
yame rimirəh tini yerman kiraru. Kirik, slef kafan rimirəh. Kini kirik,
piraovin atuatuk kafan rimirəh.[j] 23 Kwajikovə yame slef piraovin rimirəh,
in rimnarha ye nətərigien əmə kape yermamə. Mərig kwajikovə yame
piraovin atuatuk kafan rimirəh, in rimnarha meinai Kughen In rimirpen
ta mə piraovin a tukrirəh.[k] 24-25 Kini kitawə kharkun nhavusien ris kin
piraovin mir a, mhaukreikin-pə nipran irətawə. Piraovin mir a kwhajoun
promes mir yame Kughen rimnor kimi narmamə. Pian e Hega, in mine
kwənərəus kafan, iriə kisəmhen kin slef yamə mine tukhapəh nhavəhyen
narimnar kape tatə. Pian e in rəmhen əmə kin promes yame Kughen
rimnor ye tukwas apa Sinae apa ye tanə ehuə e Arebia - ikin aikin a
Kughen rimivəhsi-pən loa ikin kimi Moses ikin. Kini in rəmhen kin taon
ehuə kirik e Jerusalem yame narmamə ikin kamharaptərəkin tim tim loa
ikin. Kini iriə kasəmhen kin slef yamə mine loa ramehuə irəriə. 26 Mərig

---

[j] **4:22** Jen 16:15; 21:2 [k] **4:23** Rom 9:7-9

Jerusalem kɨrik mɨn apa ye rao ye neai, in rəmhen kɨn piraovɨn yame
pəh nien mə slef, yame loa rɨpəh nehuəyen iran. Kɨni in mamə kapətawə,[l]
27 meinai Nəgkiarien kape Kughen ramni mɨmə,
"Ik e nɨmnor siə kɨn ik. !Agien!
Ik e nɨmɨpəh nərɨgien nəmhəyen kɨrik tuk neiməkien.
Okrən apomh, mamagien,
Meinai nar apnapɨg nɨmɨpəh nɨrəhyen kwajikovə kɨrik meriaji
mɨnəpiahuaru,
mərɨg taktakun ai, kafam kwənərəus mɨnə kwənhapsaah rapita
piraovɨn yame iriu kafan yerman kwarə." *(Aes 54:1)*
28 Mərɨg piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Kɨmiə naksəmhen kɨn ji Sera e
Aesak meinai Kughen rɨmɨrpen mɨn əmiə.[m] 29 Kupan, kwajikovə e Ismael,
ji Hega, yame rɨmnarha ye nətərɨgien əmə kape yermamə, in rɨmnoriah
pɨk kwajikovə e Aesak yame rɨmnarha ye nəsanɨnien kape Nanmɨn kape
Kughen. Kɨni norien a rəmhen əmə kɨn e towei mɨne: In e, narmamə
yamə mɨne iriə slef kape loa kasoriah ətawə yamə mɨne kwəshatətə ye
Kughen mɨsarha vi ye Nanmɨn kape Kughen. 30 ?Mərɨg Nəkwəkwə kape
Kughen rɨmɨni mə naha? In ramni mə,
"Ik takaməkeikei mher-ye rhav kɨn piraovɨn e slef mɨne tɨni. Iriu
tukwəta ikɨn e, meinai ji pian a, in tukrɨpəh nɨvəhyen nautə kɨrik
kape rɨmni.
Nautə mɨfam kape tata ramvən kɨmi ji pian yame pəh nien mə in
slef." *(Jen 21:10)*
31 Mərɨg kɨtawə e, kɨtawə pəh nien mə nɨpnət pian e slef; kɨtawə nɨpnət
pian e yame rɨmɨvəh promes mɨnə kape Kughen.

Yesu rɨmɨrɨsɨn kafan narmamə mɨnə

5 1 Nɨpɨg Yesu Kristo rɨmɨrɨsɨn ətawə, rɨmnor ətawə mə loa kape
Moses tukrɨpəh narmaruyen irətawə. Ror pən, kɨmiə takasəkeikei
mɨsərer tɨm tɨm ye nhatətəyen kapəmiə, mhapəh nɨseighanien kɨn loa mə
tukrarmaru mɨn irəmiə. Apa kupan, loa e, rɨmnərɨk mɨtə əmiə mamor
əmiə mə kɨmiə slef mɨnə kafan.
2 Taksərɨg-ru nar e yakamni. Yo Pol, yakamni-pre nəgkiarien e tuk
əmiə mɨmə tukmə kɨmiə nakseighan kɨn əriə mə tukhavəh nao kɨmi
əmiə, ramhajoun pən mə naksor təkun wok yame Kristo rɨmnor. 3 Kɨni yo
yakaməgkiar skai pre mɨn kɨmi əmiə mɨmə yermamə yamə rameighan
kɨn mə tukvəh nao kɨmin, in ravəhsi-pən atuk in ye kwermɨ loa kape
Moses. Kɨni yermamə yame loa ramarmaru iran, in tukraməkeikei
məri-pən fam əgkəp narɨmnar fam yame loa ramni. 4 Kɨmiə e yame
nasarkut-arkut tuk nəri-pənien loa mə tukror əmiə naksatuatuk ye nɨmrɨ

---

[l] **4:26** Hib 12:22; Rev 21:2,10 [m] **4:28** Jen 15:4-5; Rom 9:7

Kughen, ramhajoun pən mə nakwəsəpəh ta Yesu Kristo. Nakwənhavəhsi-
pən nimetaimiə kimi nihuvəyen kape Kughen. 5 Kini mərig kitawə
e Nanmin kape Kughen ramor ətawə kasərəhu-pən əmə kapətawə
nətərigien ye Kughen, pəh In tukror ətawə kisatuatuk ye nimrin, meinai
kitawə kishatətə əmə ye Yesu Kristo. 6 Kasərəhu-pən məkna nətərigien
kapətawə ye Kughen meinai narmamə yamə mine kasofugin-pən ye Yesu
Kristo, in nar apnapig mə kimivəh nao kimi əriə, uə kipəh nivəhyen
nao kimi əriə. Mərig nar ehuə e, in əmə e nhatətəyen ye Yesu Kristo.
Nhatətəyen e ror ətawə kasorkeikei Kughen, masor min norkeikeiyen
kimi narmamə.[n]

7-8 Apa kupan, yimnəm əmiə mirkun mə kimiə nakasaiyu əsanin
ye swatuk atuatuk ye nimraghien kapəmiə mə takseriaji mak. Mərig
taktakun, nakwənharerig. Kughen rimnokrən ta kin əmiə. ?Mərig
nipa minə kasərer əswasig kin kapəmiə swatuk, masəko karin əmiə
mə taksəri-pən min loa kape Moses? Yakirkun mə Kughen to ripəh
norien məkneikin irəmiə. 9 Mərig nhajounien eikuə en yame kamhani
tukripioriah fam əgkap əmiə rəmhen kin yis yame kivəhsi-pən ye bred
ramher fam əgkap bred.[o] 10 Mərig yakirkun mə nəfrakisien, Yermaru
tukror nətərigien kapəmiə tukruə min mor kirikianə kitawə-m kimiə.
Kini yo yakirkun huvə mə yermamə e yame ramoriah kapəmiə nətərigien
məknakin, nar apnapig mə in yemehuə kirik uə in yemə hawor pən iran
mine, mərig Kughen tukror narpinien kirik kimin.[p]

11 Piak minə mine nowinik minə. Narmamə tiksin kamhani mə yo
yakamni-ərhav mə narmamə yame kashatətə ye Kughen, tukaməkeikei
kivəh nao kimi əriə. Mərig nəgkiarien e ripəh norien nəfrakisien kin. To
yakpini-ərhav məkneikin, kini narmamə mine e yame kasəriwək kimiə
miriə, rikiriə ripiagien əmə tuk yo. !Mərig, səmru! Nəmə Isrel tiksin
kasoriah yo mamharpəhu yo, mamhauh yo, meinai yo yakamni-ərhav mə
nimhəyen kape Yesu ye nai kamarkwao kin, in əmə e, in tukrivəh miragh
narmamə. 12 Ye nətərigien kafak, narmamə mine e yame kashajoun oror
əmiə, mhamə tukaməkeikei kivəh nao kimi narmamə, rhuvə mə iriə
tuksərai ta əgkap əmə matuk kapəriə.

13 Mərig piak minə mine nowinik minə, Kughen rimnokrən kin əmiə,
kini mirisin əmiə mə loa kape Moses tukripəh narmaruyen irəmiə. !Mərig
takasərig huvə əmiə! Pəh rikimiə tukripəh nəsikien mimə, "Rhuvə, yo
yaknap ta ye loa. Taktakun ai yakirkun norien naha nhagin yame niprak
rorkeikei." Kimiə takhapəh nhaniyen məknakin. Mərig norkeikeiyen
kapəmiə tukraməkeikei mor əmiə rikimiə ragien əmə mə taksasitu irəmiə
minə.[q] 14 Meinai norkeikeiyen in raməpkəfugin nəgkiarien fam yame loa
ramni. In e ramni mə, "Takaməkeikei morkeikei piam rəmhen kin yame

---

[n] **5:6** 1 Kor 7:19; Gal 6:15 [o] **5:9** 1 Kor 5:6 [p] **5:10** 2 Kor 11:15; Gal 1:7 [q] **5:13** 1 Pita 2:16

nakorkeikei atuk ik.” *(Lev. 19:18)* 15 Takasərig huvə əmiə. Tukmə
kimiə nakasor timəht kimi əmiə minə, naksəmhen əmə kin kirəvin[r] yamə
mine kasəs atuk əriə minə, kini mus mus kapəmiə tukroriah əmiə.

Norien kape Nanmin kape Kughen mine norien kape narmamə

16 Ror pən, yakamni-pre tuk əmiə mə kimiə, Nanmin kape Kughen
tukrəməkeikei mikir əmiə kini nakhakwasig kin. Kini kimiə takhapəh
nisorien nar has yame nipraimiə əmə rorkeikei. 17 Təvhagə has minə a,
in e, nimisor narimnar has yame nipraimiə atuk rorkeikei. Mərig norien
e, in ravəhsi-əhu norien kape Nanmin kape Kughen. Kini Nanmin kape
Kughen in ripəh norkeikei-minien norien has yame nimnasor hanə
kupan. Norien mir e kawor timəht kimi əriu minə, ror pən nakaseinein
nisorien norien huvə yamə mine rikimiə raməsik mə taksor.[s] 18 Mərig
tukmə Nanmin kape Kughen ramkir əmiə, to loa ripəh min narmaruyen
irəmiə.
19 Kitawə kwənharkun norien hah kupan kape narmamə yame
kimnasor hanə kupan: Nipiraovin mine narman kamhakir apisapis əriə
minə, kini iriə kasor norien has m-fam yame ror naurisien tuk niniyen;
kapəriə nətərigien ramvən pik tuk norien has minə a. 20 Masəhuak
kimi nanmi nar minə, masəmtah, masəməkin narmamə, masor timəht,
masəmhowk, masor niemhaa, mhavəhsi-haktə atuk əriə, masəwhai əriə
minə, misarə pisin pisin. 21 Masanipin ye narimnar kape narmamə,
misapis kin ninimien, masor lafet mamharpəhu nətəwaoyen, masor
narimnar ehuə min yame ror məknakin. Yakamor kwirig kimi əmiə
rəmhen əmə kin yame yimnor kwirig kimi əmiə apa kupan: Narmamə
yamə mine kasor norien minə a, iriə tukhapəh nhavənien misarə ye rao
ye neiai yame rimnor apnəpeinə iran kape kafan kwajikovə minə.[t]
22 Mərig tukmə Nanmin kape Kughen ramarə ye narmamə, nimraghien
kapəriə tukrikuə kin kwənkwan e in e: Kisorkeikei narmamə, rikiriə
ragien, nəmərinuyen ramarə yerkiriə, kapəriə nətərigien rapomh,
rikiriə rehuə tuk narmamə, kini kapəriə norien in rhuvə. Kini narmamə
kamhani nəfrakisien irəriə. 23 Kini iriə nəmə mar. Kini kasarmaru ye
niprairiə. Norien minə e, iriə khahuvə pik, kini nəgkiarien kirik rikək
ye loa yame ramni-əhu narimnar minə e. 24 Kitawə narmamə kape Yesu
Kristo, kitawə kwəsəpəh ta norien has minə kapətawə, mhapəh nisorien
narimnar yamə mine nipraitawə əmə rorkeikei. Rəmhen əmə kin yame
kimisəsik-pən nətərigien has minə kapətawə ye nai kamarkwao kin.[u]
25 Nanmin kape Kughen In rimivəhsi-pə ta nimraghien kirik kimi ətawə,

---

[r] **5:15** Nəgkiarien Gris ripəh niniyen kirəvin, ramni əmə nuhpikinien ye timəht, rəmhen kin yame narmamə kasəs əriə minə. [s] **5:17** Rom 7:15-23 [t] **5:19-21** 1 Kor 6:9-10
[u] **5:24** Rom 6:6; Kol 3:5

kini rhuvə mə kitawə tuksəriwək ye norien huvə minə kafan. 26 Rahas mə
kitawə tuksausit mhavəhsi-haktə pik ətawə, masəməkin ətawə minə.[v]

Rhuvə mə tuksasitu irətawə tuk kajipə pam minə

6 1 Piak minə mine nowinik minə. Tukmə kaməm mə yermamə kirik
rimnor təvhagə has, rhuvə mə kimiə e yame Nanmin kape Kughen
ramkir əmiə, takhavən misasitu iran misərip atuatuk in. Mərig takhapəh
nisəgkiar-pikien kimin, taksəgkiar mar əmə kimin, misor mə rikimiə
raməmhə tukun. Mərig takasərig əmiə, tamə nar kirik yame nakasətapig
kin tuk narmamə ror min əmiə nakhamir.[w] 2 Kimiə taksasitu irəmiə minə.
Taksasitu irəmiə minə ye nipig nakasarə ye nipig ətən minə. Tukmə naksor
məkneikin, naksəri-pən atuatuk naha nhagin yame loa kape Kristo ramni.[x]
3 Meinai yermamə yame rikin raməsik mə in yerpirig, yermamə e, rikin
rameikuə, meinai reinein nəmien mə in yermamə apnapig əmə. 4-5 Mərig
kimiə takasəkeikei misəm huvə narimnar yame nakasor. Takhapəh nisəm-
əmhenien norien kape narmamə pisin mə takharkun mə kapəmiə norien
rhuvə rapita. Takasəkeikei misəm huvə pisin əmə kapəmiə wok, meinai
narmamə kapəriə wok ror pisin pisin. Kini iriə kamhavəh kajipə pam pisin
pisin ye nimraghien kapəriə kirikianə kirikianə. Mərig rhuvə mə rikimiə
tukragien tuk wok pisin kirik kapəmiə, kini tukəm mə kapəmiə wok in rhuvə
əmə.[y]

6 Kimiə takasəkeikei misəwhai narimnar minə tiksin kimi kapəmiə
yhajoun yamə mine kashajoun əmiə ye nəgkiarien kape Kughen.[z]

7 Takasərig əmiə, mhapəh niseikuəyen irəmiə minə mhamə nakharkun nisorien
naha nhagin yame nipraimiə rorkeikei. Narpinien yame Kughen ravəhsi-pə, pəh
nien in nar apnapig. Nimisuv naha nhagin kwənkwai nai ye nəsimien kafam,
ik min takrhi atuk min kwənkwan, mən. 8 Yermamə yame raməsim kin norien
has yame rimnasor hanə kupan, in rəmhen kin kwənkwai nai hah kirik ye kafan
nimraghien. In tukraməkeikei mikuə kin kwənkwai nai yame rahas. Kwənkwai
nai e, nipran e, in e nimhəyen. Mərig yermamə yame ramsuv kwənkwai nai
yame rhuvə, yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən, Nanmin kape Kughen
tukror in tukrikuə kin kwənkwan yame rhuvə, kini tukrirhi. Nhag kwənkwai nai
en, in e nimraghien rerin.[a]

9 Ror pən, takhapəh nisəpəuyen kin norien yame rhuvə, meinai kitawə
tukharhi kwənkwan yame rhuvə ye nipig atuatuk kafan, tukmə khapəh
nisəpəhyen wok. 10 Kini nipig minə fam, tukmə kitawə kasəm kwənmhaan
kirik, pəh kisor huvə pən kimi narmamə m-fam, kini rhuvə pik mə tuksor
huvə pən kimi piautawə minə mine nowintawə yamə mine kamhani
nəfrakisien ye Yesu Kristo.

---

[v] **5:26** Fil 2:3 [w] **6:1** Mat 18:15 [x] **6:2** Rom 15:1 [y] **6:5** Rom 14:12 [z] **6:6** 1 Kor 9:11,14; 1 Tim 5:18 [a] **6:7-8** Rom 8:13

Nəgkiarien infamien

11 Jakrai nəgkiarien infamien kafak ye nəkwəkwə e kɨn kwermɨk.
Kɨmiə taksəm mhamə kafak nɨraiyen, rehuə pɨk.
12 Nəmhajoun eikuə mɨnə a kɨsorkeikei mə narmamə tuksəgnəgɨn
əriə, ror pən, kasəkeikei kɨmi əmiə mə tukvəh nao kɨmi əmiə. Mərɨg
kasəkeikei əmə kɨmi əmiə məknakɨn mə nəmə Isrel tɨksɨn tukhapəh
nɨsorien nahasien kɨmiə əriə. 13 Mərɨg kasəkeikei kɨmi əmiə mə tukvəh
nao kɨmi əmiə meinai kɨsorkeikei mə narmamə tuksəgnəgɨn əriə tuk
nɨviyen əmiə nakharerɨg-pən mɨn tuk loa kape Moses. Mərɨg səm-
ru, iriə mɨn, khapəh nɨsəri-pən huvəyen narɨmnar yame loa ramni.
14 Mərɨg yo, pəh jakpəh nəgnəginien yo tuk nar kɨrik yame yɨmnor.
Mərɨg jakaməkeikei maməgnəgɨn əmə Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tuk naha nhagɨn yame rɨmnor ye nɨpɨg In rɨmamhə ye nai kamarkwao
kɨn. Rɨmamhə ye nai kamarkwao kɨn, mor yo yakpəh norkeikei-pɨkien
narɨmnar kape tokrei tanə. Rɨmɨrɨsɨn yo ye narɨmnar mɨnə a. 15 Nɨpɨg
Kughen ravəhsi-pən nɨmraghien vi kɨmi yermamə, mamor in ratuatuk
ye nɨmrɨn, nar apnapɨg tukmə kɨmɨvəh nao kɨmin uə kɨmɨpəh nɨvəhyen
nao kɨmin.[b] 16 Kɨni taktakun ai, yakaməhuak tuk narmamə yamə mɨne
kasəri-pən huvə nəgkiarien e, iriə kwənərəus atuatuk mɨnə kape Kughen.
Yakaməhuak mə nəmərinuyen kape Kughen tukramarə tuk əriə, kɨni pəh
rɨki Kughen tukrehuə tuk əriə.
17 Kafak e nəgkiarien infamien. Yo yakpəh norkeikeiyen mə yermamə
kɨrik tukrɨni hah yo, meinai tamhek nɨmap mɨnə e yame kɨmnəsɨk yo kɨn
kapier apɨg kɨni kuh yo kərkɨs-ərkɨs yo kashajoun pən mə yo slef kape
Yesu.[c]
18 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Yakaməhuak mə Yesu Kristo Yermaru
kapətawə tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen kɨmi əmiə. Amen.

---

[b] **6:15** Gal 5:6; 2 Kor 5:17 [c] **6:17** 2 Kor 4:10

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Efesas

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Efesas

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Efesas

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Efesas, kɨni morkeikei mə iriə tuksher-pən kɨn pəh rɨvən kɨmi niməhuak pɨsɨn pɨsɨn mɨnə ipakə tukun.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol rɨmɨrikakun niməhuak apa Efesas, kɨni mamarə iriə min kape newk kɨsɨsər. Kɨni in morkeikei pɨk əriə, kɨni iriə kɨsorkeikei pɨk in. Efesas in taon ehuə kɨrik ye tanə ehuə e Tarki, kɨni in kwənmhaan huvə kɨrik mə Pol tukrɨni-ərhav nəgkiarien ikɨn kape Kughen.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pəh nien mə nəmə Efesas kɨmɨsor nar kɨrik rɨpəh nəmhenien, kɨni Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrhek əriə tukun. In rɨmɨrai əmə nəkwəkwə e mə tukrɨvəhsi-haktə nətərɨgien kapəriə. Kɨni morkeikei mə tukrɨni-ərhav norien atuatuk, mɨne wok kape niməhuak. Kɨni nəkwəkwə e ramvən kɨmi niməhuak ikɨn mɨnə fam.

Pol rɨmnokrən huvə irəriə

1 1 Yo Pol, yo aposol kɨrik kape Yesu Kristo, yame Kughen
rɨmɨrpen ta yo mə kafan. Yakamni rhuvə pre tuk əmiə
m-fam narmamə kape Kughen mɨnə apa Efesas yamə mɨne
nakamharaptərəkɨn tɨm tɨm nhatətəyen kapətawə ye Yesu Kristo.[a]
2 Pəh Kughen e Rɨmtawə, mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tukwautə-pre kɨn nəmərinuyen kɨmi əmiə.

---

[a] **1:1** Wok 18:19-21; 19:1

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Kughen ravəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə ye Yesu Kristo

3 Pəh khani vi vi Kughen e Rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə,
yame ravəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə yamə mine kasofugin-pən ye
Kristo. Nihuvəyen minə a kamhasi-pən ye rao ye neai mə tuksasitu ye
nanmitawə.[b] 4-5 Ror məkneikin meinai nipig Kughen rimnəpəh nor-
hanəyen neai mine nimoptanə, mərig ruirpen ta ətawə mə tukhauə
kirikianə kitawə Kristo, kini mə kitawə tuksatuatuk ye nimrin,[c] pəh
kipəh nəm-pənien nar has kirik irətawə. Meinai Kughen rorkeikei
pik ətawə, kwasig ikin ror narimnar, mərig In ruirpen ta ətawə mə
tuksofugin-pən ye Kristo, pəh In rirhi ətawə rəmhen kin kafan kwajikovə
minə. Nar a ramərі-pən əmə nətərigien kafan mine naha nhagin yame
In rorkeikei.[d] 6 Rimnor məknakin mə kitawə tukhani vi vi In tuk kafan
nihuvəyen yame in rhuvə mapita. Nihuvəyen a In rimnautə-pə apnapig
əmə kin kimi ətawə ye Tini yame In rorkeikei pik. 7 Nitaw Kristo
rimnaiyu mor swatuk kimi ətawə khauə kirikianə kitawə Kughen, kini
Kughen ruirisin ətawə ye narpinien kape norien has minə kapətawə.
In a rimnəspir norien has minə kapətawə. !Rimnor məknakin meinai
nihuvəyen kafan in rehuə mapita![e] 8 Kini rimivəhsi-pə nihuvəyen a rehuə
pik mapita, mivəhsi-pə nirkunien kimi ətawə tuk nirkunien narimnar
fam.

9 Kughen, kafan nətərigien rimnerkwaig kupan. Kini rimirpen mə
nətərigien kafan tukruə mor nəfrakisien kin ye nimraghien kape Kristo.
Kini rikin ragien mə tukror əpu nətərigien kafan kimi ətawə.[f] 10 In e mə
tuk nipig kirik, ye nipig atuatuk kafan, In tukrofugin narimnar m-fam ye
neai mine ye tokrei tanə tukasəmir ye kwermi yermamə kirikianə. In e,
Yesu Kristo.[g]

11 Apa kupan, Kughen rimirpen ətawə mə tukhauə kafan minə, ye
nipig yame rimnofugin ətawə khauə misor kirikianə kitawə Kristo. In e
nətərigien kafan, kini In ramor mə narimnar m-fam tukasəkeikei masəri-
pən əmə nətərigien kafan.[h] 12 Rimnor məknakin mə kimawə [kwənərəus
kape Isrel] yamə mine yimisəkupən mishatətə ye Kristo, jakhani vi vi
Kughen yame In yerpirig pik rapita. 13 Kini kimiə min, [yamə mine pəh
nien mə kimiə kwənərəus kape Isrel], nakwənhauə kirikianə kimiə Kristo
nipig kimiə nimisərig nəgkiarien əfrakis, yame ramhajoun swatuk yame
Kughen tukrivəh miragh narmamə iran. Nimnhani nəfrakisien iran, kini
Kughen rimivəh-si pre Nanmin Kafan kimi əmiə ramor nimtətien mə
kimiə narmamə kafan minə. 14 Meinai kitawə kwənhavəh Nanmin kape
Kughen, kitawə kharkun huvə mə Kughen tukrivəh-si pə narimnar huvə

---

[b] **1:3** Efes 2:6 [c] **1:4** Jon 15:16 [d] **1:5** Jon 1:12 [e] **1:7** Efes 2:7; Kol 1:14 [f] **1:9** Rom 16:25
[g] **1:10** Kol 1:16,20 [h] **1:11** Rom 8:28-29

mınə kımi ətawə yamə mıne ruıni ta mə tukror. Tukhavəh narımnar mınə a nıpıg Kughen tukrırısın ətawə e kafan narmamə mınə ye narpınien kape norien has kapətawə, mə narmamə tukhani vi vi Kughen yame In yerpırıg pık rapita.[i]

Pol raməhuak mamni vi vi Kughen

15 Ror pən, rırikakun ye nıpıg yame yımnərıg nəvsaoyen kın nhatətəyen
kapəmiə ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə mıne norkeikeiyen yame
nakasor kımi narmamə kape Kughen mınə, 16 yakaməhuak tuk əmiə
nıpıg m-fam meriaji-pə e taktakun, mamni vi vi Kughen tuk əmiə, mıpəh
nəpəhyen. 17 Yakamaiyoh Kughen yame In Kughen kape Yesu Kristo
Yermaru kapətawə, mıne In Rımtawə yame In rhuvə pık, mə tukrıvəh-si
pre Nanmın kafan kımi əmiə. Kıni Nanmın kafan tukror əmiə takharkun
nar, mor əpu Kughen kımi əmiə, mə takharkun huvə In.[j] 18 Kıni
yakaməhuak mın mə tukrəhitə ye nətərıgien kapəmiə mə takharkun nar
huvə yamə mıne tukrıvəh-si pre kımi əmiə. Nakharkun mə takpihavəh
narımnar mınə a meinai In ruırpen ta əmiə. Kıni yakaməhuak mə
takharkun mə nıhuvəyen yame ravəhsi-pən kımi narmamə kafan mınə in
rhuvə pık, 19 kıni nəsanınien kafan in rehuə pık, mamehuə ye nımraghien
kapətawə yamə mıne kamhani nəfrakısien ye Yesu.[k] Nəsanınien yame
ramehuə irətawə in rehuə rəmhen kın nəsanınien ehuə kafan 20 yame
rımnor Yesu rımımragh mın ye nımhəyen kafan, kıni mor In rımavən
məkwətə ye nıkar Kughen matuk apa ye rao ye neai.[l] 21 In yerpırıg rapita
agelo mınə fam, mıne yarmhə mınə fam, mıne nəsanınien mınə fam,
mıne nehuəyen mınə fam yame kavəhsi-pən kımi yermamə. In ramehuə
ye nıpıg ai taktakun mıne ye nıpıg yame tukrıpiuə.[m] 22 Kıni Kughen
rımnərəhu-pən narımnar m-fam ye kwermın, mor In ruauə mınehuə ye
narımnar fam, mə tukrasitu ye nıməhuak. 23 Kıni nıməhuak in nıprai
Kristo; Kristo raməmır fam irəriə, maməmır aikın mınə fam mıne ye
narımnar fam.[n]

Apa kupan, ror məkneikın mə kımnhamhə; mərıg taktakun ai, kwənhamragh

2 1 Kımiə e, apa kupan, nımnhamhə meinai nımısəsık nəkwai Kughen,
masor təvhagə hah, 2 masor norien has kape tokrei tanə, mhavən
masor nəkwai Setan yame in ramarmaru ye yarmhə yamə mıne kasəmır
rarkurao irətawə.[o] In e nanmın has yame ramor wok ai taktakun

---

[i] **1:14** 2 Kor 1:22 [j] **1:17** Kol 1:9 [k] **1:19** Kol 1:11 [l] **1:20** Sam 110:1; 2 Kor 13:4; Kol 2:12 [m] **1:21** Kol 1:16; 2:10 [n] **1:23** Rom 12:5; Efes 4:10,15; Kol 1:18 [o] **2:2** Nəgkiarien Gris ramni mə "Nımısor nəkwai yermamə yame ramarmaru ye rao ye nımago-ago." Nıpran ramni Setan.

ye nimraghien kape narmamə yamə mine kasəsik nəkwai Kughen.[p]
3 Apa kupan, kitawə min kimisarə məknenkin kitawə miriə. Rikitawə
rimnorkeikei norien has minə, kini kimisor təvhagə has yame ramor
rikitawə ramagien. Kitawə kimnhakwasig əmə kin naha nhagin yame
ramsi-pən yerkitawə mine ye nətərigien has kapətawə. Nipig kitawə
kimisarha, təvhagə has rinarə ta yerkitawə, rəmhen kin yame ramarə
yerki narmamə minə fam. Kini riki Kughen raməmhə tuk təvhagə has
kapətawə; In tukraməkeikei mivəhsi-pə narpinien kimi ətawə.[q]
4 Mərig Kughen, kafan norkeikeiyen rehuə tuk ətawə, kini rikin
rehuə rehuə pik tuk ətawə, 5 nar apnapig mə kimnhamhə meinai
kimisəsik nəkwai Kughen, mərig In rimnor ətawə kamhamragh min
kitawə Kristo. Kini nihuvəyen əmə kafan ramor swatuk kimi əmiə mə
Kughen tukrivəh miragh əmiə.[r] 6 Kini Kughen rivəh-si haktə ətawə
kitawə Kristo, mor mə kitawə tuksəkwətə kitawə Kristo ye rao ye
neai.[s] 7 Kughen rimnor məkneikin mə nipig yame ramuə, In tukror əpu
kafan nihuvəyen yame in rehuə pik rapita. In ramofugin-pən ətawə
ye Yesu Kristo, mamasitu irətawə, mamhajoun mə nihuvəyen kafan in
rehuə pik. 8 Meinai nihuvəyen kape Kughen in swatuk yame Kughen
ravəh miragh əmiə iran, meinai nakashatətə iran. Pəh nien mə kimiə
atuk nimisor swatuk mə Kughen tukrivəh miragh əmiə - Kughen pisin
əmə ravəh miragh narmamə, nərokien rikək iran. 9 Pəh nien mə wok
kirik yame narmamə kasor, tamə kisausit tukun.[t] 10 Ror məkneikin mə
Kughen rimivəhsi-pə nimraghien wi kimi ətawə, mofugin-pən ətawə ye
Yesu Kristo mə kitawə tuksor wok yamə mine khahuvə. Wok minə e,
Kughen ruirpen ta mə tukasor.[u]

Kitawə kimnhauə kirikianə ye Yesu

11 Ror məkneikin, takhapəh nisəru-kinien mə nipig nimisarha, pəh
nien mə kimiə kwənərəus kape Isrel. Kini nəmə Isrel yame kavəh nao
kimi əriə, iriə kimnhani mhamə kimiə nəmə iruə minə, meinai kipəh
nivəhyen nao kimi əmiə. (Mərig nivəhyen nao kimi yermamə, in nar
apnapig - kamor əmə ye niprai yermamə). 12 Kini takhapəh nisəru-
kinien mə ye nipig a, kimiə nimisərer isok tuk Kristo, pəh nien mə
kimiə nəmə Isrel atuatuk, mərig kimiə nəmə iruə minə əmə. Kini
promes yamə mine Kughen rimini-pən tuk əriə, pəh nien mə rimini-
pre tuk əmiə. Kimiə nimiseinein əfrakis Kughen, misarə ye tokrei
tanə, nar kirik rirkək yame to naksərəhu-pən tim tim nətərigien
kapəmiə iran mə taksarə kimiə min.[v] 13 Mərig kimiə, nimnisarə pawk
isok tuk Kughen, minhauə kirikianə kimiə Yesu Kristo. Kini taktakun

---

[p] **2:2** Kol 3:7; Taet 3:3 [q] **2:3** Kol 3:6 [r] **2:1-5** Kol 1:21; 2:13 [s] **2:6** Kol 2:12
[t] **2:9** 1 Kor 1:29-31; 2 Tim 1:9 [u] **2:10** Rom 9:23; Taet 2:14 [v] **2:12** Rom 9:4; Kol 1:21

ai, nitaw Kristo rimnor swatuk kimi əmiə mə takhauə əfrakis tuk
Kughen.[w]
14 Ror məkneikin mə Kristo pisin əmə ramərəhu nəmərinuyen,
mamarkis narəyen kape nəmə Isrel mine nəmə iruə, mə tukhauə
kirikianə. Apa kupan, loa kape kwənərəus kape nəmə Isrel in rəmhen
əmə kin kəupə yame rimnarkoparin nəmə iruə kasor tikmir iriə miriə.
Mərig Kristo rimnəhipu kəupə a.[x] 15 Nipig rimamhə ye nai kamarkwao
kin, In mor loa kupan ruauə mor nar apnapig kin, mə tukrofugin nəmə
Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə, khauə kirikianə misor kwhen wi
kirik. Rimnor məknakin mivəhsi-pə nəmərinuyen kimi ətawə.[y] 16 Kini
ye nimhəyen kafan ye nai kamarkwao kin, Kughen rimnofugin əriə
kirikianə, kini mikir-pən əriə kharerig-pən tuk Kughen, kini mor kapəriə
timət reiwaiyu mirkək.[z] 17 In rimauə mini-ərhav nəmərinuyen kimi əmiə
nəmə tanə pisin pisin yamə mine kamni kimə nakasarə isok tukun, kini
mini-ərhav nəmərinuyen kimi əmawə nəmə Isrel yamə mine kamni kimə
yakasarə ipakə tukun.[a] 18 Kini Kristo rimnor swatuk kimi ətawə mifam
kwənərəus kape Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə mə tukhauə tuk
Rimtawə Kughen ye Nanmin Rhakə kafan yame In kirikianə əmə.
19 Kini ror məkneikin, pəh nien mə kimiə yepsipis minə uə nəmə iruə
minə, mərig taktakun ai naksarə ye rao ye neai kimiə narmamə yamə
mine kishatətə ye Yesu, kimiə Ji Kughen minə.[b] 20 Kitawə kisəmhen
kin nimə kirik kape Kughen yame səpaag ye nimə in e Yesu Kristo, kini
aposol minə mine profet minə, iriə nihu nimə,[c] 21-22 kini kimiə nəmə tanə
pisin pisin minə, naksəmhen kin kwenai yame Kristo ramərəhu haktə
ye nimə. Kini ravhirəkin kwermi nimə minə fam mə iriə tukhauə nimə
atuatuk kape nəhuakien kimi Yermaru, yame Kughen ramarə ikin meinai
Nanmin kafan raməmir ikin.[d]

Kughen rimnor əpu nətərigien kafan

3 1 Ror pən, yo, Pol, yimini-ərhav nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo
tuk əmiə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, kini
taktakun ai kivəh-si-pən yo ye kalabus tukun.[e] 2 Kimiə nakwənharkun
ta mə Kughen rimivəh-si pə wok e kimi yo mə jakni-ərhav nihuvəyen
kafan kimi əmiə.[f] 3 Rəmhen kin yame yaknəgkiar kwakwə ta kimi
əmiə, yakmə Kughen pisin əmə rimnor əpu nətərigien erkwaig kafan
kimi yo.[g] 4 Nipig taksəvheikin nəgkiarien e, mharkun nhavəhyen kafak
nirkunien ye nikarin kape nətərigien erkwaig kape Kughen ye nikarin
kape Kristo. 5 Pəh nien mə Kughen rimnor əpu narimnar e kimi nəmə

---

[w] **2:13** Kol 1:20 [x] **2:14** 1 Kor 12:13 [y] **2:15** Kol 2:14 [z] **2:16** Sek 9:10; Kol 1:20,22
[a] **2:17** Aes 57:19 [b] **2:19** Efes 3:6 [c] **2:20** 1 Kor 3:11 [d] **2:21-22** 1 Kor 3:16; 1 Pita 2:5
[e] **3:1** Fil 1:7,13 [f] **3:2** Kol 1:25 [g] **3:3** Efes 1:9-10; Kol 1:26

kupan, mərig taktakun ai Nanmin kafan rinor əpu kimi kafan aposol
minə mine profet yamə mine rimirpen ta əriə. 6 Nətərigien erkwaig e in
e mə Nəvsaoyen Huvə kape Kughen in ramor swatuk kimi nəmə pəh nien
mə kwənərəus kape Isrel, mə iriə min tukhauə rəmhen kin nəmə Isrel,
mhavəh nihuvəyen kape Kughen. Kini iriə mhauə kirikianə, mhavəh kwis
nihuvəyen kape promes yame Kughen rimini ta tuk narmamə yamə mine
kasofugin-pən tuk Yesu Kristo.[h]
7 Kughen ramor wok ye nəsaninien ehuə kafan, masitu irak ye
nihuvəyen kafan, mivəhsi-pə wok e kimi yo mə jakni-ərhav Nəvsaoyen
Huvə kafan.[i] [j] 8 Nar apnapig mə yo ye tanə ye narmamə mifam kape
Kughen, mərig ye nihuvəyen kafan, Kughen rimivəhsi-pə wok e, mə
jakni-ərhav-pre tuk əmiə yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel
nihuvəyen minə kape Yesu Kristo yame to kitawə khapəh nharkun-
famien, meinai iriə khapsaah, to kipəh nini-famien.[k] 9 Kini Kughen
rivəhsi-haktə min yo mə jakor əpu kimi narmamə m-fam norien yame In
rimnor nətərigien erkwaig kafan ruə mitərhav-pə. In apa kupan, Kughen
e yame rimnor narimnar fam ripəh nor-əpu-yen nətərigien e kafan. 10 In
rimnor məkna mə taktakun ai niməhuak in tukror əpu kimi agelo minə
mine nanmin yamə mine kasehuə ye tapən mə Kughen, kafan nirkunien
ripsaah. 11 In e nətərigien kafan yame ramarə rerin, kini rimauə mor
nəfrakisien kin ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. 12 Kitawə kashatətə
ye Kristo, ror pən, to naha nipig, kharkun nhavənien misərer ye nimri
Kughen mhapəh nhaginien.[l] 13 Ror pən, yakamərig pawk nəmhəyen tuk
əmiə, mərig yakamaiyoh əmiə mə takhapəh nisorien nətərigien kapəmiə
reiwaiyu tuk nipig ətən yame yakamarə iran ai taktakun, meinai in
tukrasitu irəmiə ye kapəmiə nimraghien.

Pol raməhuak tuk nəmə Efesas

14 Ror pən, yakənimkur maməhuak kimi Kughen Rimtawə 15 yame
In pisin əmə In nukne nimraghien kape narmamə mi-fam ye rao ye
neai mine ye tokrei tanə. 16 Kughen, kafan nəsaninien mine nihuvəyen
rehuə. Kini yakamaiyoh In mə Nanmin kafan tukror rikimiə rəsanin,
mə kimiə taksərer tim tim nipig mifam, 17 pəh mishatətə ye Kristo, kini
In tukramarə yerkimiə. Kini yakaməhuak min mə nimraghien kapəmiə
tukreiwaiyu məmnim huvə ye norkeikeiyen kape Kughen 18 mə kimiə
narmamə kape Kughen minə fam takharkun huvə mə norkeikeiyen kape
Kristo, rəmnim pik, məpomh pik, mehuə pik mhaktə.[m] 19 Norkeikeiyen

---

[h] **3:6** Efes 2:13,16-19 [i] **3:7** Gris ramni "Yo slef kape Nəvsaoyen Huvə." Nipran ramni mə kafan wok kirikianə əmə: in e mə tukrini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Kughen. [j] **3:7** Kol 1:25 [k] **3:8** 1 Kor 15:9-10 [l] **3:12** Jon 14:6; Rom 5:2 [m] **3:17-18** Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

a kape Kristo to kipəh nirkun-famien meinai in yerpirig pik. Mərig
yakaməhuak mə takharkun huvə norkeikeiyen a mə Kughen tukrikuar ye
nimraghien kapəmiə ye norien huvə minə fam kafan.
20 !Kini pəh khavəh-si haktə nhag Kughen! Ye nəsaninien kafan yame
ramor wok ye nimraghien kapətawə, In rirkun norien narimnar rapita
narimnar fam yame rikitawə raməsik uə yamə mine kisaiyoh In kin. 21 Pəh
kitawə nəməhuak minə kisor kirikianə kitawə Yesu Kristo, mhani vi vi
Kughen nipig mifam mamhavən mamhavən, infamien rirkək. !Amen!

Kitawə kasofugin-pən ye Kristo, mamhavəh nipamien

4 1 Ror pən, yo yame kivəhsi-pən yo ye kalabus tuk nhag Yermaru,
yakaməkeikei kimi əmiə mə takasarə ye nimraghien kirik yame
ratuatuk, meinai Kughen rimnokrən kin əmiə mə takasarə məkneikin.[n]
2 Havəhsi-əhu atuk əmiə ye narimnar fam, kini mhauə kimiə nəmə mar
minə, kini nətərigien kapəmiə tukrapomh, kini nipig yermamə kirik
tukror nar kirik ripəh nəmhenien ye nimrimiə, kini rikimiə tukripəh
nəmhə-aihuaayen tukun, meinai naksorkeikei əmiə minə.[o] 3 Nanmin
kape Kughen rimnofugin əmiə; ror məkneikin mə taksarkut skai mə
taksarə kirikianə ye nəmərinuyen.[p] 4 Kitawə nipraitawə kirikianə əmə.
Kini Nanmin kape Kughen kirikianə əmə. Kini nipig Kughen rimnokrən
kin əmiə, nimisərəhu-pən tim tim kapəmiə nərigien ye nar kirikianə
əmə. 5 Kini Yermaru kirikianə əmə. Nhajounien kirikianə əmə. Baptaes
kirikianə əmə. 6 Kini kitawə kasəhuak kimi Kughen kirikianə əmə In e
Rimtawə m-fam. In ramarmaru fam irətawə, kini mamor kafan wok ye
nimraghien fam kapətawə, kini mamarə yerkitawə m-fam.[q]
7 Mərig Kristo rimnəwhai kafan nəsaninien tuk wok pisin pisin minə
kimi ətawə kirikianə kirikianə. 8 Ror pən, Nəkwəkwə kape Kughen ramni
mə,

"Nipig In rimnhaktə mivən ye rao ye neai,
kini mikir-yerhav kafan tikmir yamə mine rimnapita əriə.
Kini mivəh-si-pən nar huvə kimi narmamə." *(Sam 68:18)*

9 (Nakharkun mə nəgkiarien e yame ramni mə, "In rimnhaktə," nipran
rimə Kristo rimnəkupan meiwaiyu-pə ye tokrei tanə.[r] 10 Kwən yame
rameiwaiyu-pə, In yemə kirikianə əmə yame rimnhaktə min yerpirig
mapita neai, mə In tukrarə ikin minə fam). 11 In yemə kirikianə əmə
yame In rimivəhsi-pən nəsaninien kafan kimi narmamə pisin pisin
minə mə tiksin tukhauə aposol minə, tiksin tukhauə profet minə, tiksin
tukhauə narmamə kape ni-ni-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, tiksin tukhauə
pasta minə mine yhajoun minə.[s] 12 Kristo rimnor məkna mə iriə tuksasitu

---

[n] **4:1** Kol 1:10 [o] **4:2** Kol 3:12-13 [p] **4:3** Kol 3:14-15 [q] **4:6** 1 Kor 12:6 [r] **4:9** Jon 3:13
[s] **4:11** 1 Kor 12:28

misor apnəpeinə ye narmamə kape niməhuak. Kini narmamə kape
niməhuak tuksor wok kape Kughen mə nəməhuak, yame iriə kisəmhen
kin niprai Kristo, iriə tukhaskai 13 mamhavən miseriaji kitawə m-fam
khauə misor kirikianə ye nhatətəyen kapətawə, mine nirkunien Ji
Kughen, kini misehuə mhauə misəmhen kin Kristo yame In ratuatuk
pik.[t] 14 Kini mə kitawə tuksəpəh norien minə kape nitamaruə yame
nipig mifam kamhaukreikin kapəriə nətərigien ye nar yame kwənhani
ta nəfrakisien iran. Pəh nəgkiarien kape yhajoun eikuə minə tukripəh
nikir-oror-ien ətawə rəmhen kin yame peao-peao kape tahik ramuh
rao mamsai-sai. 15 Nikam, pəh kisor əmə norkeikeiyen, mamhani əmə
nəfrakisien. Kini ye norien a, ye narimnar fam yame kasor, tukseihuə
mhauə misəmhen kin Kristo yame In kapən kapə niməhuak. 16 Kini Kristo
ramor mə kafan narmamə minə tukhauə kirikianə, rəmhen kin yame
kwənərəus minə kape yermamə kamharpin-pən ye niprai yermamə. Nipig
nori-norin minə ye nipran kasor wok atuatuk kapəriə ye norkeikeiyen,
misor nipran ramehuə mamskai.[u]

Norien huvə kape nəməhuak minə

17 Ye nhag Yermaru yakamni skai pre tuk əmiə mə takhapəh
nisəri-pən-minien norien kape kimiə minə tiksin yamə mine
khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen.[v] Nətərigien kapəriə ror
nar apnapig kin.[w] 18 Nirkunien kapəriə ramvən əmə apa rəpignəp
ikin, kini mhavən isok tuk nimraghien yame Kughen ravəhsi-pə,
meinai kapəriə kapə riskai, mhapəh nisorkeikeiyen mə tukharkun
Kughen, maseinein nar. 19 Mhapəh nisaurisien tuk kapəriə təvhagə
has minə, maseighan kin norien has minə mə tuksarmaru ye
nimraghien kapəriə, rəmhen kin nirpəhuyen nipiraovin, mine
norien minə ror məkna. Kini nipig m-fam kasorkeikei mə tukasor
norien a.

20 !Mərig kinhajoun Kristo kin əmiə, nhajounien e ror pisin əgkap
ye yame en! 21 Kinhajoun norien kape Kristo kin əmiə, kimə kafan e
kimiə. Kini khajoun əmiə kin nəfrakisien yame ramsi-pən ye Yesu.
22 Kini kinhajoun əmiə məkneikin mə ye nikarin kape norien minə
kupan kapəmiə, kimə taksəpəkiək ta kin norien akwas kapəmiə,
meinai nətərigien has minə a kamhakir oror əmiə, masoriah əmiə.[x]
23 Kinhajoun əmiə mə takseighan kin Kughen mə tukrukreikin
nətərigien kapəmiə.[y] 24 Kughen ruikreikin ta nimraghien kapəmiə,

---

[t] **4:13** Kol 1:28 [u] **4:15-16** Kol 1:18; 2:19 [v] **4:17** Gris ramni "Takhapəh nisəri-pən minien norien kape nəmə Gris" uə "Takhapəh nisəri-pən minien norien kape narmamə yame pəh nien mə nəmə Isrel." Nipran ramni "Takhapəh nisəri-pən minien norien kape 'hithen man.' " [w] **4:17** Rom 1:21; 1 Pita 1:14 [x] **4:22** Rom 8:13; Kol 3:9 [y] **4:23** Rom 12:2

kini kinhajoun ta əmiə mə taksəri-pən nərigien kafan. Kughen rimnor əmiə mə kimiə naksatuatuk, misəmərhakə rəmhen kin In.[z]
25 Ror məkneikin mə kimiə m-fam taksəkeikei misəpəkiək ta kin
norien kape neikuəyen, mamhani nəfrakisien tuk əmiə minə, meinai
kitawə kasofugin kirikianə rəmhen kin yame nor-nori niprai yermamə
kimnharpin-pən irəriə minə.[a] 26 Tukmə niemhaa rhai əmiə, takhapəh
nisorien norien hah; kini səru-kin aihuaa əmə mhapəh nisorien niemhaa
rarə irəmiə meriaji mirh rivə.[b] 27 Mhapəh nhavəh-sipənien kwənmhaan
kimi Setan. 28 Yeməkrəh tukraməkeikei məpəh norien a, marar mor wok
kin kwermin tuk nivəhyen narimnar məwhai kimi yavən has minə.
29 Hapəh nhaniyen nar has ye nhermiə, mərig hani əmə nar huvə
yame tukrasitu ye narmamə tukmə kisarə ye naha nhagin narəyen,
mə nəgkiarien kapəmiə tukrautə-pən kin nihuvəyen kape Kughen kimi
əriə.[c] 30 Takhapəh nisorien Nanmin kape Kughen rikin rəmhə tuk norien
kapəmiə, meinai In rimnor nimtətien mə tuk Nipig Kwasig, Kughen
tukririsin əmiə.[d] 31 Takhapəh nharaptərəkinien norien has yame kamor
irəmiə ror tu; mhapəh nisorien timət, mhapəh nhaniyen nikar jir,
mhapəh nisotgohyen, mhapəh nisorien niemhaa, mhapəh nisor-has-
pənien kimi narmamə.[e] 32 Mərig hahuvə tuk əmiə minə, masor rikimiə
rimar tuk əmiə minə, kini misərukin norien has yame nakasor irəmiə
minə, rəmhen kin yame Kughen ramərukin norien has kapəmiə minə
meinai naksofugin-pən ye Kristo.[f]

Sor norien kape nikhakien

5 1 Ror pən, sarkut skai tuk nisigovinien norien kape Kughen meinai
kimiə ji Kughen keikei minə.[g] 2 Kini mharaptərəkin timtim norien
kape norkeikeiyen, rəmhen kin yame Kristo rimnorkeikei məknakin
ətawə, kini meighan-pə kin nimraghien kafan tuk nivəh-miraghien
ətawə; nimhəyen kafan rəmhen kin sakrefaes kirik yame nəmiovin rapien
huvə mamvən tuk Kughen.[h]
3 Takhapəh nisorien norien has kirik mə tukni hah əmiə tukun, meinai
kimiə narmamə kape Kughen yamə mine naksatuatuk. Yakamni norien
has minə rəmhen kin nipiraovin mine narman minə kamhakir apsapis
əriə minə, mine norien has m-fam yame ror naurisien tuk niniyen, mine
nəptigien kin nar. 4 Kini ripəh nihuvəyen mə takhani nəgkiarien yame ror
naurisien, uə nəgkiarien ətəwao minə, uə narpakwəyen. Nəgkiarien has
minə e khapəh nisəmhenien, mərig rhuvə mə taksəgnəgin əmə Kughen.
5 Kini takasəkeikei mharkun nar e mə narmamə yamə mine kamharpəhu

---

[z] **4:24** Jen 1:26; Kol 3:10 [a] **4:25** Sek 8:16; Kol 3:8-9 [b] **4:26** Sam 4:4; Jem 1:19-20
[c] **4:29** Kol 4:6 [d] **4:30** Aes 63:10; Efes 1:13-14; 1 Tes 5:19 [e] **4:31** Kol 3:8 [f] **4:32** Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 [g] **5:1** Mat 5:48 [h] **5:2** Eks 29:18; Hib 10:10

nipiraovin, uə narmamə yamə mine kasor norien has yame ror naurisien
tuk niniyen, uə yamə mine kasəptig kin nar, iriə e to khapəh nhavənien
ye narmaruyen kape Kristo mine Kughen. (Narmamə yamə mine kasəptig
kin nar kisəmhen kin narmamə yamə mine kasəhuak kimi nanmi nar
minə. Kapəriə kughen e nautə kapəriə).[i]
6 Hapəh nhapəhyen yermamə kirik mə tukrivi-pən əmiə ye nəgkiarien
eikuə minə kafan yame nəfrakisien rikək iran, meinai Kughen rikin
rahas tuk norien has minə a, kini tukror narpinien kimi narmamə yamə
minə kisəsik nəkwan.[j] 7 Ror pən, takhapəh nhavənien misəriwək kwis
kimiə miriə misor norien has yame kasor. 8 Meinai kupan, nəpignəpien
rimnarmaru irəmiə. Mərig taktakun ai nakwənhauə tuk Kristo,
nikhakien ramarmaru irəmiə.[k] Ror pən, səriwək rəmhen kin narmamə
kape nikhakien 9 meinai nikhakien ye nimraghien kapəmiə tukrikuə kin
nihuvəyen mine natuatukien mine nəfrakisien. 10 Kini sarkut mə taksəm
naha norien yame ramor Kughen rikin ramagien tukun. 11-13 Takhapəh
nhakwasigien kin narmamə kape nəpignəpien masor norien has minə
kimiə miriə. Norien minə a, kwənkwan rikək yame rhuvə. Kini kitawə
kisauris kin niniyen norien apisapis kape narmamə yamə mine kisəsik
nəkwai Kughen. Mərig hapik-pə norien minə a ye nikakien, pəh narmamə
tuksəm mharkun mə norien minə a kisahas. Meinai narimnar fam yame
tukhauə ye nikhakien, narmamə tukasəm huvə mharkun mə iriə kisor
məknakin,[l] 14 meinai tukmə nikhakien rəsia-pen nar kirik, in min ruə ye
nikhakien. Ror pən kamni kimə,

"!Eh! Kimiə yamə mine nakasapir. !Sarha!
Hamragh min ye nimhəyen,
Pəh Kristo tukrisia-pen əmiə."[m] [n]

15 Ror məkneikin, takasərig əmiə, mhapəh nisorien norien kape
yemətəwao, mərig sor norien kape yermamə yame kafan nirkunien
rhuvə. 16 Kini nipig mifam tukmə naksəm swatuk tuk norien nihuvəyen,
sor, meinai taktakun ai kitawə kisarə ye nipig kape nahasien rehuə.[o]
17 Ror pən, takhapəh nisətəwaoyen, mərig takasəkeikei misarkut mə
takharkun naha nhagin yame Yermaru rorkeikei. 18 Hapəh nisapisien kin
ninimien, meinai in ramkir-pən əmiə ye nətəwaoyen. Mərig rhuvə mə
nimraghien kapəmiə tukrikuar əmə kin Nanmin kape Kughen.[p] 19 Kini
səni nipe kimi əmiə minə ye Nəkwəkwə e kamni kimə "Ol Sam," mine
nipe əhuak minə, mine nipe yamə mine kamhasi-pən tuk Nanmin kape
Kughen. Səni nipe mhavəhsi-pən rikimiə kimi Yermaru,[q] 20 kini ye nipig

---

[i] **5:5** 1 Kor 6:9-10; Kol 3:5 [j] **5:6** Rom 1:18; Kol 2:4,8 [k] **5:8** Jon 12:36; Efes 2:13; Kol 1:13; 1 Pita 2:9 [l] **5:13** Jon 3:20-21 [m] **5:14** Aes 60:1 [n] **5:14** Tukmə ror nəgkiarien e in nipe əhuak kirik, yame raməgkiar kimi narmamə yamə mine kiseinein Kughen. [o] **5:15-16** Kol 4:5 [p] **5:18** Luk 21:34 [q] **5:19** Kol 3:16

m-fam takasəkeikei masəhuak ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə,
mhani-vi vi Tata Kughen tuk narɨmnar m-fam.[r]

Nəgkiarien ramvən kɨmi narman mɨne
nɨpiraovɨn yamə mɨne kwəsarkurək ta

21 Seiwaiyu mɨsor nəkwaimiə mɨnə meinai nakhasiai Kristo.[s]
22 Kɨmiə nɨpiraovɨn yamə mɨne nakwəsarkurək ta, seiwaiyu mɨsor
nəkwai narman mɨnə kapəmiə, rəmhen kɨn yame nakasor nəkwai Yesu
Yermaru.[t] 23 Meinai yerman in ramarmaru ye kafan piraovɨn rəmhen kɨn
yame Kristo In ramarmaru ye niməhuak rəmhen mə kafan piraovɨn, kɨni
mavəh mɨragh narmamə.[u] 24 Niməhuak reiwaiyu mamor nəkwai Kristo,
kɨni ye norien kɨrikianə əmə mɨn, nɨpiraovɨn yamə mɨne kwəsarkurək ta
tukasəkeikei mɨseiwaiyu mɨsor nəkwai narman kapəriə ye narɨmnar fam.
25 Kɨni kɨmiə narman yamə mɨne nakwəsarkurək ta, sorkeikei kapəmiə
nɨpiraovɨn rəmhen kɨn yame Kristo rorkeikei niməhuak, meighan-pən kɨn
kafan nɨmraghien kɨmin[v] 26 mor mə niməhuak in ratuatuk ye nɨmrɨn, maikwas
iran kɨn nu mɨne nəgkiarien kafan,[w] 27 mɨvəhsi-pə ipakə tukun, mɨmə ratuatuk
huvə. Niməhuak ai rhakak mɨhuvə, rəmhen kɨn piraovɨn kɨrik yame kɨmnor-
pən marə marə kɨmin mə tukrarkurək, kɨni nar kɨrik rɨkək ye nɨpran yame
rɨpəh natuatukien.[x] 28 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, narman tukasəkeikei
mɨsorkeikei kapəriə nɨpiraovɨn, rəmhen kɨn yame kasorkeikei atuk nɨprairiə.
Yermamə yame rorkeikei kafan piraovɨn, rorkeikei atuk in. 29 Səm-ru.
Yermamə kɨrik rɨkək yame raməməkɨn atuk nɨpran, mərɨg in raməvɨgɨn huvə
mamarha huvə tukun, rəmhen kɨn yame Kristo ramarha huvə tuk niməhuak.
30 Mərɨg niməhuak in rəmhen kɨn nɨprai Kristo, kɨni kɨtawə kasofugɨn-pən
iran. 31 Ror məkneikɨn meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Yerman tukrəta ye rɨmni mɨne nɨsɨni,
mɨvən mor kɨrikianə iriu kafan piraovɨn.
Kɨni iriu tukwarə rəmhen kɨn nɨprairiu kɨrikianə əmə." *(Jen 2:24)*

32 Nəgkiarien a in nəgkiarien huvə kɨrik yame rɨpam, kɨni nɨpran
ramerkwaig. Mərɨg yakamni mə in nuhpɨkɨnien kɨrik mə Kristo mɨne
niməhuak, iriu kɨrikianə.[y] 33 Mərɨg nəgkiarien a raurə mɨn tuk əmiə.
Kɨni kɨmiə narman kɨrikianə kɨrikianə takasorkeikei kapəmiə nɨpiraovɨn
rəmhen kɨn yame naksorkeikei atuk əmiə. Kɨni kɨmiə nɨpiraovɨn,
takasəkeikei mhasiai kapəmiə narman mɨnə.

Nəgkiarien ramvən kɨmi kwajikovə mɨnə mɨne tatə mɨne mamə

6 1 Kɨmiə kwajikovə mɨnə. Sor nəkwai tatə mɨne mamə kapəmiə,
meinai kɨmiə narmamə kape Yermaru, kɨni norien a in ratuatuk

---

[r] **5:20** Kol 3:17 [s] **5:21** 1 Pita 5:5 [t] **5:22** Kol 3:18; 1 Pita 3:1 [u] **5:23** 1 Kor 11:3; Efes 1:22
[v] **5:25** Kol 3:19; 1 Pita 3:7 [w] **5:26** Taet 3:5 [x] **5:27** 2 Kor 11:2; Kol 1:22 [y] **5:32** Rev 19:7

mə kɨmiə taksor.[z] 2 Nəgkiarien kɨrik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni
mə, “Hasiai kapəmiə tatə mɨne mamə.” In e loa yame Kughen rɨmnərəhu
məkupan yame ramni mə tukmə nakhakwasɨg kɨn, taksarə ye nɨhuvəyen
mɨmə,
3 “Tukmə naksor nar a, narɨmnar ye narəyen kapəmiə tukraiyu huvə,
kɨni narəyen kapəmiə ye tokrei tanə tukrapomh.” *(Dut 5:16)*
4 Kɨni tata mɨnə. Takhapəh nɨsorien narpɨnien yame rapita nərɨgien
yame kwajikovə mɨnə kasor mə rɨkiriə tukrəmhə tukun, mərɨg sarha
huvə tuk əriə, mɨsərɨp atuatuk norien mɨnə kapəriə, kɨni mɨshajoun əriə
kɨn swatuk kape Yermaru.[a]

Nəgkiarien ramvən kɨmi slef mɨnə mɨne nəmehuə kapəriə

5 Slef mɨnə. Kapəmiə aikɨn yemehuə mɨnə ye tokrei tanə e. Sor
nəkwairiə yerkimiə m-fam, mhasiai əriə, mhagɨn tuk əriə, rəmhen kɨn
yame nakasor nəkwai Kristo.[b] 6 Kɨni sor nəkwairiə, mərɨg pəh nien mə
nɨpɨg əmə iriə kasarha tuk əmiə mə rɨkiriə tukragien tuk əmiə. Mərɨg
sor nəkwairiə rəmhen kɨn yame kɨmiə slef mɨnə kape Kristo, kɨni masor
norien yamə mɨne Kughen rorkeikei yerkimiə m-fam. 7 Sor kapəmiə wok
yerkimiə m-fam rəmhen kɨn yame nasituyen kapəmiə ramvən atuatuk tuk
Yermaru - pəh nien mə ramvən əmə tuk yermamə. 8 Meinai nakharkun
mə Yermaru tukrɨvəhsi-pən nərokien kɨmi narmamə m-fam tuk nar huvə
yamə mɨne kɨmɨsor, nar apnapɨg yermamə in slef kɨrik uə pəh nien mə in
slef.[c]
9 Kɨni kɨmiə nəmehuə mɨnə. Sor rhuvə pən kɨmi slef mɨnə kapəmiə
rəm nəmhen, meinai nakharkun mə kɨmiə miriə, kapəmiə Yermaru
kɨrikianə əmə, kɨni In ramor rəm nəmhen əmə kɨmi narmamə m-fam.
Mərɨg takhapəh nɨsəgkiar-skai-yen kɨmi slef mɨnə kapəmiə mə tuksor
nəkwaimiə.[d]

Nuhpɨkɨnien kape neipən kape narowagɨnien

10 Nəgkiarien infamien e kafak. Sərer tɨmtɨm ye Yermaru mɨne kafan
nəsanɨnien ehuə. 11 Kɨmiə taksəkeikei mhavəh narɨmnar fam yame
Kughen rɨmɨvəhsi-pre tuk nərer-tɨmtɨm-ien ye nɨpɨg yame Setan ramarkut
mə tukruh əmiə iran, rəmhen kɨn yame mobael ravəhsi-pən neipən
mamor apnəpeinə tuk nərer-tɨm-tɨmien ye nɨpɨg kape narowagɨnien.[e]
12 Yakamni məkneikɨn meinai pəh nien mə kɨtawə kasarowagɨn kɨmi
narmamə kape tokrei tanə, mərɨg kɨsarowagɨn kɨmi narɨmnar yame kɨpəh
nəmien: In e yarmhə mɨnə, mɨne nəmehuə mɨnə ye tapən, mɨne narɨmnar

---

[z] **6:1** Kol 3:20 [a] **6:4** Sam 78:4; Prov 22:6; Kol 3:21 [b] **6:5** Kol 3:22-23; Taet 2:9-10; 1 Pita 2:18 [c] **6:8** 2 Kor 5:10; Kol 3:24-25 [d] **6:9** Rom 2:11; Kol 4:1 [e] **6:11** Rom 13:12; 2 Kor 10:4

yamə mine kasəsanin ye nahasien kape nəpignapien ai taktakun ye tokrei
tanə, mine nanmin has minə e rarkurao irətawə.[f] 13 Ror pən, takasəkeikei
mhavəh narimnar fam yame Kughen rimivəhsi-pre tuk nərer-timtim-ien
ye nipig yame nahasien yame Setan ramor tukruə, rəmhen kin yame
mobael ravəhsi-pən neipən mamor apnəpeinə tuk nərer-tim-tim-ien
ye nipig kape narowaginien. Kini tukmə naksarkut skai, to nakhapəh
nhamirien.

14 !Sərer matuk!

Haraptərəkin nəgkiarien əfrakis. In e rəmhen kin kətəut yame
nakamhavitərəkin kwerkwaimiə kin.

Sor norien kapəmiə ratuatuk ye nimri Kughen. In rəmhen kin aean
yame ramətapig kin nimagemiə.[g]

15 Sor kapəmiə nərigien riskai ye nəvsaoyen huvə kape nəmərinuyen. In
rəmhen kin but skai yame ramasitu irəmiə tuk nərer-tim-timien.[h]

16 Nar kirik min e, shatətə tim tim ye Kughen. In rəmhen kin sil e in
timba ehuə kirik yame rirkun nor-əswasigien kini mher-əpis nap yame
ramuək-pən ye kwenhao yame Setan ramarpə-pre kin.

17 Hani nəfrakisien mə Kughen ravəh miragh narmamə. In rəmhen kin
kəvəvhao yame kimnor kin aean yame ramətapig kin kapən kapə jir.

Harkun huvə Nəkwəkwə kape Kughen. In rəmhen kin nao nisə kape
narowagkinien yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pre kimi əmiə.[i]

18 Kini seighaan kin Nanmin kape Kughen mə tukrikir əmiə tuk
nəhuakien kapəmiə ye nipig mifam; misarha huvə, masəhuak nipig
mifam tuk nəməhuak minə fam.[j]

19 Kini səhuak min tuk yo mə nipig m-fam, tukmə yakaməgkiar, pəh
Kughen tukrivəhsi-pə nəgkiarien kimi yo, mə jakpəh niginien tuk nini-
ərhavyen Nəvsaoyen Huvə yame nipran ramerkwaig, mərig Kughen
rimnor əpu kimi ətawə.[k] 20 Kini taktakun ai, rimnher-pə kin yo rəmhen
kin yəgkiar kafan, mərig kivəhsi-pən yo ye kalabus, kimirkwəji yo kin
jen, meinai yakamni-ərhav Nəvsaoyen Huvə. Səhuak tuk yo mə jakətigah
tuk nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, meinai in e wok kafak.[l]

Nəgkiarien infamien

21-22 Yo yakorkeikei mə kimiə taksərig nəvsaoyen kafak, ror pən,
yakamnher-pre kin Tikikas rurə. In piautawə keikei kirik yame ramaiyu
skai tuk wok kape Yermaru eikin e. In tukrəvsao kin nimraghien kafak
kimi əmiə, mə yakamhaw-arə. Pəh nəvsaoyen a tukrivəh-si haktə
nətərigien kapəmiə.[m]

---

[f] **6:12** 1 Pita 5:8-9 [g] **6:14** Aes 11:5; 59:17; 1 Tes 5:8 [h] **6:15** Rom 10:15 [i] **6:17** Hib 4:12
[j] **6:18** Luk 18:1; Kol 4:2; 1 Tes 5:17 [k] **6:19** Kol 4:3-4; 2 Tes 3:1 [l] **6:20** 2 Kor 5:20; Flm 9
[m] **6:21** Wok 20:4; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12

23 Pəh Kughen Tata mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukravəh-si
pre nəmərinuyen mɨne norkeikeiyen mɨne nhatətəyen. 24 Pəh Kughen
tukrautə-pən kɨn nɨhuvəyen kafan kɨmi narmamə m-fam yamə mɨne
kasorkeikei Yesu Kristo Yermaru kapətawə, ye norkeikeiyen yame
infamien rɨrkək.

Filipae

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Filipae

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Filipae

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Filipae.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol rɨmnərɨp niməhuak apa Filipae ye kafan nəriwəkien yame ror kɨraru kɨn kape nɨvəhsi-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə. Ye niməhuak apa Filipae, nəmə Isrel mɨne nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn kasəhuak kwis. Kaməsɨg-pən nəmə Isrel, mərɨg kɨpəh nəsɨg-pənien nəmə tanə pɨsɨn mɨnə. Kɨni ye nɨpɨg a, nəmhajoun eikuə mɨnə tɨksɨn kɨmnhauə mhani mə narmamə, tukmə kɨpəh nəsɨg-pənien əriə, Kughen to rɨpəh nɨvəh-mɨraghien əriə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Nɨpɨg Pol rɨmnamarə ye kalabus apa Rom, nəməhuak mɨnə apa Filipae kɨmɨsher-pən kɨn kwən e Epafrodaetas mə tukrɨpɨk mane tɨksɨn muə mɨvəhsi-pən kɨmin. Tukmə ror niməhuak apa Filipae in rɨmnəkupan mher-pən kɨn mane kɨmi Pol. Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨni vi vi niməhuak apa Filipae tuk narɨmnar yame kɨmɨsher-pən kɨn kɨmin. Kɨni ye nəkwəkwə e, Pol ramni-əhu nhajounien eikuə yame ramni mə tukaməkeikei kəsɨg pən narmamə, tamə Kughen rɨpəh nɨvəh-mɨraghien əriə. Kɨni Pol rorkeikei mɨn mə tukrhajoun nəmə Filipae mə swatuk kɨrikianə əmə yame tukror rɨkitawə ragien. In e Yesu Kristo.

Pol rɨmnokrən huvə kɨmi əriə

1 1 Yo Pol, kɨmru Timoti, yorwok mir kape Yesu Kristo,
yakwokrən huvə kɨmi əmiə m-fam, narmamə kape Yesu
Kristo mɨnə apa Filipae, mɨne nəmehuə kape niməhuak

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

minə, mine dikon minə.[a] 2 Pəh Rimtawə Kughen mine Yesu
Kristo Yermaru kapətawə tukwautə-pre kin nihuvəyen mine
nəmərinuyen kimi əmiə.

Pol raməhuak tuk nəmə Filipae

3 Yakorkeikei mə jakni-pre tuk əmiə mə nipig minə fam, nipig rikik
raməsik əmiə, yakamni-pən tuk kafak Kughen mə rikik ragien tuk
əmiə. 4 Kini nipig m-fam ye kafak nəhuakien minə fam tuk əmiə m-fam,
yakaməhuak əmə ye nagienien 5 tuk nasituyen kapəmiə ye nivəhsi-
ərhavyen Nəvsaoyen Huvə ye nirikakunien muə meriaji-pə ai taktəkun.
6 Kini yakirkun huvə mə Kughen yame rimirikakun wok huvə kirik ye
nimraghien kapəmiə tukramor mamripin meriaji mipiərhkin ye nipig
yame Yesu Kristo tukrirerig-pə min iran.[b]
7 Kini ratuatuk əmə mə rikik ragien tuk əmiə, meinai yakorkeikei
əmiə; meinai tukmə yakaməmir ye kalabus uə tukmə yaktərhav mamni-
ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo mamhajoun mə nəvsaoyen e
in rəfrakis, kimiə fam nimisasitu irak ye wok e Kughen rimivəhsi-pə
ye nihuvəyen kafan mə jakor. 8 Kughen rirkun mə yakamni əfrah mə
yakorkeikei mə jakurə məm əmiə fam, meinai yakorkeikei pik əmiə,
rəmhen kin yame Yesu Kristo rorkeikei min əmiə.
9 Kini in e nəhuakien kafak: mə Kughen tukror swatuk kimi əmiə mə
takharkun huvə mə takshawor pən iran mine misor norkeikeiyen kimi
əmiə minə mamharpin, 10 mə kimiə takharkun nəmien naha nhagin yame
in rhuvə pik, kini mə taksatuatuk huvə, pəh tukpəh nəm-pənien nar has
kirik irəmiə ye nipig yame Yesu Kristo tukruə min iran.[c] 11 Pəh nimraghien
kapəmiə tukrikuə kin kwənkwan ripsaah; in e nihuvəyen mine natuatukien
yame Yesu Kristo ramor ye nimraghien kapəmiə, pəh narmamə tuksəm
kwənkwan e mhani vi vi Kughen tukun, mhavəhsi-haktə nhagin.

Nivəhsi-pənien Pol ye kalabus rimnor swatuk mə narmamə tuksərig Nəvsaoyen Huvə

12 Yo minə tiksin. Yakorkeikei mə takharkun mə nar apnapig kimisor
naha nəmhəyen kimi yo, mərig rimnor swatuk tuk nini-ərhavyen
Nəvsaoyen Huvə kimi narmamə khapsaah, 13 meinai mobael min
fam yamə mine kasarha tuk taon e,[d] mine narmamə pisin pisin minə
khapsaah kwənharkun ta mə kivəhsi-pən yo ye kalabus meinai yo yorwok
kape Kristo.[e] 14 Kini kafak nivənien ye kalabus ipakə ror mə nəməhuak
m-fam kasətghaa min tuk nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhapəh
nhaginien.

---

[a] **1:1** Wok 16:12-40 [b] **1:6** 1 Kor 1:8 [c] **1:10** 1 Tes 5:23 [d] **1:13** Mobael minə e kamni kimə, "Mobael kape nimə kape Sisa." [e] **1:13** Wok 28:30

15-16 Tiksin kamhani-ərhav əmə nəvsaoyen huvə kape Kristo ye
nətərigien yame ratuatuk. Kamhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə meinai
kasorkeikei yo, kini mharkun mə Kughen rimneighan kin mə tukvəhsi-
pən yo ye kalabus mə jakərer-ərhav tuk nəvsaoyen huvə mə in
nəfrakisien. Mərig nəfrakisien mə tiksin kamhani-ərhav əmə Nəvsaoyen
Huvə kape Kristo meinai kasor jalus kimi yo misorkeikei mə tuksapita yo.
17 Mhapəh nhani-ərhavyen Kristo yerkiriə fam, mərig kasor əmə meinai
kasorkeikei mə tukhavəh-si haktə atuk əriə, kini rikiriə rəsik mə tuksəsik
əpnis pən min nipig əutən yame yakamarə iran ye kalabus. 18 Mərig in
nar apnapig əmə. Tukmə kini-ərhav Nəvsaoyen Huvə yerkiriə fam uə
kwənpər rikiriə, mərig nar ehuə e in e kamni-ərhav Kristo. Nar e in e
rikik ragien tukun.

Nəfrah. Kini rikik tukragien min 19 meinai yakirkun mə kwənkwai
nəhuakien kapəmiə, mine nasituyen kape Nanmin kape Yesu Kristo, in
tukrivəh miragh yo ye nipig əutən e.[f] 20 Yakorkeikei pik kini mamərəhu-
pən nərigien kafak mə jakpəh norien nar kirik yame tukror yauris yo ye
nimri Kughen, mərig jakətghaa tuk nini-ərhavyen Kristo, mə jakvəh-si
haktə Kristo ye nimraghien kafak rəmhen kin yame yakamor hanə, nar
apnapig mə jakmhə tukun uə jakamragh pi pom. 21 Ye nərigien kafak,
yakmə nimraghien kafak, in kape nivəhsi-haktə-əməyen Kristo; mərig
tukmə yakmhə, rhuvə rapita.[g] 22 Mərig tukmə yakamragh, in e rhuvə
tuk norien wok minə min tiksin kape Kughen ye tokrei tanə. Ror pən,
yakeinein mə naha nhagin in rhuvə rapita: nimhəyen uə nimragh-pi-
pomien. 23 Taktəkun ai swatuk kiraru kawəmir kupən kin yo: mərig
yakorkeikei kwis əriu. Yakorkeikei mə jakəpəh narəyen ye tokrei tanə e
mivən məm Kristo yame in rhuvə pik rapita narəyen eikin e.[h] 24 Mərig
yakmə jakaməkeikei mamragh pi pom ye tokrei tanə e tuk nasituyen
irəmiə. 25 Meinai yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin, yakirkun mə
jakamragh pi pom ye tokrei tanə tuk nasituyen irəmiə mə nhatətəyen
kapəmiə tukramskai mamripin kini mə rikimiə tukragien tuk nhatətəyen
kapəmiə. 26 Kini ye norien a, nipig jakurə məm əmiə, rikimiə tukragien
rapita, kini takhani vi vi Yesu Kristo, meinai yimirerig-pre min tuk əmiə.

Pol ramni mə tuksərer tim tim

27 Kini ye narimnar m-fam, norien kapəmiə tukraməkeikei məmhen
atuatuk kin narmamə yame mine kashatətə ye Nəvsaoyen Huvə kape
Yesu Kristo. Kini nar apnapig mə jakurə uə jakpəh nurəyen, pəh jakərig
mə nakasərer tim tim ye nətərigien kirikianə əmə, masarkut kirikianə
tuk niraptərəkinien nhatətəyen kapətawə ye Nəvsaoyen Huvə.[i] 28 Kini
mhapəh nhagin-əgkəp-ien kin narmamə yamə mine kasərer əswasig kin

---

[f] **1:19** 2 Kor 1:11 [g] **1:21** Gal 2:20 [h] **1:23** 2 Kor 5:8 [i] **1:27** Efes 4:1; 1 Tes 2:12

əmiə. In e ramor nɨmtətien tuk əriə mə Kughen tukrapita əriə mɨvəh
mɨragh əmiə. Kughen a in a tukror narɨmnar mɨnə a. 29 Ror məknakɨn
meinai In rɨmneighan kɨn mə takshatətə ye Kristo, meighaan mɨn kɨn mə
taksərɨg mɨn nəmhəyen tuk nhagɨn.[j] 30 Kɨtawə kɨsarə ye narowagɨnien
kɨrikianə əmə, yame nɨmɨsəm ye kafak nɨmraghien kupan, kɨni taktəkun
ai, nakasərɨg mə yakamarə hanə iran.

Tukasəkeikei mɨsəri-pən swatuk kape Yesu Kristo

2 1 Nakasor kɨrikianə kɨmiə Kristo, ramor əmiə nakamhaskai
ye nhatətəyen kapəmiə. Norkeikeiyen kafan ramor əmiə
nakasərɨg huvə. Nofugɨnien ye Nanmɨn kape Kughen, ramor əmiə
naksor huvə pən kɨmi əmiə mɨnə kɨni rɨkimiə rehuə tuk əmiə
mɨnə. 2 Ror pən, yakamaiyoh əmiə mə nərɨgien kapəmiə tukruə
kɨrikianə; kɨni mɨsorkeikei əmiə mɨnə; kɨni mhauə kɨrikianə ye
nanmɨn mɨne nətərɨgien tuk narɨmnar yame nakamhavən tukun.
Kɨni tukmə naksor narɨmnar mɨnə a, in tukror rɨkik ragien
pɨk. 3 Ye norien kɨrikianə əmə, takhapəh nɨsorien nar kɨrik
mə kɨmiə nakhahuvə pɨk mɨsapita kɨmiə mɨnə tɨksɨn, mhapəh
nɨsorien nar kɨrik mə takhavəhsi-haktə atuk əmiə kɨn. Mərɨg
takhavəhsi-əhu atuk əmiə, kɨni mɨsəm kɨmiə mɨnə tɨksɨn mə
kɨsapita əmiə.[k] 4 Kɨni sasitu irəmiə mɨnə ye nɨmraghien kapəmiə.
Rɨpəh nəmhenien mə yermamə kɨrik tukrəm atuk əmə kafan
nɨmraghien.[l]

5 Kapəmiə nərɨgien tukrəməkeikei məmhen kɨn nətərɨgien kape
Yesu yame ror məkneikɨn:

6 Kristo, in Kughen,
Mərɨg rɨmɨpəh narkutien tuk nɨraptərəkɨnien nehuəyen
kape Kughen,[m]
7 mərɨg rɨmnəpəh kafan nehuəyen, muə məmhen kɨn yorwok
əmə kɨrik,
kɨni marha-pə ye tokrei tanə muə rəmhen kɨn yermamə
əmə kɨrik.[n]
8 Kɨni nɨpɨg in yermamə kɨrik, nɨpran rəmhen əmə kɨn ətawə,
In mɨvəhsi-əhu atuk In,
mamor nəkwai Tatə Kughen ye narɨmnar m-fam muə
meriaji-pə mɨmhə, yame kɨmnor aurɨs In ye nɨmhəyen
ye nai kamarkwao kɨn.[o]
9 Ror pən, Kughen rɨmɨvəh-si haktə In,
mhen-pən nhag kɨmin yame rapita nhag mɨnə fam,[p]

---

[j] **1:29** Wok 5:41; 16:19-40 [k] **2:3** Gal 5:26 [l] **2:4** 1 Kor 10:24 [m] **2:6** Jon 1:1-2; 17:5
[n] **2:7** Jon 1:14; 2 Kor 8:9 [o] **2:8** Hib 5:8; 12:2 [p] **2:9** Wok 2:33; Efes 1:20-21; Hib 1:3-4

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

10 mimə ye nhag Yesu, narimnar fam yamə mine kasəmir ikin minə
fam ye neai, mine ye tokrei tanə, mine ye kwənmhaan kape
nimhəyen, tuksənimkur mhavəhsi-pən nisiaiyen kimin,[q]
11 kini iriə m-fam tukhani-ərhav mə Yesu Kristo in Yermaru.
Tuksor məknekin mhavəh-si haktə nhag Tatə Kughen.[r]

Kimiə naksəmhen kin laet yame raməsiə-pən ye tanimtanə

12 Kafak narmamə yamə mine yakorkeikei pik əmiə. Nipig yimnamarə kitawə-m kimiə, kimiə nimnasor nəkwak ye nipig m-fam. Kini taktəkun ai, yakamarə isok tuk əmiə, mərig kimiə takasəkeikei misarkut min mə norien kapəmiə tukrəmhen atuatuk kin narmamə yamə mine Kughen rimivəh miragh əriə. Səri-pən swatuk a ye nimri Kughen misakur mamhagin. 13 Kini səri-pən swatuk a meinai Kughen ramor wok ye nimraghien kapəmiə mə taksorkeikei norien nəkwan, kini mə tukrivəhsi-pre nəsaninien kimi əmiə mə taksor əfrakis nərigien kafan.
14 Ye narimnar m-fam yame nakasor, takhapəh nisəgkiar-əgkiar-pikien tukun mhapəh nisotgohyen tukun 15 mə nimraghien kapəmiə tukratuatuk huvə, kini tukpəh nəm-pənien nar has kirik irəmiə, kini kimiə ji Kughen yamə mine norien iko-iko rikək irəmiə, yame nakasarə yerki nəmə iko-iko minə, yəpignap minə. Kini kimi naksəsiə rəmhen kin kəmhau yame raməsiə-pə ye tokrei tanə 16 yame nakamharaptərəkin huvə nəgkiarien kape nimraghien. Kini sor narimnar minə fam a mə nipig Kristo tukruə min, kini jakəgkiar ausit tuk əmiə, kini jakirkun mə yimipəh naiyu-apnapigien, nagheek ripəh nirkəkien tuk nar apnapig əmə.[s] 17 Norien kapəmiə kape nhatətəyen ye Kughen, in rəmhen kin sakrefaes kirik yame ramvən kimi Kughen. Tukmə ror tukhophni yo, jakəmhen kin sakrefaes ye waen[t] yame kamətəg-pən iriu sakrefaes kapəmiə. Mərig nar apnapig əmə - rikik ragien nipig rikimiə ramagien. 18 Kini ye norien kirikianə əmə, rikimiə tukraməkeikei mamagien nipig rikik ramagien.[u]

Pol tukrher-pən kin Timoti mine Epafrodaetas kiravən apa Filipae

19 Tukmə ye nərigien kape Yesu Yermaru, yakorkeikei mə pəh nien mə tuktu, jakher-pre kin Timoti rurə məm əmiə mirerig-pa məvsao kin əmiə kimi yo, rikik tukragien. 20 Kwən kirik rirkək min eikin e yame kafan nərigien rəmhen kin Timoti, yame rikin raməsik pik əmiə. 21 Narmamə khapsaah kasərig əmə wok minə kapəriə, mhapəh nisərigien wok kape Yesu Kristo.[v] 22 Mərig kimiə nakwənharkun mə Timoti ramhawor pən iran mine nipig mifam mamor wok kape Kughen. Kini kafan wok in

---

[q] **2:10** Rom 14:11 [r] **2:11** Rom 10:9 [s] **2:15-16** Dan 12:3; Fil 1:10; 1 Tes 2:19 [t] **2:17** Nipig kirik nəmə Isrel kimisətəg-pən waen ye sakrefaes, rəmhen kin nar kirik yame kamhavəh-si-pən kimi Kughen. Ǝm-ru Nam 15:1-12. [u] **2:18** Fil 3:1; 4:4 [v] **2:21** 2 Tim 4:10

rhuvə, məmhen kɨn yame kwajikovə ramor wok iriu rɨmni, in ramasitu
irak ye wok kape nɨni-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə. 23 Ror pən, tukmə nɨpɨg
yakuə mə jakɨrkun mə kafak nɨmraghien tukrhawor pən iran mɨne, ye
nɨpɨg a in a jakher-pre kɨn Timoti tukrurə tuk əmiə. 24 Kɨni yakamhatətə
ye Yesu Yermaru mə pəh nien mə tuktu, jakurə tuk əmiə.
25 Mərɨg rɨkik raməsɨk mə jakaməkeikei mher-pre kɨn Epafrodaetas
rɨrerɨg-pre məm əmiə. In piak yame yakrauə kɨrikianə mawor wok
kɨrikianə, mawarowagɨn kɨrikianə. Kupən nɨmɨsher-pə kɨn in tukruə
mɨni-əsaah-pə nəvsaoyen kɨn əmiə, masitu mɨn irak.[w] 26 Mərɨg taktəkun
ai, in rorkeikei pɨk mə tukrəm fam əmiə, kɨni rɨkin rəpəu meinai ruɨrkun
mə kɨmiə nɨmɨsərɨg mə in ramhə. 27 Nəfrakɨsien, in rɨmamhə pɨk, ipakə
əmə rɨmhə. Mərɨg Kughen rɨkin rehuə tukun. Mərɨg pəh nien mə Kughen
rɨkin rehuə tuk in pɨsɨn əmə, mərɨg yo mɨn, rɨkin rehuə tuk yo, mor
əswasɨg kɨn narɨmnar yame tukror rɨkik rərhakɨs pɨk. 28 Ror pən, rɨkik
ragien pɨk tuk nher-pre-mɨn-ien kɨn mə taksəm in, rɨkimiə tukragien.
Kɨni mə jakpəh nɨvəh-pɨk-mɨnien yerkik. 29 Nɨpɨg taksəm in, sokrən
huvə iran ye nagienien, meinai kɨmiə min naksor kɨrikianə kɨmiə Yesu
Yermaru. Havəhsi-pən nɨsiaiyen kɨmi narmamə yamə mɨne kɨsəmhen
kɨn in, 30 meinai ipakə əmə rɨmhə tuk norien wok kape Kristo, mɨpəh
nɨgɨnien tuk kafan nɨmraghien ye nɨpɨg ətən mɨnə, mɨmə in tukrasitu
irak ye nɨpɨg kɨmiə nɨmɨseinein nɨsasituyen irak.

Kristo əmə ramor ətawə kɨsatuatuk ye nɨmrɨ Kughen

3 1 Kafak narmamə yamə mɨne yakorkeikei pɨk əmiə. In e nəgkiarien
infamien kafak. !Sagien tuk Yermaru! Kɨni yakrai mɨn əmə
nəgkiarien yame yɨmɨrai ta kupan raurə kɨmi əmiə, mərɨg pəh nien mə
nar ətən tuk yo, kɨni in tukrasitu irəmiə mərer əswasɨg kɨn nəgkiarien
eikuə mɨnə tuk əmiə.
2 Taktəkun, yakamni-pre tuk əmiə mə, !Takasərɨg əmiə tuk narmamə
yamə mɨne kasor norien has mɨnə! Iriə kɨsəmhen kɨn kuri aparu yamə
mɨne kasor nahasien.[x] !Takasərɨg əmiə tuk narmamə yamə mɨne
kamhavəh nao kɨmi narman! [Iriə kɨsəmhen kɨn yermamə yame ravəh
oror nao kɨmi narman, meinai iriə khamə ta mə tukaməkeikei kɨvəh nao
kɨmi yerman mə Kughen tukrɨvəh mɨragh in.] 3 Mərɨg kɨtawə e ji Kughen
əfrakɨs, yamə mɨne In rɨmnərai ta norien has mɨnə yerkitawə. Kɨni
Nanmɨn kape Kughen ramor ətawə kharkun nəhuakien kɨmi Kughen ye
kapətawə nɨmraghien. Kɨni kɨtawə kɨsausit pɨk tuk nar yame Yesu Kristo
rɨmnor ye nɨmraghien kapətawə, masətɨgtə əmə iran. Mərɨg pəh nien

---

[w] **2:25** Fil 4:18 [x] **3:2** Pol ramni hah nəmhajoun kape Isrel mɨmə iriə kuri mɨnə. Nəmə Isrel kamhani mhamə narmamə yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus kape Isrel iriə kuri mɨnə. Ǝm-ru Mat 15:26.

mə nar kirik yame kitawə atuk kasor ye nipraitawə mə tukrivəh miragh
ətawə.[y] 4 Mərig kupan, yimnamətigtə ye sakomsaes mine narimnar minə
tiksin ye loa mə tukrivəh miragh yo. Kini tukmə kwən kirik rikin ramuh
mə rirkun nətigtə-əməyen ye narimnar minə a, mərig narimnar minə a
yimnor min ye nimraghien kafak rapita.[z] 5 Yimnarha əmə mivəh nipig
eit, kivəh nao kimi yo[a]. Kini yo yemə Isrel. Yimasi-pən ye kwənərəus
kape Benjamin. Ripik minə, iriə min nəmə Isrel atuatuk. Apa kupan, yo
Farisi kirik, kini yimnəri-pən huvə Loa.[b] 6 Yimnorkeikei pik mə jakor
nəkwai Kughen ye narimnar fam, meriaji-pən mamvən mor nəmhəyen
kimi narmamə kape Yesu minə.[c] Kimipəh nəm-pə-yen nar has kirik
irak meinai yimnaməri-pən fam loa kape nəmə Isrel. 7 Mərig narimnar
minə fam yame yimnətigtə irəriə kupan, kini rikik rimnaməsik mə iriə
khahuvə pik, mərig taktakun ai yakaməm mə in nar apnapig əmə meinai
yakirkun nar yame Kristo rimnor.[d] 8 Mərig ripəh norien infamien aikin
a. Taktəkun ai, yakaməkir mə narimnar fam əgkap, in nar apnapig əmə
meinai yakaməm nar kirik yame in rhuvə pik əgkap: in e mə jakirkun
Yesu Kristo Yermaru kafak. Yimnəpəh fam narimnar minə a tuk
Kristo, marakikin əriə rəmhen kin nirəsig, mə jakvəh əmə Kristo 9 mor
kirikianə kimru min. Pəh nien mə Kughen raməm mə yakatuatuk meinai
yakaməri-pən atuatuk loa, mərig Kughen ramor yo mə yakatuatuk meinai
yakamhatətə əmə ye Kristo. 10 Yakorkeikei mə jakirkun huvə Kristo, mine
nəsaninien yame Kughen rimnor In rimragh min ye nimhəyen,[e] kini
yakorkeikei mə jakuə ipakə tukun nipig yakamərig nəmhəyen rəmhen
kin nəmhəyen yame In rimnərig. Kini yakorkeikei mə jakərer tukun nar
apnapig kamhopni yo rəmhen kin yame kimnhopni In 11 meinai yakirkun
nərəhu-pən-timtim-ien kafak nətərigien əmə iran mə Kughen tukror min
yo yakamragh min.

Pol ramarkut pik min mə tukrirkun huvə Kristo

12 Pəh nien mə yimivəh ta narimnar minə a, uə taktəkun ai kafak
nimraghien in rinatuatuk ta. Nikam. Mərig Kristo rimirpen yo mə yo
yermamə kafan, ror pən, yakamarkut mə norien kafak tukratuatuk
məmhen kin in.[f] 13 Yo minə tiksin. Yakpəh niniyen mə yakwauə ta
rəmhen kin Kristo. Nikam. Mərig nar kirikianə əmə yame yakamarkut
tukun, mə jakəru-kin narimnar yame ramswiin kwasig, maməmnhawk
tuk narimnar yame raməmir kupan irak. 14 Rəmhen kin yermamə kape

---

[y] **3:3** Rom 2:29 [z] **3:4** Wok 22:3 [a] **3:5** Loa kape nəmə Isrel ramni mə tukəsig-pən nipikwarien ye nipig kamhavəh əmə nipig eit. Takəm-ru Jen 17:10. [b] **3:5** Luk 1:59; Wok 23:6; 2 Kor 11:22 [c] **3:6** In apa kupan, Pol, rikin rimnəsik mə ta mə Yesu Kristo in yekuə, kini Pol rimuh nəməhuak minə tukun. Əm-ru Wok 8:3, 22:4, 26:9-11.
[d] **3:7** Mat 13:44-46 [e] **3:10** Rom 6:3-5; 8:17 [f] **3:12** 1 Tim 6:12,19

naiyuyen yame ramarkut mə tukrapita mivəh nərok iran, yo yakamarkut tuk nivəhyen kwənkwai wok kafak. Kini kwənkwai wok e in e Kughen ramokrən kin ətawə mə tukhavən misofugin kitawə Yesu Kristo ye rao ye neai.[g]

15 Kini kitawə m-fam yamə mine kwəsehuə ye nhatətəyen kapətawə tukasəkeikei mharaptərəkin nətərigien minə a. Mərig tukmə kimiə tiksin, nətərigien kapəmiə ror pisin ye nar a, Kughen tukrəsiə-pre kin nətərigien yame ratuatuk.[h] 16 Mərig nar keikei, pəh kisəri-pən swatuk yame kwənharkun ta.

17 Yo minə tiksin. Hauə kirikianə misəri-pən tamhek nihuk, yame kimawə yakwəsor ta nakwəsəm, kini səm huvə narmamə yamə mine kasəri-pən tamhek nihumawə.[i] 18 Səri-pən tamhek nihuk meinai yakwəni-pre ta tuk əmiə nipig ripsaah, kini taktəkun ai nehe nimrik ramaiyu tukun, mə narmamə khapsaah kapəriə nəriwəkien ramhajoun mə iriə kasəməkin Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame ramni nimhəyen kafan ye nai kamarkwao kin. 19 Kasərig pik tipriə, mə in kughen kapəriə, kini misausit tuk norien narimnar yame ror naurisien. Kini nətərigien kapəriə ramvən pik tuk narimnar kape tokrei tanə.[j] Iriə kasəri-pən swatuk yame ramvən apa ye nap ehuə. 20 Mərig kitawə, imətawə apa ye rao ye neai, kini kaseito kin Yermamə yame tukrivəh miragh ətawə yame tukrisi-pən aikin muə. In e Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[k] 21 Kini In tukrukreikin nipraitawə kape tokrei tanə e, yame in e nəvigінien ne sirət minə, mor wi nipraitawə ruə rəmhen kin niprai Kristo nipig rimamragh ye nimhəyen. In tukror məkneikin ye nəsaninien kafan yame rirkun nərəhu-pənien narimnar fam ye kafan narmaruyen.[l]

4 1 Ror pən, yo minə tiksin, taksərer tim tim məknenkin ye Yermaru. Yakorkeikei əmiə kini morkeikei pik mə jakəm min əmiə. Kafak narmamə minə, nimraghien kapəmiə yame ratuatuk ramor rikik ramagien. Kimiə e kwənkwai wok kafak yame rhuvə pik əgkap.[m]

Pol ravəhsi-haktə nərigien kapəriə

2 Yuodia mine Sintike. !Aweh! Takwəpəh kapəmiru nətgohyen mirauə miwor kirikianə meinai kimiru kape Yesu Yermaru. 3 Kini ik min, yame kirau mik kimiwor wok ta tu[n], yakorkeikei mə takasitu ye pia mir e meinai yimnor pik wok kimasir miriu, kini kimiwasitu irak mirəni-ərhav Nəvsaoyen Huvə, iriə Klemen mine piak minə tiksin min yamə mine kimisasitu ye wok. Kughen rimnərəhu-pən nhagriə ye nəkwəkwə yame ramni narmamə yamə mine kamhavəh nimraghien rerin.[o]

---

[g] **3:14** 1 Kor 9:24 [h] **3:15** 1 Kor 2:6 [i] **3:17** 1 Kor 4:16 [j] **3:19** Rom 16:18
[k] **3:20** Efes 2:6,19 [l] **3:21** 1 Kor 15:28,42-53 [m] **4:1** 1 Tes 2:19-20 [n] **4:3** Tukmə ror raməgkiar kimi kwən kirik nhagin e Syzygus. [o] **4:3** Luk 10:20; Rev 3:5; 13:8; 17:8; 20:12

4 Sagien tuk Yermaru nipig m-fam. !Kini jakni min, sagien! 5 Sor pən
kimi narmamə mə tuksəm mə kimiə nəmə mar minə. Kini mhapəh
nisəru-kinien mə pəh nien mə tuktu Yermaru tukrirerig-pə min.[p]
6 Takhapəh nisətərig-pikien tuk narimnar, mərig ye narimnar minə fam,
taksəhuak pən əmə kimi Kughen tuk naha nhagin yame naksorkeikei.
Kini nipig naksəhuak misaiyoh pən, takhani vi vi In tuk kafan
nasituyen.[q] 7 Kini Kughen tukrivəhsi-pre nəmərinuyen kimi əmiə yame
yerpirig pik rapita nirkunien fam kape narmamə. Kini nəmərinuyen a
tukrətapig kin rikimiə mə takhapəh nisərig-pikien narimnar, meinai
nakashatətə ye Yesu Kristo.[r]
8 Kini taktəkun ai yo minə tiksin, sərig əmə narimnar yame ror
nəfrakisien, mine yame ramraptərəkin nisiaiyen, mine yame ratuatuk,
mine yame norien has rikək iran, mine yame kitawə kisorkeikei, mine
yame nhagriə rhuvə, mine yame rhuvə pik, mine yame narmamə
kamhani vi vi. 9 Sor naha nhagin yame yimnhajoun ta əmiə kin, yame
nimnhavəh ye nimraghien kapəmiə, kini misor naha nhagin yame
yakamni, kini misor naha nhagin yame nakasəm-pə irak, pəh Kughen
yame ravəhsi-pre nəmərinuyen kimi əmiə tukrarə kimiə min nipig
mifam.[s]

Pol rikin ragien tuk nasituyen kapəriə

10 Rikik ragien tuk Yermaru meinai nimnhapəh nisasitu-pawkəyen
irak ror tu kwənmopin mərig taktakun ai rikimiə raməsik min yo.
Nəfrakisien, nimisərig pik yo, mərig swatuk rikək mə taksasitu irak.
11 Pəh nien mə yakamni nar e meinai nar rikək tu yo. Nikam. Mərig
taktəkun ai yakirkun swatuk tuk nagienien tuk naha nhagin yame
yakavəh. 12 Yakirkun swatuk tuk nagienien, nar apnapig mə kafak nar
kirik rikək uə kafak narimnar ripsaah. Yakwirkun mə jakhawor pən
iran mine mor rikik ragien nar apnapig mə nak nəviginien rikək uə
rehuə; nar apnapig mə kafak nautə rehuə uə rikəskəh. 13 Kristo ravəhsi-
pə nəsaninien kimi yo, yakirkun narəyen ye nihuvəyen minə fam mine
nahasien minə fam.[t]
14 Mərig kimiə nimisor norien rhuvə nipig nimisasitu irak ye
nipig yimnarə ye nipig ətən. 15 Nəfrakisien. Kimiə nəmə Filipae
nakwənharkun ta mə nipig yame nimnhauə misərig Nəvsaoyen Huvə,
nipig yimitərhav Masedonia [tuk norien wok kafak], kimiə pisin əmə
nimisasitu irak kin mane. Niməhuak kirik min rikək yame rimivəhsi-pə
narimnar tiksin kimi yo.[u] 16 Kini nipig yimavən pakə tuk Masedonia,
ye taon e Tesalonaeka, mamarə apaikin, nimisher-pə min kin mane.

---

[p] **4:5** Hib 10:25; Jem 5:8-9 [q] **4:6** Mat 6:25-34; Kol 4:2 [r] **4:7** Aes 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15
[s] **4:9** Rom 16:20 [t] **4:13** 2 Kor 12:10 [u] **4:15** 2 Kor 11:9

Pəh nien mə m-kɨrikianə əmə. 17 Pəh nien mə yakamarha kɨn mane mə
takhavəhsi-pə kɨmi yo. Mərɨg yakorkeikei mə Kughen tukrəm norien
kapəmiə, mərok əmiə iran. 18 Yakavəh fam mane yame nɨmɨsher-pə
kɨn kɨmi yo, kɨni rəmhen rapita, meinai nɨpɨg Epafrodaetas rɨmɨpɨk
narɨmnar mɨnə e muə kɨmi yo, taktakun ai narɨmnar kafak rɨpsaah.
Kɨmiə nɨmnhavəhsi-pən nar kɨrik kɨmi Kughen rəmhen kɨn sakrefaes
yame nəmiovɨn rhuvə. In ravəh əmə, rɨkin ragien tukun. 19 Kɨni kafak
Kughen tukrɨvəhsi-pre narɨmnar mɨnə fam kɨmi əmiə yame ratuatuk tuk
nɨmraghien kapəmiə. Kɨni narɨmnar yame ravəhsi-pə kɨmi ətawə ramsɨ-
pən tuk nautə ehuə kafan yame rhuvə, mamuə tuk ətawə ye Yesu Kristo.
20 Pəh narmamə m-fam tukhavəh-si haktə nhag Kughen Rɨmtawə
mamvən mamvən mɨpəh norien infamien. Amen.

Nəgkiarien infamien

21 Yakamni rhuvə pre tuk əmiə mfam yamə mɨne nakashatətə ye Yesu
Kristo. Nəməhuak mɨnə e kɨmawə miriə kamhani rhuvə pre tuk əmiə.
22 Narmamə m-fam yamə mɨne kɨshatətə ye Yesu Kristo kamhani rhuvə
pre tuk əmiə, kɨni iriə mɨn yamə mɨne kɨsarə apa imei Sisa kamhani
rhuvə pɨk tuk əmiə. 23 Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre
kɨn nɨhuvəyen kafan kɨmi əmiə m-fam. Amen.

Kolosi

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Kolosi

Nəgkiarien kwakwə kape Nəkwəkwə e Kolosi

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Kolosi, taon ehuə kɨrik apa tanə ehuə e Tarki.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨnə ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol rapəh nɨvən-hanəyen ye niməhuak apa Kolosi; in rɨmnərɨg əmə nəvsaoyen kɨn. Ye nɨpɨg a, nəmhajoun eikuə tɨksɨn kɨmnhavən apa niməhuak, mamhani mhamə kwənhavəh nɨrkunien kɨrik yame ramerkwaig tuk yermamə. Mamhani mhamə tukaməkeikei kəri-pən swatuk kape nəvɨgɨnien mɨne nɨnɨmien, kɨni tukaməkeikei kəhuak kɨmi agelo mɨnə, meinai pəh nien mə Yesu in yerpɨrɨg pɨk. Mhamə nɨrkunien kape yermamə in nar ehuə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukruh nhajounien eikuə yamə mɨne kasarə iran ye niməhuak apa Kolosi. Morkeikei mə tukrɨni-ərhav mə Kristo In yerpɨrɨg rapita narɨmnar mɨfam, kɨni pəh nəməhuak mɨnə tukhapəh nɨsətərɨgien kɨn nhajounien eikuə mɨnə a, meinai kaseikuə.

Pol rɨmɨrikakun kafan nəgkiarien

1 [1] Yo Pol, Kughen rɨmɨrpen-ta yo mə yo aposol kɨrik kape Yesu
Kristo. Kɨmru piautawə Timoti [2] kɨmru yakarərai mwher-pre
kɨn kɨmi əmiə narmamə kape Kughen apa Kolosi. Kɨmiə e piak
mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə ye Kristo yame nakshatətə tɨmtɨm iran.
Kɨmru yakawəhuak mə nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kape Rɨmtawə
Kughen In tukraməkeikei marə yerkimiə.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pol ramni vi vi Kughen tuk nəmə Kolosi

3 Nipig yakasəhuak tuk əmiə kimi Kughen e rim Yesu Kristo Yermaru
kapətawə, nipig mifam yakamhani vi vi In tuk kafan wok ye nimraghien
kapəmiə, 4 meinai yiməsərig mə kapəmiə nhatətəyen ramskai tuk Yesu Kristo,
mine norkeikeiyen kapəmiə ramvən tuk narmamə kape Kughen minə.[a]
5 Nhatətəyen mine norkeikeiyen kapəmiə ror məkneikin meinai nakharkun huvə
mə Kughen tukrivəhsi-pre naha nhagin kimi əmiə yame In rimnor apnəpeinə-ta
iran apa ye rao ye neai. Nakwəsərig ta narimnar minə e ye nəgkiarien əfrakis, in
e nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo. 6 Ikin minə ye tanimtanə mi-fam, nəvsaoyen
huvə e ramuə mamor kwənkwan mamor vi nimraghien kape narmamə.[b]
Kini nəvsaoyen huvə e rinor məknakin ye nimraghien kapəmiə ririkakun ye
nipig yame kimiə nimisərig nəgkiarien əfrakis kape nihuvəyen kape Kughen
mharkun. 7 In e kwən e Epafras ruini ta nəgkiarien e tuk əmiə. In yermamə huvə
kirik yame ravəh nəgkiarien kapəmru, mamərer timtim tuk norien wok kape
Kristo kini mamasitu min irəmiə. 8 In məvsao-pə kimi əmru kin norkeikeiyen
kapəmiə yame Nanmin kape Kughen rivəhsi-pre kimi əmiə.[c]
9 Ror məkneikin mə ririkakun ye nipig kimawə yimisərig nəvsaoyen kin
əmiə, yaksəhuak ye nipig mifam tuk əmiə. Misaiyoh Kughen mə Nanmin
kafan tukrikwar irəmiə, nakharkun rikin, mivəhsi-pre min nirkunien ehuə
kimi əmiə.[d] 10 Yakasəhuak məkneikin mə kimiə takharkun nisiaiyen Yermaru
kapətawə ye nimraghien kapəmiə, pəh rikin tukragien tukun. Mə nimraghien
kapəmiə tukraurə mamor kwənkwan rhuvə tuk wok m-fam kape Kughen yamə
mine nakasor. Kini pəh Kughen tukrasitu irəmiə mə takharkun huvə min In.
11 Yakasəhuak mə nəsaninien ehuə kape Kughen tukror əmiə naksəusik-əusik
ye nipig nahasien ramuə tuk əmiə. Pəh taksərer tim tim, kini nərigien kapəmiə
tukrəpomh, kini pəh rikimiə tukramagien əmə,[e] 12 kini pəh takamhani vi vi
Kughen Rimtawə meinai In rimnor əmiə naksatuatuk mə takharkun nisarəyen
ye rao ye neai, aikin ramraan ghan əmə ikin, kimiə mine kwajikovə minə
fam kape Kughen, iriə e narmamə kape Kughen minə.[f] 13 Kughen rimnor
məknakin ye nipig rimirəhsi-ta ətawə ye narmaruyen kape Setan yame ramarə
ye nəpignapien mivəhsi-pə ətawə ye narmaruyen kape Tini keikei[g] 14 yame
rimnarpin nimraghien kapətawə, kini mirisin ətawə ye narpinien kape təvhagə
hah.[h]

Yesu Kristo In yerpirig rapita narimnar m-fam

15 Ji Kughen yame narmamə kimisəm, In rəmhen əmə kin Rimni yame
kitawə khapəh nisəmien.

---

[a] **1:3-4** Efes 1:15-16 [b] **1:5-6** Efes 1:13; 1 Pita 1:4 [c] **1:7-8** Kol 4:12; Flm 23
[d] **1:9** Efes 1:16-17 [e] **1:11** Efes 1:19; 3:16 [f] **1:12** Efes 1:11,18 [g] **1:13** Luk 22:53; Efes 2:2
[h] **1:14** Efes 1:7

Kupən kupən əgkəp, nipig nimoptanə mine neai mine narimnar
fam kimnamharkək hanə, mərig Tini, In rinarə rerin ta. Ror
məkneikin mə In nirmin nupan ye narimnar minə fam.[i]
16 In yerpirig meinai In rimnor narimnar m-fam ye tanimtanə, mine
neai, narimnar yame kaməm əriə mine yamə mine kipəh nəmien
əriə, iriə e agelo minə, mine yarmhə minə, mine nanmin has
minə, mine yermaru minə fam.
In rimnor narimnar fam; kini narimnar fam, kafan əmə.
17 Kwasig ikin narimnar m-fam ramswin, kini In rinarə rerin ta.[j]
Narimnar mifam ramswin meinai In raməpkəfugin əriə.
18 Kini In əmə ramərer əkupən ye niməhuak. In kapən kapə niməhuak.
Kini nəməhuak minə, iriə nipran.
In nuknei niməhuak. In e, In yermamə yame rimnəkupən
mimragh min ye nimhəyen kafan mamarə rerin.
Ror məkneikin mə In yerpirig ye narimnar m-fam.[k]
19 Meinai Kughen rikin ragien pik mə nimraghien mine nəsaninien
m-fam kafan ramswin min ye Kristo,[l]
20 mə tukrərəhu-pə nəmərinuyen ye nipig nitaw Kristo rimnaiyu ye
nai kamarkwao kin. Kini narmamə, mine nar miragh minə, mine
agelo minə, mine narimnar fam kwənharerig-pə fam min ye
kwermin.[m]
21 In apa kupən, kimiə nimisərer isok tuk Kughen. Nərigien mine
norien kapəmiə rahas pik, naksor tikmir kimiə Kughen.[n] 22 Mərig
taktəkun ai, Kughen rimnor əmiə nakwənhauə misor kirikianə kimiə
min ye nimhəyen kape Kristo yame nipran rimnəker ye nai kamarkwao
kin. Kughen rimnor məkneikin mə tukrivəh əmiə nakhauə ipakə tukun,
naksatuatuk ye nimrin, norien has kapəmiə rirkək, kini nar has kirik
rirkək irəmiə yame to Kughen rini-hah əmiə tukun.[o] 23 Narimnar minə
e tukror məkneikin tukmə naksarer tim tim ye kapəmiə nhatətəyen
ye Yesu. Nimisərig nəvsaoyen huvə yame ramhajoun narimnar yame
Kughen tukror kimi əmiə apa ye rao ye neai, kini kapəmiə nətərigien
tukraməkeikei marer timtim ye narimnar minə e. Nəvsaoyen huvə
e, yame nakwəsərig ta, kamhani-ərhav ikin minə ye tanimtanə. Kini
Kughen rimnokrən kin yo, Pol, mə jakni-ərhav min.

Pol in ramasitu ye niməhuak

24 Rikik ragien mə yakərig nəmhəyen ye niprak tuk nasituyen irəmiə.
Kristo rimnərig nəmhəyen ye nipran mə niməhuak tukrurə. Kini ye
swatuk kirikianə əmə min, yo min yakərig nəmhəyen ye niprak tuk

---

[i] **1:15** Jon 1:18; 2 Kor 4:4 [j] **1:17** Jon 1:1; 8:58 [k] **1:18** Wok 26:23; Efes 1:22-23; Rev 1:5
[l] **1:19** Kol 2:9 [m] **1:20** Efes 1:10 [n] **1:21** Rom 5:10; Efes 2:12 [o] **1:22** Rom 5:10; Efes 5:27

Kristo, in e niməhuak, mə tukrurə miskai. 25 Kughen əmə rivəhsi-
haktə yo mə jakor wok ye niməhuak kafan. Kini taktəkun ai, yakirkun
nasituyen irəmiə tuk wok yame Kughen rimnərəhu-pə ye kwermik. Kafak
e wok mə jakamni-ərhav nəgkiarien m-fam kape Kughen pəh nakharkun
huvə 26 nərig-məniwən-ien kape Kughen yame rinamerkwaig tuk kaha
minə mine rao minə kupən. Mərig taktəkun ai In rimnhoprai nipran kimi
kafan narmamə minə.[p] 27 Kughen rimə tukrhajoun narmamə mifam mə
nəgkiarien kafan ramni mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen ripsaah kimi
əmiə narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel. Nəgkiarien
kafan ramni mə Kristo ramarə yerkimiə, in e nakharkun niniyen
nəfrakisien mə takhavəh nimraghien rerin.

28 Kini kitawə kamhani-ərhav Kristo kimi narmamə m-fam. Masəvhag
kimi əriə, mamhasig ihaktə rikiriə ye nirkunien fam kapətawə, mə
narmamə minə fam tukhauə ye nimri Kughen, masofugin-pən ye Kristo,
mhaurə misehuə ye nhatətəyen kapəriə. 29 Yakamarkut pik tuk nar e, kini
nipig m-fam yakamor wok ye nəsaninien ehuə kape Kristo yame ravəhsi-
pə kimi yo.[q]

Tukasəkeikei mishatətə tim tim ye Yesu

2 1 Yakorkeikei mə takharkun mə yakaməmnhawk pik tuk əmiə
nəmə Kolosi, mine nəmə Laodisia, minə nəməhuak minə tiksin
yamə mine yakpəh hanə nəmien əriə. 2 Yakor məkneikin wok tuk
nivəhsi-haktəyen nərigien kapəmiə m-fam, nipig kimiə nakamharpin
huvə rikimiə mə rikimiə tukror kirikianə əmə, kini narimnar minə e in
ramuə nipig naksorkeikei əmiə minə. Kini yakamarkut mə kimiə m-fam
takhavəh nirkunien huvə yame tukror rikimiə rəsanin, kini mor min
mə nakharkun huvə nəgkiarien əfrakis kape Kughen yame rimnerkwaig
kupən, mərig taktəkun ai, ruatərhav. Kini nətərig-məniwən-ien e, in e
Kristo 3 yame Kughen rimnəwhai kəji nirkunien m-fam kasəmir iran.[r]
4 Yakaməgkiar məkneikin mə yermamə kirik rirkək mə to ri-vita nərigien
kapəmiə kin nəgkiarien heikən kafan.[s]

5 Ror mə yakamarə pawk isok tuk əmiə, mərig rikik raməsik pik əmiə.
Kini rikik ragien pik meinai yimnərig mə kapəmiə nətərigien kirikianə
əmə, kini kimiə nakashatətə tim tim əmə ye Kristo.[t]

Kapətawə nimraghien tukraməkeikei maməmir tim tim əmə ye Yesu Kristo

6 Mərig in ai kimiə nakwənhavəh Yesu Kristo mə In Yermaru kapəmiə,
takasəkeikei masofugin-pən iran nipig mifam. 7 Takharəh tim tim

---

[p] **1:25-26** Rom 16:25-26; Efes 3:2-9 [q] **1:29** Efes 3:7,20; Fil 4:13 [r] **2:3** 1 Kor 1:24,30
[s] **2:4** Rom 16:18 [t] **2:5** 1 Kor 5:3

Kristo rəmhen kin nuai nai yame rameiwaiyu mamrəh kapier. Kini pəh
nimraghien kapəmiə rurə məusik-əusik pən iran ramhen əmə kin yame
kinhajoun ta əmiə kin. Kini pəh nagienien tukrikwar yerkimiə marh-
yerhav tuk naha nhagin yame Kughen rimnor irəmiə.[u]
8 Taksərig əmiə mə narmamə tukhapəh nhavi-ta-yen əmiə kin nhajoun-
ətəwaoyen kapəriə, yame nipran rirkək. Nhajoun eikuəyen e kamhasi-pən
əmə tuk nərigien kape kaha minə, mine kape tokrei tanə əmə, mhapəh
nisəri-pənien nərigien kape Kristo.
9 Kughen raməmir piəpiə ye niprai kwən e Yesu Kristo.[v] 10 Kini Kughen
In rivəhsi-pre nihuvəyen kape Kristo rukwar ye nimraghien kapəmiə.
Kristo e In e ramarmaru ye agelo minə, mine yarmhə minə, mine nanmin
has minə, mine yermaru minə fam.[w] [x] 11 In rimnəsig-pən əmiə. Mərig
pəh nien mə rimivəh nao kimi əmiə, mərig rimivəhsi-ta rikimiə yame
ramor təvhagə hah, məspir-pən yame rhuvə.[y] 12 Kini ye nipig yame
kimnakatənim kin əmiə ye nu, ramor nimtətien mə nimraghien akwas
kape təvhagə hah kapəmiə rimamhə, kini kiminim əmiə rəmhen kin in ai
kiminim Yesu, kini Kughen rimnor əmiə nakhamragh min ye nimraghien
wi. In e nhatətəyen kapəmiə ye nəsaninien ehuə kape Kughen yame
rimnor Yesu rimimragh min ye nimhəyen kafan.[z] 13 Apa kupən, nipig
Kughen ripəh hanə nivəhsi-tayen norien hah minə yerkimiə, rəmhen kin
nakwənhamhə ta tuk norien has minə kapəmiə. Mərig nipig nimnhauə
kisor kirikianə kitawə Yesu, kini Kughen rimivəh miragh ətawə. Mirisin
ətawə tuk narpinien kape norien has minə fam kapətawə.[a] 14 In rimnor
loa kupən kafan ruə mə in nar apnapig, mine natuakəmien minə iran,
yamə mine kamhauh ətawə mamharuk-pən nəgkiarien has irətawə
tuk nəsikien natuakəmien minə kafan. Loa kupən kafan nəsaninien
rirkək rəmhen kin in ai rimnəsik pən ye nai kamarkwao kin iriu Yesu.[b]
15 Kimnəsik-pən Yesu ye nai kamarkwao kin, In rinapita nəsaninien kape
yarmhə minə, mine nanmin has minə, mine yermaru minə fam. Kristo
rinapita ta əriə, mamor-pən kimi əriə rəmhen kin yame king ramor-pən
kimi tikmir minə kafan yame rinapita əriə, mofugin əriə ye nimri jir,
markis-arkis əriə.[c]

Yesu ramarmaru irəmiə

16 Ror məkneikin mə takhapəh nisətərigien kin narmamə yamə
mine kasərəhu natuakəmien minə mamhani-əhu əmiə mə takhasiai

---

[u] **2:7** Efes 3:17 [v] **2:9** Jon 1:14,16 [w] **2:10** Efes 1:21-22 [x] **2:10** Əmru Kol 1:16. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris, rapəh niniyen nhagriə, mamni əmə "Kristo ramarmaru ye narimnar fam yamə mine kamhawəh neihuəyen," mərig nipran e agelo minə, mine yarmhə minə, minə nanmin has minə, mine yermaru minə fam. [y] **2:11** Rom 2:29 [z] **2:12** Rom 6:4 [a] **2:13** Efes 2:1,4-5 [b] **2:14** Efes 2:14-16; 1 Pita 2:24 [c] **2:15** 2 Kor 2:14

nəviginien kirik, uə ninimien kirik, uə nipig rhakə kirik, uə makuə rhakə kirik, uə Sabat.[d] 17 Natuakəmien minə a kashajoun pən nar kirik yame tukripiuə, mərig nipran e Yesu Kristo.[e] 18 Narmamə tiksin kasausit pik mhamə kasəmrərhav masəm niprai nar. Mərig nərigien kapəriə in kape yermamə əmə, nipran rirkək. Iriə kamhasigəvin əmə mə nərigien kapəriə rameiwaiyu atuk əmə tuk əriə. Mərig nəfrakisien mə kasausit pik. Kini mishajoun mə tukaməkeikei kəhuak kimi agelo minə. Mərig takhapəh nisəri-pənien norien kapəriə, tamə naksəpkərhav ye nimraghien kapəmiə. 19 Narmamə minə a khapəh nharaptərəkin-tim-timien Yesu. Mərig Yesu ramhen əmə kin kapən kapə niməhuak, kini niməhuak in niprai Yesu. Rəmhen kin niprai yermamə yame rirpin ikin ye kwənərəus minə ramvən ye nikəkrin, kini Yesu tukror məkneikin ye niməhuak kafan mə niməhuak tukriskai, kini murə mamehuə ye nimraghien huvə yame Kughen ramor raurə.[f]

Kitawə kimnhavəh nimraghien vi meinai kimisor kirikianə ye Yesu

20 Nipig nimishatətə ye Yesu, rəmhen mə kimiə min nimnhamhə. Kini natuakəmien to ripəh nivənien tuk narmamə yamə minə kwənhamhə. Kini nuknei loa yamə mine kasəgkiar kin narimnar kape tokrei tanə əmə, nəsaninien kapəriə rirkək, to khapəh nisarmaruyen irəmiə. Ror məkneikin yakamaiyoh əmiə mə, ?Rhawor e nakasəri-pən hanə natuakəmien mine kape tokrei tanə? In e nəgkiarien yamə mine kamhani mhamə, 21 "Takhapəh ni-rapien nar e," uə, "Takhapəh nisənien nar e," uə, "Takhapəh nharəhyen nar e."[g] 22 Mərig natuakəmien minə e kamhasi-pən əmə tuk nəgkiarien kape yermamə. Kasəgkiar əmə kin narimnar kape tokrei tanə. Mərig narimnar yamə mine kasatuakəm tukun to khapəh nisoriahyen rikimiə, meinai tukmə nakvəh, mən, kini rirkək min.[h] 23 Yakirkun mə nipig nakwəsərig nhajounien kapəriə, nakhamə-ta mə nəgkiarien ehuə e; mhamə ta mə taksor nəkwairiə. Mərig kamhasigəvin mə kasorkeikei pik Kughen, mamhasigovin min mə nərigien kapəriə rameiwaiyu atuk əmə tuk əriə, mhamə kasarha huvə tuk nimraghien kapəriə. Mərig nəfrakisien mə natuakəmien minə kapəriə khapəh nisasitu-əkgəp-ien irətawə mə nimraghien kapətawə tukratuatuk.

Narəyen atuatuk

3 1 Mərig in ai Kughen rimivəh miragh əmiə min Kristo, kini ror məkneikin mə taktəkun ai, kimiə takasəkeikei misor rikimiə tukrivən əmə tuk narimnar kape rao ye neai, ikin Yesu ramkwətə ikin ye nikar Kughen matuk.[i] 2 Takasəkeikei misor rikimiə tukraməsik əmə

---

[d] **2:16** Rom 14:1-13 [e] **2:17** Hib 8:5 [f] **2:19** Efes 2:21; 4:16 [g] **2:20-21** Gal 4:3,9; 1 Tim 4:3
[h] **2:22** Mat 15:9 [i] **3:1** Mak 12:36; 16:19; Efes 1:20

narɨmnar kape rao ye neai, pəh rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨkien narɨmnar kape
tokrei tanə. 3 Meinai kɨmiə Kristo nakwənhamhə, kɨni nɨmraghien əfrakɨs
kapəmiə ramerkwaig-pən tuk Kristo yame ramarə ye rao ye neai iriu
Kughen.[j] 4 Nɨmraghien əfrakɨs kapəmiə, in əmə e Kristo əmə. Kɨni nɨpɨg
Kristo tukrɨpirerɨg-pə mɨn, kɨni Kughen tukrhajoun ətawə Kristo kɨmi
narmamə m-fam. Iriə tuksəm nɨkhakien kafan.
5 Ror məkneikɨn mə takasəkeikei mɨsəpəh əgkəp norien has mɨnə
kape tokrei tanə rəmhen kɨn: nɨpiraovɨn mɨne narman mɨnə kamhakɨr
apɨs apɨs əriə mɨnə; uə kasor norien rahas ror naurɨsien tuk nɨniyen;
uə kasorkeikei pɨk əriə mɨnə tuk norien has; uə təvhagə has rehuə
pɨk ye nətərɨgien kapəriə; uə kasəptɨg kɨn nar. Narmamə yamə mɨne
kasəptɨg kɨn nar kɨsəmhen kɨn narmamə yamə mɨne kasəhuak kɨmi
nanmɨ nar mɨnə. Kapəriə kughen e nautə kapəriə.[k] 6 Kasor norien
has mɨnə e, niemhaa rhai Kughen tukun, In tukror narpɨnien ehuə
kɨmi narmamə yamə mɨne kasor narɨmnar mɨnə a.[l] 7 In apa kupən, ye
nɨmraghien kapəmiə, nɨmseriwək əmə ye narɨmnar mɨnə a. 8 Mərɨg
taktəkun ai, takasəkeikei mhavəhsi-ta narɨmnar mɨne ye nɨmraghien
kapəmiə, mhapəh nɨsorien narɨmnar mɨnə e: takhapəh nɨsorien niemhaa,
tɨkinhermiə tukrɨpəh nhopsɨr-hopsɨrien rəmhen kɨn karuəruə ramahirəg-
rəg; mhapəh nhaniyen nɨkar jir; mhapəh nɨsarpakwaiyen; mhapəh
nɨsor-has-pən-ien kɨmi narmamə.[m] 9 Taksəpəh nɨseikuəyen irəmiə mɨnə,
mərɨg in ai kɨmiə nɨmɨsəpəkiək-ta kɨn nərɨgien əkwas kapəmiə, mɨsəpəh
kafan norien mɨnə,[n] 10 mɨsarar mɨseriwək ye nətərɨgien vi. Kughen
rɨmɨvəh-sipre nɨmraghien wi kɨmi əmiə, mor əmiə mə takhauə masor
əmə rəmhen kɨn In, mor əmiə nakharkun huvə In.[o] 11 Kughen rɨmɨvəh-si-
pre nɨmraghien vi kɨmi əmiə, in nar apnapɨg mə ik yemə Isrel kɨrɨk, uə
pəh nien mə ik yemə Isrel, uə kɨnəsɨg-pən ta ik, uə kɨpəh nəsɨg-pənien
ik, uə nɨmnor skul, uə nakpəh nor-huvəyen skul, uə ik yorwok əmə kɨrɨk,
uə ik yermaru kɨrɨk. Mərɨg nar ehuə e in e Kristo, kɨni In ramarə mɨn ye
nɨmraghien kapətawə m-fam.[p]
12 Kɨmiə narmamə kape Kughen mɨnə, In rorkeikei əmiə, mərəhu karɨn
əmiə mə kafan. Kɨni ror məkneikɨn, taksarkaoh kɨn neipən huvə kape
Kughen, in e: rɨkimiə tukraməkeikei mehuə tuk narmamə; masor huvə pən
kɨmi narmamə; nətərɨgien kapəmiə tukreiwaiyu yetanə; kɨmiə nəmə mar
mɨnə; kɨni nətərɨgien kapəmiə tukrapomh.[q] 13 Nɨpɨg yermamə kɨrɨk ramor
nar kɨrɨk rapəh nəmhenien ye nɨmrɨmiə, kɨni rɨkimiə tukrɨpəh nəmhə-
aihuaa-yen tukun. Kɨni tukmə yermamə kɨrɨk ramor ahas pən kɨmi kɨmiə
kɨrɨk, pəh in tukrɨvəh əmə rɨmhə pən yerkin. Mərɨg in tukraməkeikei
məru-kɨn, kɨni in mor huvə pən kɨmi yermamə a. Takhapəh nharaptərəkɨn-

---

[j] **3:3** Mat 6:33 [k] **3:5** Efes 5:5 [l] **3:5-6** Rom 6:6,11; Efes 4:19; 5:3-6 [m] **3:8** Efes 4:25-29; 5:4 [n] **3:9** Efes 4:22,25 [o] **3:10** Efes 4:24 [p] **3:11** Gal 3:28 [q] **3:12** 1 Pita 2:9

tim-tim-ien norien hah yame yermamə ramor kimi əmiə yerkimiə, mərig sor huvə-pən kimin, rəmhen əmə kin yame Yermaru kapətawə rapəh niraptərəkin-tim-timien norien has kapətawə yerkin, kini mor huvə-pə əmə kimi ətawə.[r] 14 Nar keikei yame takasəkeikei masor, taksarkaoh kin neipən huvə e kape Kughen, in e norkeikeiyen. Naksorkeikei əmiə minə mamhavən, ror əmiə nakamhauə kirikianə.[s] 15 Havəh nəmərinuyen kape Kristo pəh In tukramarmaru yerkimiə, meinai Kughen rimnokrən kin əmiə mə takhauə misor kirikianə, naksarə əmə ye nəmərinuyen. Kini nipig m-fam, takamhani vi vi Kughen tuk narimnar yame In ramor kimi əmiə.[t]

16 Shajoun əmiə minə kin nəgkiarien kape Kristo, kini takhavəh-si haktə nərigien minə kapəmiə. Takasəkeikei misəni nipe minə ye Nəkwəkwə e kamni kimə "Ol Sam," mine nipe əhuak minə, mine nipe yamə mine kamhasi-pən tuk Nanmin kape Kughen. Taksəni fam əgkəp əriə mamhani vi vi Kughen yerkimiə. Kini ye norien kirikianə əmə min, pəh nəgkiarien kape Kristo tukraməmir mamragh maurə huvə yerkimiə ye nipig mifam.[u] 17 Narimnar yame nakasor, mine nəgkiarien m-fam yamə mine nakamhani, taksor əmə ye nhag Yermaru Yesu. Kini nipig mifam taksəhuak kimi Yesu mhani vi vi Kughen Rimtawə.[v]

Norien vi kape tatə, mine mamə, mine kwajikovə minə, mine slef minə

18 Nipiraovin, taksor nəkwai narman minə kapəmiə. Norien e ratuatuk tuk nipian əhuak minə mə tuksor.[w]

19 Narman, takasorkeikei nipiraovin minə kapəmiə, mhapəh nisərik-mitə-yen əriə.[x]

20 Kwajikovə minə, taksor nəkwai rimimiə mine nisinmiə, meinai Yermaru kapətawə, rikin tukragien tukun.[y]

21 Kimiə tatə minə, takhapəh nisorien narpinien yame rapita nərigien yame kwajikovə minə kasor mə rikiriə tukrəmhə tukun. Tamə naksor-pən məknakin kimi əriə, nərigien kapəriə rimir.[z]

22 Slef minə, kapəmiə aikin namehuə minə kape tokrei tanə e, kini ye nipig minə fam, takasəkeikei misor nəkwairiə. Pəh nien mə nipig əmə kasarha tuk əmiə mə rikiriə tukragien tuk əmiə. Mərig in ai kimiə nakhasiai Yermaru kapətawə, takasəkeikei misor wok əfrakis yerkimiə.[a] 23 Naha nhagin wok yame nakasor, taksor yerkimiə m-fam. Pəh nien mə yermamə əmə yame ramehuə irəmiə mərig Yermaru kapətawə In ramehuə irəmiə. 24 Mərig takasəkeikei mharkun mə Yermaru kapətawə In tukrarpin tai wok kapəmiə. In ai nərokien yame Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimi tini minə.

---

[r] **3:13** Efes 4:2,32 [s] **3:14** Rom 13:8-10 [t] **3:15** 1 Kor 12:27; Efes 4:4; Fil 4:7
[u] **3:16** Efes 5:19 [v] **3:17** 1 Kor 10:31; Efes 5:20 [w] **3:18** Efes 5:22 [x] **3:19** Efes 5:25
[y] **3:20** Efes 6:1 [z] **3:21** Efes 6:4 [a] **3:22** Efes 6:5-8

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Nakharkun mə yermamə e yame naksor atuə kɨn kafan, in e Kristo
Yermaru. 25 Kɨni mərɨg narmamə yamə mɨne kasor norien hah, Kughen
tukrarpɨn tai norien hah kapəriə. In ramor raməm nəmhen kɨmi
narmamə mɨfam.[b]

4 1 Nəmehuə yamə mɨne kapəmiə aikɨn slef mɨnə, takasəkeikei mɨsor
rhuvə matuatuk pən tuk əriə. Taksor rəm-nəmhen pən tuk əriə.
Takasəkeikei mharkun mɨn mə kapəmiə mɨn kɨrik aikɨn Yemasur, In
ramarə apa ye rao ye neai.[c]

Pol raməvhag kɨmi əriə

2 Pəh takhapəh nɨsəpəhyen nəhuakien kɨmi Kughen, mɨsərɨg əmiə,
mhani vi vi In.[d] 3 Kɨni yakorkeikei mə kɨmiə taksəhuak mɨn tuk əmawə,
mə Kughen tukrəhitə ye swatuk mə jakhani-ərhav nərɨg-məniwənien
kape Kughen. In e Kristo. Yakamni-ərhav nəgkiarien e, kɨmɨvəhsi-pən yo
ye kalabus, kɨrkwəji yo kɨn jen tukun.[e] 4 Taksəhuak mə jakamni-ərhav
nəgkiarien e tukratuatuk mɨhuvə rəmhen əmə kɨn yame jakaməkeikei
mamor.
5 Kɨmiə nəməhuak mɨnə, pəh narmamə yamə mɨne khapəh nɨsəhuakien
kɨsəm-pən Yesu ye norien mɨnə kapəmiə. Kɨni ye nɨpɨg mɨfam,
takasəkeikei masərɨg əmiə mə nɨmraghien kapəmiə tukrɨvi narmamə
iruə khauə tuk Yesu.[f] 6 Kɨmiə takasəkeikei masəgkiar huvə kɨmi əriə ye
nəgkiarien e yame rhuvə mheikɨn, pəh iriə tuksərɨg nəgkiarien mɨnə e mə
khahuvə. Kɨni tukmə narmamə kasaiyoh əmiə kɨn nhatətəyen kapəmiə,
rhuvə mə takharkun nhoprai-pənien kɨmi əriə m-fam.[g]

Pol rher-pən kɨn yermamə mir kɨraru kɨravən apa Kolosi

7-8 Yakamher-pən kɨn piautawə keikei Tikikas. Nɨpɨg mɨfam in ramərer
matuk tuk nasituyen irak tuk wok kape Yermaru. In raurə tuk əmiə
tuk nərɨgien kɨraru əmə. Mə in tukrəvsao kɨmi əmiə kɨn norien yame
yakasarə iran ai taktəkun. Kɨni mə tukror rɨkimiə ramragh.[h] 9 In raurə
iriu piautawə keikei Onesimas. Nɨpɨg mɨfam in ramhatətə tɨm tɨm ye
Yesu. In kɨmiə kɨrik. Iriu tukwəvsao kɨn narɨmnar fam ye narəyen eikɨn
e.[i]

Nəgkiarien infamien

10 Kɨvəhsi-pən kwən e Aristakas ye kalabus kɨmru min. In ramni-
pre huvə tuk əmiə. Kɨni Mak, naorahi Banabas, in mɨn ramher-pre kɨn
nəgkiarien huvə kafan kɨmi əmiə. Kɨni kɨmiə nakwənhavəh ta nəgkiarien
tukun. Tukmə rurə en kɨmiə ikɨn, nakhakɨr mhavən mɨsarha huvə

---

[b] **3:25** Rom 2:11 [c] **4:1** Efes 6:9 [d] **4:2** Efes 6:18; Fil 4:6 [e] **4:3** Rom 15:30; Efes 6:19
[f] **4:5** Efes 5:15-16 [g] **4:6** Efes 4:29; 1 Pita 3:15 [h] **4:7-8** Efes 6:21-22 [i] **4:9** Flm 10-12

tukun.[j] **11** Kini Josua Jastas, in min ramher-pre kin nəgkiarien huvə
kafan kimi əmiə. Ye kwənərəus kape nəmə Isrel, yamə mine kashatətə ye
Yesu, kwərə misir a, irisir kirhasitu irak tuk wok kape rao ye neai. Kini
kwərə misir a, irisir kirhasitu pik irak ye nipig ətən yame ramuə ye
nimraghien kafak.
12 Kwən e Epafras in kimiə min kirik. In rher-pre min kin nəgkiarien
huvə kimi əmiə. In yermamə kirik yame nipig m-fam ramor wok kape
Yesu Kristo, kini ye nipig mifam, in raməhuak tim tim tuk əmiə. Kini
in raiyoh Kughen mə kimiə taksərer timtim kini mhauə mharkun huvə
narimnar fam yame Kughen rorkeikei. **13** Yakirkun nini-pre-yen kimi
əmiə mə kwən e in ramarkut pik tuk nasituyen irəmiə, mine ye narmamə
yamə mine kisarə apa taon mir e Laodisia mine Hierapolis. **14** Kwən e
Demas, mine Dokta Luk, yame in kitawə keikei kirik, iriu min kawher-
pre kin nəgkiarien huvə kimi əmiə.[k]
15 Yakamher-pre min kin kafak nəgkiarien huvə kimi piautawə mine
nowintawə apa kwənmhaan e Laodisia, mine pian a Nimfa, mine
nəməhuak mifam yamə mine kasofugin aikin.
16 Taksəvheikin ta nəkwəkwə e yakamrai-pən mher-pre kin kimi əmiə,
misher-pən kin kimi niməhuak apa Laodisia mə iriə min tuksəvheikin.
Kini ye norien kirikianə min, kimiə takasəkeikei misəvheikin nəkwəkwə
kape nəmə Laodisia.
17 Kini takasəkeikei mhani-pən tuk Akipas mə in tukraməkeikei mor
fam wok a yame Yermaru kapətawə rimivəhsi-pən kimin mə tukror.[l]
18 Yo Pol, yakvəh pen mamrai nəgkiarien e kin kwermik, mamni-pre
rhuvə kimi əmiə. Pəh rikimiə tukraməsik mə kivəhsi-pən yo ye kalabus,
kirkwəji yo kin jen. Pəh Kughen tukrasitu irəmiə kini mautə-pre kin
kafan nihuvəyen raməmir tuk əmiə.[m]

---

[j] **4:10** Wok 12:12; 13:13; 15:37-39; 2 Tim 4:11 [k] **4:12-14** Kol 1:7; Flm 23-24 [l] **4:17** Flm 2
[m] **4:18** 1 Kor 16:21

1 Tesalonaeka

Nəkwəkwə yame Pol rɨmnəkupən mɨrai ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Tesalonaeka

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 1 Tesalonaeka

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Tesalonaeka.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨnə ye nɨpɨg rɨnamrai nəkwəkwə e? Niməhuak apa Tesalonaeka, in niməhuak vi kɨrik. Pol rɨrkun ta niməhuak apa Tesalonaeka ye newk kɨraru uə kɨsisər. Nəməhuak mɨnə aikɨn tukasəkeikei mhaurə ye nɨmraghien kapəriə. Kashatətə ye Yesu Kristo, kamuh əriə tɨksɨn, kasərɨg nəmhəyen. Kɨni tɨksɨn khapəh nharkun-huvəyen nɨpɨg kape Yesu Kristo yame tukrɨrerɨg-pə mɨn iran ye tokrei tanə. Tɨksɨn rɨkirɨə raməsɨk mə Yesu tukrɨrerɨg-pə aihuaa əmə. Kɨni mɨseinein mə narmamə yamə mɨne kwnəhamhə ta kwasɨg ikɨn Yesu rɨrerɨg-pə mɨn, tukhawor əriə. ?Tukasarer mɨn uə?

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨvəhsi-haktə nətərɨgien kapəriə, kɨni mor nhatətəyen kapəriə rəusɨk-əusɨk. Kɨni morkeikei mə tukrɨvəh-sipən nhajounien yame ratuatuk ye nɨkarɨn kape nɨrerɨg-pə-mɨnien kape Yesu Kristo.

Pol rɨmnokrən huvə ye nəməhuak mɨnə apa Tesalonaeka

1 [1] Yo Pol, mɨne Saelas, mɨne Timoti, yakarhɨni rhuvə tuk əmiə ye niməhuak apa Tesalonaeka. Kɨmiə nɨmnhauə kɨrikianə tuk Rɨmtawə Kughen mɨne Yermaru Yesu Kristo.[a]

---

[a] **1:1** Wok 17:1-9

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pəh Kughen tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen mine nəmərinuyen kimi əmiə.
2 Nipig m-fam, yakarhini-pən tuk Kughen mirhmə rikimasir ramagien
tuk əmiə m-fam, kini marhəhuak tuk əmiə ye nəhuakien kapəmasir.
3 Nipig yakarhəhuak kimi Rimtawə Kughen, rikimasir ramagien meinai
nipig mifam rikimasir raməsik kapəmiə wok yame ramsi-pən ye
nhatətəyen kapəmiə. Kini rikimasir raməsik mə norkeikeiyen kapəmiə
rehuə, naksasitu ye narmamə. Kini rikimasir raməsik min narer-tim-
timien kapəmiə ye nipig ətən yamə mine kamhauə ye nimraghien
kapəmiə. Kini naksor məknakin meinai nimisərəhu-pən tim tim nərigien
kapəmiə ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.[b]
4 Piak minə, mine nowinik yamə mine Kughen rorkeikei əmiə: Rikimasir
ramagien min tuk əmiə meinai yakrhirkun mə Kughen rimirpen əmiə.
5 Kini yakrhirkun mə Kughen rimirpen əmiə meinai nəvsaoyen huvə yame
yakarhini tuk əmiə, pəh nien mə ramuə ye nəgkiarien əmə, mərig Nanmin
kape Kughen rimnor nar apsipis tiksin irəmiə, ramor nimtətien mə
nəgkiarien kafan ror nanmin, kini kitawə kharkun huvə mə in nəfrakisien.
Kini nipig kimnisarə kitawə-m kimiə, nakharkun mə norien kapəmasir
in rhuvə əmə mə tukrasitu irəmiə.[c] 6 Kini kimiə nimnhasigovin norien
kapəmasir mine Yermaru kapətawə. In e ye nipig yame nimnhavəh pawk
nəmhəyen ehuə, mərig nimnhavəh nəvsaoyen huvə kape Kughen yerkin
agien yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə.[d] 7 Ror məkneikin, ye norien
kapəmiə, nimishajoun swatuk huvə kirik kimi nəməhuak minə ye provins
e Masedonia mine apa Provins Akaea, mə tukhasigovin əmiə. 8 Nimnhani-
ərhav nəgkiarien kape Kughen rəmhen kin yame naiyuk ramasək kamərig
ikin minə fam. Kini pəh nien mə nəmə Masedonia mine Akaea əmə,
mərig narmamə ikin minə fam kharkun kapəmiə nhatətəyen ye Kughen,
kini ripəh nəmhenien mə to yakarhini min nhatətəyen kapəmiə, meinai
narmamə minə fam kwəsərig ta nəvsaoyen kin. 9 Meinai nəmə Masedonia
mine Akaea, iriə atuk kamhani-ərhav mə nipig yimirhuə mirhəm əmiə,
rikimiə ragien tuk niwəhyen nəgkiarien kapəmasir. Iriə kamhani-ərhav mə
kimiə nimnhaukreikin-pən nimetaimiə kimi nanmi kughen eikuə minə,
mhauə mhakwasig kin Kughen yame ramragh, kini in Kughen əfrakis.
10 Mamhawhin min Ji Kughen yame tukrisi-faktə ye rao ye neai, yame
Kughen rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan. Kini In tukrirəhsita ətawə
tuk narpinien mine niemhaa kape Kughen yame tukripiuə.

Wok yame Pol rimnor apa Tesalonaeka

2 1 Piak minə mine nowinik minə: Nakharkun mə nipig kimasir
yimirhurə mirhəm əmiə, nuəyen kapəmasir, pəh nien mə ror

---

[b] **1:3** 1 Kor 13:13; Kol 1:4-6 [c] **1:5** 1 Kor 2:4-5 [d] **1:6** Wok 17:5-9

əmə nar apnapig kin, mərig in rimnor nəkuə. 2 Kini kimiə nakharkun
mə in apa Filipai, narmamə kimisor rahah pawk pə kimi əmasir, kini
mashek iah əmasir, mərig Kughen kapətawə rimnasitu irəmasir, kimasir
yakarhətghaa kin nirhini-ərhavyen kafan nəvsaoyen huvə kimi əmiə, nar
apnapig narmamə kasarkut mə tukhani-əhu əmasir.[e] 3 Ror məkneikin
meinai kapəmasir nəgkiarien tuk niviyen nərigien kapəmiə ripəh nisi-
pənien ye nərigien hah kirik, uə tuk rikin yame ripəh natuatukien. Kini
yimirhipəh nirharkutien tuk neikuəyen irəmiə. 4 Nikam. Yimirhipəh
nirhorien məknakin. Mərig nipig yimirhəgkiar, yimirhirkun mə Kughen
rivaag-pə yerkimasir, məm mə kimasir yakrhəmhen mə jakrhini-ərhav
nəvsaoyen huvə, kini mamərəhu-pə ye kwermimasir. Kini pəh nien
mə yimirhəgkiar mə narmamə rikiriə tukragien tuk əmasir. Mərig
yimirhəgkiar mə Kughen rikin tukragien tuk əmasir. In Kughen yame
riwaag-pə yerkimasir.[f] 5 Nakharkun mə kimasir yimirhipəh nirhuəyen
tuk əmiə mə jakrhivi nərigien kapəmiə ye nəgkiarien heikən minə. Pəh
nien mə yimirhini-ərhav nəvsaoyen huvə kimi əmiə mə jakarhivəh mane
kapəmiə. Kini Kughen, In rirkun rikimasir mə yakarhəfrakis. 6 Kimasir
yimirhipəh nirhuəyen mə kimiə kirik uə yermamə apnapig kirik
tukrivəhsi-haktə əmasir.

7 Kimasir e aposol misir kape Kristo, yakrhirkun nirharkutien kimi
əmiə mirhimə taksəkeikei mhasiai əmasir rəmhen kin yamehuə misir
mərig yakrhipəh nirhorien. Nipig yimirharə kitawə-m kimiə, norien
kapəmasir rimar, rəmhen kin yame mamə ramarha huvə tuk tini minə.
8 Rikimasir ramagien mə yakarhini-ərhav nəvsaoyen huvə, mərig pəh
nien mə yakarhini-ərhav əmə, mərig yakarhor narimnar fam yame
yakrhirkun nirhorien mə tukrasitu irəmiə. Rəmhen kin yimnarhivəh-
si-pre nimraghien kapəmasir kimi əmiə, meinai kimiə nimnhauə mə
kapəmasir narmamə keikei minə. 9 Piak minə mine nowinik minə,
?Rikimiə raməsik nəmnhawkien kapəmasir uə nikam? Nipig yimirharə
kitawə-m kimiə mirhəvsao-ərhav kin nəvsaoyen huvə kape Kughen kimi
əmiə, kimasir yimirhor wok yenpig mine yeraan mə jakhavəh mane kirik
mirhipəh nirhaiyoh-preyen kin nasituyen kimi əmiə.[g]

10 Kimiə nimisəm mharkun nhani-ərhavyen mə nipig yimirharə
kitawə-m kimiə nəməhuak minə, norien kapəmasir in ratuatuk; kini
Kughen raməm əmə mə norien kapəmasir in ratuatuk, kin rikin
ramagien tukun. Kini nar kirik rirkək mə to kini-hah əmasir iran. 11 Kini
nakharkun mə kimasir yimirhor rhuvə pən kimi əmiə m-fam ramhen kin
yame tatə ramor rhuvə-pən kimi tini minə. 12 Kini ye norien kirikianə
əmə min, yimirhərip timtim əmiə, kini marharəhsi-haktə kapəmiə
nərigien, marhəkeikei kimi əmiə mə nimraghien kapəmiə tukratuatuk ye

---

[e] **2:2** Wok 16:19-24; 17:1-9 [f] **2:4** Gal 1:10 [g] **2:9** Wok 20:34

nɨmrɨ Kughen, pəh rɨkin tukragien tukun. Kughen e rɨmnokrən kɨn əmiə
mɨmə takhauə pəh In ramarmaru irəmiə, mɨpɨk əmiə naksarə ye rao ye
neai.[h]
13 Kɨni nɨpɨg m-fam, kɨmasɨr yakarhɨni vi vi Kughen meinai nɨpɨg
nɨmnhavəh nəgkiarien kape Kughen yame nɨmɨsərɨg tuk əmasɨr, kɨni
mhavəh rarə yerkimiə, kɨni rɨkimiə rɨpəh nəsɨkien mə in nəgkiarien kape
narmamə əmə, mərɨg rɨkimiə rɨmnəsɨk mə in nəgkiarien kape Kughen.
Kɨni nəfrakɨsien mə in nəgkiarien kafan. Kɨni nəgkiarien e ramor wok
ye nɨmraghien kapəmiə, kɨmiə en narmamə yamə mɨne nakamhani
nəfrakɨsien iran.[i] 14 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə, yakrhɨrkun mə
nakwənhavəh nəgkiarien kape Kughen yerkimiə meinai nɨmɨsor
rəmhen əmə kɨn nəməhuak mɨnə kape Kughen apa Judia kɨmɨsor. In e,
iriə kwənhauə kɨrikianə ye Yesu Kristo, məkneikɨn nəmə imərɨə ikɨn,
nəmə Isrel, kɨmɨsarar mamhauh əriə. Kɨni nəmə iməmiə ikɨn kɨmnhauh
məknakɨn əmiə.[j] 15 Nəmə Isrel a kɨmɨshopni Yesu Yermaru, mɨne profet
kape Kughen mɨnə, mɨsher-yerhav mɨn kɨn əmawə yakhaier. Iriə a tɨkmɨr
mɨnə kape narmamə mɨfam. Norien kapəriə ramor rɨki Kughen rapəh
nagienien,[k] 16 meinai kɨmawə yakhamə jakhani-ərhav nəgkiarien kape
Kughen kɨmi narmamə yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, mə
Kughen tukrɨvəh mɨragh əriə, mərɨg nəmə Isrel tɨksɨn kasərer əswasɨg kɨn
əmasɨr. Ye norien e, nɨpɨg mɨfam, iriə kasəwhai kəji norien has kapəriə
rehuə mapita. Taktəkun ai, niemhaa mɨne narpɨnien kape Kughen ruauə
tuk əriə.

Pol rɨmə tukruə məm nəmə Tesalonaeka

17 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə: nar apnapɨg mə yakahrarə isok tuk
əmiə tuk kwənpər nɨpɨg, mərɨg yakrhorkeikei pɨk mə jakrhurə mɨrhəm
əmiə. Nəfrakɨsien, nɨpraitawə isok tuk ətawə mɨnə. Mərɨg nətərɨgien
kapətawə kɨrikianə. Kɨni yakrharkut pɨk mə jakrhareɨg-pre mɨrəm əmə.
18 Yɨmɨrhorkeikei pɨk mə jakrhurə mɨrhəm əmiə. Yo Pol, yɨmnarkut nɨpɨg
rɨpsaah, mərɨg Setan rɨmnərer əswasɨg kɨn əmasɨr. 19-20 Yakrhorkeikei
pɨk mə jakrhurə mɨrhəm əmiə meinai rɨkimasɨr ragien tuk əmiə. Kɨni
yakrhərəhu-pən əusɨk-əusɨk nərɨgien kapəmasɨr mə nɨpɨg Yesu Yermaru
tukrɨrerɨg-pə mɨn, jakrhagien pɨk mɨrhɨni-pən tukun mə kɨmiə e
kwənkwai wok huvə kapəmasɨr.[l] Nəfrakɨsien, rɨkimasɨr ramagien pɨk tuk
əmiə.

3 1 Yakrhɨpəh nɨrhəmien əmiə ror tu, rɨkimasɨr rəpou; ɨpakə rɨkimasɨr
rɨmnərkwopɨr. Kɨmasɨr yakrheinein mə kɨmiə naksarə huvə uə
nɨkam. Kɨni kɨmasɨr yɨmɨrhɨni mə kɨmru [Saelas] jakawarə əmə e Atens,[m]

---

[h] **2:11-12** Wok 20:31 [i] **2:13** 2 Tes 2:13 [j] **2:14** Wok 17:5 [k] **2:15** Wok 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 [l] **2:19** Fil 2:15-16; 4:1; 2 Tes 1:4 [m] **3:1** Wok 17:15

2 mwher-pre Timoti mə tukrurə məm əmiə. In piautawə kirik yame ramor
wok kape Kughen kimasir min tuk nini-ərhavyen nəvsaoyen huvə kape
Kristo. In rimaurə tuk əmiə mə tukrasitu irəmiə miwəhsi-haktə kapəmiə
nərigien, kini mor əmiə naksərer tim tim ye nhatətəyen kapəmiə,[n] 3 mə
nahasien yame ramuə taktəkun tukripəh norien rikimiə rətərig pik.
Nakwənharkun ta mə nətərigien kape Kughen e mə narmamə tuksor
ahas pə kimi ətawə.[o] 4 Nəfrakisien, nipig yimihrəmir kitawə-m kimiə,
yimirhini mirhimə tukor ahas pə kimi ətawə. Kini kimiə nakharkun huvə
mə ruauə minor nəfrakisien kin rəmhen əmə kin yame kimasir yimirhini
ta. 5 Tuk nar a, nipig rikikrimnəpou pik meinai yimneinein mə kimiə
nimis-haw-arə, kini yimnher-pre Timoti mə tukrurə məm-ru nhatətəyen
kapəmiə, mə ramskai uə nikam. Yimigin mə, Setan yame in yermamə
kape nivəh-sipən-vəh-sipənien, in tukrəm swatuk kirik tuk nivəhsi-pən-
vəhsi-pənien kimi əmiə, mor wok kapəmasir tukror əmə nar apnapig kin.

Timoti raməvsao kin nəmə Tesalonaeka

6 Mərig taktəkun ai, Timoti ruirerig-pə tuk əmru, kini mivəh nəvsaoyen
huvə ye kapəmiə nhatətəyen mine norkeikeiyen. Mamni-pə tuk əmru mimə
rikimiə raməsik əmasir ye nagienien, kini misorkeikei mə taksəm əmasir,
rəmhen kin yame kimasir yakrhorkeikei mə jakarhəm əmiə.[p] 7 Ror məkneikin,
piak minə mine nowinik minə, nar apnapig mə yimirharə ye nahasien kini
mirhərig nəmhəyen, mərig nəvsaoyen kape nhatətəyen kapəmiə rimivəhsi-
haktə nətərigien kapəmasir tuk əmiə.[q] 8 Yimirhivəh nəvsaoyen mə naksarer
tim tim tuk Yesu Yermaru, yakarhərig mə yakrhəvəh min nimraghien. 9 Nipig
yakarhərer ye nimri Kughen, nagienien kapəmasir tuk əmiə in rehuə, kini
yakarhini vi vi Kughen tuk əmiə. 10 Yenpig mine yeraan, ye nipig m-fam,
yakarhəhuak əusik-əusik mə jakarhəm min əmiə, kini mirhajoun əmiə kin nar
yame nakseinein hanə, mə kapəmiə nhatətəyen tukrurə miskai.
11 Kini pəh Kughen kapətawə e Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru
kapətawə iriu atuatuk kawor swatuk kimi əmasir kini yakarhurə mirhəm
əmiə.[r] 12 Pəh Yermaru kapətawə tukror norkeikeiyen kapəmiə tuk əmiə
mine narmamə m-fam tukrhaktə mokrig marh-yerhav, rəmhen kin yame
norkeikeiyen kapəmasir rehuə tuk əmiə. 13 Pəh In tukror rikimiə rəsanin
mə nipig Yesu Yermaru tukrirerig-pə min iriə kafan narmamə minə, kini
taksərer ye nimri Kughen kapətawə e Rimtawə, kini misatuatuk, kini nar
kirik rirkək irəmiə mə to kini-hah əmiə iran.

Nimraghien kapəmiə tukraməkeikei mor Kughen rikin ragien

4 1 Piak minə mine nowinik minə, taktəkun ai jakaməkeikei
maməgkiar ye narimnar tiksin. Yakwərhajoun ta əmiə ye naha

---

[n] **3:2** Wok 16:1-3 [o] **3:3** 2 Tim 3:12 [p] **3:6** Wok 18:5 [q] **3:7** 2 Tes 1:4 [r] **3:11** 2 Tes 2:16-17

norien yame taksor mə Kughen rikin tukragien tukun. Kini nəfrakisien naknasor. Kini taktəkun ai yakarhaiyoh əmiə marhuh rikimiə ye nhag Yesu Yermaru mə taksor əmə məknakin mamharpin pəh norien a tukreihuə. 2 Sor məknakin meinai nakwənharkun ta nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə nehuəyen kimi əmasir mə jakrhini-ərhav.

3 In e nərigien kape Kughen mə tukrərəhu karin əmiə mə kafan minə mə taksor nar yame rhuvə matuatuk: Takhapəh nisəri-pənien swatuk kape nipiraovin mine narman yamə mine kamhakir apis apis əriə minə.[s] 4 Kimiə kirikianə kirikianə takasəkeikei miseihuə ye nipraimiə ye norien yame rhuvə matuatuk, pəh narmamə tukhasiai əmiə tukun. 5 Rikimiə tukripəh nivən-pikien tuk nikir-məniwənien yerman uə piraovin, rəmhen kin yame narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien miseinein Kughen kasor.[t] 6 Takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin kape yerman pisin, tamə naksor ahas pən tuk piaumiə minə. Yermaru kapətawə tukripior narpinien kimi narmamə yamə mine kasor təvhagə has minə a. Yakwərhini-pre ta nəgkiarien a marhor kwirig kin kimi əmiə. 7 Ror məkneikin meinai pəh nien mə Kughen rimnokrən kin ətawə mə tuksəmkimik ye nimrin, mərig mə tukasarə ye nimraghien yame in rimnərəhu karin mə kafan.[u] 8 Ror məkneikin, yermamə yame rukreikin-pən nimeitaan kimi nəgkiarien e, pəh nien mə raukreikin-pən nimeitaan kimi narmamə, mərig raukreikin-pən nimeitaan kimi Kughen yame rimivəhsi-pə Nanmin Kafan kimi əmiə.[v]

9 Nakwənharkun ta norien kape norkeikeiyen əmiə minə nəməhuak minə, kini in e pəh nien mə nar kirik yame jakaməkeikei mirai ye nəkwəkwə, meinai Kughen rimnhajoun ta əmiə kin mə taksorkeikei əmiə minə.[w] 10 Kini nəfrakisien, naksorkeikei piautawə minə fam ye provins e Masedonia ikin nakasarə ikin. Mərig, piak minə mine nowinik minə, yakarhuh rikimiə mə taksor məkneikin mamharpin pəh norkeikeiyen kapəmiə tukreihuə.

11 Taksəkeikei misarkut tuk nəri-pənien swatuk kape nimraghien yame ramərinu, misor atuk kapəmiə wok mə takhavəh mane kape nəvigінien[x], rəmhen əmə kin yame yimirhini-pre ta tuk əmiə[y] 12 pəh takhapəh nisətəgtəyen ye yermamə kirik, kini kapəmiə nimraghien tukrivi-pə narmamə iruə minə mə tukhasiai əmiə.

Nirerig-pə-minien kape Yesu Yermaru

13 Piak minə mine nowinik minə, yakrhipəh nirhorkeikeiyen mə kimiə takseinein mə tukrhawor pən iran mine ye narmamə yamə mine

---

[s] **4:3** 1 Tes 5:23; 1 Pita 1:16 [t] **4:4-5** 1 Kor 6:13 [u] **4:7** Hib 12:14 [v] **4:8** Luk 10:16; 2 Kor 1:22 [w] **4:9** Jon 13:34 [x] **4:11** Nəgkiarien kape Gris ramni mə "Taksor wok kin kwermimiə." [y] **4:11** Efes 4:28

kwənhamhə ta. Nipig kimiə kirik rimamhə, takhapəh nisasək-pikien
rəmhen kin yame narmamə yamə mine khapəh nisərəhu-pənien nərigien
kapəriə kimi Kughen kisasək pik rikiriə rərhakis. 14 Kitawə kamhani
nəfrakisien mə Yesu rimamhə mimragh min, ror pən rikitawə rirkun mə
nipig Yesu tukramuə min, kini Kughen tukror mə narmamə yamə minə
kimishatətə ta ye Yesu kimnhamə, tukharerig-pə min iriə Yesu.[z] 15 Kini
yakarhini-pre nəgkiarien atuatuk kape Yesu Yermaru kimi əmiə, mə
kitawə e yamə mine kamhamragh misarə miseriaji nireririg-pə-minien
kape Yesu, nəfrakisien, kitawə tukhapəh nisokupənien ye narmamə
yamə mine kimisəkupən mhamhə. 16 Mərig Yesu Yermaru atuatuk əmə
In tukrisi-pən ye rao ye neai meiwaiyu-pə, kini mokrən apomh, kini
yemasur min kape agelo minə in tukrokrən apomh, kini naiyuk tukrasək,
məkneikin narmamə yamə mine kwəshatətə ta ye Yesu, kimnhamhə,
tukhamragh misəkupən misərer.[a] 17 Kwasig ikin, kitawə e yamə mine
kamhamragh misarə, tukshaktə kitawə miriə ye napuə mə tuksəm Yesu
Yermaru ye nimago-ago. Tuksarə kitawə min kape rerin. 18 Takhavəh
nəgkiarien e mhavəh-si haktə nərigien kin kapəmiə.

5 1 Piak minə mine nowinik minə, to yakrhipəh nirhini-atuatukien
nipig narimnar mine tukruə iran, 2 meinai kimiə nakwənharkun
ta mə Nipig Yame Yermaru[b] tukruə iran, in rəmhen kin yame yəkrəh
ramuə yenpig.[c] 3 Narmamə tukamhani mhamə, "Narimnar fam rəmərinu,
kini nahasien rirkək," məkneikin nahasien tukruə aihuaa əmə tuk əriə,
rəmhen kin nəmhəyen yame ramuə aihuaa əmə tuk piraovin yame ror
tipin. Nahasien tukruə tuk narmamə, tukseinein napien tukun.[d]

4 Mərig piak minə mine nowinik minə, kimiə nakhapəh nisərerien ye
nəpignapien mə to Nipig Kwasig ramuə, to nakhapəh nisakurien rəmhen kin
yame yəkrəh kirik ramuə tuk yermamə, in rakur. 5 Kimiə mifam ji nikhakien
mine niraanien. Kitawə pəh nien mə narmamə kape nipigien uə nəpignapien.[e]
6 Ror məkneikin, pəh tukhapəh nisorien rəmhen kin narmamə yamə mine
kisapir. Mərig pəh kisarha, masəm huvə kapətawə nərigien mine norien minə,
7 meinai narmamə yamə mine kasapir, iriə kasapir yenpig, kini narmamə
yamə mine kasapis, iriə kisapis yenpig. 8 Mərig pəh kitawə tukseihuə ye norien
minə kapətawə, meinai kitawə narmamə kape niraanien. Pəh kharaptərəkin
norien kape nhatətəyen mine norkeikeiyen, rəmhen kin yame mobael kirik
yame ravəhsi-pən aean kirik yame ramətapig kin nimagen, kini pəh kisərəhu-
pən tim-tim kapətawə nərigien kimi Kughen, rəmhen kin mobael kirik yame
raukrai pən kəvəvhao skai yame ramətapig kin kapən kapə.[f]

---

[z] **4:14** Rom 14:9; 1 Kor 15:3-4,12 [a] **4:15-16** 1 Kor 15:51-52 [b] **5:2** Ol Testamen raməvsao kin "Nipig kape Yermaru" ye Joel 2:31, Amos 5:18 mine Malakae 4:5. [c] **5:2** Mat 24:42-43; 2 Pita 3:10; Rev 3:3 [d] **5:3** Mat 24:39; Luk 21:34-35 [e] **5:5** Rom 13:12 [f] **5:8** Aes 59:17; Efes 6:14,17

9 Pəh kisor məknaikin meinai pəh nien mə Kughen rimirpen ətawə mə
tukror niemhaa mine narpinien kimi ətawə, mərig rimirpen ətawə mə
tukrivəh miragh ətawə ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. 10 Rimamhə
tuk ətawə, yamə mine kamhamragh mine yamə mine kwənhamhə ta,
mə kitawə m-fam tukharkun narəyen kirikianə kitawə min.[g] 11 Ror
məkneikin, takhavəh-sihaktə nərigien kapəmiə minə, kini misasitu
irəmiə minə mə taksor nhatətəyen kapəmiə rəusik-əusik. Nəfrakisien, in
ai nakasor ai taktəkun mine.

Nəgkiarien infamien

12 Piak minə mine nowinik minə. Taktəkun ai yakarhaiyoh əmiə mə
takhasiai narmamə irəmiə yamə mine kasor wok ripsaah. In e yamə
mine Yermaru kapətawə rimirpen əriə mə tukhakir əmiə masəvhag
kimi əmiə. 13 Takhasiai huvə əriə, misorkeikei əriə tuk wok yame
kasor, kini misarə ye nəmərinuyen kimiə miriə. 14 Kini piak minə mine
nowinik minə, yakarhuh rikimiə mə taksor kwirig kimi narmamə yamə
mine kasarpah. Havəh-si haktə nətərigien kape narmamə yamə mine
rikiriə rəpou. Misasitu ye narmamə yamə mine kapəriə nəsaninien
rirkək. Misor nərigien kapəmiə rəpomh tuk narmamə mifam.[h] 15 Tukmə
yermamə kirik ror nar kirik ripəh nəmhenien ye nimrimiə, kini
kimiə takhapəh nisorien tai norien yame rimnor, mərig nipig mifam,
takasəkeikei misarkut mə taksor wok huvə kimi əmiə minə mine
narmamə minə fam.[i]

16 Nipig mifam rikimiə tukramagien;[j] 17 nipig m-fam taksəhuak kimi
Kughen; 18 nipig m-fam takhani vi vi Kughen, nar apnapig mə naksarə
ye nihuvəyen uə nahasien. Taksor nəgkiarien misir a meinai in a nəkwai
Kughen tuk əmiə yamə mine nakasofugin-pən ye Yesu Kristo.[k]

19 Takhapəh nisarer-əswasigien kin nherien nap kape Nanmin kape
Kughen.[l] 20 In ravəhsi-pən nəgkiarien kimi profet minə, kini takhapəh
nhaniyen nar apnapig iran; 21 mərig taksəm huvə misəkir huvə narimnar
fam, mharaptərəkin tim tim nar huvə minə, 22 misəpəh narimnar fam
yame raha.[m]

23 Pəh Kughen atuatuk, In Kughen kape nəmərinuyen, In tukrərəhu
karin əmiə mə kafan minə. Pəh tukror mə rikimiə m-fam, mine
nimraghien fam kapəmiə, mine nipraimiə mifam tukratuatuk mə
nipig Yesu Kristo Yermaru tukrirerig-pə min iran, nar kirik rirkək
irəmiə mə to kini hah əmiə iran.[n] 24 Yermamə yame ramokrən kin
əmiə, nipig m-fam tukror kafan nəgkiarien, kini In tukror narimnar
minə a.

---

[g] **5:10** Rom 14:8-9; 1 Tes 4:14 [h] **5:14** 2 Tes 3:6,11 [i] **5:15** Rom 12:17; 1 Pita 3:9
[j] **5:16** Fil 4:4 [k] **5:18** Efes 5:20 [l] **5:19** Efes 4:30 [m] **5:21-22** 1 Jon 4:1 [n] **5:23** 2 Tes 3:3

25 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə, səhuak tuk əmiə mɨnə.[o] **26** Sokrən
huvə irəmiə mɨnə[p], rəmhen kɨn yame kɨmiə kɨrikianə ye Yesu Kristo.
27 Ye nhag Yesu Yermaru, yakamarkut mamni-pre tɨm tɨm kɨmi əmiə mə
taksəvheikɨn nəkwəkwə e kɨmi piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə fam.
28 Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen
kɨmi əmiə.

---

[o] **5:25** Kol 4:3; 2 Tes 3:1 [p] **5:26** *Gris ramni mə* "Nɨpɨg naksofugɨn əmiə mɨnə, taksor 'holy kiss' irəmiə mɨnə." 'Holy Kiss' ror nɨmtətien mə kasofugɨn pən ye Yesu masorkeikei əriə mɨnə.

2 Tesalonaeka

Nəkwəkwə yame ror kɨraru kɨn yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Tesalonaeka

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Tesalonaeka

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Tesalonaeka.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨnə ye nɨpɨg rɨmɨrai nəkwəkwə? Ye nɨpɨg a, nɨrerɨg-pə-mɨnien kape Yesu Kristo rɨmnor neineinien tuk nəməhuak khapsaah. Kɨmnisarə ye nɨpɨg ətən. Kasarə ye nɨpɨg ətən, kɨni iriə tɨksɨn, rɨkiriə raməsɨk mə in e nɨmtətien yame ramhajoun mə pəh nien mə tuktu, Yesu tukrɨrerɨg-pə mɨn; tɨksɨn kɨmnhani mə Yesu ruɨrerɨg-pə ta. Kɨmnhapəh nharkun-huvəyen nɨprai nəgkiarien kupən yame Pol rɨmɨrai ramvən kɨmi niməhuak apa Tesalonaeka (1 Tes). Kɨni tɨksɨn kɨmnhani mhamə, "Yesu tukrɨrerɨg-pə aihuaa əmə, pəh kɨsəpəh wok, mɨsarə əmə mɨseito kɨn in." Mərɨg pa rɨmə kɨmɨseitokun əfrakɨs Yesu mə tukruə, kɨmɨsarpah əmə. Kɨni Pol rɨmnəvhag kɨmi əriə mə tuksor wok mamhavən, mamhawhin Yesu mə tukruə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrərəhu atuatuk nərɨgien kapəriə ye nɨrerɨg-pə-mɨnien kape Yesu. Kɨni maməvhag kɨmi əriə ye nɨmraghien atuatuk.

Pol ramokrən huvə kɨmi əriə

1 1 Yo Pol, mɨne Saelas, mɨne Timoti, yakarhɨni-pre rhuvə tuk
əmiə ye niməhuak en Tesalonaeka. Kɨmiə nɨmnhauə kɨrikianə
tuk Rɨmtawə Kughen mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə.
2 Pəh Rɨmtawə Kughen mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tukwautə-pre kɨn kapəriu nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kɨmi
əmiə.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pol raməhuak kɨmi Kughen mamni vi vi In

3 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə, nɨpɨg m-fam kɨmasɨr yakarhərɨg mə
jakarhəkeikei mɨrhɨni vi vi Kughen tuk əmiə. Kɨni ratuatuk əmə mə
yakrhor məkneikɨn, meinai nɨpɨg mɨfam nhatətəyen kapəmiə raurə
maməusɨk-əusɨk, kɨni nɨpɨg mɨfam kɨmiə m-fam naksorkeikei əmiə mɨnə,
kɨni norkeikeiyen mɨne nhatətəyen e raurə mamhaktə mameihuə. 4 Ror
məkneikɨn, kɨmasɨr yakarhɨni-ərhav kɨmi nəməhuak mɨnə fam ikɨn mɨnə
fam mə rɨkimasɨr ramagien pɨk tuk əmiə, meinai nɨpɨg mɨfam nakasərer
tɨm tɨm ye nɨmraghien kapəmiə ye Yesu Kristo, kɨni nakharaptərəkɨn
tɨm tɨm nhatətəyen kapəmiə, nar apnapɨg narmamə kasor ahas-pre kɨmi
əmiə, kɨni masor əmiə naksərɨg nəmhəyen ehuə.
5 Narɨmnar mɨnə e ramhajoun mə norien kape Kughen tuk nəkirien
narmamə, in ratuatuk əmə. Narmamə kasor ahas-pre tuk əmiə,
meinai Kughen In Yermaru kapəmiə. Kɨni nɨpɨg naksarer tɨm tɨm ye
nɨpɨg əutən kapəmiə, tukəm-pən əmiə mə naksəmhen tuk nɨvənien
ye narmaruyen kafan. 6 Ror məknakɨn meinai norien kape Kughen In
ratuatuk, kɨni In tukror narpɨnien kɨmi narmamə yamə mɨne kasor
ahas-pre kɨmi əmiə, 7 kɨni tuk nɨpɨg kɨrik In tukrɨvəh-si-pre napɨsien
kɨmi əmiə yamə mɨne nakamhavəh nəmhəyen, kɨtawə-m kɨmiə.
Nəgkiarien e tukruə mor nəfrakɨsien kɨn ye nɨpɨg yame Kughen tukror
əpu Yesu Yermaru yame tukrɨsɨ-pən ye rao ye neai. Tukruə iriə kafan
agelo əsanɨn mɨnə, nap tukrarkurao iran; 8 kɨni In tukror narpɨnien
kɨmi narmamə yamə mɨne kaseinein In, kɨni mhapəh nɨsəri-pənien
nəgkiarien kape nəvsaoyen huvə kape Yesu Yermaru kapətawə.
9 Kughen tukror narpɨnien kɨmi əriə ye nahasien kape rerɨn. Kɨni In
tukrərer əswasɨg kɨn əriə kape rerɨn ye nɨmrɨ Yesu Yermaru mɨne
nɨkhakien ehuə kape nəsanɨnien ehuə kafan. 10 Nəgkiarien e tukror
nəfrakɨsien kɨn ye nɨpɨg yame Yesu tukrɨrerɨg-pə mɨn iran. In tukrɨvəh
nɨni-vivi-yen tuk narɨmnar yame rɨmnor kɨmi nəməhuak mɨnə kafan,
rɨkiriə tukragien pɨk, kɨmiə miriə, meinai nakshatətə ye kapəmawə
nəgkiarien yame yakamhani-pre tuk əmiə.
11 Tuk narɨmnar mɨnə e, ye nɨpɨg mɨfam yakarhəhuak tuk əmiə mə
Kughen tukrəvheikɨn-pən əmiə mɨmə nɨmraghien kapəmiə in ratuatuk
rəmhen kɨn yame In rɨmɨrpen əmiə tukun. Kɨni yakarhəhuak mə
Kughen tukror wok ye nəsanɨnien kafan mə nətərɨgien huvə yame
naksorkeikei mə taksəri-pən, mɨne wok huvə yamə mɨne ramsɨ-pən
ye nhatətəyen kapəmiə, tukror kwənkwan. 12 Kɨmasɨr yakarhəhuak
məkneikɨn mə jakrhəwəhsi-haktə nhag Yesu Yermaru tuk narɨmnar
yame ramor ye nɨmraghien kapəmiə, kɨni In tukrɨvəhsi-haktə əmiə.
Narɨmnar mɨnə e tukruə ye nɨhuvəyen kape Kughen kapətawə mɨne
Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

Yermamə yame ramor təvhagə hah nipig m-fam

2 1 Piak minə mine nowinik minə. Pəh yakəgkiar ye nipig yame Yesu
Kristo Yermaru[a] kapətawə tukrirerig-pə min iran, kini Kughen
tukrofugin ətawə min Yesu Kristo. 2 Narmamə kamhani mhamə kimasir
yimirhini profesi kirik uə yimirhirai nəkwəkwə kirik, mirhimə Nipig kape
Yermaru ruauə ta. Mərig, takhapəh nisətərig-pikien kin nəgkiarien a,
mhapəh nisakur-akurien tukun. Neikuəyen en. 3-4 Takhapəh niseighanien
kin yermamə kirik mə tukreikuə irəmiə kin nəgkiarien kirik, meinai nipig
a tukripəh nitərhav-pəyen meriaji nipig yame narmamə tukhauə misor
tikmir minə kape Kughen misarowagin kimi əriə minə, kini Kughen tukror
əpu yermamə e kamni kimə 'Yermamə yame Ramor Təvhagə Hah Nipig
Mifam.'[b] Ye nipig a narmamə tuksəhuak kimi kughen pisin pisin minə,
mərig in tukror tikmir kimi əriə, mivəhsi-haktə atuk in rapita kughen
minə a. Mivən məkwətə ye Nimə Ehuə kape Kughen, mamni mimə in
kughen. Mərig Kughen tukroriah əfrakis in rəri-pən əmə kafan nəgkiarien
kupən. 5 ?Rhawor? ?Nimisərukin mə nipig yimnamarə kitawə-m kimiə
yimnhajoun əmiə kin narimnar minə e uə? 6 Kini nakwənharkun ta
naha nhagin yame rətapig kin kwən a mə Kughen tukror əpu in ye nipig
atuatuk kafan. 7 Nəsaninien məniwən kape Təvhagə Hah Yame Rimawor
rinameriwək-ərhav; mərig yermamə yame rətapig kin nəsaninien a, in
tukror məknakin meriaji Kughen tukriwəhsi-ta in. 8 Məkneikin Yesu
Yermaru tukrirerig-pə ye nikhakien kafan, mor əpu kwən e kamni kimə
'Yermamə yame Ramor Təvhagə Hah Nipig Mifam,' məkneikin məgkiar
əmə, mhopni, moriah əkgəp in. 9 Mərig 'Yermamə yame Ramor Təvhagə
Hah Nipig Mifam' tukruə mor wok ye nəsaninien kape Setan, kini in
tukror nar apsipis eikuə minə tiksin, mine nimtətien eikuə minə tiksin,
mine nar eikuə yamə mine ramor narmamə nanmiriə ramivə, 10 mine
nahasien pisin pisin minə fam yame kaseikuə ye narmamə yamə mine
kasəriwək ye swatuk yame ramvən tuk narpinien. Iriə tukserwei əgkəp
meinai khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien; mərig nəfrakisien e in e swatuk
yame Kughen ravəh miragh əriə iran. 11 Khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien,
Kughen tukror nərigien kapəriə rameno-eno pik, tukamhani nəfrakisien ye
neikuəyen. 12 Mərig Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə yamə mine
khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien, misagien əmə tuk təvhagə has.

Nəməhuak minə tukasəkeikei masərer timtim

13 Piak minə mine nowinik yamə mine Yesu Yermaru rorkeikei əmiə,
nipig mifam yakarhəkeikei mirhini vi vi Kughen tuk əmiə, meinai ye

---

[a] **2:1** Əmru footnote ye 1 Tes 5:2. [b] **2:3-4** Pəh nien mə kwən e in Setan, mərig kwermin kirik. Kamokrən kin in kimə 'tikmir kape Kristo' ye 1 Jon 2:18.

nirikakunien, Kughen rimirpen əmiə mə tukrivəh miragh əmiə. In
tukror məknakin ye wok kape Nanmin Kafan yame ramərəhu karin əmiə
mə kafan minə, kini tukrivəh miragh əmiə ye nhatətəyen kapəmiə ye
nəfrakisien. 14 Kughen rimivəh nəvsaoyen huvə yame yimirhini-ərhav-
pre ta tuk əmiə mə tukrokrən kin əmiə, mivəh miragh əmiə, mə kitawə
tukhauə kirikianə kitawə Yesu Kristo Yermaru kapətawə ye nikhakien
kafan.
15 Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə, taksərer tim tim kini
mharaptərəkin tim tim nəgkiarien yame yimirhivəhsi-pre kimi əmiə
ye nəgkiarien yame rimnamtərhav ye nhermasir, uə nəgkiarien yame
nimnasəvheikin ye nəkwəkwə yame yimirher-pre kin.
16 Kughen Rimtawə rorkeikei ətawə, kini nihuvəyen kafan ravəhsi-
haktə rikitawə kape rerin, kini mor mə kitawə tuksərəhu-pən tim tim
nətərigien kapətawə iran. Kini pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə mine
Rimtawə Kughen, iriu atuk 17 tukrəvəhsi-haktə rikimiə kini miwor əmiə
naksəsanin tuk norien norien huvə minə fam mine niniyen nəgkiarien
huvə minə fam.

Pol ramaiyoh mə narmamə tuksəhuak tukun

3 1 Piak minə mine nowinik minə, kafak nəgkiarien ror infamien ikin
e. Taksəhuak tuk əmasir mə nəgkiarien kape Yesu Yermaru tukrivən
aihuaa əmə ikin minə fam, pəh narmamə tukhasiai In misəri-pən,
rəmhen əmə kin əmiə yamə mine nakamhasiai In mamhakwasig kin.
2 Kini səhuak tuk əmasir mə Kughen tukrivəh-sita əmasir tuk nəmə has
minə, meinai pəh nien mə narmamə mifam kashatətə ye Yesu Yermaru.
3 Mərig Yesu Yermaru, nipig mifam ramor kafan nəgkiarien, kini In
tukror əmiə naksəsanin, kini marha huvə tuk əmiə mə Setan tukripəh
noriahyen əmiə. 4 Kini taktəkun ai Yesu Yermaru rimnhajoun əmasir
mə kimiə nimisor naha nhagin yame yimirhini ta, kini takasor əmə
mamhavən. 5 Pəh Yermaru kapətawə tukrikir rikimiə ye swatuk kape
norkeikeiyen kape Kughen mine norien kape Kristo tuk nərer-tim-timien
ye nipig nahasien tukruə iran.

Takhapəh nisarpahyen

6 Piak minə mine nowinik minə. Ye nhag Yesu Kristo Yermaru
kapətawə, yakarhini skai tuk əmiə mə taksərer isok tuk piautawə
yamə mine kasarpah, kini mhapəh nhakwasigien kin nhajounien yame
nimnhavəh tuk əmasir. 7 Kimiə atuk nakwənharkun ta mə takasəkeikei
misəri-pən norien yame yimirhor. Nipig yimnirharə kitawə-m kimiə,
yimirhipəh nirharpahyen, 8 kini marhivəh nimri nəviginien tuk
narmamə, mirhipəh nivəh-apnapig-ien. Mərig yimirhor pik wok,
yenpig mine yeraan. Yimirhor wok marhivəh mane kape nəviginien mə

jakrhipəh nirhorien narkutien kimi əmiə. 9 Ratuatuk əmə tuk əmasir
mə jakrhaiyoh əmiə mə taksarha huvə tuk əmasir, mərig yimirhipəh
nirhorien məknaikin meinai kimasir yimirhorkeikei mə jakrhajoun
əmiə ye norien yame ratuatuk mə taksəri-pən. 10 Kini nipig yimnirharə
kitawə-m kimiə, yakarhərəhu-pən loa e mirhimə, "Tukmə nakəpəh wok,
takəpəh nəviginien."
11 Yakarhini məkneikin meinai yimirhərig mə narmamə tiksin e
kimiə miriə kəsarpah, mhapəh nisorien wok kirik. Iriə yəgkiar pik
minə, mhapəh nisor-wok-ien. 12 Ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə,
yakarhini-pre marhuh riki narmamə yamə mine kasor məknakin mə
tukasəkeikei masarə mar əmə misor wok tuk nivəhyen nəvigінien nəriə.
13 Kini kimiə piak minə mine nowinik minə, takhapəh nisəpouyen tuk
norien nar yame ratuatuk.
14 Takasəkeikei mharkun huvə nhag narmamə yame mine khapəh
nisəri-pənien kapəmasir nəgkiarien ye nəkwəkwə e. Takhapəh nhauəyen
kirikianə kimiə miriə, pəh misor əriə pəh kisauris tuk kapəriə narpahyen.
15 Mərig takhapəh nisəmien əriə mə iriə tikmir minə kapəmiə. Nikam.
Iriə piaumiə minə, kini rhuvə mə takhasig əriə.

Nəgkiarien infamien

16 Kini pəh Yermaru kape nəmərinuyen In pisin əmə tukrivəhsi-pre
nəmərinuyen nipig mifam ye norien minə fam. Pəh Yesu Yermaru
tukramarə tuk əmiə mifam.
17 Yo Pol, yakvəh pen mamrai nəgkiarien e kin kwermik, mamni-pre
rhuvə tuk əmiə. Kini ye nəkwəkwə minə fam yakamrai məkneikin mə
takharkun mə in e in nəgkiarien kafak. In e in norien kape niraiyen
kafak.
18 Pəh kapətawə Yermaru Yesu Kristo tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen
kimi əmiə mifam.

1 Timoti

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai məkupən kɨmi Timoti

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e Fas Timoti

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi Timoti. Timoti in tamaruə kɨrik yame rɨmnarha apa taon a Listra. Nɨsɨni in kwənərəus kɨrik kape Isrel, kɨni rɨmni in yemə Gris kɨrik. Timoti, in fren kɨrik kape Pol, kɨni nɨpɨg mɨfam kɨravən apa ikɨn mɨnə mɨrəni-ərhav nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo. Pol rorkeikei pɨk Timoti, ror məkneikɨn in rokrən kɨn mə tɨni atuatuk.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Pol rɨmnərɨg mə nəmhajoun eikuə tɨksɨn ye nɨməhuak apa Efesas, məkneikɨn rher-pən kɨn Timoti mə tukrɨvən mhajoun atuatuk mə narmamə mɨnə a kaseikuə. Timoti rɨmauə rəmhen kɨn pasta kape nɨməhuak apa Efesas, nar apnapɨg mə in tamaruə əmə. Nhajoun-eikuəyen mɨnə a kashajoun mə narmamə tuksəpəh nəvɨgɨnien tɨksɨn, mə tukasən əmə nəvɨgɨnien yame ratuatuk mə tuksən, kɨni mhapəh nɨsorien mared.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e mɨni-ərhav nətərɨgien tɨksɨn kafan kɨmi Timoti mɨvəhsi-haktə kafan nərɨgien, kɨni mɨmə tukrasitu ye nɨməhuak apa Efesas. Pol raməgkiar ye norien huvə mɨnə kape nəhuakien, mɨne narha-huvəyen nəməhuak mɨnə. Kɨni mɨni-ərhav norien huvə yamə mɨne nəmehuə mɨnə kape nɨməhuak mɨne nəməhuak mɨnə tuksəri-pən. Kɨni nəgkiarien infamien yame Pol rɨmɨni kɨmi Timoti ramni mɨmə Timoti tukrəməkeikei muə yemə huvə kɨrik kape norien wok kape Yesu Kristo. Kɨni kafan norien tukrəməkeikei matuatuk huvə.

Pol rɨmə nəkwəkwə e ramvən kɨmi Timoti

1 1 Timoti, yo Pol. Kughen yame rɨmɨvəh mɨragh ətawə, mɨne Yesu
Kristo yame kɨtawə kasərəhu-pən nərɨgien kapətawə iran, iriu
kɨmɨravəhsi-pə nehuəyen kɨmi yo mə yo aposol kɨrik kape Yesu Kristo.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

2 Yakamrai nəkwəkwə e kɨmik, Timoti.
Timoti, ik pɨkwarien əgkəp kafak meinai nhatətəyen kapərau
rəm nəmhen. Pəh Kughen, Rɨmtawə, mɨne Yesu Kristo Yermaru
kapətawə, iriu tukravəhsi-pre nɨhuvəyen, mɨne norkeikeiyen mɨne
nəmərinuyen kɨmik.[a]

**Pol rɨmə Timoti tukramətapɨg kɨn narmamə yamə
mɨne kamhaukrekɨn nəgkiarien kape Kughen**

3 Timoti, kwasɨg ikɨn yɨmɨtərhav Efesas, mɨvən apa Masedonia,
mamarkut tuk ik mə takarə rəpomh kəskəh eikɨn e. Kɨni yakamuh
rɨkim mə takamarə pi pom pəh takamni-əhu narmamə mə tukhapəh
nɨshajoun-mɨn-ien nəgkiarien eikuə mɨnə. 4 Nɨpɨg m-fam, iriə kɨsarkut
pɨk tuk nhaniyen kwanage mɨnə, mɨne nɨvusien ris kɨn nəgkiarien kupən
kape kaha mɨnə. Mərɨg takətapɨg kɨn əriə, meinai nəgkiarien mɨnə a
kamhavi-pə əmə tɨmət; mhapəh nɨsasituyen ye narmamə mə tuksor wok
kape Kughen, in e mə narmamə tukshatətə iran.[b] 5 Yakmə takətapɨg kɨn
nəmhajoun eikuə mɨnə mə narmamə tukharkun huvə nəkirien norien
mɨnə, mɨsarkut tuk norien yame rhuvə, mɨshatətə ye Kughen. Kwənkwai
norien mɨnə e, in e norkeikeiyen. 6 Mərɨg iriə tɨksɨn kɨmɨsəpəh norien
atuatuk e, kɨni mhavən əmə tuk nəgkiarien ətəwao. 7 Mhamə tukhauə
nəmhajoun mɨnə kape loa kape Kughen, mərɨg kɨseinein nɨprai loa e
yame kamhani-ərhav. Kɨseinein pawk nɨprai loa, mhavəhsi-haktə atuk
əriə, mɨshajoun.
8 ?Mərɨg, loa kape Kughen rhuvə uə? Kɨtawə kharkun mə tukmə khajoun
Loa rəri-pən nərɨgien kape Kughen, rhuvə əmə.[c] 9 Kɨni kharkun mə Kughen
rɨpəh nərəhu-pən-ien Loa tuk narmamə atuatuk mɨnə; mərɨg tuk narmamə
yamə mɨne kasakapɨr loa, mɨne tuk yamə mɨne kasəsɨk nəkwai namehuə,
mɨne tuk yamə mɨne khapəh nɨshatətəyen ye Kughen masor nahasien,
mɨne tuk yamə mɨne khapəh nɨsorien nəkwai Kughen, mɨne tuk yamə
mɨne khapəh nɨsəhuakien, mɨne tuk yamə mɨne kashopni nɨsɨnriə mɨne
rɨmriə mɨnə, mɨne tuk yamə mɨne kashopni narmamə apnapɨg mɨnə,
10 mɨne tuk narman mɨne nɨpiraovɨn yamə mɨne kwəsarkurək ta, mərɨg
kamhavən apnapɨg tuk əriə mɨnə; mɨne tuk narman kamhakɨr əriə mɨnə,
mɨne tuk nɨpiraovɨn kamhakɨr əriə mɨnə, mɨne tuk yamə mɨne kasəkrəh
kɨn yermamə mharəhsi-pən ramor slef kape yarmə, mɨne tuk yamə mɨne
kaseikuə, mɨne tuk yamə mɨne kaseikuə ye nɨpɨg kasəgkiar ye kot, mɨne
tuk yamə mɨne kasor norien pɨsɨn pɨsɨn yame ramakapɨr nəgkiarien
atuatuk. 11 Nəgkiarien atuatuk mɨnə e, kamhasɨ-pən ye Nəgkiarien Huvə
kape Kughen, yame In Rhuvə mɨkwai pən. Kɨni in mərəhu-pən Nəgkiarien
Huvə a ye kwermɨk mə jakni-ərhav.

---

[a] **1:2** Wok 16:1-3; Taet 1:4 [b] **1:4** 1 Tim 4:7; Taet 1:14 [c] **1:8** Rom 7:12,16

Pol rikin ragien tuk nihuvəyen kape Kughen

12 Yo yakamni vi vi Yesu Kristo, Yermaru kapətawə, yame rimivəhsi-
pə nəsaninien kimi yo. Yakamni vi vi In meinai In rimnəm mə yo
yakamraptərəkin huvə wok kafan, ror pən rərəhu-pən yo aikin.[d] 13 In
apa kupən, yo yermamə kape nuhyen, yimnor ahas pən tuk nəməhuak
minə. Yimnamni has pawk In, mərig nərigien kape Kughen rəpomh tuk
yo, meinai nipig yimnamor narimnar minə a, yimipəh hanə niniyen
nəfrakisien ye Yesu, meinein mə narimnar a yimnor kisahah.[e] 14 Mərig
nihuvəyen kape Yesu Yermaru rehuə rehuə pik tuk yo. Kini ramətəmrin
rikik kin nhatətəyen mine norkeikeiyen yame ramsi-pən ye Yesu Kristo.
15 Tukasəkeikei mishatətə nipig m-fam ye nəgkiarien əfrakis e yame
ramni mə, "Yesu Kristo rimauə ye tokrei tanə tuk nivəh-miragh-ien
narmamə has minə." Kini yo yemə has əgkəp rapita narmamə minə
tiksin.[f] 16 Yo yemə has rapita narmamə minə tiksin, ror pən Kughen
rirpen yo mivəhsi-pə norkeikeiyen kimi yo, ramhajoun mə Kughen, kafan
nərigien rəpomh əfrakis. Pəh narmamə tiksin kisəm kini khakwasig kin
ye swatuk kirikianə əmə, mə tukshatətə ye Yesu kini mhavəh nimraghien
rerin. 17 !Səgnəgin Kughen! !Mhasiai In! Kughen In Yermaru. In ramarə
kape rerin. Narmaruyen kafan, infamien rirkək. Kitawə khapəh nisəmien
In, mərig In pisin əmə In Kughen. Kughen kirik min rirkək. Pəh khavəhsi-
haktə In ye newk mine newk kape rerin. Amen.
18 Timoti, narik. Yakvəhsi-pre nəgkiarien e kimik rəmhen kin
nəgkiarien yame profet minə kape niməhuak kimnhani-ta iram.
Takaməri-pən nəgkiarien e, mə nakirkun naiyuyen əmə tuk nhatətəyen
ye Kughen. 19 Raptərəkin nhatətəyen kafam, kini mor norien yame
nakirkun mə in ratuatuk ye nimri Kughen. Mərig narmamə tiksin
kwəsəpəh narimnar mine, kini masoriah fam kapəriə nhatətəyen, rəmhen
kin yermamə kirik yamə ramrəh rao, mirəhpikin nimas rəmətəih-
əmətəih mahas. 20 Iriə mir kiraru e Haemeneus mine Aleksanda. Mərig yo
yakwərəhu-pən ta əriu ye kwermi Setan mə tukhajoun əriu mə tukripəh
nirani-hahyen Kughen.[g]

Norien kape nəhuakien

2 1 Ror məkneikin mə nar kupən yame yakamarkut kimi əmiə mimə
takasəkeikei misəhuak kimi Kughen tuk narmamə, kini misaiyoh In pəh
rasitu irəriə, mivəhsi-pən narimnar yamə mine kasəkwakwə kin. Masəkeikei
mhani vi vi In tuk əriə m-fam: 2 Tuk king minə mine nəmehuə minə, mə kitawə
m-fam tuksarə ye nəmərinuyen kini misarə mar, pəh kitawə tuksor nəkwai

---

[d] **1:12** Wok 9:15; 1 Kor 15:9-10; Gal 1:15-16 [e] **1:13** Wok 8:3; 9:1-5 [f] **1:15** Luk 19:10
[g] **1:20** 1 Kor 5:5; 2 Tim 4:14-15

Kughen kini kapətawə nəriwəkien tukratuatuk. 3 Norien kape nəhuakien minə
a, in rhuvə pik, matuatuk ye nimri Kughen e yame rimivəh-miragh ətawə.
4 Kughen a In rorkeikei mə tukrivəh miragh narmamə m-fam, morkeikei mə
narmamə tukhani nəfrakisien ye Nəgkiarien əfrakis kafan:
5 Meinai Kughen kirikianə əmə.
Mine yermamə kirikianə əmə ramərer, In swatuk tuk nivəhyen
narmamə mhavən kasor kirikianə iriə Kughen; yermamə e
Yesu Kristo.
6 Yesu e In e, ye nipig atuatuk, rimnoriah kafan nimraghien marpin
nimraghien kin kape narmamə m-fam.
Kini in e ramhajoun mə Kughen rorkeikei mə tukrivəh miragh
narmamə m-fam.[h]
7 Ror pən Kughen rimirpen yo mə yo aposol kirik, mə jakamni-ərhav
Nəgkiarien Huvə kape Kughen mamhajoun nhatətəyen əfrakis kin nəmə
tanə pisin pisin minə. !Yakamni əfra, mipəh neikuəyen![i]
8 Yakorkeikei mə narman minə fam ikin minə, tuksəhuak kimi Kughen.
Kini nipig kamhavəhsi-haktə kwermiriə, yakorkeikei mə kapəriə norien
tukratuatuk əmə. Niehmaa tukrirkək mine nətgohyen.
9 Kini yakorkeikei min mə nipiraovin tuksarkaoh kin neipən yame
ratuatuk əmə, mhapəh nhaviyen nimri narman, mhapəh nhavəhsi-pənien
neipən yame ror nausitien. Kini mhapəh nisor-ausitien nikwəneriə.
Mhapəh nhavəhsi-pənien narimnar minə tuk niviyen nərigien kape
narman. Yakamni narimnar minə rəmhen kin neipən yamə mine nimrin
rhaktə, uə nar kirik kamor kin nar kirik nimrin rhaktə, rəmhen kin
gol uə perel.[j] 10 Mərig mə tuksarkaoh kin norien huvə minə. Norien a
ratuatuk tuk nipiraovin yamə mine kamhani mə iriə nipianəhuak minə.[k]
11 Kini nipig khajoun, nipiraovin tukhapim, misətərig kin, rikiriə m-fam
reiwaiyu. 12 Yakamni-əhu nipiraovin tuk nhajounien, mə tukhapəh nisehuəyen
ye narman.[l] Tukhapim əmə. 13 Meinai in apa kupən, Kughen rimnor Adam
məkupən, kwasig ikin, ror Iv.[m] 14 Kini pəh nien mə Adam e Setan rimukrao iran
apa kupən; mərig Iv a in a Setan rimukrao iran, ruə mor təvhagə has.[n] 15 Mərig
pəh nipiraovin tuksor atuatuk wok kapəriə: In e neiməkien kin kwajikovə, mine
nirapətərəkin-tim-tim-ien nhatətəyen, mine norkeikeiyen, mine norien nar
yame ratuatuk. Iriə yamə mine kasor məknakin, Kughen tukrivəh miragh əriə.

Norien atuatuk kape namehuə minə kape niməhuak

3 1 Nəgkiarien kirik ramni mə, "Tukmə yermamə kirik rimə tukrivəh
elda, rimnorkeikei nar huvə en." Kini nəgkiarien e raməfrakis.

---

[h] **2:6** Rom 3:29-30; Gal 1:4 [i] **2:7** Wok 9:15; Gal 2:7-8; 2 Tim 1:11 [j] **2:9** 1 Pita 3:3-5
[k] **2:10** 1 Tim 5:10 [l] **2:12** 1 Kor 14:34 [m] **2:13** Jen 2:7,21-22; 1 Kor 11:8-9
[n] **2:14** 2 Kor 11:3; Gal 3:1-6

2 Mərig elda, to kipəh nəm-pənien nar has kirik iran. In, kafan piraovin
kirikianə əmə. In yermamə kirik yame ramarha huvə tuk nimraghien
kafan nipig m-fam. Mamor narimnar ye nirkunien. Kamsiai in. Ramarha
huvə tuk narmamə yamə mine kamhauə iman ikin. Mamhajoun huvə.
3 In, pəh nien mə yermamə kape napisien kin ninimien mine nəmhokien,
mərig in yermamə kape nərəhuyen əmə nəmərinuyen. Mipəh norkeikei-
pik-ien mane. 4 In ramarha huvə tuk kafan minə, mirkun norien mə
kafan kwajikovə minə tuksor nəkwan mhasiai in. 5 ?Mərig, tukmə reinein
narha-huvəyen tuk kafan minə, mərig in tukrirkun narha-huvəyen tuk
niməhuak kape Kughen uə? Nikam. 6 Kini yermamə yame rimauə pə-pə
əmə Kristin, to ripəh nivəhyen elda; tamə, ramausit pik, Kughen tukror
narpinien kimin rəmhen kin yame rimnor ta ye Setan.[o] 7 Kini elda, in
yermamə kirik yame narmamə yamə mine kasarə iruə ye nəhuakien,
kamhani huvə in. Tukmə ripəh norien məkna, mirəhpikin kwənməkuru
kape Setan, kini nhagin tukrahas.[p]

8 Ye norien kirikianə əmə, nimraghien kape dikon minə tukraməkeikei
matuatuk, pəh narmamə tukhasiai əriə. Nəgkiarien kapəriə tukripəh
norien kiraru. Kini tukhapəh nisapisien kin ninimien. Mhapəh
nisəptigien kin nautə, mhapəh nisarpəkaoyen tuk niwəhyen mane.
9 Iriə narmamə yamə mine kharkun mə norien has kirik rirkək irəriə;
kini mharaptərəkin timtim nəgkiarien əfrakis minə kape Kughen yamə
mine kitawə kamhani nəfrakisien irəriə. 10 Tukaməkeikei kəkir huvə
nimraghien kape dikon minə kəkupən, kini tukmə kipəh nəm-pən-ien nar
has kirik irəriə, kini en, kivəh-si haktə əriə.

11 Ye norien kirikianə əmə, nimraghien kape piraovin kape dikon minə[q]
tukraməkeikei matuatuk. Tukhapəh nhaniyen nikar jir. Iriə nipiraovin
yamə mine kasarha huvə tuk nimraghien kapəriə nipig m-fam. Masor
narimnar ye nirkunien. Iriə nipiraovin yamə mine narmamə kamhani
nəfrakisien irəriə nipig m-fam.[r]

12 Dikon, kafan piraovin kirikianə əmə. In tukraməkeikei mamarha
huvə tuk kafan kwajikovə minə mine kafan minə.

13 Narmamə yamə mine kasor huvə wok e, nhagriə tukrihuvə tukun;
kini mishatətə ye Yesu Kristo misətgah.

14 Timoti, yakamrai nəgkiarien minə e kim ik, mimə pəh nien mə
tuktu, yakurə məm ik. 15 Mərig tukmə yakpəh nurə-aihuaa-yen, kini
nəkwəkwə e in tukrini narimnar m-fam yame kitawə, narmamə kape
Kughen minə, tuksəri-pən. Kughen ramarə kape rerin, mivəhsi-pə
nəgkiarien əfrakis kimi ətawə e kafan narmamə minə. Niməhuak rəmhen
kin səpag ye nimə yame ramraptərəkin nəgkiarien kafan. 16 Nəfrakisien,

---

[o] **3:2-6** Taet 1:6-9 [p] **3:7** 2 Kor 8:21 [q] **3:11** Tukmə ror Pol raməgkiar ye "dikones," piraovin yame ramehuə ye niməhuak. [r] **3:11** Taet 2:3

nuknei nhatətəyen kapətawə, in nar ehuə kɨrik. Taktəkun ai, Kughen rɨmnor əpu nhatətəyen kapətawə kɨmi ətawə, mɨmə:
Kughen rɨmauə yermamə; kɨmnəm In,
Nanmɨn Rhakə rɨmnhajoun huvə mə In ratuatuk.
Agelo mɨnə kɨmɨsəm In.
Narmamə ye tanɨmtanə kɨmnhani-ərhav In kɨmi narmamə ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə.
Narmamə ye tanɨmtanə kɨshatətə iran.
Nɨkhakien rarkurao iran, Kughen rɨmɨwəh In mhaktə ye neai.[s]

Nəmhajoun eikuə mɨnə

4 1 Nanmɨn Rhakə ramni-ərhav huvə mə ye Nɨpɨg Kwasɨg, narmamə tɨksɨn tuksəpəh nəfrakɨsien kape Kughen, mamhakwasɨg əmə kɨn nanmɨn has yamə mɨne kaseikuə irə jir, mɨne nəgkiarien kape yarmhə mɨnə. 2 Nəgkiarien mɨnə e khasɨ-pən ye nəmarpəkao yamə mɨne kaseikuə iriə jir. Nərɨgien kapəriə riko iko əgkəp; kɨni kaseinein nəkirien mə nəgkiarien əfrakɨs hiə, kɨni nəgkiarien eikuə hiə. 3 Kamhani-əhu narmamə mə tukhapəh nɨsarkurəkien, kɨni mhani-əhu əriə mə tukhapəh nɨsənien nəvɨgɨnien mɨnə tɨksɨn. Mərɨg Kughen rɨmnor nəvɨgɨnien mɨnə m-fam mə tukamən. Kɨni kɨtawə e kasəhuak kharkun nəfrakɨsien, kharkun nɨsənien. Kasəhuak, kɨni mhani-vi vi Kughen tukun, kɨni mɨsən.[t] 4 Meinai narɨmnar yame Kughen rɨmnor, rhuvə əmə. Tukmə khani-vi vi Kughen tukun, to khapəh nhani-əhu-yen. 5 Meinai Nəgkiarien kape Kughen ramni mə iriə khahuvə, kɨni kɨtawə kasəhuak tukun. Kɨni taktəkun ai, nəvɨgɨnien mɨnə e khahuvə.

Norien kape yor atuatuk kape Yesu

6 Narɨmnar yamə mɨne yakamhajoun ik kɨn, takamhajoun narmamə kɨn, ai, ik takuə ik yor atuatuk kape Yesu Kristo. Kɨni ramhajoun mə ik yermamə kɨrik yame nakən nəgkiarien əfrakɨs mɨnə kape nhatətəyen mɨne nəgkiarien atuatuk mamragh iran, kɨni nɨmraghien kafam rəri-pən fam nəgkiarien mɨnə a. 7 Takpəh nətərɨgien kɨn kwanage eikuə mɨnə. Nərɨgien kape Kughen rɨrkək irəriə. Mɨpəh nətərɨgien kɨn nəvsaoyen apnapɨg yamə mɨne nɨpran rɨrkək. Mərɨg, takwhai atuk kafam nɨmraghien mə takamor nəkwai Kughen.[u] 8 Meinai nɨwhaiyen ik tuk nəukɨrien, rhuvə əmə tuk nɨpram. Mərɨg norien nəkwai Kughen, rhuvə mə tukrasitu ye narɨmnar fam ye nɨmraghien kape tokrei tanə, mɨne kape nɨmraghien rerɨn.
9 Tukasəkeikei mɨshatətə nɨpɨg m-fam ye nəgkiarien əfrakɨs e yame ramni mə, 10 "Kwəsərəhu-pən nərɨgien kapətawə ye Kughen Mɨragh, yame

---

[s] **3:16** Mak 16:19; Kol 1:23; 1 Jon 2:18 [t] **4:3** Jen 9:3; Rom 14:6; 1 Kor 10:30-31
[u] **4:7** 1 Tim 1:4

ravəh mɨragh narmamə m-fam.” Mərɨg In ravəh mɨragh əfrakɨs narmamə yamə mɨne kɨshatətə iran. Ror məknekɨn mə kɨtawə kasarkut pɨk tuk nɨwhai-atuk-ien kapətawə nɨmraghien.[v]

11 Narɨmnar yame yakamrai kɨmik, takaməkeikei mhajoun narmamə kɨn, mɨmə tukasəkeikei mɨsəri-pən. 12 Ik tamaruə əmə kɨrik, mərɨg rahas mə narmamə tuksəm əhu ik tukun. Mərɨg takəgkiar huvə kɨmi narmamə, mamor əmə norien atuatuk, mamorkeikei narmamə, mamhatətə ye Kughen, pəh nəməhuak mɨnə tuksəm nɨmraghien kafam mə rhuvə, khakwasɨg kɨn ik.[w] 13 Rɨkim tukrɨskai mə takaməkeikei maməvheikɨn Nəkwəkwə kape Kughen ye nɨmrɨ nəməhuak mɨnə, maməvhag kɨmi əriə, mamni-ərhav Nəgkiarien kape Kughen, mamvən meriaji jakurə məm ik. 14 Timoti, nɨpɨg elda mɨnə kɨmnharəhu-pən kwermɨriə ye kapəm kapə, kɨni mhani-ərhav nəgkiarien kɨrik kape Kughen ye nɨkarɨn kafam, Kughen rɨmɨvəhsi-pre nɨrkunien kɨmik mə takor wok kafan. Takpəh nəpəhyen mə tukraməmɨr apnapɨg.[x]

15 Takor wok a yerkim m-fam, mə narmamə tukharkun nɨsəmien mə kafam nɨmraghien mɨne kafam wok ramaiyu huvə. 16 Takamarha huvə tuk nɨmraghien kafam, mɨne nəgkiarien yame ik nakamhajoun narmamə kɨn. Mamarkut skai mə takor narɨmnar mɨnə e, meinai tukmə nakor, kɨni takvəh mɨragh əmiə narmamə yamə mɨne kasətərɨg kɨn ik.

Nɨsiaiyen nəməhuak mɨnə

5 1 Takpəh nəgkiar-skaiyen kɨmi nəhuaru mɨnə; mərɨg takəgkiar huvə əmə kɨmi əriə rəmhen kɨn yame nakaməgkiar kɨmi rɨmɨm atuatuk. Maməgkiar kɨmi nɨtamaruə mɨnə rəmhen kɨn yame nakaməgkiar kɨmi piam mɨnə atuatuk. 2 Maməgkiar kɨmi nɨpiahuaru mɨnə rəmhen kɨn yame nakaməgkiar kɨmi nɨsɨnɨm atuatuk. Kafam nəgkiarien mɨne norien mɨnə kɨmi nɨpiraovɨn mɨnə tɨksɨn tukraməkeikei matuatuk əgkəp, rəmhen kɨn yame nakamor-pən kɨmi nowɨnɨm.

Nasituyen ye nɨpiraovɨn yamə mɨne kamhə tan kɨn əriə

3 Nɨpiraovɨn yamə mɨne kamhə tan kɨn əriə, tukmə kapəriə nasituyen rɨrkək, tukamarha huvə tuk əriə. 4 Mərɨg piraovɨn yame kamhə tan kɨn, tukmə kafan aikɨn tɨni uə mɨkɨpni, iriə tukasəkeikei mharkun mə wok e kape nəməhuak mɨnə, in e tuksəkupən mɨsarha huvə tuk kapəriə mɨnə. Kughen, rɨkin ragien mə tuksor tai nasituyen mɨnə kɨmi nɨsɨnriə mɨnə mɨne rɨmriə mɨnə mɨne rɨpriə mɨnə. 5 Mərɨg nɨpiraovɨn yamə mɨne kamhə tan kɨn əriə, tukmə kapəriə mɨnə kharkək, iriə kasətɨgtə əmə ye Kughen. Yeran mɨne yenpɨg, masəhuak kɨmi Kughen mə In tukrasitu irəriə. 6 Mərɨg piraovɨn yame kamhə tan kɨn, tukmə ramragh əmə tuk nərɨg-

---

[v] **4:10** 1 Tim 2:3-4 [w] **4:12** Taet 2:15 [x] **4:14** 2 Tim 1:6

huvəyen ye nipran, Kughen rivəhsi-pən ta narpinien kimin. 7 Takni-ərhav
nəgkiarien minə e kimi narmamə, mə tukpəh nəm-pən-ien nar has kirik
irəriə. 8 Nəməhuak minə tukasəkeikei misarha huvə tuk kapəriə minə,
kini misəkupən misarha huvə tuk kapəriə atuatuk minə. Mərig tukmə
kisəpəh, ramhajoun mə kwənhaukrekin-pən nimetairiə kimi nhatətəyen
kapətawə. Iriə misahas rapita nəmə khapəh nisəhuakien.
9 Tukmə nakrai-pən nhag piraovin yame kamhə tan kin ye nəkwəkwə
kape nasituyen, mə niməhuak tukrasitu iran, kafan newk tukraməkeikei
mapita 60. Kini kafan yerman kirikianə əmə apa kupən. 10 In piahwaru
kirik yame kamsiai in tuk kafan norien huvə, mine nasituyen yamə
mine in ramor, rəmhen kin yame in ramarha huvə tuk kafan kwajikovə
minə; kini nipig yepsipis minə khauə iman ikin, in ramor huvə əriə; kini
mivəhsi-əhu atuk in masitu ye nəməhuak minə[y]; kini masitu ye yavən has
minə; kini kafan nərigien riskai mə tukror wok yamə mine khahuvə.
11 Mərig takpəh nirai-pən-ien nhag nipiraovin kamhə tan kin yamə
mine khapəh nisəpihuaru-yen ye nəkwəkwə a. Tamə, kapəriə nərigien
ramskai tuk narman rapita nərigien kapəriə tuk Yesu Kristo. Kini mhamə
tuksarkurək min. 12 Masəkapir promes en yame kimnhani-ta, kini Kughen
tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə.[z] 13 Kini takpəh nirai-pən-ien nhagriə
meinai, nipig kirik, kisarpah, mhavən, misarkurao yerkwanu minə,
mamhani əmə nəgkiarien has. Mamhani nikar jir, mamhani narimnar
yame kapəriə nar kirik rirkək iran.[a]
14 Mərig yakmə rhuvə mə nipiraovin kamhə tan kin yamə mine khapəh
nisəpihuaru-yen tuksarkurək min. Mhapik kwajikovə minə. Misarha huvə
tuk kapəriə minə. Kasor məknekin, mhapəh nhavəhsi-pənien kwənmhan
kimi tikmir minə tuk nhani-hasien ətawə.[b] 15 Mərig nipiraovin tiksin
yamə mine kinamhə tan kin əriə kwəsəpəh-ta Yesu Kristo mhakwasig
əmə kin Setan.
16 Nipianəhuak minə tukasəkeikei misarha huvə kaha kapəriə yamə
mine kamhə tan kin əriə, mhapəh nisərəhu-pənien əriə mə niməhuak
tukrarha tuk əriə. Mərig tukmə piraovin yame kamhə tan kin, tukmə
kafan nasituyen rirkək, niməhuak tukrarha huvə tukun.

Nisiaiyen elda minə

17 Nərokien mine nisiaiyen yame kiwəhsi-pən kimi elda yamə mine
kasarha huvə tuk wok kape niməhuak, tukreihuə. Kini tukreihuə pik

---

[y] **5:10** Nəgkiarien Gris ramni mə, "Kini raməkwi-ta nəmkimik ye nihu nəməhuak minə." Ye norien e ramhajoun mə in piraovin kirik yame rawəhsi-əhu atuk in; kini rikin ragien tuk nasituyen ye narmamə. [z] **5:12** Nipig kirai-pən nhag piraovin kamhə tan kin ye nəkwəkwə e, in ramor promes kirik kimi Kughen mə tukripəh min narkurəkien. [a] **5:13** 2 Tes 3:11
[b] **5:14** 1 Kor 7:9

tuk yamə mine kashajoun mamhani-ərhav Nəgkiarien kape Kughen.
18 Nərok kapəriə tukreihuə rəri-pən Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni
mə, "Nipig hos kirik ramor wok kirik kafam, kini tukmə rorkeikei mə
tukrəvigin, takpəh nini-əhuyen."[c] *(Dut 25:4)* Kini ramni min mə, "Nipig
yermamə kirik ramor wok, tukaməkeikei kərok in iran."[d]
19 Tukmə yermamə kirikianə əmə ramni mə elda kirik rimnor
nar kirik rapəh nəmhenien, takpəh nətərigien kin. Mərig tukmə
yermamə kiraru uə kisisər kirhini, takətərig kin.[e] [f] 20 Kini tukmə
elda kirik ramor nar has kirik mamripin, kini takəgkiar skai
kimin ye nimri nəməhuak minə, mə narmamə tuksəm, khagin kin
norien nar has minə.[g] 21 Timoti, ye nimri Kughen, mine Yesu, mine
agelo yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə, yakamor kwirig kimik
mə takaməkeikei məri-pən nəgkiarien minə e. Takpəh norien ror
pisin pən kimi yermamə kirik, marə, mor pisin-pən min kimi
yermamə kirik. Mərig takamor rəmhen-əmhen əmə kimi narmamə
m-fam.
22 Takpəh nhai-miren-ien tuk nərəhu-pənien kwermim ye kapən
kapə narmamə tuk nivəhsi-haktəyen əriə kamhavəh elda.
Mərig takaməmir isok tuk narmamə yamə mine kasor təvhagə
hah, tamə, nakmir min. Mərig or əmə nimraghien kafam ratuatuk
ye nipig m-fam.
23 Mərig in ai nipig tiksin tipim raməmhə, rapəh nəmhenien mə
takamnim əmə nu. Mərig rhuvə mə takamnim kəskəh waen pəh
raməsik-əhu nəmhəyen.
24 Narmamə tiksin, kitawə kharkun mə iriə kasor təvhagə hah,
kini mharkun mə Kughen tukror narpinien kimi əriə. Mərig tiksin,
kapəriə təvhagə hah ramerkwaig ai taktəkun, mərig tuk nipig
kirik, tukpisəm kharkun. 25 Rəmhen kin norien huvə minə. Tiksin,
kitawə kasəm mharkun. Mərig tiksin aikin yame kaserkwaig ai
taktəkun, mərig tuk nipig kirik, tukpisəm əriə.

Nəgkiarien ramvən kimi slef minə

6 1 Nəməhuak yamə mine iriə slef minə tukasəkeikei mhasiai
namehuə kapəriə, tamə narmamə khani hah nhajounien
kapətawə mine nhag Kughen.[h] 2 Nəfra. Slef minə, mine masta
kapəriə yamə mine kasəhuak, kwənhauə piauriə minə. Mərig slef
minə tukasəkeikei mhasiai masta kapəriə minə. Mərig tukasəkeikei

---

[c] **5:18** Dut 25:4 ramni mə tukmə nar miragh kirik kamni kimə ox ramor wok kirik kafam, takpəh niniəhuyen in mə tukripəh nəviginien. [d] **5:18** Nəgkiarien e raməmir ye Luk 10:7. [e] **5:19** Əmru Dutronome 19:15, Matiu 18:16 mine 2 Kor 13:1. [f] **5:19** 2 Kor 13:1 [g] **5:20** Efes 5:11 [h] **6:1** Efes 6:5

misor wok yerkiriə m-fam, meinai nəmə minə a iriə kasor wok atuə kin kapəriə, iriə nəməhuak minə; kasorkeikei əriə minə.[i]

Nəgkiarien eikuə minə, mine narimnar huvə minə

Takamhajoun narimnar minə e mor kwirig kin kimi narmamə. 3 Mərig narmamə tiksin kishajoun nəgkiarien pisin kirik, mamhani neikuəyen ye nəgkiarien atuatuk kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə mine norien yame Kughen rorkeikei.[j] 4 Narmamə yamə mine kasəgkiar məkna kasausit, misətəwao pik. Maseno-eno tuk nhavənien misəgkiar pik tuk nəgkiarien yamə mine kasəvi niemhaa, mine nəgkiarien yamə mine narmamə kasotgoh kimi əriə minə tukun. Kasor narmamə kasor jalus, miseikus kwhen kapəriə, mamhani hah nhagriə minə, misərig has əriə minə. 5 Kini nipig m-fam, iriə kasor timət. In e norien kape narmamə yamə mine kapəriə nərigien rahas, iriə kwəserwei ye nəgkiarien əfrakis. Iriə kamhani mə norien nəkwai Kughen in swatuk kirik tuk niwəhyen mane mine nautə.[k]

6 Nəfra. Norien nəkwai Kughen in rhuvə pik. Tuksagien əmə, nar apnapig kapətawə nautə rikəskəh uə rehuə,[l] 7 meinai nipig kitawə kimisarha-pə ye tokrei tanə e, kini kimnhapəh nhawəhyen nar kirik mhauə. Kini nipig tukhamhə iran, tukhapəh nhavəh-min-ien nar kirik mhareriig.[m] 8 Mərig tukmə nəviginien netawə mine neipən kapətawə rəmhen, kitawə kisagien. 9 Narmamə yamə mine kasorkeikei pik mə kapəriə nautə tukreihuə, rimar əmə tuk əriə mə tukhamir. Rəmhen kin kwənməkuru yame rhotərəkin əriə ye nəkwai nimir kape nahasien. Ye nətəwaoyen kapəriə, kisorkeikei narimnar yame rahas tuk əriə. Kisorkeikei nar has ehuə minə, nahasien rakətənim kin əriə tuksəmnim. 10 Meinai norkeikei-pik-ien mane, in nuknei nar has minə. Kini narmamə tiksin, kisorkeikei pik nautə, mamhavən isok tuk nhatətəyen kapətawə, kini masor narimnar minə tiksin yame ramoriah rikiriə, kini misərig rahas kin.[n]

Arer timtim

11 Mərig, Timoti, ik yermamə kape Kughen, takap tuk nar has minə a. Mamarkut tuk natuatukien, mine norien nəkwai Kughen. Nhatətəyen kafam tukriskai. Takamorkeikei narmamə, mamərer tim tim nipig m-fam. Muə ik yermamə kape nəmərinuyen kirik.[o] 12 Narmamə kamharpəhu əriə minə tuk nar has minə. Mərig ik, takamaiyu əmə tuk nhatətəyen ye Kughen, mivəh nimraghien rerin iran. Kughen rimnokrən kin ik mə takvəh nimraghien rerin nipig nimini-ərhav nhatətəyen kafam

---

[i] **6:2** Flm 16 [j] **6:3** Gal 1:6-9 [k] **6:5** 2 Tim 3:8; 4:4; Taet 1:14 [l] **6:6** Fil 4:11-12; 1 Tim 4:8; Hib 13:5 [m] **6:7** Job 1:21 [n] **6:10** Efes 5:5 [o] **6:11** 2 Tim 2:22

ye nɨmrɨ narmamə.[p] 13 Ye nɨmrɨ Kughen, yame ravəhsi-pə nɨmraghien
kɨmi narɨmnar m-fam, mɨne ye nɨmrɨ Yesu Kristo yame rɨmɨni-ərhav
nəgkiarien əfrakɨs ye nɨmrɨ Ponjes Paelat, yakamni skai kɨmik məkneikɨn
mə:[q] 14 Takamor nəkwai nəgkiarien mɨnə e, mɨpəh nɨpəhyen kɨrik, mɨvən
meriaji nɨpɨg Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukruə iran. Pəh kɨpəh nəm-
pənien nar has kɨrik iram.
15 Yesu tukrɨrerɨg-pə mɨn ye nɨpɨg yame Kughen rɨmɨrpen.
Kughen pɨsɨn əmə In ramarmaru ye narmamə m-fam. Kamni vi
vi In. In pɨsɨn əmə in king kape king mɨnə fam. In Yermaru
kape yermaru mɨnə fam.[r]
16 In ramarə kape rerɨn. Mamarə ikɨn rhakak ikɨn; keinein nɨvən-pakə-
yen tukun.
Kɨpəh nəmien In. Keinein nəmien In.
Pəh khawəh-sihaktə nhagɨn. Pəh In tukrarmaru ye nɨpɨg m-fam.
Amen.

Nəgkiarien ramvən kɨmi nəməhuak yamə mɨne kapəriə nautə rehuə

17 Timoti, əgkiar skai kɨmi nəməhuak yamə mɨne kapəriə nautə rehuə
ye tokrei ptanə, mɨmə tukhapəh nɨsausit-pɨk-ien tukun. Mhapəh nɨsərəhu-
pən-ien nərɨgien kapəriə ye nautə, meinai nɨpɨg kɨrik nautə ramrɨrkək.
Mərɨg pəh kɨsərəhu-pən əmə nərɨgien kapəriə ye Kughen, meinai In
ravəhsi-pə narɨmnar kɨmi ətawə, mə rɨkitawə tukragien.[s] 18 Nautə
kapəriə rehuə, mərɨg takəgkiar skai kɨmi əriə mə nasituyen kapəriə,
mɨne norien huvə mɨnə kapəriə tukreihuə mɨn. Kɨni mə tuksəwhai;
mhapəh nɨsəptɨgien kɨn. 19 Ye norien a, rəmhen kɨn yame iriə kasəwhai
kəji narɨmnar huvə mɨnə rehuə. Rəmhen kɨn kasor apnəpenə huvə tuk
nɨmraghien yame tukrɨpiuə. Kɨpihavəh nɨmraghien yame in nɨmraghien
əfrakɨs.[t]

Nəgkiarien infamien

20 Timoti, takamarha huvə tuk narɨmnar yame Kughen rɨmnərəhu-pre
ye kwermɨm. Ap kɨni marer isok tuk nəgkiarien yamə mɨne nɨpran rɨrkək,
mɨne yamə mɨne khapəh nhasiaiyen Kughen, mɨne yamə mɨne kamhani
neikuəyen ye Nəgkiarien kape Kughen. Nəgkiarien mɨnə a khamə
kamhawəh-sipə nɨrkunien. Mərɨg, nɨkam. Kaseikuə. 21 Mərɨg narmamə
tɨksɨn kamhakwasɨg kɨn nəgkiarien eikuə mɨnə a, kɨni mamhavən isok
tuk nhatətəyen kapətawə.
Pəh nɨhuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə.[u]

---

[p] **6:12** 1 Kor 9:25-26; 2 Tim 4:7 [q] **6:13** Jon 18:36-37 [r] **6:15** Rev 17:14
[s] **6:17** Luk 12:20-21 [t] **6:19** Mat 6:20 [u] **6:21** 1 Tim 1:6; 2 Tim 2:18

2 Timoti

Nəkwəkwə yame ror kɨraru kɨn, yame Pol rɨmɨrai kɨmi Timoti

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e 2 Timoti

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi Timoti. Kɨni in morkeikei mə nəməhuak mɨnə apa Efesas tuksəvhekɨn mɨn.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Japta infamien kape Ol Wok ramni mə nɨpɨg gavman kape Rom rɨmɨraptərəkɨn Pol apa Rom, kɨpəh nɨvəhsi-pənien in ye kalabus; kɨvəhsi-pən əmə in ye kafan nɨmə, kɨni mobael mɨnə kɨmɨsarha tukun apaikɨn, masarə iriə mɨn, mə in tukrɨpəh napien. Kɨni ai, gavman rɨmnher-yerhav kɨn, in rəriwək əmə kape newk kɨraru. Mərɨg nɨpɨg rɨmɨrai nəkwəkwə e 2 Timoti, gavman kape Rom rɨmɨvəhsi-pən mɨn in ye kalabus. Kalabus a ikɨn rahas pɨk ikɨn. Mərɨg Ol Wok rəpəh nəvsaoyen kɨn narɨmnar mɨnə a. Nɨpɨg nəkwəkwə a rɨmnor ta infamien, narɨmnar a rɨpior. Kalabus a in rəutən ikɨn, kɨni rɨskai tuk narmamə tuk nɨvənien mɨvaag pən kɨn. Luk əmə iriu mɨn. Mərɨg Pol rorkeikei mə Timoti tukruə məm in meinai in kafan fren atuatuk. Kɨni morkeikei mə Timoti tukrɨpɨk nəkwəkwə mɨnə kafan muə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨrkun mə pəh nien mə tuktu gavman tukrhopni in. Ror məkneikɨn in rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk nərəhu-pənien nɨməhuak ye kwermɨ nəmehuə pɨsɨn mɨnə tɨksɨn rəmhen kɨn Timoti. Nɨpɨg əutən mɨnə kamhauə tuk nɨməhuak, kɨni Pol rorkeikei mə Timoti tukramraptərəkɨn Nəvsaoyen Huvə, kɨni mərer tɨmtɨm ye nhatətəyen kafan, kɨni mɨpəh nɨgɨnien kɨn nɨni-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, mərer matuk tuk nərɨgien nəmhəyen ye nɨpran tukmə nahasien ruə.

Pol rɨmə nəkwəkwə e, ramvən kɨmi Timoti

1 [1] Timoti. Yo Pol. Kughen rɨmɨrpen-ta yo mə yo aposol kɨrik
kape Yesu Kristo. Kɨni mher-pə kɨn yo mə jakni-ərhav promes
kafan kape nɨmraghien rerɨn ye Yesu Kristo. [2] Yakamrai nəkwəkwə

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

e kɨmik, Timoti. Timoti, ik narɨk yame yakorkeikei pɨk. Pəh Kughen,
Rɨmtawə, mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iriu tukravəhsi-pre
nɨhuvəyen, mɨne norkeikeiyen mɨne nəmərinuyen kɨmik.[a]

Pol ravəhsi-haktə nətərɨgien kape Timoti

3 Nɨpɨg m-fam, yenpɨg mɨne yeraan, yakaməhuak tuk ik, kɨni mamni vi
vi Kughen tuk ik. Kɨni yo, yakor wok kafan rəmhen kɨn yame rɨpɨk mɨnə
kɨmɨsor, kɨni yakɨrkun mə norien has kɨrik rɨrkək irak.[b] 4 Rɨkik raməsɨk
nehe nɨmrɨm, kɨni yakorkeikei pɨk mə jakəm mɨn ik, pəh rɨkik tukragien.
5 Rɨkik raməsɨk nhatətəyen əfrakɨs kafam, rəmhen kɨn yame kafam kaha
e Loes mɨne nɨsɨnɨm e Yunis kɨmɨrɨvəh. Kɨni yakɨrkun mə taktəkun ai, ik
mɨn nakavəh nhatətəyen a.[c] 6 Kughen rɨmɨvəhsi-pre nɨrkunien kɨmik tuk
norien wok kafan nɨpɨg yɨmnərəhu-pre kwermɨk iram. Kɨni, yakamuh
rɨkim mə takher nap yerkim tuk norien wok a.[d] 7 Meinai Kughen
rɨmɨpəh norien rɨkitawə rɨgɨn, mərɨg rɨmnor rɨkitawə mə tukramətgah,
mamorkeikei, mamor norien yamə mɨne in rɨrkun mə kɨsatuatuk.[e]
8 Kɨni mərɨg ik, takpəh naurɨsien tuk nɨni-ərhavyen Yesu Yermaru,
kɨni mɨpəh naurɨsien kɨn yo yame kɨvəhsi-pən yo ye kalabus tuk nhagɨn.
Yakamərɨg nəmhəyen tuk Nəgkiarien Huvə kape Kughen. Kɨni Kughen
tukrɨvəhsi-pre nəsanɨnien kɨmik, takaməkeikei mor rəmhen kɨn yame yo
yakamor.

9 Kughen rɨmɨvəh mɨragh ətawə mokrən kɨn ətawə tuk nɨmraghien
yame ratuatuk, kɨni nar a, pəh nien mə nar kɨrik yame kɨtawə kasor.
Mərɨg In ramor ye kafan atuk nətərɨgien, mɨne nɨhuvəyen kafan.
Nɨpɨg rɨmɨpəh nor-hanəyen tokrei tanə,
mərɨg In rɨmɨrpen-ta Yesu Kristo mə tukrɨvəhsi-pə nɨhuvəyen a.[f]
10 Mərɨg taktəkun ai, In rɨmnor əpu nɨhuvəyen a kɨmi ətawə ye nuəyen
kape Yesu Kristo, yame rɨmɨvəh mɨragh ətawə.
In rɨmnor təkun nɨmhəyen ye nəsanɨnien kafan, mɨvəhsi-pə
Nəgkiarien Huvə kape Kughen, yame ramhajoun ətawə kɨn
nɨmraghien rerɨn.[g]

11 Kɨni Kughen rɨmɨrpen yo mə yo yəgkiar kɨrik, mɨne aposol, mɨne
yhajoun, mə jakni-ərhav Nəgkiarien Huvə a.[h] 12 Ror pən, yakamərɨg pɨk
nəmhəyen ye nɨprak tukun. Mərɨg yakpəh naurɨsien, meinai yakwɨrkun-
ta mə Pa e yakamhatətə iran. Mɨrkun huvə mə In rɨrkun narha-huvəyen
tuk naha nhagɨn yame In rɨmnərəhu-pə ye kwermɨk mamvən meriaji
Nɨpɨg Kwasɨg.[i]

---

[a] **1:2** Wok 16:1; 1 Tim 1:2 [b] **1:3** Wok 23:1 [c] **1:5** Wok 16:1 [d] **1:6** 1 Tim 4:14
[e] **1:7** Rom 8:15 [f] **1:9** Efes 2:8-9; Taet 3:5 [g] **1:10** Hib 2:14 [h] **1:11** 1 Tim 2:7
[i] **1:12** Swatuk pɨsɨn kɨrik tuk nukrekɨn-ien v. 12: "Mɨrkun huvə mə In rɨrkun narha-huvəyen naha nhagɨn yame yo yakamərəhu-pən ye kwermɨn mɨvən meriaji Nɨpɨg Kwasɨg."

13 Timoti, takətərig kin nhajounien atuatuk kafak, mikwasig kin
swatuk kirikianə əmə, mamraptərəkin nhatətəyen mine norkeikeiyen
yame ramsi-pən tuk Yesu Kristo. 14 Nanmin kape Kughen yame ramarə
yerkitawə tukramasitu iram, mə takarha-huvə tuk nar huvə yame Kughen
rimnərəhu-pre ye kwermim.[j]

Pol ramni vi vi Onesiforas

15 Timoti, ik nakirkun mə yo minə tiksin apa kwənmhan a Tarki, iriə
kwərə mir e Fugelas mine Hemogenes, iriə m-fam kwəsapitan kin yo.
16 Mərig pəh Yesu Yermaru tukrivəh-sipən norkeikeiyen kimi Onesiforas
mine kafan minə. Meinai nipig ripsaah, rinamasitu irak mivəhsi-haktə
nətərigien kafak. Kini mipəh naurisien mə kimivəhsi-pən yo ye kalabus.
17 Nəfra, nipig in rimauə Rom, mamarhakin yo, marhakin muə meriaji-pə məm
yo. 18 Kini nakirkun min mə in rimnasitu pik ye narimnar ripsaah apa Efesas.
!Pəh Yesu Yermaru tukrivəh-sipən norkeikeiyen kimin ye Nipig Kwasig!

Norien kape mobael huvə kape Yesu Kristo

2 1 Timoti, narik, pəh Kughen tukror rikim rəsanin ye nihuvəyen
yame ramsi-pən ye Yesu Kristo. 2 Naknərig-ta nhajounien kafak
yamə yakavəhsi-ərhav ye nimri narmamə khapsaah. Vəh nhajounien en,
mərəhu-pən ye kwermi narmamə tiksin yamə mine narmamə kashatətə
irəriə, mə iriə tukharkun nishajounien narmamə minə min tiksin kin.
3 Nipig nahasien ramuə tuk ətawə, takaməkeikei mərer tim tim rəmhen
kin mobael huvə kirik kape Yesu Kristo.[k] 4 Rəmhen kin mobael kirik to
rapəh norien narimnar yame narmamə apnapig kasor, mərig in ramor
əmə nəkwai kapten kafan. 5 Rəmhen kin yermamə yame ramaiyu mə
tukrapita mivəh nərok iran, tukraməkeikei məri-pən fam loa minə kape
naiyuyen, tamə ripəh nivəhyen nərok iran.[l] 6 Ratuatuk əmə məkneikin,
mə yermamə yame ramor pik wok ye nəsimien, in tukrəkupən mivəh
kwənkwan.[m] 7 Rhuvə mə rikim tukraməsik nəgkiarien kafak, meinai Yesu
Yermaru tukrasitu iram tuk nirkunien niprai nəgkiarien minə e.
8 Rikim tukraməsik kwənərəus kirik kape King Deved, Yesu Kristo, In
a Kughen rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan. Kini in e Nəgkiarien
Huvə yame yakamni-ərhav.[n] 9 Mərig kamor yo yakamərig nəmhəyen tuk
Nəgkiarien Huvə a, kamarkis-ətərikin yo kin jen rəmhen kin yemə has
kirik. Mərig keinein narkis-ətərəkin-ien Nəgkiarien kape Kughen.[o] 10 Ror
məkneikin mə yakamərer tim tim ye nəmhəyen minə fam tuk narmamə
yamə minə Kughen rimirpen əriə, mə Yesu Kristo tukrivəh miragh əriə,
tuksarə iriə Kughen ye nikhakien kafan kape rerin.

---

[j] **1:14** 1 Tim 6:20 [k] **2:3** 2 Tim 1:8 [l] **2:5** 2 Tim 4:8 [m] **2:6** 1 Kor 9:7 [n] **2:8** Rom 1:3; 1 Kor 15:4 [o] **2:9** Efes 3:1,13; Fil 1:12-14

11 Nəgkiarien e raməfrakis mə,
Tukmə kitawə khauə kirikianə ye Yesu Kristo ye nimhəyen kafan,
kini In tukrivəh miragh min ətawə.[p]
12 Tukmə kasərer timtim,
kini kitawə tuksarmaru kitawə min.
Tukmə kitawə khaukrekin-pən nimetaitawə kimin,
Kini In tukrukrekin-pən nimeitaan kimi ətawə.[q]
13 Tukmə kitawə kasəkapir pawk nəgkiarien kafan,
mərig In tukraməkeikei mor, meinai In to rapəh nakapirien kafan
nəgkiarien.[r]

Norien atuatuk kape nhajounien Nəgkiarien kape Kughen

14 Takuh riki narmamə kin nəgkiarien minə e. Kini mamor kwirig
kimi əriə ye nimri Kughen mə iriə tukhapəh nisotgohyen tuk nəgkiarien
apnapig. Kisotgoh, ripəh nasituyen ye yermamə kirik; mərig ramoriah
əmə narmamə yamə mine kasətərig kin.[s] 15 Arkut skai mə norien kafam
tukrhuvə, rəmhen kin yermamə yame ravhirəkin nar, yamə to rapəh
naurisien tuk kafan norien. Tukmə nipig Kughen rəm kafam wok, In rirkun
neighanien kin, meinai nakamhajoun atuatuk nəgkiarien kape nəfrakisien.[t]
16 Apəh kini marer isok tuk nəgkiarien yamə mine niprairiə rirkək, mine
yamə mine khapəh nhasiaiyen Kughen, meinai narmamə yamə mine
kasəgkiar məkna, kamhavən isok pik tuk Kughen.[u] 17 Kini nhajounien
kapəriə rəmhen kin nimap pien kirik yame raməmhir, mamehuə pik.
Kwərə mir kiraru irəriə: Haemeneus mine Faelitas.[v] 18 Iriu kimiravən
isok tuk nəfrakisien, marəni mirəmə, "Kughen rimnor ta narmamə
kamhamragh min ye nimhəyen, kini to ripəh nor-min-ien irətawə tuk nipig
kirik." Kwərə mir ai kworiah nhatətəyen kape narmamə tiksin. 19 Mərig nar
apnapig əmə, səpaag ye nimə yame Kughen rimnərip ramərer tim tim. Kini
rimirai-pən nəgkiarien kirik iran mimə, "Kughen Yermaru rirkun narmamə
kafan minə," *(Nam 16:5)* mine, "Narmamə yamə mine kamhani mhamə iriə
narmamə kape Yermaru, tukasəkeikei misapəh norien has minə."[w]
20 Ǝtərig-ru. Ye nimə kape yermamə yame kafan nautə ripsaah, plet
mine besin pisin pisin minə khapsaah. Kamor tiksin kin gol, tiksin kin
silva, tiksin kin nai, tiksin kin kapier. Kampik tiksin, kamətu-pən nar
huvə əmə iran. Kampik tiksin, kamətu-pən nirəsig iran. 21 Rəmhen kin
narmamə. Tukmə kihvi-ta nirəsig yerkiriə, khauə misəmhen kin plet uə
besin yame kamətu-pən nar huvə iran. Kisatuatuk, mharkun nisorien
wok ehuə kape Kughen. Masarer matuk tuk norien nar huvə minə.

---

[p] **2:11** 2 Kor 4:11 [q] **2:12** Mat 10:33 [r] **2:13** Rom 3:3-4; Taet 1:2 [s] **2:14** 1 Tim 6:4; Taet 3:9 [t] **2:15** 1 Tim 4:6 [u] **2:16** 1 Tim 4:7 [v] **2:17** 1 Tim 1:20 [w] **2:19** Nam 16:5; Aes 52:11; Jon 10:14; 1 Kor 8:3

22 Aiyu mivən isok tuk norien has yamə mine kamhaurə yerki
nitamaruə. Kini maməri-pən huvə swatuk kape norien yame ratuatuk,
mine nhatətəyen, mine norkeikeiyen, mine nəmərinuyen. Ǝri-pən
swatuk a kimiə narmamə yamə mine nakasaiyoh Yesu Yermaru kin
nasituyen, yerkimiə yame rhuvə.[x] 23 Ap mivən isok tuk nəgkiarien ətəwao
yamə mine niprairiə rirkək. Nəgkiarien minə e kamhavi-pə əmə timət
tuk notgohyen.[y] 24 Mərig yorwok kirik kape Yesu Yermaru tukripəh
notgohyen, mərig tukraməkeikei mor huvə pən kimi narmamə m-fam,
kini tukraməkeikei muə rəmhen kin yermamə kape nhajounien, kafan
nətərigien tukrapomh. 25 Kini tukmə narmamə tiksin kamhani hah kafan
nhajounien, in tukraməkeikei meiwaiyu, maməvhag kimi əriə. Tukmə
ror Kughen tukreighaan kin əriə mə iriə tuksarar ye nərigien kapəriə
tuk təvhagə hah, mə iriə tukharkun nəfrakisien. 26 Pəh iriə tukhauə
min ye nətərigien huvə, kini misəta ye kwənməkuru kape Setan, yame
ramraptərəkin əriə, kasor nəkwan.

Kwasig ikin Yesu tukruə məkir narmamə, nahasien tukruə

3 1 Kini takaməkeikei mirkun min narimnar e: Nipig Kwasig tukruə
ipakə, nipig əutən minə tukhauə.[z] 2 Meinai, narmamə tukasərig əmə
əriə, misorkeikei pik mane. Misausit, mhavəhsi-haktə atuk əriə. Mamhani
hah narmamə, misəsik nəkwai nisinriə minə mine rimriə minə, mhapəh
nhani-vivi-yen narmamə tuk nasituyen, mhapəh nhasiaiyen Kughen.
3 Norkeikeiyen kapəriə tukrirkək. Tukhapəh nisəru-kinien təvhagə hah
yamə kamor irəriə. Tuksoriah nhag narmamə. Mhapəh nisarha-huvəyen
tuk nimraghien kapəriə. Rikiriə tukragien tuk noriahyen yermamə.
Tuksəməkin nar huvə minə. 4 Iriə kəut kəsuə minə. Tuksor narimnar
ye nətəwaoyen. Mhavəhsihaktə atuk əriə. Misorkeikei narimnar tuk
nərig-huvə-yen ye niprairiə, mərig tukhapəh nisorkeikeiyen Kughen.
5 Tukhasigəvin əmə nəhuakien, mhapəh niseighanien mə Kughen
tukrivən yerkiriə.

Yuvən isok tuk narmamə kasor məkna[a] 6 meinai kamhavən yerkwanu
minə, masor nar iko tuk nhavi-ta-yen nərigien kape nipiraovin yamə
mine kapəriə nərigien rapəh niskaiyen. Təvhagə hah kape nipiraovin
minə a rəmhen kin kajipə pam. Rikiriə rivən tuk norien hah, kini ravi-
əhu əriə. 7 Iriə kasətərig kin nhajounien pisin pisin, mərig tukhapəh
nhaniyen nəfrakisien ye Nəgkiarien Ǝfrakis kape Kughen tuk nipig kirik.

8 Apa kupən, kwərə mir a Janes mine Jambres[b] kimawəsik nəgkiarien
kape Moses, kini ye norien kirikianə əmə min, narmamə minə tiksin
kisəsik nəgkiarien əfrakis kape Kughen. Narmamə minə a, nərigien

---

[x] **2:22** 1 Tim 6:11 [y] **2:23** 1 Tim 4:7 [z] **3:1** 1 Tim 4:1 [a] **3:5** Mat 7:15,21; Taet 1:16
[b] **3:8** Eks 7:11, 22, 9:11.

kapəriə rinahas. Nhatətəyen kapəriə rapəh nəmhenien. 9 Mərig
nhajounien eikuə kapəriə to rapəh nərerien ror tu, meinai tukpiəm əpu
nətəwaoyen kapəriə, rəmhen kin kwərə mir a Janes mine Jambres.

Mə Timoti tukrəri-pən norien kape Pol

10 Mərig ik, Timoti, nakaməri-pən kafak nhajounien, mine norien kape
nimraghien kafak, mine naha nhagin yame yakmə jakor, mine kafak
nhatətəyen, mine nətərigien apomh kafak, mine kafak norkeikeiyen,
mine nərer-tim-timien kafak. 11 Ik nakwirkun-ta nipig əutən yamə mine
kimnhauə ye nimraghien kafak, mine norien has yamə mine kimnor irak.
Nakirkun norien əutən yamə mine kimnor irak apa Antiok mine Ikoniam
mine Listra.[c] Mərig Yesu Yermaru rimirəhsi-ta yo ye narimnar m-fam a.[d]
12 Mərig, nəfrakisien: Tukuh narmamə m-fam yamə mine khamə tuksor
kirikianə iriə Yesu Kristo, masor nəkwai Kughen.[e] 13 Kini mərig nəmə has
minə, mine narmamə kape neikuəyen, iriə tuksor norien has, mhavən,
masor yame rahas əgkəp. Tukameikuə irəriə, kamhavən maseikuə ye
narmamə.
14 Mərig ik, Timoti, ik nakwirkun huvə ta əmawə yamə mine
yakshajoun ik. Ror pən takaməkeikei məri-pən əmə narimnar yamə
mine yakshajoun ik kin, yamə mine nakamni nəfrakisien irəriə. 15 Ye
nəkəskəhyen kafam muə meriaji-pə taktəkun, nakwirkun-ta Nəkwəkwə
kape Kughen e yame rirkun nivəhsi-preyen nirkunien kimik mə takhatətə
ye Yesu Kristo mə Kughen tukrivəh miragh ik. 16 Nəgkiarien m-fam
ye Nəkwəkwə kape Kughen kamhasi-pən ye nəkwai Kughen əmə, kini
misasitu irətawə. Mishajoun ətawə, mamhani-ərhav norien has minə
kapətawə, masərəhu atuatuk ətawə, kini mishajoun ətawə kin norien
yamə mine kisatuatuk.[f] 17 Kisasitu irətawə məkneikin: Kitawə narmamə
kape Kughen minə, tukhavəh nasituyen minə fam a, kini mhauə
narmamə yamə mine kharkun nisorien wok huvə minə m-fam.

4 1 Timoti, jakvəhsi-pre nəgkiarien keikei kirik kimik ye nimri
Kughen mine Yesu Kristo yame tukruə məkir narmamə m-fam,
iriə yamə mine kamhamragh, mine yamə mine kwənhamhə-ta. Yesu e
natukruə mamarmaru; ror pən, yakavəhsi-pre nəgkiarien keikei e mimə:
2 Ni-ərhav nəgkiarien kape Kughen, kini arer matuk tuk nini-ərhavyen,
nar apnapig mə rimar əmə uə rəutən. Ǝrəhu atuatuk norien kape
narmamə, kini ni-ərhav norien has minə, kini mivəhsi-haktə nətərigien
kape narmamə. Takamor wok minə e, kafam nətərigien tukrapomh, kini
kafam nhajounien tukratuatuk mihuvə. 3 Takaməkeikei mor məkneikin
meinai, nipig yame ramuə, narmamə tuksəpəh nəgkiarien atuatuk,

---

[c] **3:11** Wok 13:50; 14:5; 14:19 [d] **3:11** Sam 34:19 [e] **3:12** Mat 16:24; Jon 15:20; Wok 14:22
[f] **3:16** Rom 15:4

misəri-pən əmə nərigien kapəriə, mamhavəh namhajoun pisin pisin
yamə mine kamhani-ərhav əmə nəgkiarien yame narmamə rikiriə ragien
tukun.[g] 4 Tukhaukreikin-pən nimətirgiriə tuk nəgkiarien əfrakis, mhavən
misətərig kin kwanage eikuə minə.
5 Mərig ik, arha huvə tuk kafam nərigien nipig m-fam, nar apnapig
mə narimnar pisin pisin minə kamhauə ye nimraghien kafam. Nipig
nahasien tukramuə tuk ik, takamərer tim tim. Kini yuvən, markurao,
mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə. Kini takaməkeikei mamor fam wok yame
Kughen ravəhsi-pre kimik mə takor.
6 Mərig yo, pəh nien mə tuktu, yakmhə. Nimraghien kafak ruauə
rəmhen kin nar miragh kirik yame kivaan əru tuk nini-vi-vi-yen Kughen.[h]
7 Yo, yimnamaiyu əmə tuk nhatətəyen ye Kughen, mamaiyu huvə meriaji
naiyuyen infamien; yakwəraptərəkin nhatətəyen kafak.[i] 8 Yermamə
yame ramaiyu mapita, kəvhəvhao-pən kimin rəmhen kin nərok kafan.
Kini Yesu Yermaru, In raməkir huvə narmamə, məkir nimraghien kafak,
mə ratuatuk. Mor apnəpeinə tuk nərok kafak. Kini pəh nien mə yo pisin
əmə, mərig tukrivəhsi-pən kimi narmamə m-fam yamə mine kisorkeikei
mamhawhin mə In tukruə min.

Pol raməvsao kin kafan minə tiksin

9 Timoti, arkut skai mhai miren muə məm yo, 10 meinai kwən a Demas
rorkeikei pik nimraghien kape tokrei tanə e, marar, mapta kin yo, mivən
apa Tesalonaeka. Kini kwən a Kresens ruavən ta apa Galesia[j], kini Taetas
ruavən ta apa Dalmesia. 11 Kini taktəkun ai, Luk pisin əmə ramarə kimru
min. Rhuvə mə takrauə kimiru Mak, meinai in tukrasitu irak tuk wok
kafak.[k] 12 Mərig yimnher-pən ta kin kwən a Tikikas apa Efesas. 13 Tukmə
nipig nakamuə, takaməkeikei mirəh neipən a yame yimnərəhu raməmir
apa imei Kapas, apa Traos. Rhuvə mə takpik min kafak nəkwəkwə minə
muə. Mipəh nəru-kinien nəkwəkwə yamə mine kimnor kin tiki nəni,
mipik, muə.[l]
14 Mərig kwən a Aleksanda, in yermamə kape norien wok ye aean, in
rimnor rahas-pə kimi yo. Yesu Yermaru tukrivəh-sipən tai norien kafan.[m]
15 Mərig ik min takamərig ik tuk kwən a, meinai in rimnaməsik pik
nəgkiarien kapətawə.
16 Kini nipig kimisəkupən misərip yo ye kot, yimini-ərhav nərigien
kafak, kini yermamə rirkək tuk neighanien kin kafak nəgkiarien. Mərig
kafak narmamə minə kimisap, misəpəh yo. (Pəh Kughen tukripəh norien
tai norien kapəriə). 17 Mərig nipig a, Yesu Yermaru, In raməmir kimru

---

[g] **4:3** 1 Tim 4:1 [h] **4:6** Fil 2:17 [i] **4:7** 1 Tim 6:12 [j] **4:10** Tukmə ror Kresens rimavən apa Spen. [k] **4:10-11** Wok 15:37-39; 2 Kor 8:23; Kol 4:14 [l] **4:13** Wok 20:6 [m] **4:14** Aes 59:18; Rom 2:6

min, mɨvəhsi-pə nɨrkunien kɨmi yo mə jakni-ərhav huvə Nəgkiarien
Kafan, mə nəmə tanə pɨsɨn pɨsɨn mɨnə tuksərɨg. Yemehuə kape kot ipakə
əmə rɨmə tukrɨvəhsi-pə narpɨnien kɨmi yo mə jakaməkeikei mɨmhə,
mərɨg Yesu Yermaru rɨmɨvəh mɨragh yo.[n] **18** Kɨni In tukrɨrəhsi-ta yo tuk
nahasien fam yamə mɨne kɨmə tukor irak. Mamraptərəkɨn huvə yo,
mɨvəh yo mɨvən ye rao ye neai. Pəh khavəh-sihaktə In ye newk mɨne
newk kape rerɨn. Amen.

Nəgkiarien infamien

19 Yakamni rhuvə tuk Akwila mɨne piraovɨn kafan Prisila, mɨne
Onesiforas mɨne kafan mɨnə.[o] **20** Kwən a rɨmnaməmɨr apa Korin. Nɨpɨg
yɨmɨtərhav apa Maelitas, mɨpəh Trofimas raməmɨr, meinai in ramhə.[p]
21 Timoti, arkut skai mhai mɨren muə eikɨn e kwasɨg ikɨn nɨpɨg kape
nokieiyen.
Yubulas mɨne Pudens mɨne Linus mɨne Klodia, mɨne nəməhuak mɨnə
fam kamhani rhuvə pre tuk ik.
22 Pəh Yesu Yermaru tukramarə kɨmiru min. Pəh nɨhuvəyen kape
Kughen tukramarə tuk əmiə.

---

[n] **4:17** Pol rɨmə, "Yesu rɨmɨrəhsi-ta yo ye nəkwai laeon." [o] **4:19** Wok 18:2; 2 Tim 1:16-17
[p] **4:20** Wok 19:22; 20:4; Rom 16:23

Taetas

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai kɨmi Taetas

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e Taetas

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi Taetas. Taetas in yemə Gris kɨrik yame rhatətə ye Kristo. Pol rɨmɨvi-pə in ramni nəfrakɨsien ye Yesu. Kɨni Taetas rɨmnor wok rɨpsaah iriu Pol rəmhen kɨn Timoti. Kamni nhagɨn rehuə ye Niutesteman.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne nɨpɨg rɨmɨrai? Pol mɨne Taetas kɨmɨravən ye kwaji tanə e Krit, kɨni iriu kɨmɨrərikakun niməhuak kɨrik aikɨn. Kɨmɨrərikakun niməhuak, Pol rier mɨn, mɨpəh Taetas raməmɨr mə tukror infamien ye wok a. Krit in kwaji tanə kɨrik yame rukwar kɨn norien has mɨnə, rəmhen kɨn in e narmamə kaseikuə pɨk nɨpɨg mɨfam, masəvɨgɨn pɨk, mɨsarpah pɨk. Tɨksɨn khauə ye niməhuak mamhani nəgkiarien eikuə rɨpsaah, mɨshajoun əmə tuk mane.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rorkeikei mə tukrasitu ye Taetas tuk kafan wok apa niməhuak apa Krit. Taetas tukraməkeikei mɨvəhsi-haktə narmamə mə tukhauə elda mɨnə ye niməhuak. Kɨni Pol raməvhag kɨmi Taetas mə tukrhawor pən iran mɨne kɨmi narmamə yamə mɨne khapəh nɨsəri-pənien nərɨgien kafan. Kɨni mɨvəhsi-pən nəgkiarien tɨksɨn kape nhatətəyen mɨne nəriwək-atuatuk-ien. Kɨni mɨmə Taetas tukrətapɨg huvə kɨn nəmhajoun eikuə mɨnə. Nəgkiarien infamien ramni mə Pol tukrher-pə yermamə kɨrik yame tukrɨvəh tamhek Taetas, pəh Taetes tukruə tuk Pol mamasitu iran.

Pol rɨmə nəkwəkwə e ramvən kɨmi Taetas

1 [1] Taetas, yo Pol. Yakamrai nəkwəkwə e kɨmik. Yo, yorwok kɨrik kape Kughen, kɨni yo aposol kɨrik kape Yesu Kristo. In rɨmɨrpen yo mə jakasitu ye narmamə yamə mɨne Kughen ruɨrpen-ta əriə mə kafan mɨnə, mɨvəhsi-haktə nhatətəyen kapəriə, masitu irəriə

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

mə tukharkun nəgkiarien əfrakɨs, mhauə mɨsor nəkwai Kughen.
2 Kɨtawə kharkun nəfrakɨsien a, kɨni mɨshatətə iran. Kɨni mɨsərəhu-
pən nərɨgien kapətawə mə tukhavəh nɨmraghien rerɨn, meinai in apa
kupən kupən, nɨpɨg Kughen rɨmɨpəh nor-hanəyen nar kɨrik, mərɨg In
ruɨrpen-ta nɨmraghien rerɨn a. Kɨni Kughen, In to rapəh neikuəyen.[a]
3 Kɨni ye nɨpɨg atuatuk kafan, nəgkiarien kafan ruauə ye nɨkhakien,
meinai Kughen yame rɨmɨvəh mɨragh ətawə rɨmnərəhu-pə wok e ye
kwermɨk, mɨwəhsi-pə nəgkiarien kɨrik mə jakni-ərhav Nəgkiarien
Huvə kafan kɨmi narmamə.
4 Taetas, ik pɨkwarien əgkəp kafak meinai nhatətəyen kapərau
rəm nəmhen. Pəh Kughen, Rɨmtawə, mɨne Yesu Kristo Yermaru
kapətawə, iriu tukravəhsi-pre nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kɨmik.[b]

Norien yame Taetas rɨmnor apa Krit

5 Nɨpɨg yɨmatərhav ye tanə a Krit, mamapəh ik nakaməmɨr, mə
takaməkeikei mor infamien ye wok yame ramswin hanə, mɨvəhsi-haktə
elda mɨnə kape nɨməhuak yerkwanu mɨnə fam ye tanə Krit, rəmhen
kɨn yame yɨmɨni-pre ta tuk ik. 6 Mərɨg elda, to kɨpəh nəm-pənien nar
hah kɨrik iran. In, kafan piraovɨn kɨrikianə əmə. Kafan kwajikovə
mɨnə tukasəkeikei mɨshatətə ye Kughen, mhapəh nɨsor-apnapɨgien nar,
mhapəh nɨsəsɨkien nəkwai rɨmriə mɨne nɨsɨnriə, tamə kɨni hah əriə
tukun. 7 Elda[c] to kɨpəh nəm-pənien nar hah kɨrik iran meinai Kughen
rɨmnərəhu-pən wok ehuə ye kwermɨn. Pəh nien mə in yermamə yame
kapən kapə rɨskai pɨk. To niemha rɨpəh nhai-aihuayen. Pəh nien mə in
yermamə kape napɨsien kɨn nɨnɨmien mɨne nəmhokien mɨne neikuəyen
tuk nɨvəhyen mane. 8 Mərɨg kafan nɨmraghien tukraməkeikei mor
məkneikɨn: In ramarha huvə tuk narmamə yamə mɨne kamhauə iman
ikɨn, morkeikei mə tukramor norien yame rhuvə, mamor narɨmnar ye
nɨrkunien. Norien kafan ratuatuk. Ramarha huvə tuk kafan nɨmraghien.
9 Tukraməkeikei mamraptərəkɨn tɨm tɨm Nəgkiarien Huvə kape Kughen,
yame kɨmnhajoun in kɨn, pəh in tukrəvhag kɨmi narmamə kɨn nəgkiarien
atuatuk, kɨni mapita narmamə yamə mɨne kamhani hah nhajounien
kafan.[d]
10 Vəh-si haktə elda tɨksɨn meinai ikɨn aikɨn a, narmamə khapsaah
kɨmɨshaktə mashorukun Nəgkiarien Huvə kape Kughen. Masəgkiar
pɨk, nɨpran rɨrkək, mɨseikuə, masəvi kɨmi narmamə. Iriə khapsaah
kwənərəus kape nəmə Isrel.[e] [f] 11 Tukaməkeikei kətapɨg kɨn nəgkiarien
kapəriə, meinai nhajounien kapəriə ramoriah narmamə tɨksɨn kamhamɨr

---

[a] **1:2** Kol 1:27 [b] **1:4** Rom 1:7; 2 Kor 8:23; Gal 2:3 [c] **1:7** Uə pasta. [d] **1:6-9** 1 Tim 3:2-7; 2 Tim 2:24-26 [e] **1:10** Uə, iriə khapsaah kape kwhen e kamni kimə "Sakomsaes" yame ramni mə tukaməkeikei kəsɨg pən Kristin mɨnə. [f] **1:10** 1 Tim 4:7

iriə kapəriə narmamə minə. Nhajounien kapəriə rapəh nəmhenien.
Kashajoun məkna miseikuə tuk niwəhyen mane. 12 Rəmhen kin kwən
Krit kirik kupən, in profet kirik kapəriə, rimini mə, "Nəmə Krit, iriə
narmamə kape neikuəyen nipig m-fam. Kisəmhen kin kuri aparu
minə. Kini iriə kasarpah, nipig m-fam misorkeikei əmə mə tuksəvigin."
13 Mərig nəgkiarien kape profet e, in ror nəfrakisien kin. Kini ror
məkneikin, mə takni-əhu nəməhuak minə mə tukhapəh nisətərigien kin
nhajounien kapəriə, pəh nhatətəyen kape nəməhuak minə tukriskai.[g]
14 Ǝtapig kin əriə mə tukhapəh nhavəhyen kwanage eikuə minə kape
nəmə Isrel kupən, mhapəh min nhakwasigien kin narmamə yamə mine
kwəsəta ta ye nəgkiarien əfrakis.[h] 15 Meinai, narmamə yamə mine
kisatuatuk ye nimri Kughen, nar rirkək yame tukror əriə kasəmkimik.
Mərig narmamə yamə mine kasəmkimik ye nimri Kughen, meinai iriə
khapəh nishatətəyen ye Yesu, kini norien kirik rirkək yame tukror
əriə kisatuatuk. Ror məkneikin mə nərigien kapəriə ramvən əmə tuk
nahasien, kaseinein nəkirien norien minə. 16 Iriə kamhani mə kharkun
Kughen, mərig norien kapəriə ramhajoun mə kaseikuə, kwənhaukreikin-
pən nimetairiə kimi Kughen. Iriə nəpnaihyen kapəriə rahas. Kasəsik
nəkwai Kughen, kini mhapəh nisəmhenien mə to kisor nar huvə kirik.[i]

Nəvhagien ramvən kimi nəməhuak minə

2 1 Mərig ik, Taetas, takaməkeikei mhajoun narmamə ye nhajounien
yame raməri-pən huvə nəgkiarien atuatuk. 2 Ǝvhag kimi nəwharu
minə mə tuksarha huvə tuk nimraghien kapəriə nipig m-fam, masor
narimnar ye nirkunien. Nimraghien kapəriə tukraməkeikei matuatuk, pəh
narmamə tukhasiai əriə. Takəvhag kimi əriə mə tukasəkeikei mishatətə ye
Kughen, misorkeikei narmamə, misərer tim tim ye nipig mifam.
3 Kini ye norien kirikianə əmə min, takaməkeikei məvhag kimi
nipiəwharu minə mə ye narəyen kapəriə tukhasiai Kughen. Mə tukhapəh
nisoriahyen nhag narmamə, mhapəh nisapisien kin ninimien. Mərig
tukasəkeikei mishajoun narmamə kin nimraghien atuatuk.[j] 4 Tuksarə
huvə məknenkin, mharkun nhajounien nipiraovin min tiksin kin swatuk
yame iriə tuksorkeikei kapəriə narman mine kwajikovə kapəriə minə.
5 Nipiahuaru tukshajoun min nipiraovin tiksin mə tuksarha huvə tuk
nimraghien kapəriə, kini kapəriə nimakuə kirikianə əmə. Mə tuksarha
huvə tuk rukwanu kapəriə, misor rhuvə pən tuk narmamə, mhasiai
narman kapəriə, tamə kini hah nəgkiarien kape Kughen.[k]
6 Kini ye norien kirikianə əmə min, takaməkeikei məwhag kimi
nitamaruə mə tukasarha huvə tuk nimraghien kapəriə. 7 Pəh tuksəm

---

[g] **1:13** 2 Tim 4:2 [h] **1:14** 1 Tim 4:7 [i] **1:16** 1 Jon 1:6; 2:4 [j] **2:3** 1 Tim 3:11
[k] **2:5** Efes 5:22

nɨmraghien kafam mə rhuvə, khakwasɨg kɨn ik. Nɨpɨg nakamhajoun,
nɨmraghien kafam tukraməkeikei matuatuk, mor nəgkiarien kafam
rɨpam.[l] 8 Ik takaməkeikei mɨni əmə nəgkiarien əfrakɨs yame narmamə
tukhapəh nɨsəmien nɨmeitam tuk nəgkiarien kafam, mhani hah ik. Pəh
tukror kafam tɨkmɨr mɨnə kɨsauris, meinai khapəh nɨsəmien norien has
kɨrik iram, kɨni mhapəh nhaniyen nar has kɨrik irətawə.[m]
9 Ǝvhag kɨmi slef mɨnə mə tuksor nəkwai kapəriə namehuə mɨnə, ye
narɨmnar m-fam, mhasiai əriə, mhapəh nhaniyen tai nəgkiarien kape
namehuə mɨnə kapəriə,[n] 10 mhapəh nɨsəkrəhyen kɨmi əriə. Mərɨg nɨpɨg
mɨfam, tukasəkeikei masor nar yame ratuatuk ye nɨmrɨ namasur kapəriə,
mə tukhani nəfrakɨsien ye kapəriə wok. Ye norien yame tuksor narɨmnar
fam, tukshajoun mə nəgkiarien kape Kughen yame rɨmɨvəh mɨragh
ətawə, in ratuatuk mɨhuvə.
11 Hajoun narɨmnar mɨfam a, meinai Kughen rɨmnautə-pə kɨn kafan
nɨhuvəyen kɨmi narmamə mɨfam, məhitə ye swatuk yame tukrɨvəh
mɨragh əriə iran. 12 Nɨhuvəyen a kape Kughen ramhajoun mə nɨpɨg
kɨtawə kasarə ye tokrei tanə, tukasəkeikei mɨsəpəh nəri-pənien norien
has mɨnə mɨne narɨmnar has mɨnə kape tokrei tanə yamə mɨne kashaktə
yerkitawə. Masəkeikei mɨsarha huvə tuk nɨmraghien kapətawə, mɨsor
nəkwai Kughen. Nɨmraghien kapətawə tukraməkeikei matuatuk.[o]
13 Nɨmraghien kapətawə tukraməkeikei mor məknekɨn, kɨtawə tukaseito
kɨn nɨpɨg yame Yesu Kristo tukruə iran. Yesu e, In Kughen kapətawə
yame rɨmɨvəh mɨragh ətawə. 14 Moriah kafan nɨmraghien marpɨn
nɨmraghien kɨn kapətawə, mɨrəhsita ətawə tuk nahasien mɨfam. Məspir
ətawə mə kɨtawə tukhauə kafan narmamə yamə mɨne kasorkeikei əmə
nar yame rhuvə.[p]
15 Narɨmnar yame yakamrai kɨmik, takaməkeikei mhajoun narmamə
kɨn. Ik nakvəh nehuəyen tuk nəvhagien mɨne norien kwirɨg kɨmi
narmamə. Rahas mə narmamə tuksəm əhu ik.[q]

Norien kapə nəməhuak mɨnə

3 1 Taetas, takəvhag kɨmi nəməhuak mɨnə mə tukhasiai namehuə mɨnə,
mɨne gavman kapəriə. Masəkeikei masor nəkwairiə, kɨni masərer
matuk ye nɨpɨg mɨfam tuk norien nar huvə mɨnə.[r] 2 Mhapəh nɨsoriahyen
nhag narmamə, mərɨg pəh mɨsərəhu nəmərinuyen, masor huvə pən kɨmi
narmamə, mhavəh-si-əhu nərɨgien kapəriə, mhasiai narmamə m-fam.
3 Meinai in apa kupən, kɨtawə mɨn kɨmɨsətəwao, mɨseinein nəfrakɨsien,
mhapəh nɨsorien nəkwai Kughen. Təvhagə hah rɨmnarmaru irətawə mor

---

[l] **2:7** 1 Tim 4:12 [m] **2:8** 1 Pita 2:15 [n] **2:9** 1 Tim 6:1 [o] **2:12** 1 Jon 2:16 [p] **2:14** Eks 19:5; Dut 7:6; Esik 37:23; Gal 1:4; 1 Pita 2:9 [q] **2:15** 1 Tim 4:12 [r] **3:1** Rom 13:1-7; 1 Pita 2:13-14

ətawə kisorkeikei nahasien, misorkeikei əmə narimnar tuk nərig-huvə-
yen ye nipraitawə. Rikitawə rimnəkrəh kin nautə kape narmamə, kini
kitawə misor hah pən kimi narmamə. Narmamə kimisəməkin ətawə, kini
kitawə kisəməkin ətawə minə.[s]
4 Mərig Kughen yame rimivəh miragh ətawə,
nihuvəyen mine norkeikeiyen kafan kratərhav-pə.
5 Mərig pəh nien mə In rimivəh miragh ətawə tuk norien atuatuk
minə kapətawə. !Nikam! In rimivəh miragh ətawə ye norkeikeiyen
kafan.
Rimnaikwas irətawə tuk norien has kapətawə, kisarha huvə min,
Nanmin Rhakə rimnow kin rikitawə.[t]
6 Yesu Kristo yame rimivəh miragh ətawə,
In e swatuk kape Kughen ramətəmrin rikitawə kin Nanmin Rhakə
ye rikin agien.[u]
7 In mor ətawə kisatuatuk ye nimrin kin nihuvəyen kafan mə kitawə
tukhauə kafan kwajikovə minə,
kini mharkun huvə mə tukpihavəh nimraghien rerin.
8 Tuk nipig m-fam, tukasəkeikei mishatətə ye narimnar minə e
yakamrai, meinai kasəfrakis. Kini yakorkeikei mə takhajoun narmamə
kin, pəh narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Kughen, kapəriə
nərigien tukramərer tim tim əmə tuk norien narimnar yame rhuvə.
Nəgkiarien a rhuvə, kini ramasitu huvə ye narmamə.
9 Apəh marer isok tuk nəgkiarien ətəwao, mine nəgkiarien yame ravus
ris, mine nətgohyen tuk niprai nəgkiarien kape loa minə. Apəh əmə
nəgkiarien minə a meinai khapəh nisasituyen ye yermamə kirik, kini
kapəriə nihuvəyen rirkək.[v] 10 Kini tukmə yermamə kirik ramor narmamə
kasəwhai əriə minə, takvən məgkiar skai kimin, mini-əhu. Mərig tukmə
ramor min, kini takvən mini-əhu min. Mərig tukmə nakni-əhu mikiraru,
mərig in raməkeikei ye kafan norien, kini takərer isok tukun.[w] 11 Meinai
nakirkun huvə mə yermamə yame ror məknakin, kafan nətərigien
rahas, kini ramor kiko-iko. Kafan əmə norien ramhajoun mə in rapəh
nəmhenien.

Nəgkiarien infamien

12 Jakher-pre kin yermamə kirik, Atemas uə Tikikas, tukruə məm ik.
Nipig tukrurə, takaməkeikei mhai miren marha-kin swatuk kirik takuə
məm yo apa yerkwanu a Nikopolis, meinai nipig kape nokieiyen, yakmə
jakvən aikin mamarə.[x] 13 Kini yermamə mir kiraru, Apolos, mine loea
e, nhagin e Sinas, kwəriwək ye nəriwəkien kapəriu, mərig ik takasitu

---

[s] **3:3** 1 Kor 6:9-11; Efes 2:1-2; 5:8 [t] **3:5** 2 Tim 1:9; Hib 10:22 [u] **3:6** Wok 2:17-18
[v] **3:9** 2 Tim 2:14,16 [w] **3:10** Mat 18:15-17 [x] **3:12** Efes 6:21-22; Kol 4:7-8

irəriu ye narɨmnar yame kawəkwakwə kɨn.[y] 14 Nəməhuak kapətawə mɨnə
tukasəkeikei mhauə mə kapəriə nəriɡien ramərer tɨm tɨm əmə tuk norien
narɨmnar yame rhuvə, mə iriə tukharkun nɨsasituyen ye narmamə tɨksɨn
yame kapəriə narɨmnar rapəh nəmhenien. Rapəh nɨhuvəyen mə iriə
tuksarə apnapɨɡ əmə.[z]

15 Taetas, narmamə yamə mɨne yakamarə kɨmawə miriə, iriə kamhani
vi vi ik. Takni-pən rhuvə tuk nəməhuak yamə mɨne kasorkeikei ətawə.

Pəh nɨhuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə m-fam.

---

[y] **3:13** Wok 18:24; 1 Kor 3:5-6 [z] **3:14** Efes 4:28

Filimon

Nəkwəkwə yame Pol rɨmɨrai kɨmi Filimon

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e Filimon

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi Filimon ye niməhuak apa Kolosi. Iriu fren huvə. Filimon, kafan aikɨn slef mɨnə.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, narmamə khapsaah, kapəriə aikɨn slef mɨnə. Kɨni nəməhuak mɨnə mɨn tɨksɨn, kapəriə aikɨn slef mɨnə. Filimon, kafan kɨrik aikɨn slef, nhagɨn e Onesimas. Mərɨg Onesimas rɨmnəkrəh kɨn mane tɨksɨn kape Filimon, map. Tukmə Filimon rəm Onesimas, loa kape Rom ramni mə Filimon rɨrkun nhopniyen in tukun. Mərɨg Onesimas rap, mɨvən, məm Pol ye kalabus apa Rom, kɨni Pol ramni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kɨmin, in ramni nəfrakɨsien ye Yesu Kristo. Kɨni mamasitu mɨn ye Pol. Kɨni Pol rher-pən kɨn in rɨrerɨg pən tuk Filimon. Pol ramni pən tuk Filimon mə nar apnapɨg mə Onesimas in slef kafan, mərɨg taktəkun ai, in ruauə rəmhen kɨn piauni, meinai iriu kwis kɨrəni nəfrakɨsien ye Yesu Kristo.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e maiyoh Filimon mə tukrəru-kɨn norien has kape Onesimas, kɨni mɨvəh in ramrerɨg-pə mɨn. Nar apnapɨg mə in slef kafan, mərɨg Pol rorkeikei mə Filimon tukrəm huvə Onesimas rəmhen kɨn piauni kɨrik.

Pol rɨmə nəkwəkwə e, ramvən kɨmi Filimon

1 Filimon. Yo Pol, yame kɨmɨvəhsi-pən yo ye kalabus tuk
nɨni-ərhavyen Yesu Kristo, kɨmru piautawə Timoti, yakarərai
nəkwəkwə e kɨmik.
Filimon, ik kɨmru kɨrik, kɨni kɨtasɨr karhor wok kɨrikianə
əmə kape Kughen. 2 Kɨni yakarərai mɨn nəkwəkwə e kɨmi
nowintawə e Apia, mɨne kwən e Akipas, yame kɨtawə mɨn,
kɨsəmhen kɨn mobael mɨnə kape kwhen kɨrikianə. Kɨni

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

yakarani rhuvə kɨmi nəmhuak yamə mɨne khauə mɨsəhuak ye kafam nimə.[a]

3 Pəh Kughen, Rɨmtawə, mɨne Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iriu tukrawəhsi-pre nɨhuvəyen, mɨne norkeikeiyen kɨmi əmiə.

Norien huvə kape Filimon

4 Filimon. Nɨpɨg yakaməhuak, nɨpɨg fam, rɨkik raməsɨk ik, mamni vi vi Kughen 5 meinai yakamərɨg nəvsaoyen kɨn nhatətəyen kafam ye Yesu Yermaru, mɨne norkeikeiyen kafam tuk nəməhuak mɨnə. 6 Yakamaiyoh Kughen mə kɨmiə narmamə tɨksɨn yamə mɨne naksarə masəhuak kwis, takhauə mharkun nɨhuvəyen yamə mɨne kamhasɨ-pən tuk Yesu Kristo. 7 Piak, yakamni vi vi Kughen meinai kafam norkeikeiyen ramor nəməhuak mɨnə kasərɨg rhuvə. Norien kafam ravəhsi haktə kafak nərɨgien, rɨkik ragien.[b]

Pol ramarkut kɨmi Filimon mə tukrɨpəh nɨvəhsi-pənien narpɨnien kɨmi Onesimas, meighaan kɨn in rɨrerɨg-pə mɨn

8 Ye nhag Yesu Kristo, yakɨrkun narkutien kɨmik mə takor nar kɨrik yame takaməkeikei mamor. Mərɨg, to yakpəh narkutien kɨmik. Yakaməm norkeikeiyen kafam 9 mamaiyoh ik mə takor nar kɨrik ye nɨkarɨn kape norkeikeiyen. Ror məkneikɨn mə yo Pol, yo huaru kɨrik, kɨmɨvəhsi-pən yo ye kalabus tuk nɨniyen nhag Yesu Kristo, 10 yakamaiyoh ik ye nɨkarɨn kape slef kafam, nhagɨn e Onesimas[c].[d] Kwən en rɨmauə rəmhen kɨn narɨk nɨpɨg yɨmnamarə ye kalabus. 11 Apa kupən, in rɨmɨpəh nor-huvəyen wok kafam, mərɨg taktəkun ai, in rɨmauə mɨrkun nor-huvəyen wok kapərao.

12 Kɨni taktəkun ai, yakamher-pre kɨn kwən e, yame yakorkeikei pɨk in. 13 Yakmə jakor in ramarə əmə kɨmru min, pəh tukrɨvəh tamhekɨm, mamasitu irak ye nɨpɨg yakamarə ye kalabus tuk nɨniyen Nəgkiarien Huvə kape Kughen. 14 Mərɨg, to yakpəh norien nar kɨrik məkupən kik tukmə nakpəh neighanien kɨn.

15 Yakeinein, tukmə ror Onesimas rɨmnap ta iram tuk nɨpɨg kwakwə e mə takvəh mɨn in rɨrerɨg-pre mɨn nakawarə apomh. 16 Mərɨg pəh nien mə in tukror əmə slef kafam, nɨkam. Mərɨg taktəkun ai, in slef, mərɨg ruauə kwən kɨrik rhuvə pɨk rapita slef kɨrik, in ruauə piaurao yame kworkeikei pɨk in. Yakorkeikei in, mərɨg ik nakorkeikei pɨk in rapita, meinai in kafam slef, kɨni ye nhag Yesu Yermaru, piam.[e]

17 Filimon, yakaməm mə kɨrau kɨrauə kɨrikianə, kɨni ror məkneikɨn, yakamaiyoh ik mə tukmə Onesimas rurə, takamor əmə ramhuvə pən kɨmin rəmhen kɨn yame nakamor huvə-pə kɨmi yo. 18 Mərɨg tukmə

---

[a] **1:2** Kol 4:17; 2 Tim 2:3 [b] **1:7** 2 Kor 7:4 [c] **1:10** Nhag e Onesimas, nipran rɨmə, "Yermamə yame rɨrkun huvə norien wok." [d] **1:10** 1 Kor 4:15; Kol 4:9 [e] **1:16** 1 Tim 6:2

rɨmnor nar kɨrik rahah iram, uə rɨmɨvəh kafam kɨrik nar kɨrik mɨpəh
nərokien, takərəhu-pən raməmɨr ye kaon kafak. 19 Kɨni ai taktəkun, yo
Pol, yakamrai nəkwəkwə e kɨn kwermɨk, pəh yo jakpiərok ik. ?Mərɨg
nakmə jakərok ik uə? Takpəh nəru-kɨnien mə yo yɨmnasitu iram kɨni
nɨmɨvəh kafam nɨmraghien rerɨn. Rapəh nəmhenien mə takuh rɨkik mə
jakərok ik tuk nar kɨrik. 20 Piak, yakmə takor nar e yame yakamaiyoh
ik kɨn ye nhag Yesu Yermaru, in e takor rɨkik tukramərɨg rhuvə ye
Yesu Kristo. 21 Yakamrai nəkwəkwə e kɨmik meinai yakɨrkun mə takor
nəkwak, kɨni takamor tukrapita naha nhagɨn yame yakamaiyoh kɨn.
22 Kɨni nar kɨrik mɨn, takamor apnəpenə ye kwənmhan kɨrik kafak,
meinai yakamərəhu-pən kafak nətərɨgien ye Kughen mə in tukror swatuk
kɨmi yo jakrerɨg-pre mɨn tuk əmiə rəmhen kɨn yame kɨmiə nɨmɨsəhuak
tukun.[f]

Nəgkiarien infamien

23 Kwən e Epafras, kɨmɨvəhsi-pən əmru ye kalabus tuk nɨni-ərhavyen
nhag Yesu Kristo, kɨni in ramni-pre rhuvə tuk ik.[g] 24 Kɨni Mak, mɨne
Aristakas, mɨne Demas, mɨne Luk, yamə mɨne kɨmawə yaksor wok
kɨrikianə, iriə mɨn kamhani-pre rhuvə tuk ik.[h]
25 Pəh nɨhuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə m-fam.

---

[f] **1:22** Fil 1:25; 2:24 [g] **1:23** Kol 1:7 [h] **1:24** Kol 4:10-14

Hibrus

Nəkwəkwə yame ramvən kɨmi nəmə Isrel

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Hibrus

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Kɨtawə kɨseinein mə pa rɨmɨrai nəkwəkwə e, meinai yermamə yame rɨmɨrai nəkwəkwə e, in rɨpəh nɨniyen nhagɨn. Yermamə yame rɨmɨrai rɨmɨpəh nəmien Yesu Kristo, mərɨg narmamə tɨksɨn yamə mɨne kɨmɨsəm Yesu kɨmɨsəvsao kɨn kɨmi yermamə yame rɨmɨrai nəkwəkwə e. Kɨni in rɨrkun nəgkiarien kape Ol Testamen, mɨne norien kape nəmə Isrel kupan. Tukmə ror Banabas uə Apolos kɨmɨrɨrai nəkwəkwə e, meinai iriu kɨrarkun Nəvsaoyen Huvə kape Yesu, kɨni iriu mawehuə ye nɨməhuak. Narmamə tɨksɨn, rɨkirɨə raməsɨk mə Pol rɨmɨrai nəkwəkwə e, mərɨg rɨkitawə rɨpəh nəsɨkien məknakɨn meinai ye leta yamə mɨne Pol rɨmɨrai, rɨmnərəhu-pən nhagɨn. Mərɨg nhagɨn rɨrkək ye nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nəmə Isrel yamə mɨne kɨshatətə ye Yesu Kristo, mərɨg irɨə tɨksɨn kɨmnharerɨg-pən tuk norien kape nəri-pənien Loa kape Moses. Tukmə ror irɨə khapəh nharkun-huvəyen nɨprai Nəvsaoyen Huvə.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəmə Isrel tɨksɨn kɨmɨsoriah nəmə Isrel yamə mɨne kashatətə ye Yesu Kristo, mɨsor rɨkirɨə rəpou. Rhuvə mə irɨə tukharkun mə nhatətəyen kapərɨə in nəfrakɨsien, kɨni Yesu in Kristo yame Kughen rɨmə tukrher-pə kɨn.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Ye nɨpɨg a, narmamə tɨksɨn ye nɨməhuak, rɨkirɨə rəsɨk mə norien kape nəri-pənien Loa kape Moses ye Ol Testamen, in yerpɨrɨg rapita norien kape nhatətəyen ye Yesu Kristo. Mərɨg narɨmnar ye Ol Testamen in nuhpɨkɨnien əmə kape norien yame Yesu rɨmnor. Rəmhen kɨn temple in ramor nuhpɨkɨnien ye Nanmɨn kape Kughen yame ramarə yerkitawə; kɨni Sabat in ramor nuhpɨkɨnien ye napɨsien yame Kughen tukrɨvəhsi-pə kɨmi ətawə ye rao ye neai; kɨni norien kape nɨviyen nɨtə in ramor nuhpɨkɨnien ye nɨtaw Yesu Kristo yame rɨmnaiyu ye nai kamarkwao kɨn. Kɨmɨrai nəkwəkwə e mə narmamə tuksəm mharkun mə Yesu Kristo In yerpɨrɨg rapita narɨmnar fam, rapita profet mɨnə, mɨne agelo mɨnə, mɨne Moses, mɨne Eron, mɨne pris mɨnə kupan. Nhatətəyen ye Yesu Kristo in rhuvə pɨk rapita nəripənien Loa kape Moses.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Ror məkneikin meinai narimnar fam ye Ol Testamen rimauə mor nəfrakisien kin ye Yesu Kristo. Kini nimhəyen kafan in rəmhen tuk nirisinien norien has kape narmamə.

Kristo rimnor əpu Kughen kimi ətawə

1 1 Apa kupan, Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kafan kimi profet
minə ye nipig pisin pisin minə, mine swatuk pisin pisin minə,
kimnhani-pən tuk riptawə minə. 2 Mərig taktakun ai kitawə kwəsəviə-
pən tuk Nipig Kwasig, kini Kughen raməgkiar atuatuk əmə kimi ətawə
kin Tini. Tini a Kughen rimirpen in mə tukror neiai mine tokrei tanə,
mirpen In mə tukmə ror infamien, narimnar fam, rəmir tukun.[a] 3 Tini
e In nikhakien kape nihuvəyen mine nəsaninien kape Kughen.[b] In rhai
atuatuk rimni ye narimnar fam.[c] In mampik ətərəkin narimnar fam ye
nəsaninien kape nəgkiarien kafan.[d] Nipig In rimamhə tuk nəspir-tayen
norien has kapətawə,[e] In rimavən ye rao ye neai məkwətə-pən ye nikar
Kughen Yermaru matuk.[f]

Ji Kughen e In yerpirig rapita agelo minə

4 Kughen rimivəh-si haktə Tini e, kini In yerpirig rapita agelo minə
rəmhen kin mə nhag e yame Kughen rivəhsi-pən kimin in yerpirig rapita
nhag agelo minə fam.[g] 5 Kughen ripəh nini-pənien tuk agelo kirik kafan
mimə,

"Ik narik.
Taktakun ai yakwauə rimim atuatuk." *(Sam 2:7)*

Mərig in rimnəgkiar məknakin kimi Yesu. Kini Kughen ripəh nini-
pənien tuk agelo kirik mimə,

"Yo rimim atuatuk,
kini ik nakuauə narik." *(Sam 2:7)*

Mərig In raməgkiar məknakin kimi Yesu. 6 Meinai nipig Kughen
rimnher-pən kin Nimrin Nupan kafan ruə ye tokrei tanə, kini In mamni
mimə,

"Pəh agelo m-fam kafan tuksəgnəgin In." *(Dut 32:43)*

7 Nipig Kughen raməgkiar ye nikarin kape agelo minə mamni mimə,

"Yo yakamor kafak agelo minə kisəmhen kin nimətag yame ramavən
ikin minə fam, mamor kafak wok.
Iriə kisəmhen kin nap." *(Sam 104:4)*

8 Mərig In raməgkiar kimi Tini mimə,

---

[a] **1:2** Sam 2:8; Jon 1:1-3; Kol 1:16 [b] **1:3** Jon 1:14; 12:41; Aes 6:1-4 [c] **1:3** Jon 14:9; Fil 2:6-7; Kol 1:15; 2 Kor 4:4 [d] **1:3** Kol 1:17 [e] **1:3** Taet 2:14 [f] **1:2-3** Fil 2:5-11; Kol 1:15-18 [g] **1:4** Efes 1:20-21; Fil 2:9

"Kughen, kafam narmaruyen tukraməmir rerin, infamien rikək.
Nakamehuə ye narmamə ye norien yame ratuatuk.
9 Ik nakorkeikei əmə natuatukien
maməməkin norien iko iko minə.
Ror pən, Yo e, kafam atuatuk Kughen,
Yo yakamərəhu kupan ik, kini ik yerpirig rapita ik minə tiksin."
(Sam 45:6-7)
10 Kini Kughen ramni-pən min tukun mimə,
"Yermaru. Ye nirikakunien, Ik nimnor tanimtanə,
Kini Ik nimnor narimnar fam yamə mine kasəmir-pən ye neai kin
kwermim.
11 Narimnar fam minə e tukharkək,
kisəmhen kin neipən yame tukrəmətit,
mərig Ik takamarə kape rerin.
12 Takarakikin narimnar fam ye tokrei tanə mine ye neai rəmhen kin
yame yermamə ramarakikin neipən mətit.
Takukreikin narimnar fam rəmhen kin yame yermamə raməviruə
kin neipən.
Mərig Ik nakpəh nəviruəkinien,
Kini Ik nakamarə kape rerin." *(Sam 102:25-27)*
13 Kini pəh nien mə agelo e yame Kughen rimini-pən nəgkiarien tukun
e mimə,
"Ik əkwətə-pə ye kwermik matuk,
Meriaji nipig jakor ik takehuə ye tikmir kafam minə." *(Sam 110:1)*
14 Mərig agelo minə, iriə yorwok minə əmə. Iriə nanmin yamə mine
Kughen ramher-pə kin mə tuksarha huvə tuk narmamə yamə mine In
ravəh miragh əriə.

Narpinien aikin kape narmamə yamə mine kasor təvhagə has

2 1 Yesu In yerpirig pik, ror pən, rhuvə mə kitawə tuksətərig huvə kin
naha nhagin yame kwəsərig ta,[h] tamə kitawə kisəpəh nəgkiarien
minə a mhavən isok. 2 Nəgkiarien yame agelo minə kimnhani-ərav-pən
tuk riptawə minə,[i] in nəfrakisien, kini narmamə tukhavəh narpinien
tuk nəsikien Loa mine nəpəhyen narimnar yame Loa ramni. 3 Ror pən,
tukmə kitawə kasor nar apnapig əmə ye nəgkiarien huvə yame ramni
swatuk yame Kughen ravəh miragh ətawə iran, to khapəh nisaptayen
kin narpinien. Nivəh-miraghien e, Yesu Yermaru rimnəkupan mini-
ərhav, kini narmamə minə tiksin kimisərig, mishajoun ətawə kin, mə
in nəfrakisien.[j] 4 Kini Kughen ramripin nəgkiarien a mamor nimtətien
minə, mine nar apsipis minə, mine norien pisin pisin yamə mine kasor

---

[h] **2:1** Rom 11:22 [i] **2:2** Wok 7:53 [j] **2:3** Hib 10:28-29; 12:25

narmamə kisəm kisakur, mivəh-si-pən nəsaninien kimi naha yermamə yame rorkeikei ye Nanmin Kafan tuk norien wok, mamhajoun mə nəgkiarien a in nəfrakisien.[k]

Yesu rimauə mivəh-si-əhu In rəmhen kin yermamə apnapig əmə

5 Pa rimə agelo minə tuksarmaru ye tanə vi yame tukripiuə, yame yakamni e taktakun,[l] 6 meinai ye Nəkwəkwə kape Kughen yermamə kirik rimini-pən tuk Kughen mimə,

"Narmamə iriə nar apnapig əmə,
mərig Ik, nakipəh nərukinien əriə, rikim raməsik əriə,
kini Ik nakamarha huvə tuk narmamə mifam.[m]

7 Nimivəhsi-əhu ji yermamə, agelo minə yerpirig rapita, mərig kape nipig kwakwə əmə.
Mivəhsi-pə narmaruyen mine nehuəyen mine nisiaiyen kimin.

8 Kini Ik mivəh-si-pən nehuəyen kimin mə tukrarmaru ye narimnar fam."[n] *(Sam 8:4-6)*

Nəgkiarien e yame ramni mə tukrarmaru ye narimnar fam, nipran e mə nar kirik rikək yame in ripəh narmaruyen iran. Mərig taktakun ai khapəh nisəmien mə ramarmaru ye narimnar fam, 9 mərig nar kirikianə əmə kitawə kasəm. In e, Yesu, yame "Kughen rimivəhsi-əhu In, agelo minə yerpirig rapita, kape nipig kwakwə," mərig taktakun ai, Kughen "rivəhsi-pən narmaruyen mine nehuəyen mine nisiaiyen kimi Yesu" meinai In rimivəh nəmhəyen mimhə tuk ətawə. Ǝwəh, ye nihuvəyen kape Kughen, Yesu rimamhə tuk narmamə m-fam ye tokrei tanə.[o]

10 Kughen rimnor narimnar fam; kini narimnar fam, kafan əmə.[p] Kini rhuvə əgkap mə In rimnor Yesu, yame rimnəkupan mhotei swatuk tuk nivəh-miraghien narmamə, mamərig nəmhəyen ye nimhəyen, mə tukruə yemə atuatuk[q] kape nipik-ofuginien ji Kughen minə khapsaah tukhavəh nimraghien rerin.[r]

11 Yesu e yame ramərəhu karin narmamə mə iriə nəmə atuatuk kape Kughen, mine narmamə yame In ramərəhu karin əriə, iriə min, rimriə kirikianə.[s] Ror pən, In ripəh naurisien tuk nokrənien kin əriə mə piauni minə mine nowini minə.[t] 12 Mamni-pən tuk Kughen mimə,

"Yo jakni-ərhav-pən nhagim tuk piak minə mine nowinik minə.
Jakəni nipei mivəhsi-haktə Ik ye nimri mirh." *(Sam 22:22)*

13 Mamni min mimə,

---

[k] **2:4** Mak 16:20 [l] **2:5** Nəmə Isrel rikiriə rimnəsik mə agelo minə kasarmaru ai taktakun ye tanimtanə. Ǝmru Dut 32:8. [m] **2:6** Gris ramni mə "Ik nakamarha huvə tuk ji yermamə." [n] **2:8** Jen 1:26; Rev 20:4,6; 22:5 [o] **2:9** Fil 2:8-9 [p] **2:10** Rom 11:36 [q] **2:10** Hib 2:17; 4:15; 5:8-9 [r] **2:10** Luk 24:26; Rom 8:17; 2 Tes 2:14; 1 Pita 5:1; Hib 2:7 [s] **2:11** Hib 13:12; Efes 5:26 [t] **2:11** Mat 28:10

"Jakni nəfrakisien iram." *(Aes 8:17)*

Kini mamni min mimə,

"Yo e, kimawə kwajikovə yamə mine Kughen rimivəhsi-pə əriə kimi Yo." *(Aes 8:18)*

14 Kwajikovə minə e yame Yesu ramni əriə, iriə narmamə əgkap - niprairiə mine nitawriə aikin. Ror pən, Yesu tukraməkeikei muə ye tokrei tanə, nipran mine nitawin rəmhen kin yermamə, meinai yermamə əgkap rirkun nimhəyen.[u] Kini nimhəyen kafan rimnoriah Setan yame in ramehuə ye kwənmhan kape nimhəyen.[v] 15 Narmamə kamhagin kin nimhəyen, kini niginien kapəriə ramarkis ətərəkin əriə ye nipig m-fam, rəmhen kin yame iriə slef minə kape niginien.[w] Mərig Yesu In rimamhə mə tukririsin əriə. 16 Kitawə kharkun huvə mə pəh nien mə In rimauə mə tukrasitu ye agelo minə, mərig,[x]

"In rimauə mə tukrasitu irətawə e kwənərəus kape Ebraham." *(Aes 41:8-9)*

17 Yesu tukrəkeikei muə nipran mine nitawin rəmhen kin yermamə, mə tukruə rəmhen kin piauni minə mine nowini minə ye narimnar fam,[y] mə In rirkun nuəyen hae pris kapətawə mamor wok kape Kughen, mimhə, nitawin raiyu mamor swatuk kimi Kughen tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has kape narmamə. Ror pən, rikin rehuə tuk ətawə, kini kitawə kharkun nisətəgtəyen iran.[z] 18 Meinai In min, In rimirəhpikin nipig əutən ye nipig yame Setan rimivəhsi-pən vəhsi-pən kimin, kini ye norien kirikianə əmə min, nipig Setan ravəhsi-pən vəhsi-pən kimi narmamə ai taktakun, kini Yesu rirkun nasituyen irəriə.[a]

Yesu In yerpirig rapita Moses

3 1 Piak minə mine nowinik minə. Kughen rimnokrən[b] kwis kin ətawə-m kimiə mə tukhavən ye rao ye neai, mərəhu karin ətawə mə kafan narmamə minə. Meinai Yesu ramasitu məknakin irətawə, rikimiə tukraməsik pik Yesu a, In aposol mine hae pris kape nhatətəyen kapətawə. 2 Kughen rimivəh-si haktə Yesu mə In tukror wok e, kini In rimnor nəkwai Kughen ye narimnar m-fam, rəmhen kin yame Moses kupan rimnor nəkwai Kughen ye kafan wok minə fam,

"In mamarha huvə tuk nimə kape Kughen, in e narmamə kape Kughen." *(Nam 12:7)*

3 Iriu kwis kimiwor nəkwai Kughen, mərig ratuatuk mə tukəgnəgin Yesu rapita Moses, rəmhen kin yame kaməgnəgin yermamə yame ravhirəkin nimə rapita nimə yame ravhirəkin. 4 Kini nimə minə fam,

---

[u] **2:14** Jon 1:14 [v] **2:14** Jen 3:15; 1 Kor 15:54-57; 2 Tim 1:10; 1 Jon 3:8 [w] **2:15** 2 Tim 1:7
[x] **2:16** Aes 41:8-9; Luk 3:8 [y] **2:17** Fil 2:7; Hib 2:10; 4:15; 5:1,8-9 [z] **2:17** Hib 5:2
[a] **2:18** Hib 4:15 [b] **3:1** Rom 8:28

narmamə kamhavirəkɨn. Mərɨg Kughen rɨmnərəhu-pə narɨmnar m-fam.
5 Moses in yorwok kɨrik ye nəkwai nimə kape Kughen, yame ramor
nəkwan, mamarha huvə tuk nimə kafan- in e narmamə kape Kughen
mɨnə. Kɨni narəyen kape Moses in ramor nuhpɨkɨnien kɨn narɨmnar yame
Kughen tukrɨpihajoun kwasɨg. 6 Kristo, In mɨn rɨmnor nəkwai Kughen.
Mərɨg pəh nien mə In yor wok əmə kɨrik rəmhen kɨn Moses. In Tɨni, kɨni
In ravəh nehuəyen tuk narmaruyen ye kafan nimə. Kɨni tukmə kɨtawə
kasətgah, mɨsarkut mə tuksərer tɨmtɨm[c] tuk nar yame kɨtawə kwəsərəhu-
pən nətərɨgien kapətawə iran, kɨni mɨsagien tukun, kɨni nəfrakɨsien mə
kɨtawə e, narmamə kafan, kɨtawə kɨsəmhen kɨn kafan nimə.[d]

Taksərɨp tɨm tɨm əmiə mɨnə ye nhatətəyen kapəmiə

7 Ror pən, pəh kɨsəri-pən nəgkiarien yame Nanmɨn kape Kughen ramni
mɨmə,
"Taktakun əmə, takasəkeikei mɨsətərɨg kɨn kafan nəgkiarien,
8 mhapəh nɨsorien kapəmia kapə rɨskai pɨk,
rəmhen kɨn rɨpmiə mɨnə kɨmɨsor məknakɨn kupan, mɨsəsɨk nəkwai
Kughen nɨpɨg kɨmnharap əsɨgəvɨn Kughen ye tɨpəvsɨk.
9 Kughen ramni mə,
'Ikɨn aikɨn a, rɨpmiə mɨnə kɨmɨsəkeikei kɨmi Yo mhamə tuksəm-ru
kafak nəsanɨnien,
nar apnapɨg iriə kɨmɨsəm nɨmtətien yamə mɨne yɨmnor 10 mɨvəh
newk foti.
Kɨni Yo jakor niemhaa kɨmi əriə, mamni mɨmə,
"Rɨkiriə ramvən isok tuk Yo nɨpɨg m-fam,
mɨsəpəh swatuk kafak."
11 Niemhaa rɨmnhai Yo, yɨmɨvəh kwəsu mɨmə,
"Iriə e to khapəh nhavənien a ikɨn yame jakvəhsi-pən kɨmi
narmamə mə tukhavən mɨsapɨs ikɨn." ' "[e] *(Sam 95:7-11)*

12 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə, takasərɨg əmiə tuk nar e. Sor mə
rɨkimiə tukrɨpəh nahasien mor əmiə nakamɨr ye kapəmiə nhatətəyen
mhaukreikɨn-pən əmiə tuk Kughen yame Ramragh. 13 Mərɨg nɨpɨg m-fam,
tukmə nakhavəh kwənmhaan tukun, takasəkeikei mhavəhsi-haktə
nərɨgien kapəmiə mɨnə pəh təvhagə has tukrɨpəh neikuəyen irəmiə,
mamor kapəmia kapə rɨskai, mamor mɨn nakhapəh nɨsərɨgien nəgkiarien
kape Kughen. 14 Meinai tukmə kɨtawə kɨsərer tɨm tɨm mɨseriaji-pən

---

[c] **3:6** Hib 3:14; 4:14; Rom 11:22 [d] **3:6** 1 Kor 3:16; 1 Pita 2:5 [e] **3:7-11** Ol Sam 95 raməvsao kɨn kaha tu yamə mɨne Moses rɨmɨkɨr-yerhav əriə apa Ijip. Kɨmnɨsarə ye tɨpəusɨk, mhamə ta mə Kughen rɨmnəpəh əriə, mɨsarar, mhani hah Kughen. Kɨni Kughen rɨmɨvəh-si-pən narpɨnien kɨmi əriə tukun, mɨmə iriə to khapəh nhavənien mɨsarə apa tanə huvə yame In rɨmɨrpen ta mə kape nəmə Isrel. Nakəm stori iran ye Eks 17:1-7, Nam 14:1-30, mɨne Nam 20:1-13.

infamien, mishatətə ye Kughen rəmhen əmə kin yame nipig kimishatətə
pə pə əmə iran, in e ramhajoun-pən mə kitawə kisor wok kwis kitawə
Kristo. 15 Rəmhen kin yame kwəni ta kimə,
"Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,
mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik
rəmhen kin ripmiə minə kimisor, mhavəhsi-pən nimetairiə kimi
Yo."[f] *(Sam 95:7-8)*
16 ?Kini ni-pa mine kimisərig pawk nəgkiarien kape Kughen mhapəh
nisorien? Iriə e Moses rimikir ərhav əriə apa Ijip.[g] 17 ?Ni-pa minə e
kimisor Kughen niemhaa rhai mivəh newk foti? Iriə e nəmə kimisor
norien has, kini mhamir mhamhə apap ye tipəvsik.[h] 18 ?Kini ni-pa minə
e Kughen rimnəgkiar irəriə, mivəh kwəsu mə iriə to khapəh nhavənien
ikin Kughen ravəhsi-pən napisien kimi narmamə ikin? In rimnəgkiar ye
narmamə yamə mine kimisəsik nəkwan. 19 Kini kitawə kisəm mhamə iriə
kimiseinein nivənien ikin kamapis ikin meinai kimnhapəh nishatətəyen
iran.

Ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin

4 1 Mərig kitawə e, Kughen rimirpen mə kitawə tukharkun nhavənien
ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin. Kini promes e, raməmir
hanə, maməhitə tuk ətawə. Ror pən, pəh kitawə tukasərig ətawə, kini
mhagin, tamə kitawə kirik ripəh nivəhyen nimraghien a. 2 Meinai
kitawə kwəsərig ta Nəvsaoyen Huvə mə Kughen rimnor apnəpeinə ye
ikin kirik tuk nimraghien kapətawə, rəmhen kin yame kaha kapətawə
minə kwəsərig ta.[i] Mərig nəgkiarien a ripəh nasituyen irəriə meinai
iriə kimisərig əmə, mhapəh nishatətəyen iran. 3 Meinai kitawə yamə
mine kishatətə iran mharkun nhavənien imə, ikin kavəh nimraghien
tuk Kughen ikin. Mərig ye nikarin kape narmamə yamə mine khapəh
nishatətəyen iran, Kughen ramni mimə,
"Niemha rimnhai Yo, yimivəh kwəsu mimə,
'Iriə e to khapəh nhavənien a ikin jakvəhsi-pən napisien kimi
narmamə ikin.' " *(Sam 95:7-11)*
Kughen rimnor tokrei tanə, ai minor apnəpeinə pawk ta ye kwənmhaan
kavəh nimraghien tukun ikin, mərig rimini-əhu kaha tu minə mə tukhapəh
nhavənien aikin. 4 Kitawə kharkun mə rimnor apnəpeinə ta ye kwənmhan
kape napisien, meinai Nəkwəkwə kape Kughen raməgkiar ye Sabat mimə,
"Kughen rimnor ta narimnar ai, kini ye nipig yame ror seven kin, In
rapis mipəh norien narimnar." *(Jen 2:2)*

---

[f] **3:15** Raməvsao min kin kaha tu yamə mine Moses rimikir-yerhav əriə apa Ijip.
[g] **3:16** Nam 14:1-35 [h] **3:17** Nam 14:29; 1 Kor 10:1-13 [i] **4:2** In ikin e, raməvsao kin kaha minə iriə Moses kimiseriwək apa ye tipəusik.

5 Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni min nəgkiarien pisin kirik
mimə,
"Iriə e to khapəh nhavənien a ikin yame jakvəhsi-pən kimi narmamə
mə tukhavən misapis ikin." *(Sam 95:11)*
6 Ror pən, ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin a, in raməmir
hanə mə narmamə tukhavən ikin. Mərig narmamə kupan tiksin yamə
mine kimisərig Nəvsaoyen Huvə, kimisəpkərhav ye kwənmhaan
kavəh nimraghien ikin, meinai kimisəsik nəkwai Kughen. 7 Kini ror tu
kwənmopin, Kughen rimnərəhu-pən nipig kirik min tuk nivənien ikin
kavəh nimraghien tukun ikin. Nipig ai, in e taktəkun. Kughen rimini ta
ye nəkwəkwə kape King Deved nəgkiarien e yamə yakwərai ta mimə,
"Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,
mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik." *(Sam 95:7-8)*
8 Rikimiə tukrəsik-ru kwən e Josua kupan. To Josua ripivəhsi-pən
napisien kimi əriə ye nipig in rimikir əriə mhavən Kenan, Kughen to
ripipəh nini-pən-minien mə tukrərəhu nipig kirik kape nivənien ikin
kavəh nimraghien tukun ikin.[j] 9 Kini ror məkneikin, In rimini nipig pisin
kirik min, nipig a raməmir hanə tuk kafan narmamə minə mə tukhavən
mhavəh nimraghien. Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rimnapis ye
kafan wok minə kupan, ye Sabat. 10 Meinai yermamə yame ramvən imə
mə tukrivəh nimraghien e, in tukrapis ye kafan wok rəmhen kin yame
Kughen rimnapis ye kafan wok kupan.[k]
11 Tuk nar ai, kitawə tuksarkut pik mhamə tukhavən imə mhavəh
nimraghien e. Ripəh nihuvəyen mə kitawə kirik tukrəri-pən norien kape
nəmə kupan yamə mine kimisəsik nəkwai Kughen mamhamir. 12 Meinai
nəgkiarien kape Kughen,[l] in ramragh mamor wok.[m] In rəmhen kin nao
yame resrə ye nikarin mir.[n] In rirkun nəripraiyen mor əpu nətərigien
minə mine rikin pisin pisin ye narmamə, rəmhen kin yame nao
ramhoprai nikəkri jir mamor əpu ikin rirpin ikin mine nunu. In rirkun
nəkirien nətərigien minə mine riki yermamə minə.[o] 13 Kughen raməm
narimnar fam ye tokrei tanə rəmhen kin yame kimnərai kwəskwəh
kəpəkir kin, kaməm fam. Kini kitawə tukasəkeikei mhani-ərhav fam
əgkap narimnar yamə mine kimisor kimi Kughen.[p]

Yesu In rimauə hae pris yame rhuvə rapita, meinai nar apnapig mə In Kughen, mərig rimauə ye tokrei tanə

14 Ror pən, pəh kitawə tukharaptərəkin tim tim nhatətəyen kapətawə
yame kitawə kamhani-ərhav, meinai kitawə kharkun mə kapətawə aikin

---

[j] **4:8** Stori e raməmir ye Dut 31:7; Jos 22:4. [k] **4:10** Jen 2:2; Hib 4:4 [l] **4:12** 1 Pita 1:23; Aes 49:2; Rev 19:13-15; Jon 12:48 [m] **4:12** Aes 55:11; Jer 23:29 [n] **4:12** Efes 6:17 [o] **4:12** 1 Kor 4:5 [p] **4:13** Rev 2:23

hae pris yame In rhuvə pik. In e, Yesu, Ji Kughen, yame ruavən ta apa
ye rao ye neai.[q] 15 Meinai kapətawə hae pris, In pris kirik yame rirkun
huvə rikitawə, mirkun mə kitawə khapəh nisəmhenien. In rirkun məkne
meinai narimnar fam yame kamharap əsigəvin ətawə ye nimraghien
kapətawə kwənharap əsigəvin ta In ye kafan nimraghien. Mərig nar
kirikianə əmə e, In rimipəh norien təvhagə has. 16 Tuk nar ai, pəh kitawə
tuksətgah tuk nivənien ipakə tuk jea kape King e yame ramautə-pə kin
kafan nihuvəyen kimi ətawə. Kini ikin aikin a, In rikin tukrehuə tuk
ətawə, kini mivəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə yerkin agien, ye nipig
əutən minə.[r]

5 1 Kitawə kharkun mə nipig m-fam Kughen ramripen yermamə
kirik ye narmamə mivəhsi-haktə in mə tukruə hae pris, mə in
swatuk kape narmamə tuk nivənien tuk Kughen. In ravəhsi-pən atuə
kin narimnar kapətawə kimi Kughen, kini in mavi nitə tuk kapətawə
norien has minə.[s] 2 Kini hae pris in min in yermamə rəmhen kin
ətawə, in ramor rimar əmə tuk narmamə,[t] nar apnapig iriə kiseinein
əgkap nar yame ratuatuk, misapta kin swatuk. In ramor rimar tuk
əriə meinai in min ripəh nəmhenien, 3 mamor təvhagə has.[u] Kini
maməkeikei mivi nitə tuk təvhagə has kafan mine kape narmamə.[v]
4 Kini kwən kirik to ripəh nivəhsi-haktə-atukien in mə in hae pris.
Nikam. Kughen tukraməkeikei mokrən kin kafan kirik yermamə mə
tukror wok e, rəmhen əmə kin yame rimnokrən kin Eron kupan mə
in pris kirik. 5 Ror pən, Kristo rimipəh nivəhsi-haktə-atukien In mə
In hae pris. Mərig Kughen rimirpen In, kini mini-pən tukun mimə,

"Ik narik.
Taktakun ai yakwauə rimim atuatuk." *(Sam 2:7)*

6 Kini Nəkwəkwə kape Kughen rimni min mimə,
"Ik pris kirik nakəmhen kin Melkisedek kupan,
Kini Ik takamor wok kape pris kape rerin." *(Sam 110:4)*

7 Ye nimraghien kape Yesu ye tokrei tanə e, In rimnaməhuak kimi
Kughen, mamasək apomh, nehe nimrin rimnaiyu kini mamaiyoh
kin nasituyen kimi Kughen yame rirkun nivəh-miraghien In ye
nimhəyen. Kini ramsiai Kughen, marar mamor nəkwan.[w] Tuk nar ai,
Kughen rimnərig In.[x] 8 Nar apnapig mə Kristo in Ji Kughen, mərig
rimnərig nəmhəyen. Nəmhəyen yame In rimnərig rimnhajoun in
kin norien nəkwai Kughen,[y] 9 kini rimauə yemə atuatuk, kini mor
swatuk kape nivəh-miraghien kafan narmamə yamə mine kasor
nəkwan. Mampik huvə əriə kape rerin. 10 Kini Kughen rimivəhsi-

---

[q] **4:14** Hib 7:25 [r] **4:16** Eks 25:18-22; Lev 16:2,14,15; Hib 9:5 [s] **5:1** Hib 2:17; 7:27; 8:3; 9:9 [t] **5:2** Hib 2:17-18 [u] **5:3** Hib 4:15; 7:28 [v] **5:3** Lev 9:7; 16:6-15; Hib 7:27; 9:7 [w] **5:7** Luk 22:42 [x] **5:7** Mat 26:36-46; Mak 14:32-42; Luk 22:39-46 [y] **5:8** Fil 2:6-8

pən nhag e kɨmin mɨmə In hae pris rəmhen kɨn kwən a Melkisedek kupan.[z]

Takhapəh nhamɨrien

11 Kɨmawə yakhavəh nəgkiarien rehuə mə jakhani-pre tuk əmiə, mhamə
Yesu In hae pris rəmhen kɨn Melkisedek kupan. Mərɨg rəutən pɨk tuk
nhopraiyen nəgkiarien m-fam tuk əmiə, meinai kɨmiə naksarpah pɨk tuk
nərɨgien nar kɨrik mharkun. 12 Kɨmiə nɨmɨshatətə tu pɨk, kɨni rhuvə mə
kɨmiə takpihauə ta nəmhajoun mɨnə kape nəgkiarien kape Kughen. Mərɨg
nɨkam, kɨmiə naksəpəh. Kɨni taktakun ai, tukaməkeikei kamhajoun mɨn
əmiə, rɨrikakun mɨn ye nuknei nəgkiarien mɨnə kape Kughen. Nəfrakɨsien
e, kɨmiə nakwəsehuə ta mə taksən nəvɨgɨnien skai, mərɨg naksəmhen
əmə tuk nəmahyen.[a] 13 Mərɨg narmamə yamə mɨne kasəmaah hanə, iriə
kwajikovə əmtəmtə mɨnə - khapəh nhavəs-huvəyen nɨrkunien tuk swatuk
yame ratuatuk. 14 Mərɨg nəvɨgɨnien skai ne narmamə yamə mɨne kapəriə
nɨrkunien ruəmruə ta, mamhawhai-pən nətərɨgien kapəriə mə tukharkun
yame rahas mɨne yame rhuvə kɨni masor yame rhuvə[b] in əmə in əmə.

6 1 Ror məknei, rhuvə mə kɨtawə tukasəkeikei mɨsarkut pəh rɨkitawə
rɨmruə; pəh khapəh nharerɨg-pənien tuk nuknei[c] nhajounien
kape Nəgkiarien Huvə kape Yesu Kristo yame kwəsərɨg ta. To khapəh
nhavirəkɨn-əməyen nuknei nimə nɨpɨg m-fam. In e, tukhapəh nhani-
əməyen mə narmamə tukasəkeikei mɨsəpəh swatuk yame ramkɨr-pən
əriə ye nɨmhəyen,[d] mamhani nəfrakɨsien ye Kughen. 2 Kɨni pəh khapəh
nɨshajounien nar kɨrikianə əmə rəmhen kɨn baptaes, uə norien kape
nərəhu-pənien kwermɨ jir ye kapən kapə yermamə məhuak tukun, uə
nɨpɨg yame narmamə tukhamragh mɨn ye nɨmhəyen kapəriə, uə nɨpɨg
yame Kughen tukrɨvəhsi-pən narpɨnien rerɨn kɨmi narmamə. 3 Nɨkam.
Pəh Kughen tukrasitu irətawə mor ətawə kharkun fam.

4-6 Mərɨg narmamə tɨksɨn kwənhauə ta ye nɨkhakien,[e] mwəsən əsɨgəvɨn
ta nəvɨgɨnien yame ramsɨ-pən ye rao ye neai,[f] mɨnhavəh ta Nanmɨn kape
Kughen yerkiriə[g] mɨne nɨhuvəyen ye Nəgkiarien kape Kughen,[h] mwəsəm
ta nəsanɨnien kape narmaruyen kape Kughen yame tukrɨpiuə, məkneikɨn,
mhamɨr mɨsəpəh. Kɨni swatuk rɨrkək tuk əriə tuk nararien ye nərɨgien
kapəriə tuk nɨrerɨg-pəyen tuk Kughen.[i] Meinai iriə kwəsəri-pən swatuk
kɨrikianə kape narmamə yamə mɨne kɨmɨsəsɨk-pən Ji Kughen ye nai
kamarkwao kɨn, mɨsarh iakei iran ye nɨmrɨ mɨrh.

7 Nɨmoptanə yame ravəhs-huvə nəhig yame ramɨp nɨpɨg m-fam, mamor
nəvɨgɨnien ramor kwənkwan, nɨmoptanə a ravəh mɨragh narmamə yamə

---

[z] **5:10** Sam 110:4; Hib 5:6 [a] **5:12** 1 Pita 2:2 [b] **5:14** Rom 16:19 [c] **6:1** Hib 5:12
[d] **6:1** Hib 9:14 [e] **6:4** Hib 10:32 [f] **6:4** Efes 2:8 [g] **6:4** Gal 3:2 [h] **6:5** Sam 34:8
[i] **6:6** 2 Pita 2:21

mine kasəsim aikin a. Kini Kughen ravəhsi-pən nivhuəyen iran. 8 Mərig
nimoptanə yame nar huvə kirik rikək iran, mamor əmə kapir-iapir mine
mənvhirik has minə, nimoptanə a ripəh nihuvəyen tuk nar kirik. Kughen
ravəhsi-pən nahasien iran, kini tuk Nipig Kwasig, tukrivaan əru.
9 Eh, kimiə yame yaksorkeikei pik əmiə. Nar apnapig mə yaksəgkiar
məknakin kimi əmiə, mərig yakharkun huvə mə kimiə nakhapəh
nisəmhenien kin nimoptanə has a. Yakharkun huvə mə kimiə
nakamhavəh narimnar minə e yame rhuvə rapita, yame Kughen ravəhsi-
pre kimi əmiə meinai In rimivəh miragh əmiə. 10 Kughen tukripəh
nərukinien wok yamə mine nimnasor, meinai Kughen, kafan norien
ratuatuk əmə nipig m-fam. Kini In tukripəh norien nar apnapig ye norien
huvə kape norkeikeiyen yame nimisor kimin, masor ai taktakun, nipig
naksasitu ye kafan narmamə minə.[j] 11 Yaksorkeikei mə kimiə m-fam
takharpin ye norkeikeiyen yame nakasor mamhavən infamien rikək, mə
takhavəh nar yame naksərəhu-pən tim tim nətərigien kapəmiə iran.[k]
12 Yakhapəh nisorkeikeiyen mə kimiə taksarpah, mərig yaksorkeikei
mə takhavəh norien[l] kape narmamə yamə mine kimisaiyu kupan. Iriə
kimishatətə tim tim ye Kughen kini masor nətərigien kapəriə rapomh.[m]
Masor məknakin, taktakun ai, iriə kwənhavəh ta narimnar yamə mine
Kughen rimirpen ta mə kapəriə.[n]

Promes yame Kughen ramni raməmir rerin

13 Nipig Kughen rimini-pən promes tuk Ebraham, nhag kirik min rikək
yame tukrivəh kwəsu iran, meinai nhagin Kughen In yerpirig pik rapita
nhag minə fam. Ror pən rimivəh atuk əmə kwəsu ye nhagin mimə,
14 "Yo jakvəhsi-pre kafak nivhuəyen kimik, rehuə.
Yo jakor kafam kwənərəus tukripsaah." *(Jen 22:17)*
15 Meinai Ebraham, kafan nətərigien rapomh, in rimiwhin mivən meriaji
nipig rimivəh narimnar yamə mine Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-
pən kimin.[o]
16 Nipig yermamə ravəh kwəsu ye nhag yemehuə kirik kafan, kini
kwəsu a ramərkis kafan nəgkiarien ripam. Kini narmamə tukasəkeikei
mamhani nəfrakisien ye kafan nəgkiarien. To khapəh nisotgoh-minien
tukun.[p] 17 Ye swatuk kirikianə əmə min, Kughen rimivəh atuk kwəsu ye
nhagin[q] meinai In rorkeikei mə tukror narmamə yamə mine tukhavəh
narimnar yame In rimirpen əriə mə tukharkun huvə mə kafan nətərigien
tukripəh nukreikinien tuk nipig kirik.[r] 18 Kughen ravəh kwəsu məkna
mə tukrivəhsi-haktə nətərigien kapətawə, yamə mine kimisaiyu ətgin

---

[j] **6:10** Mat 10:40,42 [k] **6:11** Hib 3:6 [l] **6:12** Hib 13:7 [m] **6:12** Jem 1:3; Rev 13:10; 14:12
[n] **6:12** Hib 10:36 [o] **6:15** Jen 21:5 [p] **6:16** Eks 22:11 [q] **6:17** Rom 4:16 [r] **6:17** Nam 23:19;
Taet 1:2

In. Kini pəh kitawə tukharaptərəkin tim tim norien a yame Kughen rimivəhsi-pə ta kimi ətawə, mə kitawə tuksətigtə ye promes minə kafan. Nipig tukmə Kughen rimirpen nar kirik mə tukror, mivəh kwəsu tukun, to ripəh min nukreikinien tuk nipig kirik, meinai,

"Kughen to ripəh neikuəyen nipig kirik." *(Nam 23:19)*

19 Kitawə kwəsərəhu-pən tim tim kapətawə nətərigien mə tukhavəh
narimnar minə a, ror məkneikin mə in rəmhen kin angka kirik yame
ravi tim tim kapətawə nimraghien,[s] mə nar kirik tukripəh nəsuə-əsuəyen
kin mivi ta ətawə. Rəmhən əmə mə angka e raməmir hanə apa Ikin
Ramərhakə Ikin, apa ye rao ye neai, ikin neipən ramək er əswasig ikin.[t]
20 Ikin a, Yesu rimavən atuə kin kapətawə ikin, mə tukrəhitə ye swatuk
kapətawə.[u] In ruauə ta rəmhen kin hae pris,[v] rəmhen əmə kin pris e
Melkisedek[w] kupan. Kini In ravəh wok e kape rerin.

Melkisedek, king kape natuatukien, mine nəmərinuyen, mine hae pris yame ramor wok kape Kughen

7 1 Kwən e, Melkisedek, in king kape Salem, kini in pris kupan
kape Kughen yame in Yerpirig pik.[x] Kupan, Ebraham rimavən
mamarowagin iriə king minə, kini mapita əriə, kini mirerig muə.
Melkisedek in rimavən məm Ebraham ye swatuk, kini in maməhuak
mamaiyoh Kughen mə tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi Ebraham. 2 Kini
Ebraham rimivəhsi-ta taet ye kafan narimnar mivəh-si-pən kimi
Melkisedek. Melkisedek e, nhagin, nipran e "King kape Natuatukien."
Kini nhag kirik min e, kamokrən kin kimə, King kape Salem, nipran e
ramni mimə, "King kape nəmərinuyen." 3 Nəkwəkwə kape Kughen ripəh
nəvsaoyen kin rimni mine nisini mine kwənərəus kafan. Kini mipəh
niniyen nipig yame rimnarha iran, mine nipig yame rimamhə iran.
Rəmhen əmə kin yame in rimipəh nimhəyen, in mamor hanə wok kape
pris. Ror pən, in rəmhen kin Ji Kughen yame in pris kape rerin.[y]
4 Rikim tukramuh-ru Melkisedek in yemehuə kirik. Nar apnapig mə
riptawə e Ebraham in yemehuə, mərig in ramsiai pik Melkisedek mivəh-
si-pən kafan nar huvə minə kimin rəmhen kin taet.[z] 5 Kitawə kharkun
mə ye newk minə fam, nəmə Isrel iriə kasəkeikei mhavəhsi-pən kapəriə
taet kimi kwənərəus kape Livae, iriə e pris minə, rəri-pən əmə yame
loa ramni. Nar apnapig mə pris minə, iriə min kwənərəus minə kape
Ebraham, mərig nəmə iməriə ikin iriə kasəkeikei mamhavəhsi-pən taet
kimi əriə. 6 Mərig Melkisedek e, pəh nien mə in kwənərəus kirik kape
Livae. Mərig in ravəh taet minə kape Ebraham. Kini in mivəh-si-pən

---

[s] **6:19** Fil 3:12 [t] **6:19** Lev 16:2; Hib 9:2,3,7 [u] **6:20** Hib 4:14 [v] **6:20** Hib 2:17
[w] **6:20** Hib 5:6 [x] **7:1** Stori kape Melkisedek raməmir ye Jen 14:17-20. [y] **7:3** Sam 110:4
[z] **7:4** Jen 14:20

nihuvəyen kimi Ebraham[a] e yame Kughen rimirpen. 7 Ratuatuk əgkəp mə
yermamə əmə yame in yerpirig tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi yermamə
yame in ye tanə. Melkisedek ravəhsi-pən nihuvəyen kimi Ebraham,
ramhajoun pən mə in yerpirig, kini Ebraham in ye tanə. 8 Kini pris yamə
mine kamhavəh taet, iriə narmamə əmə yamə mine tukpihamhə. Mərig
Melkisedek e, in ravəh taet, kamni kimə in ramragh rerin.[b] 9 Livae mine
kafan kwənərəus, iriə e kamhavəh taet kape nəmə Isrel, mərig kirkun
niniyen mə nipig ripriə Ebraham rimivəhsi-pən taet kimi Melkisedek,
kafan min kwənərəus, iriə min kimnhavəhsi-pən taet a iriə min, 10 meinai
ye nipig Ebraham rimivəhsi-pən taet kimi Melkisedek, kini ai Livae risi-
pən ye kwənərəus kape ripni Ebraham.

Kristo in rəmhen kin Melkisedek

11 Nar apnapig Loa kape Moses ramni mə pris minə tukhasi-pən ye
kwənərəus kape Livae, mərig pris minə a kiseinein norien mə narmamə
kisatuatuk ye nimri Kughen.[c] Ror pən, pris min kirik tukraməkeikei muə,
yame pəh nien mə in kwənərəus kape Eron mine Livae, mərig in pris
rəmhen kin pris a Melkisedek. 12 Tukmə nipig kimə tukukreikin norien
kape nirpenien pris, tukaməkeikei kukreikin min loa. 13 Tukaməkeikei
kor məknaikin meinai kitawə kasəgkiar ye Yermaru kapətawə yame risi-
pən ye kwənərəus yame ripəh norien wok kape pris yamə mine khavaan
əru nar miragh minə ye tebol ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen.
14 Kitawə kwənharkun ta mə Yesu Yermaru kapətawə in rimasi-pən ye
kwənərəus kape Juda,[d] kini nipig Loa kape Moses raməgkiar kin wok
kape pris minə, pa rimə raməgkiar ye kwənərəus kape Juda. 15 Mərig
rhuvə əmə, meinai kitawə kharkun mə pris kirik ruauə ta, yame in
rəmhen kin pris a Melkisedek. 16 In rimauə pris, mərig pəh nien mə Loa
ramni mə kwənərəus kafan iriə pris minə. In ramor wok kape pris ye nar
kirik yame rəsanin rapita Loa, in e, nəsaninien kape nimraghien kafan
yame infamien rikək.[e] 17 Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Ik takamor wok kape pris kape rerin.
Ik pris kirik rəmhen kin Melkisedek kupan." *(Sam 110:4)*

18 Kimnəpəh loa kupan, meinai kafan nəsaninien rikək, in ripəh
nasituyen ye nar kirik.[f] 19 Meinai loa a reinein norien yermamə kirik
mə in ratuatuk ye nimri Kughen.[g] Kini taktakun ai, norien pisin min
kirik yame rhuvə rapita, in ravəh tamhekin, mə kitawə tuksərəhu-pən
kapətawə nətərigien iran. Kini in swatuk kapətawə tuk nivənien ipakə
tuk Kughen.[h]

---

[a] **7:6** Jen 14:19,20 [b] **7:8** Hib 5:6 [c] **7:11** Hib 7:18,19; 8:7 [d] **7:14** Jen 49:10; Mat 1:3; 2:6; Rev 5:5 [e] **7:16** Jon 1:4; 5:26; Hib 7:25 [f] **7:18** Rom 8:3; Gal 3:21; Hib 9:9; 10:1 [g] **7:19** Rom 3:20 [h] **7:19** Hib 4:16; 10:22; Jem 4:8

20 Kughen rimirpen mə Kristo tukror wok kape pris kape rerin, kini
mivəh kwəsu mə kafan nəgkiarien tukripam. Mərig nipig rimirpen pris
minə tiksin, in ripəh nivəhyen kwəsu. 21 Mərig Kughen rimivəh əmə
kwəsu nipig In rimirpen Yesu mə In pris. Nəkwəkwə kape Kughen ramni
mimə,

"Yermaru ravəh kwəsu kirik,
kini to kipəh nukreikinien nərigien kafan. Kini mimə,
'Ik takamor wok kape pris kape rerin.' " *(Sam 110:4)*

22 Nəgkiarien e ramhajoun pən mə promes yame Kughen rimnor
irətawə, yame Yesu rimnor ruə mor nəfrakisien kin, in rhuvə pik mapita
promes akwas yame Kughen rimini.[i]

23 Kupan, pris minə iriə khapsaah. Mərig kirikianə tukramor wok mor
wok mipimhə. Kirik ravəh tamhekin, mor wok mamvən, mimhə. Iriə
khapəh nisorien wok kape rerin. 24 Mərig Yesu, In tukror wok kape pris
kape rerin, meinai In ramarə rerin. 25 Ror pən, In rirkun nivəh-miraghien
ətawə yamə mine kamharpin kitawə min mhamə tukhavən tuk Kughen,
meinai In ramragh rerin, maməgkiar atuə kin kapətawə kimi Kughen.[j]

26 Ror pən, In ruauə hae pris[k] yame In rəmhen tuk nasituyen irətawə.
In ramərhakə, matuatuk huvə. In ripəh norien norien has. In ror pisin
əgkap ye narmamə, meinai iriə kasor norien hah. Kini In rapita əriə
yamə mine kisarə apa ye rao ye neai. 27 In ror pisin ye hae pris minə
tiksin. Nipig m-fam, iriə tukasəkeikei misəkupan mhavi nitə tuk təvhagə
has yame iriə atuk kimisor,[l] kwasig ikin, kipihavi nitə tuk təvhagə has
kape narmamə minə tiksin.[m] Mərig nipig Yesu rimneighan kin mə tukor
sakrefaes ye kafan nimraghien,[n] mikirikianə əmə,[o] in rəmhen məkwakw.
28 Loa in rəvəhsi-haktə pris yamə mine khapəh nisəmhenien.[p] Mərig
kwəsu kape Kughen, yame rimikwasig kin loa, in mivəhsi-haktə Tini e[q]
yame rhuvə məmhen[r] tuk norien wok e kape rerin.

Yesu in hae pris in rhuvə rapita narmamə yamə mine kimisor wok kape hae pris kupan

8 1 Nuknei nəgkiarien yame yakamhani in e:[s] Kapətawə kirik aikin
hae pris yame ror məkna. In rinəkwətə ta ye kwermi Kughen
Yermaru matuk apa ye rao ye neai. 2 In mamor wok apa Ikin ramərhakə
Ikin ye rao ye neai. In e Nimə Tapolen əfrah[t] yame Kughen rimivi, pəh
nien mə yame yermamə rimivi.[u]

---

[i] **7:22** Luk 22:20; Hib 8:6; 12:24 [j] **7:25** Rom 8:34; 1 Jon 2:1 [k] **7:26** Hib 2:17; 4:14; 6:20; 8:1 [l] **7:27** Lev 9:8; 16:6 [m] **7:27** Lev 9:15; 16:15; Hib 5:1,3 [n] **7:27** Efes 5:2 [o] **7:27** Rom 6:10; Hib 9:12,26,28; 10:10; 1 Pita 3:18 [p] **7:28** Hib 5:1-2 [q] **7:28** Hib 1:2 [r] **7:28** Hib 2:10 [s] **8:1** Hib 1:3; 2:17; 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 9:11; 10:12; 12:2 [t] **8:2** Hib 3:6; 10:21; 1 Pita 2:5; Rev 13:6 [u] **8:2** Hib 9:11,24

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

3 Kimivəhsi-haktə fam hae pris minə kupan kimə tukhavəhsi-pən
narimnar kimi Kughen mhavi nitə. Ye swatuk kirikianə əmə min,
kapətawə e hae pris, In min tukraməkeikei mivəh-si-pən sakrefaes kimi
Kughen.[v] 4 Nipig rimnamarə ye tokrei tanə, to khapəh nhaniyen mə In
pris, meinai loa ramripen kwənərəus pisin kirik mə iriə pris minə, kini
iriə kasor wok kape pris. 5 Nimə Tapolen yamə mine pris minə kasor
wok ikin ye tokrei tanə in nanmi nar[w] yame ramsigovin nimə apa ye rao
ye neai. Ror pən, nipig Kughen rimini-pən tuk Moses mə tukrivi Nimə
Tapolen, in rimnor kwirig kimin mimə,

"Takaməkeikei maməm huvə mə takor narimnar minə e ratuatuk
məmhen ye kafak mak yame yimnor mamhajoun ik kin apa faktə
ye tukwas." *(Eks 25:40)*

6 Mərig taktəkun ai, Yesu In hae pris kapətawə, In rivəh kafan wok yame
rhuvə rapita wok kape pris kupan minə. Kini ye norien kirikianə əmə min,
Yesu In swatuk kape promes vi e, In rhuvə mapita promes akwas minə.
Meinai promes vi e, in ramərer haktə ye nəgkiarien yamə mine khahuvə pik.[x]
7 Meinai to kipipəh nəm-pənien nar has kirik ye promes akwas,[y] to
promes vi ripipəh nivəhyen tamhekin. 8 Mərig Kughen rimnəm nahasien
kape narmamə kini mini mimə,

"Nipig aikin tukripiuə,
yame Yo jakor promes vi kape kwənərəus kape Isrel mine
kwənərəus kape Juda.
9 Promes e tukror pisin ye promes akwas yame Yo yimnor kimi ripriə
minə kupan, ye nipig e yame Yo yimivəh kwermiriə mikir-yerhav
əriə khatərhav apa Ijip.
Yo jakor promes vi, meinai iriə kimnhapəh nharaptərəkinien
promes yame yimnor kimi əriə kupan, kini ror pən
yimukreikin-pən nimeitak kimi əriə.
10 Kini Yo, Yermaru, yakamni-ərhav mimə, ye nipig yame tukripiuə,
Yo jakor promes vi kirik kimi kwənərəus kape Isrel.
Jakvəh-sipən kafak loa minə ye kapəria kapa,
kini mirai-pən yerkiriə,
Kini Yo jakuə rəmhen kin Kughen atuatuk kapəriə,
kini iriə tukhauə kafak atuatuk narmamə.
11 Kini to khapəh nishajounien əriə minə,
mamhani-pən tuk əriə minə mhamə, 'Kughen ror məknei,'
meinai iriə m-fam tukharkun Yo,
ririkakun ye narmamə apnapig minə mivən meriaji-pən narmamə
yamə mine kamhavəh nhag ehuə minə.

---

[v] **8:3** Hib 9:14 [w] **8:5** Kol 2:17; Hib 9:23 [x] **8:6** Hib 8:8,13; Luk 22:20; Hib 7:22; 9:15; 12:24 [y] **8:7** Hib 7:11,18; 10:1

12 Meinai rikik rehuə tuk əriə tuk kapəriə norien yamə mine ripəh
natuatukien.
Yo jakvəhsi-ta norien has minə kapəriə,
Kini rikik tukripəh nəsik-minien norien has minə kapəriə."
(Jer 31:31-34)

13 Nipig Kughen ramni promes e, mə in promes vi, nipran e mə promes kupan, rinəkwas minaha. Kini nar yame ruauə minəkwas, ripəh nəmhenien, pəh nien mə tuk tu rikək.

Ikin ramərhakə ikin ye tokrei tanə mine ikin ramərhakə ikin ye rao ye neai

9 1 Kini nipig promes yame Kughen rimnəkupan mor rimnamarə, narmamə tukasəkeikei misəri-pən swatuk atuatuk kape nəhuakien. Kini Nimə Tapolen, in kape tokrei tanə e. 2 Nəmə kupan kimnhavi Nimə Tapolen a,[z] misor nəkwan kirik apa imə atuatuk, kimnhapir nəkwan kiraru. Kwənmhaan kupan, kamni kimə Ikin Ramərhakə ikin.[a] Ye kwənmhaan a, kimisərəhu-pən nar kamhaukrai haktə laet iran,[b] mine tebol kirik yame kamətu-haktə-pən min bred rhakə iran.[c] 3 Kimivi-əswasig neipən ye kwənmhaan yame ramkwasig. Kini kwənmhaan a kamni kimə Ikin Ramərhakə Ǝgkap Ikin.[d] 4 Ikin a, nar kirik aikin kimnor kin gol, yame kamətu-pən nimar nai pien-pien iran, kivaan. Kini ikin a, Bokis kape Promes ramkwətə ikin. Bokis a, kimnor apa imə kin nai; kini iruə kimnor kin gol. Kini ye nəkwai Bokis a, botel kirik aikin kimnor kin gol, kimnhargin-pən kwənmop bred nhagin e "manə" iran, mine kaskin kape Eron, yame kupan Kughen rimnor rəpirpir min.[e] Kini kapier mir kiraru aikin, yamə mir kwəutəutə, yame kimirai-pən natuakəmien ten irəriu.[f] 5 Kini yerpirig ye kapən kəvhao Bokis a, nanmi jerubim[g] kiraru aikin yamə mir kawor nimtətien ye nikhakien kape Kughen. Təmərməriu rhorukin kapən kəvhao bokis a, ikin hae pris ramətəg-pən nitə mə tukririsin təvhagə has yamə mine narmamə kimisor.[h] Mərig to yakpəh nhopraiyen niprai narimnar minə a.

6 Nipig pris minə kimisətu huvə fam narimnar minə a, kharkun nivənien imə ye kwənmhaan yame raməkupan, masor wok kape nəhuakien;[i] 7 mərig hae pris, in əmə rirkun nivənien ime Ikin Ramərhakə Ǝgkap ikin. Ye newk kirikianə,[j] in rirkun nivənien ye nipig kirikianə əmə.[k] Kini nipig tukmə ramvən, in tukraməkeikei mivəh nitə, mirisin

---

[z] **9:2** Eks 25:8,9 [a] **9:2** Eks 26:33,34 [b] **9:2** Eks 25:31-40; Jon 8:12; Rev 1:20
[c] **9:2** Eks 25:23-29; Jon 6:35,48 [d] **9:3** Eks 26:31-33 [e] **9:4** Nam 17:1-10 [f] **9:4** Eks 31:18
[g] **9:5** Jerubim in agelo kirik kape Kughen ramhen kin nar miragh yame ramivə. Ǝm-ru Eks 25:18-22 mine Esek 10:1-20. [h] **9:5** Eks 25:17-22; Hib 4:16 [i] **9:6** Nam 28:2-4
[j] **9:7** Lev 16:2 [k] **9:7** Lev 16:34

kafan təvhagə has[l] mine təvhagə has yame narmamə minə tiksin
kimisor[m] mhapəh nharkunien mə kimisor təvhagə hah. 8 Ramor narimnar
minə a, Nanmin kape Kughen ramhajoun mə nipig Nimə Tapolen kupan
rimnamərer, swatuk[n] rikək tuk ətawə tuk nivənien Aikin Ramərhakə
Ikin. 9 In rəmhen əmə kin nimtətien kirik[o] yame ramhajoun-pə nipig
yame kisarə iran ai taktəkun mine. Narimnar yamə mine pris minə
kamhavəh-si-pən kimi Kughen, masor sakrefaes kin kimin,[p] khapəh
nisəmhenien tuk nərəhu-atuatukien nərigien kape narmamə yamə mine
kamhauə ye nəhuakien. 10 Meinai nəhuakien akwas kupan, in ramhajoun
əmə norien ye nikarin kape nəviginien,[q] mine ninimien,[r] mine nəravyen.[s]
Narimnar minə a, iriə kape niprai jir əmə. Kini Kughen rimnərəhu-pən
natuakəmien minə a rarə meriaji-pən əmə nipig yame In rimini promes vi
kirik yame rhuvə rapita.

Nitaw Yesu in sakrefaes kirik yame rhuvə mapita

11 Mərig taktakun ai, Kristo ruauə ta. Kini in hae pris yame rimipik
narimnar huvə minə, muauə.[t] Kini In ruavən ime Nimə kirik yame
rhuvə məmhen min, mapita yamə apa kupan.[u] Nimə a, pəh nien mə nar
kirik yame narmamə kasor, kini pəh nien mə nar kirik kape tokrei tanə
yame Kughen rimnor. 12 Nipig Kristo rimavən ime Ikin Ramərhakə Ikin,
pa rimə rimavən ye newk minə fam, rəmhen kin yame hae pris kupan
minə kimisor. Mərig rimavən mikirikianə əmə, nəmhen. Meinai In ripəh
nivəhyen nitaw nəni mine nitaw kwaji kau mivən imə mə tukrivəhsita
narpinien kape təvhagə has. Nikam. In rimivəh atuk əmə nitawin, mivən
imə, kini In əmə rimivəh nimritawə, mivəh nimri nimraghien rerin
kapətawə.[v] 13 Ye norien kape promes kupan, kimisətəg-pən nitaw nəni
mine kao, uə nimrawk ye kau yame kimivaan əru ye tebol, kamətəg-pən
ye kwən kirik yame rəmkimik ye nimri Kughen mə tukror nimtətien mə
nimraghien kafan ruauə minhawən, nəmkimikien rikək iran. 14 Mərig
nitaw Yesu[w] in ravəh nəsaninien ehuə rapita narimnar minə e[x] meinai
Kristo In rimnor atuk sakrefaes iran, ye nəsaninien kape Nanmin
Rhakə[y] yame ramarə rerin. In sakrefaes kirik yame ratuatuk əgkap,
nahasien kirik rikək iran. Ror pən, nitawin rivəh nəsaninien rəmhen tuk
nəspir-tayen rikitawə tuk norien yamə mine khakir-pən narmamə tuk
nimhəyen. Rimnor məknakin mə kitawə[z] tuksətgah əmə tuk nəhuakien
kimi Kughen yame ramragh.[a]

---

[l] **9:7** Lev 16:3,11,14; Hib 5:3 [m] **9:7** Lev 16:15 [n] **9:8** Luk 23:45; Jon 14:6; Hib 10:19-20
[o] **9:9** Hib 10:1-2 [p] **9:9** Hib 5:1; 8:3 [q] **9:10** Lev 11:2-23 [r] **9:10** Nam 6:3; Kol 2:16
[s] **9:10** Lev 11:25,28,40 [t] **9:11** Hib 10:1 [u] **9:11** Hib 8:2; 9:24 [v] **9:12** Rom 3:25
[w] **9:14** 1 Pita 1:2,18-19 [x] **9:14** Hib 10:4 [y] **9:14** Ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman, nəgkiarien e "Rhakə" rikək iran. [z] **9:14** Ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman, ramni "kimiə." [a] **9:14** Taet 2:14

15 Tuk narɨmnar yame Yesu rɨmnor, In swatuk tuk narmamə tuk
nɨvəhyen promes vi.[b] Kughen ramokrən kɨn narmamə kafan, kɨni mɨrpen-
pən tuk əriə mə narɨmnar huvə mɨnə e, kapəriə. Kɨni narɨmnar mɨnə
e, to khapəh nharkəkien tuk nɨpɨg kɨrik.[c] Tuksarə rerɨn. Iriə tukhavəh
narɨmnar mɨnə a meinai nɨmhəyen kape Kristo in rɨmnarpɨn ta təvhagə
has kape narmamə yamə mɨne kɨsəsɨk loa kape promes kupan.
16 To Yesu rɨpipəh nɨmhəyen məkna, to kafan narmamə mɨnə kɨpihapəh
nhavəhyen narɨmnar huvə yamə mɨne In rɨmɨrpen mə kapəriə. Meinai
tukmə tatə kɨrik rɨrpen mə tukmə rɨmhə, kafan nautə tukrɨvən tuk tɨni, tatə
tukraməkeikei mɨmhə məkupan, kɨni ai promes kafan tukruə mor nəfrakɨsien
kɨn. 17 Mərɨg tukmə tatə ramragh hanə, tɨni to rɨpəh nɨvəhyen nautə kafan.
Tukror əmə nəfrakɨsien kɨn ye nɨpɨg yame tukrɨmhə iran. 18 Tuk narɨmnar
mɨnə e, ye nɨkarɨn kape promes kupan yame Kughen rɨmɨni, nɨtaw nar
mɨragh kɨrik tukraməkeikei maiyu rhajoun mə nar mɨragh kɨrik rɨmamhə, ror
nɨmtətien mə promes ramarə. 19 Ror məkneikɨn mə, nɨpɨg Moses in rɨmɨni-
ərhav ta nəgkiarien mɨnə fam kape loa kɨmi narmamə, kɨni kwasɨg ikɨn, in
rɨmɨvəh tɨki sipsip kɨmnor rəwhao, mɨne kwermɨ nai e kamni kɨmə "hisop"
meires-pən ye nɨtaw kwaji kao mɨne nɨtaw nəni mɨne nu, kɨni mətəg-pən nɨtə
ye nəkwəkwə kape Loa mɨne narmamə mɨnə.[d] 20 Kɨni mɨni-pən tuk əriə mɨmə,

> "In e nɨtaw nar mɨragh kɨrik yame rɨmamhə tuk norien promes kape
> Kughen ruauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn. Kɨni kɨmiə takasəkeikei
> mhasiai In, masor nəkwan." *(Eks 24:8)*

21 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, Moses rɨmnətəg-pən nɨtə ye Nimə
Tapolen mɨne narɨmnar fam yame kavəh tuk nəhuakien. 22 Loa ramni
mə pris tukraməkeikei mamor-pən nɨtə ye narɨmnar khapsaah, ipakə
narɨmnar fam, ror nɨmtətien mə iriə kwənhauə mɨshawən. Kɨni tukmə
nɨtə rɨpəh naiyuyen iran, Kughen to rɨpəh nəspirien təvhagə has.[e]

Nɨtaw Yesu ramarpɨn təvhagə has

23 Ror pən, nɨpɨg kɨmnor sakrefaes, nɨtə rɨmnaiyu mor narɨmnar mɨnə a
kɨshawən. Mərɨg Nimə Tapolen mɨne narɨmnar kafan aikɨn,[f] iriə nanmɨ nar
əmə yame ramor əmə nɨmtətien ye narɨmnar yame raməmɨr ye rao ye neai.
Mərɨg nɨprai nar, in apa ye rao ye neai, kɨni nɨtaw nar kɨrik yame rhuvə rapita
tukraməkeikei maiyu mor rhawən. 24 Yesu rɨpəh nɨvənien ime Ikɨn Ramrhakə
Ǝgkap Ikɨn kape tokrei tanə e, yame narmamə əmə kɨmɨsor. Nimə a, in
nanmɨ nar əmə kape Ikɨn Ramərhakə Ǝgkap Ikɨn əfrakɨs apa ye rao ye neai.
Mərɨg Yesu rɨmavən ye rao ye neai, kɨni taktakun ai, In maməgkiar atuə kɨn
kapətawə kɨmi Kughen ye nɨmrɨn.[g] 25 Kɨni nɨpɨg Yesu rɨmnor atuk sakrefaes
ye kafan nɨmraghien, kafan norien ror pɨsɨn ye hae pris mɨnə kupan. Ye

---

[b] **9:15** Luk 22:20 [c] **9:15** Hib 10:34 [d] **9:19** Eks 24:6-8 [e] **9:22** Lev 17:11 [f] **9:23** Hib 8:5
[g] **9:24** 1 Jon 2:1; Rom 8:34

promes kupan, hae pris tukraməkeikei mivən ime Ikin Ramərhakə Ǝgkap Ikin, mivi nitaw nar miragh. Pəh nien mə ramor atuk sakrefaes kin nitawin. Kini tukraməkeikei mor məknakin ye newk minə fam. Mərig Kristo rimavən ime Ikin Ramərhakə Ǝgkap Ikin ye rao ye neai, mivəh atuk nitawin mor sakrefaes kin mikirikianə əmə, rəmhen. 26 To Kristo ripior sakrefaes məknakin ye newk minə fam, rəmhen kin yame pris minə kupan kimisor, to ripiərig nəmhəyen nipig ripsaah ririkakun ye nipig Kughen rimnor tokrei tanə mamvən mamvən. Mərig taktakun ai, kitawə kwəsarə ye Nipig Kwasig, Yesu rimatərhav-pə mikirikianə əmə,[h] mə tukror atuk sakrefaes kin kafan nimraghien tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah. Kini kafan sakrefaes, in infamien.

27 Kitawə narmamə, Kughen rimnərəhu nipig yame narmamə kirikianə kirikianə tukhamhə iran, kini tukhamhə mikirikianə əmə. Kini kwasig ikin, In tukrəkir kapətawə norien minə.[i] 28 Ye norien kirikianə əmə min, Kristo rimnor atuk sakrefaes kin mikirikianə əmə,[j] mə In tukrarpin təvhagə hah kape narmamə khapsaah.[k] Mərig kwasig, ye nipig tukrirerig-pə min iran,[l] In to ripəh min narpinien təvhagə has, mərig tukruə mivəh miragh əmə narmamə yamə mine kasərer matuk mamhawhin In.[m]

Yesu rimneighan-pən kin nimraghien kafan rəmhen kin sakrefaes, mikirikianə əmə nəmhen

10 1 Narimnar kape loa, kisəmhen kin nanmi narimnar[n] yamə mine kamhauə kwasig. Mərig nanmi nar e ripəh nəmtir-huvəyen. Pəh nien mə niprai nar. Ye newk minə fam, pris minə kasor sakrefaes. Mərig nar apnapig iriə kasor sakrefaes, loa in reinein norien nəməhuak yamə mine kamhauə tuk Kughen mə tuksatuatuk ye nimrin, meinai sakrefaes minə a, iriə nanmi nar əmə. 2 To sakrefaes ripiəmhen ripior nəməhuak minə kipisatuatuk, mipihapəh nor-minien sakrefaes, meinai kwəshawən ta. Kini to sakrefaes ripiəspir-ta rikiriə, to kipihapəh nisərig-rahasien tuk təvhagə has. Mərig, nikam. Kasərig rahas hanə. 3 Mərig taktakun ai, ye newk minə fam, pris minə kasor pawk sakrefaes, mərig nar a ramor əmə mə narmamə rikiriə raməsik hanə təvhagə has kapəriə, 4 meinai nitaw nəni mine kao kirapəh niwəmhenien tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has.[o] 5 Ror pən, nipig Kristo rimauə ye tokrei tanə, mini-pən tuk Kughen mimə,

"Kughen, Ik nakpəh norkeikeiyen sakrefaes mine narimnar yamə mine kivəhsi-pre kim ik.
Mərig Ik nimnor niprak kirik mə jakvən iran.
6 Kamhavaan əru narimnar ye tebol rəmhen kin nəhuakien kapəriə raurə tuk Ik,

---

[h] **9:26** Hib 9:12,28 [i] **9:27** 2 Kor 5:10 [j] **9:28** Hib 7:27; 9:12,26; 10:10 [k] **9:28** Aes 53:12
[l] **9:28** Mat 16:27 [m] **9:28** 2 Tim 4:8 [n] **10:1** Kol 2:17; Hib 8:5 [o] **10:4** Hib 9:12-14

kini masor sakrefaes tuk nəspirien təvhagə has.
Nar apnapig kasor məknakin, mərig khapəh nisorien rikim ragien
tuk əriə.
7 Mərig Yo yakamni mimə,
'Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməgkiar irak mimə,
"Kughen, Yo e, yimauə mə jakor nəkwam." ' " *(Sam 40:6-8)*
8 Kristo ruini ta mə Kughen ripəh norkeikeiyen sakrefaes mine narimnar
yamə mine kivəhsi-pən kim in, mine narimnar yame kavaan ye tebol,
mine sakrefaes kape nəspir-tayen təvhagə has. Nar apnapig narmamə
kasor narimnar minə e rəri-pən loa, Kughen rikin rapəh nagienien tukun.
9 Kini nipig Kristo ramni min mimə, "Yo e, yimauə mə jakor nəkwam" kini
meighaan-pən kin nimraghien kafan, In rimnoriah swatuk kupan kape
nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah, mor swatuk vi kirik tuk nivəhsi-
tayen. 10 Kini Yesu Kristo rimnor nəkwai Kughen ror məkneikin: In rimnor
atuk sakrefaes kin nipran,[p] mikirikianə əmə,[q] mə tukror ətawə kisatuatuk.[r]
11 Kini pris minə fam kasərer masor wok kape nəhuakien, masor
sakrefaes, masor nar kirikianə əmə nipig mifam tuk nəspir-tayen təvhagə
has. Mərig sakrefaes minə a, iriə khapəh nisəmhenien tuk nivəhsi-tayen
təvhagə has kirik. 12 Mərig pris e kapətawə rimnor kafan sakrefaes
mikirikianə əmə, kini sakrefaes e in rəmhen məkwak tuk nəspir-tayen
norien has kape narmamə kape rerin. Kini nipig rimnor məknakin kafan
sakrefaes, in mivən "məkwətə ye kwermi Kughen matuk." 13 Kini ikin a,
In rawhin əmə mə "Kughen tukror In ramehuə ye kafan tikmir minə."[s]
14 Meinai Kristo rimnor sakrefaes mikirikianə əmə, mor kafan narmamə
kisatuatuk ye nimrin kape rerin. Narmamə minə a, iriə en, yamə mine In
rimnor əriə khauə misatuatuk.
15 Kini Nanmin kape Kughen, In min raməvsao kin narimnar minə a
kimi ətawə, mamni mimə,
16 "Kughen Yermaru ramni mimə,
'Nipig tukripiuə,
jakor promes vi kimi kafak narmamə minə.
Yo jakvəhsi-pən loa minə kafak yerkiriə,
kini Yo jakrai-pən loa kafak ye nirkunien kapəriə.' " *(Jer 31:33)*
17 Kini In mamni min mimə,
"Yo jakəru-kin kapəriə norien has minə,
kini rikik tukripəh nəsik-minien norien minə kapəriə yame
kasəkapir loa." *(Jer 31:34)*
18 Nipig tukmə Kughen rimnəspir ta norien has kape narmamə, to
khapəh nisor-minien sakrefaes kirik.

---

[p] **10:10** Hib 2:14 [q] **10:10** Hib 7:27 [r] **10:10** Hib 10:14; Efes 5:26 [s] **10:13** Ramni Sam 110:1. Əm-ru Hib 1:13.

Pəh kisərer timtim ye nhatətəyen kapətawə

19 Yo minə tiksin. Ror məkneikin mə nitaw Yesu rimnor ətawə
kharkun nhavənien imə Ikin Ramərhakə Ǝgkap Ikin, mhapəh nhaginien.
20 Rəmhen kin yame In rimnəhipu neipən yame raməker əswasig kin
Ikin Ramərhakə Ikin. Mərig pəh nien mə rimnəhipu neipən kirik, mərig
nipran rimnərkwopir ror swatuk vi kirik yame ramragh tuk ətawə tuk
nivənien tuk Kughen.[t] 21 Kini hae pris kapətawə, in yemehuə yame
ramarmaru ye nimə kape Kughen,[u] in e kafan narmamə minə.[v] 22 Ror
məknakin, pəh khavən ipakə tuk nimri Kughen,[w] yerkitawə yame rukwar
kin nhatətəyen əfrakis. Meinai Kristo rimnətəg-pə nitawin yerkitawə
məspir ətawə.[x] Kini rimnokwi-ta nipraitawə ye nu yame rəmtir in
əmə in əmə.[y] 23 Kitawə khamə kwəsərəhu-pən nətərigien kapətawə ye
Kristo. Ror məknakin, pəh kisərer tim tim iran, mhapəh nhaviə-viəyen,
meinai kitawə kharkun nisətigtəyen ye kafan nəgkiarien yame rimirpen-
pə ta kimi ətawə. 24 Pəh khasig ətawə minə mə kitawə tuksorkeikei
ətawə minə, kini masor huvə pən kimi ətawə minə. 25 Narmamə tiksin
kwəsəpəh nofuginien əriə minə. Mərig ripəh nəmhenien. Pəh kasofugin
ətawə minə, masərip tim tim ətawə minə ye nipig mifam.[z] Kini nipig
kasəm mə Nipig Kwasig rinamuə pakə, rhuvə mə kitawə tukasəkeikei
misərip tim tim ətawə minə mamharpin.
26 Rhuvə mə tuksərip tim tim ətawə minə məknakin, meinai tukmə
kitawə kwənharkun ta nəfrakisien, mərig khapəh nisərigien, masor
norien has mamharpin, kini sakrefaes kirik min rikək yame to rəspir
ətawə.[a] 27 Kini tukmə sakrefaes kirik min rikək mə to rivəhsi-ta təvhagə
has kapətawə, kini nar kirikianə əmə aikin. In e, tukasəkeikei mhagin,
misətəmnimin, meinai kitawə kwənharkun huvə mə kitawə kamhawhin
narpinien skai, mine nap ehuə kape niemhaa kape Kughen yame
tukraməkeikei məkwəru kafan tikmir minə.[b] 28 Loa kupan kape Moses
ramni mə tukmə yermamə kirik rəkapir loa, kini "yermamə kiraru uə
kisisər kirhini-ərhav in;" *(Dut 17:6,7)* kini kwən a tukraməkeikei
mimhə. Narmamə, rikiriə to ripəh nehuəyen tukun. 29 ?Mərig rhawor ye
yermamə yamə ripəh nisiaiyen Ji Kughen?[c] Kughen rimini-pə promes kirik
tuk ətawə, kini nitaw Kristo rimnor promes e ruauə minor nəfrakisien
kin.[d] Nitə əmə a in a rirkun norien narmamə kisatuatuk.[e] ?Mərig rhawor
ye yermamə yame ramor nar apnapig ye nitə e? ?Rhawor ye yermamə
yame ramni hah Nanmin kape Kughen yame raməwhai nihuvəyen kimi

---

[t] **10:20** Lev 16:2; Mat 27:51; Efes 2:18; Hib 9:8 [u] **10:21** Sek 6:13 [v] **10:21** Hib 3:6
[w] **10:22** Hib 7:19; Efes 3:12 [x] **10:22** Esik 36:25; Hib 9:14; 12:24 [y] **10:22** 1 Pita 3:21
[z] **10:25** Hib 3:13 [a] **10:26** Hib 6:4-8; 2 Pita 2:20-21 [b] **10:27** 2 Tes 1:7-9; Hib 12:29
[c] **10:29** Hib 6:6 [d] **10:29** Mat 26:28 [e] **10:29** Rev 1:5

narmamə? Ratuatuk mə yermamə yame ror məknei tukrarə ye narpinien
skai yame rapita narpinien yame yermamə yame ramakapir loa kape Moses
tukrarə iran. 30 Meinai kitawə kharkun ta Kughen yame ramni mimə,
"Narpinien tai təvhagə hah, yakamərer tukun.
Kini Yo jakarpin tai norien kapəriə rəmhen əmhen."[f] *(Dut 32:35)*
Kini In ramni min mimə,
"Kughen Yermaru tukrəkir norien kape narmamə kafan." *(Dut 32:36)*
31 Səm-ru. !Tukmə Kughen yame Ramragh rəpkətərəkin ik, nar a ror
niginien!
32 Rhuvə mə rikimiə tukramuh nipig kupan, nipig nikhakien rinaməsia-
pen əmiə kupan. Ye nipig a, kimiə nimisarə ye nipig əutən kirik, yame
rəsəsao pik, nimisərig nəmhəyen ehuə,[g] mərig nimisərer tim tim. 33 Nipig
tiksin, narmamə kamhani hah əmiə ye nimri mirh,[h] masor min narimnar
has minə tiksin irəmiə. Nipig tiksin, nimisərer-pən tuk narmamə yamə
mine kamor has pən kimi əriə. 34 Misasitu irəriə nipig kimnəhi-pən əriə
ye kalabus, kini misarə ye nipig əutən kapəriə.[i] Kini nipig narmamə
kimisəkrəh kin narimnar minə kapəmiə, nakwənharkun ta mə kapəmiə
aikin narimnar raməmir yame in rhuvə mapita, rikimiə ramagien əmə.[j]
Kini narimnar minə a to ripəh nirkəkien tuk nipig kirik.[k] Kini rikimiə
ramagien əmə tukun. 35 Ror pən, nipig naksarə ye nipig əutən minə,
pəh rikimiə tukripəh nəpouyen, meinai tukmə nakshatətə ye Kughen, In
tukrivəhsi-pre nərok kimi əmiə. 36 Kimiə takasəkeikei misor nətərigien
kapəmiə rapomh,[l] mə taksor naha nhagin yame Kughen rorkeikei. Kini
takpihavəh narimnar yame Kughen rimirpen mə tukrivəhsi-pre kimi
əmiə.[m] 37 Meinai Kughen ramni mimə pəh nien mə tuktu
"Kwən kirik tukruə,
in tukritərhav-pə, mipəh norien kəmər.
38 Meinai kafak narmamə yamə mine kisatuatuk ye nimrik,
iriə tukhashatətə irak mamharpin. *(Hab 2:3-4)*
Mərig tukmə yakəm mə kwəsəpəh Yo, masərer rerig rerig,
to rikik ripəh nagienien tuk əriə."
39 Mərig kitawə e to khapəh nisərer rerig-rerigien, miserwei. Nikam.
Kitawə narmamə kape nhatətəyen ye Kughen, Kughen tukrivəh miragh
ətawə.

Kaha yamə mine kimishatətə ye Kughen

11 1 Kitawə kasərəhu-pən kapətawə nərigien ye narimnar yamə mine
tukripiuə, kini nhatətəyen kapətawə in ramor ətawə kharkun

---

[f] **10:30** Rom 12:19 [g] **10:32** Fil 1:29,30 [h] **10:33** 1 Pita 4:14 [i] **10:34** Hib 13:3
[j] **10:34** 1 Pita 4:13 [k] **10:34** Hib 11:16; 1 Pita 1:4,5 [l] **10:36** Rom 5:3,4; Hib 12:1;
Jem 1:3,4,12; 5:11 [m] **10:36** Hib 6:15; 9:15

huvə mə narɨmnar mɨnə e, iriə nəfrakɨsien. Nar apnapɨg mə kɨtawə khapəh nɨsəmien[n] narɨmnar mɨnə a, mərɨg kharkun huvə mə tukpihavəh, meinai nhatətəyen ramhajoun ətawə mə tukpihavəh. 2 Rɨptawə mɨnə kɨmnɨshatətə ye Kughen, Kughen rɨmnəgnəgɨn əriə tukun.

3 Nhatətəyen ramor ətawə kharkun mə Kughen rɨmnəgkiar əmə, narɨmnar kape tokrei tanə kasəmɨr.[o] In rɨmɨvəh narɨmnar yame kɨpəh nəmien, mor narɨmnar kɨn yame kaməm.

4 Ebel in rɨmnhatətə tɨm tɨm ye Kughen, mɨvəh-si-pən narɨmnar kɨmi Kughen yame rhuvə rapita yame Ken rɨmɨvəhsi-pən kɨmin.[p] In rɨmnhatətə tɨm tɨm məknakɨn ye Kughen, Kughen rɨmɨni mɨmə in yermamə atuatuk kɨrik, rɨkin ragien tuk naha nhagɨn yame rɨmɨvəhsi-pən kɨmin. Kɨni nar apnapɨg mə kwən a ruamhə ta, mərɨg nhatətəyen kafan ramhajoun ətawə kɨn nar kɨrik ai taktəkun.[q]

5 Mɨne Inok rɨmnhatətə tɨmtɨm ye Kughen, kɨni mɨpəh nɨmhəyen. Kughen rɨmɨvəhsi-ta əmə in ye tokrei tanə e, mə tukrhaktə mɨvən ye rao ye neai. Narmamə to khapəh nɨsəm-mɨnien in, meinai Kughen rɨmɨrəhsi-ta.[r] Meinai nɨpɨg Kughen rɨpəh hanə nɨrəhsi-tayen in, mɨnhajoun ta in mə rɨkin rɨmnagien tukun. 6 Mərɨg yermamə to rɨpəh nhatətəyen ye Kughen, Kughen to rɨkin rɨpəh nagienien tukun. Meinai nɨpɨg yermamə kɨrik rorkeikei mə tukruə tuk Kughen,[s] in tukraməkeikei mamni nəfrakɨsien mə Kughen ramarə mamərok narmamə yamə mɨne kɨsarkut mə tukharkun In.

7 Mɨne Noa in mɨn rɨmnhatətə tɨm tɨm ye Kughen. In e, nɨpɨg Kughen rɨmɨni-əsah pən narɨmnar kupan tukun, yame narmamə kɨpəh hanə nɨsəmien,[t] Noa rɨmɨsiai In mamor nəkwan. Mɨvhirəkɨn rao ehuə kɨrik mə tukrɨvəh mɨragh kafan narmamə mɨnə. Rɨmɨvhirəkɨn məkna rao, mor əpu mə Kughen tukrɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi narmamə. Nhatətəyen kafan rɨmnor swatuk kɨmi Kughen ror In ratuatuk ye nɨmrɨn.[u]

8 Mɨne Ebraham in rɨmnhatətə tɨmtɨm ye Kughen. Nɨpɨg Kughen rɨmnokrən kɨn mə tukrɨvən ye tanə pɨsɨn kɨrik, in rɨmnor nəkwan. Tanə a, Kughen rɨmɨrpen ta kɨmin mɨmə tukrɨvəh-si pən kɨmin. Kɨni Ebraham rɨmɨtərhav, meinein mə ramvən hiə. 9 Mamhatətə tɨmtɨm ye Kughen məkna, kɨni mamarə ye tanə a yame Kughen rɨmɨrpen ta kupan mə tukrɨvəhsi-pən kɨmin.[v] Mərɨg rɨmnamarə aikɨn a, mɨpəh nɨvhirəkɨnien nimə huvə kɨrik, mɨvəh-si haktə nɨkar nimə kɨrik, mamarə rəmhen kɨn yepsɨpɨs kɨrik. Kɨni kwənərəus kafan Aesak mɨne Jekob yame Kughen rɨmɨvəhsi-pən promes a kɨmi ərisɨr Ebraham, iriu mɨn kɨmɨwarə əmə ye nimə has rəmhen kɨn yepsɨpɨs mir.[w] 10 Ebraham rɨmnamarə ye nimə tapolen məkna meinai in rɨmɨwhin mə tukrɨvən ye taon kɨrik yame

---

[n] **11:1** 2 Kor 4:18 [o] **11:3** Jen 1 [p] **11:4** Jen 4:4-5 [q] **11:4** Hib 12:24 [r] **11:5** Jen 5:21-24
[s] **11:6** Hib 7:19 [t] **11:7** Hib 11:1 [u] **11:7** Jen 6:9 [v] **11:9** Wok 7:5 [w] **11:8-9** Jen 12:1-8

nuknen riskai,[x] tukraməmir ror tu.[y] Taon e, Kughen əmə rimnəriwək iran mivhirəkin.[z]

11 Mine Sera min rimnhatətə tim tim ye Kughen. Nar apnapig mə rimnəpiəhuaru əgkap, mərig Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimin mə tukreimək. In rimirəh tini e, meinai in rimnhatətə ye Kughen mə In tukror promes kafan ruə mor nəfrakisien kin.[a] **12** Ebraham rimnəhuaru ta, ipakə əmə rimhə,[b] mərig kwənərəus minə khapsaah kimnhasi-pən iran. Nar apnapig mə in yermamə kirikianə əmə, mərig kwənərəus mine e kafan, iriə khapsaah rəmhen əmə kin kəmhau minə ye neiai mine nipakir ye tahik yame to kipəh nəvhuekin-famien əriə.[c]

13 Narmamə minə a, iriə kimishatətə tim tim ye Kughen, mərig nipig kimnhamhə, iriə kimnhapəh nhavəhyen narimnar yamə mine Kughen rimini ta mə tukrivəhsi-pən kimi əriə.[d] Iriə kimisəm narimnar minə e mə iriə kasəmir isok tuk əriə, mərig rikiriə ragien pik mə tuksəm.[e] Mhani-ərhav mhamə kisarə ye tokrei tanə e mərig kisəmhen əmə kin yepsipis əmə.[f] Tokrei tanə e pəh nien mə imərіə əfrakis ikin. **14** Nipig narmamə kasəgkiar məknai, in ramhajoun pən mə kasarha-kin imərіə atuatuk ikin. **15** Kapəriə nətərigien ripəh nirerig-pənien ye tanə kapəriə kupan, yame kwəsəpəh ta. Rikiriə to ripiuh məkna, kipiharkun nirerigien mamhavən. Mərig kimnhapəh nisorien məknakin.[g] **16** Iriə kimisorkeikei imərіə ikin pisin kirik yame rhuvə rapita. In e rao ye neai.[h] Ror pən, Kughen ripəh naurisien[i] mə kamokrən kin In kimə kapəriə e Kughen.[j] Kini Kughen rimnor apnəpeinə ta ye taon kirik[k] imərіə ikin.

17-18 Mine Ebraham rimivəh promes yame Kughen rimini-pən tukun mimə,

> "Kwajikovə kafam Aesak tukror kwənərəus kafam tukripsaah min,
> iriə tukhavəh nhagim." *(Jen 21:12)*

Nipig Kughen rimə tukrəm nhatətəyen kape Ebraham, kini Ebraham rimnhatətə ye Kughen mamərer matuk tuk nhopniyen tini kwənkwan kirikianə əmə e Aesak mə tukror sakrefaes kin kimi Kughen.[l] **19** Meinai Ebraham rikin rimnaməsik mə Kughen rirkun norien yermamə ramragh min ye nimhəyen.[m] Kini Ebraham rimivəh min tini e Aesak ipakə rəmhen kin yame rimivəh miragh in ye nimhəyen.

20 Mine Aesak rimnhatətə tim tim ye Kughen, maməhuak mə Kughen tukrivəh-sipən nihuvəyen kafan ramvən kimi tini mir e Jekob mine Esao, mamni-ərhav narimnar yame tukripiuə tuk nipig kirik.[n]

---

[x] **11:10** Hib 12:22; 13:14 [y] **11:10** Rev 21:2,14 [z] **11:10** Hib 11:16 [a] **11:11** Jen 17:19; 18:11-14; 21:2 [b] **11:12** Rom 4:19 [c] **11:12** Jen 22:17 [d] **11:13** Hib 11:39
[e] **11:13** Mat 13:17 [f] **11:13** Jen 23:4; Lev 25:23; Fil 3:20; 1 Pita 1:17; 2:11
[g] **11:15** Jen 24:6-8 [h] **11:16** 2 Tim 4:18 [i] **11:16** Mak 8:38 [j] **11:16** Jen 26:24; 28:13; Eks 3:6,15 [k] **11:16** Hib 11:10; 13:14 [l] **11:17** Jen 22:1-10; Jem 2:21 [m] **11:19** Rom 4:21; Jon 5:21 [n] **11:20** Jen 27:27-29,39,40

21 Mine Jekob rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə
rimhə, minim tim tim kaskin kafan, maməhuak mə Kughen tukrivəhsi-
pən nihuvəyen kimi ji Josef mir,[o] maməgnəgin Kughen.
22 Mine Josef rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə
rimhə, kini maməgkiar kin nipig kwənərəus minə kape Isrel tuksap
ta Ijip. Kini in rimini ta tuk əriə mə iriə tukhatərhav Ijip, mishawor
mhanim in.[p] [q]
23 Mine tatə mine mamə kape Moses kimiwhatətə tim tim ye Kughen.
Nipig in rimnarha-pə,[r] iriu kimiwəm mə in ramor yemə huvə kin, kini
kwerkwaig kin in rivəh makuə kisisər. Kini iriu kirəpəh niraginien kin
nəsikien nəkwai king.[s] [t]
24 Kini Moses rimnehuə mamhatətə tim tim ye Kughen. Kamni
pawk kimə in mikip king kape Ijip,[u] kafan nautə ripsaah, mərig nipig
rimnehuə, rimnəm mə ripəh nəmhenien mə tukramarə əmə ye narəyen
yame rimar ye tokrei tanə.[v] 25 Mimə tukrəpəh nagienien kape narimnar
kape tokrei tanə, yame iriə kape nipig kwakwə əmə, mivən, mamərer-
pən tuk narmamə kape Kughen yamə mine kamərik mitə əriə. 26 Rikin
rimnamuh mə tukmə narmamə kisarh iakei iran[w] tuk Kristo yame
tukripiuə, mərig in to ripəh naurisien tukun. Rikin tukragien tuk nar
e, rapita yame to ripiamarə ye nimraghien yame rimar apa Ijip.[x] Mərig
rikin rimavən əmə tuk nərok yame Kughen tukrivəhsi-pən kimin.[y]
27 Moses rimnhatətə tim tim məkneikin ye Kughen, map ta ye kantri
Ijip,[z] mipəh niginien kin king e yame niemha ramhai pik in. Mipəh
narha-kwasigien, maməkeikei mamvən, rəmhen kin yame in rimnəm
Kughen e yame keinein nəmien kin nimri jir. 28 Rimnhatətə tim tim ye
Kughen məkna, kini mirikakun norien kape lafet e Pasova. Mini-ərhav
tuk kwənərəus minə kape Isrel mə tukasəkeikei mhauh-pən nitaw sipsip
ye kwəruə ye nimə minə kapəriə. Tuksor məknaikin mə agelo yame
Kughen tukrher-pə kin tuk nhopniyen nimrin nupan yerman minə,[a]
tukripəh nhopniyen nimrin nupan yerman minə kapəriə.[b]
29 Mine kwənərəus minə kape Isrel kimishatətə tim tim ye Kughen,
mharkun nisəviofuginien ye tahik ehuə yame rimnəwhai kiraru. Kini
misəriwək iran rəmhen kin tipəvsik. Mərig nipig nəmə Ijip kimisarkut
tuk nikwasigien kin əriə, tahik rimipik əriə, kimisəmnim.[c]
30 Mine kwənərəus minə kape Isrel yame ramkwasig, iriə min
kimishatətə tim tim ye Kughen. Kimisəriwək misarkurao ye kəupə kape

---

[o] **11:21** Jen 48:1,8-22 [p] **11:22** Gris ramni mə, "tukshawor nikəkrin."
[q] **11:22** Jen 50:24,25; Eks 13:19; Jos 24:32 [r] **11:23** Eks 2:2 [s] **11:23** King Fero
rimini mə tukhopni ji nəmə Isrel minə fam yamə mine kapəriə newk ripəh napitayen
kiraru. [t] **11:23** Eks 1:16,22 [u] **11:24** Nəgkiarien Gris ramni mə, "in ji piakəskəh kape
Fero." [v] **11:24** Eks 2:10 [w] **11:26** Hib 13:13 [x] **11:26** Luk 14:33 [y] **11:26** Hib 10:35
[z] **11:27** Eks 12:50,51 [a] **11:28** 1 Kor 10:10 [b] **11:28** Eks 12:21-23 [c] **11:29** Eks 14:21-31

Jeriko, yame kimnor kin kapier. Kimisarkurao misarkurao ye kəupə a,
mhavəh nipig seven, kini ai, kəupə ehuə a rarkwəpir məsaah.[d]
31 Mine Rehab e in piraovin kape swatuk, in min rimnhatətə ye
Kughen. Nipig kimnher-pən kin yemə Isrel mir kiraru mə tukwəm-əsaah
apis-apis ye Jeriko, Rehab rimnəhitə ye kafan nimə tuk əriu.[e] Ror pən
kin, nipig nəmə Isrel kimisarowagin kimi nəmə Jeriko, mishopni nəmə
aikin yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen, kimnhapəh
nishopniyen Rehab.[f]
32 Mərig to yakpəh nini-minien mivən. To yakpəh nini-minien rapomh
maməvsao kin Gideon[g] mine Barak[h] mine Samson[i] mine Jeftaha[j] mine
Deved[k] mine Samuel[l] mine profet minə tiksin. 33 Iriə kimishatətə tim
tim ye Kughen, masor narimnar ripsaah. Iriə kimnhakir kwənərəus
minə kape Isrel mhavən misarowagin iriə nəmə iku pisin minə, misapita
əriə.[m] Masor norien atuatuk minə, kini mhavəh narimnar huvə yamə
mine Kughen rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi əriə. Kimisəpkətərəkin
nəkwai laeon minə mə tukhapəh nisənien əriə.[n] 34 Misher-əpis nap ehuə
yamə mine kamhauək.[o] Misapitan kin narmamə yamə mine khamə
tukshapni əriə kin nau nisə.[p] Kapəriə nəsaninien rikək pawk, mərig
Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə.[q] Kini iriə kimisapita mobael
minə kape tanə pisin pisin minə.[r] 35 Nipiraovin tiksin aikin yamə mine
kimishatətə tim tim ye Kughen, Kughen ror jiriə minə kamhamragh min
ye nimhəyen.
Mərig narmamə tiksin aikin, kivəhsi-pən pawk nəmhəyen kimi əriə,[s]
mərig kwəshatətə tim tim ye Kughen. Nar apnapig kimə tukrisin əriə mə
to kisəpəh nhatətəyen kapəriə, mərig kimnhapəh nisəpəhyen, mhamə
tukhavəh nimraghien kirik yame rhuvə rapita. 36 Iriə tiksin, narmamə
kisarh iakei irəriə, kini misərkis-ərkis əriə.[t] Kini iriə tiksin, narmamə
karkwəji ətərəkin əriə kin jen, mhapik-pən əriə ye kalabus.[u] 37 Iriə tiksin,
kimnarkwhopni əriə kin kapier apig,[v] kini iriə tiksin, kimivi əru əriə kin
so. Tiksin, kimnhapni əriə kin nao nisə.[w] Kini iriə tiksin kimisarkaoh əmə
kin tiki nəni mine sipsip.[x] Nar kirik kapəriə rikək. Kimnor ahas pən kimi
əriə. Narmamə kimisoriah pik əriə. 38 Mərig iriə nəmə huvə minə, tokrei
tanə e ripəh nəmhenien mə to iriə kisarə ikin. Kimisarə apnapig əmə, apa
ye tipəvsik, mine ye tukwas minə, mine ye nəpag kapier minə,[y] mine ye
nəkwai nimir.

---

[d] **11:30** Jos 6:12-20 [e] **11:31** Jos 2:1-16 [f] **11:31** Jos 2:1,9-14; 6:22-25; Jem 2:25
[g] **11:32** Jaj 6:1–8:35 [h] **11:32** Jaj 4:1–5:31 [i] **11:32** Jaj 13:1–16:31 [j] **11:32** Jaj 11:1–
12:15 [k] **11:32** 1 Saml 16:1,13 [l] **11:32** 1 Saml 1:20; 3:19–4:1 [m] **11:33** 2 Saml 8:1-3
[n] **11:33** Dan 6:22 [o] **11:34** Dan 3:19-27 [p] **11:34** Eks 18:4 [q] **11:34** 2 King 20:7;
Jaj 16:28 [r] **11:34** Jaj 15:8 [s] **11:35** 1 King 17:22,23; 2 King 4:36,37 [t] **11:36** Jer 20:2;
37:15 [u] **11:36** Jen 39:20 [v] **11:37** 2 Kron 24:21 [w] **11:37** 1 King 19:10; Jer 26:23
[x] **11:37** 2 King 1:8 [y] **11:38** 1 King 18:4; 19:9

39 Nəmə minə a, iriə m-fam kimishatətə tim tim ye Kughen, In rivəhsi-
pən nhag huvə kimi əriə.[z] Mərig kimnhapəh nhavəhyen nar e yame
Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimi əriə,[a] 40 meinai In ruini ta
nətərigien kirik kafan, mə In tukror huvə-pə rapita kimi ətawə e towei
mine. Kini ye nətərigien kafan, In rorkeikei mə tukrirpin ətawə miriə
kupan, mə kitawə miriə əmə tuksaiyu əm nəmhen əmə.[b]

12 1 Kini narmamə yamə mina, kimisərer-ərhav tuk Kughen, mishatətə
tim tim iran, iriə khapsaah pik, kini kapəriə nimraghien in
ravəh-si haktə nhatətəyen kapətawə. Ror pən, pəh kisəpəh nar pam yame
ramraptərəkin ətawə mine təvhagə has yame raməpit-pə irətawə. Kini pəh
kisaiyu[c] mhapəh nisəpəuyen kin naiyuyen[d] yame Kughen rimnərəhu-pə
kupan irətawə. 2 Misarha-pən əmə tuk Yesu,[e] yame In nuknei nhatətəyen
kapətawə,[f] kini in e yame tukror mə kitawə tukseriaji mak ye nhatətəyen
kapətawə. Pəh rikitawə tukruh norien kape Yesu e in e kafan nərigien
rapomh.[g] Nipig rimamhə ye nai kamarkwao kin, In mor nar apnapig əmə ye
nəmhəyen yame rimivəh. Meighan-pən kin naurisien kape nimhəyen ye nai
kamarkwao kin, meinai In rimnor kafan nərigien skai tuk nagienien yame In
tukripivəh. Kini taktakun ai, In ramkwətə ye nikar Kughen matuk e In King.[h]
3 Rhuvə mə rikimiə tukraməsik Yesu mine kafan nərer-timtimien nipig
yor təvhagə hah minə kimisarakikin-pən nəgkiarien has minə kimin,[i] pəh
rikimiə tukripəh nəpouyen kini mhapəh nisəpəhyen nhatətəyen kapəmiə.

Kughen ramərip atuatuk kwajikovə kafan minə

4 Yakirkun mə kimiə naksarowagin tuk nətapigien kin təvhagə has ye
nimraghien kapəmiə, mərig kimiə kirik rikək yame nitawin rimnaiyu
tuk narowaginien e.[j] 5 Kimiə nakwəsəru-kin ta nəgkiarien yame ravəhsi-
haktə nətərigien kapəmiə. Ye nəgkiarien e, Kughen ramni-pre tuk əmiə,
rəmhen mə kimiə tini atuatuk minə, mamni mimə,

"Narik, nipig Kughen Yermaru ramərip atuatuk ik,
takpəh norien nar apnapig iran.
Pəh rikim tukripəh nəpouyen nipig In ravəhsi-pre narpinien kirik
kimik.
6 Mərig in ai Kughen Yermaru ramərip atuatuk narmamə yamə mine
In rorkeikei əriə,
mamarkis-arkis narmamə m-fam yame In rirhi əriə rəmhen kin
kafan kwajikovə minə." *(Prov 3:11-12)*

7 Ror pən, taksərer tim tim ye nipig ətən minə. Kughen ravəhsi-pre
nipig ətən minə e tuk nəko-atuatukien əmiə. Kimiə ji Kughen minə,

---

[z] **11:39** Hib 11:2,4 [a] **11:39** Hib 11:13; 10:36 [b] **11:40** Rev 6:11; Hib 2:10
[c] **12:1** 1 Kor 9:24 [d] **12:1** Hib 10:36 [e] **12:2** Sam 25:15 [f] **12:2** Hib 2:15 [g] **12:2** Fil 2:8,9; Hib 2:9 [h] **12:2** Mak 16:19 [i] **12:3** Gal 6:9; Rev 2:3 [j] **12:4** Hib 10:32-34

ror mə In ramərip atuatuk məkneikin əmiə.[k] ?Mərig kwajikovə kirik
aikin yame kafan tatə ripəh nərip-atuatukien in uə? Nikam, rikək.
8 Ye norien kirikianə əmə min, Kughen ramərip atuatuk tini minə.[l] To
Kughen ripipəh norien məknakin irəmiə, ripihajoun-pən mə kimiə pəh
nien mə kwajikovə atuatuk minə kafan - kimiə kwajikovə kape swatuk
minə. 9 Rimtawə minə ye tokrei tanə e, kasərip atuatuk ətawə, kitawə
kamhasiai əriə. ?Kini tukshawor pən iran mine ye Rimtawə In Nanmin,
ye rao ye neai?[m] Rhuvə mə tukseiwaiyu tukun, mhavəh nimraghien.[n]
10 Rimtawə minə min kasərip atuatuk ətawə kape nipig kwakwə əmə,
rəri-pən kapəriə nətərigien. Mərig Kughen ramərip atuatuk ətawə mə
tukrasitu irətawə, kini mor ətawə kisatuatuk rəmhen kin In.[o] 11 Tukmə
kərip atuatuk ətawə, nar a ripəh nimarien tuk ətawə, mərig rəutən tuk
ətawə. Mərig tukmə kitawə kiseighaan kin mə tukrikir-pə ətawə ye
swatuk yame ratuatuk, in tukrikuə kin kwənkwan e natuatukien mine
nəmərinuyen.[p]

Takasərig əmiə

12 Ror pən, nar apnapig mə kimiə nakasarə ye nipig ətən, mərig
harəh-si haktə kwermimiə yame rəpəu mə tukrəsanin. Mine nihumiə
yame ramətəmnimin, taksor mə ramskai tuk naiyuyen.[q]
13 "Naha yermamə nakseriwək kwis kimiə min, nihun rimhə,
Sor swatuk kapəmiə ratuatuk huvə, mə nihun tukripəh nahas-
əgkəpien mier ta,
Mərig pəh nihun tukrhuvə min." *(Prov 4:26)*
14 Sarkut mə kimiə m-fam taksarə kwis ye nəmərinuyen.[r] Kini misarkut
mə taksor mə nimraghien kapəmiə in ratuatuk,[s] meinai yermamə yame
ripəh natuatukien, to ripəh nivənien məm Kughen tuk nipig kirik.[t]
15 Takasərig əmiə tamə nakasaiyu misəpəu ye kwerkwai swatuk, kini
mhapəh nhavəhyen nihuvəyen kape Kughen.[u] Takasərig əmiə tamə
nuai nai akonə kirik rurə yerkimiə,[v] mikuə, mor kwənkwan ripsaah ye
nimraghien kapəmiə, kini nehen roriah narmamə khapsaah. 16 Takasərig
əmiə mə takhapəh nhakir-apnapigien narman uə nipiraovin.[w] Takhapəh
nisəmhenien kin kwən e Esao, yame kafan nimraghien ripəh natuatukien.
In ror nar apnapig ye Kughen. In nimri nupan, mərig in rimnor salem
kin nehuəyen kape nimri nupan kimi naorahini, kini məvigin kin mane
kape nipig kirikianə əmə.[x] 17 Kini kimiə nakharkun mə kwasig ikin, rikin
ripivən min ye nehuəyen kape nimri nupan. Kini markut pik mə kafan

---

[k] **12:7** Dut 8:5; 2 Saml 7:14; Prov 13:24 [l] **12:8** 1 Pita 5:9 [m] **12:9** Nam 16:22; 27:16
[n] **12:9** Aes 38:16 [o] **12:10** 2 Pita 1:4 [p] **12:11** Aes 32:17; Jem 3:17,18 [q] **12:12** Aes 35:3
[r] **12:14** Rom 14:19 [s] **12:14** Rom 6:22 [t] **12:14** Mat 5:8 [u] **12:15** Hib 3:12; 4:1
[v] **12:15** Dut 29:18; Hib 3:12 [w] **12:16** 1 Kor 6:18 [x] **12:16** Jen 25:29-34

tatə tukrəhuak mivəh-si-pən min nihuvəyen kimin. Rimnasək pik pawk tukun,[y] mərig rimipəh nararien ye nərigien kape rimni, kini rimni ripəh nəhuakien tuk nivəhsi-pənien nihuvəyen kimin.

Rhawor e loa ror pisin ye Nəvsaoyen Huvə

18-20 Apa kupan, kwənərəus minə kape Isrel kimnhavən ye tukwas ehuə e Sinae. Kini ikin a, kimisəm nap yame ramuək, mine napignapien ehuə rameiwaiyu mhorukin nar. Kini kimisərig nimətag ehuə, mine naiyuk ramasək apomh.[z] Masərig riki yermamə kirik raməgkiar kimi əriə.[a] Masətərig kin kafan nəgkiarien, kini misaiyoh-skai-pən mə tukhapəh nisərig-minien riki yermamə a.[b] Misakur mhagin tuk nəgkiarien a, kini In rimə,

> "Naha nhagin yame ramuə tuk tukwas e, nar apnapig mə in nar miragh kirik, kimiə takasəkeikei misarkwhopni kin kapier apig."
>
> *(Eks 19:12-13)*

21 Nipig Moses rimnəm narimnar minə a, in min rimnərig rahas mimə, "!Yo yakwagin pik, makur!" *(Dut 9:19)*

Mərig pəh nien mə kimiə nakwənhauə ye tukwas e.[c] **22** Kimiə nakwənhauə ye tukwas e Saeon,[d] mine taon ehuə e,[e] ime Kughen Miragh. In e Jerusalem vi apa ye rao ye neai,[f] ikin agelo minə khapsaah khapsaah kasofugin əriə ikin tuk nagienien ehuə. **23** Kini kimiə nakwənhauə ye nofuginien ehuə kape narmamə kape Kughen, yame kisəmhen kin nimri nupan minə kafan.[g] Kimirai-pən nhagmiə ye rao ye neai.[h] Kini nakwənhauə tuk Kughen yame tukripiəkir narmamə m-fam.[i] Nakwənhauə masor kirikianə kimiə nanmi narmamə atuatuk yamə mine kwənhamhə ta. Kini Kughen rimnor əriə kwəsəriəji mak.[j] **24** Nakwənhauə tuk Yesu e in e swatuk kape promes vi yame Kughen rimnor kimi ətawə. Kini nakwənhauə tuk nitaw Yesu, yame in rimnətəg-pə[k] irəmiə ror əmiə naksatuatuk. Nitə a in ramni-ərhav narimnar yamə mine khahuvə misapita narimnar yamə mine nitaw Ebel rimini-ərhav.[l]

Yermamə yame ripəh nhatətəyen ye Kughen, in tukrivəh narpinien

25 Ror pən, takasərig əmiə tamə nakhaukreikin-pən nimeitaimiə kimi Kughen[m] yame raməgkiar kimi əmiə.[n] Meinai Moses, in yermamə əmə.

---

[y] **12:17** Jen 27:30-40 [z] **12:18** Eks 19:12-22; 20:18; Dut 4:11 [a] **12:18** Dut 4:12
[b] **12:18** Eks 20:18-19; Dut 5:5,25; 18:16 [c] **12:18-21** Eks 19:16-19; 20:18-21; Dut 4:11-12
[d] **12:22** Aes 24:23; 60:14; Rev 14:1 [e] **12:22** Hib 11:10; 13:14; Mat 16:16 [f] **12:22** Gal 4:26
[g] **12:23** Eks 4:22 [h] **12:23** Rev 20:12 [i] **12:23** Jen 18:25; Sam 94:2 [j] **12:23** Fil 3:12
[k] **12:24** Hib 9:19; 10:22; 1 Pita 1:2 [l] **12:24** Ken rhopni Ebel, Baebol ramni mə nitawin ramokrən kin Kughen maiyoh kin tain. Mərig kimnhopni Yesu, in ripəh naiyohyen kin tai nimraghien. Ror pən, Nəkwəkwə e Hibru ramni mə nitaw Yesu in rhuvə rapita nitaw Ebel. Əmru Jen 4:10 [m] **12:25** Hib 3:12 [n] **12:25** Hib 1:1

Kini kitawə kharkun mə nəmə kupan kimnhapəh nisərigien in nipig In rimnor kwirig kimi əriə. Kini iriə kimiseinein nisaptayen kin narpinien kapəriə. Kini tukmə ror məkneikin, ?Rhawor irətawə tukmə khapəh nisətərigien kin nəgkiarien kape Kughen yame ramsi-pən ye rao ye neai mamor kwirig kimi ətawə?[o] ?Tukshawor misapta kin narpinien? 26 Apa Sinae, riki Kughen rimikiu-kiu ye nimoptanə.[p] Mərig taktakun ai in rimirpen-pə kimi ətawə mimə,

> "Nipig min kirik aikin, Yo jakikiu-kiu ye nimoptanə. Ye nipig a, pəh nien mə ye tokrei tanə əmə jakikiu-kiu iran, mərig nimago-ago min tukrikiu-kiu məsaah." *(Hag 2:6)*

27 Nipig Kughen ramni mimə, "Nipig kirik min aikin," nipran e ramni mə tukrikiu-kiu ye narimnar kape tokrei tanə əmə yame In rimnor, mə tukrivəh-si ta əriə. Tukrivəh-si ta narimnar, mə narimnar yame tukripəh nikiu-kiuyen irəriə, iriə tukasəmir - in e narimnar yame tukramarə rerin. 28 Kini ai, rhuvə mə tukhani vi vi Kughen, meinai kitawə kwənhavəh rao kape Kughen e yame keinein nikiu-kiuyen iran.[q] To ripəh niertayen tuk nipig kirik. Rhuvə mə kitawə tuksəhuak kimin, yerkin agien. Pəh kitawə tukamhasiai In, mamhagin kin[r] 29 meinai

> "Kughen kapətawə In rəmhen kin nap ehuə kirik yame raməkwəru narimnar m-fam."[s] *(Dut 4:24)*

Nəgkiarien infamien

13 1 Rhuvə mə taksəkeikei misor norkeikeiyen kimi əmiə minə rəmhen kin mə kimiə piaumiə minə.[t] 2 Takhapəh nisəru-kinien nəmien yepsipis yamə mine kamhauə iməmiə ikin.[u] !Tukmə ror iriə agelo minə! Narmamə tiksin kimisəhitə ye nimə kapəriə tuk narmamə, mhapəh nharkunien mə iriə agelo minə.[v] 3 Kini rikimiə tukraməsik narmamə yamə mine kisarə ye kalabus.[w] Rikimiə tukrəmhə tuk əriə rəmhen kin mə kimiə min naksarə ye kalabus. Taksərer-pən tuk yamə mine kivəhsi-pən nəmhəyen kimi əriə rəmhen kin mə kimiə min naksərig atuk nəmhəyen a ye nipraimiə.

4 Pəh narmamə m-fam tukhasiai norien kape narkurəkien, mə in ramərhakə nipig m-fam.[x] Pəh narmamə m-fam tukhasiai nimhakuə kape narmamə. Kughen tukrəkir mivəh-si-pən narpinien kimi tamaruə mine piakəskəh yamə mir kawəkrəh kin əriu minə, mine narman mine nipiraovin yamə mine kasəkrəh kin əriə minə, yerman yame ramapir-

---

[o] **12:25** Hib 2:2,3; 10:29 [p] **12:26** Eks 19:18 [q] **12:28** Sam 15:5; Dan 2:44
[r] **12:28** Mal 2:5; 4:2 [s] **12:29** Eks 24:17; 9:3; Sam 97:3; Aes 33:14; 2 Tes 1:7
[t] **13:1** Rom 12:10 [u] **13:2** Job 31:32; Mat 25:35; Rom 12:13 [v] **13:2** Jen 18:1-33
[w] **13:3** Mat 25:36; Hib 10:34 [x] **13:4** Mal 2:15

pən tuk piraovin yame pəh nien mə kafan, mine piraovin yame pəh nien
mə kafan atuatuk yerman.[y]
5 Sərer isok tuk norkeikei-pikien mane. Rikimiə tukraməkeikei
mamagien əmə tuk kapəmiə narimnar yame nakamhavəh, meinai
Kughen rimini mimə,
"!To yakpəh nəpəhyen ik,
mipəh nətayen iram tuk nipig kirik!" *(Dut 31:6)*
6 Ror pən kitawə kharkun nhaniyen mhamə,
"Kughen Yermaru In yasitu kapətawə,
to tukhapəh nhaginien.
Narmamə kaseinein nisoriahyen ətawə." *(Sam 118:6-7)*
7 Rikimiə tukraməkeikei mamuh nəmasur minə kapəmiə[z] yamə mine
kimisəkupən mishajoun əmiə ye nəgkiarien kape Kughen. Sətərig-ru
kin narimnar huvə yamə mine rimatərhav ye nimraghien kapəriə, kini
mishatətə ye Yermaru rəmhen kin əriə.[a]
8 Yesu Kristo to ripəh nukreikinien. Norien kafan raməmir əmə
məkna apa kupan, muə meriaji-pə ai taktakun mamvən to ripəh norien
infamien.[b] 9 Takhapəh nisorien mə nhajounien vi pisin pisin minə
tukhavi ta əmiə ye swatuk atuatuk.[c] Kimiə havaag-pən əmə tuk Kughen,
yame ramasitu irəmiə yerkin agien mə tukror kapəmiə nərigien riskai.[d]
Ripəh nihuvəyen mə kitawə tuksəri-pən natuakəmien kape nəviginien,[e]
mə in tukror ətawə khaskai, meinai nəfrakisien mə natuakəmien minə a
to khapəh nisasituyen ye narmamə.
10 Narmamə yamə mine kasor hanə sakrefaes rəri-pən norien kape nəmə
Isrel kupan, nar kirik kapəriə rikək ye nihuvəyen yame Yesu rimivəh-si-pə
kimi ətawə ye sakrefaes kafan. 11 Meinai pris ramhopni nar miragh kini
mivəh nitawin mivaan apa imə Ikin Ramərhakə Ikin, kini mivəh-si-pən kimi
Kughen tuk nəspir-tayen təvhagə has kape narmamə.[f] Kini ai, kharəhsi-
ərhav nar miragh a apa iruə ye nimə tapolen kapəriə, mhavaan əru.[g] 12 Ye
norien kirikianə əmə min, kikir ye rhav Yesu ye Jerusalem,[h] in rimnərig
nəmhəyen ye nipran kini mimhə mə nitawin[i] rirkun nəspir-tayen təvhagə
has kape narmamə, mor əriə kisatuatuk.[j] 13 Ror pən, pəh kitawə tuksor
məkna, mhatərhav iruə imətawə ikin, masor kirikianə kitawə min,[k] masərer
matuk, nar apnapig narmamə kasor naurisien kimi ətawə rəmhen kin yame
kimisor iran.[l] 14 Imətawə atuatuk rikək ye tokrei tanə e, mine taon yame
raməmir rerin.[m] Mərig kitawə kamhawhin taon yame tukripiuə.[n]

---

[y] **13:4** Dut 22:22 [z] **13:7** Hib 13:17,24; 1 Kor 16:16 [a] **13:7** Hib 6:12 [b] **13:8** Sam 102:27; Hib 1:12 [c] **13:9** Efes 4:14 [d] **13:9** Kol 2:7 [e] **13:9** 1 Kor 8:8; Hib 9:10 [f] **13:11** Lev 16:15 [g] **13:11** Eks 29:14; Lev 4:12,21; 9:11; 16:27 [h] **13:12** Jon 19:17 [i] **13:12** Rom 3:25 [j] **13:12** Efes 5:26 [k] **13:13** Luk 9:23 [l] **13:13** Hib 11:26 [m] **13:14** Hib 12:27 [n] **13:14** Fil 3:20; Hib 11:10; 12:22

15 Ror pən, pəh Yesu tukrasitu irətawə mə tukhavəhsi-pən sakrefaes
kapətawə kɨmi Kughen nɨpɨg m-fam.[o] Sakrefaes e kapətawə, in e,
pəh khavəhsi-haktə nhag Kughen nɨpɨg m-fam, mhani-ərhav nhagɨn.[p]
16 Hapəh nɨsəru-kɨnien norien huvə mɨne nəvraiyen narɨmnar kapəmiə
mɨvəh-si-pən kɨmi narmamə yamə mɨne kapəriə rɨkək,[q] meinai norien e
in rəmhen kɨn sakrefaes[r] yame rɨki Kughen ragien tukun.[s] 17 Sor nəkwai
nəmasur mɨnə ye niməhuak,[t] mɨseiwaiyu tuk əriə. Iriə e kasarha tuk
nɨmraghien kapəmiə mhapəh nɨsapɨsien,[u] meinai iriə kharkun mə tuk
nɨpɨg kɨrik, tukasəkeikei mhani-ərhav wok kapəriə tuk Kughen. Pəh
kɨmiə taksor mə rɨkiriə tukragien tuk wok e. Mərɨg tukmə nakasor rɨkiriə
rɨpəh nagienien tuk wok kapəriə, to khapəh nɨsasituyen irəmiə.
18 Səhuak tuk əmawə,[v] meinai yakharkun mə kapəmawə norien in
ratuatuk əmə,[w] kɨni yaksorkeikei mə nɨpɨg mɨ-fam kɨmawə jaksor əmə
norien huvə. 19 Yakorkeikei pɨk mə kɨmiə takasəkeikei mɨsaiyoh Kughen
mə jakrerɨg-pre aihuaa əmə məm əmiə.
20 Yakaməhuak mɨn tuk əmiə, mə Kughen tukrasitu irəmiə. Kughen e
in e nukne nəmərinuyen.[x] Kɨni In rɨmnor Yesu Kristo Yermaru kapətawə
rɨmnərɨg nəmhəyen,[y] mə nɨtawɨn tukraiyu mor promes rerɨn[z] ruə mor
nəfrakɨsien kɨn.[a] Yesu e, In yemə huvə mapita tuk nəm-huvəyen sipsip
mɨnə kafan.[b] Yakaməhuak mə Kughen 21 tukrɨvəhsi-pre narɨmnar huvə
mɨnə fam kɨmi əmiə yame tukror əmiə naksəmhen tuk norien nar yame
In rorkeikei. Kɨni yakaməhuak mə Kughen tukror wok ye nɨmraghien
kapəmiə kɨrikianə kɨrikianə.[c] Kɨni ye nasituyen kape Yesu Kristo, Kughen
tukror kapəmiə norien rhuvə, kɨni rɨkin tukragien pɨk tukun. Kɨni pəh
kɨvəhsi-haktə nhag Kristo nɨpɨg mɨfam, mamvən, infamien rɨkək. Amen.[d]
22 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Nəkwəkwə e kafak rɨpəh napomh-
pɨkien. Mərɨg yakamaiyoh skai əmiə mə taksor-ru kapəmiə nərɨgien
rapomh mɨn mə taksətərɨg kɨn kafak nəgkiarien yame ravəh-si haktə
nətərɨgien kapəmiə.
23 Yakorkeikei mə takharkun mə kɨmɨrɨsɨn piautawə e Timoti ye
kalabus. Tukmə in ruə aihuaa, kɨmru mɨn jakraurə.
24 Sokrən huvə kɨmi nəmehuə mɨnə kapəmiə mɨne nəməhuak mɨnə
iməmiə ikɨn. Nəmə Itali kasokrən huvə irəmiə.
25 Pəh Kughen tukrautə-pre kɨn nɨhuvəyen kafan kɨmiə əmiə mɨnə fam.
Amen.

---

[o] **13:15** 1 Pita 2:5 [p] **13:15** Sam 50:2-15; Hos 14:2; Aes 57:19 [q] **13:16** Rom 12:13
[r] **13:16** Fil 4:18 [s] **13:16** Hos 14:2 [t] **13:17** Hib 13:7,24 [u] **13:17** Aes 62:6; Wok 20:28
[v] **13:18** 1 Tes 5:25 [w] **13:18** Wok 23:1 [x] **13:20** Rom 15:33 [y] **13:20** Wok 2:24
[z] **13:20** Jen 17:7,13,19; Aes 55:3; 61:8; Esik 37:26; Mat 26:28 [a] **13:20** Hib 9:20
[b] **13:20** Jon 10:11 [c] **13:21** Fil 2:13 [d] **13:21** Rom 11:36

Jemes

Nəkwəkwə yame Jemes rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jemes

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Jemes e, in naurahi Yesu, in rɨmɨrai nəkwəkwə e. In elda kape niməhuak apa Jerusalem.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Jemes rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nəmə Isrel yamə mɨne kashatətə ye Yesu Kristo mɨsarə ye kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai nəkwəkwə e? Ye nɨpɨg a, nəmehuə mɨnə kape nəmə Isrel kɨmɨsarkwhopni Steven; kwasɨg ikɨn, masor rahas-pən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Jerusalem. Ror pən, nəməhuak mɨnə khapsaah kɨmɨsap Jerusalem mɨsarə kantri pɨsɨn pɨsɨn mɨnə. Mərɨg kɨmnharəh-pikən nɨpɨg əutən mɨnə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Jemes rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨvəhsi-haktə nərɨgien kapəriə meinai kɨsarə ye nɨpɨg əutən mɨnə. Kɨni morkeikei mə tukrhajoun əriə ye nuknei nhatətəyen yame ratuatuk. Nɨpɨg yermamə kɨrik rhatətə əfrakɨs ye Yesu Kristo, kɨni kafan norien ruə mɨhuvə, kɨni maməpəh norien has mɨnə.

Jemes ramokrən huvə ye nəmə Isrel mɨnə

1 1 Yo Jemes, yo yorwok kɨrik kape Kughen mɨne Yesu Kristo,
Yermaru kapətawə.[a]

Yakamher-pre kɨn nəkwəkwə e raurə tuk əmiə, kwənərəus twelef kape nəmə Isrel yamə mɨne nɨmnhavən mɨsarə kɨrikianə kɨrikianə ye tanɨmtanə. Yakamni-pre rhuvə tuk əmiə.

Nhatətəyen mɨne nɨrkunien

2 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə, narɨmnar pɨsɨn pɨsɨn tukhauə masor
nəmhəyen kɨmi əmiə. Nɨpɨg takasəm, rɨkimiə tukrəməkeikei mamagien[b]
3 meinai nakwənharkun ta mə nɨpɨg əutən mɨnə tukhauə, mə tukəm-ru

---

[a] **1:1** Mat 13:55; Wok 15:13; Gal 1:19; 1 Pita 1:1 [b] **1:2** Rom 5:3-5

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

nhatətəyen kapəmiə. Nipig ətən mina a tuksor əmiə nakhaskai huvə ye nhatətəyen kapəmiə.[c] 4 Kini takasəkeikei masərer timtim ye nhatətəyen kapəmiə miseriaji-pən nipig yame takhauə rikimiə rimruə, nar has kirik rikək irəmiə. 5 Mərig tukmə kimiə kirik, kafan nirkunien ripəh nəmhenien, rhuvə mə in tukraiyoh Kughen, pəh In tukrasitu iran mor nirkunien kafan ruə mehuə məpomh min, meinai In ravəhsi-pən apnapig əmə narimnar kimi narmamə minə fam, mipəh nhekien narmamə tuk nar yame kisaiyoh kin.[d] 6 Mərig tukmə yermamə a raiyoh kin, pəh tukramhatətə əmə ye Kughen, kini pəh kafan nərigien tukripəh norien kiraru; meinai yermamə yame kafan nərigien ramor kiraru, in rəmhen kin peao peao ye tame tahik, yame nimətag ramher-əpu, ravi apnapig. 7 Tukmə ror rikin raməsik mə Kughen Yermaru tukrifəhsi-pən narimnar kimin, mərig, nikam, to ripəh nivəhsi-pənien, 8 meinai nərigien kafan ramor kiraru. To ripəh narer-skaiyen tuk nar kirik yame rikin raməsik mə tukror.

Yavən has mine yermamə yame nautə kafan ripsaah

9 Tukmə yavən has kirik irəmiə, pəh rikin tukragien meinai Kughen ravəhsi-haktə in. 10 ?Mərig yermamə yame nautə kafan rehuə, tukragien tuk nar kirik uə? Rirkək, meinai Kughen tukrivəh-si-əhu in.[e] Yakamni məkneikin meinai nəmə nautə kapəriə ripsaah tukharkək rəmhen kin jihi nai yamə mine kisaukei misəsaah. 11 Nipig mirh rhaktə, məpan-əpan pik, mhen mənvhirik tukrimsiə. Jihi nai minə tukasəkeikei misaukei tuk nipig kirik, misəsaah-əsaah. Nihuvəyen kapəriə tukrirkək.[f] Rəmhen əmə kin nəmə kapəriə nautə ripsaah. Kasor wok ripsaah mhavəh mane iran, mərig tukpiasəkeikei mhamhə tuk nipig kirik.

Kughen to ripəh norien yermamə kirik rimir ye nahasien

12 Yermamə yame ramərer skai ye nipig ətən ramuə tukun mə tukəm-ru nhatətəyen kafan, in tukrarə ye nihuvəyen əfrakis, meinai nipig rimikurao ye nipig ətən minə a, kini Kughen tukrivəh-sipən kafan nərok, in e nimraghien rerin. Kughen ruirpen ta mə nimraghien rerin e, in kape narmamə yamə mine kasorkeikei In.

13 Mərig tukmə təvhagə hah ravi nərigien kape yermamə kirik, pəh tukripəh niniyen mə, "Kughen e ravəh-sipə-vəhsi-pə kimi yo." Pəh tukripəh niniyen nəgkiarien məknakin meinai to nar kirik ripəh niviyen nətərigien kape Kughen mə tukror təvhagə has; kini Kughen to ripəh nivəhsi-pən-vəhsi-pənien kimi narmamə. 14 Mərig nətərigien has kape

---

[c] **1:3** 1 Pita 1:7 [d] **1:5** Prov 2:3-6 [e] **1:10** Swatuk pisin kape nukreikinien nəgkiarien ye v. 10: "Mərig yermamə irəmiə yame kafan nautə rehuə, pəh in tukragien min, meinai Kughen tukriwəh-si-əhu in." [f] **1:11** Aes 40:6-8

yermamə in ravəh-si-pən-vəhsi-pən atuk kimin, kini mavi-pən in mə
tukrətərig kin təvhagə has. 15 Nətərigien has ramkuə kin təvhagə has.
Kini nipig təvhagə has rurə mehuə, kini ramuə kin nimhəyen.
16 Piak minə mine nowinik minə, takhapəh niseighanien kin yermamə
kirik mə tukreikuə irəmiə ye nikarin kape narimnar minə e. 17 Narimnar
huvə minə fam mine narimnar m-fam yamə mine kisatuatuk, kamhasi-
pən əmə tuk Kughen apa yerpirig, yame In rimnor mirh mine makuə
mine kəmhau minə. Norien kafan to ripəh nukreikinien rəmhen kin yame
mirh rhaktə mhen narimnar kini nanmiriə raukreikin-kreikin. Mərig In
raməmir rerin, kini to ripəh nukreikinien. 18 Kini ye kafan əmə nərigien,
Kughen rimnor ətawə kwənhauə kwajikovə əfrakis minə kafan ye nipig
yame nəgkiarien əfrakis kafan ruauə tuk ətawə kini kimishatətə iran.
Kughen ramni mə kitawə khahuvə pik ye nimrin mipik ətawə, rəmhen
kin yame yermamə yame ravəh nəsimien vi ye nəsimien kafan.[g]

Sətərig kin nəgkiarien kape Kughen masor

19 Piak minə mine nowinik minə yamə mine yakorkeikei pik əmiə.
Rikimiə tukraməsik nəgkiarien e: kimiə m-fam takasəkeikei misərer
matuk tuk nətərigien kin nəgkiarien, mhapəh nishai-mrenien nar
tuk nəgkiarien, pəh niemhaa tukripəh nhai-aihuayen əmiə, 20 meinai
niemhaa kape yermamə to ripəh nikuəyen kin kwənkwan yame ratuatuk
yame Kughen rorkeikei. 21 Ror pən, takasəkeikei misəpəkiək-ta kin norien
əmkimik minə, mine norien has pisin pisin yamə mine khapsaah ye
tokrei tanə. Miseiwaiyu, mhavəh nəgkiarien yame Kughen rivəhsi-pre
yerkimiə, meinai nəgkiarien e rirkun nivəh-miraghien əmiə.[h] 22 Mərig
takasəkeikei misor naha nhagin yame nəgkiarien a ramni. Tukmə
nakasətərig əmə kin mhapəh nisorien, ramhajoun mə nakseikuə atuk
əmə irəmiə,[i] 23 meinai yermamə yame ramərig nəgkiarien kape Kughen
mipəh norien naha nhagin yame ramni, in rəmhen əmə kin yermamə
yame raməm nimrin ye glas, 24 tukmə rəm ta nimrin, marar, mivən isok
tukun, taktəkun əmə reinein mə nimrin rhawor pən iran mine. 25 Mərig
yermamə yame raməm huvə loa yame ratuatuk yame ramrisin narmamə,
mamor nipig mifam, mipəh nəru-kinien nar yame ramərig, kini in
mamor, in tukrarə ye nihuvəyen əfrakis ye narimnar fam yame in ramor.[j]
26 Mərig yermamə yame rimətamə in yeməhuak kirik, mərig ripəh
narha-huvəyen tuk naha nhagin yame neramin ramni, ramhajoun mə
in rameikuə atuk əmə iran, kafan norien kape nəhuakien in nar apnapig
əmə. 27 Norien minə kape nəhuakien yame Rimtawə Kughen raməm mə
in ratuatuk məmtir, iriə e: Nəməhuak minə tukasəkeikei misasitu ye

---

[g] **1:18** Jon 1:13 [h] **1:21** Kol 3:8; 1 Pita 2:1 [i] **1:22** Mat 7:24-26; Rom 2:13
[j] **1:25** Sam 119:45; Rom 8:2; 13:10; Gal 5:1; Jem 2:12

nipiraovin mine kwajikovə yamə mine kimhə tan kin əriə tukmə kisarə ye nipig əutən.[k] Kini masəkeikei masəm huvə nimraghien kapəriə mə norien has minə kape tokrei tanə tukhapəh nisorien mə iriə kasəmkimik.

Tuksor rəm nəmhen əmə ye kitawə minə tiksin

2 1 Piak minə mine nowinik minə, nakwəshatətə ta ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə yame In yerpirig pik. Ror pən, takhapəh nisəmien mə narmamə tiksin yerpirig, tiksin ye tanə; mərig taksəm əmə əriə mə kisəm nəmhen.[l] 2 Kini tukmə nakasofugin əmiə, kini yermamə kiraru kirauə ye nəkwai nimə kape nofuginien, kirik kafan neipən rhuvə, rivəhsi-pən ring kimnor kin gol, kini kirik kafan nautə rirkək, kafan neipən reikus-eikus, 3 ripəh nəmhenien mə takhasiai əmə yermamə yame kafan neipən rhuvə, mhani-pən tukun mhamə, "Yuə, məkwətə-pə ye kwənmhaan yame rhuvə," misarar mhani-pən tuk kwən a yame kafan nautə rirkək mhamə, "Ǝrer-pən isok," uə, "Ǝkwətə-əhu ye nimoptanə." 4 Nipig tukmə nakasor norien minə məknakin, ramhajoun mə nakasəm mə kimiə tiksin nakhahuvə misapita kimiə tiksin, kini masəkir əmhen narmamə ye nətərigien has kapəmiə.

5 Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə yame yakorkeikei əmiə, yakmə jakaiyoh əmiə mə, ?Nakwənharkun ta uə nikam mə Kughen ruirpen ta narmamə nautə kapəriə rirkək ye tokrei tanə e, mə nhatətəyen kapəriə tukriskai, kini muirpen ta əriə mə iriə tukhauə kwajikovə minə kafan, misarə ye narmaruyen kafan? Kwənmhaan e, In ruini-pən ta mə kape narmamə m-fam yamə mine kisorkeikei In.[m] 6 Mərig kimiə nakasəm oror narmamə yamə mine kapəriə nautə rirkək. ?Mərig ni-pa mine kasor nəmhəyen kimi əmiə? ?Ni-pa mine kasərip-ərhav əmiə ye nimri mirh? Mə narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə kasor məknakin. 7 Kini iriə kamhani hah nhag Yesu, yame nhagin rehuə. Yame kafan e kimiə.

8 Ye natuakəmien ehuə kape Yermaru kapətawə ramni ye Nəkwəkwə kape Kughen mə, "Takaməkeikei morkeikei piam rəmhen kin yame nakorkeikei atuk ik." *(Lev 19:18)* Tukmə nakasəri-pən əfrakis nəgkiarien minə a, kimiə nakasor norien huvə minə en.[n] 9 Mərig tukmə kimiə nakamhasiai narmamə tiksin, mhapəh nhasiaiyen tiksin, in e kimiə nakasor təvhagə has. Kini natuakəmien a tukror əpu əmiə, mini mimə kimiə narmamə kape nakapirien Loa. 10 Ror məkneikin meinai yermamə kirik yame ramakapir nəgkiarien kirikianə əmə ye Loa, ye nəmien kape Kughen, in yor təvhagə has rəmhen əmə kin yame in ramakapir nəgkiarien minə fam ye Loa. 11 Ror məkneikin meinai Kughen e yame ramni mə, "Takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin" *(Eks 20:14)*

---

[k] **1:27** Sam 68:5; 146:9 [l] **2:1** Wok 10:34-35; Jem 2:9 [m] **2:5** 1 Kor 1:26-28
[n] **2:8** Mat 19:19; Gal 5:14

in Kughen kɨrikianə əmə mɨn yame ramni mə, “Takhapəh nɨshopniyen yermamə.” *(Eks 20:13)* Kɨni tukmə nɨmnəpəh nəkrəh-pawk-əyen kɨn piraovɨn, mərɨg nɨmnhopni yermamə, ik yermamə kape nakəpɨr-əməyen Loa.[o]

12 Mərɨg Kughen rɨmɨni loa kɨrik yame ramrɨsɨn narmamə[p], kɨni In tukrəkir əmhen narmamə məmru mə kɨmɨsəri-pən loa e uə nɨkam. Ror məkneikɨn, ye nəgkiarien mɨnə mɨne norien mɨnə fam kapəmiə, taksəri-pən loa e.[q] 13 Meinai tukmə yermamə kɨrik, rɨkin rapəh nehuəyen tuk narmamə, Kughen, rɨkin tukrɨpəh neihuəyen tukun, mɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmin. Norkeikeiyen narmamə in rhuvə rapita nɨvəhsi-pənien tai təvhagə has kape narmamə.[r]

Nhatətəyen in nuknen, kɨni norien huvə kwənkwan

14 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. ?Rhawor? ?Tukmə yermamə kɨrik ramni mə in ramhatətə ye Yesu Kristo, mərɨg rɨpəh norien norien huvə mɨnə, to nhatətəyen məknakɨn rɨwəh mɨragh in uə nɨkam? Nɨkam, in ror nar apnapɨg əmə kɨn. 15 Kɨni tukmə piautawə kɨrik uə nowintawə kɨrik, kafan neipən rəmətɨt, uə nəvɨginien nan rɨpəh nəmhenien,[s] 16 kɨni tukmə kɨmiə kɨrik rɨpəh nɨvəhsi-pənien neipən uə nəvɨginien kɨmin, marar mɨni-pən əmə tukun mɨmə, “Amvən. Pəh nəmərinuyen tukrəmɨr tuk ik. Arkaoh, mamvən məvɨgɨn huvə.” ?Mərɨg rɨkimiə raməsɨk mə in rɨmnasitu iran uə? Nɨkam, nəgkiarien kafan ror nar apnapɨg əmə kɨn. 17 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, tukmə nhatətəyen kape yermamə raməmɨr pɨsɨn əmə tuk in, norien huvə mɨnə kharkək iran, ramhajoun mə nhatətəyen kafan nagheen rɨrkək, rəmhen kɨn yame rɨmamhə.

18 Mərɨg narmamə tɨksɨn tukhani mhamə, “Nɨkam. Narmamə tɨksɨn kamhawəh nhatətəyen, kɨni tɨksɨn kasor wok huvə mɨnə.” Mərɨg yakamni-pre tuk ik mə, “Tukmə yakpəh nəmien norien huvə mɨnə kafam, yakeinein mə nhatətəyen kafam in nəfrakɨsien uə nɨkam. Mərɨg nɨpɨg tukmə nakaməm norien huvə mɨnə kafak, ramhajoun pən mə nhatətəyen kafak in nəfrakɨsien.”[t] 19 Ik nakamni mɨmə, “Yakamni nəfrakɨsien ye Kughen yame kɨrikianə əmə.” !Rhuvə əmə tuk ik! Mərɨg yarmhə mɨnə mɨn kamhani pakw mə Kughen kɨrikianə əmə, mərɨg kɨsakur mhagɨn pɨk kɨn.

20 Ah. Ik nakətəwao. ?Rhawor? ?Nakɨrkun uə nɨkam mə yermamə yame ramhatətə, mərɨg rɨpəh norien norien huvə mɨnə, kafan nhatətəyen, nɨpran rɨrkək? Tukmə nakeinein, yakhajoun ik. 21 Rɨkim tukraməsɨk rɨprau e Ebraham. Kughen rɨmɨni mə in ratuatuk ye nɨmrɨn tuk norien

---

[o] **2:11** Eks 20:13-14; Rom 13:9 [p] **2:12** Əm-ru nəgkiarien ye nɨkarɨn kape “loa yame ramrɨsɨn narmamə” ye Jem 1:25. [q] **2:12** 1 Pita 2:16 [r] **2:13** Mat 5:7; 18:21-35
[s] **2:15** 1 Jon 3:17 [t] **2:18** Gal 5:6

yame rɨmnor, meinai rɨmɨkɨr tɨni a Aesak, mɨvən, mərəhu haktə ye kapier
yame rɨmɨrɨg rhaktə.[u] 22 Ramhajoun-pən mə kafan nhatətəyen mɨne
norien kawor nar kɨrikianə. Kafan nhatətəyen rɨmɨkuə kɨn kwənkwan,
in e norien yame rɨmnor. 23 Ror pən, nəgkiarien e kape Nəkwəkwə
kape Kughen rɨmauə mor nəfrakɨsien kɨn, yame rɨmɨni mə, "Ebraham
rɨmnhatətə ye Kughen, Kughen rɨmɨni mə Ebraham in ratuatuk ye
nɨmrɨn." *(Jen 15:6)* Kɨni kamni kɨmə Kughen,
in kɨrik e Ebraham. 24 Kɨni taktəkun ai, nakɨrkun nəmien mə pəh nien
mə nhatətəyen əmə ramor Kughen tukrɨni mə narmamə kɨsatuatuk ye
nɨmrɨn, mərɨg nhatətəyen mɨne norien huvə mɨnə ramor Kughen tukrɨni
mə narmamə kɨsatuatuk ye nɨmrɨn.

25 Ye norien kɨrikianə əmə, in apa kupan, piraovɨn kɨrik aikɨn, nhagɨn
e Rehab. In piraovɨn kape swatuk, mərɨg Kughen rɨmɨni mə in pian
atuatuk tuk norien huvə yame in rɨmnor. Kɨni wok e in e yame rɨmnor:[v]
nɨpɨg kɨmnher-pən kɨn yemə Isrel mir kɨraru mə tukwəm-əsaah apɨs-apɨs
ye Jeriko, Rehab rɨmnəhitə ye kafan nimə tuk əriu, mher-pən kɨn əriu
kwaiyu karɨn mɨrarerɨg.[w]

26 Nɨprai yermamə, tukmə nanmɨn rəta iran, rɨmamhə. Kɨni ye norien
kɨrikianə əmə mɨn, nhatətəyen yame rɨpəh nɨkuəyen kɨn norien huvə
mɨnə, nagheen rɨrkək rəmhen kɨn yame rɨmamhə.

Nəgkiarien kape yermamə mɨne kafan norien

3 1 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Rɨpəh nɨhuvəyen mə kɨmiə khapsaah
takhauə nəmhajoun mɨnə kape niməhuak, meinai nakharkun
mə Kughen In tukrəm huvə məkir nɨmraghien mɨne nəgkiarien kape
nəmhajoun mɨnə rapita yame tukrəkir nɨmraghien mɨne nəgkiarien
kape narmamə apnapɨg, 2 meinai kɨtawə mɨfam tukhamɨr ye nɨmraghien
kapətawə nɨpɨg rɨpsaah. Mərɨg tukmə yermamə kɨrik ramehuə ye neramɨn,
ramhajoun pən mə in yermamə atuatuk kɨrik, kɨni rɨrkun nehuəyen
ye nɨpran mɨnə fam əgkəp. 3 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, kamruk-pən
braedel ye nəkwai hos mə in tukror nərɨgien kape yermamə. Kaməkəkin
kapən kapə hos, kɨni raukreikɨn nɨpran mɨnə fam. 4 Kɨni bot, in nar ehuə
kɨrik. Kɨni nɨmətag ehuə ramrəh, mərɨg stia in nar kəskəh kɨrik yame nɨpɨg
kapten ramarar-arar iran, kɨni nɨprai bot mɨnə fam ramiko-pən a kapten
rorkeikei mə tukrɨvən pən ikɨn. 5 Ye norien kɨrikianə əmə mɨn, neramɨ
jir in nar kəskəh kɨrik, mərɨg rɨrkun nɨvi-pənien nar ehuə mɨnə. Rɨkimiə
tukrəsɨk mɨn ru kwənəmtarh ye nap in nar kəskəh kɨrik mərɨg rɨrkun
nuək-pənien məs nai rɨpsaah. 6 Kɨni nəfrakɨsien, neramɨ jir in rəmhen kɨn
nap yame Setan ramhitgɨn-pən nap iran. Neramɨ jir in norɨ yermamə yame
ramor norien has mɨnə fam kape tokrei tanə. Kɨni nahasien mɨnə fam

---

[u] **2:21** Jen 22:9-12 [v] **2:25** Hib 11:31 [w] **2:25** Əmru stori kape Rehab ye Jos 2.

kafan kasoriah narmamə, masoriah swatuk mınə fam ye nımraghien fam kape narmamə. 7-8 Nehuəyen ye neramı jir in rəmhen kın norien yepou ye nar aparu pısın pısın mınə mə tuksəpou. In e nar mıragh mınə, mıne man mınə, mıne nar mıragh yamə mıne kaserko, mıne yamə mıne kısarə ye tahik. Kımırkwəji əriə kasəpou. Mərıg keinein norien yepou ye neramı jir. In nar aparu. In rukwar kın nahasien mıne kakonə kape nımhəyen.[x]

9 !Aweh! Neramtawə, nıpıg kırik kıtawə kamhani vi vi Kughen Rımtawə kın, mısarar, mamhani hah narmamə yame Kughen rımnor əriə kamhavəh nanmın. 10 Nherı yermamə kırikianə əmə ramni kwis nıni-vivi-yen mıne nahasien. Piak mınə mıne nowinık mınə, nar e rıpəh nəmhenien. 11 ?Nakırkun mə nu heikən mıne nu oukəh to krəsı-pən ye nımrı nu kırikianə uə? Nıkam. 12 Piak mınə mıne nowinık mınə. ?Nai e figtri to rıkuə kın kwənwai nai e olif uə? Nıkam. ?Kıni grep to rıkuə kın kwənkwai nai e fig uə? Nıkam. Kıni nımrı nu oukəh rıpəh nıkwar-kwarien kın nu heikən.

Nırkunien yame ramsı-pən tuk Kughen

13 ?Kwən kırik ye kwerkwan irəmiə yame rıkin raməsık mə rırkun pık nar uə? Rhuvə. Pəh nımraghien huvə kafan tukramhajoun mə rırkun əfrakıs nar. Pəh in tukror narımnar ye nırkunien, kıni pəh nərıgien kafan tukreiwaiyu. 14 Mərıg tukmə rıkimiə ramor pık jalus, uə naksərıg atuk əmə əmiə, to nakhapəh nısausitien mhamə nakharkun pık nar, tamə nakaseikuə atuk əmə irəmiə. 15 Nərıgien has mınə a khapəh nhası-pənien ye rao ye neai; mərıg kape tokrei tanə əmə, mıne nərıgien kape yermamə, mıne kape Setan. 16 Meinai nıpıg narmamə kasor jalus, masorkeikei mə tukamhavəhsi-haktə atuk əriə, məkneikın masəri-pən əmə kapəriə atuk nərıgien, masor nahasien, kıni norien has mınə fam kamhatərhav-pə.

17 Mərıg yermamə yame ravəh nırkunien yame ramsı-pən ye rao ye neai, kafan norien tukror məkneikın: Nar yame raməkupən, kafan nımraghien tukratuatuk. Kıni morkeikei pık nəmərinuyen. In yemə mar kırik. In ramsiai narmamə. Kıni in norkeikeiyen kafan tukreihuə. Kıni nımraghien kafan tukrıkuə kın kwənkwan rıpsaah. In tukrəm narmamə mə kısəm nəmhen əmə. Tukrıpəh nıniyen nar kırik mıpəh mamor nar pısın. 18 Narmamə kape nərəhuyen nəmərinuyen kısəmhen kın narmamə yame kamhasuv kweru nai ye nəsimien, kıni rhaktə mamor kwənkwan. Tukmə kısasitu ye narmamə mısərəhu nəmərinuyen, norien kapəriə tukrıkuə kın nımraghien yame in ratuatuk.[y]

Yermamə yame rorkeikei pık norien kape tokrei tanə

4 1 ?Naha e nhagın nuknei tıgoh mıne nəmhokien ye nımraghien kapəmiə? Narımnar mınə e kamhauə meinai kımiə naksorkeikei mə

---

[x] **3:8** Rom 3:13 [y] **3:18** Mat 5:9

taksərig huvə ye nipraimiə. Kini nətərigien minə a kape nərigien huvə ye
nipraimiə, iriə kasoriah rikimiə kirikianə kirikianə.[z] 2 Rikimiə ramvən
tuk narimnar kape nəmə pisin minə, mərig nakhapəh nhavəhyen, kini
masotgoh mamhauh əmiə minə tuk nhavəhyen narimnar. Naksorkeikei
narimnar tiksin, mərig nakhapəh nhavəhyen, mashopni narmamə tukun.
Mərig nakhapəh nhavəhyen narimnar meinai nakhapəh nisaiyohyen
Kughen tukun. 3 Kini nipig tukmə naksaiyoh kin, mhapəh nhavəhyen,
meinai nimisaiyoh kin ye nərigien yame rahas, mhamə takhavəh əmə
narimnar kape nərig-huvəyen ye nipraimiə.
4 !Aweh! Nimisəpəh Kughen mhavən masəri-pən norien kape tokrei
tanə rəmhen kin yame piraovin ripəh nisiaiyen kafan yerman, məpəh,
maməri-pən yerman pisin. ?Nakharkun uə nikam, mə, yermamə yame
rorkeikei narimnar kape tokrei tanə in raməməkin Kughen? Yermamə
a tukramorkeikei narimnar kape tokrei tanə, in tikmir kape Kughen.[a]
5 Naksor məknakin, masor təkun nəgkiarien kape Kughen[b] yame ramni
mə Nanmin kape Kughen yame ramarə yerkitawə rorkeikei mə kitawə
kafan minə əmə. 6 Mərig Kughen ramautə-pə kin kafan nihuvəyen rehuə
pik. Ror pən Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Kughen tukrətapig kin narmamə yamə mine kisausit,
mərig tukrautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi narmamə yamə
mine kamhawəh-si-əhu kapəriə nərigien." *(Prov 3:34)* [c]

7 Ror məkneikin, mə takasəkeikei mhavəh-si-əhu əmiə misor nəkwai
Kughen. Nipig Setan tukramuə mivəhsi-pre vəhsi-pre kimi əmiə, taksərer
tim tim, pəh in tukrap mivən isok tuk əmiə.[d] 8 Havən ipakə tuk Kughen
kini In tukruə ipakə tuk əmiə. Kimiə yor təvhagə has minə, səraov. Kini
kimiə yamə mine nətərigien kapəmiə ramor kiraru, sor nərigien kapəmiə
ratuatuk.[e] 9 Rhuvə mə rikimiə tukrəmhə kini məpou, misasək apomh
tuk kapəmiə təvhagə has. Hapəh nisarhien, misasək əmə. Pəh kapəmiə
nagienien tukrirkək, rikimiə tukrəpəu. 10 Havəhsi-əhu əmiə mhauə tuk
Kughen Yermaru, kini In tukrivəh-si haktə əmiə.[f]
11 Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nhani-oror-ien nhagmiə
minə. Tukmə yermamə kirik ramni-has nhag piauni, uə mamruk-pən
nəgkiarien has kirik iran, kwən a in ramni hah loa kape Kughen,[g] mamni
mə loa e in nar apnapig, ripəh nəmhenien. Mərig yermamə yame ramni
mə loa e ripəh nəmhenien, to ripəh norien nəkwan, mamor əmə mə in
ramehuə ye loa. 12 Mərig Kughen pisin əmə In rimnərəhu loa e. In pisin
əmə tukrəkir narmamə. In pisin əmə rirkun nivəh-miraghien narmamə,

---

[z] **4:1** Rom 7:23 [a] **4:4** Rom 8:7; 1 Jon 2:15 [b] **4:5** Jemes raməgkiar ye Ol Testamen, mərig keinein mə raməgkiar atuatuk ye naha japta uə ves. [c] **4:6** 1 Pita 5:5 [d] **4:7** Efes 6:12 [e] **4:8** Aes 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 [f] **4:10** Job 5:11; 1 Pita 5:6 [g] **4:11** Əmru loa e ye Jem 1:15.

mine noriahyen. ?Mərig ik pa? ?Rhawor e nakmə takəkir norien kape piam minə?[h]

Taksətigtə ye Kughen

13 Sətərig-ru. Kimiə nakamhani mhamə, “Towei uə tianəkwamer, khavən apa ye taon kirik, misarə aikin kape newk kirikianə, misor bisnes aikin, mhavəh mane aikin.” 14 Naksəgkiar məknakin, mərig nakseinein naha nhagin yame tukritərhav tianəkwamer. ?Kini nimraghien kapəmiə in rəmhen kin naha nhagin? In rəmhen əmə kin nehenap yame ramənah, mirkək min.[i] 15 Mərig rhuvə mə tukmə naksəgkiar, takhani məkneikin mhamə, “Tukmə ye nərigien əfrakis kape Kughen, kitawə tuksor narimnar minə a.” 16 Mərig taktəkun ai, naksəgkiar ausit mhavəhsi-haktə atuk əmiə. Nəgkiar-ausitien minə məknakin kisahas pik. 17 Ror məkneikin mə yermamə yame rirkun norien nar yame ratuatuk, mipəh norien, ramor təvhagə has en.[j]

Nəgkiarien ramvən kimi narmamə kapəriə nautə rehuə

5 1 Kimiə narmamə kapəmiə nautə rehuə. Sətərig huvə kin nəgkiarien e. Rhuvə mə taksərig rahas misasək apomh tuk nahasien yame tukruə tuk əmiə. 2 Kapəmiə nautə ruəmətit ta, kini ivn minə kwəsəkwəteih-əkwəteih kapəmiə neipən.[k] 3 Nəmtəyen rimnəs narimnar kapəmiə yame kimnor kin gol mine silva. Nəmtəyen e tukrhajoun-pən mə kimiə nimisor təvhagə has, kini tukrəs min nipraimiə rəmhen kin yame nap raməkwəru nar kirik. Nar apnapig mə Nipig Kwasig ruauə ipakə, mərig kimiə naksəptig kin nautə ripsaah kapəmiə. 4 !Səm-ru! Yorwok minə kapəmiə kimisor pawk wok ye nəsimien kapəmiə mərig nimnhapəh nisərokien əriə rəmhen. Iriə kimisasək ətgin Kughen Yermaru tuk nərokien yame nimnhapəh nhavəhsi-pənien kimi əriə, kini Kughen yame Rəsanin Pik rimnərig nasəkien kapəriə.[l] 5 Naksəmhen kin nar miragh yamə mine kaməvigin əriə kisəsis-əsis, tuk nhopniyen əriə kamən, meinai kimiə nimnisarə ye tokrei tanə e ye nimraghien yame rimar. Masor rikimiə ragien tuk kapəmiə nautə, mərig pəh nien mə tuk tu Kughen rəkir norien kape narmamə mivəhsi-pre narpinien kimi əmiə.[m] 6 Nimisərip-ərhav narmamə atuatuk minə ye nimri mirh, mharuk-pən nəgkiarien əutən irəriə, mishopni əriə, nar apnapig mə iriə kimnhapəh nhani-hahyen əmiə.

Nərigien kapətawə tukrapomh ye nipig kape nəmhəyen

7-8 Ror pən, piak minə mine nowinik minə, yakamni-pre tuk əmiə mə taksor nərigien kapəmiə rəpomh kini mamhawhin nipig yame

---

[h] **4:12** Rom 2:1; 14:4 [i] **4:14** Sam 39:5,11; Prov 27:1 [j] **4:17** Luk 12:47 [k] **5:2** Mat 6:19
[l] **5:4** Dut 24:14-15 [m] **5:5** Luk 16:25

Yesu Yermaru tukrirerig-pə min iran. Pəh nien mə tuktu Yesu Yermaru tukrirerig-pə min, ror pən takasəkeikei misor nətərigien kapəmiə rəpomh, masərer tim tim, rəmhen kin yame yəsim kirik rawhin nipig kape nəviginien meriaji tukrimruə kini rivəh nan nəviginien.[n]

9 Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nhani-hahyen əmiə minə, tamə Yermaru rarpin tai norien has minə kapəmiə. !Taktəkun ai Yermaru ramərer matuk mə tukrəkir norien kape narmamə!

10 Piak minə mine nowinik minə. Rikimiə tukrəsik-ru profet kupən yamə mine kimnhani-ərhav nəgkiarien ye nhag Kughen Yermaru. Kapəriə nimraghien ramhajoun ətawə mə nətərigien kapətawə tukraməkeikei məpomh ye nipig nəmhəyen ramuə tuk ətawə. 11 Kini nakharkun məkneikin mə kamni kimə narmamə yamə mine kasərer tim tim məknakin ye nipig nəmhəyen ramuə, iriə kasarə ye nihuvəyen əfrakis. Niməsərig nəvsaoyen kape kwən a Job kupən, yame rimnərer tim tim ye nipig ətən minə, kini mharkun mə Kughen Yermaru rimnamarha huvə tuk Job. Narimnar ahas minə ripsaah rimavən tukun; kini ai, Kughen rimnor huvə pik pən kimin. Kini ror məkneikin, takhapəh nisəru-kinien mə riki Kughen rehuə rehuə pik tuk ətawə, kini In rorkeikei ətawə.[o]

Takamni əmə nəfrakisien ye nipig m-fam

12 Piak minə mine nowinik minə. Nar rhuvə pik mə rikimiə tukraməsik, mə takhapəh nhavəhyen kwəsu ye nhag rao ye neai uə ye nhag tokrei tanə uə ye nhag nar kirik min. Nipig mifam takhani əmə nəfrakisien. Nipig tukmə nakhani mhamə, "Ǝwəh," kini pəh kapəmiə nəgkiarien tukruə mor nəfrakisien kin. Kini nipig tukmə nakhani mhamə, "Nikam," kini pəh kapəmiə nəgkiarien tukruə mor nəfrakisien kin. Tamə Kughen rivəhsi-pre narpinien kimi əmiə.[p]

Nəhuakien yame ramor nipran

13 Tukmə kimiə kirik ramarə ye nipig ətən, rhuvə mə tukrəhuak kimi Kughen. Tukmə kimiə kirik rikin ragien, rhuvə mə tukrəni nipei kape nəgnəginien. 14 Tukmə kimiə kirik ramhə, rhuvə mə tukrokrən kin elda minə kape niməhuak pəh khauə misəhuak-pən iran, misətəg-pən oel ye kapən kapə ye nhag Yesu Yermaru.[q] 15 Kini iriə kashatətə mə Yermaru tukror huvə kwən a, masəhuak-pən iran, tukrəsanin. Kini Yermaru rivəhsi-haktə in. Kini tukmə rimnor təvhagə has, Yermaru tukrivəh-si ta.[r] 16 Ror məkneikin, mə takhani-ərav-pre norien has minə kapəmiə tuk əmiə minə, masəhuak-pən irəmiə minə mə taksəsanin. Nəhuakien kape yemə atuatuk nagheen rehuə, kini mor nipran, 17 rəmhen kin kwən a Elaeja

---

[n] **5:7** Dut 11:14; Jer 5:24 [o] **5:11** Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8
[p] **5:12** Mat 5:34-37 [q] **5:14** Mak 6:13 [r] **5:15** Mat 17:18-20

kupən. In nɨprai yermamə rəmhen kɨn ətawə. Mərɨg in rɨmnaməhuak
maməhuak mə nəhig tukrɨpəh nɨpien, kɨni nəhig rɨpəh nɨpien meriaji
newk kɨsisər mɨne makuə sikis.[s] **18** Kɨni maməhuak mɨn mə nəhig
tukrɨp, kɨni Kughen rher-pə kɨn nəhig, kɨni nəsimien mɨnə fam kɨmɨsor
kwənkwairiə.[t]

Vi-pə mɨn narmamə yamə mɨne kapəriə nərɨgien rɨmamɨr

19-20 Piak mɨnə mɨne nowinɨk mɨnə. Takasəkeikei mharkun mə tukmə
kɨmiə kɨrik ramiko maməpəh swatuk kape nəfrakɨsien, kɨni kɨmiə kɨrik
rɨvi-pə mɨn,[u] yermamə yame rɨvi-pə yor təvhagə has ramrerɨg-pə mɨn ye
swatuk kape nəfrakɨsien, in ravəh-mɨragh kwən a ye nɨmhəyen kafan,
kɨni mamor swatuk kɨmin mə Kughen tukrəspir ta təvhagə has ehuə mɨnə
kafan.

---

[s] **5:17** Əm-ru stori kape Elaeja ye 1 King 17:1; 18:1. [t] **5:18** 1 King 18:42-45 [u] **5:19** Gal 6:1

1 Pita

Nəkwəkwə yame Pita rɨmnəkupən mɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 1 Pita

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Pita rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak yamə mɨne kɨsarə ye tanə mɨnə e Pontas mɨne Galesia mɨne Kapadosia mɨne Tarki mɨne Bitinia. Taktəkun ai, kamni kwənmhaan piəpiə a kɨmə Tarki.

?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, yamehuə kape Rom, nhagɨn e Nero, ramoriah pɨk nɨməhuak mɨnə. Mɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi nəməhuak mɨnə tɨksɨn, mhopni tɨksɨn. Mərɨg rɨpəh nuhyen Pita.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pita rorkeikei mə tukrɨvəh-si haktə nərɨgien kape nəməhuak yamə mɨne kasərɨg nəmhəyen. Morkeikei mə tuksərer tɨm tɨm ye kapəriə nhatətəyen kɨni mɨsor norien yame rhuvə, nar apnapɨg tukmə nahasien ramvən tuk əriə.

Pita ramokrən huvə irəriə

1 1 Yo Pita, yo aposol kɨrik kape Yesu Kristo. Yakamni-pre rhuvə
tuk əmiə yamə mɨne nakasarə ikɨn mɨnə fam apa ye provins
mɨnə e Pontas mɨne Galesia mɨne Kapadosia mɨne Tarki mɨne
Bitinia. Kughen rɨmɨrpen ta əmiə; iməmiə ikɨn pəh nien mə ye
tokrei tanə e, mərɨg kɨmiə yepsɨpɨs əmə eikɨn e. 2 Kughen Rɨmtawə
rɨmɨrpen əmiə meinai, apa kupən, in rɨmɨni kafan nərɨgien mərəhu,
kɨni muɨrkun ta swatuk mɨnə fam kape nɨmraghien kapətawə. Kɨni
Nanmɨn Kafan rɨmnərəhu karɨn əmiə mə kafan narmamə mɨnə, mə
taksor nəkwai Yesu Kristo, kɨni nɨtawɨn rəspir əmiə ye norien has
mɨnə kapəmiə.

Pəh Kughen tukrautə ehuə pre kɨn kafan nɨhuvəyen mɨne
nəmərinuyen kɨmi əmiə.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Pəh khani vi vi Kughen meinai tuksarə rerɨn ye rao ye neai

3 !Pəh khani vi vi Kughen yame In Kughen mɨne Rɨm Yesu Kristo
Yermaru kapətawə! Kughen rɨkin rehuə rehuə tuk ətawə, In rɨmnor
ətawə kwəsarha mɨn ye nɨmraghien vi, kɨni kɨtawə kasərəhu-pən tɨm tɨm
kapətawə nərɨgien iran. Ror məkneikɨn meinai Yesu Kristo rɨmɨmragh
mɨn ye nɨmhəyen kafan. 4 Kɨni ye nɨmraghien vi e, kɨtawə kamhawəh
narɨmnar huvə mɨnə apa ye rao ye neai yame Kughen rɨmnərəhu karɨn
mə kapətawə. Kɨni nar a to rɨpəh nahasien, mɨpəh nɨmətɨtien, kɨni mɨpəh
nɨrkəkien.[a]
5 Ye nhatətəyen kapətawə, nəsanɨnien kape Kughen rhotkɨmkɨmɨn
ətawə meriaji Kughen tukrɨvəh mɨragh ətawə. Kɨni ye Nɨpɨg Kwasɨg,
Kughen tukrhajoun narmamə mə In ruəvəh mɨragh ta ətawə.[b] 6 Rɨkimiə
tukragien pɨk tuk nar e, nar apnapɨg tukmə nɨpɨg əutən pɨsɨn pɨsɨn
mɨnə kamhauə pawk ye kapəmiə nɨmraghien. Mərɨg kamhauə tuk nɨpɨg
kwakwə əmə.[c] 7 Nɨpɨg əutən mɨnə a kwənhauə mə narmamə tuksəm
nhatətəyen kapəmiə mə ?nakasərer tɨm tɨm uə? Aean e gol ramser-ser, in
nar kɨrik yame nap raməs-ta nəmtəyen iran. Kɨni ye norien kɨrikianə əmə
mɨn, nɨpɨg əutən mɨnə kɨsəmhen kɨn nap yame raməs-ta nəmkɨmɨkien
ye kapəmiə nhatətəyen. Nhatətəyen in rapita aean e gol. Kɨni Kughen
tukrɨni vi vi əmiə tuk nhatətəyen kapəmiə, mɨvəhsi-haktə nhagmiə,
mɨvəh-si-pre nɨsiaiyen ehuə kɨmi əmiə ye nɨpɨg yame Yesu Kristo tukruə
iran.[d]
8 Nɨmnhapəh nɨsəm-pakw-əyen Yesu Kristo mərɨg naksorkeikei In.
Kɨni nakhapəh nɨsəm-pakw-əyen In ai taktəkun, mərɨg nakashatətə
iran. Kɨni rɨkimiə rukwar kɨn nagienien yame in rhuvə pɨk mapita. To
nakhani nəgkiarien kɨrik, mərɨg to rapəh neriajien nagienien kapəmiə.[e]
9 Rɨkimiə ramagien məkneikɨn meinai kɨmiə nakwənhawəh nar e yame
nɨmɨsərəhu-pən nərɨgien kapəmiə iran, in e mə Kughen tukrɨvəh mɨragh
kapəmiə nɨmraghien.
10 Profet kupən mɨnə kɨmnhani-ərhav mə Kughen tukrɨvəhsi-pre
nɨhuvəyen kɨmi əmiə, kɨni mɨsarkut pɨk mə tukharkun-ru swatuk yame
Kughen tukrɨvəh mɨragh narmamə iran.[f] 11 Nanmɨn kape Kristo ramə̄mɨr
irəriə mamhajoun əriə kɨn nəmhəyen yame Kristo tukrərɨg ye nɨpran, kɨni
ai, Kughen tukrɨpi-vəhsi-haktə In. Mərɨg profet kupən mɨnə kɨmɨsarkut
mə tukharkun swatuk yame narɨmnar mɨnə a tukhauə iran, mɨne nɨpɨg
atuatuk yame tukhatərhav-pə iran.[g] 12 Mərɨg Kughen rɨmnhajoun profet
kupən mɨnə mə narɨmnar mɨnə a kɨmnhani-ərhav ye nɨkarɨn kape Kristo

---

[a] **1:4** Kol 1:12 [b] **1:5** Jon 10:28; 17:11 [c] **1:6** Jem 1:2; 1 Pita 5:10 [d] **1:7** Prov 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 [e] **1:8** Jon 20:29; 2 Kor 5:7 [f] **1:10** Mat 13:16-17
[g] **1:11** Sam 22; Aes 53; Luk 24:26-27

tukhapəh nhatərhav-pəyen ye nipig kapəriə, mərig tukhatərhav-pə ye rao e kasarə iran ai taktəkun mine. Kini taktəkun ai, narmamə kamhaniərhav nəgkiarien kape Nəvsaoyen Huvə kimi əmiə ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen yame ramsi-pən ye rao ye neai. Kini narimnar minə a khahuvə pik, ror məkneikin mə agelo minə min kwəsorkeikei mə tuksəm mharkun narimnar yamə mine kimnhatərhav-pə.

Nimraghien yame ratuatuk

13 Ror pən, nətərigien kapəmiə tukriskai tuk norien wok. Takasarha huvə tuk nimraghien kapəmiə. Misərəhu-pən tim tim nərigien kapəmiə ye nihuvəyen yame Kughen tukrautə-pre kin kimi əmiə ye nipig yame Yesu tukrirerig-pə min iran. 14 Sor nəkwai Kughen ramhen kin yame kwajikovə huvə minə kasor nəkwai rimriə minə mine nisinriə minə. Kupan, nimnhapəh nharkunien nəfrakisien kape Kughen, masor norien has yamə mine rikimiə atuk əmə rorkeikei. Mərig taktəkun ai, takhapəh niseighanien kin norien minə a mə tukhavi-ta min nətərigien kapəmiə.[h] 15 Kughen e yame rimnokrən kin əmiə, In ramərhakə matuatuk. Kini ye norien kirikianə, norien minə fam yamə mine nakasor, tukasəkeikei misatuatuk 16 meinai Nəkwəkwə Kape Kughen ramni mimə,

> "Takasəkeikei misəmərhakə misatuatuk meinai Yo, yakamərhakə matuatuk." *(Lev 11:44, 45; 19:2; 20:7)*

17 Kughen tukmə raməkir narmamə In rapəh norien ror pisin kimi narmamə tiksin. Ror məkneikin, tukmə naksokrən pawk kin In mə Rimimiə, mərig ye nimraghien kapəmiə ye tokrei tanə e, takasəkeikei mhasiai huvə In, misarə ye tokrei tanə e rəmhen kin yepsipis minə əmə tiksin[i] 18-19 meinai nakwənharkun mə pəh nien mə Kughen rimnarpin nimraghien kapəmiə kin narimnar yamə mine tukharkək tuk nipig kirik rəmhen kin gol uə silva; mərig rimnarpin nimraghien kapəmiə kin nitaw Tini Keikei Yesu Kristo, yame In rəmhen kin kwaji sipsip huvə kirik yame nəmkimikien rirkək əfrakis iran. In rimirisin əmiə ye nimraghien yame rahas yame kapəmiə kaha minə kimishajoun əmiə kin kupən.[j] 20 Kughen rimirpen ta Kristo apa kupən, ye nipig yame ripəh nor-hanəyen tanimtanə; mərig taktəkun ai, kwənhauə ipakə tuk Nipig Kwasig, kini Kughen rimnor əpu In, mə tukruə miwəhsi-pre nihuvəyen kimi əmiə.[k] 21 Nakwənharkun Yesu Kristo, ror məkneikin mə nakshatətə ye Kughen yame rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan, kini mivəhsi-haktə In mivəhsi-pən nehuəyen kimin. Ror məkneikin, takshatətə ye Kughen misərəhu-pən tim tim kapəmiə nətərigien iran.[l]

22 Nakwəsəri-pən nəgkiarien əfrakis, kini miwəsəspir kapəmiə nimraghien ruauə mivi. Kimiə nakwənhauə mwəsorkeikei kimiə minə tiksin. Kini

---

[h] **1:14** Rom 12:2; Efes 2:3; 4:17-18 [i] **1:17** Rom 2:11; Rev 2:23 [j] **1:19** Wok 20:28; Hib 9:12-14 [k] **1:20** 2 Tim 1:9-10 [l] **1:21** Jon 14:6; Rom 5:1-2

takasəkeikei misorkeikei əmiə minə yerkimiə minə fam.[m] 23 Meinai
nəgkiarien a rimnor əmiə nakwəsarha vi ta; nimraghien vi a, infamien
rirkək. Meinai nəgkiarien kape Kughen tukraməmir kape rerin, to ripəh
nirkəkien tuk nipig kirik. 24 Kini Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,
"Narmamə m-fam kisəmhen əmə kin mənvhirik,
Kini nihuvəyen fam kapəriə kisəmhen əmə kin jihi nai.
Mənvhirik tukrimsiə, kini jihi nai tukrəsaah,
25 mərig nəgkiarien kape Yermaru ramarə kape rerin." *(Aes 40:6-8)*
Kini in e nəgkiarien kape Nəvsaoyen Huvə yame narmamə kwənhani-
ərhav-pre ta kimi əmiə.

2 1 Ror pən mə takasəkeikei misəpəh norien minə e ye nimraghien
kapəmiə, rəmhen kin: norien m-fam kape nor-ahas-pənien kimi
narmamə, mine norien minə fam kape neikuəyen, mine nini-pikien əmə nar,
mine jalus, mine norien m-fam kape nini-hahyen narmamə.[n] 2 Takasəkeikei
misorkeikei pik nəgkiarien kape Kughen yame rəmtir huvə, rəmhen kin yame
kwajikovə əmtəmtə ramasək tuk nəmahyen. Meinai Kughen rimivəh miragh
əmiə, takasəkeikei misən nəgkiarien kafan miseihuə kin. 3 Kimiə nakwəsəm
əpu norien kape Kughen Yermaru mharkun mə In rhuvə pik; rəmhen kin
yame nakwəsən əsigəvin nəviginien kirik, mharkun mə in rhekin pik.[o]

Səpaag yame ramraptərəkin nimə kape Kughen, ramragh

4 Kughen rorkeikei mə tukrivhirəkin kafan kirik nimə kin ətawə
narmamə minə, kini mirpen Səpaag ye nimə kirik yame narmamə
kimisarakikin ta, mərig in Səpaag huvə kirik yame Kughen tukrəkir
məkupən. Kini tukmə nakhauə ye nhatətəyen kapəmiə tuk Səpaag e
Kristo, 5 kimiə min naksəmhen kin səpaag yame ramragh, yame Nanmin
kape Kughen rimnəkir mavhirəkin kafan kin nimə. Kini Nanmin kape
Kughen raməmir irəmiə, nakasofugin ye Yesu Kristo masor narimnar
yame Kughen rikin ragien tukun, rəmhen kin yame pris yame rəmrhakə
rawəhsi-pən sakrefaes kimi Kughen, rikin ramagien tukun.[p] 6 Rəmhen kin
yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mimə,
"Səmru. Yimnəkir Səpaag ye nimə kirik apa Saeon[q],
In səpaag huvə kirik yame yimirpen.
Səpaag e kape niraptərəkinien nimə,
kini narmamə yamə mine kishatətə iran, to nipig kirik khapəh
nisaurisien tukun." *(Aes 28:16)*
7 Səpaag e rhuvə tuk əmiə yamə mine nakashatətə iran. Mərig
narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen iran, Səpaag e tukror-pən əriə
rəmhen kin yame Nəkwəkwə Kape Kughen rimini kupən mimə,

---

[m] **1:22** Jon 13:34; Rom 12:10 [n] **2:1** Efes 4:22; Jem 1:21 [o] **2:3** Sam 34:8 [p] **2:5** Rom 12:1; Efes 2:21-22; Rev 1:6 [q] **2:6** Saeon, nhag pisin e Jerusalem.

"Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,
mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir
məkupən. *(Sam 118:22)*

8 Kini Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mimə,
"Səpaag e tukror narmamə kamharəh-pikin, kini In Səpaag yame
tukror narmamə kamhamir." *(Aes 8:14)*

Iriə kamharəh-pikin səpaag e meinai kimisəpəh nəgkiarien kape Kughen. Kini in e nərigien kirik kape Kughen yame rimini mə iriə tukhamir məknakin.

9 Mərig Kughen rimirpen ta əmiə mə kafan minə, kini kimiə pris minə kape King, kini kimiə nəmə rhakə yamə mine Kughen ramarmaru irəmiə. Kini kimiə kwənərəus minə tiksin kape Kughen. In rimnor əmiə məkna mə takharkun nini-ərhavyen nəgkiarien yame ravəhsi-haktə In tuk kafan nihuvəyen mine narimnar yame In rimnor. In rimisəkirən əmiə mə taksəta ye nəpignapien, mhauə ye nikakien huvə kafan.[r] 10 Apa kupən, kimiə narmamə apnapig əmə; mərig taktəkun ai, kimiə kwənərəus minə kape Kughen.[s] Apa kupən, nimnhapəh nharkunien nihuvəyen kape Kughen; mərig taktəkun ai, nakwənharkun nihuvəyen kape Kughen.

11 Yo minə tiksin yame yakorkeikei pik əmiə, pəh rikimiə tukraməsik mə tokrei tanə e pəh nien mə rukwanu atuatuk kapəmiə. Kitawə kisəmhen əmə kin yepsipis minə, mine nəmə iruə minə ikin e. Ror məkneikin, yakamni-pre skai tuk əmiə mə taksərer isok tuk norien has yamə mine nətərigien atuk əmə kapəmiə rorkeikei. Nətərigien minə e kasoriah rikimiə rəmhen kin yame tikmir minə kasarowagin kimi əmiə.[t] 12 Nipig m-fam kitawə kisarə yerki narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen. Kini nimraghien kapəmiə tukraməkeikei matuatuk huvə mə tukmə kamharuk-pən pawk nəgkiarien has irəmiə, mərig tuksəm norien huvə minə kapəmiə, kini mhasiai Kughen ye nipig yame In tukruə məkir narmamə iran.[u]

Nisiaiyen nəmehuə minə

13 Kitawə narmamə kape Yermaru, kini kisorkeikei mə tukhasiai nhagin. Ror məkneikin, takasor nəkwai nəmehuə minə fam yamə mine narmamə kamhavəh-sihaktə əriə mə tuksarmaru. Takasor nəkwai yamehuə kape gavman[v] yame in yamehuə əgkəp,[w] 14 mine kafan nəmehuə yamə mine ramher yərhav kin əriə mə tukasor wok kafan. Iriə tukhavən misor narpinien kimi narmamə yamə mine kasəkapir natuakəmien kapəriə, kini mhani vi vi narmamə yamə mine kasor norien huvə.

---

[r] **2:9** Dut 7:6; 14:2; Aes 9:2; Wok 26:18; Efes 5:8 [s] **2:10** Əmru stori ye Hos 1:6, 9-10; 2-23. [t] **2:11** Gal 5:17,24 [u] **2:12** Mat 5:16 [v] **2:13** Gris ramni "Sor nəkwai king." [w] **2:13** Taet 3:1

15 Takasor məkneikɨn meinai Kughen rorkeikei mə kapəmiə norien huvə
mɨnə tukhani-əhu nəgkiarien ətəwao mɨnə kape narmamə yamə mɨne
kapəriə nɨrkunien rɨrkək.[x] 16 Kɨmiə, pəh nien mə təvhagə hah ramarmaru
irəmiə rəmhen kɨn yame yemehuə kɨrik ramarmaru ye slef kafan, meinai
Kughen ruɨrɨsɨn ta əmiə tukun. Mərɨg rɨkimiə tukrɨpəh nəsɨkien mɨmə,
"Kughen ruɨrɨsɨn ta yo, kɨni ror məkneikɨn mə yakɨrkun norien naha
nhagɨn yame yakorkeikei, nar apnapɨg mə in təvhagə hah." Nɨkam. Kɨmiə
slef mɨnə kape Kughen, kɨni ror məkneikɨn, taksəri-pən norien yamə
mɨne kɨsatuatuk.

17 Takhavəhsi-pən nɨsiaiyen yame ratuatuk kɨmi narmamə m-fam.
Taksorkeikei nəməhuak mɨnə, in e narmamə kape Kughen mɨnə, kɨni
takhagɨn mhasiai Kughen, kɨni mhasiai mɨn nəmehuə[y] mɨnə.[z]

18 Kɨmiə slef mɨnə, takasəkeikei mɨsor nəkwai kapəmiə nəmehuə
mɨnə, kɨni mhavəhsi-pən nɨsiaiyen kɨmi əriə. Taksor-pən məknakɨn
kɨmi əriə m-fam, yamə mɨne kasor rɨmar-pre tuk əmiə, mɨne yamə mɨne
kasərɨk mɨtə pɨk əmiə.[a] 19 Tukmə ror kɨmiə naksor əmə nar atuatuk,
mərɨg kapəmiə nəmehuə mɨnə kasor ahas-pre kɨmi əmiə, kɨni nakasərɨg
rahas kɨn. Mərɨg rɨki Kughen tukragien tuk əmiə tukmə nakharəhpɨkɨn
nɨpɨg əutən mɨnə a masərer tɨm tɨm əmə meinai nakasarha-pən əmə
tuk Kughen. 20 ?Nakmə ta mə to nakor nar has kɨrik, kɨni nəmehuə
mɨnə khauh ik tukun, kɨni narmamə to khani-vi-vi ik tukun uə? Nɨkam,
tukhani mə nɨmɨvəh narpɨnien yame ratuatuk. Mərɨg tukmə nakamor
əmə norien huvə mɨnə, nar apnapɨg narmamə kamhauh ik tukun,
Kughen, rɨkin tukragien əmə tuk ik.[b] 21 Kughen rɨmnokrən kɨn əmiə
mə taksərɨg nəmhəyen meinai Kristo rɨmnərɨg nəmhəyen tuk əmiə. In
rɨmnəkupən mhajoun norien atuatuk a mə kɨmiə taksəri-pən əmə tamhek
nɨhun.[c] 22 Nəkwəkwə kape Kughen rɨmɨni kupən mɨmə,

"In rɨmɨpəh norien təvhagə has kɨrik,
kɨni In rɨmɨpəh nɨniyen nəgkiarien eikuə kɨrik."[d] *(Aes 53:9)*

23 Narmamə kɨmnhani hah pawk In, mərɨg In rɨmɨpəh nhorpɨnien
tai nəgkiarien has kapəriə. Rɨmnərɨg pawk nəmhəyen ye nɨpran,
mərɨg rɨmɨpəh nɨniyen mə tukrarpɨn tai norien has kapəriə. Mərɨg In
rɨmnərəhu-pən narɨmnar fam ye kwermɨ Kughen yame nɨpɨg m-fam
kafan norien kape nəkirien narmamə in ratuatuk əmə.[e] 24 Ye nɨpɨg a, Yesu
rɨmnəker ye nai kamarkwao kɨn, mɨvəh narpɨnien kape təvhagə has mɨnə
fam kapətawə ye nɨpran. In rɨmamhə mə təvhagə has mɨnə kapətawə
tukror infamien kɨni mə kɨtawə tukhamragh, mɨsəri-pən swatuk kape
natuatukien.

---

[x] **2:15** 1 Pita 3:16 [y] **2:17** Gris ramni "Hasiai king." [z] **2:17** Rom 12:10 [a] **2:18** Efes 6:5
[b] **2:20** 1 Pita 3:14,17 [c] **2:21** Mat 16:24; Jon 13:15 [d] **2:22** Jon 8:46; 2 Kor 5:21; 1 Jon 3:5
[e] **2:23** Aes 53:7; 1 Pita 3:9

"Kɨmoh In, rɨmnərɨg nəmhəyen ye nɨpran tuk nɨvəh-mɨraghien
ətawə."[f] *(Aes 53:5-6)*
25 "Apa kupən, kɨmiə nɨmɨsəmhen kɨn sipsip yamə mɨne kaserwei.
Mərɨg taktəkun ai, nakwəsarar mɨnhauə tuk Yermamə Yame
Ramarha Huvə tuk Sipsip mɨnə, in e, Yermamə Yame
Ramarha Huvə tuk nɨmraghien kapəmiə."[g] *(Esik 34:5-6)*

Norien atuatuk kape yerman mɨne piraovɨn yame kwəwarkurək ta

3 1-2 Kɨni ye norien kɨrikianə əmə kape nɨsiaiyen Yermaru, kɨmiə nɨpiraovɨn yamə mɨne nakwəsarkurək ta, takasəkeikei mɨsor nəkwai narman kapəmiə. Kɨni tukmə narman kapəmiə khapəh nhaniyen nəfrakɨsien ye nəgkiarien kape Kughen, norien huvə əmə kapəmiə tukrɨvi əriə khauə mhani nəfrakɨsien iran. Narman kapəmiə tuksəm mə norien kapəmiə ratuatuk, kɨni mɨne narmamə kamhasiai əmiə, norien e rəmhen tuk nɨviyen əriə. Nəgkiarien kɨrik rɨrkək mə to naksəsɨk əpnis pən mhavi əriə kɨn.[h] 3-4 Pəh narman tuksəm əmiə kharkun mə nakhahuvə. Mərɨg pəh nien mə nakahuvə meinai nakhavəhsi-pən neipən huvə, uə naksərər huvə nɨkwənemiə, uə naksəkwan jen uə nakharuk-pən narɨmnar kɨmnor kɨn gol ye nɨmətɨrgɨmiə. Mərɨg pəh tuksəm əmiə kharkun mə nakhahuvə tuk narɨmnar yame to rɨpəh nahasien tuk nɨpɨg kɨrik. In e ye nɨmraghien kapəmiə, mə nakasarə mar, kɨni mɨsarə apɨs-apɨs. Norien mɨnə e khahuvə ye nɨmrɨ Kughen.[i] 5 In e norien kape nɨpianəhuak kupən yamə mɨne kɨmɨsərəhu-pən tɨm tɨm nətərɨgien kapəriə ye Kughen. Iriə kɨmnasor nəkwai narman mɨnə kapəriə, kɨni ye norien a, kɨmɨsor rɨkiriə rhuvə. 6 Rəmhen kɨn Sera kupən, in ramor nəkwai Ebraham, kɨni mamokrən kɨn in mə kafan yemehuə. Kɨni kɨmiə e kwənərəus kape Sera tukmə naksor norien yamə mɨne kɨsatuatuk, mhapəh nhagɨnien kɨn nar kɨrik.[j]

7 Kɨni ye norien kɨrikianə əmə mɨn, kɨmiə narman yamə mɨne nakwəsarkurək ta, mɨsarə kɨmiə nɨpiraovɨn kapəmiə, takasəkeikei masarha huvə tuk nɨmraghien kapəriə. Takasəkeikei mhasiai əriə meinai iriə khapəh nhaskaiyen rəmhen kɨn əmiə, kɨni mɨne kɨmiə miriə mɨn takhavəh nar huvə e yame Kughen Rɨmtawə tukrɨvəsi-pre, in e nɨmraghien rerɨn.[k] Tukror məkneikɨn mə nar kɨrik rɨrkək yame to rərer əswasɨg kɨn nəhuakien kapəmiə.

Nəməhuak mɨnə fam

8 Nəgkiarien infamien e. Kɨmiə mɨfam takasəkeikei mɨsor məkneikɨn: Takhavəh nətərɨgien kɨrikianə; rɨkimiə tukreihuə tuk əmiə mɨnə; taksorkeikei əmiə mɨnə; taksor rɨkimiə rɨmar tuk əmiə mɨnə; taksor

---

[f] **2:24** Rom 6:11 [g] **2:25** Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 [h] **3:1** Efes 5:22
[i] **3:3** 1 Tim 2:9 [j] **3:6** Jen 18:12 [k] **3:7** Efes 5:25

nərigien kapəmiə reiwaiyu. 9 Kini tukmə narmamə kasor ahas-pre
tuk əmiə, mərig takhapəh nisarpinien tai norien has kapəriə. Tukmə
narmamə kasəgkiar has-pre kimi əmiə, mərig takhapəh nisarpinien.
Mərig taksəhuak, misaiyoh Kughen mə tukror huvə pən kimi əriə. Taksor
məkneikin meinai Kughen rimnokrən kin əmiə mə taksor məkneikin,
mipihavəh nihuvəyen kafan. 10 Meinai Nəkwəkwə kape Kughen rimini
kupən mimə,

"Yermamə yame rorkeikei nimraghien huvə,
kini morkeikei mə tukramərig huvə ye nipig mifam,
in to ripəh niniyen nəgkiarien has minə,
kini in to ripəh neikuəyen.
11 In tukraməkeikei marar ye norien has minə,
kini mor əmə narimnar yame rhuvə.
In tukraməkeikei mamarkut pik mə tukramarə iriə narmamə m-fam
ye nəmərinuyen.
12 In tukraməkeikei mamor məkneikin meinai Kughen Yermaru
ramarha huvə tuk narmamə yamə mine kisatuatuk,
kini mamətərig huvə kin nəhuakien kapəriə,
mərig In mamor tikmir kimi narmamə yamə mine kasor təvhagə
hah." *(Sam 34:12-16)*

13 Kini tukmə naksarkut pik tuk norien narimnar yamə mine khahuvə,
yermamə kirik rirkək yame to roriah əfrakis əmiə. 14 Mərig tukmə
narmamə kamhauh əmiə tuk norien atuatuk kapəmiə, mərig Kughen
tukrivəhsi-pre nihuvəyen.

"Takhapəh nhaginien kin nəmhəyen yame narmamə tukasor,
kini pəh rikimiə tukripəh nəsik-pikien."[l] *(Aes 8:12-13)*

15 Takasəkeikei mhavəh Yesu Kristo rəmhen kin Yermaru kapəmiə
maməkupən ye nimraghien kapəmiə. Kini tukmə narmamə kisaiyoh
əmiə mhamə, "Rhawor e nakasərəhu-pən məknakin nətərigien kapəmiə
ye Yesu," kini nipig mifam takasəkeikei misərer matuk tuk nhorpinien
nəgkiarien kapəriə. Mərig tukmə naksəgkiar, səgkiar mar kimi əriə,
mhasiai əriə. 16 Kini ye nipig mifam takasəkeikei mharkun mə norien
kapəmiə in ratuatuk əmə. Kini tukmə narmamə khani has norien
huvə minə kapəmiə meinai kimiə narmamə kape Kristo, mərig iriə
tukpisauris tuk nini-hahyen əmiə.[m] 17 Tukmə ye nərigien kape Kughen
mə narmamə tukhauh əmiə tuk norien huvə minə kapəmiə, nar e in
rhuvə rapita yame naksor norien has, narmamə kamhauh əmiə tukun.
18 Ror məkneikin meinai Kristo rimamhə tuk təvhagə has minə, rimamhə
mikirikianə əmə, nəmhen. In yemə atuatuk əgkəp, mərig rimamhə tuk
narmamə yamə mine khapəh nisatuatukien mə In tukripik əriə mhavən

---

[l] **3:14** Mat 5:10; 1 Pita 2:20; 4:14 [m] **3:16** 1 Pita 2:12

tuk Kughen. Kimishopni In, nipran rimhə, mərig Nanmin kape Kughen
rimnor In ramragh min ye nimhəyen kafan. 19 Məkneikin Nanmin
kape Kughen rikir In rivən mini-ərhav nəgkiarien kape Kughen kimi
nanmi narmamə yamə mine kwənhamhə misəmir ye kalabus, 20 iriə a
yamə mine kimisəsik pawk nəkwai Kughen, mərig In rimneito kin əriə,
nərigien kafan rəpomh. In a ye nipig yame Noa rimnəvhirəkin rao iran,
narmamə eit əmə kimnisarə ye nəkwai rao, kini Kughen rimivəh miragh
əriə ye nipig rao a rimnaiyu mameiai-pən ye nu ehuə.[n] 21 Kini nu ehuə
a in rimnor nimtətien ye baptaes yame ramhajoun mə Kughen ravəh
miragh ətawə ye norien e yame In rimnor Yesu Kristo rimamragh min ye
nimhəyen kafan. Mərig norien baptaes e, nipran, pəh nien mə kaməkwi-
ta nəmkimik ye niprai jir, mərig nipran e kitawə kwəsarar ye norien
has kapətawə, mhauə tuk Kughen, masərig yerkitawə mə təvhagə has
ruirkək. 22 Kini Yesu Kristo ruavən ta apa ye rao ye neai, kini mamkwətə
ye nikar Kughen matuk, mamehuə ye agelo minə fam, mine yarmhə minə
fam, mine nanmin minə fam, mine yermaru minə fam.

Swatuk kape norien nəkwai Kughen

4 1 Meinai nipig Yesu Kristo rimnamarə ye tokrei tanə, In mamərig
rahas ye nipran, kini ye norien kirikianə əmə min, kimiə
takasəkeikei mhawəh min nərigien a, mə taksərer tim tim. Meinai
yermamə yame ramərig rahas ye nipran, ramhajoun mə rinəpəh ta
norien kape təvhagə has.[o] 2 Ror məkneikin, kimiə yamə mine nakasarə
hanə ye tokrei tanə e, takhapəh nisəri-pənien narimnar has yamə mine
kamhaurə atuk ye nərigien kapəmiə. Mərig taksor nəkwai Kughen.
3 Mərig kimiə nakwəsoriah ta nipig rehuə tuk nikwasigien kin norien
minə kape narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen.
Kupan kimiə nakamhakir apnapig nipiraovin; kini nətərigien kapəmiə
ramvən əmə tuk nar has minə; kini misapis pik kin ninimien; kini masor
lafet kape nirpəhuyen nipiraovin; kini mamhanim alikol kini misapis
misarmar; kini masəhuak kimi nanminar minə, in e nəpnaihyen kafan
rahas pik.[p] 4 Mərig taktəkun ai, rukreikin kapəriə kapə meinai kimiə
nakwəsəpəh nhakwasigien kin əriə mamhavən kimiə miriə mhavi-
ərhav ye kwənharəruə kape təvhagə has kapəriə. Kini iriə masoriah
pik nhagmiə tukun. 5 Mərig iriə tukasəkeikei mhani-ərhav narimnar
fam ye nimraghien kapəriə kimi Kughen yame In ramərer matuk mə
tukrəkir əmhen narmamə yamə mine kwənhamhə mine yamə mine
kamhamragh.[q] 6 Ror pən kwənhani-ərhav-pən ta Nəvsaoyen Huvə kimi
narmamə yamə mine kwənhamhə ta[r]; mə nar apnapig mə narmamə

---

[n] **3:20** Jen 6:1–7:24 [o] **4:1** Rom 6:2,7 [p] **4:3** Efes 2:2-3 [q] **4:5** Wok 10:42 [r] **4:6** Əmru 1 Pita 3:19-20 mine 1 Tes 4:13-18.

kɨmnhauh əriə ye tokrei tanə, mərɨg Nanmɨn kape Kughen rɨrkun norien
əriə mə tuksarə iriə min ye rao ye neai.
7 Kɨtawə kwənhauə ipakə tuk nɨpɨg yame narɨmnar mɨnə fam
tukharkək iran. Ror məkneikɨn, rɨkimiə tukramarə, kɨni takasəkeikei
mɨsarha huvə tuk nɨmraghien kapəmiə, mə takharkun nəgkiarien kɨmi
Kughen ye nəhuakien yame ror nanmɨn.[s] 8 Mərɨg nar yame rhuvə pɨk
mə takasor - taksorkeikei əmiə mɨnə yerkimiə m-fam, meinai tukmə
nakasor məknakɨn, takhapəh nɨsərɨgien norien has yamə mɨne nakasor
irəmiə mɨnə.[t] 9 Nəkwai nimə kapəmiə, kape narmamə m-fam. Tukmə
khaurə ye nəkwai nimə, takhapəh nhani-pɨkien əriə. 10 Kughen rɨmɨwəh-
sipre nɨrkunien pɨsɨn pɨsɨn kɨmi əmiə kɨrikianə kɨrikianə. Rhuvə mə
taksor narɨmnar ye nɨrkunien mɨnə a mɨsasitu irəmiə mɨnə. Kɨni taksor
narɨmnar a ye norien kape yorwok yamə mɨne kasor wok atuatuk kape
Kughen nɨpɨg mɨfam. Taksəwhai nɨhuvəyen kafan ye swatuk pɨsɨn
pɨsɨn yamə mɨne In rɨmɨwəh-si-pre. 11 Tukmə Kughen rɨmɨwəh-sipən
nɨrkunien kɨmi yermamə kɨrik tuk nɨni-ərhavyen nəgkiarien, pəh
tukrəgkiar rəmhen kɨn yame Kughen atuk In raməgkiar. Kɨni tukmə
Kughen rɨmɨwəh-si-pən nɨrkunien kɨmi yermamə kɨrik tuk nasituyen ye
narmamə, pəh tukrasitu irəriə ye nəsanɨnien yame Kughen rɨwəhsi-pən
kɨmin. Ye norien mɨnə fam, narmamə tuksəgnəgɨn Kughen tuk nar yame
Yesu Kristo rɨmnor. Pəh kɨtawə tukhani-ərhav kafan nɨhuvəyen mɨne
nəsanɨnien mhavən mhavən mhapəh nɨsorien infamien. Amen.[u]

Nəməhuak mɨnə tuksərɨg rahas ye nɨprairiə

12 Yo mɨnə tɨksɨn, yame yakorkeikei pɨk əmiə, takhapəh nɨsakurien
tuk nəmhəyen yamə mɨne kamhaurə tuk əmiə mə tuksəm-ru nhatətəyen
kapəmiə. 13 Mərɨg tukmə nakasərɨg nəmhəyen rəmhen kɨn yame Kristo
rɨmnərɨg, pəh rɨkimiə tukramagien əmə, mə nɨpɨg yame Kristo tukrɨrerɨg-
pə mɨn iran, nɨkhakien tukrarkurao iran, rɨkimiə tukragien pɨk.[v]
14 Tukmə narmamə kamhani hah əmiə tuk nhag Kristo, mərɨg Kughen
tukrɨwəhsi-pre nɨhuvəyen, meinai Nanmɨn kape Kughen yame rəsanɨn
makak, raməmɨr irəmiə.[w] 15 Rhuvə mə, tukmə narmamə khamə tukhauh
ik, pəh nien mə kamhauh ik meinai nɨmnakapɨr loa kɨrik, uə nɨmnhopni
yermamə, uə nɨmnəkrəh kɨn nar kɨrik, uə nɨmnəgkiar ye nar kɨrik
yame pa rɨmə kafam. 16 Mərɨg tukmə khamə tukhauh ik, pəh tukhauh
əmə ik meinai ik yeməhuak kɨrik. Kɨni takpəh naurɨsien tukun. Mərɨg
takəgnəgɨn Kughen meinai nakvəh nhag e Kristen. 17 Ror məkneikɨn
meinai nɨpɨg kape nəkirien narmamə ruərikakun ta. Kɨni Kughen
tukrəkupən məkir narmamə mɨnə kafan. !Kɨni rahas pɨk tuk narmamə

---

[s] **4:7** Rom 13:11-12 [t] **4:8** 1 Pita 1:22 [u] **4:10-11** Rom 12:6-8 [v] **4:13** Wok 5:41; Jem 1:2; 1 Pita 1:6-7 [w] **4:14** 1 Pita 2:20

yamə mine khapəh nisətərigien kin Nəvsaoyen Huvə kape Kughen!
18 Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,
"Tukmə narmamə yamə mine kisatuatuk, yamə mine Kughen
rimivəh miragh əriə kamharəh-pikin nipig əutən,
kini mərig, narmamə yamə mine kaseinein Kughen masor təvhagə
hah, tukamharəh-pikin pik nipig əutən." *(Prov 11:31)*
19 Kini ror məkneikin, narmamə yamə mine Kughen rameighan kin əriə kisərig rahas ye niprairiə, tukasəkeikei misərəhu-pən nimraghien kapəriə ye kwermin, yame rimnor narimnar fam, yame In to rapəh nor-təkunien kafan nəgkiarien. Kini rhuvə mə iriə tukasəkeikei masor norien yame rhuvə mamharpin.

Nəgkiarien ramvən kimi elda minə mine nitamaruə

5 1 Kini taktəkun ai, yakorkeikei mə jakəgkiar kəskəh kimi əmiə elda minə kape niməhuak. Yo elda kirik rəmhen kin əmiə, kini yo min yimnəm kin nimrik nəmhəyen kape Kristo, kini yo jakvəh nimraghien rerin yame Kristo tukrivəhsi-pə.[x] 2 Kafak e nəgkiarien yakamni-pre tuk əmiə mimə, taksarha huvə tuk narmamə minə kape Kughen yamə mine kasəmir ye kwermimiə, rəmhen kin yermamə yame ramarha huvə tuk sipsip minə. Pəh nien mə naksarha huvə tuk narmamə minə kape Kughen meinai kaməkeikei kimi əmiə tukun, mərig meinai rikimiə ramagien tukun. In e nərigien yame Kughen rorkeikei. Kini takhapəh nisor-əməyen tuk mane; mərig taksor meinai rikimiə ramagien əmə mə taksasitu ye narmamə.[y] 3 Mərig rapəh nəmhenien mə kimiə takhauə misəmhen kin nəmasur yamə mine kasərik mitə yorwok kapəriə minə, mərig kimiə taksor norien yame in ratuatuk mihuvə mə nəməhuak minə tuksəm norien kapəmiə khakwasig kin.[z] 4 Yamehuə kape narmamə yamə mine kasarha huvə tuk sipsip minə natukrirerig-pə min, kini ye nipig a, In tukrivəh-si-pre kapəmiə nərokien, rəmhen kin yame kəvəvhao-pən kin nar kirik ye kapən kapə yermamə yame rimnapita ye naiyuyen. Mərig nərokien e, nimraghien rerin, to rapəh nahasien tuk nipig kirik.[a]
5 Kini ye norien kirikianə əmə min, kimiə nitamaruə, hasiai masor nəkwai elda minə kape niməhuak. Kini kimiə mifam əgkəp takhavəhsi-əhu kapəmiə nərigien, mhasiai əmiə minə fam. Taksor məknakin meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,
"Kughen rikin rapəh nagienien tuk narmamə yamə mine kisausit,
mamərer əswasig kin əriə,
mərig In ramautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi narmamə yamə
mine kamhavəhsi-əhu atuk əriə."[b] *(Prov. 3:34)*

---

[x] **5:1** Rom 8:17-18; 2 Kor 1:5-7; Efes 3:13; Fil 1:29 [y] **5:2** Jon 21:15-17; Wok 20:28
[z] **5:3** 2 Kor 1:24; Fil 3:17; Taet 2:7 [a] **5:4** Rev 2:10 [b] **5:5** Efes 5:21; Jem 4:6

6 Kini ror məkneikin, takhavəh-si əhu atuk əmiə masəmir ye kwermi
Kughen əsanin mə In tukrivəh-si haktə əmiə ye nipig atuatuk kafan.[c]
7 Narimnar fam yamə mine nakasərig pik mhapam kin, havəhsi-pən kimi
Kughen meinai In ramarha huvə tuk əmiə.[d]
8 Sarha, masərig əmiə, meinai, kapəmiə tikmir Setan in rəmhen kin
laeon yame ramaiyu apis apis, mamokworuə, nehe nəkwan ramaiyu,
mamarha-kin yermamə mə tukrəs mətgai.[e] 9 Sərer tim tim ye nhatətəyen
kapəmiə nipig Setan ramuə tuk əmiə,[f] meinai nəməhuak minə tiksin ikin
minə fam ye tanimtanə, kimiə miriə nakasərig nəmhəyen kirikianə əmə.[g]
10 Mərig takasərig nəmhəyen kape nipig kwakwə əmə, kwasig ikin,
Kughen tukror əmiə naksərig rhuvə min ye kapəmiə nimraghien, kini
mor naksəsanin ye kapəmiə nhatətəyen, masərer tim tim, kini nar kirik
rirkək mə to rivi-ta əmiə. Nihuvəyen minə fam kamhasi-pən əmə tuk
Kughen, kini In rimnokrən kin əmiə mə takhauə tuk Kristo misarə ye
rao ye neai kape rerin. 11 Pəh kitawə tukhani-ərhav nəsaninien kape
narmaruyen kafan, mamhavən, mhavən, mhapəh nisorien infamien.
Amen.

Pita rini nəgkiarien infamien kafan ye nəkwəkwə e

12 Kwən e Saelas[h] rimnasitu irak, kimru min, yakrərai nəkwəkwə
e, kini yakaməm in rəmhen kin piak kirik, in yemə huvə kirik, kini
kafak nəfrakisien raməmir iran. Yakmərərai nəgkiarien kwakwə ye
nəkwəkwə e kimi əmiə mə jakrəvəh-si haktə kapəmiə nətərigien. Kini
yakamni-ərhav nərigien yame yimirai ta, yamə mine kasəgkiar ye
nihuvəyen əfrakis kape Kughen. Sərer timtim irəriə.[i] 13 Piaumiə minə
mine nowinmiə minə kape niməhuak eikin e Rom kasokrən huvə irəmiə.
Kughen rimirpen əmiə miriə. Kini kwən e Mak yame yakokrən kin in
mə 'narik,' in min ramokrən huvə irəmiə.[j] 14 Sokrən huvə irəmiə minə
rəmhen kin mə kimiə kirikianə əmə ye Kristo.

Pəh Kughen tukrautə-pre kin kafan nəmərinuyen kimi əmiə m-fam e
narmamə kape Kristo minə.

---

[c] **5:6** Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 [d] **5:7** Mat 6:25-30 [e] **5:8** 1 Tes 5:6
[f] **5:9** Efes 6:10-18; Jem 4:7 [g] **5:9** Efes 6:11-13; Jem 4:7 [h] **5:12** Gris ramni Silvanus, mərig tukmə ror nhag pisin e Saelas. [i] **5:12** Wok 12:2,25; 13:13; 15:22,30 [j] **5:13** Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "Nipig naksofugin əmiə minə, taksor 'holy kiss' irəmiə minə." 'Holy Kiss' ror nimtətien mə kasofugin pən ye Yesu masorkeikei əriə minə.

2 Pita

Nəkwəkwə yame ror kɨraru kɨn yame Pita rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Pita

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Pita rɨmɨrai nəkwəkwə e.
?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə fam.
?Nɨmraghien rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəmhajoun eikuə mɨnə tɨksɨn kɨmnhavən iməriə mamhani mhamə Yesu to rɨpəh nɨrerɨg-pə-mɨnien.
?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Pita rɨmɨrkun mə pəh nien mə tuktu rɨmhə, kɨni rorkeikei mə tukrɨvəhsi-pən nəgkiarien infamien kafan kɨmi nɨməhuak. Morkeikei mə tukrɨsɨg nəməhuak mɨnə, mor əpu nhajounien eikuə mɨnə. Mərɨg nɨməhuak tukrəməkeikei mərer tɨm tɨm məri-pən əmə nhajounien yame ratuatuk. Kɨni morkeikei mə nhatətəyen kapəriə ye Yesu tukrəməkeikei muə mɨskai, kɨni nɨrkunien kapəriə ye nɨkarɨn kape Yesu tukrəməkeikei mhaktə.

Pita ramokrən huvə irəriə
(Jud 4-13)

1 1 Yo Saemon Pita, yo yor atuə kɨn mɨne aposol kape Yesu Kristo.
Yakamni rhuvə-pre tuk əmiə yamə mɨne nakhavəh nhatətəyen yame in rhuvə rəmhen kɨn kapəmawə nhatətəyen. Norien atuatuk kape Kughen kapətawə mɨne Yesu Kristo yame ravəh mɨragh ətawə in swatuk yame nɨmnhavəh nhatətəyen a iran.
2 Pəh Kughen tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen mɨne nəmərinuyen kɨmi əmiə rapita, meinai nakwənharkun In mɨne Yesu Yermaru kapətawə.

Kughen rɨmnokrən kɨn əriə mə narmamə kafan mɨnə

3 Kughen rɨmnokrən kɨn ətawə mə tuksarə ye nɨhuvəyen mɨne nɨkhakien kafan ye nɨpɨg yame kɨtawə kɨmnhauə mharkun In. Kɨni ye

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

nəsaninien kafan, In rimivəhsi-pə narimnar fam kimi ətawə yamə mine
tukasəkeikei mhavəh ye nimraghien kapətawə mə rikin tukragien tuk
ətawə. 4 Kini ye nəsaninien mine nikhakien kafan in rimivəhsi-pə kafan
promes yamə mine kisehuə mhahuvə pik. Kughen rimivəhsi-pə məknakin
promes minə e mə norien kapətawə tukrəmhen kin norien kafan, kini
mə kitawə tuksap ta ye nahasien kape tokrei tanə yame ramsi-pən tuk
nərigien has minə yerki narmamə.
5 Kini ror məkneikin, takasəkeikei misarkut mə norien kapəmiə
tukrhuvə pik. Taksəsik əpnis norien minə e ye nhatətəyen kapəmiə:
Taksor huvə pən kimi narmamə; kini takhavəh nirkunien; 6 kini masarha
huvə tuk nimraghien kapəmiə; kini masərer tim tim ye Kughen ye nipig
əutən minə; kini mhavəhsi-pən kapəmiə nimraghien fam kimi Kughen
kini masor nəkwan;[a] 7 kini masorkeikei nəməhuak minə; masorkeikei
min narmamə minə fam. 8 Rhuvə mə taksor norien minə e mamharpin,
mə nirkunien kapəmiə ye nikarin kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə
tukror kwənkwan. 9 Mərig tukmə nakhapəh nisorien narimnar minə
a, naksəmhen kin yermamə yame nimrin ripis, uə yame raməm nar
ipakə əmə, məpəh nəmien nar ehuə e mə Yesu rimnəspir-ta təvhagə has
kapətawə yamə mine kimisor kupən. 10 Ror pən, piak minə, mine nowinik
minə, takasəkeikei misarkut tuk nisorien norien minə a, pəh ramhajoun-
pən mə nəfrakisien mə Kughen ruirpen ta əmiə, kini minokrən kin əmiə
mə kafan narmamə minə. Meinai tukmə naksor narimnar minə a, kini to
nakhapəh nhamirien tuk nipig kirik; 11 kini Kughen rikin tukragien tuk
nəhitəyen ye kwəruə mə takhavən ikin Yesu Kristo Yermaru Kapətawə
yame rimivəh miragh ətawə ramarmaru ikin kape rerin.
12 Ror məkneikin mə, nipig mifam jakaməkeikei mamni-pre narimnar
minə e kimi əmiə mə rikimiə tukraməsik əriə, nar apnapig mə kimiə
nakwənharkun ta narimnar minə e, kini masərer tim tim ye nəfrakisien
yame nakvənhawəh ta. 13 Yakamragh mamarə ye tokrei tanə e, rikik
raməsik hanə mə ratuatuk mə jakni-ərhav min narimnar minə a mə
rikimiə tukraməsik min, 14 meinai yakirkun mə pəh nien mə tuktu
yakmhə. Yesu Kristo Yermaru kapətawə rimnhajoun ta məknakin
yo.[b] 15 Kini taktəkun ai yakamarkut pik mə nipig tukmə yakmhə, kini
takhapəh nisəru-kinien narimnar minə a.
16 Nipig kimawə yimnamhani-ərhav pre tuk əmiə mə Yesu Kristo
tukruə min ye nəsaninien, pəh nien mə yimnhasim atuk tuk nəniyen
kwanage yame yermamə kirik ramətərig atuk kin. Nikam. Kimasir
yimirhəm kin nimrimasir mə nəsaninien mine nikhakien kafan kawehuə
pik.[c] 17-18 Kimasir Yesu apa ye takwar yame rəmərhakə nipig Kughen
Rimtawə rimivəhsi-pən nisiaiyen kimin, kini mor nipran rakhak kini

---

[a] **1:6** Gal 5:22-23 [b] **1:14** Jon 21:18-19; 2 Kor 5:1 [c] **1:16** Mat 17:1-5

məsiə, kini rimnərig riki Kughen e yame In Rakhak Pik rimini-pən tukun
mimə, “In e narik yame yakorkeikei, rikik ragien pik tukun.” Kimasir
yimirhərig rikin ramsi-pən ye rao ye neai.[d]
19 Mərig kitawə kharkun huvə mə nəgkiarien kape profet kupən minə
in nəfrakisien, rəmhen kin laet kirik yame raməsiə ye nəpignapien.
Kini rhuvə mə kimiə min taksərig huvə nəgkiarien a mamhavən
miseriaji naksəm huvə nipran rəmhen kin laet yame raməsiə yenpig,
mine nəgkiarien kafan raməmir yerkimiə rəmhen kin fetukai ramhaktə
maməsiə. 20 Mərig nar yame rhuvə pik mə takharkun, in e nəgkiarien
minə kape profet minə ye Nəkwəkwə kape Kughen, pəh nien mə kamhani
əmə nəmien kapəriə, 21 meinai profesi kirik rirkək ye Nəkwəkwə kape
Kughen yame ramtərhav əmə ye nərigien kape narmamə; mərig profet
minə kimhnani-ərhav nəgkiarien yamə mine kimnhasi-pən tuk Kughen
nipig Nanmin Kafan rimnamvən yerkiriə.[e]

Nəmhajoun eikuə minə

2 1 Mərig profet eikuə minə apaikin yerki nəmə Isrel kupən, kini ye
norien kirikianə əmə min, nəmhajoun eikuə minə tukhauə min
yerkimiə. Tukshajoun oror əmiə, misoriah apis-apis nhatətəyen kapəmiə.
Mamhaukreikin-pən nimətairiə kimi Yesu Yermaru, nar apnapig mə
In rimivəhsi-ta narpinien kape təvhagə has kapəriə. Kini pəh nien mə
tuktu, Kughen tukroriah əriə ye narpinien yame iriə atuk əmə kamhavi-
pə.[f] 2 Kini narmamə khapsaah tukhakwasig kin norien has minə kapəriə
yame minə kasor naurisien. Kini ror məkneikin, narmamə khapsaah
tukhani hah swatuk kape nəfrakisien. 3 Iriə kasəptig kin mane. Kasəptig
kin mane, mishajoun eikuə əmiə, mhavəhsi-ta nautə kapəmiə, masəni
kwanage yame ramsi-pən əmə ye nərigien kapəriə. Apa kupən, Kughen
ruini-ərhav ta narpinien kapəriə, kini pəh nien mə tuktu, tukroriah
əriə. 4 Kimiə nimisəm norien kafan kupən, kini mharkun mə In tukror
məknakin narpinien. Nipig agelo kupən minə kimisor təvhagə has,
Kughen ripəh niraptərəkinien əmə narpinien kapəriə, mərig rimnarak-
əhu kin əriə apa ye nəkwai nimir yame reiwaiyu pik, mirkwəji əriə kin
jen, apa ikin rəpignap ikin. Kini iriə tuksarə ye nəmhəyen miseriaji-pən
In tukrini-ərhav narpinien kapəriə.[g]
5 Kini ye norien kirikianə əmə min, ye nipig kape Noa, Kughen ripəh
niraptərəkinien əmə narpinien kape narmamə yamə mine kimisəsik
nəkwan, mərig rimnhopni əriə ye nu ehuə yame rimətim mhaktə.
Mərig Noa, yame rimini-ərhav nəgkiarien kape norien yame ratuatuk,
Kughen rimivəh miragh in mine kafan narmamə seven.[h] 6 Kini ye norien

---

[d] **1:17-18** Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 [e] **1:21** 2 Tim 3:16; 1 Pita 1:11-12 [f] **2:1** Mat 24:11; Jud 4 [g] **2:4** Jud 6 [h] **2:5** Jen 6:1–8:22; 2 Pita 3:6

kirikianə əmə min, Kughen rimnor narpinien tuk nahasien kape nəmə
Sodom mine Gomora, kini mivaan əru taon mir a kin nap; kimiwor
nimrawk kin əriu. Nar a ramhajoun-pən naha nhagin yame Kughen
tukror min kimi narmamə yamə mine kasəsik nəkwan.[i] 7-8 Mərig kwən
a Lot rimnamarə iriə miriə, kini nipig m-fam in rimnəm norien has
minə kapəriə, kini mamərig nəgkiarien has minə kapəriə. Mərig nipig
m-fam, in ratuatuk əmə; kini rikin rərhakis pik tuk norien has minə
kapəriə, yamə mine kimisəsik nəkwai Kughen.[j] Kughen rimivəh miragh
kwən a Lot 9 ramhajoun-pən mə Kughen Yermaru rirkun nivəh-miragh-
ien narmamə yamə mine kashatətə iran, kini rirkun ni-rəhsita-yen
əriə ye naha nəmhəyen yame kasarə iran. Mərig narmamə yamə mine
khapəh nisatuatukien, Kughen rirkun niraptərəkinien əriə mor narpinien
kimi əriə taktəkun mivən meriaji nipig yame In tukrəkir narmamə
iran. 10 Kughen tukror narpinien kimi nəmə has minə fam, mərig In
tukror narpinien ehuə kimi narmamə yamə mine kasor narimnar kape
naurisien yame niprairiə əmə rorkeikei mə tuksor, kini narimnar e kasor
əriə kasəmkimik. Narmamə minə a khapəh nisorkeikeiyen mə Kughen
tukreihuə irəriə.[k]

Narmamə minə a kisausit mhapəh nhasiaiyen nar kirik, kini mhapəh
nhaginien kin nhani-hahyen nhag agelo mine ye neai. 11 Mərig agelo
minə tiksin iriə yerpirig misapita; mərig iriə to khapəh nhani-hahyen
agelo apnapig minə ye nimri Kughen Yermaru.[l] 12 Mərig narmamə minə
a kamhani hah narimnar yame khapəh nharkun-huvəyen. Iriə kisəmhen
kin nar aparu minə, yame kapəriə nirkunien rirkək. Kasor əmə nar
yame niprairiə əmə rorkeikei. Mərig, nar aparu minə kasarha-pə ye
tokrei tanə mə narmamə tuksarhakin əriə mishopni əriə. Kini ye norien
kirikianə əmə min, Kughen tukroriah nəmə has minə a rəmhen kin yame
kamhopni nar aparu minə.[m]

13 Kughen tukrarpin tai norien has kapəriə meinai iriə kasor ahas pən
kimi narmamə. Rikiriə ragien əmə tuk nəviginien mine ninim-pikien;
pəh nien mə yenpig əmə, mərig yenpig mine yeraan. Iriə kisəmhen kin
nəmkimikien ye neipən, mine nimap pien. Masoriah nhag niməhuak.
Mhauə masəvigin kimiə miriə, mərig kaseikuə irəmiə, masor norien has.
14 Nipig m-fam kapəriə nərigien ramvən tuk nəkrəhyen kin nipiraovin
yamə mine kapəriə nərigien rimar. Kini nipig m-fam kasor təvhagə has
mhapəh nisəpəhyen. Mamhavi ta narmamə yamə mine kapəriə nərigien
rapəh niskaiyen; kamhakwasig kin norien has kapəriə. Mishajoun əriə
kin norien kape nəptigien kin nautə. Mərig Kughen rimini ta narpinien
kapəriə. 15 Kimisəpəh swatuk yame ratuatuk, mamhaiko masəri-pən
swatuk kape kwajikovə kape Beor e kupən, nhagin e Balam, yame

---

[i] **2:6** Jen 19:24; Jud 7 [j] **2:7** Jen 19:1-16 [k] **2:10** Jud 7-8,16 [l] **2:11** Jud 9 [m] **2:12** Jud 10

rorkeikei pik nivəhyen mane ye norien yame rahas.[n] 16 Mamarə, dongki
kafan rimnhek in tuk norien has kafan. Kitawə kharkun mə dongki to
rapəh nəgkiarien, mərig Kughen rimnor mə dongki tukrəgkiar rəmhen
kin yermamə raməgkiar mə tukrini-əhu norien ətəwao kape profet a.[o]
17 Nəmhajoun eikuə minə, nhajounien kapəriə nipran rirkək, rəmhen
kin nimri nu yame rinəmit, mine napuə yame nimətag ehuə ramahiə
ta kin, kini nəhig rirkək iran. Mərig Kughen rimnərəhu karin imərə
ikin mə nəpignapien. 18 Iriə kasəgkiar ausit mamhani nəgkiarien yame
nipran rirkək. Iriə kasəgkiar ye narimnar yamə mine niprai narmamə
kisorkeikei, kini mhavi-pə narmamə khauə ye nahasien yame kwəsəta
pə pə əmə iran. 19 Kamhani əutən mə narmamə kharkun nisəri-pənien
naha nhagin yame iriə atuk kisorkeikei, natuakəmien kirik rirkək iran.
Mərig nərigien has kapəriə ravi pik nərigien kapəriə mamor yamehuə
kin kapəriə. "Tukmə nar kirik ramarmaru iram, ik nakuauə slef kafan."
20 Mərig tukmə iriə kisap ta ye nahasien kape tokrei tanə nipig kwənhauə
mharkun Yesu Yermaru yame Ravəh Miragh ətawə, məkneikin, misarar,
mamharerig-pən tuk norien kape təvhagə has, məkneikin norien has
ramarmaru irəriə. Iriə kasəmir ye nahasien yame rahas rapita yame
kimisarə iran kupən. 21 Meinai, tukmə yermamə rapəh nirkunien swatuk
kape natuatukien, rahas kwənmopin. Mərig tukmə yermamə rirkun, kini
marar, mipəh nəri-pən-huvəyen Nəgkiarien kape Kughen yame kivəhsi-
pən kimin, norien a in rahas rapita.
22 Kini iriə kasor mə nuhpikinien mir e kawəfrakis yamə karəni
mirəmə, "Kuri tukriruə, marə, mirerig-pən min, mamən niruəyen kafan,"
(Prov 26:11) mine, "Pukəh, tukmə rar, mhawən, marə, mirerig-pən min
məsok-əsok ye nimtəgei."

Nipig yame Yesu tukrirerig-pə min iran

3 1 Yo minə tiksin, in e kafak nəkwəkwə yame ror kiraru kin yame
raurə kimi əmiə. Yakamher-pre kin əriu mə tukrisig əmiə, mə
rikimiə tukraməsik narimnar minə e, mawor nərigien kapəmiə mə
tukratuatuk. 2 Yakorkeikei mə taksətərig min kin nəgkiarien yamə mine
profet minə kape Kughen kimisəvsao kin misəkupən, mine nəgkiarien
kape Yesu Yermaru yame Rimivəh Miragh ətawə, yame aposol minə
kapəmiə kimnhani-ərhav-pre ta tuk əmiə.[p]
3 Nar kirik yame taksokupən mharkun, in e Nipig Kwasig ruauə ipakə,
kini narmamə tiksin tukasor narimnar yame niprairiə əmə rorkeikei, kini
tuksarh iakei irəmiə mhamə,[q] 4 "?Rhawor? ?Ruini ta mə tukruə, mərig,
tuk nagheen? Nəmehuə kapətawə minə kimnisarə, minahmə ta, mərig

---

[n] **2:15** Jud 11; Rev 2:14 [o] **2:16** Takəm stori kape Balam mine dongki ye Nam 22:28-35.
[p] **3:2** Jud 17 [q] **3:3** 1 Tim 4:1; Jud 18

rɨpəh hanə nuəyen. Kupan, rɨrikakun ye narɨmnar yame Kughen rɨmnor,
muə meriaji-pə nɨpɨg e towei mɨne, narɨmnar fam kɨsəm nəmhen əmə.”[r]
5 Mərɨg iriə kwəsəru-kɨn mə apa kupən əgkəp, Kughen rɨmnəgkiar
əmə, neai rəmɨr, kɨni nɨmoptanə rhaktə ye tame tahik; kɨni tahik mɨne
nɨmoptanə kwəwhai əriu mɨnə.[s] 6 Kɨni ye nɨpɨg a, rarar, mor mɨn tahik
rakarokɨn nɨmoptanə, moriah fam.[t] 7 Kɨni rəgkiar əmə, neai mɨne
tokrei tanə kawəmɨr, mawəmɨr huvə əmə maweriaji-pə e towei mɨne,
mɨravən mweriaji nɨpɨg yame Kughen tukrəkir narmamə iran, mɨvəhsi-
pən narpɨnien kɨmi narmamə yamə mɨne kɨsəsɨk nəkwan, mhopni əriə,
mɨvaan əru neai mɨne tokrei tanə.
8 Mərɨg yo mɨnə tɨksɨn, takhapəh nɨsəru-kɨnien nar kɨrik e mə ye
nərɨgien kape Kughen Yermaru, tukmə nɨpɨg kɨrikianə in rəmhen əmə kɨn
newk wan taosen; kɨni tukmə newk wan taosen, in rəmhen əmə kɨn nɨpɨg
kɨrikianə.[u] 9 Mərɨg narmamə tɨksɨn, rɨkiriə raməsɨk mə Kughen ramor
tan pən tuk norien promes mɨnə kafan; mərɨg, nɨkam. Kafan nətərɨgien
rəpomh tuk ətawə. Kɨni rɨkin rapəh nagienien mə tukraməkeikei mor
narpɨnien kɨmi yermamə kɨrik; mərɨg rorkeikei mə narmamə m-fam
tuksarar ye nərɨgien kapriə tuk norien has mɨnə kapəriə mharerɨg-pə
tukun.[v]
10 Mərɨg Nɨpɨg yame Yesu Yermaru tukrɨrerɨg-pə iran, rəmhen kɨn
yeməkrəh raurə -nakseinein nɨpɨg yame tukrurə iran. Ye nɨpɨg a, tuksərɨg
narkarəkien ehuə, məkneikɨn neai tukrɨrkək. Kɨni nap tukrarkwəru mɨrh,
mɨne kəmhau mɨnə, mɨne makuə. Kɨni nap tukrarkwəru tokrei tanə, mɨne
narɨmnar fam yame raməmɨr-pən iran. Tukharkək fam.[w]
11 Kɨni meinai Kughen tukroriah narɨmnar m-fam məknai, kɨmiə
takasəkeikei mɨsərɨg nɨmraghien kapəmiə. Nɨmraghien kapəmiə
tukraməkeikei matuatuk ye nɨmrɨ Kughen. Pəh Kughen rərəhu karɨn
nɨmraghien kapəmiə mə kafan. 12 Rɨkimiə tukraməsɨk pɨk nɨpɨg yame
Yesu tukruə iran; mɨsorkeikei mə tukruə aihuaa əmə. Ye nɨpɨg a, nap
tukrəkwəru neai, kɨni nəpan-əpanien tukror mɨrh, mɨne makuə, mɨne
kəmhau mɨnə kɨsaiyu mharkək. 13 Mərɨg Kughen ruɨni ta mə tukror neai
vi, mɨne tanə vi - imei narmamə yamə mɨne kɨsatuatuk ye nɨmrɨn. Kɨni
rɨkitawə raməsɨk promes a.[x]
14 Yo mɨnə tɨksɨn, ror məkneikɨn mə tukmə nakhawhin mə Nɨpɨg
a tukramuə, takasəkeikei mɨsarkut hanə əmə mə Kughen tukrɨpəh
nəm-pən-ien nar has kɨrik irəmiə; nəmkɨmɨk tukrɨrkək irəmiə; kɨni
taksarə ye nəmərinuyen kɨmiə min. 15 Rɨkimiə tukraməsɨk mə Yesu
Yermaru, nərɨgien kafan rəpomh pɨk tuk ətawə, mamor mə tukrɨmar

---

[r] **3:4** Mat 24:48 [s] **3:5** Jen 1:6-9 [t] **3:6** Jen 7:11; 2 Pita 2:5 [u] **3:8** Sam 90:4
[v] **3:9** Hab 2:3; 1 Tim 2:4 [w] **3:10** Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1 Tes 5:2 [x] **3:13** Aes 65:17; 66:22; Rev 21:1,27

tuk nivəh-miraghien narmamə. Kini nəkwəkwə yame Pol rimirai kimi
əmiə ye nirkunien yame Kughen rimivəh-sipən kimin ramni məkna.[y]
16 In raməvsao kin narimnar minə a ye nəkwəkwə minə fam kafan. Ye
nəkwəkwə minə a, narimnar tiksin aikin yame riskai tuk nirkunien. Kini
narmamə yamə mine nərigien kapəriə reno-eno, mhapəh nharkunien
nar, kini nərigien kapəriə rapəh nəmirien kirikianə, iriə kamhaukreikin
nəgkiarien minə kape Pol, kini mhaukreikin nəgkiarien minə tiksin min
ye Nəkwəkwə kape Kughen. Mərig Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi
əriə.

Pita rini nəgkiarien infamien kafan ye nəkwəkwə e

17 Yo minə tiksin, ror məkneikin meinai nakwənharkun ta narimnar
minə e, sarha, mə nəgkiarien ətəwao kape narmamə yamə mine kasəsik
nəkwai Kughen tukripəh nivi-tayen əmiə eikin nhatətəyen kapəmiə
ramərer tim tim ikin, tamə nakhamir ye nhatətəyen kapəmiə.[z] 18 Mərig
takasor nhatətəyen kapəmiə ramehuə miskai ye nirkunien ye nikarin
kape Yesu Kristo Yermaru Kapətawə yame Ravəh miragh ətawə, mine ye
nihuvəyen yame rimnautə-pre kin kimi əmiə.

!Pəh tukamhani vi vi In nipig m-fam - taktəkun, mamhavən infamien
rirkək! Amen.

---

[y] **3:15** Rom 2:4 [z] **3:17** Mak 13:33; 1 Kor 10:12

1 Jon

Nəkwəkwə yame Jon rɨmɨrai məkupən

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e Fas Jon

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e. In piau Jemes, kɨni iriu ji Sebedi mir. In aposol kɨrik kape aposol 12 kape Yesu. Kɨni in yermamə e yame Yesu rorkeikei pɨk. In rɨmɨrai nəkwəkwə mɨnə e: Nəvsaoyen Huvə yame Jon Rɨmɨrai, 1 Jon, 2 Jon, 3 Jon, mɨne Revelesen.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə ikɨn mɨnə fam. In rorkeikei mə narmamə kɨrikianə kɨrikianə tuksəvhekɨn, mɨsher-pən kɨn nəkwəkwə e rɨvən ye nɨməhuak pɨsɨn pɨsɨn aikɨn mɨnə fam.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, narmamə tɨksɨn khamə Yesu in yermamə apnapɨg əmə, kɨni Nanmɨn kape Kughen rɨmauə əmə ye nɨpran nɨpɨg Jon Baptaes rɨmnor baptaes iran, kɨni məta iran nɨpɨg rɨmamhə ye nai kamarkwao kɨn. Mərɨg nhajounien a in neikuəyen. Yesu in Kughen, In rɨmauə mor nɨprai yermamə kɨn. Kɨni iriə mɨshajoun mɨn mə norien has in rɨrkək. Mhamə rhuvə əmə mə narmamə tuksor apnapɨg əmə norien has mərɨg in ai ye kapəriə nhajounien, nɨprai yermamə in nar apnapɨg əmə. Nhag nhajounien mɨnə a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris, kamni kɨmə, “Nostisism.”

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrhajoun mɨn nəgkiarien yame ratuatuk, kɨni mə tukrɨni-ərhav neikuəyen mɨnə e kape nəmhajoun eikuə mɨnə. Kɨni ramhajoun mə norkeikeiyen in nar ehuə. Kɨni morkeikei mə tukrasitu, mor nhatətəyen kape nəməhuak mɨnə ruə mɨskai kɨni mharkun huvə mɨn mə Kughen rɨmɨvəh mɨragh əfrakɨs əriə, iriə mhavəh nɨmraghien rerɨn.

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Nəgkiarien Mragh

1 1 Yakamhani-ərhav Nəgkiarien kape Nimraghien.[a]
Kwasig ikin Kughen rimnor narimnar fam, Nəgkiarien
e rimnəkupən marə.[b] Kimawə yimisərig, kini misəm
kin nimrimawə,[c] kini mharap kin kwermimawə. 2 Kini
Nəgkiarien ai ritərhav-pə;[d] yimisəm, masarer-ərhav
mamhani-ərhav,[e] kini mamhani-pre min tuk əmiə mə In e In
nimraghien rerin. Iriu Rimtawə Kughen, kimwəkupən mwarə,
kini rimnajiərhav-pə tuk əmawə.[f] 3 Yakamhani-ərhav-pre tuk
əmiə narimnar yamə mine yakməsəm kini mwəsərig-ta, mə
kimiə min takhauə kisor kirikianə kitawə-m kimiə. Kitawə
Rimtawə Kughen mine Tini Yesu Kristo tukhauə kirikianə.[g]
4 Yakamharai narimnar minə e mə tukror rikitawə ramagien
pik əmə.

Nəriwəkien ye nikhakien

5 Nəgkiarien e in e yimisərig tukun kini mhani-ərhav-pre tuk əmiə,
mə Kughen, In nikhakien,[h] kini nəpignapien rirkək əfrakis iran. 6 Tukmə
kitawə kamhani mə kwənhauə kirikianə kitawə min, mərig kitawə
kaseriwək əmə ye nəpignapien,[i] kitawə kaseikuə, kini mhapəh nisarəyen
ye nəfrakisien.[j] 7 Mərig tukmə kaseriwək ye nikhakien, rəmhen kin yame
Kughen ramarə ye nikhakien,[k] kitawə kwəsor kirikianə kitawə min;
kini nitaw Yesu, Ji Kughen, rimnəspir rikitawə tuk nahasien m-fam, mor
kitawə kisatuatuk ye nimri Kughen.
8 Mərig tukmə kitawə khamə khapəh nisorien təvhagə hah,[l] kini
miseikuə atuk əmə irətawə, kini nəfrakisien rirkək irətawə.[m] 9 Kughen
In ratuatuk, to rapəh nakapirien nəgkiarien kafan. Kini tukmə kitawə
khani-ərhav təvhagə hah kapətawə,[n] In tukrəspir ətawə, məru-kin norien
has mifam kapətawə, mə tuksatuatuk ye nimrin.[o] 10 Mərig tukmə kitawə
khamə khapəh nisorien təvhagə hah, kitawə kasor mə Kughen In yeikuə,
kini nəgkiarien kafan rapəh nəmirien ye nimraghien kapətawə.[p]

Yesu Kristo in yermamə kape nasituyen irətawə

2 1 Kwajikovə minə kafak,[q] yakamrai nəgkiarien e kimi əmiə mamni-
əhu əmiə mə takhapəh nisorien təvhagə has. Mərig tukmə kasor

---

[a] **1:1** Jon 14:6 [b] **1:1** Jon 1:1,3 [c] **1:1** Luk 24:48; Jon 1:14; 19:35; 2 Pita 1:16; 1 Jon 4:14
[d] **1:2** Jon 1:1-4; 11:25; 14:6 [e] **1:2** Jon 15:27 [f] **1:2** Jon 1:1-4 [g] **1:3** 1 Kor 1:9
[h] **1:5** 1 Tim 6:16 [i] **1:6** Jon 3:19-21; 8:12; Efes 5:8; 1 Jon 2:11 [j] **1:6** 1 Jon 2:4; 4:20
[k] **1:7** Aes 2:5 [l] **1:8** Jer 2:35; Rom 3:9,19; Jem 3:2 [m] **1:8** 1 Jon 2:4 [n] **1:9** Sam 32:3-5; 51:2; Prov 28:13 [o] **1:9** Jer 31:34; Maeka 7:18-20; Hib 10:22 [p] **1:10** Jon 5:38
[q] **2:1** 1 Tes 2:11

təvhagə hah, yermamə kirik kapətawə tukrəgkiar atuə kin kapətawə
kimi Kughen.[r] Yermamə e In e Yesu Kristo, yemə atuatuk. 2 Yesu e,
Kughen rimivəhsi-pən narpinien kape təvhagə has kapətawə kimin,
nitawin rimnaiyu.[s] Nitawin rimnaiyu, pəh nien mə kapətawə pisin
əmə, mərig kape narmamə m-fam ye tokrei tanə.[t] 3 Mərig tukmə kitawə
kasəri-pən nəgkiarien kape Kughen,[u] ramhajoun mə kitawə kharkun
huvə mə kwənhauə minharkun Kughen.[v] 4 Tukmə yermamə rimə rirkun
Kughen[w] mərig rapəh nəri-pən-huvəyen nəgkiarien kafan, in rameikuə
əmə; nəfrakisien rirkək iran.[x] 5-6 Mərig yermamə yame rəri-pən huvə
nəgkiarien kafan,[y] norkeikeiyen kape Kughen ramkuə əfrakis kin
norkeikeiyen yerkin.[z] [a] Yermamə yame ramni mə in ravəh Yesu yerkin,
tukraməkeikei məri-pən swatuk kirikianə əmə yame Yesu rimnəri-pən.[b]
Norien a tukramhajoun[c] mə kitawə kamhavəh Yesu yerkitawə.[d]

Kitawə tukasəkeikei masorkeikei ətawə minə

7 Yo minə tiksin, pəh nien nəgkiarien vi kirik yame yakamrai kimi əmiə
mə taksəri-pən;[e] mərig nəgkiarien akwas kirik yame nakwəsərig-ta kupən.[f]
Nəgkiarien akwas e nəgkiarien yame nakwənharkun-ta. 8 Mərig, nəfrakis,
ramor mə nəgkiarien vi kirik tuk əmiə.[g] Kini, nimraghien kape Yesu mine
kapəmiə kawor əpu kaməm mə nəgkiarien e rəfrakis, meinai taktəkun ai,
nəpignapien rinamrikək,[h] kini nikhakien əfrakis[i] rinakhak-pə.[j]
9 Kini yeməhuak kirik yame ramni mə in ramərer ye nikhakien,
mərig raməməkin nəməhuak minə tiksin,[k] yermamə en ramarə hanə
ye nəpignapien.[l] 10 Mərig yeməhuak yame rorkeikei nəməhuak minə, in
ramarə ye nikhakien.[m] Kini nar kirik to rapəh norien rimir.[n] 11 Mərig
tukmə raməməkin in kirik, ramarə hanə ye nəpignapien,[o] rimuvrig əpis
in, ramərіwək əmə ye nəpignəpien.[p]
12 Kwajikovə minə kafak, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
Meinai Kughen rinəspir-ta təvhagə has kapəmiə kin norien yame
Yesu rimnor.
13 Tatə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
meinai kimiə nakwənharkun-ta In yame rimnəkupən mamarə
kwasig ikin Kughen ror narimnar.[q]

---

[r] **2:1** Rom 8:34; 1 Tim 2:5; Hib 7:25 [s] **2:2** Rom 3:25; 1 Jon 4:10 [t] **2:2** Jon 3:17
[u] **2:3** 1 Jon 4:13; 5:2 [v] **2:3** Jon 14:15 [w] **2:4** Taet 1:16; 1 Jon 3:6; 4:7,8 [x] **2:4** 1 Jon 1:6,8
[y] **2:5** Jon 14:15 [z] **2:5-6** Swatuk pisin kirik kape nukreikinien v 5: "Mərig yermamə yame rəri-pən huvə nəgkiarien kafan, in rorkeikei pik Kughen." [a] **2:5** 1 Jon 4:12
[b] **2:5** Mat 11:29 [c] **2:5** 1 Jon 2:3 [d] **2:5** Jon 15 [e] **2:7** Dut 6:5; Lev 19:18
[f] **2:7** 1 Jon 2:24; 3:11,23; 4:21; 2 Jon 5,6 [g] **2:8** Jon 13:34 [h] **2:8** Rom 13:12
[i] **2:8** Jon 1:9 [j] **2:8** Efes 5:8; 1 Tes 5:5 [k] **2:9** 1 Jon 3:10,15,16; 4:20,21 [l] **2:9** 1 Jon 1:5
[m] **2:10** 1 Jon 3:14 [n] **2:10** Sam 119:165 [o] **2:11** 1 Jon 1:6 [p] **2:11** Jon 11:9; 12:35
[q] **2:13** Jon 1:1

Nitamaruə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
meinai nakwəsəpita[r] yemə has ai Setan.
14 Kwajikovə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
meinai nakwənharkun-ta Rimtawə Kughen.
Tatə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
meinai kimiə nakwənharkun-ta In yame rimnəkupən mamarə
kwasig ikin Kughen ror narimnar.[s]
Nitamaruə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,
meinai nakwənhaskai,[t] nəgkiarien kape Kughen ramə̇mir irəmiə,
kini nakwəsəpita yemə has ai Setan.[u]
15 Takhapəh nisorkeikei-pik-ien norien kape tokrei tanə mine
narimnar fam kape tokrei tanə.[v] Yermamə yame rorkeikei pik narimnar
kape tokrei tanə, norkeikeiyen kape Rimtawə Kughen rirkək yerkin.[w]
16 Meinai norien m-fam kape tokrei tanə khapəh nhasi-pənien ye
Rimtawə Kughen, mərig kape tokrei tanə əmə. Norien m-fam kape
tokrei tanə, irisir e: Riki jir ramə̇krəh,[x] kamanipin tuk narimnar kape
niprai jir əmə,[y] kivəhsi-haktə jir tuk nautə mine norien kafan. 17 Mərig
tokrei tanə e tikripirkək, mine narimnar m-fam yame ramswin iran
mavi nərigien.[z] Mərig narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen,[a]
tuksarə kape rerin.

Tikmir minə kape Kristo kwənhauə ta

18 Kwajikovə minə kafak, kitawə kwənhauə ye Nipig Kwasig.[b]
Nakwəsərig mə tikmir kirik kape Kristo tukruə.[c] Kini taktəkun ai, tikmir
minə khapsaah kape Kristo kwənhauə ta.[d] Kwənhauə, kitawə kharkun
mə kwənhauə ta ye Nipig Kwasig. 19 Iriə kwəsəpəh kapətawə nimə̇huak
minə,[e] meinai iriə, pəh nien mə kitawə əgkəp minə tiksin əfrakis a. Ripi
mə kitawə əfrakis əgkəp minə tiksin a, to kipihapəh nisəpəhyen ətawə.
Mərig iriə kimisap-ta irətawə, ramhajoun mə iriə pəh nien mə kitawə
minə tiksin.
20 Mərig kimiə, Kristo, Yemə Imərhakə, rinəvrai-pre-ta Nanmin Rhakə[f]
kimi əmiə mor kimiə nakharkun nəfrakisien. 21 Yakamrai nəkwəkwə
e kimiə əmiə, pəh nien mə nakseinein nəfrakisien, mərig kimiə
nakwənharkun ta nəfrakisien, kini minharkun mə nəfrakisien ripəh
nikuəyen kin neikuəyen.[g] 22 ?Pa e in yeikuə kirik? Yermamə yame ramni
mə Yesu pəh nien mə Kristo yame Kughen rimirpen. Yermamə e in e, in

---

[r] **2:13** Jon 16:33 [s] **2:14** Jon 1:1 [t] **2:14** Efes 6:10 [u] **2:14** 1 Jon 2:13; Sam 119:9-11; Jon 5:38; Hib 4:12; 1 Jon 1:10 [v] **2:15** Rom 12:2 [w] **2:15** Jem 4:4 [x] **2:16** Jen 3:6; Rom 13:14; Efes 2:3 [y] **2:16** Prov 27:20 [z] **2:17** Hib 12:27 [a] **2:17** Mat 12:50
[b] **2:18** Rom 13:11 [c] **2:18** 1 Jon 2:22; 4:3; 2 Jon 1:7 [d] **2:18** 1 Jon 4:1 [e] **2:19** Wok 20:30
[f] **2:20** 1 Jon 2:27; 2 Kor 1:21-22 [g] **2:21** 2 Pita 1:12

tikmir kape Kristo. In rukreikin-pən nimeitaan kimi Rimtawə Kughen
mine Tini, Yesu.[h] 23 Yermamə yame rukreikin-pən nimeitaan kimi Tini,
Yesu, reinein nofuginien ye Rimtawə Kughen. Mərig yermamə yame
ramni nəfrakisien ye Tini Yesu, rofugin ye Rimtawə Kughen.[i]
24 Rikimiə tukraməsik mipəh nisəru-kinien nəgkiarien yame
nakwəsərig-ta kupən. Nəgkiarien a raməmir hanə irəmiə, mor əmiə
naksofugin ye Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu.[j] 25 Kini nar a in a,
nimraghien rerin, Kughen ruini-ta mə tukrivəhsi-pə kimi ətawə.
26 Yakamrai nəgkiarien minə e kimi əmiə mamni-ərhav narmamə yamə
mine kasarkut tuk nivi-tayen əmiə.[k] 27 Mərig kimiə, Kristo rinəvrai-pre-
ta Nanmin Rhakə kimi əmiə, raməmir təvir hanə irəmiə.[l] ?Ror pən, pa
min rirkun nhajounien nar vi kirik kimi əmiə? Yermamə rirkək. Nanmin
Rhakə, yame Kristo rinəvrai-pre-ta kimi əmiə[m] ramhajoun narimnar
fam kimi əmiə. Nhajounien a raməfrakis, mipəh neikuəyen nipig kirik.
Nanmin Rhakə ramhajoun əmiə[n] mə takasofugin ye Kristo mamharpin.
28 Kini taktəkun ai, kwajikovə minə kafak, takasofugin-pən ye Kristo
pəh nipig tukruə,[o] məm kitawə khapəh nhaginien, mhapəh nisaurisien
tuk nisərerien ye nimrin.[p]
29 Tukmə nakharkun mə Yesu In ratuatuk,[q] takharkun mə narmamə
m-fam yamə mine kasor norien atuatuk, iriə a kwajikovə minə kape
Kughen.[r]

Kimiə e kwajikovə minə kape Kughen

3 1 !Səmru! Norkeikeiyen yame Rimtawə Kughen raməvrai-pə
kimi ətawə rehuə mapita,[s] in e Kughen ramhen ətawə mə kafan
kwajikovə minə.[t] Kini nəfrakisien mə kitawə e. Narmamə ye tokrei
tanə kaseinein ətawə meinai iriə kimiseinein Kughen.[u] 2 Yo minə tiksin.
Kitawə kwajikovə kape Kughen minə ai taktəkun. Kitawə khapəh
nharkunien mə nipraitawə tukrhawor pən iran mine nipig Kristo
tukrirerig-pə min. Mərig kitawə kharkun mə nipig tukrirerig-pə min,[v]
kitawə tuksəmhen kin In,[w] meinai ye nipig a, tuksəm əfra mə In ror
məkna.[x] 3 Narmamə m-fam yamə mine kasərəhu-pən nərigien kapəriə
ye Kristo məkna, kasəspir-ta norien kapəriə,[y] meinai Kristo min In
ratuatuk. 4 Narmamə yamə mine kasor təvhagə has, masakapir min loa
kape Kughen, meinai niprai nəgkiarien e "təvhagə has" nipran rimə
"nakapirien loa kape Kughen." 5 Kini kimiə nakharkun mə Kristo rimauə

---

[h] **2:22** 1 Jon 4:3; 2 Jon 1:7 [i] **2:23** Jon 8:19; 14:7; 1 Jon 4:15; 5:1; 2 Jon 1:9
[j] **2:24** Jon 14:23; 15:4; 1 Jon 1:3; 2 Jon 9 [k] **2:26** 1 Jon 3:7 [l] **2:27** 1 Jon 2:20
[m] **2:27** 1 Kor 2:12 [n] **2:27** Jon 15:4 [o] **2:28** 1 Jon 3:2; Kol 3:4 [p] **2:28** Efes 3:12
[q] **2:29** 1 Jon 3:7 [r] **2:29** Jon 1:13 [s] **3:1** Jon 3:16 [t] **3:1** Jon 1:12 [u] **3:1** Jon 15:21; 16:2,3 [v] **3:2** Kol 3:4; 1 Jon 2:28 [w] **3:2** Rom 8:29; 2 Pita 1:4 [x] **3:2** Jon 17:24; 2 Kor 3:18
[y] **3:3** 2 Kor 7:1; 1 Jon 1:7; 2 Pita 3:13,14

mə tukrɨrɨsɨn ətawə ye təvhagə has.[z] Təvhagə has rɨrkək iran.[a] 6 Yermamə
yame ramofugɨn-pən ye Kristo to rapəh mɨn nɨrpɨnien ye təvhagə has.
Yermamə yame ramɨrpɨn-pən ye təvhagə has, ramhajoun mə in rɨpəh
nəmien Kristo, mɨpəh nɨrkunien In.[b]
7 Kafak kwajikovə mɨnə, takhapəh nɨseighanien kɨn yermamə kɨrik mə
tukrɨvi nərɨgien kapəmiə naksətəwao. Yermamə yame ramor norien yame
ratuatuk, in en yemə atuatuk, rəmhen kɨn Kristo in ratuatuk. 8 Mərɨg
yermamə yame ramɨrpɨn əmə ye təvhagə has, ramhajoun mə in kape
Setan, meinai Setan a in a rɨmnəkupən mor təvhagə has, kɨni mamor
təvhagə has mamrɨpɨn.[c] Mərɨg Ji Kughen rɨmauə mə tukrəsur-əsur wok
a kape Setan.[d] 9 Mərɨg yermamə yame rɨmnarha vi mɨn muə kwajikovə
kape Kughen,[e] to rɨpəh nɨrpɨnien ye təvhagə has,[f] meinai In ramofugɨn-
pən ye Kughen. Meinein norien təvhagə has mamɨrpɨn, meinai rɨmnarha
vi mɨn muə kwajikovə kape Kughen. 10 In e swatuk tuk nɨrkunien mə pa
nhagɨn in kwajikovə kape Kughen,[g] mɨne pa nhagɨn in kwajikovə kape
Setan[h]: Narmamə yamə mɨne khapəh nɨsorien nar atuatuk, kɨni mhapəh
nɨsorkeikeiyen nəməhuak mɨnə tɨksɨn,[i] iriə a pəh nien mə kwajikovə kape
Kughen mɨnə.

Tukasəkeikei mɨsorkeikei ətawə mɨnə

11 Nəgkiarien e in e, nakwəsərɨg-ta kupən,[j] mə kɨtawə tukasəkeikei
mɨsorkeikei ətawə mɨnə.[k] 12 Rahas mə taksəri-pən norien kape kwən
e Ken kupən, yame in yermamə kape Setan, in rɨmnhopni naorahini.[l]
?Kɨni rɨmnhopni naorahini tuk naha? Meinai naorahini, kafan norien
in ratuatuk, mərɨg Ken, kafan norien rahas.[m] 13 Ror pən kɨn, yo mɨnə
tɨksɨn, takhapəh nɨsakurien nɨpɨg narmamə ye tokrei tanə kasəməkɨn
əmiə.[n] 14 Mərɨg kɨtawə kasorkeikei nəməhuak mɨnə tɨksɨn, ramhajoun
mə kwənhatərhav ta ye kwənmhan kape nɨmhəyen, mhauə imei
nɨmraghien.[o] Mərɨg yermamə yame raməmək əmə, ramarə hanə
ye kwənmhan kape nɨmhəyen.[p] 15 Kɨni yermamə yame raməmək kɨn
narmamə,[q] in rəmhen kɨn yermamə yame ramhopni yermamə.[r]
Nakharkun mə yermamə yame ramhopni yermamə, rɨpəh nɨvəhyen
nɨmraghien rerɨn.[s]
16 Yesu rɨmnarakikɨn nɨmraghien kafan tuk ətawə,[t] mhajoun ətawə
kɨn norien kape norkeikeiyen narmamə. Kɨni ye norien kɨrikianə əmə
mɨn, rhuvə mə kɨtawə tuksarakikɨn nɨmraghien kapətawə tuk nəməhuak

---

[z] **3:5** 1 Jon 3:8 [a] **3:5** 2 Kor 5:21 [b] **3:6** 1 Jon 3:9; 2:4; 5:18; 3 Jon 1:11 [c] **3:8** Jon 8:44
[d] **3:8** Hib 2:14 [e] **3:9** Jon 1:13 [f] **3:9** 1 Jon 5:18 [g] **3:10** 1 Jon 3:1,2; Jon 1:12
[h] **3:10** 1 Jon 3:8 [i] **3:10** 1 Jon 2:9; 4:8 [j] **3:11** 1 Jon 2:7 [k] **3:11** Jon 13:34-35; 15:12;
1 Jon 4:7,11,21; 2 Jon 1:5 [l] **3:12** Jen 4:8 [m] **3:12** Prov 29:10 [n] **3:13** Jon 15:18,19;
17:14 [o] **3:14** Jon 5:24 [p] **3:14** 1 Jon 2:9 [q] **3:15** 1 Jon 2:9 [r] **3:15** Mat 5:21,22; Jon 8:44
[s] **3:15** Gal 5:20,21 [t] **3:16** Jon 10:11

minə tiksin.[u] 17 Tukmə yermamə kirik, kafan nautə ripsaah, kini məm
mə nəməhuak minə tiksin kasəkwakwə kin nar kirik, mərig raməptig
kin nautə kafan,[v] ?norkeikeiyen kape Kughen raməmir iran uə? !Nikam,
rirkək![w] 18 Kwajikovə minə, pəh kitawə tukhapəh nhani-əməyen
norkeikeiyen ye nhertawə, mərig pəh kisorkeikei əfrakis narmamə
ye norien minə kapətawə.[x] 19-20 Kasor norien minə a, mamharkun mə
kasarə ye nəfrakisien. Nar apnapig mə kasərig yerkitawə mə khapəh
nisəmhenien, mərig khauə ye nimri Kughen, rikitawə ramərinu əmə.
Meinai Kughen rirkun rikitawə rapita ətawə. In rirkun narimnar fam.
21 Yo minə tiksin, pəh khapəh nisərigien yerkitawə mə khapəh
nisəmhenien, mhauə ye nimri Kughen, rikitawə ramərinu əmə,[y]
22 mipihavəh naha nhagin yame kimisaiyoh In kin,[z] meinai kasor
nəkwan,[a] mine norien yame In rorkeikei.[b] 23 Nəgkiarien yame Kughen
rimivəhsi-pə ramni mə tukasəkeikei mhani nəfrakisien ye Tini,[c]
Yesu Kristo,[d] misorkeikei ətawə minə rəmhen kin yame in rimini ta.[e]
24 Yermamə yame raməri-pən nəgkiarien e yame Kughen rimiwəhsi-pə,[f]
ramofugin iriu Kughen,[g] kini Kughen ramofugin iriu min. Kini kharkun
mə Kughen ramofugin kitawə min, meinai rinəvrai-pə ta Nanmin Kafan
kimi ətawə.[h]

Pəh kisəkir huvə nanmin minə

4 1 Yo minə tiksin, profet ripsaah kamhani mhamə Nanmin kape
Kughen raməmir irəriə, mərig takhapəh nhani-nəfakisien irəriə
m-fam.[i] Taksokupən misəkir əmhen əriə, mə nanmin a raməmir irəriə,
kape Kughen əfrakis, uə nikam. Meinai profet eikuə khapsaah kwənhauə-
ta ye tokrei tanə.[j] 2 In e swatuk tuk nirkunien mə Nanmin əfrakis kape
Kughen raməmir irəriə uə nikam: Tukmə yermamə rimə Yesu Kristo
rimauə nipran ror niprai yermamə kin,[k] yermamə a, Nanmin kape
Kughen raməmir əfrakis iran.[l] 3 Mərig yermamə yame rapəh nini-
ərhavyen Yesu, pəh nien mə Nanmin kape Kughen raməmir iran. In e
in tikmir kape Kristo.[m] Kimiə nimnharkun mə tikmir e tukruə ye tokrei
tanə; kini ruauə ta.[n]
4 Kwajikovə minə kafak, kimiə narmamə kape Kughen minə,
nakwənhakurao-ta ye profet eikuə minə,[o] meinai Nanmin yame
raməmir yerkimiə in rapita nanmin yame raməmir ye tokrei tanə.[p] 5 Iriə,

---

[u] **3:16** Jon 15:13; 1 Tes 2:8 [v] **3:17** Dut 15:7,8; Jem 2:15,16 [w] **3:17** 1 Jon 4:20
[x] **3:18** Esik 33:31; Rom 12:9 [y] **3:21** Efes 3:12; 1 Jon 5:14 [z] **3:22** Mat 7:7
[a] **3:22** Jon 14:15 [b] **3:22** Hib 13:21 [c] **3:23** Jon 6:29 [d] **3:23** Jon 1:12; 3:18; 20:31 [e] **3:23** Jon 13:34 [f] **3:24** 1 Jon 2:3 [g] **3:24** 1 Jon 2:6; 4:15 [h] **3:24** 1 Jon 4:13
[i] **4:1** Jer 29:8 [j] **4:1** Mat 7:15; 1 Jon 2:18 [k] **4:2** Jon 1:14; 1 Jon 2:23 [l] **4:2** 1 Kor 12:3
[m] **4:3** 1 Jon 2:22; 2 Jon 1:7 [n] **4:3** 1 Jon 2:18 [o] **4:4** Jon 16:33 [p] **4:4** 2 King 6:16; Rom 8:31

narmamə kape tokrei tanə,[q] ror məkneikin mə nəgkiarien kapəriə, kape tokrei tanə əmə; kini narmamə yamə mine kasətərig kin əriə, iriə min narmamə kape tokrei tanə. 6 Mərig kitawə narmamə kape Kughen minə. Ror məkneikin, narmamə yamə mine kharkun Kughen, iriə kasətərig kin ətawə. Mərig narmamə yamə mine kaseinein Kughen, iriə khapəh nisətərigien kin ətawə.[r] In e swatuk tuk nirkunien Nanmin əfrakis[s] kape Kughen mine nanmin eikuə.[t]

Norkeikeiyen kape Kughen

7 Yo minə tiksin, pəh kitawə kisorkeikei ətawə minə,[u] mhawor norkeikeiyen ramsi-pən tuk Kughen. Kini narmamə yamə mine kwəsarha vi min mhauə kwajikovə kape Kughen minə,[v] kini minharkun-ta Kughen, iriə kasor norkeikeiyen.[w] 8 Kughen, In nuknei norkeikeiyen. Ror məkneikin mə narmamə yamə mine kaseinein Kughen, kapəriə norkeikeiyen rirkək. 9 Kughen rimnor əpu kafan norkeikeiyen kimi ətawə məkneikin: In mher-pə kin Tini kwənkwan kirikianə əmə,[x] ruə ye tokrei tanə, mə kitawə tukhavəh nimraghien tukun.[y] 10 Norkeikeiyen əfrakis ramni məknekin mə, "Pəh nien mə kitawə kimisorkeikei Kughen, mərig In rimnorkeikei ətawə[z] mher-pə kin Tini ruə, kini mivəhsi-pən narpinien kape təvhagə has kapətawə kimin, nitawin rimnaiyu."[a] 11 Yo minə tiksin, Kughen rorkeikei ətawə ror məkneikin,[b] kitawə min tukasəkeikei misorkeikei ətawə minə.[c] 12 Kipəh nəmien Kughen nipig kirik.[d] Mərig tukmə kitawə kasorkeikei ətawə minə, ramhajoun mə Kughen ramarə yerkitawə, norkeikeiyen kafan ramkuə kin norkeikeiyen yerkitawə.[e]

13 Kughen rimnəvrai-pə Nanmin kafan kimi ətawə kini kwənharkun mə kasofugin-pən tuk Kughen,[f] kini In ramofugin-pə tuk ətawə.[g] 14 Kini kimawə yakwəsəm ta kini mamhani-ərhav[h] mə Rimtawə Kughen rimnherpə-kin Tini mə tukrivəh miragh narmamə m-fam.[i] 15 Narmamə yamə mine kamhani-ərhav mə Yesu in Ji Kughen, ramhajoun mə Kughen ramarə irəriə, kini iriə kasarə min iran.[j] 16 Ror məkneikin mə kitawə kwənharkun-ta mə Kughen rorkeikei ətawə, kini kitawə kasətigtə min ye norkeikeiyen kafan.

Kughen in norkeikeiyen.[k] Narmamə yamə mine kasor norkeikeiyen, ramhajoun mə kasofugin-pən tuk Kughen, kini Kughen ramofugin-pən tuk əriə.[l] 17 Kitawə tuksarə məknekin, norkeikeiyen tukrikuə kin norkeikeiyen yerkitawə,[m] mə kitawə tukhapəh nhaginien[n] ye nipig yame

---

[q] **4:5** Jon 15:19; 17:14,16 [r] **4:6** Jon 8:47 [s] **4:6** Jon 14:17 [t] **4:6** Mak 13:5
[u] **4:7** 1 Jon 3:11 [v] **4:7** Jon 1:15 [w] **4:7** 1 Jon 2:4 [x] **4:9** Jon 1:18 [y] **4:9** Jon 3:16,17; 1 Jon 5:11 [z] **4:10** Rom 5:8,10 [a] **4:10** Rom 3:25 [b] **4:11** Jon 3:16 [c] **4:11** Jon 15:12; 1 Jon 3:11 [d] **4:12** Jon 1:18 [e] **4:12** 1 Jon 4:17; 2:5 [f] **4:13** 1 Jon 2:3 [g] **4:13** 1 Jon 3:24
[h] **4:14** Jon 15:27 [i] **4:14** Luk 2:11; Jon 3:17 [j] **4:15** 1 Jon 3:24 [k] **4:16** 1 Jon 4:8
[l] **4:16** 1 Jon 3:24 [m] **4:17** 1 Jon 4:12; 2:5 [n] **4:17** Efes 3:12

Kughen tukrəkir narmamə iran, meinai tukəm mə kapətawə norien ye
tokrei tanə rəmhen əmə kin norien kape Yesu. 18 Mərig norkeikeiyen
mine niginien to krapəh niwəmir-kwis-ien. Norkeikeiyen əfrakis ramsig-
yerhav niginien.[o] Tukmə rikitawə raməsik mə tukhavəh narpinien kirik,
ramhajoun mə norkeikeiyen ripəh hanə nikuəyen kin norkeikeiyen
yerkitawə.
19 Kitawə kasorkeikei ətawə minə meinai Kughen rimnorkeikei ətawə
məkupən. 20 Mərig yermamə yame ramni mə rorkeikei Kughen, marar
maməməkin in minə tiksin,[p] rameikuə.[q] Meinai tukmə yermamə kirik
raməməkin in minə tiksin yamə mine raməm əriə,[r] ?tukrhawor morkeikei
Kughen yame rapəh nəmien In nipig kirik? To rapəh norien.[s] 21 Kini Yesu
rimivəhsi-pə nəgkiarien kirik mə tuksor: Tukmə nakorkeikei Kughen,
takaməkeikei morkeikei min ik minə tiksin.[t]

Kwəsapita norien kape tokrei tanə

5 1 Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien[u] mə Yesu in Kristo
yame Kughen rimirpen, iriə en kwəsarha vi mhauə kwajikovə minə
kape Kughen.[v] Kini narmamə m-fam yamə mine kasorkeikei Rimtawə
Kughen, iriə kasorkeikei min kwajikovə kape Kughen minə.[w] 2 Kitawə
kwənharkun ta mə tukmə kitawə kisorkeikei Kughen, masor nəkwan,[x]
tukasəkeikei misorkeikei min kwajikovə kape Kughen minə.[y]
3 Tukmə kasor nəkwai Kughen,[z] ramhajoun mə kasorkeikei Kughen.
Kini kafan loa rəmhen kin kajipə yame rəruvəruvə əmə,[a] 4 meinai
narmamə yamə mine kimisarha vi mhauə kwajikovə minə kape Kughen,[b]
iriə kwəsapita norien minə kape tokrei tanə. Kini nhatətəyen kapətawə
ravəhsi-pə nəsaninien tuk napitayen norien kape tokrei tanə. 5 ?Ni-pa
minə e kwəsapita norien kape tokrei tanə? Iriə e yamə mine kamhani
nəfrakisien mə Yesu in Ji Kughen.

Kinor əpu Yesu

6 Yesu Kristo ritərhav-pə ye nu mine nitə. Pəh nien mə ye nu əmə,
mərig rimauə ye nu mine nitə.[c] Kini Nanmin kape kughen ramni-ərhav
mə nəfrakisien, meinai Nanmin kape Kughen in nuknei nəfrakisien. 7 Nar
misir e in e kisisər karhor əpu Yesu:[d] 8 Irisir e: Nanmin Imərhakə, mine
nu, mine nitə[e]. Nar misir e kisisər karhajoun Yesu. 9 Nipig kirik, kitawə
kisərig nəgkiarien yamə mine narmamə kamhani-ərhav, kini kitawə

---

[o] **4:18** Rom 8:15 [p] **4:20** 1 Jon 2:9 [q] **4:20** 1 Jon 1:6; 2:4 [r] **4:20** 1 Jon 3:17
[s] **4:20** 1 Jon 4:12; Jon 1:18 [t] **4:21** 1 Jon 2:7,9 [u] **5:1** Jon 3:15 [v] **5:1** Jon 1:13; 1 Jon 2:22; 1 Jon 2:23 [w] **5:1** 1 Jon 2:23 [x] **5:2** 1 Jon 2:3 [y] **5:2** 1 Jon 3:14 [z] **5:3** Jon 14:15
[a] **5:3** Mat 11:30 [b] **5:4** Jon 1:13 [c] **5:6** Jon 19:34,35 [d] **5:7** Jon 14:17 [e] **5:8** Nipig Jon ramni "nu" nipran ramni "baptaes," kini niprai "nitə" nipran ramni "nimhəyen kape Yesu." Nar misir e baptaes, mine nimhəyen kape Yesu, mine Nanmin Rhakə, karhaor əpu Yesu.

kamhani nəfrakisien irəriə.[f] Mərig nəgkiarien yame Kughen ramni-əhrav
ye nikarin kape kafan Kwajikovə, in rehuə pik mapita, meinai Kughen[g]
a in a ramni-ərhav. 10 Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Ji
Kughen, ramhajoun mə nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav rinəmir
ta yerkiriə. Mərig narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye
Kughen, rəmhen kin iriə khamə Kughen In yeikuə kirik.[h] Meinai khapəh
nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav ye nikarin
kape kafan Kwajikovə.
11 In e nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav, mə Kughen rivəhsi-
pə nimraghien rerin[i] kimi ətawə, kini nimraghien e, kivəh tuk Tini.[j]
12 Narmamə yamə mine kamhavəh Ji Kughen yerkiriə, iriə kamhavəh
nimraghien. Mərig narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen Ji Kughen
yerkiriə, khapəh nhavəhyen nimraghien.[k]

Nəgkiarien infamien

13 Yakamrai nəgkiarien minə e kimi əmiə yamə mine nakshatətə
ye nhag Ji Kughen, mə kimiə takharkun huvə mə nakwənhavəh ta
nimraghien rerin.[l] 14 Kini tukmə kitawə khauə ye nimri Kughen, rikitawə
ramərinu,[m] meinai kitawə kharkun mə tukmə kisaiyoh kin naha nhagin
ratuatuk ye nərigien kape Kughen, In tukrərig nəhuakien kapətawə.[n]
15 Kharkun mə In ramərig ətawə, mharkun min mə tukpihavəh naha
nhagin yamə mine kitawə kisaiyoh In kin.[o]
16 Tukmə kitawə kasəm yeməhuak kirik ramor təvhagə has, mərig
pəh nien mə təvhagə has yame rirkun nikir-pənien ye nimhəyen, pəh
kisəhuak tukun, kini Kughen tukrivəhsi-pən nimraghien kimin.[p] Mərig
təvhagə hah kirik aikin yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen,[q] kini
yakpəh niniyen mə tuksəhuak tuk narmamə yamə mine kasor təvhagə
hah ai yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen.[r] 17 Norien has minə
fam e, in təvhagə has,[s] kini mərig təvhagə has minə tiksin aikin khapəh
nhakir-pənien narmamə ye nimhəyen.[t]
18 Kitawə kharkun mə narmamə yamə mine kwəsarha vi mhauə
kwajikovə minə kape Kughen[u] khapəh nharpinien ye təvhagə hah,
meinai Ji Kughen rampik ətərəkin əriə, kini yemə has e Setan reinein

---

[f] **5:9** Jon 5:33,34 [g] **5:9** Mat 3:16,17; Jon 5:32,37; 8:17,18 [h] **5:10** Jon 3:33; 1 Jon 1:10 [i] **5:11** Mat 25:46 [j] **5:11** Jon 1:4 [k] **5:12** Jon 3:15,16,36 [l] **5:13** 1 Jon 5:11 [m] **5:14** Efes 3:12; 1 Jon 3:21 [n] **5:14** Mat 7:7 [o] **5:15** 1 King 3:12 [p] **5:16** Jem 5:15 [q] **5:16** Hib 6:4-6; 10:26 [r] **5:16** Tukmə ror "təvhagə hah yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen" nipran ramni "kamni hah Nanmin Rhakə." Yesu rimini ye Mak 3:28-29 mə, "Ror pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun niwəhsi-tayen nahasien minə fam yame nakasor, uə nini-hasien yame nakasor iran. Mərig tukmə nakhani has Nanmin Imərhakə, to Kughen ripəh niwəhsi-tayen nipig kirik. Təvhagə hah a tukraməmir kape rerin." [s] **5:17** 1 Jon 3:4 [t] **5:17** 1 Jon 5:16; 1 Jon 2:1 [u] **5:18** Jon 1:13

nɨrap-rapien əriə.[v] 19 Kɨni kharkun mə kɨtawə e kwajikovə kape Kughen
mɨnə,[w] mərɨg narmamə m-fam kape tokrei tanə, iriə kasəmɨr ye kwermɨ
Setan.[x] 20 Kɨtawə kharkun mɨn mə Ji Kughen rɨmauə kɨni mɨvəhsi-pə
nɨrkunien kɨmi ətawə,[y] mə tukharkun Yermamə e yame In nəfrakɨsien.[z]
Kɨni kɨtawə kasofugɨn-pən tuk Kughen yame In nəfrakɨsien, mɨsofugɨn-
pən mɨn tuk Tɨni, Yesu Kristo, yame In Kughen əfrakɨs, mɨne nuknei
nɨmraghien rerɨn.[a]
21 Kwajikovə mɨnə kafak, səmɨr isok tuk nanmɨ nar yamə mɨne
kamhavəh tamhek Kughen yerkimiə.[b]

---

[v] **5:18** Jon 14:30 [w] **5:19** 1 Jon 4:6 [x] **5:19** Jon 12:31; 14:30; 17:15 [y] **5:20** Luk 24:45
[z] **5:20** Jon 17:3 [a] **5:20** 1 Jon 5:11 [b] **5:21** 1 Kor 10:14; 1 Tes 1:9

2 Jon

Nəkwəkwə yame Jon rɨmɨrai yame ramor kɨraru kɨn

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e 2 Jon

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨməhuak kɨrik, mərɨg Jon ramerkwaig kɨn nhagɨn, meinai ye nɨpɨg a gavman rɨmə tukruh narmamə kape Kughen. Ror pən in ramni nəgkiarien kureikɨn mɨmə, nəkwəkwə ramvən kɨmi piraovɨn kɨrik. Kɨni kwajikovə mɨnə kape piroavɨn, iriə e nəmhuak mɨnə.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəmhajoun mɨnə khapsaah kɨmnaseriwək ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə. Narmamə yamə mɨne kɨmɨsərɨg nəgkiarien kapəriə kɨmnhavəhsi-pən nəvɨgɨnien kɨmi əriə, mhavəhsi-pən mɨn napɨrien kɨmi əriə, mɨsasitu irəriə. Mərɨg nəmhajoun eikuə mɨnə kamhavən apnapɨg mɨn tuk nɨvi-tayen nəməhuak mɨnə, mə tuksəpəh nəgkiarien əfrakɨs.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Nɨpɨg nəmhajoun eikuə mɨnə kɨmnhauə, Jon rɨmə narmamə yamə mɨne kashatətə ye nəgkiarien əfrakɨs kape Kughen, tukasəkeikei mɨsəpəh nəmhajoun eikuə mɨnə a, kɨni mɨsəpəh norien mɨne nəgkiarien kapəriə, kɨni mhapəh nɨsasituyen irəriə. Mərɨg Jon rorkeikei mə nəməhuak mɨnə tukasəkeikei mɨsorkeikei əriə mɨnə. In e nərɨgien kape Kughen.

Jon ramni mə nəkwəkwə e ramvən kɨmi nɨməhuak kɨrik

1 Yo elda kɨrik, yakamrai nəkwəkwə e, ramvən kɨmi piraovɨn[a]
yame Kughen rɨmɨrpen,[b] mɨne kafan kwajikovə mɨnə. Nəfrakɨsien mə
yakorkeikei pɨk əmiə. Mərɨg pəh nien mə yo pɨsɨn əmə yakorkeikei
əmiə, mərɨg narmamə mɨnə fam e yamə mɨne kharkun mɨn
nəfrakɨsien,[c] iriə mɨn kasorkeikei əmiə. 2 Kɨni yaksorkeikei əmiə,

---

[a] **1:1** Nɨprai nəgkiarien e "piraovɨn" ramni "nɨməhuak." [b] **1:1** 1 Pita 5:13 [c] **1:1** Jon 8:32

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

meinai nəfrakisien raməmir yerkitawə,[d] kini tukraməmir rerin yerkitawə.

3 Pəh kisarə ye nokieiyen mine nəfrakisien. Kini pəh Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu Kristo, tukaravəhsi-pə nihuvəyen mine norkeikeiyen mine nəmərinuyen kimi ətawə.

Pəh kitawə tuksəri-pən nəgkiarien əfrakis minə

4 Rikik ramagien ehuə nipig yimnəm narmamə minə tiksin kaseriwək ye swatuk kape nəfrakisien,[e] rəmhen kin yame Rimtawə Kughen ruini-ta kimi ətawə mə tukasəkeikei misor. 5 Kini taktəkun ai, nowinik, pəh nien mə yakamrai nəgkiarien vi kirik kimi əmiə, mərig nəgkiarien əmə in e yame nakwəsərig-ta apa kupən.[f] Yakamni mamaiyoh mə kitawə tuksor əmə norkeikeiyen kimi ətawə minə. 6 Kini norkeikeiyen e, nipran e norien nəkwai Kughen. Kini in ramni-pə tuk ətawə mə tukasəkeikei misəri-pən swatuk kape norkeikeiyen, rəmhen əmə kin yame nakwəsərig-ta kupən.

7 Meinai nəmhajoun eikuə minə khapsaah kwənhauə-ta ye tokrei tanə.[g] Iriə khapəh nhaniyen nəfrakisien mə Yesu Kristo rimnor niprai yermamə kin.[h] Iriə a nəmeikuə minə, mine tikmir minə kape Kristo.[i] 8 Ror məkneikin mə takasərig əmiə pəh kwənkwai wok kapəmiə tukrikuə pik mapita. Tamə, naksəpkərhav ye kwənkwai nəmnhawkien kapəmiə.[j] 9 Yermamə yame raməsik əpnis nhajounien kape Kristo ye nərigien əmə kafan, ramhajoun mə Kughen rirkək yerkin. Mərig yermamə yame ramraptərəkin tim tim nhajounien kape Kristo,[k] Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu, kawəmir yerkin.[l] 10 Tukmə yermamə kirik ruə tuk ik, mərig mipəh niniyen nhajoun-atuatuk-ien kape Kristo, takpəh nini-vivi-yen in, mipəh neighanien kin in ruə imam yerkwanu.[m] 11 Meinai yermamə yame ramni vi vi in, ramasitu iran mamor swatuk tuk kafan nhajounien has.[n]

Nəgkiarien infamien

12 Yakmə jakni-pre nəgkiarien minə tiksin min tuk ik, mərig to yakpəh nivəhyen pen mirai-pən kin ye pepa. Yakmə jakurə məm əmiə, kisəgkiar atuatuk kimi ətawə minə, pəh tukror rikitawə ramagien pik əmə.[o]

13 Kwajikovə minə kape piam,[p] yamə mine Kughen rimirpen əriə, iriə kamhani vivi ik.

---

[d] **1:2** Jon 14:17 [e] **1:4** 3 Jon 1:3,4 [f] **1:5** 1 Jon 2:7 [g] **1:7** 1 Jon 4:1 [h] **1:7** 1 Jon 2:22; 4:2,3 [i] **1:7** 1 Jon 2:18 [j] **1:8** 1 Kor 3:8; Hib 10:35,36; 11:26 [k] **1:9** Jon 8:31 [l] **1:9** 1 Jon 2:23 [m] **1:10** Rom 16:17 [n] **1:11** 1 Tim 5:22 [o] **1:12** Jon 3:29 [p] **1:13** Tukmə ror "Kwajikovə minə kape piam" nipran ramni "narmamə kape niməhuak kape Jon."

3 Jon

Nəkwəkwə yame Jon rɨmɨrai yame ramor kɨsisər kɨn

Nəgkiarien kupən ye nəkwəkwə e 3 Jon

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi pa? Rɨmɨrai ramvən kɨmi Gaeas e in yamehuə kɨrik kape nimməhuak, kɨni in rɨrkun Jon.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəmhajoun mɨnə kape nimməhuak kamhavən ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə, mɨshajoun. Narmamə yamə mɨne kɨmɨsərɨg nəgkiarien kapəriə kɨmnhavəhsi-pən nəvɨgɨnien kɨmi əriə, mhavəhsi-pən napɨrien kɨmi əriə, mɨsasitu irəriə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Gaeas, in yermamə kɨrik yame ramasitu ye nəmhajoun yamə mɨne kaseriwək ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə. Jon rɨmnərɨg nəvsaoyen kɨrik ye norien huvə kape Gaeas, kɨni rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukrɨvəh-si haktə nərɨgien kafan.

Jon rɨmə nəkwəkwə e ramvən kɨmi Gaeas

1 Gaeas, ik piak keikei kɨrik. Yo, elda[a] kape nimməhuak,
yakamrai nəkwəkwə e kɨmik. Yakorkeikei əfrakɨs ik. 2 Piak
keikei, yakwɨrkun mə kafam nɨmraghien ye nɨmrɨ Kughen in
rhuvə əmə, kɨni yakaməhuak mə takəsanɨn mamərɨg huvə əmə
yerkim, kɨni narəyen m-fam kafam tukrhuvə. 3 Rɨkik rɨmnagien
nɨpɨg yɨmnərɨg nəməhuak mɨnə tɨksɨn kɨmnhauə masəsaov kɨn
kafam narer-tɨm-tɨm-ien tuk nəfrakɨsien, mhani mə nakamrɨpɨn
ye nəriwəkien ye nəfrakɨsien.[b] 4 Yakərɨg mə kwajikovə mɨnə
kafak kaseriwək ye nəfrakɨsien, rɨkik ragien mapita narɨmnar
m-fam.

---

[a] **1:1** 2 Jon 1:1 [b] **1:3** 2 Jon 1:4

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Gaeas ramor wok huvə kɨrik

5 Piak keikei, ik nakərer ətən tuk naha nhagɨn yame nakamor kɨmi
nəməhuak yamə mɨne kamhaurə tuk ik, nar apnapɨg mə iriə yepsɨpɨs
mɨnə.[c] 6 Iriə khauə ye niməhuak e, masəvsao kɨn kafam norkeikeiyen.
Kɨni nɨpɨg iriə tukamhavən ye kapəriə swatuk, rhuvə mə takasitu irəriə[d]
ye norien yame Kughen rorkeikei. 7 Meinai iriə kaseriwək tuk nini-
ərhavyen Nəgkiarien kape Yesu Kristo. Masarkurao, mərɨg nəmə khapəh
nɨsəhuakien khapəh nɨsasituyen irəriə. 8 Ror məkneikɨn mə kɨtawə
tukasəkeikei mɨsasitu irəriə, mə kɨtawə tukhavəh kwermɨtawə mɨnə
kɨrikianə tuk nini-ərhavyen nəfrakɨsien.

Diotrefes mɨne Demetrius

9 Yakwərai-ta nəkwəkwə kɨrik kɨmi niməhuak kafam, mərɨg kwən e
Diotrefes, in rorkeikei pɨk mə tukrɨvəhsi-haktə atuk in mə in yemehuə
kɨrik, kɨni mɨpəh nətərɨgien kɨn ətawə. 10 Tukmə yakurə, kɨni jakəvsao
atuatuk kɨn norien kafan, yame in raməsiwən-apsapɨs kɨn niniyen
nikartawə. Kɨni marə mor mɨn nar has kɨrik mɨn, mɨpəh neighanien kɨn
nəməhuak mɨnə khavən iman ikɨn. Mamni-əhu mɨn narmamə yamə mɨne
kɨsorkeikei mə tukseighan kɨn nəməhuak mɨnə khavən imərɨə ikɨn mə
tukhapəh nɨseighanien kɨn, kɨni mher-yerhav kɨn əriə ye niməhuak.
11 Piak keikei, takpəh nɨsɨgovɨnien norien has kape narmamə; mərɨg
taksɨgovɨn norien huvə kape narmamə. Meinai narmamə yamə mɨne
kasor norien huvə, iriə e kwajikovə mɨnə kape Kughen.[e] Mərɨg narmamə
yamə mɨne kasor norien has, iriə kɨseinein əgkəp Kughen.
12 Mərɨg kwən a Demetrius,[f] narmamə m-fam kasəgnəgɨn in. Kɨni kafan
norien ramhajoun mə iriə kasəfrakɨs. Kɨni kɨmawə mɨn yaksəgnəgɨn in,
kɨni nakɨrkun mə yakamhani əfrakɨs.[g]

Nəgkiarien infamien

13 Yakmə jakni-pre nəgkiarien mɨnə tɨksɨn mɨn tuk ik, mərɨg to yakpəh
nɨvəhyen pen mɨrai-pən kɨn ye pepa. 14 Yakmə jakurə məm ik, kawəgkiar
atuatuk kɨmi ərau mɨnə.
15 Pəh takamarə ye nəmərinuyen.[h]
Ik mɨnə tɨksɨn ikɨn e kamhani-pre rhuvə kɨmik. Kɨni takni-pən rhuvə
tuk kɨtawə mɨnə tɨksɨn aikɨn a kɨrikianə kɨrikianə.

---

[c] **1:5** Rom 12:13; Hib 13:2 [d] **1:6** 1 Kor 16:11; 2 Kor 1:16 [e] **1:11** 1 Jon 2:29
[f] **1:12** 1 Tim 3:7 [g] **1:12** Jon 19:35; 21:24 [h] **1:15** Rom 1:7; Efes 6:23

Jud

Nəkwəkwə yame Jud rɨmɨrai

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jud

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Jud rɨmɨrai nəkwəkwə e. Piauni e Jemes mɨne Yesu.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? Keinein mə Jud rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi pa. Tukmə ror rɨmɨrai ramvən kɨmi nəmə Isrel yamə mɨne kamhani nəfrakɨsien ye Yesu Kristo.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Ye nɨpɨg a, nəmhajoun eikuə mɨnə tɨksɨn kaseriwək ikɨn pɨsɨn pɨsɨn mɨnə, mɨshajoun narmamə. Mərɨg kɨmɨshajoun oror əriə, mamhani mə rhuvə əmə mə narmamə kape nɨməhuak tuksor norien has apnapɨg mɨnə. Kamhani mə rhuvə əmə tuk norien nahasien, meinai nɨhuvəyen kape Kughen in rehuə, to rɨpəh norien narpɨnien kɨmi əriə.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? Jud rorkeikei mə nəməhuak mɨnə ikɨn mɨnə fam tukharkun mə nəgkiarien kape nəmhajoun eikuə mɨnə in rahas, kɨni in neikuəyen əmə. Kɨni nəmhajoun eikuə mɨnə tukhavəh narpɨnien ehuə kɨrik. Jud rorkeikei mə nɨməhuak tukrərer skai ye nəgkiarien yame in nəfrakɨsien.

Nəgkiarien kupən

1 Yo Jud, yo yor atuəkɨn kape Yesu Kristo. Yo, piak e Jemes. Yakamni
"rhuvə" tuk əmiə yamə mɨne Kughen rɨmɨrpen-ta əmiə. Kughen,
Rɨmtawə rorkeikei əmiə, kɨni Yesu Kristo ramarha huvə tuk əmiə.[a]
2 Pəh nɨhuvəyen, mɨne norkeikeiyen, mɨne nəmərinuyen kape
Kughen tukrurə mehuə mamarə yerkimiə.

Norien kape nəmhajoun eikuə mɨnə

3 Yo mɨnə tɨksɨn, apa kupən yɨmnorkeikei pɨk mə jakrai nəkwəkwə kɨrik
rurə kɨmi əmiə yame raməvsao kɨn swatuk yame Kughen rɨmɨvəh mɨragh

---

[a] **1:1** Mat 13:55

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

ətawə iran. Mərig taktəkun ai, yakmə jakaməkeikei mirai nəkwəkwə e
raurə kimi əmiə tuk nivəhsi-haktəyen nərigien kapəmiə mimə taksərer
tim tim tuk niraptərəkinien nəgkiarien əfrakis kape nhatətəyen
kapətawə. Kughen ruərəhu-pən ta nəgkiarien kafan ye kwermi nəməhuak
minə mikirikianə, kini to nipig kirik rapəh min nərəhu-pənien. 4 Yakmə
jakrai nəkwəkwə e meinai narmamə tiksin kimnhaurə apis apis yerkimiə.
Iriə misəsik nəkwai Kughen, mhaukrekin nihuvəyen kape Kughen mhamə
In rameighan kin nəkrəhyen kin piraovin mine təvhagə hah pisin pisin
minə. Mhaukreikin-pən nimeitairiə kimi Yesu Kristo yame In Kughen
mine Yermaru kapətawə. Nəkwəkwə kape Kughen ruini ta kupən mə iriə
tukasəkeikei misarə ye narpinien kirik.[b]

5 Yakmə jakni-pre tuk əmiə narimnar e yame nakwənharkun fam ta,
mimə in apa kupən, nipig Kughen rimivəh miragh nəmə Isrel, mikir-
yerhav əriə apa Ijip, iriə tiksin kiimsarar mhapəh nhaniyen nəfrakisien
ye Kughen, Kughen rimnhopni əriə.[c] 6 Kini rikimiə tukraməsik mə
apa kupən, agelo tiksin kimisəpəh neihuəyen kapəriə misap-ta kin
kwənmhaan atuatuk kapəriə. Kughen rimirkwəji əriə kin jen yame to
rapəh nivi-əruyen, mətapig kin əriə apa ikin rəpignap ikin meriaji Nipig
Ehuə yame tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə iran.[d] 7 Rəmhen əmə kin
Sodom mine Gomora mine taon yamə mine rarkurao irəriu. Narmamə
aikin a kimisəpəh norien atuatuk mhavən ye norien kape nəkrəhyen
kin piraovin, mine norien kape narman kamhakir atuk əriə minə, mine
nipiraovin kamhakir atuk əriə minə. Kini Kughen rimnor narpinien kimi
əriə ye nap, mimə narmamə tuksəm kwənkwai norien has minə a in e
nap yame ramuək rerin.[e]

8 Nar apnapig əmə narmamə minə a kwənharkun narimnar minə a,
mərig ye norien kirikianə əmə min, iriə kamhani mhamə kimisəmrərhav
misəm mə kameighan kin norien has minə a, mhavən, masor ye niprairiə.
Khapəh nisorkeikeiyen mə Kughen tukreihuə irəriə, kini mamhani hah
nhag agelo minə ye neai. 9 Mərig kupən, Mikael, in yamehuə pawk kape
agelo minə, in ripəh nivəh-sihaktə-atuk-ien in mə to rini hah nhag Setan
nipig kimiwotgoh iriu min tuk niprai Moses. Mamni əmə tukun mə, "Pəh
Kughen əmə tukror narpinien kimik."[f]

10 Mərig narmamə minə a kamhani hah narimnar yamə mine
kaseinein. Kisəmhen əmə kin nar miragh aparu yamə mine kasor əmə
narimnar yame niprairiə rorkeikei. Kasor norien a masoriah atuk əriə
kin.[g]

11 !Kəsi! Tuksarə ye narpinien ehuə. Iriə kasəri-pən swatuk yame ji Adam
e Ken rimnəri-pən kupən. Mhavəhsi-pən min rikiriə m-fam ye norien

---

[b] **1:4** Gal 2:4; 2 Pita 2:1 [c] **1:5** Nam 14:26-35 [d] **1:6** 2 Pita 2:4 [e] **1:7** Jen 19:1-25; 2 Pita 2:6,10 [f] **1:9** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2 Pita 2:11; Rev 12:7 [g] **1:10** 2 Pita 2:12

yame profet e Balam rɨmnor kupən, meinai in rɨmnorkeikei pɨk mane.
Kɨni masor norien kape kwən e Kora, masəsɨk nəkwai nəmasur mɨnə.
Kɨni ye norien kɨrikianə əmə yame Kughen rɨmnoriah Kora mɨne kafan
mɨnə, Kughen tukroriah əriə.[h] 12 Nɨpɨg nakharaptərəkɨn nəvɨgɨnien e kape
norkeikeiyen, kasəvɨgɨn əmə mhapəh nɨsaurɨsien kɨn. Kasərɨg əmə əriə,
rəmhen kɨn yermamə yame ramarha tuk sipsip maməvɨgɨn atuk əmə in.
Iriə kɨsəmhen kɨn nɨmaas ye tame tahik yame ramerkwaig, rao rɨrəhpɨkɨn
məmətеih. Kɨsəmhen mɨn kɨn napuə yame nɨmətag ramrəh mamuə, mərɨg
nəhig rapəh nɨpien. Kɨsəmhen əmə mɨn kɨn nai yame ruauə ye nɨpɨg
kape norien kwənkwan, mərɨg rɨpəh nɨkuəyen. Rɨmhə əmə. Narmamə
kɨmɨsəvi-əvi, rɨmhə fam.[i] 13 Norien kapəriə ror naurɨsien məsəsao rəmhen
kɨn peao peao ye tame tahik. Kɨsəmhen kɨn kəmhau yamə mɨne kɨmɨsəta
ye kwənmhaan atuatuk kapəriə, mɨserwei. Kughen rɨmnor apnəpeinə ye
kwənmhaan kapəriə ye nəpɨgnapien, yame tuksarə rerɨn ikɨn.
14 Apa kupən, kwən e Inok, in kwənkwan yame ror seven kɨn ye
kwənərəus kape Adam, rɨmɨni-ərhav nəgkiarien kape Kughen yame
rɨmɨwəh-sipən kɨmin mɨmə, "!Səmru! Yermaru ramuə iriə kafan agelo
mɨnə khapsaah, khapsaah pɨk.[j] 15 Ramuə mə tukrəkir narmamə m-fam
mɨwəhsi-pən narpɨnien kɨmi narmamə yamə mɨne khapəh nɨshatətəyen
ye Kughen tuk norien has pɨsɨn pɨsɨn m-fam yamə mɨne kɨmɨsor. Mɨvəhsi-
pən narpɨnien kɨmi yor təvhagə has mɨnə tuk nɨni-hahyen In."
16 Nɨpɨg m-fam, narmamə mɨnə a kamhani pɨk mus mus, kɨni mamhani
hah narɨmnar fam. Iriə kasəri-pən əmə nərɨgien has kapəriə, kɨni
masəgkiar ausit kɨmi əriə mɨnə, kɨni mamhani nəgkiarien heikən mə
narmamə tuksəri-pən nərɨgien kapəriə.

Jud ramor kwirɨg kɨmi əriə

17 Mərɨg kafak narmamə mɨnə, rɨkimiə tukraməsɨk nəgkiarien yame
aposol mɨnə kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə kɨmnhani mə tukruə.
18 Iriə kɨmnhani-pre tuk əmiə mhamə, "Nɨpɨg Kwasɨg tukruə ipakə,
narmamə tɨksɨn tuksarh iakei irəmiə. Iriə tuksəri-pən əmə nərɨgien has
kapəriə."[k] 19 Narmamə mɨnə a iriə a kasəwhai əmiə. Kasəri-pən əmə
nərɨgien kape tokrei tanə. Nanmɨn kape Kughen rɨrkək irəriə.
20 Mərɨg kɨmiə, kafak narmamə mɨnə, taksor əmiə mə takhaskai tuk
nhatətəyen yame ratuatuk huvə, yame ramsɨ-pən tuk Kughen. Mɨsəgkiar
kɨmi Kughen ye Nanmɨn kafan.[l] 21 Mhavəh norkeikeiyen kape Kughen
ramarə yerkimiə mamhawhin Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mə rɨkin
tukreihuə tuk əmiə, mɨvəhsi-pre nɨmraghien rerɨn kɨmi əmiə.

---

[h] **1:11** Stori kape Ken raməmir ye Jen 4:7-8; Stori kape Balam raməmir ye Dut 23:3-6; Stori kape Korah raməmir ye Nam 16:1-35. Əmru mɨn 2 Pita 2:15; 1 Jon 3:12
[i] **1:12** 2 Pita 2:13,17 [j] **1:14** Jen 5:18,21-24 [k] **1:18** 2 Pita 3:3 [l] **1:20** Kol 2:7

22 Sasitu ye narmamə yamə mɨne nhatətəyen kapəriə rɨpəh nɨskaiyen;
kapəriə nərɨgien kɨraru. 23 Ipakə narmamə tɨksɨn khavən ye nap.
Hapɨk-ta əriə, mhavəh mɨragh əriə. Rɨkimiə tukreiwaiyu pawk tuk
narmamə tɨksɨn, mərɨg takhagɨn kɨn norien has kapəriə yame ramor əriə
kasəmkɨmɨk, mɨvən meriaji neipən kapəriə.[m]

Nəgkiarien infamien kape Jud

24-25 Pəh khani vi vi Kughen yame In rɨrkun nɨraptərəkɨnien
əmiə mə tukror əmiə nakhapəh nhamɨrien, mɨrkun norien əmiə mə
tamhek təvhagə hah tukrɨrkək əgkəp ye nɨmraghien kapəmiə, mɨvəh
əmiə naksarer ye nɨmrɨn mɨne nɨkhakien kafan, rɨkimiə ragien pɨk
aikɨn. Kughen kɨrikianə əmə; In ravəh mɨragh ətawə ye Yesu Kristo
Yermaru kapətawə. Neihuəyen, mɨne nəsanɨnien, mɨne nɨkhakien,
mɨne narmaruyen, kape Kughen əmə apa kupən əkgəp, muə meriaji-pə
taktəkun, mamvən, mɨpəh norien infamien. !Amen![n]

---

[m] **1:23** Sek 3:2; Rev 3:4 [n] **1:25** Rom 16:27; 2 Pita 3:18

Revelesen

Yesu ramhajoun Jon kɨn narɨmnar yamə mɨne tukrɨpiuə

Nəgkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Revelesen

?Pa rɨmɨrai nəkwəkwə e? Aposol Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e. In piau Jemes, kɨni iriu ji Sepedi mir. Jon, in yermamə twelef kɨrik kape Yesu, kɨni Yesu rorkeikei pɨk in. Nəkwəkwə yamə mɨnə e Jon rɨmɨrai, nhagriə e: Nəvsaoyen Huvə yame Jon rɨmɨrai, mɨne 1 Jon, mɨne 2 Jon, mɨne 3 Jon, mɨne Revelesen.

?Rɨmɨrai ramvən kɨmi nɨpa? In rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nɨməhuak seven yamə mɨne kasərer ye provins a Tarki, mamvən mɨn kɨmi nɨməhuak mɨnə fam.

?Narəyen rɨmnhawor pən iran mɨne ye nɨpɨg rɨmɨrai? Nɨpɨg a yame rɨmɨrai nəkwəkwə iran, gavman kape Rom ramni mɨmə narmamə tukasəkeikei masəhuak kɨmi yemehuə kape gavman ramhen kɨn kughen kapəriə. Mərɨg nəməhuak mɨnə khamə yermamə kɨrikianə əmə in yerpɨrɨg əgkəp. Yermamə e in Yesu Kristo. In pɨsɨn əmə in Yermaru. Ror məkneikɨn, gavman kape Rom ramor ahas pən kɨmi nəməhuak mɨnə. Jon in yamehuə kɨrik ye nɨməhuak, kher-yerhav kɨn ruvən isok, apa kwaji tanə e kamni kɨmə Patmos mə tukramarə in pɨsɨn əmə. Aikɨn, Kughen rɨvəhsi-pən nəmrərhavyen kɨmin, mə tukrəm Yesu Kristo apa ye rao ye neai. Kɨni məm mɨn narɨmnar yamə mɨne tukrɨpiuə. Iriə e: Kughen tukrapita ye narowagɨnien yame narmamə mɨne Setan tuksor iriə min. Kɨni Kughen tukrəkir narmamə m-fam ye Nɨpɨg Kwasɨg.

?Rɨmɨrai nəkwəkwə e tuk naha? In rɨmɨrai nəkwəkwə e mə tukror əpu mə Yesu Kristo in Yermaru, kɨni mhajoun kafan nəsanɨnien. Kɨni in rorkeikei mə tukrɨni-pən tuk nəməhuak mɨnə mə tuksərer tɨm tɨm tukmə nɨpɨg əutən ruə tuk əriə, kɨni pəh tukhapəh nɨsəhuakien kɨmi yemehuə kape gavman kape Rom rəmhen kɨn kughen kapəriə. Pəh nien mə tuktu, Setan tukror ahas pən kɨmi nəməhuak mɨnə, mərɨg iriə tukasəkeikei masərer tɨmtɨm. Kɨni Jon rorkeikei mə tukrɨvəh-si haktə nərɨgien kape nəməhuak mɨnə mɨne narmamə e kasarə ye nɨpɨg əutən ai taktəkun. Nɨpɨg Yesu Kristo tukrɨrerɨg-pə mɨn iran, kɨni In tukrɨ-vəhsihaktə əriə.

The New Testament in Nɨvhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Jon rɨmɨrikakun nəkwəkwə kafan

1 1 Nəkwəkwə e, in ramhajoun narɨmnar yamə mɨne Yesu Kristo
rɨmnor əpu. Narɨmnar mɨnə e, Kughen rɨmɨvəh-sipən kɨmi Yesu,
mɨmə In tukrhajoun kɨn kafan yorwok mɨnə e narɨmnar yame pəh
nien mə tuktu ruə. Kristo rɨmnher-pə kɨn kafan kɨrik agelo ruə, kɨni
mhajoun narɨmnar mɨnə e kɨn kafan yorwok Jon. 2 Jon ramərer-ərhav
tuk narɨmnar m-fam yame rɨmnəm, kɨni mɨrai əriə ye nəkwəkwə
e. Narɨmnar mɨnə a yame in rɨmnəm, in nəgkiarien kape Kughen
mɨne nini-ərhavyen kape Yesu Kristo. 3 Nɨpɨg kape narɨmnar mɨnə e
ye nəkwəkwə e ramni-ərhav ruauə ipakə əgkəp. Ruauə ipakə, kɨni
narmamə yamə mɨne kasəvhekɨn-ərhav nəgkiarien mɨne e, yame
Kughen ravəhsi-pə, tuksarə əfrakɨs ye nɨhuvəyen. Kɨni narmamə yamə
mɨne kɨsərɨg mamhavəh yerkiriə, masor, tuksarə əfrakɨs ye nɨhuvəyen.

Jon rɨmɨrai nəkwəkwə e ramvən kɨmi nɨməhuak seven

4 Yo Jon, yakamher-pən kɨn nəkwəkwə e ramvən kɨmi nɨməhuak mɨnə
iriə m-fam seven apa provins a Tarki.
Pəh Kughen e yame rɨnamarə rerɨn, mamarə ai taktəkun, kɨni
tukrɨpiarə rerɨn mɨn, In tukrautə-pre kɨn kafan nɨhuvəyen mɨne
nəmərinuyen kɨmi əmiə. Kɨni pəh nanmɨn mɨnə e iriə seven[a] yamə mɨne
kasəmɨr kupən ye jea kape King, iriə mɨn tuksor məkneikɨn irəmiə. 5 Kɨni
Yesu Kristo mɨn, in tukrautə-pre mɨn məknakɨn kɨmi əmiə. Kristo in
ramərer-ərhav tuk nəfrakɨsien, kɨni In ai In rɨmnarə rerɨn mokupən ye
nɨmhəyen[b], kɨni In ramarmaru ye king mɨnə kape tanɨmtanə.[c]
Pəh kɨsəgnəgɨn Yesu Kristo e, In rɨmnorkeikei ətawə, kɨni nɨtawɨn
rɨmnaiyu mɨrɨsɨn-ta narpɨnien kape təvhagə hah kapətawə. 6 In King
kapətawə, kɨni rɨmnor ətawə kwənhauə ye narmaruyen kafan, kɨni mor
ətawə kwənhauə pris mɨnə kape Rɨmni Kughen, kasor wok kafan. !Pəh
kɨsəgnəgɨn Kughen meinai kafan neihuəyen mɨne nəsanɨnien ramvən tuk
Yesu Kristo infamien rɨrkək! !Pəh Kughen tukramarmaru rerɨn! Amen.
7 !Səmru! In ramrerɨg-pə mɨn ye napuə.[d] Kɨni narmamə m-fam tuksarha-
pən mɨsəm atuatuk ye nɨmrɨriə. Kɨni narmamə mɨnə e kɨmɨshai
nɨkao iran tuksəm mɨn, kɨni narmamə mɨnə e ye kwənərəus mɨnə
fam ye tanɨmtanə, rɨkiriə tukrəmhə, mɨsasək apomh pɨk tuk nar
yame kɨmɨsəm.[e] Tukraməkeikei mor məknakɨn. Amen.
8 Yermaru Kughen rɨmɨni mɨmə, "Yo e leta 'a' mɨne 'zed.' Yo e yarə
rerɨn, yakamarə ai taktəkun, kɨni jakpiarə rerɨn mɨn. Kɨni Yo e, Nagheek
Rehuə Pɨk."

---

[a] **1:4** Sek japta 4 raməvsao kɨn nanmɨn kape Kughen iriə seven. Tukmə ror nanmɨn iriə seven, nɨpran e "Kughen e nanmɨn kafan rhuvə rhuvə pɨk." [b] **1:5** Kol 1:18; Sam 89:27
[c] **1:5** Sam 89:27; Rev 17:14; 19:16 [d] **1:7** Dan 7:13 [e] **1:7** Sek 12:10

Jon rɨmnəm Yesu ye rao ye neai

9 Yo Jon, yo piaumiə kɨrik meinai kɨtawə m-fam kwənhauə kɨrikianə
kɨtawə Yesu. Kɨni nɨpɨg nəmhəyen ramuə tuk ətawə meinai Yesu
ramarmaru irətawə, kɨtawə kamhavəh kwermɨtawə kɨrikianə, nərɨgien
kapətawə rəpomh, kasərer skai.
Kɨmnərəhu-pən yo ye kwaji tanə e Patmos, meinai yakamni-ərhav
nəgkiarien yame Kughen ravəhsi-pə, kɨni mamərer-ərhav tuk Yesu.
10 Nɨpɨg kɨrik, ye nɨpɨg kape Yermaru kapətawə[f], Nanmɨn kape Kughen
rɨmɨkuar irak, kɨni yɨmnərɨg yermamə kɨrik rokrən ehuə ye nɨmətak,
rɨkin rəmhen kɨn naiyuk, 11 mamni mɨmə, "Rai-pən narɨmnar yamə mɨne
nakaməm ye nəkwəkwə kɨni mher-pən kɨn ye nɨməhuak mɨnə e iriə
m-fam seven. Pəh rɨvən apa Efesas, mɨne Smana, mɨne Pegamam, mɨne
Tuatira, mɨne Sadis, mɨne Filadelfia, mɨne Laodisia."
12 Kɨni, yɨmnarar mə jakəm-ru mə pa e raməgkiar kɨmi yo. Marar, məm
nar kɨrik kərəhu-pən laet iran, iriə fam seven. Kɨmnor kɨn gol. 13 Kɨni
ye kwerkwan ye nar mɨnə a kərəhu-pən laet iran, yɨmnəm yermamə
kɨrik ramərer, rəmhen kɨn Ji Yermamə[g]. Ramarkaoh kɨn neipən kɨrik
rəpomh meriaji təpaage nɨhun. Rɨmɨvitərəkɨn nɨməgen kɨn kətəut yame
kɨmnor kɨn gol. 14 Kapən kapə mɨne nɨkwənen, kwhawən, rəmhen kɨn
nɨmrɨ sipsip[h]. Kɨni nɨmrɨn mir kwəmhen kɨn nap raməwhao.[i] 15 Nɨhun
mir kwəmhen kɨn bras yame kɨvaan ye nap mə nəmtəyen tukrəta, kɨni
kwasɨg ikɨn, kəspir mə tukrərir mɨhuvə. Rɨkin rehuə rəmhen kɨn tahik
ehuə kɨrik yame ramuh nəpəəg kwənharuəruə. 16 In ravəh kəmhau seven
ye kwermɨn matuk. Kɨni nau yame resrə ye nɨkarɨn mir ramsɨ-pən ye
nəkwan.[j] Yermamə a rakhak maməsiə, rəmhen kɨn mɨrh yerkweiha.
17 Nɨpɨg yɨmnəm kwən a, yɨmneiwaiyu mowhan yo ye nɨhun ikɨn
rəmhen kɨn mə yɨmamhə.[k] Mərɨg In rərao-pə mɨrap yo kɨn kwermɨn
matuk, mɨmə, "Pəh nɨgɨnien. Yo e, nɨrikakunien mɨne infamien. 18 Yo e
yemə mragh.[l] !Yɨmamhə mokupən mərɨg, əm-ru, yakamragh rerɨn! Kɨni
yo yakamehuə ye nɨmhəyen; yakɨrkun nəhitəyen ye kwənmhaan kape
nɨmhəyen. 19 Ror məkneikɨn mə takaməkeikei mɨrai naha nhagɨn yame
naknəm ruətərhav-pə e taktəkun, mɨne yamə mɨne tukrɨpitərhav. 20 Mərɨg
jakhoprai-pre nɨprai kəmhau mɨnə iriə seven yame naknəm yakavəh ye
kwermɨk matuk, mɨne nar kərəhu-pən laet iran, iriə seven, yame kɨmnor
kɨn gol. Kəmhau mɨnə e iriə seven, nɨpran e, agelo mɨnə kape nɨməhuak
seven. Kɨni nar kərəhu-pən laet iran, iriə seven, yame kɨmnor kɨn gol,
nɨpran e, nɨməhuak mɨnə iriə seven."

---

[f] **1:10** "Nɨpɨg kape Yermaru" e Sande, nɨpɨg Yesu rɨmɨmragh mɨn ye nəmhəyen kafan. [g] **1:13** Dan 7:13 [h] **1:14** Dan 7:9 [i] **1:14** Esik 1:28 [j] **1:16** Hib 4:12; Jon 12:48 [k] **1:17** Dan 8:17; 10:15; Mat 17:6 [l] **1:18** Sam 42:2

Nəgkiarien ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Efesas

2 1 Kɨni rɨmɨni-pə tuk yo mɨmə "Rai nəkwəkwə kɨrik rɨvən kɨmi agelo
kape nɨməhuak apa taon e Efesas, mɨni-pən mɨmə,
Yermamə yame ravəh kəmhau seven ye kwermɨn matuk,[m]
mameriwək ye kwerkwan ye nar kamərəhu-pən laet iran,[n] iriə seven,
yame kɨmnor kɨn gol, kafan e nəgkiarien ramni mɨmə,
2 "Nəmə Efesas, yakɨrkun kapəmiə norien mɨnə. Yakɨrkun mə
naksəmnhakw pɨk, nərɨgien kapəmiə rəpomh, naksarer tɨm tɨm.
Yakɨrkun mə kɨmiə nakhani-əhu nəmə has mɨnə. Kɨni narmamə
tɨksɨn aikɨn kamhani mə iriə aposol mɨnə, mərɨg iriə khapəh
nɨsəfrakɨsien, kɨni naksəkir əmhen əriə, masəm mə iriə nəmeikuə
mɨnə. 3 Yakɨrkun mə nərɨgien kapəmiə rəpomh. Nahasien ravəh pawk
əmiə, mərɨg nakasərer tɨm tɨm tuk nhagɨk, mhapəh nɨsəpouyen.
4 Mərɨg nakasor nar kɨrik yame rapəh nəmhenien ye nɨmrɨk:
Nakwəsəpəh norkeikeiyen kupən kapəmiə.[o] 5 Rɨkimiə tukraməsɨk
norkeikeiyen yame nɨmɨsarə iran kupən. Sarar, masor nar yame
nɨmnasor kupən. Tukmə nakhapəh nɨsararien, jakurə, mɨrəhsi-ta nar
e kamərəhu-pən laet iran kapəmiə ye kwənmhaan yame ramərer
ikɨn. 6 Mərɨg nar kɨrikianə əmə e nakasor rhuvə: Naksəməkɨn norien
has mɨnə kape nukwao kape Nikolas[p], rəmhen əmə kɨn yame yo
yakəməkɨn əriə.
7 Yermamə yame nɨmətɨrgɨn rarə, tukraməkeikei mərɨg huvə
nəgkiarien yame Nanmɨn kape Kughen ramni-pən tuk nɨməhuak
mɨnə. Yermamə yame rapita ye narowagɨnien e, Yo jakeighaan kɨn
in mə tukrən kwənkwai nai yame ravəhsi-pən nɨmraghien, yame
rauruə ye nəsimien kape Kughen."[q]

Nəgkiarien ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Smana

8 Kɨni In rɨmnəgkiar mamni-pə mɨmə, "Rai nəkwəkwə kɨrik rɨvən kɨmi
agelo kape nɨməhuak apa taon e Smana, mɨni-pən mɨmə,
Yermamə yame in nɨrikakunien mɨne nərkinien, yame rɨmamhə
mɨmragh mɨn,[r] kafan e nəgkiarien ramni mɨmə,
9 "Nəmə Smana, yakɨrkun mə naksarə ye nɨpɨg əutən, kapəmiə
nautə rɨrkək. Mərɨg pəh nien mə kapəmiə nautə rɨrkək əfrakɨs.
!Kɨmiə, kapəmiə nautə rehuə pɨk əgkəp! Yakɨrkun mə narmamə
tɨksɨn kamhani hah əmiə, mamhani mɨn mə iriə e narmamə yamə

---

[m] **2:1** Rev 1:16 [n] **2:1** Rev 1:12-13 [o] **2:4** Jon 13:35; Jer 2:2-5 [p] **2:6** Nikolas in yhajoun eikuə kɨrik. Tukmə ror in ramhajoun mə narpɨnien rɨrkək tuk təvhagə has; mɨmə "Pəh kɨsor əmə təvhagə has mamharpɨn." [q] **2:7** Jen 2:9; 3:22-24; Rom 5:12,18; 6:23; Rev 22:2 [r] **2:8** Rev 1:17-18

mine Kughen rimirpen-ta əriə[s]. Mərig nikam. Kapəriə nimə kape
nofuginien, kape Setan əmə.[t] 10 Takhapəh nhaginien kin nəmhəyen
yame pəh nien mə tuktu tukrurə irəmiə. Yakamni-pre tuk əmiə, mə
Setan tukrəhi-pən əmiə tiksin ye kalabus mə tukəm əpu-ru nhatətəyen
kapəmiə. Kimiə taksarə ye nəmhəyen kape nipig ten. Taksərer timtim
miseriaji nimhəyen kapəmiə. Kini jakvəhsi-pre kapəmiə nərokien,
rəmhen kin yame kəvəvhao-pən kin nar kirik ye kapən kapə yermamə
yame rinapita ye naiyuyen. Nərokien e in e nimraghien rerin.
11 Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə
nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak
minə. Yermamə yame rapita ye narowaginien e, tukripəh nivənien
marə ye nəkwai nap ehuə."[u]

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Pegamam

12 Kini In rimnəgkiar mamni-pə tuk yo mimə, "Rai nəkwəkwə kirik
rivən kimi agelo kape niməhuak apa taon e Pegamam, mini-pən mimə,
Yermamə yame ramrəh nau yame resrə ye nikarin mir, kafan e
nəgkiarien ramni mimə,[v]
13 "Nəmə Pegamam, yakirkun ikin nakasarə ikin. Taon a, Setan
ramkwətə mamarmaru ikin.[w] Mərig kimiə naksarer tim tim tuk yo.
Apa taon a, Setan ramarmaru ikin, kimnhopni pawk kwən a Antipas,
yame rimnərer tim tim tuk nini-ərhavyen nhagik; mərig, kimiə
nakhapəh nisəpəhyen nhatətəyen irak.
14 Mərig nakasor narimnar tiksin yamə mine rapəh nəmhenien
ye nimrik: Kimiə tiksin aikin a, nakamhakwasig kin nhajounien
kape Balam kupən. Balam e, in rimnor swatuk kimi King Balak
mə in tukrivəhsi-pən vəh-sipən kimi nəmə Isrel, pəh iriə tuksor
norien has, masən nəviginien yame kamor sakrefaes kin ramvən
kimi nanmi kughen pisin minə, kini masor apnapig nar.[x] 15 Kini ye
norien kirikianə əmə min, kimiə tiksin naksəri-pən nhajounien kape
nukwao kape Nikolas.[y] 16 !Ror pən takasəkeikei misarar ye nərigien
kapəmiə tuk təvhagə has kapəmiə! Tukmə nakhapəh nisararien, pəh
nien mə tuktu, jakurə tuk əmiə, muh narmamə minə e, kini mərai
əriə kin nau yame resrə ye nikarin mir.
17 Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə
nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak

---

[s] **2:9** Gris ramni mə, "Iriə kamhani mə iriə kwənərəus kape Isrel, mərig nofuginien kapəriə kape Setan əmə." [t] **2:9** Jon 8:33-47 [u] **2:11** Rev 20:11-15; 21:8 [v] **2:12** Rev 1:16 [w] **2:13** Mə taon e Pegamam, kasəhuak pik kimi kughen eikuə minə aikin. [x] **2:14** Stori kape Balam mine Balak raməmir ye Nam 22-24; 25:1-2; 31:16. [y] **2:15** Əm-ru footnote ye Rev 2:6.

minə. Yermamə yame rapita ye narowaginien e, yo jakwəhsi-pən
nəviginien erkwaig e kamni kimə 'mana'[z] kimin. Kini jakwəhsi-pən
min kapier hawən kirik kimin, yame kirai pən nhag vi iran, kini
yermamə yame rawəh, in pisin əmə tikrirkun nhagin."

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Tuatira

18 Kini In rimnəgkiarmamni-pə tuk yo mimə, "Rai nəkwəkwə kirik
rivən kimi agelo kape niməhuak apa taon e Tuatira, mini-pən mimə,
Ji Kughen, nimrin mir kwəmhen kin nap raməwhao. Kini nihun
mir kwərir mirahuvə rəmhen kin aean e bras yame kaməspir rərir.[a]
Kini kafan e nəgkiarien ramni mimə,
19 "Nəmə Tuatira, yakwirkun-ta norien kapəmiə. Yakirkun kapəmiə
norkeikeiyen mine nhatətəyen, mine nasituyen ye narmamə. Kini
yakirkun min mə nərigien kapəmiə rəpomh tuk narer-tim-timien.
Yakirkun mə norien kapəmiə yamə mine nakasor taktəkun khahuvə
rapita norien yamə mine nimnasor kupən.
20 Mərig nakasor nar kirik yamə rapəh nəmhenien ye nimrik:
Kimiə nakhapəh nhani-əhuyen norien kape piraovin a yame ramhen
kin piraovin kupən e Jesebel.[b] In ramni mə in profet kirik, mərig
kafan nhajounien ramkir oror kafak yorwok minə, kasor apnapig
nar. Kini in mamhajoun əriə mə tuksən nəviginien yame kamor
sakrefaes kin kimi nanmi kughen pisin minə. 21 Yimiwhin pian a
mə tukrarar ye kafan norien kape nikwasig-apnapigien kin narman,
mərig in ramapəh. 22 Ror məkneikin mə taktəkun ai, jakvəhsi-pən
nəmhəyen kimin ye bed kafan. Kini narmamə yamə mine kasor
apnapig nar iriə min, tukmə khapəh nisararien ye norien kapəriə,
jakvəhsi-pən nəmhəyen ehuə kimi əriə, 23 mhopni min ji pian a minə.
Ror pən niməhuak minə fam tukharkun mə Yo pisin əmə yakirkun
nərigien minə kape narmamə, mine rikiriə. Kini jakərok əmiə rəri-
pən əmə norien kapəmiə yame mine nakasor.[c]
24 Mərig taktəkun ai, jakəgkiar kimi əmiə nəmə Tuatira yamə mine
nakhapəh nisəri-pənien nhajounien kape Jesebel, mhapəh nisərigien
nəgkiarien e kamni kimə 'Nəgkiarien pam kape Setan.' To yakpəh
nərəhu-pre-min-ien nar pam kirik irəmiə, mərig nar kirikianə
yakmə jakni-pre tuk əmiə: 25 Havəh tim tim nar yame nakwənhavəh
ta, miseriaji nipig jakrerig-pre iran. 26-27 Yermamə yame rapita ye
narowaginien e, kini mamərer tim tim tuk norien nəkwak, mamvən
meriaji infamien, yo jakwəhsi-pən nehuəyen e kimin yame Rimik
rimivəhsi-pə kimi Yo, mamni mimə,

---

[z] **2:17** Jon 6:31-33,35,48,51 [a] **2:18** Dan 10:6; Rev 1:14-15 [b] **2:20** Nakəm pian a Jesebel ye 1 King 16:31 mine 2 King 9:22. [c] **2:23** Jer 17:10

‘In tukramarmaru ye tanə pisin pisin minə,
mamrəh kwətavhə yame kimnor kin aean, [ramhajoun mə
nagheen rehuə].
Kini in tukrakapir-pir narmamə ye tanimtanə, rəhmen əmə kin
yame aean ramakapir-pir tikikwipir kimnor kin kwənəjiəpik.’
(Sam 2:9)

28 Kini Yo jakvəhsi-pən min kəmhau e fetukai kim in.[d]
29 Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə
nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak minə.”

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Sadis

3 1 Kini In rimnəgkiar mamni-pə mimə, “Rai nəkwəkwə kirik rivən
kimi agelo kape niməhuak apa taon e Sadis, mini-pən mimə,
Yermamə yame ravəh nanmin kape Kughen, iriə seven,[e] kini
mivəh min kəmhau iriə seven, kafan e nəgkiarien ramni mimə,
“Nəmə Sadis, yakirkun norien minə kapəmiə. Yakirkun mə kamni
kimə kimiə nakamhamragh, mərig nikam, kimiə nakwənhamhə-
ta. 2 !Sarha-ra! Norien huvə yamə mine kimiə nimisor kupən, pəh
nien mə tuktu, kharkək fam. Mərig kimiə takasəkeikei misarkut
mə takhavəh-si haktə min norien kapəmiə misor pəh ruə miskai,
meinai yakpəh nəmien norien huvə kirik yame nimisor mhavən
misor infamien iran, yame ratuatuk ye nimri Kughen kafak. 3 Ror
məkneikin mə rikimiə tukraməsik nəgkiarien yame nimnhawəh
misərig apa kupən, misor nəkwan. Kini misarar ye nərigien kapəmiə.
Mərig, tukmə nakhapəh nisarhayen, jakurə tuk əmiə rəmhen kin
yame yəkrəh kirik raurə, nakseinein nipig yame jakurə tuk əmiə.
4 Mərig narmamə tiksin kimiə miriə apa Sadis khapəh nisorien
neipən kapəriə rəmkimik. Kisəmhen tuk niseriwəkien kimawə miriə,
neipən kapəriə rhawən əmə. 5 Yermamə yame rapita ye narowaginien
e, tukrivəhsi-pən neipən hawən. Kini Yo to yakpəh noriah-oriahyen
nhagin ye Nəkwəkwə kape Nimraghien. Kini yo jakni-ərhav nhagin
ye nimri Rimik mine kafan agelo minə, mə in e in kafak atuatuk
yermamə.[f]
6 Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien
yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak minə.”

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Filadelfia

7 Kini In rimnəgkiar mamni-pə mimə, “Rai nəkwəkwə kirik rivən kimi
agelo kape niməhuak apa taon e Filadelfia, mini-pən mimə,

---

[d] **2:28** Rev 22:16 [e] **3:1** Rev 1:16 [f] **3:5** Mat 10:32; Luk 12:8; Mak 8:38; Luk 9:26; 1 Jon 2:23

Yermamə yame In nəfrakɨsien mamərhakə, kafan e nəgkiarien.
In ramrəh ki kape King Deved kupən.[g] Tukmə rəhitə ye kwəruə,
yermamə to rapəh nətapɨgien. Kɨni tukmə rətapɨg ye kwəruə
kɨrik, yermamə to rapəh nəhitəyen.[h] In mamni mɨmə,
8 "Nəmə Filadelfia, yakɨrkun norien mɨnə kapəmiə. !Səmru!
Yɨmnəhitə ye tapɨg kɨrik tuk əmiə, to yermamə kɨrik rapəh
nətapɨgien. Yakɨrkun mə nəsanɨnien kapəmiə in rəkəskəh
pawk, mərɨg kɨmiə nakasor nəkwak, mhapəh nɨsəpəhyen
Yo. 9 !Səmru! Narmamə tɨksɨn ye nofugɨnien kape Setan, iriə
kamhani mhamə iriə narmamə yamə mɨne Kughen rɨmɨrpen-
ta əriə.[i] Mərɨg, nɨkam. Iriə nəmeikuə mɨnə. !Səmru! Jakor əriə
kɨsənɨmkur ye nɨmrɨmiə, mhani-ərhav mhamə Yo yakorkeikei
əfrah əmiə.[j] 10 Kɨmiə nɨmnharap-tərəkɨn tɨm tɨm nəgkiarien yame
yakwəni-pre ta tuk əmiə mə nərɨgien kapəmiə tukrapomh tuk
narer-tɨm-tɨmien.[k] Tuk nar e, jakamarha huvə tuk əmiə ye nɨpɨg
kape nəmhəyen yame pəh nien mə tuktu tukrurə ye tanɨmtanə,[l]
mə tukəkir nhatətəyen kape narmamə yamə mɨne kɨsarə ye
tanɨmtanə.
11 Pəh nien mə tuktu, yakurə. Haraptərəkɨn tɨm tɨm narɨmnar
yamə mɨne nakwənhavəh ta, mə yermamə kɨrik tukrɨpəh
nɨvəhsita-yen kapəmiə nərokien yame nakwənhavəh ta.[m]
12 Yermamə yame rapita ye narowagɨnien e, yo jakor in rəmhen
kɨn nai ehuə kɨrik yame ramhapəs Nimə Ehuə kape Kughen
kafak. To rɨpəh nɨtərhavyen ye nimə a tuk nɨpɨg kɨrik. Kɨni
jakrai-pən nhagɨk vi iran, mɨne nhag kafak Kughen, mɨne nhag
taon kape kafak Kughen. Taon e, kamni kɨmə Jerusalem Vi,
Kughen ramher-pə kɨn ramsɨ-pən apa ye neai, mameiwaiyu-pə.
13 Yermamə yame nɨmətɨrgɨn rarə, tukraməkeikei mərɨg huvə
nəgkiarien yame Nanmɨn kape Kughen ramni-pən tuk nɨməhuak
mɨnə."

Nəgkiarien ramvən kɨmi nəməhuak mɨnə apa Laodisia

14 Kɨni In rɨmnəgkiar mamni-pə mɨmə, "Rai nəkwəkwə kɨrik rɨvən
kɨmi agelo kape nɨməhuak apa taon e Laodisia, mɨni-pən mɨmə,
Yermamə yame kamni kɨmə 'Amen,' yame kɨrkun nətɨgtəyen
iran mə tukrarer matuk tuk nɨni-ərhavyen əmə nəfrakɨsien,

---

[g] **3:7** Nakəm-ru stori kape ki kape King Deved ye Aes 22:22. Ki kape King rəmhen kɨn nehuəyen kafan. [h] **3:7** Aes 22:22 [i] **3:9** Əm-ru footnote ye Rev. 2:9 [j] **3:9** Jon 8:44; Rev 2:9 [k] **3:10** Hib 12:1-3 [l] **3:10** Jon 17:15 [m] **3:11** Gris ramni mə "Haraptərəkɨn tɨm tɨm narɨmnar yamə mɨne nakwənhawəh ta, mə yermamə kɨrik tukrɨpəh nɨwəhyen kapəmiə kəvəvhao." Kəvəvhao e nərokien.

yame in nuknei narɨmnar m-fam yame Kughen rɨmnor,[n] kafan e
nəgkiarien ramni mɨmə,
15 “Nəmə Laodisia, yakɨrkun norien mɨnə kapəmiə. Yakɨrkun mə
nɨmraghien kapəmiə rəmhen kɨn nu yame rəpiwən əmə. Rhuvə
mə nhatətəyen kapəmiə tukrɨpəh norien kɨraru. ?Mə taksəpan, uə,
taksokiei? 16 Mərɨg kɨmiə nakasərer əmə ye kwerkwan. Naksəpiwən
əmə. Nakhapəh nɨsapan-pɨkien, mhapəh nɨsokiei-pɨkien. Ror pən,
jakətəg əmiə ai taktəkun, 17 mərɨg in ai kɨmiə nakamhani mhamə,
‘Eh, kapətawə nautə rehuə; yakhavəh mane ehuə; kapətawə
nɨmraghien rhuvə pɨk, narɨmnar m-fam rarə, kɨni nar kɨrik rapəh
nɨrkəkien tuk ətawə.’ Mərɨg kɨmiə nakseinein mə nakwəsarə ta
ye nahasien. Rɨki narmamə raməpou tuk əmiə. Kapəmiə nautə
rɨrkək əgkəp. Nɨmrɨmiə rɨpɨs. Nakasaiyu kopiə kopiə. 18 Ror pən,
yakaməvhag kɨmi əmiə mɨmə takhauə tuk Yo mhavəh gol e yame
rərir mɨhuvə,[o] pəh kapəmiə nautə tukrɨpsaah ye rao ye neai. Kɨni
takhauə tuk Yo mhavəh neipən hawən tuk narkaohyen kɨn, mə
takhapəh nɨsaurɨsien kɨn naiyu-kopiə-kopiə-yen. Kɨni takhauə mɨn
tuk Yo mhawəh meresin mɨsəvɨt-pən ye nɨmrɨmiə, mə nɨmrɨmiə
tukrəmtɨr, pəh naksəm huvə nar.
19 Narmamə mɨnə m-fam yamə mɨne yakorkeikei pɨk əriə,
yakəgkiar skai kɨmi əriə, kɨni mərɨp atuatuk əriə. Ror məkneikɨn
mə taksarkut pɨk mɨsarar ye norien has kapəmiə. 20 !Sərɨg-ru! Yo
yakamərer ye kwəruə, maməsɨk-əsɨk tapɨg. Tukmə yermamə kɨrik
rərɨg rɨkik kɨni rəhitə ye tapɨg, jakvən imə, kɨn məvɨgɨn kɨmru min.
21 Yo yaknapita ta ye narowagɨnien, mɨvən kɨmru Rɨmɨk,
maməkwətə ye jea kafan, mamarmaru. Kɨni ye norien kɨrikianə əmə,
yermamə yame rapita ye narowagɨnien e, Yo jakeighaan kɨn in mə
tukrəkwətə kɨmru min ye jea kafak, mamarmaru kɨmru min.
22 Yermamə yame nɨmətɨrgɨn rarə, tukraməkeikei mərɨg huvə
nəgkiarien yame Nanmɨn kape Kughen ramni-pən tuk nɨməhuak
mɨnə.”

Kasəgnəgɨn Kughen ye rao ye neai

4 1 Kwasɨg ikɨn, yɨmɨwaag haktə məm kwəruə kɨrik raməkwag apa
ye neai. Kɨni yɨmnərɨg mɨn yermamə yame rɨnaməgkiar kɨmi yo
kupən. Raməgkiar mɨn kɨmi yo, rɨkin rehuə rəmhen kɨn naiyuk, mɨmə
“Hekɨmter, muə. Yakhajoun ik kɨn narɨmnar yamə mɨne tukrɨpiuə.”
2 Məkneikɨn, nəsanɨnien kape Nanmɨn Rhakə rɨmnor kɨmi yo. Yakwaag
kupən, məm King ramkwətə ye jea kafan, mamarmaru ye rao ye neai.[p]

---

[n] **3:14** Jon 1:1-3; Kol 1:16; Rev 1:17 [o] **3:18** Job 23:10; Mal 3:2-3; 1 Pita 1:6-9
[p] **4:2** Esik 1:26-28

3 Kini yermamə yame ramkwətə aikin a, yakəm in rhuvə mərir, rəmhen
kin kapier huvə mir kiraru nhagriu e jaspa mine kanilian. Kini mərai-
mərai kirik rarkurao ye jea kafan, maməsiə pik rəmhen kin kapier huvə
e emeral. 4 Kini jea tiksin aikin, iriə m-fam 24, kasarkurao ye jea ehuə
a kape King. Kini namehuə tiksin, iriə m-fam 24, kasəkwətə-pən ye jea
minə a; mhavəhsi-pən neipən hawən, misəvəvhao kin kəvəvhao kape
nisiaiyen, kimnor kin gol. 5 Kini ikin a, jea kape king ramərer ikin,
ramaroapig, nuvrig-uvrigien ramavən, kini karuəruə ramərkwəmətei
mamtərhav. Kini kupən ye jea laet iriə seven kamhauək. In a Nanmin
kape Kughen, iriə seven. 6 In a kupən ye jea kape king, nar kirik aikin
rəmhen kin tahik, mərig rəmhen kin glas yame rərir maməsiə.

Kini in a ye kwerkwan, nar miragh minə, kamni kimə "jerubim," iriə
kuas, kasarkurao ye jea ehuə kape King. Nimririə ripsaah pik, mamswin-
pən apnapig əmə ye niprairiə mine nimeitairiə. 7 Yame kupən ikin, rəmhen
kin laeon. Yame ror kiraru kin, rəmhen kin kau. Yame ror kisisər kin, kapən
kapə rəmhen kin yermamə. Kini yame ror kuas kin, rəmhen kin kweriə
yame raviə. 8 Nar miragh minə a kuas, təmər-əmərirə sikis. Kini nimririə
ramswin-pən apnapig əmə irəriə, mivən ye tikirkəviriə. Nipig m-fam kasəni
nipei, yenpig mine yeraan, mhapəh nhapəhyen, mamhani mhamə,

"Kughen Yermaru, Nagheen Rehuə Pik.
In ramərhakə, mamərhakə, mamərhakə pik.
In rinamarə rerin, mamarə ai taktəkun, tukripiarə rerin min."[q]

9 Kini nar miragh minə a, kamhani nəfrakisien ye nehuəyen kape
Kughen, mamhavəhsi-pən nisiaiyen kimin, mamhani vi vi King yame
ramkwətə-pən ye jea, mamarmaru mamarə rerin, infamien rirkək. 10 Iriə
kamhani vi vi In, nəmehuə minə, iriə m-fam 24, kasənimkur ye nihu
yermamə a yame ramkwətə-pən ye jea, mamarmaru, mamarə rerin,
infamien rirkək, masəgnəgin In. Kwəsəvəvhao kin kəvəvhao kape king,
məkneikin, mharəhsi-ta, misərəhu kupən ye jea yame King ramkwətə
ikin mamarmaru, mamhani mhamə,

11 "Kapəmawə Yermaru Kughen,
Ik nakatuatuk məmhen əgkəp mə narmamə m-fam tuksəgnəgin
əmə Ik, mhasiai əmə Ik, meinai Ik nimnor narimnar m-fam.
Nagheem rehuə pik.
Nimnəgkiar əmə mini mə narimnar m-fam tukhaswin, məkneikin
kamhaswin əfrakis mamhamragh."

Kwaji sipsip raməvi nəkwəkwə yame kimnarpəvin

5 1 Məkneikin, yimnəm King ramkwətə-pən ye kafan jea, mivəh
nəkwəkwə yame kimnarpəvin-arpəvin ye kwermin matuk. Kimirai-

---

q **4:8** Eks 3:14

pən nəgkiarien ye nikarin mir. Kivaan kandel raiyu, kivaan ətərəkin ye
nəpəəg nimrin m-seven. 2 Məkneikin yimnəm agelo əsanin kirik raməgkiar
pik mamaiyoh mimə, "?Pa e in rəmhen matuatuk mə to rəvit-əpir-pir nehe
kandel, məvi nəkwəkwə e?" 3 Mərig yermamə kirik rirkək ye rao ye neai,
uə tokrei tanə, uə ye kwənmhaan kape nimhəyen, yame in ratuatuk mə to
rəvi nəkwəkwə e məvheikin. 4 Yermamə rirkək yame ratuatuk mə to rəvi
nəkwəkwə məhuekin, yakasək pik tukun. 5 Kini ai, yemehuə kirik rimini-
pə tuk yo mimə, "Pəh nasəkien. Ǝm-ru, Kwən e kamni kimə, 'Laeon kape
kwənərəus kape Judah,[r] in Nukne Deved,[s] in rinapita ta ye narowaginien
kafan. Kini in ratuatuk mə to rakapir nehe kandel seven, məvi nəkwəkwə a."
6 Məkneikin, yimnəm kwaji sipsip kirik ramərer ye kwerkwan ye jea kape
King mine nar miragh kuas e, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur minə iriə
24. Nakəm Kwaji Sipsip a nakməta mə kinhopni-ta. Kapan əpat seven, kini
nimrin, iriə seven min, iriə a kasərer tuk nanmin kape Kughen iriə seven,
yamə mine rimnher-pə kin əriə kamhavən ye tanimtanə. 7 Kwaji Sipsip e, rivən
a ikin King ramkwətə-pən ye kafan jea ikin, mərao-pən mirəhsi-ta nəkwəkwə
ye kwermi King matuk. 8 Mirəhsi-ta ta nəkwəkwə e, məkneikin, nar miragh
minə, iriə kuas, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur, iriə m-fam 24,
kasənimkur ye nihu Kwaji Sipsip. Kimnhavəh gita[t] kapəriə, mine besin kimnor
kin gol, rukwar kin nar kirik yame ramənah, mapien huvə. Kini nar a ramənah
mapien huvə in rəmhen kin nəhuakien kape narmamə kape Kughen minə.[u]
9 Kini nar miragh minə kuas e, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur
minə iriə 24, kasəni nipei vi kirik mhamə,

"Ik nakatuatuk məmhen mə to nakvəh nəkwəkwə e,
məvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-ətərəkin kin.
Meinai kimishopni Ik, nitawim rimnaiyu,
Nakarpin nimraghien kin kape narmamə ye tanə m-fam, mine
kwənərəus m-fam, mine kantri m-fam, mine yamə mine
kamhani nəgkiarien m-fam.

10 Kini nimnor əriə kwənhauə ye narmaruyen kafam, kini iriə kafam
pris minə, kasor wok kape Kughen kapəmawə.
Iriə tuksarmaru ye tanimtanə."

11 Kini yimiwaag-pən min məm, mərig riki agelo minə khapsaah
khapsaah khapsaah, to kipəh nəhueikin-famien əriə. Kasərer misarkurao
ye jea kape King mine nar miragh minə e, kamni kimə, 'jerubim,' mine
nəmasur minə. 12 Kasəni pik nipei kirik mamhani mhamə,

"Kwaji Sipsip yame kimnhopni, In ratuatuk məmhen mə tukhavəh-si
haktə In, meinai In ravəh fam nəsaninien, mine nirkunien, mine
nautə, mine nagheen. !Pəh khasiai In, misəgnəgin In!"

---

[r] **5:5** Jen 49:9-10 [s] **5:5** Aes 11:1 [t] **5:8** Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen 'gita,' mamni əmə 'hap.' In nar kirik kamuh tuk nəniyen nipe, rəmhen kin gita. [u] **5:8** Sam 141:2

13 Məkneikin, yimnərig narimnar fam yame Kughen rimnor ye rao
ye neai, mine ye tanimtanə, mine ye tame tahik, mine ye kwənmhaan
kape nimhəyen, mine narimnar fam yame kamhaswin irəriə, iriə m-fam
kamhani mhamə,
"Pəh nini-vi-vi-yen mine nisiaiyen ramvən tuk King yame ramkwətə-
pən ye jea, mine tuk Kwaji Sipsip, meinai In ravəh nikhakien mine
narmaruyen.
!Pəh nini-vi-vi-yen mine nəsaninien ramvən tuk əriu, mivən,
mivən, mivən, mipəh norien infamien!"
14 Məkneikin, nar miragh e, kamni kimə, 'jerubim,' iriə kuas, kamhani
mhamə, "!Amen!" Kini nəmehuə minə kisənimkur ye nihun, misəgnəgin In.

**Kwaji sipsip rəvit-əpir-pir nehe kandel yame
kimivaan-ətərəkin nəkwəkwə kin**

6 1 Kini yakəm Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame rəkupən,
yame kimivaan-ətərəkin nəkwəkwə yame kimnarpəvin-arpəvin
kin. Məkneikin, nar miragh e kamni kimə, 'jerubim,' kirikianə irəriə
rarar mokrən ehuə rəmhen kin karuəruə, mimə, "!Yuə-ru!" 2 Yakwaag
haktə məm hos kirik khawən. Yermamə yame ramkwətə ye hos ramrəh
nəvhagə. Məkneikin kəvəvhao-pən kin kəvəvhao kirik kape king iran. In
ramaiyu mamavən rəmhen kin yermamə yame rapita ye narowaginien,
kini mamvən min mə tukrapita min.
3 Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-ətərəkin
nəkwəkwə kin, yame ror kiraru kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,'
yame ror kiraru kin, rarar, mamni mimə, "!Yuə-ru!" 4 Məkneikin, hos kirik
kəwhao raiyu muə. Yermamə yame ramkwətə ye hos, kivəhsi-pən nao kape
narowaginien kimin. Kini Kughen rameighan-pən kin neihuəyen kimin mə
tukrirəhsita nəmərinuyen ye tanimtanə. Nuhyen əjir ramavən ikin minə fam.
5 Kini ai, Kwaji Sipsip a rakapir nehe kandel yame kimivaan-ətərəkin
nəkwəkwə kin, yame ror kisisər kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,'
yame ror kisisər kin, rarar, mamni mimə, "!Yuə-ru!" Məkneikin, yimiwaag-
pən məm hos kirik kapig. Yermamə yame ramkwətə iran ramrəh skel kirik
kape nəkirien nəviginien. 6 Kini yimnərig riki yermamə kirik risi-pən ye
kwerkwan ye nar miragh kuas e kamni kimə 'jerubim.' Mamni-pən tukun
mimə, "!Yuvən! Kameighan kin ik kimə takor nikumhə kimi tanimtanə.
Tukmə kisarakikin mane ehuə mhavəh nəviginien rikəskəh əmə.[v] Mərig
takpəh noriahyen nuknei nai mir e kamni kimə 'olif,' mine 'grep.' "

---

[v] **6:6** Gris ramni mimə, "Nimri wit yame tukor bred kin kape nipig kirikianə əmə, nimrin rhaktə rəmhen kin mane yame kamərok tuk wok kape nipig kirikianə, kini raes yame tukən ye nipig kirikianə, nipig rhaktə rəmhen kin mane yame kamərok tuk wok kape nipig kirikianə." Mərig nipran e, tuksarakikin mane ehuə mhavəh nəviginien rikəskəh əmə.

7 Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-ətərəkin
nəkwəkwə kin, yame ror kuas kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,' yame
ror kuas kin, rarar, mamni mimə, "!Yuə-ru!" 8 Yakwaag-pən məm hos kirik kərato.
Yermamə yame ramkwətə iran, nhagin e Nimhəyen. Iriu kwən kirik, nhagin
e Kwənmhaan kape Nimhəyen rikwasig kin in miravən. Kirəvəh neihuəyen
mə tukwəhapni narmamə kin nao, mwhopni əriə kin nikumhə, uə kin nar
aparu minə, uə kin nəmhəyen. Kirəvəh nehuəyen məknakin rəmhen kin nipar
nimoptanə kirikianə, mirəpəh əmə nipərin kisisər.
9 Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-ətərəkin
nəkwəkwə kin, yame ror kirkirip kin, məkneikin yakwaag-pən ye nəpəəg tebol
apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, məm narmamə yamə mine kimnhopni əriə
tuk narer-timtimien tuk nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen. 10 Iriə kasokrən
apomh mamhani-pən tuk Kughen mhamə, "Ik nakamarmaru ye narimnar
m-fam. Ik nakəmərhakə; kini Ik nəfrakisien. ?Mərig, tuk nagheen mine kini Ik
nakəkir narmamə ye tanimtanə, marpin tai nitawmawə?" 11 Kamhani məknakin,
Kughen rivəhsi-pən neipən hawən kimi əriə m-fam, mini-pən tuk əriə mimə,
"Takhawhin pi pom. Piaumiə minə mine kakə kapəmiə minə tiksin kasor hanə
kafak wok. Pəh kiseriaji tukhopni piəpiə min narmamə yamə mine kimivəh
nihupin irəriə."
12 Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-
ətərəkin nəkwəkwə kin, yame ror sikis kin, yakəm mig ehuə ramkiu.
Mirh ripis rəpignap. Makuə rəwhao rəmhen kin nitə.[w] 13 Kəmhau minə
kisəsaah-əsaah miseiwaiyu-pə ye nimoptanə, rəmhen kin nai[x] yame
nimətag ehuə rameitətəg kin, kwənkwan yame rapkəh rəsaah. 14 Kini
neai rirkək, rəmhen kin yame kimarpəvin-arpəvin fam təvheitə.[y] Kini
tukwas minə mine tanə minə kisəta ye kwənmhaan kapəriə minə.
15 Kini king minə kape tanimtanə, mine narmaru minə, mine namasur minə
kape mobael minə, mine narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə, mine
narmamə yamə mine kamhavəh nehuəyen, mine slef minə, mine narmamə
apnapig minə, iriə m-fam khavən miserkwaig ye nəpəəg kapier ehuə, uə kasərer
ətgin kapier minə ye nikar tukwas minə.[z] 16 Kini kisasək apomh-pən tuk tukwas
minə mine kapier ehuə minə mhamə, "!Isaah! Məkwətə-tərəkin əmawə merkwaig
kin əmawə ye nimri King e yame ramkwətə ye kafan jea, mine tuk niemhaa kape
Kwaji Sipsip.[a] 17 Meinai nipig a ruauə yame Kughen mine Kwaji Sipsip tukravəhsi-
ərhav-pə niemhaa kapəriu. ?Kini pa nhagin rirkun narer-huvəyen?"[b]

Kimirpen narmamə wan handred foti fo taosen mə kape Kughen

7 1 Kini ai yakəm agelo kuas kasərer-pən ye nikarin kuas kape
tanimtanə, mamharaptərəkin nimətag kuas ye nikarin kuas kape

---

[w] **6:12** Joel 2:31; Wok 2:20 [x] **6:13** Jon ramni nai kirik kamni kimə 'figtri.'
[y] **6:14** Aes 34:4 [z] **6:15** Aes 2:10,19-22 [a] **6:16** Hos 10:8 [b] **6:17** Joel 2:11; Mal 3:2

tanɨmtanə, mə nɨmətag kɨrik tukrɨpəh nher-herien nɨmoptanə mɨne
tahik mɨne naimɨnai. 2 Kɨmɨvəh-sipən nəsanɨnien kɨmi əriə tuk noriahyen
nɨmoptanə mɨne tahik. Məkneikɨn yɨmnəm agelo kɨrik rɨsɨ-pirə. In
ravəh nar kɨrik yame Kughen Mɨragh ravəh mə tukror-pən nətətao kɨn
ye kafan narmamə. Mokrən apomh kɨn agelo mɨnə e kuas yamə mɨne
kɨvəhsɨ-pən nəsanɨnien kɨmi əriə mə tuksoriah nɨmoptanə mɨne tahik,
mɨmə, 3 "Hapəh pi pom. Kwasɨg ikɨn taksoriah tahik mɨne naimɨnai mɨne
tanɨmtanə, tuksərəhu-pən nətətao kape Kughen ye nupanai narmamə
kafan mɨnə."[c] 4 Kɨni yɨmɨvəh nɨhupɨn ye narmamə yamə mɨne kərəhu-pən
nətətao kape Kughen irəriə: Iriə m-fam wan handred foti fo taosen. Iriə
kwənərəus mɨnə kape Isrel.

5 Ye kwənərəus kape Juda, kərəhu-pən nətətao kape Kughen ye
narmamə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Ruben, iriə twelef
taosen. Ye kwənərəus kape Gad, iriə twelef taosen.
6 Ye kwənərəus kape Asere, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Naftali,
iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Manase, iriə twelef taosen.
7 Ye kwənərəus kape Simeon, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape
Livae, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Isakara, iriə twelef
taosen.
8 Ye kwənərəus kape Sebulun, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape
Josef, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Benjamin, iriə twelef
taosen.

Kwhen yame kasarkaoh kɨn neipən hawən

9 Kɨni ai, yakwaag əkupən irak, məm kwhen ehuə kɨrik, to kɨpəh
nəvheikɨn-famien.[d] Khasɨ-pən ye kantri mɨnə fam, mɨne ye kwənərəus
mɨnə fam, mɨne ye nəgkiarien mɨnə fam. Tɨkiriə ror pɨsɨn pɨsɨn. Kasərer
kupən ye jea kape King, mɨne Kwaji Sipsip. Mɨsarkaoh mɨn kɨn neipən
hawən. Kamhavəh kwermɨ nəmɨr. 10 Mɨsokrapomh mhani mhamə,

"Kughen kapətawə yame ramkwətə ye kafan jea mamarmaru, mɨne
Kwaji Sipsip, iriu pɨsɨn əmə kravəh mɨragh ətawə."

11 Agelo mɨnə fam kasərer rao rao kɨn jea kape King mɨne nəmehuə
mɨnə, mɨne nar mɨragh e kamni kɨmə 'jerubim' iriə kuas. Mɨsənɨmkur
kupən ye jea kape King, masəhuak kɨmi Kughen 12 mhamə,

"!Amen! Kapətawə Kughen In rhuvə pɨk, makhak pɨk.
Nɨrkunien kafan rehuə. Nagheen rehuə. Nəsanɨnien kafan rehuə.
Pəh kɨsəgnəgɨn In, mhasiai In, mhani vi vi In kape rerɨn.
Amen."

13 Məkneikɨn yamehuə kɨrik irəriə raiyoh-pə mɨmə, "?Narmamə mɨnə e
kasarkaoh kɨn neipən hawən, iriə nɨ-pa mɨnə e? ?Khasɨ-pən hiə?"

---

[c] **7:3** 2 Kor 1:22; Efes 1:13 [d] **7:9** Jen 15:5

14 Mərig əmə yakmə, “Yemasur. Ik əmə nakirkun.”
Kini ramripin mini-pə mimə, “Narmamə minə e, kwəsəta ye nəmhəyen
ehuə; misaikwas ye kapəriə neipən kin nitaw Kwaji Sipsip, ror neipən
ramhawən. 15 Ror pən,
Iriə kasərer ye nimri Kughen, yame ramkwətə mamarmaru.
Masəhuak kimin ye nəkwai Nimə Kafan yenpig mine yeraan.
Kini King e yame ramkwətə-pən ye jea mamarmaru, In
tukrhotikəm-kəmin əriə ye nipig m-fam.
16 Iriə, sweiwei tukripəh nuh-minien əriə.
Tukhapəh nisakwəkwə-minien.
Rukweiha tukripəh min nhenien əriə.
Nəpan-əpanien kape mirh tukripəh min nəsien əriə.
17 Meinai Kwaji Sipsip yame ramkwətə ye kwerkwan ye jea kape King,
In tukrarha tuk əriə rəmhen kin yermamə yame ramarha tuk
sipsip.
In tukramkir əriə mamvən ye nimri nu miragh,[e] kini Kughen
tukrirai-ta fam nehe nimririə.”

Nəhuakien in rəmhen kin sakrefaes yame kivaan əru, nehenap ramənah, mapien huvə, mamvən tuk Kughen

8 1 Mərig nipig Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame
kimivaan-ətərəkin nəkwəkwə kin, yame ror seven kin, nəgkiarien
rirkək ye rao ye neai kape nipig kwakwə, rəmhen kin haf aoa.[f] 2 Kini
yakwaag-pən kin agelo yamə mine kasərer ye nimri Kughen, iriə seven,
məm iriə kamharəh naiyuk. 3 Kini agelo min kirik ramrəh besin kirik
yame kimnor kin gol. Besin a, rukwar kin nar kirik yame ramənah,
mapien huvə. Rirəh mivən marer kupən ye tebol ye nimə ehuə kape
Kughen. Kivəhsi-pən narimnar ripsaah yame ror nəmiovin kimin mə
tukrivəhsi-pən kimi Kughen, iriə nəhuakien kape narmamə kape Kughen
minə, mivaan apa ye tebol yame kimnor kin gol, yame ramərer kupən
ye jea kape King. 4 Nəuwəh kape nəmiəv nar a, mine nəhuakien kape
narmamə minə kape Kughen, yame agelo a rampik ye kwermin, kashaktə
mamhavən tuk Kughen. 5 Kini agelo a ramrəh besin a, mivəh nap ye tebol
misiai-pən ye besin, mətəgətəg-pən ye tanimtanə. Məkneikin raroapig,
karuəruə rarkwomətei, nuvrig-uvrigien rehuə, kini nimnimien ravən.[g]

Naiyuk minə

6 Məkneikin agelo seven kwəsərer matuk tuk nherien naiyuk. 7 Kini
yame rəkupən rimnher naiyuk. Məkneikin kamətəg-pən aes mine nap

---

[e] **7:17** Sam 23:2; Aes 49:9-10; Jon 4:10; 7:37-38; Rev 22:1,17 [f] **8:1** Hab 2:20; Sef 1:7-8; Sek 2:13 [g] **8:5** Eks 19:16-18

mine nitə ye tokrei tanə. Rimuək məs nipar tanə kirik, mipəh min
nipərin kiraru, kini muək məs naiminai nipərin kirikianə, mipəh min
nipərin kiraru. Kini muək məs mənvhirik nipərin kirikianə, mipəh min
nipərin kiraru.
8 Kini agelo yame ror kiraru kin rimnher naiyuk, kini kərəhu-pən ye
tame tahik nar kirik rəmhen kin tukwas ehuə yame ramuək. Nipar tahik
kirikianə rimnor nitə kin, mipəh min nipərin kiraru. 9 Rimnoriah nar
miragh yamə mine kasarə ye tahik, nipərin kirikianə, mipəh min nipərin
kiraru. Moriah min rao minə ye tahik, nipərin kirikianə, mipəh min
nipərin kiraru.
10 Kini agelo yame ror kisisər kin rimnher naiyuk, məkneikin kəmhau
ehuə kirik rier ta, mamuək rəmhen kin kwensiə. Risi-faktə ye neai
meiwaiyu məwhan muək-pən ye nu minə mine nimri nu minə nipərin
kirikianə, mipəh min nipərin kiraru. 11 Kəmhau a kamni kimə 'Rəukəh
Pik.' Rimnor nipar nu rəukəh, mipəh min nipərin kiraru. Kini narmamə
khapsaah yamə mine kimnhanim nu yame rəukəh, kimnhamhə.
12 Kini agelo yame ror kuas kin rimnher naiyuk, nar kirik ruh mirh
mine makuə mine kəmhau minə, mor nipar mirh ripis, mipəh min
nipərin kiraru kaoəsiə. Nipar makuə ripis, mipəh min nipərin kiraru
kaoəsiə. Nipar kəmhau ripis, mipəh min nipərin kiraru kaoəsiə. Yeraan,
rukweiha ramavən nipərin kiraru, mipəh min nipərin kirikianə. Yenpig,
neai raməsiə nipərin kiraru, mipəh min nipərin kirikianə.[h]
13 Məkneikin yimnarha-pən maməm kweriə ramivə ye napuə,
mokrapomh mimə, "!Aweh! !Aweh! !Aweh! Agelo kisisər min tukrher
naiyuk, mirhor nahasien ramvən tuk narmamə ye tokrei tanə."

9 1 Kini agelo yame ror kirkirip kin rher naiyuk, məkneikin yakəm
kəmhau risi-faktə ye neai meiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Kimivəhsi-
pən ki kirik kimin tuk nəhitəyen ye nəkwai nimir ehuə yame reiwaiyu
pik. 2 Nipig rimnəhitə ye nəpəəg a, nehenap ramənah rəmhen kin
nehenap kape nap ehuə. Nehenap yame ramsi-pən tuk nəkwai nimir
ruvrig əpis mirh mine napuə. 3 Kini nar miragh khapsaah kisəmhen
kin kəviraiyuk khasi-pən ye nehenap a, miseiwaiyu-pə. Kivəhsi-pən
nəsaninien kimi əriə mə tukshai narmamə kin nipikovriə, raməmhə pik.
4 Kini-pən tuk əriə kimə tukhapəh nisoriahyen mənvhirik mine naiminai
mine nəsimien. Mərig tuksoriah əmə narmamə yamə mine nətətao kape
Kughen rirkək ye nupanairiə. 5 Kini kivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə
tuksəs narmamə masor nəmhəyen kimi əriə tuk makuə kirkirip. Mərig
tukhapəh nishopniyen narmamə. Kini nəmhəyen yame iriə tuksərig
rahah kin, in rapita pik yame wərawk[i] ramhai əjir. 6 Ye nipig minə

---

[h] **8:12** Aes 13:10; Mak 13:24 [i] **9:5** Gris rapəh niniyen "wərawk" mərig ramni "skopion." Nipikoin raməs əjir, raməmhə pik.

a, narmamə tuksarkut mə tukhamhə miseinein. Misorkeikei pik mə
tukhamhə, mərig to khapəh nhamhəyen.
7 Yimnəm kəvraiyuk eihuə minə a kisəmhen kin hos yamə mine
kimisərer matuk tuk narowaginien. Iriə kimisəvəvhao kin nar kirik
rəmhen kin kəvəvhao kape king yame kamor kin gol. Kini nimririə
rəmhen kin nimri yermamə. 8 Nikwəneriə rəpomh rəmhen kin nikwəne
piraovin, kini kweruriə resrə rəmhen kin kweru laeon. 9 Kimivitərəkin
nimagiriə kin aean. Nipig khaivə, təmərməriə rarkərik rəmhen kin
hos khapsaah yamə mine kamhavi kat mamhavən ye narowaginien.
10 Nipikovriə raməs əjir raməmhə rapita pik yame wərawk ramhai əjir.
Iriə kamhavəh nəsaninien ye nipikovriə kape makuə kirkirip tuk norien
nəmhəyen kimi narmamə. 11 Kapəriə yamehuə in yermaru kape nəkwai
nimir ehuə yame rewaiyu pik. Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel ramni mə
nhagin e Abadon. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris ramni mə nhagin e
Apolion.[j]
12 !Aweh! Nahasien kupən rinor infamien. Mərig, nahasien kiraru
apaikin tukpirauə.
13 Məkneikin agelo yame ror sikis kin ramher naiyuk. Kini yakərig riki
yermamə risi-pən apa yerki kapən apət tebol yame kimnor kin gol, yame
ramərer kupən ye nimri Kughen. 14 Rini-pən tuk agelo a yame ramor
sikis kin, yame ramrəh naiyuk, mimə, "Risin-ta agelo kuas yamə mine
kimirkwəji əriə apa ye nu eihuə a Yufretes." 15 Ror məkneikin ririsin-
ta agelo kuas a yamə mine kərəhu əriə apaikin mə tuksərer matuk tuk
aoa atuatuk e, mine nipig atuatuk e, mine makuə atuatuk e, mine newk
atuatuk e yame tukirisin əriə kamhavən mishopni narmamə ye tokrei
tanə, nipərin kirikianə, mhapəh min nipərin kiraru.
16 Kini yimivəh nihupin ye mobael minə kapəriə, yamə mine kisaiyu
ye hos, kini iriə fam tu handred milian. 17 Kini yakəmrərhav min maməm
min narmamə kasaiyu ye hos məkneikin: Kimivitərəkin nimagiriə kin
aean yame rəwhao rəmhen kin nap, kini ror blu rəmhen kin napuə apig,
kini rəokrə rəmhen kin nimar nai yame rimhiak-imhiak. Kini kapən kapə
hos minə a rəmhen kin kapən kapə laeon. Nap, mine nehenap, mine təpis
krhisi-pən ye nəkwairiə.
18 Nahasien misir e - nap, mine nehenap mine təpis - krhisi-pən ye
nəkwairiə mrhopni nipər narmamə ye tanimtanə, mipəh min nipərin
kiraru. 19 Kini nəsaninien kape hos minə e, ramsi-pən ye nəkwairiə mine
nipikovriə. Nipikovriə rəmhen kin kapən kapə snek yame raməkwopah.
20 Mərig narmamə yamə mine nahasien misir e kirhipəh nirhopniyen
əriə, khapəh nisararien ye nərigien kapəriə. Mhapəh nisəpəhyen
nəhuakien kimi yarmhə minə mine nanmi kughen eikuə yamə mine

---

[j] **9:11** Apolion, nipran e ramni mə, "Yakamoriah."

kamivhirəkin kin gol, uə silva uə bras, uə kapier, uə nai. Narimnar minə
a kisəru, nimririə ripis, niprairiə rəpou. 21 Kini narmamə minə a khapəh
nisararien ye nərigien kapəriə tuk nhopniyen narmamə mine norien
nahawk, mine norien kleva, mine nor-apnapigien nar, mine nəkrəhyen.

Agelo yame ravəh nəkwəkwə kəskəh

10 1 Kini ai yakəm agelo min kirik, nagheen rehuə, ramsi-pən ye
neai. Ramvən ye napuə rəmhen kin mə kafan neipən. Kini mərai-
mərai rarkurao ye kapən kapə. Kini in rəkhak maməsiə rəmhen kin mirh.
Kini nihun mir kwəmhen kin səpaag ehuə mir yamə mir kirauək. 2 Kini
in ravəh nəkwəkwə kəskəh ye kwermin matuk yame kimnəvi. In rərip
nihun matuk ye tahik, mərip nihun mawor ye nimoptanə. 3 Kini mokrən
apomh. Rikin rəmhen kin riki laeon. In rokrən apomh, karuəruə rhorpin
m-seven. 4 Karuəruə rhorpin m-seven, yakmə jakrai-pən ye nəkwəkwə a,
mərig yakərig riki yermamə kirik risi-faktə ye neai mimə, "Erkwaig kin
nəgkiarien e yame karuəruə ramni, mipəh nirai-pən-ien ye nəkwəkwə."
5 Kini ai agelo a yame yimnəm kupən ramərer-pən ye tahik mine
nimoptanə mivəhsi-haktə kwermin matuk ye neai, 6 mivəh kwəsu ye
nhag yarə rerin, yame rimnor neai mine nimoptanə mine tahik mine
narimnar fam. Kini mimə, "Kughen tukripəh niwhin-minien. 7 Mərig
nipig agelo yame ror seven kin tukrher naiyuk, kini nərig-məniwənien
kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin ai taktəkun. In tukritərhav
rəmhen əmə kin yame rimini ta kupən kimi kafan yorwok minə, iriə a
kafan profet minə."
8 Kini ai yakərig riki yermamə kirik ramsi-pən ye neai mimə, "Yuvən,
mirəh nəkwəkwə yame kimnəvi ye kwermi agelo matuk yame ramərer-
pən ye tahik mine nimoptanə."
9 Məkneikin, yimavən maiyoh agelo mə tukrivəhsi-pə nəkwəkwə
kəskəh a kimi yo. Kini rimə, "Vəh mən. Nar a tukroriah tipim. Mərig
tukmə nakən, mərig rheikən rəmhen kin sukapak." 10 Məkneikin yimavən
mivəh nəkwəkwə kəskəh ai ye kwermi agelo, mən, mərig rheikən rəmhen
kin sukapak. Yimnən, mətgai, roriah tipik. 11 Kini kini-pə tuk yo kimə,
"Ik takaməkeikei mini-ərhav narimnar minə e yamə tukritərhav-pə
tuk nəmə tanə pisin pisin minə, mine yermaru minə, mine narmamə
yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine narmamə yamə mine nəgkiarien
kapəriə ror pisin pisin."

Yemə mir yame kimawarer tuk Yesu

11 1 Kini ai kivəhsi-pə nipər nuwig kirik kimi yo, kini kimə, "Yuvən,
mivəh napomhien kape Nimə kape Kughen mine tebol. Məvheikin
min narmamə yamə mine kasəhuak aikin. 2 Mərig takpəh nivəhyen
napomhien kape kwənmhaan e iruə, meinai kwənmhaan a kivəhsi-pən kimi

nəmə iruə. Iriə tuksəviəsis-əviəsis Taon Rhakə mhavən mhavəh makuə foti tu. 3 Kini yakvəhsi-pən nəsaninien kimi kafak yermamə mir yamə mir e kawarer-ərhav tuk yo. Tukravəhsi-pən neipən has yame ror nimtət mə iriu kwərig rahah, mawərer-ərhav tuk nini-ərhavyen kafak nəgkiarien kape makuə foti tu."[k] 4 Iriu e, nuknei nai mir e olif, mine nar mir e kamərəhu-pən laet irəriu yame kawarer kupən kin Yermaru kape taniimtanə.[l] 5 Kini tukmə yermamə kirik rimə tukroriah əriu, nap tukrisi-pən ye nəkwairiu, məs in məkwəru. Tukwhopni-hopni fam narmamə yamə mine khamə tuksoriah əriu. 6 Kini kwərə mir e, tukmə kirani-ərhav nəgkiarien kape Kughen, marivəh nəsaninien tuk nətapigien kin napuə mə nəhig tukripəh nipien. Mirarkun nukreikinien nimri nu ruə nitə, kini mirarkun nuhyen narmamə ye taniimtanə kin naha nhagin nahasien yame kaworkeikei mə tukawor.

7 Kini tukrani-ərhav fam nəgkiarien kapəriu, məkneikin, nar miragh yame ramarə ye nəkwai nimir ehuə yame reiwaiyu pik tukrhaktə muh əriu, mapita əriu mhopni əriu. 8 Niprairiu tukraməmir ye swatuk ye taon ehuə e kimnəsik-pən Yermaru kapəriu ye nai kamarkwao kin. Ikin aikin a, kamni nəgkiarien ukreikin kirik kimə nhagin e Sodom, uə Ijip. 9 Kini narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine kwənərəus pisin pisin minə, mine narmamə yamə mine kamhani nəgkiarien pisin pisin, mine narmamə ye kantri minə fam tukhauə misarha əterik ye niprairiu, mhapəh niseighanien kin mə tuknim əriu mhavəh nipig piəpiə kisisər mine nipərin. 10 Narmamə ye taniimtanə tuksagien, masor lafet, mhavəhsi-pən narimnar kimi əriə minə, misagien meinai profet mir e yame kimiwor pik nahasien kimi əriə kwəramhə. 11 Kini nipig piəpiə kisisər mine nipərin ruə mivən, Kughen rivəhsi-pən min neihagien kimi əriu, kawarer. Narmamə m-fam yamə mine kasəm əriu, kisakur pik. 12 Məkneikin iriu kawərig riki yermamə kirik risi-pən ye neai mamni mimə, "Warer mirauə." Napuə rivəh əriu mivən ye rao ye neai. Kini tikmir minə kapəriu kisərer əmə misarha əterik irəriu.

13 Kini ye nipig atuatuk a, nimnimien ehuə kirik ramavən moriah nipər kwənmhaan kirikianə ye taon a, mipəh min nipərin naen. Nimnimien rimnhopni narmamə m-fam seven taosen. Kini narmamə m-fam yamə mine khapəh nhamhəyen kimnhagin pik, mhani nəfrakisien mə Kughen ye rao ye neai, In ravəh neihuəyen.

14 !Aweh! Nahasien ehuə yame ror kiraru kin nor infamien ai. Mərig nahasien yame ror kisisər kin, pəh nien mə tuktu, ruə.

Agelo yame ror seven kin ramher naiyuk

15 Kini ai, agelo yame ror seven ken rher naiyuk, məkneikin riki narmamə risi-pən ye neai, misokrapomh mhamə,

---

[k] **11:3** uə tuk nipig wan taosen tu handred sikisti. [l] **11:4** Əmru narmamə mir e "olif" mine "nar kamərəhu-pən laet iran" ye Sek 4:3, 11-14.

"Kapətawə Yermaru, mine kafan Kristo, iriu kawarmaru ye
tanimtanə.
Narmaruyen kapəriu tukramarə rerin."
16 Kini namehuə minə, iriə m-fam twenti fo, kasəkwətə ye jea kapəriə
ye nimri Kughen. Miseiwaiyu misənimkur, masəhuak kimi Kughen,
17 mhamə,
"Yakhani vi vi ik, Yermaru Kughen,
meinai Ik nimivəh kafam nəsaninien ehuə mirikakun
mamarmaru.
Nagheem rehuə pik.
Ik nimnarə rerin, mamarə min ai taktəkun.
18 Niemhaa rhai narmamə ye kantri minə; mərig niemhaa ehuə kape
Kughen tukruə.
Nipig a ruauə yame Ik takəkir narmamə yamə mine kwənhamhə,
mivəhsi-pən nərok kimi kafam yorwok minə, iriə e kafam
profet minə, mine narmamə kafam minə, mine narmamə
apnapig minə mine namehuə yamə mine kamhasiai nhagim.
Kini nipig a ruauə yame Ik takoriah narmamə yamə mine kasoriah
tanimtanə."
19 Məkneikin kimnəhitə ye Nimə kape Kughen apa ye neai, kini kəm
Bokis yame ramor nimtətien ye Nirpenien kape Kughen ramkwətə
imə. Məkneikin ramaroapig, nuvrig-uvrigien ramavən, kini karuəruə
ramərkwəmətei, kini nimnimien ramavən, kini aes raməsaah-pə.

Piraovin mine nar miragh rəmhen kin algita

12 1 Kini nimtətien ehuə kirik rimasi-pən ye neai, mor nar vi kirik
irak yakakur. Piraovin kirik ramvən ye mirh rəmhen mə kafan
neipən. Mamkwətə mərip-pən nihun ye makuə. Məvhəvhao kin kəmhau
twelef. 2 Mamasək pik mamərig nəmhəyen meinai rinor tipin, kini
natukreimək. 3 Kini yimnəm nimtətien pisin kirik rimasi-pən min ye neai.
In e nar miragh ramhen kin algita ehuə. In rəwhao; kapən kapə risip
iriə seven. Kapən apət ten. Məvhəvhao kin kəvəvhao kape King, seven.
4 Nipikovin ramuh-ita kəmhau minə ye neai. Mipiki-əhu nipərin kirikianə
kisəsaah miseiwaiyu-pə ye tokrei tanə, mipəh min nipərin kiraru.[m]
Məkneikin, algita a ruə marer ye nimri pian a yame natukreimək. Tukmə
tini rarha, rətgai.[n] [o] 5 Pian a rirəh tini yerman, yame In tukrarmaru ye
kantri minə fam. In rirəh kwətavhə yame kimnor kin aean, [ramhajoun

---

[m] **12:4** Tukmə ror nipran e ramni mə Setan rivi-ta agelo tiksin ye rao ye neai, kisəsaah, miseiwaiyu pən ye tokrei tanə. Əmru nəgkiarien kirik ramvən kimi Setan ye Ezik 28:11-19 mine Aes 14:12-15. [n] **12:4** Tukmə ror pian a Meri, mamə kape Yesu; kini Setan in algita. Tukmə Yesu rarha, kini Setan tukroriah. [o] **12:4** Mat 2:13-14

mə nagheen rehuə]. Mərig Kughen rimivi-ta kwajikovə en tuk algita,
miwəhsi-haktə In ruvən ye neai məkwətə ye jea kafan mamarmaru.
6 Mərig pian a rimnap mivən apa ye tipəvsik. Kughen rimnapnəpeinə ta
ye kwənmhaan a mə tukramarə ikin. Tukamarha tukun keriaji nipig wan
taosen tu handred sikisti.[p]
7 Kini narowaginien kirik apa ye rao ye neai. Mikael[q] mine kafan agelo
minə kimnhauh algita mine kafan agelo minə. Kini algita minə kafan
agelo minə kimnhauh min əriə. 8 Mərig algita, nagheen rapəh nəmhenien.
Mikael mine kafan minə kisəpita əriə, misher yerhav kin əriə ye rao ye
neai. 9 Kimnharəh algita ehuə a, misarakikin-əhu ye tokrei tanə. In a
in snek kupən,[r] kamni kimə Setan uə Yarhmə. In ramkir oror narmamə
m-fam ye tanimtanə. Kimnarakikin-əhu in,[s] iriə kafan agelo minə fam.
10 Kini yakərig riki yermamə kirik risi-pən ye neai mokrapomh mimə,
"Taktəkun ai, Kughen kapətawə rimivəh miragh ətawə.
Taktəkun ai Kughen ramhajoun mə in Yermaru, nagheen rehuə.
Kini taktəkun ai, Kristo kafan ramhajoun mə in ravəh min
nəsaninien mine nehuəyen ye narimnar m-fam.
Ror məkneikin mə taktəkun ai, kinarakikin-əhu Setan ye nimri
Kughen.
Setan e in e raməkər-əkər pən piautawə minə kimi Kughen yenpig
mine yeraan.
11 Mərig piautawə minə kimnhauh in misapita ye nəsaninien kape
nitaw Kwaji Sipsip mine nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen.
Misapita min in meinai tukhopni pawk əriə, rikiriə rapəh nəsikien
nimraghien kapəriə.
12 Kimiə yamə mine nakasarə ye rao ye neai, sagien meinai
kimnarakikin-ərhav algita.
Mərig, !Aweh! Nahasien tukruə ye nimoptanə mine tahik, meinai
Setan rimneiwayu-pən tuk əriu.
Niemhaa ramhai pik in, meinai in rirkun mə ipakə əmə rineriaji
kafan nipig."
13 Algita rəm mə kimnarakikin-əhu ye tokrei tanə, rarar, mirpəhu
piraovin yame rimirəh tini yerman. 14 Mərig kiwəhsi-pən kwermi
kweriə kimi pian a, tukrirəh, mivə mivən apa ye kwənmhan Kughen
rimnapnəpeinə iran apa ye tipəvsik.[t] Ikin aikin a, tukrap tuk snek,
tukamarha huvə tukun kape nipig wan taosen tu handred sikisti.[u]

---

[p] **12:6** uə makuə 42, uə newk kisisər mine makuə sikis. [q] **12:7** Dan 10:13,21; 12:1
[r] **12:9** Jen 3:1 [s] **12:9** Jen 3:14-15; Luk 10:17-18; Jon 12:30-31; Kol 2:15 [t] **12:14** Meri
rikir Yesu kiravən apa Ijip kape newk kisisər. Əmru Mat 2:13-18 [u] **12:14** Gris ramni mə
"kamarh tukun tuk nipig kirikianə, mine nipig kiraru, mine nipərin," mərig nipran e
ramni mə, "newk kisisər mine makuə sikis" uə "nipig wan taosen tu handred sikisti."

15 Mərig snek a rimiruə kin nu rəmhen kin yapiwən ehuə kirik mə
narh tukrirəh pian a mamvən. 16 Mərig nimoptanə rimnasitu ye pian a
məkwaag mətgai nu ehuə yame algita rimiruə kin. 17 Kini niemha rhai pik
algita tuk pian a. Marar mivən mə tukhauh min kafan minə kwənərəus.
In e narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen masərer timtim tuk nini-
ərhavyen Yesu. 18 Algita a rimavən marer apa ye nipakir apa ye tahik.

Nar miragh yame rimnateih haktə tahik

13 1 Kini yimnəm nar miragh ehuə kirik rimnateih haktə tahik.
Kapan əpat ten. Kini rimnukrai-pən kəvəvhao kape king ye
kapan əpat minə. Kapan kapə risip iriə seven, kini kirai-pən nəgkiarien
kirikianə kirikianə irəriə yame ramni hah Kughen. 2 Nar miragh a
yimnəm rəmhen kin pusi ehuə kamni kimə leped. Mərig nihun minə
kisəmhen kin nar miragh kirik kamni kimə bea. Kini nəpəəg nəkwan
rəmhen kin laeon. Algita rivəhsi-pən nəsaninien mine narmaruyen mine
nehuəyen kafan kimi nar miragh a. 3 Kimnhoteih kapən kapə nar miragh
e kirik, kimə tikrimhə; mərig ripəh, mimragh min. Kimnhoteih pawk
kapən kapə, ripəh nimhəyen, narmamə m-fam ye tanimtanə kisakur,
mhakwasig kin. 4 Masarar masəgnəgin min algita meinai in rimivəhsi-
pən neihuəyen kimi nar miragh a. Masəgnəgin nar miragh a misaiyoh
mhamə, "?Pa rəmhen kin nar miragh a? Rirkək. ?Kini pa rirkun nuhyen?
Rirkək."
5 Kimneighan kin nar miragh a mə in tukrəgkiar ausit mini-hah
Kughen. Kimneighan kin neihuəyen kimin mə in rirkun norien naha
nhagin yame in rorkeikei kape makuə foti tu.[v] 6 Kini in rimini nəgkiarien
hah ripsaah ye Kughen, mine nhagin, mine imei Kughen,[w] in e, narmamə
yamə mine kasarə ye rao ye neai.[x] 7 Kimivəhsi-pən min nəsaninien kimin
mə tukrarowagin iriə narmamə kape Kughen minə, mapita əriə. Kini
kivəhsi-pən nehuəyen kimin tuk narmaruyen ye narmamə ye kwənərəus
minə fam, mine narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine yamə
mine kamhani nəgkiarien pisin pisin, mine kantri minə fam. 8 Narmamə
minə fam ye tokrei tanə tuksəhuak kimi narmiragh a. Mərig narmamə
tiksin tukhapəh nisəhuakien kimin, iriə e yamə mine kwərai-pən ta
nhagriə ye Nəkwəkwə kape Nimraghien kwasig ikin Kughen ripior
narimnar fam. Nəkwəkwə a kape Kwaji Sipsip yame kimnhopni.
9 Yermamə yame nimətirgin rarə in tukraməkeikei mətərig huvə kin.
10 Tukmə kimə tukvəhsi-pən yermamə kirik ye kalabus, pəh ruvən.
Tukmə kimə tukhapni yermamə kirik kin nau, pəh khapni kin
nau.

---

[v] **13:5** Makuə 42 rəmhen kin nipig wan taosen tu handred sikisti, uə newk kisisir, makuə sikis. Əmru Rev 11:2, 3, mine 12:6. [w] **13:6** Dan 8:10-11 [x] **13:6** Efes 2:6

Nəgkiarien e nipran ramni mə narmamə kape Kughen minə tukasəkeikei misərer tim tim tuk nhatətəyen iran.

Nar miragh yame rimnateih haktə nimoptanə

11 Kini yimnəm min nar miragh kirik rimnateih haktə nimoptanə mhaktə. Kapan əpat kiraru rəmhen kin kwaji sipsip kirik. Mərig rəgkiar, rikin rəmhen kin algita kirik. 12 In ramor atuə kin kape nar miragh kupən e yame kapən kapə seven, mivəh fam nehuəyen kafan. Kini maməkeikei kimi narmamə m-fam ye tanimtanə mə iriə tuksəhuak kimi nar miragh kupən yame kimnhoteih kapən kapə kini ruahuvə min. 13 Kini nar miragh e kapan əpat kiraru rimnor nimtətien ehuə pisin pisin. Marə mor min nap risi-pən ye neai mamuə ye tokrei tanə ye nimri narmamə. 14 Kughen rimneighan-pən kin nəsaninien kimi nar miragh e yame kapan əpat kiraru mimə in rirkun norien nimtətien ye nipig ramərer iriu nar miragh yame kapan kapə seven. In rameikuə ye narmamə ye tokrei tanə kin nimtətien yamə mine in ramor. Kini mini-pən tuk əriə mə tukasəkeikei misərai kapier mhasigəvin nanmi nar miragh a kimnhoteih kapan kapə kini ruahuvə min, mhasiai in. 15 Kini Kughen rimneighan-pən kin nəsaninien kimi nar miragh yame kapan əpat kiraru, mə tukreihagh-pən ye kapier yame risigovin nanmi nar miragh e kapan kapə seven, mə tukrəgkiar, mamni mə tukhopni narmamə yamə mine khapəh nhasiaiyen in. 16 Kini in raməkeikei kimi narmamə m-fam əgkəp - nəmehuə minə, mine narmamə apnapig minə, mine narmamə kapəriə nautə rehuə, mine narmamə yamə mine kapəriə nar kirik rirkək, mine slef minə, mine narmamə pəh nien mə slef minə, mə tukhavəh nətətao kafan ye kwermiriə matuk uə nupanairiə. 17 Mərig narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen nətətao a, kaseinein nivəhyen nimri nar kirik, mine norien salem kin nar kirik. Nətətao e, in nhag narmiragh e yame kapan kapə seven, uə namba yame ramor nimtətien ye nhagin. 18 Ror məkneikin mə kimiə takasəkeikei mhavəh nirkunien. Tukmə nirkunien kafam rəmhen, nakirkun niniyen nipran. Namba e in 666. In ramor nimtət ye yermamə.

Kwaji sipsip mine narmamə wan handred foti fo taosen

14 1 Kini ai, yakarha-pən məm Kwaji Sipsip ramərer apa ye tokrei tukwas a Saeon. Kini narmamə wan handred foti fo taosen kasərer iriə min. Kini kimirai-pən nhag Kwaji Sipsip mine Rimni ye nupanairiə. 2 Kini yakərig nəgkiarien kirik risi-pən ye neai. Rikin rehuə rəmhen kin tahik ehuə kirik yame ramuh nəpəəg kwənharuəruə uə məmhen min ye karuəruə yame ramarkwəmətei. Kini mamhen min kin narmamə khapsaah kamhauh gita.[y] 3 Kini iriə kasəni nipe vi kirik apa

[y] **14:2** Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen ‘gita,’ mamni əmə ‘hap.’ In nar kirik kamuh tuk nəniyen nipe, rəmhen kin gita.

kupən ye jea kape King mine nar miragh kuas a kamni kimə ‘jerubim’
mine namehuə minə. Narmamə apnapig kaseinein nipe a. Narmamə
wan handred foti fo taosen əmə yamə minə e Kughen rimnərok
nimraghien kapəriə muəpik-ta əriə ye tanimtanə,[z] iriə kharkun nənien
nipe e. 4 Narmamə minə e iriə e, yamə mine kimisarha huvə tuk kapəriə
nimraghien, mə nəmkimik rirkək irəriə. Iriə khapəh nhakirien piraovin.
Iriə nəmə vi minə.[a] Mamhakwasig kin Kwaji Sipsip e, mhavən ikin pukaa
ramvən ikin. Kughen rinərok-ta nimraghien kape narmamə minə a. Iriə
kape Kughen əmə mine Kwaji Sipsip e. Iriə kisəmhen kin nəviginien yame
kimnəhuak vi əmə kin nəsimien, yame kivəhsi-pən kimi Kughen mine
Kwaji Sipsip. 5 Iriə khapəh niseikuəyen nipig kirik. Kini nar kəskəh kirik
rirkək mə tukror əriə kasəmkimik ye nimri Kughen.

Agelo misir kisisər

6 Kini ai yakəm min agelo kirik ramivə yerpirig ye nimago-ago. In
ramni-ərhav nəvsaoyen huvə yame rimnarə rerin, infamien rirkək kimi
narmamə ye tokrei tanə, ye kantri minə fam, minə kwənərəus minə
fam, minə narmamə yamə mine kamhani nəgkiarien pisin pisin, mine
narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin. 7 In rokrapomh mamni
mimə, “Hagin kin Kughen mhasiai In. Kini mhani nəfrakisien ye
kafan neihuəyen. Meinai in a nipig atuatuk kafan ruauə tuk nəkirien
nimraghien kape narmamə. Səgnəgin In. In rimnor rao ye neai, mine
nimoptanə, mine tahik, mine nimri nu minə.”
8 Kini agelo min kirik yame ror kiraru kin raməri-pən mamni mimə,
“!Babilon rimamir! !Babilon rimamir! !Babilon Ehuə Nagheen Rehuə
rimamir, meiwaiyu! In rəmhen kin piraovin kape swatuk yame ravi-pə
narmamə ye kantri minə fam khauə mamhanim waen iriə min. Mərig
waen nin, in a nirpəhuyen nətəwaoyen. Maməkeikei kimi narmamə mə
tuksor norien has iriə min. Kini nipig kamhanim waen a, iriə kamhavi-pə
niemhaa kape Kughen tuk əriə.”
9 Kini agelo min kirik yame ror kisisər kin ramkwasig kin əriu. Mokrən
apomh mamni mimə, “Narmamə yamə mine kasəhuak kimi nar miragh
yame kapən kapə iriə seven, mine nanmi nar yame kimnor kisigovin
kin, kini mhawəh nətətao kafan ye nupanairiə uə kwermiriə, 10 iriə
tukasəkeikei mhanim waen ni piraovin e, in e niemhaa kape Kughen.
Waen e kipəh nəkwər-əkwərien kin nu. Tuksərig nəmhəyen ye nap mine
kwənkwikwə yamə mir kawəkwəru əriə ye nimri agelo rhakə minə mine
Kwaji Sipsip. 11 Kini nəuwəh kape nap yame raməs əriə mor nəmhəyen
kimi əriə, in ramənah nipig minə fam, infamien rirkək. Narmamə yamə
mine kasəhuak kimi nar miragh yame kapən kapə seven mine nanmi

---

[z] **14:3** Rev 7:4-8; 1 Pita 1:19 [a] **14:4** 2 Kor 11:2; Rev 21:9

nar yame kɨmnor kɨsɨgovɨn in kɨn, mhavəh nətətao kafan, iriə tukhapəh
nɨsapɨsien yenpɨg mɨne yeraan.” 12 Nəgkiarien e nɨpran ramni mə
narmamə kape Kughen yamə mɨne kasor nəkwan tukasəkeikei mɨsərer
tɨm tɨm əmə tuk nhatətəyen iran.
13 Kɨni yɨmnərɨg mɨn rɨki yermamə kɨrik rɨsɨ-pən apa ye neai mɨmə,
“Takrai-pən nəgkiarien e ye nəkwəkwə, ‘Taktəkun ai, mamvən, narmamə
kape Yermaru, to khamhə pawk, mərɨg tuksarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs.’ ”
Kɨni Nanmɨn kape Kughen rɨmə, “!Nəfrah! Iriə tuksapɨs ye
nəmnhawkien kapəriə, meinai tukhavəh kwənkwai wok kapəriə.”

Agelo rampɨk ta narmamə ye tanɨmtanə

14 Kɨni ai yɨmnarha-pən məm napuə hawən kɨrik, məm yermamə kɨrik
ramkwətə-pən ye napuə. Kwən a in rəmhen kɨn Ji Yermamə. In rəvəvhao
kɨn kəvəvhao kape King, yame kɨmnor kɨn gol. Mamrəh nau iko kɨrik.
15 Kɨni yɨmnəm mɨn agelo kɨrik rɨsɨ-pən apa ye Nimə kape Kughen muə,
kɨni mokrən apomh kɨn yermamə a ramkwətə-pən ye nɨmar-mar napuə,
mɨmə, “Rəh kafam nau iko mɨvən marpai. Meinai nɨpɨg kape narhakɨnien
nəvɨgɨnien ruauə, kɨni nəsimien ye tanɨmtanə ruəmruə.” 16 Kɨni yɨmnəm
yermamə yame ramkwətə-pən ye nɨmar-mar napuə rɨmowhan nao iko
kafan muə ye tokrei tanə, mɨpɨk narmamə m-fam rəmhen kɨn yame
nəsimien yame ruəmruə tuk nɨvəhyen.
17 Kɨni agelo kɨrik mɨn rɨmatərhav-pə ye Nimə kape Kughen apa ye
rao ye neai, mamrəh mɨn nao iko. 18 Agelo mɨn kɨrik yame ramarha tuk
nap ye tebol, rɨsɨ-pən ye tebol muə, kɨni mokrən kɨn agelo yame ravəh
nao iko mɨmə, “Narmamə ye tanɨmtanə kɨsəmhen kɨn kwənkwai grep
yame ruəmhiak. Vəh kafam nao iko mɨpɨk əriə.” 19-20 Məkneikɨn, agelo
e rɨmowhan kafan nao iko, mɨvən ye tanɨmtanə, kɨni mɨpɨk-ta narmamə
yamə mɨne kɨsəmhen kɨn kwənkwai grep yame rɨmhiak. Kɨni marakikɨn
əriə apa iruə ye taon, apa ye kwənmhaan ehuə yame kaməviəsɨs
kwənkwai grep ikɨn, mə nehen tukraiyu. Ikɨn aikɨn a, Kughen ramor
niemhaa kɨmi narmamə mɨvəhsi-pən narpɨnien kɨmi əriə. Tukəviəsɨs
əriə, nɨtawriə tukraiyu aikɨn, rəmhen kɨn nu ehuə kɨrik yame napomhien
kafan rəmhen kɨn tri handred kilometa, kɨni rəmnɨm pɨk. Tukmə hos
kɨrik rəviəfugɨn, reriəji nɨpəghigɨn.

Narmamə kape Kughen kasəgnəgɨn In

15 1 Kɨni yakarha-pən ye rao ye neai məm nɨmtətien kɨrik, yakakur.
Agelo seven kamhavəh narpɨnien, iriə seven, mamhauə. Narpɨnien
mɨnə e, iriə kasor niemhaa kape Kughen tukror piəpiə, infamien iran.
2 Məkneikɨn, yɨmnəm nar kɨrik rəmhen kɨn tahik, mərɨg kɨmnor kɨn glas,
nap ramuək iran. Narmamə tɨksɨn kasərer ye nɨkar-kar tahik a. Iriə e yamə
mɨne kɨmɨsarowagɨn mɨsapita nar mɨragh a kapən kapə seven mɨne nanmɨ

nar yame kɨmnor kɨsɨgovɨn kɨn, mɨne namba yame ramor nɨmtət ye nhagɨn.
Kughen rɨmɨvəhsi-pən gita[b] mɨnə kɨmi əriə, 3 kamhauh, masəni nɨpe kape
Kwaji Sipsip mɨne Moses kupən, yorwok kape Kughen, mamhani mhamə,
"Yermaru Kughen Nagheem Rehuə Pɨk Ǝgkap.
Yaksəm kafam norien ehuə mɨnə, yaksakur.
!Ik King kape rerɨn! !Norien kafam ratuatuk əfrakɨs!
4 Yermamə kɨrik to rɨpəh nɨpəhyen nɨsiaiyen Ik, Yermaru.[c]
Kɨni yermamə kɨrik to rɨpəh nɨpəhyen nɨvəh-sihaktəyen nhagɨm.
Meinai Ik pɨsɨn əmə nakəmərhakə.
Narmamə ye kantri mɨnə fam tuksəm mə norien mɨnə fam kafam
kɨsatuatuk, mhauə masərer ye nɨmrɨm mamhani vi vi Ik."
5 Kwəsəni-ta nɨpe a, yakwaag faktə ye rao ye neai, məm kɨmnəhitə-pən
Ikɨn Kughen Ramarə Ikɨn. In e, Nimə Tapolen kape Kughen[d]. 6 Agelo seven
khasɨ-pən apa Ikɨn Kughen Ramarə Ikɨn, mamhavəh narpɨnien mɨnə, iriə
seven. Iriə kamhavən ye neipən vi e yame raməsiə, kamni kɨmə 'linen.'
Kɨmɨvitərəkɨn nɨmagɨriə kɨn kətəut yame kɨmnor kɨn gol. 7 Məkneikɨn, nar
mɨragh e kamni kɨmə 'jerubim' iriə kuas, kɨni kɨrik irəriə rɨvəhsi-pən besin
kɨmnor kɨn gol seven kɨmi agelo mɨnə a iriə seven. Besin mɨnə a khakwar
kɨn niemhaa kape Kughen yame ramarə rerɨn. 8 Məkneikɨn, nətokien yame
ramor nɨmtətien ye neihuəyen mɨne nɨkhakien kape Kughen rauvɨg əpɨs Ikɨn
Kughen Ramarə Ikɨn, kɨni narmamə kɨseinein nɨsauru-pənien Ikɨn Kughen
Ramarə Ikɨn mɨseriaji agelo seven khavəh-siərhav fam narpɨnien mɨnə seven.

Besin seven yamə mɨne khakwar kɨn niemhaa kape Kughen

16 1 Məkneikɨn yakərɨg rɨki yermamə kɨrik rokrən apa Ikɨn Kughen
Ramarə Ikɨn, mamni-pən tuk agelo mɨnə seven mɨmə, "Havən.
Mɨsətəg-pən besin seven yamə mɨne khakwar kɨn niemhaa kape Kughen
ye tanɨmtanə." 2 Agelo yame raməkupən rɨvən mətəg-pən besin kafan ye
tanɨmtanə. Məkneikɨn, narmamə yamə mɨnə kɨmnhavəh nətətao kape
nar mɨragh a kapən kapə seven, mɨne nanmɨ nar yame kɨmnor kɨsɨgovɨn
kɨn, nɨmap pien rɨpsaah ye nɨprairiə.
3 Kɨni agelo yame ror kɨraru kɨn rətəg-pən besin kafan ye tahik. Tahik
ror nɨtə kɨn. Rərɨp rəmhen kɨn nɨtaw yermamə yame ruamhə ta. Kɨni nar
mɨragh ye tahik mɨnə fam kɨmnhamhə.
4 Kɨni agelo yame ror kɨsisər kɨn rətəg-pən besin kafan ye nɨmrɨ nu
mɨnə, mɨne ye kwerkwai nu mɨnə, ror nɨtə kɨn. 5 Kɨni yakərɨg rɨki agelo
yame ramehuə ye nu mɨnə ramni mɨmə,

---

[b] **15:2** Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen 'gita,' mamni əmə 'hap.' In nar kɨrik kamuh tuk nəniyen nɨpe, rəmhen kɨn gita. [c] **15:4** Jer 10:7; Sam 86:9-10 [d] **15:5** Ye nəkwai Nimə Tapolen, bokis kɨrik aikɨn yame kɨwəhsi-pən Natuakəmien 10. Ǝmru Eks 38:21, Nam 1:15.

"Kughen, Ik pisin əmə Ik Kughen, nakatuatuk.
Ik e yame nimnamarə rerin, mamarə min taktəkun.
Kini ratuatuk mə takor məkneikin narpinien kimi narmamə.
6 Kapəriə atuk əmə. Meinai iriə kimnhavi nitaw narmamə kafam
minə, mine profet minə kafam.
Kini Ik takvəhsi-pən nitə kimi əriə mə tukhanim."
7 Kini yakərig min tebol[e] rəgkiar mimə,
"!Nəfrah! Yermaru Kughen, Nagheem Rehuə pik, nəgkiarien yame nakaməkir narmamə kin in rəfrakis matuatuk."
8 Kini agelo yame ror kuas kin rətəg-pən besin kafan ye mirh. Kini mirh ravəh nəsaninien tuk nivaanien narmamə rəmhen kin yame nap raməs əjir. 9 Nəpan-əpanien kape mirh raməs əriə, kamhani hah Kughen yame In ramor narpinien minə e, mərig khapəh nisararien ye nərigien kapəriə mhauə mhavəh-si haktə In.
10 Kini agelo yame ror kirkirip kin rətəg-pən besin kafan apa ikin nar miragh kapən kapə seven ramkwətə mamarmaru ikin. Məkneikin, ikin minə fam yame in ramarmaru ikin kisapignap. Kini narmamə kasərig nəmhəyen misəkwəsis nheramriə 11 mamhani hah Kughen apa ye rao ye neai tuk nəmhəyen mine nimap kapəriə. Mərig khapəh nisararien ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has kapəriə.
12 Kini agelo yame ror sikis kin rətəg-pən besin kafan ye nu ehuə e kamni kimə Yufretes. Məkneikin nu rəmit mor swatuk kape king minə tuksəriwək iran mhasi-fiak. 13 Məkneikin yakəm nanmin has kisisər kirhəmhen kin frog. Kirik rimitərhav ye nəpəəg nəkwai algita; kirik rimitərhav ye nəpəəg nəkwai nar miragh kapən kapə seven; kirik rimitərhav ye nəpəəg nəkwai profet eikuə.[f] 14 Yarhmə misir e kirhor nimtətien minə. Kirhitərhav-pən tuk king minə ye tanimtanə m-fam, mirhokrən kin əriə mə tuksofugin masərer matuk tuk narowaginien ye nipig yame Kughen Nagheen Rehuə Pik tukrəkir narmamə iran. 15-16 Kini yarmhə misir e kirhofugin king minə apa ikin kirik, ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamni kimə, Amagedon.[g]
Kini Yesu rimini mimə, "!Arha-pə ru! !Yakaurə rəmhen kin yame yəkrəh kirik raurə! Rhuvə mə narmamə tukhapəh nisapirien, masarha, mhapəh nhavəhsi-tayen kapəriə neipən tuk napirien mə tukhapəh nisaiyu-kopiə-kopiə-yen misauris kin."
17 Kini agelo yame ror seven kin rətəg-pən besin kafan ye nimago-ago. Məkneikin yakərig riki yermamə kirik risi-pən apa Ikin Kughen Ramarə

---

[e] **16:7** Tebol rəgkiar, tukmə ror nipran ramni narmamə kape Kughen yamə mine kimnhopni əriə, kasəmir ye nəpəəg tebol apa ye rao ye neai. Əm-ru Rev. 6:9. [f] **16:13** Rev. 13:11-18 raməvsao kin profet eikuə e yame rətei haktə ye nimoptanə. Kapan apət kiraru. [g] **16:15-16** 'Amagedon' nipran ramni 'tukwas apa Megido.' Nakəm kwənmhaan e Megido ye Judges 5:19; 2 King 23:29-30; 2 Kron 35:22.

Ikɨn, mɨsɨ-pən atuatuk ye jea kafan mɨmə, “Ror infamien.” 18 Məkneikɨn
raroapɨg, karuəruə rarkwomətei, nuvrɨg-uvrɨgien rehuə, kɨni nɨmnɨmien
ravən. Nɨmnɨmien ehuə kɨrik rɨpəh hanə norien rəmhen kɨn yama. 19 Kɨni
taon ehuə e[h] rarkwopɨr nɨpərɨn kɨsisər. Kɨni taon fam ye kantri mɨnə fam
kɨsəsaah mharkək. Kughen, rɨkin ramuh norien has mɨnə kape taon a
Babilon, mɨvəhsi-pən kap yame rukwar kɨn waen e in e niemhaa kafan,
maməkeikei kɨmin mə tukrɨnɨm fam. 20 Məkneikɨn kɨmnahiə ta kɨn kwaji
tanə mɨnə fam, kharkək. Kɨni kɨpəh nəm-mɨnien tukwas mɨnə. 21 Kɨni
aes rəmhen kɨn kapier ehuə rɨsɨ-pən ye napuə məsaah markwhopni-
arkwhopni narmamə. Aes kɨrikianə əmə rəmhen kɨn fifti kilo. Kɨni
narmamə kamhani hah Kughen tuk nahasien kape aes, meinai nahasien a
in rahas pɨk.

Piraovɨn kape swatuk yame rahas pɨk

17 1 Məkneikɨn agelo kɨrik ye agelo seven yamə mɨne kamharəh
besin seven ruə mɨni-pə tuk yo mɨmə, “Yuə-ru. Pəh yakhajoun
ik kɨn narpɨnien yame piraovɨn kape swatuk yame rahas pɨk tukrarə
iran. Piraovɨn a in a taon[i] yame ramərer ipakə tuk nu mɨnə tɨksɨn. 2 King
mɨnə ye tanɨmtanə kɨmnhavən tukun. Kɨni narmamə kape tanɨmtanə
kɨmnhanɨm nin waen, mɨsapɨs iriə min, kɨni mamhavən tukun.”
3 Kɨni Nanmɨn kape Kughen raməmɨr irak, kɨni agelo a rɨkɨr yo mɨvən
apa ye tɨpəvsɨk. Aikɨn, yakəm piraovɨn ramkwətə-pən ye nar mɨragh
kɨrik rəwhao. Kɨrai-pən nəgkiarien yame ramni-hah Kughen ye nɨpran.
Nar mɨragh a, kapən kapə rɨsɨp-sɨp iriə seven, kapən apət iriə ten. 4 Kɨni
piraovɨn a ramavən ye neipən pepol rəmhen kɨn neipən kape king, mɨne
neipən əwhao. Ramor marə-marə ye nɨpran mokwan kwenar mɨruk-pən
ye nɨmətɨrgɨn yame kɨmnor kɨn gol mɨne kapier yame nɨmrɨn rhaktə
pɨk, mɨne perel. Kɨni in ravəh kap kɨrik kɨmnor kɨn gol, yame rukwar
kɨn nahasien kafan yame rəmkɨmɨk pɨk ye nɨmrɨ Kughen mɨne nor-
apnapɨgien nar kafan. 5 Kɨni kɨrai-pən nəgkiarien kɨrik ye nupanan,
nɨpran rerkwaig, yame ramni mɨmə,

TAON EHUƎ IN E BABILON, NAGHEEN REHUƎ.
IN NɨSɨN NɨPIRAOVɨN MɨNƎ M-FAM KAPE SWATUK.
KɨNI IN NUKNE NORIEN HAS YAMƎ MɨNE KASƎMKɨMɨK.

6 Kɨni yakəm mə piraovɨn a rɨnapɨs kɨn nɨtaw narmamə kape Kughen
mɨnə. Iriə e narmamə yamə mɨne kɨmɨsarer-ərhav tuk nɨni-ərhavyen
Yesu. Yakəm in, nanmɨk rivə. 7 Məkneikɨn agelo a rɨni-pə tuk yo mɨmə,
“?Nakamakur tuk naha? Yo jakpihoprai-pre nəgkiarien erkwaig ye piraovɨn
mɨne nar mɨragh yame in ramkwətə-pən iran, yame kapən kapə rɨsɨp iriə
seven, kɨni kapan əpat iriə ten. 8 Nar mɨragh yame nɨmnəm, rɨnamragh,

---

[h] **16:19** Tukmə ror taon ehuə e Jerusalem uə Babilon. [i] **17:1** Tukmə ror taon a Babilon uə?

mərig ripəh nimraghien e towei, mərig pəh nien mə tuktu tukrhekimter,
mhaktə-pə ye nəkwai nimir yame reiwaiyu pik, maiyu mamvən, Kughen
tukroriah. Kini narmamə ye tanimtanə yamə mine nhagriə rirkək ye
Nəkwəkwə kape Nimraghien tuksəm nar miragh a yame rimamragh,
mirkək, mirerig-pə min, tuksakur. 9 Takaməkeikei mivəh nirkunien tuk
nirkunien niprai nəgkiarien e. Kapən kapə nar miragh e, iriə seven, kasor
nimtətien ye tukwas minə seven yame piraovin a ramkwətə-pən irəriə.[j]
10 Kasor min nimtətien ye King, iriə seven. King kirkirip kwənhauə ta
mwənhavən. King kirikianə e ramarə ai taktəkun. Kini king kirik min
tukripiuə. Mərig tukruə mamarə kape nipig kwakwə əmə. 11 Kini nar
miragh e yame rimnamarə, mirkək ai taktəkun, in king kirik yame ror eit
kin. In tukrikwasig kin king minə iriə seven mamhavən, Kughen tukroriah
in. 12 Kapən əpat iriə ten yamə mine nimnəm əriə, kasor nimtətien ye
king iriə ten, yamə mine khapəh hanə nisarmaruyen. Mərig iriə tukhavəh
neihuəyen mə iriə king minə, misarmaru iriə nar miragh a, mərig kape
nipig kwakwə əmə. 13 Nətərigien kapəriə kirikianə əmə tuk nivəh-sipənien
kapəriə nehuəyen mine nəsaninien kimi nar miragh a. 14 Mərig Kwaji
Sipsip tukruə iriə narmamə yamə mine rimirpen-ta əriə, mokrən kin əriə,
khakwasig kin. Kini In tukrapita narmamə yamə mine kasarowagin-pən
kimin, meinai In Yermaru kape yermaru minə, mine King kape king minə."
15 Kini ai agelo e rini-pə tuk yo mimə, "Nu yamə mine nimnəm əriə,
ikin piroavin kape swatuk ramkwətə ikin, kasor nimtətien ye kwhen
minə. In e narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine kantri minə,
mine narmamə yamə mine kamhani nəgkiarien pisin pisin. 16 Kapan
əpat ten yame nimnəm, mine nar miragh a, iriə tuksəməkin piraovin
kape swatuk e, mhawəhsi-ta neipən kafan mə tukramaiyu kopiə kopiə,
masoriah in, mhavaan ye nap, masən nusan. 17 Tuksor məkneikin meinai
Kughen rimnərəhu-pən yerkiriə mə tuksor nərigien kafan kini mor rikiriə
kirikianə əmə tuk nhavəh-sipənien kapəriə nəsaninien mine nehuəyen
kimi nar miragh e, mə in tukrarmaru, meriaji nəgkiarien kape Kughen
tukruə mor nəfrakisien kin. 18 Kini piraovin a nimnəm, in taon ehuə
yame ramarmaru ye king minə kape tanimtanə."

Babilon rimamir

18 1 Kwasig ye narimnar minə e, yimnəm agelo kirik ramsi-pən
ye neai. In ravəh nehuəyen, kini in risia-pen tanimtanə kin
nikhakien kafan. 2 Rokrapomh ye rikin ehuə mimə,

"!Rimamir! !Babilon Taon Ehuə Nagheen Rehuə rimamir! Yarhmə
minə kamhavən misarə ikin.

---

[j] **17:9** Narmamə khapsaah rikiriə ruh mimə nar miragh e kapan kapə 7, uə tukwas 7, nipran e Taon Rom. Kimivhirəkin haktə ye tukwas iriə 7.

Nanmin has minə kasaiyu ətgin in. In ruauə rəmhen kin nəpəəg
nai yame man has yamə mine kamgin kin əriə kasapir ikin.
3 Meinai kantri minə fam kisapis kin nin waen, mamharpəhu
nətəwaoyen, mamhavən tukun mhakir in.
Kini king minə kape tanimtanə kamhavən tukun mamhakir. Kini
sto kipa ye tanimtanə, nautə kapəriə rehuə meinai rikin
ramvən pik tuk nautə."
4 Məkneikin yakərig riki yermamə kirik ramsi-pən ye neai mamni
mimə,
"Kafak narmamə minə, səta ye pian a mə in tukripəh nirəh-pikinien
əmiə.
Mə kimiə takhapəh nhavəhyen narpinien yame in tukrivəh.
5 Meinai in rimərig kafan təvhagə has rhaktə meriaji kapuapig.
Kughen rikin raməsik kafan təvhagə hah.
6 Sarpin tai norien kafan yame in rimnor irəmiə.
Sarpin mikiraru.
Waen yame in rimivəhsi-pre kimi əmiə in riskai. Havi-pən tai nin
waen ye kap kafan yame in riskai min, rapita.
7 Havəh-sipən nahasien mine nəmhəyen kimin rəmhen kin nagienien
yame in rimnavəh kupən tuk nautə ehuə kafan.
Maməgkiar ausit yerkin mamni mimə, 'Yo kwin kirik. Yo e
yakamkwətə mamarmaru.
To yakpəh nasəkien tuk nipig kirik meinai kafak yerman rirkək
mə to rimhə.'
8 Ror məkneikin, Kughen, Nagheen Rehuə, tukrivəhsi-pən narpinien
kimin. Nikumhə tukrəs in; tukrasək; nap tukrəs; tukrimhə.
Narpinien minə a tukrivəh in ye nipig kirikianə əmə.
9 "Kini nipig king kape tanimtanə yamə mine kimnhavən tukun
mamhakir, kini mamhavəh kwis nautə kafan, kisəm nəuwəh kape nap
yame ramarkwəru in, kisasək, rikiriə rəpou tukun. 10 Kafan nəmhəyen
tukror əriə khagin, masərer isok tukun mhamə,
" '!Kəsi! !Kəsi tuk taon ehuə! !Aweh, Babilon, taon yame ramərer
əusik əusik, mərig taktəkun ai, in rivəh kafan narpinien ye nipig
kirikianə əmə!'
11 "Kini sto kipa minə min ye tanimtanə tuksasək tukun, meinai
yermamə min kirik rirkək aikin mə to rivəh nimri narimnar kapəriə.
12 Yermamə min kirik rirkək mə to rivəh nimri kapəriə gol, mine silva,
mine kapier huvə minə, minə perel, mine neipən huvə yamə mine kamor
kin linen mine silik mine pepol mine skalet. Yermamə min kirik rirkək
mə to rivəh nimri narimnar kamor kin kapan əpat elefan uə bras, uə
aean, uə kapier huvə e kamni kimə 'mabel', mine nai kapəriə yame rapien
huvə, 13 mine narimnar yame nəmiovin rapien huvə rəmhen kin sinamon,

mine senta, mine mir, mine frangkinsens. Yermamə min kirik rirkək mə
to rivəh nimri kapəriə oel mine waen, mine flaoa, mine kau, mine sipsip,
mine hos mine kat, mine slef (in e kamor salem kin yermamə).
14 "Ror pən sto kipa minə tuksasək pik, mhamə, "Babilon, nakorkeikei
pik nautə, mərig nimnəpkərhav iran. Nautə mine marə-marə kafam
ruirkək, to nakpəh nəm-minien tuk nipig kirik." 15 Sto kipa yamə mine
kimisor salem kin narimnar minə e apa taon a tuksərer isok tukun,
masəm nəmhəyen kafan, khagin kin. Misasək, rikiriə rəpou 16 mhamə,

" '!Aweh, kəsi! Taon ehuə e rimavən ye neipən huvə kimnor kin
linen mine pepol mine skalet,
mokwan-pən gol mine kapier huvə mine perel.
17 Mərig taktəkun ai kimnoriah fam nautə ehuə kafan ye nipig
kirikianə əmə.'

"Kini kapten minə kape rao minə fam, mine narmamə yamə mine
kasor wok ye nəkwai rao, mine narmamə m-fam yamə mine kamhavən
ye rao, mine narmamə m-fam yamə mine kamhavəh mane ye narimnar
kape tame tahik tuksərer isok tuk Babilon. 18 Tuksəm nap rəs in, mine
nehenap, misasək mhamə, "!Kəsi! Taon ehuə e rinor pisin ye taon minə
tiksin." 19 Tuksərəsuun kapəriə kapə kin nimokrur [misor nimtətien mə
rikiriə rərhakis], misasək, mhamə,

" '!Aweh! Narmamə yamə mine kamhavəh rao ye tahik, kapəriə
nautə rimnehuə tuk mane kape taon əsanin a.
Mərig kimnoriah in ye nipig kirikianə əmə.
20 Mərig kimiə ye rao ye neai, kimiə narmamə kape Kughen, mine aposol
minə, mine profet minə, rikimiə tukraməkeikei magien, meinai Kughen
rimivəhsi-pən narpinien kimin tuk nor-hah-preyen kimi əmiə.' "

21 Məkneikin, agelo əsanin kirik rimirəh kapier ehuə kirik, marko-pən
kin apa ye tahik ye nagheen fam, mimə,

"Kinarkwəsis məkneikin Babilon Ehuə Nagheen Rehuə. To rapəh
nərer-minien.
22 Kini tukhapəh nisərig-minien riki gita[k] mine tərhenao, mine naiyuk
ramasək ye taon a.
Kini tukhapəh nisərig-minien narkarəkien kape kapier minə yame
ramaiyu-əsis wit yame kamor flaoa kin. Kini yermamə kape
narpəkao-huvəyen ye narimnar rirkək min aikin.
23 Nikhakien kape laet minə tukripəh min nəsiəyen aikin.
Tukhapəh nisərig-minien riki piraovin mine yerman yamə mir
kararpen əriu minə ye narkurəkien.
Mərig in apa kupən, sto kipa minə aikin, iriə nəmehuə əfrakis minə.
Taon a rimnəvigin rhakə kantri minə fam, mikir oror əriə.

---

[k] **18:22** Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen 'gita,' mamni əmə 'hap.'

24 Taon ehuə e Babilon in rɨmɨvəh narpɨnien meinai rɨmɨvi nɨtaw
profet mɨnə mɨne narmamə kape Kughen mɨnə ikɨn mɨnə fam ye
tanɨmtanə.
Nəfrakɨsien. Nɨtaw narmamə m-fam yamə mɨne kɨmnhopni əriə
rɨmnaiyu ye taon a."

Narmamə ye rao ye neai kamhani vi vi Kughen

19 1 Kɨni ai, yakərɨg nuvrɨg-uvrɨgien kɨrik rəmhen kɨn kwhen ehuə
kasokr-apomh ye rao ye neai, mhani mhamə,
"!Pəh khani vi vi Yermaru!
In Kughen. In ravəh mɨragh ətawə. Nɨpran rakhak maməsiə.
Nəsanɨnien, in kafan pɨsɨn əmə. 2 Meinai In raməkir atuatuk
narmamə ye nəfrakɨsien.
Kafan nəgkiarien ruoh-ta piraovɨn kape swatuk e yame rɨmnapɨr-pən
apnapɨg tuk narmamə.
In rɨnarpɨn ta tai nɨtaw kafan yorwok mɨnə."
3 Kɨni kasokrən apomh mɨn mhamə,
"!Pəh khani vi vi Yermaru Kughen! Nehenap kape nap yame raməs
pian e, ramənah mamvən mɨpəh norien infamien."
4 Kɨni nəmehuə mɨnə iriə twenti fo, mɨne nar mɨragh mɨnə, iriə
kuas, kamni kɨmə 'jerubim', kɨsənɨmkur-pən ye jea Kughen ramkwətə
mamarmaru ikɨn, masəgnəgɨn In, mhamə,
"!Nəfrah! !Pəh khani vi vi Yermaru!"

Narkurəkien kape Kwaji sipsip

5 Kɨni ai, rɨki yermamə kɨrik ramsɨ-pən ye jea kape King, mɨmə,
"!Yorwok mɨnə kape Kughen, səgnəgɨn In!
Kɨmiə yamə mɨne nakamhasiai Kughen, nar apnapɨg mə kɨmiə
nəmehuə mɨnə uə kɨmiə narmamə apnapɨg mɨnə, səgnəgɨn
In."
6 Kɨni ai, yakərɨg nuvrɨg-uvrɨgien kɨrik rəmhen kɨn kwhen ehuə
kasokr-apomh, mamhen mɨn kɨn tahik yame ramuh kwənharəruə, mɨne
karuəruə yame ramarkwəmətei, mamni mɨmə,
"Pəh khani vi vi Yermaru, Kughen kapətawə, Nagheen Rehuə Pɨk. In
ramarmaru.
7 Pəh kɨsagien, mhani nəfrakɨsien ye nehuəyen kafan.
Meinai ruauə ye nɨpɨg atuatuk kape narkurəkien kape Kwaji Sipsip.
Kɨni kafan piraovɨn ramərer matuk mawhin.
8 Kɨni Kughen rɨvəhsi-pən neipən huvə kɨmin mə tukrarkaoh kɨn.
Neipən e kamni kɨmə linen. Rhawən maməsiə."
(Neipən hawən e linen ramor nɨmtətien ye norien atuatuk kape narmamə
kape Kughen).

9 Kini agelo rini-pə tuk yo mimə, “Rai-pən nəgkiarien e ye nəkwəkwə,
‘Narmamə yamə mine kimirpen-ta əriə mə tukhavən ye nəviginien kape
narkurəkien kape Kwaji Sipsip, iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis.’ ”
Kini marar mini-pə min tuk yo mimə, “Nəgkiarien minə e in nəgkiarien
əfrakis kape Kughen.”
10 Məkneikin, yakənimkur ye nihun mə jakəhuak kimin, mərig in rini-
əhu mimə, “Apəh. Kitawə yorwok minə mine piam yamə mine kasərer
skai tuk nini-ərhavyen nəvsaoyen huvə kape Yesu. !Əhuak əmə kimi
Kughen! Meinai narer-ərhavyen kape Yesu in nuknei nəgkiarien kape
profet minə.”

Yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən

11 Kini yimnəm rao ye neai rəhitə. Məkneikin yakəm hos khawən kirik.
Yermamə yame ramkwətə-pən iran, nhagin mir e, “Yermamə Yame
Kirkun Nhatətə-skaiyen Iran,” mine “Nəfrakisien.” Tukmə rimə tukrəkir
narmamə uə tukruh narmamə, in tukror əmə ye natuatukien. 12 Nimrin
mir kwəmhen kin nap raməwhao. In rəvəvhao kin kəvəvhao khapsaah
kape king. Kini kirai-pən nhag kirik iran yame yermamə kirik rirkək
yame rirkun; In pisin əmə rirkun. 13 Ramarkaoh kin neipən kirik yame
keires-pən ye nitə.[l] Nhagin min e, “Nəgkiarien kape Kughen.”[m] 14 Kini
mobael minə ye rao ye neai kamhakwasig kin. Iriə m-fam kasəkwətə-
pən ye hos khawən minə, misarkaoh kin neipən e ‘linen’ yame rhawən
mihuvə. 15 Kwən a, kafan kirik aikin nao yame ramtərhav ye nəkwan
yame in tukrhapni narmamə ye kantri minə kin.[n] “In mamrəh kwətavhə
yame kimnor kin aean, [ramhajoun mə nagheen rehuə].” *(Sam 2:9)*
In tukrhajoun niemhaa kape Kughen e Nagheen Rehuə kimi narmamə
ye kantri minə, rəmhen kin yame kaməviəsis kwənkwai grep mə nehen
tukraiyu kor waen kin. 16 Kirai-pən nhagin ye neipən kafan mine nuvan
kimə,

KING KAPE KING MINƏ mine YERMARU KAPE YERMARU MINƏ[o]

17 Kini ai yakəm agelo kirik rərer-pən ye mirh, mamasək apomh
mamni-pən tuk man yamə mine kamhaivə apa ye nimago-ago mimə,
“Pəh khauə misofugin tuk nəviginien ehuə a kape Kughen 18 mə tuksən
nusai king minə, mine namehuə kape mobael minə, mine nəmə əsanin
minə, mine hos minə, mine narmamə kasəkwətə-pən irəriə, mine nusai
narmamə minə fam: slef minə, mine narmamə pəh nien mə slef minə,
mine namehuə minə, mine narmamə apnapig minə.”
19 Məkneikin yakəm nar miragh aperə kapən kapə seven, mine king
minə kape tanimtanə, mine kapəriə mobael minə kasofugin iriə min,

---

[l] **19:13** Aes 63:1-6 [m] **19:13** Jon 1:1,14 [n] **19:15** Aes 49:2; Hib 4:12; Rev 1:16; 2:12
[o] **19:16** 1 Tim 6:15; Rev 17:14

mə tuksarowagin iriə yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən
mine kafan mobael minə. 20 Mərig kimnharaptərəkin nar miragh a,
mine profet eikuə yame ramor nimtətien pisin pisin minə nipig raməmir
iriu nar miragh a. Ramor nimtətien minə a tuk neikuəyen ye narmamə
yamə mine kamhavəh nətətao kape nar miragh masəhuak kimi nanmi
nar yame kimnor kisigovin kin. Kirəh əriu, karamragh, karko-pən kin
əriu apa ye nəkwai neram nap yame raməwhao məpan-əpan, mamapien.
21 Kini yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən, rimnhapni fam
mobael minə kapəriə kin nao yame rimatərhav ye nəkwan. Kini man
minə m-fam kimnhavən, misən niprairiə, tipriə rəsiis.

Yesu Kristo tukruə mamarmaru kape newk wan taosen

20 1 Kini ai, yakəm agelo kirik risi-faktə ye rao ye neai, mamrəh
ki kape nəpəəg ehuə yame rewaiyu pik,[p] mine jen ehuə kirik.
2 Rarar mivən miraptərəkin algita ehuə a in a snek kupən kamni kimə
yarmhə uə Setan, mirkwəji ətərəkin kape newk wan taosen. 3 Marko-
pən kin in ye nəpəəg ehuə yame rameiwaiyu pik, mətapig əsigin in mə
tukripəh nikir-oror-ien narmamə ye kantri minə meriaji-pən newk wan
taosen ruə mivən. Ai tukpiaməkeikei kirisin min kape nipig kwakwə
əmə.

4 Kini ai yakəm jea minə tiksin kape king, narmamə kasəkwətə-pən
irəriə. Kughen rimiwəhsi-pən neihuəyen kimi əriə mə tuksəkir əmhen
narmamə. Kini yakəm min narmamə yamə mine kimnərəru nipətək
nuairiə meinai kimisarer-ərhav tuk nini-ərhavyen nəvsaoyen huvə kape
Yesu mine nəgkiarien kape Kughen. Iriə kimnhapəh nisəhuakien kimi nar
miragh a kapan kapə seven mine nanmi nar yame kimnor kisigovin kin.
Kini mhapəh nhawəhyen nətətao kafan ye nupanairiə mine kwermiriə.
Kini taktəkun ai iriə kamhamragh min, masarmaru iriə Yesu Kristo kape
newk wan taosen. 5-6 Narmamə minə a, iriə kimisəkupən mamhamragh
min ye nimhəyen kapəriə. Iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis, kini iriə
nəmə atuatuk minə kape Kughen. Tukhapəh nhavənien ye nəkwai nap
ehuə; mərig tukhauə rəmhen kin pris minə kape Kughen mine Yesu
Kristo, masarmaru iriə min kape newk wan taosen. Mərig narmamə minə
tiksin tukhapəh nhamragh-minien ye nimhəyen kapəriə miseriaji newk
wan taosen ror infamien.

Kughen tukror narpinien kimi Setan

7 Nipig newk wan taosen rinor infamien, tukrisin min Setan ye
kalabus. 8 In tukrivən ye tanimtanə mameikuə ye kwənərəus kape Gog
mine Magog,[q] in e, narmamə ye kantri minə fam ye tanimtanə. Setan

---

[p] **20:1** Rev 1:18 [q] **20:8** Esik 38:2,9,15

tukrofugin narmamə ye tanimtanə mə tukhauə misofugin misərer matuk tuk narowaginien. Narmamə kafan khapsaah pik misəmhen kin nipakir ye nikar-kar tahik. 9 Tuksaiyu rik rik mhavən ye kantri minə fam ye tanimtanə. Misərer misarkurao ikin narmamə kape Kughen minə kasarə ikin. Ikin aikin a taon ehuə e yame Kughen rorkeikei pik.[r] Mərig nap kirik risi-faktə ye neai meiwaiyu məkwəru əriə. 10 Məkneikin kirəh Setan yame ravəhsi-pən-vəhsi-pən kimi əriə, karko-pən kin ye nəkwai nap ehuə yame ramapien. Ikin a, kimnarko-pən ta kin nar miragh a kapan kapə seven mine profet eikuə a. Irisir tukrhərig nəmhəyen rerin yeraan mine yenpig.

Nəkirien infamien

11 Kini ai yakəm min jea hawən ehuə a, mine Yermamə yame ramkwətə-pən iran. Məkneikin, tokrei tanə mine neai kimiwap tuk nimrin, miravən mirarkək.

12 Kini ai yakəm narmamə yamə mine kwənhamhə ta, nəmehuə minə mine narmamə apnapig minə. Iriə kasərer kupən ye jea kape King. Məkneikin kəvi nəkwəkwə minə tiksin. Kini kəvi min nəkwəkwə kirik, in e Nəkwəkwə kape Nimraghien. Tukəm nəkirien kape narmamə yamə mine kwənhamhə ta ye nəkwəkwə a. Kaməkir əmhen əriə kirikianə kirikianə tuk nar yame kimisor. 13 Tahik rameighan-pən kin narmamə yamə mine kimisəmnim aikin, mine kwənmhaan kape nimhəyen rameighan-pən kin narmamə yame kwənim ta əriə aikin. Kəkir narmamə kirikianə kirikianə tuk nar yame kimisor. 14 Məkneikin karko-pən kin nar mir e Nimhəyen mine Kwənmhaan kape Nimhəyen[s] ye nap ehuə. Nəkwai nap ehuə e, in nimhəyen yame ror kiraru kin. 15 Narmamə yamə mine kipəh nəmien nhagriə ye Nəkwəkwə kape Nimraghien, tukarko-pən kin əriə ye nəkwai nap ehuə a.

Jerusalem vi

21 1 Kini ai yakəm neai vi mine tokrei tanə vi meinai neai akwas mine tokrei tanə akwas kwərarkək. Kini tahik ruirkək min. 2 Kini yakəm taon imorhakə kape Kughen, in e Jerusalem Vi, ramsi-pən tuk Kughen ye rao ye neai, meiwaiyu-pə. Kimnor-pən marə-marə kafan rəmhen kin piroavin yame kamor-pən kafan marə-marə kimin mə tukarkurək kapəriu. 3 Kini ai yakərig riki yermamə kirik rokrən apomh misi-pən tuk jea kape king mamni mimə, "!Səmru! Taktəkun ai, Kughen rinor rukwanu kafan yerki narmamə. In tukrarə iriə miriə. Kini iriə tukhauə kafan narmamə minə. Kughen In atuatuk tukrarə iriə min. In

---

[r] **20:9** Taon a, in Jerusalem. [s] **20:14** Əmru yermamə mir e Nimhəyen mine Kwənmhaan kape Nimhəyen ye Rev 6:8 mine 1:18.

kapəriə Kughen. 4 In tukrirai ta nehe nimririə fam. Nimhəyen rirkək aikin
a; mine nasəkien tuk nimhəyen. Nar kupən minə e, iriə kwənharkək ta,
tukhapəh nhauə-minien."
5 Kini King yame ramkwətə-pən ye jea kafan rini mimə, "Yakukreikin
narimnar fam khauə mhavi min." Kini mimə, "Rai-pən fam narimnar
minə e ye nəkwəkwə, meinai narmamə kharkun nhaniyen nəfrakisien
ye nəgkiarien minə e, mishatətə irəriə." 6 Kini marə, mini-pə min tuk
yo mimə, "Taktəkun ai, rinor infamien. Yo e nuknen mine nəukrəukrin.
Yo nirikakunien, mine nərkinien. Yo, jakvəhsi-pən nu kimi narmamə
yamə mine kasəkwakwə. Tukhanim, mhapəh nhawəhyen nimrin. In
e nimri nu yame rukwar mamarh-iərhav mivəhsi-ərhav Nimraghien
Rerin.[t] 7 Jakvəhsi-pən nihuvəyen minə e kimi narmamə yamə mine
kasapita ye narowaginien minə e. Yo jakaməkeikei mamor rəmhen kin
kapəriə Kughen, iriə kafak kwajikovə minə. 8 Mərig narmamə yamə
mine kamhagin kin nhaniyen nhagik, mine yamə mine kasəmkimik,
mine yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien irak, mine yamə mine
kashopni əjir, mine yamə mine kasor apnapig nar, mine yamə mine
kasor kleva, mine yamə mine kasəhuak kimi kughen eikuə minə, mine
nəmeikuə minə, iməriə atuatuk e ye nəkwai nap ehuə. Ikin rapien ikin. In
e nimhəyen yame ror kiraru kin."
9 Kini ai, agelo kupən kirik raməgkiar kimi yo. In kirik ye agelo minə
e seven yamə mine kamharəh besin minə seven yamə mine khakwar kin
narpinien infamien seven yame Kughen tukror kimi narmamə. In rimauə
mini-pə tuk yo mimə, "Yuə-ru, pəh yakhajoun ik kin piraovin kape Kwaji
Sipsip, yame tukarkurək iriu min." 10 Məkneikin nəsaninien kape Nanmin
kape Kughen ruə irak, yakəm agelo rikir-ta yo yakravən ye tukwas ehuə
kirik, tokren apa yerpirig əgkəp. Kini in rhajoun yo kin Taon Rhakə
kape Kughen e, Jerusalem vi, yame ramsi-pən tuk Kughen ye rao ye
neai. 11 Taon a raməsiə kin nikhakien kape Kughen. Raməsiə rəmhen
kin kapier huvə kirik e yame rəmtir huvə rəmhen kin glas, kamni kimə
'jaspa.' 12 Kəupə kafan rəpomh yerpirig markurao ye taon. Kwəruə kafan
twelef. Agelo twelef kasərer tuk kwəruə minə. Kirai-pən nhag kwənərəus
minə kape kwajikovə twelef kape Isrel ye kwəruə minə a. 13 Kirai-pən
nhag kisisər ye nikarin fiak ikin, kisisər ye nikarin pirə ikin, kisisər ye
nikarin prah ikin, kisisər ye nikarin pihiu ikin. 14 Kəupə kape taon e
ramərer haktə ye kapier twelef. Kini kirai-pən nhag aposol twelef kape
Kwaji Sipsip ye kapier minə a.
15 Kini agelo yame raməgkiar kimi yo mavəh nar kirik kimnor kin gol
tuk nivəhyen mak ye nehuəyen kape taon a, mine kwəruə minə, mine
kəupə kafan. 16 Taon a, kona iran kuas. Nehuəyen kape nikarin minə fam

---

[t] **21:6** Aes 55:1-2; Jon 4:10; 6:35; 7:37-39

kisəm nəmhen. Taon a rəpomh, agelo a rivəh neihuəyen kape nikarin
minə fam mine napomhien kafan məm mə iriə m-fam rəmhen kin tu
taosen tu handred twenti kilometa.[u] 17 Kəupə kape taon a rikimkim
rəmhen kin sikisti faef meta.[v] Agelo a ravəh napomhien kape taon
rəmhen kin narmamə kamhavəh mak ye napomhien kape narimnar.
18 Kəupə kimivhirəkin əmə kin kapier huvə e jaspa. Kini kimivhirəkin
taon a kin gol in əmə in əmə. Gol e rhuvə, maməsiə rəmhen kin glas.
19 Kimnor huvə nuknei kəupə a kin kapier huvə pisin pisin, iriə twelef.
Kərəhu-pən jaspa ye kapier yame rəkupən. Kərəhu-pən safaea ye kapier
yame ror kiraru kin. Kərəhu-pən agat ye kapier yame ror kisisər kin.
Kərəhu-pən emeral ye kapier yame ror kuas kin. 20 Kərəhu-pən onikis
ye kapier yame ror kirkirip kin. Kərəhu-pən kanilian ye kapier yame ror
sikis kin. Kərəhu-pən yalakwoj ye kapier yame ror seven kin. Kərəhu-pən
malakaet ye kapier yame ror eit kin. Kərəhu-pən topas ye kapier yame ror
naen kin. Kərəhu-pən kalsedoni ye kapier yame ror ten kin. Kərəhu-pən
takwoes ye kapier yame ror leven kin. Kərəhu-pən ametis ye kapier yame
ror twelef kin. 21 Kwəruə twelef a, kimnor kin perel ehuə twelef. Iriə fam
a, kimnor kin perel ehuə kirikianə əmə. Kini swatuk ehuə ye nəkwai taon
a kimnor fam əmə kin gol, rəmtir huvə rəmhen kin glas.
22 Ikin a, yakpəh nəmien niməhuak kirik, meinai Kughen əmə, yame
Nagheen Rehuə Pik Ǝgkap, mine Kwaji Sipsip, iriu pisin əmə a niməhuak.
23 Kini taon a rapəh nətəgtəyen ye mirh mine makuə, meinai nikhakien
kape Kughen raməsiə fam aikin, kini Kwaji Sipsip in laet kafan.[w] 24 Kini
narmamə ye kantri minə fam tuksəriwək ye nikhakien kafan. Kini
namehuə minə kape tanimtanə tukhapik nautə huvə kapəriə mhavən
misətu-pən aikin a. 25 Kipəh nətapigien kin kwəruə minə nipig kirik,
meinai nipigien rirkək aikin a. 26 Narmamə ye kantri pisin pisin minə ye
tanimtanə tukhapik nautə huvə minə kapəriə mhauə misərəhu-pən aikin
a. 27 Mərig narimnar yamə mine kasəmkimik ye nimri Kughen, mine
narmamə yamə mine kasor nar yame ror naurisien, mine nəmə eikuə
minə, iriə e to khapəh nisauru-pənien ye taon a. Narmamə əmə yamə
mine kimirai-pən ta nhagriə ye Nəkwəkwə kape Nimraghien yame Kwaji
Sipsip ramrəh, iriə əmə e kharkun nisauru-pənien aikin.

Nu miragh

22 1 Agelo rimnhajoun ta taon vi kimi yo, kini mamhajoun min nu
miragh kin yo yame ramaiyu. Rəmtir rəmtir rəmhen kin glas.

---

[u] **21:16** Gris ramni mə neihuəyen kafan 12,000 stadia. Tukmə ror namba e 12,000 nipran ramni mə rəpomh rəpomh rəpomh. [v] **21:17** Gris ramni mə rikimkim rəmhen kin 144 kubit. Tukmə ror namba 144 nipran ramni mə kəupə a riskai riskai riskai.
[w] **21:23** Aes 60:19

Mamsɨ-pən tuk jea kape Kughen mɨne Kwaji Sipsip. 2 Mamaiyu mamvən
ye kwerkwan ye swatuk ehuə ye taon a. Kɨni nai yame ravəhsi-pən
nɨmraghien kɨmi narmamə ramərer ye nɨkar nu mir. Ye newk kɨrikianə,
rakuə m-twelef - ye makuə mɨnə fam. Kɨni narmamə ye kantri mɨnə fam
kasor nɨmarɨn tuk nor-huvəyen nəmhəyen. 3 Kɨni Kughen to rɨpəh mɨn
norien narpɨnien.[x] Kughen mɨne Kwaji Sipsip kaokwətə ye jea kape King
mawarmaru aikɨn a. Kɨni kafan yorwok mɨnə kasəhuak kɨmin. 4 Tuksəm
nɨmrɨn.[y] Kɨni kɨrai-pən nhagɨn ye nupanairiə. 5 Nɨpɨgien tukrɨrkək. To
khapəh nɨsətəgtəyen ye mɨrh mɨne laet, meinai Kughen raməsia-pen əriə.
Tuksarmaru kape rerɨn, infamien rɨrkək.
6 Kɨni agelo rɨni-pə tuk yo mɨmə, "Nəgkiarien e, kɨrkun nətəgtəyen
iran, kɨmə in nəfrakɨsien. Kughen e yame rɨmɨni-ta kupən kɨmi kafan
profet mɨnə narɨmnar yamə mɨne tukrɨpiuə, rher-pə kɨn kafan agelo mə
tukrhajoun kafan yorwok mɨnə kɨn narɨmnar yamə mɨne pəh nien mə
tuktu, tukasəkeikei mhauə."

Yesu tukrɨpiuə

7 Kɨni ai Yesu rɨni mɨmə, "!Sarha! Pəh nien mə tuktu yakrerɨg-pre mɨn.
Narmamə yamə mɨne kamharaptərəkɨn nəgkiarien yame Kughen rɨmɨni-
ərhav kupən ye nəkwəkwə e, iriə tuksarə ye nɨhuvəyen əfrakɨs."
8 Yo Jon, yɨmnəm narɨmnar mɨnə e kɨn nɨmrɨk kɨni mərɨg. Kɨni
nɨpɨg yɨmnərɨg məm, yakənɨmkur ye nɨhu agelo yame rɨmɨkɨr yo
mɨvən mhajoun narɨmnar mɨnə e kɨn yo mə jakəhuak kɨmin. 9 Mərɨg
rarar mɨni-pə tuk yo mɨmə, "Apəh. Kɨtawə yorwok mɨnə mɨne piam
mɨnə mɨne profet kupən mɨnə, mɨne narmamə m-fam yamə mɨne
kamharaptərəkɨn nəgkiarien ye nəkwəkwə e. ƎHuak əmə kɨmi Kughen."[z]
10 Kɨni mɨni-pə tuk yo mɨmə, "Takpəh nɨvɨtərəkɨn-tɨmtɨm-ien nəkwəkwə
e, meinai nəgkiarien yame ramni-ərhav, pəh nien mə tuktu, rɨtərhav-pə.
11 Narmamə yamə mɨne kasor nahasien, pəh iriə tukasor əmə nahasien
mamharpɨn. Narmamə yamə mɨne kapəriə nətərɨgien rəmkɨmɨk, pəh
nətərɨgien kapəriə tukraməmkɨmɨk əmə mamrɨpɨn. Mərɨg narmamə yamə
mɨne kasor nar atuatuk, pəh iriə tukasor əmə nar atuatuk mamharpɨn.
Narmamə yamə mɨnə khahuvə pɨk, pəh tukamhahuvə əmə mamharpɨn."
12 Kɨni Yesu rarar mɨni mɨmə, "!Sarha! Pəh nien mə tuktu, yakrerɨg-
pre mɨn. Yakvəh nərokien mɨvəhsi-pən marpɨn norien mɨnə kɨn yamə
mɨne narmamə kɨmɨsor. 13 Yo e leta 'a' mɨne 'zed.' Yo nɨrikakunien mɨne
nərhkinien. Yo nuknen mɨne nəukrəukrɨn. 14 Narmamə yamə mɨne
kasaikwas ye neipən kapəriə mə tukrhawən, iriə tuksarə ye nɨhuvəyen
əfrakɨs, meinai jakeighaan kɨn əriə mə tuksən kwənkwai nai yame

---

[x] **22:3** Ye Jen 3:14-19, Kughen rɨni hah narmamə, mɨwəhsi-pən narpɨnien kɨmi əriə; mərɨg ikɨn e ramrəh-si ta narpɨnien a. [y] **22:4** Mat 5:8; 2 Kor 4:6 [z] **22:9** Ǝmru Rev. 19:10.

ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə, mhavən, misauru-pən ye kwəruə minə kape taon e. 15 Mərig narmamə minə tiksin tukhapəh nisauru-pənien ye taon a. In e narmamə yamə mine kisəmkimik mine yamə mine kasor kleva masəmtah, mine yamə mine kasor apnapig nar, mine yamə mine kasəhuak kimi kughen eikuə minə, mine yamə mine kashopni əjir, mine yamə mine kasorkeikei mə tukseikuə. 16 Yo e Yesu, yimnher-pre kin kafak agelo mə tukrini-ərhav narimnar minə e kimi niməhuak minə. Yo e, nuknei King Deved, mine kwənərəus min kafan. Yo e yakəmhen kin kəmhau e fetukai yame raməsiə huvə."

17 Nanmin kape Kughen, iriu piraovin kape Kwaji Sipsip kirəni mirəmə, "!Hauə!" Kini pəh narmamə yamə mine kasərig nəgkiarien e khamə, "!Hauə!" Tukmə yermamə rəkwakwə, pəh ruə. Tukmə yermamə rorkeikei, pəh ruə minim Nu Miragh mipəh nivəhyen nimrin.[a]

18 Yo Jon, yakamor kwirig kimi narmamə minə fam yamə mine kasərig nəgkiarien yame raməmir ye nəkwəkwə e mimə tukmə yermamə kirik raməsik əpnis nəgkiarien ye nəgkiarien yame nəkwəkwə e ramni-ərhav, Kughen tukrəsik əpnis nahasien yamə mine nəkwəkwə e raməvsao kin ye narəyen kafan. 19 Kini tukmə yermamə kirik rivəhsi-ta nəgkiarien tiksin ye nəgkiarien yame nəkwəkwə e ramni-ərhav, Kughen tukrivəhsi-ta nihuvəyen mir yamə mir nəkwəkwə e raməvsao kin ye narəyen kafan. Iriu e: kwənkwai nai yame ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə, mine kwənmhaan kafan ye taon rhakə kape Kughen.

20 Kwən e yame ruini-ərhav narimnar minə e mimə, "Nəfrah. Pəh nien mə tuk tu yakrerig-pre min."

!Amen! !Yuə-ra Yesu Yermaru!

21 Pəh Kughen tukrautə-pə kin nihuvəyen kape Yesu Yermaru kimi narmamə kafan minə.

Amen.

---

[a] **22:17** Aes 55:1; Jon 7:37

Diksonari

Agelo in nanmɨn yame ramarha tuk yermamə. Wok kapəriə in e kamhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen tuk narmamə kape Kughen mɨnə. Agelo khapsaah, yame rhuvə kɨrik, yame raha kɨrik. Yame raha kamni kɨmə yarmhə, kasoriah nɨmraghien kape narmamə.

Aposol in yermamə kɨrik rəmhen kɨn kamher-pən kɨn. Yesu rɨmɨrpen narmamə twelef kafan mɨnə mə tukhauə iriə aposol tuk norien merekel mɨne nɨni-ərhavyen nəgkiarien kafan (Mat 10:1-4; Mak 3:13-19; Luk 6:12-16). In apa kupan, kɨmɨni aposol rəmhen kɨn narmamə yamə mɨne kɨmɨsəm Yesu mɨsəriwək iriə min mɨsəm nɨmhəyen kafan ye kros. Yesu rɨmɨvəhsi-pən nehuəyen kɨmi Pol mə Pol rɨmnəm In ye nəmrərhavyen kɨni Yesu rokrən kɨn in mə in aposol mɨn kɨrik kafan.

Farisi kɨsəmhen kɨn pati kɨrik. Iriə kɨsəmhen kɨn nəmehuə kape nəmə Isrel. Iriə narmamə tɨksɨn yamə mɨne kharkun huvə loa, masəri-pən, mamharpɨn. Yesu rɨpəh norkeikeiyen əriə meinai iriə kasəsɨk əpnis loa kape Kughen, kɨni mhavəhsi-haktə atuk əriə mə iriə kɨsəri-pən huvə loa. Pati mir a Farisi mɨne Sadusi, kamhani mə iriə nəmhajoun mɨnə kape loa.

Fig in nai kɨrik yame kamən kwənkwan. Nɨmarɨn rəmhen kɨn malberi, mərɨg kwənkwan rəmhen kɨn kwənimh, mərɨg in rheikən.

Gol in kapier okrə kɨrik yame ramser-ser pɨk, mərir. Kamor narɨmnar rɨpsaah kɨn yame nɨmrɨn rhaktə, rəmhen kɨn ring mɨne earring uə kwenar yame kaməkwan.

Grep, plantesen kape grep Grep in kwənkwai nai kɨrik, tɨksɨn rəmrəmrə, tɨksɨn rəwhao. Kamor waen kɨn. Kwənkwan rəmhen kɨn pi. Ramerko rəmhen kɨn nərəus.

Hae pris in yermamə kɨrik yame ramərhakə. In ravəh nar mɨragh mavi nɨtə mamor sakrefaes kɨn mə Kughen tukrɨvəhsi-ta narpɨnien kape təvhagə has kape narmamə. Newk mɨnə fam kasarukun daes

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

tukun mə pa nhagɨn e ye pris mɨnə a in tukruə mamor wok kape hae pris kape newk kɨrikianə.

Herod Niutestamen ramvsao kɨn narmamə kuas nhagriə e Herod.

1. *Herod Ehuə* in king kape provins e Judia nɨpɨg Yesu rɨmnarha-pə. In e rɨmə tukhopni Yesu ye nɨpɨg yame rɨmnarha iran (Mat 2:1-22; Luk 1:5).
2. *Herod Antipas* in ji Herod Ehuə yame rɨmnamaru ye nɨpɨg Yesu rɨmnarha. In rɨmnamaru ye tanə e Galili ye nɨpɨg a Yesu rɨnamor wok mamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen iran. In e in rɨmɨkɨr ta piraovɨn kape piauni Filip, nhagɨn e Herodias. Kɨni nɨpɨg Jon Baptaes rɨmɨni-əhu in mə tukrɨpəh nɨkɨrien Herodias, rɨmnərəru ta kapan kapə Jon Baptaes (Mak 6:14-29). Nɨpɨg nəmə Isrel kɨmɨsərɨp Yesu ye kot, Herod Antipas e in e rɨmɨni mə Yesu tukraməkeikei mɨmhə.
3. *Herod Agripa Kɨrikianə* in ji Aristopolas e in piau Herod Antipas. In rɨmnor ahas pən kɨmi aposol mɨnə nɨpɨg Yesu rɨmamhə mamragh mɨn mamvən ye rao ye neai. Mhopni Jemes e piau Jon. In a rɨmnausit pɨk, Kughen rɨmnor narpɨnien kɨmin, ramamhə mim mɨnə kɨmɨsən tɨpeuə iran (Wok 12:1-23).
4. *Herod Agripa Kɨraru* in ji Herod Agripa Kɨrikianə. Herod a in a rɨmnamarə ye nɨpɨg kape Pol, mamətərɨg kɨn nəgkiarien kafan nɨpɨg rɨmnərer ye kot kape Festas (Wok 25:13–26:2; 29:19, 27-32).

Hosana In nəgkiarien akwas kɨrik kape nəmə Isrel. Nɨpran ramni mə "Havəh si haktə" uə "Vəh mɨragh."

Ji yermamə Nɨpran rɨmə in yermamə əmə kɨrik. Mərɨg profet Esikel rɨmɨvəh nahag a maməgkiar atuk iran. Yesu rɨvəh nahag a mamor mə in yemehuə kɨrik rəmhen kɨn Profet Esikel kupan.

Kaonsel kasəkir nəgkiarien apa kot.

Kot In nar kɨrik yame rəməkir nəgkiarien kape narmamə mə rameikuə uə raməfrah. Mɨvəh-si-pən narpɨnien kɨmi narmamə tuk nakapɨrien loa.

Kristo in nahag. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris, nɨpran e ramni mɨmə "yermamə yame Kughen rɨmɨrpen mə tukrher-pə kɨn mə tukrɨvəh mɨragh narmamə." Nəmə Isrel kɨmnhawhin kwən a Kristo mə tukruə, kɨsəm mə pa e nhagɨn in Kristo. Nəmə Isrel khapsaah khamə pəh nien mə Yesu in Kristo, meinai kɨsəm mə Yesu in yermamə apnapɨg əmə, kafan nar kɨrik rɨkək. Mərɨg narəyen kape Yesu rɨmnor nəgkiarien mɨnə kape profet tu mɨnə rɨmauə mɨnor nəfrakɨsien kɨn, ramhajoun pən mə Yesu in Kristo.

Leprosi in nəmhəyen kɨrik yame ror yermamə rəmhir-əmhir, tɨkin ramətа. Tukmə yermamə ravəh nəmhəyen a leprosi mərer ɨpakə tuk yermamə kɨrik, rɨrkun nɨvəhsi-pənien kɨmi yermamə ai. Ror pən kɨn narmamə kamhagɨn pɨk kɨn nəmhəyen a leprosi mə in nəmhəyen əutən.

Lifaet in kɨrik ye kwənərəus twelef kape nəmə Isrel. Laen əmə kape Lifaet in pɨsɨn əmə rɨrkun nuəyen mə pris.

Loa kape Moses ramni ye nəkwəkwə kɨrkɨrɨp e Moses rɨmɨrai kupan ye Oltestamen: Jenesis, Eksodas, Levitikas, Namba mɨne Dutronome.

Lugun apa Galili in nu əgkap, mərɨg raməmɨr ye kwerkwan ye tanə apa Isrel, kɨni rehuə pɨk, mavi rəmhen kɨn tahik. Peao peao aikɨn kafan. Nahag pɨsɨn kɨrik e Lugun Taebirias (Jon 6:1) uə Lugun Genesaret (Luk 5:1). Nehuəyen kafan rəmhen kɨn twenti tu kilometa.

Mesaea in nəgkiarien kape nəmə Isrel nɨpran rəmhen əmə kɨn Kristo, uə "yermamə yame Kughen rɨmɨrpen mə tukrher-pə kɨn mə tukrɨvəh mɨragh narmamə."

Nanmɨn kape Kughen in rəmhen kɨn nanmɨn kɨrik yame ramor wok yerki yermamə. Kughen Yermaru, mɨne Yesu Kristo, mɨne Nanmɨn Rhakə, irisɨr kɨrikianə.

Narmamə yamə mɨne pəh nien mə kwənərəus kape nəmə Isrel in translesen kape Inglis yame ramni mə "Gentile." Kupan, nəmə Isrel iriə khamə Kughen rɨmɨrpen əmə əriə mə iriə narmamə kafan mɨnə. Khamə iriə pɨsɨn əmə kharkun naha nhagɨn yame ratuatuk, mhamə iriə pɨsɨn əmə kharkun Kughen. Nəmə Isrel kəsɨg pən narman mhamə Kughen rɨmɨrpen əriə pɨsɨn əmə.

Narmaruyen kape Kughen in translesen kape Inglis yame ramni mə "Kingdom of God." Nɨpran kɨrik e narmamə tukhavən mɨsarə iriə Kughen ye rao ye neai. Kɨrik mɨn e Kughen tukrarə mehuə ye nɨmraghien kafam mhajoun ik kɨn swatuk.

Nəvɨgɨnien Rhakə in Lodsapa. Bred mɨne waen yame nəməhuak mɨnə kamhavəh, rɨkiriə raməsɨk nɨmhəyen kape Yesu.

Nɨkakien kape Kughen In translesen kape Inglis yame ramni mə "Glori." Ramhajoun pən nehuəyen kape Kughen kɨni mamor mə yermamə tukrɨvəhsi-pən nɨsiaiyen mɨvəh-si haktə In.

Nimə Ehuə kape Kughen in translesen kape Inglis yame ramni mə "Temple." Kɨni in kɨrikianə əmə, ye taon kape nəmə Isrel ye kapitol city Jerusalem. Hae pris mɨnə kape nəmə Isrel kɨmɨsor sakrefaes ye newk mɨnə fam aikɨn a. Mərɨg ye newk A.D. 70 mobael kape nəmə Rom kɨmɨsarkwəsɨs nimə a.

Nimə kape nofugɨnien kape nəmə Isrel ror pɨsɨn ye nimə ehuə kape Kughen apa Jerusalem, meinai nimə kape nofugɨnien khapsaah ye taon pɨsɨn pɨsɨn. Nəmhajoun kape loa mɨnə kɨmnhavəh-si ərhav nəgkiarien aikɨn, mərɨg khapəh nɨsorien sakrefaes aikɨn. Mərɨg nimə kape nofugɨnien kape nəmə Isrel rɨpəh nəmhenien kɨn niməhuak mɨnə ai taktakun, meinai nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakɨsien ye Yesu Kristo.

Nɨpɨg Kwasɨg nɨpran rɨmə nɨpɨg Kughen tukruə iran. Tukroriah tokrei tanə, maməkir narmamə, mɨpɨk ta nəməhuak mɨnə iriə tuksap mhavən mɨsarə ye rao ye neai. Kɨni Kughen tukrɨvəhsi-pən narmamə yamə mɨne khapəh nhakwasɨgien kɨn in iriə Setan ye nap yame ramuək rerɨn.

Nɨrpenien wi Apa kupan, swatuk kape nɨvəhsi-tayen narpɨnien kape təvhagə has in e nɨviyen nɨtaw nar mɨragh. Kughen rɨmnor əpu norien a ye nəkwəkwə mɨne kamni kɨmə Oltestamen. Kɨni In mor promes wi mɨmə norien kape nɨviyen nɨtaw nar mɨragh tukror infamien. Nɨrpenien wi e ramni tukmə nɨmɨni nəfrakɨsien ye Yesu Kristo, in rɨrkun nɨvəhsi-tayen narpɨnien kape təvhagə has kafam. Kɨmnəsəvheikɨn nɨrpenien wi e ye nəkwəkwə mɨne kamni kɨmə Niutestamen.

Pasova Nɨpɨg Moses rɨmnamkɨr ye rhav narmamə kafan mɨnə ye kwermɨ Fero, agelo kɨrik kape Kughen rɨmɨvəh mɨragh kwənərəus kape Moses. Ror pən nahasien ruə, mɨvi-ərokɨn əriə. Mhopni fam nɨmrɨ nupan mɨnə narman kape nəmə Ijip. Mərɨg nəmə Isrel kɨmɨsərəhu-pən nɨtaw sipsip ye kwəruə, agelo rəm rɨrkun mə iriə kɨmɨsor nəgkiarien yame Moses rɨmɨni, kɨni in mɨvi-əro kɨn əriə. Ror pən kɨn nəmə Isrel kasor nɨpɨg e Pasova ye newk mɨnə fam, masor nəvɨgɨnien ramuh pən nɨpɨg a. (Əm-ru stori kape Pasova ye Eks12:21-30).

Perel in kapier huvə kɨrik yame raməmɨr apa ye nəkwai nar kɨrik ye tahik rəmhen kɨn kokias. Nɨmrɨn rhaktə, kamor kwenar kɨn, mɨne earring.

Profet in yermamə kɨrik yame Kughen ravəhsi-pən nəgkiarien kɨmin mə nar kɨrik tukrɨtərhav-pə mor nəfrakɨsien kɨn. Profet iriə m-fam twenti yamə mɨne kɨmnharai nəkwəkwə mɨnə ye Oltestamen, rɨrikakun ye Aesaea, mor infamien ye Malakae. Mhani mhamɨ tukmə narmamə khapəh nɨsəri-pənien nəgkiarien kape Kughen, Kughen tukroriah narəyen kapəriə. Mərɨg profet mɨn tɨksɨn aikɨn yamə mɨne kɨmnhaph nharaiyen nəkwəkwə.

Promes nɨpran e nɨrpenien.

Sabat Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, nipran ramni mə "seven." In nipig infamien kape wik, yame yermamə ramapis iran meinai Kughen rimnor narimnar fam mivəh nipig sikis mamapis ye nipig yame ror seven kin. Sabat in nipig kirik kape nəmə Isrel kasəhuak iran. Ririkakun ye Fraede sikis klok yenaiyu, mor infamien ye Sarure, sikis klok yenaiyu. Nipig aposol minə kimnhavən apa kantri pisin pisin minə, nəmə ikin minə a kimnhapəh nharkunien narəyen kape nəmə Isrel, mhapəh nisəhuakien ye Sabat, kini nipig kimnhauə mharkun Yesu, misəhuak ye Sande meinai Yesu rimimragh min ye nimhəyen kafan ye Sande.

Sadusi iriə kisəmhen kin pati kirik. Iriə kisəmhen kin nəmehuə kape nəmə Isrel. Iriə min kimishajoun loa kape Moses. Iriə khamə tamə tukmə yermamə rimamhə, rinor infamien; nanmin to ripəh nivənien ikin kirik. Mhani min mə agelo rikək mine yarmhə.

Saeon in tukwas kirik yame kimivhirəkin-pən Jerusalem ikin (Dut 4:48). Nhagin min kirik e Heron. Ye nəkwəkwə e Hibrus, Saeon in ramuh pən rao ye neai.

Sakrefaes Yame kimnamor kupan narmamə kimnhavəhsi-pən nar miragh pisin pisin rəmhen kin mak, kau, uə sipsip kimi hae pris minə mə tukhavaan əru mhavəh tamhek təvhagə has kapəriə. Sakrefaes min kirik in e tuk niniyen tenkiu. Mərig tukmə nar miragh yame ramhə uə yame rahas, to kipəh norien sakrefaes kin.

Sakomsaes Kughen rimini-pən tuk Ebraham ye Jen 17 mə tukvəh nao kimi narman kətu karin əriə pəh kafan. Tukmə nipig yerman rarha mivəh nipig eit, kivəh nao kimin ramuh pən mə ravəh nihuvəyen yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebraham. Mərig Aposol Pol rimnhajoun mə norien kape sakomsaes riukreikin ai taktakun. Sakomsaes to ripəh nivəhyen ik nakvən ye rao ye neai, mərig takni nəfrakisien ye Yesu Kristo, pəh Yesu ror sakomsaes kimik mərai ta nahasien yerkim.

Setan ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, nipran ramni mə "tikmir." Setan in agelo kirik kape Kughen kupan yame rimnamor norien has mipəh nikwasigien kin nərigien kape Kughen, Kughen rher-yerhav kin ye rao ye neai iriə kafan kwhen, kiseiwaiyu-pə ye tokrei tanə (Aes 14:12-15; Esik 28:1-19; Mat 13:38-40; Luk 1:15; Jud 6, Rev 12).

Sinae in tukwas kirik ye kantri apa Ijip. Kwənmhan a in a Kughen rimivəh-si pən Natuakəmien Ten kimi Moses ikin (Hib 12:18-24).

Sisa pa rɨmə nhag yermamə mərɨg in nehuəyen rəmhen kɨn presiden. In yamehuə kape nəmə Rom. Nəmə Rom kamhani mhamə in əmə rəmhen kɨn ji Kughen.

Slef in yermamə kɨrik yame ramor wok əmə mɨpəh nɨvəhyen nərok iran. Ramor wok əmə maməri-pən əmə nərɨgien kape yemehuə kafan, mərɨg rɨpəh nəri-pənien nərɨgien kafan.

Wit in nai kɨrik rəmhen kɨn raes, kaməkwai-əkwai, kwənkwan raməsaah, maməpəh tɨkin. Kamarkin kwənkwan kamor flaoa kɨn.

Yalgita in nar mɨragh ehuə kɨrik rahas pɨk yame raməmɨr ye nəkwəkwə kape Revelesen. Raməs yermamə.

Nəgkiarien Mɨnə Ye Niutestamen Nuknei Nəgkiarien Mɨnə Ye Niutestamen

Baptaes Mat 28-18-20; Wok 10:44-48; Gal 3:26-27 Jon 3:22; Wok 16:14-15, 31-33; Kol 2:12 Jon 4:1-2; Wok 19:1-7; 1 Pita 3:20-22 Wok 2:37-42; Wok 22:12-16 Wok 8:12, 36-38; Rom 6:1-4

Famle

Kwajikovə mɨnə Mat 15:3-6; Efes 6:1-3; 1 Tim 5:4, 8 Luk 2:51; Kolos 3:20; Hib 12:7-11

Mama mɨne tatə Efes 6:4 Kolos 3:21 1 Tim 3:4-5

Piraovɨn kɨmhə tan kɨn Wok 6:1; 1Kor 7:39-40; Jem 1:27 Rom 7:2-3; 1 Tim 5:3-16

Narkurəkien Mat 19:4-6; Kolos 3:18-19; Hib 13:4 1 Kor 7:1-16; Taet 2:3-5; 1 Pita 3:1-7 Efes 5:21-33

Gavman Mat 22:15-22; Rom 13:1-7; Taet 3:1 Wok 5:27-29; 1 Tim 2:1-4; 1 Pita 2:13-17

Kamor ahas pən kɨmi nəməhuak mɨnə Mat 5:10-12; 1 Kor 4:11-13; 1 Pita 3:13-17 Mak 13:9-13; 2 Kor 4:8-11; 1 Pita 4:12-19 Luk 12:4-9; Fil 1:28-29; 1 Jon 4:7-12, 16 Jon 15:18-21; 2 Tes 1:4-8; Rev 2:10 Wok 5:41; 2 Tim 3:10-13 Rom 8:35-37; Hib 10:32-39 Rom 12:12-14, 17-21; Hib 12:3-4

Kughen Mak 10:27; Rom 11:33-36; 1 Pita 1:14-17 Mak 12:29-30; 1 Kor 8:4-6; 1 Jon 1:5 Luk 1:37; 2 Kor 1:3; 1 Jon 4:7-12, 16 Luk 6:35-36; 1 Tim 1:17; Jud 24-25 Jon 4:24; 1 Tim 6:15-16; Rev 4:8-11 Wok 14:14-17; Hib 4:13; Rev 15:3-4 Wok 17:22-31; Hib 10:30-31 Rom 1:18-23; Jem 1:17

Kughen ramasitu irətawə Mat 6:25-34; Rom 8:28; Hib 1:3 Mat 10:29-31; Rom 11:36; Jem 4:13-16 Wok 14:15-17; Kol 1:17

The New Testament in Nivhaar of Vanuatu; web version, 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Kughen rɨmnor tokrei tanə Mat 19:4; Wok 17:24-26; Hib 1:2 Jon 1:3; 1 Kor 8:6; Hib 11:3 Wok 14:15; Kol 1:15-16; Rev 4

Kughen tukrəkir narmamə Mat 7:21-23; Rom 2:1-11; Hib 9:27-28 Mat 16:24-27; Rom 14:10-12; Hib 10:26-31 Mat 25:31-46; 1 Kor 3:10-15; 1 Pita 1:17 Jon 3:18-21; 1 Kor 4:5; 1 Pita 4:3-5 Jon 5:24-29; 2 Kor 5:9-10; Rev 20:11-15 Wok 17:30-31; 2 Tes 1:5-10

Kughen ramor narmamə khauə mɨsatuatuk ye nɨmrɨn Wok 13:38-39; Rom 5:1, 9-10, 18-19; Gal 3:6-9 Rom 1:16-17; Gal 2:16; Taet 3:7 Rom 3:21-26

Kughen ravəh mɨragh narmamə Jon 3:16-17; Rom 5:1-11; 1 Tim 1:15-16 Wok 2:37-39; Rom 10:9-13; 1 Tim 2:3-7 Wok 4:11-12; Efes 2:1-10; 1 Pita 1:3-5

Kughen eikuə mɨnə, mɨne norien kape kleva mɨnə Mat 4:10; 1 Kor 6:9-11; 1 Tes 1:9-10 Wok 13:4-12; 1 Kor 8:1-13; 1 Jon 5:21 Wok 17:22-31; 1 Kor 10:1-22; Rev 21:8 Wok 19:11-20; 2 Kor 6:14-18; Rev 22:15 1Kor 5:11; Gal 5:19-21

Mane Mat 6:19-21, 24-34; 1 Tim 6:6-10, 17-19; Jem 2:1-9 Luk 12:13-21, 32-34; Hib 13:5-6; Jem 5:1-6 Wok 20:35

Nanmɨn kape Kughen Mat 28:19; Wok 8:14-17; Efes 1:13-14, 17 Mak 1:9-11; Wok 10:44-48; Efes 3:16 Mak 3:28-30; Wok 13:2-4; Efes 4:3-4, 30 Luk 1:35; Wok 15:28; Efes 5:18-20 Luk 3:16; Wok 16:7-10; Efes 6:17-18 Luk 4:1; Wok 19:1-7; 1 Tes 1:5-6 Luk 11:13; Rom 5:5; 1 Tes 5:19 Luk 12:12; Rom 7:6; 2 Tes 2:13 Jon 1:32-34; Rom 8:9-16, 26-27; Taet 3:5-6 Jon 3:5-8; 1 Kor 2:4, 9-16; Hib 2:4 Jon 7:37-39; 1 Kor 3:16; Hib 9:14 Jon 14:15-17, 26; 1 Kor 6:11, 19; 1 Pita 1:2, 11 Jon 15:26; 1 Kor 12:1-13; 2 Pita 1:20-21 Jon 16:7-15; 2 Kor 1:21-22; 1 Jon 2:20 Jon 20:19-23; 2 Kor 5:5; 1 Jon 3:24 Wok 1:4-5, 8; 2 Kor 13:14; 1 Jon 4:13 Wok 2:1-18, 38-39; Gal 3:2-5; 1 Jon 5:6-8 Wok 4:31; Gal 4:6 Wok 5:3-5; Gal 5:16-18, 22-25

Napɨr-pənien tuk piraovɨn pɨsɨn Mat 5:27-30; 1Kor 6:9-20; 1 Tes 4:1-8 Jon 8:2-11; Gal 5:19; Hib 13:4 Rom 13:8-10; Efes 5:3; Jud 7 1Kor 5:9-11; Kol 3:5-6

Nap ehuə Mat 10:28; Luk 16:23-26; Rev 20:10-15 Mat 13:41-42, 47-50; 2 Tes 1:9; Rev 21:8 Mat 25:41

Nəkwəkwə kape Kughen Mat 4:1-4; Rom 15:4; Hib 4:12 Mat 5:17-20; Rom 16:26; 1 Pita 1:22-25 Mat 22:29; Kol 3:16; 2 Pita 1:19-21 Jon 8:31-32; 1 Tes 2:13; 2 Jon 9-10 Jon 20:31; 1 Tim 4:13; Rev 1:3 Wok 20:32; 2 Tim 3:14-17

Nəvɨgɨnien rhakə Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Kor 11:17-34 Mak 14:22-26; 1 Kor 10:14-22

Nəvsaoyen huvə Wok 20:24; Gal 1:6-12; 1 Tes 1:5 Rom 1:2-4, 16-17; Efes 1:13; 2 Tes 2:14 1 Kor 1:17-25; Fil 1:27; 2 Tim 1:8-11 1 Kor 15:1-7; Kol 1:5-6; 2 Tim 2:8-10

Nhatətəyen

Yermamə ramhatətə ye Kughen, Kughen ravəh mɨrgah in Jon 1:12; Jon 20:31; Rom 10:9-10 Jon 3:15-18, 36; Wok 4:12; Gal 2:16 Jon 6:47; Wok 16:30-31; Efes 2:8-9 Jon 14:6; Rom 3:20-22

Kɨsərer tɨm tɨm ye nhatətəyen Mak 11:22-25; Rom 14:22-23; Hib 11:1-40 Luk 17:5-6; 1 Kor 13:13; Jem 1:2-8 Jon 14:1; 2 Kor 5:6-7; Jem 2:14-26 Rom 5:1-2; Gal 5:6; 1 Pita 1:3-9

Nɨmhəyen Jon 6:39-40; 1 Kor 15:12-58; Rev 14:13 Jon 11:17-27; 2 Kor 5:1-10; Rev 21:1-4 Jon 14:1-4; Fil 1:20-24; Rev 22:1-5 Rom 8:10-11, 38-39; 1 Tes 4:13-18 Rom 14:7-9; Hib 2:14-15

Nɨnivivi-yen Kughen Luk 17:11-19; Fil 4:4-7; 1 Tes 5:18 Jon 6:11; Kol 2:7; 1 Tim 2:1 Rom 1:21; Kol 3:17; 1 Tim 4:4-5 Efes 5:20; Kol 4:2

Nəmehuə ye niməhuak

Norien kape nəmehuə ye niməhuak Wok 6:1-6; 1 Tim 3:1-13; Taet 1:5-9 Wok 14:23

Nəgkiarien ramvən kɨmi nəmehuə mɨnə Mat 28:18-20; 1 Tes 2:1-12; 2 Tim 3:10–4:5 Luk 22:24-27; 1 Tim 4:1-16; Taet 2:7-8 Wok 20:17-35; 2 Tim 2:1-26; 1 Pita 5:1-4

Nɨsiayen nəmehuə mɨnə kape niməhuak 1 Kor 9:14; 1 Tes 5:12-13; Hib 13:7,17 Gal 6:6; 1 Tim 5:17-22

Nəpəyen piraovɨn Mat 5:31-32; Luk 16:18; 1 Kor 7:10-16 Mat 19:3-9; Rom 7:2-3

Nəpəyen nəvɨgɨnien tuk nəhuakien Mat 6:16-18; Wok 13:1-3; Wok 14:23 Mak 2:18-20

Nasituyen Mat 6:1-4; 1 Kor 10:24; Hib 13:1-3, 16 Mat 7:12; 2 Kor 8:1-15; Jem 1:27 Mat 25:31-46; 2 Kor 9:1-15; Jem 2:15-16 Luk 3:10-11; Gal 6:9-10; 1 Jon 3:16-18 Luk 6:38; Fil 4:14-19 Wok 11:27-30; Hib 10:24

Napɨsien kɨn nɨnɨmien Rom 13:13; Gal 5:19-21; Taet 1:7 1Kor 5:11; Efes 5:18; 1 Pita 4:3-5 1Kor 6:9-11; 1 Tim 3:1-3

Nəhuakien kɨmi Kughen

Norien kape nəhuakien Mat 6:5-13; Jon 16:23-26; 1 Tim 4:4-5 Mat 7:7-11; Rom 8:26-27; Hib 4:16 Mat 18:19-20; Rom 12:12; Hib 10:19-22 Mak 11:24-25; Efes 2:18; Jem 1:5-8 Luk 11:1-13; Efes 6:18; Jem 4:2-3 Luk 18:1-8; Fil 4:6-7; Jem 5:13-18 Luk 21:36; Kol 4:2; 1 Pita 4:7 Jon 14:13-14; 1 Tes 5:17; 1 Jon 3:21-22 Jon 15:7; 1 Tim 2:1-4, 8; 1 Jon 5:14-15

Nəhuakien tiksin ye Nirpenien Vi Mat 11:25-26; Wok 16:25; Fil 1:3-5, 9-11 Mat 14:23; Wok 20:36; Kol 1:9-12 Mat 19:13-15; Wok 21:5; Kol 4:3-4 Mak 1:35; Rom 1:9-10; 1 Tes 3:9-13 Luk 5:16; Rom 10:1-2; 2 Tes 1:11-12 Luk 6:12; Rom 15:30-33; 2 Tes 3:1-5 Luk 22:32, 39-46; 2 Kor 12:7-10; Hib 5:7 Jon 11:41-42; Efes 1:15-20; Hib 7:25 Jon 17:1-26; Efes 3:14-21 Wok 4:24-31; Efes 6:19-20

Nərigien kapətawə tukreiwaiyu Mat 5:3-12; Luk 18:9-14; Kol 3:12-13 Mat 18:1-5; Efes 4:2; Jem 4:5-10 Luk 14:7-11; Fil 2:3-11; 1 Pita 5:5-7

Norien kape nəhuak minə Mat 16:13-20; 1Kor 12:12-30; Kolos 3:12-17 Jon 13:34-35; Gal 5:22-26; 1 Tes 5:16-17 Jon 14:27; Efes 1:22-23; Hib 10:24-25 Wok 2:41-42; Efes 2:19-22; 1 Pita 2:4-10 Rom 12:4-8; Efes 4:1-16; Rev 19:5-10 Rom 12:9-13; Kol 1:18

Narmamə kape kughen kasofugin kirikianə Mat 18:19-20; Efes 1:22-23; 1 Tim 4:13 Wok 2:41-47; Efes 4:11-16; Hib 10:24-25 Rom 12:4-8; Kolos 3:15-17

Nipig əutən minə Rom 8:18-25, 28; Jem 1:2-4; 1 Pita 2:19-21 2 Kor 1:4; 1 Pita 1:6-9; 1 Pita 5:8-10 2 Kor 4:16-18

Nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has

Kughen ravəhsita narpinien kape təvhagə has Mat 26:28; Wok 26:18; Hib 10:17-18 Mak 11:25-26; Efes 1:7; 1 Jon 1:8-2:2 Wok 5:31; Kol 1:13-14 Wok 10:43; Kol 2:13-14

Tukhapəh nisarpinien tai təvhagə has Mat 6:12-15; Luk 6:37; Efes 4:31-32 Mat 18:21-35; Luk 17:3-4; Kol 3:13 Mak 11:25; 2 Kor 2:5-11

Nor-huvəyen yermamə Mat 4:23-25; Wok 8:4-8; 2 Kor 12:7-10 Mat 9:35; Wok 19:11-16; 1 Tim 5:23 Mat 11:2-5; Wok 28:8-9; 2 Tim 4:20 Wok 3:1-6; 1 Kor 12:9, 29-30; Jem 5:14-15

Norkeikeiyen

Kughen rorkeikei narmamə m-fam Jon 3:16; Efes 2:4-5; 1 Jon 4:9 Rom 5:8

Tukasəkeikei masorkeikei Kughen Mat 22:37-38; Jon 14:21; 1 Jon 5:3 Mak 12:28-30; 1 Pita 1:8

Tukasəkeikei mɨsorkeikei narmamə Mat 5:43-48; 1 Jon 2:9-11; 1 Jon 4:7-21 Mat 22:39; Jon 15:12-17; 1 Kor 13:1-13 Jon 13:34-35; Rom 12:9-10; 1 Kor 16:14 1 Tes 4:9-10; Rom 13:8-10; Gal 5:13-14 1 Pita 4:8; 1 Jon 3:11-18

Norien nəkwai Kughen Jon 14:15, 21, 23-24; 1 Pita 1:14-16; 1 Jon 3:22-24 Jon 15:10-17; 1 Jon 2:3-8; 2 Jon 5-6 Rom 13:8-10

Norien has

?Naha e norien has? Rom 1:18-32; Efes 2:1-3; Jem 4:17 Rom 8:5-8; Efes 5:3-5; 1 Pita 4:3 Gal 5:19-21; Kol 3:5-10; 1 Jon 3:4-5

Narmamə m-fam kasor təvhagə has Jon 8:7-9; Rom 5:12; 1 Jon 1:8-10 Rom 3:9-20, 23; Gal 3:22

Kughen tukror narpɨnien tuk norien has Mat 10:28; Rom 6:23; Hib 10:26-31 Mat 13:41-42; Gal 6:7-8; 1 Pita 1:17 Jon 3:18-20, 36; Kol 3:5-6; 1 Pita 4:3-5 Wok 17:30-31; 2 Tes 1:7-9; Jud 7 Rom 1:18-19; Hib 9:27; Rev 20:11-15

Nararien ye nərɨgien tuk norien has Mat 4:17; Wok 2:37-40; 2 Kor 7:8-11 Mak 6:12; Wok 3:19-20; 2 Pita 3:9 Luk 13:1-5; Wok 17:29-31; Rev 9:20-21 Luk 15:1-31; Wok 20:21 Luk 24:45-47; Wok 26:19-20

Rao ye neai

Swatuk kape nɨvənien ye rao ye neai Mat 19:16-30; Jon 17:2-3; Efes 2:1-6 Luk 10:25-28; Jon 20:31; Kolos 2:13 Jon 3:1-16; Rom 5:21; Kolos 3:1-4 Jon 5:19-29; Rom 6:5-14; 2 Tim 1:10 Jon 10:10; Rom 8:10-17; Taet 3:4-7 Jon 11:25-26; 2 Kor 5:17; 1 Pita 1:23 Jon 14:6; Gal 2:20; 1 Jon 5:11

?Rao ye Neai rəmhen kɨn naha? Luk 12:32-34; Kol 3:1; Rev 21:22–22:5 Jon 14:1-3; 1 Pita 1:4-5; Rev 22:14-15 2 Kor 5:1-8; Rev 4:1-11 Fil 1:23; Rev 21:1-4

Sakrefaes Mat 9:13; Rom 12:1; Hib 9:6–10:18 Mak 12:33

Setan Mat 13:19; 2 Kor 2:10-11; 2 Tes 2:9-12 Mat 25:41; 2 Kor 4:4; 1 Pita 5:8-9 Luk 4:1-13; 2 Kor 11:13-15; 1 Jon 3:8-10 Luk 22:3-4; Efes 2:2; Rev 12:7-12 Jon 8:42-44; 1 Tes 2:18; Rev 20:1-3

Nukuraoyen ye nɨvəhsipən-vəhsipənien kape Setan Mat 4:1-11; 2 Kor 12:7-10; Hib 12:1-2 Mat 6:13; Efes 3:20-21; Jem 4:7 Luk 22:31-32; Efes 6:10-18; 1 Pita 1:5 Jon 17:14-19; Fil 4:13; 1 Pita 5:8-11 Rom 8:31-39; 1 Tes 3:5-8; 1 Jon 4:4 Rom 12:12; 2 Tes 3:3; 1 Jon 5:3-5 Rom 16:19-20; 2 Tim 1:7-8; Rev 12:7-12 1 Kor 10:12-13; Hib 2:18 1 Kor 16:13; Hib 4:14-16

Swatuk tuk nuəyen kwajikovə kape Kughen Jon 1:12-13; Gal 4:6-7; 1 Jon 3:1-3 Rom 8:14-17; Hib 12:5-11

Swatuk yame Kughen ravəhsi-ta narpɨnien kape təvhagə hah
Mat 26:26-29; Efes 1:7; 1 Jon 1:6-7 Rom 3:25; Hib 9:11-14; Rev 7:14-17 Rom 5:9-10

Yesu Kristo

Yesu in ji Kughen Mat 11:27-30; Jon 20:26-31; Kol 2:9-10 Mat 16:13-17; Wok 3:13-16; Hib 1:1-14 Luk 1:35; Wok 4:10-12; Hib 7:26-28 Jon 1:1-18; 1 Kor 3:11; 1 Jon 2:1-2 Jon 5:19-29; 2 Kor 4:4-6; 1 Jon 5:20 Jon 6:35-40; 2 Kor 5:21; Rev 1:12-18 Jon 8:58; Gal 4:4-5; Rev 19:11-16 Jon 11:25-27; Fil 2:5-11 Jon 17:1-5; Kol 1:15-20

Yesu rɨmauə ye tokrei tanə rəmhen kɨn ətawə narmamə
Jon 1:14; Luk 2:1-20; Fil 2:6-7 Luk 1:26-38; Mat 2:1-23; Hib 2:14-18 Mat 1:18-25; Gal 4:4-5

Nhajounien kape Yesu Mat 4:23-25; Mat 11:1-6; Wok 10:36-38 Mat 7:28-29; Luk 4:14-44; Jon 20:30-31 Mat 9:35-36

Yesu rɨmnor nɨmtətien mɨnə Mat 8:1-15, 23-33; Mak 1:21-28; Luk 22:50-51 Mat 9:1-7, 18-33; Mak 7:32-37; Jon 2:1-11 Mat 12:9-14, 22; Mak 8:22-25; Jon 4:46-54 Mat 14:15-32; Luk 5:4-8; Jon 5:5-9 Mat 15:22-28, 32-38; Luk 7:11-15; Jon 9:1-7 Mat 17:14-18; Luk 13:10-13; Jon 11:11-44 Mat 20:29-34; Luk 14:1-4; Jon 21:4-6 Mat 21:18-22; Luk 17:12-14; Wok 2:22

Kɨmnharaptərəkɨn Yesu mɨsor narpɨnien kɨmin Mat 26:47-68; Mak 15:1-20; Jon 18:1-14, 19-24 Mat 27:1-2, 11-31; Luk 22:47-53; Jon 18:28–19:16 Mak 14:43-65; Luk 22:63–23:25

Kɨmɨsarkwətərəkɨn pən Yesu ye nai kamarkwao kɨn
Mat 27:32-56; Luk 23:26-49; Jon 19:17-37 Mak 15:21-41

Kɨmnerkwaig kɨn nɨprai Yesu Mat 27:57-66; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42 Mak 15:42-47

Yesu rɨmɨmragh mɨn Mat 28: 1-20; Wok 2:24-32; Wok 17:2-3, 30-31 Mak 16:1-8; Wok 3:15; Rom 1:4 Luk 24:1-49; Wok 4:10, 33; Rom 4:24-25 Jon 20:1–21:14; Wok 10:39-43; 1 Kor 15:3-8, 12-21 Wok 1:3-8; Wok 13:29-39; Rev 1:18

Yesu rɨmɨrerɨg-pən ye rao ye neai Luk 24:50-51; Efes 1:20-23; Hib 7:25-26 Wok 1:9-11; Fil 2:9-11; Hib 10:12-14 Wok 2:32-36; Hib 1:3-11; 1 Pita 3:22 Wok 5:30-31; Hib 2:9 Rom 8:34; Hib 4:14-16

Yesu tukrɨrerɨg pə ye tokrei tanə Mat 24:29-44; 1 Tes 1:9-10; 2 Tim 4:8 Jon 14:1-3; 1 Tes 3:13; Hib 9:28 Wok 1:10-11; 1 Tes 4:13–5:11; 2 Pita 3:1-18 Wok 3:19-21; 2 Tes 1:6-10; 1 Jon 3:1-3 Fil 3:20-21; 2 Tes 2:1-4; Rev 1:7 Kol 3:4; 1 Tim 6:13-15; Rev 22:12-13